5C.22.Pl.u.

37
27 D
5

Digitized by Goog

POLYDORI VERGILII
Vrbinatis Anglicæ hiſtoriæ
libri uigintiſex.

Ex libris P. Geslini Pilerii
Emptus. 3tio Cal. Jan. c/5/pcxvii

Exultate in tremore. Ps.
P Geslinus Pilerius

Ab ipſo autore poſtremùm iam recogniti, adq; amuſſim, ſalua tamen hiſtoriæ ueritate, expoliti.

SIMON GRYNAEVS LECTORI.

Anglia Biſtonio ſemper gens inclyta Marte,
Quanta, quibusq; animis nongentos mille per annos
Geſſerit, imperium firmans adamante reuincto,
Intulerit quoties uicinis gentibus arma,
Seu procul eiecit populantem finibus hoſtem,
Seu domuit ſæuos immania colla tyrannos,
Maxima magnanimûm POLYDORVS *facta uirorum*
Præclarè latia primus canit omnia bucca.

Indices rerum ſingularum & utiles & copioſos, in operis calce adiectos reperies.

Cum gratia & priuilegio Cæſareo.

BASILEAE, APVD MICH. ISINGRINIVM
ANNO M. D. XLVI. x5

ELOGIVM DE ANGLICA HISTORIA.

PAVCIS antè annis, Polydorus Vergilius Vrbinas edidit hiſtoriam ſuam Anglicam, in qua primū arte conficienda, deinde ordine digerenda, deinde oratione ueſtienda, quanquam & omniū fermè opinionem expectationemque & atque adeò ſeipſum ſuperauit, attamen cùm ille in ſuis de rerū inuentoribus libris demonſtrauerit, nullam olim artem quæ futura eſſet excellentior, intra ſuum ſtetiſſe initium, quòd nihil propè ſit ſimul & inuentū & perfectum, ex eo uoluit eam ipſam hiſtoriam reguſtare, polire, locupletare, id quod biennio pòſt, hoc eſt, anno M. D. XXXVI. nauiter fecit, nihil diminuta auctáue, ſed ſalua ac incolumi illa priſca integritate maieſtateque ueritatis hiſtoriæ. Quare optime Lector accipies hoc opus perfectū, quo abhinc ſexcentos, ut uetus ille dinumerandi modus uſitatus doctis uſurpetur, annos, nō aliud in eo ſcribendi genere, haud forſitan temerè dices, latinius elegantiusque compoſitum fuiſſe. atque iſtuc eſt tibi teſtatum, quò poſſes meritò gaudere ſeculum noſtrum tandē aliquando elocutione latina paſsim purè emendata plenè florere. Quapropter in hac equidem parte uel ipſa Anglia non minus felix cenſenda eſt, quòd talem rerum ſuarum geſtarum ſcriptorem primum habuerit.

AD INVICTISSIMVM ANGLIAE, FRANCIAE, HYBERNIAE'QVE Regem, fidei defenſorem, HENRICVM octauum, POLYDORI Vergilij Vrbinatis in Anglicam hiſtoriam ſuam procemiū.

IAMINDE *ab initio rerum humanarum, cunctis mortalibus,* HENRICE *Rex maxime, gloriam uirtutis, rerumq́; geſtarum memoriā perpetuandi commune ſtudium fuit: hinc ſanè urbes conditæ, illiſq́; conditorum nomina impoſita: hinc ſtatuæ repertæ, hinc pyramidum moles, multaq́; id genus magnifica opera extructa ſunt: hinc item fuere ſemper, qui non dubitarint patriæ tuendæ cauſa, etiam immaturam oppetere mortem. Ea tamen omnia cùm temporis curriculo partim corruerent, partim obliuione obſcurarentur, deinde homines cœperunt & ipſa opera & facinora celebrare literis, quæ uſq; eò ſempiterna reddiderūt omnia, ut poſtea pro ſe quiſq; benefacta pariter imitanda, atq; malefacta multò diligentiſſimè declinanda curarit: quando hiſtoria ut hominū laudes loquitur & patefacit, ſic dedecora non tacet, neq; operit. quæ idcirco ad uitæ inſtitutionē longè utiliſſima cenſetur, quòd alios ob immortalem gloriam conſequendam, ad uirtutem impellat, alios uero infamiæ metu à uitijs deterreat. Hæc ſcilicet una propè res eſt, quæ ad ſummam laudem regni tui Angliæ deſiderāda uidebatur: quod cùm rebus omnibus beatiſſimū ſit, eius tamen magnitudo in bene multarum gentium ignoratione erat, quòd nulla fermè extaret hiſtoria, qua cognoſcere liceret, quæ Britanniæ, quæ nunc Anglia eſt, ſoli natura, quæ gentis origo, qui Regum mores, quæ populi generatim uita, quibus artibus à principio tantum comparatū atq; auctum imperium, ad eam adſpiraſſet magnitudinem. Quamuis Bedas homo Anglus, ab aduentu Caij Iulij Cæſaris, in inſulam, uſq; ad ſua tempora, qui floruit circiter annū ſalutis humanæ* DCC, *res geſtas breui admodū opuſculo perſtrinxerit: & ante eum, Gildas aliquid lucis attulerit Britannorum antiquitati: ac de ea poſt illos, quidam alia prodiderint, quæ etiam nunc tenebris circunfuſa dilucere nequeunt: atq; ad extremum, nonnulli alij negocium ſuſceperint de rebus in dies propè ſingulos geſtis ſcribendi. Ii au-*

*tem confecerunt annales, in quibus tanta cùm diſpoſitionis, tum orationis omnis ieiuni-
tas inerat, ut meritò uiderentur cibus, ſicut aiunt, ſine ſale: ueruntamen tales erant, qui ſi
cum aliarũ gentiũ, cũ quibus rerũ aliquid Anglis aliquando fuerit, hiſtorijs conferren
tur, omnino materiã noui operis fabricandi ſuppeditare poſſent. Qua re percepta, ego,
qui me iampridẽ ad inueſtigandas ueterũ res dederã, cœpi illos ipſos Anglorũ ac alia
rum gentiũ annales accuratius euoluere, legere, haurire, & exſcribere, quæ ad confe-
ctionem nouæ hiſtoriæ pertinerent. Et quia haudquaꝗ facilè duximus latinè ſcribere,
atq; unà ſcribendi materiã colligere, ea de cauſa mihi conſtitui primũ undecunq; argu-
mentũ ꝗuis rude, nudumq; ſumendũ, quod poſtea cùm tempore minus excluderer, poſ-
ſem ſcienter ornare, & oratione ueſtire. Ita nobis ab ouo, uti dicitur, rurſus incipiendũ
fuit, qui hanc tandem aliquando hiſtoriã negocio equidem haud paruo contexuimus, quã
ex eo, Anglicam appellare libuit, quòd tale hodie eſt maioris partis inſulæ nomen, &
eius imperium longè maximũ. Cæterùm hiſtoria ut non exiguo tempore abſoluitur, ita
iam abſoluta atq; diuulgata, non uno item momento fidem, gratiam, autoritatem ſibi col-
ligit, apud eum præſertim populum, cuius res geſtæ perdiu in occulto fuerint. Nam ſic
accidit, ut permulta interim de auis audiant nepotes, eaq; à nepotibus diuulgata, licet ſe-
num ſomnia ſint, credantur. Ex quo, ſi quis ſcribendo illa prætermiſerit, bone Deus,
quantum populi ſermone uapulabit? Verùm cum poſtea quis legerit (legerit autẽ unuſ-
quiſq;, quem patriæ decus ac honor delectabit) & rerum cauſas, temporum rationes,
facta, dictaq; maiorum nouerit, tum uelit nolit adducetur, ut nouam hiſtoriam probet,
laudet, in cœlum ferat. Ita tempus & ratio uni alteri ue rei autoritatem facit. Tale quid
noſtræ Anglicæ hiſtoriæ uſu uenturum non ſanè ambigimus: mirabitur enim fortaſſe
Anglus, faciet idem Scotus, atq; Francus, cùm non parum multa in ea uiderint, contrà
quàm uulgò dicerentur: & alia, quæ eorum ſcriptores non attigerint, aut aliter prodi-
derint. ſed cum illã reguſtarint, dubio procul intelligent aniles fabulas minimè cum uero
conſentire, & amorem patriæ ſuos interdum autores ſpoliaſſe iudicio, priuaſſe intelli-
gentia, orbaſſe ſenſibus: id quod in nos cadere non potuit, qui proinde nullius auribus
inſeruiuimus: & demum cognita ueritate, non poterunt non probare hiſtoriam ſanctè
& ſyncerè confectam. Et iſtud in primis tu potentiſſime Rex, unà cum omnibus tuis
generatim Anglis, æquabiliter, ſi pro tua gratia, grauitate, & ſapiẽtia facere nõ gra
uabere (nõ grauaberis autẽ confido) tum mihi profectò tot annorũ, quos in hoc ſcribendo
opere cõſumpſi, laboris fructũ ampliſſimũ accepiſſe uidebor. Quapropter minus dubi
taui ipſum opus primũ omniũ tuæ ſubijcere cenſuræ, cùm præſertim tu rectũ omnino ge
ſtarum rerum æquè ut gerendarũ ſcias iudiciũ facere, quippe qui ad imperium & iuſti
tiam natus, magna præditus es prudentia, literisq; pariter diuinis atq; humanis appri
mè eruditus, cunctas bonas calles artes. Ac ita tua ſingulari uirtute non modò eorum
Principũ qui hodie ſunt, gloriam, uerumetiã omnis antiquitatis memoriã facilè ſuperas.
Atqui & in iſta hiſtoria aliquid erit, quo haud mediocriter delecteris, quandò ex ea
cognoſcas licebit inſtituta tuorum, quibus uſque ab origine gentis, iuxtà priuatis atq;
publicis rebus ſit continenter conſultum. Vale. Londini, menſe Auguſto,*

M. D. XXXIII.

POLYDORI Vergilii Vrbinatis Angli CAE HISTORIAE LIB. I.

BRITANNIA omnis, quæ hodie Anglia & Scotia duplici nomine appellatur, inſula in Oceano contra Gallicū littus poſita, diuiditur in partes quatuor: quarum unam incolunt Angli, aliā Scoti, tertiā Vualli, quartam Cornubienſes. Hi omnes uel lingua, uel moribus ſeu inſtitutis inter ſe differūt. Anglia ab Anglis, qui eam occupauerāt, ita nuncupata, pars longè maxima, in nouem & triginta diuiſa eſt conuentus, quos uocant comitatus: ex quibus, decem, Cantiū, Suthſexia, Surra, Suthantonenſis, Bercheria, Vuilceria, Doreeſtria, Somerſetus, Deuonia, & Cornubia, primā inſulæ partem continent, quæ ad meridiem uergens, inter Thameſim & mare intercédit. Deinde uſq; ad Trentam amnem, qui per mediā labitur Angliam, ſexdecim ponuntur comitatus: quorū ſex ſuperiores ad ortū ſolis ſunt, Eſſexia, Midelſexia, Hertefordienſis, Suthfolchia, Northfolchia, Cantabrigienſis: decem poſteriores magis mediterranei, Bedfordienſis, Huntyngtona, Buchyngamienſis, Oxonienſis (tametſi huius pars citra Thameſim producitur) Northantonenſis, Rotelandia, Leceſtrenſis, Notyngamiēſis, Varuicenſis, & Lincolnienſis. Poſt hos, ſunt ſex, qui ad Vualliam, occidentemq;

ſolem ſpectant, Glоceſtrenſis, Herefordenſis, Vigornienſis, Salopienſis, Staffordienſis, & Ceſtrenſis. Circa regionis umbilicū ſequitur Darbienſis, inde Eboracenſis, Lancaſtrenſis, & Cumbria, ad læuam in occidentem uerſus, ac Vueſthumbria: at contrà Dunelmenſis, atq; Northumbria, hæc ad aquilonem conuerſa, ad agrum Scoticum pertinet. Hi comitatus in ſeptendecim diuiſi ſunt pontificales iuriſdictiones, quas græcè dicunt diœceſes, quæ ab ijs ita terminantur: Cantuarienſis enim diœceſis unà cum Roffenſi ſiue Roceſtrenſi, complectitur Cantium comitatum in primis. Londinenſis Eſſexiam, Midelſexiam, partemq; Hertefordienſis, Ciceſtrenſis Suthſexiā. Vintonienſis Suthantonenſem, Surram, & Vectam inſulam. Sariſberienſis Dorceſtriā, Bercheriam atq; Vuilceriam. Exonienſis Deuoniam & Cornubiam. Bathonienſis & Vuellenſis ſimul coniunctæ, Somerſetū. Vigornienſis Glоceſtrenſem, Vigornienſem, & partem Varuicenſis. Herefordenſis partem Salopienſis, ac Herefordenſem. Conuentrenſis & Lichefildenſis unà copulatæ, Ceſtrenſem, Staffordienſem, Derbienſem, atq; reliquam partem Varuicenſis, & Salopienſis, ac Lancaſtrenſis partem, quæ pertinet ad Repillum fluuiū. Lincolnienſem omnium maximam octo terminant comitatus, qui inter Thameſim & Humbrū interiacent, hoc eſt, Lincolnienſis, Northantonenſis, Leceſtrenſis, Rotelandia, Huntyngtona, Bedfordienſis, Buchyngamienſis, Oxonienſis, ac pars reliqua Hertefordienſis. Elyenſem Cantabrigienſis, ipſaq; Elys inſula. Nordouicenſem Suthfolchia, atque Northfolchia. Et hæc prouincia Cantuarienſis archiepiſcopi, qui totius Angliæ eſt primas, cum Vuallia, quæ quatuor habet diœceſes, ut infrà dicetur. Item Eboracenſis diœceſis Notyngamienſem, Eboracenſem, & partem Lancaſtrenſis: Dunelmenſis ipſum Dunelmenſem, atq; Northumbriam: Carliolenſis uerò Cumbriam, Vueſthumbriamq; continet. Atq; iſta altera prouincia, Eboracenſis archiepiſcopi, qui & Angliæ primas eſt, ac etiam totius Scotiæ diutiſſimè fuit, quemadmodum alibi dicemus. At eiuſmodi diœceſes ab urbibus nominantur, in quibus ſedes ipſæ pontificales ſunt locatæ, quarum princeps eſt Londinum, ubi idcirco à principio archiepiſcopi ſedes fuit: ſed de eius translatione ad Cantuariam urbem Cantij, loco perappoſito alibi demonſtrabitr: nam Londinū in Midelſexia comitatu ſitum eſt, ad ſeptentrionalem ripam Thameſis. Is fluuius amœniſſimus oritur parum ſupra Vinchelcombiā uicum, paſſimq; fluentis auctus primùm Oxonium, deinde mira lenitate Londinum ipſum alluit, in Oceanūmq; Gallicum erumpit, immani exceptus eius maris æſtu, qui bis XXIIII horarum ſpatio, fluit, atque refluit, amplius LX paſſuū millibus, permagno mortalium commodo, quòd res uenales per eum facilè ad urbem uehunt. In eo eſt pons Londini lapideus, opus certè mirabile: etenim XX ſtant ex lapide quadrato pilæ, altæ pedes LX, latæ XXX, diſtantq; inter ſe, circiter pedes XX, fornicibus iunctæ. Suprà utrinq; domus ſunt ita poſitæ, ut perpetuus fermè uicus, nō pons eſſe uideatur. Hanc autem Angliam primam Britanniæ partem ab ortu & auſtro, Oceanus: ab occidente ſole, Vualliæ & Cornubiæ fines: à ſeptentrione, Tueda flumen, quod flumen diſcriminat Anglos à Scotis, terminat. Hìc ad Tuedam, finitur omnis eius longitudo, quæ à littore, quod contra meridiem eſt, incipit, & illuc uſque producitur, circiter millia paſſuum CCCXX. Iſta præ alijs felix citra Hum

brum

brum flumen, nam ultra montoſior eſt: quanquam à longe proſpicientibus admodum plana uidetur, attamen frequentes colles habet, & illos quidem magna ex parte, nullis arboribus ueſtitos, amœniſſimasq; ualles, in quibus homines præſertim nobiles domicilia habent, qui more ſuo peruetuſto, non urbes, ſed uallium & fluminum propinquitates petunt, uicatimq; habitant, uitandi, opinor, uehementiores uentorum flatus cauſa, quòd inſula ſuapte natura uentoſa ſit. Vnde fit, ut agreſtes ex nobilitatis cõmercio, cùm illa ruri habitet, urbanos paſſim imbibant mores, ac ciuitates minus ſint celebres.

Humbrus autem parum cis Eboracum ortus, in auſtrum ſtatim conuerſus, inde in orientẽ ſolem curſum tenet, in Oceanumq; ſeſe immittit, auctus in primis Duno, & Trenta. Hic haud longè à Staffordia, fontem habet, qui peragrato Derbienſi ac Leceſtrenſi agro, Lichefildiam & Notyngamiam alluens ad dextram fluit, ille uerò ad ſiniſtram. Ita Trenta & Dunus ambo inſulam faciunt, quæ Auxolmea uocatur, ac inde coniuncti citra Kyngeſtonum oppidum, quod Hullum appellant, mercatorum conuentu celebre, influunt in ipſum Humbrum, quò ex Gallia, Germania, Dacia, æquè cõmodus ac tutus eſt acceſſus. Terra uerò frugifera, pecore maximè abundans. Quo fit, ut Angli quaſi plures pecuarij, quàm aratores ſint, quòd magis fermè pabulo q̃ aruo colendo ſtudeant, ſic ut tertia propémodum terræ pars tantum pecori, aut ceruis, damis, capreolis, nam & ij quoq; in ea parte ſunt, quæ ad ſeptentrionẽ eſt, cuniculis'ue nutriendis relicta ſit inculta: quippe paſſim ſunt eiuſmodi ferarũ uiuaria, ſeu roboraria, quòd lignis roboreis ſint clauſa: unde multa uenatio, qua ſe nobiles cum primis exercent. Atque hæc prima Britanniæ pars, ut ne longũ faciam, quandò de eius ſitu infra, & paſſim toto opere plura appoſitè dicemus.

Scotia altera Britanniæ pars (de qua hoc loco fuſius dicendum duxi, quò deinceps nihil eſſet, quòd de eius ſitu mentio fieret) à Grampio olim monte incipiebat, ad extremũ limitem in ſeptentrionem producta: ſed poſt deletos Pictos, ad Tuedam flumen, interdũ ad Tinam uſq;, patebat, ita belli fortuna, ut cuncta alia, uariante. Igitur eius longitudo à Tueda, ad ultimũ limitem, exiſtimatur eſſe CCCCLXXX millium paſſuũ. Sed quò Scotia longior Anglia, hoc anguſtior, quia in cuneum deſinit. Grampius enim mons informis & aſper, de quo uel Tacitus in Iulij Agricolæ uita meminit, per mediam Scotiam, à Germanico littore, id eſt, ab oſtio Deæ fluminis, ad Hybernicũ excurrit, uſq; ad lacum, quem uocant Lomundum, qui eam oram, ac montẽ ipſum interiacet. Secundum Tuedam, qui parum ultra Roxburgum, ex monticulo ortus, Germanico miſcetur Oceano, à meridie, regio ſequit̃, quam appellant Merchiam, hoc eſt, Anglorũ Scotorumq; regni terminũ. Hanc à Northumbria ultima Angliæ regione, quæ ad Oceanum ſpectat Germanicum, Tueda ſeparat, cuius princeps oppidum eſt Beruicũ, quod memoria noſtra Anglus tenet. Hoc quondam Ordolucarum oppidum fuiſſe dixerim. Ab occidente uerò Scotiæ limes aliquando Cumbria fuit, quã ab Annandia ualle diſcriminat Solueus amnis. Inter has duas regiones, mons Cheuiota interius eminet. Finitima Merchiæ eſt Pictlandia, hoc eſt, Pictorũ terra, nunc Laudonia nuncupata, quæ ad orientẽ ſolem uergit, admodũ montoſa, nulliſq; fermè arboribus ueſtita. Oppida in ea celeberrima Doumbar, Hadintona, Letha, North-

beruicum, & Edinburgum regia ſedes, ibi Puellarũ caſtellum arx multò firmiſſima. Hanc irrigat Forthea flumẽ, quod dum in Germanicũ ferĩ oceanũ, ingentia efficit æſtuaria, mare Scoticũ uulgò dicta: in quibus præter alias, inſula eſt diuo Columbæ ſacra, nomine Acmonia. Id rurſus flumen diuidit à Laudonia, regionem proximã rerum omniũ fertilem, Fifam uulgus nominat, in qua permulta ſunt oppida, Doufermilis, Cuprum: ſed illud egregium Fanum Andreæ, gymnaſio celebri, ac ſede archiepiſcopi totius Scotiæ primatis, nobile. Contrà ad Hybernicã oram, in ſeptentrionem uerſus, Nidiſdalia, à flumine quo alluitur ita appellata, ubi oppida in primis munita Douglaſſum, & Doufreium. Ad meridiem adhæret Gallouidia, pabulo pecoris quàm tritico melior: ibi Candidacaſa, templumq́ peruetuſtum diuo Niniano ſacrum, ac epiſcopali ſede ornatũ. In eo tractu propter Victonam oppidũ, eſt lacus miræ naturæ, quòd altera pars hyeme gelu cogatur, altera non item. Inde Caricta, clara quondam Carictonio oppido, unde fortaſſe nomẽ habet. Supra Carictam, Elgouia (ita Ptolemæus uocat) ad occidentẽ, Oceanũ attingit: in ea lacus Lomundus admodũ amplus, quippe qui plures in ſe continet inſulas, ad radices Grampĳ montis ſitus: à quo haud plus octo milliarĳs, abeſt Doumbritonũ caſtellũ, ubi loci Bodotria flumen, quod Leuinus nunc dicitur, intrat in Glotã amnem: de quo poſtea plura. At longo ſpatio citra Grãpiũ, Taus flumẽ totius Scotiæ maximũ ex lacu cui idem eſt nomẽ, oriĩ, quod per Atholiã & Calydoniã labens, multa alluit loca, & cum primis Perthũ oppidũ, quod aliò translatũ, nunc Fanum Ioannis nominaĩ: ac poſtremò prope Deidonũ, olim Alectum dictũ, in mare Germanicũ erumpit, ad oſtiumq́ efficit ęſtuaria longè maxima, de quibus Tacitus mentionẽ facit. Contra Taũ Anguſia eſt, à quo irrigatur regio læta, ac à Fifa dirimitur. Huic ad aquilonẽ uicina Atholia, cùm aquis, tum ubertate terræ nõ infeliciſſima. Ex altera parte Argatelia ſeſe oſtendit, quæ lacubus plena, magis pabuli quàm frugum copiam ſuppeditat, cuius ora extrema uſq́ eò ad Hyberniam porrigitur, ut uix millia paſſuũ XVI ab ea diſtet: ubi promontoriũ, quod Terræcaput uocãt. Hanc olim maritimã oram Silures latè tenuiſſe, teſtaĩ Plinius libro quarto, cùm de Hybernia loquitur, ita ſcribens: Super eam hæc ſita abeſt breuiſſimo tranſitu à Silurum gente XX millia paſſuũ. Inter hanc & Elgouiam, ad occidentem, iacet Sterlyngius ager, ab oppido eo loci ſito ita nuncupatus. Hîc Calydonia ſylua ex latere occidentis incipiebat, quæ latè longeq́ introrſus diffundebaĩ. Gignit ea ſylua boues candidos, inſtar leonũ iubatos, qui adeò feri ſunt, ut domari nõ poſſint: ſed quia caro grata palato humano eſt, ferunt omne penè eorum genus extinctum. Item ibi Calydonium caſtrũ, ad Taum ſitum, quod Doucheldinum dicitur. Ex monticulo eius ſyluæ oritur Glota, qui in Hybernicũ Oceanũ lato illabiĩ alueo: nam radicibus montis Grampĳ quaſi repulſus, ac in auſtrũ uerſus immani excipitur maris æſtu, ſic, ut (teſte Tacito) Romanis uiſa ſit ultrà, alia eſſe inſula. Ab eo amne Glotęuallis nomẽ inuenit, quã ille perfluit, in qua eſt ciuitas nomine Glaſguenſis, academia nobilis. Rurſus ad orientem ſolem iungiĩ Anguſię regio & ipſa maritima Mernia, in qua Fordunũ oppidum ſitu ualde cõmunito, celebre diui Palladĳ Scotorum apoſtoli reliquĳs. Ex eodem latere Marria eſt, inſignis urbe Aberdonia, inter duos ſita fluuios, Donam, & Deam, quæ uel gymnaſio illuſtratur.

Deinde

Deinde Morouia ſequitur, quã duo ſepiunt inclyta flumina, Neſſa & Spea. Ad huius oſtium, ſitum eſt Elgis oppidum: circa uerò illius ripas, immenſæ ſunt ſyluæ omnis ferarum generis plenæ. Item lacus quem Spinam dicunt, olorum copia refertus. Intus uerò mediterraneã partẽ latè continet Roſſia, ad extremũ angulum protenſa, quippe quæ utrunque attingit Oceanum, & quo orientalior, hoc cultior eſt. In ea ſinus eſt maris, ſic interdum nauigantibus peropportunus, ut Salutis portus uulgò uocitet̃. oppidum, Thana. Terminus autẽ inſulæ perbreuis eſt, nam in cuneum deſinens uix x x x paſſuũ millibus patet, qui tribus munitus promontorijs quaſi arcibus, magnos ab ſe Oceani impetus cõtinenter arcet, & duobus cinctus ſinibus, quos ipſa includunt promontoria, aditus habet, in quos placidas recipit undas. Hodie eam terræ anguſtiam Cathaneſiam uocant, ad Deucalidonicũ mare conuerſam. Hæc particulatim.

At terra Scotia paſſim portus habet tutos, & aditus marinis aquis peruios, item lacus, paludes, fluuios, fontes longè pleniſſimos piſcibus, necnon montes, & in ſummo montiũ æquatã agri planitiem, pecoris pabulum ubertim ſuppeditantem, ſyluasq́ꝫ feris plurimũ abundantes. Quorum illa locorũ cõmoditatibus etiam ſuſtentata, minus unquam deuinci potuit, cùm ad ſyluas & paludes præſtò ubique gentiũ ſit profugium, & ad famẽ tolerandam, ferinæ carnis atqꝫ piſcium paſtus. Circum Scotiam, in Hybernico mari ſunt amplius quadraginta inſulę, à Plinio Britannię dictę, quas alij Meuanias, alij Hebrides appellant. Harum plures in longitudinem, minimũ patent millia paſſuum x x x. in latitudinẽ uerò haud plus x i i. In ijs Iona eſt, ueterum Scotorũ regum ſepulchris clara. Incolę autem omnes Hybernicè loquuntur, id quod declarat eos ab Hybernis originẽ ducere. Vltra Scotiam, in ſeptentrionẽ uerſus, Orchades inſulæ ſunt numero, autore Ptolemæo, x x x. partim in Deucalidonico, partim in Germanico ſitæ Oceano: quarũ caput uocant Pamoniam, quòd in ea locata ſit epiſcopalis ſedes: quæ ſub Scoti regis imperio ſunt. Inſulani lingua utuntur Gothica, quod arguit eos à Germanis oriundos. Statura ſunt procera, ſemper ſano fermè corpore pariter atqꝫ mẽte, quò fit, ut multò longiſſimã degant ætatem, etſi piſcibus ut plurimũ uictitãt: nam terra continuo propémodũ frigore obſita, multis in locis uix frumentũ fert, arborem uerò penè nullam. Poſt Orchades Thule eſt, quã nunc Illam dicunt. Ab ea unius diei nauigatione, ut ait Plinius, mare concretum, in quo Iſlandia eſt, ad quam etiam nunc mercatores noſtri piſces emendi piſcandiq́ꝫ cauſa, in ſingulos annos, æſtate cõmeant. & quia in Arcton uerſus ultima eſt, idcirco ſunt, qui eam Thulen eſſe arbitrentur. Et hæc dicere habui de Scotiæ ſitu: nunc de natura & moribus gentis.

Scoti qui meridionalem incolunt partem multò meliorem, benè morati ſunt, & ut humaniores lingua utuntur Anglica: & cùm raræ hîc ſyluæ, ignẽ faciunt ex lapide nigro, quem ex terra effodiunt. Alterã aquilonarẽ ac montoſam tenet genus hominum longè duriſſimũ ac aſperum, qui Sylueſtres dicuntur: hi ſago & interiore tunica Hybernico more, tincta croco amiciũtur, nudisq́ꝫ genu tenus tibijs, incedunt. Arma ſunt arcus & ſagittæ, cum enſe admodum lato, & pugione una tantum ex parte acuto. Omnes Hybernicè loquuntur: quorũ uictus in piſcibus, lacte, caſeo, & carne conſiſtit, quapropter

magnum pecoris numerũ habent. Differunt ab Anglis Scoti legibus, & inſtitutis, quia iſti ciuile ius uſurpant, uti cæteræ fermè gentes: illi uerò, quemadmodum infrà demonſtrabitur, municipale tantum habent. Quædam alia indiſcreta ſunt: lingua, ſicut dictum eſt, eadem: idem habitus corporũ, eadem in bello ferocia, ac nobilitati idem à pueris uenandi ſtudium. Domicilia ruri anguſta, ſtramẽtis aut paluſtri arundine tecta, in quibus ipſi pariter ac pecora ſtabulant. Oppida, extra Fanum Ioannis, nullis cincta muris, ſic, ut illud animorum magnitudini aſſignandum cenſere poſſes, quod omne uitæ præſidiũ in ſola corporis uirtute ponant. Valent item ingenio, id quod doctrina declarat: nam ad quancunqꝫ ſe applicant artem, in ea facilè proficiunt. At quibus ſocordia, pigritia, inertia cordi eſt, ij apprimè laboris fugientes, etiam in ſumma egeſtate, nobilitatẽ iactitant, perinde quaſi ingenuo homini honeſtius ſit egêre, quàm ſeſe in arte aliqua unde uictum quærat, exercere. Cæterũ Scoti pij religionis cultores generatim habentur.

Vuallia tertia pars inſulæ iuxta umbilicum Angliæ, ad læuam iacet, quæ inſtar ſinus, quaſi peninſula intra Oceanum, excurrit, à quo circunquaqꝫ cingitur, præterqꝫ ab ortu, ubi Sabrina flumine terminatur, quod Vuallos ab Anglis ſeparat. Quamuis nõnulli recentiores ſint ſcriptores, qui ponant Herefordiam urbem terminũ, uti ſuprà diximus, inter Vualliam & Angliam, uelintqꝫ Vualliam initium capere apud oppidũ, quod Chepſtolliũ uocant, ubi loci amnis nomine Veius, Luggo fluuio auctus, ac Herefordiã pręterlabens in mare influit. Is in parte Vualliæ mediterranea, ex eodẽ monte, haud ſcio an ex eodem etiam fonte, atqꝫ Sabrina oritur, quem Corn. Tacitus, ſicut alibi oſtendemus, Antonam appellat. Nam illuc uſque pertinet ingens maris brachium, quod ab occidente terram intrans, ad dextram Cornubiam, ad lęuam Vualliam abluit. Quam quidem topographiam etſi recentiorem, ſequi non piget. Igitur Vuallia à Chepſtollio oppido, ubi initium ſumit, recta ferè linea, parum ſupra Salopiam, uſqꝫ Ceſtriam oppidum, in aquilonẽ uerſus extenditur. In hanc Britannos illos, qui poſt amiſſam patriã cædibus ſuperfuerant, ſe ad extremũ recepiſſe memorię proditum eſt, illicqꝫ partim montium, partim ſylueſtriũ locorũ ac paludum, quibus ea regio maximè conſtat, perfugio, tutas ſedes ſibi locaſſe, quas etiam nunc tenent. Hanc terram deinde Angli Vualliã, & ipſos Britannos eius incolas homines Vuallos dixerunt: nam apud Germanos Vuallſman, ſignificatur peregrinus, incola, hoſpes, aduena homo, hoc eſt, qui aliam à Germanis habeat linguam: Vuall enim eorum lingua uocatur externus, qualis eſt Italus, uel Gallus, qui lingua differunt à Germanis: Man uero, homo nuncupatur. Angli igitur Germanię populi Britannia potiti, Britannos qui patrię excidio ſuperfuerant, patrio more appellarũt Vuallos, quòd aliam ac ipſi haberent linguam: & ipſam terram quam habitabant, Vualliam: quod nomen deinde tam genti quàm terræ remanſit. Ita Britanni cum regno, nomen amiſerunt. Hæc eſt uera Vuallici nominis ratio & origo, quam ante me, quod ſciam, nemo homo cõperit. Qui uerò illud nomẽ à rege, ſiue illorũ regina ita appellata, ſumptũ tradũt, haud dubiè hallucinantur. Regio agrum habet oræ maritimæ & aliorũ locorũ ubi planicies eſt, fertiliſſimũ, qui cùm pecori herbę tum hominibus frugũ permagnã ſuppeditat copiã, at alibi magna ex parte ſterilẽ, ac minus fructuoſum, propterea quòd

cultione

cultione caret: unde fit, ut agreſtes uitam duriter degant, qui panem auenaceum edunt, atq; lac aquæ admiſtum ſerumq; bibũt. Sunt oppida plura, cum arcibus munitiſsimis: & diœceſes epiſcopales numero quatuor, ſi Herefordenſis in Anglia, ut oſtenſum eſt, ſecundum deſcriptionem recentium, ponatur. Primus epiſcopatus eſt Meneuenſis, à Meneua dictus. Hanc hodie uocant Fanũ Dauid: urbs quidem antiqua eſt, & in littore ſita, quod contra Hyberniam inſulam ad occidentem ſpectat. Alter Landauenſis, tertius Bangorienſis, & quartus Aſſauenſis: qui omnes Cantuarienſi archiepiſcopo ſubſunt. Vualli linguã habent diuerſam ab Anglis, quam ipſi qui ad Troianã ſtirpem ſui generis ſeriem referunt, partim Troianam, partim & Græcam ſapere uetuſtatem aiunt: uerùm qualiſcunque ſit, non æquè ſuauiter molliterq; Vualli, atque Angli linguam ſuam pronuntiant, eò quòd illi, credo, magis prope guttur loquantur, contrà iſti Latinos rectè imitantes, parũ intra labia uocem exprimant, quæ audientibus ſuauem reddit ſonum. De Vuallia tertia Britanniæ parte hæc pauca habui dicere.

Sequitur quarta & ultima pars, quam Cornubiam appellant. Hæc ab eo latere inſulæ incipit, quod uergit ad Hiſpaniam, atque occidentem ſolem, & in orientem uerſus patet millia paſſuum X C. parúmque ultra Fanum Germani extenditur, qui quidem pagus eſt ad dexteram in littore nõ incelebris, ubi loci eius maxima latitudo eſt X X. millium paſſuum. Nam hæc particula terræ ad dexteram littore Oceani, ad læuam, illo brachio maris, quod, ut diximus, terram intrat, uſq; Chepſtollium, diſtringitur, & formam cornu accipiens primò anguſta, deinde latior excurrit, parum ultra ipſum Germani Fanum. Ab oriente finitima eſt Angliæ, ab occaſu auſtro, & ſeptentrione Oceanum circunfluum habet. Terra admodum ſterilis, fructum magis ex cultorũ induſtria, quàm ex ſua bonitate præbet: ſed fert ubertim plumbum nigrum & album, hoc eſt, ſtannum, in quo effodiendo maximè conſiſtit uita incolarum. In ſola hac inſulæ parte, etiam ad hoc tempus perdurat natio Britannorum, quæ à principio ex Gallijs aduecta inſulam occuparat, ſi illis credimus, qui, ut infrà oſtendetur, memoriæ prodiderunt, ex Armoricis ciuitatibus primos Britanniæ habitatores eſſe oriundos. Huius rei argumentũ eſt, quòd qui Cornubiam incolunt, eandem habent linguam, atq; utuntur etiam nunc in Gallijs illi, inter Britannos, quos Britones Britonantes uocitant. Facit etiam fidem antiquiſsimus annalium codex, in quo inueni ſcriptum, non Cornubia, ſed Cornugallia, ut inde compoſitum ſit nomẽ, à cornu, cuius, uti demonſtrauimus, hæc regio formam habet, & à Gallia, à qua primos accepiſſet incolas: cuius quidem nominis ratio neutiquã diſplicet. Lingua autem ipſa longè diuerſa eſt ab Anglica, cum Vuallica uerò nonnihil affinitatis habet: quoniam multa ſunt rerum uocabula in utraque lingua communia. Illud tamen intereſt, quòd loquente Vuallo, Cornubienſis homo magis multa uerba, quàm totam eius ſermonis elocutionem percipit. Quo manifeſtum fit, hos tres populos perinde inter ſe non intelligere, ac Scotos meridionales à ſeptentrionalibus lingua differre, ſuprà oſtendimus: id porrò, quod admiratione dignum cenſeri poteſt, ut in una atque eadem inſula, tanta ſit linguarum uarietas. Cornubia, ſiue Cornugallia Exonienſis eſt diœceſeos, quæ olim digna fuit, ut in quarta inſulæ parte haberetur, cùm propter diſsimilitu-

dinem linguæ, tum quòd primos eius habitatores accepiſſet, ut dictum eſt. Poſtea Normani, qui regnũ de integro conſtituerunt, Cornubiam in comitatibus eſſe uoluere. Hæc particulatim de diuiſione Britanniæ, prius proponere placuit, ut eius corpus per membra iam penè cognitũ quale eſſet, facilius deinde demonſtraremus: quod huiuſmodi eſt.

Formam totius Britanniæ triquetram, hoc eſt, triangularẽ eſſe liquidò liquet, quippe quæ tres habet angulos, triaq; latera. Quorum laterum duo, alterum, id eſt, quod ad ortum, alterũ quod ad occaſum ſpectat, in ſeptentrionẽ utrinq; procurrentia longiſsima ſunt. Tertiũ latus quod ad meridiẽ uergit, longè illis breuius eſt, quia inſula multò magis longa eſt, quàm lata: & ut illa eius longitudinẽ, ſic hoc latitudinẽ, uti infrà oſtendetur, ſequitur, ubi loci ipſa inſula lata incipit, & in aquilonem uerſus anguſta deſinit: cuius primus & dexter angulus contra orientẽ ſolem eſt in Cantio, ad Douerũ, & Sanduicũ portum, unde eſt tranſmiſſus XXX millium paſſuũ, in Galliam, ad Caletum, aut Bononiam, oppida littoris Gallici, inter ſe milliaria uiginti diſtantia, quò naues ferè omnes accedunt. Hîc ad Caletũ oppidũ, ſiue ad Bononiam, uti uulgi opinio fert, Icius eſt portus, cui hodie idem fermè atq; oppido nomen manet: nam Calicius portus dicitur, ut nomen ex oppido Caleto, cui adiacet, auctum uideatur. Vbi etiam haud uno uel altero procul ab oppido, olim fuerat Geſſoriacus pagus, teſte Plin. libr. iiij. cap. xvij. ad quem Claudius Cæſar, uti Tranquillus ait, ex Maſsilia contendit, ut inde in Britanniam tranſmitteret: quod fidem facit, ex eo pago perinde tranſitũ in inſulam id temporis fuiſſe, ut nunc quoq; eſt è Bononia oppido non utiq; peruetuſto. Sed ad rem. Ab hoc angulo latus inſulæ, quod cõtra Galliam eſt, excurrit ad tertiũ angulum in ſeptentrionem uerſus, qui in Scotia eſt, & ad Germaniam ſpectat, cui parti nulla eſt obiecta terra, ubi loci inſula uelut in cuneũ tenuatur, in iſtiuſmodi angulum. Littus autem huius lateris admodum importuoſum, cuius longitudo eſt circiter millia paſſuum DCC. Rurſus ab iſto primo angulo Cantiano, alterum & contiguum latus quod ad meridiem uergit, contra occidentẽ protenditur, uſq; ad alterũ angulum, qui in læua parte inſulæ ſitus, extremo Cornubiæ littore terminatẽ. Hoc latus eſt quaſi frons & facies totius inſulæ, quæ per hunc tractum, paſsis ad utrunque angulum brachijs, latum pectus oſtentat, nanque hîc latiſsima eſt, quippe quod à Douero, uſq; ad Fani Michaëlis promontorium, quod in ultimo Cornubiæ littore imminet, eſſe in longitudinem millia paſſuum CCC arbitrantur: quo in latere frequentes ac celeberrimi ſunt portus, tutiſsimæq; nauium ſtationes. Poſtremò ab hoc læuo & altero angulo, tertiũ latus incipit, quod ad Hiſpaniam, occidentemq; ſolem uergit, qua ex parte Hybernia eſt, inter Britanniam & Hiſpaniã ſita, atq; per curuum reflexumq; littus, propter Vualliam, quæ intereſt, extenditur ad ipſum tertium angulum, in aquilonem uerſus, ſpatio DCCC millium paſſuum, ubi loci finitur inſula: ultra perpetuus eſt Oceanus. In eiuſmodi latere portus tutiſsimi ſunt, & inde tranſitus in Hyberniam, ad unius diei nauigationem: ſed breuior ex Vuallia, ad Vatfordiam oppidum Hyberniæ maritimũ, eſt, pari ſpatio, atq; ex Douero, Caletum, uel eo paulò plus: ſed multò breuiſsimus ex Scotia, uti ſuprà oſtendimus. Ab hoc angulo ultimo, Antonum uſque, quod eſt oppidum maritimum cum portu eodem nomine nuncupato, contra

tra meridiem, & idcirco Suthantonum uocant, nam Suth meridies Anglicè dicitur, inter Cantianum & Cornubienſem angulos, omnem inſulæ longitudinem recta linea metiuntur, dicuntq; eſſe D C C C milliariorum, ſicut latitudo ex Meneua ſiue Fano Dauid, uſq; ad pagum, quem Hyermuthum uocant, qui eſt in extrema parte inſulæ, quæ ad orientē ſolem ſpectat. conficitur ſpatio millium paſſuum C C. nam inſula, ut demonſtratū eſt, lata ac patens eſt in latere meridionali, quod poſuimus pro eius fronte, hoc eſt, initio, & deſinit in anguſtum. Ita circuitus omnis inſulæ conſtat non amplius octies decies centenis millibus paſſuum, atq; ſic minus ducentis milliarijs, quàm Cæſar ſupputarat.

Sunt circa Britanniam complures paruæ inſulæ, uti ſuprà dictum eſt, & in ijs duæ quàm celebres, tenui freto ab ea diſtinctæ, inter ſe ferè magnitudine pares: una appellať Vectis ſiue Vecta, contra meridionale Britanniæ littus, à quo minimum diſtat circiter quatuor, alibi uero ſeptem, alibi X I I paſſuum milliū interuallo. Formam eius ſcriptores àntiquiſſimi ouo ſimilem tradunt: nam ab ortu, occaſum uerſus, oblongior eſt, ſpatio X X X millium paſſuum: latitudine uerò ab auſtro, in aquilonem uerſus, uix duodecim complet. Habitatores habet Anglos, & illos quidem frequentes, ac Vintonienſis eſt diœceſis. Hanc olim Veſpaſianus miſſus in Britanniam à Claudio Imperatore, primus in ditionem Romanam redegit. Altera eſt Mona inſula nominatiſſima, quam mutatione unius literæ, Manam uocant, quæ ab aquilone Scotiam, ab ortu æſtiuo Angliam, ab occaſu mare Hybernicum habet propinquū. Hæc olim mari diſiuncta anguſto, quoties decreſcebat Oceanus, cuius magni fiūt omni tempore æſtus, adeò prope terram erat, ut ſine nauigijs adiri poſſet. Quod à Romanis aliquando factum, Cornelius Tacitus autor eſt, qui libro ſuarum hiſtoriarū xiiij. & in uita Iulij Agricolæ, tradit, primò Paulinū Suetonium, deinde ipſum Iulium Agricolam, Britanniæ legatos, Monam inſulam incolis ualidam, & receptaculum perfugarū, armis domuiſſe: ſed eam aggredi uolentes, depoſitis omnibus ſarcinis, præmiſiſſe lectiſſimos auxiliariū, quibus nota uada, & patrius nandi uſus eſſet, & illos reliquum exercitum altiores inter undas adnantem ſecutum tranſmiſiſſe, ac ita repentè ſtupefactos inſulanos, qui claſſem, qui naues, qui mare expectabant, pacem ab Agricola petijſſe. Sed, ut idem ait, haud tam paruo negocio Paulinus rem geſſit, qui ubi ſuperato freto ad inſulam peruenit, ſubitò apparuit pro littore, diuerſa inſulanorū acies denſa armis, uiriſq;, intercurſantibus fœminis, more furiarū, ueſte ferali, crinibus deiectis, quæ faces præferebant, ac Druides eorum ſacerdotes interim circùm preces diras ſublatis ad cœlum manibus fundebant. Hæc nouitas aſpectus ita Romanos milites perculit, ut quaſi hærentib. membris, immobile corpus uulneribus præberent: uerum ad ultimum, cohortationibus Paulini ducis, & ſe ipſi ſtimulantes ne muliebre ac fanaticum agmē paueſcerent, intulerunt ſigna, commiſſoq; prælio, obuios ſtrauerunt. Ita deuictis inſulanis, Paulinus præſidium impoſuit, eiúsque iuſſu exciſi ſunt luci ſæuis ſupeſtitionibus ſacri, in quibus inſulani cruore captiuo adolere aras, & hominum fibris conſulere deos fas habebant. Iam ſatis cōmodè diuertimus. Hanc inſulam ab initio Scoti tenuerunt, ad quos eſt breuior traiectus milliū paſſuum X X V I. memoria noſtra: Angli pariter ac Hyberni habitant, qui-

bus utraꝗ lingua cõmunis. Sed Derbienſis comes homo Anglus habet ſua Sodorenſi epiſcopali ſede nobilem. Cæterũ uide, quid poſſit uetuſtas: inſula nunc ab omni terra abeſt amplius XXV millibus, quæ quondam uix mille paſſus, procul erat: ex quo ſunt, qui audeant affirmare, Monam eſſe eam, quam Angliſeam appellant, quæ Vualliæ adiacet, eſtꝗ Bangorienſis diœceſis, cuius loci natura talis eſt etiamnũ, qualem ex Tacito docuimus habuiſſe illud littus, quod inter Monam & continentem intererat. Attamen tale quid per anguſtiam loci, qui in circuitu uix eſt millia paſſuum XL. per ſterilitatẽ terræ, per inopiam arborum frugumꝗ omnium, non tam hominibus licet ſomniare, quàm pecoribus, à quibus inſula penè deſerta & inculta continenter depaſcitur.

Sed ad Britanniã reuertamur, quam Angliam appellamus, ut qualis præſertim noſtra tempeſtate ſit, tandem explicemus. Cœlum craſſum, in quo facilè nubes, imbres, uentiꝗ coguntur, atꝗ eo minus frigoris æſtusꝗ, propter ipſius cœli craſſitudinẽ. Noctes claræ, & in extrema aquilonari parte inſulæ ita breues, ut finis atꝗ initium lucis exiguo diſcrimine internoſcatͣ. Dies æſtate longiores: cuius rei ratio eſt, quòd inſula propè ſub ipſo ſeptentrionali uertice iaceat, circa quam ſol æſtate longè ſub terris ad orientem per plagas aquilonares rediens, diutius immoratur, ſicut hyeme longè abeſt, cùm propius meridiem excurrit ad ortum. Ego obſeruaui Londini, quæ urbs in meridionali inſulæ parte poſita eſt, noctem circiter ſolſtitium æſtiuum uix quinque eſſe horarum. Regio ipſa quocunꝗ anni tempore, temperatiſſima, atꝗ cœli nulla grauitas, adeò ut rari ſint morbi, & inde minor medicinæ uſus quàm alibi: quapropter plures paſſim homines centum & decem uiuunt annos, non nulli etiam centum & uiginti. Terræmotus hîc ferè nunquam, fulmina admodum rara. Solum uerò fœcundum frugiferumꝗ, utpote quod abſꝗ frumentis & leguminibus, cuiuſꝗ generis materiam producit, præter abietem, & ut ait Cæſar, fagum: nunc tamen eſt paſſim fagus quoꝗ: item alias arbores, præter oleam, & cæteras id genus calidioribus terris oriri ſolitas. Vites in hortis magis umbræ, quàm fructus cauſa, paſſim creſcunt, atꝗ uuam ferunt, quæ tamen niſi ſequatur calida æſtas, raro matureſcit. Seritur ſuo tempore triticũ, ſiligo, ordeum, auena: frumenta alia non habent: atꝗ leguminũ ſola faba, & piſum. Fruges citò proueniunt, ſed tardè matureſcunt. cauſa utriuſꝗ rei eſt, multus humor terrarũ cœliꝗ ſimul. Frumẽta & legumina matura cum ſpicis ac ſiliquis, deferuntur in horrea, atꝗ uſꝗ eò ſeruantur, dum ad uſum triturare placeat. Vinum, uti oſtendimus, tellus non gignit: pro uino, ceruiſia, quam ex ordeo conficiunt, in uſu eſt: potus certè aſſuetis cùm utilis, tum iucundus. Sunt uina ex Gallijs, Hiſpania, & Creta inſula apportata. Nemora pomifera, etiam glandium amœniſſima. Flumina quoꝗ pulcherima, quæ agrum ubertim irrigant. Mirum dictu, ſed ueriſſimũ eſt, Thameſim, Humbrum, & nonnulla alia flumina non facilè augeri imbribus: quod ideo fit, quia terra ſuapte natura ſabuloſa multũ bibit aquæ. Colles paſſim multi, nullis arboribus conſiti, nulliſꝗ aquarũ fontibus irrigui, qui herbam tenuiſſimã, atꝗ breuiſſimã producunt, quæ tamen abunde ouibus pabulum ſuppeditat: per eos ouium greges candidiſſimi uagantͣ, quæ ſiue cœli, ſeu bonitate terræ, mollia, & longè omniũ aliarũ tenuiſſima ferunt uellera: ſed terræ ſterilitati id cum primis, teſte

teſte Vergilio,aſſignandum eſt,qui libro Georg.iij.de ea re ſic docet:

Si tibi lanicium curæ,primùm aſpera ſylua,
Lappæq; tribuliq; abſint,fuge pabula læta.

Atqui cùm nunc Anglicana lana,ut diximus,multò ſit pretioſiſſima, ueteres tamen ſcriptores de ea nihil meminerunt: nam Vergilius Mileſiam ut optimam celebrat,in iiij.Georg.

At mater ſonitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit,eam circum Mileſia uellera nymphæ
Carpebant.

Eſt enim Miletus ciuitas Aſiæ. Et deinde Columella,qui Claudio principe,circiter annum ſalutis L I I I floruit, libro de re ruſtica vij. de ouibus pretioſis ita loquitur: Generis eximij Mileſias, Calabras, Appulaſq; noſtri exiſtimabant, earumq; optimas Tarentinas. Nunc Gallicæ pretioſiores habentur,earumq; præcipuè Altinates. Item quæ circa Parmam, & Mutinam, macris ſtabulantur campis. Hæc ille. Et poſtremò Plinius libro octauo de pecorum & lanarum natura,eadem ferè tradit. Hinc igitur cognoſci licet, nullam olim apud ueteres Britannos, Anglos'ue, lanigeri pecoris curam fuiſſe, ſed illos poſt ætatem Plinij,uel omnino tardiſſimè eam ſuſcepiſſe,ac lanam per Francos mercatores ut uiciniores, ad alias gentes delatam. Quo factum eſt, ut Itali etiam nunc Anglicā lanam uocent Franciſcam, perinde quaſi eam Francia ferat. Ac ſic homines paulatim effecti ſunt magis induſtrij. Idem poſtea lanarū ſtudium Scotis eſſe cœpit,quamuis uellus rudius ſit. Ad prima redeo. Illud nempe admiratione dignum,oues enim iſtæ præter rorem cœleſtem,nullum bibunt potum, adeò ut etiam à paſtoribus de induſtria,à fontibus arceantur: quandò experientia cognitū, dare bibere, illis eſſe exitiale. Hoc uellus uerè aureū eſt, in quo potiſſimū inſulanorū diuitiæ conſiſtunt: nam magna auri atq; argenti copia à negotiatoribus eiuſmodi in primis coēmendæ mercis gratia, in inſulam quotannis undiq; apportatur, ibiq; perpetuò manet, quia aliò terrarū referri omnibus lege uetitum eſt: unde fit, ut opes maiores nuſquā gentium ſint. Sanè abſq; immani pecunia, quæ ultro citroq; per manus ementium,uendentiumq;,ubiq; funditur,atq; uaſis ſacris, quæ præ magnitudine pretij,æſtimari non poſſunt, nullus fermè adeò tenuis homo eſt,quin ad uſum quotidianæ menſæ, habeat ſalinum, ſcyphos, uel cochliaria argentea,& quiſq; pro fortunis, cōplura,ac uaria uaſa. Abundat Anglia omni pecudum genere, præter aſinos, mulos,camelos, & elephantos: at nullum gignit uenenatum animal, aut rapax, præter uulpem, & olim lupos, ſicuti alibi memorabimus: quare uagum pecus, & nullo ferè cuſtode tutum eſt: uidere enim licet armenta boum & equorū ac ouium greges interdiu noctúque paſſim errare, per montes & ualles,per agros compaſcuos ad paſcendum cōmuniter relictos,aut per fundos,quos poſt collectos fructus,conſuetudine quadā peruetuſta, uicinus quiſq; cōmunes habet, ad alendum pecus: Idcirco equis teſticuli amputantur, ut cantherij facti ſub dio maiori compendio paſcantur. Equorū bona pars non ſuccuſſat, ſed graditur: neq; tamen ſuccuſſarij gradarij'ue ualentiſſimi ſunt, ut animalia mitia, minuſq; ferocia. Eadē eſt natura bobus, quapropter plures ſimul ad unum aratrū atq; currum coniugantur: nam ſimiliter bobus ac equis aratur terra, plauſtraq; trahunt, quorum ad onera ferenda, maximus eſt uſus. At bos & ueruex animalia ſunt, in

primis propter conuiuia nata, quorum caro non alibi fermè iucundioris ſaporis. ſed bubula præcipui eſt, cùm præſertim ſale conditur, in aliquot dies. Nec id admodū mirum: nam illud animal ab omni labore uacuum, ad cōmunem cibum nutritur. Sanè Anglorū uictus maxima pars in carne conſiſtit. Boues quoq; qui poſt longos labores, iam ueruli occiduntur, non carent ſua gratia, tametſi caro durior eſt. Auium domeſticarū ſylueſtriūq; numerus infinitus. Maximæ ſunt gallinæ Cantianæ. Anſeres iuniores antequā primam mutent plumam, loco lautarum epularum habentur: cùm creuerint, non item. Sylueſtrium delicatiſſimæ perdices, phaſianæ, coturnices, merulæ, turdi, alaudæ. Hæc auicula hyberno tempore, quod minimè ſæuum eſt, mirificè fit pinguis, tumq; innumerabilis capitur numerus, ac maximè omnium menſas exornat. Sunt cygni, qui in lacubus & fluuijs non tam minima uoluptate omni tēpore natantes ſpectantur, quàm maxima animi moleſtia, multo mane in dies ſingulos, audiuntur corui cum cornicibus crocitantes. Nuſquam gentium maior cornicum multitudo, genus equidem auium maleficum: hæc enim tetra auis eò conſeruat, quòd edit lumbricos, aliosq; uermiculos, quibus terra hoc magis abundat, quò eſt humidior: ueruntamē ex altera parte, multò plus nocet, quippe non modò maturas fruges deuorat, ſed cùm naſcuntur, roſtro euellit ſemen, ſic, ut agricolæ neceſſe habeant per idem tempus, locare pueros per arua, cum arcubus, quandò uoce humana non deterrentur, qui eas abigant: & quia ardea ſolet in earum nidis poſtea nidulari, idcirco eiuſmodi infelices aues circa uillas nobilium, qui ardearum aucupatu delectantur, in ſummis arboribus, quibus uillæ ipſæ uentorū flatus uehementiores uitandi cauſa, circumſeptæ ſunt, impunè nidos faciunt: atq; ita genus durat, cum magno agricolarum damno. Quare memoria noſtra, in principum concilio ſancitum eſt, ut eiuſmodi cornices modis omnibus exterminarentur, conſtituto etiam pretio illis, qui eas necarint. Piſcium item omnis generis copia redundat: uerū multorum nomina non eadem, atque latina ſunt. Capo uocatur gornardus, aſellus uuytyngus, mugiles ſiue cephali muletti, rhombus turbottus, pagri ſeu phagri bremmæ, ſcombri macharelli, ob quandam illis innatam ſiccitatem omnino ignobiles: aloſæ ſiue clupeæ, ſchaddæ, nullius neque guſtatus, neque pretij: ſilurus, ſturio: lucius quem appellant Itali, pike. Is piſcis quemadmodum olim uilior, ſic nunc apud Anglos multò eſt pretioſior, qui ex paluſtri aqua in uiuaria translatus, ac nidore illo olido purgato, anguillis minutisq; piſciculis paſtus, mirandum in modum pinguis fit: mox in piſcario foro uiuus cùm uendi debet, ſi opus ſit, ei uenter cultro aperitur, ut illud pingue quod habet oſtendatur: at ſi minus uendatur, eo tamen uulnere affectus (mira res dictu) haud moritur: quippe plaga filo inſuitur, ac ſtatim pòſt in uiuario tincarum glutinoſo contactu ſanatur. Sed oſtrea non alibi delicatiora, nec plura. Fert item aurum, argentum, plumbum album, id eſt, ſtannum, plumbum nigrum, cuprum. Naſcitur etiam in maritimis regionibus ferrum, ſed eius exigua eſt copia. Inſunt & margaritæ, & gagates lapis. Hæc de bonitate cœli, ac terræ, ſummatim. Nunc de habitu hominum dicere licet.

Sunt Angli procera ſtatura, uenuſta & candida facie, cæſijs ut plurimum oculis, & ut ſono linguæ Italis perſimiles, ita corporum habitu ac moribus ab illis penè nihil diſcrepant: belle morati, cōſilia cunctando capiunt, ut qui ſciūt nil eſſe

nil eſſe tam inimicum conſilijs, quàm celeritatem: mites, & ſuapte natura ad omne humanitatis officium propenſi, & cum primis nobilitas, uel erga peregrinos, ſed plebs præſertim urbica non item. Amicos domum ſuam inuitant, hoſpitioq; benignè, & in prandijs ac cœnis hilarè, nitidè, lepidè, atque ampliter accipiunt: idq; officium humanitatem uocant: etſi, ut Tacitus ait, pars eſt ſeruitutis non modica, alieno tantum cum tædio, indulgere palato. Cæterum bello intrepidi, optimi ſagittarij, ac in militia moræ haud multum patientes, & idcirco ubi ad arma uentum eſt, ſtatim de omnibus fortunis alterius partis dimicatur: quia omnia uictorē ſequuntur. Sed neq; arces ædificant, quin olim cōditas uetuſtateq; ruentes minus ſarciendas curant. At extra patriam, ſi cum hoſte res ſit, militarem diſciplinam per omnia ſeruant. Reliqui, qui ad ſtudia literarū incumbunt, facilè proficiunt, quorum hodie ingens floret numerus. Veſtimento non multum abſimili Gallico utuntur. Fœminæ niueo candore, inſigniq; forma, quam longè decentiſſimo ueſtitu honeſtant. Vrbes habent, atq; oppida egregia, frequentesq; pagos, & uillas paſſim magnificas. Sed quia in animo eſt, alibi tam de locorum ſitu, quàm de hominū moribus, locis perappoſitis memorare, ideo in præſentia hoc ſuperſedere labore libuit. Igitur de religione gentis aliquid duntaxat ſubijciamus. Britannia ſtatim ab initio orti euangelij, teſte Gilda, Chriſtianam pietatem complexa eſt, quam mordicus ſemper retinuit, etiam inter ſæuas Romanorum Imperatorum perſecutiones. Id quidem temporis Britanni, tametſi non publicè, Chriſtum colebant, quòd Romanorum Anglorumq; armis uicti, dijs ſacrificare cogerentur: priuatim tamen multi ab officio non diſcedebant, ita, ut Chriſtiana religio, ſicut alius infrà docebit locus, in inſula ſemper extiterit, donec poſtremò, autore diuo Gregorio, ab interitu uindicata eſt, quæ adeò deinceps creuit, ut nulla ſit hodie (credo) natio, quæ omnia, quæ ad diuinum cultum pertineant, ſanctius, diligentiusq; obſeruet. Ita eſſe atteſtantur tot templa ornatiſſima, quæ uicatim habent: tot ad ipſa templa frequentes hominū conuentus, qui faciundis ſacris continenter interſunt: tot deniq; diuorum pretioſa mauſolea, id eſt, ſepulchra. Quocirca Angli ob id in primis collaudādi ſunt, quòd multò chriſtianiſſimi, religioſiſſimiq; ſint. Hæc in prima operis mei parte propoſita uolui, priuſquam bella ſcriberem, quò legentes ſtatim à principio ſcirent, cuius ac quanti populi res geſtas, cuius ue patriæ mores in reliqua parte eſſent deinde accepturi. Sed Deus faciat, ut incœptum opus rectè abſoluamus.

Britanniam qui mortales ab initio coluerint, indigenæ, an aduenæ, parum compertū: quo factum eſt, ut iam inde uſq; ab antiquis temporibus, de ea re autores inter ſe minimè conſenſerint: ſuper qua, ut ne aliquid affirmando, temerè fidem meam obſtringam, uel aliquid refellendo, inuidiam mihi parem, hîc commodùm illorum ſententias ordine repetam, ob oculosq; legentiū ponam, quò aliorum iudicio, ſicuti in eiuſmodi quæ incerta ſunt, fieri decet, omnia ſubijciantur: quia hiſtoria rerum geſtarum narratio eſt, non item diuinatio. Caius itaq; Iulius Cæſar antiquiſſimus rerum ſcriptor, libro ſuorū Commentariorum quinto, de bello Gallico, tradit Britanniæ partem interiorē ab ijs incoli, quos natos in inſula memoriæ proditum eſſet: & maritimam partē ab ijs, qui prædæ ac belli inferendi cauſa, ex Belgio, in inſulā tranſiſſent, ac eos ubi illuc peruenerunt, bello illato, ibi permanſiſſe, atq; agros colere cœpiſſe.

Huic opinioni Cornel. Tacitus, in uita Iulij Agricolæ, qui Domitiano principe, Britanniam obtinuit, penè aſſentitur: qui inſulam à principio à uicinitatibus habitatam ſentiens, & id per argumenta affirmare cupiens, ita inquit: Magni artus Germanicam originem aſſeuerant, Silurum colorati uultus, & torti plerunque crines, & poſita contra Hiſpaniam, Iberos ueteres traieciſſe, eaſq; ſedes occupaſſe fidem faciunt. Proximi Gallis & ſimiles ſunt, &c. Bedas uero homo Anglus, quo nihil caſtius, nihil melius, nihil uerius, qui circiter annum ſalutis humanæ DCC floruit, longè aliter de origine gentis ſentiens, ſcribit libro Eccleſiaſticæ hiſtoriæ primo, Britannos continentis qui ſunt inter Gallos & Hiſpanos, accolæ Oceani, ex tractu Armoricarum ciuitatum aduectos, inſulam primùm occupaſſe, illiq; nomen dediſſe: quippe quæ antea, ut infrà dicemus, non Britannia, ſed Albion appellata eſt. Cui opinioni, id eſt, de nomine inſulæ indito, Pomponius quoque Lætus recentium autorũ grauiſſimus fauet, ſicuti etiam conſentit cum Cæſare, de indigenis, qui nati in inſula eam primi tenuerint. Sed ante Bedam, Gildas homo Britannus, de quo ſuprà meminimus, cui nihil remotius eſt, quàm mentiri, nihil propius, quàm ueritate inniti, aliquid lucis huic origini affert: ſiquidẽ in deſcriptione Britanniæ, ait: Hæc erecta ceruice, & mente, ex quo inhabitata eſt, nunc Deo, interdum ciuibus, nonnunquã etiam tranſmarinis regibus ingrata conſurgit &c. Hic Gildas innuit primos inſulæ habitatores cognitionem habuiſſe Dei, quales fuerunt qui poſt diluuium, id eſt, inundationem illam aquarum, quæ incidit tempore Noë, terram multitudine opplerant, atque ita eam ab initio non caruiſſe incolis, uti infrà fuſius dicetur. Item demonſtrat ciues quandoq; rem adminiſtraſſe, & aliquando Romanos, quos non uno in loco uocat tranſmarinos reges: & Britanniã ingratam appellat, quòd ſæpius fidem ſimiliter Deo patri, ac ſuis principibus debitam, feſelliſſet. Is uir ſanctiſſimus epiſtolam inſtar libelli ſcripſit, in qua primùm inſulæ ſitum poſuit, deinde hiſtoriam ſui temporis breuiter tetigit, poſtremò ſuorum Britannorum ac temporũ mala deplorauit, adductis in medium multis ſacræ ſcripturæ teſtimonijs, quibus eos & à malè faciendo deterreret, & ad bonam frugem, ut aiunt, reduceret. Et quia paulò obſcurius ſcripſit, idcirco eius libellus rarior eſt. Ego duos tantum codices inueni, unde omnino pauca, cæterum ſyncera, hauſi. Extat item alter libellus (ut tempeſtiuè lectorem nefariæ fraudis admoneamus) qui falſiſſimè inſcribitur Gildæ commentarium, haud dubiè à quopiam peſſimo circulatore compoſitum, ad corroborandum cuiuſdam noui hominis commentum. Sanè is nebulo longè poſt homines natos impudentiſſimus, ſummatim illud ex eiuſmodi noui autoris farina dealbauit, crebrò facta Bruti mentione, id quod Gildas nunquam ſomniauit: & ut callidius legentes falleret, quædã ex ſuo addidit, quò uel duos fuiſſe Gildas, uel hunc libellum Gildæ prioris opuſculi epitomen crederes. Quorum tamen utrunque tantum abeſt, ut à doctis recipiatur, ut etiam unuſquiſq; mediocriter eruditus, id doli facilè deprendat, ac pro fallacia habeat. Sed ut nemo homo in iſtiuſmodi errore in poſterũ tempus uerſaretur, nos nuper ipſius Gildæ opus diuulgandum curauimus. Iam redeat unde aberrauit oratio. Atq; iſtæ ſunt, quas habui in medium adducere, ſententiæ ueterum ſcriptorũ, de principio Britannici populi, quod iam ſatis planum factum eſſe arbitramur.

Atqui

Atqui nonnulli alij autores, qui apud uulgus maioris ſunt nominis, quàm eorũ cura aut fides in ſcribendo mereat̃, aliam genti originẽ inuenerunt. Quæ ſanè res quanti à principio momenti eſſe cœperit, Gulielmus Neuburgus homo Anglus, & eorum autorũ æqualis, qui circiter annũ ſalutis humanæ M C X C V cum Ricardo primo Anglorũ rege uixit, teſtatur. Is in prooemio hiſtoriæ ſui temporis, cùm de Gildæ autoritate loquitur, ita ſcribit: Integritatis tamen eius non leue documentũ eſt, quia in ueritate promenda, propriæ genti non parcit: & cùm admodum parcè bona de ſuis loquatur, multa in eis mala deplorat: nec ueretur, ut uerum non taceat, Brito de Britonibus ſcribere, eos nec in bello fortes fuiſſe, nec in pace fideles. At contrà quidam noſtris temporibus, pro expiandis iſtis Britonum maculis, ſcriptor emerſit, ridicula de eiſdem figmenta contexens, eoſq; longè ſupra uirtutem Macedonum, & Romanorum, impudenti uanitate attollens: Gaufredus hic eſt dictus, cognomine Arthurus, pro eo, quòd multa de Arthuro ex priſcis Britonum pigmentis ſumpta, & ab ſe aucta, per ſuperductum latini ſermonis colorem, honeſto hiſtoriæ nomine obtexit. Quinetiam maiore auſu, cuiuſdam Merlini diuinationes falſiſſimas, quibus utiq; de ſuo plurimum addidit, dum eas in latinum transferret, tanquam approbatas & immobili ueritate ſubnixas prophetias uulgauit. Hæc ille, & ante illum Gildas: at non ego, qui quod ſcriptũ eſt ſcribo, propterea non eſt quiſquam omniũ, qui iure poſſit nobis ſuccenſere, ob iſtud in Britannos dictum uulgò olim iactatum, Nec in bello fortes, &c. Sed neq; Salluſtius malè à ſuis Romanis audiuit, quòd literis mandaſſet illud turpe probrum ciuitati Romanæ à Iugurtha rege, non mehercule iniuria, illatũ, cùm dixerit, Vrbem uenalem & maturè perituram, ſi emptorem inuenerit. Et id, quia lex iubet, ut ſcriptor ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat. Eſt itaque in eo libro, cuiuſcunque ſit, Brutum filium Syluij, quem Aſcanio Aeneæ filio natum conſtat, poſt Græciam peragratam, deuictamq; Aquitaniam, monitis Dianæ, Britanniam curſu petiſſe, & primo acceſſu, gigantibus qui id temporis eam tenerent inſulam, atque ad arcendam uim aduenarum armati undique eueſtigiò concurriſſent, interfectis, eam occupaſſe, ex ſeq; Britanniam appellaſſe: & ſic demum Brutum generis Britannici atque imperij autorem extitiſſe, filios genuiſſe, ac illos deinde & gentem ſuam & regnum mirum in modum propagaſſe. Cæterum Liuius, Dionyſius Halicarnaſeus, ac plerique alij, qui diligenter de antiquitatibus Romanorum ſcripſerunt, nunquam huius Bruti meminere. Neque illud ex Britannorum annalibus prodi potuerat, cùm iampridem illi omnia librorum monimenta amiſerint, id quod Gildas teſtificatur, qui circiter annum ſalutis D L X X X claruit. Is enim in principio ſuæ epiſtolæ de ea re ita tradit: Illa tantum proferre conabor in medium, quæ temporibus Romanorum imperatorum, Britannia & paſſa eſt, & alijs intulit ciuibus, & longè poſitis mala: quantum tamen potero, non tam ex ſcriptis patriæ, ſcriptorum'ue monimentis, quippe quæ uel, ſi qua fuerint, aut ignibus hoſtium exuſta, aut ciuium exilio claſſe longè deportata non comparent, quàm tranſmarina relatione, quæ crebris interrupta intercapedinibus etiam non ſatis claret, & reliqua. Sed ea uenia olim antiquitati data eſt, uti plerique populi auſi ſint origines ſuas etiam ad deos, ſicuti in primis fecere Romani, referre autores,

quò primordia gentis & urbium auguſtiora felicioraq; eſſent: & illa quamuis poëticis magis fabulis, quàm incorruptis rerum geſtarum monimentis conſtarent, pro ueris tamen habita ſunt: idcirco & ea quæ poſtremò de antiquitatibus Britannorum memoriæ prodita ferunt, ita facilè uulgò credita ſunt, ut poſteritas Bruto principiū generis aſſignarit: ac ne illa ipſa ulla unquam temporis iniuria in obliuionem irent, uelut longè ueriſſima, duo egregij hiſtorici literis perpetuanda curarint, Henricus Huntyngtonius archidiaconus, & alter, qui hiſtoriã ſuam Polychronicon appellauit. Et hæc ſunt, quæ à recentioribus de Britannorum origine tradita ad poſteros manarunt. Ego uerò quanquàm pollicitus ſum, me neq; de unius, neq; de alterius ſententia, de eiuſmodi tam ueteri origine gentis quicquam pro certo affirmaturum, aut pro falſo reprobaturū, ſed omnia prout hactenus fecimus, iudicio legentiū ſubiecturū: dicam tamen hoc loco, poſtquam res in coniectura poſita eſt, id quod minus à uero abhorrere uidetur, ut in tanta ueterum autorum uarietate, nos aliquid certi de iſtis primis terræ huiuſce incolis, aliqua ſaltem ueriſimili ratione tradamus, probemusq;, quod ſcriptorum teſtimonio parum, uti uideo, conſtat: quia rem per ſe ſatis claram, perinde quaſi indeprehenſam, in medio tacitã relinquere, omnino honoris non eſſe ducimus. Itaq; cùm inſula ex Gallico littore, claris præſertim diebus, facilè cernatur, & propter albas rupes, quæ circa litus ſunt, unde Albion quãdoq; dicta eſt, nauigantibus procul appareat, haud ullo unquam tempore ipſius continentis populo incognita eſſe potuit. Quare incredibile eſt, eam aliquando habitatoribus caruiſſe, quæ eodẽ tempore, ac cæteræ acceperunt terræ, eos accipere potuit, & nõ expectare aut ab Hiſpania, Germania, Gallia, uel Latio, uti recentiores ſcriptores ferunt, incolã exulem aut profugum, ac ſæpe nocentem. Hinc proinde credere licet, ab ipſo propè orbis initio, inſulam habitatam fuiſſe, & eandem poſt diluuium Noë, unà cum alijs terris, ſuos habitatores accepiſſe, quos Cæſar indigenas uocat: qua in re uel Gildas iuxtà mecum ſentit, uti ſuprà oſtendimus. Nec eo tamen inficias, quin deinde Germani, Galli, & Hiſpani populi finitimi illis indigenis admiſti eam habitauerint, ſicut hodie faciunt, & in ijs Britanni continentis, à quibus ut primis aduenis, frequentioribus' ue, Bedas perhibet nomen inſulæ immutatum. Plinius autem libro quarto, cùm de Britannia meminit, uidetur innuere inſulam nomẽ inueniſſe ex illis paruulis inſulis, quæ inter hanc, & Hyberniã iacent: qui inquit: Albion ipſi nomen fuit, cum Britanniæ uocarentur omnes, de quibus mox paulò dicemus. Hæc igitur origo uera, quæ laudẽ & gloriam Britannorum gentis non minuit, non debilitat, non obſcurat, ſed maximè auget, confirmat, nobilitat. Si enim uelimus diuturnitate temporis, ut de alijs felicitatis dotibus taceamus, ipſam, uti nunc moris eſt, nobilitatẽ metiri, ecquid antiquius, glorioſius' ue eſt, quàm iam inde ab initio, honeſto naſci loco, & ibidem propagare in annos fermè perpetuos, familiã, genus, & imperium? Hinc in primis indigenæ ueteris Latij ſummo ſibi duxerunt ſemper honori, quòd in ea terra geniti diu regnarint. Hæc eadem domeſticæ laudis amplitudo Britannorum Aboriginum, ac monimentū gloriæ æternum eſt. Cæterum pro neceſſitudine negocij, nos ſatis proceſſiſſe rati, tandem aliquando ad rem ipſam ueniamus.

Sed ecquo progrediemur, cùm omnia proſpiciam plena tenebrarū? Equi-

dem nihil occultius, nihil incertius, nihil ignoratius rebus Britannorũ à principio geſtis: partim quòd annales, ſi qui fuerant, ſicut ſuprà oſtendimus Gildam teſtificari, funditus perierant, unde poſtea qui hiſtorias ſcripſerunt, nihil haurire potuere: partim uerò, quòd ea gens ut longè poſita, tardiſſimè cùm Græcis tum Romanis cognita eſt. Iſtud ergo ſilentium rerum fuit, quamobrem boni autores minus multa de huius populi primordio memoriæ prodiderint, ac nonnulli auſi ſint nimis multa garrire, nouamq́ condere hiſtoriam, per quam imperiti uulgi, cui ſemper pluris eſt nouitas, quàm ueritas, admiratione, in cœlo eſſe uidentur, ubi eos haud inuiti nos relinquemus, quòd in diſceptationem de his cõmentitijs rebus minimè uocandos ducimus. Verùm quia conſiliũ eſt, locis perappoſitis, cùm id præſertim tempus popoſcerit, ea noſtræ hiſtoriæ coagmentare, quæ Cæſar, quæ Tacitus, quæ Gildas carptim de rebus in Britannia geſtis ſcripſerint, idcirco percurremus uitas regũ, quos iſta noua hiſtoria repentè, & uno quaſi partu genuit, in orbemq́ effudit. Et illud, quamuis non ſine ſtomacho, faciemus, cùm rationis temporis habendæ, tum maleuolentiæ deprecandæ cauſa: ſimulq́ errata, quæ in ea ſunt (ſunt autem infinita) euellere nitemur, quò ne legentes offendant, néue in ea irruant. Atq́ hoc noſtrũ eſt inſtitutũ, quo uſq́eò utemur, dum ſcribendo, ad initium imperij Romanorũ Anglorumq́ peruenerimus: tunc enim paratiores erunt duces, quos certos deinde ſequamur. Sed agè, iam demus nos in uiam, ut citius aſpiremus, quò contendimus. Ille igitur Brutus ſeu Brito (ſic enim nominandus erat, ut ex eius nomine, Britannia aliquo pacto dicta uideretur) fertur à principio inſulæ potitus imperio, ac Britannorum gentis autor fuiſſe, nec diu deinde uiſus in terris. Dein tres eius filij, Locrinus, Camber, & Albanactus, regnum inter ſe diuiſiſſe dicuntur. Sed non multò pòſt extinctis morte fratribus, Locrinus totius inſulæ imperium conſecutus eſt, quem Guindelona uxor, filia Coronei, unius ex ſocijs Britonis, interfecit, quòd ille ob pellicis amorem diuortiũ ſecum feciſſet. Succeſſit patri Madan: is Mempricium & Manliũ creat. Inter hos, poſt mortem patris, de regno ſtatim fœdo certamine orto, Manlius occiditur. Mempricius nihil in uita geſſit, quamobrẽ in morte honoris quicquam ei habendum eſſet: quippe cùm inter uenandũ, à ſuis longe abiſſet, à lupis, quibus id tẽporis inſula abundabat, dilaniatus eſt. Regnat deinde Ebrancus eius filius. Hunc ferunt Eboracum urbem celeberrimam ad ſeptentrionalem inſulæ partem, condidiſſe inter Vſcam & Foſſam flumina, quæ ipſam ciuitatem præterlabuntur, ac inde ſimul iuncta in Humbrum fluunt: poſuiſſeq́ ad extremam Britanniæ partem, quam hodie Scotiam dicimus, oppidum Puellarum: nunc, uti ſuprà docuimus, Edimburgi arx eſt. Ebrancum Brito cognomento Viride Scutum filius ſequitur, qui neq́ domi nec foris ſatis clarus fuit. Huic Leylus filius ſuccedit, qui Carliolum oppidũ in læua parte inſulæ, quæ ad Scotiam pertinet, prope Edenam fluuium, condidiſſe fertur. Carliolum hodie ciuitas eſt epiſcopali ſede nobilis. De hac urbe Rogerius Houedemus poſt Bedam, annalium ſcriptor ita ſcribit: Britannicè Carleil, latinè Lucubalia uocatur. Poſt Leylum Rudubras regnum obtinet. Iſtum ferunt duas condidiſſe urbes, Cantuariam in Cantio, quam Angli quandoq́ Dorouerniam dixerunt, quæ abeſt à mari millia paſſuum duodecim: & Vintoniam, ac oppidum nomine Sceptoniam, in meridionali plaga,

quod incolæ noſtro tempore Shafteſburiam uocitant. Vintonia autem urbs eſt in ora maritima, quæ ad auſtrum ſpectat, inter duos colles poſita ualde celebris. In Rudubræ demortui locum ſurrogatur Badudus, quem Bathoniam oppidum ædificaſſe tradunt, ornatum hodie communi ſua & Vuellenſi epiſcopali ſede: eóque loci, ut fama eſt, balneas tepidis fluentes aquis ſtruxiſſe, quod opus quidam falſo Iulio Cæſari aſſignant, cùm ſatis liqueat Cæſarem ad huncuſq; locum non perueniſſe. Extant etiam nunc ipſæ balneæ, ubi loci tepidæ ſcaturiunt ebulliuntq; aquæ, quibus in primis lauantur pueri uoluptatis cauſa. Ego uidi ipſos pueros in eo lacu natantes, è fundo mordicus argenteos numos referre, iactatos per luſum à circumſtantibus in balneas ipſas. Is demum Badudus magica arte, quam paſſim docuit, fretus, præſtigijsq; dæmonum actus eò inſaniæ uenit, ut ſibi alas uolandi gratia aptauerit, quibus munitus cùm in altum tolli cœpiſſet, repentè cecidit, quo caſu colliſus exceſſit è uita, ad inferoſq; deſcendit. Ita mala ars, malo illi fuit. Inſecutus eſt Leyrus eius filius, qui non minus egregiè, quàm prudenter annos multos regnauit. Is condidit Leceſtriam oppidum in interiore parte inſulæ. Huic tres tantum filiæ erant, quas iam ſenio confectiſſimus quibuſdam ſuis heroibus locandas, ac opes æqua lance diuidendas ſtatuit, quas tamen duabus natu maioribus quæ prius nupſerant, aſſignauit, eò quòd illæ plus amoris in ipſum habere uiderentur, quas poſtea unà cum uiris contrà atque putarat, ingratas, crudeles, impiaſq; inuenit. Minima autem natu nomine Cordilla, moribus tantum ac pulchritudine dotata, cuidam regulo Gallorum in matrimonium data eſt. Hæc, cui natura præcox ingenium dederat, interrogata, an parentem multum diligeret: reſpondit, ſe patrem ferre in oculis, ſemperq; laturam, licet deinde contingeret, ut quempiam alium (de marito intelligebat) ardentius amaret. Quo reſponſo, tametſi ſapientiæ pleno, Leyrus indignatus, indotatam, ut dictum eſt, regulo Gallo puellæ forma capto collocauit. Sed haud multò pòſt à generis, eius mortem longum expectare cenſentibus, regno ſpoliatus, ad Cordillam confugere coactus eſt, à qua in regnum reſtituitur, interfectiſq; generis, triennium regnat. Per id autem tempus, Cordilla amiſſo uiro, in Britanniam redijt, regnumq; paternum iuſſu populi obtinuit. Morganus interea & Conedagius ſororum filij grauatiſſimè parebant fœminæ, pudebatq; diutius tam uile ſeruitutis iugum tolerare: itaque facta militum manu, omnia cædibus, incendijs, rapinis uaſtare cœperunt, quò mulierem ad certamen traherent: quam haud ita multò pòſt cum paruo exercitu, obuiam factam ceperunt, in carceremq; coniecerunt. Hîc egregia mulier, cui ad ſuperandam ſuperiorum regum gloriam, uirilis tantum defuit ſexus, amiſſi regni dolore perculſa, poſt annum quintum, quàm regnare cœperat, ſibi mortem conſciuit. Victores inter ſe inſulam partiti ſunt: ſed breui tempore interuenit regni cupiditas immenſa, ita, ut Morgano è medio ſublato, Conedagius ſolus ſit rerum potitus. Deinde regnũ obtinuere Riuallo, Gurguſtius, ſeu Gorguntius, Silius, Iagus, Chinemarcus, Gorbodio. Poſt Gorbodionem, Ferrex & Porrex eius filij inter ſe de regno dimicare cœperunt, in quo certamine, Ferrex interfectus eſt: cuius cædes tantum matri, quæ eum uehementer amabat, doloris inuſſit, ut ſubito furore percita, alterũ filium nacta dormientem adiuuantibus ancillis,

crudeliter

crudeliter obtrucidarit: res profectò poſt hominum memoriam, longè rariſſima auditu. Secundum hæc,ſecuta eſt etiam ætas atrox prælijs, diſcors ſeditionibus, ipſa quoque pace ſæua. Cùm enim fortiſſimus quiſq; ſibi regnum acquirere affectaret, eatenus inter illos bellatum eſt,quoad omnis imperij poteſtas ad quinq; regulos peruenerit.

Oportet hoc loco paulíſper à propoſito me diuertere,& monere eos,qui legerint de errato,quod non parum nitorem, ſi quis ſit, nouæ hiſtoriæ corrumpit. Poſt illos enim quinq; regulos, ſeu tyrannos, qui non habentur numero regum, ponitur Dunuallo Molmicius rex, pater Bellini & Brenni: ac legimus illo mortuo,filios regnũ inter ſe diuiſiſſe,atq; poſt ſedatas ex ea regni diuiſione ortas diſcordias,ſimul iunctis armis primũ Gallos,deinde Romanos ſuperaſſe,urbemq; Romam cepiſſe,ac incendiſſe,& Brennũ in Italia poſt adeptam uictoriã remanſiſſe. Hìc ex ratione temporis, quod interfuit inter Bruti aduentum in inſulam,& captam urbem Romam à Brenno,non quadrat,ut ſtatim poſt illos quinq; tyrannos,ponatur in ordine regum Dunuallo Molmicius pater ipſius Brenni. Siquidem Brutus,ſiue Brito, fertur anno circiter decimo,poſt interitũ Sylųij patris, inſulæ imperio potitus eſſe,cùm ageretur annus ab initio mundi centeſimus, ſuper quater milleſimũ : at poſt DCCX annum,quàm Brito ueniſſe dicitur in inſulam,urbs Roma,prout tam ex epitome temporum Euſebij,quàm Latinorum Græcorumq; hiſtorijs conſtat, Brenni ductu,à Gallis Senonibus capta eſt. Is autem Brennus,ſi nouæ hiſtoriæ credimus,ab eaq; numerum annorum colligimus, quorum ratio minus rectè initur,circiter CCCC annũ poſt aduentum Bruti in inſulam, militari arte floruit. Quapropter liquidò conſtat Brennũ hunc,à quo hiſtoria captam eſſe Vrbem teſtatur, ante CCCX annos fuiſſe, quàm illud bellum ſumptũ ſit. Ne igitur hunc manifeſtiſſimum errorem error ſequatur, neceſſariò ordinem cõmutabimus,& reliquos ponemus reges,donec ad ea tempora uenerimus, quibus de Bellino & Brenno ratio ipſa iubebit nos mentionem facere. Sed rurſus reuertamus eòdem.

Quinq; igitur tyranni regnãdi libidine agitati,ſtatim mutuis inter ſe odijs in bellum ruunt: ingens ſimul ſeditionis furor per ciues peruadit, premitq; acriter. Verũ ita uſu uenit,ut tyrannis breui pòſt tempore ſuo mucrone confectis,Reſpublica ſibi reddita,eiúſque forma ad unius imperium reducta ſit. Itaq; Gintolinus populi iuſſu rex dicitur,uir conſilio bonus,cui uxor erat nomine Martia,mulier præter cæteras pulchra & ſapiens. Dei nutu factum credunt,ut Gintolinus ad regnum ciuilibus diſſenſionibus quaſſatum perueneririt,quò illud in priſtinũ ſtatum reduceret: id quod nauiter fecit:ubi enim eo eſt potitus,Rempub. Britannicam ab alijs regibus ferè informatam, iure, legibus,ac moribus uelut de integro condere, atq; ornare maximè ſtuduit: ſed ante omnia, ciuiles diſcordias, quæ adhuc tanquam reliquiæ factionum durabant,penitus ſedauit,ſuſtulit. quem talia agentem, mors cita extinxit. Genuit ex Martia uxore,unicum filium Sicilium:qui cùm nondum imperio maturus eſſet,Martia multarũ rerum perita, regni interim curam ſuſcepit. Hæc id quod è Republica eſſet,in primis ſibi faciendum rata,leges tulit,quas Martianas poſteri appellarunt. Poſt Sicilium, qui haud diu ſuperſtes fuit, regnauit Chimarius, Danius, & Moruidius. Is animo ſtrenuus, ſed crudelitate

inſignis, cum ſæuitia praui ingenij per cruciatos hominum, quos identidem tormentis afficiebat, ſuaq; manu percutiebat, ſatiari non poſſet, ad extremum cum feris temerè congreſſus turpiter interijt, atq; eius fortitudo in neruum, ut dicitur, per hunc modum erupit. Corbonianus filius in regnum ſucceſſit patris ualde diſſimilis, homo frugi bonæ, cui ſemper pax quàm bellum longè magis cordi fuit. Archigallo deinde Corboniani frater rex creatur. Iſte ſtatim nobilitati infeſtus, principibus necem parat, quorũ potentia ei formidoloſa eſſet, contrà ignobiliſſimos quoſq; in honore habet: quare breui ab ipſis nobilibus tantam crudelitatem non tolerantibus, regno deijcitur. In cuius locum Eliodorus uir iuſtus eius frater ſubſtituitur, qui ueritus ne ſibi fraudi foret, ſi pro ſua parte non curaſſet in primis, quæ in rem fratris eſſent, incredibile dictu eſt, quanto ſtudio apud principes egerit, ut Archigallo in regnũ reſtitueret: quod ad ultimũ animis optimatũ per eius preces mitigatis conſecutũ eſt: rarum porrò pietatis exemplum, ſi quis uoluerit mente reuoluere, quanta ſit libido inter mortales regnandi. Eliodoro poſtea cognomen Pio, ex hac erga fratrẽ pietate fuit. Is Archigallo cùm ſuo periculo ſatis didiciſſet, nõ poſſe ſe regnũ retinere, niſi mores mutaret, reliquam ætatem ab omni uitio uacuã uixit, qui poſt receptũ imperiũ, decem regnauit annos. Ac tantum interdum abeſt, ut calamitas noceat, ut etiam ſit illuſtris ad laudem. Eliodorus Pius fit iterum rex, quem Vigenius & Perydorus iuniores fratres Londini dolo capiunt, atq; in carcerem detrudunt, in eum locum, cui Turris nomen eſt, quæ etiam nunc extat. Hanc equidẽ arcem ſatis munitam, & multis turribus, unde nomen habet, extructã, falſo uulgus prædicat à Iulio Cæſare conditã, qui de Londino nõ meminit, quippe qui eò nõ peruenerat. Vigenius & Perydorus inter ſe confeſtim regnũ partiunt, quibus paulò pòſt morbo abſumptis, Eliodorus iam ſatis fortunæ mortales animos ſemper ludificantis caſibus iactatus, rurſus rex efficitur, uir certè clariſſimus, qui quò minus regnũ ſibi appetebat, hoc magis ad id ob uirtutem, qua ornatus erat, uocabatur: regnauit deinde annos quatuor. Secutum eſt poſtea tempus militaris gloriæ, nõ item aliarum uirtutũ prorſus ſterile, quo reges fuerunt Reginus, Morganus, Ennanus, Iduuallo, Rynio, Geruntius, Catellus, Coyllus, Porrex ſecũdus, Cherinus, Fulgẽtius, Eldalus, Androgeus, Vrianus, & Eliud. Iſtum ſecutus Dunuallo Molmicius (hîc enim eius eſt locus, ſi rerum geſtarũ ſeriem ſeruare, ac temporis rationem habere uolumus) quem ſuprà oſtendimus, extra ſuum ordinem, per incuriam, poſitum. Is ea quæ utilia fore, & è republica eſſe arbitratus eſt, à principio ſtudere cœpit: itaq; militarem artem penè extinctã in priſtinum uſum reuocauit: ius atq; leges nouas, & illas quidem ſalutares dedit, quas deinceps Molmicinas leges appellarunt: templa deorũ immortaliũ loco aſyli, omnibus ad ea confugientibus eſſe cõſtituit: primus aurea corona uſus eſt: uiros ad bonas artes incumbentes, opibus & fauore iuuit, ut ſuo exemplo & principes regni idem facerent, atq; iuuentus ad uirtutes capeſſendas magis incitaretur: item pondera ac menſuras rebus uendendis emendiſq; poſuit, fures & noxium omne genus hominum ſeueriſſimè puniuit, fecit quamplures uias, decreuitq; in quam latitudinem fieri deberent, ac lege ſanxit ius earum ad principem duntaxat pertinere, eiuſq; iuris uiolatoribus pariter atq; ijs qui in illis maleficium aliquod facerent, horrendas conſtituit pœnas. Præterea ut

ne terra

ne terra uacaret, néue populus rei frumentariæ inopia frequenter premereť, aut minueretur, ſi pecora ſola occuparent agros, qui ab hominibus coli deberent, cōſtituit quot quiſꝗ comitatus aratra haberet, ſtatuitꝗ pœnam illis, per quos numerus diminueretur, ac uetuit iumenta quæ aratro ſeruirent, à magiſtratibus abduci, uel aſſignari creditoribus, pro debitione pecuniæ, ſi debitoris bona alia ſupereſſent. Ita prouiſum eſt, ne compendij cauſa. pecuarij agros à cultura aratorum incultos redderent. Quæ ſanè lex nō ſine magno totius plebis incommodo, in dies magis magisꝗ memoria noſtra obſoleſcit. At, ad rem ut redeam, demum Dunuallo reliquit regnum Bellino & Brenno liberis cōmune. Ii ſtatim de potentatu inter ſe contendere cœperunt, ſed hortantibus ad pacem amicis, ad extremū in gratiam reconciliati, regnum inter ſe partiuntur. Pars regni deterior Brenno, ut minori natu euenit: qui cùm elatum ab ingenti ſuarum uirtutum fiducia, animū gereret, haud patienter ferens fratrem Bellinum potiorem regni partem aſſecutum eſſe, idꝗ fraude factum ratus, armis uindicandā iniuriam ſtatuit. Itaꝗ facto tam ex Britannis, quàm ex tranſmarinis exercitu, in fratrem mouet. Bellinus nihilo ſegnius ſumptis armis, obuiam fit fratri: iamiamꝗ ad manus uentum erat, cùm ecce tibi, interuentu matris, uterꝗ ab armis diſcedere ſubitò coacti ſunt, quippe qui maternis precibus uicti, tam fœdum certamen ambo abhorruere. Brennus deinde cùm nihil domi haberet, in quo acquieſceret, compoſitis domeſticis rebus, ut ne ſordido otio torpeſceret, in Gallias traiecit, illic inter pugnacem gentē ſtipendia facturus: qui inde apud Senones Gallos, prout rectius reperio, quàm apud Allobroges, in magno honore habitus eſt.

Per idem tempus Galli Senones, ſiue prægrauante turba, patriam exonerare cupientes, ſiue ab Italis ad bellum gerendum accerſiti, duce Brenno, cum magna hominū multitudine tranſcendunt in Italiam, qui poſt ſuperatas Alpes, in Tuſciam profecti, ac ſubitò Cluſium oppidū bello adorti, latè agrum populantur. Cluſini periculo rei perculſi, Romam legatos ad auxilia contra nouam hanc gentē petenda mittunt. Romani tametſi nullam etiam tum cum Cluſinis ſocietatem habebant, tamen cùm aliquid ſibi periculi inde imminere poſſe, ſi Cluſini ſuperareť, animaduerterent, primo quoꝗ tempore tres miſerunt legatos, Marci Fabij Ambuſti filios. Ii Senatus & populi Romani nomine, cum Gallis egerunt, ne ſocios & amicos Romanorū oppugnarent. Brennus ad ea reſpondit, ſe pacem non aſpernari, ſi parte agri, quem latius Cluſini poſſiderēt quàm colerent, egentibus Gallis cederent, alioqui pacem impetrari non poſſe. Ibi contrà Romani legati eiuſmodi uerbis offenſi, quærunt, ecquidnam rei in Hetruria ſit Gallis. Inter hæc, & plura ferociter dicta, accenſis utrinque animis, ad arma diſcurrunt. Legati, ut & ipſi quid Romana uirtus ualeret in armis oſtenderent, contra ius gentiū, in Gallos arma capiunt. Galli in Romanos iuſta flagrantes ira, ſubitò totis caſtris conclamant, ſoluta obſidione, Romam infeſtis armis eundum. Brennus tamen uoluit, ut Romam prius mitterentur legati, qui uiolatores iuris ad ſupplicium poſcerent: idꝗ factum eſt. Verùm cùm poſtea renunciatum eſſet, tres Fabios iniuriæ autores non modò non punitos, ſed in ſequentem annum tribunos eſſe creatos, tum omnes ira impendiò magis accenſi, uidentes nihil eſſe, quod à uoluntario hoſte expectarent, niſi bellum, niſi iniurias, niſi inſidias, in Romanos omnem

uim belli auertunt, Romamq; nihil non latè proſternētes, petunt. Tanta fuit hoſtium celeritas, ut uix ad undecimū lapidem, obuiam iri potuerit. Huc tribuni cum tumultuario exercitu, qui ad quadraginta armatorū millia fuiſſe dicunt, profecti, hoſtem circa Alliam flumen offendunt. Is fluuius ex Cruſtuminijs montibus labitur, nec multò infra uiam, miſcetur Tyberi. Ibi Romani cōmiſſo prælio, momento ſuperantur. Brennus uix credere poterat, ſe tam citò uiciſſe, ſtabat itaque uelut pauore defixus: uerùm ubi tuta omnia uidit, collectis cæſorum ſpolijs, Romam uerſus ire iter conſtitutum contendit. At uerò Romæ ad primum aduerſæ pugnæ nuntium, clamor & metus ingens continuò cunctos inuaſit. Et quia in tanta animorū conſternatione, ſpes non fuit ulla retinendæ Vrbis, Senatus cum iuuentute militari, Capitolium & arcem occupauit, frumento & armis eò collatis, ut inde Romanum nomen tueretur: conſulares uerò ſenes cum imbelli turba, in Vrbe remanſerunt, uelut cum patria interituri, ſi patria caderet. Galli interim ad Vrbem perueniunt, qui per Collinam portam ingreſſi, recta uia in forum tendunt, multùm mirantes clauſis plebeiorum domibus, nobilium tantùm atria patêre: quamobrem ſuſpicantes ne qua fraude opprimantur, cautius incedunt: ſed deinde patres id ætatis in ſellis ſedentes conſpicati, ut deorum ſimulacra contemplantur. Interea Marcus Papyrius Galli cuiuſdā barbam ſibi demulcentis baculo caput percuſſit. Qua ille iniuria irritatus, ſedentē ſenem ferro oppreſſit: tum ab uno cæde orta, cæteri triumphales uiri ſunt in ſuis ſellis trucidati. Inde ſine diſcrimine ferro abſumptis qui in Vrbe erant, domus paſſim diripiuntur, flammaq; tectis iniecta eſt. Atque ſic Roma duce Brenno, à Gallis capta eſt, anno eiuſdem Vrbis cōditæ tricenteſimo ſexageſimoquinto. Deinde Capitolium clàm & noctu inuaſere, adeò, ut nihil propius eſſet factum quàm ut caperent: cùm ecce tibi, ſubito anſerum clangore proditi, à ſummo rupis ad ima dejciuntur. Romani pro extremo remedio, Camillum qui id temporis Ardeæ exulabat, Dictatorem dicunt, ac maiorem in modum rogant, ut ſibi & ingratæ patriæ ſubuenire uelit. Camillus immemor acceptæ iniuriæ, memor officij, ac uicem patriæ dolens, ſine mora ad bellum copias parat. Interea qui in Capitolio erant, fame penè ſuffocati, cum Brenno paciſcuntur, ut mille pondo auri ſe populus Romanus redimat, & ille Vrbe & Romano agro decedat, cum exercitu. Verùm forte quadam factum eſt, ut Romanum genus non ſit ea aſperſum ignominia. Sanè Galli non cōtenti poſtea iuſto pondere auri gladium etiam ponderi addunt: contrà Romani aurū iniquis ponderibus appendere negant. Dum per altercationem tempus extrahitur, priuſquam aurū ſit appenſum, Camillus adfuit: tum auro eius iuſſu de medio ſublato, ait, nullū Dictatoris iniuſſu fœdus aut pactionem à minore magiſtratu fieri potuiſſe: atq; edicit, ut Galli ad ultimū ſe certamen accingant. Ita commiſſa pugna, Galli qui non pugnam, ſed aurum expectabant, puncto temporis, nullo ferè negocio, uicti ſunt. Vrbe inde egreſſi, Gabina uia, ad octauum lapidem, atrociore ſunt clade afflicti, caſtra capta, cædes adeò omnia occupauit, ut, ſi Liuio credimus, ne nuntius quidem tantæ acceptæ plagæ ſuperfuerit. Polybius uerò ait, Gallos ab obſidione Vrbis domeſtico bello auerſos, fœdere cum Romanis percuſſo, reſtitutaq; Vrbi libertate, domum abiſſe. Sed utcunq; res peracta ſit, ſatis conſtat Brennum longè poſt homines natos fortiſſimum ducem,

cuius

cuius cauſa à propoſito diuertimus, nunquam amplius rediſſe in Britanniā, qui uel in ea clade ad Gabinam uiam à Gallis accepta, mortē occubuit, uel inde in Gallijs uitam finiuit: cui mehercle poſt tot præclara facinora, ubiuis gentiū glorioſum fuit mori. Fuit deinde centeſimo decimo anno pòſt, alter Brennus natione Gallus, cuius ductu altera pars Gallorum Græciam inuaſit. Hîc cōmodùm de altero Brenno Gallorum duce commemorare uolui, ut ne ſimilitudo nominis efficeret, quò ueterum hiſtoriarum ignari crederent eundem fuiſſe Brennum, qui urbem Romam cepiſſet, incendiſſet, ſpoliaſſet, ac qui Gallorum alterā manū (in duas enim diuiſi partes Galli in Aſiam ſe effuderunt) primū in Græciā, deinde in Macedoniā duxiſſet. Sed ad Bellinū reuertamur.

Bellino poſt cōpoſitam pacem cum Brenno fratre, nihil potius fuit, quàm nouis operibus ornare regnū: quippe qui condidit in Vuallia oppidū, quod nunc appellamus Caerleonum, ædificiorum ac ſitu loci amœniſſimo celebre, cuius hodie ueſtigia extant, quæ poſtea quia Romanæ legiones ibidem frequenter hybernabant, Vrbs eſt Legionum dicta. Eſt & oppidum Legionū in altero cornu Vallici ſinus ad ſeptentrionem conditū, ita nuncupatū, quòd eo quoq; loci legiones multùm ualde eſſent, quam Ceſtriā uocant, alluiturq; Dea flumine, quod procul ab ea circiter paſſuum millia ſex, in Oceanum ſe emittit. Item Londini extruxit portam, ad ripam Thameſis, quam ex eius nomine, Bellini portam poſteri dixere, & etiamnum retinet nomen. Addidit & porticulum, in quem parua nauigia, quibus per flumen apportantur ea, quæ ciuitati uſui ſunt, ſe recipiunt. Is demū pace belloq; uir inclytus, & in omni fortuna Brenno fratri nequaq; impar, uita priuatus ac rogo impoſitus, Britannorum regū primus crematus eſt. Succeſſit deinde Gurguntius ſecundus, ipſius Bellini filius, Merianus, Bladanus, Capenus, Ouinus, Silius, Bledgabredus, Archemalus, Eldolus, Rodianus, Redargius, Samulius, Peniſellus, Pyrrhus, Caporus, Dinellus, Helius, & Lud. De ijs regibus, præter Lud, quia præ ſocordia atq; deſidia, nullas bonas coluere artes, nihil ſcriptu dignū memoriæ proditū eſt. Lud ubi rex creatus eſt, ſtatū Reipub. continuò recognouit: nam leges quaſdā retractauit, abuſus nōnullos ſuſtulit, & quædā alia peſſimi exempli ſimul abiecit: exin ad ornandum urbem Londinum conuerſus, muros uetuſtate collabentes inſtaurauit, turribusq; frequentibus firmauit: quam ob rem, deinde Lundonias appellarunt. Item portam in occidentali parte ciuitatis opere magnifico extruxit, quæ hodie Lud porta uocatur. De hac urbe nihil antiquius apud graues autores, quàm apud Tacitum legimus, qui Londinium nuncupat, cuius teſtimonio conſtat olim fuiſſe oppidum minus omnino clarum, cùm ita ſcribit: Londinium cognomento Coloniæ nō inſigne, ſed copia negociatorum & commeatu maximè celebre. Ea fortaſſe de cauſa, Cæſar nō meminit. At memoria noſtra, ciuitas eſt maritima omniū nobiliſſima, caput gentis, regia ſedes, opumq; diues. Partem uerò urbis, quæ ad meridiē ſpectat, Thameſis flumen alluit, in quo eſt pons, ut ſuprà diximus, in Cantiū uerſus XIX extructus arcubus, ac utrinq; longo domorum ordine magnificus. Ad Lud redeo. Reliquit moriens duos ſuperſtites filios, Androgeum, & Theomantiū: qui cùm eſſent ætate pueri, Caſſiuellaunus eius frater regnum obtinuit. Is ne pulſi ab ſe nepotes uiderentur, Androgeo urbem Londinum, & Cantium, Theomantio Cornubiam aſſignauit. Et hæc ex noua hiſtoria.

Regnatum eſt ab iſtis regibus, uſque ad Caſſiuellaunum, annos MXL. ſi ſequimur Euſebij rationem temporis putatam non indiligenter, ex qua ab interitu Syluij Latinorũ regis ſecundi, quem patrẽ dant Bruto ſiue Britoni, uſq; ad id tempus, quo Iulius Cæſar bellum Britannis fecit, & Caſſiuellaunum uicit, ML anni colligunt: ita ut ex eo numero deductis annis decem (nam illud temporis ſpatium dari poteſt Britoni, & ad Britanniam adeundam, poſt obitum patris, & eius poſſeſſionem acquirendam) MXL anni ab aduentu Britonis in inſulam, uſq; ad hunc Caſſiuellaunum, rectè putari poſſint. Cæterũ an illi, quos hactenus cõmemorauimus, fuerint reges, uel potius Reipub. principes, tyranníue, quod ex ſententia Gildæ, quam ſuprà poſui, magis crediderim, haud palàm eſt: ſiquidem tam de ijs ueterum ſcriptorum quiſquam non meminit, imò ex Cæſare cognoſcere licet, nonnullas ciuitates ſuo uſas eſſe imperio, ut infrà fuſius dicetur, quàm etiam nec nomina ponit oppidorum, quæ ab illis regulis noua hiſtoria condita tradit. Hîc certè dilucet ſcriptorum incuria, qui præteriti temporis nullam habentes rationem, uoluerunt inſulſe ea nomina, quæ poſtea Angli, Daci, Normani locis impoſuere, ab antiquis regibus indita eſſe. Ecquis enim legit apud Cæſarem, Tacitum, Strabonem, Ptolemæum, & Plinium, Cantuariam, Bathoniam, Carliolum, Leceſtriam, & id genus oppidorum nomina? quæ utiq; ſi talia id temporis fuiſſent, dubio procul eis non latuiſſent. Quare illi de ijs potiſſimum meminerunt, quæ tunc extabant, quæ deinde ſic in obliuionem ierunt, ut nunc minus certum ſciamus, qui olim Brigantes, qui Trinobantes, qui Iceni, qui Silures fuerint, quæue loca tenuerint.

Atq; iſthæc habui hactenus ſcribere de Britannorum origine, eorumq; imperio, ac rerum ſtatu. Sed antequam cætera proſequamur, haud ab re alienũ puto, aliquid tradere de forma corporũ, de moribus priſcis & inſtitutis eius ipſius populi, quò planè conſtet, qualis ille fuerit, ante Romanorum in inſulam aduentũ, qui ut uictores ſolent, poſtea immutauerunt omnia, melioraq; nonnulla fecere, quandò per eos Britanni multò cultiores effecti ſunt, ut infrà ſuis dicetur locis. Britannorum itaque uarios fuiſſe corporum habitus, Tacitus perhibet, cùm alij Germanorum, alij Gallorum, alij uerò Hiſpanorum à quibus olim orti eſſent, ſtatura æquè ut oris forma ſimiles exiſterent: Etenim capillo oblongo erant, & plerunq; intorto, facie auſtera, ſed non inhoneſta, quam glaſto inficiebant, ut pugnando horribiliores aſpectu forent. Glaſtum herba eſt ſimilis plantagini, quæ cœruleum efficit colorem, quam exiſtimant quidã eam eſſe, quæ ab Italis Guadum, uulgò ab Anglis Vuodde appellatur, qua panni lanei in primis inficiuntur. Hac etiam herba Britannorum coniuges nuruſq; oblinebantur, in quibuſdamq; ſacris ita incedebant. autor Plinius lib. xxij. cap. primo. Item uiri radebant omnẽ corporis partem, præter caput, & labrum ſuperius. Corpore erant ualenti & robuſto, animo uerò forti, omnis doli ac fraudis experto. Qui loca ſylueſtria tenebant, pellibus ueſtiebantur, lacte & carne uiuentes, quòd frumentum non multum ſererent. Qui oram maritimam incolebant, ij opulentiores erant, humanioreſq;. at alij non item, quo niam ad eos nemo homo externus neq; mercator quiſquam adibat, erat enim lege uetitum, ut ne loca interiora illis nota fierent. Artem militarem apprimè callebant, uario genere pugnæ utentes. quare Cæſar ait ſuos

milites

milites perterritos, quòd ad id minus apti forent. Arma habebant gladium, tela, fuſtes, arcus, galeam & loricam lineam multis inuolucris inſutam. Diuitiæ magna ex parte conſiſtebant in pecoribus, quorum magnum habebant numerum. Leporem, gallinam & anſerem uoluptatis gratia nutriebant, quia deguſtare nefas putabant. Vtebantur numo æreo, aut annulis ferreis ad certũ pondus loco pecuniæ: poſtea Claudij principis tempore, aurum & argentum effigie Cæſaris cœptum eſt ſignari. autor Gildas. Aedificia Gallicis ſimilia, & ueſtitus ferè idem erat. Litteras diſcebant græcas. Religionem atque ſacerdotes Druides cum Gallis communes habebant, ab illisq; uarijs diſciplinis erudiebantur, quæ tamen literis non mandabantur, quò ne in uulgus efferrentur, & qui diſcebant, diligentius memoria retinerent. Tradebant autem Druides iuuentuti animas non interire, ſed ab alijs poſt mortẽ, tranſire ad alios, ut ſic eam metu mortis neglecto, ad uirtutem excitarent: Item ſimul docebant de ſideribus, eorumq; motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, deorumq; poteſtate. Quas ſanè diſciplinas in Britannia inuentas, Druides ad Gallos primũ importaſſe dicuntur. autor Cæſar lib. de bello gallico ſexto.

His temporibus, C. Iulius Cæſar poſt omnem deuictam ferè Galliam, Britanniam etiam tum Romanis incognitã, armis ſibi petendã conſtituit. Cauſa petendi erat, quòd Gallicis bellis multa inde auxilia hoſtibus ſuis adminiſtrata intellexiſſet. Tametſi tempus anni ad bellum gerendum deficere, parum enim æſtatis ſupererat, tamẽ magno ſibi uſui fore arbitrabatur, ſi modò inſulam adiuiſſet, & genus hominũ perſpexiſſet, loca, portus, aditus cognouiſſet. Itaque conuocatis undique ad ſe negociatoribus, & diligenter ſciſcitatus, nihil quicquam quod quæreret, reperire potuit. Ad omnia igitur quæ ad deſtinati belli uſum pertinerent, cognoſcenda, priuſquam periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus C. Voluſenum cum naui longa præmittit: cui mandat, ut exploratis omnibus rebus, quamprimum ad ſe reuertatur. Ipſe cum omnibus copijs, in Morinos populos littoris Gallici, quod contra Britanniã eſt, proficiſcitur, quòd inde eſt breuiſſimus in Britanniã traiectus. Fuit olim hoc loco Icius portus multarum nauium capax, nunc uerò multò anguſtior, in quem & nulla nauigia, niſi creſcente mari, ingredi poſſunt: quod dedita opera factum uidetur, ut oppidum Caletum ſeu Bononia, quia de re ipſa, uti ſuprà oſtendi, in uulgus ambigitur, ibidem ſitum, quod firmo præſidio tenetur, minus per hoc, hoſtium iniurijs patêret. Huc Cæſar naues undiq; ex finitimis regionibus, & quam ſuperiore anno ad Venetum bellum (ſunt ij Veneti Galliæ populi, hoc eſt, Britanniæ continentis, qui Oceanum accolunt) ædificarat claſſem, conuenire iubet. Interim Morini legatos ad eum miſerunt, ſeq; ea quæ imperaſſet, facturos polliciti ſunt: quos ille libenter in fidem recepit, ualde gauiſus, quòd poſt tergum hoſtem relinquere non cogeretur: cùm interea conſilio eius cognito, & per mercatores ad Britannos perlato, raptim omnes qui arma induere per ætatem poterant, ad arcendam uim hoſtiũ ad mare concurrunt. At Cæſar ait, à pluribus inſulæ ciuitatibus ad ſe legatos ueniſſe, & illos poſtquam hortatus eſt, ut in ea ſententia permanerent, domum remiſiſſe. qui Caſſiuellauni non meminit, niſi in ſecundo bello, quod Britannis fecit, cui ſummam imperij adminiſtrandi, belliq; gerendi, communi conſilio Britannici populi traditam ſcribit, regem tamen eum non appellat. Contrà in recenti

hiſtoria legimus, Cæſarem petiſſe per literas à Caſſiuellauno rege uectigal: & illum reſpondiſſe Cæſari, ſe non didiciſſe hactenus ſeruire, ſed tueri libertatem etiam armis, ſi opus foret, id quod ille ſentiret, ſi auaritia cæcus Britannos turbare auderet. Ita hîc perinde ut alibi omnia uariè tradunt. Quare nobis, ut ab initio profeſſi ſumus, noua & uetera particulatim proferenda iudicamus, ut quo nos plus laboris hauriemus, hoc legẽtes plus uoluptatis capiant, cùm legendo, alia fide, alia gratia, alia ioco digna notarint. Ad rem redeo. Interea C. Voluſenus poſt quintum diem, quàm à Cæſare diſceſſerat, in Galliam reuerſus, ordine expoſuit, quæ fuiſſent à ſe loca explorata. Tum uerò Cæſar nil amplius moratus, ex multitudine nauium, quæ in unum conuenerant, delegit, quot ad duas legiones tranſuehendas ſatis eſſent. poſtea idoneam ad traijciendum tempeſtatem nactus, ſecunda noctis uigilia ſoluit: qui non aduerſo uſus uento, quarta diei ſequentis circiter hora, Britanniam attigit. Inſederant inſulani denſo armatorum agmine littus, obſeruantes hoſtiũ acceſſum: quos cùm ſupra caput eſſe uidiſſent, tum ſe ad reſiſtendũ cõfeſtim pararunt. Quod Cæſar conſpicatus, uſqꝫ eò in anchoris ſtetit, dum equites qui onerarijs aduehebantur nauibus, adfuiſſent. mutato inde conſilio, ne in primo egreſſu, prius cum hoſtibus confligere cogeretur, quàm miles in ſicco eſſet, illinc circiter millia paſſuum octo progreſſus, naues in plano littore conſtituit. Nec Britannus interim in otio fuit, ſed equitibus & eſſedarijs ad occurrendum præmiſſis, cætera multitudo ſubſecuta eſt, ubi naues conſtiterant. Eſt itaqꝫ eo loci diu certatũ, Romanis egredientibus, cõtrà prohibentibus inſulanis, atqꝫ ad naues uſque occurſantibus. Romani tamen, quia aquila à ſignifero in littus expoſita erat, pudore magis quàm quod id tutò fieret, nauibus egreſſi, hoſtem paululum ſubmouerunt. Fuit aliquandiu dubiũ certamen, quoad alijs ſuper alios Romanis in littus euadentibus, Britanni pulſi ſunt: qui ubi ſeſe ex fuga in tutum receperunt, continuò ad Cæſarem de pace legatos miſerunt. Cæſar ueniã petẽtibus dedit, obſideſqꝫ imperauit: quorũ pars cõtinuò data eſt, reliqui propediem uenturi erant, cùm ſubitò tẽpeſtate coorta, omnis Cæſaris claſſis maximè afflictata eſt, & in primis onerariæ naues, quæ in anchoris ſtabant, ita ut plures inuicem colliſæ, aliæ armamentis nudatæ, nullũ ſui uſum amplius præſtare potuerint. Id incommodum magnam Cæſarianis attulit perturbationẽ: nam neqꝫ materia reficiendarum nauium aderat, neqꝫ commeatus ad hyemandum antea prouiſus. Britannorum principes ea difficultate animaduerſa, arbitrantes fore, ut Romanus Imperator cum ea hominum paucitate, in diſcrimen adduceretur, occultè inter ſe coniurant. Cæſar ex ea nauiũ clade, & quia Britanni obſides dare deſtiterãt, id quod erat ſuſpicatus, nihil nõ maturè prouidet, cõmeatum parat, naues refici iubet. Nec inſulani multum quieuere, qui legionem ſeptimam, quæ frumentatũ fuerat egreſſa, ſubitò inuaſerunt: quam inſigni clade affeciſſent, niſi Cæſar puluere ex caſtris conſpecto, actutum ſuis auxilio ueniſſet. Ita legio à Britannis circumuenta, turbatiſqꝫ ab eſſedariorũ incurſu ordinibus, cùm undiqꝫ premeretur, ſui ducis aduentu, temporis puncto ſeruata eſt. Vtebantur Britanni eſſedis, id eſt, uehiculis in prælio, quæ equorum rotarumqꝫ ſtrepitu ad primum congreſſum, aciem hoſtiũ ualde turbabant, terrebantqꝫ: inde curribus relictis, pedeſtrem faciebant pugnam. Secutæ ſunt deinde fœdæ tempeſtates, quæ plures dies Romanos à prælio retraxerunt.

xerunt. Interim Britanni auctis copijs, in unum conueniũt, Romanosq; quos facilè delere ſperabant, armis repetunt. Iterum itaq; dimicatum, tum demum fuſi fugatiq; Britanni, de pace ad Cæſarem mittunt, qui duplo maiore accepto obſidum numero, pacem pro tempore ipſis inſulanis dedit, atque ita uictor belli in Gallias reuertit, paulò ante hyemem, quæ iam appropinquante die æquinoctij, inſtabat. Hæc uetera ſunt, iam noua dicamus. Tradunt Cæſarem primo congreſſu à Britannis profligatum, in Galliam ſe fuga recepiſſe, & Caſſiuellaunum ob uictoriam lætitia exultantem, dijs patrijs multa cærimonia ſacrificaſſe. Ad propoſitum redeo.

At Cæſar cupidus redigendi inſulã in poteſtatẽ populi Romani, anno qui ſecutus eſt, claſſe omnibus rebus paratiſſima, ſtatim poſt initiũ æſtatis, in Britanniam traiecit, poſitisq; loco idoneo caſtris, inſulanos bello premere cœpit. Caſſiuellaunus, quem Britanni aduentu hoſtiũ, ut Cæſar tradit, permoti, toti bello imperioq; præfecerãt, nam ante id tẽpus, cæteris inſulanis infenſus erat, ſub hoſtiũ acceſſum, littus occuparat: ſed ratus utilius, hoſtem longius à littore prius trahere, q̃ cum eo manus cõſereret, ne ab illis qui in nauibus erant, auxiliũ ferri poſſet, paululũ pedẽ retulit, poſitisq; in propinquo caſtris, ſuos in armis eo die tenuit. Poſtridie utrinq; in certamẽ itur, iamq; ad manus propè uentũ erat, cùm illo tẽporis momento Cæſari nunciatũ eſt, totã claſſem fœdè circa littus diſiectã eſſe: quapropter iuſſis legionibus cõſiſtere, equitibusq; ad ſigna reuocatis, ad naues reuertitur. Ibi ſubductis nauibus, quæ ſuperfuerant, magnã opificũ manum adhibuit, qui naues reficerent, ſcripſitq; in Galliam, ut plures primo quoq; tempore ad ſe mitterent: atq; his rebus ita prouiſis, ad hoſtes reuertit. Conuenerant interim maiores Britannorũ copiæ, quæ cum Romanis pugnã cõmittere ardentiſſimè cupiebãt. Nõ multò pòſt, cum equitatu Cæſaris appropinquante, in itinere præliari acriter incipiunt, à quo paululũ repulſi, agmine occultè circumacto, in caſtra hoſtiũ impetũ faciunt. Pugnatũ eſt pró uallo acriter, fuitq; id certamẽ anceps, & Romanis laborioſum, in quo multi interfecti ſunt, caſtra tamen defenſa. Poſtero die procul caſtris, Britanni in collibus taciti conſiſtunt, inde Romanos populatum egreſſos conſpicati cum clamore adoriunt. Ii à legionarijs & equitatu qui ſuis ſubſidio adfuerũt, ad ultimũ fugati ſunt. Ex hac fuga diſcedentes Britanni, decreuerũt nunq; deinceps cum tot copijs cum hoſte cõgredi: quarè Thameſim flumẽ tranſgreſſi, nouas circa ripã copias inſtruunt, eamq; ac uadum, acutis ſudibus præfigunt, quò hoſtes tranſitu prohibeant. Cæſar cognito à captiuis eorũ conſilio, ad flumen progreſſus, eo loci conſtitit, quo flumen pedibus atq; ægrè tranſiri poterat. Hic locus, ut Cæſar ait, abeſt à mari circiter millia paſſuũ LXXX, adeò, ut propè certo eius interualli argumento cõiectura augurari poſſimus, illud fluminis uadum fuiſſe parum ultra Vindeſoram pagum, qui à Londino paſſuũ millia XX diſtat, ſpectatq; ad occidentẽ. At Cæſar ſtatim atq; eò peruenit, licet ad alterã fluminis ripã uidiſſet eſſe magnas hominũ copias, quas Caſſiuellaunus inſtruxerat, ubi loci eius principatus erat, ſicut ipſe Cæſar teſtat, & cognouiſſet ripam cum alueo, acutis ſudibus munitã, nihilominus ſuos flumen tranſire iuſſit: qui amnẽ ferociter ingreſſi, etſi uix capite ex aqua extabãt, tanto impetu ad alterã ripam peruenerũt, ut hoſtes ſubitò in fugam uerterint. Quo factũ eſt, ut Romani liberius prædandi, uaſtandiq; cauſa, in agros ſe eiecerint:

in quos Caſſiuellaunus, qui cum manu electa ſuorum, hoſtis itinera obſeruabat, armatos paſſim emittebat, afficiebatq; incōmodo. Interim Trinobantes, quia Mandubratius adoleſcens fuga mortem uitans, Cæſaris fidem ſecutus, ad eum in Galliam ierat, cuius pater Imanuentius in eorum ciuitate regnum obtinuerat, & à Caſſiuellauno interfectus fuerat, legatos ad Cæſarem mittūt, pollicenturq; ſeſe ei dedituros, & imperata facturos, ac petunt, ut Mandubratium ab iniuria Caſſiuellauni defendat, atq; in ciuitatem mittat, qui præſit, imperiumq; obtineat. His Cæſar obſides imperat, Mandubratiumq; ad eos mittit. Illi mox imperata celeriter fecerunt. Poſtea Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, & Caſſi Trinobantes ſecuti, in fidem Cæſaris uenere. Secundū hæc, Cæſar oppidum Caſſiuellauni, quod non longè ex eo loco, quem ſuprà memorauimus, aberat, ſyluis paludibusq; munitū, quò ſatis magnus hominum pecorisq; conuenerat numerus, expugnat. Erat hæc ſylua foſſa & uallo munita, quam Britanni oppidū uocabant. Caſſiuellaunus interea ad Cantianos, quibus quatuor reguli præerant, Cingetorix, Caruilius, Taximagulus, & Segonax, nūcios mittit, atq; ijs imperat, ut caſtra Cæſaris naualia de improuiſo adoriantur: qui quod iuſſi erant ſedulò facientes, parum feliciter pugnarunt: fuſi enim ac cæſi ſunt. Tum Caſſiuellaunus tot detrimentis affectus, datis demū obſidibus, pactus eſt, ut Britannia populo Romano uectigalis eſſet. Cæſar uerò magno captiuorū numero in naues impoſito, circa æquinoctium autumnale in Galliam redijt uictor, & incolumis. Hic fuit belli exitus, quo C. Iulius Cæſar Britanniam ad Romanum adiunxit imperium, id eſt, eius proximam partem in deditionē Romani populi redegit. Quare nō eſt quòd quiſpiam ſuſpicetur, quicquam rerum fuiſſe Cæſari, cum ſeptentrionalibus Britannis, cùm uix primam ipſius Britanniæ partē uiderit, uiceritq;. Atqui cùm illam ſæpius poſthac parere recuſantem, Imperatores Romani maximè laboraſſent armis coërcere, ipſe Cæſar uideri poteſt Britanniam non tradidiſſe poſteris, ſed oſtendiſſe. Cæterum de eiuſmodi Britannici belli euentu, Gildas grauiſſimus autor cum Cæſare fermè conſentit, à quo nos bene magna ex parte accepimus, quæ ſuprà poſuimus. Is enim ſuorum Britannorum ignauiam accuſans, de ea re ſic ſcribit: Etenim reges Romanorum cum orbis imperium obtinuiſſent, ſubiugatis finitimis quibuſq; regionibus, uel inſulis, Orientem uerſus, prima Parthorum Indorum confinium parta pace, qua peracta, in omni penè terra ceſſauere bella, & potioris famæ uiribus firmaſſent, non acies flammæ quodammodo rigidi terroris ad occidentem, cæruleo Oceani torrente potuit uel cohiberi, uel extingui, ſed transfretans inſulæ parendi leges aduexit, imbellemq; populum non tam ferro, igne, machinis, ut alias gentes, quàm ſolis minis, uel iudiciorum cōcuſſionibus, in ſuperficie tantum uultus, preſſo in altum cordis dolore, ſuam obedientiam proferentē edictis ſubiugauit. Hactenus Gildas. Deuicta eſt Britannia à Cæſare, anno ante aduentum Chriſti, circiter ſexageſimo. Caſſiuellaunus poſt annum deinde ſeptimum, quàm uictus eſt, ſine liberis, naturæ conceſſit. quem Theomantius nepos ſecutus eſt. Huic ſucceſſit filius nomine Cinbellinus, quem ferunt ſub Auguſto Cæſare ſtipendia feciſſe. De utroque nihil habeo memoria dignum dicere, niſi quòd tum demū lux uera illuxit terris, quando Cinbellino regnante, IESVS CHRISTVS Maria uirgine ortus eſt.

Pro

PROOEMIVM LIBRI SECVNDI.

IAM percucurrimus, id quod ab initio pollicitus eram, uitas ſexagintaocto regũ (tot enim fuiſſe aiunt, eo ordine, quo eos noua tulit hiſtoria) unà cum uita Caſſiuellauni: ac præterea breuiter memini de Theomãtio & Cinbellino, qui Caſſiuellauno ſucceſſere in rerũ adminiſtrationem. Iſto Caſſiuellauno principe, Britannia Romano imperio, ſicut demonſtrauimus, uectigalis facta eſt, fuitq́ deinceps paulò minus quingentis & tribus annis, cùm Britanni id temporis deſtituti auxilio ab Aetio, qui in Gallijs copiarũ præfectus Theodoſij iunioris fuit, à Pictis Scotisq́ fœdere coniunctis cœperint ſic bello premi, ut poſtquam eorum rapinas & impetus aliquandiu fortiter tulerunt, ad ultimũ ſuis iam diffiſi uiribus, coacti ſint Anglos Saxones Germaniæ populos pugnaces atq́ feroces, ad opem ferendã accerſere. Sed ſecus euenit, atq́ putarant: Angli enim inſulæ partem quam illi tenebant, in ſuam poteſtatem redegerunt. Atq́ ita quantum mille & amplius annos, Britannicus populus creuerat gloria, tantum calamitoſa hæc temporum intercapedo eum grauiter afflixit, quæ à Caſſiuellauno, uſq́ ad Anglos, interceſſerat: qui, ut dictum eſt, imperiũ in inſula poſtremò obtinuerunt. Cæterum cùm iſta omnia plana facere ſcribendo conſtituamus, ecce, ſcriptorum partim uarietas, partim incuria, atq́, ut ita dicam, temeritas adeò animum turbat, ut neſciam, quid pro certo aut falſo ſim affirmaturus, cùm de multis, tum præſertim de ordine regum, qui à Caſſiuellauno, ad Anglos, ſecuti ſunt. Romani enim ſcriptores, & in primis Tacitus, dicunt Britannos olim paruiſſe regibus, & pòſt uectigales factos, per principes factionũ ita diuerſis ſtudijs tractos eſſe, ut ad propulſandũ cõmune periculum uix duæ tres'ue ciuitates conuenirent, ſimulq́ arma caperent: ſicq́ dum ſinguli pugnarent, uniuerſos eſſe uictos. Atq́ hoc demum pacto aiunt Britanniam à Romanis in formam prouinciæ redactam, ac ab illis ad eam gubernandam miſſos eſſe præpoſitos, qui eam obtinerent. Veruntamen ijdem autores de quibuſdam regibus, ſicut infrà dicet, meminerunt, qui dum rerum orbis Cæſares potiebant, in Britannia regnarint. Illud idem atteſtatur & Gildas cùm inquit: Reges habet Britãnia, ſed, &c. Cæſar uerò tradit tempore ſuo, in Cantio quatuor fuiſſe reges, qui illis regionibus præerant. Tacitus meminit Praſutagi, & Cogiduni regum: Iuuenalis Aruiragi: recentiores omnes Lucij. Hinc igitur apparet, ſiue unum, ſiue plures, ſub Romanis Imperatoribus reges fuiſſe in inſula, cum imperio. Contrà uulgus prædicat ſummã imperij penes Britãnos ſemper fuiſſe, & Romanũ ſenatum in ſingulos annos, uectigali accepto, ex officio, ad coërcendos ſæpe nouos ſeditionũ motus, hoſtium'ue incurſus arcendos, miſiſſe Imperatores ſuos in inſulam. Ac ita uult Britannos tantum ſuis regibus paruiſſe ſemper, donec ad extremũ imperio ab Anglis deiecti fuerint. Sed cùm in ipſa uulgari hiſtoria, regũ ſeries ſeruanda foret, quoties accidit ut non eſſent qui ſubijcerentur reges, loco illorũ perbellè poſiti ſunt modò Romani Imperatores, modò eorũ præfecti, dictiq́ ſunt reges à Britannis creati, perinde quaſi Imperatores Romani regibus inferiores fuiſſent, & præfecti arbitratu ſuo, nõ ad ſenatus, aut Imperatorũ præſcriptũ prouinciã adminiſtraſſent. Sed hæc ut uulgatiora, quàm ut hìc putẽ eſſe repetenda, iam miſſa faciamus, quãdò nos infrà perappoſitè legentes admonebimus eas ipſas res, quæ ad fidem ſcriptæ ſint.

Nec illud omiſerim, formam adminiſtrandæ reipublicæ Britannicæ ante aduentū Romanorū, uariam fuiſſe. Sanè Cæſar ſcribit, Caſſiuellaunū habuiſſe in inſula principatum, cuius fines Thameſis flumen à maritimis ciuitatibus diuideret, & ei propter ſuum aduentū, ſummam imperij belliꝗ adminiſtrandi permiſſam, ac eidem ante id tempus, cum reliquis ciuitatibus, continua bella interceſſiſſe. Item in Cantio quatuor fuiſſe reges, hoc eſt, principes, cuiuſmodi hodie nos uocamus comites, ſiue duces: & Cenimagnos, Segontiacos, Ancalites, Bibrocos, ac Caſſos populos miſſis legationibus, ſeſe dediſſe ſibi. Et ibidem inquit: Principes undiꝗ cōuenire, & ſe ciuitatesꝗ ſuas Cæſari commendare cœperunt, &c. Hinc igitur colligere licet, talem per id tempus fuiſſe Britanniæ rei gubernandæ formam, qualis in præſentia eſt Italiæ, Germaniæꝗ, ubi aliæ ciuitates ab uno principe, aliæ à nobilitate, aliæ à populo reguntur: & eos quos reges uocant, fuiſſe potētiores inter alios, qualis fuit Caſſiuellaunus, qui ob id, rex dictus eſt. Hæc ob oculos legentium poſuimus, quò hiſtoriam multò facillimam intellectu redderemus. Cæterum iam inſtitutum opus proſequamur, ut tandem de Britannici regni fine, & Anglici initio ſimul dicamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SECVNDVS.

PAX ubiꝗ gentiū Auguſto principe, mortalibus diuinitus data, adhuc in Britannia integra manebat, cùm eius leges Guinderius rex ex Cymbelino genitus, fregit. Is enim uir fortis, homoꝗ audax, cui ea audacia temeritatē attulit, Romanis tributū ſoluere negauit, populumꝗ ad nouos tumultus excitauit, qui utcunꝗ ad id ſolicitatus, apertè, quemadmodū Gildas tradit, rebellionē fecit. Quamobrem Claudius Cæſar bellū Britannis faciundum ſtatuit. At Suetonius Tranq. ait, Claudiū cauſa orti tumultus, ob non redditos quoſdā transfugas, in Britannos arma mouiſſe. Igitur Claudius in inſulam Romanorū Imperatorū primus, poſtꝗ eam dictator Cæſar armis ſuperarat, profectus eſt: qui prouincia ſtatim ſine ullo prælio pacata, poſt ſextum menſem, quàm ex urbe receſſerat, in Italiam redijt. Quod ueriſſimū eſſe teſtatur Gildas, ita de ea defectione ſcribens: Quibus ita geſtis, cùm talia Senatui nuntiarentur, & propero exercitu ulciſci feſtinaret, nō militaris in mari claſſis parata fortiter dimicare pro patria, nec quadratū agmen, neꝗ dextrum cornu, alij' ue belli apparatus in littore conſpiciunt, ſed terga pro ſcuto, fugantibus dantur, & colla gladijs, gelido per oſſa tremore currente, manusꝗ uinciendæ muliebriter protendunt, ita, ut in prouerbiū & deriſum longè lateꝗ efferretur, Britanni non ſunt in bello fortes, nec in pace fideles. Itaꝗ Romani multis rebellium cæſis, nonnullis ad ſeruitutē, ne terra penitus in ſolitudinē redigeret, mancipatis, ex patria uini oleiꝗ experte, Italiā petunt, ſuorū quoſdam relinquentes præpoſitos, non tam militari manu, quàm flagris miſeram gentem maceraturos, & ſi res ſic poſtulauiſſet, enſem, ut dicitur, uagina uacuū lateri eius accōmodaturos, ita, ut nō Britannia, ſed Roma cenſeretur: & quicquid haberi potuiſſet æris, argenti, uel auri, imagine Cæſaris notaretur. Hæc ille. In hiſtoria uerò noua leges, pugnatū fuiſſe inter Claudiū & Guinderiū,

&ipſo

& ipſo Guinderio fraude interempto, Aruiragum eius fratrem redintegraſſe bellum,& poſtremò nō prius ab armis ceſſatum,quàm Cæſar filiam nomine Genniſſam ſeu Gemiſſam Aruirago,qui in locū fratris ſurrogatus rex fuerat, collocaſſet. Qui quidem Claudius cùm, teſte Suetonio, ex tribus uxoribus Claudiam,Antoniam,& Octauiā filias ſuſcepiſſet,& Claudiā ex ſe nō conceptam ad Herculanillæ matris,cum qua diuortiū fecerat,ianuā iuſſiſſet abijci, Antoniā Cn.Pompeio magno, deinde Fauſto Syllæ nobiliſſimis iuuenibus, Octauiam Neroni priuigno ſuo locaſſet, re ipſa apparet, tam abſurdum eſſe, tradere,quàm credere,Genniſſam filiam ipſius Claudij fuiſſe,& Aruirago ab eo in matrimoniū datam.Cæterū Claudius ſiue armis, ſiue æquo fœdere cōpoſitis rebus,poſtq; Orchades in Oceano ultra Britanniam inſulas domuit, Romā reuerſus triumphauit maximo apparatu, ob eiusq; rei memoriā, filiū ex Meſſallina ſuſceptū,quem primò Germanicū dixerat, Britannicū cognominauit.Interea in Britannia nouos belli motus fieri renuntiatū eſt:quò Cæſar Veſpaſianū, quod illi initium uenturæ mox fortunæ fuit, legatum miſit, qui uno cōmiſſo prælio tumultus omnes cōpeſcuit, Vectemq; inſulā Britanniæ proximā in ditionē Romani imperij redegit. Aruiragus deinceps ne ſpes excutiendi iugum Romanū toties uana euaderet,ingraueſcente iam ſenio,pacem cum hoſte feciſſe dicitur. Verùm Cornelius Tacitus autor eſt,Romanos principes conſueuiſſe præpoſitos, hoc eſt, legatos & procuratores in Britannia habere,quò inſulanos in officio facilius continerent: quod uel Gildas, uti ſuprà oſtendimus, affirmat. Quare poſt Veſpaſianū,principe Claudio, cùm iam Britannis inciperet redire in præcordia uirtus,conſulariū primus Aulus Plautius legatus fuit,ac deinde Oſtorius Scapula.Hunc turbidæ res uenientē exceperunt.nam Iceni gens ualida,unà cum finitimis arma capientes, locum caſtris ad offendendū idoneū deligunt, ac paſſim Romanos inſectantur. At ille gnarus primis euentibus belli metum aut fiduciā gigni,it properè obuiā, & quos palantes offendit,paſſim cædit:deinde Antonā & Sabrinā fluuios caſtris cingere parat,quod ne fieret,ipſi Iceni impedimēto fuere.Ita ſpe deiectus ad hoſtiū caſtra pergit,factaq; pugna,fortiter uincit, & uictoria uſus in Cangos exercitū ducit, multa acta ubiq; præda. Atq; per hunc modum in rebelles ſæuiendo,haud procul mari peruenerat,quod ad Hyberniā ſpectat. Hinc ſatis liquet,id bellū in occidentali inſulæ parte eſſe geſtum,& Icenos populos partim oræ maritimæ,partim Sabrinæ & Antonæ accolas fuiſſe, quales hodie ſunt Sariſberienſes, Vuellenſes, Exonienſes, Vigornienſes, Salopienſes, ac Herefordenſes: & Antonā flumen id eſſe, quem Veium dicunt, qui præterfluit Herefordiā,ac ipſi Sabrinæ nō longè ab oſtio iungitur:Sicut Cangos interiorem Vualliæ partem ad occidentem pertinentē coluiſſe conſtat.Dum iſta Romanus dux gerit,ecce,ortis ſubitò apud Brigantes diſcordijs,retrahitur:quas primo acceſſu ſedauit, cæſis eius motus autoribus. Item ex hoc loco cōiectura fert,Brigantes in ea inſulæ parte fuiſſe,ad quam nunc in ſeptentrionem uerſus,Eboracenſis, & ad occidentem,Carliolenſis diœceſis pertinet, ad oramq; maritimā,ubi Lancaſtrū ac Candalia eſt:id quod planū facit Tacitus, qui alibi ait eorum ciuitatem numeroſiſſimam fuiſſe, quemadmodū ſemper Eboracum cæteris ciuitatibus hominū multitudine præſtitit, ut ex eius ſitu conſtat.Interea Silurū gens ferociſſima bellū cōparat, freta uirtute Carataci,

uiri bellicæ artis peritiſſimi,ac inter alios longè principis,qui Ordolucarum regulus fuiſſe dicitur,quorum ac aliorum uicinorũ furoris compeſcendi cauſa,recens ueteranorum colonia Camulodunum deducta erat. Hinc parum ac commodùm diuertamus licet.

Puto Camulodunũ(quandò de ea re ambigit̃)eo loci olim ſitum,ubi nunc eſt Dancaſtrum, quia uel caſtrorũ memoria uidetur retinere nomen loci ad belli præſidium electi:aut Pontifractum, quod paulò propius, & etiam citra Eboracũ eſt, circiter millia paſſuum XVIII, loco magis amœno, quàm natura munito. Extat caſtellum,& in eo aliqua ueſtigia templi,quod ibidem Claudio Cæſari poſitũ conſtat, in quo duo erant ſimulacra, unum deæ Victoriæ, alterum ipſius Claudij,& deinde eò colonia deducta, quæ præſtò eſſet, quoquouerſum ire auxilio ſuis Romanis. Hæc ex Tacito,qui ita lib. xiiij. ſcribit: Ad hæc templum diuo Claudio conſtitutũ,quaſi ara æternæ dominationis. Nec arduũ uidebat̃ excidere coloniam nullis munimentis ſeptam,quod ducibus noſtris parum prouiſum erat,dum amœnitati prius, quàm uſui conſulitur. Hæc ille. Erat præterea locus iſte peropportunus Romanæ prouinciæ tuendæ,quæ id temporis admodũ parua,nondum pertinebat ad Tinam flumen,quod poſtea flumen eius limes fuit,id quod teſtatur idem Tacitus,cùm ponit præpoſitos Romanos,qui poſt Veſpaſianum in inſulam miſſi fuerant, ſic in uita Agricolæ ſcribens: Diuus Claudius autor operis,tranſuectis legionibus,auxilijsq́;,& aſſumpto in partem rerum Veſpaſiano,quod initiũ uenturæ mox fortunæ fuit. Domitæ gentes,capti reges, & monſtratus fatis Veſpaſianus. Conſulariũ primus Aulus Plautius præpoſitus, ac ſubinde Oſtorius Scapula,uterque bello egregius, redactaq́; paulatim in formam prouinciæ,proxima pars Britanniæ,addita inſuper colonia,&c. Non fuit igitur per id tempus admodũ lata Romana prouincia, cùm prima tantum inſulæ pars, qualis memoria noſtra eſt ferè Anglia,ſub Romanũ imperium redacta eſſet. Non fuit etiam Camulodunũ extra prouinciam, cùm ibidem ad eam defendendam, ueteranorum præſidium collocatum foret. Quid, quòd uel Ptolemæus ponit illud oppidum haud procul ab Eboraco,eo fermè loci, quo nos manifeſtis argumentis fuiſſe iam probauimus? Quid,quòd uel illud teſtimonio eſt,Camulodunũ in prima inſulæ parte fuiſſe,quòd cùm Iulius Agricola Tranſtuedanos Britannos quinq; cõtinuis annis bello perſecutus fuerit,tandemq́; domuerit,& eas res geſtas Tacitus diligenter ſcripſerit,nulla de Camuloduno fit mentio? ad quem quidẽ locũ,ſi ea in parte ponamus,dubio procul Romanarũ legionum aliquando itus,reditus,aut manſio fuiſſet. Iam ad rem.

Ita Caratacus homo ualens apud Ordolucas,loco ad prælium ſumpto,ubi ardui montes cuncta hoſtibus difficiliora redderent, ſuos hortabatur, affirmans illum diem,illam aciem,aut recuperandæ libertatis,aut æternæ initium ſeruitutis fore, uocabatq́; ſpeciatim nomina maiorum, qui Iulio Cæſari ſeſe oppoſuiſſent: ita multa cõmentatus, certam uictoriæ ſpem ſuis faciebat. Nec Oſtorius interim ſilebat,quieſcebat'ue,qui ſuos itidem hortatus uadit in hoſtem,bellicumq́; canit. Hîc conſerta manu,miſſilibus primũ certatur,deinde facta impreſſione,res gladijs geritur. Pugnatum eſt aliquandiu dubio Marte,donec Britanni in iuga montium decedere ſunt coacti: ſed eò quoq; ferentarij ſecuti,magnam ediderunt cædem. Capta uxor, filiaq́; Carataci, fratreſq́;

tarij

in deditionem accepti. Ipſe uerò Carthumanduæ Brigantum reginæ fidem petens uinctus, ac uictoribus traditus eſt. Sic Caratacus, cuius nominis fama iam per omnem Italiam peruaſerat, quòd nouem annos bellaſſet continenter cum Romanis, ducitur cum alijs captiuis Romam. Is ubi coràm fuit, præſenti admodũ animo, ita Claudium Cæſarem allocutus fertur: Si optimè Cæſar res ſecundæ aliquando uel meæ uoluntati, aut fortunæ reſpondiſſent, dubio procul hanc urbem liber uidiſſem: uidiſſem autem libens, quandò iſtuc in par te felicitatis habebam. Ita tantum aberat, ut pacem aſpernarer, ut etiam datam ultrò eſſem accepturus: ſiquidem ſecundum patriæ libertatẽ, nil mihi unquã fuit optatius æqua Romanorum amicitia. Sed nunc ita caſus tulit, ut in tuam caderem poteſtatem, quò, opinor, ego qui multis rebus beatus me aliàs in cœlo eſſe putaram, rectè intelligerem, quantũ ſpei in rebus humanis ponendum foret, & tu belli uictor plus gloriæ conſequerere, quòd uiciſti, & peperciſti: ſic enim te pro tua clementia facturum confido. His uerbis Cæſar lenitus, & Carataco & uxori & fratribus uitam conceſſit. Ac ita fortem, ut eſt in prouerbio, fortuna iuuat. Silures poſt hæc præfectum caſtrorũ cum legionarijs cohortibus præſidio relictum inuadunt, quem cepiſſent, niſi maturè ſubuentum fuiſſet: multi tamen Romanorũ in eo tumultu periere. Porrò ij præ alijs, multò infeſtiores Romano nomini erant, accenſi dira uoce Imperatoris Romani iam paſſim peruulgata, quæ eiuſmodi erat: Vt quondã Sicambri exciſi, ut in Gallias traiecti forent, ita Silurũ nomen penitus extinguendũ. Igitur duas auxiliares cohortes, præfectorũ auaritia incautius populantes, interceperunt, ſpoliaq́ue ac captiuos largiendo, cæteras nationes ad defectionem trahebant, cùm tædio curarum Oſtorius occidit. At Claudius Cæſar cognita morte legati, ne prouincia ſine rectore eſſet, Aulum Didium ſubſtituit. Is properè profectus res etiam turbatas inuenit, profligata paulò antè legione, cui Manlius Valens præerat. Sed breui Siluribus ad ſanitatem reuocatis, & defenſa Carthumandua regina ab iniuria Venuſtij, qui eam in matrimonium duxerat, & ob ortum diſſidiũ, pellere regno conabatur, omnia pacata reddidit. Sunt per idem temporis aliquæ ciuitates Cogiduno regi donatæ, qui uſque ad tempora Domitiani fidiſſimus manſit.

Deinde Auitus legatus prouinciam principe Nerone obtinuit, & tum grauis quoq́ue clades accepta. Hunc inſecutus eſt Verannius, qui parta tantum retinuit, intra annum extinctus. Secundum hæc, Suetonius Paulinus uir omnibus fortunæ & uirtutis bonis ornatus, Britanniam obtinuit, qui Monam inſulam receptaculum perfugarum aggreſſus, in poteſtatem primo acceſſu, uti in principio operis, in deſcriptione eius inſulæ, diximus, redegit. At Britanni interea Paulini abſentiam nacti, agitare inter ſe mala ſeruitutis, conferre iniurias, nihil patientia proficere, niſi ut peiora deinde tolerarent, cùm legatus in dies ſingulos in ſanguinẽ, & procurator in bona ſæuiret, animos ſimul ad bellandum incendere cœperunt. Multis inſuper Romanorum militũ ſceleribus in ſe editis ſtimulabanẽ: quippe rex Igenorum Praſutagus Cæſarem hæredẽ duasq́ue filias fecerat, ratus tali obſequio regnum ac domum ſuam procul ab iniuria fore. Quod contrà ac confiderat, euenit: regnũ enim à centurionibus uaſtatum, uxor nomine Voadicia à ueteranis pulſata, filiæ ſtupro pollutæ, principes Igenorum bonis exuti, amici regis inter mancipia habiti. Item ueterani

paulò antè in coloniam Camulodunum deducti, multos paſſim domibus pellebant, agris exturbabant, & cunctos ueluti captiuos appellabant ſeruos. Ad hæc, templum diuo Claudio conſtitutũ, ubi ſacerdotes nomine religionis, fortunas omnium diripiebant, ſpoliabant, deuorabant. Dira prætereа prodigia, quæ id temporis oculis omnium obuerſata ſunt, nonnihil incitabant: nam ſimulacrum Victoriæ Camuloduni retrò conuerſum, quaſi cederet hoſtibus: Oceanus cruento aſpectu fluxit, & humanorum corporum effigies littoribus relictæ ſunt. Fœminæ quoq; furore turbatæ, adeſſe exitium canebant, adeò, ut inſulani ad ſpem, & ueterani ad metum traherentur. Atqui iſta eiuſmodi, ſiue hominum dæmonúmue fraude, ſiue rerum natura momenta fiant, quæ uulgus loco prodigiorum, interdum ſuperſtitioſe notat, ipſe facilè ſilentio præterirem, ut ne uideremur facere contra religionem, quæ cuncta Dei prouidentia agi docens, uanas euentorum prædictiones reſpuit, ſi id hiſtoriæ ratio pateretur, quæ facta omnia ſcripta uult. Igitur nihil nobis qui hoc loco, aut alibi talia memorabimus, ſed atq; adeò uanitati mortalium, qui hiſce præſenſionibus intelligentiam rerum futurarum habere, aniliter conati ſunt, uitio detur. Et hæc eò pertinent, ut nemo homo debeat in iſtiuſmodi obſeruationes longè futiliſſimas incumbere. Quapropter à principio de ea re præfari placuit, quia lectorem ab omni errore uacuum peruolumus. Ad rem redeo.

Sed Voadicia cum primis animos incendebat, queſta iniurias, quas à Romanis accepiſſet: & quia ipſa ante alios, acerrimo erat in hoſtes odio, igitur ea duce (non enim in imperijs ſexum diſcernebant) factum eſt, ut bona populi pars, cõmotis etiam ad rebellionẽ Trinobantibus, repentè à Romanis defecerit, armaq; in eos præcipitanter ſumpſerit. Primo itaque inſulanorum motu ueterani perculſi, templum quoddam occuparunt, ubi omnes ad unum interfecti ſunt: inde legio noua, quæ Peti Cerealis legati ductu ijs auxilio uenerat, fuſa cæſaq; eſt. Catus Decianus Britanniæ procurator, media trepidatione dilapſus in Galliam tranſijt. Peruagatus inde eſt furor Britannorum uſque Verulamium municipium, per Romanorum ciuium ac ſociorum capita: cæſaq; dicuntur ex multitudine imbelli, ad ſeptuaginta hominum millia. Nec multò pòſt Paulinus adfuit, Londinumq; perrexit, ambiguus an illam ſedem bello deligeret: qui tamen inde digreſſus locum cepit arctis faucibus, & à tergo ſylua clauſum ita, ut ſine inſidiarum metu eſſet, certò ſciens non poſſe niſi à fronte inuadi, qui ſecum circiter armatorum millia decem habebat, quibus fretus cum multitudine hoſtium immenſa conflixit. Britanni longè maiore bellatorum numero præſtabant, qui idcirco tam certa ſpe uictoriæ, pugnam facere cœperunt, ut mulieres curribus ſtantes ſint ſpectaculo admotæ. Certatum eſt loco anguſto, & ob id Romanorum paucitati perutili: fuitq; pugna ab initio atrox: poſtremò Britanni qui ſeſe præliando impediebant, propter loci anguſtiam, impetũ hoſtium minimè ſuſtinentes, fuſi, ac multa cæde paſſim diſiecti ſunt: triginta ferè Britannorũ millia cæſa ſunt. Voadicia dux belli ne in hoſtiũ poteſtatem ueniret, uitam ueneno finiuit. Fuit iam ex illo, ſtatus inſulæ pacatior, quem Petronius Turpilianus, qui Suetoniũ eſt ſecutus, atq; inde Trebellius Maximus, non irritatis Britannis, comitate quadã fouerunt, ſeruaruntq;. Illud appoſitè hoc loco monebo, Icenos mutatione unius literæ alios ab Icenis populos fuiſſe, ut apud Tacitũ obſeruare licet: & partẽ inſulæ aquilonarẽ

tenuiſſe,

tenuiſſe,quam noſtro tempore Northumbri habent. Nec Londinum Trinobantũ fuiſſe ciuitatẽ,ueluti multi ſuſpicanť, quòd hîc ex eiuſdem Taciti teſtimonio perſpicuè apparet: nam Suetonius domita Mona inſula, tranſuerſis tramitibus,Londinum,ut ad tutiorem locum aduolauit:quod non feciſſet, ſi id oppidum Trinobantũ patria fuiſſet,quippe qui cum alŋs defecerant. Hinc inſuper conſtat Trinobantes ipſos non habuiſſe ſedes ſuas citra Verulamiũ municipiũ,quod olim ſitum erat è regione illius pagi, quod Fanum Albani appellant,procul à Londino millibus paſſuum XX, nam illuc uſq; rebellium furor peruaſit. Nec item Suetonio Paulino Londinum feſtinanti iter tutum fuiſſet,ſi Trinobantes eam inſulæ partem tenuiſſent,quam uocamus Eſſexiã, quæ fines habet attingentes territorium Londinenſe, quemadmodum Ptolemæus tradit,qui ponit Trinobantes,ad æſtuaria Thameſis fluminis,eorũq; urbem nominat Camudolam,quæ hodie dicitur Colceſtria oppidum uetus. Sed Ptolemæus homo Aegyptius facilè potuit plura de Britanniæ ſitu audire,quàm cognoſcere. Quare ſunt,qui dicunt Trinobantũ urbem fuiſſe,quam hodie Northantonum appellamus,id quod corrupta nominis oppidi uox ex primis duabus literis indicat:nam agreſtes uernaculo ſermone oppidum uocant Tranton,propter quod labitur Nyna flumen,quod flumen nunc cõmune cum oppido,nomen habet. Sicuti in umbilico inſulæ fuiſſe ſuſpicor Cenimagnos,Segontiacos,Ancalites,Caſſos,& Bibrocos,quorũ Cæſar meminit: quæ nunc loca colunt Cõuentrenſes, Leceſtrenſes, Northyngamienſes, Derbienſes,ita diuinamus,ſi modò diuinamus. Vna tantum, præter Londinum, ciuitas Ordouicum nomen uetus retinet,tametſi nos addita n litera in principio,Nordouicum uocamus. Adeò poſteritas,hoc eſt,Picti,Scoti,Angli,Daci,&Normanni in inſula rerum potiti cuncta immutarunt, pro trophæis habentes noua locis ab ſe deuictis imponere nomina.

Erat id temporis Aruiragus,uti ſuprà memorauimus,princeps rex in Britannia,Nerone principe,autor Iuuenalis ſatyra quarta, ubi adulatur Neroni (ad Domitianũ enim referri non poteſt,qui longè pòſt imperium obtinuit) de capto rhombo blandiens.

Omen habes,inquit,magni clariq; triumphi,
Regem aliquem capies,aut de temone Britanno,
Excidet Aruiragus.

cùm Ioſeph ille qui,teſte Matthæo Euangeliſta, ab Arimathæa ciuitate oriundus,Chriſti corpus ſepeliuerat,ſiue caſu, ſiue conſilio,ita uolente Deo,cum non paruo comitatu,in Britanniam uenit, ubi tam ipſe,quàm eius ſocŋ,cùm de euangelio prædicarent,atque dogma Chriſti ſedulò docerent,multi per hæc ad ueram pietatem traducti, ſalutiferaq; fruge imbuti, baptizati ſunt. Iſti uiri certè diuino ſpiritu afflati, cùm à rege parum terræ ad inhabitandum proxime Vuelliam oppidum, circiter millia paſſuum quatuor dono accepiſſent, ibi nouæ religionis prima iecerunt fundamenta, ubi hodie eſt templum magnificum,cœnobiumq; monaſticæ familiæ diui Benedicti ordinis nobile. loco nomen eſt Glaſconia. Hæc omnino Chriſtianæ pietatis in Britannia extitere primordia,quam deinde Lucius rex,ſicut paulò pòſt dicemus, propè extinctam baptiſmi fonte ſublatus mirabiliter accendit, pieq; adauxit: nam Gildas teſtis eſt, Britannos iam inde ab initio orti euangelŋ,Chriſtianam recepiſſe religionem. Marius deinde ex Aruirago genitus,

anno ſalutis humanæ LXXII regnum obtinet, cui ſtatim bellum ingens cum Pictis fuit. Ii Scythiæ populi ſunt, maximè moribus & patria Gothis affines, gens truculenta, & in primis bellicoſa. Pictos autem appellatos tradunt à colore cæruleo, quo pingi ſolebant, aut quia crinibus cæruleis erant: uel à ſtigmatibus, quibus quanto quis cæteros honore anteibat, propenſioribus, quanto humilior habebatur, leuioribus afficiebatur. Quidam hos Agathyrſos eſſe ſuſpicantur, Pictosque uocitatos, quòd ſic ora artusque pingerent, ut ablui nequirent. ſed Pictos undecunque dictos, ſatis conſtat populos Scythiæ fuiſſe. Itaque ij duce Rodorico, multis nauibus prædabundi Oceanum ingreſſi, in Hyberniam inſulam peruenere, ubi nouas ſedes à Scotis ſibi petiuerunt: nam Scoti, qui à Scythis etiam originem traxerant, quanquam aliam ipſi, ut infrà oſtendetur, inuentam uolunt, tum eam inſulam tenebant: qui cùm in rem ſuam haud fore ducerent, gentem bellicoſam & inopem in inſulam admittere, charitatem ſimulantes, locique anguſtiam excuſantes, docuerunt, haud abeſſe procul Britanniam, inſulam magnam ſimulque opulentiſſimam, atque incolis ferè carentem: hortatique ſunt, ut illam peterent: quibus pariter operam ſuam polliciti. Picti, quos magis prædæ, quàm imperij cupiditas ſolicitabat, nihil contantes, in inſulam uerſus nauigant: in quam primùm delati, aquilonalem eius partem occupant, ubi deinde raros conſpicientes incolas, prædam agere, incurſiones facere, longius uagari incipiunt. Quod confeſtim Britannorum principes animaduertentes, armato milite obuiã ierunt, ac Pictos, ut fit, ſine metu in agris palantes raptim adorti, eorum duce interfecto, primo prælio uicerunt. Picti qui acceptæ plagæ ſuperfuere, ſeſe in extremam inſulæ partem, quam tempeſtate noſtra Cathaneſiam dicunt, receperunt: quos longo poſt tempore, tradunt tenuiſſe quicquid terrarum à muro, opere Romanorũ præclaro, de quo alibi dicemus, uſque ad Grampium montem, ad ortum magis uergens, pertinebat. Atque Picti per hunc modum, in ea parte inſulæ rerum potiti ſunt. Et hæc gens ex aduenis, altera eſt, quæ poſt Romanos, Britanniam adiuerit, in eaque regnum obtinuerit, qui fuit annus ſalutis LXXXVII. Picti ex infelici ſuorum exitu, lætam fortunam conſecuti gaudebant, quòd in Britannia demum terra ſedes firmaſſent: ſed facilè proſpiciebant futurum, ut genus ſuum penuria mulierum (ſemper enim deeſt aliquid, ad propagandam rebus humanis felicitatem) non ultra hominis ætatem duraret: quippe quibus nec domi ſpes prolis, nec cum finitimis adhuc connubia eſſent: tum ex communi conſilio, legatos ad Britannos mittunt, ſocietatem connubiumque nouo populo petitum. Legatio grauiſſimè audita eſt, adeò ſimul omnes ſpernebant, ſimul negabant ſanguinem ac genus cum externis miſcere. Id etſi Picti ægrè tulerunt, iniuriã tamen aliàs ulciſcendam iudicantes, ad Scotos in Hyberniam mittunt. Illi mulieres in matrimonium ea conditione dederunt, ut quoties de creando rege, deficiente genere, diſcrimen oriretur, tum ex proſapia fœminei ſexus, regem dicerent: id quod apud Pictos ſemper deinceps ſeruatum conſtat. Sed iam Romanorum res in inſula geſtas ſubijciamus.

Poſt Trebellium Maximum, qui ob tumultum ex turpi otio in exercitu ortum, non ſine infamia abijt, Vectius Volanus Britanniæ præfuit. Deinde Petilius Cerealis aliquot populos, minus dicto audientes, bello domuit. Poſtea Iulius Frontinus prouinciam rexit, in qua quoſdam quoque populos relu-

ctantes

ſtantes parêre ſubegit. Poſtremò Veſpaſiano principe, Iulius Agricola, uir cuius uirtute arma Romana multò inſulanis terribiliora extiterunt, Britanniam etiam tum fluctuantē obtinuit, ubi milites uelut omiſſa rerum cura, otio propè torpentes, & prouinciā iamiam ad rebellionem faciundam properantē offendit: nam Ordouices cùm paulò ante eius aduentum, alam unam militū in finibus ſuis agentem ferè uniuerſam obtriuiſſent, ob eam rem prouincia omnis erecta erat ad ſpem propè certam recuperandæ libertatis. Quod Agricola animaduertens, ire obuiam futuro periculo maturat, ac ſumptis repentè armis, paruaq; armatorū manu contracta, quia in æquum certamen deſcendere Ordouices non audebant, hoſtem inuadit, ac bonam eius gentis partem ferro delet. nec hîc quieſcendū ratus, ut non ignarus inſtandum eſſe fortunæ fauenti, Monam deinde inſulam, quam Paulinus expugnarat, & poſt eum reuocatum defecerat, eodem momento recipit. Quibus rebus confectis, cauſas bellorum prudentia & conſilio excidere cupiens, militem ſuum interim uir artis militaris ſcientiſſimus, nihilo ſecius armis exercebat, uigilijs defatigabat, ne uirtus per otium langueſceret animorū. Item Britannos generatim ut rudes, bonis pariter moribus ac inſtitutis honeſtandos curabat, hortando, ut templa, fora, ædes ſibi extruerent, laudando promptos, caſtigando ſegnes, quò honoris æmulatione excitarentur ad ciuiles mores: quia ubi uirtutis honos publicè non eſt, haud ubi uirtutis uel gloriæ cupiditas eſſe poteſt: at ſpeciatim filios principum bonis artibus erudiendos monebat, præferendo eorum ingenia Gallis, quòd Romanæ eloquentiæ pro uiribus ſtuderent, dedit uel illis leges, Romanaq; inſtituta quædam utenda introduxit. Quo factum eſt, ut Britanni breui tempore optimos imbiberint mores, & apud eos eſſe cœperit multò honeſtior cultus, ac delicatius uitæ genus, ſic, ut iam tum prandiorum, cœnarumq; lautitia peruaſerit per cunctas honeſtas domos, idq; uocari uerbo, humanitas, apud uulgum, cùm, ut ait Tacitus, reapſe pars ſeruitutis eſſet. Iſtiuſmodi conuiuiorū elegantiā inde ad noſtros Anglos manaſſe dixerim. Et hoc Agricolæ ſtudium per hyemem, factaq; memoratu digna primi biennij eius legationis. Poſtea crebris ac proſperis prælijs, nonnullis ignotis etiam gentibus domitis, eam partem Britanniæ quam hodie Scotiam dicimus, quæ Hyberniam aſpicit, quò ingens rebellium multitudo identidem confugiebat, copijs inſtructis, claſſeq; parata, petendam ſtatuit, ut ſimul mari, ſimul terra, bellum gereret. Itaq; iter ingreſſus, flumen quod Fortheam uocamus, ponte ibidem facto, tranſmittit, ad arceſq; nonnullas expugnandas aggreditur. Quo cognito, Britanni iam antea collecta undiq; armatorum manu ad flumen concurrunt, ut fracto ponte, hoſtem inter Fortheam & Taum intercludant. In eos Agricola conuerſus nullo negotio fudit, fugienteſq; inſecutus eſt, uſque ad Tai æſtuaria. Et hæc anni tertij geſta. Poſtea Agricola ſtatuens ſibi tandem aliquando extremum inſulæ terminum inueniendum, primo quoq; tempore ad Glotam flumen contendit, eoq; loci caſtra facit, ubi Bodotria, qui nunc Leuinus dicitur, in Glotam influit. Britanni interea frequentes circūſtabant, in quos facto impetu, ita diſſipauit, ut extra flumen expulerit, uelut in aliam inſulam, quemadmodum putabat, quod flumen circa oſtium, maximè profundum ac latum eſſet. Atque eiuſmodi annus quartus res geſtas habuit. Proxima deinde æſtate, Agricola accerſita claſſe, quæ præſtò ac ſtatim adfuit, Glotā

naue tranſgreditur, ignotosꝗ populos ad deditionem compellit, locaꝗ maritima ad Hyberniā uergentia præſidijs firmat, ibiꝗ hyemat. Ita annus legationis quintus conſumptus. Deinde Agricola cùm in partem inſulæ interiorem pedem modis omnibus inferre deliberarit, nonnihil terrebatur montiū paludumꝗ difficultatibus, quas tamen ad extremū miles fortiter ſuperauit, qui uelut laboris tanti præmiū, illis in locis nō utiꝗ mediocrem fecit prædam. Nam eò agreſtes ſeſe cum bonis, ac pecora contulerant, ut ad ultimum confugium. Et quia per exploratores intelligebat hoſtes pluribus agminibus inſediſſe uias, eſſeꝗ irrupturos, idcirco exercitum tripartitò ducebat. Dum iſta gerebantur, claſſis Romana iuſſa obire inſulam, portus omnes explorabat. Quare ita uſu ſæpe ueniebat, ut terreſtres copiæ ac maritimæ nō ſine ſumma animorum uoluptate, unum in locum cōuenirent, ibiꝗ pro ſe quiſꝗ ſua inclyta facta iactaret, & alteri alteros ad cœlum ferrent, uti fit in rebus ſecundis, quarum etiam ignauiſſimus quiſꝗ eſſe uult particeps, at aduerſarū non item. Britanni interim qui procul erant, ut cognouerunt claſſem uiſam, magnum acceperunt dolorē, quòd tanquā aperto ſui maris ſecreto, ultimum uictis perfugiū clauderetur: qui nihil eſſe iudicantes quod amplius paterentur, ut tanta ubiꝗ mali labes fieret, ad arma conuerſi, legionem nouam ut minus ualidam noctu repentè inuadunt. Hîc utrinꝗ dimicatū uſꝗ eò acriter, dum Agricola laborantibus iam ſuis ex caſtris opem tulit. Tum Britanni iterum fuſi fugatiꝗ ſunt: tamen non uirtute, ſed occaſione, ac arte ducis hoſtes ea pugna ſuperiores fuiſſe ſibi perſuadentes, nihil ex animo remittebant. Sed cùm iam æſtas præcipitaret, ortis paulò pòſt fœdiſſimis tempeſtatibus, ab armis parum ceſſatum eſt. Ac ita ſextus legationis annus aliquid attulit quietis. Cæterum uere iam inito, Agricola in Calydoniam penetrat, ad Taumꝗ caſtra ponit, quod flumen, uti ſuprà docuimus, in Oceanum Germanicum ſeſe immittit, exceptum æſtu maris amplius duobus millibus paſſuū lato. Tum Britanni extremū impendere periculum cernentes, aut ſibi honeſtè moriendum, libertatis cauſa, aut uincendū ſtatuunt: itaꝗ primùm ſacrificijs ac iureiurando conſpiratione omnium ciuitatum ſanciunt, confirmant, corroborant, deinde coniuges & liberos ad Grampium montem ducunt, locoꝗ caſtris idoneo capto, iuuentutem armant, & ne multitudine ducum, diſcordia, quæ unica ſemper eſt rei bellicæ bene gerendæ peſtis, oriatur, ſummam imperij Calgaco uiro conſilij magni, & uirtutis, permittunt, ſpemꝗ bonam etiam concipiunt, ex eo, quòd eodem penè temporis puncto, Vſipiorum manus ad littus delata à Romanis defeciſſet. Ii enim Germaniæ populi Rheni accolæ, cùm auxilio Romanis mitterent, perfidioſe interfecto centurione, nouas ſedes quæritabant: qui poſtremò fame ſuffocati, omnes fermè malè perierunt. At ubi Agricola hoſtium ſtudium nouit, ilicò traiecto Tao, quā proximè potuit, ad radices Grampij, loco plano, caſtra poſuit. Atꝗ ita irritatis utrinꝗ animis, haud multò pòſt ad manus uentum eſt. Sed Calgacus prius longa oratione ſuos hortatus eſt, demonſtrans quanti ab omnibus æſtimanda eſſet libertas, ut qua ſecundum deos nihil quicquam mortalibus eſſe deberet charius: multaꝗ ob auaritiam, atque ſuperbiam, in Romanos maledicta cōtulit, eos raptores orbis uocitando. Contrà & Agricola ſuos quoꝗ milites multis uerbis hortatus, ad iſtum ultimum anni octaui laborem uelut bellorum omnium finem perferendum, animo forti, unde plena manu, uicto-

uictoriarũ fructum caperent. Sic acie utrinq; inſtructa, prælium incipitur, in quo pro uita pugnatur. quod cùm ad ueſperum extraheretur, nihil Britanno potius uiſum, quàm hoſtem à tergo circũuenire: qui oppoſitis ab Agricola uenientibus quatuor equitum alis, demum diſiectus, in fugamq; uerſus profligatur. Cæſa ex Britannis, amplius decem millia hominum, ex Romanis bene magnus quoq; numerus. Tum Agricola acceptis obſidibus, claſſem redire iuſſit, reliquum exercitũ in hybernis locauit. Hæc Domitiano principe geſta ſunt, quæ apud eum hominem uirtutis minimè amicum, inuidiam cõmouerunt in Agricolam, qui paulò pòſt reuocatur, ut quaſi Syriam Attilij Rufi morte uacantem obtineret. Huic ſucceſſit Cneus Trebellius, quem Domitianus Britanniæ præfecerat. Ac in tali ſtatu res Britannicæ erant, rege Mario. Cornelius Tacitus de Mario non meminit.

Is Marius relicto ex ſe Coyllo filio, annos XLVIII regnauit. Coyllus Romæ diu fuit, omnemq; iuuentutem ſuam ſtipendijs faciendis, boniſq; cæteris artibus exercuit, qui poſt mortem patris rex creatus, XLV annis quibus regnauit, Romanis ſemper chariſſimus fuit, ac pace ubiq; parta, bellis prorſus abſtinuit. Sed illud cùm primis memorabile generi ſuo præſtitit, quamobrem à cunctis in perpetuum bene audire ſit meritus, quòd Lucium filium creaſſet, qui Britannorum regum primus Chriſtianus factus eſt. Iſte enim anno ſalutis quidem humanæ CLXXXXII, regni uerò XIII, ueræ religionis amore ductus, cum Eleutherio pontifice Romano per literas egit, ut ſe ac ſuos ad Chriſtianorum numerum cœleſti fonte perfuſos adiungeret. Miſſi ſunt eò Fugatius & Damianus uiri pietate ſingulari. Ii regem cum tota domo, populoq; uniuerſo baptizarunt, ſublatoq; malorum dæmonum cultu, modum apud gentem ueræ pietatis colendæ docuere. Erant tunc in Britannia flamines octo & uiginti, & archiflamines tres, hoc eſt, tres principes flaminũ, in quorũ locũ epiſcopi totidem, ac tres archiepiſcopi ſubſtituti ſunt: quorum unus poſtea Londini, alter Eboraci, tertius in Vrbe Legionum ſedem habuit, ubi templa & ornatu, & opere magnifica condita ſunt. Ita Britannia partim opera Ioſeph Arimathienſis, de quo paulò antè meminimus, partim Fugatij & Damiani ſanctiſſimis monitis, omnium prouinciarum prima publicè euangelium recepit. Quam ſanè pietatem Britanni quoad erupiſſet furor Diocletiani Imperatoris, qui maximè omnium, poſt Neronem, Chriſtianos propè ad internitionẽ perſecutus eſt, catenus integram ſeruarunt; nam deinde, teſte Gilda, ob immanitatem perſecutionis, religio ita refrixerat, ut ſit penè extincta. Sunt qui Lucio regi aſſignent templum diuo Petro poſitum, extra urbem Londinum, quamuis pleriq; alij Siberto orientalium Saxonum regi illud ipſum attribuant, uti infrà docebimus. Hic locus in primis regum ſepulturis nobiliſſimus, uulgò Vueſtmonaſterium uocatur, quòd ad Occidentem ſpectet, qui Vueſt Anglis dicitur: quem præterea uicus, & proximæ regiæ ædes, ac monachorũ familiæ diui Benedicti cœnobium, unde monaſterium eſt dictus, item ædes ornatiſſima diuo Stephano dedicata, & aſylum noxiorum perfugium, atq; forum ad ius dicendum, cauſaſq; agendas, decorant, longeq; celeberrimum reddunt. Inuenio in codice antiquiſſimo, quanquam ſine nomine autoris, hunc locum fuiſſe olim aquis circundatum, & Spinarũ inſulam appellatũ. Quod equidem nomen memoria noſtra, tametſi locus ſentibus uacat, belliſſimè quadrat,

Romam reuocatus,extincto Commodo Imperator eſt factus. Tiim Clodius Albinus datus eſt Britannici exercitus rector,quemadmodũ Capitolinus in eius uita teſtaĩ:cui,ſi eidem credimus,Iunius Seuerus miſſus à Cõmodo,ſucceſſit. Sed multò ſecus Herodianus,qui docet Clodiũ Albinũ poſt interitum Cõmodi,diu fuiſſe in inſula,cùm ſcribit Seuerũ Imperatorẽ mortẽ Albino intẽtãdi cupidũ,tranſiſſe in Galliã,& Albinũ delecto omni Britãnici exercitus robore,ex Britannia iuiſſe obuiã,ac apud Lugdunũ,prælio decertatũ. Britannorũq; militũ uirtute factũ,ut nihil propius fuerit, quàm ut Seuerus uinceretur:uerũ Albinũ cecidiſſe. Tum Heraclitus legatus Britanniã obtinere cœpit, quem Spartianus dicit iam antea à Seuero eò miſſum,ut prouinciã obtineret.

Ac talis erat rei Romanæ ſtatus in Britannia,anno circiter ſalutis humanæ CXCV.cum mortuo Lucio rege,principes priuato ſtatim cõmodo ſeruientes, dum pro ſe quiſq; ſibi ſummũ imperiũ obtinendũ curat,ſeditionẽ inter ſe facere incipiunt. Quod ubi Seuerus Imperator iam ſenio confectiſſimus accepit, haud ſanè grauiter tulit: quippe homo ſuapte natura gloriæ appetentior,poſt uictorias ad Orientem, ſeptentrionemq; partas,Britannici quoq; cognominis cupidus erat. Ad hoc accedebat etiam diſcordia Baſſiani Antonini & Getæ filiorũ,qua cùm ſenex maximè ſolicitus foret,nullaq; arte alterũ alteri recõciliare poſſet,tanto inter ſe iuuenes odio flagrabant,eos ſecum adducere ex Vrbe in Britanniã conſtituit,ut partim iuuenes procul à munditijs urbanis,in caſtris bellando hærerent,partim ut nullis adulatorum illecebris, quæ ipſe falſò diſſidij cauſam arbitrabatur,irretiti,in gratiã redirent. Itaq; homo id ætatis,& morbo articulari laborans,inſulam cum filijs petit:quò ubi peruenit,collectis militibus,ac maximis conflatis uiribus,bellũ comparat. Cæterum Britanni repentino principis aduentu perculſi,tantiſq; contra ſe copijs paratis territi, legatos de pace, ac ſeipſos expurgatũ ad Seuerũ mittunt. At ille moras de induſtria interponens gloriamq; appetens,bellum quàm pacem maluit. Quocirca multa prælia cum inſulanis edebantur, & eà quidem Romanis multò quàm illis difficiliora:quippe qui locis aſſueti,facilè cum opus foret,pugnam eludebant,& ita bellũ extrahebaĩ,cùm Seuerus morbo mœroreq;,quo ob filiorum diſcordiã angebatur,pariter ac ætate conſumptus,poſt annos duodeuiginti,q̃ imperare cœperat,è uita migrauit, corporeq; ignibus tradito, cinerem ipſum cum odoribus in uaſculũ alabaſtri coniectũ,filij Romam deportarunt. Verũ haud me pœnitet eorũ ſententiæ eſſe,qui ſcribunt Seuerũ pacata primo aduentu ea inſulæ parte,quæ Romanis uectigal pendebat,bellũ geſſiſſe aduerſus Pictos,de quibus paulò antè meminimus,qui latronũ more,quotidie excurſiones in prouinciã faciebãt. Herodianus perſpicuè demõſtrat hos fuiſſe Pictos, cum quibus Seuerus ſæpius cõflixiſſet,dum de eorũ moribus in extremo tertio libro tradit,ita ſcribens: Neq; enim ueſtis uſum cognorunt,ſed uentrẽ atq; ceruicẽ ferro incingunt,ornamentũ id eſſe,ac diuitiarũ argumentũ exiſtimantes,perinde ut aurũ cæteri barbari : quin ipſa notant corpora pictura uaria, & omnifariã formis animaliũ. Hæc ille. At Seuerus ut ne hoſtes longè profligati ex Tranſtuedana regione,alios quotidie Britannos more prædantiũ diuexarent,fertur terminaſſe Romanã prouinciã,murũq; inſtar ualli feciſſe, ad id loci,ubi ex Spartiano ſuprà docuimus Hadrianũ poſuiſſe eundẽ. Ita ſcriptores diſſentiunt. Quidã tradunt illum fuiſſe murũ ex lapide ſolido confectũ, cuius

ueſtigia ad hanc quoq; ætatem noſtram extant. Sed Gildas dicit principio nõ tam ex lapidibus, quàm ex cæſpitibus factũ, ac propterea parum ualuiſſe aduerſus barbarorum incurſus, ſed poſtea refectum, & lapidibus tantum extructum, qui etiam nunc, etſi non integer, turribus æquis ſpatijs interpoſitis munitus uiſitur. Fuit opus omnino egregium, quo nõ Pictorum modò, uerumetiam Scotorum impetus aliquandiu repreſſus eſt. Cæterum, ſi eidem autori credimus, prout haud dubiè credendum cenſeo, non id temporis, neq; à Seuero murus ille factus eſt, ſed amplius ducentis annis pòſt, principe Theodoſio Arcadij filio, & Valentiniano tertio Occidentis imperiũ obtinente, cùm Aetius dux copiarum Burgundionibus bellum faceret, extructũ liquidò liquet, ſicut alibi edocebimus. In qua re omnes penè recentiores ſcriptores errore lapſi ſunt, opus iſtud, quamuis falſò, modis omnibus Seuero attribuẽtes. Nunc ad Seuerum, eiuſq; filios reuertor.

Seuerus Imperator in Britãnia anno ſalutis humanæ CCXIII deceſſit. Poſt obitum patris, Baſſianus Antoninus Caracalla cognomento pacem Britannis reddidit, obſideſq; ab eis acceptos, Romã conſeruandæ quietis gratia, ad Senatum miſit, id quod cauſa fuit, cur poſtea Britanni ab officio minus diſceſſerint. Deinde cum fratre Geta, Romam conceſſit, qui interfecto Geta, imperio ſolus potitus eſt. Inſulæ ſtatus inde ſex & ſeptuaginta circiter annos, multò pacatiſſimus fuit, cùm Carauſius, Diocletiano principe, anno ſalutis humanæ CCXC eam occupauit, de quo infrà dicemus. Nunc autem illis cõmodùm reſpondendum eſt, qui non minus ineptè, quàm inſulſe ſomniarunt, Baſſianũ Antoninum Britannis imperaſſe annos XXX, cùm ille annos natus tris & quadraginta, tantum ſex regnaſſet, ac eundem prælio dimicaſſe in Britannia, cum Carauſio, ab eoq; interfectum. Qui error errorem ita ſecutus effecit, ut multi una in re hallucinati ſint. Antoninus enim, autor Herodianus, & Aelius Spartianus, dum Carris ageret, quæ eſt Meſopotamiæ urbs, Deæ Lunæ templum inuiſit, quod in ea regione diſtans aliquantulum ab urbe, præcipuo honore ab incolis colebatur, eò ſecum paucos equitũ adduxit, itaq; medio itinere, uno tantum comitatus famulo ad requiſita naturæ diſceſſit, quò Martialis centurio cum Macrini præfecti promiſſis adductus, tum proprio odio incitatus, eius enim fratrem Imperator occiderat, ut nutu principis uocatus accurrit ilicò, Antoninumq; ſibi ſubligacula deducentem pugione traiecit. Sed ad Carauſium redeamus. Is homo obſcurè natus, cæterum militari gloria clarus, cùm Diocletianus eum iuſſiſſet oram Oceani circa Belgicam, præſidio tueri, aduerſus Saxones latrocinijs mare infeſtum reddentes, putabatur de induſtria, nõ prius hoſtibus occurrere, quàm illos præda onuſtos ſenſiſſet, ut ea Saxonibus adempta potiretur: nec enim res ita receptæ prouincialibus reſtituebantur: itaq; flagitij conſcius, cum cõperiſſet indicio, Maximianũ Herculeum quem Diocletianus imperij conſortẽ adſciuerat, qui tunc in Gallia erat, quædam de nece ſua, cuidam mandaſſe, ſubita rebellione Britanniam occupauit: quem Britanni ſenſim tyrannũ effectum, excuſſo Romanorũ iugo, regem ſibi crearunt. Cum eo deinde eſt uariè belligeratũ, ſed cùm uinci nõ potuiſſet, facile pacem impetrauit, ſeptemq; deinceps annos inſulã tenuit. Hunc Alectus ſociorũ unus per inſidias petijt, occiditq;. Ac ita, ut uulgò dicitur, Ab impio egreſſa eſt impietas. Is itidem tyrannũ ſe conſtituit, quem ſimul inſulani regem

conſalu-

conſalutarunt.Idem triennio pòſt ab Aſclepiodoto præfecto prætorij nō tantum præſenti dominatu,ſed uita quoq; ſpoliatus eſt.Atq; ſic poſt decimū annum,quàm à tyrannis teneri cœperat Britānia,à Romanis recepta eſt,qui fuit annus ſalutis humanæ CCC. Per idem tempus Britannia quoq; ſenſit ſæuitiā Diocletiani atrociſſimè Chriſtianos affligentis: nam templa euerſa, permultiq; pietatis cultores uarijs ſupplicijs excruciati,martyrij palmam tulerunt.In ijs debacchāte impij principis per annos uiginti,quibus imperauit,iniquitate, Albanus uir ſanctus ad municipiū ſuum Verulamium, detruncatus eſt, è regione eius loci:hodie pagus martyrio ſanctiſſimi uiri nobilis, Fanum Albani nuncupatur,à fano, quod ipſi diuo dedicatum eſt,cum monachorū cœnobio ordinis diui Benedicti multò celeberrimo.Ea autem labes,teſte Gilda,ita mortales generatim corrupit,ita Chriſtianam religionem exinaniuit,ut illa admodum in paucis integra remanſerit.Ad propoſitum reuertor.

Haud ita multò pòſt,cùm res Britannica in magno motu eſſe inciperet, inſulanis grauatè Romanorū imperiū ferentibus, Conſtantius Claudij principis ex filia nepos,quem Diocletianus unà cum Galerio Maximiano, Cæſarē declarauerat, in Britanniam uenit, eamq; confeſtim pacatam reddidit, ac Helenam Coylli cuiuſdam reguli filiam miræ pulchritudinis puellam in matrimonium duxit.Haud ijs aſſentiendum duco,qui Helenam Conſtantij concubinam fuiſſe tradunt,ex qua Conſtantinū ſuſcepit,cui nihil prius fuit, quàm Chriſtianis fauere,ac religionem maximè omniū augere.Poſtea Diocletiano & Maximiano Herculeo uitam priuatam ſponte agentibus, Conſtantius & Galerius imperiū tenuerunt,hic Diocletiani filiā, ille cum Helena diuortium facere coactus,Theodoram Herculei priuignam in matrimoniū duxit,ex qua ſex uirilis ſtirpis filios Conſtantini fratres creauit. Ii molem imperij inter ſe partiti,Galerius Orientem ſortitus eſt,Conſtantius Italiam,cum tota Africa, Hiſpania,& Gallia:cæterum homo frugi minimeq; ambitioſus,Galliæ duntaxat,Hiſpaniæq; imperio contentus uixit,qui demū poſt annos XIII, quàm imperare cœperat, morbo aliquandiu tentatus in Britannia,Eboraci mortem obijt,atque inter diuos relatus eſt.In eo fuit grauitas,moderatio, integritas,liberalitas:quippe qui beneficijs & munificentia magnus,aduerſus diuitias animum inuictum ſemper geſſit: quin proprij commodi immemor dicere ſolebat,longè melius eſſe,publicas opes à priuatis hominibus haberi,quàm à principe in arca ſeruari,utpote quæ nulli uſui forent.Ex qua boni principis popularitate, prouinciæ quas obtinebat, otio honeſtiſſimo cum primis florebant. Fuit præterea prudentiſſimus in omnibus gerendis negocijs,& ob artis militaris peritiam,Romano imperio apprimè utilis. Quamobrem eius memoria militibus iucundiſſima fuit, qui magno ſimul omnium fauore, Conſtantinū filium ex Helena genitum Imperatorem ſtatim in Britannia conſalutarunt. Romæ interea Maxentius Herculei filius, à prætorianis militibus ſubito tumultu, Auguſtus ſalutatus eſt.Hîc altius repetendum eſt, ut omnia de Conſtantino exequamur, de quo ſilere omnino melius puto, quàm parum dicere.Is enim Britannica matre genitus, in Britannia natus, in Britannia Imperator creatus, haud dubiè magnitudinis ſuæ gloriæ natalem terram participem effecit.Herculeus Maximianus qui cum Diocletiano imperium depoſuerat,& tum in Lucania priuatus uiuebat, cùm audiuiſſet Maxentium filium

eſſe Imperatorem ſalutatum, primo quoq; tempore Romam aduolauit imperium recepturus, inuitauitq; Diocletianum per literas, ad dignitatem priſtinam recipiendam: quod Diocletianus omnino prudens abnuit, repudiauit, horruit, ut rem homini peſtiferam. Is cum filio pro concione diſceptare, & milites ambire cœpit, ut Maxentio deturbato, ſibi imperium reſtituerent: quod tantum abfuit, ut mpetrauerit, ut etiam ſit affectus cõuitijs: id quod artificio factum uidetur, quò ſcilicet ne qua fraudis, quam Conſtantino faciebat, ſuſpicio foret. Itaq; Herculeus dolo quouis modo iuuenis tollendi compoſito, ad Conſtantinũ generũ (collocauerat enim ei Fauſtam filiam) ſe contulit, qui relictis præfectis, qui Britanniam regerent, tum in Gallia agebat. Conſtantinus comiter Herculeum accepit, at ſenex anxius conſilio feſtinandæ cædis, fretus pietate filiæ Fauſtæ erga ſe, quid animo moliretur, occultè cum eadem cõmunicauit, quæ partim, ſi taceret, ne ſibi fraudi foret, partim coniugali amore deuicta, id uiro confeſtim aperuit. Dum Conſtantinus ulciſci ardet, Herculeus fugam molitus, Maſſiliæ, unde ad filium in Italiam nauigare parabat, principis iuſſu, occiſus eſt. Galerius haud multò pòſt è uita deceſſit, qui paulò antè Licinium à Dacia oriundũ Cæſarem appellarat. Et ita uno tempore Conſtantinus Galliam, & omnem oram ad occidentem, Maxentius Italiam, Africam & Aegyptum, Maximianus qui iampridem à Galerio Cæſar creatus erat, Orientem, Licinius Illyrium tenebat. At Conſtantinns totius orbis imperium affectans in Italiam tranſgreditur, ubi poſt annum quintum, quàm rerum potitus eſt, Maxentio bellum fecit. Quod facilè edocuit, nullam regni ſocietatẽ diu eſſe patientem conſortis. Poſt aliquot prælia, Maxentius fugatus, demũ ante finem ſexti anni, quàm imperare cœperat, ad Miluium pontem, prope urbem Romam, in Tyberim cum multis ſuorum præcipitatus, ac abſorptus eſt. Sed ut fortuna Conſtantini optatis reſponderet, peropportunè uſu uenit, ut non multò pòſt quàm ille Italia eſt potitus, Maximianus iunior Licinio bellũ intulerit, qui Licinius cum Conſtantiã Conſtantini ſororẽ in matrimonio haberet, ob eam affinitatem apud Maximianum in ſuſpicionem cecidit. Hunc itaq; bellum parantem Tharſi ſubitò mors ſuſtulit. Conſtantinus Maximiano mortuo, ſtatim Licinio bellum fecit, quamuis neceſſitudo illi & affinitas cum eo eſſet: quem multis prælijs oppreſſum omni imperio exuit, ac ita priuatum contrà quàm ipſe promiſerat, Theſſalonicæ interficiendum curauit. Imperauit Licinius Cæſaris nomine, annos quindecim, qui fuit annus ſalutis humanæ CCCXXVII.

Conſtantinus hoc pacto iam longè lateq; rerum potitus, filios Cæſares creauit. Cæſarum autem, ut hoc appoſitè demonſtremus, declaratio erat, non imperij dignitas, ſed quæ gradum ad imperium faceret, ut uelut per manus, ab eo qui Auguſtus & Imperator fuiſſet, Cæſares imperij regimen acciperent. Is, prout diximus, Maxentio deuicto, Italiam adeptus Romã uenit: ad quem Sylueſter pontifex ſanctitate inſigni, iam ſua ſponte bene cogitantem adiuit, facileq; pertraxit ad bene de Chriſtiana pietate merendum. Porrò ille priuſquam Romam concederet, ita fuerat inſtitutus ab Helena matre, quemadmodum credibile eſt, ut ad bellum iturus, loco præſidij ſigno crucis uteretur. Sunt, qui ſcribant, eo ipſo die, quo cum Maxentio proſperè conflixit, ſereno cœlo crucem ab eo uiſam, quam ueneratus eſt, auditamq; supernè uocem, Conſtantine,

tine,in hoc ſigno uinces.Nec defuit oraculo euētus:quare pius princeps ubique terrarum religionem maximopere augere,tueriq́ꝫ magno ſtudio cœpit. Romæ enim in Equitij hortis,templum ſtatuit, idemq́ꝫ donarijs ampliſſimis ornauit. obtulit & aureum diadema gemmis diſtinctum,quo Syluester & omnis pontificum poſteritas uteretur: ſed uir ſanctus id inſigne nō recepit,uelut parum religioni idoneum,phrygia mitra candida contentus.Item ædem Conſtantianam, quam hodie Lateranenſem uocant,in Cœlio monte ædificauit.Fecit & ſacri baptiſmatis fontem ex porphyrite lapide,ædi proximum. iuxtà & Petro apoſtolorum principi in Vaticano templum extruxit, atq; diuo Paulo in Oſtienſi uia,nihilo minore apparatu.fanum quoq; ſanctæ Crucis in Hieruſalē(ita enim appellatur)condidit in theatro Seſſoriano: huc partem dominicæ crucis intulit Hieroſolymis deportatam. Helena enim Conſtantini mater,mulier ſingulari pietate prædita,Hieroſolyma petijt, dominicæ crucis inueſtigandæ cauſa.Difficile id quidem erat:nam ut omne dominicæ paſſionis monimentum aboleretur, Veneris ſimulacrū eo loci, quo crux latebat,conſtitutum ab impijs Chriſtiani nominis hoſtibus erat: cæterum loco ruderibus purgato, tres confuſo ordine cruces repertæ: una Chriſti fuit, aliæ duæ,unde duo pependerant latrones. ſed ut illa Chriſti ab alijs internoſceretur,triplex titulus,hoc eſt,Ieſus Nazarenus rex Iudæorū, uetuſtate propémodum abolitus,indicio fuit.Maius ſimul ſignum continuò ſecutum eſt: crux admota mulieri mortuæ uitā reſtituit.His Conſtantinus princeps motus, uetuit eo quenquam deinceps ſupplicio affectum iri, quò rei quæ antea mortalibus probro fuerat, honor haberi inciperet. Helena confeſtim ut crucem reperit,condito templo,abiens clauos quibus corpus Chriſti cruci affixum fuerat,ſecum ad filium deportauit, quorum uno Conſtantinus pro eo no galeæ uſus,altero bellatorē equum cōmuniuiſſe dicitur,& tertium in mare deieciſſe, ad ſedandos fluctus, & cōmutandam malam tempeſtatē. partem uerò crucis,quam ſecū Helena ex Syria attulit, in Seſſoriana æde gemmis & auro diſtinctā collocauit.Iſtam etiam ædem Conſtantinus accumulauit muneribus. ædificauit Agnetis templum, cum baptiſmatis fonte, ubi eius filia, ſororq́ꝫ baptizata eſt: huic quoq; ædi dona ſunt data .Diuo Laurentio dein Tyburtina uia, & Marcellino Lauicana, inter duas lauros, templum extruxit,& eo loci matri mauſoleum poſuit, quam ſepulchro porphyritico incluſit: huic templo perinde ac cæteris omnibus donaria pretioſiſſima collata ſunt.Quæ autem,qualiá ue fuerint illa donaria in eiuſmodi ſacris locis ab Imperatore poſita,conſultò minus exponendū duximus,ut ne inuidiam in malos ædium ſacrarum æditUos concitaremus, cum abhinc ſexcentos annos, ea de templis ſublata fuerint.Extra Vrbem,idem princeps plura condidit templa,id eſt, duobus apoſtolis Oſtiæ unum, in Albano alterum Ioanni Baptiſtæ,Capuæ cōmuni apoſtolorū nomine tertium,Neapoli quartum,ac Conſtantinopoli quintum,& ſextum.Conſtantinus abſq; ijs quæ cōmemorauimus,pietatis operibus,Arrio Alexandrino presbytero,per concilium Nicææ habitum damnato,quòd Chriſtiana dogmata nefarijs cōmentis metiri eſt impiè conatus,cum ſex alijs maleficæ ſuperſtitionis autoribus, indixit exilium. Omnia idolorum templa cum delphicis tripodibus, eiuſdem principis edicto,ſunt euerſa.Deniq; nullus eſt locus ab ipſo religioni aſſignatus, cui non

certa dona, non certum uectigal attribuerit. Atq; hæc ſunt, etſi carptim attigimus, Conſtantini maximi principis, & Helenæ matris, quos nobilis parens Britãnia tulit, opera pietatis eximiæ, & planè memoria omni digna, ac omnia ſuperiorum Imperatorũ facta facilè exuperantia. Iſti enim per ſanguinẽ, atq; cædem, apud mortales gloriam ſibi compararunt: at illi per pietatem, per ueram religionem, per ſummam liberalitatẽ, per iuſtitiam, apud Deum, uitam, uti credere fas eſt, æternã, in terris autem decus immortale aſſecuti ſunt. Conſtantinus, teſte diuo Hieronymo, iam ſenio confectus, aut non multò antè, q̃ uita excederet, ab Euſebio Nicomediæ epiſcopo eſt ad ſacri baptiſmatis fontem admotus: & uſq; ad id tempus baptiſma diſtuliſſe dicitᷣ, ut Chriſti exemplum imitatus, in Iordane fluuio baptizaretur. Cæterum baptiſteriũ quod Romæ tam inſigni extruxit apparatu, facit, ut non temerè quis aliter de ea re ſuſpicari poſsit, atq; Hieronymus ſcribit, cùm omnino permirũ ſit, hominem id ætatis, & de Chriſtiana religione tam bene meritum, noluiſſe primo quoq; tempore, Chriſtianæ pietatis ianuam ingredi, hoc eſt, baptizari: cùm uel illud Chriſti oraculum omnibus notum ſit, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſaluus erit, &c. Sed in his, quandò tam uariè traduntur, haud multùm immorabor. Fuit Conſtantinus homo factus ad unguem, ut aiunt, quippe in quo poſt hominum memoriam, maximæ animi corporiſq; uirtutes extiterunt, militaris artis cum primis ſciens, in bello felix, iuſtitiæ amator, & deniq; ad laudem natus. Leges ex Reipublicæ uſu, nonnullas tulit, alias antiquauit: urbem Conſtantinopolim in ora Thraciæ, ubi Byzantium fuit, Romæ æmulam ſtatuit: Drepanam in Bithynia inſtaurauit, quam à nomine matris, Helenopolim appellauit. Sunt, quod ad eius exitum attinet, qui tradant illum Byzantio ad calidas aquas ualetudinis cauſa egreſſum, excesſiſſe uita, unde fortaſſe uiſus eſt elephantiaſi, quam dicunt lepram, laboraſſe. Plures tamen, & in ijs diuus Hieronymus, autores ſunt, eum Perſis bellum illaturum, ſiue, ut Eutropio placet, Parthis, quòd Meſopotamiam incurſaſſent, apud Nicomediã, in Acirone uilla publica de uita exiſſe, anno ſalutis humanæ CCCXL. Mortuus eſt ſex annos & ſexaginta natus: imperauit annos alterũ & triginta. Sed uide, ita ſæpe accidit, ut longa uita homini malo ſit: Equidem Conſtantinus bene de Chriſtiana religione meritus, poſtremo, teſte Hieronymo, Arrianum dogma non declinauit. Quare illud certè multò uerisſimum eſt uerbum: Qui perſeuerauerit uſque ad finem, is ſaluus erit. Apparuit ſub idem tempus, quo tantus princeps mortem obijt, cometes inuſitatæ magnitudinis. Hæc hactenus. Sed iam ad ea explicanda reuertamur, quæ ad Britanniæ ſtatum attinent.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER TERTIVS.

CONSTANTINVS princeps cùm è Britannia in Galliam proficiſceretur, uti ſuperiore libro dictum eſt, reliquit præfectos, & in ijs Maximum, uirum fortem, qui inſulæ præeſſent: duxit ſecum bonam Britannicæ pubis partem, duxit principes, in quorum uirtute, fide, conſtantia, ſpes ſuas plurimum ſitas habebat, utpote quibus ſtipatus in Gallias traiecit, Italiam petijt, aduerſarioſq; ubique gentium uicit. Interea Britannia tandem aliquando uiſa ſibi libertatem conſecuta, quòd Conſtantinum hominem Britannum regem haberet totius orbis principem, honore, dignitate, autoritate longè beatiſsima erat, in eoq; ſtatu non inuita acquieſcebat, & ſi quo in Romanos olim odio flagrauerit, iam illud cõmutarat, quòd Dei pari nutu, atq; tanti regis beneficio, pace frueretur, & initium ſummi honoris factum eſſet, qui ad poſteros manaret. quanquam poſtea haud perdiu in Conſtantini domo imperium manſit: ita citò humanæ opes cadunt: tamen decus ipſius imperij non potuit cadere, cùm etiam nunc reges Angliæ more maiorum, diademate imperiali utantur, ut munere ab Imperatore Conſtantino in ſuos poſteros collato. Ita Britannia quieſcebat, quemadmodũ Eutropius teſtatur, cùm Conſtantinus moriens tres reliquit filios in imperiũ ſucceſſores, Conſtantium, Conſtantem, & Conſtantinum. Huic ſorte euenit Britannia, cum Gallia, Hiſpania, & Orchadibus: ſed nõ multò poſt orta diſcordia, cum Conſtantio, in Italia, apud Aquileiã, manus conſeruit, interfectuſq; eſt. Tum res Britannica cum reliquis prouincijs, in Conſtantij poteſtatem uenit, quam ille qui ultimus fratrum è uita migrauit, amplius annos XX pro ſuo iure gubernauit. Poſtea prouincia paulò minus annis XXIIII ab officio nõ diſceſsit. qui fuit annus quintus, cùm imperare cœperunt Gratianus & Valẽtinianus fratres, qui fuit ſalutis humanæ CCCLXXXVII. Per idem tempus Maximus, de quo ſuprà meminimus, in Britannia imperator militari fauore, licet quidam id in Hiſpania factum tradant, creatus eſt. Is imperij augendi cupiditate ductus, continuò iuuenũ, quibus ad bellum gerendũ ſatis roboris ineſſe cernebat, delectum habuit, conſcriptoq; bene magno militũ numero, in Gallias tranſijt. Ad hunc motum comprimendũ, Gratianus imperator ex Vrbe occurſurus, cùm exercitum duceret in Galliam, præferretq; Halanorum (hi Scythiæ populi origine erant) manum, quam ad ſe auro pellexerat, ueterano militi adeò acerbam ex ea re attulit offenſionem, ut non multò pòſt ſit ab exercitu deſtitutus, Romano milite ad Maximum deficiente. Gratianus ſubita ſuorum defectione conſternatus, cùm in Italiam tranſire conaretur, dolis circumuentus Lugduni interficitur. Valentinianus Gratiani frater hoſtili metu profugus, Byzantium ad Theodoſiũ, qui Orientis imperiũ à Gratiano tuendum acceperat, ſe contulit. Is Theodoſius, uelut diuus teſtatur Hieronymus, filius erat Theodoſij, qui in Africa, Valentis iuſſu, interfectus eſt, quem Gratianus ex Hiſpania accerſitum, cùm res imperij undiq; turbarentur, conſortẽ fecit. Theodoſius igitur beneficiorũ haud immemor, Valentinianũ paterna pietate accepit, negociumq; ulciſcendæ cædis Gratiani rebus omnibus ante-

uertendũ ſtatuens,bellũ Maximo intulit, qui tum in Italia erat. Verùm tam celeriter res geſta eſt,ut penè prius quàm Theodoſius Byzãtio ſe mouiſſe crederet,alpes ſuperarit.At Maximus neſciens tum maximè aduerſam eſſe fortunam formidandã,cùm ſe nobis ſecundam maximè præbet, tunc Aquileia incautus ſe tenebat,ubi derepẽtè obſeſſus,captusq́ꝫ capite mulctatur.Ita ad punctum temporis res mortaliũ ſtant,atq; cadunt.Sunt qui ſcribant Maximũ ad tertium inde lapidem,à Theodoſio & Valentiniano ſuperatũ,uiuum ueniſſe in hoſtium poteſtatẽ,ibiq́ꝫ à uictoribus ultimo ſupplicio affectum, anno poſt Gratiani interitum uix finito.Martinus Turonenſis epiſcopus uir ſanctitatis eximiæ, Maximo prædixiſſe fertur, cùm in Britannia adhuc eſſet, infelicisſimum eius uitæ exitum. Item Victor Maximi filius in Gallia interficitur. Sic omnes Maximi conatus male ceciderunt.Deinde inſulæ ſtatus indies peiore loco eſſe cœpit: nam breui tempore, ut alibi explicabimus, Britanni libertatẽ cum imperio amiſerunt. Præterea fertur Maximus,cùm Gratianum fugientem perſequeretur,dum in Celtica eſſet,Conanum hominem Britannũ ſummum ducem maritimis ciuitatibus ad Oceanũ pertinẽtibus, quæ Armoricæ dicuntur, præfeciſſe. Conanus autem poſtquam cum ſuorum Britannorum ingenti manu,in ea terra moratus regnum obtinuerat,ut ſuum genus perpetuò propagaret, eiectis ubique Gallis, Britannos duntaxat locorum incolas paſſim locauit:quinetiam Gallorum aſpernatus connubia,uxores ex Britannia ſuis petiuit.Quo factum tradunt,ut frequens uirginum numerus ex inſula illuc migrarit,atq; undecim millia utriuſq; ſexus uno tempore partim naufragio,partim ſupplicio,nam barbari ad littus captos iugulabant, interierint: & in ijs fuiſſe dicitur diua Vrſula filia Dionoti Cornubiæ reguli, quæ Conano deſponſa eſſet. Cognito in Britannia Maximi interitu, Gratianus homo in inſula natus, tyrannidem momento occupat. Hoc breui ſublato, Romani milites,qui præſidij cauſa in inſula adhuc erant, Conſtantinum ſurrogãt, hominem nullo numero habitum,nõ genere,non militia clarum, & in quo nihil præter nomen,ſecuti uiſi ſint.Tranſmiſit Conſtantinus ex inſula,in Galliam, cum exercitu, moratusq́ꝫ eſt apud Venetos, & Cenomanos, aliosq́ꝫ Oceani accolas,& conatus eſt Galliam pacatã reddere, inducias, ſi pacẽ coagmentare nõ poſſet,à Vandalis,Sueuis,ac Halanis paciſcendi cupidus.Sed neutrũ obtinuit,id quod Rempublicã maximè læſit. Verùm haud multò pòſt, Conſtantius uir cõſilij magni & uirtutis, miſſus ab Honorio cum exercitu in Gallias, ut imperij maieſtatẽ reſtitueret,ac tueretur,ipſum Conſtantinũ tyrannũ circa Arelatẽ,obſidione fatigatũ atq; in poteſtatẽ redactũ occidit. At Conſtans quem Conſtantinus pater ex monacho Cæſarem dixerat,cùm aduerſus Dindimum & Seuerianum,qui Conſtantinum, & eos barbaros qui illum ſequebantur,ab ingreſſu Hiſpaniarum arcere nitebantur,mouiſſet, eosq́ꝫ nullo ferè negocio peremiſſet,breui pòſt Viennam perrexit, ubi loci à Gerontio ſuo comite occiſus eſt,Ita Conſtantinus pater, & Conſtãs filius per idem tempus periere,& Honorius cura ac diligentia Conſtantij inclyti belli ducis, inſulam unà cum Britannico exercitu recepit. Autor Paulus Diaconus,& Bedas, qui in primis res iſtas æquè benè ut accuratè ſcripſit.Eo ipſo anno,quo Conſtantinus à Romanis militibus renunciatus eſt Imperator, Arcadio Conſtantinopoli mortuo, Romani imperij maieſtas apertè inclinata eſt. Inde Conſtanti-

ni inte-

ni interitum continuò filij cædes, ut diximus, ſecuta eſt. Tum Honorius Britannico exercitu recepto, confeſtim inſulam multis cladibus per tyrannos labefactatam ad imperium retraxit. At pauci deinde interceſſere anni, cùm poſt Honorium mortuum, & à Theodoſio Arcadij filio Valentinianũ amitæ ſuæ Placidiæ filium Cæſarem dictum, atq; Auguſtum appellatũ, ingens barbarorum multitudo Romanum imperiũ affligere cœpit, cum qua duces Romani ſæpenumero hoſtiliter dimicarunt.

Britannia interea omni militũ robore partim tyrannorũ ſæuitia cæſo, partim ab illis frequenter aliò terrarũ ad noua bella gerenda, ex patria ducto, continuò ad iniuriã accipiendã patêre uiſa eſt: ſemper enim ex incõmodo, incommodũ oriri ſolet. Quo cognito, Scoti, ſiue ſpe prædæ ducti, ſiue nouarũ rerũ percupidi, ex Hybernia, uti Gildas perhibet, quamprimum in inſulã aduolarunt: qui, haud mora, cum Pictis fœdus faciũt, ac collectis undiq; perditis hominibus, inſulanorũ res latrocinio rapere, hominũ pecudumq; prædas agere, ac inſulã ipſam occupare acriter adnituntur. Augebatur in dies ſingulos id malum, ac ultrà ꝙ tutũ eſſet in poſterũ tempus reſiſtere, duarũ gentium audacia creſcebat, ſic, ut nemo non ſuſpicaretur breui totam inſulã perditũ iri, niſi eiuſmodi conatibus maturè iretur obuiam, opponeretur præſidiũ, remediũ adhiberetur. Erat tum, ſicuti oſtendimus, Britãnia ſine præſidio: id imbellis atq; inermis multitudo uerita, quippe quæ longè infirmior erat, quàm ut eam labem auertere poſſet, legatos miſit, qui auxiliũ peterent ab Aetio, quem iam antea Honorius Conſtantij loco, uirũ patritij generis ex Doroſtana Mœſiæ oriundum, copiarũ imperio præfecerat. Aetius fatigatus cõmotusq; precibus Britannorũ qui adhuc in fide erant, legionem unam illis ex Gallia auxilio miſit. Sunt Picti & Scoti uarijs inde cladibus ab Aetianis affecti, resq; Britãnica per bono cœpit eſſe loco. Et ne deinceps ea quies ab hoſtibus turbaretur, uiſum eſt ducibus legionarijs peropportunũ, ut murus, de quo ſuperiore libro mentionem fecimus, conſtrueretur inter Romanam prouinciam, & Pictorũ fines: id quod, teſte Gilda, factum eſt: uerũ cùm cæſpitibus magis ꝙ lapidibus eſſet ædificatus, haud ſatis firmus poſtea ab hoſtiũ impetu fuit. Atq; tum ille demũ murus confectus eſt ab Aetianis ducibus, non ab Hadriano, neque à Seuero Imperatore, ſicut nonnulli falſo memoriæ prodiderunt, ſi Gildæ autori Britanno credimus. Quieſcebat Britannia unius legionis præſidio, cùm Burgundionibus Galliam uexantibus, Aetius ſuos ex inſula neceſſariò reuocauit, ac legione una Pariſijs & Aurelianenſibus præſidio relicta, & Taraconenſibus in hybernis altera, cum cætero copiarum robore in ipſos Burgundiones mouit. Scoti poſt legionariorum militum diſceſſum, cum Pictis confeſtim in res Britannicas inuadunt, greges armentorum, ac reliqui pecoris abducunt, agros ferro & igne populantur. Exarſiſſet per hoc nouum bellum in inſulanos, niſi Valentiniani iuſſu, qui bello nihil præuertendum duxit, legio quæ in Pariſijs erat, inſulanis auxiliũ rogantibus, præſtò adfuiſſet. Rurſus id temporis murus munitur, fitq; ex lapidibus, quò ualidior ſit, ad arcendã uim hoſtium, ſic, ut minus nocere iam tum cœperint Scotorum, Pictorumq; latrocinia. Verùm illi paulò pòſt, iam Romani imperij uiribus paſsim fractis, propeq; repentè cadentibus (tales enim ſunt noſtræ opes, ut non tam facilè creſcant, quàm à ſuo ſtatu diſcedant) inſulam multò ferocius, quàm unquã antea

inuaſerunt. Tum Aetius nulla miſit inſulanis auxilia, Romani imperij opem pariter atq; fidem implorantibus. Dubium eſt, an noluerit, quia parum amico eſſet erga Valentinianum animo, an maioribus belli curis uexatus non potuerit. Sed quicquid fuerit, illud certè Romano imperio ſimiliter ac Britãniæ magnum inuſsit malum, tametſi apud eum Britanni caſum ſuum miſerabiliter lamentati ſunt, quippe qui, teſte Gilda, ſic ſcripſerunt: Gemitus Britannorum Aetio ter conſuli: Auxilium tuum Romanæ prouinciæ, patriæ, liberis, coniugibus oramus, hoc temporis puncto, quo in extremo uerſamur periculo. Pellũt enim nos barbari ad mare, repellit mare ad barbaros: inter hæc oriuntur duo genera funerũ, aut iugulamur, aut mergimur: nec aduerſus eiuſmodi mala, quicq; præſidij aut ſubſidij nobis eſt. Tu igitur pro tua animi clementia opem tuis feras, omnibus rogamus precibus. Hinc nimirum ſcire licet, Britannos nõ niſi inuitos à Romanis poſtremò deſciuiſſe: quippe qui iam ſueti imperio, illos obſeruabant, à quibus, quemadmodum Cornelius Tacitus teſtatur, iampridem ingenuos imbiberant mores: ſiquidem principum filij generatim liberalibus artibus erudiebantur, ingenia ſimul florebant, quæ tam Romanam linguam non abhorrebant, quàm eloquentiam concupiſcebant. Inde etiã Romani ueſtitus honor, & frequens toga eſſe cœpit. Ad hæc, uel militarem artem, ut tradit Gildas, ab ipſis didicere Romanis. Atque ita Britannia à Romanis amiſſa eſt, poſt quingentos fermè annos, quàm à C. Iulio Cæſare adita eſt, quæ ſic momento propè eodem, libertatem adepta, ac in bellum longè crudeliſsimum ingreſſa eſt, per quod, & nomen & imperium amiſit, ſicut infrà demonſtrabitur. Fuit is annus decimus ſextus, cùm Theodoſius princeps cum Valẽtiniano Auguſto amitæ ſuæ filio, imperare cœpit, ſalutis uerò humanæ CCCCXLIII.

Interea dum Britanni per legatos auxilia quærẽdo, tempus terunt, Scoti extremã occupant inſulæ partem, quæ à Grampio monte, ad ſeptentrionẽ ſpectat, quam hodie habent, ac ex ſe Scotiã nominant. Et hæc eſt tertia gens, quæ ſecundũ Pictos, primùm ex Scythia, uti ſuprà diximus, in Hyberniã, deinde ex Hybernia in Britanniam profecta, ſedes in inſula collocarit. Huius autem Scotorũ manus dux, uelut autor eſt Bedas, fuit Reuda. At Scotici annales tradunt multò ante Reudam, Ferguſium in Britanniam ueniſſe, dediſſeq; agmini ſigna rubrum leonem, quibus nunc reges utuntur, & ob res feliciter geſtas, primum omniũ à ſua gente regem eſſe dictum, ac illi poſtea Reutherem nepotem, quem Bedas Reudam uocat, ſucceſſiſſe, regniq; fines latè propagaſſe. Cæterum fortaſſe aliquando erunt, qui iſta ſtomachabunt: nuper enim Gauinus Douglas Douchel denſis epiſcopus, homo Scotus, uirq; ſumma nobilitate & uirtute, neſcio ob quam cauſam, in Angliã profectus, ubi audiuit dediſſe me iamprid ẽ ad hiſtoriã ſcribendã, nos conuenit: amicitiam fecimus: poſtea ſummè rogauit, ut ne hiſtoriã paulò antè à quodam ſuo Scoto diuulgatam ſequerer, in rebus Scoticis explicandis, pollicitusq; eſt, ſe intra paucos dies miſſurũ cõmentariolũ de his neutiquã negligendũ, id quod & fecit. Primũ in eo erat origo gentis peruetuſta eiuſmodi: Gathelus Neoli Athenienſium regis filius durum patris imperiũ fugiens, in Aegyptum ſe contulit, auxilioq; fuit Pharaoni illi regi aduerſus Aethiopes, ad quẽ Moſes à Deo legatus fuerat. Quo beneficio motus Aegyptius rex, Gathelo filiam nomine Scotam in matrimonium

nium dedit. Ille mox nouas quærens ſedes in Hiſpaniã peruenit, eamq́ʒ oram tenuit, quæ poſtea ab eo Portugallia dicta eſt, quaſi Gatheli portus, ac ſuos iam tum ex nomine uxoris Scotæ nobilis fœminæ, Scotos appellauit. Ita propagato genere, trecentis pòſt annis, Scoti rege Simone Brecho, in Hyberniã delati, noui regni initium fecerunt, ac ad extremũ ante Chriſti aduentũ, in Albionẽ ſe receperunt. Deinde erat, Pictos haud multò pòſt, in Albionẽ quoqʒ acceſſiſſe ex Scythia profectos, haſceq́ʒ duas gentes externas in ea inſulæ parte, quæ nũc Scotia eſt, propagaſſe genus, & regnũ, ac iam inde à principio, bellaſſe cum Britãnis, cum Romanis, & in primis cum Iulio Cæſare, & Scotos ut inuictos nunquam de gradu ſuo deiectos. Poſtremò erat, ſolum interea Reutherẽ Scotorũ regem re malè domi geſta cum Britannis, ceſsiſſe ſemel patria, in Hyberniamq́ʒ confugiſſe, & eundem paulò pòſt Hybernorum uiribus auctum, ad priſtinas ſedes reuertiſſe, ac in ea re Bedã minus animaduertiſſe, qui hunc Scotorum in Albionem reditum appellaſſet aduentum. Ac omnia hæc ante Chriſti aduentum geſta. Ego ſtatim ut iſta legi, uiſus ſum uidere urſam parientem, quemadmodum in prouerbio eſt. Poſt hæc, ut ſolebamus, cùm animi gratia unà eſſemus, Gauinus ſententiam meam rogauit. Reſpondi, me de origine nihil contendere, quandò pleriqʒ omnes populi ſolerent, aut à dijs, aut ab heroibus origines petere, ut qui deinde uellent tanquam minus creduli eas requirere, cùm difficilè fuerit certi aliquid inueſtigare, cogerenẽ potius credere, quàm amplius fruſtra laborare. ſed ad ſummam, unum illud nullo pacto quadrare, ut Scoti & Picti duo potentiſsimi populi iampridem in inſula regnarint, tot bella geſſerint, toties cùm Britannos tum Romanos preſſerint, uexarint, acieq́ʒ uicerint, & tamen non eſſe quempiam ueterem, grauémue auctorem, qui de illis meminerit, cùm præſertim Cæſar, Tacitus, Ptolemæus, & Plinius, ut de cæteris taceamus, paſſim in ſuis hiſtorijs, aliorum Britanniæ populorum, id eſt, Trinobantum, Cenimagnorum, Segontiacorum, Bibrocorum, Brigantum, Silurum, Icenorum, Ordolucarum, Vicomagorum, Elgouarum, & reliquorum mentionem fecerint: at Scotorum Pictorúmue non item, quòd ſcilicet ea nomina nondum in Britannia nata forent, & propterea utriuſque gentis etiam recentiores ſcriptores tardiſsimè meminiſſe. Quare æquè amicè, ac uerè dixi, mihi de Scotis ſeu Pictis ante eorum in Britanniam aduentum, quem Bedas & ſuo tempore, & rectè poſuerat, ſcribere non licere, per legem hiſtorico datam, quæ talis eſt: Ne quid falſi dicere audeat, ne quid ueri non audeat, ne qua ſuſpicio gratiæ ſit, ne qua ſimultatis. Ab hac ſententia Gauinus uir ſanè honeſtus tam minimè abhorruit, quàm ratio ipſa ei uiſa eſt cum ueritate maximè conſentire, adeò facilè uera à fictis ſemper internoſcuntur. Verùm non licuit diu uti, frui amico, qui eo ipſo anno, qui fuit ſalutis humanæ MDXXI, Londini peſtilentia abſumptus eſt. Secuti ſunt reges apud Scotos, Eugenius primus, & Ferguſius ſecundus. Eugenius commiſſo cum Pictis, qui id temporis in Romanorum fide erant, prælio, interficitur. Quare Scoti deſperata iam ſalute, aliquò terrarum conceſſuri, protinus alij aliò ex inſula fugerunt. Poſt annos tris & quadraginta, Scoti exules à Pictis, quibus Romana potentia iam formidoloſa erat, partim ex Hybernia, partim ex Noruegia, ad priſtinas ſedes euocati, duce Ferguſio rediere. Ferguſio ſucceſsit Eugenius filius. Is facto cum Pictis fœdere, ita Britannos

premere cœpit, ut illi coacti ſint primo quoq; tempore, ſicut ſuprà docuimus, à Romanis opem implorare. Sed Eugenius non diu fuit ſuperſtes, quē Dongardus frater ſecutus eſt. Nunc ad rem redeo.

Scoti re bene geſta elati, licentioſius in inſulanos excurrunt, populandi magis, quàm iuſti more belli, contumelioſeq; hoſtem ad pugnam prouocant, laceſſunt. Britanni ab Aetio deſtituti, etſi omnia tutiora fore ducebant, quàm prælio dimicare, memores tamen priſtinæ uirtutis, ac probè ſcientes in tanto rerum fluctu, dandum, aut hauriendum eſſe ſanguinem, animo ſe non dimittunt, ſed uelut claſsico excitati, furoréue acti uadunt in hoſtem laſciuius ſolito uagantem, quaſi pro certo habentē nihil eſſe, quod pertimeſcendum foret: pellunt loco primos obuiam factos, deinde in medium agmen prorumpunt, cædemq; paſsim edunt. Fuit res Britānica ſuperior eo prælio, uiceruntq; egregiè, qui uinci conſueuerant. Cæterum hoſtes nihilo ſegnius fortunam tentantes, impetus rurſum facere, prædam agere, ſeſe modò in unū, modò in alterū locū recipere, agros uaſtare, incendere, obuios ſine alicuius ætatis diſcrimine interficere, atq; id genus iniurias facere, perinde quaſi nihil infirmi. Ea formidine multi mortales perculſi, ultrò quæ uſui hoſtibus eſſent, affatim præbebant. Quæ res tanti momenti uiſa eſt, ut multò magis, quàm prælium terreret. Britanni his malis adacti, ex neceſsitate, quod optimum ad arcendum hoſtem uidebatur, conſiliū capiunt, ac inſtaurant, quam celerrimè poſſunt, murum, quē antea Aetianos milites diximus extruxiſſe, illumq; ſpatio ampliāt. Compreſsit aliquandiu hoc opus Scotorum rabiem, quæ deinde collecto ſenſim maiore furore erupit: nam illi non multò pòſt murum oppugnatum ueniunt, quibus dum ægrè Britannus ac minus prudenter reſiſtit, murū ipſum complanant, hoſtem partim in fugam uertunt, partim ferro cædunt. Sed nec Scotis incruenta uictoria fuit, Dongardus enim eorum rex in ea pugna cecidit, cui Conſtantinus ſucceſsit. Ad hoc malum repentè cùm agri omnes, propter continua bella diu antè uacaſſent, magna frumenti inopia acceſſit, ex quo multi mortales fame ſuffocati ſunt. Quæ res cauſa fuit, cur poſt mutuas clades, breui refrixerit utrinq; bellandi cupiditas, & inde cultis diligentius aruis, ingens frugum ſecuta ſit copia. Hoc diuinum munus Britannis damno fuit, quippe qui ſtatim exultare, & pro abſtinentia, pro pudore, uoluptates & uitia exercere cœperunt. Quo factum eſt, ut ne diutius à metu atq; periculis gens, quæ peccaret continēter, uacaret, nutu iuſti iudicis Dei, peſtilentia ingens orta ſit, qua incredibilem hominum multitudinē abſumptam Gildas tradit. Cui morbo alius paulò pòſt comes fuit: ſubitò enim barbarorum impetu miſeri Britanni rurſus opprimunt, atq; eò calamitatis adducti, ut urgente fato, coacti ſint ad perniciē ſuam accerſere in inſulam Saxones Anglos, homines quidem maximè omniū ualentes, cæterum parum fideles, id quod illi poſtea malo ſuo magno experti ſunt.

Porrò Britanni principes, cùm uiderent tantam tempeſtatē à Scotis æquè ut à Pictis hoſtibus multò ferociſſimis, crudeliſsimisq; impendêre, ueriti ne dum foris bellum eſſet, domi de potentia contentio oriretur, cùm omnibus propè mortalibus etiam infimis quibuſq; natura ſit innatum, ſitire honores, & principatus, ſtatuerunt ſibi aliquem unum regem optandum. Itaq; habito confeſtim concilio, plures iudicabant id decus deferendum Vortigerio, quòd

quòd eſſet uir inter uiros, autoritate, nobilitate, uirtute ſummus. Hæc à reliquis probata ſententia, Vortigerius rex creatur: cui nõ ignaro quid eſſet, quã obrem ad regnũ tempore longè difficilimo, uocatus fuiſſet, nihil potius fuit, quàm de Republica cogitationẽ, & curam ſuſcipere, ac prouidere, proſpicere, curare, quomodo fatum patriç, quod iam penè uenerat, auerteret. Sed ut ne ſibi tantum aſſumere uideretur, noluit quicquam niſi de conſilij ſententia deliberare: itaq; primo quoq; die, quid facto opus ſit, ſuum domeſticũ ſenatum, ſuos generatim principes conſulit, cum eis ſuas pariter ac hoſtium uires metitur: pro temporis conditione, quid remedij adhibendum ſit, diligenter agitat, tractat, exquirit. Ad extremum, bonæ principum parti ſuis opibus diffiſæ in mentẽ uenit, & regi cum primis, Saxones Anglos fama rei militaris illuſtres arceſſere. Atq; ita miſsi ſunt in Germaniam quamprimum, qui illos ad opem ferendam, pecunijs, donis, promiſsis tentarent, hortarentur, allicerent, ac demum auxilio uenire non negantes, in Britanniã protinus ducerent. Saxones poſt acceptum nuncium, ut qui ſtipendij faciundi auidi erant, delecta fortiſsimorum iuuenum manu, in nauesq; impoſita, Hengiſto & Horſo, ij fratres erant, ducibus, inſulam confeſtim curſu petiuerunt. Fuit is annus ſalutis humanæ CCCCXLIX. Hos rex benignè accepit, ſedesq; in Cantio ad habitandum aſsignauit, ac ſtatim inde in Pictos & Scotos agrum latè uaſtantes duxit. Dimicatur utrinq; acriter aliquandiu, at Anglis ubi in memoriam redijt, eum eſſe diem, qui ſibi apud Britannos, aut nomen uirtutis æternum, aut ignominiã cum repulſa pareret, tanta ui pugnam cœptam pugnare cœperunt, ut hoſtes impetum minimè tolerantes fuſi, paſsimq; cæſi ſint. Rex uictoria potitus, nouam gentem cuius uirtute inimicos ſuperaſſet, digno præmio remuneratur. Sunt qui ſcribant Saxones non accitos à rege, ſed fortuitò in inſulam perueniſſe, cauſamq; tranſeundi eiuſmodi fuiſſe. Sanè apud Anglos Saxones regionis Germaniæ gentem bellicoſiſsimã, mos erat, ut cùm multitudo hominum eouſq; creuiſſet, ut non facilè eam patria alere poſſet, iuſſu principũ, optimos quoſq; ad bellum gerendũ iuuenes forte eligerent, qui nouas ſedes quærendi militandiq; cauſa, finibus educerentur. Sic igitur contigit, ut in Britanniã uenerint, ſeq; ſtipendia ſub rege facturos promiſerint.

Hengiſtus uir ſummo ingenio, ſummaq; prudentia, cognita regis mente, qui iam totus in Anglorũ uirtute acquieſcebat, ac patriæ ubertate perſpecta, protinus ſecum cogitare cœpit, quibus dolis, aut artibus regnũ ſibi atq; ſuis in inſula ſenſim pararet: itaq; primo locum genti ſuç ad habitandũ datum munire furtim, ſpacioq; amplificare, præſidio uincire ſtudet: deinde nititur regi perſuadere, maiorẽ militum manum ex Germania eſſe ducendam, ut eo præſidio inſula munita hoſti terrorem, ſuis quietem præbeat. Rex futuræ ſortis neſcius, inſidioſum nequaquam aſpernatur conſilium. Igitur continuò ingens hominum multitudo in Britanniã cõmigrauit, ſimulq;, prout tradunt, adducta eſt filia Hengiſti, nomine Ronix, forma eleganti, ad pertentandum Vortigerij animum, quia quo ille uitio laboraret, ſatis Anglus iam odorabatur. Bedas autor eſt, Saxones, Vitas, & Angles, tris Germaniæ populos ferociſsimos unà ueniſſe, & ex Vitis ortos Cantuarienſes, atq; eos, qui hodie Vectem inſulam incolunt, ac contra ipſam ſunt: at ex Saxonibus, eos Saxones profectos, qui Orientales, Meridionales, & Occidentales nuncupantur:

ab Anglis uerò, à loco, uel ab eorum regina ita nominatis, originē traxiſſe Anglos Orientales, Mediterraneos, & qui Northumbriā colunt, & horum Hengiſtum & Horſum fratres fuiſſe duces. Meminit Anglorū cum primis Cornelius Tacitus in eo libello, quē de ſitu Germaniæ ſcripſit, quos tamen Anglios appellat, ut uox ſit triſyllaba, & i penultima. Sed ad prima reuertamur. Hengiſtus cùm ſuos cerneret iam regi eſſe acceptos, cœpit arte tractare principē, ut corruptū illius animū amore incenderet. Hæc in primis res eſt, quæ obcæcat, infatuat, ac aliquoties perdit homines, ſed ita lenibus uenenis, ut ſine dolore intereant. Hengiſtus in cœna regem accepit opiparè, iucundè, apparatè. Factū eſt, ut cùm iam uino cuncti iuxtà calerent, filia Hengiſti præſtò adfuerit, ac Vortigerio amantis ſimilis, ꝙ decentiſsimè potuit, more patrio, bibere dederit. Rex ut puellæ oculos adiecit, ſubitò amore capitur, delectatus tum forma, tum ſpectata uirtute Ronicis, adeò, ut rectа minus ſapiens, facto diuortio nō multò pòſt cum priore uxore, eam exemplo poſt homines natos peſsimo, in matrimoniū duxerit. Eiuſmodi regis facinus maximè principes offendit, patriæꝗ exitium maturauit: nam Saxones cognita cum rege ſui generis affinitate, facto agmine, tot certatim in inſulam aduolarunt, ut incredibile dictu ſit, quàm breui tempore coaluerint, qui cùm propter multitudinem, tum propter bellicam uirtutem, ipſis indigenis, qui eos à principio aduocauerant, formidini facilè eſſe cœperunt.

Eò nunc, ut ſæpe aliàs, ſcribendo perueni, ubi nōnulla in dubio ab autoribus cùm Italicis, tum Britannicis relicta reperio. Quare ne errabūdis ſimiles incerta ſequamur, particulatim cuiuſꝗ ſcriptoris, quē duxerimus nō longè à uero abeſſe, ſententiā in mediū adductā relinquemus, quò hiſtoricā fidem utcunꝗ incolumē hoc pacto ſeruemus. Gildas de Saxonum euocatione, ita ſcribit: Tum omnes conſiliarij unà cum ſuperbo tyranno, cæcantur, adinuenientes tale præſidium, imò exitium patriæ, ut ferociſsimi illi & nefandi nominis Saxones, Deo hominibusꝗ inuiſi, quaſi in caulas lupi, in inſulā ad retundendas aquilonares gentes, intromitterent: quo utiꝗ nihil ei unquā pernicioſius nihilꝗ amarius factū eſt. Atꝗ deinde ait, illos perinde quaſi pro patria pugnaturos, ſed certius impugnaturos ueniſſe, quippe qui rupto ſocietatis fœdere, in ipſos Britannos arma uerterint. Sed hæc ferè eadē Bedas fuſius prodit, qui autor eſt Saxones, poſteaquam ſeſe alijs terrori eſſe animaduertiſſent, ſubitò ad tempus icto fœdere cum Pictis, quibus cum etiam tum bellū erat, in Britannos hoſpites ſuos arma mouiſſe, eisꝗ manus iamiam intentātes, ſuperbiſſimè imperaſſe frumentū, quo illa importuna barbarorū multitudo uiuere in inſula poſſet: quod cum Britanni minus præſtitiſſent, tum per agros certatim effuſos, omnis ſexus & ætatis obuios, ſine diſcrimine, obtruncaſſe, tecta paſſim inflammaſſe, in ſacerdotes, ut gentem idolorū cultricē truculenter ſæuiſſe, ac ita demum Britannos partim metu conſternatos, partim uitandæ cædis ſtudio, alios aliò amentium ſimiles diſcurriſſe, in deuia loca ſeſe abdidiſſe, aut ſeruitutis iugum ſubijſſe. Sed haud multò pòſt, tam Gilda quàm Beda ac Paulo diacono teſtibus, Aurelius ſiue Aurelianus, utrunque enim ſcriptum reperio, Ambroſius, qui ſolus fortè ex Romano genere, tantis cædibus ſuperfuerat, ſumpta purpura, & imperator appellatus, cum Saxonibus bellare cœpit. Hîc animaduertere licet, nihil nonnullis remotius eſſe,

quàm

quàm uerum dicere, qui affirmant Aurelium Ambroſium, hominem Britannum fuiſſe, cùm iam liquidò liqueat, illum Romano ſanguine ortum. Verùm domum repedemus. Poſtquam affinitas Saxonibus Anglis cum rege interceſſerat, Ronix eius uxor ſuos in ſumma gratia apud uirum ponere, illis in primis honores deferendos curare, Britannos principes ex domeſtico ſenatu excludere, enixè ſtudebat. Quapropter Vortigerius iam ab omnibus malè audiebat, cadebatq́ in ſummã uituperationẽ apud uicinas gentes, quòd à principio unius mali uitandi ſtudio, Anglos Saxones gentem ferocem, crudelem, irritabilem, in inſulam accerſiſſet, euocaſſet, duxiſſet, & nunc alterius multò maioris cauſa foret, cùm omnino aleret homines contra ſe, quibus poſtea autoritate, nomine, opibus auctis, reſiſtere ſerò conaretur.

At Vortigerius beneficij memor, futuri periculi immemor, nõ poterat nõ amare Anglos, quorum uirtute, Scotorum iuxtà ac Pictorum furorem reſtinxiſſet, per quos antea ei non licuerat in pace eſſe, qui ita pro iure ſuo, aliquot annos deinde uixit. Vulgus etiam nunc prædicat, Vortigeriũ in ſuis intimis habuiſſe quendam hominem fatidicũ nomine Merlinũ, & eum in rebus agendis, ut uatem cõſuluiſſe, eò quòd ille ſciſſet futura. Succeſsit Vortigerio filius Vortimerius, iuuenis natus ad laudẽ, ſi lõgior uita data fuiſſet. Mortuo Vortigerio, Angli quorum bene magnus in inſula numerus erat, nam formicarũ ritu, cõtinuo curſu eò cõmeabant, gens inops & uehemens, ac nõ modò Cantium, ſed bonam inſulæ partem, quæ ad Scotiam pertinet, ad occidentemq́ ſolem ſpectat, iam occuparãt, rati tempus eſſe, cùm tentanda eſſet belli fortuna, primùm cum Scotis & Pictis fœdus faciunt, deinde ad unum penè temporis punctum, in Britannos perfidioſe arma uertunt, perindeq́ ſæuiunt, ac ſi maleficium, nõ utiq́ beneficium ab eis accepiſſent. Britanni tametſi inimico antea imbecillo reſiſtendũ putarant tamen tanta mole belli uno tempore preſsi nõ potuere nõ terreri, quòd cum Hengiſto tanta audacia duce, cum Scotis, cum Pictis, depugnandum eſſet, aut ſeruiendum. Sed metus ſeruitutis poſtremò uirtutem excitauit: nam ſeſe ſubitò collegerunt, animoq́ confidentes ubiq́ reſiſtere cœperunt: qui ut omnino infirmi, fuſi, cæſi, profligatiq́ ſunt, & in præſentia omni deſperata armorum ope, uelut pecudes diſperſæ, alij alios duces ſecuti, ſe in loca deuia, in ſyluas, in paludes abdiderunt. Quid, quòd & ciuitates & oppida minus munita, uti tradit Gildas, ſimul reliquerunt. Tum Saxones perinde quaſi rerum iam potiti, ſpeciatim in principes debacchantur, ut illis domitis, perditiſq́, facilius in totius inſulæ poſſeſſionem uenirent, quod ſolum auebant. Cæterum miſeris Britannis non defuit diuinus fauor: ecce enim tibi, Aurelius Ambroſius adfuit, ſicut ſuprà demonſtrauimus, qui ubi bellicum cani tuba iuſsit, pro ſe quiſq́ ad eum conuenit, orat, rogat, ut ſe tueatur, uelitq́ ſecum in hoſtes primo quoq́ die mouere arma. Ita facto exercitu, Ambroſius in eos uadit, fortiter adoritur. ter paucis diebus magno utrinque irarum, uiriumq́ certamine, dimicatum eſt, poſtremò Saxones in fugam dedit, Horſo Hengiſti fratre cum bona ſuorum parte interfecto. Veruntamen tantum abfuit, ut rabies hoſtium refrixerit, ut paucis pòſt diebus, accepta noua ſuorũ manu ex Germania, multa ſpe in Britannũ eruperint. Aurelius Ambroſius ut intellexit hoſtẽ cum exercitu ſatis firmo contrà uenire, nihil cunctatus ſe in uiam dat, iturus Eboracũ, unde illa procella impẽdebat: ſed in itinere

certior factus Hengiſtum ad XXVII milliarium ab Eboraco conſediſſe, ad ripam fluminis, quod flumen Dunum hodie uocant, ubi eſt Dancaſtrum, de recta uia eò contendit, ac poſtridie hoſtem adoritur, atq; uincit, Hengiſto primo impetu occiſo, cum ingenti Germanorum numero. Fama eius uictoriæ etiam nunc in memoria eius loci incolarũ eſt, quæ Saxonũ uires mirandum in modum debilitauit, adeò ut iam inciperent ſibi magis turpe pace, quàm miſerè bello utendũ exiſtimare. Hengiſtus duos reliquit filios, Oſcam & Othã: ij, utpote quibus ea plaga nuper accepta magnũ fecerat dolorem, paratis paucis copijs, in occidentalem inſulæ partem ſe cõmouent, quòd id præſtare iudicarant, quàm redire in Cantium, ubi præſidium erat, quod ad reſiſtendũ non uidebatur infirmum. Hîc agros uaſtant, uicos urunt, à nullo crudelitatis genere manus abſtinent. Quibus rebus cognitis, Ambroſius ut ne inimici in ca parte etiam ualerent, eò contendit, cõmiſſoq; prælio, rurſus fudit: ſed ipſe uulnus accepit, quo interijt paucis pòſt diebus. Angli ſecundum hæc, non inuiti quieuere, ſexcentis intra paucos menſes affecti incõmodis, Britanno præſertim nihil moliente, & ob mortem ſui ducis, minus in malis parato, qui interea duci ſuo Ambroſio de Republica bene merito magnificũ poſuit ſepulchrum, factum ad formã coronæ, ex magnis quadratis lapidibus, eo loci, ubi pugnando ceciderat, ut tanti ducis uirtus ne obliuione eorum, qui tunc erant, aut reticentia poſterorum inſepulta eſſet. extat etiam nunc id monimentum in dioeceſi Sariſberienſi prope pagum, quam Amiſberiam uocant. Deceſſit interea Vortimerius, cui ſucceſſit Vtherius cognomento Pendraco, qui nihil potius ſibi ſtatim à principio faciundum ſtatuit, quàm patriam à barbarorum metu uacuam reddere, quod ei per ciuium diſcordias minimè facere licuit.

Per idẽ tempus, omnes ferè continentis ciuitates uicem miſeræ Britanniæ dolebant, quòd & domeſticis & externis laboraret hoſtibus. Sed ante alios, ea calamitas pupugit Gallos epiſcopos, qui ad cumulum miſeriarum accedere audierant, quòd in dies ſingulos nõ mediocris fieret religionis labes apud inſulanos. Siquidem anno XVII ante Anglorum Saxonum aduentum, Pelagiana hæreſis, dira ſanè peſtis, per inſulam peruaſerat, quæ Romanorũ Imperatorum ſæuitia in Chriſtianos corroborata, impiè Chriſtianum dogma iam labefactarat. Pelagius enim homo Britannus, natus in Britannia citeriore, perſuaſum habuit hominẽ per ſe ſalutem conſequi, ſuaq; ſponte ad iuſtitiam contendere, ac ſine originali peccato naſci, & propterea nihil eſſe, quòd baptizaretur. Atq; homo nefarius tam belle baptiſma tollere conabaẽ. Igitur Britanni epiſcopi armis & hoſtibus ſepti, cùm omnia obire non poſſent, & odorarentur uicinos ſacerdotes paratos eſſe ad iuuandum, Gallos antiſtites per literas & certos nuncios rogarunt, ut in tempore rei Chriſtianæ difficilimo, ſibi opem ferrent. Illi maturè facto epiſcoporum conuentu, Germanum Altiſiodorenſem, & Lupum Tracaſenum epiſcopos ſumma integritate, doctrinã, innocentia, in Britanniam de conſilij ſententia miſerunt, qui operam darent, ut inſulani in officio continerentur. Ii traiecto ſtatim Oceano, partim ſanctitate uitæ, partim miraculis, facilè errantes in uiam rectam reduxerunt. Iuuit iſtud negotiũ pro ſua parte & Cæleſtinus Romanus pontifex, qui paulò antè miſerat in Scotiam iam dogma Chriſtianum rectè amplectentem, Palladiũ epiſcopum: qui ad extremũ in ea ſacerdotalem ordinem ritè inſtituit, fecitq; Ser-

uanum uirum ſingulari bonitate ac modeſtia prædituꝫ epiſcopum, quem poſtea in Orchades miſit, qui inſulanos Chriſtianæ religionis cultum doceret, quod ille ſtudioſe fecit. At Palladius homo bonus, gratus, pius, & plenus officij, dum apud Scotos erat, omnibus precibus dehortatus eſt Conſtantinum regem, ut ne uellet Anglos Saxones gentem impiam armis iuuare, contra Britannos homines Chriſtianos, quando poſſet certò ſcire eorum calamitatem, cum ſua aliquando coniunctam, cùm ſatis conſtaret illos non Scotorum, non Pictorũ amicitiã, ſed totius inſulæ imperiũ quærere, néue alienorũ nomine, ſe atq; ſuos toties opponere periculo belli, cuius exitu nihil incertius eſſet. Ea admonitio ita Conſtantinũ mouit, ut iam tum pollicitus ſit, ſe nunq̃ amplius cum Anglis ſtaturũ, quod & fecit: nam nõnulla poſtea auxilia Britannis ſubminiſtrauit. Quæ res plurimũ uires Britannicas ſuſtentauit ad tempus, ut ne repentè cõciderent. Interea Angli Saxones renouato fœdere cum Pictis, iam enim exaudierãt Scotos ab ſe diſiunctos eſſe, maiores copias cõtrahunt, in fortunas Britannorũ rurſus imminent, in loca mediterranea ſe eijciunt, Cantijq; petendi cauſa, Londinum uerſus iter conferunt, qui ubi ad Trentam flumen, prout coniectura auguramus, peruenerunt, ad alteram ripam locum caſtris legunt, quoquouerſum equites dimittunt ſpeculatum, ſi ulla uſpiam hoſtium manus in agris ſit. Britanni interim cognito hoſtium motu, milites ueteranos conuocãt, de obuiam itione agitãt. Non deficiebat uoluntas, ſed ſpes bene rei gerendæ, quòd nullus exercitus, nullus delectus antea cõfectus, habitusq; foret: attamen ne ſibi deſint, nomina dant, exercitũ magis collectitium quàm ueteranum faciunt. Inſtabat paſcha, quod omnibus cordi fuit, prius ſolenni cærimonia celebrare, quàm iretur in hoſtem, etſi iam ſupra caput eſſe uidebatur, perinde quaſi plus auxilio diuino, quàm ſuis confiderent opibus. Atqui bonis mentibus non defuit conſiliũ: dum enim rebus ſacris uacant, ecce Germanus epiſcopus uir longè ſanctiſsimus, non armis, ſed fide, pietate, innocentia munitus, ſeſe agminis ducem profitetur. Mirum dictũ, quantũ Britannus eo nuntio creuerit cùm animo, tum uiribus. Itaq; peracto die feſto, in Saxones contendit, caſtraq; quamproximè ponit: poſtridie Germanus dux exercitus rem diuinã multo mane facit, poſcit à Deo uictoriã: idem etiam cunctis orantibus, mox ſignum pugnæ dat, ter magna uoce Alleluia canens: eandem uocẽ toties exercitus repetit, tantumq; clamoris edit, ut hoſtes ubi uident in ſe iri, repentè metu corruant, abiectisq; armis, in pedes ſe perinde dent, ac ſi longo certamine uicti deſperata iam ſalute, aliud nõ ſit remediũ fuga opportunius. Ita diuina ope parta uictoria, nulla cædes, nullus captiuus. Hoſtiũ tamen nõnulli, teſte Beda, in tranſeundo flumine deſiderati ſunt, qui eo miraculo territi ſponte aliquantũ quieuere. Idem Britanni fecerunt, adeò ut quaſi inducijs pactis manentibus, ſit utrinq; ab armis ceſſatum, cùm apud Britannos ciuilis orta eſt diſcordia, quæ cauſa fuit, cur tandem libertate priuarentur. At Saxones ad ſpoliandos modis omnibus Britannos poſſeſsione inſulæ partis, quam tenebant, excitati, cùm urbes & oppida deſerta, uti Gildas teſtificatur, pro derelicto haberent, non multò pòſt montem quendam editiſſimum in ea inſulæ ora, quæ contra Germaniam eſt, occupant, quem id temporis Badonicum appellabant, quemadmodum idem Gildas ait. Hunc ego putarim eſſe, qui uulgò uocatur Blachemora, & pertinet ad Atheſim flumen, quod Eboracenſem

agrum à Dunelmenſi diuidit, & oſtium habet, quò cõmodùm ex Germania uenientes ſuas naues appellunt, id quod Saxones Angli in dies ſingulos expectabant, nam quotidie auxilia ex patria arceſſebant. Hæc ubi Britannis nunciata ſunt, eò concurrunt, montem circunſident, loca maritima præſidijs uinciunt, ut aditus uenientibus ne pateat, ad deſcendendum in terram. Saxones per aliquot dies, ſe illis arduis locis tenuerant, ſed deinde cõmeatus inopia urgente, neceſſariò cum inſtructis copijs, in proximã planitiem deſcenderunt, factaq́ pugnandi poteſtate, ad manus uenerunt. A mane ad multum diem dimicatu, tanta edita cæde, ut paſsim terra cruore manaret: ſed longè maiorem plagam Saxones acceperunt, amiſsis ducibus Oſca & Otha, ita ut à Britannorum ceruicibus depulſi uiderentur. Cæterum omen auerti non potuit, ut infrà demonſtrabitur. Huius ſingularis pugnæ Gildas cum primis meminit, qui eo illo anno, ut ipſe affirmat, natus eſt, qui fuit ab aduentu Anglorum XLIIII, & ſalutis humanæ CCCCLXXXXII.

Vtherius per idem tempus è uita migrauit, cui ſucceſſit filius Arthurus, uir profectò talis, qui ſi diutius uixiſſet, rem propè perditam ſuis omnino Britannis tandem aliquando reſtituiſſet. De hoc, propter ingentes pariter corporis uires, atq; animi uirtutes, poſteritas ea fermè prædicauit, quæ de Rolando Caroli Magni ex ſorore nepote, memoria noſtra apud Italos decantant, tametſi ille in flore iuuentutis perijt. Quippe etiam nunc uulgus mirandis fert ad cœlum laudibus Arthurum, quòd tres bello ſuperaſſet Saxonum duces, quòd Scotiam cum uicinis inſulis in ſuam poteſtatem redegiſſet, quòd Romanos in agro Pariſiorum, cum quodam Lucio eorum duce, deleuiſſet, Galliamq́ deuaſtaſſet, ac demum gigantes homines ualentes pugnando occidiſſet. Hic ad extremum tot bellorum uictor, fertur, dum uellet urbem Romam bello petere, domeſticis ſeditionibus ab incœpto itinere reuocatus, Mordredum nepotem, qui regnum per tyrannidem, in eius abſentia, occupauerat, interfeciſſe, & in eo certamine, ipſe uulneratus cecidiſſe. Abhinc item paucos annos, poſitum fuit Arthuro in Glaſconienſi cœnobio, ſepulchrum opere magnificum, quò poſteri intelligerent, illum omnibus ornamentis dignum fuiſſe, quandò Arthuri tempore cœnobium illud nondum erat conditum.

Poſt Arthurum, regnat Conſtantinus homo diſſolutus, quem Gildas uir ſanctiſsimus, qui per idem temporis floruit, perfecto odio oderat, hoc eſt, eius impuros mores non potuit non improbare, ut qui hominem diligeret: quare tam amantiſsimè eum de ſalute admonuit, quàm acerrimè in uitijs reprehendit. Conſtantinus enim qui uel uxorem contrà, atq; lex iubebat, turpiter ab ſe reiecerat, palamq́ peierauerat, ſexcenta in dies ſingulos ſcelera edebat, quibus ſuos Britannos maximè omnium deprauabat. Illud Gildas reprehendebat, illud accuſabat, illud periniquo animo ferebat, qui idcirco ex theſauro ſacrarũ literarum, multis erutis teſtimonijs, quibus doceret Deum reddere unicuiq; iuxta illius facta, illos ad bonam frugem nunc hortando, nunc minitando more ſoliciti patris, auocare conatus eſt. Conſtantinum ſecutus eſt Aurelius Conanus, Vortiporius, Maglocunus, Carentius, Caduanus, & Cadouallo. Ii aliquot per annos, quibus regnarunt, ſatis habuerunt, imminentẽ patriæ caſum ſæpe armis, cum Saxonibus pugnando, bene agendo, conſulendoq́, retardare: quod à Cadouallone in primis eſt factum. Is enim ubi ſenſit fatum urgere,

in

in Vrbem Legionum,quæ ad occidentalem inſulæ oram poſita eſt,ſe recepit: unde in hoſtes crebrò deinde mouens res Anglicas ita attriuit, ut uideret̃ eas breui tempore eſſe deleturus, niſi interim ab Oſualdo Northumbrorum rege,uti infrà explicabitur,prælio uictus cecidiſſet.Secundum hos reges, Cadoualladrus Cadouallonis filius regnum paſsim incendijs, ac cædibus deuaſtatum obtinet.Hic initio ſui principatus,bonis artibus,conſilio, atq; armis patriam in caſum iam pronã,ab hoſtium iniuria aliquandiu defendit, tutatusq; eſt : uerùm haud multò pòſt (quod enim ad nihilum caſurũ eſt,cadat tandem aliquando neceſſe eſt)incidit in aduerſam ualetudinem:qua cùm grauiter urgeret,principes Britanni de eius ſalute deſperãtes, inter ſe de principatu contendere cœperunt: quod gentis interitus cauſa fuit:nam gliſcente diſcordia, omnis ferè ager,ita ut ſit pace expulſa,uacare cœpit, multitudine hominũ temerè ad arma,ac ſeditiones intenta.Quo factũ eſt, ut breui ingens fames peruaſerit:cui incõmodo inde aliud pernicioſius acceſsit,peſtilentia enim ſemper cognata famis,quam uehementiſsima ſecuta eſt, ſic, ut uiui mortuos ſepelire nequirent.Quapropter corpora paſsim mortuorũ iacebant in conſpectu hominum,ſimilem quoq; mortem quotidie expectantiũ,adeò ut mortui ægros, ægri integros tum metu, tum tabe inficerent. Igitur rex Cadoualladrus poſteaquã ſe confirmauerat, eiuſmodi difficultatibus preſſus,cum bene magno ſuorum numero,in Britanniam continentis traiicit, ubi ſtatim pòſt conflato non mediocri exercitu, ac certior factus peſtilentiam de inſula iam abijſſe, ad reditum ſe parabat,cùm ecce tibi,imago quædam præ ſe ferens uultum præter mortalẽ,per quietem ita ei fata eſſe dicitur:Tibi dico rex, deſine arma mouere,quippe quibus ne quidem potes fato reſiſtere: Caſura eſt omnibus modis patria in hoſtis poteſtatem, quam tua longo poſt tempore progenies recuperabit.Mirum eſt, quantũ fidei ijs uocibus Cadoualladrus habuerit, qui uidens iam argentum,ut aiunt,uerſum eſſe in ſcoriam, abiectis confeſtim armis,iuſsit Britannos quos in Gallias duxerat,domum redire,ipſe autem Romam profectus eſt,ubi ſanctiſsimè uitã finiuit. Fuit ille annus cùm Cadoualladrus regnare cœperat XII, ſalutis uerò humanæ DC. Tum demum Angli Saxones totius inſulæ,præter Scotiam, & loca quæ Picti habebant, imperio potiti,eam inter ſe,ſicut infrà oſtendetur,partiti ſunt:& illud quidem non cõmuni conſilio,aut certa ratione factũ eſt,ſed prout fortiſsimus quiſq; ſibi partem aliquam terræ uindicare potuerat,in ea ſuum principatum inſtituit. Britannis uerò qui ex patriæ excidio euaſerant,portio inſulæ data eſt,quæ ad occidentem ſolem ſpectat. Hanc deinde Angli Vualliam, & Britannos eius incolas Vuallos dixerunt,quia Germani,quemadmodum in primo huius operis uolumine expoſuimus, omnes externos, qui aliam habeant linguam, ſermone patrio,uocant Vuallſmen,id eſt,peregrinos homines,pro quibus inſulæ dominatũ iam adepti habebant eos Britannos,qui cædibus ſuperfuerant. Sed nec illud tacitum relinquam, Dauid Meneuenſem epiſcopũ paulò ante eiuſmodi Britannici regni occaſum,ob ſanctitatẽ uitæ, tam uiuũ quàm mortuum miraculis claruiſſe,atq; etiamnũ continenter clarere. Id temporis Conſtantinus Scotorum rex, quem ſuprà oſtendimus rem Britannicã poſtremò iuuiſſe ſine liberis deceſsit,cui Cõgallus ex fratre nepos ſucceſsit. Secuti ſunt reges Goranus uir fortis, Eugenius tertius, Conuallus, Anitillus, Aidanus,

Chennethus, Eugenius quartus, Ferquartus, Donualdus, Malduinus, Eugenius quintus, Eugenius ſextus, & Amberdetus. Iis nihil potius fuit, ꝗ Pictis continēter bellum facere, & illud cūm primis Amberdetus ſtuduit, qui in eo demum bello interijt. Credo illos proſpexiſſe animo, aliquando futurum, ut alteri alteros delerent, uti demum accidit.

PROOEMIVM LIBRI QVARTI.

Explicauimus ſuprà res Britannorū geſtas, uſq; ad Cæſaris aduentum in inſulā, utcunq; ad fidem ſcriptas: reliqua uerò ſummo ſtudio indagata hactenus quam ueriſſimè prodidi, utpote quæ de bonis autoribus acceperim. Atq; ita ſcribendo, perueni ad occaſum regni Britannorum, quod ab exiguis inchoatum principijs, poſtquam ad rerum faſtigium euectum, ac armis, legibus, religione, conſilio ſtabilitum fuerat, ad ultimum pariter cecidit, atq; Aſſyriorum, Medorum, Perſarum, Macedonum, & Romanorū olim ingentia regna interiere. Adeò iuxtà homines ac quæ hominū ſunt, morti debentur. Veruntamen rerum naturæ uis, ut ne infeſta nimis uideatur, talis eſt, quæ quantū mortalibus uno loco adimit, tantum ijs alibi ſoleat nonnunquam referre, pariaq; paribus reſpondere, ac ſæpe amplius accumulare. Excidit enim Troia, poſtea Troiani profugi condidere Albam: ex Alba, Roma eſt. Sic uictis Britannis, ne inſula libertate & imperio careret, Anglorū principatus quaſi recentior naturæ partus in ea eſſe cœpit, creuitq; ſenſim ſummis opibus. Sed Anglorum principes inſulam inter ſe ab initio partiti, ac paulò pòſt ſuis finibus non contenti, dum pro ſe quiſq; latè regnare curaret, in ciuile bellum inciderūt, id quod nomini Anglico nihil certè malo, ſed maximo (mirum dictu) bono fuit, adeò ut facilè crederes ipſos principes tot mutuis inter ſe cladibus diu dimicantes, nil aliud prorſus tentaſſe, niſi ut Rempublicam ſuam certatim ex minima, tantam facerent, cuiuſmodi poſtremò facta eſt: nam ad unum deniq; ſumma imperij delata eſt, qui regnum Anglicum longè ampliſſimū reddidit, reliquitq; poſteris opibus multò munitiſſimum. De his potiſſimū rebus nunc nobis ſcribendum eſt, quod quàm ueriſſimè poterimus, nauiter faciemus, ſi prius tamē expoſuero particulatim de ipſa inſulæ inter principes Anglos diuiſione, deq; ſeptem regulis (tot enim quandoq; fuerunt uno tempore) ſibijpſis repugnantibus, quò legentes in re antiquiſſima, primùm omnium intelligant, quos fines illorum regulorum regna aliquando habuerint, quamuis nunquam certis ſpatijs, aut limitibus conſtiterint: quòd uaria bellorum euenta, prout infrà appoſitè demonſtrabitur, modò eos longiſſimè produxerint, modò anguſtiſſimè contraxerint.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVARTVS.

PRIMVM regnum Cantianum eſt. Hengiſtus enim, uti ſupra expoſuimus, Cantium tenuit, eiusq; terræ ſe regẽ dixit. Habuit id regnum ab oriente ſole, & meridie, Oceanum: à ſeptentrione, Thameſim flumen: ab occidente uerò terminabatur finibus regni auſtralium Saxonum, ac denique toto eo terræ ſpatio continebatur, quo hodie Cantuarienſis & Roceſtrenſis, quam Roffenſem appellant, diœceſes conſtant. Hengiſtum ſecuti ſunt reguli Oſca & Otha eius filij, item Himericus & Ethelbertus quintus ab Hengiſto, uir pari innocentia, atq; animo egregius, bellicæq; rei ſtudioſiſſimus: quippe qui poſt partum foris otium, quietis minimè patiens, primus omniũ ciuile bellum aduerſus ſuæ nationis regulos geſsit, quo fines regni uſq; ad Humbrum amnem, propagaſſe fertur. Neq; enim illud contrà, quàm ius belli uellet, Ethelbertus feciſſe uiſus eſt: quia regnum Britannis ereptum etiam tum occupantibus patêret, & quam quiſque partem ſibi acquireret, eam ipſam tam bono iure poſsidere iudicaretur, quàm qui optimo. Huic bono ſanè principi, cuius ea ætas paucos pares tulit, tantùm ueræ religionis cognitio deerat, ut in eo ſumma gloria foret. Quare Dei nutu accidit, ut primùm habuerit uxorem genere Francam, nomine Bertham, & illam quidem Chriſtianiſsimam, ueneritq; cum ea, inter alios, Lethardus epiſcopus uir ſanctus, qui poſtea ambo cùm in regia ſuæ religionis ritum quotidie ſeruarent, haud dubiè principis animum in alta caligine hærentem, ſenſim cœleſtis lucis radijs illuſtrare cœperunt, duxeruntq; ad euangelicam diſciplinam, quam ille libens mox recepit. deinde diuus Gregorius per id tempus, miſerit in Britanniam Auguſtinum & Miletum monachos integerrimæ uitæ, cum nonnullis alijs, qui in Cantium delati ab ipſo Ethelberto, iam tum uxoris & Lethardi ſanctis monitis ita bene inſtituto, ut à Chriſtiano nomine nequaquam abhorreret, perbenignè accepti ſunt, quorum prædicatione & hortatu, ille omnium primus, ac deinceps reliqui Angli, ſicut deinde locis perappoſitis dicetur, religionis noſtræ dogmata integrè receperunt. Fuit hic annus à natali Chriſti DCIII. Appulſus autem eſt Auguſtinus ad inſulam Cantij, quæ Tanetos nominatur. Hæc ad ortum ſpectat, patetq; in longitudinem uix milliaria nouem, ac in latitudinem paulò minus: at paucis ab hinc annis excluſo paruulo aquæ meatu, quo à continente diuidebatur, nunc bona ex parte, terræ coniuncta eſt. Altera præterea inſula ad oſtium Thameſis ſita eſt, non multò maior, quam Heppiam uocitant. Quòd autem Angli opera in primis Gregorij Romani pontificis, Chriſtiani ſunt facti, cauſam fuiſſe tradunt, quòd ita uſu uenit, ut mancipia aliqua Anglica egregiæ formæ Romam ducta publicè uenderentur, quæ Gregorius qui tum erat tantùm Romanus ſacerdos, conſpicatus, fertur ualde demiratus eſſe indolem, ue nuſtatemq;, quam præ ſe ferebant: ac uir pietatis plenus uehementer illorum uicem doluiſſe, quòd tam præclarum hominum genus ueri Dei eſſet ignorans: quocirca ei poſthac pontificatum adepto nihil antiquius fuit, quàm ut Angli modis omnibus in Reipublicæ Chriſtianæ ſocietatem uenirent. Ad

hunc modum religio Chriſtiana poſtremò in inſula redintegrata eſt, quæ poſteaquàm Lucius rex eam à principio receperat, partim à Romanis, partim ab Anglis penè extincta atque euerſa, adhuc inter Britannos, hoc eſt, Vuallos perdurabat, tametſi non niſi priuatim, & ob metum tyrannorum, occultè colebatur. Ita Auguſtinus de religione bene meritus, utpote qui omnia pericula ac incommoda præ ſalute hominum, leuia ducebat, archiepiſcopus creatur, qui apud Gregorium ita egit, ut ſedes archiepiſcopi, quæ iam inde ab initio pietatis Chriſtianæ, Lucio rege, receptæ, Londini fuerat, Dorouerniam, hæc hodie Cantuaria eſt, translata ſit. Londinenſis diœceſis poſt archiepiſcopalem ſedem inde aliò delatam, Miletus Auguſtini ſocius epiſcopus eſt factus. At Auguſtinus confeſtim ut Dorouerniæ ſedem poſuit, templū quod ibidem magnificum erat, à Romanis, ut fama eſt, olim ſuis dijs conditum, Chriſto dedicauit, in eoq; metropolis pontificis cathedram locauit. Auguſtinus item poſtquam inter Cantianos, Chriſtianæ religionis fundamentum iecerat, Gregorium de inſtituendis legibus conſuluit. Ille uerò ita decreuit, ut quæ darentur in rem familiarem, eorum una pars impartiretur epiſcopo, unde domum haberet hoſpitalem: altera cæteris ſacerdotibus, tertia pauperibus, quarta ad ſarta ædium ſacrarum tecta tuenda: ut ſacra fierent eo ritu, qui eſſet quam optimus: ut ſacrilegus ita puniretur, quò culpam agnoſceret, ac ſi fieri poſſet, reſtitueret, quæ abſtuliſſet: ut in cōtrahendis matrimonijs, liceret Anglis fœminas ſibi quarto, ſiue quinto, nam id certius traditur, cognationis gradu cōiunctas, uxores ducere: ut epiſcopi ab Auguſtino facti, à tribus quatuórue epiſcopis conſecrarentur. Inſuper ut ipſe Auguſtinus nullum ius in epiſcopos Gallorum haberet. Et demum mulier prægnans quæ nō eſſet Chriſtiana, baptizaretur, & enixa more ueteri, poſt xxxiij. aut xlvi. dies, quàm peperiſſet, purgaretur, ſed ſi uellet, antea in templum intraret. Poſt hæc, Gregorius ſcripſit literas multò humaniſsimas ad Ethelbertum regem, quibus eius pietatē maximè collaudauit, quòd Chriſtianū dogma recepiſſet, hortatusq; eſt, ut in eo longè ſanctiſsimo uitæ inſtituto permaneret, quò meritò poſſet à Deo præmium expectare. Ad prima redeo.

Præterea eiuſdem Auguſtini rogatu, rex Ethelbertus ædem diuis apoſtolis Petro & Paulo poſuit, doniſq; ornauit ampliſsimis, deinde ipſius Auguſtini ac regum Cantianorum ſepulchris inſignem. Poſtea apoſtolo Paulo ſpeciatim templum Londini (eam ciuitatem ipſe in ſuam ditionem paulò antè redegerat) extruxit, & diuo Andreæ alterum Roceſtriæ, ac utrunque donarijs ditauit. Abſq; ijs, alia id genus quotidie pietatis opera ab eo fiebant, cùm Auguſtinus qui ad rem diuinam domi foriſq; augendam iampridem animum adiecerat, proſpiciens ita breui tempore futurum, ut uita diſſolueretur, & ueritus ne oues quas diuina ope in gregem Chriſti duxiſſet, paſtore carentes, errando in letifera paſcua non collaberentur, Laurentium ſocium uirum doctrina & moribus clarum ſibi ſucceſſorē delegit, eiq; ipſas oues commendauit, ſic ferè locutus: Laurenti, cunctis poſthabitis rebus, quæſo, ut orādo, & concionando, ſicut bonum decet epiſcopū, ſaluti hominum tibi conſulendum conſtituas. Haud multò pōſt uir ſanctiſsimus mortem obijt. poſt annum quàm ſedere cœperat, quintumdecimum. Sedere, ut lib. iiij. cap. vi. de rerum inuentoribus demonſtratum eſt, uſu uenit ut nō ineptè nec ſine ratione,

ponatur

ponatur pro præeſſe intereſſeꝙ rebus ſacris, & adminiſtrare eccleſiam Dei, cùm de pontifice ſit ſermo. Hoc admoneo, ut ne uideamur barbarè loqui. Corpus in æde apoſtolorũ Petri & Pauli, etſi nondum perfecta, ſepulturæ datum eſt: anima uerò laborum ſuorũ mercedem in cœlo habitura, ad Deum patrem noſtrum læta redijt, id quod ſatis omnibus re ipſa cõſtare poteſt, quandò per Auguſtinum Anglorum apoſtolũ (ſic enim Angli uocant) in dies ſingulos, plura miracula eduntur. Ethelbertus uerò anno pòſt, q̃ factus eſt Chriſtianus, altero & uigeſimo, & cùm regnare cœpit, LVI, naturæ conceſsit, uir profectò ab omnibus, & præſertim ab optimo quoꝙ omni tẽpore laudandus, cùm ob receptam Chriſtianam religionẽ, & genti ſuæ quaſi per manus traditam, tum quòd totus ex pietate pendebat: quippe ſolùm de Chriſtiana Republica quouis pacto bene mereri, uſque ad extremum uitæ diem ſemper ſtuduit, à qua poſt mortem, non utique immeritò, inter diuos relatus eſt. Corpus ad ædem apoſtolorũ delatũ, ibidem humatũ, quod hodie multis enitet miraculis. Poſtq̃ Ethelbertus maturã oppetiuit mortem, Edbaldus eius filius ab Hengiſto ſextus rex creatur, admodũ puer: qui idcirco ubi pro ſuo iure uiuere cœpit, patris ſalutaria oblitus præcepta, ſe dat ad exercendum in cunctis uitijs, ac primum omniũ nouercã in matrimoniũ ducit, deinde Chriſtianã religionem ab ſe ſpretam repudiat, inſectatur, ac tanq̃ peſtem abhorret. Quo fiebat, ut multi partim metu regio, partim ſuapte inſania optimũ uitæ inſtitutũ mutarent: quãuis Laurentius archiepiſcopus nõ deſiſteret populũ hortari, ut in eo permaneret, cui ob id rex uehementer ſuccenſebat. At bonus antiſtes diu patiẽter iniurias tulit, ſed ad extremũ, cùm animaduerteret, odio tyranni in dies ſingulos in Chriſtianos creſcente, ſe tantũ cõcionando, beneꝙ monendo, operam ludere, ſtatuit abire, & ſequi in Gallias Miletũ & Iuſtũ epiſcopos, quos alibi demonſtrabimus à filijs Siberti regis Orientalium Saxonũ expulſos eò traieciſſe. Verũ illum ad iter ſe expedientẽ diuus Petrus per quietẽ reprehendiſſe, flagellisꝙ affeciſſe dicitur, quòd immemor mãdati Auguſtini, uellet ob metũ ſupplicij, relinquere ſuũ gregem lupis rapacibus iugulandũ: qua re territus, cõſilio repentè mutato, ab incepto deſtitit. Quod ubi Edbaldus reſciuit, miraculo motus, ueniã à Laurentio petijt, repudiatoꝙ protinus turpi connubio, ad ſanitatẽ redijt, baptizatusꝙ eſt, Miletũ & Iuſtum reuocauit, & deniꝙ ita uitam correxit, ut iuuentutis uitia illi bono fuiſſe, perſpectũ ſit. At Londinenſes, qui adhuc idolis ſeruiebant, Miletũ recipere noluerunt. Qua de cauſa, ille in Cantio permãſit, qui haud multò pòſt mortuo Laurentio, archiepiſcopus eſt creatus ab Auguſtino tertius Cantuarienſis antiſtes. Is cùm bene multa edidiſſet miracula, poſt quartũ deinde annum, quàm ſedere cœperat, è uita in cœlũ migrauit. Miletũ Iuſtus uerè iuſtus ſecutus eſt. In Londinenſem epiſcopatũ Mileto ſucceſsit Ceddas, diui Ceddæ frater: Ceddæ Vuinas, Vuinæ Erchenualdus pater ſanctiſsimus. Is ut tandẽ ſua bona ac fortunas omnes in religionis cõmunionẽ conferret, duo ædificauit cœnobia, alterũ Benedictinorum monachorũ, ad Chertæſeium pagum, Surræ comitatus: alterũ monacharum Barchyngij, in pago ad ripam Thameſis ſito, qui eſt ad orientẽ ſolem, diſtatꝙ à Londino paſſuũ millia circiter ſeptem. Ad rem redeo. Interim Edbaldus cùm iam bene agendo, haud longè parente eſſet religione inferior, morit̃, poſt annum quàm regnare cœperat, quintũ & uigeſimũ, quem nempe unuſ-

quiſque ad cœlum laudibus ferre iure poteſt, ac debet: quò enim euangelium tardius nouit, hoc ſtudioſius fouit, ita ut non facilè iudices, utrum pater qui prior dogma Chriſtianũ receperat, an iſte qui illud iam ubiꝗ repudiatũ inſtaurarat, plus de religione noſtra bene meritus ſit. Regnat deinde filius nomine Erecombertus, uir tum pietate in patriam, tum religione erga Deum, neutiquam patri longè impar: ſiquidem auum atque patrem inſigniter æmulatus, deorum ſacella quæ adhuc extabant, confeſtim complanauit, ut uana ſuperſtitio penitus tolleretur. Nam quandiu fana deorũ falſis numinibus dicata extabant, haud facilè hominum mentes atꝗ ſtudia à cultu idolorum auerti poterant. His pietatis officijs factum eſt, ut annos quinꝗ & uiginti regnum ſuum, quod legibus bene inſtituerat, pacatiſsimè adminiſtrauerit.

Per idem tempus, Iuſtus Cantuarienſis antiſtes diſceſsit à uita, poſt multa paſsim opera, ad amplificandam religionē ab eo facta: qui paulò antè crearat Paulinum Eboracenſem epiſcopũ, qui eius ſocius cum Mileto miſſus à Gregorio, diu antea in inſulam uenerat, deditꝗ illi negocium docendi euangelij inter Northumbros, quod uti alibi dicetur, diligēter beneꝗ geſsit. Sanè creãdorum epiſcoporũ poteſtatē Bonifacius Romanus pontifex, uti Bedas teſtatur, Iuſto paulò antè dederat. Et poſtea Honorius Romanus pontifex, mittēs pallium Honorio Cantuarienſi antiſtiti, illud ipſum confirmauit, conceſsitꝗ, ut quoties archiepiſcopus Cantuarienſis ſeu Eboracenſis mortuus eſſet, & ſedes alterutra quouis modo uacaret, alter ſuperſtes alterũ in demortui locum ſurrogatum conſecraret, ne, ſi id muneris à Romano pontifice, aut à Gallicanis archiepiſcopis peteret, religio in Anglis recēs nata interea damnũ faceret. Succeſsit Iuſto Honorius, Honorio Theodatus, & Theodato Theodorus ab Auguſtino ſeptimus. Is ſuo fungens officio, primo quoꝗ tempore conuentũ epiſcoporum aliorumꝗ ſacerdotum celebrauit, in quo permulta decreta conſtitutaꝗ ſunt, quæ cuiuſꝗ ordinis hominibus ad bene beateꝗ uiuendũ conducerent. Capita actarum rerũ eiuſmodi Bedas lib. iiij. cap. v. ſuæ hiſtoriæ eccleſiaſticæ ponit: ex quo nō eſt, quòd ipſe deſcribam. Erecomberto demortuo, Egbertus eius filius ſucceſsit. Hunc breuitas tēporis quo regnũ obtinuit, nulla re memorabili nobilitauit. Sunt qui ſcribãt, operatione Egberti, ſupplicio affectos fuiſſe Ethelbertũ & Ethelbrittum eius patrueles uiros ſanctiſsimos, quorũ corpora iacent in cœnobio Ramiſienſi: & tanti facinoris quanꝗ Egbertum pœnituiſſe tradunt, attamen Lothariũ eius filiũ pœnas dediſſe. Is malè regni adminiſtrandi facto initio, ſtatim autore Edrico Ethelbritti filio, qui ad uindicandã patris necem ardebat, incidit in domeſticũ bellum, in quo Cantianis in eum uno momēto arma ſumētibus, grauiter uulneratus, breui inde intercurationē occidit. Lothario regnante, Theodorus archiepiſcopus alterum conuentũ multorũ epiſcoporũ egit, in quo ſtatus religionis & ordinis ſacerdotalis quaſi de integro fundatus, ac collocatus eſt: ſiquidem tum primũ Anglicana eccleſia illa quatuor ſacroſancta concilia apud Græcos olim habita recepit, quibus multijuges hæreſes ex agro Chriſtiano auulſæ ſunt. Poſt Lotharium, Edricus rex creatur filius Ethelbritti, qui ciuili ſeditione, cuius ipſe autor fuerat, oppreſſus, uix biennio peracto, & imperio & uita à ſuis ciuibus ſpoliatur. Qua re cognita, Cedoualla rex occidentalis, qui ſemper Cantianis multò infeſtiſsimus fuerat, ſubitò unà cum Molone fratre, agrũ Cantianũ in

greſſus

greſſus nullo reſiſtente,magnam facit prædam,nihil non obuium corrumpit, incendit,ac in cunctos mortales crudeliter ſæuit. Cantiani tanto repentè incōmodo affecti,ex neceſsitate,omnis periculi terrore omiſſo,in hoſtem coacto agmine inſurgunt. Non ſuſtinuere Occidentales impetum,qui bona parte prædæ dimiſſa,in fugam uerſi,Molonem inter hoſtes reliquerunt. Molo à ſuis deſtitutus,in proximum gurguſtium fugiens ſe abdidit,quem hoſtes inſecuti iniecto in illud igne necarunt. Cantiani præſenti periculo liberati, pro tempore,pro re,nullum capientes conſilium,inter ſe de rege creando contendunt. Dum multi regnum affectabant,ſeptimo deinde anno Vithredus alter Egberti filius,cùm apud ſuos inuidiam preſsiſſet induſtria, ac finitimos hoſtes pecunia ſibi reconciliaſſet,magna ſpe ciuium rex factus eſt,ordine regum ab Hengiſto undecimus. Sub idem tempus, Theodorus archiepiſcopus è uita exceſsit: in cuius locum Brithoualdus ex Anglorum gente primus, antea omnes Itali fuerant, ſurrogatur, ordine antiſtitum octauus. Vithredus uir ſpectatiſsimus,ac pacis amantiſsimus,cùm ab Ina Occidentalium rege parari in ſe bellum accepiſſet,hominem ſtatim grandi pecunia ſibi reconciliandum curauit.ita confecta pace, deinde ad pietatem animum adijciens, religionem ſanctiſsimè coluit,regnum ſalutaribus decretis inſtituit:qui demum, ut nihil ad felicitatem deeſſet,quam mortales & magnam eſſe ducunt, & plurimi faciunt,tris ſui non diſsimiles ſuſcepit filios,Edbertū, Ethelbertū, & Alricum, qui ſecundum eum,fauſtiſsimè deinceps regnarunt. Poſt hos reges,qui ſecuti ſunt, ita à maioribus ſuis degenerarunt, eisq; ſocordia & impudentia cordi fuit,ut illud tantum memorabile dicere habeamus,illorum inertia Cantianos in Occidentalium poteſtatem ueniſſe. Ii fuerunt Edbertus, ſiue Edelbertus: qui maiora uiribus temerè in Mercios auſus,ab illis in uincula ductus,ac non multò pòſt miſſus factus,à ſuis non eſt receptus,adeò nullo apud eos erat numero: dubium eſt, quem poſtea uitæ exitum habuerit. biennium regnauit. Cuthredus,Baldredus,&Etheluolphus. Hic ordine regum decimusoctauus & ultimus, ab Egberto occidentali rege captus,uictori poſſeſsione magni regni ceſsit. Sunt tamen,qui ſcribant eum fuga euaſiſſe, priuatamq; deinde uitam uixiſſe. Atque ita Cantianum regnum Occidentali adiunctum. Regnatum eſt in Cantio ab Hengiſto, uſque ad amiſſam libertatem, annos circiter CCCLXIII.

ALTERVM regnum Auſtralium Saxonū,& id anno trigeſimo altero aduentus Anglorum in inſulam,initium ab Ella Saxone ſumpſit. Is enim dum Britanni uario bellorum motu defatigabantur,paulatim meridionalem inſulæ partem occupauit,in eaq; regnum obtinuit,quod ſuis poſsidendū reliquit. Sed pauci admodum reguli ibi regnarūt: nam quàm citiſsimè dominatio cœpit,tam non diutiſsimè durauit, cùm reguli iſti ciuili bello ſuperati,omnium primi in ditionem nomenq; Occidentalium Saxonum conceſſerint. Fines regni eos fuiſſe non nemo ſuſpicatur,quibus noſtro tempore continentur Vintonienſis & Ciceſtrenſis diœceſes. Poſt Ellam quatuor duntaxat reges fuerunt, Siſca, Ethelualchius, Berutius, & Aldinius. Hunc Inas rex Occidentalium Saxonum uita pariter atq; regno ſpoliauit,prout infrà planius fiet.

TERTIVM regnum Orientalium Anglorum,quòd illi eam inſulæ partem occupaſſent, quæ ad orientem ſolem uergit. Quod terræ ſpatium hodie

diœceſes Nordouicenſis & Elyenſis complectunt̃, in tris diuiſum comitatus, Suthfolchiam, Northfolchiam, & Cantabrigienſem: ſic uocant conuentus, ut in primo docuimus libro. Huius primus regulus fuit Vffa: quem ſtatim pòſt ſecuti ſunt Titullus & Redoualdus. Iſte uir bello ſtrenuus cum Ethelfredo Northumbriæ rege feliciter ſingulare prælium fecit, ut alibi in uita ipſius Ethelfredi memorabitur: reſtituitq́ꝫ regnum illud Eduino iuueni optimæ indolis, & poſt gloriam militari arte partam, religionem Chriſtianam recepit, ut Deo ſimiliter atqꝫ hominibus charior haberetur. Verùm haud diu in bono inſtituto permanſit: importunæ enim iuxtà atque impiæ mulieris conſilio corruptus, ipſam religionem repudiauit, atque non multò pòſt ad inferos deſcendit. Succeſsit impio patri filius Carpualdus ſuapte natura bene inſtitutus, qui à primo baptiſmi ad fontem admotus, uitam ſanctam degere incipiebat, cùm ſubitò hominum dolis necatus eſt. Obtinuit regnum Sigibertus Carpualdi ex matre frater ab Vffa quintus. Is Chriſtianum dogma quamprimum complexus eſt, illudq́ꝫ in regno ſuo mirè amplificauit. Item princeps, ſapientiſsimus ſciens nihil æquè eſſe hominibus ornamento, ac literas, & eas quidem per id tempus in inſula admodum raras, hortante Felice epiſcopo, natione Burgundione, uiro doctiſsimo, ſcholas paſsim in ſuo regno poſuit, & in primis Cantabrigiæ, ut pueri ab ineunte ſtatim ætate erudirentur: quare breui multi mortales doctiſsimi euaſerunt, floruitq́ꝫ deinde Cantabrigiæ gymnaſium bonarum omnium diſciplinarū perpetuò. Quamobrem Anglia quòd poſtea claros ſemper doctrina uiros tulerit, haud dubiè Sigiberto cum primis acceptum referre debet, utpote qui in ea literarum fundamentum primus iecerit. Fuit is annus ſalutis DCXXX. Sigibertus cùm iam ſenecta eſſet ætate, ſecumq́ꝫ continenter meditaretur, quàm difficile eſſet, quemadmodum bonum regem decet, rectè Rempublicam regere, ſtatuit in uita priuata ſibi in poſterū acquieſcendum. Itaqꝫ tradita regni adminiſtratione Egrico cognato, in cœnobium ſe abdidit. Verùm cùm non multò pòſt Penda Merciorū tyrannus ſæuiſſimus Egricum bello grauiter premeret, Sigibertus cauſa iuuandi ſuos, de cœnobio egredi eſt cōpulſus: qui ut ne religionis ac inſtitutæ uitæ immemor haberet̃, uirgam loco ſceptri gerens, & gladio duntaxat armatus in prælium deſcendit, in quo unà cum Egrico, ac toto ferè exercitu, interijt. Ita uir nempe optimus aduerſus inimicū Dei pugnans, quaſi per martyrium uitam finiuit. Succeſsit in regnum Annas rex ab Vffa ſeptimus, quem Penda itidem ferro interemit. Hunc ſecutus eſt Ethelherius, deinde Ethelualdus, Aldulphus, Eluoldus, Beornas, Ethelredus, & Ethelbertus, ordine regum ab Vffa quartus decimus. Iſte ab ineunte ætate, ita ab Ethelredo patre inſtitutus educatusq́ꝫ fuit, ut deinceps uitiorū omniū fugiens, tantūmodo in exercendo bonis artibus ingenio hæſerit. Argumento ſunt permulta, quæ ab illo dicta factaq́ꝫ fuerunt, principem extitiſſe talē, ut nihil eo officioſius, nihil gratius, nihil humanius, populariúsue eſſet, qui in ore ſæpiſsimè habuerit, Decere mortales quò maiores ſunt, hoc ſummiſsiores ſe gerere, quia dominus detrahit potentes de ſede, & extollit humiles. Itē ſapientiæ ſtudiū nō uerbis, ſed grauitate morū uitæq́ꝫ continētia exercebat. His uirtutibus breui factū eſt, ut amorē & beneuolentiam omniū ſibi cōciliarit: & quoniā iam frenos animo impoſuerat, cōſtitutum etiā ei erat, nō labefactare corpus mulierū cōſuetudine, idcirco coniugiū

ualde

ualde horrebat. Contrà conſiliarij maiorẽ in modum hortabantur, ut poſteritati cõſuleret, uxoremq́ duceret. Ad ultimũ re ad conſiliũ delata, unus à multis de ſententia deducitur, ſic, ut ei Alfreda Offæ Merciorum regis filia pacta fuerit. Poſt hæc longè humaniſsimus princeps, cui cum primis charitas cordi erat, cupidus maioris gratiæ à ſocero ineundæ, ille ipſe ad puellam deducendã proficiſci uoluit, quem ita euntẽ prodigia multa terruiſſe ferunt, quippe quæ infelicẽ illi uitæ exitum portenderent. porrò cum primùm in equum aſcenderet, terra ei uiſa eſt tremere ſub pedibus. exin in itinere de medio die nebula de repentè circundatus aliquãdiu nihil uidit, & nouiſsimè uiſus eſt ſibi in ſomnis uidere faſtigium regiæ ſuæ ſubitò corruere. Iis portentis etſi terrebatur, terrebatur autem uehementer, attamen nihil fraudis ſuſpicatus, ut qui ex ſuis, aliorum metiebatur mores, ire perrexit. Accepit Offa adoleſcentem uenientẽ humaniter: at eius uxor nomine Quendreda, mulier prudens, cæterum impia, non amore mouetur, ſed magnum auſa nefas, uiro perſuadere conatur, ut Ethelberto interempto, regnum Orientalium Anglorum quamprimum occupet. Rex primùm à tanto ſcelere abhorret, increpatq́ uxorem grauiter, deinde tamen mulieris importunitate ac proteruitate flexus, in id facinoris cõſpirat. Negotium maturandæ cædis mandatũ eſt cuidam prompti atq́ audacis animi, qui tempus & locum peragendæ rei caperet. Ille cum nonnullis alijs ad ſcelus edendum adiunctis, perinde quaſi ab Offa miſſus ad Ethelbertum arceſſendum noctu acceſsit, atq́ inopinantẽ iugulauit. Offa extincto iuuene, eius regnum ſtatim armis inuaſit, occupauitq́. At Alfreda uirgo cognita morte ſponſi, parentes omnibus precibus deteſtata, ſubitò diuino inſtinctu concitata prædixit fore, ut mater ſceleris tanti pœnas daret meritas: id quod breui pòſt tempore contigit. Ipſa uerò uirginitate Deo dicata, ad locum cui nomen eſt Crolandia, ſe contulit, ibiq́ ſanctiſsimè uitam finiuit. Is locus admodum paluſtris inter Elym inſulam, & Nynam flumen, olim circiter annum ſalutis DCXCV cœpit eſſe celebris, ob memoriã diui Guthlaci monachi, ubi ille diu habitauit, & ſepultus eſt. Quare poſtea mortales miraculis eo loci editis adducti, cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti ad ipſum Nynam poſuerunt, quod uel hodie religione floret. Corpus Ethelberti martyris Herefordiæ poſtremò ſepultum eſt, ubi multis fulget miraculis.

Regnum deinde Orientaliũ Anglorũ modò à Mercijs, modò ab occidentalibus, aliquoties à Cantianis regulis poſſeſſum eſt, donec illud Edmundus uir ſanctus ex gente Anglorũ ultimus tenuit. Is regnũ adeptus, dum ſuos pace fouet, pietatẽ ac liberalitatẽ in omnes exercet, barbarorũ inſidijs oppreſſus martyrio coronatur. Cuius rei cauſam eiuſmodi fuiſſe tradunt. Lothebricus quidã natione Dacus, pater Agneri & Hubonis (de his alibi ſæpius fiet mentio) cùm aucupio plurimùm delectarẽ, fertur hyberno tempore, aſcenſa paruula nauicula, dum ſtudio inſectandi aquatiles aues, circa littus uagaretur, ſubita uentorum ui, in altum raptus, duas noctes atq́ huc atq́ illuc agitatus fuiſſe, ac tertio tandem die, ad Orientaliũ Anglorum littus perueniſſe, & ob ſcientiam aucupandi, ab Edmundo in familiam receptus. Non interceſſerant multi dies, cùm hunc quidam ſeruus accipitrũ domitor, inuidia motus, quòd ille in ea aucupandi arte peritior eſſet, per inſidias interemit: propter quod facinus, cùm à rege uenia negarẽ, in Daciam aufugit, ibiq́ Edmundo infenſus,

quòd impunitatem non conceſsiſſet, tale comminiſcitur ſcelus: Indicat enim Agnero & Huboni ob patris caſum ualde anxijs, de Lothebrico, narratq́; Edmundi iuſſu, illum necatum eſſe apud Orientales Anglos. Agnerus cognita patris morte, ira & furore accenſus dicitur, ſumptis repentè armis, cum bene magna armatorum manu in inſulam properaſſe, ad ulciſcendam iniuriam: & ut ad Orientales Anglos peruenit, unum ex ſuis exploratum miſiſſe, ubi terrarum Edmundus rex ſe teneret, mandaſſeq́; ut nomine ſuo regi tanq̃ iam uicto imperaret pecuniam, ac cætera uſui neceſſaria, atq; ediceret illum non amplius regnaturum, niſi ſeſe maturè Dacis dederet. Interea ipſe exploratorem hoſtilem in modum ſequebatur, omnia cæde & igne complens. Edmundus audito nuntio magnopere admiratus barbaricam temeritatẽ, nonnihil timore afficitur, & aliquantum cunctando ſecum cogitat, ecquid factu optimũ ſit, in re tam ſubita. Tandem uir innocentiſsimus memor documenti Chriſti, Qui perdiderit animam ſuam, inueniet eam: omni metu prorſus depoſito, in hunc ferè modum nuntio reſpondit: Dicito duci tuo, Edmundũ regem Chriſtianum nequaquam uelle ſe ſeruiliter ſubijcere populo Daco, pietatem Chriſtianam abhorrenti, niſi illam prius complectat̃. Vix ea fatus erat, cùm Agnerus repentè adfuit, regiamq́; ingreſſus, multis mortalibus trucidatis, Edmundum cepit. Sunt qui ſcribant regem aufugiſſe, & perſequentibus Dacis ſponte occurriſſe, atq; interrogatũ an ſciret ubi loci rex eſſet, reſpondiſſe ſic: Dum ego in regia fui, ibi etiam Edmundus quem quæritis, fuit: ubi abiui, ille quoq; abijt: qui utrum manus ueſtras fugiturus ſit nec ne, ſolus Deus noſcit. & Dacos ubi per interpretem audiuiſſent Deum nominari, probè intelligentes illum eſſe regem, ilicò cepiſſe, ac primò fuſtibus ferè ad necem cæſum ſagittis transfixiſſe, deinde Chriſtum inuocantem obtruncaſſe. Sic pius rex martyrij palmam tulit. At barbari in demortuũ adhuc ſæuientes, eius caput inter denſiſſimas uepres abdiderunt, ne Chriſtiani illud debitis colerent cærimonijs. Sed uana fuit aduerſus diuinam pietatẽ, humana impietas: dum enim reperto corpore, Chriſtiani ſanctiſsimi uiri caput quæritabant, ecce tibi, uox ſubitò audita eſt in parte ſyluæ, quò cuncti confeſtim concurrentes, caput integrum inuenerũt. Aderat eo loci lupus, qui caput mirabiliter cuſtodiebat, & animal tam uorax ne ſanguinẽ quidem, qui adhuc iugiter manabat, deguſtauit. Atq; hoc primo miraculo diui Edmundi memoria apud mortales, celebris, uenerabilisq́; eſſe cœpit. Cæterum contrà non nemo tradit acre prælium cõmiſſum fuiſſe inter Edmundum, & Dacos, multa utrinq; cæde facta, priuſquã in poteſtatem hoſtiũ uir ſanctus ueniſſet. Fuit hic annus ſalutis humanæ DCCCLXXI. Vixit Edmundus annos trigintanouẽ, regnauit ſexdecim. Corpus hodie iacet in cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti, ab Alſuino eius regionis longè ſanctiſsimo epiſcopo condito, eiq́; dedicato, in oppido Suthfolchiæ comitatus, quam uocant Buriam, ubi bene multis claret miraculis. Hæc ſunt, quæ de cauſa martyrij Edmundi quidam autores prodiderunt, quorum opinionem ueram eſſe non planè affirmauerim, quandò ſatis conſtat Dacos non ueniſſe id temporis ex Dacia, cauſa uindicandæ mortis patris Agneri & Hubonis, ſed eos perdiu antea in inſula fuiſſe, ac demum deuictis apud Eboracum Northumbris, uti in uita Aluredi regis Occidentalium explanabitur, inuaſiſſe Orientales Anglos, & interfecto Edmundo, illis poſtea per annos

aliquot

aliquot imperaſſe. Quod uerum eſſe atteſtatur cum primis Saxo Grammaticus Dacicarũ rerum ſcriptor. Sanè is ſcribit à principio Frothonem primùm, ac dein Amlethum reges ſubegiſſe Britannos, & Scotos, atq; demũ Anglos, qui ipſos Britannos deleuerant, à Frothone tertio, & Regnero ac Iuaro ſæpe deuictos, eisq; ad extremũ datum fuiſſe præfectum Agnerum hominem ualentem, & eum gentem rebellem magnopere afflixiſſe. Hunc ſcriptores Anglici perinde Inguarem ineptè uocitant, atq; apud Saxonem, nomina regum Anglorũ neutiquam rectè ponuntur, errore, ut puto, librariorum. Cæterum ad rem redeamus. Daci Orientalibus Anglis ſuperatis, unum ex ſuis ducibus, nomine Guthormum præficiunt, regemq; appellant. Is homo ferox crudeliter dominabatur, nomenq; ac genus Anglicum delere conabatur, ſed morte præuentus inceptum opus crudelitatis plenum perficere nequiuit. Hunc ſecutus eſt Ericus natione quoq; Dacus, quem ſtatim ab initio regni, Guthormi ueſtigijs inhærentem ac inſolenter dominantem, Angli ad ſummam ferè rerum omnium deſperationem adducti interfecerunt. Sed nec illis ea res magno uſui fuit: eatenus enim poſtea tum ab ipſis Dacis ulciſcendi cædem Erici cupidis, tum ab Occidentalibus regibus imperiũ amplificare affectantibus, uexati fuere, quoad poſtremò coacti ſunt ſeſe, uelut alibi dicetur, Eduardo cognomento Seniori ipſorum Occidentaliũ regi dedere. Sic Orientales Angli & regnũ, quod diutius q̃ ullũ aliud ſtetit, & nomen ad ultimũ amiſerunt.

QVARTVM ſequitur Orientalium Saxonum regnum, ſi Bedæ credimus, qui tradit alios eſſe Saxones, atq; Anglos. Hi igitur ſibi regnũ conſtituerunt, quod ab Erchenuino regulo ortum habuit. Eius regni caput fuit Londinum, qua urbe poſtea Ethelbertus Cantianus rex, uti ſuprà oſtendimus, potitus eſt: claudebat̃ ijſdem finibus, ac memoria noſtra, Londinenſis diœceſis. Cæterum ſcriptores alij, quibus & nos aſſentimus, autumant Orientalium Anglorum & Saxonum idem regnum fuiſſe, & à duobus regulis interdum adminiſtratum, quandoquidem coniuncta erant: ac ſatis conſtat Londinum utriuſq; gentis caput, & regiam ſedem fuiſſe. Reges ab ipſo regni initio, Erchenuino ſucceſſerunt, Sladda, & Sibertus. Hunc Miletus Londinenſis epiſcopus baptiſmi unda ſalutari perfudit, cui aſsignant cœnobium, quod Vueſtmonaſterium uocant, quamuis autores aliquot, quibus facilè aſſentior, Lucij regis opus eſſe malint. Genuit Sibertus tris filios, Serrediũ, Seuardum, & Sigibertum, in quibus nihil ſancti, nullus Dei metus, nulla religio erat, abhorrentibus in primis à nomine Chriſtiano: nam eò inſaniæ uenerunt, ut euchariſtiã contemptui habentes, illotis, ut dicitur, manibus capere uellent: quam cum Miletus epiſcopus negaret ſe poſſe illis dare, qui prius non eſſent ſacro baptiſmate abluti, eum ex regno exire iuſſerunt. Miletus ita expulſus, Cantuariam ad Laurentium archiepiſcopum approperat. Hic cùm aliquandiu boni antiſtites, ut ignari quod agerent, inter ſe cogitaſſent, quo pacto religionem paſſim cadentem ſubleuarent, ad extremũ deliberarunt, effrenatæ potius tyrannorum impietati cedere, quàm fruſtra tot incõmoda capiundo, nihil præſtare, quod è Republica Chriſtiana eſſet. Itaq; Miletus cum Iuſto Roceſtrenſi epiſcopo, in Gallias quamprimùm (autor eſt Bedas) tranſiuit. Interea Serredius cum Occidentalibus Saxonibus congreſſus, unà cum fratribus interficitur. Ita Deo placuit, ut ſæui tyranni meritas impietatis ſuæ pœnas luerent.

Serredio ſucceſsit Sigibertus cognomento Paruus, Seuardi filius, qui aliter atq; pater de Deo ſentiens, religionem Chriſtianam libens amplexatus eſt. at, quoniam nuſquam tuta fides, nō multò pòſt à ſuis domi clàm necatur, ex eo, quòd clemens iuuenis hoſtibus quandoq; pepercíſſet, ſecutus Chriſti præceptum: Benefacite ijs, qui uos oderunt. Deinde Suthelinus, Sigerius, & Sigehardus regnant, quorum, excepto quòd baptizati ſunt, nullum habeo ſcribere facinus memorabile. His breui uita priuatis ſucceſsit Offa Sigerij filius ab Erchenuino ordine regū nonus, adoleſcens miræ indolis, qui pietate motus Romam petiuit ueniæ cauſa, ubi animam Deo reddidit. Is hæredem fecit Colredum. Poſt hunc Sutthredus undecimus & ultimus Orientalium Saxonū, de quo plura infrà dicemus, cùm de Egberto Occidentalium Saxonum rege meminerimus, qui unà cum iſto Orientalium Saxonum principatu, Cantianorum quoq; & Northumbrorum regna ad ſuam ditionem adiunxit.

QVINTVM regnum Merciorum, id eſt, mediterraneorū Saxonum à Crida Saxone inchoatum, quod longè ampliſsimū opulentiſsimumq; fuit, tum quòd uberiorem inſulæ partem tenuit, tum quòd felici hominū fœtu floruit. De latitudine aut longitudine eius, nihil certi traditur, attamen eos fines habuiſſe iudicant, quibus hodie terminantur Lincolnienſis, Conuentrenſis, & Lichefeldenſis, ac Vigornienſis diœceſes. Partem etiam Herefordenſis diœceſis, intra limites huius regni fuiſſe conſtat, quippe quod in quinq; parochias, quas diœceſes uocamus, poſtremò diuiſum fuiſſe tradunt annales uetuſtiſsimi, quemadmodū ſunt, qui ſcribant alios fuiſſe Mercios, atq; Mediterraneos, & hos cis Trentam flumen, & illos magis ad occaſum uerſus habuiſſe ſedes, tametſi una gens erat. Crida uir copijs ac fama potens, cum Britannis bellando paulatim in ea inſulæ parte principatum gnauiter obtinuit, quem ad ultimum per manus, Vibbæ filio tradidit. Vibbas nequaquam patre uirtute inferior, regnum nō ſeruauit modò, ſed adauxit, Britannis finitimis paſsim deuictis. Deinde Cearlus regnū obtinuit, cui Penda Vibbæ filius à Crida quartus ſucceſsit. Sunt qui ſcribant hunc imperij Merciorū autorem fuiſſe, quod nos parum compertū habemus. Huic uiro plurimū audaciæ, ad pericula adeunda, plurimum conſilij inter ipſa pericula erat, nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat. Eas uirtutes ingentia uitia æquabant, inaudita morum acerbitas, naturæq; immanitas, inhumana crudelitas, perfidia ſumma, ac nominis Chriſtiani odium importuniſsimum. Cum hac fiducia uirtutum, atq; uitiorū, ex quo die rex eſt factus, uelut tota inſula ei deberetur, nulla belli occaſione abſtinendum ratus, tam fœderatos, quàm hoſtes bello laceſſere cœpit, ſic, ut partim ui, partim dolo, Eduinum ac Oſualdum Northumbrorum, item Sigibertum, Egricum, & Annam Orientalium Anglorum reges nobiliſsimos uicerit, ferroq; occiderit. Veruntamē breui uſu uenit, ut effrenata cupiditas ita diu in ſuos graſſata, tandem in meritum ſuppliciū lapſa ſit: Oſuuius enim rex Northumbrorum eum magis diuina ope, quàm humana, in fugam primùm uertit, fuſumq; deinde cum toto fermè exercitu occidit. Penda ita moriens ſeptenos reliquit liberos, ex Chyneſuida uxore genitos, Pedam, Vuilferum, Ethelredum, Vuedam, & Merualdum: is ex Ermenburgã uxore, tris genuit filias, Milburgã, Mildredam, & Miluidam. Hæ præſtantiſsimæ uirgines, partim uitæ ſanctimonia, partim religionis cultu, in quo ſe

conti-

continenter exercuerunt, dignæ inuentæ ſunt, quas poſtea patres inter diuos connumerarint. Item Chyneburgam, & Chyneſuidam, quas tradunt inter diuos relatas. At Pendæ ſucceſsit filius Peda, bonæ frugi iuuenis. Huic Oſuuius regnum Merciorum iure belli adeptus, partem Merciæ meridionalẽ conceſsit, atq; filiam Aluchefredam nomine, ea conditione in matrimonium dedit, ut Chriſtianus efficeretur: quod paulò pòſt monitis præſertim Alfredi, ſiue Egfredi filij regis ipſius Oſuuij, cui Cymburga eius ſoror locata erat, maturè executus eſt. Et is primus Merciorum regum Chriſtianus fuit, cuius exemplum Mercij ſecuti, intra biennium ferè omnes baptizati ſunt: quamuis ſint, qui iſtuc Vuedæ eius fratri falſo aſsignent. Interea Peda mortuo, Merciorũ mœſta & egens nobilium turba, quæ uictoris imperio tribus iam annis grauatiſsimè paruerat, & ſe modis omnibus in libertatem uindicare ardebat, ab Oſuuio deficit, ac Vuilferum alium Pendæ filium Chriſtianæ pietatis uirum regẽ declarat. Res Mercica perbono cœpit eſſe loco, quòd Vuilferus ſtatim maximè omnium cõmodis ciuium ſeruiens, primùm leges ſalutares edidit, deinde hortari cunctos ad religionem recipiendam nunquam ceſſauit, donec uniuerſi baptizati fuerint. Vnum geſsit bellum aduerſum Cenoualchium regem Occidentalem, quem prælio uictum mulctauit poſſeſsione inſulæ Vectis, quæ id temporis illius ditionis erat, atq; nõ multò pòſt è uita exceſsit. Genuit ex Ermanilda uxore, Chenredum, & Vereburgam. Hæc puella à matre ad Elyenſe cœnobium monacharum ducta, & ibi Deo dicata perpetuam uirginitatem ſeruauit, quæ peracta tandem uita, inter diuos relata eſt. De fundamento autem huius Elyenſis collegij, infrà appoſitè dicemus. Chenredus parente orbatus, cùm nondum imperio maturus eſſet, placuit optimatibus, ut uſq; eò illud, dum puer ad pubertatẽ perueniret, Ethelredus eius patruus nomine tutelæ regeret. Ita Ethelredus à Crida ſeptimus rex creatur, uir moderatus, & qui meritò probitate ac religione cum ſuperioribus regibus conferatur: uixit uitam honeſtam priuatus iuxtà, ac in maiore imperio, nulli acerbus, at cunctis benignus, qui iure militari defendere magis quàm amplificare regnum ſtuduit. Duo geſsit bella, alterum cum Cantianis, ſui militari arte exercendi ſtudio, ne à finitimis ut iners probro haberetur: alterum cum Egfredo Northumbriæ rege Merciæ fines temerè ingreſſo, quem primo impetu in fugam dedit, deinceps ab armis ceſſauit, ſub Chriſto militaturus: igitur regalem uitam aſpernatus, poſt annum trigeſimum quàm regnare cœperat, reſtituto regno nepoti Chenredo, monachus efficitur. Chenredus patrui uirtutes nauiter per omnia æmulatus, demum anno quinto pòſt, Romam cum Offa rege Orientaliũ Saxonũ proficiſcitur, ubi monachus factus cum ſocio, uitam ſanctiſsimè finiuit, anno ſalutis DCCXI. De ijs regibus Platina in uita Conſtantini pontificis meminit, qui uoti cauſa Romã ierant. Regnat deinde Celredus, quem ſecutus eſt Ethelbaldus. Is à principio uitæ, at exitu nõ item, tranquilliſsimus fuit, qui nullis uexatus bellis, perdiu pace gauiſus eſt: quod ei malo fuit: Mercij enim cùm iam longi otij, XL nanq; regnauit annos, pertæſum eſſet, nouarũ rerum, uti uulgi eſt natura, auidi, optimum regem, qui omnium opinione beatus eſſe putabatur, perfidioſe occiderunt. Autor cædis fuit Beruredus, qui regnum occupauit. Iſte nihil memorabile geſsit, excepto, quòd deuictus tandem ab Offa, editi facinoris meritas luit pœnas, crudeliter morte

affectus. Offa interfecto inimico, deinde regno potitur.

Fuit in hoc homine in primo ætatis flore, uitiorum uirtutumq; certamẽ: laborabat ſiti inexhauſta diuitiarũ, imperijq; amplificandi: qua de cauſa, finitimis regulis modò bellum inferebat: modò inſidias faciebat: contrà uirtutem nullam nõ magnopere exercuit, militaris diſciplinæ ſtudioſus, tantoq; animi robore in rebus agendis fuit præditus, ut quiſquis per id tẽpus magnus eſſet, attamen nihil ad eum: at uerò in ætate iam matura, cùm morũ probitate atq; modeſtia, tum uitæ innocentia maximè floruit. Is igitur inito principatu, & cæde Beruredi reſperſus nihil non audebat: diuexauit enim bello Northumbros, & Cantianos, quos maximis affecit incommodis, ac ingentem pugnam cum Cineuolpho rege Occidentali fecit, in qua diu dimicatum eſt pari conditione, ad ultimum ipſe uictor euaſit. Quibus rebus præclariſſimè geſtis, plus nimio elatus, nihil ſibi ad extremam crudelitatem reliqui faciebat: quippe Ethelbertum Orientalium Anglorum regem uirum innocentiſſimũ, quem ſibi generum delegerat, per inſidias interficiendum curauit, eiusq; regnum occupauit, uti in uita Ethelberti ſuprà fuſius demonſtrauimus. Eò uel inſolentiæ actus, ut ſedem archiepiſcopalem ex Cantuaria, Lichefeldiam tranſtulerit, quò ſuum regnum tam pontificia quàm regali maieſtate cætera regna antecedere, gloriari poſſet: nam Cantianis inuidebat pontificatus principatum. Sed Cenulphus eius ſucceſſor honorem perperàm Cantianis ademptum, poſtea reſtituit. Multa præterea ad auaritiam excogitauit, quamobrem bona ſacerdotum pariter atq; reliquorum ciuium pro arbitrio raperet. Cæterũ non diu in uitio uerſatus eſt: primùm enim ſibi ab hominibus pertimeſcendum ratus, finitimos populos in amicitiam recepit, in ſocietatẽ adſciuit: nam Egburgam filiam quam domi nubilem habebat, Britrico regi Occidentaliũ collocauit. Carolum Magnum regem Galliarũ miſſis legatis, ſibi amicũ facere, ac ſuorum ſimul beneuolentiam reconciliare ſummopere ſtuduit. Traditur unus legatorum fuiſſe Albinus, ſeu Alchuinus, quo ſuaſore, Carolus duo gymnaſia condidit, prout in uita Aluredi dicetur. Sed ad propoſitũ redeamus. Deinde metu pœnæ, qua propter peccata afficiendus erat, Deum ſibi placandum conſtituens, decimam partem omnium bonorum ſacerdotibus, alijsq; inopibus hominibus condonauit: templũ quod Herefordiæ id temporis magnificum erat, ampliſſimis donarijs cumulauit: reliquias corporis diui Albani magno ſtudio perquiſiuit, easq; inuentas ac in ſcriniũ auro & gemmis ornatũ coniectas, locauit in cœnobio, quod ipſe diuo Albano poſuerat, illudq; magnis collocupletauit poſſeſſionibus, ubi etiam loci ſtatuit familiã monachorũ diui Benedicti. Huius quoq; regis opus eſſe ferunt cœnobiũ monachorũ eiuſdem ordinis, quod eſt Bathoniæ. Offa tamen, quem uerè ſuorum delictorũ pœnitebat, niſus ſibi nequaquam plena manu de commiſſis Deo ſatisfeciſſe, traiecto properè Oceano, Romã ſe cõtulit ueniæ conſequendæ cauſa, Romanoq; pontifici Hadriano primo regnũ ſuum uectigale fecit, impoſito tributo, ex ſingulis numis argenteis, quos denarios uocant, domeſticatim in annos ſingulos conferendis: qui fuit annus ſalutis humanæ DCCLXXV. De iſto uectigali plura cõmemorabo infrà, in uita Inæ regis Occidentalis, qui per id ferè tẽpus, uel paulò antè primus eo muneris genere Romanũ pontificẽ donauit. Offa ex Vrbe domũ reuerſus, ingraueſcente iam ſenio, cùm ſe per omnia ſatis bonum princi-

principem poſtremò præbuiſſet, regnum Egfredo filio per manus tradidit, breuiq́ pòſt occidit. Egfredus adoleſcens ſuapte natura rectè inſtitutus, cœpit ſtatim ab initio principatus, patris benefacta æmulari, magnamq́ ſui concitare expectationem: ſed genus Deo forſitan inuiſum perpetuari nõ potuit, id quod Alfredam uirginẽ ipſius Offæ filiam, ſuprà oſtendi prædixiſſe. Porrò uix quarto regni mẽſe circumacto, iuuenis morte immatura extinctus eſt. Fecit hæredẽ Cenulphum, qui ad Pendam genus ſuum referebat. Hic uir animi magnitudine, cõſilio, & integritate uitæ cum quouis optimo principe meritò comparandus, ſemel cum Cantianis acie conflixit, Edelbertumq́ ſeu Edbertum eorum regem uiuum cepit, ſed deinde miſericordia motus libertate donauit: ſuis optimatibus honorem maximum ſemper habuit, omneq́ ſtudium libens detulit. Item de noſtra religione in primis bene meritus eſt: ædificauit enim apud uicum, quam uocant Vinchelcumbam, templum egregiũ, cum cœnobio, idq́ habitandũ dedit monachis ordinis diui Benedicti, ac bene multis prædijs ditauit. regnauit annos quatuor & uiginti. Secutus eſt bonũ patrem optimus filius nomine Chenelmus admodum puer caſtiſſimis moribus. Is paucis pòſt annis, plenus pietatis, ac ad res duntaxat diuinas intentus, opera Quendredæ ſororis longè ſceleſtiſſimæ mulieris, in prima pueritia ab educatore ſuo iugulatur: & ne facinus unquam proderetur, néue forte quadã cognitum percuſſoribus fraudi eſſet, corpus pueri in loco deuio terra humatum eſt. ſed iuxta illud, Nihil opertum eſt, quod non reuelabitur, adeò occultari nõ potuit, quin repertum ſit: nam cùm puer nuſquàm uideretur, facilè & cædis, & ad quem ſcelus pertineret, ſuſpitio oriri potuit. tamen quia miracula multis placent, ferunt non multò pòſt quandam ſchedam literis aureis ſcriptam, ſuper princeps altare in æde principis apoſtolorũ Romæ incerto autore poſitam, & in ea de martyrio innocentiſſimi Chenelmi indicatum, declaratumq́ eſſe ubi loci corpus iaceret: ac ad hunc modum, cognitum diuinitus, de occiſione uiri ſanctiſſimi. Corpus poſtea inuentum, multo cum honore, & cærimonijs, in cœnobio Vinchelcumbenſi ſepultum eſt, ubi hodie ipſe ſanctiſſimus martyr religioſiſſimè colitur, quippe multa eduntur ibidem miracula. At Quendreda, quæ magnum domui ſuæ, atq́ patriæ inuſſit malum, interfecto fratre, non ad curam regni adminiſtrandi, prout ſperauerat, admiſſa eſt, ſed breui Dei nutu, oculis capta, diuerſiſq́ cruciatibus afflicta, miſerrimè uitam finiuit. Poſt diuum Chenelmum, Merciorum regnum omnino nutabundũ in ruinam manifeſtè inclinari cœpit. Secuti ſunt inde reges Ceuolphus, Bernulphus, Ludicenus, & Vthlacus, homines nulla neq́ uitæ integritate, neq́ rerum geſtarum gloria clari: nam Bernulphus & Ludicenus ab Orientalibus Anglis uita turpiter ſpoliati fuere. Vthlacus uerò ab Egberto rege Occidentalium uictus ſub iugum miſſus eſt. His ſucceſſit Bertulphus, qui per aliquot annos rem domi rectè rexit, etſi haud ſequundo prælio, ſemel ab initio, cum Egberto Occidentalium rege manum conſeruit, ac ad ultimum à Dacis, qui per id tempus, Regnero rege, in inſulam delati, prædæ ſimul inhiantes, & ſedes in ea locandi cupientes, inſulanos uexare non ceſſabant, acie uictus, regno exutus eſt, qui exin in Gallias profectus priuatam uitam egit. At Daci qui domo patriaq́ procul in diem rapto uiuebant, ac propterea cæde & cruore omnia fœdantes, nulla arma, nullam uim, nullas inſidias magnopere timebant,

poſtquam Mercijs dominari cœperunt, dum nimium de propagando imperio ſoliciti, uniuerſos inſulanos aut ui aut dolis ſuperare, & ſuperatos in officio tenere conantur, Burthredus homo ualens minimeq; laboris fugiēs, cui iure hæreditas Merciorum regni ueniebat, Merciam derepentè cum magno armatorum numero ingreſſus, hoſtes ubiq; cædit, ac ob repentinū metum, paſsim diſsipatos in fugam uertit, ſeq; regem dicit. Fuit maiorem in modū gratum populo Mercio, quòd excuſſo barbarorum iugo, regem ex ſuo genere accepiſſet. Regnauit Burthredus uiginti annos, identidem ac fortiter bene multis prælijs cum ipſo Daco factis: ſed poſtremò magna accepta plaga, ac patria pulſus, Romam uoti gratia petijt, ibiq; priuatus non multò poſt mortem obijt. Daci regno Merciæ rurſus potiti, inter ſe ualde dubij erant, quem Mercijs præficerent: habebant enim illos ſuſpectos, nec ſatis confidebant: aut utile fore ducebant, ſi ex ſuo genere illis regem darent: ſed ad extremum, cùm deſperarent poſſe ſe & Merciam tenere, & ſatis eſſe moli bellorum, quæ in terra hoſtili, alia ſuper alijs continenter imminebant, quendam Ceuolphum Burthredi ſeruū regē crearūt, adactū prius iureiurando ſe regno abdicaturū, quoties ipſi ita fieri iuberent. Fuit Ceuolphus à Crida primo Merciorum rege XXII, & regum ultimus, princeps nimirū, ſub quo ipſum regnū non potuit nō cadere, quemadmodū infelicisſimus regni exitus par fuit regi genere ſordidiſsimo, nulliſq; uirtutib. claro. Hunc itaq; Aluredus rex occidētalis nullo negocio ſuperauit, ac Merciorū regno potitus eſt. fuit ille annus ſalutis DCCCXX.

SEXTVM regnum Northumbrorum, ſiue Berniciorum, quod & in Deirorum regnum diuidebatur, ab Ida primo illius prouinciæ poſſeſſore poſt aduentum Anglorum initium ſumpſit. Fuit ille annus LXXXVIII, cùm Angli primùm in inſulam uenerunt, & ſalutis humanæ DVIII. Principio, ut quibuſdam placet, duces habuerunt Northumbriam, qui eius fines ſatis propagaſſe dicuntur, poſtremò uerò comites tenuerunt. Huius regni latitudinem eam fuiſſe conijcere poſſumus, in quam nunc diœceſes, Eboracenſis, Carliolenſis, & Dunelmenſis patēt. Dicta eſt Northumbria, quòd uergat ad ſeptentrionem, quia North ab Anglis ſeptentrio uocatur: ac umbroſa ſit, propter altitudinem montium, quos frequentes habet. & diuiditur in duas partes, in Berniciam, quæ ad Scotiam pertinet, & in Deiram. Hanc ferunt Allam ſiue Ellam primùm occupaſſe, in eaq; annis circiter XXX regnaſſe. Idas uir acer & bellicoſus, ut regio nomine meritò ornatus haberetur, & regnum ſuum rege dignum foret, ita armis egit, quò breui fines imperij à flumine Humbro, uſq; ad fretum Scoticum propagarit, Lotho Pictorum, ac Conrano Scotorum rege acie uicto. Itaq; tantum honoris duodecim annorū ſpatio, quibus ille imperium obtinuit, huic regno acceſsit, ut facilè finitimis populis admirationi ſimiliter ac formidini eſſet. Poſt Idam, regnat Addas eius filius, Clappas, Theodulphus, Freodulphus, Theodoricus, & Ethelricus, per annos duos & triginta. Ethelricum filius eius nomine Ethelfredus ſequitur. Cum Ethelfredo tradunt Ethelbertum Cantianū regem ſtatim initio ſui principatus egiſſe, ut bellum faceret Britannis, qui in eam inſulæ partē quā dicimus Vualliā, ſe receperant, & præſertim monachis Bangoriēſibus, qui duo & amplius millia numero fuiſſe dicuntur: quoniam illi, tametſi iam inde regnante Lucio Chriſtianū dogma receperant, attamen iniuriarum memores, tantum aberat ut uellent

Anglos

Anglos Chriſtianis inſtituere diſciplinis,ut ipſum etiam Auguſtinum euangeliū docentē iuuare negarint. Sanè monachi cùm eam gentem pro hoſtibus haberent,haud dubiè arbitrabantur, nō licere dare ſanctū canibus, ut in prouerbio eſt. Veruntamē ego crediderim Ethelfredum partim dominandi cupiditate,partim odio iam diuturno irritatū,arma in Britānos tuliſſe. Tenebant per id tempus Britanni Vrbem Legionum, quam rex oppugnare aggreſſus, obſidione undiꝗ cingere nititur. At oppidani,qui omnia pati, quàm obſidionem malebāt,ſatis ſuis freti uiribus,extemplò in hoſtē effuſe erumpunt,quos inſidijs exceptos Ethelfredus facilè fudit,debacchatus in primis in monachos Bangorienſes,qui pro ſalute ſuorum Deo ſupplicantes,in eum locū frequentes conuenerant. Vertit & in fugā Scotos,qui res eius ſequundas bello turbare cupientes,Britānis auxilio uenerant:hiſꝗ rebus feliciter geſtis,cùm iam foris hoſtē nō haberet,ut ſeſe domi quocꝗ omni moleſtia liberaret, cœpit ſecum agitare,quo pacto Eduinū filiū Allæ Deiræ regis,quem pater fecerat hæredē, & ipſe regno fraudarat,è medio tolleret : uidebat enim adoleſcentem ſingulari uirtute præditū,in dies ſingulos magis metuendū,quàm metuentē: quippe ut ſcienter, ita fortiter equitabat,iaculabatur,cum æqualibus certabat,ſeꝗ demum nullis uitijs neꝗ luxui neꝗ inertiæ corrumpendū dabat, quò ſe regno dignum redderet. Hæc uirtutum indoles regem territabat,optimè ſcientem unumquenꝗ præſertim fortiſſimū uirū natura auidum eſſe imperij. ſed cum ad ultimū iudicaret nequaquam ſibi tutum fore, ſi talem iuuenē cunctis chariſſimū dolis opprimeret,ſimulato in eum crimine,in exiliū eiecit,ratus illum inopia adactum facilius in aliqua flagitia lapſurum. Sed ſecus euenit, ac ille cogitarat.Eduinus ad Redoualdū regem Orientaliū Anglorū confugit, à quo benignè acceptus plurimi fiebat: nam cognita uirtute iuuenis, rex nō poterat nō illū paterna cōplecti charitate,quem pro ſua parte cōſilio,autoritate,armis deniꝗ ita tegere ſuis ſtatuit,ut nulla poſſet eum attingere inimicorū iniuria.

Hæc ubi Ethelfredo nuntiata ſunt, deſtinauit modis omnibus Eduinum perdere,ſeu potius ſe perditum ire. Itaꝗ primo quocꝗ die legatos ad Redoualdum miſit,qui peterent,ut Eduinum domum remitteret, & ſi illud ſe facturū negaret,ei bellum indicerent. Redoualdus auditis legatis,abnuit uelle ſe iura hoſpitij uiolare,aut præſtantiſſimū adoleſcentem infeſtiſſimo inimico tradere. Legati accepto reſponſo, bellum indixerunt, atꝗ domum abierunt. Non interceſſerant multi deinde dies,cùm accenſis utrinꝗ animis,reges ad manus uenerunt:poſt longum certamen,Ethelfredus pugnando interficit̃, cum magno ſuorum numero. Redoualdus uictoria potitus,liberaliter Eduino regnū paternum reſtituit. Interim Oſualdus,Oſuuius, Enfredus, Oſricus & Offa Ethelfredi filij, cognita morte patris,in Scotiā fuga ſe proripuerunt,quos Eugenius quartus rex benignè accepit,baptizandoſꝗ curauit,atꝗ ſuo tempore, ope & auxilio iuuit,& præſertim Oſualdum regem,aduerſus eius hoſtes. Secuta eſt fratres in Scotiam Ebba uirgo,& ad Fortheæ oſtiū delata, à qua promontorium proximum nomen traxit,quod hodie Ebbam uocant. Eduinus ſtatim ut eſt principatum adeptus, fines regni longè lateꝗ produxit : inſulas enim circumiacentes,quas Bedas,uti in primo huius operis libro docuimus, Meuanias appellat, alij Hebrides nominant, deuicit, item Scotos Pictoſꝗ in officio manere coëgit. Cadouallonem Britannorum regem, uirum natura

ſæuum ac uiribus & animo fortē, prælio ſuperauit. Quibus rebus foris præclariſſimè geſtis, domi pari ſtudio cuncta rectè conſtituit, curauitq́ ut iuſtitia in regno ſuo domina rerum omniū eſſet, ſic, ut nihil ad ueram gloriā, uiro ſtrenuo ac ſapienti deeſſe uiderer̃, niſi religionis Chriſtianæ cognitio, quam ut quoq́ complecteretur, occaſioni primū fuit oraculū, quo dum Ethelfredi furorem fugiebat, uti infrà demonſtrabitur, admonitus eſt bene ſperare: deinde fœdus & affinitas, quam cum Edbaldo rege Cantiano iunxit, & Paulini epiſcopi Eboracenſis hortatio poſtremò ſalutaris. Paulinus enim uitæ ſanctitate clarus, à Iuſto Cantuarienſi archiepiſcopo, anno ſalutis circiter DCXXV, miſſus eſt cum Ethelberga ſorore Edbaldi, quæ ad Eduinū uirum adhuc religionis expertem deducebatur, ut Northumbros euangeliū doceret, remq́ diuinā coram puella faceret. Exiſtimauit enim Iuſtus ita breui uſu uenturū, ut per hæc, & rex & populus minus à nomine Chriſtiano abhorreret: id quod eſt ſecutum. Porrò Eduinus libens annuit, ut uxor ritu Chriſtiano apud ſe uiueret, ſponteq́ pollicitus eſt, ſe in Chriſtianorū collegiū uenturū, ſi Chriſtianū dogma à ſuis examinatū ſanctius cæteris reperiretur. Inuidit interea præſentē felicitatē Eduino Ceoloulphus rex Occidentaliū Saxonum quintus. Is enim hominē certū manu promptū ad Eduinū miſit, qui eum interficeret. Vbi ſicarius ad regem peruenit, propius acceſſit, quaſi aliquid magni renuntiaturus, ſtrictoq́ pugione eum petijt. Rex fraudē ſuſpicatus tam celeriter retrò abijt, ut familiaris quidā ſeſe inter eum, & percutientē iniecerit, qui ilicò confoſſus eſt: ictus tamen tam uehemens fuit, ut traiecto familiaris corpore, Eduinum quoq́ læſerit, etſi admodū parū: at ſicarius in ueſtigio dilaniatus eſt. Eo ipſo die Ethelberga filiā nomine Ethanfredā peperit, quocirca Eduinus pro utroq́ munere, dijs ſuis gratias egit: quem Paulinus admonuit, ut Chriſto, nō uanis dijs eiuſmodi beneficia accepta referret. Audiuit libenter rex pontificem rectè monentē, promiſitq́ rurſus ſe religionē q̃primum amplexurū, ſi bene iuuante Chriſto, iniurias ab Occidentali rege acceptas, ex animi ſententia manu ulciſci poſſet: & ut ſpem certā ſeruandi promiſſi faceret, filiā nuper natā Deo conſecrandam Paulino tradidit, qui eam confeſtim primā omniū ex gente Northumbrorū, baptiſmi fonte abluit. Paulinus tamē regem rurſus admonuit, ut ne Chriſtū rogaret uindictam, qui exemplo docuiſſet parcendū eſſe inimicis, eoſq́ atq́ adeò diligendos. Eduinus poſt hæc, curato iam uulnere, exercitum parat, ac in Ceoloulphū hoſtē uadit, & uincit, uictumq́ dat crudeliter morti. Quo confecto feliciter negotio, Paulinus qui ſtudioſiſſimè curabat regē ad pietatē Chriſtianā trahere, nactus eam opportunitatē, præſtò adeſt, narratq́ Eduino, Deum audiuiſſe eius preces, rogatq́, ne religionē negligat, néue cauſas procraſtinandi innectat, ſed quamprimum Chriſtianus fiat. Rex qui nihil nō prudenter agebat, ſeq́ rudem in cauſa eſſe dicebat, doctiſſimos quoſq́ acceſſiri iubet, qui de religione Chriſtiana cum Paulino diſputent, quò probè tandem aliquando intelligat, utrum illa ſit ſua idolatria præſtantior, necne.

Dum hæc opera Paulini geruntur, ecce rex literas accipit ab Honorio Romano pontifice, quibus multis argumentis ab eo incitabatur, ad pietatē Chriſtianā capeſſendam. Verùm animus regis in ſua ſecta hærendo, in qua ab ineunte ætate fuerat, nihil ferè inclinabatur ad nouam religionē. Quod equidē diuinitus factū dixerim: uoluit enim Deus fortè hunc regem qui id temporis

ſapien-

ſapientiſsimus habebatur, rectè prius ſuam religionem hæſitando perpendere, quemadmodũ apoſtolus Thomas olim in exordio creſcentis euangelij fecerat, ꝗ illam reciperet, quò ſcilicet alij nihil poſtea ſuſpicãtes quin uera eſſet, multò cupidiſsimè animos ſuos eadem perfunderent. Inter hæc, dum uiri docti diſputando tempus ferè terebant, Eduino identidẽ oraculi in mentem ueniebat, quo demũ in animũ induxit, ut crederet. Fuit illud oraculũ eiuſmodi. Cùm ille patria ablegatus apud Redoualdũ ageret, & ab Ethelfredo per legatos ad mortẽ peteretur, cœpit de ſalute multũ laborare, ueritus ſi maneret, ne nõ inimico prædæ foret: ſin aliquò terrarũ clàm iret, ne non perfidia notaret, quòd tam grato hoſpiti minimè confiſus eſſet. ita angebať, cùm ecce tibi, ſubitò nocte intempeſta, quidã uultus habitusꝗ incogniti, cum eo congreſſus, petijt ecquid muneris daret, ſi rem nuntiaret, quæ eius animũ omni penitus mœrore liberaret. Ad ea Eduinus, quanꝗ parũ fidei uerbis hominis habebat, quẽ prorſus ignorabat, reſpondit, quicquid eſſet quod iure deſideraret, in ipſiusꝗ manu foret, ſe ultrò daturũ. Tum ille prædixit fore, ut primũ inſidias inimici euaderet, deinde regnũ auitũ recuperaret, illudꝗ uictis hoſtibus, longè lateꝗ amplificaret. mox ſuper uerticẽ capitis manu impoſita, inquit: Quoties quiſpiam ſimulatꝗ rerum potitus fueris, Eduine, ad te adiuerit, capitiꝗ tuo manum itidem admouerit, ſis tunc demũ fidei ſeruandæ memor. His dictis, ipſe diuinus omnino uates è cõſpectu repentè euanuit, ut intelligeretur, nõ mortalem hominẽ, cuius mens futuræ ſortis neſcia eſt, ſed Dei nuntiũ talia eſſe uaticinatũ. Oblectatus mirandũ in modum adoleſcens eo oraculo, rem tacitus ſecum diu animo reuoluẽs, nulli patefacere eſt auſus. Cum igiť poſt hæc, Eduinus de induſtria negotiũ extraheret, nulliusꝗ monitis flecteretur, Paulinus, qui diu rogando nihil profecerat, interim ſupernè, uti credere fas eſt, oraculũ doctus, ad eum qui Eboraci morabatur, acceſsit, capitiꝗ ſanctiſsimã manum admouens petijt, num recordareť quid illud portenderet. Tum Eduinus miraculo territus, illicò ad pedes antiſtiti iacuit, ac cœlũ ſuſpiciẽs, ita uerba feciſſe dicitur: Tandem te hodierno die, omnipotens Deus, opera Chriſti filij tui agnoſco: quare impietatis tam diuturnæ ueniam oro, qua hactenus tranſuerſe actus nullas tibi beneficiorũ gratias egi. Deinde ad Paulinũ conuerſus ait: Et te optime antiſtes magnopere rogo, ut dato adhuc breui ſpatio, uſꝗ dum de hoc ſummo religionis negotio, rurſus cum meis deliberẽ, quamprimũ mox ad Chriſtianorũ numerum me adiungere uelis. Et quia Eboraci in urbe idolorum plena, locus non erat appoſitus, in quo res diuina cõmodùm fieret, ſacræꝗ cærimoniæ celebrarentur, idcirco rex ad tempus è ligno templũ extruere neceſſe habuit, quod diuo Petro apoſtolo conſecratũ uoluit. In hoc itaque templo ad ultimũ Eduinus poſt longam de religione Chriſtiana diſceptationem, & annũ cùm regnare cœpit, undecimũ, ac aduentus Anglorũ CLXXX, qui fuit ſalutis DCXXVII, cum multis ſuorũ, ſacra baptiſmatis aqua à Paulinò perfundiť: qui poſtꝗ è baptiſterio ſublatus eſt, iactis fundamentis, ædem ipſam lapide quadrato ædificare cœpit, ſed morte immatura obita, inchoatũ opus Oſualdo ſucceſſori perficiendũ reliquit. In hoc templo Paulinus archiepiſcopalem ſedem locauit. Eſt hodie templũ egregium, & cum quibuſuis ſacris ædibus operis magnificentia comparandum.

Eduino ciuitate Dei donato, confeſtim tali exemplo, Paulinіꝗ opera,

Carpualdus rex Orientaliū Anglorū ductus, cum tota ea gente in rempublicam Chriſtianā refertur. Quibus rebus cognitis, Honorius pontifex Romanus ualde delectatus, protinus Paulino dono miſit pallium, quod eſt archiepiſcopi inſigne, ſcripſitq; ad ipſum & Eduinū literas humanitatis & gratiæ plenas, quibus potiſsimū probitatē, ſtudium, pietatē epiſcopi bene de religione meriti collaudauit: regem miris item laudibus ad cœlum extulit, quòd euangelicū dogma complexus eſſet, & alijs ut idem facerent, exemplo fuiſſet: quem paterna pietate hortatus eſt, ut ſtrenuè ac fideliter illud patientia uel morte defenderet, cùm futurum eſſet, ut dignū factis præmiū à Deo conſequeret. His rebus fiebat, ut regnum Northumbrorū maximè floreret, operaq; principis pax ubiq; parta foret, cùm eam ſubitò Cadouallonis defectio turbauit. Ita eñ uſu uenit, ut nihil ſit humanis uiribus confectū, quod nō ab humanis æquè uiribus deſtrui poſsit. Penda enim Merciorū rex tyrannus crudeliſsimus, plus æquo dolens res Eduini proſperè ſuccedere, Cadouallonem grauatiſsimè dominationē Northumbrorū ferentem ad rebellandū adegit, ſimulq; ambo opibus iunctis, in Northumbros mouerunt. Audito hoſtiū aduentu, cum modico equitatu rex ferox urbe egreditur, ut magis numerū hoſtium ineat, ac quæ eorū ſint conſilia, ex proximo cognoſcat, ꝙ ut pugnā conſerat: attamen cùm hoſtes haud procul forent, & numero pauciores multò ꝙ eſſent, uiderentur, nihil ſuorum exiguitate retardatus eos inuaſit. Pugnatur utrinq; acriter, nec Eduini miles, quòd ſubitò ad primū cōgreſſum cognouerit inimicorū copias eſſe auctas, deterrebať, quin potius pro ſe quiſq; fortiſsimi ducis exemplo accenſus, multaq; ui connixus multitudini undiq; irrumpenti fortiter inſtabat, iamq; uictoriā certam in conſpectu cernebat, cùm Eduinus dum fortiter præliaretur, ictus cōcidit. Interpellauit ducis interitus nobiliſsimā uictoriā, fuitq; pugna illa Northumbrorū rebus multū luctuoſa, ſimulq; calamitoſa: milites cæde ducis perculſi paſsim funduntur, trucidanturq;. Offredus item regis filius illo tēporis momento, in eo prælio cecidit. Edfredus alter filius uitæ ſeruādæ cauſa, ſeſe Pendæ dedidit, quē ille uiolato iureiurando, poſtea iugulauit. Ethelberga uxor regis ita rebus ſubitò tam male cadentib. animo conſternata, mortem uiri miſerabiliter mœrēs, cum Paulino & duabus filijs Enfreda, ac Etheloreda, ad Edbaldū fratrē regē Cantianū cōfugit. Atq; Northumbrorū opes ſic uno puncto tēporis, infirmæ factæ ſunt. Fuit is annus ſalutis humanæ DCXXXIII. Vixit Eduinus annos xlviij. Paulinus Cantuariā profectus humaniter ab Honorio archiepiſcopo accipiť, atq; Roceſtrenſi diœceſi in locū Romani epiſcopi paulò antè mortui præficiť, ubi uitā ſanctiſsimè peregit. Hinc profectò cernere licet, aut nullas olim epiſcopos habuiſſe opes, ſacerdotali ordini ut nō ualde utiles, aut nō curaſſe, cùm Paulinus omiſſo archiepiſcopatu Eboracenſi, Roceſtrenſem obtinuerit minus locupletē. Diœceſis aūt Eboracenſis deinde per aliquot annos inter tyrannorū perſecutiones, à Lindiſarnenſibus epiſcopis adminiſtratæ, poſtremò Ceddas ſanctus antiſtes curā ſuſcepit. Hūc ſecutus eſt Vuilfredus, qui multa paſſus incōmoda, bis intra ſpatiū xlv annorum, quibus ſedit, ob regum inſolentiā, archiepiſcopatu pulſus eſt. Is itaq; & Ceddas bene de religione meriti, & ambo poſt uitā ſanctiſsimè actam, ad diuorum numerū adſcripti ſunt. Huius diui Vuilfredi opus eſt templum ad pagum, quem dicunt Riponē, ubi collegiū inſtituit ſacerdotū, eo loci hodie eius

corpus

corpus religioſe ſeruat. Succeſsit Boſas, & Boſæ Ioannes à Paulino quintus.

Poſt Eduinum in pugna interfectũ, Northumbrorũ regnũ inter Oſricũ, & Enfredũ diuiſum conſtat: huic Bernicia, illi Deira obuenit. Ii etſi Chriſtiani erant, cò tamen à uitijs, quorũ multis notatiſsimi erant maculis, breui tempore tracti ſunt, ut religionem ipſam repudiarint. Sed nõ tulit iſtuc diu flagitiũ Deus, nanq; uix annus interceſſerat, cùm Cadouallo Britannorũ rex ambos ferro perdidit. Quare ſunt, qui eos tum propter turpem uitam, tum propter breuitatẽ temporis, minus in numero Northumbrorũ regũ ponant. Oſualdus deinde tertius Ethelfredi filius, ab Ida decimus Northumbriæ rex creat. Is poſt interitum patris apud Scotos diu exulauit, ubi Chriſtianus factus, florem iuuentutis per bonas artes, inter bonos ſtudioſe exercuit, ac in primis per laboris uſum, militiam didicit, quam perinde ut religionẽ colebat, ſic, ut bellũ nemini niſi prouocatus faceret. Quo fiebat, ut Cadouallo rex Britannus eum penè contemptui haberet: ſiquidẽ is interemptis paulò antè duobus regulis, omnia audacius crudeliusq; deuaſtabat, & quia nullus ita ſæuienti ſeſe opponebat, idcirco animo elatus, præ ſe Anglos omnes contemnebat, negligebat, uituperabat, quòd imbelles, quòd lenti, quòd inertes eſſent, ita ut palàm prædicaret, ſe ad perniciem illorũ eſſe natum. Atq; ea inſolentia animus ferox agitatus, nihil periculi formidabat. Ita Britannus ſuperbus Oſualdum bello petijt, neutiquam ſecum cogitans, quantum hoſtis ualeret armis. Anglus nihil cunctatus in planum campũ copias duxit, ubi Aetiani milites olim ad arcendos Pictorũ incurſus, murum conſtruxerant: & licet ad certamen eo ipſo die quo illuc acceſſerat, prouocatus eſſet ab hoſte, attamen ſe caſtris continuit, ac interim dominicam crucem per caſtra circunferri, & armatos eam uenerari, diuinumq; auxilium ad rem bene gerendam implorare iuſsit. Quo facto, crux eo loci tanquam trophæũ futuræ uictoriæ locata eſt. fuit poſtea loco nomen Cæleſtis Campus. Altero die ubi illuxit, ſacris ritè peractis, in hoſtem pugnã efflagitantem eduxit, editoq; ſigno, in certamen ferociter deſcendit. Committitur utrinq; ingens præliũ, in quo æquis uiribus uſq; eò pugnatur, dum audacia Britannorum ſeſe paulatim remiſit. Quo cognito, Oſualdus redintegrato certamine ferociſsimum hoſtem primùm in fugam uertit, deinde fugientem conſecutus, cum omnibus ferè copijs interemit. Hunc exitum uitæ habuit Cadouallo, Anglici nominis hoſtis crudeliſsimus. Fuit is natura & uultu multò terribilior, qua de cauſa ferunt Britannos illi poſtea ſtatuam poſuiſſe, ut hoſtibus eam intuẽtibus formidini eſſet. Succeſsit patri Cadoualladrus, qui fatis Britannicas res ad exitum trahentibus, relicto regno, ut ſuprà dictũ eſt, Romam petijt, ibiq; mortẽ obijt. Hoc bello proſperè confecto, Oſualdo regi pietate inſigni, ut Deo pro uictoria, cæteriſq; acceptis beneficijs, gratias ageret, nihil potius fuit, quàm cultui diuino augẽdo, religioniq; in ſuo regno propagandæ operam impenſiſsimè dare: quocirca Aidanum epiſcopũ rebus omnibus ornatum, cuius ſanctiſsimis monitis dum in Scotia exularat, animũ ſuum rectè inſtituerat, per legatos orauit, ut ad ſe ueniret, & illum aliquanto pòſt perlibenter in Northumbriam uenientem, amanter & benignè accepit. At bonus epiſcopus ſtatim ut eò peruenit, nihil prius ſibi curandum ſtatuit, quàm ut inter Northumbros, religionis perpetuò duraturæ fundamẽta iaceret, quare à rege petijt locũ appoſitũ, in quo ſedem epiſcopalẽ locaret: & cùm

alij aliũ locũ tanto diuino operi conſtruendo aptũ iudicarent, uiſa eſt ei Lindifarnis inſula in primis commoda, ubi ea ſedes inſtitueretur, quia illa procul ab omni celebritate erat, in qua tanquam in ſolitudine facilius liceret diuinis rebus uacare. Itaq; hîc Aidanus eam ſedem poſuit, riteq; omnia quæ ad pontificiam pertinerent dignitatem, inſtituit, prouiditq;. Fuit is annus ſalutis humanæ DCXL.

Eſt locus iſte circa limitem Angliæ & Scotiæ, ad Orientem, in dextero inſulæ littore, qui bis in die incitante ſe æſtu, quod toties accidit, ſemper horarum duodecim ſpatio, aquis circũcirca cingit, adeò ut planè inſula fiat, idémque recedentibus pari temporis interuallo undis, remaneat reliquæ terræ cõiunctus, atq; ſiccus. Circuitus eſt trium circiter millium paſſuum. Hodie Angli hunc locum uocant Holy Ilond, id eſt, ſanctam inſulam, quòd ibi Aidani, Cutheberti, ac aliorum diuorũ corpora ſepulturæ data fuiſſent. Seruat etiam nunc locus naturam ſuam: quo fit, ut errent, qui credant Lindifarnem eam eſſe inſulam, quam nunc Farnem uocant, diſtantem circiter milliaria ſeptem, de qua infrà plura memorabimus. In ea igitur inſula locata epiſcopali ſede, Aidanus uir ſanctus nõ ceſſabat erudire populum euangelio. Sæpius in ea concione, res ſpectaculo digna contingebat: cùm enim Aidanus, qui nondum Anglicam linguam ſcienter callebat, quæ ut rudis & planè Saxonica, ac nondũ eius elocutione emendata, parum affinitatis per id tempus cum Scotica habebat, ſuo ſermone Chriſtianum dogma doceret, & rex qui Scoticæ linguæ probè ſciens erat, ex ore ſanctiſsimi uiri uerba excipiens, populo mira charitate explanaret: inde fiebat, ut epiſcopus & rex uno tempore euangelium prædicarent, & populus partim ſacerdotali, partim regia maieſtate adductus, diligentius illud attenderet, imbiberetq;. Creſcebat hoc pacto in dies magis magiſq; religio inter Northumbros, paſsimq; ſacræ extruebantur ædes, & in primis in Campo Cæleſti, templum magnifico opere conditum eſt. Hîc enim ſtatim ut pius rex dominicã crucem erexerat, locus cœpit multis crebrò editis miraculis, longè celeberrimus eſſe: quippe in tota Beniciorum regione, ante illam crucẽ ab Oſualdo erectam, nullum templum, nullũ rei ſacræ monimentũ fuerat. Nec minus interea res Northumbricæ imperio augebantur. Oſualdus ſola ingentis animi pietate, qua cunctos æquè comiter cõplectebatur, ſine ferè cæde, atq; ſanguine, Britannos, Pictos, Scotos, & Anglos diuerſarũ linguarũ nationes, partim in amicitiã, partim in ditionẽ accepit. Sic Deus bonũ principẽ augebat opibus, ſic per uiam rectam ad cœleſtia præmia tendentem ducebat: cæterum nunquam imperij aut opum magnitudo ſapientiſsimi hominis animũ ab humanitate alienauit. Mira fuit in homine ſanctitas, mirum pietatis ſtudium, nulli unquam malum pro malo reddidit, ſed Chriſti regis ſummi exemplum imitatus, ijs etiam bene precabatur, beneq; uolebat, à quibus accepiſſet iniurias. Quid, quòd non immemor illius ueteris ac diuini uerbi, A fructibus eorum cognoſcetis eos, de omnibus iuxta bene mereri cupiens, identidem ægrotantium cubilia circuire, morbo affectos uerbis & muneribus leuare, nexos ſoluere, aut cuſtodia liberare, alieno ære creditoribus ſoluto, pupillos, uiduaſq; circumſcriptorum fraude preſſos, ab iniuria tueri, alereq; paterna charitate, ac circumſcriptores punire ſolebat. Inter hæc pietatis opera, unũ cum primis ferunt memoria dignum. Ille eo ipſo die, quo Ieſus Chriſtus à morte

uitam

uitam reſumpſit, dum prandebat, diſcumbente fortè cum eo Aidano, à miniſtris intellexit frequentes pro foribus domus circunſtare pauperes cibum petentes: tum pius princeps charitate motus, lancē argenteā cum cibarijs, quæ ad manus prima aderat, pauperibus minutatim diuidendā dedit. Aidanus ob huiuſmodi præclarū liberalitatis facinus, ad regem conuerſus, & eius dexterā præhendēs, inquit: Nunꝗ putreſcat iſta manus. Quod, ut credere par eſt, uir utiꝗ ſanctus, diuino afflatus ſpiritu, cecinit: equidem illa manus conſumpto poſthac corpore, integra ſemper manſit, quæ capſula decenti condita in Vrbe Regia, in diui Petri templo, multa cum ueneratione, diu ſeruata eſt. Vbi loci Regia Vrbs fuerit, infrà demonſtrabitur. Oſualdus poſtremò reconciliatis in gratiam Deirorum & Berniciorum animis, nam antea inter ſe controuerſias habebant, pro Chriſtiana religione, de qua hactenus bene erat meritus, bellum aduerſum illius hoſtes ſumendū conſtituit: iam ei enim ſupremus obrepebat uitæ dies. Sæuiebat Penda Merciorū rex uir longè truculentiſſimus id tēporis, in homines Chriſtianos, ſpoliabat ædes ſacras donarijs, nomē ipſum pietatis delere tam affectabat, quàm conabatur. In hunc itaꝗ tyrannum ſic furentem Oſualdus arma tulit, qui inito prælio, inſidijs undiꝗ barbarorum circumuentus, inter impios præliansmorte occubuit. Regis interitu perculſa Northumbrorū acies, terga ſtatim uertit. Regnauit Oſualdus annos nouē, uixit octo & triginta. Hunc poſtea, quia uitā ſine labe egiſſet, quia Deū ſemper ſanctiſſimè coluiſſet, quia deniꝗ pro religione mortē oppetijſſet, nõ immeritò inter diuos, patres retulerūt, cuius memoria bene multis etiam nunc apud mortales celebratur miraculis. Vrbs Regia olim Debba ſeu Bebba, utrunꝗ ſcriptum reperio, à nomine cuiuſdā reginæ dicta eſt: autor Bedas. poſtea cùm in ea Northumbrorum reges ſedem haberent, Regiam Ciuitatē appellarunt. erat ſita in dextera inſulæ ora, quæ ad Orientem ſpectat, contra Farnem inſulam, diſtantem circiter duo millia paſſuum ab ea. Hodie nulla extant urbis ueſtigia, ſolùm ſita eſt eo loci arx, quæ an id temporis condita fuerit, uel poſtea, eſt omnino incertum: hanc Angli nunc Bamburgum uocant. Inſula uerò Farna ſiue Farnis ſemper marinis circundatur aquis, cuius circuitus uix mille continet paſſus. Igitur cùm Lindifarnis bis in die, recedentibus marinis undis, adiri pedibus poſſit, uti ſuprà expoſitū eſt, alia omnino inſula eſt à Farne: tametſi nominis ſimilitudo eandem eſſe indicare uidetur. Quæ res etiam nunc trahit multos in errorem, ut credant Farnem eſſe, quam olim Lindifarnem dicebant: ab initio tamen utriꝗ inſulæ Farnis nomen fuit, uerùm poſtea hæc à Lindo amne, qui ad eum locum per ſubterraneos meatus, ita in Oceanum erumpit, ut non uideatur, niſi cùm mare decreuerit, Lindifarnis dicta eſt, & illi uetus uocabulum remanſit. Eſt tertia in eo tractu maris inſula, diſtans à Farne circiter milliaria decem, quam nuncupant Cochettam.

Secundum hanc acceptam plagam, diuiſo iterum Northumbriæ regno, Oſuuius Oſualdi frater ab Ida undecimus Berniciam obtinuit, & Oſuino filio Oſrici, quem ſuprà diximus à Cadouallone fuiſſe interfectū, Deira obuenit. Ii initio principatus, mira animorum concordia conſilia cōmunicare, arma aduerſus hoſtes ſociare cœperunt, quos haud multò pòſt cupiditas imperij ad domeſticum bellum ſolicitauit. Quare coactis utrinꝗ copijs, confligere ſimul ſtatuerunt: uerùm ubi rabies contracti inter utrunꝗ odij, quod mortaliū ani-

buit: cum primis egit, ut Cuthebertus uir ſanctitate uitæ, & doctrina clarus Lindiſarnenſis epiſcopus crearetur: poſtea Etheldredã Annæ Orientaliũ Anglorũ regis filiam, puellam longè formoſiſſimã, ac multò optimã, in matrimoniũ duxit. Hæc una de multis, memorabile omni æuo pudicitiæ exemplũ edidit: bis enim nupſit, & corpus tamẽ uirilis cõplexus omnino expers ſeruauit: ſed cum priore uiro, qui ſtatim poſt factas nuptias mortẽ obijt, illud facilè factu fuit: cum Egfredo uerò iuuene ætate florente, cùm duodecim uixiſſet annos, & nunq̃ ab eo compreſſa fuiſſet, id adeò dignũ admiratione eſt, ut propè neſcias, utrũ magis fœminæ conſtantia, aut uiri amore flagrantis patientia laudanda ſit: atqui utrunq; par gloria comitat̃. Sanè quotuſquiſq; eſt, qui ita titillanti carni modum imponere ſciat? Res ad extremũ, extra tamen uim, in certamen adducta eſt: etenim Egfredus ſuſcipiendæ prolis deſiderio agitatus, modò blandientis, modò minitantis ſimilis uxorẽ ſtimulabat, quò uellet unà ſecum, uelut ius matrimonij poſceret, liberis procreandis operã dare. Etheldreda contrà, quæ Deo uirginitatẽ ſuam dedicarat, nullius uoluptatis ſeu uerborum illecebris à propoſito auertebatur. Rex qui ſuapte natura placido erat ingenio, licet quò magis uxor negabat, hoc maiore amore, ſic enim negata auidius cupimus, flagraret, manus tamẽ à uiolentia abſtinebat, qui ut nihil intentatum relinqueret, eam de ſententia deducendi negociũ dedit Vuilfredo Eboracenſi archiepiſcopo, cui uirgo multũ confidebat. Veruntamẽ ille etiam nihil profecit, adeò mens illius immota manebat. Etheldreda interim aſſiduis precibus uirum fatigare nõ ceſſabat, quò ſibi per eius uoluntatẽ, cõiugali uinculo ſolutæ, liceret priuatam & cœlibem degere uitam: idq; tandẽ impetrauit: nam prudens princeps nõ potuit non amare in uxore uirginitatẽ, quam certò ſciebat Chriſto dedicatam eſſe. Virgo libertatẽ nacta, contulit ſe ad monachã Ebbam, Egfredi uiri ſui amitã, quæ id temporis ſanctitate uitæ florebat, eratq; abbatiſſa, quam dicunt, monacharũ cœnobij, quod erat ad id loci, ubi memoria noſtra eſt pagus, in finibus Scotiæ, quẽ uocant Coldingham, ibiq; monacha facta eſt. Poſt hæc pia uirgo augendæ religionis cupida, ad ſuos orientales Anglos redijt, ac quamprimũ in inſula, quam Elym nominant, cœnobium inſtaurauit, atq; in eo monacharum collegiũ inſtituit, cui ipſa præfuit, & demum mortua in diuorũ numerũ adſcripta eſt. Cœnobium enim iſtud ab initio, autore diuo Auguſtino archiepiſcopo, ſumptibus Ethelberti regis Cantiani conditũ, ac diuæ uirgini Mariæ dedicatũ tradunt, eoq; loci collocatũ monachorũ ordinis diui Benedicti collegium, circiter annũ ſalutis humanæ DC. Verũ deinde cùm Penda Merciorũ tyrannus, in Orientalibus Anglis uaſtas ſolitudines feciſſet, cœnobiũ quoq; illud euerſum eſt, quod, ut diximus, Etheldreda inſtaurauit. At poſtea circiter annum ſalutis DCCCLXX, Dacis, duce Agnero, in Anglos Orientales debacchantibus, & aras omnes & templa funeſtantibus, cœnobiũ rurſus complanatur, quod paucis pòſt annis nonnulli boni patres presbyteri refecere, ſacerdotumq; collegium in eo inſtituerunt. Hos poſtremò circiter annum ſalutis humanæ DCCCCLXX, Etheluoldus monachus Vintonienſis epiſcopus, cùm apud Edgarum regem, tum apud Ioannẽ xiij. Romanũ pontificem, inde deijciendos, atq; ſuos monachos introducendos curauit, qui etiam nunc locum habent. Elys autem inſula, aquis dulcibus circunfuſa, ad auſtrũ, intra fines Cantabrigienſis comitatus ſita eſt, quæ ad ſe-

ptentrionem attingit Northfolchiam,ſpectatq́ue ad orientem ſolem,unde eius longitudo in occaſum uerſus patet paſſuū millia circiter ſex & uiginti, latitudo uerò quatuordecim. Ita inſula omnis in circuitu eſt octuaginta milliaria. quæ cùm paludibus hyberno præſertim tempore redundet, ex eo Elym nominatā exiſtimant,quòd ἕλος Græcis palus dicitur. Sunt in ea aliquot pagi celebres,& in primis ille, qui eodem nomine Elys nuncupatur,ubi ciuitas Elyenſis,ac epiſcopalis ſedes locata eſt,quemadmodum alibi demonſtrabitur. Egfredus poſtea toto triennio quo uixit bello implicitus, cum Mercijs primùm male pugnauit, deinde nulla laceſſitus iniuria, in Hyberniam exercitū miſit, qui inſulanos imprudētes crudeliter afflixit:poſtea Eugeniū quintū Scotorū regem,ſuis principibus ſummè orantib. ne amicos læderet,bello uexauit:poſtremò daturus delictorū pœnas,in Brudeum Pictorum regem arma mouit, etiamſi Cuthebertus antiſtes dehortatus eſt id facere: qui inſidijs exceptus, cum bona copiarū parte perijt. Regnauit Egfredus annos XV, uixit quadraginta. Alfredus ex concubina, ut ferunt, Oſuuij filius, fit inde rex ab Ida nonus. Is regnāte Egfredo fratre,exul,ingenij facultate aſſiduaq́ue opera in literis hærendo,doctiſſimus euaſit.adeptus ergo regnum hoſtiū iniurijs deuaſtatū, bonis artibus inſtaurandū,fouendū,atq́ue tuendū miro ſtudio curauit,& contentus finibus, quos poſt cladem fratris, à Pictis uictoria hoſtiliter cupideq́ue uſis recipere ſine certamine potuerat,paci ac honeſto ocio pariter ſtuduit,atq́ue ab externis armis per decem & nouem annos,quibus regnauit,quieuit.

Per hæc tempora, Ioannes Eboracenſis antiſtes diuinarū literarum ſtudijs clarus maximè floruit,qui tædio publicæ uitæ affectus, dimiſſo archiepiſcopatu,ſe Beuerlacum contulit,ubi loci ædem ædificauit,presbyterorumq́ue collegium inſtituit,ac quatuor annos deinde uitam procul à curis ſanctiſſimè duxit,atq́ue demum finiuit:hodie eo loci bene multis fulgens miraculis,religioſſimè colitur,quippe qui iampridem inter diuos relatus eſt.ſedit annos triginta tres. Beuerlacum autem eſt oppidū in ora orientali ut in plano loco ſatis munitum. Succeſſit Ioanni Vuilfredus ſecundus eius diſcipulus: quem poſt annum decimumquintū,quàm ſedere cœperat, uita priuatū,ſecutus eſt Egbertus à Paulino ſeptimus. Huic trigeſimoſecundo pòſt anno ex humanis rebus adempto,ſucceſſit Albertus,deinde Embaldus, Embaldus ſecundus, Vuilſius,Vimundus,& Vuilferus à Paulino tertiusdecimus. Præfuerunt eccleſiæ iſti archiepiſcopi circiter annos centum & uiginti. Poſtea ſecuti ſunt Adelbaldus,Lodeuardus, & Vulſtanus à Paulino ordine antiſtitū Eboracenſiū ſextusdecimus,de cuius ſanctitate loco magis appoſito dicemus,in uita Adelſtani regis. Poſt Alfredum, reges fuerunt Oſredus,Chenredus,Oſrichus,& Ceoloulphus ab Ida decimusſeptimus. Huic Bedas inſcripſit opus eccleſiaſticæ hiſtoriæ gentis Anglorū,qui eodem tempore uitā cum morte cōmutauit: ſcripſit præterea in acta apoſtolorū,in euangeliū Marci,de temporibus libellum,& homilias,quarū hodie frequens eſt uſus,in primis apud Anglos: item in vij. epiſt. canonicas,in Apocalypſim,in Geneſim,in Ezram,in libros regū, & multa alia,quæ deſiderantur. Ceoloulphus poſt octauū,quàm regnare cœperat,annū,dato imperio Egberto patrueli,monaſticā deinde uitā duxit. Iſte itidem poſt alterū & uigeſimū annū,quàm regnare cœperat, relicto regno,fit monachus. Ex illo res Northumbricæ ad exitū inclinatæ ſunt,populo per factiones,

ctiones,in partes diuiſo.Succeſſit Oſoulphus, qui breui domeſtico odio oppreſſus perijt.Hunc ſecutus eſt Altredus,qui decimo pòſt anno,diſcordia itidem ciuili fatigatus,imperio cedere eſt cōpulſus.In cuius locum Ethelbertus ſubſtituit,quē breui tēpore regno deturbatū,Aſualdus ſecutus eſt:& is malo omine principatum iniuit, nam XI pòſt anno populi ſeditione opprimitur: cuius exēplo territus Oſredus, qui ei ſucceſſit,uix imperij anno circumacto, ſe ad priuatā uitā recepit.Poſtremò Ethelbertus ſeu Adelredus ab Ida uigeſimus quartus & ultimus,curam regni tot antea regulis exitialē ſuſcipere eſt auſus,qui tamē fatū ſuperiorū effugere nequiuit: poſt quartū enim annū,quàm illud occuparat,à ſuis quoqꝫ occiſus eſt. Vacauit regnū aliquandiu,nullo amplius id ſibi petere audente,utpote quod uelut equū Seianū,ut aiunt,uniuerſi formidabant.Res ſanè mirabilis:porrò nullum tam pernitioſum imperiū exiſtit,quin mortales quamplurimi cupiditate acti,illud ipſum ſibi non optent. Sic Northumbria exitio domeſtico agitata, deinceps triginta & amplius annis tam finitimorū populorū,quàm barbarorū iniurijs patuit: nanqꝫ eam Daci ſedibus patrijs egreſſi & in inſulā delati,interea etiam tenuerunt, quibus ad ultimū deuictis,Egbertus Occidentaliū Saxonū rex,regnū ita ſeditionib. domeſticis barbaricaqꝫ feritate deuaſtatū,per deditionē à Northumbris factam, uti infrà appoſitè dicetur,ſuo adiecit imperio.Ad hunc modum deſitum eſt à Northumbrorum gente regnare,anno ſalutis DCCCXXVII.Poſtea Aluredus rex,ut in eius uita demonſtrabit, præfecit Northumbris Gormonē Dacum.Ita Northumbria rurſus in barbarorum poteſtatem uenit, quam poſtremò Adelſtanus ab eorum manibus eripuit,ad ſuamqꝫ ditionem adiunxit.

SEPTIMVM regnum Occidentaliū Saxonum,quod anno aduentus Anglorum circiter altero & ſeptuageſimo, ſalutis humanæ DXXI exordium à Cerdicio primo rege ſumpſit.Fines huius regni ab initio,non omnino anguſti fuerunt,quippe qui,ſicut coniectura aſſequi poſſumus,in eandem longitudinem,& latitudinē patebant, atqꝫ tempeſtate noſtra, Bathonienſis & Vuellenſis,item Sarisberienſis ac Exonienſis diœceſes patent. Verùm poſtea maiora rerum incrementa conſecuta ſunt:nam eiuſmodi Occidentales reges non contenti ea inſulæ parte,quam principio adepti fuerant, ſibi totam poſtremò uindicarunt, quam Britanni antea poſſederant. Cerdicius ultimus omnium cum nonnullis copijs,ex Germania,ſuis auxilio in Britanniā uenit,qui primo appulſu,ab inſulanis bello exceptus, multitudinē effuſe inuadentē nullo ferè negotio repreſſit,in fugamqꝫ uertit.Qui belli ſucceſſus illi quietē peperit:porrò poſt illum diem,Britanni aliàs uicti,minus in eum arma mouere auſi ſunt. Sic occidentales inſulæ partes Cerdicius paulatim occupauit,ibiqꝫ regnare incipiens,regnū ſibi ac poſteris longè pulcherrimū comparauit, reliquitqꝫ ab ſe in dies ſingulos maioribus auctum opibus.Deinde Cenricus à patre accepto imperio,regnat.poſt Cenricum,Ceaulinus. Ceaulino ſucceſſerunt Celricus, & Ceoloulphus ſiue Quichelmus,utrunqꝫ ſcriptum reperio apud autores, quos ſequimur, tametſi ſuper eiuſmodi regulorū nominibus, parum inter ſe conuenientes.Ii dicuntur diuiſo æqua lance regno concordiſſimè uixiſſe,& ut ambo iuſti,pari uoluntate,ac ſtudio,ſuis mitè imperaſſe:quod equidē tam uiſu,quàm auditu rarum eſt, factuqꝫ non uticꝫ facile: & huic integritati diuina acceſſiſſe gratia,quòd uterqꝫ Chriſtiani facti ſint, ac ad ultimum ut ſimul cœ-

perant,ita regnare deſinerent,per idem ferè tempus mortem oppetiuiſſe. Atqui Ceoloulphus,ut alijs placet,quorum haud me pœnitet ſententiæ eſſe,aliter uitã inſtituit,finiuitq;:nam à principio cùm inſidias feciſſet Eduino Northumbrorũ regi,quemadmodũ in eius uita prodidimus,poſtea cum eo prælio congreſſus,interimit. Inde Cynigillus ſecutus eſt, quo regnante,populus occidentalis opera Berini epiſcopi,quem Honorius Romanus pontifex in inſulam,ad prædicandũ euangeliũ, id temporis miſerat,Chriſtianũ dogma recepit. Fuit Berinus homo Italus,& poſt hominũ memoriam ſanctiſſimus,qui Dorceſtriæ,quod oppidum ab Oxonio aberat millia paſſuum ſeptem,ſedem epiſcopalem primũ poſuit, quæ quadringentis & ſexaginta circiter pòſt annis,rege Gulielmo Rufo, Lincolniã translata eſt. Sed cætera proſequamur.

Poſt Cynigillum,Cenoualchius regnat,à Cerdicio ſeptimus. Is initio principatus,cum peſſimis,poſtremò cum optimis principibus cõparari potuit: ſtatim enim poteſtatem nactus,inſtitutũ uitæ longè turpiſſimũ ordiri cœpit, & ut ille cui nihil ſatis placebat, haudquaquã patiens quietis, acie conflixit cum Vuilfero rege Merciorũ,à quo uictus Vectem inſulam amiſit, neglexit religionem,diuortiũ fecit perperàm cum uxore Pendæ Merciorum regis ſorore, quæ res calamitati ſimiliter atq; ſaluti ei fuit:nam Penda ob iniuriam ſorori factam,eum bello confeſtim petijt,regnoq; priuauit. Cenoualchius ea affectus clade,ad Annam Orientaliũ Anglorũ regem confugit. Annas iuuenẽ primò benignè hoſpitio accepit,deinde acriter increpauit, quòd religionẽ ſpreuiſſet, quòd uxorẽ ablegaſſet,quòd deniq; ſe ita turpiter uitijs dediſſet. Tum ille pœnitens præteritæ uitæ,incredibile dictu eſt,quàm ſubitò ex malo, bonus,monitis Annæ,euaſerit:magis enim in rebus aduerſis,quàm in ſequundis peccata noſtra agnoſcimus:recepit quamprimũ euangelicũ dogma, recepit uxorẽ, & ob eam rem Deo gratior effectus, haud multò pòſt regnũ totum recuperauit:qui memor accepti beneficij,uelut amantiſſimus cultor religionis cõdidit templum opere magnificũ Vintoniæ,in quo ſedes epiſcopalis locata fuit: ſed poſtea illa diuiſa eſt, & inde epiſcopatus Sariſberiæ inſtitutus. Rex ita totus pietati deditus,poſt annũ trigeſimũ,quàm regnare cœperat,naturæ conceſſit. Vxor nomine Sexburga,inde anno uix integro regnat,cui ſatis erat animi ad obeunda regni munia,ſed morte ſublata uirtutem oſtentare nequiuit. Secuti ſunt reges Elcuinus, & Centuinus, ambo adoleſcentes uirtute & armis inſignes:ſiquidẽ ille Mercios,hic Britãnos clade affecit:ſed breuitas uitæ,diuturniorem eis felicitatem inuidit,qui uix nouem regnarant annos,cùm è uita migrarunt. Inuenio apud quoſdam, cõmuni imperio hos regnaſſe: quibus cum Bedas non conſentit,qui ait illos inter ſe diuiſiſſe regnum. Deinde Cedoualla imperiũ obtinet,ordine regum à Cerdicio decimus,qui ab initio, præclariſſimorũ facinorũ famam quærens,finitimos bello uexandos exiſtimauit. Itaque primo quoq; tempore Auſtrales Saxones armis petijt, attriuitq; plurimum: Cantianos abacta ex eorũ agris præda,uehementer oppreſſit: quamuis in eo bello,fratrem nomine Molonem amiſerit: Vectem inſulam hoſtiliter ingreſſus,parum abfuit quin protinus deleuerit: poſtea ad humanitatem liberalitatemq; cõuerſus,de omnibus iuxtà mortalibus bene meritus eſt,adeò,ut nihil ferè plus officij & gratiæ in homine deſiderari poſſet,qui noſtra nondum religione perfuſus eſſet,uerùm haud multò pòſt in Chriſtianorũ collegium uenire

nire cupiens, Romam ſe contulit, ubi à Sergio pontifice baptizatur,atq; Petrus eſt appellatus,ac breui pòſt mortuus,in æde diui Petri apoſtolorũ principis humatur. Placet quibuſdam,ut à Sergio non baptizatus, ſed iam antea Chriſtianus factus, chriſmate perunctus, uti eſt moris,fuerit, nomenq; inde mutarit:quod procul à uero eſſe plures alij ſentiunt.

Poſt hunc,Inas à Cerdicio undecimus,uir cõſilij magni & uirtutis,rex creatur. Is inito principatu,ut ſtrenuus ad militaris diſciplinæ ſummã laudẽ ſibi aſpirandũ conſtituens,in Cantianos,indicto bello,magnũ exercitũ duxit:ſed tantum abfuit,ut hoſtes ſubita belli mole territi ad manus uenerint,ut pacem grandi auri pondere redimere maluerint,quàm belli fortunam tentare.Re ita cum Cantianis feliciter cõpoſita,deinde bellum uertit in Aldinium Auſtraliũ Saxonum regem nominis occidentalis hoſtem, quem nullo uicit negotio,ac regno Auſtralium Saxonum potitus eſt.poſtremò domi foriſq; clarus,bonis artibus duntaxat uacans,ac iuſti æquiq; per omnia amans,cùm animaduerteret per adminiſtrationem publicarũ rerum,non licere ſibi eſſe quietum,regio honore ſpreto,haud multò pòſt ſecundum Chriſti præceptum, crucem ſuam ſuſcepit,ac Chriſtum ipſum ſecutus eſt.Cæterum antequam id faceret, uoluit religionem ſuis opibus iuuare: quippe uir ſapientiſſimus ducebat uiliſſimũ ſtultiſſimumq; eſſe, in alterius fidem permittere opes in uarios uſus erogandas,quas ille qui acquiſiuiſſet,poſſet ipſe largiri.Itaq; Vuelliæ ædem ædificauit magnifico apparatu,eamq; diuo Andreæ apoſtolo dedicauit,in qua ſedem epiſcopalem collocandã curauit,& eam poſtea multis locupletauit poſſeſſionibus.Floret ibidem memoria noſtra collegium ſacerdotũ percelebre, in quo continenter uiri ſunt bonis moribus, & doctrina clari.Quare mihi neutiquã modico honori duco,q̃d abhinc annos quatuordecim, archidiaconus Vuellenſis factus ſim eius collegij unus, habeamq; in ipſa Vuellenſi diœceſi iuriſdictionem,quæ nos interdum meliores reddit: ſanè cùm mihi laborandũ ſit, ut alij bene uiuant, neceſſe habeo eam mihi cum primis legem præſcribere, quò ex rectoris uita,alij ſuam rectius metiri queant.At Vuellia urbs in ea inſulæ parte quæ ad occidentem ſolem ſpectat, ſita eſt, ad radices montis, quem Mendepiũ uocant,qui inſtar perpetui muri,à ſeptentrione imminet,admodũ nutriendo pecori utilis. Sed unde aberrauimus, iam reuertamur. Extruxit idem princeps & templum Glaſconienſe, cum cœnobio monachorum familiæ diui Benedicti,idemq; prædijs ditauit ampliſſimis. At ipſum cœnobium cùm ſingulari hoſpitalitate,tum monaſticæ uitæ obſeruatione, facilè cunctis præſtat. Eo loci memorauimus ſecundo huius operis uolumine, famam eſſe Ioſeph Arimathienſem,qui Chriſtum ſepeliuerat, paruulum ſacellum condidiſſe.Quare arbitror Inam ob eius rei celebritatem, illud ibidem cœnobium poſuiſſe.Officia autem eius regis pietatis plena infinita produntur,& illud in primis,quòd regnũ ſuum Romano pontifici uectigale fecerit,ſingulis argenteis numis,quos denarios uocãt,in ſingulas domos impoſitis.Fecit idem eius exemplo,ut opinor,ductus Offa Merciorũ rex,qui nõ multò poſt id tempus regnauit.Fuit is annus ſalutis circiter DCCXL. Hoc uectigal prout quidam ſcribunt,auxit poſthac Etheluolphus ſeu Athulphus rex,qui, ut proximo libro demonſtrabitur,totius ferè inſulæ imperium obtinuit. Omnis Anglia hoc tempore iſtuc uectigal pietatis & religionis cauſa,Romano pontifici pen

dit domeſticatim collatum, & numi illi argentei uocantur uulgò denarij diui Petri, quos pontificius quæſtor, quem nõ inſcienter collectorem nuncupant, exigit. Nos hanc olim quæſturam aliquot per annos geſſimus, eiuſq; muneris obeundi cauſa, primũ in Angliam uenimus. Inas poſtremò regni ſtatum melius collocandi percupidus, ut ſuos ad bene beateq; uiuendum inſtitueret, ſanctiſſimas leges condidit, quas improba poſteritas paulatim antiquauit. nouiſſimè hortante Ethelburga uxore muliere prudentiſſima, rerum humanarum moleſtia tædioq; affectus, regnũ tradidit Ethellardo conſanguineo ſuo uiro probo, quem antea fecerat hæredẽ: quo facto, Romã ſe contulit, ibiq;, ut quidam perhibent, monachus effectus, breui inde occidit. Ethelburga itidẽ regina inter monachas, in cœnobio, quod poſitum eſt ad ripam Thameſis fluminis, in pago, quem dicunt Berchyngiũ, ſanctiſſimè uitam finiuit. De Ethellardo nihil habeo dicere memoria dignum. Succeſſit illi Cuthredus, uir animo ferox. Is multis initio principatus affectus iniurijs à Mercijs, bellum illis intulit, fortiterq; uicit, deinde à curis externis quieuit, bono ſemper uſus otio. Per idem tempus extitit uirgo Oxonienſis Frideſuida, ducis cuiuſdam, cui nomen fuit Didanus, filia: hanc regulus nomine Algarus amabat, eiq; ſtuprum offerebat, cui & neganti manus intentare conatus eſt. Sed Deus ſceleris ultor adfuit: ſanè cùm puellam fugientẽ regulus perſequeretur, illa ſe protinus in oppidum recipiente, ei porta clauditur, lumenq; oculorum eodem momento adimitur. Verùm mox uirgo ſuis precibus Deum Algaro placauit, qui rurſus uidere cœpit. Hinc fama eſt, innatam poſtea regibus religionem, ut formidarint in urbem Oxoniũ introire. Adeò facilè mens humana ad ſuperſtitionẽ rapitur. Atqui ſcrupulum hunc memoria noſtra, Henricus octauus de hominũ animis exemit, qui bona armatus conſcientia, Oxoniũ ſine ullo ſuo incõmodo, ac totius populi magno cum gaudio ingreſſus eſt. Extat hodie Oxonij cœnobium canonicorum regularium quos dicunt, Frideſuidæ dedicatum. Sed unde aberrauit oratio, redeat.

Sigibertus regnum deinde obtinet, homo domi crudelis & ſæuus, foris uecors ac ignauus, qui cùm ſuos nõ libenter audiret conſiliarios, unum præter alios, nomine Cumbranũ, uehementius ex animo bene admonentem interfecit. Quare indignati reliqui, facta coniuratione, eum primo imperij anno regno deturbarunt. Tum Sigibertus, ut erat natura timidus, peiora timens, ſeſe in loca ſylueſtria abdidit: ſed malam fortunã perſequentẽ ne eo quidẽ pacto auertere potuit, ibi enim à uiliſſimo Cumbrani ſeruo, qui porcos paſcebat, trucidatus eſt. In eius locum principes ſubſtituerunt Cineuolphũ egregiũ adoleſcentẽ, & regia ſtirpe natũ, à Cerdicio decimũquintũ. Is unum cõmiſit præliũ cum Offa Merciorum rege, in quo inferior fuit, non utiq; magno accepto incõmodo. Dum deinde in otio erat, eiecit in exilium fratrem Sigiberti nomine Cineardũ iuuenem manu promptum, quem ſuſpectum habebat. Ille iniuriæ memor cupiduſq; ulciſcendi, nõ multò pòſt cum nõ mediocri perditorũ hominũ manu, clàm in patriam redijt, regemq; in ædibus cuiuſdã nobilis mulieris, cuius conſuetudinẽ habebat, inuentũ, de improuiſo circunſedit. Cineuolphus ancipiti diſcrimine permotus, primũ fores domus claudi iuſſit, ſperans aut blandis uerbis inimicos delinire, aut maieſtate deterrere. ſed cùm neutrũ procedere, & nihil eſſe, quòd confideret ſe ſine certamine euaſurum, animaduerteret,

uerteret,ira deinde percitus,paſsis repentè foribus, in Cineardum qui in primis inſtabat,proſiluit,parumq; abfuit,quin illum interfecerit. hic dum mortem omnino futuram propè ultus erat,fortiter pugnans mortem occubuit. Cognito facinore,eius cohors quæ in proximo erat,in percuſſores confeſtim erumpit, renouatoq; certamine, cædem principis uindicare conatur. Dimicatum aliquandiu eſt,his pro uita,illis pro gloria,ſumma ope nitentibus,tandem Cineardus qui iamiam uictoriam manu tenebat, prœliando cecidit, cuius caſu reliqui perculſi,ad unum contrucidantur. Britrichus inde rex factus eſt, ordine regum à Cerdicio ſextusdecimus, uir quietus atque modeſtus,pacisq; quàm belli ſtudioſior,cui propterea Egberti uirtus,qui illi poſtea ſucceſſit,ualde formidoloſa erat:nam regium genus quod à Cerdicio primùm cœperat,ita id temporis confuſum erat, ut fortiſsimus quiſque Occidentalium regnum ſibi uindicandum iudicaret, & cum primis Egbertus, qui regio tamen ſanguine ortus erat. Igitur rex, ut ſecurius degeret, hunc adoleſcentem in Gallias,in exilium ire iuſsit:id quod ille patienter tulit, perinde quaſi certò ſciens illud ipſum ſibi bono, ſicut poſtea contigit, fore. Sic Britrichus otium trahebat, cùm prædones aliquot Daci in inſulam delati, ad Humbri oſtium deſcenderunt, ac oram maritimam primò, loca deinde interiora uaſtare, atq; in illis prædari cœperunt. Verùm cùm rex ad primum nuntium, miſiſſet bene magnam armatorũ manũ,quæ Dacos reditu ad naues prohiberet, illi ubi in ſe undiq; inſulanos concurrentes conſpicati ſunt,relicta præda,ad portum raptim pedem retulerunt, aſcenſiſq; nauigijs, eò unde uenerant, remigrarũt. Sed ea res initium fuit uenturi magni deinde mali. Daci etenim cognita ſoli ubertate,haud multò pòſt in inſulam rediere,ac uſq; eò cum Anglis bellarũt, quoad bonam partẽ occuparunt,prout alius edocebit locus. Britrichus exin anno cùm regnare cœpit ſextodecimo,& ſalutis humanæ DCCC, naturæ cõceſsit: cuius morte audita, Egbertus ex Gallia properè in patriam reuerſus, omnium conſenſu rex creatur.

Cæterùm antequam reliqua proſequamur,de ſtatu rerum Scoticarum,qui id temporis erat, exponere libet. Amberdetum regem, de quo in extremo libro tertio meminimus,in bello Pictico interfectum,ſecuti ſunt Eugenius ſeptimus eius frater,Mordacus Amberdeti filius,Etfinus,uiri ſemper domi militiæq; pacis autores,in rebusq; gerendis ualde ſpectati: item Eugenius octauus,Ferguſius tertius,homines in uitijs uerſati,ſed ambo tandem digno mactati ſupplicio, hic à ſuis domeſticis, ille à ciuibus: poſtea Soluatius,& Achaius Etfini filius. Is princeps omni laude cumulatus,Saxonum opes quæ maiorem in modum in dies ſingulos creſcebant,pertimeſcens,primo quoq; tempore cum Magno Carolo fœdus icit, ĳs conditionibus, ut ſe mutuò iuuarent. Non ſine Dei numine,id factũ prædicãt,quandò etiã nunc amicitia inter Scotum & Gallũ, inuiolata manet, ita ut alter cum altero in perpetuum conſentiat,id quod etiam ferunt aſsignandum odio inter uicinos ſuis ſemper finibus timentes orto,& idcirco illud utriſq; in Anglum, & Anglo uiciſsim in utroſque commune eſſe. Ille item ad Carolum, qui nouas conditurus academias, ad ſe uſq; ab extremis orbis partibus, eruditos uiros aduocabat, Clementem & Ioannem homines doctiſsimos miſit, per quos Carolus poſtea & Lutetiæ & Ticini bonas artes cũctos mortales docẽdos curauit. Secutus eſt Cõuallus

ſecundus, Dungallus, & Alpinus. Is bellum à Dungallo in Pictos ſuſceptum fortiter geſsit, ſed ad ultimum infeliciter cum illis congreſſus capitur, nulloq; regiæ maieſtatis habito honore, ilicò ſecuri percutitur. Cuius rei indignitate Chennethus ſecundus eius filius permotus, bellū protinus renouauit, nec prius ab incœpto negocio deſtitit, quàm Druſchenum hoſtium regem ceperit, pariq; ſupplicio affecerit: qui ita uictoria uſus, poſt paulum omne ferè Pictorum genus deleuit. Atq; per hunc modum, Scoti regnū in Britannia quale nunc eſt, iampridem obtinuere. Fuit ille annus ſalutis humanæ DCCCXL, & Pictorum regni in Britannia, DCCLIII. Quòd ſi quibuſdam Anglicis annalibus credimus, non hunc res Pictica exitum habuit: in illis enim traditur, Pictos non armis, ſed dolis uictos, eorum principibus ſpecie humanitatis, ad cœnam uocatis à Scotis, ac ſubitò interfectis. Quod multi fabulæ perſimile ducunt, cùm una omnino cœna non facilè potuiſſet tot abſorbere principes, ac uniuerſum populum. Chennetho ſucceſsit Donaldus frater, quòd Ethus eius filius per ætatem non eſſet utilis ad Rempublicam gerendam. Is homo quamuis diſſolutus, & ob id poſt ſextum annum, quàm regnare cœperat, uſus ſua manu, interierit, tamen à ſuis fortiter adiutus, in reliquos Pictos arma iam parantes mouit, funditusq; ſuſtulit. Deinde fiunt reges Conſtantinus, & Ethus. Hunc Gregorius uita pariter atque regno ſpoliauit, ſed facinoris infamiam officio delendam iudicans, opes Scoticas mirū in modum adauxit, redacta in poteſtatem Hybernia inſula. Gregorio ſucceſsit Donaldus ſecundus, & Donaldo Conſtantinus tertius, filius Ethi, de quo plura in uita Edouardi regis Angli, dicemus. Sed iam libri finem faciamus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER QVINTVS.

DE PRINCIPIO ſeptem regnorū, atq; de fine qui mox conſecutus eſt, ſex eorundem, id eſt, Cantiani, Meridionaliū Saxonum, Orientaliū Anglorū, Orientaliū Saxonum, Merciorum, & Northumbrorū, item de bellis inter regulos geſtis, deq; eorum ſeditionibus, ſuperiore libro diximus: nunc autē de incremento Occidentalis regni, & quando ad illud cætera regna adiuncta fuerint, exponendū eſt, quò tandem & regum & rerum ſeries ſimul ubiq; quadret. Egbertus uir eximia ſpe, ſummæ uirtutis, rex Occidentalis à Cerdicio decimusſeptimus ab omnibus, uti ſuprà demonſtratū eſt, conſalutatus, poteſtate adepta auſpicatiſsimè uti cœpit, ſanè peritiſsimus pugnādi: quippe qui apud Gallos, dum exulauit, militarē artem ſtudioſe didicerat, bellica facinora in primis ſibi obeunda ſtatuit. Itaque Britannos, hoc eſt, Vuallos ſtatim initio principatus domuit, qui adhuc libertatis cupidi, minimam nacti occaſionem ab Anglis crebrò deficiebant, in eosq; quotidie inſurgebant, ut qui uicti modis omnibus uinci nolebant. Hoc proſperè & celeriter confecto negocio, iam ob famam rei geſtæ, ſumma autoritate, atque nomine ualebat, territabatq; finitimos regulos, utpote qui uidebant eum talem eſſe in militari arte, ut iamiam ſuis fortunis imminere animo cernerent.

Ea

Ea res in primis pupugit animum Bertulphi Merciorum regis uiri fortiſsimi. Is enim quãuis probè ſciret periculoſum eſſe, cum uiro forti & perito bellandi, acie confligere, attamen ex altera parte, non ignorans facinus multò glorioſius fore, ſi bene caderet, ſtatuit cum Egberto contendere: itaqꝫ parato maturè exercitu, illi bellum indixit. Non abnuit Occidentalis rex certamen, qui impigrè circunductis breui ſpatio copijs, hoſtem aggredit̃, cõmiſſaqꝫ pugna, dimicatur utrinqꝫ acriter, ac ancipiti prælio: ad extremũ Mercij itinere & longo certamine feſſi, fugam ſenſim capere cœperunt. Quod Occidentales ſentientes, maiore ui iam repulſos hoſtes inſecuti, ingentem ediderunt cædem. Hanc uictoriã Egbertus adeptus, in eam ſpem uenit, ut iam ſibi perſuaderet, poſſe ſe facilè finitimos populos ſuperare, quippe quorũ res manifeſtè ad caſum inclinatas cernebat: & ante alios decreuit armis inuadere Etheluolphum Cantianũ regem, hominem in Cantianis parui omnino nominis, minimæqꝫ exiſtimationis. Itaqꝫ cum omni exercitu Cantianũ ingreſſus agrum, diu nemine qui ferè reſiſteret, inuento, regionem quaquauerſum depopulat̃, uicosqꝫ omnes incendendos diripiendosqꝫ militibus tradit. Etheluolphus qui parum ſuis uiribus confidebat, ſubitæ rei motu territus, tantum abfuit, ſicut nonnulli tradunt, ut pugnam facere ſit auſus, ut etiam ſeſe fugæ dederit, uitamqꝫ inde in exilio egerit. Veruntamẽ alij, cum quibus conſentio, ſcribunt, eum collecta quamcelerrimè potuit, militũ manu, fortiſsimè præliũ cum hoſte cõmiſiſſe, atqꝫ inſigniter dimicantẽ captum fuiſſe. Verùm utcunqꝫ res geſta ſit, talem euentũ habuit, ut Egbertus uicerit, Cantianoqꝫ regno ſit potitus. Creſcebant hoc pacto mirandum in modum Occidentaliũ opes, & finitimis formidoloſiores fiebant, quamobrẽ facilius omnes Egberto parebant. Is igitur ut Merciorum quoqꝫ uires infringeret, Orientales Anglos, quorum amicitiam & ſocietatem renouato fœdere, paulò antè ſibi adiunxerat, hortatus eſt, ut parato exercitu, in Merciam irrumperent. Quod illi partim ut regi ſatisfacerent, partim quò ulciſcerent̃ iniurias ab ipſis Mercijs acceptas, quippe qui eorũ fines paucis antè diebus deuaſtarant incurſionibus, neutiquam grauatè fecerunt. In ea pugna etſi tumultuaria, Bernulphus rex Mercius primo congreſſu cecidit: dein ira & odio ſtimulante, iterum congreſsi, & in certamine Ludicenus, qui Bernulpho ſucceſsit, interemptus eſt. Ita Merciorũ rebus debilitatis, Egbertus iam aperto Marte Vthlacum, qui Ludiceno ſucceſſerat, adortus cepit, captumqꝫ ſub iugum miſit. Tali rerum ſucceſſu Northumbri exterriti, de gradu, ut aiunt, ſubitò deijciunt̃: quippe qui maluerunt ſeſe dedere, quàm hoſtilia arma pati, aut experiri. Porrò ij eiectis interfectiſqꝫ regibus ſuis, ac Dacorum iugo excuſſo, domeſticis ſeditionibus barbarorumqꝫ depopulationibus afflicti, ad Egbertum legatos de deditione miſere, qui oppida, ciues, agros, omniumqꝫ oppidanorum fortunas publicas & priuatas illius fidei traderent, ut ſe deditos tueretur. Accepit libenter eam deditionem rex Egbertus, ac deditos bene ſperare iuſsit, pollicitus fore, ut nunquam amplius barbarorum iniurijs afficerentur. Sic Northumbrorum nobile regnum ab Occidentalibus Saxonibus ad extremum occupatum eſt. Sunt tamen, qui aliter tradant de eiuſmodi regni exitu, perhibentes regem Occidentalem bello petijſſe Ethelbertũ, ſiue Adelredũ ultimũ Northumbrorũ regem, eumqꝫ deuictum unà cum regno, in hoſtis poteſtatem ueniſſe. quod nequaquã multũ à

uero alienum ducerem, ſi ratio temporis pateretur: nam, ut ſuperiore libro prodidimus, conſtat poſt eiectos reges, triginta & amplius annos interceſsiſſe, cùm Egbertus rebus Northumbricis eſt potitus. Per idem quoq; tẽpus, Egbertus Sutthredum Orientalium Saxonum regem, paruo omnino negocio uictum, regno ſpoliauit. Creuerunt per hunc modum, ita ad eum diem, res Occidentalium, adiectis eorum imperio tribus opulentiſsimis regnis, ut illud totum, quod ad occupandam omnem inſulam, ſemper Scotiam excipimus, ſupererat, id eſt, regna Merciorum, & Orientalium Anglorum, pro nihilo haberetur, utpote quod iam uiribus uacuum, breuiq; caſurum, ſicut poſtea contigit, in Occidentalium poteſtatem erat, non ſecus ac Egbertus ſperabat, aut fore arbitrabatur, qui perinde ſumma iam rerum quaſi potitus, partim ut deleto Britannico nomine, ſui generis memoria in inſula perpetuaretur, partim ut eodem iure, eodemq; nomine, omnis populus cenſeretur, primus Britanniã, Angliam, & uniuerſam gentẽ Anglos appellauit, idq; edicto ſanxit perpetuò manſurum. Poſt hæc ſapiens princeps tanto rerum ſucceſſu, id quod facilè ſolet mortalium animos fatigare, nihil elatus, eadem aduerſus omnes humanitate, gratia, munificentia, pacisq; ac quietis ſuorum ſtudio maximè erat, cùm ecce Daci, otium honeſtum patriæ (ſic ſunt humanæ res ſexcentis caſibus quocunque temporis puncto obnoxiæ) perturbarunt. Hi parata claſſe, per mare prædabundi, & ad littus Germanici Oceani appulſi in terram deſcendunt, prædamq; facere incipiunt. Qua re ſtatim nuntiata, rex paucis ſecum ſumptis militibus, prout in repentina fortuna fieri ſolet, it hoſtibus obuiam, eosq; nullis ordinibus firmatos prorſus incautè adoritur. Fuit ab initio pugna Anglis aduerſa, urgebat tamen rex militem ſuum, cùm fortiter præliando, tum commemorando, quàm turpiſsimum foret, eos milites à piratis & latronibus demum ſuperari, qui reges plures uiciſſent. Interea Daci ubi cognouerunt ægrè reſiſti, & haud dubiam hoſtium laſsitudinem eſſe, tum ſeſe magis concitant, multisq; paſsim cæſis, Egbertum circunſiſtunt. Iam nox aduentabat, cùm rex deſperata ſalute, uix ægreq; cum paucis fugiens elabitur. Dacus uerò tametſi ſuperiorem ſe eſſe ſciebat, trepidus tamen, ne in terra hoſtili inſidijs circumueniretur, à perſequendo deſtitit. Occidentalis rex ea nocte, cuius præſidio ex periculo mortis euaſerat, nequaquam accepto incõmodo fractus, cùm diuerſi ex ſuis integri intactiq; de certamine abiſſent, reliquias exercitus diſsipati magno ſtudio colligit, reficitq;: interea etiã orto rumore aduerſæ pugnæ, multi ad regem captis continuò armis, proficiſcebant̃. parato itaq; ſatis idoneo exercitu, omnes copias in hoſtes educit, commiſſoq; iterũ prælio, eos externo certamine defatigatos nullo negocio fudit. Pars Dacorum ibi cæſa, pars ad naues elapſa, uento confeſtim ſe dedit. Poſt hanc uictoriam, Egbertus quem uirtutis gloria cum ſumma laude ad cœlum extulerat, quippe qui regnum quod paruum admodum acceperat, induſtria ſua ampliſsimum reddidiſſet, ſenio iam confectus, uita exceſsit, anno cùm regnare cœperat XXXVII, ſalutis humanæ DCCCXXXVII. Reliquit filium Etheluolphũ iuuenem, qui ei ſucceſsit. Hunc pater, cùm non ignoraret regem qui laudem mereri uellet, oportere eſſe fortem, iuſtum, ſeuerum, grauem, magnanimum, liberalem, & beneficum, à puero ita inſtituit, ut ea ipſa regia laude omni tempore dignus fuerit: qui præterea à principio religione obligatus eſt, ſubdiaco

natus

natus ordine initiatus: ſed mox Leonis Romani pontificis autoritate, eo ſolutus uinculo, Osburgam electiſsimã puellam uxorem duxit: de quo antequã plura ſcribamus, cõmodùm de origine Dacorum, qui à ueteribus etiam Daui uocati ſunt, dicendum duxi. Ii enim ſedibus egreſsi, uſq; eò Anglos modò prædonum more, eorum agros ac domos diripiendo, modò iure iuſti belli dimicando diuexarunt, dum in inſula regno potiti ſint. Sed hæc pòſt loco perappoſito dicentur, nunc de ipſa origine tam feræ quondã gentis diſſeramus.

Gothi Germanicum ſiue Scythicum, non enim de ea re ſcriptores inter ſe conſentiunt, genus hominum ferociſsimum, modò Getæ, modò Daci à priſcis autoribus nuncupati ſunt: ex quibus Strabo libro Geogr. ſeptimo, autor eſt, Getas diſcretis ſedibus diuerſos à Dacis habitaſſe, ut Daci mediterranea loca tenerent, Germaniam uerſus, & Iſtri fontibus uiciniores, qui olim Daui uocati ſunt: Getæ in Pontum uerſi, magis Orientales eſſent. Igitur Getæ & Daci uidentur gens una fuiſſe, atq; tantùm ſedibus diſcreta: quandò eodem teſte, utriſq; eadem erat lingua. Iis ab Auguſto pax data eſt, uetitiq́; ſunt Danubij limitem tranſcendere: à quibus haud multò pòſt uiolatis finibus, duo Romani duces primùm, Oppius Sabinus, deinde Domitiano principe, Cornelius Fuſcus ad eam iniuriam uindicandam miſsi, cum omnibus copijs cæſi ſunt. Exegit deinde Traianus princeps eam gentem Romanis finibus, atq; in ſuas ſedes compulſam uehemẽter afflixit. Poſtea Antoninus cui Caracallæ cognomen fuit, cùm duceret aduerſus Parthos exercitũ, Dacos quòd parũ quieturi uiderentur, ex improuiſo adortus, domuit. Et inde Gordianus minor illos res nouas molientes nullo negotio compeſcuit. Maiores deinde eius gentis motus ſecuti ſunt: enimuero Philippo principe, qui primus Romanorum Imperatorũ Chriſtianus effectus eſt, pleriq; ferociſsimarum gentium populi Romani imperij finibus tumultuoſe uiolatis, Thraciam, Lyſiamq́; maximè uexarunt. Quo quidem tempore, aut nõ multò pòſt, quandò iam fata Romani nominis gloriam ad exitum trahebant, eiuſmodi fæces hominũ in omnes orbis partes coacto agmine, eruperunt: nam Gothi Aſiam inuaſerunt, Bithynia prius uaſtata, cum Macedoniæ & bona Thraciæ parte. Hanc demum barbarorum colluuiem ita euagantem, Claudius ſecundus Romanorũ princeps in Myſia propémodum ad internecionẽ deleuit, CCC millibus hoſtium cæſis, aut captis. Nec multũ aut uſpiam quieuerunt, ſed poſtea arma mouentes, ab Aureliano trans Danubiũ, uno prælio uicti ſunt. Atq; ita demum Gothi tot cladibus alijs ex alijs affecti, diu armis abſtinuerunt, donec poſtremò obtinente Orientis imperiũ Valente, ab Hunnis quoq; uicti fugatiq́; ſunt. Ii etſi Gothi in primis fuiſſe dicuntur, tamen quia nunc à ueteribus, ut dictum eſt, Getæ, nunc Daci nominati ſunt, & ſatis omnino conſtat inter illos ferociſsimarum gentium populos, qui Gothorum ductu, Romani imperij fines Philippo principe ingreſsi ſunt, Getas & Dacos potiſsimũ fuiſſe. Igitur hos Dacos ſeu Getas tot cladibus affectos, finibus ſuis pulſos, nouas ſedes quæritando, ad ultimũ in aquilonalem Germaniæ partem ſeſe contuliſſe, atq; Daciam ex ſe dixiſſe ferunt. Hæc pars in Oceanum ſeptentrionalem inſtar brachij humani uerſa, Cherroneſi formam habet. At ne Geticum aut Dacicum nomen à Gothico diſiungeretur, inſulã quoq; in Oceano haud longè à Dacia, in Arcton protenſam, quam fortè aut tunc aut poſtremò occuparũt, Gothiã appel

laſſe traduntur. Et hæc ſimul cum ipſa Cherroneſo, ab eadem gente poſsidetur, quæ obliterato prorſus antiquæ patriæ nomine, ut dictum eſt, ex eius dominatu Dacia nuncupatur. Sane hanc quondam terram Cimbri, quos C. Marius uicit, tenuere, quam nunquam ferè una gens coluit: quo factum puto, ut priſcum nomen interierit. Atqui Dacia antiqua Pannonijs uicina hodie Valachia nuncupatur, ex eo, quòd Dacis inde expulſis, & alias ſedes quæritantibus, Romana colonia illuc miſſa eſt: nam Valach lingua eorum, Italicum ſignificat. Valachorum deinde duæ factiones fuere, Dragulæ, & Dani: ſed Dragulæ Danis impares, noſtrorũ patrum memoria, Turcas in eam terram induxerunt, qui Danos penè deleuere, quos Ioannes Hunyades, Matthiæ regis Pannoniorum pater, reſtituit, atq; Turcis ereptos ſibi nominiq; Chriſtiano uindicauit. Hinc ergo cognoſcamus licet, qui in præſentia Daci aut Dani ſint, ut ne eos Danos appellemus, qui Cherroneſum Cimbricam habent, cùm illi etiam nunc in ſua Valachia ſint, ſed Dacos, qui patrijs ſedibus eiecti, in eam peninſulam ſe ad extremũ contulerunt. Quod uerum eſſe, uel illud declarat, quòd eius regionis dominus non ſe Danorum, ſed Dacorum regem uocitat, uti ex illius diplomatibus liquidò conſtat. Quare ſcriptores illi dubio procul errant, qui in ſuis hiſtorijs eiuſmodi Oceani accolas Danos pro Dacis ponunt. In hac hæreſi cum primis eſt Saxo Grammaticus eius gentis recens rerum geſtarum ſcriptor, ſi codex formis excuſus non eſt mendoſus. Quocirca ne nos in eadem erroris naue uerſaremur, non libuit tales in hac parte ſequi autores. Sed ad inceptũ redeamus. Hæc itaq; gens ferox, quæ Germanicũ nunc Oceanũ accolit, quæq; trans Iſtrum olim ſedes habuit, cùm domi in dies magis magisq; multitudine ſuorum premeretur, tandiu Anglos (haud enim Dacia longo Oceani maris interuallo, ab Anglia diſcreta eſt) armis diuexauit, donec ſubegerit. Hæc ſummatim de Dacorum origine.

Cæterum ad Etheluolphum redeo. Huic uiro rebus omnibus apprimè ornato, qui meritò poteſt cum patre conferri, quem haud dubiè ad humanitatẽ & iuſtitiam natura genuerat, nihil potius fuit, quàm de ſuo populo continenter optimè mereri, ac æquiſsimos quoſq; rebus agendis ſemper præficere. Cuius rei autores cum primis erant diuus Suitinus, & Adelſtanus, id temporis uitæ ſanctimonia & prudentia celebres, quos rex in intimis habebat. Quare pax & iuſtitia ubiq; florebat, cùm manus ingens Dacorum ex patrijs ſedibus profecta, ac prædandi ſtudio iterum per inſulam uagata, multis incommodis inſulanos affecit, in quos ita populantes rex ſumptis neceſſariò armis, à quibus libẽs ſuapte natura manus abſtinebat, ſatis ferociter eſt ſæpius inuectus. Impia tamen gens atq; huc atq; illuc more ferarum curſitando, ac crudeliter in omnes ſæuiendo, diuerſa loca regni, & præſertim Cantium maximè deuaſtauit: ſed eam ingenti præda onuſtam, inſulani poſtremò toto regno expulerunt. Rex ea moleſtia liberatus, haud multò pòſt Romam uoti cauſa petiuit, ubi à Leone quarto pontifice benignè acceptus, fecit Romano pontifici eam quoq; inſulæ partẽ, quam Egbertus pater ad regnũ adiunxerat, uectigalem, imitatus Inam, id quod ſuprà memorauimus: legeq; ſanciuit, ut qui ex ſuis poſſeſsionibus, triginta denariorum uectigal in ſingulos annos caperent, aut plures domos haberent, pro ijs, quas habitarent, ſinguli ſingulos denarios quotannis Romano pontifici, ad diem feſtum apoſtolorum Petri & Pauli,

uel ſummum, ad uincula Petri, ſoluerent. quam legem quidam, licet falſo, Aluredo eius filio aſsignant. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCXLVII. Idem fertur inſtauraſſe Romæ ſcholam quandam primò ab Offa Merciorum rege conditam, & paulò ante eius aduentum in Vrbem, incendio ferè conſumptam. Ipſam autem ſcholam, ubi Romæ Angli duntaxat manebant, bonisq́ artibus operam dabant, eo loci fuiſſe opinor, quo poſtea hoſpitalis domus diuo Thomæ dedicata poſita eſt, ad quam Angli homines receptum habent. Rex Etheluolphus moratus eſt Romæ maiorem anni partem: poſtea domũ reuerſus non modò ſe clementem principem, ſed optimum parentem omnibus ſuis præbuit, ut qui cuncta ad honeſti cultum, modeſtiamq́ referebat. Genuit ex Oſburga uxore, filios Ethelbaldum, Ethelbertum, Ethelredum, & Alfredum, ſiue Aluredum, egregiæ indolis & formæ iuuenes, quos bonis artibus imbuendos ſummopere curauit: ſed nihil æquè elaborauit, quàm ut liberales & largi euaderent: ſciebat enim ſapientiſsimus pater, nullum fermè uitium pernicioſius auaritia omnibus criminibus implicata, poſſe in principem cadere, quippe qui cùm multis imperet, per multorũ fortunas id malum peruadat, neceſſe eſt. Illi igitur ita à patre bonis moribus inſtituti, non immeritò poſt eius mortem, ſinguli deinceps regnarunt. Cum Etheluolphus in hac morum uitæq́ modeſtia ageret, leui repentè morbo tentatus occidit, anno cùm regnare cœperat, uigeſimo: eius corpus Vintoniam delatum, ibi honorificè ſepelitur. Per idem tempus florebant ſanctitate uitæ uirgines Modeuena, apud Hybernos, Achea & Oſitha apud Anglos. At iſta à Dacis morte afficitur, illæ uerò nullis fortunæ telis petuntur. Ita Oſitha martyr, & Modeuena atque Achea uirgines in diuorum numerum poſthac adſcribuntur. Ethelbaldus fit deinde rex à Cerdicio decimusnonus, qui tantum menſibus quinq́ regnum obtinuit, nam ſubitò in febrem incidit, ex eaq́ mortem obijt: quem ita immatura morte extinctum Ethelbertus ſecutus eſt, uir auo, patre, maioribus ſuis multò digniſsimus. Statim initio eius principatus, manus ingens Dacorum in inſulam irrupit, quæ per agros Cantianos uagata, multis incommodis incolas affecit: quibus haud multò pòſt rex impigrè obuiam factus, non prius à perſequẽdo deſtitit, quàm multa edita cæde, eos omnes inſula exegerit. Dum poſtea princeps hac re bene geſta, maiora in dies ſingulos, ad augendũ tranquilli regni ſtatum, animo agitat, uix quinto anno cùm regnare cœperat, completo, moritur. Ethelredus deinde Ethelberti frater à Cerdicio uigeſimus alter rex creatur, uir domi placidus atq́ humanus, qui fama & gratia quadam, omnes ad amicitiam beneuolentiamq́ alliciebat, foris uerò non item: nam militaris diſciplinæ ſciens, nihil non ſeuerius agebat: atque ita tam pace quàm bello clarus fuit, licet ei negatum fuerit, aut diu in uita manere, aut in otio eſſe, uixit enim ſex duntaxat annos, & toto ferè eo temporis ſpatio, cõtinuis bellorum fluctibus agitatus eſt.

Quippe Daci qui inſulæ ubertate iampridem cognita, ſæpius ingentẽ prædam inde exportarant, modò inſidijs, modò aperto Marte, adnitebantur uires Anglorum ita infirmare, ut tandem aliquando imperium in inſula obtinerent, quare quotidie factis paſsim prælijs, inſulæ ſtatum turbabãt. Cum iſtis Ethelredus collatis ſignis ſæpe conflixit, uaria licet fortuna. Quapropter Daci uictoriam animo concipientes, cùm uiderent nihil eſſe, quòd amplius tu-

multuantium more,rem tentarent,dein inſtructa acie inſulam inuadendã ſtatuerunt.Itaq; nõ multò pòſt Iuarus eorum rex cum ingenti claſſe adfuit, delatus in Humbri oſtiũ, qui de ſumma rerum certare affectans,hoſtiliter agrum ingreſſus eſt.Interea rex nihilo ſegnius eò quò hoſtem aduenisſe audierat,ad‐properauit,ac ubi in conſpectũ uenerat,ſuos in aciẽ eduxit,quos ad hunc modum inſtruxit:In ſiniſtro cornu,partem equitũ cum omnibus auxiliarijs, quibus Aluredũ minorẽ natu fratrẽ, uirum ſingulari uirtute præfecit: cuius ad nutũ centuriones ſingulos paratos uoluit:in dextero uerò cornu, alterã partẽ equitum cum bene magno ſagittariorũ numero,&peditum flore,locauit,ubi ipſe erat.Dum ita Anglicus exercitus ad pugnam ſe expedit, Daci in quibus plus audaciæ & temeritatis inerat, iam paratis antea ordinib. appropinquãt, ac ſigno ad unum temporis punctum utrinq; dato, concurrũt acriter, uarieq; pugnãt.Sed Angli cùm uidiſſent hoſtes infeſtis pilis quanta maximè potuiſſent ui procurriſſe,& animaduertiſſent,non occurri poſſe à ſe æqua conditione,tum ut uſu periti ac ſuperioribus pugnis exercitati ſenſim ſe repreſſerunt, & ad medium ferè ſpatium conſtiterunt, ut non conſumptis uiribus appropinquarent,& interea hoſticus ille furor aliquantulũ refrigeret. Ita paruo intermiſſo tẽporis ſpatio, ac rurſus reuocato curſu, celeriter in hoſtes inſurgũt. Neq; Daci huic rei defuerunt, qui & impetũ Anglorum tulerunt, & ordines conſeruauerunt,ac uniuerſi ſtrictis gladijs procurrerunt,omniſq; multitudo ſagittariorũ ſe profudit. quorum impetũ Anglus non tulit, ſed paulùm loco motus ceſsit, iamq; fugam meditari cœpit.Id ubi rex animaduertit,equites omnes ad excipiendum illum impetum conuertit. Daci nihil loco excedentes, curſum aliquantulũ repreſſerunt. hoc idem iam aduentante nocte, Angli fecerunt:quod utriſq; gratiſsimum fuit,nam à mane ad ueſperum, pugnatum erat,& nox prælium iam in ſiniſtro cornu,quò ſe multo labore fatigati contulerant,dirimere cœperat, atq; corpora interfectorũ ubique iacentia pugnam utrobiq; maximè impediebant. Igitur facilè ab utraq; parte receptui ſignum datum eſt,& illud Anglis peropportunũ, qui adeò ægrè reſiſtebant, ut iamiam fama eſſet, eos eſſe uictos, ita, ut nihil propius factũ fuerit, quàm ut Northumbri hortantibus Mercijs, rebellarent. Ea nocte Daci admodum ſoliciti, nimirũ quibus ſatis cognitũ erat, oportere in terra hoſtili aut mori aut uincere, corpora cibo curant, congeſtiſq; in unum demortuorũ cadaueribus, ac uulneratis ſimul curatis, ſeſe uiciſsim quieti dant. Angli uerò qui eo die penè ſuperati fuerant, noua ſubſidia parant, concurrentibus continenter undiq; multis mortalibus ad ſuppetias ferendas ſuis:& ita poſtridie iam albeſcente cœlo, cùm recẽtes atq; integri multi defeſsis ſucceſsiſſent, magnis animis ſeſe ad pugnam expediunt, quam hoſtes, tametſi externo prælio fatigati, nulliſq; ſuorũ uiribus aucti, haudquaquam retardarunt. Certamine itaque iterum renouato, parum admodum æqua conditione pugnatũ eſt: nam Iuari interitus, qui inter primos præliantes ſtatim confoſſus cecidit, ita Dacorũ animos terruit, ut e ueſtigio ſe in fugam dederint: ex quibus, antequam in tutum ſe reciperent, bene multi trucidati ſunt:poſtquam autem locum caſtris idoneum ceperunt, protinus Agnerum & Hubonem fratres, quorum ſuprà mentionem fecimus, ſibi duces conſtituerunt, qui miro ſtatim ſtudio exercitum reparare nituntur. Cum his non conſentiunt, quæ à Saxone Grammatico produntur,

qui

qui ſcribit Iuarum, ubi uidiſſet leonis pellem non peruenire quò uolebat,uulpinam aſſuiſſe:hoc eſt,uiribus ſuis non ſatis fidentem, fraude petiſſe hoſtem. Porrò,ut idem ait, Iuarus conciliata cum Anglo pace, tantum arui ab eo impetrauit,quantum equino poſſet circundare tergo,& illo in minutiſsimas corrigias ſecto,amplum urbi condendæ locum occupauit: qui deinde renouato bello, rerum hoc pacto potitus eſt: ſed biennio pòſt, relicto Agnero inſulæ præſidio,domum ob rerum nouarum motus redire,neceſſe habuit. Non ponit Saxo nomen urbis ab Iuaro ſubitò ædificatæ. Aſt ab iſto artificio uidet̃ traxiſſe nomen oppidum, quod Dongcaſtrum uocatur: nam thong,angliçè corrigia dicitur, & th pro d Angli utuntur, ut inde Dongcaſtrum ſit nomen compoſitũ: ſic auguremur licet. Sed ad rem reuertamur. At Ethelredus tametſi magna potitus uictoria,nihil tamen hoſtium uires aſpernatus,reliqui negotiȷ gerendi nullam dimittebat facultatem,quòd intelligeret ingentẽ hominum multitudinẽ in inſulam continẽter accurrere ſuis ſuppetias laturam,quæ haud inde multò pòſt adfuit. Daci decimoquinto die, poſt acceptam cladem, refecto exercitu,cum Anglis congreſsi haud dubia ſpe,ita illos fuderunt, fugaruntq́;,ut parũ abfuerit,quin ille ultimus ijs dies conferendi ſigna cum Dacis fuiſſet. Victor deinde exercitus ad prædam faciendã cõucurſus,latè omnia uaſtare cœpit:qui cùm liberè nimis percurreret hoſtium agros,inopinans incidit in inſidias, quas Ethelredus illi ſic furenti,coactis in unum ex curſu ſuis, fecerat. Ibi nón mediocris ab Anglis Dacorum fugientium ſtrages eſt edita, haudquaquam tamen incruento milite,inter quos & ipſe Ethelredus uulnus accepit,cuius cruciatu intolerabili afflictus,breui pòſt occidit. Fuit ille annus cùm regnare cœpit Ethelredus,ſextus: qui rerum geſtarũ fama adeò nomen ſuum celebrauit,ut immatura morte nihil damni feciſſe uiſus ſit, cùm præſertim Aluredo fratri uirtutis ſplendore pari,negotium ſuſcipiendæ curæ regni moriens mandarit,quem iampridem hæredem fecerat.

Aluredus rerum potitus,primo quoq; tempore,uoti cauſa,Romam profectus eſt, ubi regiæ coronæ honore ab Hadriano ſecundo Romano pontifice rurſus honeſtatur. qui fuit annus ſalutis DCCCLXXII. Quocirca quadrare non poteſt,ut à Leone quarto id decoris ſuſceperit,ſicut quidam rationi temporis altè indormientes falſo prodiderunt. Non quieuerũt interim Daci, qui primùm Merciam ingreſsi, Bertulphum regem imperio ſpoliarunt: ſed non multò pòſt à Burthredo inde expulſi fuere,quem etiam paruo pòſt tempore, regno deiecerunt,& Mercia potiti Ceouolphum,prout ſuperiore libro abundè memoraui,eius regionis regem fecerunt:deinde Northumbros adorti,intra Eboracũ metu incluſos ſuperarũt,urbemq́; captam diripuerunt. Quibus rebus proſperè geſtis,elati orientales poſtremò Anglos uicerunt, interfecto Edmundo illorum rege, uiro ſanctiſsimo:ac ijs ita ſuperatis Guthormum unum ex ſuis ducibus regem conſtituerunt: cui poſtea ſucceſsit Ericus etiam Dacus,quem crudeliter dominantem ipſi Angli ad ultimum occiderunt. Sic Daci per id tempus, Merciam tenebant, ſimulq́; Anglis orientalibus imperabant, totis uiribus intenti, quomodo occidentales opprimerent,quorũ opes ita creſcere,magnopere dolebant. Erat Aluredus tam rebus externis laudandus,q̃ domeſticis inſtitutis admirandus,item ſummo ingenio, ſummaq́; prudentia,cui ab initio principatus,omnia difficilima fuerunt,deinceps uerò

omnia plena laboris, cæterum feliciſsima. Tot uirtutes optimo principi inuiderunt cum primis Daci, conatiq́ʒ ſunt eum quamprimum opprimere: cùm enim ille aliquando eſſet in uilla, quam in Londinenſi agro habebat, ibiq́ʒ animi gratia, interdum in uenatione foret, Daci qui Londini morabantur, certiores facti datam eſſe occaſionē perdendi inimici, ſubitò illuc cum bene magna armatorũ manu aduolant, ac de improuiſo regem uillæ parietibus includũt. Re ſubita perterriti milites Angli, qui admodum pauci erant, perſuadere regi conantur, ut dum ipſi erumpunt, fuga ſibi conſulat. Ille autem exiſtimans id, ut indecorũ minimeq́ʒ dignum maieſtate regia, ſibi crimini datum iri, occurrendum periculo deliberat, atque factus irruentibus obuiam fortiter pugnat: ſed ubi uidit, ſe ac ſuos à multitudine hoſtiũ circũueniri, tum demum, etſi inuitus, neceſſariò fugam capit, non tamen latebras quærit, uerùm ut bonus imperator in præſentia hoſtili rabie à tergo omiſſa, exercitũ quamcelerrimè poteſt, undecunq́ʒ conflat, fitq́ʒ Dacis obuiam, qui nuntiato hoſtium concurſu, non auſi in medium procedere, ſeſe Londinum receperunt, regisq́ʒ uires maximè formidantes, per legatos de pace agere cœperunt. Pacis autem conditiones erant, ut res occidentales nullo unquam tempore poſthac infeſtas excurſionibus latrocinij ſúe redderent, ac pacti ſeruandi cauſa, obſides darent. Sunt qui ſcribant, pacis leges in primis fuiſſe, ut Daci de inſula exirent, nunquam amplius redituri, id quod tam à uero eſt alienum, quàm à facto fuit: quia illi iam latè dominantes, niſi extrema ui adacti, quæ nondum exiſtebat, illud modis omnibus facturi non erant. Has conditiones rex minimè eſt aſpernatus, quippe qui præ bono otio, iam bellum oderat, quò ubi ab armis eſſet ceſſatũ, poſſet patriã literis, quæ per id tempus adhuc raræ erant, decorare, legibusq́ʒ firmare. Igitur acceptis obſidibus, fœdus cum hoſtibus percuſſit breui tempore duraturum: nam Daci qui religionem & fidem præ ſuo cõmodo poſtponendam ducebant, ſtatim pòſt Londino mouentes, maximis itineribus Exoniam proficiſcuntur, urbemq́ʒ per uim capiunt. Eſt autem Exonia urbs Deuoniæ comitatus, loco præcelſo ad occidentem uerſus poſita, abluiturq́ʒ flumine Exi, à quo nomen habet, diſtatq́ʒ à mari circiter millia paſſuum tria. At ubi Aluredus ſcelus reſciuit, ſubitò pro uiolato fœdere, obſidibus merita pœna affectis, in hoſtes mouit. Nõ expectauit Dacus, dum rex accederet, qui ſiue ut eum pòſt ſequentem defatigaret, ſiue re uera timore perculſus, relicta Exonia, Londinũ uerſus properè regreſſus, ad Chipenhamum, qui eſt pagus proximus Briſtolliũ, ad decem & ſeptem paſſuũ millia, caſtra poſuit, ibiq́ʒ circunducto uallo ſe muniuit. Briſtolliũ enim oppidũ in ora occidentali ad Sabrinæ æſtuaria poſitũ, alluitur Hauino fluuio, per quem minora nauigia ad illud cõmeant. Qua re cognita, rex de uia haud multò pòſt diuertit, caſtriſq́ʒ propter hoſtẽ factis, cum ad certamen prouocare conuitijs, probriſq́ʒ nititur. Daci quibus ſatis conſtabat, aut pugnandũ, aut moriendũ eſſe, neutiquã contati ad pugnam ſe expediunt. Clamatũ utrinq́ʒ ad arma, ut arma quiſq́ʒ caperet. Sine ſigno, in prœliũ ruere Angli, etſi inordinati paucioresq́ʒ numero erant, ac tanto animorũ impetu in hoſtem primùm irruperunt, ut ipſa audacia maiorem illum in modũ terrerent, deinde rari in confertos illati, cùm paucitas parũ tuta eſſet, reſpicere alij alios, & undiq́ʒ pulſi coire in orbem cœperũt. Quod quamuis optimũ fuerit conſiliũ, tamẽ urgentibus undiq́ʒ Dacis, adeò

in arctũ compulſi ſunt,ut uix mouendis armis ſatis ſpatij eſſet:ita tamẽ in globum coacti,multos ex Dacis trucidarũt.In ijs Hubo Agneri frater, ac pleriq; alij nobiles duces fuerunt. Poſtremò Angli,qui corona hoſtiũ cincti,ad multũ diei ex omni parte cædebant,eruptione facta, in caſtra ſe retulerũt. Fuit eo prælio ita æquo Marte pugnatũ,ut neutra pars cognorit,qui uicti,aut uictores euaſerint. Poſtea curarunt uulneratos,cæſosq; ſepulturæ dederunt. Daci in primis corpus Hubonis magna pompa humarũt. Quo facto,inceptũ iter ire pergentes, Abyndoniam, qui pagus eſt ad Thameſim ſitus, & à Londino diſtat circiter milliaria XLV,peruenerũt,ibiq; caſtra fecerunt: quò etiã Angli breui pòſt adfuerũt,caſtraq; prope hoſtes metati ſunt. Interim fama quoquo uerſum diuulgarat, Aluredũ eſſe à Dacis profligatũ,propterea quòd dimiſſo ſenſim prælio,ſuos in caſtra reduxiſſet. Quæ reſilli bono fuit:nam multi mortales ſuppetias ferentes ad regem ſuũ concurrerunt. Aluredus poſtridie illius diei,quàm eò peruenerat,copias ſuas ſatis auctas in aciem eduxit: nec hoſtes extraxerunt pugnam,quam acriter cœptam uiriliter tolerarunt, coactoq; ſimul exercitu,nunquã aliàs tantis ferè copijs,tantis animis dimicarunt: quippe tanto irarũ certamine geſta res eſt,ut ab neutra parte emiſſa ſint tela:gladijs pugna cœpit,& acerrimè cõmiſſa,quæ adeò anceps fuit,ut nõ cum Dacis ſæpe antea fuſis,fugatis,atq; etiam uictis,ſed cum aliqua noua gente uidereẽ dimicatio eſſe. Nihil ab ulla parte mouebatur fugæ, adeò ad ultimũ laboris, & periculi uentũ eſt,ut equites utrinq; emiſsis equis,pedeſtrẽ inter ſe pugnam facerent:iam cruor ubiq; exundabat, corporaq; cadentiũ paſsim ſtrata æquo ſemper prælio pugnantes impediebant,cùm nox eos oppreſsit, quæ demum glorioſius nunquã poſt homines natos,certamen diremit. In quam uerò partem ſe uictoria inclinarit,penitus incertum eſt,ita pari conditione eſt certatũ. Pari deinde periculi gloriæq; euento,ſepties eo ipſo anno,inter Anglos & Dacos armis dimicatũ tradunt,& ad extremum,cùm uires utrinq; ſatis debilitatæ forent,facilè ad pactionem uentum eſſe, & inter eos pacem conueniſſe, his conditionibus,ut Daci armis abſtinerent, nullum Anglis bellum inferrent, aut inſidias tenderent, néue nouos milites ex Dacia in inſulam aduocarent. Sunt qui ſcribant, Dacos ex eo fœdere cunctos in patriam remigraſſe: quod ſicuti parum fideliter ab illis proditum,ita ab iſtis minimè factum eſt. Fuit is annus quintus,cùm Aluredus regnare cœpit:quo quidem anno ipſi Daci,ut ſæpe ſolebant,Londini hybernarunt.

Nunc autem de aduentu Rollonis in Angliam, & inde in Galliam, à quo duces Normanorum originem habuerunt,qui & ipſam Angliam tenuerunt, dicendũ eſt,ut hiſtoria ſuo ordine procedat. Rollo itaq; homo Dacus, anno ſalutis humanæ circiter DCCCLXXXVII,cum multitudine iuuenum nouas ſedes quærentium,in Angliam uenit,ut ſeſe ad ſuos adiungeret,iunctiſq; copijs,genus nomenq; Anglicum deleret. uerũ cùm ſuos Dacos,iam longo bello feſſos,in fœdere eſſe cum Anglis accepiſſet,illud iniquo animo tulit:qui tamen nequaquam ab armis abſtinendum ratus, ad laceſſendum hoſtem prælio,erupit in agros,omnia ferro igneq; deuaſtans. Incidit ex ea re,nonnihil terroris atque moleſtiæ regi Aluredo,qui iam pauliſper ab armis ceſſare ſperabat,ſed exiſtimans in noui hoſtis aduentu,nullam rem celeritate tutiorẽ,confeſtim ire obuiam illius cœptis, atque obſiſtere parat. Itaque conſerta pugna,

multi utrinq; mortales deſiderati ſunt, ſed maior omnino Dacis iactura fuit. Poſt hæc cùm Rollo fortè ſomno raperetur, ueluti accidere ſolet corporibus feſsis, ferunt eum uiſum eſſe ſibi uidere examen apium ſupra ſe, atq; exercitũ ſuum uolitare, magnoq; clamore tranſmittere mare, & continentem petere, ibiq; cõgregatas uarios arborũ flores depaſcere, atq; inde occidentalem partẽ littoris Gallici Oceani peragrare, collectosq; flores in unum congerere locũ: ac ipſum ſtatim experrectum cœpiſſe huiuſmodi rem ſecum ſæpe reputare, locoq; præſagij habere, quaſi certò ſcientem ſibi futuram felicitatẽ requietemq; laborum in Gallia portendi. Imò ſunt, qui rem aliter narrent, tradentes eum ſomniaſſe ſe elephantiaſi ſubitò correptũ, & fonte cuiuſdam montis lautum, fuiſſe ſanatum, aſcendiſſeq; poſtea incolumẽ in eius montis uerticem. Quod ſanè ſomnium ita quidam coniector interpretatus dicitur, ut elephantiaſis eſſet uana deorũ religio, qua ille tenebatur: & fons baptiſmatis aqua, in qua ablutus optati deniq; compos fieret: atq; ſic ad montis uerticem, hoc eſt, ad ſummam gloriam poſtremò aſpiraret. Hinc igitur Rollo bonæ plenus ſpei, & minus inimico in Chriſtianos homines animo, quòd ſomnium in rem ſuam maximè fore ſperabat, uelis in altum datis, in Galliam tranſmiſit, in eaq; primò Celticæ partem populando occupauit, quæ ad littus Oceani Gallici, citra Sequanam flumen, pertinet: deinde nactus Sequanæ cõmoditatem, Rothomagum uſque ciuitatem aduerſo flumine peruenit, urbemq; oppugnare aggreſſus eſt, quam ciues ad extremum, cùm auxilia fruſtra diu expectaſſent, ſibi rebusq; ſuis timentes, ultrò tradiderunt. Hanc urbem, teſte Cæſare, olim Aulerci tenuerunt. Potitus ea urbe Rollo, ad finitima loca occupanda animum intendit, ratus huic rei maturandæ maximè conducere, quòd tres fluuij nauigabiles, Sequana, Ligeris, & Garumna, ſibi uſui eſſe poſſent. Itaq; comparato quammaximo potuit exercitu, inſtructaq; claſſe, pars per Ligerim amnem, pars itinere terreſtri profecti, omnem Galliam ingenti terrore ac cæde complent. Rollo ad uexandos hoc pacto hoſtes, maiore in dies ſingulos coacto numero ex finitimis, qui ad ipſum confugiebãt, quoquouerſum armatos dimittit. Omnes uici atque omnia ædificia, quæ quiſq; conſpexerat, incendebãtur, prædaq; ex omnibus locis abigebatur, cùm Carolus Galliæ rex cognomento Simplex, uir certè integritate uitæ, non item militaris diſciplinæ gloria præſtans, ratus ſe poſſe ferum hoſtis animum potius bonis monitis, quàm armis mitigare, miſit legatos à Rollone trium menſium inducias petitum. Quæ res quoniam Daco itidem peropportuna erat, quippe qui militẽ ſuum à tantis laboribus reficere cupiebat, neutiquam negata. Itaq; datæ ſunt in tris menſes induciæ Gallo, quæ ſtatim ut exiuerunt, Rollo copijs in aciem eductis, Carnutes armis inuadit, ad eorumq; oppidum oppugnandum aggreditur: quod ubi obſidione cinxit, Ricardus Burgundionum (ij quondam Sequani appellati ſunt) dux cum magna militum manu, obſeſsis auxilio uenit, ilicoq; hoſtes adoritur. Qua re ab oppidanis cognita, collectis animorum uiribus, omnes, præcedente loco ſigniferi, antiſtite, & ferente tunicam interiorem, quam ferunt uirginis Mariæ fuiſſe, atq; diuinam opem implorante, in hoſtes erumpunt. Non ſuſtinuit irrumpentiũ impetũ Dacus, qui nõ ſine magna ſuorũ ſtrage, in fugã uerſus, ad locũ haud procul cõfugit, ibiq; ira & furore accenſus, ſuos quàm celerrimè potuit, curſu diſsipatos coëgit, ac mox in omnes

partes

partes erumpens militibus imperauit, cædem atq; populationes in hoſtes facerent. Illi partim ſpe prædæ, partim odio exagitati, rapiendo, cædendoq; truculentiſsimè in miſeros Gallos ſæuiebãt, neq; ætati, neq; ſexui parcentes, quin deorum templa, priuataſq; domos crudeliſsimè inflammabant. Hoc pacto barbari diuina humanaq; fœdabãt. Contrà interim Franci regem ſuũ uituperabant, quòd tardus & iners eſſet, atq; uim ui repellendam minimè omnium curaret: cùm ipſe Carolus, qui longè magis Dei optimi maximi auxilio, quàm armis confidebat, quippe uidebat plus nimio hoſtium uires creuiſſe, quàm ut tutò ĳs reſiſtere poſſet, uehementer ſtudens feram & moribus & natura gentem ad perceptionem ueritatis trahere, ac ad ſuam amicitiam adiungere, legatos iterum ad Rollonem miſit, qui eum ad Chriſtianam pietatem hortarent̃, dicerentq;, ſi fide integra, eam amplecteret̃, ſe eſſe illi filiam nomine Aegidiã, forma ſimiliter ac moribus ornatam, cum grandi dote in matrimoniũ daturum. Fuit princeps legationis Francio Rothomagenſis epiſcopus, homo Rolloni notus atq; acceptus. Quocirca ille qui iam continuis bellorum motibus defatigari, & Gallorum conſuetudine mitioris ingenĳ eſſe cœperat, libentius legatos audiuit, ab eiſq; propoſita cum ſuis communicauit. Placuit omnibus nõ aſpernari conditiones pacis: ſed legatis non aliud datum reſponſum, niſi Rollonem cupere cum rege Carolo colloqui. Legati properè ad regem reuerſi, legationẽ renuntiant. Quare habito maturè concilio, Carolus demum cum Rollone cõgreſſus ei filiam locauit, ſimulq; dedit filiæ dotis nomine, eam Celticæ partem, quæ id temporis Neuſtria fuit, ad citerioremq; Britanniam pertinebat. Hanc terram Rollo receptam Normaniam dixit, quòd eam homines à ſeptentrione profecti occupaſſent: Normanũ enim ſeptentrionalem hominem interpretatus eſt: porrò North Dacorũ lingua, ſeptentrio eſt, Man uero homo. Hæc ex Normanicis ſcriptoribus, quàm accuratè, ſed neſcio quàm uere, quia cum ĳs non conſentiunt reliqui hiſtorici, magis ad fidem ſcribentes: quandò ſatis conſtat Normanos ante Rollonis in Gallias acceſſum, Gotthofredo & Sigifredo regibus, in eam regionem unà cum Dacis penetraſſe, & poſtremò facta pace, à Carolo Craſſo Neuſtriæ partem incolendam accepiſſe. Quare tradunt Rollonem ſe cum ſuis Normanis iunxiſſe, ac ſedes eo loci firmaſſe, Carolo Simplice Francis imperante: at neque Aegidiam filiam Simplicis fuiſſe, ſed Lotharĳ regis, quam ipſe Craſſus Gotthofredo Normanorũ regi collocauit. Quæ nempe res errorem præbuit, ut ſcriptores illi ſuſpicati ſint eam nupſiſſe Rolloni, quem palàm eſt duxiſſe in matrimoniũ Opem Berengarĳ Bellouacorum comitis filiam. Iſta admonenda duxi, ut meo uterer inſtituto, qui pollicitus ſum hiſtoriam multò ſynceriſsimam texere, & idcirco libuit ſcriptorum opiniones appoſitè repetere, quò legentes in rebus quamuis obſcuris minus ambigerent. Sed reuertamus rurſus eòdem. Rollo ita in hoſtili terra rerum potitus, iam minus mortalibus infeſtus erat. Quid, quòd tam humanus breui quàm pius effectus, ut religionis nequaquã abhorrens, ultrò à Francione epiſcopo Rothomagenſiũ ſit baptizatus, ac Robertus appellatus, à Roberto Pictonũ comite, quem recepti ab ſe ſacri teſtem adhibuerat. Sunt qui ſcribant, Normanos iuſſos eſſe annuũ uectigal pendere Francorum regibus, ut Neuſtriæ dominis, ne terra bello quæſita crederet̃, ſed Caroli cõceſſu adepta. Is igit̃ Rollo primus fuit Normanorũ dux, à quo alĳ duces

Normani originē habuerunt, unde poſtremò Gulielmus nothus dux ortus eſt, qui, ut appoſitus deinceps demonſtrabit locus, regnum Angliæ obtinuit. Rollonem poſtea ſenio confectum, uitacꝙ priuatū, Gulielmus filius ex Ope genitus ſecutus eſt, de quo alibi cōmodùm dicemus. Ad Aluredum redeo.

Erant in fœdere Daci, ut dictum eſt, cum Anglis, cùm uiolata fide, Aluredi equites qui circa fines regni ſtatiua habebāt, ſubitò adorti imprudentes ad unum interfecerunt. Rex rei indignatione motus, hoſtē uſcꝙ Exoniam perſecutus eſt: ſed quia ille primo impetu urbem ingreſſus, ſe ad reſiſtendum parabat, incœpto negotio ſuperſedendū ratus, iterū hoſti acceptis obſidibus, pacē dedit, ut magis ſæuienti fortunæ hoc pacto tantiſper reſiſteret, donec reſpiraret, quàm quod illius cognitæ perfidiæ fidem haberet. Sed Dacus ne ad punctum quidem temporis, poſt ictum fœdus, ut pacis hoſtis, quieuit. Tum rex continuis bellorum motibus male acceptus, cùm arcere hoſtem nequiret, nouos militum delectus paſſim haberi iuſſit, ipſe interim animo fracto afflictocꝙ ſeſe in paluſtria loca Somerſeti comitatus cum paucis ſuorum recepit: hîc magnis ſolicitudinum ſcrupulis preſſus, dum opem Deum poſcebat, ac quid conſilij capiendum foret, ſedulò agitabat, aliquot dies per dubitationem conſumpſerat, cùm ecce tibi, obuium habuit hominem admodū inopem, ſicut præ ſe ferebat, qui fruſtū panis ſuppliciter pętijt, cui rex libens dedit: at poſtero die, quàm id muneris dederat, per quietem uidit diuum Cuthebertū atteſtantem ſe pauperem illum eſſe, cui panem dediſſet, ac iubentem ut bono animo eſſet. His auditis, Aluredus ualde recreatus, confeſtim ad ſuos milites redit, ac multis magniſcꝙ præſidijs undique concurrentibus, ſatis munitus, deintegro bellum ſumit. Sic pius princeps tot miſerijs paulò antè coopertus, quibus haud dubiè breui corrumpendus erat, uelut ex alto in portum delatus, repentè eſt in priſtinum ſtatum reſtitutus. Itaque magno ſtudio exercitum cogit, ciuitates quæ defecerant, aut formidine, aut oſtentando præmia, recuperat: communit oppida: arma, tela, aliacꝙ quæ ad bellum gerendum neceſſaria uidebantur, parat: claſſem reficit, & opportunis locis locat, cùm ad arcendam Dacorū multitudinem in inſulam continenter uenientem, tum ad prohibendum eos reditu, qui iam ueniſſent. at interim audaci magnocꝙ animo, mutato ueſtimento, hoſtium caſtra ingreſſus, tempus ad inuadendum idoneum explorat, poſtea illos palantes magna ui aggreditur. Daci primo tanquam uagantes nonnullo incommodo afficiuntur, ſed paulatim deinde ſeſe colligentes tantum aberat, ut hoſtem formidarent, ut etiam pugnam ubiuis locorū minimè defugerent. Eſt ita terra maricꝙ uaria ſæpius inter eos fortuna belligeratum, cùm demum Roceſtria, Londino, & Ceſtria ciuitatibus Dacorum obſidione leuatis, Anglus tum terreſtri, tum nauali certamine ita hoſtes afflixit, ut ex illis, qui cædi ſuperfuerant, alij unde uenerant, remigrarint, alij uitandæ mortis cauſa, Chriſtiani facti ſint. In ijs fuit Gormo eorum rex, quem Aluredus loco filij amore complexus, Northumbris præfecit. Sunt, qui ſcribant, eum etiam à rege donatum fuiſſe prouincia Orientalium Anglorum: ſed illi haud dubiè errore ducti, propterea quòd Ericus natione Dacus, id temporis Orientalibus Anglis imperabat, quem poſtea Edouardus regno ſpoliauit, id falſo prodiderunt. Is Gormo patria feritate inſignis, duodecim annos crudeliter Northumbros rexit, quem inde filius nomine Sithricus, & nepotes ſecuti ſunt, quos

Adelſtanus,

Adelſtanus, uti paulò pòſt dicet̃, dominatu priuauit. At Aluredus per idem tempus, deuicto Ceuolpho rege, Merciorum regno potitus eſt, qui ita maximis demum bellis atq; laboribus perfunctus, primùm de Chriſtiana religione, deinde de liberalium omnium artium diſciplinis, poſtremò de Republica, boniſq; hominũ moribus bene mereri maximè ſtuduit: enimuero memor diuini oraculi, ſibi qui omni bona ſpe lapſus iam deſperabat, à diuo Cutheberto editi, ſicut ſuprà memoraui, multis donarijs templum quod Ceſtriæ erat, ubi reliquiæ ipſius Cutheberti aſſeruabantur, ornauit, auxitq; loci epiſcopũ poſſeſſionibus, cui dedit comitatum Dunelmenſem, qui inter Tinam & Theſira flumina intereſt, ut eum regio obtineret, poſſideret, adminiſtraret imperio, iureq;. Siquidem id temporis circiter annũ ſalutis DCCCLXXXIII, Lindiſarne inſula à barbaris deuaſtata, in hoc oppidum quod proximum Dunelmo eſt, ad ſex paſſuũ millia, ſedes epiſcopalis translata eſt, atq; inde quadrageſimoſecundo pòſt anno, Dunelmũ unà cum corpore Cutheberti poſtremò traducitur, qui fuit annus CCLXXXV, cum eam ſedem Aidanus in Lindiſarne primũ poſuerat. Dunelmum autem urbs eſt maritima, ſpectatq; ad aquilonem, quam Vuerus fluuius attingit. Is amnis mille circiter paſſus, ab ipſa urbe loco præcipiti alucum habet admodum ſaxoſum, ſic, ut ſaxa utrinq; ingentia extent, quæ nõ tegunt̃ aqua, niſi cùm ex imbribus flumen redundarit. Sed eo loci, mirum dictu, accidit, ut ſi aqua imponatur ſuper ea ſaxa, parumq; miſceatur, ſtatim fiat ſalſa, quæ antea dulciſſima fuerat, id quod alibi toto fluminis alueo, non accidit. Cæterum illud fieri uidetur, aut quòd talis ſit eorum lapidum natura, uel cruſta ſole uentóue aduſta, ſalis ſaporẽ gignat. Nunc ad rem redeo. Aluredus præterea condidit tria cœnobia apparatu magnifico, unum Vintoniæ, quod nouum monaſterium nuncupatur: alterum in pago, quem dicunt Shaftisburiam, diœceſis Sarisberienſis, & illud uoluit monacharũ eſſe, quibus præfecit filiam nomine Ethelgeram ſiue Elginam: tertium uerò eo loci, quo uarijs anxius curis à diuo Cutheberto bene ſperare iuſſus fuerat, & cœnobium illud monachis familiæ diui Benedicti donauit, atque unà cum alijs duobus, ditauit magnis poſſeſſionibus. Eſt locus iſte paululũ editus ad formam inſulæ, intra magnam paludem, quæ æſtate ſiccatur, ſitus, & ad orientem ſolem: alluitur fluuio nomine Tano, qui marinum æſtum creſcente mari accipiens, uſque ad eum locum ſalſas habet aquas: olim dicta eſt inſula Ethelingea, nunc uocatur Athelnea, abeſtq; à Tantonia oppido, circiter millia paſſuum quinque. Eſt autem Tantonia celebre oppidum ad Occidentem, in extrema parte comitatus Somerſeti ſitum, quod Tanus fluuius, qui fontem habet ultra ad duodecim milliaria, alluit, à quo Tantonia ipſa uidetur nomen inueniſſe. Fuit is annus, cùm Aluredus hæc pia fecit opera, poſt alterum & uigeſimũ, quàm regnare cœperat, & humanæ ſalutis DCCCXCIII.

Dedit Aluredus iam uiginti natos annos operam literis, atque ita doctus euaſit breui, ut diui Gregorij dialogos, opus Boëtij de conſolatione philoſophiæ, & pſalmos Dauid, ex latino, in patrium ſermonem uerterit, quò à cunctis facilè intelligerentur. Licet dialogos & Boëtij opus quidam tradant eius rogatu, Verefredum antiſtitẽ Vigornienſem tranſtuliſſe, quibus minus conſentio, cùm ipſe ſic eruditus eſſet, ut par ſit credere, eius fuiſſe opera. at pſalmos morte intercedẽte, nõ omnes omnino interpretatus eſt. Studebat rex optimè

animatus per id tempus, quo literæ apud Occidentales lōgè rariſſimæ erant, ſuos quouis modo bene uiuendi rationem docere, mortaliūq; animos ad bonas artes diſcendas generatim inflammare: quare ſummè fauebat ingenijs, fouebat hominum dignitatem, amplectebatur nobilitatem, & omnes deniq; diligebat, in quibus uirtus ineſſet. Memoriæ quoq; proditum eſt, Aluredum haud facilè pati conſueſſe, quempiam in ſacerdotū collegium uenire, niſi uir probus, atq; homo literis inſtitutus eſſet, utpote qui probè ſciret ſacerdotes ſecundum uetus uerbum, ſpectaculum factos eſſe mundo, ac propterea alios mortales uiuendi modum facilè ab illis mutuari: & quoniam perpauci admodum tales apud ſe eſſe cernebat, idcirco undecunq; uiros uitæ ſanctitate & doctrina claros arceſſebat, qui regale ſacerdotiū, uti apoſtolorū princeps appellat, obirent. atqui Neotum in primis monaſticæ profeſſionis uirum ſanctiſſimum, ob eximiam eruditionē, miro amore cōplexus eſt, quo hortante, Oxonij gymnaſiū inſtituit, propoſita mercede omnibus, qui publicè bonas artes profiterentur, quò multi doctrina clari confluxerunt, docendi gratia. Equidē ab eo tempore, quo Sigibertus Orientaliū Anglorū rex, ſcholas in ſuo regno collocarat, de qua re libro quarto meminimus, deinceps fuere uiri ſemper in inſula eruditiſſimi, qui tanquam doctrinarū riuuli ab illo fonte perpetuò decurrentes, non modò Angliam, ſed Galliam quoq; mellifluo diſciplinarū nectare irrigarunt. Nam Carolus Magnus Albinū ſeu Alchuinū ab Offa Merciorum rege, uti alibi eſt expoſitum, in Galliam miſſum, conciliandæ amicitiæ cauſa, cùm uideret in homine plurimas eſſe literas, quamobrē meritò ei honor eſſet habendus, ex legato hoſpitem fecit ſuum, ex hoſpite præceptorem, uetus Athenienſium, credo, imitatus exemplū, qui Gorgiam à Leontinis publicè ad ſe miſſum, legationis munere defunctū, Athenis detinuerunt, eius capti eloquentia. Alchuinus itaq; homo Anglus, in Gallia deinde moratus, Lutetiæ Pariſiorū bonas literas profiteri cœpit, eoq; autore non multò pòſt ipſe Carolus in ea urbe primus gymnaſium collocauit, & in Italia Ticini, quæ nunc Papia nuncupatur, alterum. Fuit is annus ſalutis noſtræ circiter DCCXCII, cùm duos ferunt monachos ex Hybernia, ſiue ex Scotia, ut quibuſdā placet, in Galliam delatos, ſe ſapientiam uenalem habere, magna uoce teſtantes, mercedis loco cibaria & ueſtiaria duntaxat petijſſe: & iſtorum alterū qui Clemens nominabatur, à Carolo Lutetiæ retentū, eiq; ex omni ordine ciuitatis traditos iuuenes in diſciplinā: alterum uerò in Italiam tranſiſſe, ac Ticini docuiſſe. Non nemo id aſſignat quatuor Bedæ diſcipulis, Rabano, Alchuino, Claudio, & Ioanni Scoto. Sed utcunque res ſe habeat, ſatis conſtat Anglos primos Lutetiæ bonas artes publicè docuiſſe, quandoquidem Alchuinus & Ioannes cognomento Scotus in primis inter Anglos doctiſſimi fuerunt. Cæterū ad academiam Oxonienſem reuertor. Hæc ſtatim à principio, tum diuinarū humanarumq; literarum ſtudijs, tum mira hominū in doctrinas incumbentium frequentia multò celeberrima eſſe cœpit, denicepsq; uſq; eò floruit, ut iam facilè cum quouis alio totius orbis gymnaſio de nominis gloria certare poſſet: in qua ſcholaſtici ipſi, ut cuiuſdam religionis obſeruatione à primo imbuti, neutiquā minus animos bonis moribus, quàm literis excolunt: habent enim cœnobia magnifico apparatu conſtructa, multorumq; cùm epiſcoporū, tum regum, hominumq; nobiliū, ac fœminarū probatiſſimarū muneribus opulentiſſima,

tiſſima, quæ collegia uocitant, quòd eorum collegia eo loci collocata ſint: quorum magiſtri ſunt uiri doctrina in primis probati, & honeſti. Igitur ibi cùm abunde ſuppeditentur facultates, cõmuniter uiuunt, ac quotidie bene mane, aut rem diuinã faciunt, aut ſacris interſunt, quàm ad rem literariã aggrediantur: atqꝫ ita Deum eum primis uenerantes, ſeſe caſtiſſimo ſimul uiuendi genere, & doctrinarũ omniũ ſtudijs exercent, unde iugiter ſingulari pietate & eruditione uiri, uelut ex quodã totius orbis ampliſſimo diſciplinarũ theatro, exiſtunt, qui tam piè, quàm utiliter nunc docẽdo, nunc ſcribendo, mirũ in modũ rem Chriſtianã iuuant, celebrant, tuentur. Quemadmodũ ex nonnullis paucis quidẽ nihil floret, qui omne uitæ curriculum ibidem ſeſe molliter curando tranſigunt, qui malis exemplis iuuentuti plurimũ interdũ nocent. Quæ ſanè morum labes minimè fieret, ſi illi qui etiam nunc noua in dies ſingulos inſtituunt collegia, tandẽ aliquando certos darent ſcholaſticis annos, ut aut docti ſuo tempore domũ redirent, aut ueluti aſini ad lyram, ut dicitur, loca alijs relinquerent, qui ualde multũ poſſent in literis proficere. Certat nominis celebritate cum hoc Oxonienſi gymnaſio, academia, quæ Cantabrigiæ apprimè floret, quæ tametſi ſcholaſticorũ numero, ac cœnobiorũ magnificentia minus uincit, bonarũ tamen artium ubertate nequaquã impar eſt. Quid, quòd ut uera integritatis mater gloriatur, ſe nunquã alumnos habuiſſe, qui de religione male ſenſiſſent? At uerò antiquitate longè præſtat: ab hac enim academia Cantabrigiæ poſita, uſqꝫ ad initiũ gymnaſij Oxonienſis, interfuere anni CCLXV. nam hoc Oxonij, Aluredus poſt annũ quàm regnare cœperat, circiter uigeſimumtertium, qui fuit humanæ ſalutis DCCCXCV. illam uerò Sigibertus Cantabrigiæ circiter annum eiuſdem ſalutis DCXXX, collocauit. Verùm, ſi cõmentarijs credimus autoris incerti, antiquior eſt tam oppidi, quàm gymnaſij origo. Ferunt enim poſitam fuiſſe olim ciuitatẽ nomine Chergrantiũ, ad radices uicini monticuli, quem uocant Vuythyll, eoqꝫ docendi cauſa, rege Gurguntio Bellini filio, Bartholomæũ quendam hominẽ Cantabrũ perueniſſe, & illum deinde duxiſſe uxorem Chembrigiã regis filiam, condidiſſeqꝫ oppidum ex uxoris nomine, Cantabrigiam dictum, atque in eo primùm docuiſſe. Sed ad hiſtoriam redeo. Cæterũ Aluredus poſtquam in regno ſuo literarum fundamenta iecerat, ad bonos mores augendos intentus, tulit ſanctiſſimas leges, quas in antiquiſſimo codice conſcriptas reperi: ſed cùm apud Anglos in obliuionem iampridem ierint, nihil eſſe putaui, quòd eas ſubijcerem. Nullo præterea nõ uirtutis genere claruit: omnibus enim hominibus, præſertim indigentibus, de re familiari ſua libens impartitus, ac iuſtitiam in primis ſeruauit: quippe qui ut nocentes merita pœna ſemper affecit, ita innocentes mira charitate fouit. clariſſimus item omniũ regum bellicis artibus, cùm haud quiſquam eorum unus plurium bellorũ uictor fuerit. Suſcepit ex Etheluitha uxore, filios mares Edouardũ cognomento Seniorem, & Adeluoldum: fœminas tris, Elfredam, Ethelgeram, ſeu Elginam, & Etheluitham. Elfreda locata fuit cuidam Ethelredo inter Mercios principi uiro, accepta Merciæ parte, dotis nomine. Hæc uenereæ uoluptatis ſpernendæ ualde memorabile edidit exemplum: à uiro enim grauidata, cùm pariendo uehemẽter laboraſſet, poſtea eius rei memor, perpetuò uiri cõplexum abhorruit, dictitans ſtultiſſimũ eſſe, eiuſmodi uoluptati indulgere, aut operam dare, quæ tantũ doloris factura eſſet,

Aluredus prouecta iam ætate, leui morbo tentatus teſtamentū fecit, quo Edouardum filium inſtituit hæredem: & ut plures ſui memores redderet, uaria munera ſuis militibus, familiaribus, ſeruis, ſcholaſticis Oxonienſibus, atq; ſacris ædibus cùm reparandis, tum ædificandis diſtribuit: poſt hæc, aggrauata ualetudine, & iam ſupremo aduentante die, Vintoniæ mortem obijt. Corpus in nouo cœnobio quod ipſe extruxerat, ſepelitur: regnauit annos duodetriginta. In eo poſtea cœnobio, ſecularium, quos uocant, ſacerdotum collegiū inſtitutum fuit, & rurſus inde monachorum, ſicut alibi demonſtrabimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEXTVS.

QVIBVS bellorum motibus, ac eorum euentibus imperium Anglorum in Britannia, quæ hodie Anglia eſt, ortum fuerit, & paulatim ad ætatem peruenerit, ut ita dicam, uirilem, duobus ſuperioribus libris tradidimus: nam ut homo primùm uitam uiuere incipit, deinde adoleſcit, deinde in iuuentutis florē ſe induit, & poſtremò ſeneſcit, ita regna incipiunt, creſcunt, florent, atq; ad ultimū cadunt. Cœpit prima regni ætas, id eſt, infantia, rege Hengiſto, ſalutis noſtræ anno circiter CCCCL. Inde ſecuta eſt ab Hengiſto, adoleſcentia, ſub ſeptem, & aliquando octo, ut perappoſitus oſtendit ſuprà locus, regibus, uſq; ad Egbertum Occidentalem regem decimumſeptimum. Is Cantiano, Northumbrico, atq; Orientalium Saxonum regnis potitus, primus Britanniam Angliam, & Anglos omnem gentem, ut alibi dictum eſt, nominauit. Durauit ea ætas, ſuum ſenſim incrementum capiens, circiter CCCL annos, quæ nempe tum uiris, tum armis florentiſſima fuit. Exin ab Egberto, uirilis cœpit ætas, quæ amplius CLXXV uiguit annos, uſque ad diuū Edouardum martyrem, quando tandem triſtis aduenit ſenectus, quæ ut ſolet in mortali corpore, uarijs morborū generibus laborare, ſic in humanis rebus ſolicitata hominum inertia, multa ſecum incōmoda affert. Porrò id temporis Daci primū, deinde Normani Anglicum regnū occuparunt: ſed & hæc eadem ad extremū ætas in iuuentutem præter ſpem omnium, tranſiuit: nam Normanicū nomen paulatim in Anglicum uerſum, ut infrà planius fiet, & populus generatim dictus eſt Anglus. Nunc igitur quæ ipſi Angli in ea uirili atque ſenecta ætate domi militiæq; geſſerint, tam hoc quàm proximo uolumine proſequemur. Succeſſit Aluredo Edouardus filius, ordine regum uigeſimustertius, quem Athelredus Cantuarienſis archiepiſcopus more maiorum coronauit, anno à natali Chriſti DCCCCI. Diximus ſuprà libro huius operis quarto, Brithoualdum ab Auguſtino ordine antiſtitum Cantuarienſium octauū, primū Anglorum, in Theodori demortui locum, archiepiſcopum Cantuarienſem ſurrogatum fuiſſe: quem deinde ſpatio circiter CXX annorum, uſq; ad Athelredum, ſecuti ſunt archiepiſcopi numero nouem: Taduinus, qui ſedit annos tres: Notelinus quinq;: Cuthebertus Herefordenſis antea epiſcopus, duodeuiginti: Brethuinus, tres: Lambertus abbas diui Auguſtini, uigintiſeptem: Adelardus, treſdecim: Vuilfredus, is Romæ à Leone quarto pontifice Romano creatus fuit, & ſedit annos trigintaocto: Theologildus

gildus ſiue Pleogildus, tres: Celnotus ſeu Chelutus, decem: cui Athelredus ab Auguſtino decimusoctauus Vintonienſis epiſcopus, uir & uirtute & autoritate ſummus, ſucceſſit. Sed ad inceptũ redeundum. Edouardus inito principatu, cuncta ſibi è Republica, à primo facienda exiſtimans, loca omnia præſidijs munire, urbes quas hoſtibus aduerſum ſe opportuniſſimas fore ducit, ſingulas obire, ſuorum atq; hoſtium res pariter attendere, barbarorũ inſidias anteuenire, magno ſtudio maturat, ut hoc pacto ſuos bellis continuis aſſuetos partim in officio, atque fide teneat, partim ne ijdem remoto metu, latius licentiusq; effuſi ab hoſtibus de improuiſo opprimantur, atque ita ipſis Dacis in primis nouitatis auidis, qui id temporis Northumbris & orientalibus Anglis dominabantur, occaſio mouendi belli modis omnibus adimeretur. Veruntamen huic ſtudio bellum Scoticum ſubitò præuertendum fuit, quòd Conſtantinus rex continenter Anglicos fines uexabat. Itaq; Edouardus primo quoq; tempore bellum ei intulit, quod multa utrinque cæde geſtum eſt: ſed Scotus maioribus affectus incõmodis, non inuitus ab armis diſceſſit, pace ab Anglo impetrata. Edouardus poſt hæc, Vuallos uacillantes ad ſanitatem reduxit, totamq; Merciam, ut infrà dicetur, poſt obitum Elfredæ ſororis ſuæ recepit: nec eo tamen pacto hoſtium inſidias retardare, in otióue eſſe potuit: enimuero Daci qui tum in Northumbria erant, permoleſtè ferentes res Anglicas in dies ſingulos creſcere, ſubitò bellum moliuntur: & quoniã ipſi illud mouere non audebant, idcirco alienis armis odium explere nituntur. Itaque ad Adeluoldum iuuenem Edouardi fratrem ſuapte natura regnandi auidum clàm adeunt, ſolicitantq;, admonentes tempus idoneum eſſe, quo facilè poſſit, ſi modò uelit, regnum expulſo fratre obtinere, cùm in præſentia ipſe Edouardus iam ſuis omnibus atq; finitimis æquè infeſtiſſimus eſſet, quòd contrà ac ius faſq; foret, res ſuas producere, & alienas contrahere plus nimio ſtuderet: & ad id maturandum negotium, ultrò auxilium pollicentur, atq; omne periculum damnumq; inde futurũ liberaliter præſtare paratos ſe dicunt. His monitis atq; pollicitationibus eò adoleſcentem perpulerunt, ut continuò animũ intenderit in regnum fratris, ac confeſtim comparato exercitu, hoſtiliter illud inuaſerit. Sed rex cùm nihilo ſegnius iniuriæ obuiam iuiſſet, tum inops conſilij, ut qui omnia temerè fecerat, metuq; perculſus, fugæ ſe dedit, ac ad Dacos in Northumbriã ſe recipere cõtendit, ut ab illis adiutus præliũ cõſereret. Quod ubi rex nouit, tanta celeritate eſt inſecutus, ut iuuenis omittere inceptũ iter, ac ad mare tendere, indeq; tranſmarinas partes petere coactus ſit: ubi uix annum moratus, inde ad Northumbros belli innouandi cauſa redijt. Hunc Daci qui Edouardũ metuebant, perbenignè acceperunt, ducemq; belli ſibi conſtituêre. Adeluoldus accepto imperio, plenus irarũ aduerſus fratrẽ, ingenti ui armorum eius regni fines ingreditur, cuncta ferro igneq; uaſtantibus Dacis: & in Merciam conuerſus pariter dat omnia prædæ: poſt hæc, aliò uerſum contendens, Thameſim tranſit, ac uſque ad pagum, quem uocant Baſyngſtochum, crudeliter omnem regionem populatur. Rex contrà inſtructa acie, fit hoſti ita furenti obuiam, quem ſoluto agmine uenientem magno impetu adoritur. Certatum eſt eo loci ſummis utriuſque partis uiribus: fuit atrox pugna, ac diu anceps, multis utrinq; cadentibus. Adeluoldus in primis inter hoſtes fortiter prælians occubuit, cuius ob interitum, nihil tamen prælium à Dacis

eſt intermiſſum, quippe qui ſuos habebant duces, quorum uirtutibus freti, Adeluoldo ſummam imperij tradidere, quò Anglus ſuis ipſius armis confice retur. Dum ſic aliquandiu acriter pugnatur, poſtremò regij milites uicti terga uertunt. Daci uerò longo feſſi certamine, non modò à perſequendo facilè deſiſtunt, ſed præter ſpem eo prælio ſuperiores, bello deinceps abſtinendum ducentes, pacem à rege petunt: quibus Edouardus ut maiori ſit terrori, non pacem, ſed inducias dat. Interea frumentum propter ſiccitatem anguſtius prouenerat, id quod in cauſa fuit, cur ne ſtatim induciæ à Daco uiolatæ ſint, qui tamen interim quietis minimè patiens, ſolicitabat finitimos ad bellum faciendum, cùm ijs ſecreta conſilia continenter conferendo. Cui futuro periculo Edouardus obuiam eundum ratus, protinus in Northumbros mouit, populatoqꝫ agro, tot damna intulit, ut inde ultro in officio permanſerint. Imminebat præterea ex altera parte bellū ab illis, qui Orientalibus Anglis præerant, quorum rex erat Ericus. Is Anglico nomini infeſtiſſimus, alios Dacos in ſocietatem belli adducere ſecretò ſtudebat, quò iunctis armis, ſimul Anglorum opes uno tempore tererent. Cæterū cùm omnia ab eo temerè fierent, interim Edouardus eius inſidias præueniens, fines regni ingreſſus, agrum multò crudeliſſimè deuaſtat. Dacus, qui iam ſuos in armis habebat, ira pariter atqꝫ ulciſcendi cupiditate ardens, præceps in hoſtem fertur. Ita pugnam ferociter conſerunt, quæ ut à Daco temerè inita, ita exitu calamitoſa fuit. poſt tetram ſuorū cædem, Ericus nullo ferè negotio uictus fugatusqꝫ eſt, quem deinde ob eam odioſam, funeſtamqꝫ plagam acceptam, crudelius ſolito imperantem ipſi Orientales Angli ſæuo dominatu irritati interfecerunt. Nec perinde illis hoc factum bono fuit, ut fore putarant, quandò breui pòſt tempore uiribus debilitati, in Edouardi poteſtatem uenire compulſi ſunt. Atqꝫ talis fuit Anglorum Orientalium regni præpotentis occaſus.

Edouardus Orientalium Anglorū regno potitus, Merciam deinde omnē in ſuam poteſtatem redegit: mortuo enim Ethelredo, qui Mercijs præfuerat, ſine liberis, Elfreda eius uxor non minus iuſtè quàm prudenter aliquot annos Merciam rexit: qua mortua, Edouardus Merciā reliquam recepit. Per hunc demū modū, is rex fines regni ita propagauit, ut iam præter Scotiā, totius inſulæ imperiū obtineret, licet penes Dacos, in Northumbria aliquid adhuc ditionis eſſet. Sunt tamen, qui ſcribant Edouardum, deuictis Dacis, etiam Northumbria potitū eſſe: qui ut parum in ſcribendo diligentes, ſibi ipſis alibi repugnant, tradentes huiuſce regis filiā nomine Edithā haud multò poſt patris obitū nupſiſſe cuidam Sithrico Daco, qui per id tempus Northumbros regebat, quē ſatis conſtat rege Adelſtano mortē obijſſe. Igitur cùm Northumbria à Sithrico gubernaretur, dum etiam Edouardus in uita erat, palàm eſt nequaquā illi paruiſſe, quod infrà in uita Adelſtani longè planiſſimū faciemus. Edouardus ad extremum pacato iam regno, legibus condendis maximè ſtuduit, quæ etſi ſalutares erant, apud poſteros tamen facilè antiquatæ ſunt. Conſtruxit arcem ad Bedfordiam, olim oppidum, nunc pagi celebris inſtar, opere & loci natura munitiſſimam, cuius hodie ne ueſtigiū quidem ferè ullum extat. genuit ex Edgina puella forma eleganti, filium nomine Adelſtanum, qui eius ſucceſſor fuit. Eſt operæpretium, ſi ſatis uulgo facere uolumus, qui prodigijs delectatur, appoſitè ſubijcere præſagitionem, qua Edgina puella ſpem conce-

perat

perat gignendi filium, qui quandoq; eſſet regnaturus: ſomniauit enim ex utero ſuo lunam exortam, quæ totam Angliam pleno lumine illuſtraret: id quod cùm cuidam matronæ narraſſet, illa non aſpernata ſomnium, quod poſtea euentu mirabile extitit, puellæ obſcuris natæ parentibus, bonis educandæ moribus curam ſuſcepit. Hanc itaque iam uiro maturam Edouardus, cùm fortè uillam quandã animi cauſa peteret, conſpicatus, eiusq; repentè forma captus compreſſit, ex qua, ut dictum eſt, Adelſtanum creauit. Item ex Elfreda uxore poſthac liberos ſuſcepit, Etheluardum & Eduinum, qui ſtatim poſt eius obitum, è uita exceſſerunt: Elfredam, Edginã ſiue Elginam, Edburgam, Ethildã, Editham, & Elgidam. Elfreda & Edburga uirginitate florentes monachæ factæ ſunt. Edgina ſeu Elgina locata eſt Carolo Simplici Francorum regi, & Editha Sithrico Northumbrorum regulo. Suſtulit Edouardus ex altera uxore nomine Edgina filios duos, Edmundum, & Eldredum, qui deinceps poſt Adelſtanum regnarunt. Per idem temporis, Chriſtiana pietas multùm apud Occidentales Anglos frigeſcebat, quia nullus in ea regione erat epiſcopus, qui populum doceret: eiusq; rei culpa in rege reſidebat, quòd per eum, qui magis bello, quàm rei diuinæ inſeruiret, non liceret ſacerdotibus ſuo officio fungi. Qua re Ioannes decimus pontifex Romanus ualde commotus, per literas Edouardum uehementer caſtigauit, minatusq; eſt, ſe illum unà cum populo, religionis hoſtem denuntiaturum, niſi maturè accerſiret epiſcopos, qui priſtinam religionis diſciplinam ſeruandam curarent. Quod ubi rex intellexit, negligentiam reſarcire ſtudens, ita egit cum Pleimundo Cantuarienſi archiepiſcopo, qui Athelredo, poſt annum quàm ſedere cœperat decimumoctauum, demortuo, paulò antè ſucceſſerat, ut ille protinus conuentum fecerit, in quo plures epiſcopi creati ſunt, qui diœceſes regerent. Poſtea Pleimundus uir doctrina & uitæ integritate clarus, ſui purgandi cauſa Romam profectus, pontificem placauit. Fuit Edouardus forma eximia, ac per omnes ætatis gradus decentiſſima: cuius dignitas, etſi nonnihil defloreſcere cœpit in ſenectute, ui morborum, quibus frequenter afflictus, ad ultimum conſumptus eſt, poſt annũ quàm regnare cœperat uigeſimumquartũ, qui fuit ſalutis humanæ DCCCCXXV. corpus Vintoniam delatum, ubi ſepulturæ datur.

Eiſdem ferè temporibus, Rollo ſeu Robertus (id enim ei poſtquam Chriſtianus eſt factus, nomen fuit) dux Normaniæ occidit, uir profectò bello clariſſimus: quippe haud quiſquam omnium alius ſecundum eum, in terra hoſtili, ſibi atq; poſteris maiore uirtute, principatum parauit, qui ita exiguis inchoatus initijs, uti deinde dicetur, creuit, ut cæteris quibuſq; maximis regnis par uiribus fuerit. Reliquit Rollo Gulielmum filium nequaquã aut prudentia, aut uirtute bellica ſe inferiorẽ, cuius autoritas apud Gallos in primis ſumma fuit, quod, ut perſpicuè demonſtremus, altius repetendum eſt. Carolus Simplex rex Francorum duxit in matrimonium, uelut dictum eſt, Edginam ſiue Elginam Edouardi regis filiam, ex qua ſuſcepit filiũ nomine Ludouicũ. Is poſtquam cum Rollone fœdus fecerat, ingens ſibi apud ſuos odium conflauit, adeò, ut bona pars principum ab eo defecerit. Et poſtea inter utroſq;, uſque eò uariè bellatum, dum ad extremum principes peiora Reipublicæ ſuæ timentes, regi reconciliati ſunt: qui tunc ſimul iuncti aduerſus Robertũ Aquitaniæ ducem in Carolum mouentem arma tulerunt, commiſſoq; prælio, du-

cem cum omnibus copijs deleuerunt. Quod Robertus Viromanduorum comes iniquo animo ferens, uiceq; amici ulciſcendi cupidus, perinde quaſi gratulandi cauſa, eſt uictori Carolo redeunti obuiam factus, ac primo congreſſu, homo uafer, uultu & fronte quibus ſimulatio ſuſtentatur, eam gratulationē clariorem faciendo, tot precibus regem orando defatigauit, ut Peronā in oppidum ſuum duxerit, atq; eo loci in uincula coniecerit. Qua re cognita, Edgina Caroli uxor cum Ludouico filio, ad Adelſtanū fratrē regem Angliæ confugit. Interea Galli ne carerent, qui ſummam rei adminiſtraret, Rodulphum Ricardi Burgundiæ ducis filium regem dicunt: quo poſt duodecimū quàm regnare cœperat, annum mortuo, ac Carolo per idem ferè tempus, in carcere uita priuato, Gulielmus Normaniæ dux autor fuit, ut Franci principes Ludouicum Caroli filium ex Anglia domum per legatos reuocarint, ac uenientem regem conſalutarint. At quintus uix annus interceſſerat, cùm omnes ferè optimates regni à Ludouico deſciuerunt, qui ita ſuorum auxilijs deſtitutus, miro ſtudio curauit cum Henrico ſeu Othone eius filio, ut quidam malunt, Germaniæ rege gratiam inire, quod opera atq; conſilio Gulielmi ducis duntaxat conſecutus eſt. Hæc poſtquam heroës intellexere, ultro ſui principis beneuolentiam popoſcerunt. Sic Gulielmi nomen ob eius uirtutis famam, apud omnes multò celeberrimum erat, quippe qui tanquam ad bonitatem tantum natus, negotijs amicorum operam non uulgarem enauare, miſeros opibus iuuare, iniuria affectis opitulari, præſidio deniq; cunctis ſine diſcrimine, eſſe magnopere ſtudebat. Quibus rebus factum eſt, ut poſtremò Herlouinus homo nobilis, Monaſteriolo caſtro ab Arnulpho Flandrenſi principe ſpoliatus, ad Gulielmum tanquam cōmunem iniuriarum uindicem confugerit, cum eoq; queſtus fuerit. Gulielmus cognita cauſa, ita egit, ut confeſtim caſtrum iuueni reſtitutū ſit, prohibuitq; eum ab iniuria, id quod ei, etſi ſuo immerito, cum primis malo fuit: nam eam rem Arnulphus ægrè ferens, duci inſidias facere apud ſe ſtatuit, quem haud multo negotio, charitatis nomine, fefellit. Porrò ita breui uſu uenit, ut Arnulphus traxerit ducem in colloquium, ad Pinciniacū, ubi de re propter quam conuenerant, multis ſermonibus egerunt: mox ut digreſſi ſunt, cùm Gulielmus nauiculam ingreſſus (in inſula enim quam eo loci Sequana efficit, id colloquij habuerunt) ut flumen tranſiret, à ſatellitibus Arnulphi ſimulantibus ſe perinde quaſi aliquid dicturos, quod à perfido principe foret omiſſum, repentè ad ripam reuocatꝰ, ibiq; crudeliter trucidatur. Normani autem ad alteram ripam fluminis uociferantes, aluei altitudine impediti, ſuo principi opem ferre nequiuerunt, qui poſtea cadauer Rhotomagum delatum honorificè ſepelierunt. Erat Gulielmo filius Ricardus admodum puer, cuius ac totius Normaniæ tutelam Rodulphus & Barnardus, Normanis omnibus autoritate & nomine præſtantes, ſuſceperunt. Sed de his infrà commodùm dicemus. Iam redeundum, unde digreſſi ſumus.

Adelſtanus à Cerdicio uigeſimusquartus, ex concubina Edouardi filius, rex à populo conſalutatur, atque ad Kyngſtonū oppidū ad Thameſim fluium, longè à Londino circiter millia paſſuum decem (eſt hodie pagus omnino celebris) more maiorum, coronatur ab Athelmo archiepiſcopo Cantuarienſi. Is ordine præſulum Cantuarienſium uigeſimus, Pleimundo ſucceſſit, qui fuit annus ſalutis DCCCCXXVI. Adelſtano cùm principio ſui principatus, fama eſſet

ma eſſet Conſtantinum Scotorum regem in armis eſſe, & per agros congregare armatos, atq; Vuallos ad defectionem ſpectare, nihil prius fuit, quàm ut periculo quod iamiam ſupra caput erat, obuiam iret. Itaque magna ui in utroſq; raptim mouit, quos pari fortuna compeſcuit, uicit, in poteſtatemq; redegit. Sed Conſtantinũ ita uictum, in uerba ſua iurare iuſſit, id quod ille fecit, quò ſibi per eum liceret, in poſterum tempus, uita atque regno uti, frui. Idem aliquot deinde Scotorum reges feciſſe traduntur, quod recentiores eorum ſcriptores multis argumentis diſputant. Nos uerò tale quid agere, noſtri muneris minimè eſſe ducimus, cùm hiſtoria rerum geſtarũ narratio, non item contentio ſit, qui proinde ea quæ annales Anglicani antiquiſſimi loquuntur, nobis ſcribenda conſtituimus, quò ſine ulla cuiuſpiã populi offenſione, inchoatum opus perficiamus. Ita à principio præfari libet, ut non ſit deinceps quiſquam omnium, qui ab hiſtorico de quauis re præteritis ſeculis geſta, officiũ iudicis requirat, flagitet, deſideret. Ad rem redeo. Interea Sithricus rex Northumbrorum è uita migrauit, quæ res occaſioni fuit Adelſtano Northumbriæ potiundæ: nam Analaphus & Gotthofredus Sithrici filij, ut iuuenes imperandi plus æquo auidi, cœperunt ſtatim noua Anglo faciundarum inſidiarum inire conſilia, finitimorum animos ad id clàm pertentare, ac literas paſſim atque huc atque illuc mittere: ſed quas literas ſcripſerant, eæ ad ultimum incepte perſpicuum facinus fecerunt. Igitur ex cognito hoſtium conſilio, Northumbriam infeſto animo petijt, quem adoleſcentes ut in conſultando leues, ita in propoſito minus conſtantes, nequaquam uenientem expectarunt, ſed alter in Hyberniam, alter in Scotiam fuga lapſus eſt: quos Anglus fruſtra inſecutus, Northumbriam principe orbatam omniq; præſidio deſtitutam, facilè ad deditionem compulit. Ita Adelſtanus rebus ſuis conſulens, neceſſe habuit nepotes ex Editha ſorore, priuare principatu.

Dum hæc alibi geruntur, Gotthofredus apud Scotos nonnihil uiriũ cõparauit, quibus fretus Dunelmũ ex improuiſo circumſedit, quam maxima ui potuit, oppidanos ad defectionẽ ſolicitans: qui tametſi principẽ ſuum ultrò recipere auebant, uidentes tamẽ eum longè eſſe infirmiorẽ, quàm ut ſe aut urbem poſſet tueri, ut ne ſibi defectio fraudi eſſet, in officio permanſerunt, quamuis eos pauor ac trepidatio peruaſerit. Fecit ea res Adelſtanũ nõ mediocriter Conſtantino Scotorũ regi iratũ, quòd ſuo inimico opem tuliſſet: ſed purgato crimine, breui Scotus cum eo in gratiã redijt. Analaphus alter frater cõſtituens indignitatẽ amiſſi regni aliquo audaci facinore uindicandam, paucis ſuorũ comitatus, mutato ueſtitu, in caſtra Anglica introiuit, cauſa explorandi, quo pacto hoſtem incautum opprimeret, idq; tam cautè fecit, ut nihil fuerit propius, quàm ut regem interficeret: noctu enim in tabernaculũ regiũ incurrit, tanto tamen impetu, ut Adelſtanũ de ſomno excitarit: qui ubi cognouit ſibi manus intentari, cuſtodib. ad arma uocatis, gladiũ è uagina arripere conat̃, quo, ut in metu accidit, qui mentẽ conſiliũq; mortalibus eripit, fortè nõ reperto, aliquantiſper animi dubius, ut ſe humana ope deſtitutum ſentit, diuinam ilicò implorat, eodẽq; momento iterũ ad uaginã manũ admouet,, inuentoq; enſe, hoſtem aggredit̃, ac facta ſtrage, in fugam uertit. Quidã ferũt in eo tumultu Conſtantinum Scotorũ regem fuiſſe, ac interijſſe: qui ut parum fideliter illud ſcribũt, ita parum uerè tradunt Analaphum Hyberniæ regem fuiſſe: haud dubiè erro

reducti, propterea quòd is fugiendo antea in Hyberniam ſe receperit, ſicuti ſuprà eſt demonſtratum. Ille uerò gladius tanquam teſtis maximi Dei beneficij, diu inter regia inſtrumenta aſſeruatus eſt.

At Adelſtanus per hæc, deuictis paſsim hoſtibus, permagnũ obtinuit imperium. Iſta fuit regni matura atq; uirilis ætas, quæ uiris ac uirtutibus maximè floruit: ea enim tempeſtate fuerunt uiri doctrina & ſanctitate clari, Firtheſtanus Vintonienſis epiſcopus, cui ſucceſsit Birſtanus: item Vuilſemus ſeu Vuilſelmus Vuellenſis epiſcopus, ac Vulſtanus Eboracenſis archiepiſcopus, quem rex Adelſtanus ob ſingularẽ eius animi uirtutem, uitæq; ſplendorem, unicè amauit, eiusq; cauſa, Eboracenſem epiſcopatum plurimũ locupletauit. Sed longè plures militari arte floruerunt, quorum nomina ſcriptorũ incuria minimè eduntur. Athelmus Cantuarienſis antiſtes, per idem tempus moritur, cui ſucceſsit Vuilſemus Vuellenſis epiſcopus: & in Vuilſemi poſt decem quàm ſedere cœperat, annos, mortui locum, Odo antiſtitum ordine uigeſimusſecundus, ſurrogatus eſt, homo ualde conſideratus. Poſtremò Adelſtanus magno imperio potitus, omne ſtudium ad religionẽ colendam, ac pacem fouendam, ſuorumq; cõmodum augendum contulit: quippe duo ædificauit cœnobia monachorũ ordinis diui Benedicti, alterum apud Meltoniam pagũ Sarisberienſis diœceſeos, alterum ad Michilneium uicum, Somerſeti comitatus, loco paluſtri, ut ne monachi fortè hyeme præſertim uagarentur, cõtrà atque lex ordinis iubet, quandò ipſe locus eo tempore adiri uix poteſt, niſi nauicula, poſſeſsionibusq; utrunq; locupletauit: item leges nonnullas antiquas nimis ſeueras correxit, nouasq; plurimas apprimè utiles tulit, quæ ex uſu omnium maximè eſſent: quod fuit eius humanorũ operum ultimũ: nam ſtatim pòſt ſine liberis, poſt ſextumdecimũ annum, quàm regnare cœperat, è uita migrauit. Edmundus eius frater regum ordine quintus & uigeſimus ſucceſsit, qui ſex duntaxat regnauit annos, quem à ſummis laudibus uitæ breuitas abduxit, quibus poſteri in cœlũ tuliſſent. Sed quicquid ille ſui expectationis fecerat, Edgarus eius filius ſuis poſtmodũ accumulatiſsimè reddidit. Sunt qui falſò tradant Edmundũ domuiſſe Northumbros, uiciſſeq; Scotos, quod nos, ſecuti autores nequaquam pœnitendos, ſuprà Adelſtano aſsignauimus. Tulit Edmundus leges nõnullas regno utiq; cõmodiſsimas, quæ cum alijs, in obliuionem ſenſim ierunt. De morte regis uariè tradunt: alijs placet, ut cùm ſeruo ſtrictis gladijs ab inimicis petito, opem repentè ferret, in eo tumultu ſit interfectus. Secundũ alios, ille fortè conſpicatus ante ſe hominem latrocinio inſignem, & ob id, diu ſibi antea inuiſum, ſubitò inuaſit, ac in terrã ſtrauit, quem cùm ita iacentẽ cæderet, ab eo tum immemore futuri periculi, ut præſens euaderet, eſt cultro confoſſus, latro uerò in ueſtigio dilaniatur. Genuit ex Elgida uxore, Eduinum & Edgarũ, qui cùm ætate pueri eſſent, poſt Eldredũ deinde regnarũt. Edmundũ ſecutus eſt Eldredus frater à Cerdicio uigeſimusſextus, quem anno ſalutis DCCCCXLVI, Odo Cantuarienſis præſul ad Kyngſtonũ conſecrauit. Is rex factus, continuò omniũ ſtudiũ habuit: erat enĩ innocentiæ fautor, omnisq; noxiorũ hominũ generis longè inimiciſsimus, itẽ militaris diſciplinæ apud cunctos peritiſsimus cum primis habitus, unde facilè ſine armis, Scotos iam ante id tempus ab Adelſtano fratre in fidem receptos, in officio continuit. Poſcit locus, ut de ſtatu rerum Scoticarũ cõmodùm dicamus.

Conſtanti-

Conſtantino, quem ſuprà oſtendimus iuraſſe in uerba Adelſtani regis, ſucceſsit Malcolmus. Malcolmũ ſecuti ſunt reges Indulphus, Duffus, Culenus, Chennethus tertius, & Conſtantinus Caluus. Is per uim regnũ eſt adeptus, unde populus cauſam arripuit ad factiones, quæ poſtea haud facilè extingui potuere. Conſtantino per ſeditionẽ interfecto, Grimus ſucceſsit, homo eiuſdẽ factionis. Hunc Malcolmus ſecũdus ſingulari certamine uictũ, ac peremptũ, ſequitur. Deinde ſucceſsit Duncanus, & Maccabæus, homo ſcelere & audacia ſingulari, qui per uim eſt regno potitus. Sed domum repedo.

Eldredus pacatis ubiq; locorum rebus, in augenda religione ſe exercens, ut Deo in primis gratũ faceret, & ſibi beneficio aliquo deuinciret Etheluoldum ſanctiſsimũ monachũ ordinis diui Benedicti, Edginæ matris rogatu inſtaurauit cœnobiũ Abyndonenſe, olim ab Ina rege conditũ, ſed tum dirutũ: qui ita bene agendo, poſt nouem annos, quàm regnare cœperat, deceſsit. Datur illi uitio, quòd leui de cauſa eiecerit in exiliũ Vulſtanũ Eboracenſem archiepiſcopum, qui tamẽ anno pòſt, reuocatus eſt in patriã, ac biennio uix inde exacto, moritur: cui ſucceſsit Oſcitellus, Oſcitello Adelualdus, & Adelualdo Oſualdus ordine antiſtitũ decimusnonus, uir ſanctiſsimus, de quo plura alibi dicemus. Demortuũ Eldredũ ſecutus eſt Eduinus alter Edmundi filius maior natu, ordine regum ſeptimus & uigeſimus: qui fuit annus ſalutis DCCCCLV. Hunc Odo inter rem diuinã faciendã, ad Kyngſtonũ, more maiorũ, ſacrauit, cuius uitam, tametſi breuem, priuſquã perſcribamus, ad Ricardũ Normanorum ducem nobis redeundum eſt, ut duces Normanicos ordine ponamus.

Erat Ricardus puer, ut paulò ſuprà memoratum eſt, in tutela Rodulphi & Barnardi, qui inter Normanos primi habebantur, cùm Ludouico Francorũ regi libido inceſsit, amicitiæ ſpecie, puero principatus eripiendi. Sanè ille accepto Gulielmi cædis nuntio, aliquam cauſam ſibi quærendam ſtatuens, quamobrem meditatũ negotium maturè conficeret, confeſtim Rothomagũ proficiſcitur, ſimulatq; amici mortem uelle ulciſci, cùm tamen aliud animo ſecum agitaret. Admirati ſunt tutores pueri ante omnes, regis pietatem, quare perbenignè atque humaniter eum uenientẽ acceperunt. At Ludouicus ubi fraudem Normanos latêre ſenſit, haud mora, in ſpem optati potiundi uenit, atq; protinus petit Ricardum tanquam in regia aula educandum ſibi tradi: ſed id poſtremò cùm minaciter faceret (difficilimũ eſt enim non fraudem uno uel altero modo prodere) leuiter in ſuſpitionem apud populum cecidit, qui iam palàm murmurare incipiebat, eum ueniſſe, non iuuandi Ricardi, ſed atque adeò Normaniæ, prout re ipſa erat, ad ſuas opes adiungẽdæ cauſa. Ex qua re, eſt ingens pariter populi tumultus exortus, atq; inſidiæ regi intentatæ: quippe ciues antea arma parauerant ulturi ſuæ libertatis iura, ſi quis ea imminuere conaretur. Ille huic periculo obuiam eundum ratus, ad ſedandam in præſentia populi iram, Ricardum puerum in medium duci iubet, atq; ipſe populo propè furenti oſtendit, dictitans eum eſſe illorum ducem, nullamq; aliam ob cauſam ſe cupere pueri curam habere, atq; apud ſe eſſe, niſi ut bonis moribus inſtituatur. Suſtulit rex hoc pacto uulgi opinionem, qui nihilo tamen ſegnius quod excogitarat, ſibi modis omnibus efficiendũ iudicans, ita egit, ſingulos principes nominatim appellando, ut per eos ſibi licuerit Ricardum in Franciam ſecum ducere: & quia acceptã à Normanis iniuriã cum primis uindican-

dam deſtinauerat, tempus obſeruabat idoneum: ac ne conſilium diluceret, puerum interim regio cultu educabat. Hoc nonnihil terruit Arnulphū Flandrenſem principem, qui Ricardi patrem paulò antè inſidijs oppreſſerat, & magnopere uerebatur, ut id facinus ſibi aliquando fraudi eſſet. Quare ad Ludouicum confeſtim ſui purgandi cauſa properauit, de eoq́; qui omnia artificio agebat, ingenti auri pondere ueniam criminis redemit, uel redimere ſimulauit. Poſtea rex haud bellè cogitans, modò clàm, modò palàm Ricardum iugiter male uerbis accipiebat, ut aſsidua caſtigatione, partim conceptum odium euomeret, partim illum tanquam ſuapte natura prauum omnibus inuiſum redderet, quò eius poſtea caſu aliquo extincti minus apud Normanos deſiderium fieret, qui uſq; eò feruere cœpit, ut puerū propalàm nothum appellarit, minatusq; ſit, ſe eum fortunis honoribusq; priuaturum. Ita demum res ad uim ſpectare incipiebat, cùm Oſmundus Ricardi præceptor, importunam regis ſæuitiam omnibus precibus deteſtatus, puerum ab ſe antè bene doctum, ſine mora paluſtrium herbarum faſce inuoluendū, ac clàm Lauduno exportandum curauit, deindeq; rem geſtam Barnardo Syluanecti comiti, qui adoleſcentem Ricardum miro amore complectebatur, ordine patefecit. Is adiuncto ad ſocietatem belli magno Hugone Pariſiorum comite, coactisq; extemplò nonnullis armatorum copijs, Ricardum Syluanectū perduxit. Interea Ludouicus audiens Ricardum ſibi ereptū eſſe, Hugoni imperat, ut puerum reſtituat: qui cùm per literas ſignificaſſet id in ſua non eſſe manu, inde à rege Compendium accerſitur, ubi poſtquam multa ſunt collocuti, rex pollicetur ſe Hugoni nonnulla oppida Normaniæ dono daturum, ſi uelit ſecum ſtare. Quibus promiſsis Hugo illectus, Ludouici partem ſequitur, & ambo iunctis armis, Normaniam petunt. Iis nō ui, ſed artificio Barnardus Syluanectenſis reſiſtendum ratus, ita cum Barnardo Daco, qui Normaniæ præfectus erat, quamprimùm egit, ut ille legatos ad Ludouicū miſerit, qui totius populi nomine dicerent, Normaniam, populū, fortunas, & deniq; omnia regis eſſe, ac propterea ſe orare, ut ſine armis, ad ſuos ueniret, qui morem geſturi eſſent. Delectauit ea res. ut quæ extra ſpem acciderat, mirandum in modum regis animū, adeò ut confeſtim Rothomagū contenderit, ibiq; ex ſententia, ſicuti arbitrabatur, rebus compoſitis Laudunum profectus ſit.

At Barnardus Dacus, ut dum rex aberat, Normaniā in officio erga Ricardum teneret, Haraldum quintū Dacorū regem, qui à Suenone filio, paulò antè regno pulſus, in Normaniam cum bona nobilitatis parte uenerat, ac tunc circa Conſtantienſiū fines morabatur, per literas docuit, tempus eſſe, quo tutò poſſet regium præſidiū pelli, & propterea rogabat, ut uellet aut auxilio continuò ire, aut militem ad ſe mittere, quoniam eo pacto omnino futurum eſſet, ut Ludouicus cum eo ad colloquendū congrederet̃. Nihil ſpes fefellit: Haraldus enim cum exercitu præſtò adfuit, & Ludouicus de repentino eius aduentu certior factus, illi ſubitò obuiā fuit, atq; circa Sequanæ ripā cōgreſsi. Dum hîc reges de cæde Gulielmi loquunt̃, & cuncti manus abſtinent, uſu ita uenit, ut Dacus quidā conſpicatus de improuiſo Herlouinum, cuius negocij cauſa, Gulielmus occubuerat, interemerit. Quo factum eſt, ut atrox certamen eodem momento ortum ſit, in quo Galli fuſi fugatiq; ſunt, ingenti paſsim cæde edita. Ludouicus in primis captus, quem Normani poſtremò accepto Lotha

rio

rio filio obſide, Gallis reddiderũt. Ricardũ uerò iam imperio maturũ ducem ſuum declararunt. Nec illud omiſerim, quoſdam hiſtoricos falſo appellare hunc regem Dacorũ, qui auxilio fuit Normanis, Aigroldum, ſeu Aigrotum, cùm nemo homo cui tale fuerit nomen apud Dacos, ſiue Danos, quos uocãt, regnarit, id quod ex hiſtoria Saxonis colligere licet, qui planè oſtendit id temporis Haraldum, ſicut diximus, quintũ à Suenone filio expulſum regno fuiſſe, quod uel illi autores affirmant, tametſi Saxo nõ meminit de hoc bello aduerſus Francos, ab ipſo Haraldo geſto. Nõ quieuit poſtea Ludouicus ulciſcẽdi auidus, aduerſus Normanos multa ſæpius, fauente Othone Germaniæ rege, fruſtra moliri: nam cùm Rothomagũ ambo infeſto agmine petiſſent, ciuitatemq́ multis incõmodis affeciſſent, ad extremum tamen ab incœpto nõ ſine nota, atq́ ſuorũ cæde, deſtiterunt. Fuit is annus à natali Chriſti DCCCCLVI, cum primis nobilis morte Ludouici, cui Lotharius filius ſucceſsit. Is autore Theobaldo Carnutum comite, cœpit ingentes inimicitias cum Ricardo duce exercere, tum quòd pater ſemper duci infeſtus fuiſſet, tum etiã quòd ille ita præpollens effectus erat, ut iam finitimis populis meritò formidoloſus eſſet. Itaq́ primùm inſidias Normano fecit, quæ cùm minus ex animi ſentẽtia proceſsiſſent, deinde bellum intulit, in quo uaria fortuna inter eos ſæpenumero dimicatũ eſt, poſtremò nonnullis heroibus ad amicitiã utrunq́ principem hortantibus, pax conuenit. At Ricardus deinceps geſtarũ rerum gloria pariter ac uirtutis fama præclarus, de religione Chriſtiana itidem bene mereri maximè ſtuduit, quippe qui nõnulla condidit templa opere egregia, multiſq́ donarijs ea exornauit. Fuerunt illi filij tantum duo, quòd ſciam, Ricardus & Emma. hæc Etheldredo nupſit. obijt mortẽ anno ſalutis humanæ DCCCCXCVI. cui Ricardus filius ſucceſsit, de quo alibi perappoſitè memorabimus. Sed ad Eduinum ueniamus.

De hoc rege aliquid ſcribere, & breuitas temporis quo regnauit, & eius uitæ turpitudo penitus uetaret, niſi id ordo poſceret: eo enim die quo rex dictus eſt, conſanguineam ſuam, uxorem cuiuſdam nobilis uiri, inuitam ſtuprauit, idq́ fermè propalàm mutorũ animalium more fecit, ſic, ut fama ſceleris breui per omnem Angliam peruaſerit. Quapropter cùm Dunſtanus, qui paucis antè diebus factus fuerat abbas Glaſconienſis, cum bonis uerbis reprehenderit, admonueritq́, ut à tanto flagitio manus deinceps abſtineret, tantum abfuit, ut homo nempe nequam ſanctis monitis paruerit, ut etiam ſcelus ſcelere cumulando, protinus optimum patrem ablegauerit, quod ipſi cum primis malo fuit: nam Northumbri & Mercij regis uitia horrentes defecerunt, Edgarumq́ eius fratrẽ regem renuntiarunt, fauſtis omnibus acclamationibus proſequentes. Ea res tantum Eduino inuſsit doloris, ut citò deinde perierit, poſt annum quartum quàm regnare cœperat. Ita regnum Edgarus adeptus eſt, uir & animi uirtute, & corporis robore longè princeps. Hunc Odo archiepiſcopus Bathoniæ, ſeu, ut quibuſdam placet, Kyngſtoni coronauit, circiter annũ ſalutis DCCCCLIX. Inito principatu, omnia humana ſtudia præ pace, cuius nomẽ ſciebat dulce eſſe, & rem ipſam ſalutarẽ, ſpernere cœpit: quæ deinde parta, ut ne ab externis turbari poſſet, ingentẽ claſſem parauit, eãq́ tripartitò circa oram maritimam locauit, quæ barbaros continenter infeſtam reddentes ab ingreſſu inſulæ arceret. Item Scotos & Vuallos in officio retinuit. Reperio in

annalibus, Vuallos, qui ſemper inuiti Anglorum imperio paruerant, ex ſua tandem gente, ſibi principem conſtituiſſe, & rege Edgaro, habuiſſe regulum nomine Ludouallū, & illum pependiſſe tributū ipſi regi Anglo, atq; deinceps aliquot annos, principes tales fuiſſe. ſed quo tempore Vualli id beneficij ab Anglorū regibus conſecuti fuerint, non omnino conſtat, nec traditur, quòd ſciam, à quopiam autore graui. Edgarus imperauit Ludouallo Vuallorum regulo uectigalis nomine, in annos ſingulos, tricenos lupos, quò genus tam malefici animalis & gregibus ouium ualde pernicioſi, quod tunc in ea inſulæ parte plurimū abundabat, prorſum deleretur. ſi uerò lupi defeciſſent, tum loco illorum, neſcio quam pecuniæ ſummulā conferret. Sic rex finitimos populos rebelles in officio atq; fide tenendos putauit, quò ſibi per id, nullo tempore excluſo iam liceret oſtendere, ſe ad bonitatem natum eſſe. Itaque confeſtim Dunſtanū ab exilio reuocauit, eumq; Vigornienſem epiſcopū creandū curauit: cui etiā cùm id tēporis homines deeſſent, qui meritò alijs præeſſent, Londinenſis epiſcopatus adminiſtratio data eſt, quam ille haudquaquam ſuis, ſed populi cōmodis ſeruiendi cauſa, ſuſcepit: nam id temporis epiſcopi non plus opum, at plus doctrinæ, plus ſanctitatis, plus prudentiæ, quàm alij habebant.

Interim Elfreda regina moritur, ex qua rex Edouardum filium ſuſceperat: cuius interitus cauſa fuit, quāobrē ille importuniſſimū flagitiū fecerit. Nempe per idem temporis fama peruaſerat, Horgeriū ducem Cornubiæ filiam habere nomine Alfredā, forma longè elegantiſſima, quam Edgarus in matrimoniū ſibi ducendā conſtituens primo quoq; tempore, dedit negotiū Etheluoldo familiari ſuo puellæ uiſendæ, ſuisq; uerbis & nomine, à duce eius connubij petendi, ſi modò pulchritudo famæ reſponderet. Proficiſcitur Etheluoldus in Cornubiam, ad ducem: qui ubi puellam uiderat, cœpit inſano actutū ardere amore, adeò ut immemor mandati regij, eam ſibi nuptū dari magnopere petiuerit, quod & impetrauit. poſt hæc, ad regem reuerſus, ait puellā nō eam eſſe, quam deceat nubere regi: ac nō multò pòſt ubi ſenſit principis animū hoc pacto ab amore alienatū, incipit paulatim apud eum agere, ut ſibi eius uolūtate, liceat puellam in matrimonio habere: id quod rex, qui illius iam formā aſpernatus erat, ultrò conceſſit. Etheluoldus ita Alfredæ ſibi exitium parituræ nuptias conſecutus eſt. Crebreſcebat deinde indies magis Alfredæ pulchritudinis rumor, ut quæ iam nupta in conſpectu hominum frequentius uerſabatur, cùm rex cupidus uidendi, de induſtria, uenandi gratia, ad uillam Etheluoldi acceſſit, ubi ſtatim atq; Alfredæ oculū adiecit, mirabile dictu eſt, quàm citò eam deperire cœperit, ita ut breui pòſt tempore Etheluoldo mortem machinatus ſit, atq; Alfredam in matrimonium duxerit. Mulier faces incendit, quibus rex flagrauit ad cupiditatem huiuſmodi ſceleris edendi: nam ubi uir regem aduentare intellexit, fertur rem omnē uxori aperuiſſe, oraſſeq;, uti communis ſalutis cauſa, ſe negligentius ſolito comptam iuueni furenti oſtenderet: at fœmina immemor coniugalis amoris, ac filij pignoris, beneuolentiæ ab Etheluoldo ſuſcepti, & ſui ſemper ſimilis, ut leuis, auara, ſuperba, quam elegantiſſimè potuit, regi uenienti obuiam facta, ultroq; caſtum reſoluit pudorem. Dedecorauit ea res plurimū regis nomen apud omnes, quare ſæpius à Dunſtano reprehenſus eſt: quem licet facti puderet, pœniteretq;, amori tamen nō indulgere nequiuit. Ipſam autē Alfredam ferunt nō modò criminis non pœnituiſſe,

nituiſſe, ſed ualde ſuccenſuiſſe Dunſtano, quòd bene admonuiſſet regẽ. Genuit ex Alfreda Edgarus Edmundum, qui paucos uixit dies, & Etheldredū. Is dum baptizabatur, cùm ſubitò in ſacrum fontem confecti cibi reliquias ex aluo emiſiſſet, traditur Dunſtanus prædixiſſe ita futurū, ut ille quandoq; ingens patriæ incōmodum dedecusq; afferret. Dilexit item Edgarus Vuilfredam monacham, ſeu ob metum ſtupri, ut quibuſdam placet, nullis initiatam ſacris inter monachas ſeruatã, ex qua Editham filiam ſuſcepit, quam aiunt ob uitæ ſanctimoniã, in catalogū diuorū adſcriptam. Hæc ſunt Edgari iuuentæ uitia, quæ poſtea ſummis cùm corporis tum animi uirtutibus ſuperauit: fuit enim armorū ſimiliter atq; equitandi peritiſsimus, ac laborū ſupra fidem patiens, qui ſuos ſemper in officio continuit, & barbaros qui ſolebant crebris inſulam incurſionibus diuexare, ita ab initio terruit, ut nunquam ſint auſi ſedibus patrijs egredi. Item delictorū inquiſitor & punitor acerrimus, quod tamẽ ſine ira, & ſæuitia faciebat: quippe quandoq; ad crimina leuiora non grauatè conniuebat, ut ſalubrẽ magis quàm ambitioſum principẽ ſe præberet. Abſq; his uirtutibus, pietatem præcipuè coluit, quandò præ religione Chriſtiana, nihil magnopere augendū putabat: quippe qui uiros magnæ doctrinæ, ſanctitatis, integritatis, atq; prudentiæ, cum primis in ſuum domeſticum conſilium delegit, illosq; populo Chriſtiano præpoſitos tantum uoluit. Itaq; ſecundum Dunſtanum, miro amore complexus eſt Ethcluoldum, uirum ingenio & eruditione ſingulari, qui eius opera, Abyndonienſis prius abbas, deinde Vintonienſis epiſcopus factus eſt. Item eiuſdem beneficio, Oſualdus Floriacenſis monachus creatur Vigornienſis epiſcopus, ac deinde Eboracẽſis archiepiſcopus, cui in Vigornienſem epiſcopatū Dunſtanus ſucceſsit. Tantū is princeps tribuit iſtorū in primis trium antiſtitū doctrinæ ac uitæ ſanctitati, quam illi præ ſe ferebant, quemadmodū monachi tale quid interdum miro artificio facere ſciunt, ut partim eorū rogatu adductus, partim cōmotus, quòd primarij ſacerdotes adhuc ſuas retinerent uxores, contrà, atq; patres paulò antè decreuiſſent, bene multis fatigauerit precibus Ioannẽ tertiumdecimū Romanum pontificẽ, quò bonis de cauſis, quas monachi ex uſu ſuo inueſtigarant, uellet concedere, ut ipſis liceret apoſtolica autoritate eijcere ex Vintonienſi, & Vigornienſi collegio presbyteros, quos ſeculares uocant canonicos, atq; in eorū locū, ſuos inducere monachos: quod & impetrauit. Item & Etheluoldo, atq; Dunſtano autoribus, in alterum Vintonienſe collegiū nouum ſeu cœnobiū, quod Aluredus, ut ſuprà oſtendimus, extruxerat, in illudq; quod Shyreburniæ in pago Sariſberienſis diœceſeos inſtitutū erat, eiectis quoq; presbyteris, monachi ſunt introducti, & illud cœnobium de Hida, & hoc Shyreburnienſe appellarunt: nam ibi Occidentaliū Saxonum princeps epiſcopalis ſedes locata erat, cuius diœceſis epiſcopus cum primis fuit diuus Aldelmus.

Atq; ita per idem tempus, monachi in alia alibi ſacerdotū collegia uenerūt, ac deinde uelut iure ſuo ubiq; gentiū opes immodicas ſibi cōparare cœperūt, quod poſteris damno fuit: dum cũ monachi diuinis duntaxat rebus uacãtes, hominū cœtū fugiebant, ac ſolitudines, unde ſibi nomẽ uindicãt, quærebant, tum profectò monaſticæ uitæ inſtitutū ritè ſeruabãt: cōtrà, ubi omiſſa ſolitudine, celebritatẽ colere, ubi diuitias recipere libuit, incredibile dictu eſt, quantum à maioribus ſuis degenerauerint: quippe quos etiã inuitos humanarū ſi-

mul rerũ curam ſuſcipere oportuit, quæ bonam hominis partem ſemper occupat. Quid, quòd eadẽ diuitiarũ peſtis ſic reliquos pariter ſacerdotes peruaſit, ut bona pars à priſca pietate patrũ, ad tyrannidẽ exercendã uerſa ſit? cùm perpauci ſciant illud cauere, quod uetat propheta: Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. Illi enim partim ſanctitate uitæ, partim ſuo ſanguine ſacerdotij decus auxerunt, iſti auctum licenter uiuendo, nõ ſatis bene ſeruant: illi honores oblatos cunctanter & uerecundè acceperunt, eoſq; alijs optimis quibuſq; detulerũt, iſti malis ſæpe artibus ambiunt eoſdem, ac mox acquiſitos inſolenter exercent: & ut in illis multum liberalitatis, & innocentiæ fuit, ita in iſtis multum aliquando auaritiæ, ac improbitatis: illi deniq; paucis contenti temperanter uixerũt, at iſti opibus, ut ita dicam, oppreſsi, pro ſuo iure uitam ducere nequeunt, dum in alios hoſpitales eſſe cogunť. Quæ ſanè humanitas (ita enim uulgò uocatur) tantũ abeſt, ut humanitas ſit, ut per hoc ſeruitus potius & quidem longè peſtilentiſsima habenda, quãdò eius rei cauſa, ſæpe ſacerdotes peccant. Quotus enim quiſq; eſt, cuius ſenſus nõ titillentur, poſtquam multũ biberit, ſeſeq; uarijs ciborũ generibus fartim ſaturauerit? id quod uelint nolint interdum illi ſacerdotes, qui domos ualde hoſpitales habere humanis coguntur legibus, faciunt, dum alios lautè paſcunt. Iam ad propoſitum redeo.

Eodem tempore moritur Odo archiepiſcopus Cantuarienſis, poſt annum quàm ſedere cœperat, decimumnonũ, ſeu ut alij ſentiunt, tertiumdecimũ: in cuius locum Dunſtanus ab Auguſtino ordine Cantuarienſiũ archiepiſcoporum uigeſimustertius ſucceſsit, qui, uti nõ nemo tradit, unà cum Oſualdo Eboracenſi archiepiſcopo, Edgarum multis cærimonijs ſacrauit, id quod falſo incuria ſcriptorum, Dunſtano attribuitur, qui, quemadmodũ ſuprà oſtendi, exulabat, quando Edgarus rex eſt factus, à quo poſtea fuit in patriam reuocatus. Edgarus rebus regni ita pacatis, ac tantum pietatis operibus intentus, plura cœnobia aut de integro condidit, aut inſtaurauit, uel ampliſsimis donis locupletauit, & in ijs cœnobiũ monacharũ ordinis diui Benedicti, quod Vuiltoniæ, in pago proximo Sariſberiam urbem, locauit. In eo cœnobio Editha ipſius Edgari filia uirgo monacha, poſtquã aliquot per annos familiæ ibidem præfuerat (talem abbatiſſam dicunt) uitã ſanctiſsimè finiuit. Sariſberia enim in ora, quæ ad auſtrũ ſpectat, loco plano poſita eſt, quæ intus multis irrigatur riuulis, alluiturq; flumine Naddero, qui Vuylo & Hauino, hic Vuermiſtrũ pagum præterlabiť, auctus, in Oceanũ in auſtrũ uerſus fertur. Poſtremò Edgarus ut ſuos ad bene beateq; uiuendũ inſtitueret, leges apprimè utiles tulit, quas uetuſtas in obliuionẽ fermè adduxit: qui demũ anno ætatis trigeſimoſeptimo, & cùm regnare cœpit, ſextodecimo, naturæ conceſsit. Succeſsit bono patri Edouardus ſecũdus, filius patre dignus, ordine regum undetrigeſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ DCCCCLXXV, cùm Dunſtanus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotũ conuentũ fecit, ad res religionis rectè conſtituendas, melioremq; earum ſtatũ collocandũ. Dum hæc gerunť, iuuenes quidã honorum cupidi, quos quieta Republica deſperabant, perturbata ſe conſequi poſſe arbitrabantur, turbas faciunt, quas in primis adaugebat ira eorum presbyterorum, qui à monachis, ſicut ſuprà oſtendi, ex ſuis collegijs exacti, de repetũdis agendũ ſibi conſtituerãt. Quamobrẽ cauſa iudicibus delata eſt, qui cùm Vintoniæ, in monachorum conclaui, de ea re in frequenti conſeſſu agerent, & iam

maior

maior pars decerneret presbyteros eſſe reſtituendos ad priſtinos honores, ecce, ſubitò uox audita eſt, Non bene ſentiunt, qui presbyteris fauent: perinde quaſi ius magis faceret cum monachis, qui aliena raperent, quàm cùm presbyteris, qui ſua repeterēt. Verùm quia imago Chriſti de cruce pendētis, quæ ibidem proſtabat, uiſa eſt eam reddidiſſe uocem, ita fides habita eſt oraculo, ut presbyteri cauſa ceciderint, & turba omnis ſedata ſit. Atq; ſic monachi ope diuina, uel humana potius (nam etiam tum nō defuerunt, qui id oraculū Phœbi magis quàm Dei fuiſſe, hoc eſt, hominū fraude, non Dei nutu, editum putarint) utcunq; parta retinuerūt. Edouardus inuita Alfreda nouerca, rex dictus eſt, qui ſanè adoleſcēs ſummæ ſanctitatis & frugi, ea modeſtia principatū iniuit, ut omnibus chariſsimus eſſet, quippe qui paternas uirtutes nauiter imitabatur. Quæ res Alfredæ animū maximè angebat, quæ dominationē expectabat, ac Etheldredū filium Edouardo extincto, regnare cupiebat. & quia deſperabat ſe id poſſe conſequi, ut iniuſta nouerca necem priuigno machinari conſtituit, quod ut tandem maturaret, caſus huiuſmodi occaſionē dedit. Rex uenatum ierat in eum ſaltū, quem uulgò uocant Nouam Foreſtam, & rumpentibus undiq; feris, ubi pro ſe quiſq;, ſicut fieri ſolet, ferarū canumq; ſimul curſum inſecutus eſt, fortè à ſuis deſtitutus, ad ædes Alfredæ, quæ in proximo erāt, bibēdi, ſeu Etheldredi fratris uiſendi cauſa, acceſsit. Eſt eo loci hodie arx, quam appellant Corphim. Hunc ubi ſæua mulier uenientē conſpicata eſt, iuſſit ſeruo, ut imprudentē interficeret: at interim ne iuueni quicquā ſuſpitionis incideret, ei obuiam facta eſt, petentiq; potum mitè ac reuerēter bibere dedit, quem ita dum equo inſedebat, ſcyphum haurientē ſeruus percuſsit. Rex accepto uulnere, equū in curſum eueſtigiò uertit, ad ſuos ſe recipiēdi cauſa, ſed dolore urgente, equo lapſus ſtatim interijt. Impia nouerca poſtea corpus innocentiſsimi uiri, ut ne facinus paterēt, intrò auferri, atq; humari iuſsit: ubi deinde miracula edi cœperunt: nam fama eſt, non ſine Dei nutu, haud ita multò poſt, ueniſſe in mentem cuidam mulieri, quæ oculis capta erat, eo loci excubare, & precari martyrem, ut eius beneficio ſubleuaretur, ac eam ſimulatq; orauerit, ſubitò lumen recepiſſe. Multa deinde miracula extiterunt, quamobrē Edouardus nō immeritò inter diuos relatus ſit. Fuit poſthac eius corpus ex uili illo loco, ad Glaſconienſe cœnobiū deportatū, ibiq; ſepulturæ honeſtè datum. Pœnituit interea Alfredam cōmiſſorū, quæ & ieiunio & uerberibus corpus ſuum afficiens, omne patrimoniū aut indigentibus hominibus partiendo, aut ſacras ædes ædificando, ſarciendóue effudit: quam ferunt duo condidiſſe monacharū cœnobia, unum Amisberiæ in pago Sariſberienſis diœceſeos, ordinis Cluniacenſis, & alterū ordinis diui Benedicti, ad Vuheruuellū uicum, Vintonienſis diœceſis, & in hoc illam uitam egiſſe. Fuit is annus quo Edouardus interfectus eſt, tertius, cùm regnare cœpit: licet quidam his tribus annis menſes ſex adijciant. Huius optimi principis exitū, interitus uirilis ætatis regni ſecutus eſt: nam quemadmodū ille in flore iuuētutis, uiribus corporis integris, repentè cecidit, ita omne regni robur debilitari ſic cœpit, ut poſtea rege Etheldredo, ætate iam ſenecta ineunte, ſumma eiuſdem infirmitas acceſſerit, de qua libro proximo commodè exponemus.

POLY-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER SEPTIMVS.

IN DEMORTVI Edouardi locum, Etheldredus à Cerdicio trigeſimus rex ſubſtituitur, cuius ſocordia publicæ res in talem peruenerunt ſtatum, ut meritò ſub eo, regni ſenecta ætas cœperit: continuò enim fames, peſtilentia, atq; bellum ſæuit. Ea mala Dunſtanus archiepiſcopus paulò antequam ſequerent, fore prædixerat. recuſabat bonus antiſtes Etheldredum regem ſacrare, qui per cædem fratris, ad regnum aſpiraſſet: ſed cùm id facere coactus eſſet, tum prædixit futurum, ut populus Anglicus amiſſa libertate, generatim pœnas miſerabiles daret. Erat Etheldredus minimè omnium militaris diſciplinæ ſciens, ut homo uecors, & otij atq; luxus amator. Quæ res ſatis nota omnibus efficiebat, ut à ſuis paſsim malè audiret, & à finitimis ac barbaris longinquis minimè pertimeſcendus putaretur. Quare piratæ Daci ſatis animis fidentes, inſulam tumultuoſe inuaſerunt, facta ſtrage rerum omnium, quaquauerſum pedem primũ intulerant: & quia loca maritima nullo præſidio munita erant, facilè in primis ea prædæ habuerunt. Quo ſucceſſu Daci ferociores facti, in omnes partes uertũtur: quibus ita omnia paſsim uaſtantibus, cùm rex obuiam ire non auderet, neceſſariò ingens auri pondus dedit, quò in patriũ ſolum ſe primo quoq; tempore reciperent. Fefellit ea pacis conditio ualde regem: nam tantum abfuit, ut regnum ſuum præſenti moleſtia leuarit, ut etiã multò grauiore affecerit: Daci enim auro illecti, haud multò pòſt fracto fœdere, iterũ inſulam armis adoriuntur: & hoc neq; ignauiter aut temerè faciunt, ſed conflato ingenti exercitu, claſſeq; inſtructa negotium gerunt. Exanimauit fama noui belli regem, ut qui hoſtes accepto præmio contentos, ſperabat nihil eſſe molituros, & propterea ad bellum gerendum minimè paratus erat: attamen quamcelerrimè potuit, claſſem inſtruxit, præfecitq; Elfricum, uirum animo & uiribus ferocem, cæterum, neſcio qua de cauſa, minus fidum. Is itaq; aduentantibus Dacis, ſimulato animo obuiam factus, dum ad pugnam ſe fingit expedire, ad hoſtes deficit. Fregit ea res adeò inſulanorũ animos, quòd longè ſecus acciderit, quàm quiſquam putarat, ut nihil propè pugnatum ſit, ſed momento aliæ naues ſint media trepidatione delapſæ, aliæ captæ, plures numero medijs fluctibus depreſſæ. At Daci in terram idonea tempeſtate delati, quoquouerſum prædabundi erumpunt. Sed qui ſunt Northumbriam ingreſsi, dum pro ſe quiſq; in prædam temerè incumbit, ab agreſtibus partim cæſi, partim profligati ſunt. Et qui Londinum oppugnaturi petierant, obſidioneq; cinxerant, quia ciues omnium opinione conſtantius ſuſtinuerunt, deſperata expugnatione, ſponte negotio ſuperſederũt. Cæterum poſt huiuſmodi accepta incõmoda, illi nihilo ſegnius Anglum urgebant, premebant, diuexabant: qui poſtremò coacti in unum non amplius more tumultuantium, ſed ſeruato militari ordine, hoſtem paſsim oppugnabant. quibus cùm Etheldredus longè uiribus impar reſiſtere non poſſet, conſternatus animo, miſit legatos de pace. Qui miſsi ſunt, pacem cum hoſte ea conditione fecerunt, ut in annos ſingulos, Anglia uectigal Dacis penderet: quod etſi ignominioſum, pro temporum tamen neceſsitate, ualde opportunũ fuit. Elfricus

poſt

poſt hæc præfectus claſsis regiæ apud hoſtes ſpe deſtitutus, ad Etheldredum rediit, ueniam cõmiſsi delicti impetrandi cauſa, cui rex oculis pro crimine effoſsis, uitam condonauit. Pax erat per hunc modum uix parta, cùm Etheldredus ea male uti cœpit: dum enim per otium uitam agebat, ſuis grauior truculentiorq; ſolito factus, quotidie alios ſpeciatim locupletiores facultatibus ſpoliabat, alios ignominia afficiebat, alios demum in exilium agebat, propter leuiſsima etiam crimina: item delatoribus libertas permiſſa circũueniendi, quos uellent, quorum calumnijs eius aures adeò patebant, ut nullus à periculo uacuus eſſet. Quibus rapinis ita animus populi uulnerabatur, ut uniuerſi palàm ei maledicerent. Hoc ubi Daci norunt, ſubitò de inuadenda iterum armis Anglia cogitationem ſuſceperunt, arbitrantes populum uitijs principis ad defectionem ſatis irritatũ, haud multò negotio in deditionem redigi poſſe. Itaque Sueno primus eorũ rex, ad bellum Etheldredo inferendum, ſtatim flexit animum, ſenſim copias nõ contẽnendas comparans: quod priuſquã explicemus, hic appoſitè Ricardi ſecundi Normanorũ ducis, prout ſuperiore libro promiſimus, mentionem faciemus, ut ordo eorum ducum ſeruetur.

Erat Ricardus uita moderatus, militaris diſciplinæ peritiſsimus, & paterno dignus principatu, quem modicè adminiſtrabat: quippe eius inſtitutũ erat, ut dum bellum gereret, militibus ediceret, ne amicos uiolarẽt, néue ſacris rebus manus intentarẽt, quò pariter domi atq; militiæ, ad honeſtũ & rectum, religionemq; cuncta referret. Huius bellicam uirtutẽ in primis expertus eſt Robertus rex Franciæ, Hugonis Capeti regis filius, qui cùm à nonnullis ex ſuis principibus petitus eſſet inſidijs, ſola Ricardi ope & conſilio poſtremò illas declinauit. Erat tamẽ tantæ uirtuti nõnihil uitij admiſtũ: nam in libidinis infamia fuit, quòd plures amaſſet fœminas, & in ijs puellã quandã haud claro genere ortam, à cuius conſuetudine etiam à ſuis principibus cõmonefactus, tantũ abfuit ut abſtinuerit, ut contrà q̃ illi ſuaſiſſent, in matrimoniũ duxerit. Ex hac creauit filios tris mares, Ricardũ & Robertũ, qui Normanis deinceps præfuerunt, & Gulielmũ, qui monaſticã uitã duxit. Item fœminas totidem: Aliſiam, quæ maxima natu Reginaldo Britannorũ comiti locata fuit: Aleonorã, quæ Balduino comiti Flandriæ: & tertiam, quæ Nauarræ regi. Ricardus demum multa uita exceſsit, cui Ricardus filius ſucceſsit tertius, uir illuſtriſsimus, qui poſt trienniũ, quàm inierat principatũ, mortuus eſt, non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni: quem Robertus frater ſecutus eſt, de cuius rebus geſtis alius cõueniens edocebit locus. Nunc ad Suenonem Dacorum regem redeundum.

Is quàm multis nauibus profectus ad orientalem Angliæ oram peruenit, ubi expoſitis militibus, cùm ab exploratoribus accepiſſet accolas locorũ imparatos eſſe, egreſſus leui præſidio nauibus relicto, uicos ui expugnat, inflammat tecta, hominũ pecudumq; prædas agit, & ad ſeptentrionem contendens, ac dulcedine prædandi longius euagatus, nullis reſiſtentibus, Northumbros primũ inuadit. Illi partim præſenti periculo territi, partim memoria tenentes ſe aliàs Dacis, uti ſuprà demonſtratũ eſt, paruiſſe, & ob id arbitrantes eos tanquam ad ſuos, nõ ad hoſtes redire, ultrò deditionem faciunt. Deinde Mercios adortus, nullo propémodum negotio uincit: poſtea ad auſtralem partem uerſus, omnes accolas ſubigit. Hoc rerũ ſucceſſu Dacus ferocior effectus, Londinum, quò audierat Etheldredum ſe recepiſſe motus cauſa, aggrediendum

conſtituit. Itaq; iam ſatis omnibus inſtructis comparatiſq;, ad ciuitatē oppugnandā pergit, eamq; repentè circūſidet, ut ultimo hoc periculo, aut hoſtē terreat, aut quid ualeat, exploratū tandē habeat. Contrà ciues tametſi trepidi improuiſo metu, attamen cogitantes ſecum ſuum caſum, cum totius patriæ caſu coniunctū eſſe, quòd ea princeps ciuitas eſſet, ſeſe acerrimè defenſitant: nam alij obuiam ire, alij ex muris hoſtes deturbare, & deniq; ab omnibus partibus ſimul illorū uim pro ſe quiſq; ferre impigrè nititur. Ad extremū licet Daci fortiſsimè inſtarent, Angli tamen ut regem ſuū ab iniuria uindicarent, haudquaquam tam aſpero negotio territi ſunt, quin ſimul conferti apertis portis in hoſtes currere auſi ſint, atq; contrà hoſtiliter pugnare. Sed Dacus dum ſuſtentare ſuos, & propè iam adeptam uictoriam retinere cupit, circumuentus ab hoſtibus dextra ſiniſtraq;, multis ex ſuis occiſis, inter tela hoſtiū erumpit, ac cum reliquo exercitu facto die noctuq; itinere, uſq; dum bidui abeſſet, Bathoniam concedit. Fuit ſingulare certamen, in quo Angli ſuam bellicam uirtutem maximè oſtentarūt, quippe qui Etheldredo duce, homine & animi & conſilij inope, tam fortem hoſtem ab oppugnanda urbe auerterint. Sueno dum Bathoniæ morabatur, tanta inopia rei frumentariæ laborare cœpit, ut coactus ſit facere poteſtatem Anglo redimendi de ſe uectigal, paulò antè inſulæ impoſitū: qui ita accepta pecunia, in Daciam reuertit, cum maiore militū manu primo quoq; tempore rediturus.

Etheldredus interea arbitrabatur illam uectigalis uenditionem eò pertinere, ut Daci deinceps quieſcerent: uerùm principes nō item, qui animo cernentes tantam molem mali nō facilè à ceruicibus ſuis depelli poſſe, eum hortabantur, ut quamcelerrimè poſſet, exercitū pararet. Verū Sueno haud multos moratus dies, perinde ac Anglici heroës iudicarāt, rurſus celeri curſu in Angliam conuolat. Nec longior inde mora, cùm Anglus adfuit, & paribus odijs animiſq; eſt utrinq; cōcurſum. Fuit pugna ab initio utriſq; difficilis, ſed mox deficientibus nonnullis Anglis ad hoſtem, adeò funeſta extitit, ut Etheldredus ad ultimū cognouerit rem ſuam in apertū diſcrimen eſſe deductā: quare poſt acceptam cladem, ſuis in concionē uocatis, ſic uerba fecit: Perpetuò mihi principes ſilendū eſſet, ſi nobis penitus paterni animi uirtus, in conſilio dando, in regno bene adminiſtrando, aut militibus noſtris robur in patria defendenda, deeſſet. Equidem mortem pro patria, præclaram eſſe fateor, & me uel deuouere, pro regno noſtro, uel in medios me mittere hoſtes paratus ſum. hîc patriā uideo, & quicquid Anglorū eſt, perditū iri, niſi maturè ſit prouiſum. Vincimur à Dacis, nō armis, ſed noſtrorū proditione. Paraui principiò ingentē in hoſtem claſſem, quam perfidus Elfricus illi prodidit: deinde ſæpius noſtrorū itidem fraude, infelici euentu dimicauimus, unde turpe fœdus cum barbaris facere coacti fuimus, ut neceſsitati pareremus, quam ſolus Deus ſuperare poteſt. Quod quidem fœdus ad perniciē noſtram ictum eſt, quandò impios hoſtes, apud quos nihil ſancti, nihil ueri eſt, illud ipſum contrà quàm ius faſq; eſſet, ac extra ſpem noſtram, rumpere nō puduit. Atq; ita eò uentum eſt, ut non modò timendū ſit, ne imperiū amittamus, ſed ne nomen noſtrū perpetuò deleatur. Igitur cùm hoſtes ſupra caput ſint, uobis nunc quibus ſcio mea ſemper curæ fuiſſe mandata, libeat prouidere, conſulere, patriæq; cadenti ſuccurrere. His dictis, omnes ad cōmunem ſalutem magis intenti, & quid tandem præ

ſtaret,

ſtaret, excogitaturi, cõuocato concilio, quod facto opus ſit, inter ſe deliberant. Hîc tamen diu anxij ac dubij fuerunt, ut qui lupum auribus tenebant, ut in græco prouerbio eſt: ſi enim pugnæ ſe cõmitterent, proſpiciebant futurum, ut penè plus à ſuis, qui iamiam timore perculſi, ad defectionem ſpectabant, q̃ ab ipſis hoſtibus eſſet timendum: ſin uerò cederent, futuram eſſe fœdam ignominioſamq́ deditionem, quod tamen minus malum eſſe ducebant, arbitrantes per hunc modum, multos à cæde ſeruatum iri, qui olim ſalui patriam in libertatem uindicare poſſent. Placuit hæc ſententia omnibus. Itaq́ rex ſeſe ac fortunas omnes fidei Ricardi ſecundi Normanorum ducis, cuius ſororem nomine Emmam in matrimonio habebat, committere decreuit: ſed ut ne id temerè faceret, Emmam cum Alfredo & Edouardo liberis, ad Ricardum eius fratrem animi ducis tentandi cauſa, præmiſit. Accepit Ricardus ſororem cum filijs perbenignè, auxiliumq́ pro tutando regno, eius uiro Etheldredo pollicitus eſt. Occupauerat interim Sueno maximam partem Angliæ, ſenſimq́ quod reſtabat, in deditionem redigebat, dedentibus ſe ob timorem populis, cùm Etheldredus iam tum cedendũ eſſe patria hoſti exiſtimans, poſt annum quintum & trigeſimũ, quàm regnare cœperat, in Normaniam ad Ricardum confugit. Ac Sueno tum demum totius Angliæ imperium adeptus eſt, & ſic Daci ex aduenis, ſecundum Anglos, regnum in inſula obtinuerunt. Is fuit annus à natali Chriſti MXIIII.

At Sueno crudeliſsimè in Anglos uictoriam exercebat, quatenus illis debilitatis, ipſe ab omni deinceps eſſet periculo uacuus: uerùm ita modus ſæuiendi, alienaq́ diripiendi aberat, ut ne à ſacerdotibus quidem, aut rebus ſacris manum abſtineret. Enimuero homo impius tam Anglicum nomen delendum, quàm religionem Chriſtianã modis omnibus ex mortalium pectoribus euellendam deſtinans, poſtquam inſulanos nobiles exinaniuerat, ac multas ſacras ædes donarijs diſpoliarat, poſtremò diripuit cœnobium Burienſe, in quo iacet corpus diui Edmundi regis, & martyris, ſimul omnem agrũ circunquaq́ populatus. Sed Sueno meritas pœnas monachis, quos miracula delectant, ſtatim pòſt dedit: nam ferũt, eum dum apud ſuos milites lætabundus ob regnũ adeptum gloriaretur, repentè uelut pugionis ſupernè demiſsi ictu confoſſum in terram cecidiſſe uociferantem, mortem ſibi eſſe illatam, ac actutum interijſſe, & omnes qui aderant, ſubitæ rei miraculo ſtupentes, percuſſorem nuſquam cernentes, arbitratos id deorũ ira eſſe factum. Ad poſteros multò belliſsima etiam fama manauit, illum eo ipſo cultro fuiſſe interemptum, quem diuus Edmundus dum in uita erat, geſtarat. Verùm longè feliciorem ac alium uitæ exitum Sueno habuit, ut Saxo Grammaticus tradit, qui autor eſt, hunc regẽ poſt uarios rerum caſus, ſubegiſſe Anglos, ac ea conditione pacem dediſſe Etheldredo regi, qui licet in Saxoniano codice, haud rectè Adelſtanus nuncupetur, ut poſt eius mortem, omnis hæreditas ſibi ueniret: & Suenonem poſtremò Chriſtianum effectum multa pietate purgaſſe facinora, quæ in priore uita feciſſet. Iſta minus à ueritate abhorrent, ut Sueno uitam Chriſtiano more finiuerit, & Etheldredus deinde precariò regnauerit, quandò ſatis conſtat illum, poſtquam regno ſpoliatus fuerat, nõ in exilio, ſed in Anglia obijſſe mortem. Cæterũ illud non omiſerim, certum Suenonis pietatis argumentũ eſſe, quòd eo rege, Daci Chriſtianum dogma receperint. Sed reliqua perſequamur.

Nec ita multò pòſt quàm Sueno interierat, Daci Canutum eius filium iuuenem optimæ indolis,altitudinecꝙ animi,ac Chriſtiana pietate inſignem,regem fecerunt. Angli quibus nihil longius uidebatur,quàm Dacorum iugum à ceruice excutere,audito Suenonis caſus rumore, lætitia exultantes, ſtatim per literas Etheldredo mortem hoſtis nunciant, hortanturcꝙ, ut uelit quamprimùm redire,ad regnum à manibus alienigenarum hominum eripiendum: ad idcꝙ efficiendum,operam opescꝙ omnes pollicentur. Adauxit ea res animũ regi,qui plenus uindictæ nihil cunctatus eſt, ad negotium maturandum: ſed ueritus inconſtantiam uulgi,de ſuorum ſententia, Edouardum maiorem natu filium in Angliam præmiſit,qui pertentaret,an ſui in fide manerent. Aduolauit Edouardus,ſigillatimcꝙ animos omnium magna ſagacitate perſcrutatus rediјt in Normaniam,pari propè atcꝙ iuerat,celeritate,renuntiauitcꝙ patri omnia ſatis tuta fore, ſi feſtinatione uteretur. Eo nuntio Etheldredus in bonam ſpem adductus,ſtatuit fortunam tentare. Itacꝙ cùm Ricardi ducis auxilio fultus,tum ſuorũ fide fretus, properè in Angliam adnauigauit. Fuit eius aduentus inſulanis maiorem in modum gratus, quippe quibus Dacorum dominatio ut generi ac nomini Anglico exitialis,odio uehementer eſſe iampridẽ cœperat: tametſi Canutus omni liberalitate ac humanitate illos in fide tenere maximè ſtudebat,qui ut diuina etiam ope in bene adminiſtrando regno iuuaretur,fertur ſecundum Deum,in primis diuum Edmundum Suenoni patri antea iratum,precibus & multis muneribus ſibi placandum curaſſe. In ijs donis, apud uulgus fama eſt fuiſſe coronam, deinde ſi luberet, grandi pecunia redimendam, ac inde morem inoleuiſſe, ut reges deinceps itidem facerent, quem tamen haud diu ſeruatum ferunt,uel potius nunquam: nam,ut Perſius ait, In ſacro quid facit aurum? Item templũ uarijs donarijs,& monachos amplis prædijs ditauit. Paucis pòſt diebus,quàm Etheldredus in Angliam appulſus fuerat,ingenti exercitu parato,in Canutũ,qui tunc ſe Lincolnia continebat,mouit,è lococꝙ fugauit,ac prouincia tota igne ferrocꝙ uaſtata, bonam incolarum partem interfecit. Eſt autẽ Lincolnia urbs celebris in ora orientali ſita, cuius pars altera monti impoſita ornatur templo magnifico diuæ uirgini Mariæ ſacro,arcecꝙ munitur ualida. altera loco plano poſita, ad auſtrũ conuerſa, alluit̃ flumine Vuitham,ita uulgo nuncupat̃,& agrũ habet tam fertiliſſimũ, quàm amœniſſimũ. Atqui Canutus,qui uiribus impar ceſſerat,ingreſſus nauẽ,quã ad oſtiũ Humbri paratã habebat,ad oram Cantianã in Sanduicũ portũ reuectus eſt,ubi loci eius claſſis in anchoris ſtabat,ibi quoſdã Anglos ex nobilitate,Suenoni per pacis cõditionis olim obſides datos,confectis naribus atcꝙ manibus deformauit,ac relicto ad defendendũ portũ præſidio,in Daciam extemplò conceſſit, rediturus ad ulciſcendã iniuriam,cùm per negotia domeſtica liceret: qui interim bello Anglico præuertere domeſticũ coactus, Sclauos cùm maximè rebelles,bello domuit. Qua re præclariſſimè cõfecta,maiora inde animo agitans,ſicut uſu uenit,ut unius rei euentus,alterius ſæpiſſimè initium faciat,deſtinauit & Noruegienſes armis aggredi,à quibus paulò ante regno auito defraudatus fuerat: ſed inter rerũ initia,haud tutũ ducẽs tot ſimul obire bella,rem in aliud tempus reiecit: nam Noruegienſes audita morte Suenonis,ut ne extero principi amplius parẽrẽt,Olauũ ſibi regẽ optarũt. Quare ille in præſentia ad Anglicũ bellũ intẽtus,quæ huic rei neceſſaria eſſent,ſtudio parabat.

Per

Per idem ferè tempus prodigia uaria nunciata ſunt, quibus facilè conſtare prædicabant, portendi regni mutationem: ſed in primis eius futuræ calamitatis ſignificationem feciſſe Oceanum, qui ſine ulla euidenti cauſa, quæ poſſet rem miraculo eximere, in altitudinẽ inſolitam exiuerit, atq; pagos, multosq; mortales abſorbuerit. Etheldredus interea, utpote qui pigrabatur omnia facere, non exercitum contra hoſtem uenturum, non bello gerendo quæ opus eſſent, parauit, ſed more mulieris ulciſcendi auidus, in Dacos, qui iam liberos ex Anglicanis uxoribus ſuſceperant, & fortunas omnes in inſula habebãt, ita ſæuit, ut poſt ingentem editam cædem, bene multi capti, atq; per cruciatos necati ſint, inter quos Sigifredus & Morgandus Dacorum nobiliſſimi, fuerunt falſi criminis inſimulati apud regem ab Edrico Stratonio, qui uir erat magna ui corporis & animi, non item ingenio bono præditus. Quo ſcelere aliud deinde ſcelus cumulatum eſt: inter captiuos enim erat uxor Sigifredi, mulier pudicitia ſingulari, & forma longè elegantiſſima: hanc Edmundus filius regis prius ſtuprauit, quamuis poſt necem uiri in matrimonium duxerit. Hæc ſtatim ut Canuto nunciata ſunt, ita eius animum irritarunt, uti properè rebus in Dacia compoſitis, in Angliam iniuriæ ſuorum cum primis uindicandæ cauſa redierit, relictisq; qui nauibus præſidio eſſent, populabundus Cantium ingreſſus, ad Occidentales Saxones peruenit, nulla incolumi relicta re in itinere, cui ferro aut igne noceri potuerit. Erat tum Etheldredus in morbo, qui ita tempore excluſus, Edmundum filium exercitum cogere, in hoſtemq; ire confeſtim iuſſit. Erat Edmundus tum animi tum corporis uiribus ferox, unde Ferreum latus cognomen ſibi inuenit, quem Etheldredus non ex Emma, ſed ex altera uxore nomine Ethelgina, humili genere orta, creauerat, qui ſua egregia uirtute, & patri gloriam, & matri nobilitatem peperit. Edmundus igitur explorato hoſtium itinere, quammaximas poteſt copias parat, ac per tramites occultos, hoſtes anteuenit, eos derepentè inuaſurus. Erat ſocius belli, ac conſiliorum omnium Edricus Stratonius, qui gloriam iuueni inuidens conſuluit, ut in hoſtem ne irrumperet: cuius artificium eò pertinebat, ut hominem perderet. Paruit dicto Edmundus, expectans dum melior pugnandi occaſio daretur. Edricus interea ut perfidus enixè ſtudebat Edmundum hoſtibus prodere: quod ubi minus procedere animaduertit, non amplius diſſimulandum ratus, iam palàm Canuti fidem ſecutus eſt. Quo factum eſt, ut bona inſulanorum pars timore perculſa, ultrò datis obſidibus, in Dacorum fœdera ac poteſtatem uenerit. Soli Mercij in officio perſtabant, aſfirmantes ſe nunquam defecturos, modò ducem haberent. Dum hæc geruntur, Etheldredus pauliſper morbo leuatus, in hoſtes progreditur: ſed accepto aduerſæ rei nuntio, dolore ac moleſtia uitæ tam infelicis affectus Londinum diuertit, ubi grauius ſolito ægrotare cœpit. At Edmundus in tanta rerum perturbatione uirili uſus animo, quamoptimum factu arbitratus eſt, ſi omiſſis hoſtibus, aliquot ciuitates quæ metu defecerant, pugnando recuperaret: itaque id conſilij inſectationi hoſtium in præſentia anteuertens, nonnulla loca aggreſſus ſubitò expugnat, alia complanat, grauius in eos qui deſciuiſſent animaduertit, quò alij ſimilis ſupplicij metu, in officio permaneant. Cognouit Canutus hoſtis conſilium ſibi malo futurum, niſi infringeret: quocirca partem copiarum quamprimùm miſit in Northumbriam, ad prædan-

dum, de patrimonio Vtredi, primi ab Etheldredo facti eius regionis comitis, uiri admodum ſtrenui, qui Edmundi exercitum ductabat, quò ille ſua defendendi cauſa, neceſſariò pedē domū referret. Nihil fefellit ſpes Dacum: Vtredus enim confeſtim accepto nuntio illatæ iniuriæ, in Northumbriam aduolauit: qui licet ſe aliquandiu fortiter oppoſuerit, ad ultimum tamen deſperata ſalute, cum tota Northumbria ſe hoſti dedidit: ſed poſtea perfidia ſumma, contrà atque ius belli iuberet, iugulatus eſt. Edmundus interim deſtitutus auxilio Vtredi, Londinum ad patrem confugit. Quod ubi Canutus cognouit, firmata præſidio Northumbria, nauem conſcendit, ac in oram Cantianam, ad claſſem ſuam reuertit. Eo anno Etheldredus morbi longitudine, pariter atq; animi mœrore confectus occidit, uir à principio magis otio quàm bello gerendo aptus, magisq; corporis uoluptatibus, quàm animi uirtutibus addictus: ſed ætate iam ſenecta, longo rerum uſu melior effectus, maximè nixus eſt, etſi fruſtra, patriam ſuſtentare cadentē. Sepultus eſt magna pompa Londini, in templo diui Pauli. Genuit ex Ethelgina priore uxore, ſiue, ut quidam minus uerè tradunt, cōcubina, filios Edmundum, Eduinum, Adelſtanum, & filiam unicam Edginam: item ex Emma Edouardum uirum ſanctiſſimum, & Aluredum ſiue Alfredum. Tulit uel optimas leges. Fuit is annus cùm regnare cœperat, trigeſimusoctauus, & tertius, cùm in Normaniam fugerat, ſalutis uerò humanæ MXVI.

Fuerunt id temporis uiri ingenio & ſanctitate clari, & in ijs Etheluoldus monaſtici ordinis, qui ob ſingularem doctrinam, Vintonienſis epiſcopus factus eſt, cuius pietatis opera extant, & in primis duo egregia cœnobia, alterū Vintoniæ, monacharum, alterum monachorū ordinis diui Benedicti, quod Burgum Petri nominant, quia diuo Petro dedicatū fuerit. eſt ad orientem ſolem locus in Northantonēſi comitatu, Lincolnienſis diœceſeos. Ille enim cœpit iam tum cùm uitā degebat, miraculis clareſcere, quam ob rem poſtea mortuus, in diuorū numerū relatus eſt. Succeſſit Etheluoldo, Elphegius, uir omnibus rebus ornatus, qui poſtea Cantuarienſis archiepiſcopus creatus, capta à Dacis Cantuaria, ac direpta, dum propagādæ religionis ſtudio, barbaros qui inter hoſtes erant, ad ueræ pietatis cultum prædicatione & exemplo hortabatur, martyrij palmam aſſecutus eſt. Incidit in hæc tempora Dunſtanus, qui pariter de patria rectè conſulendo, prudenterq; monendo, atq; de religione, rem diuinam augendo, bene meritus eſt, cuius ſanctitas pietasq; mortalibus perſpecta, Deoq; grata, faciebat, ut & illius memoria in dies magis perpetuaretur, & dum uiuebat, multis miraculis eniteret. Is per omnes dignitatis gradus, ad archiepiſcopatum peruenit. fuit prius abbas Glaſconienſis, deinde epiſcopus Vigornienſis, atq; ſimul Londinenſis, quippe qui idoneus dignusq; erat, qui magnis ac multis fungeretur honoribus. poſtremò Cantuarienſis archiepiſcopus factus, Edouardum atque Etheldredū reges ſacrauit: qui ætate iam decurſa, uita exceſſit, anno cum ſedere cœperat, octauo & uigeſimo, fuitq; inter diuos ob uitæ ſanctitatem relatus. Succeſſere archiepiſcopi Ethelgarus, Siricius, & Aluricius, qui circiter decem & octo annos eius diœceſis rectores fuerunt. Secutus eſt Elphegius antiſtitū Cantuarienſium ordine uigeſimus ſeptimus, quem quidam intra tempora Etheldredi ponunt, quod tamen quadrare non poteſt, ſi rectè annorum ratio inita eſt: nam ab obitu Dunſtani,

uſque ad mortem Etheldredi, interfuerunt anni quatuordecim, cùm Aluricius ſedebat. Igitur Elphegium neceſſe eſt poſt id tempus, diœceſim Cantuarienſem adminiſtraſſe, per martyriumq́ uitam finiſſe, dum Canutus Edmundo interempto, totius Angliæ imperium obtinebat. At circiter annum ſalutis DCCCCLXXIX, Oſualdus Eboracenſis archiepiſcopus moritur, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumtertiũ. fuit uir, qui ob puritatem uitæ, in diuorum catalogum adſcribi meruit: cuius etiam pietatis teſtimoniũ præbet cœnobium ordinis diui Benedicti, quod ille extruxit in pago Lincolnienſis diœceſeos, quæ Ramiſia dicitur, quæ Elym inſulam proxima eſt. Secutus eſt Adulphus, Vulſtanus, Alfredus, Chinſius, & Aldredus, ordine antiſtitũ uigeſimusquartus. Is cum Aluredo Cantuarienſi antiſtite, ſacrauit Haraldũ regem, de quo in uita Gulielmi, qui eum deuicit, plura dicentur. Iiſdem temporibus ſedes epiſcopalis quæ erat in Lindiſarne inſula, Dunelmũ translata eſt, eoq́ corpus diui Cutheberti delatũ, quemadmodum alibi expoſitum eſt.

Edmundus mortuo patre, à Londinenſibus rex renuntiatur: ſed cæteri populi partim metu, partim libidine nouandarũ rerum, Canutum regem ſuum appellabant. At Edmundus animo ferocior, ſtatim ex hybernaculis militem ſuum reuocat, ac in ſpem recipendi loca ingreſſus, cum exercitu expedito magnis itineribus in occidentalem inſulæ partem contendit, & quò plus terroris hoſti inijciat, acie inſtructa accedit, ac primũ omniũ Gloceſtriam, Briſtolliũq́ ad expugnandum aggreditur. Hic nõ minore audacia, quàm conſilio, Dacos qui oppidis præſidio relicti erant, metu obſidionis, cùm in diem uiuerent, foras ad manus uenire coactos adoritur. Suſtinent hoſtes etſi ſubitæ rei tumultu perterriti parumper impetum, deinde in fugam uerſi, dum pro ſe quiſq́ ſalutis cauſa, ad loca tuta feſtinat, ab inſequentibus circumuenti complures interficiuntur. Qua re aliquot ex uicinis populis perculſi, datis obſidibus, deditionem neceſſariò faciunt. Peruenere interea nonnulli ex Dacis, qui illam cædem euaſerant, ad Canutum, in Cantiũ, euentumq́ rei geſtæ enuntiarunt. Ille perinde quaſi nullam à ſuis acceptam plagam intellexiſſet, alacriter coactis copijs, Londinum petit, iuſſiſq́ nauibus eodem per Thameſim accedere, urbem obſidione circundat. Cæterum tantum abfuit, ut Londinenſes ciues, qui fideliſſimi erant, armis & uiris muniti, aduentu hoſtium territi ſint, ut apertis portis aduerſum eos confeſtim irruperint, ita, ut illi impetum minimè ſuſtinentes ſubitò ceſſerint. Cædes haud magna edita eſt, cùm nihil ferè temporis pugnatum ſit, Canuto feſtinante cum Edmundo confligere, quem interea audierat, Andoueram, qui eſt pagus ad XV milliaria, prope Sariſberiam, reuerſum eſſe: quò ubi peruenit, caſtra in conſpectu hoſtium loco plano poſuit, ſuoſq́ in aciem eduxit. Nec recuſauit certamen Edmundus, ut ſigna ab hoſte efferri uidit. ab hora tertia, iam fermè ad noctem pugnam extraxerant, & ipſa pugna in neutram partem inclinata adhuc ſtabat, cùm Edricus prælio egreſſus, Anglos territandi cauſa, in ſpeculam quandam aſcendit, ibiq́ uociferans Edmundum interemptum, gladium oſtentabat cruore manantem: quem ita clamantem nihil propius factum, quàm ut ſagittarij Angli interficerent. Cæterum ea res autoribus haud bono fuit. Anglus ea indignatione accenſus, ſuos ſimul cohortatus, tanto impetu in hoſtes prorupit, ut primũ è loco mouerit, dein animis feruentibus in fugam uerterit: feciſſet ingentem

cædem, ſi per noctem, quæ iam multa erat, licuiſſet. Canutus ita profligatus, totam noctem itinere facto, Vintoniam uerſus, in locum tutum ſe recepit. Edmundus uerò, ut apud quoſdam inuenio, hoſtem minimè perſecutus, Sariſberiam flexit iter, ſuppetias laturus ciuibus, qui ab altera Dacorum manu oppugnabantur. Adfuit non multò pòſt Canutus: tum non longè ab urbe, iterum inſtructis aciebus, manum conſerunt: fit pugna atrox recentibus animis, corporibusq́, quam æquo Marte utrinque diu cōmiſſam, nox omnibus iam feſſis militibus diremit. Poſtero die Angli à ſole orto, uſq; eò in acie ſtetere, dum Canutus in certamen deſcendit: pugnatum eſt acriter, pari tamē euentu, & multa edita cæde, & cùm iam ueſper diei inſtaret, æquo prælio diſceſſum eſt. Deinde altero die uterq; exercitus per otium cibum capiunt, ac heſterno prælio interfectos in unum congeſtos cremant, neq; interea arma deponunt. plus uiginti millia hominū utrinq; deſiderata. Nocte inſequenti, Canutus ſilentio mouit caſtra, & Londinum uerſus abijt, quam urbem eius claſſis penè obſederat. Edmundus ubi lux fugam hoſtium aperuit, ueſtigia ſecutus eſt, ac leui certamine ciues obſidione leuauit: quare magna pompa, ac gaudio triumphans, urbem iniuit. Canutus, quem ſpes fruſtrata eſt, acta ingenti præda ex locis uicinis, claſſem ſuam reuiſit, quæ paulò antè ſe in flumen receperat, quod Roceſtriam præterfluit. Hunc fluuiū olim Medeguaram, hodie Meduciam uocant. Hîc aliquot dies Canutus moratus eſt, partim ut maiorem exercitum faceret, partimq́; hoſtium conſiliū per exploratores cognoſceret, id quod nullo negotio intellexit. Edmundus enim haud patiens moræ, coactis quamcelerrimè potuit copijs, nō longè à caſtris hoſtium conſedit, ibiq́; quammultis uerbis adhortatus milites, ut memores tot antea cōmiſſorum præliorū, tum demum contunderent ferociam hoſtium, eatenusq́; urgerent, inſtarent, quoad uno certamine eos adorti debellarent, quò tandem aliquando tantorum finis fieret laborum. His irritati milites adhortationibus, ſimulq́; affecti tædio inſolentiæ hoſtium quotidie inſtantiū laceſſentiumq́;, in Dacos acriter prodierunt. Canutus itidem, qui ſuos in dies horasq́; ante Anglorū aduentum, paratos eſſe iuſſerat, in aciem deſcendit: pugnatū eſt amplius quatuor horis, cedere inde Daci cœpere: quod ubi Canutus uidit, equites in primā aciem ire iuſſit: ſed dum alij trepidi cedunt, alij ſegniter ſubeunt, turbata tota acies eſt, deinde prorſus fuga, & uincente pudorem metu, terga dederunt. Tria millia Dacorum, & quingenti cæſi ſunt, & in ijs multi ſummæ nobilitatis duces: ex Anglis ad ſummū ſexcenti, & illi quidē pedites fuerūt. Voluit Edmundus uictoria uti, hoc eſt, hoſtes perſequi, ut illo die omnes inimicos deleret, quod haud dubiè, niſi fata obſtitiſſent, effeciſſet: dum enim de perſequendo hoſte, tanto perfunctus bello agitat, uiſum ei eſt in rem ſuam fore, ſi diei quod reliquum erat, noctisq́; inſequentis, quietē & ipſe ſibi ſumeret, & feſſis daret militibus. Ita mora eius diei ſatis creditur Daco ſaluti, Anglo non item fuiſſe. Poſtridie eius diei Edmundus ubi illuxit, ad ſpolia colligenda intentus, ſuos expediebat, ut hoſtes inde ſequeretur, cùm eos diſſipatos ſimul iam iunctos Thameſim traieciſſe, ac in Orientales Anglos arma uertiſſe factus eſt certior, qui illuc ſuis opem laturus actutū aduolauit, ſignoq́; dato, hoſtes aggreſſus eſt, & quāuis alij poſtremos cæderēt, alij à ſiniſtra ac dextra medios ferirent: Daci tamē nihil cedebant. hortabatur pro ſe quiſque ſuos: ſed Edmundus inter primos,

prælian-

præliando commonefaciebat centuriones, ut in ordine retinerent militem: identidē uociferans, cum diem aut omnes labores, & uictorias confirmaturū, ſi parum adhuc inſtaret, aut maximarū ærumnarū initium futurum, ſi parum pedem referret. Hac uoce prælium atrox ita repentè exarſit, ut Daci iamiam ſenſim cederent. Quod ubi Canutus conſpexit, ilicò in ſiniſtrum cornu, unde plus periculi impendebat, impreſſione facta, it ſubſidio ſuis, ac obuios quoſq; magna ui proſternit. Quo factum eſt, ut Anglorum bona pars longo certamine feſſa, audito cædis rumore, territa confeſtim ſe in fugam uerterit: quos Edmundus ſeſe ante omnes eijciens parumper remoratus eſt, attamen diſiectis iam ordinibus, pugnam à ſuis omiſſam inſtaurare nequiuit. Hîc Angli uijs ab hoſtibus præcluſis, cùm neq; animus ad reſiſtendum, neq; ad fugam cuiquam ſpes ſupereſſet, omnes ferè ad unū cæſi ſunt, in quibus omne fortiſſimorū militum robur fuerat. Edmundus cum paucis admodū militibus, itinere nō intermiſſo, ad Occidentales Anglos confugiens, Gloceſtriam ſe recepit: quem Canutus ſpatio duarum horarum ſecutus, conſequi non potuit.

Hæc accepta clades, licet Anglorum pariter uires debilitaſſet, atq; animos fregiſſet, cùm præſertim Londinum, multaq; alia loca non ignobilia ad Dacos tum demum metu defeciſſent, Edmundus tamen nihilo ſegnius exercitū parabat, id quod Dacus iam fecerat, qui ad hoſtem magnis itineribus accedebat. Porrò futurū erat, ut ſi rurſus confligerent, de ſumma rei prælio hoc uno ageretur, cùm Edmundo certum eſſet, ſeſe demum in proximo certamine extremo cōmittere periculo. Itaq; iam uterq; exercitus infeſtis ſignis expeditus ad pugnam capeſſendam ſtabat in conſpectu, non procul à ripa Sabrinæ, cùm Edricus, ut quidam tradunt, agere cœpit, uti reges inter ſe prius colloquerentur, quàm dimicarent, qui certum ſciebat eam rem perinde ad cōmodum Dacorum, ac Anglorum pertinere. Studebat Edricus qui antea improbiſſimè omnia fecerat, tum demum probitatē ſimulare, in concilianda pace, inter duos ſtrenuos imperatores: qui eius conſilium pro tempore non contemnendum rati, quanquā uana omnia futura ducebant, congrediuntur, aliquantulumq; inter ſe locuti ſunt, non ſine magna omnium expectatione, uerùm de compoſitione rei omnino ambigitur. Quidam tradunt pacem conueniſſe, & ex fœdere, Canuto Merciam, & Edmundo Occidentalem inſulæ partē obueniſſe. alij uerò quos non pœnitet ſequi, ſic rem geſtam produnt, ut unus ex ducibus, is Anglus ne, an Dacus fuerit, parum liquet, nactus loquendi facultatem, ita coram regibus uerba fecerit: Satis optimi imperatores armis utrinq; certatum, ſatis ſanguinis utriuſque gentis effuſum, ſatis deniq; ueſtra ac militū ueſtrorū uirtus perſpecta eſt, & tamen nec bonam nec malam ferre fortunam poteſtis, ſeu alter uincat, ferociter inſtat uicto, ſeu alter uictus ſit, inſtaurat cum uictore certamē. Quæ, malùm, eſt iſta ueſtra inuicta uoluntas? an pluris eſt uobis bellum, quàm pax? quorſum tandē aut libido imperandi, aut ueſtra honoris cupiditas tendit? Quòd ſi pro regno pugnatis, diuidite uobis opulentiſſimū regnum, quod olim ſeptē regibus ſatis fuit: ſin uerò gloria uos ad incertā imperij ſeruitijq; aleam ire inſtigat, inueniatis aliquam uiam, qua ſine magna clade, ſine multo ſanguine utriuſq; populi, decerni poſſit, uter utri præſtet. Hæc ille. At poſterior ſententia non diſplicuit Edmundo: eadem Canuto quoq; probata, cui fata fauebant. Itaq; ratio inita eſt, ut reges inter ſe ferro contenderent, &

qui uiciſſet, huic alter uictus regni poſſeſſione cederet. Erat nō procul paruula Sabrinæ inſula, cui Oluea nomē eſt, quam nunc Olanegeā uocant, in hanc ambo reges armati deſcenderunt, circumſtantibus utrinq; ad ripas fluminis, copijs minimè lætis, quippe quæ ſuſpenſæ animis in parum gratum ſpectaculum intendebant. Datur ſignum, infeſtisq; armis reges concurrunt, ac ſingularem pugnam faciunt. Edmundus cui corpus magnitudine & animoſo pectore eximium erat, uelut moles ſupernè imminens porrecto læua ſcuto, in aduenientis arma hoſtis cæſim cum ingenti ſonitu ferrum deijcit. Canutus uir mediocri ſtatura, uiribus & animo ingenti, tanto ictu aliquantulum reiectus, in hoſtem iterū inſurgit. Hîc diu crebris inuicem ictibus cominus dimicant, ſed cùm certamen æquo Marte extraheretur, & uictoriæ ſpes dubia euaderet, tum Dacus, ut qui omnino uiribus impar iamiam terreri cœperat, quam maxima uoce potuit, Ecquæ nos, inquit, neceſſitas uir fortiſſime urget, immaturam pro regno oppetere mortē? Præſtat profectò, depoſitis cum odio armis, pacem inter nos conuenire: utere tu, prout lubet, Canuto tuo, qui præſtò eſt, ut tibi gratum faciat. His uerbis ferox iuuenis lenitus, e ueſtigiò proiectis armis, dat aduerſario dexterā. Itidem faciūt exercitus, qui eandē patriæ fortunā expectabāt, ac ſui reges pugnando feciſſent: poſtea coagmentata pace, ac facto in multos annos fœdere, inter ſe regnū partiuntur. Edmundo pars occidentalis, Canuto Mercia obuenit. Sed fluxæ ſunt, & caducæ nimiū mortalium res.

Dum Dacus Londini agebat, Edmundus qui bellis tantis perfunctus, adepta pace fruebatur, ſubitò è uita exceſſit. Mors huius principis ſanè miſerabilis fuit, tum quòd florem eius ætatis ante diem rapuerit, tum quòd totum regnum in præceps dederit. Multos circa unam rem ambitus facerem, ſi ea quæ de Edmundi morte uariant autores, omnia exequi uellem. Quidam, quos inclinat animus ut ſequar, tradunt, filium Edrici (eius nomen nō ponitur, quod ſciam) impulſore parente, regem corpus purgantē furtim adortū, ac ferro uentrem & inguina interſcidiſſe. Alij quibus fabellæ cordi ſunt, perhibent ipſum Edricum ita domi ſuæ aptaſſe in manu cuiuſdam imaginis mucronē, ut quoties uellet, accedentē ad eam feriret, atq; feciſſe Edmundo cœnam, & dum ille contemplaretur imaginem, eo mucrone eſſe confoſſum. alij poſtremò, ut cæteros omittamus, morbo perijſſe. Peruaſit tamen per animos hominū fama nō incerta, Edricum iſtuc edidiſſe ſcelus, ac ſtatim poſt interfectū Edmundū, ſalutaſſe Canutū totius Angliæ regem, caputq; interempti obtuliſſe, & id facinus Dacum deteſtatū, proditorem Edricum merito affeciſſe ſupplicio. Alij contrà ſcriptū reliquerunt, Canutū miro amore hominem eſſe proſecutum, ad ſummosq; perduxiſſe honores, quòd per eum tandem aliquando regnū integrū obtinuiſſet. Sed iam ſubijciamus, quæ Saxo Grāmaticus de his geſtis rebus, memoriæ prodiderit. Is meminit de diuiſione regni Anglici, inter reges, atq; de Edmundi cæde, ſed ſuos Dacos prælio ſuperiores affirmat: nanq; tradit reges ſimul conſeruiſſe manum, & Dacorum aciem iam inclinatam, Thimonis cuiuſdam anteſignani uirtute reſtitutā, euaſiſſe uictricem, ac tum Edmundū animo conſternatū feciſſe regni conſortem Canutum, atq; ſeptimo pòſt anno extincto Edmundo, iuuenes quoſdam audaculos primò per iocum appellaſſe Canutum dolo, non uirtute, totius Angliæ regem, & deinde extra iocum, diuulgaſſe regem Anglum eius fraude interfectum, & illum ob id iratum, in detractores

tractores crudeliter animaduertiſſe,atq; ne illud facinus ſibi aſſignaretur,ſemper negaſſe Edmundi cædis ſe cõſcium fuiſſe. At nos iſta appoſitè tetigimus, quatenus hiſtoria multorum teſtimonijs planior fieret. Ad incœptum redeamus. Regnauit Edmundus annum unum,qui magna pompa in Glaſconienſi cœnobio humatus eſt. Cecidit cum hoc principe omnis maieſtas regni, quod deinde,uelut corpus humanũ ſenio confectum ac grauiter à Dacis affectum, uigintiſex pòſt annis,rege Edouardo filio Etheldredi nõnihil conualuit,citò omnino,uti alius edocebit locus,interiturum.

Canutus tanto potitus regno,conuentũ principum primo quoq; tempore facit,in quo more maiorum,rex creatur,& ab Aluredo Cantuarienſi antiſtite conſecratur. Fuit is annus humanæ ſalutis MXVII. Canutus ſic rex Angliæ factus,ſtatim ſenatum ſibi domeſticũ delegit,de cuius conſilio cuncta regni negotia gererentur:cui poſt hæc, nihil antiquius fuit, quàm Edmundũ & Edouardũ Edmundi regis filios proſcribere. Quare illi in Pannoniam profecti,ac ibi bene accepti, uitam in exilio finierũt. Is Edouardus reliquit filios duos mares,Edmundũ & Edgarũ:ac totidem fœminas, Margaritam,& Chriſtinã, de quibus in uita Gulielmi Normani regis cõmodè plura dicemus. Rex ita domi rebus cõpoſitis,quia Haraldus & Sueno,ex Aluina concubina, ei tantum filij erant,cùm cuperet filium legitimũ ſuſcipere,qui iure ſuccederet,in matrimoniũ duxit Emmam,olim Etheldredi regis uxorẽ, quæ cum Edouardo & Alfredo filijs,in Normania exulabat,apud Ricardũ fratrẽ ſuum,cui ipſe Heſtritham ſororem uiciſſim locauit. Item in eo cõuentu egit, ut principes, ac deinde uniuerſus populus toto regno,in eius uerba iurarit. Dein Hirciũ Northumbriæ,Thrugillum Orientaliũ Anglorũ,homines Dacos,& ſecundũ aliquos,Edricũ Merchiæ comites fecit:poſtremò leges ualde ſalutares promulgauit,atque ſanxit:quas deinde Normanica peruerſitas cum alijs penè aboleuit. Soluto conuentu,in primis regnũ moribus & nobilitate ornandũ,ac bene de Anglis generatim merendũ ſibi conſtituebat,cùm repentè factus eſt certior de Noruegienſiũ facto in Daciam impetu,rogatusq;,ut quamprimũ ſuis auxilio iret. Haud modici momenti res uiſa eſt:ſanè Olauus Noruegiæ rex, cùm audiret opes Canuti plus creſcere, quàm tutũ ſuis putaret rebus, qui uerebatur,ut ab ſe auitum regnũ repeteret,interpellandi eius uictorias cupidus, unà cum Haraldo fratre uiro ſtrenuo,Daciam ingreditur,agrosq; paſſim populatur,ac quotidiana prælia cum locorũ præſidijs faciens,uidebat breui tempore omnia occupaturus, niſi tanto impendenti periculo maturè occurreret. Quare Canutus momento temporis delectũ militũ cùm Anglorũ tum Dacorum habet,quibus paratis,nauẽ conſcendit,ſequundoq; uento in Daciã incredibili celeritate uectus, offendit hoſtes uaſtatis undique agris, in armis ſtare: tum ſigna ferri,ac ſequi armatos iubet:ſed ocyus dicto omnia fiebant,cupientibus Anglis aliquo egregio facinore uirtutẽ oſtentare, quò ſe apud principẽ ſuum,in maiore gratia ponerent. Initur prælium, ac tanto animorum impetu cõmittitur,ut clamor cœlum oppleret:fuit diu anceps, ad ultimũ urgentibus Anglis,hoſtes uincuntur. Poſtridie Canutus hoſtem ſecutus, iter Noruegiã uerſus fecit,quò ubi peruenit, legati de pace,de deditione, qui pro ſalute omnium orarent,obuij fuerunt:quos benignè audiuit,ac acceptis obſidibus,clementer remiſit, quicquid in ſe deliquiſſent. Atque ita Noruegia recepta eſt.

Olauus uerò deſperata uictoria,ad ſocerum Gerithaſlauū Orientaliū ducem ſe recepit,ut ibi tutius domo exularet: qui ita dum uoluit rem alienā turbare, ſuam perdidit:perdidit tamē nihil uir innocens,qui per eiuſmodi calamitates multò probatiſſimus inuentus,omnium iudicio habitus eſt ſanctiſſimus.Eſt autem Noruegia peninſula ad ſeptentrionē,in Germanico Oceano poſita,ſolum habens parum frugibus bonum, ut paſſim lapidoſum,ſalebroſumq́;.Eſt & Suetia in eodem maris tractu,quæ ab occaſu Daciam Noruegiamq́; reſpicit.Has putant eſſe,quas noſtri Gleſſarias,&Græci Electrides,propter electri copiam,appellant:nunc utranq; Dacorum rex habet.Compreſſit Canutus & breui pòſt coniurationem in ſe ab Olauo & Vluone heroē factam, qua nimirum oppreſſus fuiſſet,niſi eam naſcentem & uidiſſet,& maturè diſſoluiſſet,autoribus morte affectis.Ad rem redeo.

In ea pugna Canutus cùm Anglorū fidem tum uirtutē potiſſimū expertus eſt, quos ob id deinceps mirificè dilexit, maximiſq; præmijs remunerauit. Quibus cōpoſitis in Dacia rebus,rex haud multò pòſt in Angliā reuertit,ubi honorificè omnes ſpeciatim principes appellando, munerib.afficiendo,onera magis antiqua minuendo,quàm noua imponendo, nulli ſpem aut cauſam bellorum dando,ciuitates omnes in pace & in officio atq; amicitia cōtinebat,cùm animo iampridē ad cultū diuinæ pietatis adiecto, de religione in parte aliqua bene merendū ratus,conſtruxit cœnobia duo, alterū apud Anglos,in Northfolchia,intra paludes,quod uocatur Diuus Benedictus, ubi loci antea eremitanum ſacellū poſitū fuerat:diſtat locus à Nordouico, circiter milliaria ſeptē: alterū uerò in Noruegia. Cæterum poſcit mentio de Nordouico facta,ut eius ponamus ſitum. Eſt enim urbs Northfolchiæ comitatus, & in ora orientali prope mare, ad xij.M.paſſ. duobus impoſita montibus, quos diſcriminat flumen Vuenſdon,ita uulgò dicitur,per conuallesq; currens in Oceanum Gallicum influit,ac portū facit ad pagum nomine Hyermuthum. Sed ad rem rurſus. Poſtremò anno ſalutis humanæ MXXX, & cùm regnare cœperat, tertiodecimo,uoti cauſa Romam petiuit,ubi à Ioanne uigeſimo pontifice Romano benignè acceptus eſt,qui perſoluto uoto,paucis pòſt diebus in Angliam incolumis redijt. Non interceſſerant multi inde dies, cùm neceſſe habuit ingens obire bellum,aduerſus Ricardū Normanorū ducem, quòd is legum parum metuens,per idem tempus cum Heſtritha uxore,quæ erat,ut ſuprà demōſtrauimus,ipſius Canuti ſoror,ob leuem cauſam diuortiū feciſſet. Cuius iniuriæ Dacus pœnas à Ricardo repetiturus, inſtructa quamprimū multarū nauium claſſe,in Normaniā traiecit:uerùm milite de nauibus educto,uix caſtra in hoſtili terra fecerat,cùm de Suenonis filij Noruegiæ præfecti,quem unicè diligebat,morte factus eſt certior:quæ res ita animū eius uulnerauit,ut in febrē inciderit,qua breui conſumptus,è uita migrauit. O humanas opes ſemper infirmas,in medioq; ſæpe ſpatio cadentes. Dum Canutus beatiſſimus eſſe uidebatur,ecce tibi,fatalis uis eum è medio uitæ curriculo,aliò rapuit. Milites ſecundum hæc,pacta cum Normanis abeundi facultate, poſtquā funus regis Rhotomagi fecerunt,unde uenerant,confeſtim ſe receperunt. De hoc bello Normanico annales Anglici mentionē nō faciunt,neq; Canutū ibidē obijſſe mortem tradūt,uti poſtea oſtendemus. Quam equidē rem haud magni æſtimandam ducimus,cùm omnino parui referat,ubi quis moriatur,uel ſepeliatur,cu

ius

ius uita non ignoratur. Cæterũ Canuto paulò ante mortẽ nihil alienius fuit, quàm extrinſecus aut bene aut male uiuendi ſuſpenſas habere rationes, quippe qui nõ aliunde, quàm ex pietate pendebat: id quod perſpicuè demonſtrat eius facinus cũ primis memorabile. Sanè uſu ita uenit, ut animi cauſa aliquando ſecundũ Oceani littus, haud procul à Suthantonenſi portu, ambulauerit, ibiq; per otium, à milite auribus ſeruiente, appellatus ſit rex regũ longè omnium potentiſſimus, qui hominibus, qui mari, qui terræ latè imperitaret: tum ille tacitus animo repentè ad Dei potentiã cõtemplandã erecto, ut ſuorũ uanas aſſentationes aliquo argumento coargueret, ueſtẽ exuit, ac ex ea globũ fecit, ſuperq; ſedit q̃proxime aquam, æſtu tum fortè ex alto ſe incitante, ac inquit: Vnda tibi iubeo, ut ne pedes meos tangas. Quæ ubi eſt fatus, ſuis demirantibus quatenus iſta faceret, unda inſurgens totũ madefecit. Tum ille retrò progreſſus, En, inquit, principes uocatis me regẽ, qui hanc paruulã undam meo imperio cohibere uel remorari nequeo? Nullus nempe mortaliũ eſt tali nomine dignus: eſt rex unus pater domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo ille regnat, cuius nutu cuncta reguntur: hunc ueneremur, hunc regẽ appellemus, hunc regum, hunc populorũ omniũ dominũ, hunc cœli, terræ, maris rectorẽ non ſolùm confiteamur, ſed etiam profiteamur, præterea neminem. Poſt hæc Vintoniam profectus, coronã quã geſtabat, capiti ſimulacri Chriſti crucifixi, quod in templo apoſtolorũ Petri & Pauli pendebat, ſuis manibus impoſuit, nunq; poſthac eiuſmodi ornamento capitis uſus inſigni. Deceſſit Canutus poſt annum uigeſimum, quàm regnare cœperat, & Vintoniæ ſepultus eſt. Genuit ex Emma uxore Canutũ, quem Anglici ſcriptores ineptè Hardecanutũ uocant: & Gonnildam, quæ Henrico Imperatori nupſit. Floruerunt ijſdem temporibus uiri ſanctitate clari Alphegius, de quo ſuprà memorauimus, qui circiter nonũ huius regis annum, capta Cantuaria, poſt annũ quàm ſedere cœperat, ſextum, martyrio coronatur. Liuingus itidẽ Cantuarienſis archiepiſcopus, & Achelnotus ab Auguſtino uigeſimus nonus. Is autem fuit Canuto chariſſimus, quippe cuius opera & ingenio in rebus agendis maximè uſus eſt. Item uiri in rebus bellicis conſilioq; longè principes, Edulphus, Hircius Northumbriæ, Trugillus Orientalium Anglorum comites.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER OCTAVVS.

EO IPSO qui fuit ſalutis humanæ MXXXVI anno, principes concilium creandi regis cauſa Oxonij habuere, ubi diu diſceptatum eſt: alij Haraldum, quem pater ad Normanicum bellum proficiſcens, præfectum inſulæ reliquerat: alij uerò Canutum ex Emma genitum, ut legitimũ patris hæredem, qui tunc Daciam regebat, regem optandũ ſentiebant: tandem pluribus in unam ſententiam euntibus, Haraldus ordine regum trigeſimus tertius rex factus eſt. At apud tranſmarinos, omnia pariter mors Canuti turbauit: nam Noruegienſes facta ſubitò rebellione, Magnũ Olaui filium ſibi regem conſtituunt. Daci uerò Canutũ tertium, cui omnis hæreditas iure ueniebat, regem cõſalutant. Atq; ita Dacorũ præpotens imperiũ eſt repentè dimi-

nutum. Per idem tempus Angli cùm regia ſtirps penè extincta eſſet, ualde anxij erant de regum ſucceſſione, & ea cogitatio cùm in primis Brithouoldi monachi Glaſconienſis uiri ſanctiſſimi, qui poſtea Vintonieſis, ſeu, uti apud quoſdam autores iuuenio, Vigorniēſis epiſcopus fuit, animū ſolicitabat. Fama eſt eum noctu in quiete uiſum eſſe uidere apoſtolum Petrū ſacrare Edouardum Etheldredi filium regem Angliæ, qui id temporis in Normania exulabat, atq; interrogare ipſum apoſtolū, ecquis Edouardo ſuccederet: & illū reſpondiſſe, Ne talia cures, nam regnū Angliæ, regnum Dei eſt. Quod extra iocum, multis equidem argumentis ita eſſe comprobatum eſt, & eo præſertim, quòd licet Angli ex ſuo ueteri inſtituto, minimè omnium Rempublicā curent, monopolijs, uti alibi declarabitur, tantū ſtudentes, ac nobiliſſimū regnum fuerit toties iniurijs affectum, atq; paſſim populationibus uaſtatū, primò à Dacis, poſtremò à Normanis populis ferociſſimis, qui non contenti tantū imperium Anglis ademiſſe, omne etiam genus Anglicum delere conati ſunt: item leges ſanctiſſimas à ſuperioribus regibus latas, gens male animata bona ex parte aboleuerit, & ueluti quæ peius quàm aliud quicq; oderat Anglicum nomen, ſuas leges, prout infrà ſubtilius dicemus, minus æquas intulerit, attamen ſtat ipſum Anglorum regnum, nec caſurum unquam eſſe uidetur, ut quod Deo optimo maximo curæ in primis eſſe credere fas eſt, quandò apud hunc populum tam pietatis ſtudiū in dies ſingulos maximè feruet, quàm apud bene multos plurimum friget. Iam ſatis aberrauimus. Haraldus in regnū, non item Canuti patris in mores ſucceſſor, ſtatim atq; factus rex eſt, ab iniuria ſuis facienda, principatum iniuit: Emmā enim nouercam proſcripſit, ciues & nullo numero habuit, & ualde oppreſſit, multorū ſcelerum maculis notatiſſimus: ſed breuitas uitæ eius famæ conſuluit, nam è uita migrauit poſt annum quàm regnare cœperat, quartum. Ipſo illo etiam anno Athelnotus Cantuarienſis præſul moritur, cui Edſinus antiſtitum ordine trigeſimus ſucceſſit.

Interim Canutus cognita morte Haraldi, protinus habito militū delectu, claſſeq; parata, Angliā petit: qui in oram Cantianam poſt ſextum diem, quàm nauem conſcenderat, ſequundo uento delatus, ac Londinum profectus, libentiſſimis animis accipitur, communiq; omnium conſenſu rex dicitur. Is Haraldum fratrem imitatus, initium regnandi à ſæuitia facit: nam memor iniuriæ ſibi pariter ac matri Emmæ factæ, corpus ipſius Haraldi apud Vueſtmonaſterium paulò antè ſepultum exhumari, ac amputato capite, in profluentē deijci iubet: quod mox à piſcatoribus inuentum, iterum terra humatur. Item principes quòd regnum ſibi debitum Haraldo antea detuliſſent, ſigillatim punire, ac uectigalia intolerabilia populo imponere cœpit, quod ei multum creauit odij. Sed inde ad pietatem conuerſus reuocauit Emmam matrem, quæ tum in Flandria degebat, cuius conſilio unà cum opera Goduini comitis Cantij uiri ſagaciſſimi, potiſſimum uſus eſt. Venit eo anno Edouardus ex Normania, ſalutatum Canutum fratrem, ac matrem, qui paucos dies moratus, unde uenerat, maturè redijt. Sunt, qui ſcribant iuſſu regis, in Edouardum atq; Normanos quos ſecum duxerat, eſſe ſæuitū, & eum ægrè euaſiſſe. Sed plures tradunt Canutum peramanter accepiſſe fratrem, id quod à uero minus abhorret. Erat Canutus ſuapte natura homo tam mitis, quàm liberalis, & præſertim in conuiuijs, qui ſuos conuiuas in prandijs & cœnis ampliter atq; nitidè accipiebat,

epulumq;

epulumq; populo frequenter dabat, ter in die eſcis appoſitis ueſci uolentibus. ſolebat etiam apud alios cœnitare, quare poſtremò inuitatus ad nuptias cuiuſdā principis, cùm in conuiuio diſcumberet, è regione Vueſtmonaſterij, ad alterā ripam Thameſis, in uico, quem uocant Lamehithum, inter potationē repentè cecidit, atq; interijt, non ſine ſuſpitione ſumpti ueneni, biennio pòſt, quàm regnare cœperat. Verū Saxo Grammaticus, cui ſanè fides abroganda nō eſt, horum temporū hiſtoriā longè aliter digerit: tradit enim quemadmodum Haraldus Canuti filius præfectus fuerit Anglis, & illi ante obitū patris mortuo, in præfecturā ſucceſſerit Sueno Heſtrithæ filius: quippe Heſtritha, quæ poſtea uidua locata fuit Ricardo Normanorū duci, à principio nupſerat Vluoni homini Sueuo, ex quo hunc filium genuerat: atque ita docet Haraldū nunquā regnaſſe, ſed Canutū filium Canuti ex Emma in regnū ſucceſſiſſe, & eundē in Angliam profectum, cùm opera & induſtria Suenonis præfecti, omnia tuta offendiſſet, impertiſſe imperium Edouardo fratri ex Emma matre, & Ethelredo nato: ſed quia Edouardus homo erat bonæ frugi, non item experiens, aut gerendis rebus ualde idoneus, idcirco reliquiſſe uicariū ſuum ipſum Suenonem, qui unà cum Edouardo, rempublicā gubernaret: ac Canuto biennio pòſt mortuo, Suenonē, credita cura regni partim Edouardo, partim Goduini comitis Cantij filijs ſuis conſobrinis, uti infrà oſtendemus, redijſſe in Daciam repetitū auitum regnum, quod iam antea Magnus Olaui filius Noruegiæ rex occuparat, ſibi tam iure fœderis, quàm teſtamento Canuti debitū. ac rem Dacicam per hunc modum in contentionem ueniſſe, Saxo demonſtrat, de qua alibi latius explicabimus. Sed iam domum pedem referamus.

Cognita morte Canuti, optimates regni cupientes ſeſe aut in libertatē uindicare, aut ſaltem regem hominē Anglū habere, in unum conueniunt, atq; cōſultant quod pro ſalute patriæ quamoptimū ſit factu. Ad ultimū cogitantes, quàm ſub Daco nobiles pariter atq; plebei Angli omni tempore male accepti, ac ſine gratia, ſine autoritate fuiſſent, ita ut præ ſe cunctos mortales beatos putarent, & iam illū diem adeſſe, cùm eiuſmodi alienigenarū iugū tutò poſſent à ceruicibus ſuis depellere, deliberant regem facere Alfredum Etheldredi filiū, uirū magnæ uirtutis, ac Dacos ſine diſcrimine, ad internecionē perſequi. Itaq; extēplò Alfredo clàm accerſito, factoq; impetu, in Dacos paſſim ſæuiūt. Concitatur multitudo, partim atrocitate rei, partim ſpe per occaſionē recuperandæ libertatis. Dacus etſi ſubita ui oppreſſus, mutationeq; rerum omnium perterritus, tamen nunc pugnando, nunc fugiendo, ſe prohibere ab iniuria nititur: poſtremò cùm nullus modus fieret cædibus, omnes ad unum aut cæſi, aut in continentem fugati ſunt. Tum communi conſenſu, lege ſancitum eſt, ne poſthac ullus ex Dacis apud Anglos in perpetuum rex crearetur. Per hunc igitur modum, deſitum eſt à Dacis in Anglia regnari, poſt annum octauum & uigeſimum, quàm Sueno primus Dacorum totius Angliæ imperiū eſt adeptus. Quo quidem temporis ſpatio, Etheldredus poſt mortem Suenonis in patriam reuerſus duos annos regnauit, & Edmundus unum. Hinc Dacos patet uigintiquinque tantum annos in Anglia regnum obtinuiſſe. Non minus interea mors Canuti in Dacia omnia innouauit: cùm enim nemo ex ſtirpe regia reliquus eſſet, cui hæreditas eius regni iure ueniret optimo, Sueno Heſtrithæ filius ex Vluone Sueuo genitus, conciliatis quorundam nobiliū Dacorū

animis,id obtinere conatur.Quare Magnus Noruegienſium rex,uirtutibus ac ingenio uerè magnus,qui huiuſmodi regnum iure ſibi deberi aſſerebat,indignatus,ſtatim Dacos cùm præmijs,tum ſuæ uirtutis fama illectos,à Suenonis fauore auertit,ac eum pariter à tanto incœpto deſiſtere cogens,regno Daciæ potitur.Sueno tali iniuria affectus,quamcelerrimè poteſt copijs undique auxilijsq; coactis,ac Sueuis unde oriūdus erat, peropportunè in belli ſocietatem adſcitis,in Magnum mouet,qui nihil cunctatus in prælium uenit.Eſt pugnatum à mane,ad ueſperum:ad extremum deuictis hoſtibus,Magnus ſuperior fuit,qui uſq; eò poſtea dum uixit,æquè Dacis ac Noruegienſibus ſine tumultu imperauit:at eo mortuo, Sueno tum demum Daciæ regnum conſecutus.Regnum uerò Noruegiæ poſt Magnum,adeptus eſt Haraldus frater illius Olaui,quem poſt obitum inter diuos relatum perhibent.Sanè Haraldus profligato Olauo fratre,uti ſuprà expoſuimus,Byzantium aufugit, ubi à barbaris falſo homicidij inſimulatus,obiectus eſt leoni,quē ut homo ualens præter omuiū opinionem occidit:quod ut fecit,& ſuppliciū remiſſum, & abeundi facultas data.Quare ille domum reuerſus,regnum adhuc à nemine homine occupatū,nullo negocio obtinuit. Poſcit locus, ut prius de Roberto duce Normanorum,& Gulielmo eius filio appoſitè aliquid dicamus, quàm cætera de Alfredo,& Edouardo exequamur.

Ricardo tertio Normanorū duci,prout ſuprà dictum eſt,ſucceſsit Robertus frater,homo feſtiuus,liberalis,fortis,prudens,qui ſuos ab omni inimicorum iniuria gnauiter prohibuit,qui finitimis ſæpius opem tulit,qui pauperes & inopes opibus iuuit,qui deniq; in omnes liberalitate uſus eſt: ſed defendit cum primis Henricum Francorum regem auxilium implorantem, aduerſus Conſtantiæ matris conatus,quæ filio paulò antè ingens negotium exhibuerat.Is ex quadam puella forma eleganti concubina,Gulielmū filium ſuſcepit, Exponam facinus huius puellæ belliſsimū,quamuis parum honeſtū,dignúm ue ut memoret̃,quandò hiſtoriæ nulla lex impoſita eſt, ut facta aliqua ſileat: ea enim nocte,qua primùm cum duce cubauit, pudoris cauſa, noluit interiorem tunicam lineam exuere:ſed cum Robertus expediret ſe ad operā enauandam liberis procreandis,ilicò eius partem ſuperiorem interſcidit:& interrogata à duce cur ita faceret,reſpondit,nō decere ſe eam tunicæ partem extremam, quæ ſibi pedes circuiret,ad os domini ſui uertere. Eadem puella prius quàm pareret, ſomniaſſe fertur inteſtina ſua in altum ferri, explicariq; per omnem Normaniam,ac Angliæ ambitum.Ex qua re,futura Gulielmi magnitudo facilè à matre ſperari cœpit. Robertus poſtremò, ut quibuſdā placet, pœnitens quòd fratrem ueneno necaſſet,cùm Hieroſolyma uoti cauſa eſſet iturus, filiū Henrico Gallorū regi cōmendauit,conſtituitq;,ut ſi ipſe in itinere à uita recederet,ille Normanorū dux fieret. Itaq; primùm Romam proficiſcit̃, ut Benedictum nonum pontificem Romanum abeundi facultatem,uti mos eſt, rogaret: ubi magnas fecit largitiones,ueſtiuit enim ſtatuam Conſtantini Imperatoris pallio aureo, dictitans Romanos eſſe ingratos, qui talem principem non donarent in annos ſingulos, ueſte: templis uaria donaria intulit. Inde digreſſus, fortè in itinere ita uſu uenit, ut cùm procul à ſuis eſſet, & altercaretur cum homine agreſti, ab eo uapulauerit,quem tamen prohibuit ab iniuria ſuorū,aiens ſe eas plagas merito ſuo accepiſſe, Profectus deinde Conſtantinopo-

tinopolim,fuit perbenignè à Conſtantino Duca Imperatore acceptus.Is cùm antea audiuiſſet ducem liberalem & urbanũ eſſe, dedita opera prohibuit illi atq; alijs heroibus Normanis ſellas apponi pede & dimidio altiores, in quibus prandendo ſederent.Quo factum eſt,ut dux,quem in re ſubita, haud ingenium admodũ promptũ defecit,exuerit continuò ueſtem,ac ſuper eam inſtar globi implicatã ſederit.Fecerunt itidem & Normani principes, qui mox finito prandio,relictis ueſtibus abierunt.At Imperator ſubridens admonuit, ut ueſtes ſuas reſumerent.ad ea dux:Non eſt,inquit,mos Normanis ſedes ſecum ferre.Poſt aliquot dies, dux itinere ſuo ire pergebat, cùm quodam ualetudinis genere tentatus eſt,ſic,ut equitare non poſſet:quare neceſſe habuit,locorum agreſtes conducere,qui eum humeris ferrent.Interea cùm unus ex comitibus,in Normaniam rediturus peteret,ecquid de eo narraret ſuis Normanis:tam lepidiſsimè quàm facetiſsimè reſpondit,Dicas te uidiſſe dæmones ferentes Robertũ ducem in cœlũ. Ita innuit ſe ab impijs barbaris geſtari, quos non ineptè dæmonibus comparauit:&Hieroſolyma cœlum appellauit,quòd inde noſtra profecta ſit ſalus.At ubi eò peruenerat,tanta liberalitate in omnes uſus eſt,ut cuſtos templi humanitate motus,reſtituerit bonam pecuniæ partem ſolutæ pro ingreſſu templi,uti moris eſt:quam ipſe non recepit,ſed egentibus diſtribui iuſsit.Inde perſoluto iam uoto digreſſus,in Bithyniam regionem minoris Aſiæ aduerſam Thraciæ,in qua eſt Conſtantinopolis,peruenit, ibiq; morbo abſumptus deceſsit,anno à natali Chriſti circiter MXL. In Normanicum principatũ Gulielmus nothus ſucceſsit,uir inter uiros, & prudens inter prudentes,apud quem Alfredus & Edouardus diu exularant.Sed unde digreſsi ſumus,iam redeundum eſt.

Alfredus accepto nuntio de morte Canuti,properè in Angliam uenit.Interea principes regni in unum conuenerant,deliberaturi quem ſibi regem optarent:ubi Goduinus qui curabat,aut filiam nomine Editham, locandã futuro regi,uel ita omnia turbanda,quò Haraldus demũ filius,quem unà cum puella illa,& Biornone,ac Toſtone filijs,ex Thira uxore Canuti ſecundi ſorore creauerat,regnũ obtineret,cùm pertimeſceret Alfredi ingeniũ,deſperaretq; poſſe ſe ſui optati fieri compotem, cœpit apud ſingulos in ipſum Alfredũ acerbius inuehi,prædicans illum ducere ſecũ magnam manũ Normanorũ,ijsq; promiſiſſe bona ciuiũ,quos iampridẽ ad cædem animo deſtinaſſet. Hæc uera an uana iactaret in uulgus,ita tamen heroum animos mouerunt,ut iam tum pro ſe quiſq; timeret,ac optaret, ut aliquid aduerſi contingeret, quamobrem Alfredus regno minimè potiret̃. Quibus rebus cognitis, Goduinus audacior factus,Alfredũ primo quoq; tempore uita priuandũ conſtituit:itaq; cum bene magna armatorũ caterua,it obuiam,& in itinere iuuenẽ inopinantẽ cum toto comitatu interficit:at Normanos capit,captosq; ad unum necat. Goduinus poſt nefariũ flagitiũ factum,ſtatim Londinũ reuerſus, nouas inſidias molit̃: primùm enim multis rationibus conatur diluere crimen cædis Alfredi:deinde,ut fides habeat̃ nouæ fraudi,perſuadet populo,ut ad arceſſendũ ſuo nomine Edouardũ uirum optimũ fratrem Alfredi, ex Normania ad regnũ capeſſendum,legatos mittant:id quod continuò factum eſt.Non fuit autor huiuſmodi rei Goduinus, quòd aut Edouardũ diligeret, aut ſalus regni ei curæ foret;ſed eius fucoſa charitas inde nimirũ ſubitò orta, quia Edouardus uir erat

mitis ingenij,minimeq́; ſagacis,& apprimè bellorũ ac cædis abhorrens, ita ut etiam exul dicere ſoleret,malle ſe uitam priuatã perpetuò degere, q̃ per homi num cædem,regnũ recipere:propterea ſperabat fore,ut eum qui pro ſuo iure, res gerere neſciret,aut ſuo arbitratu facilè regeret,aut aliquamdo perderet.

Edouardus cognito ſuorum deſiderio,à Gulielmo duce opera atq; opibus adiutus,in Angliam optatò redijt,atq; rex factus eſt,tanta publica lætitia, ut certatim pro eius felici principat u,cuncti uota facerent, & id ſanè magis ex a nimo,quòd ipſe incendebat ſtudia hominũ omni genere humanitatis.Quare Goduinus fretus,ad eum ſupplex adiuit,ac quoquo modo potuit, ſeſe ei pur gauit de cæde fratris,cui quòd pœniteret, rex culpam remiſit, eſtq́; eius dein ceps opera & conſilio maximè uſus contra Emmã matrẽ, cui multis de cauſis ſuccenſebat:primùm enim ei obijciebatur,quòd Canuto patriæ hoſti nupſiſ ſet, deinde quòd filios exules nihil iuuiſſet, & poſtremò quòd rumor eſſet, eam ipſis filijs mortem eſſe machinatã.Quas ob res,ſanctiſsima equidem fœ mina bonis omnibus impulſore Goduino ſpoliatur: cui ad has calamitates acceſsit alia,quò fama quoq; ſpoliareť:nam haud multò pòſt inſimulať crimi nis uiolatæ pudicitiæ,cum Aduino Vintonienſi epiſcopo.Quare ambo Vin toniæ in cuſtodiã traditi,ubi alter alterius læſæ perperàm famæ mœrore cru ciabatur,angebatur, diſrumpebať. Sed eius rei indignitas ita Emmam pupu git,ut innocentia freta palàm offerret,ſe periculũ ſeruatæ continẽtiæ per ignẽ eſſe facturam.Ad ea rex,qui alieno potius,quàm ſuo ducebatur conſilio,inſti gatus,nihil eſt motus,imò matri diem dici paſſus eſt, quo ingens ſupplicium ſubiret.At mulier partim cõſcia recti,nam ueritas cum ea faciebat, partim no ctu,ut perhibent,per quietem à diuo Suitino monita,forti animo ſuper igni tos uomeres nudis pedibus gradiẽs illæſa euaſit, ſic pudicitiæ decus per ignẽ & aquam,uti uulgò diciť,ulta.Quo miraculo rex cõmotus,mira pietate poſt hac matrẽ coluit,obſeruauitq́;.Fuit is annus, cùm regnare Edouardus cœpit, quintus.Illo ipſo anno piratæ Daci in Sanduicũ portum delati,atq; in terram egreſsi,omnem maritimam oram deuaſtarunt,qui tamen haud multo nego tio,partim cæſi,partim fugati ſunt.Nullum poſt hoc bellum, domeſticũ ſiue externũ,per decem & nouẽ,quibus Edouardus regnauit,annos,extitit,'quin uel ſtatim parua cæde confectũ, uel nullo memorabili euentu, pace mutatum ſit. Quod proculdubio diuino numine factũ dixerim: uoluit eñ Deus hunc regem,qui iam inde ab initio,ſibi æquè de religione atq; hominibus bene me reri ſtudendũ conſtituerat,hiſq́; ſtudijs paſcebatur,his delectabatur, his per fruebatur,ab earum rerũ curis uacare,quas ſapientiſsimus quiſq; ſemper flu xas,caducas eſſe duxit,quò liberius cœleſtia contemplaretur.

Goduinus interea locauit filiam Editham, ſuſceptã ex Thira ſorore Canu ti ſecundi,nõ ex altera uxore,ſicut quidã malè ſentiunt,Edouardo,multumq́; apud eum autoritate iam pollebat,cùm ecce,ingẽs diſcordia inter eos orta eſt, cuius rei cauſa fuit aduentus Euſtachij comitis Bononienſis,qui olim Edginã ſororem regis in matrimonio habuerat.Is littus Cantianũ ut attigit, Cantua riã recta uia profectus eſt,regis uiſendi gratia,ubi inter eius miniſtros, & nõ nullos ex oppidanis,facta fortuitò turba,unuſciuis ferro interijt.Quare Can tuarienſes generatim permoti, ſumptis confeſtim armis, Euſtachij cohortem inuadunt, ac bene multos interficiunt. Tum Euſtachius furore accenſus,

in

in ciues crudeliter ſæuit. pugnatur utrobiq; acriter: ſed Euſtachius ſuis paſſim cadentibus, timore perculſus, omiſſo paulatim certamine, Londinũ ad regem profugit, narratq; iniuriã uiolati iuris hoſpitij acceptam ab Anglis. Tulit rex eam rem iniquo animo, ac iuſſit autores facinoris ſupplicio affici. Cantiani ad Goduinum comitem ſuum confugiunt, auxiliumq; implorant aduerſus Gallos, inimicos Anglici nominis: ita enim uociferabantur, quòd illi primi interfecto ciue Cantuarienſi, iniuriam feciſſent, ac idcirco argumentabant̃, ſe ut uim ui, non ſecus ac ius eſt, repellerent, & ſuos tuerentur, in hoſtem erupiſſe. Goduinus indignitate rei permotus, edicto regis haudquaquam obedientem putat, qui parato extemplo exercitu, ſuos ab iniuria defendere ſummè cõtendit. Contrà rex magis atq; magis indignatus, coactas ſubitò copias in Goduinũ paucis antè diebus, cum tota familia, hoſtem declaratum, mittit. Iam utrinque ad conferendas manus parati erant exercitus, cùm Goduinus regijs uiribus territus, deſperata uictoria, unà cum filijs in Flandriam fugit. Tum Edouardus affectis ſupplicio ſontibus, uxorem Goduini filiam ablegat, ac illius bona publicat. At Goduinus interim adiuuante Balduino comite Flandriæ, cuius filia nomine Iuditha cum Toſtone eius filio nupta erat, parat claſſem, raptimq; omnem maritimam inſulæ oram infeſtam facit, cui ſubitò claſſis regia fuit obuia. Hîc prius quàm dimicaretur, Dei inſtinctu, ut credibile eſt, admonitis ducibus, quàm turpe foret, unam gentem ſuis uiribus perditum iri, repentè concordiæ reconciliatio ſecuta eſt, reſtituto in priſtinũ honoris locum Goduino, qui Eduardo Biornonem & Toſtonem filios, ut pignus ſeruandæ fidei obſides dedit: rex itidem uxorem recepit. Verùm Goduinus nullo conſilio effugere potuit meritum ſuppliciũ. Porrò non interceſſerunt multi dies, cùm Haraldus filius, qui regium poculum miſcebat, Edouardo prandenti dedit bibere, & fortè uno pede offenſo penè lapſus, auxilio alterius pedis ſeſe à caſu recepit, ſtetitq;, uino nequaquã effuſo. Tum pater qui cum rege diſcumbebat, Nunc, inquit, frater fratrẽ iuuit. Ad hanc uocem etſi per iocum emiſſam, Edouardus turbatus animo (nam in mentem ei uenit ſubitò interitus Alfredi fratris) in Goduinum conuerſus ait: Sic mihi meus frater auxilio eſſet, ſi per te licuiſſet. Tum homo facinoroſus iram regis ueritus, cœpit ſeſe excuſare, diuinumq; numen ad innocentiam declarandam, iuſiurandũ adijciendo, perinde quaſi cum ignaro ageret, appellare, dicens: Si unquam, rex, quicquã in necem fratris tui, aut in te machinatus ſum, precor, ut Dei nutu, iſtud panis fruſtũ me ilicò ſtrãgulet. Quæ ubi dixerat, ſumpto pane, ſubitò præcluſis faucibus, ſuffocatur, ac ita paricidium morte compenſauit. Talis fuit exitus uitæ Goduini, qui ſecundũ illud euangelicũ, Petite, & accipietis, petijt, & accepit, nõ ſcelerũ ueniã, prout debuerat, ſed perniciem ſuis factis dignam. Vtinã multi tali exemplo aliquando uapularent, qui ne pedem quidẽ inferre ſciunt, niſi duce periurio. His temporibus Emma mater regis deceſſit. Item Gulielmus dux Normanorũ à rege rogatus, uenit in Angliam: quippe deſiderabat Edouardus, ut beneficiorũ memor pro ueteri hoſpitio, quod ei cum illo fuerat, duci gratificari: quare eum prolixè largeq; accepit, & multis ac uarijs munerib. donauit. Præter hæc humanitatis officia, ſicut autores habeo, Edouardus promiſiſſe fertur ſe facturũ ducem hæredẽ, ſi fortè ſine liberis moreret̃, de eaq; re antea promiſſum feciſſe, dum in Normania morabatur, quod, ut alius edocebit

locus, patriæ malo fuit. Tradidit rex Gulielmo abeunti Biornonem & Toſtonem obſides à Goduino datos, ut in Normania cuſtodirent. Hîc illud admonuerim, ſcriptorũ quoſdã perinde hos Goduini filios ac plures alios, uti uetuſtarum rerum parum ſcientes, neſcio quibus inauditis nominibus indiligenter appellare, quò ſic hiſtoriam peruertant, obſcurioreḿq; faciant.

Erat annus duodecimus, cùm regnare cœperat Edouardus, qui cùm terra mariq́; iam pacem haberet, non minus ſuorum, quàm ſuæ ipſius ſaluti proſpiciens, uelut natura propenſus ad diligendos homines, quod fundamentũ iuris eſt, primũ omniũ putauit leges ſibi conſtituendas, quas utiles duxiſſet. Sanè in uſu erant multiplices leges, quas olim Britanni, deinde Angli, ac nouiſſimè Daci tulerãt: & bene multi quotidie mortales omnia utilitate metiẽda exiſtimantes, ſic eas ad ſuos mores accõmodabant, ut ſæpius pro iuſtitia, iniquitas coleretur. Igitur Edouardus ex immenſa eiuſmodi legum copia, optima quæq; & neceſſaria elegit, legeśq; paucas & ſalutares uſurpandas ſanxit, quæ deinceps rectum omnibus æquè uiuendi modum præſcriberent. Has leges poſteri cõmunes appellarũt: & cùm à Normanis alijs datis legibus, ſibi ademptas quererentur, uelut optimam partem uitæ, repetiuerunt armis, ſæpeq́; reges eas in priſtinum uſum reſtituere, ut ſibi minus fructuoſas, negantes, magnis affecere incõmodis, ut infrà appoſitè demonſtrabitur. Hoc iuſtitiæ fundamento iacto, rex ut liberalitas, ut pietas, ut charitas ab ſe perinde quaſi à fonte in alios manaret, cœpit miro ſtudio inopes iuuare, religionẽ colere, de cunctis æquè bene mereri. Quibus uirtutibus ita Deo habitus eſt acceptus, ut meruerit miraculis clarere, quæ ſi cõmemorare uellemus, haud dubiè tempore nimiũ excluderemur: attamen nõ omittam quædam memorabiliora. Cùm enim exactores tributi populo impoſiti, aliquando ingentem aceruum pecuniæ ex eo tributo collatæ, delectandi ipſius animi gratia, coràm adduxiſſent, ille ſubitò dæmonem circa ipſum aceruum ludentem uidere uiſus eſt, qui ob id huiuſmodi pecuniam, ut rem funeſtam abhorrens, ilicò auferri ab oculis, reſtituiq́; populo iuſsiſſe fertur. Inſuper inter ſacra, uidiſſe in euchariſtia puerum Ieſum, ac eundem Leofredus Merciorũ comes, uir ſanctiſsimus, qui aderat, contemplatus, & ſtatim prorupiſſe in riſum, ac interrogatus ecquid eſſet, reſpondiſſe, ſe uidiſſe Dacos infeſtis armis Angliã inuadere, ac continuò prætoria naue demerſa, in Daciam contendere, id quod paulò pòſt accidit, atque inde facilè cognouiſſe regnum ſuum eſſe Deo curæ. Proſpexit etiam ut futurorum præſcius breui tempore fore, ut Normani per uim, regno potirentur: nam Haraldus per idem tempus, enixè apud eum inſtare cœpit, quò permitteret ſe ire in Normaniã uiſum fratres, qui apud ducem, uti diximus, obſides erant, licet fortaſſe aliud animo deſtinaſſet. Ad ea rex ſic reſpondit: Eas, quandoquidẽ obſtare non licet: ſed, mihi crede, rem & tibi & patriæ nocituram tentas. Profectus eſt Haraldus, & cùm aliquandiu ducem oraſſet, ut obſides redderet, quos nõ uſquequaq; clam Edouardo rege repetebat, occaſionẽ illi præbuit, aperiendi ſibi conſilij. Enimuero dux qui iampridem in ſpem uenerat adipiſcendi regni Anglici, narrauit Haraldo, quemadmodũ Edouardus ſemel atq; iterũ, ſicut ſuprà expoſitum eſt, promiſiſſet ſe facturũ ipſum hæredem, ſi liberos non ſuſciperet: & cùm nulla iam ſpes regiæ ſobolis eſſet, orauit, uti uellet hoc negocium apud eum procurare, & ſi id conficeret, iam tum poſſet cùm

multa

multa præmia,tum ſummos honores ab ſe expectare. Hæc Haraldus iureiurando fidem dedit ſe pro uiribus curaturũ, atq; inde recepto Toſtone altero fratre,quem dux eius rogatu miſſum fecerat,in Angliã redijt, expoſuitq; ordine omnia Edouardo, quæ Normanus ſecũ egiſſet. Tum rex reſpõdiſſe fert: Nónne hæc mala te patriæ inuſturũ prædixi, ſi ad Gulielmũ adires? Sed ita faxit Deus,ut iſtiuſmodi fatũ aut auertat,aut,ſi omnino futurũ eſt,noſtro non ueniat tempore. Hinc colligere licet,uel Edouardum non ſeruaſſe fidem Gulielmo,quam à principio de hæreditate regni nõ ſatis conſideratè dediſſet,more exulantiũ,qui ut ne ab amicis deſtituantur,maria & montes facilè promittunt:uel nullum,quod uериſimilius eſt,feciſſe promiſſum.

Solebat rex Edouardus diuinitus ſolo tactu ſanare ſtrumoſos, hoc eſt,ſtrumam patientes: eſt enim ſtruma morbus, quem Itali ſcrophulam uulgò uocant, à ſcrophis, quæ ea mala ſcabie afflictantur. id eſt humor, in quo ſubtus concretæ quædam ex pure & ſanguine, quaſi glandulæ oriuntur, ac plurimum per pectus, & guttur ſerpit. Quod quidẽ immortale munus, iure quaſi hæreditario,ad poſteriores reges manauit: nam reges Angliæ etiam nunc tactu,ac quibuſdam hymnis nõ ſine cærimonijs prius recitatis, ſtrumoſos ſanant. His diuinis indicijs Edouardus Deo longè chariſsimus effectus, iam uigeſimumquartũ propè annum regnarat, cùm ei, ut conſtans fama eſt, allatus fuit à quibuſdã Hieroſolymis uenientibus annulus, quem ipſe diu antea pauperi clàm dederat,qui pro amore,quem erga diuũ Ioannem euangeliſtam habebat,eleemoſynã petierat. Sic ijs diuinis monitis mors regis annuntiata eſt, qui haud multò pòſt morbo affectus,per quietẽ à Deo opt.max. illud ipſum edoctus,animam cœlo reddidit,poſt annum q̃ regnare cœperat, quartum & uigeſimũ. Sepultus eſt in templo Vueſtmonaſterij,ac breui pòſt tempore inter diuos relatus. Ille annulus in eodem templo,multa ueneratione perdiu eſt ſeruatus,quòd ſalutaris eſſet membris ſtupentibus, ualeretq; aduerſus comitialem morbum,cùm tangeretur ab illis, qui eiuſmodi tentarentur morbis. Hinc natum,ut reges poſtea Angliæ conſueuerint in die paraſceues,multa cærimonia ſacrare annulos, quos qui induunt,hiſce in morbis omnino nunquã ſunt. Sanctiſsimus rex filios ex ſe non genuit. Fuerunt id temporis ampliſsimi uiri,Edſinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſedit amplius annos undecim, in cuius locum Robertus epiſcopus Londinenſis,natione Normanus, ſubſtitutus eſt. Is principio mirè ab Edouardo dilectus,in honoreq; habitus eſt: poſtea cùm perſuaſiſſet illi, ut Emmam matrem ſtupri accuſatam cogeret, uti ſe per ignem purgaret,& illa diuinitus,ueluti ſuprà diximus,ex periculo euaſiſſet,pœnitens,timoreq; ſimul affectus in continentem fugit,ubi breui anno ſecundo ſui põtificatus,mœrore animi abſumptus eſt: quem ſecutus eſt Stigandus,ordine antiſtitũ trigeſimus ſecundus. Claruit ſanctitate & doctrina Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus,qui poſt uitam ſanctiſsimè actam,inter diuos relatus eſt. Floruit Suardus comes Northumbriæ,homo Northumber,bellicis artibus præclarus: is cum profluuio uentris laboraret,ac ſenſim deficientibus uiribus,haud dubiam mortem præſentiret,ſeipſum armauit, ſtetitq; perinde acer in armis, ut Vergilius ait,ac ſi cum hoſte eſſet congreſſurus, dictitans,nõ decere hominem fortem iacendo iumentorum ritu mori: atq; ſic è uita migrauit,imitatus in hac parte Naſamonum Libyæ populorũ inſtitutum,

quod nos libro de rerum inuentoribus tertio,abundè expoſuimus.In Suardi locum ſufficitur comes ab Edouardo Toſto,quem Morcatus eſt ſecutus.

At Edouardi mors ualde ſuſpenſos dubioſq; tenebat regni principes,quippe qui neſciebant,cui illud regium munus deferrent:enimuero non erat quiſquam unus omniū regendo regno aptus,qui id iure obtineret: tametſi Edgarus cognomēto Ethelyngius,genitus ab Edouardo filio Edmundi,cui cognomen fuit Ferreum latus,per eos dies,unà cum matre, & ſororibus, ex Pannonia ubi natus fuerat,in Angliam uenerat:ſed is puer id ætatis nondum regno gubernando maturus erat.Item territi multis oraculis, quæ ſuſpicabant̄ portendere regni mutationē, mirū in modum formidabant ducem Gulielmum, tum quòd Normanus,tum quòd prædicabat ſibi regnum iure euenire, ut legitimo hæredi ab Edouardo inſtituto, propterea quòd illum ſecundo & tertio cognationis gradibus attingeret:nam Ricardus primus dux Normaniæ, genuit ex ſe Ricardum ſecundum,& Emmam : hæc ex Etheldredo Angliæ rege,ſuſtulit Edouardū:ille filios ſuſcepit Ricardū tertium & Robertū,qui Gulielmū creauit ex concubina. Dum hæc animo optimates agitant, Haraldus Goduini filius ex ſorore Canuti,genere & uiribus fretus ſe regem renunciat. Non diſplicuit omnino id factum populo,qui plurimum ſpei in Haraldi uirtute habebat.Itaq; more maiorum ſacratus eſt ab Aldredo Eboracenſi archiepiſcopo, ſeu, ut quidam tradunt,ſeipſum nullis cærimonijs, diademate ornauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ MLXVI. Is ſtatim initio ſui principatus, memor ſe per uim regnum occupaſſe, ad promerendam ſuorum beneuolentiam,neq; liberalitate,neq; clementia, nec comitate utendi ullam occaſionem omittebat,qui grauiora uectigalia aut aboleuit,aut minuit, militibus ſtipendia,miniſtris mercedem adauxit: ſed hæc præ religione colenda, non multò accuratius agebat.Dum hac popularitatis pietatiſq; oſtentatione tenetur,ex improuiſo ueniunt legati à Gulielmo Normano, qui iam omnia reſciuerat, quæ de adminiſtratione regni erāt geſta,celeriter miſsi, à quibus bene multis uerbis de iureiurando olim ab ſe duci dato admonitus eſt,atq; ſimul rogatus, ut conuentis ſtaret. Ad ea Haraldus reſpondit, ſe Gulielmo gratificaturum, modò non cuperet regnum,quod iam ipſe obtineret. Normanus accepto reſponſo,ut prius conſilio quàm armis omnia experiret̄,rurſus per legatos Haraldum cōmonefecit,ut ſi in cæteris fidem ſeruare nollet, ſaltem non negligeret connubiū filiæ,quam licet nondum maturam uiro,ei,uelut quidam prodiderunt,cùm in Normania fuerit,ſpoponderat.Huius puellæ nomen non ponitur à quopiam,quod ſciam,quia,ut puto,nō diu ſuperſtes fuit.Haraldus uerò qui malo ſuo genio ducebatur,ſuperbo truciq; uultu legatos intuens,neutrum ſe facturū dixit,atq; cum hoc reſponſo,eos dimiſit.Secundū hæc,ne imparatus offendatur,nauale bellum quammaxima ui poteſt,comparat,milites quoq; deligit,præſidia diſponit locis opportunis,ut pariter terra ac mari Normanos finibus arceat,ſi eos uexatū uenerint. Dux ubi à legatis ferox regis reſponſum accepit,ſuos ad colloquiū uocat,atq; de tanto bello in Anglū ſumendo agitat.Interea Haraldus cœpit impediri domeſticis ſeditionibus, quod ei negocium Toſto frater exhibuit:ſed ut id planius faciamus,nobis altius repetendū eſt. Erant in Haraldo iam inde à pueritia, permulta cùm corporis tum animi ornamenta,forma per ætatis gradus egregia,&cui nō minus dignitatis ineſſet,

ineſſet, quàm gratiæ, præcipuũ robur, docilitas ad omnes ferè artes, armorum & equitandi peritia ingens. quæ res faciebant, ut mirificè ab omnibus, & præſertim ab Edouardo rege diligeretur. Contrà illi tot amplas uirtutes Toſto minor natu frater, qui paulò antè cum eo ex Normania redierat, uti ſuprà demõſtrauimus, ita inuidebat, ut præſente rege, in eius caput proteruiter inſultauerit, cum eoꝙ aliquantũ conflixerit. Poſt hæc, Toſto à rege acriter increpatus, Herefordiam diſcedit, ubi crudeliter in Haraldi cohortẽ ſæuit, quam ob rem à rege proſcriptus, in Gallias profugit. Is igitur cognita morte Edouardi, cõparatis undiꝙ nauibus, in Haraldũ mouens, Vectem inſulam capit, captamꝙ diripit: deinde Cantiũ uerſus tendens, totam illam oram latrocinijs infeſtam reddidit. Ea res perincõmodè Haraldo accidit: nam coactus eſt unà cum exercitu reuocare claſſem in Normanos diſpoſitam, ad hanc iniuriam propulſandam. Quo cognito, Toſto territus, iter in Northumbriam confert, ſuiſꝙ in terram expoſitis, omnia cædibus complet: ſed ab accolis locorum, qui eum ut cõmunem populatorem oderant, & pariter à claſſe regia in fugam uerſus, in Scotiam non ſine nauium, ſuorumꝙ incommodo, ſe proripuit.

Vix tumultus iſte ſedatus erat, cùm aliud mox grauius malũ Haraldo acceſsit. Equidẽ cùm Toſto rebus ſuis nihil auxilij à Scotis expectaret, ſublatis uelis, in Noruegiam profectus eſt, fretus Haraldi regis opibus, & fortitudine, cuius id temporis nomen ubiꝙ gentium perceIebre erat. Hic regem rogat, ut ſe adiuuet, quem multis pollicitationibus eò impulit, ut deſiderio potiundi regni, inter domeſticas Anglorũ ſeditiones, accenſus, cõfeſtim nõ mediocri inſtructa claſſe, mare ingreſſus ſit, ac ſequundo uento ad Anglicũ littus acceſſerit, penetraueritꝙ in oſtium Tynnæ fluminis, quod flumen Nouũcaſtrum Dunelmenſis agri nobile oppidum alluit. Nõ aſſentior illis ſcriptoribus, qui tradunt Noruegienſem regem, poſtquam cognouit fratres inter ſe diſsidere, ſponte ſua, ac ſola imperandi libidine ductum, hoc ſumpſiſſe bellum: quod tantũ abeſt, ut ſit uerum, ut ne ueriſimile quidem uideatur. Ecquis enim crederet Haraldũ magno conſilio ac ratione uirũ, locorũ pariter atꝙ hominum inſolentem & ignarũ, quippe cui nihil unquã cum Anglis fuit, nec quicquam ab eis iure repetere poterat, uoluiſſe tam longinquam edicere expeditionem, unde nullum neꝙ periculũ futurũ, neꝙ emolumentũ certum cerneret? Proinde conſentaneũ eſt, eum euocatũ fuiſſe à Toſtone, id quod Saxo atteſtatur, cui de rebus, præſertim apud ſuos geſtis, fides utiꝙ abroganda non eſt. Igitur Haraldus & Toſto poſtquam ad oſtium Tynnæ, aliquot dies morati ſunt, donec militem à laboribus reficerent, pararentꝙ ad bellum obeundum, poſtremò ſimul iter ingreſsi, copias diſponũt, quibus interea Edouinus & Morcatus fratres, comites Merciæ & Northumbriæ, cum exercitu nõ ſpernendo, obuiam facti ſunt. Hîc dato utrinꝙ ſigno, prælium cõmittitur: fuit aliquandiu anceps, ſed ad ultimũ Anglus hoſtium multitudine circumuentus ſuperatur, datiſꝙ obſidibus, deditionem facit. Haraldus qui ſuis auxilio ueniebat, in itinere de re male geſta certior factus, nihil animum remittit, ſed citato greſſu, poſt quartũ diem, ꝙ pugnatum erat, Stanfordiam peruenit, ubi loci Noruegienſes parum ultra Deruentam flumen conſtiterant, ac pontem occuparant, ut ne hoſtibus ex improuiſo iter daret. Altero die inſtructis copijs rex propius acceſsit, ut pontem exercitũ traduceret, ubi ad multũ diei, uirtute unius

Noruegienſis retardatus,priuſquã poſſet pontem tranſmittere.Is loco munimenti forte illo die in ſtatione pontis poſitus,cùm Anglos repentino impetu decurrere in pontẽ uerſus uidiſſet,uadit in primũ aditũ pontis, truces circunferens oculos,primũ,deinde alterũ,deinde plures facto impetu pontem ſuperare conantes,aut cædit,aut de loco deturbat.Quo facto, hoſtes ipſo miraculo audaciæ ſtupefacti,quòd unus tandiu obſiſtere poſſet,uno momento huic uni inſidias tendunt,quẽ ui ſuperare nõ poterant: erat enim pons ligneus, & eius medius tranſitus multas rimulas habebat.dum igitur alij Noruegienſem in pugna occupatũ tenẽt,unus ſub ponte, lintre clàm uectus, telo inguina perfodit.Atq; hoc demum pacto, uir ille cuius nomen immortalitati cum primis mandandũ,nõ ſine ingentis gloriæ damno, memoria nõ habet, poſt multam factam ſtragem,cecidit.Haraldus ſuperato ponte,hoſtes palantes à tergo cædit,interfectis primo impetu rege Noruegienſi & Toſtone fratre.Quo cognito,cuncti repentè in fugam ſe uertũt.Cædes inde fugientiũ, qualis ubi ira magis ꝙ uirtute res geritur,ad perniciem propè hoſtiũ facta eſt,nõ ſine tamẽ Anglorũ incõmodo,quandò uictoria haud incruenta fuit.Reliqui uerò Noruegienſes,qui claſsi præſidio relicti fuerant,ſtatim ut ex curſu ſuorũ,qui ad naues fugiebant,de regis interitu cognouerũt,naues ipſas ſoluerunt, celeriterq; è conſpectu terræ ſublati,in patriam curſum direxere: quò ubi peruenerunt, omnia mœrore oppleuere,reportantes tam calamitoſam acceptã plagã. Quare omnis Noruegia in luctu repentè fuit,atq; ita ſuo orbata principe,nõ multò pòſt in Dacorũ ditionem rurſus cecidit.Cæterũ me piget hoc loco quorundam recentiorũ ſcriptorũ notare negligentiam, qui falſo contendunt bellum iſtuc à Dacis,quos more ſuo,Danos uocitant,nõ à Noruegienſibus aduerſus Anglos geſtũ,rege Haruico,licet nemo homo cui id nomẽ fuerit, apud ipſos Dacos regnũ obtinuiſſe tradat:nam Sueno id temporis Dacos regebat,ita domi occupatus,ut foris rem bellicã obire nõ poſſet. Quare dixerim Toſtonem ob id,nõ iuiſſe rogatũ auxiliũ ab eo. At uel de rebus Anglorũ geſtis,ijdẽ ſcriptores,quorũ nominibus libenter parco, ita omnia diuerſa ſæpe produnt, ut facile iudicares eos nunquã illius populi annales uidiſſe,id quod in primis nominũ tum locorũ tum hominũ uarietas manifeſtè arguit. Hæc cõmodũ admonuimus, partim ut ſatis foret de hac re meminiſſe ſemel, partim ne aliena inſcitia,ſeu incuria, noſtræ officeret aliquando hiſtoriæ, cùm legentes rerum huiuſmodi,nominũq; differentiã deprehenderint.Sed reliqua perſequamur. Haraldus rex hac uictoria plurimũ lætatus Eboracũ perrexit,ut prouinciam tot bellorum fluctibus adhuc turbatam,redderet pacatam,ordinaretq;.

Interea Gulielmus dux Normaniæ cognouit per exploratores,Anglũ Noruegienſi bello teneri,ac maritimã inſulæ oram, quæ ad auſtrum ſpectat,quò curſum ſuarum nauium futurum ſperabat,nullis præſidijs cuſtodiri: quocirca extemplò iuuentute electa in claſſem impoſita,in Angliam ſpe omnium ac ſermone celerius,cum triginta & amplius nauibus traiecit,deſcenditq; in terram,ad maritimũ uicũ quẽ uocant Haſtyngũ, ac ibi collectis militibus, caſtra poſuit.Hic omen futuri imperij accepiſſe fertur: confeſtim enim ut è naui egreſſus eſt,parum lapſus fixit altè in arena pedem.Quo uiſo,miles lætitia exultans & alacer, ait: Iam dux firmo pede Angliã tenes. Cæterũ uicinorũ locorũ incolæ repentino ducis aduentu perculſi,qui tantas cõtra ſe copias eſſe inſtru-

ctas

ctas uidebant, haud cunctanter ea omnia per literas regi nuntiant, cui ingentē curam res ſubita atq; inopinata addidit: porrò amiſerat in bello Noruegienſi omne ferè militū robur: multi itidē propter prædā, quæ in bello parta erat, ne quaquā æquè diuiſam, male animati erāt, quos pertimeſcebat. Quibus rebus Haraldus etſi pungebat̃, attamen magno, ut erat, animo, ad primū nuntium totius itineris conſiliū mutat, ac continuò coactis copijs, Londinū neceſſariò reuertitur, atq; in hoſtem proficiſcitur, creſcente paſsim exercitu, illis ſcilicet ad ſuum regem confluentibus, quibus patriæ ſalus curæ eſſet. Itaq; confecto itinere, circiter decē millia paſſuū, prope hoſtes caſtra poſuit. Normanus quoque motis caſtris, in conſpectū hoſtium uenit, ad pugnam faciendam expeditus. Hîc autores habeo, multas utrinq; conditiones interpoſitas fuiſſe, ut ſine cæde pacificarentur, quas tamen uterq; ut belli fortunā tentandi auidus ſpreuit, ac ſimul pro ſe quiſq; ſuos tum hortando, tum monendo, ad certamen inſtigare cœpit. Sed Haraldus prior concione aduocata, huiuſcemodi orationē habuit: Audiuiſtis equidem milites, maiores noſtros hoc excellens atq; nobile regnum iam inde à principio nō ſine labore, multoq; ſanguine eſſe adeptos, ac continuis deinde bellis uexatū, ab iniurijs finitimorū uindicaſſe, & demum ita ſua uirtute propagaſſe, ut nunc opes noſtras populi alij formident, alij nobis inuideant. Formidant autem finitimi, qui nobis quotidie de pace ſupplicant: inuident barbari, qui domi rerum omnium anguſtijs preſsi, aliena appetentes, coguntur foris magis more latronum, quàm iure iuſti belli, arma mouere, ſeq; periculis obiectare. Sic Dacus per multos annos nobis infeſtus fuit: ſic nuper, ne plura cōmemorem, Noruegienſes nos inuaſere, quos ueſtra uirtute uos profligaſtis: ſic deniq; in præſentia Normanus nos bello petit, genus hominū à Dacis profectum, quos uicimus, quos in turpibus habemus eſſe apud nos, niſi ſeruos. Nunc tamen Gulielmus homo ex concubina natus, collecta latronū manu, bona noſtra rapere, regnum fœdare, nobilitatem tollere conatur. Quapropter uos moneo, uti forti atq; parato animo ſitis, & cùm prælium, bene iuuante Deo, inibitis, memineritis ueſtram pariter atq; totius populi Anglici ſalutem in dextris ueſtris poſitam eſſe. Si uicerimus, patriā perpetuò inimicorū iniurijs liberabimus: ſin ſuperabimur, quod omē Deus auertat, pro patria moriemur, quod pulchrum atq; decorū eſt. Hæc ubi dixit, pro ſe quiſq; promittit dato ſigno, ſe hoſtē intrepidè inuaſurū. Normanus itidem ſic ſuos hortatus dicitur: Quocunq; fideliſsimi atq; fortiſsimi hominū circunfero oculos, plena omnia uideo animorū, ac roboris: contemplor non ſine animi gaudio, uos ſocios bello ſemper ſtrenuos, qui Rolloni generis noſtri autori nauiter uirtute reſpondetis: ſanè quem ille principatum quondam hoſtili in terra, multo labore ſibi ac poſteris parauerat, maiores noſtri ſuis uiribus dilatarunt, uos uerò florentiſsimū reddidiſtis, ad quem nunc, fauente Deo, Angliam adiungetis, quæ noſtra eſt, quam nobis rex ille præſtantiſsimus Edouardus conſanguineus noſter ultrò condonauit: cui equidem terræ non bellum inferimus, ſed Haraldum Goduini proditoris filium eam perperàm tenentem è poſſeſsione deturbare enitimur, ac pœnas uiolati iuriſiurandi ab eo petimus, penes quem nihil fidi, nihil ſancti eſt, qui ijs permagnis peccatis ſibi iampridem, uti credere par eſt, Deum opt. max. iratum fecit. Igitur uictoria in manu noſtra eſt, cuius quo maior ſpes eſt, hoc audacius in eam adipiſcendam

incumbitote, ut qui pro certo præmio pugnaturi eſtis.

His adhortationibus cùm utrinq; ad certamen accenſi militū animi eſſent, pridie Iduū Octobris, eductis in aciē copijs, ſigna prius uetuſto more dant, ac dein maximo edito clamore, cum infeſtis ſignis occurrūt: ſagittis & miſsilib. primò prælīū incipitur, inde gladijs conſerit. Angli priſtinæ uirtutis memores, acriter inſtigāt, Normani haud timidè reſiſtunt, maxima ui certat. Poſtq; aliquandiu æquo Marte eſt pugnatum, multa facta utrinq; cæde, Haraldus cum expeditis equitibus, primā aciem ingreſſus eſt: hîc laborantibus ſuis ſuccurrit, ac integros defeſſis ſubſtituit. Interea Normanus ubi uidit Anglos magna ui contendere, equites in mediā aciem ire iubet, quò ordines perturbent, qui paſsim cadētes cùm nihil Anglū è loco mouiſſent, tum dux peritiſsimus belli optimū factu ratus, ſi ſui fugā ſimularent, mandat à ſuis ſenſim pugnā remitti, pedemq; referri, ut hoc pacto hoſtes inſequētes ordines frangant: nam Angli qui numero pauciores erāt, ſeſe aduerſus multitudinē, confertim in unum conſtiparāt, quæ res uictoriā peperiſſet, ſi ſeruata fuiſſet. Itaq; Normanus ubi conſpexit ſuos paulatim pedem referētes, ab hoſte cædis auido urgeri, ſtatim partem equitū peditesq; recentes parū procul à loco ubi pugnabat, in occulto locat, qui exin hoſtē obuiū de improuiſo inuadāt. Tum uerò coorto tumultu, terga uertere ſimulantes paululū ceſſere: quos Anglus tum demū ratus uictoriā in manu eſſe, omiſsis ordinibus, effuſe inſequit, lateq; currendo ad locū inſidiarū perducit. Hîc Normani Anglos per hunc modū curſu diſsipatos, facta corona ac præcluſis itineribus, adorti, ingentē ſtragem edunt. Mirabile dictu eſt, quanta audacia, quantaq; animorū ui, Angli tametſi turbati atq; à multitudine circūuenti reſiſterent, qui nihil certamen remittebant, rege ſuo cùm hortando, tum pugnando, rem ſuſtentante: ſed poſteaquam eum traiecto ictu teli cerebro, labentem ex equo moribundum uiderunt, tum & ipſi perpauci integri fugerunt: cæteri autem interfecti ceciderunt. At Gulielmus tanta uictoria potitus, immortaliter gauiſus eſt, qui nocte quæ ſecuta eſt, per quietem audiuiſſe dicitur uocem ſupernè editam: Viciſti Gulielme, regnabis tu, & qui à te creati ſunt. Ita quæ auemus, interdū ſomniamus. Poſtero die ubi primū illuxit, ad ſpolia legenda inſiſtunt, corporaq; ex labore reficiunt. Quo facto, dux uictoria uti cupiens, expedito agmine Londinū uerſus iter tendit, deditionem interim inſulanis quaquauerſum ille tranſibat, timore perculſis facientibus. Sed hæc proximo uolumine locus perappoſitus enarrabit.

Poſt cladem acceptā, Edouinus & Morcatus comites, qui tantæ ſtragi ſuperfuerant, Londinū confugiunt deliberaturi de rebus agendis, ubi ſolùm luctus audires, triſtiaq; omnia cerneres. Hæc eſt nobilis pugna, & multiplici cæde utrinq; facta, amplius uiginti hominum millibus interfectis, in qua omne Anglorū robur cum imperio cecidit: quem caſum portendit cometes inuſitatæ magnitudinis, qui per aliquot dies apparuit. Haraldus inter ſuorū cadauera repertus eſt, cuius corpus ab hoſte Thiræ matri redditū, ſepelitur in æde ſanctæ crucis, ad Vualthamū pagum, quam ipſe ædificare cœperat, aut potius inſtaurauerat, id quod ex eius breuitate uitæ, uerum eſſe conſtat. Erat eo loci cœnobium canonicorū ſeculariū, quos uocāt, diſtatq; à Londino circiter millia paſſuum duodecim, quod Haraldus prædijs locupletauit. Vualthamum autem alluit Lea flumē, quod Eſſexiam ab Herefordienſi comitatu diuidit.

Fuit

Fuit Haraldus ordine regum à Cerdicio ſextus & trigeſimus, qui uix anno regni circumacto, ultimus Anglorũ regum uno temporis puncto, & uita & regno ſpoliatus eſt: qui fuit annus ſalutis humanæ MLXVII, & ab aduentu Anglorum, duce Hengiſto, in Britanniam, DCXVII. Intra quod temporis ſpatiũ uariè regnatũ eſt, primum fuit regnum Cantianum, quod cœpit anno ſalutis CCCCL. & inde ſex alia regna, alio tempore, ut ſuprà appoſitè eſt declaratum, initium ſumpſerunt: quæ cùm in ditionẽ regni occidentalis deinde ueniſſent, de eiuſmodi temporis ratione dicendum eſt. Cœpit Occidentalium regnum autore Cerdicio, qui primus eorum rex fuit, anno ſalutis DXXI, ab aduentu Anglorum anno LXXI. ad quod deinde ſpatio annorũ CCCCXVII, cætera regna adiũcta ſunt: qui fuit annus ſalutis noſtræ DCCCCXXXVIII, cùm Adelſtanus Edouardi Senioris filius poſt tertiumdecimũ annum, quàm regnare cœperat, profligatis Analapho & Gotthofredo Sithrici hominis Daci, ſicut ſuprà ſexto libro proditum eſt, regis Northumbriæ filijs, Northumbros demum in fidem recepit. Atq; ita primus Anglorũ regum totius Angliæ imperium obtinuit, quod deinceps CXXVIIII circiter annos, uſq; ad interitum Haraldi à Normanis deuicti, durauit, nequaquam tamen integrũ, quippe intra hanc temporis intercapedinem XXV interceſſerunt anni, quibus Daci in inſula regnarunt. Igitur deſitũ eſt apud occidentales Anglos regnari, poſt annum DXLVI, quàm Cerdicius eorum primus rex eſt rerum in inſula potitus, aduentus uerò Anglorũ, anno DCXVII. qui fuit annus humanæ ſalutis MLXVII, quo tempore Gulielmus Normanorũ dux uicto Haraldo, eſt regnum adeptus. Atq; res humanæ ſic fluunt, ut nihil ſit in ijs tam certum, quàm certa mutatio, aut in melius, in peiúsue.

PROOEMIVM LIBRI NONI

HOminis cauſa (ut ait Plinius) uidetur cuncta genuiſſe natura: ita nempe eſt, quicquid apud mortales poſsideri poteſt, humanum eſt: nec intereſt, quales ſint homines, boni, uel mali, ſummi, uel infimi, cuncti promiſcuè cuncta habent, non ſinguli tamen cuncta, licet tanta omnibus innata ſit habẽdi cupiditas, ut ſinguli, ſi fieri poſſet, omnia poſsidere uellent. Hinc magnum inter mortales certamen ortum eſt, ut pro ſe quiſq; quamauidiſsimè ſtudeat plus habere. Sed ut cætera omittamus, regnandi in primis omnibus eſt immẽſa libido, nec quo modo homines huiuſce ſpei compotes fiant, quicquam penſi habent. Vnde Cæſar Euripidis uerſus uſurpans, dicere ſolebat: Si uiolandum eſt ius, imperij gratia uiolandũ eſt: alijs rebus pietatem colas. Quo factũ eſt, ut imperia ipſa, magnaq; regna ſemper prædæ expoſita fuerint, & illa ſæpius tam ignobiles quàm nobiles, ſeu malis ſeu bonis artibus quæſita, obtinuerint. Quæ omnia cùm notiora ſint, quàm ut hoc loco ſint explicanda, idcirco particulatim commemorandi labore conſultò ſuperſedemus. Quare profectò ſummæ ſtultitiæ eſt dicere, aut credere, regna & imperia neceſſe eſſe, ad illos duntaxat perueniãt, qui nobilitatẽ iactare poſſint, cùm uideamus quotidie nouos homines non modò uirtute, ſed bene multis ſæpe uitijs præditos, ad magnos honores atq; imperia perduci. Ita Deo placitũ eſt, ut nos noſtra eiuſmodi bona hoc nõ pluris faciamus, quò magis cõmunia cadẽ omnib. & nemini perpetua eſſe uidemus. Obnoxiũ fuit &

huic humanæ uarietatis ſorti Britannorũ quoq; regnũ, quod primũ Romani, uti demonſtratũ eſt, ſibi armis acquiſiuere, tenueruntq; diu: deinde Angli inuaſerunt, ac ad ultimũ deleta cum nomine Britannico ferè gente, deuictum poſſedere: quod deinde uſq; eò uarijs caſibus eſt agitatũ, dum ſumma imperij ad unum peruenit. Erat per hunc modum regnũ Anglicũ omnibus formidoloſum, cùm ſenſim fatalis uarietas mutandi poſſeſſoris accidit. Porrò haud ita multò pòſt ſub Dacorũ iugum redactũ eſt, quo poſt quinq; & uiginti annos ceruice depulſo, in priſtinũ redijt ſtatum: cui tamen ne tum quidem quieſcere licuit, nam cùm tandem aliquando moribus & legibus optimè inſtitutũ, iam paſſim floreret, ecce tibi, in ſæuam humanæ ſortis neceſſitatem iterũ repentè inclinatũ, in Normanorũ poteſtatẽ cecidit. Hæc gens à Dacia oriunda, ferox, ſtatim tãto regno potita mores optimos, leges ſanctiſſimas, diuina humanaq; uertere, ac deniq; genus ipſum Anglicũ perdere conata eſt. Quòd tamen iſta uis in eo mitior, minuſq; infeſta uiſa eſt, quia quantum in eiuſmodi rebus regno ademit, tantũ penè in amplificando, retinendoq; imperio, reddidit: unde ad extremũ obliterato nomine Normanico, paulatim Anglicana res reuiuiſcere cœpit, ac ſibi reſtituta eſt. Talis rerum ſeries iam hinc nobis explicanda eſt, uſque ad noſtra tempora, ſi mihi id facere licuerit, quibus pace terra mariq; parta, Henricus octauus regnat, ſi tamen illud prius admonuero, me deinceps eſſe librorum numerum ad uitas regum accommodaturum, facturumq; initium hîc à Gulielmo Normano, qui ut uictor, pro ſuo arbitratu regnum Anglicum de integro inſtituit. Nunc ad ea quæ ſequuntur, reuertamur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER NONVS.

GVLIELMVS poſt eam pugnam cæde Haraldi claram, caſtraq; capta, ac direpta, confeſtim Londinum uerſus mouit. Interea Edouinus & Morcatus comites pro conſeruatione patriæ, ſtudio & autoritate laborantes, populũ ſolicitabant, ut Edgarum adoleſcentem ex regia ſtirpe reliquum, de quo ſuperiore libro abundè meminimus, regem faceret. In quam rem etſi bona pars inclinabat, dum tamen uarijs deſiderijs feruntur, cuncti generatim timore perculſi, uenientem Normanũ in ciuitatem recipiunt, datiſq; obſidibus, cum eo de pace orant, manus publicè dantes. Ibi Gulielmus perblandè ac benignè locutus, ſimulq; magnifica pollicitus, ab omnibus, quanq; non pari alacritate, diem feſtũ celebrantibus, rex declarat̃, ac mox octauo cal. Ian. qui fuit annus ſalutis MLXVII, ab Aldredo Eboracenſi antiſtite coronat̃. Noluit id munus à Stigando Cantuarienſi homine improbo accipere: dein iuratos, ut mos eſt, epiſcopos atq; populi principes in uerba ſingulos quoſq; obſides dare coëgit, eos in optimam ſpem erigens, quòd præ ſe ferret, identidem tum ius dicendo, tum agendo, non dubium, ſicuti tunc apparebat, probitatis ſpecimen. Poſtremò loca omnia munienda, præſidijs firmanda, maritimã oram claſſe tuendam miro ſtudio curauit: item domi ſenatũ conſtituit, in quem ex ſuis heroibus, qui alios prudentia uincerent, delegit, ad quem abſente ſe, omnia referrent. His ita confectis rebus, ac conflato exercitu, cum obſidibus

in

in Normaniã rediJt,reliquitq́; præfectũ totius regni Odonẽ Baiocenſem epiſcopũ, uirum ſagacis ingenij, ex matre fratrẽ,quæ poſt mortẽ Roberti ducis, ex altero uiro homine parũ claro, hunc Odonem & Robertũ filios genuerat. Cauſa autem redeundi fuit,quòd cùm proſpiceret oportere ſe in poſterũ tempus,eſſe totũ in negotio ſtatus Angliæ collocãdi, uoluit prius ita Normaniæ res ſtabilire,ut ne domũ facilè reuocaretᷓ. Gulielmus Normaniã triumphanti ſimilis ingreſſus,ubi parum moratus,poſtq́; res omnes ex ſententia conſtituerat,in Angliã cõfeſtim remigrauit. Hic cœpit durè in Anglos dominari, arbitrans poſſe ſe facilius ita eos in officio continere:itaq́; plurimis optimatibus ac priuatis ciuibus bona cum honorib. adempta Normanis diſtribuebat, noua quotidie uectigalia imponebat,nobilitatẽ nullo habebat numero,ita, ut uniuerſis perniciẽ per hoc machinari uideretᷓ. Quod ubi Anglorũ heroës,qui fortunis ſuo immerito ſpoliabanᷓt,animaduerterunt,ira & indignitate rei permoti,alij aliò clàm fugêre,quidã Daciam,quidã Noruegiã petere feſtinant. Edouinus & Morcatus comites in Scotiã ſe receperunt,quò etiã Edgarus cum Agatha matre, Chriſtina & Margarita ſororibus,dum in Pannoniam, ubi loci natus erat,curſum tenebat,tempeſtate actus peruenit. Quæ res effecit,ut cum Malcolmo rege Scotorũ tertio,affinitatẽ iunxerit,data ei ſorore Margarita in matrimoniũ,ex qua ille octo ſuſcepit filios,quorũ tres,Edgarus,Alexãder, & Dauid,deinceps poſt patrẽ regnarũt. Chriſtina uerò altera Edgari ſoror uirgo cõnubij abhorrens,monacha effecta eſt. Rex Scotus igitur dolens Edgari uicẽ,quòd regno auito fraudaretᷓ,libens Anglos profugos recipiebat,quò partim hoc modo fauorem iuueni compararet, partim uerò ut beneficiorum acceptorum memorem eſſe ſe oſtenderet: nam dum Maccabæus tyrannus,de quo ſuprà libro ſexto memorauimus,regnabat,is necato à tyrãno Malcolmo patre,in Angliã aufugit,ubi perhumaniter ab Edouardo rege acceptus quindecim fuit annos:ſed tandem Scotica pariter nobilitate atq́; Edouardi auxilio fultus in patriam redijt,commiſſoq́; cum Maccabæo prælio, inſigniter uicit, eumq́; occîdit:ita igitur auito potitus regno, nullum non humanitatis officiũ in Anglos ultrò conferebat.

Gulielmus interea perſpiciens Anglos grauatè imperio parêre, & ob id tumultuum metuens magno ſtudio quatuor arces diuerſis in locis conſtruere cœpit,unam ad Notyngamiã oppidũ,proxime Trentã flumen ſitum,alteram Lincolniæ,tertiã Eboraci,quartã prope Haſtyngum uicum,ubi loci deſcenderat in terram,quando primũ Angliã adiuit, quò hæc loca inimicis peropportuna, huiuſmodi munimentis firmata,in officio continerenᷓt. Item ut ferociam populi ad otiũ perduceret,omnib. arma ademit, ſtatuitq́; ut quiſq́; paterfamilias ueſperi circiter horam octauã,poſt meridiẽ,tecto cineribus igne,dormitũ iret:& ad id ſignũ uicatim dari uoluit,per campanas, id quod etiam nunc ſeruatur,& Normanicè ~~uulgò dicitur Couerfeu. Interim~~ Oxoniũ ualidum oppidũ defecit,&Eboracũ cum Northumbria nouis tumultib. ſolicitabatᷓ. Quo cognito,Robertũ unum ex ſuarũ copiarũ præfectis, uirum ſtrenuũ,non item cautum,in Northumbriam cum parte exercitus præmittit,ipſe uerò cum reliquo exercitu Oxoniũ oppugnatũ pergit. Oppidani cùm regem uenire cõperiſſent, ſeſe intra munitiones recipientes,muros defendere parant:ſed ubi uiderunt hoſtes iam circunſediſſe oppidũ, & parato bene magno ſcalarum,cra-

tium, harpagonũ numero, uelle illud aggredi, ſubitò perterriti, armis proiectis, munitionibuſq; ſuis relictis, ueniã precantes ſe neceſſariò dedunt. Re feliciſſimè celerrimeq; geſta, Gulielmus uictoriæ fiducia, Eboracum contendit. Interim Northumbri certiores facti ab exploratoribus, Robertũ ſine uigilijs, ſine magno præſidio, nihil formidantẽ ſe caſtris tenere, de media nocte facto impetu caſtra adoriuntur, interfectoq; duce cum multis alijs, nullo negotio illis potiunť. Qua re cognita, Edgarus qui cum expeditis equitibus cupidus nouarũ rerũ circumuagabatur, confeſtim ſuperuenit, palanteſq; Normanos crudeliter cædendo inſectatus, ſtragem non mediocrem edidit: qui poſt hæc Eboraci parum moratus, in Scotiã pari atq; uenerat celeritate ſe recepit. Eodẽ tempore rex in itinere certior factus, fama paſſim teſtante, id quod erat geſtũ, iræ & ardoris ulciſcendi plenus in Northumbriã primũ aduolauit, ibiq; poſt celeriter deuictos hoſtes, defectionis autores ſupplicio affecit: reliquos qui arma tuliſſent, aut captiuos duxit, aut inciſis naribus, manibuſq; deformauit, quò teſtatior eſſet pœna rebellium: deinde Eboracũ profectus, pari ſupplicio affectis qui Edgaro fauiſſent, Londinum reuerſus eſt.

Dum hæc in inſula geruntur, Angli qui in Daciam profugerant, non ceſſabant Canutum regem quartum, ad arma contra Normanos capeſſenda ſollicitare, noui belli cauſas inuenire, dictitantes regnum Angliæ eſſe Dacorum, unde illis omni tempore factæ eſſent honoris & utilitatis maximæ acceſſiones, qui idcirco pati non deberent illud à nouo homine iniuſtè obtineri, cùm præſertim tempus idoneũ adeſſet, quo tantum aberat, ut Normanus ullo ſuo beneficio, Anglorũ ſeu finitimorum animos adhuc ſibi conciliarit, ut etiam omnibus inuiſus iam tyrannum palàm ageret: ſed omnino non cunctandũ, neq; ceſſandũ, quòd uictoria in manu eſſet, ſi modò loca opportuna antè caperent. His rationibus Canutus motus, bellum ſumendũ conſtituit. Haud me clàm eſt, in Anglorũ annalibus ſcriptum reperiri, hunc in Normanos motum non à Canuto fuiſſe factum, ſed illo ſuaſore, ab Haraldo eius fratre, qui ante eum regnarat, id quod Saxo Grammaticus minimè affirmat, nec uero ſimile eſt: quandò Haraldus uir fuit laboris admodum fugiens, ac uix biennium uixit, poſtq; fuerat rex creatus, ut dubio procul, neq; tantũ bellum facere auſus fuiſſet, nec ei id curare uacaſſet. Iam ad inceptum redeamus. Itaque Canutus & exules Angli breui pòſt tempore parata ducentarum circiter nauium claſſe, cum magno exercitu ad oram orientalem inſulæ perueniunt, oſtiumq; Humbri fluminis ingreſſi, in terram deſcendunt. Hinc Eboracũ uerſus iter intendunt, ferro & igne omnia depopulantes: quibus cum Angli omnes qui in Scotia exulabant, duce Edgaro, ſe protinus coniungunt. Quod ubi fama ad ciues protulit, miro timore afficiunť, adeò, ut Aldredus archiepiſcopus inter alios mœrore animi interierit. Interea Normani qui ciuitati præſidio relicti erant, ubi per ſpeculatores cognouerunt, hoſtes uix bidui abeſſe, & ſe uiribus præſtare, conſilium capiunt incendendi ſuburbana ædificia, ne Dacis uſui forent, & ſe intra urbem tenendi. Iniecto itaque igne, ſubortus repentè uentus uagantem flammam adeò in altum lateq; euexit, ut ignis frequentes globi intra mœnia cadentes, maius intra quàm extra incendium fecerint, quo penè tota ciuitas cum templo diui Petri abſumpta eſt. Quare omne præſidiũ ac ciues exire compulſi, cõfertim fugientes in hoſtes qui iam appropinquarant, inciderunt.

Ibi Normani (ut fit, quando ſubitus caſus affert ſalutis deſperationē) acriter aliquantū pugnarunt: ſed ubi ſe undiq; impeti telis uidere, uirtutis memores inter hoſtes, more furentium pro ſe quiſq; irrupit: uerùm iam multis uulneribus acceptis paſsim cadentes, nihil magis fecere, quàm quòd honeſtā oppetiuerunt mortem. Cæſa ſunt tria millia Normanorum: ex Anglis pauciores deſiderati, propterea quòd à Dacis ſeruati ſunt, ut auro uitam redimerent. Re præſtantiſsimè geſta, Canutus in Northumbros iter celeriter uertit, qui ultrò in eius fidem uenerunt: itidem & alij hoſtium excurſiones timentes fecere. Iam tota ſeptentrionalis Angliæ pars Daco parebat, qui propédiem Londinum oppugnatū iturus erat, cùm eodem tempore magnitudo hyemis inſolita conſecuta eſt, quæ etiam interim Gulielmum accepto nuntio rei malæ geſtæ, ira & furore licet ardentem remorabatur, quò minus in hoſtem e ueſtigiò moueret: ſed haud poſt multos dies, cœlo iam placatiore, magnis itineribus in Eboracenſem agrum contendit, ac prope Trentam fluuiū, qui Humbrum influit, conſedit. Hîc cum Dacorum qui obuiam uenerant, caſtra in proximo eſſe, & opere magno atq; loci natura munita intelligeret, uideretq; ſuos milites itinere feſſos, noluit hoſtes ad pugnam prouocare, ſed nō magno interuallo relicto, haud hoſte procul caſtra poſuit, ac poſtero die egreſſus cum omnibus copijs, cum Daco qui iam in aciem ſe expediuerat, manum conſeruit. Cōmittitur acerrimè certamen, iamq; diu æquo Marte dimicatū erat, cùm Normani equites cœperunt in altero cornu ſenſim effugare, aut hos ſalutis cauſa, in Scotiam, aut illos ad naues properantes. Quod ſimulatq; cæteri uiderunt, timore perculſi paſsim in fugam ſe quoq; conferunt. At Canutus in primis à ſuis ſtipatus, ad naues etſi ægrè ſe recipit. Edgarus uerò celeri curſu in Scotiam cum paucis ſuorum profugit, reliqui ad unum interfecti dicuntur. Sunt, qui ſcribant Dacos præda onuſtos ante aduentum Gulielmi abijſſe: in quam ſententiam non inclinat omnino animus: nam extremæ dementiæ fuiſſet, Dacum qui tanto belli apparatu in Normanum mouiſſet, qui regnum recuperare affectaſſet, qui demum primo ſtatim congreſſu, uictoriam adeptus fuiſſet, ſola præda contentum, latronum more aufugiſſe, nec belli fortunam periclitari uoluiſſe. Gulielmus uictoria potitus, poſtquam in omnes rebellionis autores quos capere potuerat, ſeueriſsimè animaduertit, ne quid ex cōtagione tantæ noxiæ uſpiam integrum euaderet, ita Northumbriam atq; omnem Eboracenſem agrum, qui ab Eboraco, ad Dunelmum pertinet, deuaſtauit, ut toto ferè decennio poſtea uacauerit. Defendit ab eiuſmodi iniuria, prædia collegij Beuerlacenſis miles quidam regius, cui tale populandi negotium datum erat, miraculo territus, quòd repente lapſus ex equo, qui ceciderat, ac fracto collo interierat, facie turpiter deformatus eſt. Fuit is annus ſalutis MLXX, & cùm regnare cœpit Gulielmus, tertius.

Hoc confecto negotio, rex Londinū reuerſus eſt malè in omnes animatus, & præſertim in principes multa ſuffuſus maleuolētia: porrò cœpit eius cor ob iſtiuſmodi nouos quotidie tumultus, frequētiſsimasq; Anglorū defectiones, maiorem in modū ira cumulari: quò accedebat, ut in charitate ciuiū nihil amplius reponeret, ſed exiſtimaret eſſe ſibi regnū tutandū metu, quem ut pluribus incuteret, cœpit in exiliū agere, bonis mulctare non ſuſpectos modò, ſed unde nihil aliud niſi prædā ſperare poſſet. Ita pœna ſine iudicio in miſeros An-

glos conſtituta erat, quo nihil crudelius eſt, nihil quod minus mortales ferre poſſint, uel debeant. Quin ciuitates, epiſcopatus, cœnobia immunitatibus priuauit, ut eas pòſt ab ſe carius redimerēt: ac inter cætera ſanxit, ut tempore belli, arbitrio principis, auxilium ferrent. Et quia per uim, & iure belli, regnū cœperat, illius ſtatum idcirco deintegro collocare ſuo arbitratu uoluit: ac primū omnium legem tulit agrariam, qua ſe poſſeſſionū multarum ſimiliter urbanarum ac ruſticarū dominum dixit, quò priores domini eas poſtea redimerent, quarū bonæ partis proprietatem retinuit, ſic, ut qui in poſterū tempus poſſiderent, uelut fructuarij in ſingulos annos, aliquid uectigalis ſibi & deinde ſucceſſoribus, dominij cauſa, perſoluerent. Sed excepit præſcripto caſus aliquot, quibus eiuſmodi fundi ad ſe tanquam dominū redirent, qui quidem caſus notiores ſunt dominis, quàm ut ſint recitandi à nobis. Et id iuris uoluit alios dominos in ſuos habere fructuarios, quos tenentes uocant. Ex hoc nempe fonte res agraria manauit, quæ adeò aucta eſt, ut paulatim magnam impoſuerit fundis ſeruitutem. Vnde fit, ut nihil hodie penè incertius ſit ipſa agrorū poſſeſſione, nec aliunde plus litium exiſtat. Deinde conſtituit, ut quater quotannis, in multos dies conuentus celebrarentur, eo loci, quo ipſe id fieri iuberet: quibus in conuentibus iudices ſedibus diſcreti forum agerent, iusꝗ populo dicerent. Item alios inſtituit iudices, qui ſine prouocatione, iuriſdictionē ac iudicia exercerent, à quibus uti à ſinu principis, cuncti litigatores eò cōfluentes iura peterent, & ad eos ſuas cōtrouerſias referrēt. Hæc iuris dicundi forma etiam nunc ſeruatur. Id autem forum à principio apud Vueſtmonaſteriū fuit, ubi poſtea Rufus huius Gulielmi filius baſilicā magnificentiſſimè extruxit, uti alius appoſitè edocebit locus. Præterea idem præfectos alios cōſtituit, qui comitatus regendo, aut maiorum magiſtratuū mandata exequerentur, aut maleficia uindicanda curarent: hos iuſtitiarios pacis, illos uicecomites nuncupauit. Poſuit & fiſcum, fecit præfectos cum poteſtate magna, qui eſſent regis procuratores, qui omnia uectigalia caperent, qui ærariū curarent, eiusꝗ pecunias acceptas & expenſas in tabulas publicas referrent, ac eas tabulas ab ſe in ſingulos annos confectas aſſeruarent, ut per eas ratio omni tempore reddi poſſet, quantū acceptæ pecuniæ retuliſſent, & quantū expenſæ tuliſſent. hos barones, locum autem quod corrupta uoce ſcacarium dicitur, ſtatarium appellauit, quòd eſſet ſtabilis, & ibidem firma regni ſedes, quandò nihil æquè regnū ſtabilit, quàm ipſa regina pecunia. Inſtituit item ſcribarum collegium, qui diplomata ſcriberent, & eius collegij magiſtrum uocauit Cancellariū, qui paulatim ſupremus effectus magiſtratus, qualis hodie habetur. His ita conſtitutis, nouiſſimè leges penè omnes à ſuperioribus ſanctiſſimis regibus olim ad bene beateꝗ uiuendum latas ſuſtulit, nouasꝗ dedit minus æquas, quas poſteri non ſine ſuo damno ſeruarunt: perinde quaſi nefas eſſet, eas malas leges irritas facere, quas parum amicus populi Anglici loco bonarū tuliſſet. Non poſſum hoc loco nō memorare rem tametſi omnibus notam, admiratione tamen longè digniſſimam, atꝗ dictu incredibilem: eiuſmodi nanꝗ leges quæ ab omnibus intelligi deberent, erant, ut etiam nunc ſunt, Normanica lingua ſcriptæ, quam neꝗ Galli, nec Angli rectè callebant. Quamobrem uidiſſes iam inde à principio, quotidie partim iniquitate legum, partim inſcitia eorū, qui illas male interpretabantur, hunc bonis auitis priuari, illum iudicio imperitiſſimorū hominum

criminis

criminis damnari,morteq́ꝫ mulctari, alium litibus inextricabilibus perpetuò irretiri,ac deniq́ꝫ diuina humanaq́ꝫ miſceri,atq́ꝫ ea omnia,ne fidem abroges dictis,publicè priuateq́ꝫ mortales teſtari,ſimulq́ꝫ deteſtari. Atqui certè quidem Normanus pro ſuo inſtituto,nō potuit alias dare leges,quandò nō alia eſt natio,quæ peritius ſciat calumniari,præuaricari,atq́ꝫ tergiuerſari,id eſt, per fraudem,& cauillationē,ac diſſimulationē,fruſtrationemq́ꝫ litigare,ſeu uexare litibus.Modus autem iudicandi erat talis:In omni cauſa,grauiores uiri cæterum iuris ut plurimū neſcientes,eiuſdē comitatus, ubi reus litigatorue habitaret, numero duodecim,inſtar duodecim apoſtolorū, ut in numero ſaltē exiſteret religio,à iudicibus conſtituebantur,qui in curiam ſimul conuenientes,ueluti in cuſtodia claudebantur,uſq́ꝫ dum examinato negotio,uel reum condemnarent,uel abſoluerent,ſeu uni aut alteri litigatorum rem controuerſam adiudicarent.Quo facto,ad iudices reducebantur,quibus quale feciſſent iudiciū declarabant:tum iudices pro tribunali ſedentes,iudicium eiuſmodi reo uel litigatoribus patefaciebant, ſimulq́ꝫ grauitatem pœnæ quam lex edixiſſet, indicebant.Ita duodecim uiri à principio iudicabāt,quorū poſtea iudicia aliis præiudicia fuere:hoc eſt,exemplum præbuere ad iudicandum in quacunq́ꝫ cauſa. Hæc formula iudicandi hodie utcunq́ꝫ pariter ſeruatur. Cæterū cùm uulgus ſoleat nobilitatem plurimū ſola antiquitate metiri & ponderare,fortaſſe ſunt, uel erunt aliquando, qui poſthac contenderint,bonam partem iſtiuſmodi legum atq́ꝫ inſtitutorum introductam fuiſſe à priſcis regibus, qui ante Gulielmum hūc regnarint,quò maior patriis inſtitutis accedat autoritas.Ego uerò, cùm diligenter omnia ueterum monimenta perſcrutatus ſim, ad ea nō habeo dicere aliud, niſi quòd in compendiario quodam libello legum Aluredi regis inueni,ex centum hominibus electos fuiſſe decemuiros,quos iuſtitiarios appellabant,qui ruri,de damnis datis,de cōtrouerſiis cognoſcerent,cauſaſq́ꝫ definirent,uerùm illos oportuiſſe de capitalibus criminibus ad maiores iuſtitiarios referre. Vnde cognoſcere licet,penes hos iudicandi de eiuſmodi maleficiis & eorundem puniendorum poteſtatem fuiſſe,atque illud terribile duodecim uirorum iudicium nondum id temporis natum. Nunc ad lationē legum redeo.Quid,quòd illas leges ipſi etiam Normani reges parum iuſtas eſſe non negabant?nam quoties Gulielmus Rufus,item Henricus,huius Gulielmi filii,beneuolentiam populi ſibi conciliandam putabant, uti alibi planum faciemus,primùm omnium pollicebantur paternis antiquatis legibus,ſe meliores laturos, reſtituturosq́ꝫ eas, quas diuus Edouardus utendas decreuiſſet.Fecit & itidem Stephanus qui ſecutus eſt,ac deinde alii reges ſic à populo gratiam inire ſtuduerunt. Verùm tantum abfuit,ut omnes Normanicæ leges abrogatæ ſint,ut etiam bene multis ne derogatum quidem ſit,utpote quæ ex uſu magis principis,quàm populi eſſent.

Gulielmus poſt hæc ad faciendam pecuniam intentus,tributū populo generatim indixit,pecuniaſq́ꝫ à templis aut cœnobiis antiquitus depoſitas,peſſimo exemplo tolli iuſſit,ac à uaſis ſacris ne manum quidē abſtinuit, qui ex alia parte,religionē iuuandā exiſtimauit: nam id temporis,cùm celebris antiſtitū conuentus Vintoniæ ageretur à duobus Cardinalibus,ab Alexandro ſecundo pontifice Romano legatis, ad ſtatum rei Chriſtianæ apud Anglos recognoſcendum, melioremq́ꝫ collocandum, ſi opus foret, aliquot tum epiſcopi,

tum abbates de nonnullis criminibus accuſati, eius opera, officio priuati ſunt. In ijs fuit Stigandus Cantuarienſis antiſtes, qui deſecratus eſt. Huic obiecta multa ſunt crimina, & illud in primis, quòd uiuo Roberto archiepiſcopo, de quo in uita Edouardi meminimus, Cantuarienſem ſedem occupaſſet: deinde quòd unà cum eadem, Vintonienſem epiſcopatum poſſediſſet: ac poſtremò quòd pallium accepiſſet à Benedicto, ordine Romanorum pontificum decimo, quem ut perperàm electum patres repudiarant. Hanc tamen rem ſcriptores nonnulli Gulielmo uitio uertunt, aſſerentes ideo eum procuraſſe Anglicos antiſtites honoribus ſpoliandos, quò eorum in locum ſubſtituerentur aut Normani, aut alij externi: quod & factum eſt. Sedit Stigandus annos decem & ſeptẽ, qui haud multò pòſt, quàm deſecratus fuerat, Vintoniæ in carcere perijt. Succeſſit illi Lanfrancus antiſtitum ordine trigeſimustertius, Cadomenſis abbas, homo Italus, ſingulari uirtute, conſtantia, grauitate præditus, cuius opera & conſilio in rebus agendis rex in primis eſt uſus. Per idem temporis Thomas ſacerdos Normanus, uir etiam moribus & doctrina clarus, creatur archiepiſcopus Eboracenſis, ordine antiſtitũ uigeſimusquintus, qui poſt longam diſceptationẽ, quam de autoritate archiepiſcopali cum Lanfranco habuit, priuſquam conſecraretur iureiurando adactus, promiſit ſe deinceps nõ uenturum contra Cantuarienſem archipræſulem, in ijs, quæ ad religionem pertinerent. Ab eo optimo patre conſecratus fuit Michaël Glaſguenſis electus in Scotia epiſcopus, qui munere conſecrationis accepto, more maiorum, in archiepiſcopi uelut totius Scotiæ primatis uerba iurauit. Fecit idem poſtea Tothadus diui Andreæ epiſcopus, fecitq; ei obedientiæ promiſſum, & id quidem, ſicut in annalibus pontificum Eboracenſium extat, iuſſu Malcolmi tertij Scotorum regis multò præſtantiſſimi, ac eius uxoris Margaritæ fœminæ ſanctiſſimæ, qui ita prouidendum putarunt, ut ne contrà quàm patrum decreta iubent, epiſcopi inter ſe, pro ſuo iure, conſecrarent, cęteráue peragerent, ſine autoritate Eboracenſis archiepiſcopi, quæ à principio ex illius uoluntate fieri conſueuerant. Quamuis, quemadmodũ infrà libro xiij. dicemus, Scoti epiſcopi deinceps propter bella, quæ frequenter inter utrunque populum orta ſunt, utpote quæ impedimento fuere, quò minus ad ſuum primariũ antiſtitem adiuerint, coacti ſint rurſus ſuo eatenus uti parum legitimo inſtituto, quoad aliter prouiſum fuerit, ut infrà libro xxiiij. ſuo declarabitur loco.

Interea Angli principes uidentes ſe pariter bonis ac honoribus ſpoliari, apud regem nullo eſſe numero, item Normanis omnibus odio contemptuiq;, ac uelut fures paſſim in uincula duci, ſtatuunt potius relinquere ſua omnia, ac permittere prædæ eſſe regi, quàm uidere præſentẽ calamitatem, quia oculi ſolent augere dolorẽ. Itaq; duce Morcato comite, qui tametſi paulò antè ex Scotia reuerſus in gratiam cum rege redierat, tamen rurſum offenſus cœpit ab eo animo eſſe alieno, ac Hereuardo uiro ſumma audacia, cum Egeluino Dunelmenſi epiſcopo, clàm ſe fugæ ſolitudiniq; mandant: ad extremum in Elym inſulam perueniunt, ibiq; nacti locum natura munitũ, uitam licet miſerrimam procul Normanorũ ſæuitia, agendam cõſtituunt, donec aliqua recuperandæ libertatis occaſio daretur. Spectat locus ad ortum ſolis, & undiq; dulcibus aquis paludibusq; ſeptus, ut alibi demonſtratũ eſt. At nonnulli alij Angli heroës, duce Eduino, in Scotiã proficiſcuntur, ubi breui pòſt ipſe Eduinus à ſuis

occiditur. Gulielmus ubi cognouit Anglos Elyenſes paludes occupaſſe, optimum factu ratus, ſi prius eos opprimeret, ꝗ huiuſmodi conſpirationis uirus longius ſerperet, parato exercitu, eò ſubitò contendit: & quia paludes ipſæ ita ubique altæ erant, ut equos facilè uorarent, cœpit pluribus locis, cratibus, & lignis, cum lapidibus dimiſſis, eas peruias facere, uſq; quo aquæ altitudo permiſerit, & in illis locis milites locare: poſtea ex ea parte, quæ ad occidentē uergit, pontem conſtruxit. Quo facto, ſuperuenere nauiculæ ex Oceani portu, quem uocant Lynum. Hunc portū aquæ dulces, quæ fluunt ex ipſa inſula, efficiunt, abluuntq; oppidum maritimum idem Lynum dictum. Erat hoc pacto inſula ſimul terreſtri, ſimul nauali manu obſeſſa, & magna ui Angli repugnabant, cùm Morcatus ad ultimum animaduertens non poſſe reſiſti, tentato cum ſuis animoſe aditu, demum nauigio euaſit in continentē, & inde in Scotiam. Epiſcopus uerò Dunelmenſis & cæteri ſe regi dediderūt, ex quibus alij alia pœna mulctantur. Rex ex eo cognoſcens, Scotiam ſolam receptaculū eſſe perfugarum, unde quotidie noui orirentur tumultus, eam quoq; armis inuadendam decreuit: itaq; Gallouidiam ingreſſus, quò ſuos aduerſarios ſe contuliſſe acceperat, aliquot dies in perſequendis ipſis exulibus, militem defatigauit: abdiderant enim ſe hoſtes, aut in montes, aut in paludes, de induſtria regem ludificantes, ſimulq; tentantes, ſi in inſidijs excipere poſſent. Verùm ubi Gulielmus uidit ſe cùm iniquitate, tum inſolentia locorum parum proficere, in Laudoniam tranſiuit, ac in Malcolmum regem, tanquam inimicorum caput, iram conuertit. Igitur nactus idoneum certamini locum, in hunc hoſtem aciem inſtruxit. Malcolmus ubi ante ſe Normanum proſpexit, ſuis actutùm ad pugnam expeditis, conſtitit. Hic Scotus, qui uidebat durum eſſe contra ſtimulum calcitrare, ut uulgò dicitur, dum multa animo uerſat, non dubia ſui timoris ſigna oſtendens, legatos de pace ad Normanum mittit, quos ille haud grauatè audiuit, exiſtimans ſatius eſſe ad aliquam pactionem uenire, & pacem dare, quàm ſe in locis ignotis, belli fortunæ cōmittere. Eſt itaq; pax data Scoto ſub ea lege, ut in Gulielmi uerba iuraret. At Anglis exulibus rogatu Malcolmi, impunitas conceſſa eſt. Rex compoſitis per hunc modum rebus in Scotia, Dunelmum reuertit: unde miraculo territus, haud cunctanter Londinū ſe recepit: uoluit enim tentare, an corpus diui Cutheberti eo loci eſſet, quo colebatur: ſeu potius intentare manus precioſæ arculæ, qua diui corpus ipſum erat incluſum: ſed ab incepto deſtitit, ſubita corporis & animi anxietate, defluente ſenſim ſudore, affectus.

Cœpit interim Normania propter abſentiā principis, ad defectionem ſpectare, quod ut regi nuntiatū fuit, quãuis maiores motus domi timeret, quàm foris cerneret, tamen rem tranſmarinam domeſticæ præuertendā putauit: & quia celeritate opus erat, delectu habito militum, præſertim Anglorū, quorū uiribus magis foris quàm domi confidebat, in Normaniā tranſmiſit, ubi domitis rebellibus, omnia pacata reddidit. In eo negotio præcipuam Anglorum uirtutē perſpexit, magnifecitq;. Quod cum primis bono fuit Edgaro, quippe qui licet bis fracta fide, ad Scotos deſciuiſſet, tamē impetrata uenia, deinde magna cum rege in gratia fuit. Dum Gulielmus in Normania moratur, Rogerius comes Herefordenſis cum Rodulplo comite Cantabrigiæ, & Gualtero filio magni uiri Suardi, de quo mentionē fecimus in fine uitæ Edouardi, con-

iurauit in regem. Is homo perdita autoritate, facinoroſaqꝫ uita, quippe cuius conſilio Gulielmus theſauros ex templis abſtulerat, contrà atqꝫ rex iuſſerat, locauit ſororem Rodulpho. dum eiuſmodi nuptiæ magno apparatu fiebant, habito clandeſtino colloquio, multos tum Anglos, tum Vuallos (erat Rodulphus matre Vuallica natus) coniurationis ſocios ſibi adiunxit, & in primis ad hanc rem maturandam Dacos ſolicitauit. Cæterũ interim Gualterus memor, quàm alienũ foret à uiro forti quenquam proditione opprimere, extemplò ad regem in Normaniam aduolauit, patefecitqꝫ Rogerij conſilia. Quæ res maiorem in modum animũ regis irritauit, qui ocyus quàm decreuerat, in Angliam reuerſus, tantũ timoris conſpiratis iniecit, ut raptim alij aliò fugerint: affecit tamen multos ſupplicijs uarijs, coniecto in uincula Rogerio, & Gualtero: hunc inde magis furore actus, quàm aliqua iuſta cauſa ductus, ſecuri percuti iuſſit. Interea Daci piratæ ad littus aliquas naues appulerant, ſed cùm audiuiſſent re frixiſſe tumultum, eò unde uenerant, primo quoqꝫ die redierunt. Quieuit dein parumper Gulielmus: quo tempore, autore Lanfranco habitum eſt Londini antiſtitum, reliquorumqꝫ ſacerdotũ conciliũ, in quo decretum eſt, ut aliquot ſedes epiſcopales, quæ in oppidulis ac pagis antea fuerant, in ciuitatibus & locis celeberrimis collocarentur. Quo factum eſt, ut Bathonia, Lincolnia, Sariſberia, Exonia, Ceſtria, atqꝫ Ciceſtria ciuitates, huiuſmodi nouo epiſcoporũ domicilio, nobilitatæ ſint: id quod infrà perappoſitus magis perſpicuè indicabit locus. Adfuit in concilio Vulſtanus Vigornieñs epiſcopus, uir etſi literarũ neſciens, ſanctitate tamen uitæ multò clariſſimus. Hunc Lanfrancus ut hominem imperitum, & ob id, quemadmodũ prædicabat, minimè ea dignitate dignum priuauit: quanqꝫ illud, ut uulgò ferebatur, non ea in primis de cauſa fecerat, quòd rudis ingenij eſſet, ſed ut potius in locũ eius, uoluntate principis, homo Normanus ſurrogaretur: quod Deus non permiſit. Porrò Vulſtanus coactus indumẽta pontificalia deponere, diuino animi ardore repentè inflammatus regi inquit: Melior te, his me ornauit, cui & reddam, atqꝫ deinde ad ſepulchrũ diui Edouardi, cuius beneficio epiſcopus factus fuerat, profectus, & ueſtitu inſigni ſe exuens, baculum ita altè in lapide monimenti infixit, uti nulla ui extrahi poſſet. Quo miraculo rex & Lanfrancus territi, magnopere uirum ſanctum orarunt, ut ſumptis indumentis inſignibus, ſuo potiretur honore: quorum tamen iniuriam Vulſtani ſingularis ſanctitas plurimum infamauit. Fuit is annus à natali Chriſti MLXXVIII, Normanorum uerò aduentus XI. Secundum hæc, in eo conuentu, nihil non quod ad conſeruationem rei Chriſtianæ pertineret, multò ſanctius curatum eſt: ſed ante omnia, mores ſacerdotum parum puri quamproximè potuit, ad priſcorum patrũ regulam reuocati ſunt, eſtqꝫ illis in poſterũ tempus, rectè uiuendi modus præſcriptus.

Dum Gulielmus domeſticis rebus uacat, Robertus maximus natu filius, uir undecunque præſtantiſſimus, ſi paulò conſideratior ac à leuitate remotior fuiſſet, ope & conſilio Philippi regis Francorum, Normaniam ingreſſus, aliqua loca capit: nam Philippus Gulielmo, cuius rerum magnitudo iam ei formidoloſa eſſe cœperat, negotiũ exhibere aliquod cupiens, quo eius uictorias infirmaret, ita in patrem clàm filiũ armauit. Promiſerat huic pater diu antè, ſe Normaniam adminiſtrandum daturum, quare iuuenis cupidus imperij, ui à patre conſequi ſtudebat, quod expectare longum cenſeret. Quibus nuntiatis

rebus,

rebus, rex uehementer facinoris nouitate perturbatus, ſcripſit exercitum, ac in Normaniam confeſtim traiecit, paratiſq; copijs, in filium mouit. Hîc magno utrinque edito clamore, prælium ineunt: dum pugnatur acriter, Robertus præmittit in hoſtem pedeſtri iam turbatum pugna, equites, qui proruptis ordinibus, in nouiſſimam aciem penetrant, quos ipſe inſecutus incidit in patrem, quem transfoſſo brachio, de equo in terrã deturbat: ſed ubi ex uoce, patrem eſſe cognouit, omiſſo equo, eum tollit, ſe ad eius pedes abijcit, petitq; ueniam commiſſi. Rex motus patria charitate, in amplexum filij accurrit, quem deinde morem ſibi gerentem in oculis ſemper tulit. Amiſit rex multos ſuorũ eo prælio, pluribus unà cum Gulielmo Rufo filio ſaucijs. Res Roberti poſthac propter eiuſmodi, uti iudicare licet, impietatẽ, peius quotidie ceciderunt. Exin Gulielmus cum ipſo Roberto in Angliã redijt, quem in Malcolmũ regẽ Scotiæ, qui fracto fœdere finitimos incurſionibus uexabat, protinus miſit: ſed ſub eius aduentũ, hoſtem ſeſe intra fines ſuos recipientẽ, ille perſequi deſtitit. Rediens igitur Robertus in itinere ſtatiua poſuit ad Tynnam flumen, in ora inſulæ ad ortum æſtiuum uerſa, ubi loci caſtellum, id eſt, arcem ædificauit, unde oppidum hodie Nouumcaſtrum appellatur. Per id tempus, Odo Baiocenſis epiſcopus ad ulciſcendam digna expiatione mortem Gualteri Dunelmenſis epiſcopi, quem Northumbri paulò antè occiderant, cum bene magna militum manu in Northumbriam mittitur, quam miſerabiliter afflixit. Nam in Morcati comitis Northumbriæ paulò antè deuicti locũ Copſius primò, Patritius deinde à rege ſufficitur: poſt quos, cura eius regionis datur Gualtero epiſcopo, deinde Alberico, & poſtremò Robertus Mulberienſis uir fortis & ſapiens comes creatur. Gualtero epiſcopo ſucceſſit Gulielmus, per quem monachi iam palàm tam opum inhiantes, quàm ſolitudinis fugientes, expulſis presbyteris, quos ſeculares uocant, in poſſeſſionem collegij Dunelmenſis uenerunt. Odo autem haud multò pòſt in ſuſpitionem cecidit apud regem, à quo in Normaniam ignominioſe ablegatur.

Erat iam annus decimus & ſextus, cùm Gulielmus regnare cœperat, quo tempore ei placuit cenſum haberi, hoc eſt, quicquid gentium ſuo parêret imperio, cunctas ſimul ciuitates, oppida, uicos, pagos, epiſcopatus, cœnobia, item quantum quiſque terræ poſſideret, quantum quotannis uectigalium acciperet, milites inſuper qui ſtipendia facerent, ac ſingula iuga boum paſſim omnibus locis recenſeri, in nouaſq; tabulas referri. Quod negotium ubi confectũ eſt, facilè cognouit, aliquid adhuc Anglicis ouibus uelleris ſupereſſe, quod tonderi poſſet. Quocirca impoſito nouo tributo, per ſingula iuga boum, exegit ſenos Anglicos ſolidos: conſtat enim ſolidus ex duodecim denarijs, quo etiam nunc utuntur. Habeo autores, illum iugeratim, id eſt, per ſingula iugera, uel per ſingulas hydas, ut Anglico utar uerbo, terræ, talem feciſſe uindemiam: quod non affirmauerim. Eſt autem hyda menſura terræ, quæ XX continet iugera. Anglicanũ uerò iugerum quod Acre uulgò nuncupatur, conſtat in longitudinem, ex perticis XL, in latitudinem quatuor: ac perticæ longitudo eſt pedum XVI. Atq; ita iugerum patet in longitudinem pedes DCXL, in latitudinem LXIIII. Hyda præterea apud Anglos, ut ne hoc quoque omittamus, corium bubulum dicitur: & quia, quemadmodũ oſtendimus, pro menſura accipitur, idcirco uidetur ad illud alluſum eſſe, quod tradit Vergilius de

origine Carthaginis, libro Aeneidos primo:

Mercatiq; ſolum,   Taurino quantum poſſent circundare tergo.

Nam corium in tenuiſſimas corrigias ſectum, amplũ terræ ſpatium occupat: ex quo, non temerè pro genere menſuræ ponitur. Sed unde diuerti iam repedemus. At Angli uniuerſi ſuum eiuſmodi malum gementes, patriæq; incommoda lugentes, magis fremebant, quàm quiſquam unus hiſcere auderet, in diesq; ſingulos, peius omnibus rebus, oderant exteros tam inimicos. Contrà Normanus ratus Anglo ſui ſolius cauſa, tum primùm cœpiſſe externas gentes ſummo eſſe odio, magis ei ſuccenſebat. Cæterum mala miſeris Anglis in dies magis magiſq; ingraueſcebant, qui poſt amiſſas opes, uoluptatibus quoque honeſtis priuantur: nam iam tum nobiles perinde in uenatione eſſe ſolebant, atque nunc multum ſunt, & pro ſuo iure, damas & ceruos qui in publicis eſſent ſaltibus, paſſim inſectari. Sed cùm Gulielmus eos ſaltus ſibi paulò antè uindicaſſet, pecuniam per feras, uenandi cauſa, edixit grauem pœnam, ſi quis deinde eas caperet occideret ue: quam ne quiſpiam facilè euitaret, ſimul curauit, ut eiuſmodi ferarum maior multò copia foret. Porrò eam inſulæ partem, quæ à Sarisberia, ad littus Oceani, in auſtrum uerſus, ſpatio triginta circiter milliũ paſſuũ, pertinet, omni humano cultu uacuam fecit, atque in luſtra ferarum redegit, complanatis paſſim templis, domibus, caſis, & eiectis accolis uociferantibus, lachrymantibuſq;, quòd patriam, quòd lares, quòd dulces agros feris relinquerent. Vocant hos ſaltus Nouam foreſtam. Igitur quicunq; has feras occidiſſet, grauiter mulctabatur. Quæ ſanè facinora multò immaniſſima, non modò mortales omnibus precibus deteſtabant, ſed terra ipſa exhorruit, quod portento teſtata eſt: nam per idem tẽpus ita tremuit, uti multa corruerint ædificia: fuit & frigoris præter modum aſperitas. Verùm non nemo tradit, Gulielmum idcirco uoluiſſe ea loca uacare, ut quia illuc ex Normania, acceſſus eſt commodus, ne eſſent, qui ſuos Normanos littore arcerent, ſi forte aliqua ita uſu ueniret, ut aliquando regno expellerentur. Sed fac eſſe quoduis, fuit omnino importunum facinus. Sunt etiam, qui hanc regis in Anglos ſæuitiam nõ magis eius animi feritati, quàm ipſius populi inconſtantiæ aſſignent, quòd ſuis crebris defectionibus principis animũ antea mitem, magis magiſq; exulceraſſet, atque ad eiuſmodi immanitatem rapuiſſet: quibus non eſſet fortaſſe temerè credendum, ſi Gulielmus ipſe ſæuiendi finem tandem aliquando feciſſet, qui omnino ab ineunte ætate mores habuit ingenuos, & iam tum facilis, liberalis, clemens, & uitiorum inimicus acerrimus eſſe cœpit: ſed eas uirtutes poſtea, partim militando, partim durè regnando, immutauit: tunc nanq; nimia pariter ſeueritate atque cupiditate palàm notatus eſt. Animi uerò magnitudine, ac rei militaris ſcientia præſtans, & fortuna belli ſequunda felix, at uitæ continentiſſimus, ac ſine ſuſpitione ullius uitij, ingenio ſagax, & gloriæ cupidiſſimus, laboris omnis, uigiliarum, frigoris atque æſtus patientiſſimus fuit, licet ſtatura foret procera, & corpore ualde craſſo. Quarum uirtutum ſpecimen ſtatim parente orbatus palàm præ ſe tulit, unde inimicis formidoloſus, ſuis inuidioſus effectus eſt. Quippe Henricus Francorum rex iam inde à principio, cœpit infeſto eſſe in Gulielmum animo, ob non traditam ſibi Tegulariam arcem, quemadmodum Gulielmus promiſiſſet: quam eo ſtudioſius occupare cupiebat, quòd eſſet loco opportuno ad offendendum ſuos poſita, uel ad

recipien-

recipiendum agrorum populatores perappoſito:& bona nobilitatis Normanicæ pars grauatiſſimè ferens habere ſe hominem nothum ducem,in eum conſpirauit, freta ipſius Henrici ope. Sed Francus prior erumpens, Tegulariam arcem ui cepit, captamq; diruit,quam tamen poſtea ſui facti pœnitens rurſus ædificauit,præſidioq; firmauit. Quo facto, ne conſpirationis Normanorum autor haberetur, néue accepti beneficij immemor diceretur(nam à Roberto Gulielmi patre olim adiutus fuerat,contra Conſtantiæ matris conatus, uti ſuprà memorauimus)uenit duci protinus auxilio,& ambo iunctis ſimul armis, coniuratos fortiter uicerunt. Secundum hæc, Henricus adhuc inuidia laborans,cœpit Neuſtriam,quòd olim Francorum ditionis fuiſſet, repetere,occaſiones quærens,ut honeſtius ab amicitia recederet:itaque coacto celeriter exercitu,in Normaniam contendit:cui Gulielmus haud multò pòſt obuiam factus,eum paruo negotio profligauit, interfecto bene magno Francorũ numero.Ex hoc infelici rei euentu,cognouit Henricus ſe ſuo ingrato animo offendiſſe Deum:cuius rei pœnitens,per nuntios ducis amicitiam petijt, ac conciliatam deinde conſtantiſſimè ſeruauit,reddita arce Tegularia.At ex recentioribus hiſtoricis quidam exiſtimant Normanum non reportaſſe hanc uictoriam,quòd ille domeſticis ſeditionibus longè infirmiſſimus eſſet:quos minimè audiendos cenſeo,quandò eorum etiam teſtimonio ſatis conſtat, ante initium iſtiuſmodi belli, coniurationis Normanicæ furorem extinctum fuiſſe. Sed unde digreſſi ſumus,reuertamur.

Fuit Gulielmus ætate præſertim iam propè decurſa,mira in Chriſtianã religionem pietate:quippe qui tria magnifica cœnobia diuerſis locis condidit, & ea multis prædijs ac uarijs donarijs locupletauit:duo in Anglia, unum enim eo loci,quò cum Haraldo conflixerat, pro expiatione animarũ eorum militũ, qui ibi pugnãdo uitam amiſiſſent,quod diuo Martino dedicauit,appellauitq; cœnobiũ de Bello,ut ſimul monimentũ partæ tanto bello uictoriæ perpetuò foret.diſtat locus ab Haſtyngo, quinq; millia paſſuũ. alterũ prope Londinũ, quod ſancti Seruatoris cœnobiũ nuncupatur:tertiũ uerò in Normania,Cadomi,ubi loci Mathildis eius uxor alterũ monacharũ cœnobiũ extruxit. Quorum ædificandorũ operum cauſam fuiſſe ferunt,quòd cùm matrimoniũ inter ipſum regem,& Mathildem Balduini comitis Flandriæ filiam, eò minus ritè contractũ eſſet,quia genere propinqui erant,Rothomagenſis archiepiſcopus nomine Maugerius, illis ob eam rem ſacris interdixiſſet, & hanc cenſuram Gulielmus ægrè ferens urgente uxore,ut ſunt mulieres uindictæ ſemper auidiores, bonum antiſtitem archiepiſcopatu priuandum curaſſet, ac ut facinus culpa uacaret,prædicaſſet hominem ideo fuiſſe honore deiectum,quòd ad res diuinas minus intẽtus foret. Poſtremò igitur uir & uxor dolore affecti quòd iuſtum epiſcopum uel ſibi conſanguineum(fuit enim frater Roberti patris Gulielmi ex concubina)perperàm damnaſſent, ad expiandam tantæ impietatis labem, duo hæc cœnobia conſtruxerunt. Aderat iam annus ſalutis humanæ M L X X X V I I, & aduentus Normanorum X X I, cùm rex Anglis iam quietis, miſerabiliterq; in ferendis tributis exinanitis,in Normaniam cum ingenti auri pondere profectus eſt, ubi paucis pòſt diebus morbo affectus, cœpit ſe diutius ſolito, continere cubiculo. Quod ubi Philippus Francorum rex filius Henrici intellexit,per iocum, in eum quòd uentrioſus eſſet,

cauillatus,hæc uel eiuſmodi locutus eſſe dicitur:Cubat nunc rex Angliæ Rothomagi,longo quidem puerperio. Hoc ſcomma mox fama uulgatũ,ex tra io cum Gulielmus accepit,& minaciter ad id reſpondiſſe fertur: Cùm ego partu leuatus ad templum me purgatũ (ſic enim mulieres enixæ faciunt) iero, tunc in Francia mille lucebunt faces. Ita nõ interceſſerunt multi dies, cùm Gulielmus paululũ confirmatus,igne & ferro finitimorũ Francorũ agros eſt crudeliter depopulatus: quod ei in primis malo fuit, læſis ex ſaltu equi inteſtinis, quorũ dolore intolerabili haud multò pòſt, VIII Id.Septembris, migrauit è uita,anno ætatis ſuæ quarto & ſeptuageſimo,& cùm regnare cœperat,uigeſimo altero,diebus undecim minus. Atq; talem exitũ uitæ habuit Gulielmus uir nempe magnus, atque longè feliciſsimus,ſi illud tantummodo ponderes, quòd in terra Anglia regnum adeptus ſit,nouiſq; legibus ac inſtitutis in perpetuum,ut apparet,duraturis,firmarit,ſic,ut ab eo poſteriores ſeriem regum inchoauerint,perinde ac ſi deintegro ille regnũ ipſum inſtituiſſet,regesq; qui ſecuti ſunt,uſi ſimiliter ſint,ut nunc utuntur, inſignibus regijs, quæ dediſſet. Nam reges qui ante id tempus fuerant, ſua quiſq; inſignia habuit, quemadmodum nos in codice peruetuſto depicta uidimus. Sunt autem tris inſignes leones iubati,cum totidem floribus lilijs,& in breui ſcuto ita affabrè ponunt tris flores ſuprà,in parte dextera:in loco uerò inferiore leones: contrà in altera ſcuti parte leones ſuprà,at infrà lilia totidem. Nunc ad inceptum reuertor. Corpus nobiles Normani Cadomum deportarunt, quod magna exequiarum pompa delatum in templum diui Stephani, quod ipſe condiderat, antequam ad ſepulturam daretur,neceſſe fuit pro ſepulchro ſolui pretium cuidam clamanti ſe loci illius eſſe dominum,ubi ea ſacra ædes extructa eſſet. Vnde cernere licet calamitatem humanam, quòd principi ditiſſimo poſt mortem non eſſet tantum terræ,qua conderetur,ſine alterius iniuria: id quod cæteris cum primis principibus documento eſſe poteſt, ut ſecundum illud euangelicum, reddant ſemper quæ ſunt Cæſaris,Cæſari,& quæ ſunt Dei,Deo. Suſtulit Gulielmus ex Mathilde uxore, filios mares quatuor: Robertum,cui Normaniam legauit:Ricardum,qui in primo ætatis flore,morbo interijt: Gulielmum cognomento Rufum,& Henricum,qui deinceps apud Anglos,ambo regnarunt. Huic Henrico fertur pater prædixiſſe, fore ut poſt fratres, & Anglis & Normanis ſimul imperaret, cui bonam theſauri partem teſtamento reliquit. Filias uerò quinque ſuſcepit:Ceciliam,quæ monacha facta eſt: Conſtantiam, quæ Alano Britanniæ citerioris duci nupſit: Adelam, quam Stephanus Bleſenſium comes in matrimonium duxit, ex qua Stephanus natus eſt, qui poſt Henricum regnauit. Nomina reliquarum duarum antiquitas obliterauit, quæ ante mortem obierunt, quàm nubiles eſſent. altera ex illis Haraldo regi pacta fuerat, quam ille ſuo fato malo, ut ſuprà memoraui, repudiarat. Aiunt Gulielmum in eo articulo temporis,quo mors appropinquabat, cum multorum commiſſorum pœnituiſſet, in primis indoluiſſe, quòd ita ſeuerè tractaſſet Anglos,ſicuti par eſt credere,cùm apud eos honore & imperio auctus fuiſſet.

Poſt obitum Gulielmi,eſt ſtatim fame & peſtilentia laboratum,ac cœlum crebris tonitruis reſonare,flãmisq; coruſcare mirabiliter cœpit: id quod cum raro apud Anglos accidat,idcirco prodigij loco habet̃. Fuit itidẽ ferè tota An

glia

glia incendijs paſsim infeſta. Atq; hæc futuræ calamitatis eſſe prodigia, quam Rufi principatus poſtea terræ Angliæ attulit, iam tum uulgus mente conceperat. Eiſdem temporibus fuerunt uiri ſanctitate & doctrina clari, Vulſtanus Vigornienſis epiſcopus, Hermannus primus epiſcopus Sarisberienſis, qui ſedem epiſcopalem ex Shyreburnia nobili pago, in eam urbem ſecundũ decretum concilij à Lanfranco habiti, tranſtulerat. Item Oſmundus ſecundus Sarisberienſis epiſcopus, uir ſanctiſsimus, cui nihil antiquius fuit, quàm ſummæ probitatis exempla paſsim edere: quippe qui ſpretis omnibus uoluptatibus, ita uixit, ut uſq; ad tempora noſtra, nõ facilè parem habuerit, nedum ſuperiorem, uel ſanctitate uitæ, uel diligẽtia in rebus agendis, uel doctrina ac ſcriptis: nam horarias preces, hoc eſt, diuinum officium, quod uocant, digeſsiſſe primus fertur, quas tota ferè Anglia etiam nunc uſurpat. Item ædem ædificauit opere & ornatu magnificã prope urbem, ad mille paſſus, intra regiam arcem, cuius hodie tantũ ueſtigia extant, in eaq; ſedem epiſcopalem locauit, quæ co loci manſit annos circiter CXL, uſq; ad annum ſalutis MCCXVI. quando Ricardus epiſcopus primus, cum ſuis ſacerdotibus illinc iuſſu Ioannis regis eiectus, intra quatuor deinde annos, templũ Sarisberiæ condidit, illucq; ſedem inuexit: quò & Oſmundi corpus apportatum eſt, quod etiam nunc bene multis claret miraculis. Incidit in hæc tempora Berẽgarius Andegauenſis homo, & diaconus omnino in doctrina non improbatus, qui præſtigijs dæmonũ actus, in hæreſim eſt facilè lapſus: arbitrabatur enim in euchariſtia non eſſe uerum Chriſti corpus, niſi ut ſignum myſterij: quem quidem errorem poſtea urgente Nicolao ſecundo pontifice Romano, & Alberico diacono perſuadente, publicè confeſſus eſt, affirmans illud eſſe uerum corpus & ſanguinem integrum. Lanfrancus errores eiuſdem Berengarij præclaro opuſculo notauit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DECIMVS.

GVLIELMVS cognomento Rufus, mortuo patre, ſummã poteſtatem nactus, antequam paterno funeri iuſta ſoluiſſet, confeſtim omnium opinione celerius ex Normania uenit in Angliam, ac Lanfrancũ Cantuarienſem antiſtitem, omniũ conſiliorum participem efficit, in cuius fide & probitate multam ſpem habebat, atq; rogat, ut apud principes regni agat, quò primo quoq; die, perinde ut pater teſtamento ſtatuiſſet, rex fiat: ac ſimul interea ipſe heroibus grandia munera pollicetur. Anglis uerò, tametſi pauci admodũ id temporis autoritate pollebant, quos generatim paternis iniurijs uulneratos uidebat, ac ob id in primis ſibi cõciliare ſtudebat, promittit ſe meliores leges quàm pater dediſſet, laturũ, ac priſtina iura cum libertate, redditurum. Lanfrancus qui adoleſcentis hominis indolẽ iampridẽ amauerat, omni cura & ſtudio nititur, modò hortando, modò pollicendo, beneuolentiam populi captare. Is nimirum uidebat plures inclinare in eam ſententiam, ut Robertus maximus natu, Gulielmi frater, uir rei bellicæ aſſuetus, magnoq; animo ac liberali præditus, rex crearetur: quippe multi formidabãt Rufi naturã,

quæ uidebatur eis præſagire illum principem malum eſſe euaſurum. Sed poſteaquam Lanfrancus ſua autoritate, qua apud omnes maximè ualebat, & aſſiduo ſtudio optimates prouocauerat, ingentibus promiſsis muneribus, frequentes ad Vueſtmonaſteriū in conſiliū conuenere, ubi loci poſt longam conſultationem, Gulielmū Rufum eo nomine ſecundum, regem fecerunt, quem Lanfrancus ad quintū calendas Octobris, anno ſalutis noſtræ MLXXXVIII, Normanorum aduentus XXII, conſecrauit. Sic Rufus regnum adeptus, & iam optatis fortunam reſpondiſſe ſuis gaudens, ut populo gratificaret, Vintoniam profectus eſt, ubi ingenti theſauro inuento, magnas fecit largitiones, captiuos omnes uinculis pariter atqꝫ cuſtodia liberauit, ac deniqꝫ omni genere humanitatis ſtudia hominū incendere conatus eſt. Cura etiam & diligentia Lanfranci nōnihil augebat populi fauorem erga principem. Is enim iam tum cœpit perſpicere ſubeſſe Rufo immite ingenium, propenſumqꝫ ad ſæuitiam, quod uel ipſa ætas inſequens declarauit: quare mira diligentia curabat deterrere iuuenem à uitijs. Rex conciliatis per hunc modum ſuorum animis, eo anno Londini multa uarietate, multaqꝫ rerum omnium magnificentia, natalem Chriſti diem egit.

Interea Robertus, qui eo tempore quo Gulielmus deceſſerat, in Germania aberat, certior factus de morte patris, in Normaniā continuò redijt, eſtqꝫ ab omnibus principibus, ſummo cum populi gaudio, dux ſalutatus. Huic à primo cùm ſecum animo ſæpius cogitaret, quàm indecorū foret, ut Rufus minor natu frater regnū Angliæ poſsideret, in mentē ueniebat identidem, uim atqꝫ arma fratri intentare. Defraudauerat Gulielmus pater Robertū regno Angliæ, partim non oblitus eius in ſe impietatis & contumaciæ, partim ueritus, ſi ille id obtineret, ne eius facilitas, qua præditus erat, ad defectionē paratiores non redderet Anglos, quos ipſe læſerat: quapropter rem tutiore loco fore putauit, ſi Rufo, cuius iampridem morū pariter acerbitatem atqꝫ immanitatē naturæ cognitā habuerat, cōmitteretur. At ſimul præterea ad meditatū facinus maturandū, nonnihil etiam ferocem iuuenis animū ſtimulabant, cùm nobiliſsimi quiqꝫ Normani, tum Angli, qui frequētes ex Anglia effugiebant, ad præſens imperiū Rufi euitandū. Vrgebat & negociū Odo patruus Baiocenſis epiſcopus, qui multa quotidie auribus Roberti per literas & certos nuntios inculcabat, quamobrē eum incitaret ad ſuſcipiendū bellum in fratrem, cui ipſe quoqꝫ ualde erat infenſus. Is uir non minimi uſus diu chariſsimus fuit Gulielmo fratri, quippe qui eius opera aliquot annos uſus fuerat: uerū cùm deinde animaduerteret regem ſibi præponere Lanfrancum, ac conſiliorū omniū participem habere, ſubiratus cœpit primò clàm pecuniam mittere, cuius ingentem copiam congeſſerat, deinde ſimulans ſe Romam iturū, multos ſibi itineris ſocios delegit, cùm re uera aliò profecturus eſſet, ad machinandū aliquid inſidiarum in principē. Quam ob rem iam regi ſuo meritò ſuſpectiſsimus effectus, in carcerem traditur, ubi uſqꝫ ad obitū Gulielmi fuit: at eo mortuo, unà cum Rufo in Angliam uenit, donatusqꝫ eſt Cantiano comitatu, ut nouo beneficio nepoti magis adſtringeret: quanquam ſunt, qui tradant illi antea à fratre Gulielmo eum principatū dono datū. Sed paulò etiam pòſt eiuſdem perfidiæ nota inuſtus eſt: ubi enim uidit Lanfrancū à rege ſibi præferri, quem peius ꝙ mortalium quenquā oderat, quòd arbitratus eſt, eo autore ſe in cuſtodiam tractum

fuiſſe

fuiſſe,cœpit contra Rufum conſpirare.Itaq; iam multis in ſocietatem adſcitis, per literas Robertum ducem Normaniæ admonuit, ut bellum compararet, atq; quamprimũ in Angliam ad recuperandum regnum properaret, ſignificans ſe copias iam expeditas habere,quæ ei uenienti præſtò eſſent. Hæc duci de huiuſmodi bello gerendo prius conſilia ineunti, accidere uiſa eſt facultas eſſe rei bene gerendæ:itaq; delectatus hoc nuntio, confeſtim exercitũ parare cœpit,& quia pecunia deerat, Henrico fratri, cui ex hæreditate paterna multum pecuniarũ obuenerat,partẽ Normaniæ oppignerauit,ad itineris faciundas impenſas,atq; inde Odoni reſcripſit,uti ſe propédiem expectaret.Odo interim,qui non ignorabat magna eſſe in celeritate rerum momenta, in agrum Roceſtrenſem profectus,coniurationis ſocios,quorum alios auaritia,alios iracundia & temeritas impellebat,ad excurſiones quaquauerſum faciendas concitat.Ipſe primò Roceſtriam urbem ingreſſus,arcem ualidis præſidijs munit: deinde per Cantium iter faciens,uillas regias,ac prædia cum pagis,ac Cantuarienſis antiſtitis poſſeſsiones hoſtilem in modũ deuaſtat.Itidem pro ſua quiſque facit parte coniurationis ſocius. Gaufredus enim Exonienſis epiſcopus Briſtollio mouens,Bathoniam unius horæ momẽto capit, nulla re incolumi relicta, quæ ferro, aut igne uaſtari potuerit. Rogerius Montigomericenſis Cantabrigienſem agrũ pari iniuria,ac Hugo Northumbriã afficit. At Gulielmus epiſcopus Dunelmenſis, qui regis ſecretior familiaris erat, Bernardus Nouimercatẽſis,Rogerius Lacius,Rodulphus Mortimerius (hi enim homines Franci omnes,aut Normani erãt)Rogerius comes Salopiæ,iunctis ſimul uiribus, atq; ingenti collecto exercitu, agros ad Vualliã pertinentes ingreſsi, omnia cædibus, incendijs, rapinis cõplent, magno numero hominũ interfecto,aut capto.deinde ad Sabrinã progreſsi, Vigorniam oppugnant, ſuburbanis ædificijs primo impetu igne correptis. At ciues clauſis portis, quanq; ſubito rei motu territi, tamen reſiſtunt audacter, delatiſq; bonis cum liberis & coniugibus in arcem,uniuerſi deinſuper è turribus & propugnaculis urbem defenſant.Aderat Vulſtanus epiſcopus omnibus ob integritatem uitæ chariſsimus,quem oppidani hortabantur,in arcem ſe reciperet, ne ſi grauius immineret periculum,caperetur:quandoquidem ſanctiſsimis uiri precibus freti,ducebant in rem cõmunem fore, ut epiſcopus in primis ſaluus eſſet. Non refragatus eſt ſuorũ uoluntatibus Vulſtanus, qui poſtremò introiuit & ipſe quoq; in arcẽ.Poſt hæc,ciues ſpeculantes hoſtes paſsim præda illectos uagari per agros,& oppugnationi negligẽtius ſolito diligentiã adhibere, ſpem bonã cõcipiunt,iudicãtq; tempus eſſe idoneũ erũpendi in eos, ſi modò Deus adſit, qui bene agentes ſemper iuuat.Itaq; delecta fortiſsimorũ iuuenũ manu, paratiſq; armis,priuſquã in hoſtes pergant, Vulſtanũ conſulũt,ſimulq; uelut ducem poteſtatẽ faciat inuadendi,rogant:quibus pius antiſtes diuino afflatu cõcitatus, Ite,inquit,filij,ite ſecuri,defendite patriam,freti diuina ope,omnẽ pellite timorẽ, totis uiribus & forti animo procul pellite hoſtes: hodierno enim die,duce Deo, magnum uirtutis ueſtræ periculũ facietis, ac ſimul ciuitati noſtræ,& regno,ſine incõmodo ueſtro,ſaluti eritis:ſed tantũ oro,à cædibus abſtinete manus.Hæc ubi fatus eſt,patefactis ſubitò portis,pro ſe quiſq; aduerſus hoſtes irrumpit.Tum Anglica iuuentus memor iniuriarũ, quibus à Normanis toties affecta fuiſſet,more furentium inter primos facto impetu inua-

dens,non auertit ſolùm in fugam hoſtes, ſed paſsim cadentes truculenter obtruncat. Verùm ecce ſubitò ira ſimul Dei grauius Normanos oppreſsit: nanq; Vulſtanus execratus fuerat eos paulò antè,cùm admoniti à uaſtando agro deſiſtere noluiſſent. Ex quo diuino nutu factum tradunt,ut tanta repentè tabes illos peruaſerit, ut alij ea contagione correpti,oculos amitterent,alij imbelles effecti,proſtrati iacerent, alij ſtupefacti & neſcientes quorſum irent, in arma hoſtilia temerè ruerent, nihil interea à cæde Anglo ceſſante. Cæſa aut capta ſunt plus quinq; millia hominum, reliquis uix fuga in uicinorũ oppidorum mœnia abditis. Atq; ſic Vigornia,ad limitem ferè Angliæ & Vualliæ poſita, quam ab Occidente Sabrina flumen alluit, obſidione liberata eſt.

Dum ijs tumultibus tota ferè Anglia quatitur, Lanfrancus Cantuarienſis antiſtes qui rerumpublicarũ præcipuus gubernator erat, hominum audaciæ minimè cedendum ratus,amicos regis conuenit, docetq; eorum eſſe prouidere,iuuare,defendere,ne ſuo principi noceatur: quos ubi uidit paratos eſſe incumbere in ſalutẽ patriæ,hortatur,ut Rufus primo quoq; tempore,in aduerſarios exeat. Ille igitur claſſe circa loca maritima, aduerſus Robertum fratrem diſpoſita,cum ingenti exercitu in Cantiũ proficiſcitur,ubi initiũ ſeditionis factum erat,& primùm arcem,quæ ad Tumbrigiũ pagum ſita eſt,adortus, nullo negocio Gilbertũ præfectum ad deditionem compellit, reddita arce: deinde Odonem perſequens,arcem quam Hornecaſtellum uocabant,aggreditur, qua,etſi falſo, audiuerat illum ſe tenere: quippe paulò antè in caſtrum Penynſeum ſe receperat. Hanc arcem ſtatim captam ſolo æquat: poſtea caſtrum Penynſeum circunſidet, ubi erat Odo, qui armis & cõmeatu locum ſatis abundè muniuerat,propter quod non facilè erat illud capere. Tenebat tamen Rufus obſidionem pertinaciter,cupidus Odonem coniurationis caput in poteſtatem redigendi. Itaq; quinquageſimus obſidionis iam dies aderat,cùm nunciatum eſt Robertum eius fratrem in portum Antonenſem perueniſſe, atque expoſitis in terram militibus,propédiem belli ſocijs opem eſſe laturũ. Hîc diuerſa tradunt ſcriptores: alij ſcribunt Robertũ non ueniſſe auxilio ſuis fautoribus,in Angliam,ſed præmiſiſſe partẽ exercitus,& illam à claſſe regia profligatam fuiſſe. Alij produnt regem miſiſſe legatos ad fratrẽ ad portũ, qui blandiendo(eius enim facilem naturam cognitã habebat) iram hominis lenirent, cum eiuſmodi mandatis: Cupere ſe in primis inire gratiam à fratre, & idcirco ſe ad omnia deſcendere paratũ,ac gerere nõ regem,ſed uicariũ Roberti, atque eum ipſum ut maiorẽ natu, ut potentia & ſapientia longè ſuperiorem, ſolum colere,& obſeruare,ac propterea orare,uti tanquã nobiliſsimus princeps permitteret ſe fratrem curam habere regni Anglici,qui ut dedititius Roberto domino ſuo in ſingulos annos terna millia marcharum (marcha enim apud Anglos,tres ualet aureos numos,quos uulgò ducatos uocant)ſolueret. & ita Robertũ ijs demum uerborũ illecebris pollicitationibusq; circumuentũ, re infecta in Normaniam redijſſe. Liberũ eſt unicuiq; in ijs,quæ ambiguè traduntur,credere, quæ uelit: at mihi propius uerum uidet̃, Robertũ ueniſſe in Angliã,& cognita ſociorũ clade,ſuo conſilio deſtitutũ, neceſſariò inducias in aliquot menſes pepigiſſe. Sed utcunq; res cõpoſita ſit, rex nihilo ſecius in obſidionem uſq; eò intendit,dum Odo deficientibus cibarijs,deditionẽ facere eſt compulſus,qui à rege uita donatus, quòd epiſcopus ac eius patruus eſſet, ad

Rober-

Robertũ ſe contulit, cui ab eo ſumma totius Normaniæ adminiſtrandæ traditur. Rex per operam & ſtudium duorũ antiſtitũ Lanfranci & Vulſtani, præſenti moleſtia periculoq; liberatus, in reliquos cõſpirationis ſocios crudeliter animaduertit. Supererat Gulielmus Dunelmenſis epiſcopus, qui aquilonales inſulæ partes non mediocriter uexauerat, ac tunc audita ſociorum cæde, ſeſe intra Dunelmum urbem præſidio ſatis pro temporis anguſtia munitam continebat, quam Rufus magnis itineribus profectus obſidione circũſepſit. Verum cùm oppidani aliquandiu pertuliſſent, ad ultimum defatigati egerunt, ut Gulielmus impunitate donatus deditionẽ fecerit, qui cum ſuis aſſeclis, in exilium eijcitur. Cæterũ duobus pòſt annis, ad priſtinum honorem reuocatus, miro ſtudio in gratiam cum principe redire ſtuduit, qui nec eo tamen modo ſuſpitionem ab ſe depellere potuit, quam cùm purgare conaretur, mœrore animi confectus moritur. Rufus eiuſmodi rerum ſucceſſu, ad liberalitatem utendam erga ſuos, qui ſtrenuè pugnaſſent, prouocatus, bona proſcriptorum aut ſuis militibus, aut ciuibus qui in fide permanſiſſent, condonauit.

Iam erat annus tertius, cùm Rufus adeptus eſt regnũ, inſignis morte Lanfranci Cantuarienſis antiſtitis, qui deceſsit poſt annũ, quàm ſedere cœperat, decimumnonũ: fuit uir tam diuinis, quàm humanis literis doctus, qui recognouit non minus diligenter quàm emendatè utrunq; inſtrumentũ: ſcripſit & libellũ admodũ utilem, quo Berengarij errores collegit, reuellendosq; curauit. Item in rem diuinã domi forisq; augendam, dum erat abbas Cadomenſis, & inde antiſtes Cantuarienſis, gnauiter incubuit: in rebus uerò agendis, nemo homo hoc uno caſtius conſuluit, ſanctius egit, impenſius quod è Republica eſſet, omni tempore fecit, quapropter & de regno & regibus mirũ in modum bene meritus eſt, quaſi cõmunis patriæ pater: quippe ſua prudentia atq; animi pietate, qua apud omnes apprimè clarus erat, ſæpius tum Normanis tum Anglis magno rerum turbine fluctuantibus præſidio adfuit. Leniuit primi Gulielmi regis, quammaximè potuit, ſemper duritiem: fouit Anglos mira charitate, identidem precibus, pollicitationibus, præmijs hortando, ut in fide, in officio permanerent: coërcuit feram Rufi naturã, rabiem, furorem, uti poſtea clarius patuit, eiusq; iuuentutem ratione, conſilio, præceptis diligentiſsimè rexit: conciliauit pari ſtudio Anglorũ animos eidem. Quæ res principi ſaluti fuit: nam ille omnino armis coniuratorũ, de quibus paulò antè mentionem fecimus, occubuiſſet, niſi Lanfrancus fuiſſet, qui id malũ iuuantibus ſimul Vulſtani precibus, auertit. Non caruit tamẽ Lanfrancus calumnia, cui crimini datũ eſt, quòd de Rufo rege creando nimiũ laboraſſet, cuius peruerſitatem naturæ non ignoraret: item quòd autor fuiſſet priuandi Vulſtani pontificia dignitate, quod utiq; non tam mortali homini aſsignandũ dixerim, q̃ diuino conſilio attribuendum, quandò uidelicet per id factum, Vulſtani integritas longè cunctis notiſsima facta eſt, adeò, ut in omni eius uita, nihil propè extiterit ad laudem illuſtrius, quàm calamitas illa, cùm penè prius ad honorẽ priſtinũ fuerit reſtitutus, quàm priuatus. Ad Lanfrancum redeo. Sunt prætereà huius uiri opera, inſtauratio templi Chriſti Cantuariæ, & multa prædia monachorũ collegio, quod ibidem eſt, reſtituta: duo item xenodochia nõ longè ab urbe condita, id eſt, duæ domus hoſpitales, ubi pauperes & peregrini acciperentur hoſpitio. Huiuſmodi etiam pietatis operum particeps fuit cœno-

bium diui Albani, ab eodem antiſtite inſtauratum.

Rufus mortuo Lanfranco, perinde ut ſolutus uinculis, omnia repagula iuris, pudoris, & officij perfregit, præcepsq; in omnem licentiam abijt, qui præ utilitate, quod ſibi poſceret honeſtas, haud magnopere attendens, à principio illud Hæbreorū uetus prouerbiū cum primis ob oculos dies noctesq; ſcriptū habuiſſe uiſus eſt, Argento obediunt omnia: quandò honeſta ſimul atq; inhoneſta, & humana pariter ac diuina ſibi quæſtui, prædæq; eſſe conſtituit. Itaq; ut facinora illa quæ deinceps editurus erat, leuiora minoraq; iudicarentur, ſui cōmodi ex rebus ſacris augendi initiū fecit: etenim tantum abſuit, ut in locum demortui Lanfranci quempiam ſurrogandū putauerit, ut etiam in quatuor annos, archiepiſcopatus ipſius Cantuarienſis uectigalia grandi pecunia plus offerenti locarit. Fecit itidem quoties contigit, ut aliquod cœnobium ſuo rectore careret, adeò, ut habendi auiditate captus, in publica etiam auctione paſſim ea uectigalia uenire pateret. Quapropter fuerūt ſacerdotes, qui querimoniam de ijs rebus peſsimis, apud Vrbanū ſecundum Rom. pontificem habuerint: ſed Vrbanus uexatus domi ſeditionibus Normanorū, qui in Apulia de regno certabant, tantum per literas Rufum reprehendit, admonuitq; officij, quod ab optimo principe præſtari deberet, id quod ille paruifecit. Quo fiebat, ut omnis religio labefactaretur, ſacraq; bona iuxtà dilacerarent. Inter hæc tamen extitit unum Rufi factū, memoria dignū, quod demonſtrare nō tædebit, quò unuſquiſq; intelligat neminem hominem omnibus horis malū eſſe. Cùm enim cœnobiū quoddam uacaret, duo monachi ſemper poſcentes, ſemper rapiētes (ſanè talibus id temporis, eiuſmodi honorū aditus patebat) & ob id pecunioſi, inter ſe pactionē faciunt, ut ſe ita inuicem adiuuent, quò alter cœnobio præficiatur. Hoc itaq; capto conſilio, ad regem proficiſcuntur, ac certatim pro præfectura adipiſcenda pecuniā offerunt. Interea rex conſpicatus coràm alium monachū hominem bonæ frugi, qui comes illis duobus competitorib. fortè uenerat, ad ſe uocat, quæritq; ab eo, ecquid dare uelit, ſi abbas fiat. Is reſpondet ſe nihil prorſus daturū, cùm eo animo ſeſe iſti uitæ principiò dediſſet, ut ſpretis facilius diuitijs, atq; honoribus, in ſanctitate uitæ acquieſcēs, caſtius Deū coleret. Ad hæc rex inquit: Tu ergo dignus es, qui cœnobio tuo præſis: id quod fieri ſtatim iuſsit, illis duobus competitoribus non ſine ignominia ab ſe repulſis. Hìc libet cōmemorare rem non certè dignam, quæ in obliuionem eat. Gulielmus Rufus auaritia inflāmatus, uectigalia ex ſacris prædijs capiebat, quam ob rem à cunctis ferè mortalibus male audiebat, quòd uideretur flagitiū facere, qui feneſtram non patefaceret, ad pietatem: uerùm ita uſu paulatim uenit, ut quò illud ab initio magis ab omni iure, pietate, religione uacuum exiſtimatū erat, hoc poſtea iam conſuetudine uſitatū æquius ſanctiusq; eſſe receptū ſit, ac ex iniuria ius deniq; faſq; factum. Etenim reges qui ſucceſſerūt, Rufi inſtitutū ſecuti, conſueuerunt tam epiſcopatuū uacantiū, q̄ cœnobiorū, quæ maiores eorū condidiſſent, uectigal unius anni capere, perinde quaſi iſta bona Deo conſecrata, per hunc modum tantiſper ad priſtinum datorem iure redirent, quoad eſſent, qui ea rurſus poſsidenda reciperent: eſtq; eiuſmodi conſuetudo ita deinde rata habita, ut etiam nunc regibus fas ſit, uectigal quoddam capere, ex cœnobijs uacantibus: nam ratio inita eſt, ut quoties uacent, ex pacto, quædam pecuniæ ſumma debeāt regi, ut fundatori, qui

etiam

etiam poteſtatem faciat monachis nouum eligendi ſibi præpoſitum. Item per idem ius,ipſis regibus licet & epiſcopatuū uacantium prædia recipere, ac fructus in ſex menſes,uel in integrum annum debitos capere,aut ab illis quibus ea ſacerdotia dantur,exigere:quemadmodū interea dum uacant, primas prouinciæ antiſtes in epiſcopatibus ipſis iuriſdictionem habet,& quicquid emolumenti inde eſt,ei eſt. Sed ad rem redeamus.

Rufus ſacra pecunia locupletatus,atq; per id multò audacior effectus,cùm iam induciarū tempus completū eſſet,in fratrem mouendū conſtituit, ad ulciſcendas iniurias:itaq; in Normaniam hoſtili animo profectus, Fanum Valerij,ac quædam caſtra capit,agros populatur,ædificia incendit. Sed cùm maiora deinde immineret prælia, Roberto iam iniuriam armis propulſare parato, amicorū opera pax inter fratres ea conditione cōuenit, ut caſtra ui capta regis eſſent,ac alter alteri tum in Anglia, tum in Normania,prædia & oppida mutuò donaret,quæ & fidei ſeruandæ,& fraterni amoris pignora forent, & ut alter ſuperſtes alterius decedentis hæres fieret:in idq; fœdus ambo iurarūt. Alij tradunt caſtra à rege capta,ex conditione pacis, duci fuiſſe reſtituta: id quod pro certo habendū cenſeo. Interea Henricus minor natu frater, arbitrans Normaniam ex ea diſcordia fratrū,iam prædæ datum iri,comparatis copijs,oppidum quod eſt ad promontoriū diui Michaëlis,natura munitiſsimū,in Oceanoq; contra Normanicū littus Britanniæ citeriori affine eminet, celeriter occupauit,quò ipſe etiam aliquid prædæ faceret. Quod ubi rex cognouit, ſimul cum duce ad expugnandū oppidum profectus, multis tumultuarijs prælijs, nō ſine ſuorū militū ac iumentorū cæde, fruſtra montem aſcendere tentauit: poſtea poſitis circa radices montis,caſtris,amplius quadraginta dies obſedit, ſed tandem infecto negotio,rerum inopia eſt coactus abire. Henricus poſtea ultrò abiectis armis,in fratrū beneuolentiam & concordiam uenit. De iſtiuſmodi Henrici motu in fratres,non utiq; omnes loquuntur annales. Ego uerò dixerim,aut Henricum nequaquā ueniſſe contra fratrem Robertum,aut ſi id fecerit,impulſu Rufi,cuius amantiſsimus erat,feciſſe,ut Roberto maius negocium faceſſeret,quo ille implicatus,non facilè deinde res nouas moliretur. Rufus compoſitis rebus cum fratribus per hunc modum inuicem reconciliatis, in Angliam protinus redijt comitatus etiam Roberto fratre,in Scotumq; mouit. Malcolmus enim rex Scotiæ hac fratrum diſcordia fretus, in Northumbriam interim incurſiones fecerat, magnamq; inde omnis generis abegerat prædam: qui poſtea ubi accepit odium pace & concordia mutatum,ac Gulielmū contra ſe ire,ſponte ab eo pacem petijt, eamq; impetrauit. Diſcrepant in hac re,ſicut ſolent,ſcriptores: quidam enim aliter ſentiunt,atq; nos prodidimus,tradentes Rufum ſimul terra,ſimul mari,ingentes copias in Scotum debellandū paraſſe:ſed poſtquā claſsis in altum ſe recepiſſet,oborta repentè tempeſtate, omnes ferè naues ſubmerſas fuiſſe, exercitum quoq; terreſtri itinere Scotiam petentem multis incōmodis affectum pedem retuliſſe: ac tunc Robertū ducem nomine regis, opera & conſilio Edgari militis Normani id temporis exulis, qui ſub Scoto ſtipendiū merebat,cum Malcolmo,qui cum ualidiſsimo exercitu prope ſuos fines in armis ſtabat,operiens Anglorum aduentum,pacem compoſuiſſe,ac nonnulla loca ex ea pactione Scoto reſtituta,quæ ille rege primo Gulielmo, in Anglia poſſediſſet. Quibus rebus peractis, rex

redeundo Carlioli aliquot dies ſubſtitit, qui oblectatus ſitu loci, decreuit illud oppidum, ducentis ferè antè annis à Dacis dirutū, inſtaurare, tanquā uallum fortiſsimū poſitum Scotis ad occidentalem inſulæ partem tutandam: quare urbē primùm muris & arce opportuno loco condita muniuit, deinde templis ac priuatis ædificiꝭs ornauit: & quia habitatore carebat, coloniam ex auſtralibus Anglis delectam, eò deduxit. Eſt, uti opinor, haudquaquā ſilentio prætereundum hoc loco magnum & memorabile facinus, quod rex Malcolmus eſt auſus, & poſteritas in cœlum tulit.

Erat uir Malcolmus amicitia facilis, bello clarus, mitis ac liberalis in omnes, ijs tamē uirtutibus nequiuit domeſticū odium euitare, quod ex inuidia, quæ perinde ſolet potentes ſequi, ac infelices miſericordia, ortū erat. Porrò aliquot Scoti iuuenes in regem ſuum coniurarunt, magnoq; ſtudio pro ſe quiſq; locū & tempus obſeruabat, quo ſine ſtrepitu illum ferro aut ueneno opprimeret. dum talia etſi clàm machinabant̃, cœpit tamē conſiliū cædis, cum multis communicatū, paulatim denudari, ſic, ut Malcolmo nō latuerit. Is neq; ira motus, neq; uindicandæ iniuriæ cupidus, nō iuſsit ſtatim de ſontibus ſuppliciū ſumi, ſed ut animo magnus, autorē coniurationis (nomē eius nō ponit̃ à quopiam, quod ſciam) hominē natura ferocem, uehementer manu promptū, inter uenationē de induſtria, tanquā ſi quid cum eo ſecretius acturus eſſet, ſeparatim ab alijs, in altam ſyluam duxit, atq; ibi omiſsis equis, ſic fermè locutus fertur: Sumus hîc ambo armis & uiribus propè pares, & neuter noſtrū à ſuis auxilium expectat, agè igitur, ut fortem uirum decet, cape arma, atq; cum eo nunc manū conſere, quem turpiter tu cum cæteris cōiuratis, per inſidias necare ſtatueras: ſi me enim pugnando occideris, merebitur uictoria laudem: ſin occubueris, nobilem reddet uicti mortem uictoris honor. Hæc ubi fatus eſt, ſtricto ferro hominem aggredit̃. Ille uerò partim ſceleris conſcientia conuictus, partim regis animi magnitudine territus, ei ad pedes ſubitò iacuit, rogitans ne ſibi uel ſocijs id facinus fraudi eſſet: quod Malcolmus libens conceſsit. Hoc Malcolmi fortitudinis, ſed aliud eius temperantiæ plenū accipe factū. Fuit enim iam inde à principio apud Scotos inſtitutū, ſeu lex, ut liceret unicuiq; plures pro opibus ducere uxores, & nobilitati plebeiorū uxores habere cōmunes, ac domino loci uirginem nuptā uitiare, antequam uir eam compreſsiſſet. Illa duo ſuperiora religio Chriſtiana ſtatim ſuſtulit, atq; eam Scoti ſunt cōplexi: iſtud poſterius longo pòſt tēpore, Malcolmus ſanctiſsimæ Margaritæ uxoris hortatu, uti inſtitutū poſt homines natos turpiſsimū, penitus extirpauit, qui ſanxit, ut uirgo nupta numum aureum pudicitiæ redimendæ cauſa, domino loci penderet, id quod etiam nunc ſeruatur.

Eiſdem temporibus Robertus, qui aliquot menſes apud Gulielmū fratrē, ſpecie ſimulati magis ꝗ ueri amoris manſerat, in Normaniā reuertit̃. Memoriæ proditū eſt, ſtatim poſt Roberti diſceſſum, ad XVI cal. Nouembris, miram uentorū uim ſubitò ortam, multas domos præſertim Londini, multasq; ruri caſas deieciſſe, & turrim Vinchelcumbenſis cœnobij de cœlo tactam cecidiſſe. Et hæc fuiſſe indicia deterioris in dies magis magisq; Rufi principatus, iam tum in uulgi animo inhæſerat. Equidem cùm ille nihilo melior fieret, uoluit Deus, credo, ut homo aliquo incōmodo edoctus, ad ſe reuocaretur, & quoniā res ſecundæ eum inſolentiorē fecerāt, aduerſa corporis ualetudine affecit,

fecit,

fecit, ut deſtitutus humano auxilio diuinũ quæritaret, præq; illo in poſterũ diuitias malo modo partas ſperneret, ac iuſtè atq; integrè omnia ex æquo metiẽs diſceret gubernare. Igiť morbo afflictatus ubi ſenſit medicos nihil opitulari, uota facere, opem diuinã implorare, ac promittere cũctis palàm ſe uitã melius inſtituturũ, cœpit: & quia ſibi in primis crimini dari intelligebat, quòd ſacerdotũ ſpolijs ſuas auxiſſet opes, huic idcirco uulneri primùm medendũ ratus, archiepiſcopatũ Cantuariẽſem, qui quatuor iam annos ſuo antiſtite caruerat, Anſelmo abbati Beccenſi uiro longè ſanctiſſ. atq; doctiſsimo detulit, ac cœnobijs nõnullis quæ diu uacauerant, rectores dandos curauit. Verùm durus princeps eam pietatẽ nequaquã ex ſyncera animi ſentẽtia exercuit, uti pòſt manifeſtè apparuit: nanq; ſtatim ut febre liberatus eſt, belleq; ſe habere cœpit, immemor diuini beneficij efficiť, ac ad ſolitam conciliandæ pecuniæ curã rapiť. Porrò per idem tempus Lincolnienſis epiſcopatus mortuo Remigio epiſcopo, incidit in eius retia, qua præda delectatus ad rapinas faciendas rurſum cõuertiť, pecuniã enim in res etiam uanas ciuibus imperare miro cœpit ſtudio. Labefactabanť omnia, clamoribus miſerorũ cœlum reſonabat, terra criminibus horrebat, cùm Deus ex alto gemitũ populi exaudiẽs, eiusq; calamitatem miſeratus, peropportunè Rufum ſalutari morbo affecit, qui eo repentè correptus, eluendi peccati cauſa, permiſit, ut Robertus cancellarius Lincolnienſis epiſcopus crearet: item mutaturũ ſe uitæ inſtitutũ, & priſcas leges à patre antea antiquatas reuocaturũ recepit. Ea res populum tot malis fractũ, abiecto aliquantulũ metu, ad aliquã libertatis & priſtinæ dignitatis ſpem erexit, quæ tamen uana fuit: quippe tantũ abfuit, ut Rufus in bonitate, quæ omnino fucoſa erat, conſtiterit, ut breui tempore, uelut quem grauior exitus manebat, ubi firmus fuit, uehementer doluerit, quòd ad Lincolnienſem epiſcopatũ procuraſſet gratuitò Robertũ uocari. Quare de induſtria illũ in ius uocandum curauit, eiq; obijciendum, prædia quædam cum ipſa urbe Lincolnia, perperàm ab eo poſsideri, quæ Eboracenſis archiepiſcopi eſſent. A qua ille inſimulatione nequaquã prius ſe liberare quiuit, q̃ quinq; millia librarũ ei perſoluiſſet. Libra enim paulò plus quatuor ualet aureos. Mulctauiť multos principes ob minimã legũ tranſgreſsionem, & Anſelmũ cum primis, exacta ab eo pecunia tributi olim indicti, quam etſi cõſtabat à Lanfranco fuiſſe ſolutã, ut quem pœniteret ſe gratuita liberalitate iuuiſſe. Atq; ſic princeps in dies magis magisq; auaritia flagrãs, ſuis acerbior multò, q̃ hoſtibus erat, apud quẽ nullius quiſquã delicti accuſabať, quin idem cõtinuò condemnareť. Delatoribus præmia propoſita erant, ſi quempiã quouis modo circũuenirent, quò ſic deniq; fortunis omnibus cuncti iuxta ſpoliarenť. Item erant procuratores creati, qui antiſtitũ, heroũ, ac ciuiũ morientiũ bona uelut proſcripta ſtatim raperẽt, omnesq; in poſterũ tempus epiſcopatuũ atq; cœnobiorũ uacantiũ uectigalia in ærariũ efferrẽt. Atqui ut ne ijs malis remedio eſſet, ex inſula aliquò terrarũ migrare, quandò leuiora ſunt ea quæ audimus, q̃ quæ uidemus, ut ait Cicero, publico edicto uetuit, unũquenq; ſine cõmeatu ſuo, ex Anglia egredi. Hinc ſunt, qui ſuſpicenť ortũ eſſe eum morem ſeu legem interdicendi cuipiã exitu regni, qui mos lèx ue diciť, Ne exeas de regno, quæ adhuc, cùm ita res requirit, uſurpať: quia exemplis, ſi quæſtuoſa ſint, facilè inhæremus. Id temporis Rufus magno prælio uicit Vuallos, ad Brechenotũ oppidũ, ubi loci eorũ præfectus, quem

regem appellabant, poſitis caſtris, obuius regi fuit, ac re male geſta, perijt.

Venerat eodem tempore negotij gratia, Malcolmus ad regem, qui morabatur ad Gloceſtriam oppidum, quod Sabrina fluuius præterfluit, qui ut inhumanus, nō modò Scotū amicū alloqui noluit, ſed ne uidere quidem, quin etiam uehementer deſpexit. Ferens id iniquo animo, ut par erat, Malcolmus, in Scotiam reuerſus, exercitum properè coëgit, atq; Northumbriam ingreſſus, agros uſq; ad oppidum Alnewichum, crudeliter populatus eſt, ubi duce Roberto comite Northumbriæ, à regijs copijs inſidijs exceptus occiditur, unà cum Edouardo filio maiore natu, cæteris Scotis aut cæſis, aut fugatis. Corpus Malcolmi ſepulturæ datum eſt, ad Tynmuthum pagum. Margarita uxor, mulier ſanctiſsima, quæ tunc fortè ægrotabat, cognito uiri & filij interitu, duplici perculſa dolore, dicitur poſt ſumptā euchariſtiam, ſibi quoq; precatam mortem, quæ aliquanto pòſt è uita migrauit, quam ferunt ob ſanctitatem uitæ, in diuorum numerū relatam. Scoti mortuo Malcolmo, Dunaldum eius fratrem, tertium regem creant, quem Duncanus filius nothus ipſius Malcolmi, auxilio regis Gulielmi Rufi, apud quem adoleſcens obſes erat, intra paucos dies regno deiecit: at ipſe quoq; breui à populo expulſus eſt, qui bifariam diuiſus, hinc Dunaldum, illinc Duncanū petebat regem: ueruntamen plures fauebant iuueni, quem ea conditione in regnū receperunt, ut nullū neq; Anglum, neq; Normanū militem haberet: nam cùm ille paulò antè Rufi beneficio regnum recuperaſſet, in eiusq; uerba iuraſſet, homines apprimè Anglos & Normanos diligebat, quod Scoti iniquo animo ferebant: ſed nulla ratione aut ſtudio fatum uitare potuit: haud enim multò pòſt per inſidias à ſuis Scotis occiditur, ac in eius locum iterum Dunaldus ſubſtituitur. Regnauit is parum admodum temporis: Edgarus enim filius Malcolmi, cum Alexandro & Dauid fratribus, qui ſuperſtites erant, ad Rufum regem confugit, à quo non multò pòſt, ui & armis deturbato Dunaldo, in regnum paternū reſtituitur. Fuerunt per idem tempus in Anglia imbres maximi, & quidem aſsidui, unde ingens aquarū inundatio manauit, ac frigoris magnitudo tanta ſecuta eſt, uti fluuij congelati plauſtra tranſeuntia ſuſtinerent.

At dum res Scotorū cōponuntur, Robertus dux Normaniæ laborans continenter de regio honore ſibi prærepto, per legatos fratrem de periurio criminatur, quòd nō ſeruaſſet conditiones pacis. Rufus uehemēter ob eam rem indignatus, in Normaniam cum magnis copijs extemplò nauigauit, habens in animo ita fortunā belli aduerſus fratrem tentare, ut potius ſemel ſubiret periculum, q̃ aut caueret ſemper, aut tali moleſtia perpetuò uexaretur: tamen ira temporis momēto lenita, nō ad arma ſtatim conuertitur, ſed facta una uel altera leui excurſione per agros, in colloquiū cum fratre uenit. Ibi poſt longam altercationem, amicorū rogatu, ſumma omniū iniuriarū quorundam grauiſsimorū uirorū arbitrio cōmittitur. Illi cognita cauſa, ſecundū ducem iudicantes, regem mulctandū decernūt, quòd pacem excurſionibus uiolaſſet, contrà q̃ paulò antè conueniſſet. At rex audita arbitrorū ſententia, protinus ira accenſus, eorum iudicio ſtare minimè uoluit. Quapropter iratis animis utrinque, à colloquio ad arma concurſum eſt. Rex Burenſe caſtellum ui capit. Robertus regis Philippi auxilio auctus, aggreditur ea loca, quæ Rufus in Normania ex fœdere, quod ſuprà demonſtrauimus, poſsidebat, ac primo impetu

Argen

Argentoniũ expugnat, capto Rogerio Pictauienſi præfecto, cum octingentis armatis: dein pari fortuna caſtrũ Vlmenſe occupat. Tum rex uidens opus eſſe maioribus uiribus, ad bellum quod ſupra caput erat maturè conficiendũ, primo quoqꝫ tempore circiter uiginti millia armatorũ in Anglia conſcribi, ad ſeqꝫ duci iuſsit. Cùm autem ſtatuto tempore ad naues prope Haſtyngũ in anchoris ſtantes, omnis militũ multitudo cõuenerit, & trãſmittere uellet, ecce regis procurator occurrit, ſignificauitqꝫ centurionibus, ut multitudini dicerẽt, principem eorũ laboribus parcere cupientem mandare, ut ſinguli denos ſolidos ſoluerent, ac eo pacto præſente negotio ſuperſedentes domum redirent: quod bona pars facere maluit, q̃ꝫ ſe nauigationis periculo cõmittere. Sanè conſtituerat auarus princeps nõ ferro, ſed auro cum hoſte dimicare, confidens ſe eius belli nomine, tantũ pecuniæ à ſuis exacturũ, quantum ſatis eſſet ad redimendam pacem, & oblectandam ſuam habendi cupiditatem: qui tamen ex altera parte, nõ uidebat ſibi dedecori eſſe, ſi diuitias militari gloriæ, ac emptum rapina otium bello præponeret. Itaqꝫ cùm utrinqꝫ inſtructæ ſtarent acies ad pugnam ineundam, Philippo muneribus placato non iuuante, omnis uis belli ilicò cecidit: nam Robertus per hunc modum ope Philippi deſtitutus; neceſſariò, tametſi inuito animo, à fratre pacem petiuit, & impetrauit.

Hac re ex ſententia geſta, Rufus in Angliam rediјt, qui in grauius repentè bellum incidit. Vualli enim audita fratrũ renaſcente diſcordia, more ſuo prædabundi arma arripiunt, in finitimorumqꝫ agros egreſsi, uicos ac ædificia incendunt, pecora abigunt, Normanos pariter atqꝫ Anglos aut capiunt, aut obtruncant, arces, oppida complanant. Hæc ubi regi nuntiata ſunt, ſuis ſubuenire, & agros populationibus prohibere maturans, itinere celeriter confecto, rebelles de improuiſo hoſtili manu adoritur. At Vualli nõ modò impetũ ſuſtinent, uerumetiam eum detrimento non mediocri affectum repellunt. Quare rex qui tridui uiam iam progreſſus erat, fortunæ in præſentia cedens, ad parandum fortiorem exercitũ, Londinum diſcedit. Poſt Rufi diſceſſum, Vualli animo elati caſtrũ Montigomeriẽſe in Vuallia munitiſsimũ obſident, quod per aliquot dies à præſidio regio acriter defenſum demoliri incipiũt, ac ita muris demum nudatum capiunt, cunctis qui intus erant immaniter interfectis. Cæterum rex domeſticis inſidiјs interim impeditus, præſenti bello præuertendũ ratus, in Northumbriã proficiſcitur, ubi nouæ conſpirationis autores arma in eum parauerant. Porrò Robertus comes Northumbriæ, propterea quòd ſe duce, Malcolmus rex Scotiæ per inſidias interemptus fuerat, identidem fructũ ac præmiũ tanti officiј poſtulabat: & quia illud eius deſiderio tardius proueniebat, uſqꝫ eò permotus eſt, ut accitus à rege per literas, palàm negarit ad eum ire, ac interim conſilia occultè agitarit, de regno illi abrogando. Sed forte quadam patefacta coniuratione, rex nonnullos eius conſiliј participes inopinãtes opprimit, & Robertũ qui ex conſcientia, digna factis timebat, fugientem perſequit̃. Is ſe cum filiјs & uxore, in arcem quam hodie Bamburgum appellant, recepit, quam rex confeſtim obſidione cinxit: & quoniam locus natura & opere munitiſsimus armis uidebatur inexpugnabilis, eum tabulatis includere inſtituit, quò prohiberẽtur cuncti introire, uel exire uolentes. Tum Robertus rebus ſuis, ſeu ſuorũ fidei diffidens, ubi uidit tabulata inchoari, noctis ſilẽtio aufugit: ſed militibus regiјs perſequentib. Tynmuthũ petere

coactus,eo loci in ædem diui Oſuuini martyris ſe recepit,ex qua mox uiolenter extractus, ad regem captiuus ducitur. Reliqui qui in arce erant, cùm conſtanter adhuc reſiſterent, rex ad maiorem terrorem illis faciendum, pro foribus arcis Robertum in conſpectum adduci iuſſit, edictumqꝫ propoſuit, ut ei in ueſtigio effoderentur oculi, niſi ilicò arx redderetur. Quo uiſo, incluſi ſibi atqꝫ comiti pariter timentes, deditionem ad extremũ fecerunt, quorũ pars in exilium acta, pars auribus deſectis, aut ſingulis effoſſis oculis, deformata eſt, ut eſſet reliquis documento,ac domum remiſſa.Robertus ad Vindeſoriũ caſtrum ductus,in carcerẽ conijcitur. Hoc cõfecto negotio, Rufus omnes uires in Vuallos ſine modo ſæuientes conuertit, & primo quoqꝫ tempore cum robore ſuarũ copiarũ in Vualliam profectus, ubi uidit hoſtem nullã pugnandi dare facultatem,ſed conſultò ſeſe in ſyluas abdere, cœpit populationes facere, & omnia loca etiam aditu difficilia tentare,quò cum rebellibus conſereret manum. Vualli contrà aut montes aut ſyluas frequentabant,qui pro tempore parati & inſtructi, derepentè modò hinc, modò illinc in regiũ exercitũ prorumpentes,bene multos mortales uel uulnerabant,uel occidebant. Qua re fiebat, ut rex ulciſcendi auidus,cupidè magis quàm cautè per montes & paludes, maiore ſua quàm hoſtium iactura, perſequeretur: qui ita demũ cõpluribus tum uiris,tum equis amiſſis,cùm uideret nihil eſſe, quòd ſperaret poſſe ſe proficere,non ſine nominis nota,bello ſuperſedens,iterum ab incœpto deſtitit.

Per idem tẽpus,celebre erat apud Italos Normanorũ nomẽ,qui duce Guiſcardo,in Apulia rerũ potiebanẽ.Quare cùm Rogerius & Boëmundus fratres poſt obitũ Guiſcardi patris,inter ſe de principatu,alijsqꝫ cauſis ex diſcordia ortis contendentes,totam diuexarẽt Italiam,eumqꝫ motũ Henricus Imperator cum primis augeret in dies ſingulos, Vrbanus ſecundus pontifex Romanus cernens ob id ipſum haud uſpiam tutam ſibi ſedem eſſe, poſteaquã Placentiæ antiſtitum conuentũ, ad corrigendos malos ſacerdotũ mores fecerat, in Galliam profectus eſt,atqꝫ ibi rem in primis Reipublicæ Chriſtianæ utilem eſt aggreſſus,memor quàm miſerabili ſeruitio Hieroſolymorum ciuitas,quæ Terra Sancta dicitur,à Saracenis premeretur,quod præſertim à quodam eremita homine Gallo ciue Ambianenſi,cui fuit Petrus nomẽ,acceperat,qui ſuperioribus annis Hieroſolyma profectus, omnes iniurias quas noſtri ab idolorum cultoribus paterentur,à Symeone Hieroſolymitano epiſcopo edoctus fuerat. Bonus enim paſtor,cui ſuus grex ſummæ curæ erat,ad Claromontẽ Aruernorum urbẽ, quæ olim Gergobia appellata eſt,Chriſtianis antiſtitibus principibuſqꝫ conuentũ celebrandũ edixit:quò cùm ad diem conſtitutum frequentes cõueniſſent,ipſe habita longè luculentiſſima oratione,bellũ ſacrum decreuit, idqꝫ rebus omnibus anteuertendũ eſſe docens,ita principes Galliæ cæteroſqꝫ Chriſtianos duces ad recuperanda Hieroſolyma à Saracenis diu occupata incendit,ut anno ſalutis humanæ MXCIIII,ad CCC millia hominũ nomina dederint.Deſignati ſunt ductores Gotthofredus,Euſtachius,& Balduinus fratres cognomento Boliones, uiri altitudine animi & ſapientia illuſtres, atqꝫ in omni fortuna principes bello paceqꝫ,Raimundus Toloſatium comes, Hugo cognomento Magnus, Philippi regis Francorũ frater, Robertus dux Normaniæ, Robertus alter comes Flandriæ, Stephanus Carnutum comes: duo item duces ſacri,Hugo epiſcopus Podienſis,& Petrus eremita,qui pro popu

lo Chri-

lo Chriſtiano iter faciente, perinde orarent, ac olim Moſes & Aaron precando apud Deum, adiumento fuerint Hebræis ex Aegypto in Iudæam redeuntibus, quò diuina ſimiliter atque humana ope munitus, res feliciter gereret. Itaque Robertus dux, cui deerant nerui bellorũ, hoc eſt, pecunia, coactus eſt quamprimùm mutua ſumere à Rufo fratre millia librarum decem, ad impenſas in id bellum faciendas, offerens ſe oppigneraturum ei Normaniam. Fuit pergrata duplici de cauſa, ea res Rufo: primùm, quòd ſpecie charitatis erga fratrem, nactus eſſet occaſionem iterum imperandi ſuis ciuibus pecuniam, deinde quòd domeſtica moleſtia liberaretur, qua quotidie afficiebatur à fratre. Porrò ille non mouebatur exemplo aliorum principum, qui pro Republica Chriſtiana, in eo bello nedum res, ſed uitam in diſcrimen offerre decreuerant: non pietate tangebatur, qua nimirum tot millia hominum, totq; præſtantiſſimi duces ſeſe bello religionis cauſa ſuſpiciendo deuouerant: nec honoris denique ſui rationis habendæ, ulla tenebatur cogitatione: ſed auaritia cæcus, minimè omnium de ea re laborandum ratus, omnia ad cõmodum ſuum referebat, ſi commodum tamen rapinis comparatum dici debeat, quod poſſidenti ſemper ſolicitudini, & illis à quibus uenit, malo eſt. Certè quidem Rufus iampridem ad ſtudium auaritiæ animũ adiunxerat, nihilq; eo habebat potius, à quo illum reuocare poſtea non poterat: itaq; ſtatim tributo propè intolerabili impoſito, ingentẽ à populo pecuniæ ſummã exegit. Quid, quòd eo plus adhuc exigere omnibus modis nitebatur, quò ratio & cauſa ſacri belli, honeſtior uidebatur, honeſtiusq; eiuſmodi nomine res longè turpiſſima tegi iudicabat? Quocirca nonnullis epiſcopis ac monachis conquerentibus de tributi grauitate, affirmantibusq; ſe nõ eſſe ſoluendo, quanquam uaſa quoq; uſui ſacro dedicata in pecuniam conflarant, ſic reſpondiſſe dicitur: Non habetis capſas ex auro & argento confectas, mortuorum oſſibus plenas? Innuebat ſcilicet parũ ſanè pius princeps, ut arculæ, quibus diuorum reliquiæ continebantur, in uſum pecuniæ redigerentur, quò ſimul humana diuinaq; prædæ eſſent, atque ipſe ſolus poſſideret, quicquid ante id tempus, longa hominum ætas in unum congeſſiſſet. Ita Rufus regnum Angliæ prædæ potius, quàm curæ habere uidebatur, qui confecta ingenti pecuniæ ſumma, in Normaniã traiecit, ubi conuenta pace, datisq; fratri Roberto mutuis decem millibus librarum, eius principatus adminiſtrationẽ ſuſcepit, eatenus eum poſſeſſurus quoad ea pecuniæ ſumma reddita foret, atque confeſtim mox in Angliam rediјt. Robertus cum delecta fortiſſimorum iuuenum manu, alios ductores cruce inſignes ſecutus eſt, cuius inclyta uirtus cũ in Antiochena, tum in Hieroſolymitana oppugnatione, magno ſæpiſſimè noſtris uſui fuit.

Rex ſecundum hæc, memor accepti biennio antè detrimenti à gente Vuallorũ, in id bellum rurſus ſibi ſedulò incumbendũ ſtatuit: itaq; nouũ ueteri exercitum maturè coniungit, copias duplicat, ac poſitis ad fines Vualliæ caſtris, conſilium capit, de nouo genere pugnæ faciendæ, quò feroces homines domare deniq; poſſit. At Vualli interea nequaquã ignari auctarum uirium hoſtis, qui plus locorũ iniquitatibus, quàm armis confidebant, ſparſi more ſuo per ſyluas, locis opportunis inſidias ponunt. Hæc ubi nuntiata ſunt, exercitum educit, atque diuerſis in locis armatos locat, turreſq; uarias ædificat: non enim audebat loca amplius inuia, quorum inſolentia iam terrebatur, tentare, unde

detrimentum acceperat, ut per hunc modum, obſeſſis omnibus Vualliæ itineribus, ad deditionẽ rebelles compellat. Cæterum cùm ea res magis regios milites defatigaret, quàm hoſtes diuexaret, qui intra ſyluas euagantes Normanũ Anglumq́ ludificabant, negotio rurſus infecto diſceſſit. At aliquanto pòſt ira inflammatus, quòd à ſuis opprimeretur, decreuit continuo bello Vuallicam gentem atterere, atque in primis aggredi Angliſeam inſulam, quòd ei perfugium eſſet. Hoc igitur bellum gerendum Hugoni Salopiæ, & alteri Hugoni Ceſtriæ comitibus, uiris bellicæ artis peritis, dedit. Ii ſtatim profecti, & primo aduentu inſula potiti, ut quæ nullo certo firmata eſſet præſidio, quòd terra tantum pecore abundat, homini cùm paſtum fermè nullum ferat, crudelitatem in omni memoria penè inauditam exercẽt: nam alios effoſſis oculis, alios inciſis naribus, alios deſectis brachijs aut manibus, alios teſtibus abſciſis, deformant, fœminis ſimul paſſim ſtupro coinquinatis. Eſt memoriæ proditum, cuidam ſacerdoti poſt oculum erutum, & linguam præciſam, Dei nutu ſermonem fuiſſe reſtitutum. Adfuit auxilio inſulanis claſſis ex Hybernia, ſeu ut alij ſentiunt, ex Noruegia, quæ ad littus appulſa, armatos in terram expoſuit: quibus Hugo comes Salopiæ obuiam factus, ex ictu ſagittæ perijt. nullo alio memorabili euentu, res ibi geſta eſt. Alter Hugo in Vualliam profectus, atrociter incolas iam longo bello feſſos affecit, atq; perdomuit.

Rex deinceps uacuus à bellis, ad publica opera facienda animum adiecit: cinxit enim turrim Londinenſem nouis muris, & baſilicam ad Vueſtmonaſterium miro apparatu ædificauit: quæ tametſi magna eſt, tamen amplificare decreuerat. Hanc hodie aulam appellãt, in qua quater quotannis in multos dies iudicia exercentur, forumq́ frequenti litigatorum conuentu agitur. Sed hæc eſt merces malorum, ut eorum benefacta, aut crimine corrumpantur, aut in deteriorem capiantur partem. utrunque in Rufum cecidit, qui dum ad eiuſmodi res intentus erat, impoſuit nouum tributum, unde uulgò rumor manauit, ideo illum hæc inchoaſſe opera, ut honeſtius per eam occaſionem, rapinas rurſum faceret. Tranſiuit illo ipſo tempore Rufus in Normaniam, ad cognoſcendum illic ſtatum rerum ſuarum. In Anglia, poſt eius profectionem, ferunt fontem manantem ſanguine prope Abyndoniam, tres continuos dies ebulliuiſſe, & uiſum eſſe cœlum ardere. Regi deinde reuerſo ſubitò nuntiatur Conſtantiã uetuſtam urbem, hæc olim Auguſta dicta eſt, quam deinde Conſtantius Cæſar, ita ex ſuo nomine appellauit, à Francis obſideri. Quo rumore nonnihil perterritus, impigrè cum paucis ad mare aduolat, nauemq́ ingreſſus dat ſe uento. Erat tum mare flante auſtro, ualde turbatum, quare nautæ admonebant, non eſſe tutum, ut ſe pelago committeret. Ad ea rex inquit: Date protinus uela uentis, raro enim audiui regem aliquem undis ſubmerſum. Ita ſublatis uelis, ac repentè quaſi diuinitus mutato uento, pacatoq́ mari, in Normaniam tanta celeritate peruenit, ut longè famam aduentus ſui præceſſerit. Hoſtes ſubito regis acceſſu territi, confeſtim obſidionem ſoluerunt, in pedes ſe latè dantes, quos ille inſecutus atrociter profligauit, capto autore tanti tumultus, cui nomen erat Helias. Is cùm à Rufo tanquam uecors illuderetur, magna animi audacia in eum conuerſus dixiſſe traditur: Cepiſti me fortuitò rex, qui ſi liber eſſem, facerem ut intelligeres me haud contemptui habendum. Cui ille miſſo ſtatim facto, Vade, ait, ac q̃ peſſimè potes, cõtra me agito.

Sic

Sic Helias cuſtodia liberatus, nihil quod conſtet, poſtea in regem molitus eſt. Sunt tamen qui eum non ueniſſe in poteſtatē uictoris, ſed fuga euaſiſſe prodant. At Rufus ea uictoria ſublatus, poſtquam in Angliam reuertit, cùm militiæ omnia iam tuta putaret, domi more ſuo ſæuiens, totum regnum ad exitū & uaſtitatem uocare non nolle uidebatur, cùm interim Anſelmus Cantuarienſis archiepiſcopus, unus omnium ad cõmunem ſalutem uigilans, uicemq; patriæ incredibiliter dolens, auſus eſt principem admonere, ut tandē aliquando manū ab alieno abſtineret, illudq; recordaretur, regis in primis eſſe, rempub. bona, fortunas ciuium tueri, defendere & conſeruare. Verùm tantum abfuit, ut Rufus uoluerit monitorem officij pati, ut in Anſelmū omnem ſtomachū eruperit: nam inde ſuccenſendi occaſionem nactus, grandem eidem mulctam dixit, ſed poſtea mitius agens eam remiſit, ſolū rogitans, ut ille ſibi impedimēto ne eſſet, ſed potius faceret, quod in rem eius quoquo modo eſſet. Quæ ut parum æqua cùm uir ſanctiſſimus abhorreret, ac præſenti animo ſe facturū negaret, tum eum prius bonis omnibus ſpoliauit, exin exiliū egit. Vir multò innocentiſſimus patienter omnia ferens, Romā perrexit, ubi à Paſchali ſecundo pontifice perbenignè accipitur, quem de miſerrimo Angliæ ſtatu abundè docuit. Rufus autē interea auaritiæ ſtimulis in dies magis magisq; punctus, ubi uidit Anſelmo eiecto, neminē unum in ſuo regno eſſe, qui aduerſus ſua facta, iam mutire auderet, tum quaſi de integro ad quàm magnā faciendā pecuniā rurſus animū intendit: & quia iam deguſtarat pinguē eſſe panē Chriſti, & delitias præbere regibus, ſecundū Iacob oraculū, idcirco lætas ſacrorū prædiorum ſegetes metere cum primis libuit. Itaq; publicani poſtremò nouem, ſeu, ut quibuſdā placet, decem, & duorū cœnobiorū quæ præfectis carebant, item Vintonienſis, & Sariſberienſis epiſcopatuū, ac Cantuarienſis archiepiſcopatus uectigalia magno pretio redempta habuerunt. Ad hoc cõmune ac luctuoſum religionis malum, aliud inde grauius acceſſit: ſacerdotū enim uita quæ rectoribus & magiſtris morū carebat, multò ſolutior facta eſt. Cui morbo, ut ne medicina ulla adhiberetur, rex ipſe nunq; eſt paſſus, ut epiſcopi concilium aliquod haberent: id eò fecerit, ut ne in ſe conſpiraretur, an ut ſua cõmiſſa minus publicè damnarent, parū exploratū eſt. Atqui uulgus more ſuo, credidit Deū eodē tēpore uoluiſſe admonere regē prodigijs futuræ cædis, quò prius mores corrigeret: nam paucis antè diebus uiſus eſt per quietē, abruptis brachiorū uenis, ſanguinē mittere: ſimulq; ferunt monachū quendā ſomniaſſe, ſe uidere regem de cruce pendentis Chriſti imaginē mordere, ac crura rodere dentibus, & poſtea ab ipſo Chriſto pedibus in terrā proiectū. Quod ſimulatq; ei narratum fuit, cachinnū ſuſtulit: quippe ad ſedandā praui ingenij naturā, mors opus erat, quæ animorū uitijs ſola medetur. Ad extremū Rufus urgente fato, uenatū iuit in eos ſaltus, quos uulgò Nouamforeſtam uocant, ubi uenando à quodā Franco milite nomine Gualtero, cui cognomen fuit Tyrello, dum ille parum cautè in ceruū, ſeu nimis accuratè in regem iacularetur, ſagitta transfixus eſt, atq; uno genitu ſine uoce edito, animam efflans ex equo in terram cecidit. Gualterus nemine perſequente, fuga euaſit. Cadauer uehiculo impoſitū Vintoniam apportatur, ac ibidem in æde apoſtolorū Petri & Pauli ſepelitur.

Cognita morte Rufi, gaudium ingens eſt ubiq; ortum, ſic, ut populus uelut carcere eductus, aut uinculis ſolutus, renaſcente iam libertate, frequens ad

templa adire, & uota Deo ſoluere quæ antea pro libertate feciſſet, perinde feſtinaret, ac ſi ille dies qui regis uitæ extremus fuit, ſempiternam patriæ ſalutē peperiſſet. Hinc principes cum primis degendæ uitæ documenta hauriant. Et quid enim cuiuis homini infelicius contingere poteſt, quàm in uita male ſemper audire, & poſt mortem, nomen eius in perpetuam uituperationē uenire? Hunc uitæ exitum princeps habuit, cui nihil potius fuit, quàm religionē negligere, ꝙ aliena rapere, quàm ſuos generatim perſequi, ac exinanire: cui præterea nihil minus cordi, quàm regis officiū facere, quod eſt populi cōmoda ſuis anteponere, amare cum primis bonos, odiſſe malos, & ut hos pœna, ſic illos beneficio afficere. Quæ equidē mala, per quæ nō licuit Rufo uiro eſſe probo, ex uno duntaxat auaritiæ riuulo manarunt: quippe ex altera parte nō deerāt uirtutes, quæ ornamēto eſſe potuiſſent: erat enim militiæ peritus, laboris patiēs, ſui bene gerens negotij, fidei datæ obſeruantiſſimus, in obeundis bellis tam diligens, quàm felix, & à principio liberaliſſimus. Quas ſanè uirtutes auaritia ſola, ut dictū eſt, partim in uitia uertit, partim fœdè cōtaminauit. Interijt IIII nonas Auguſti, anno ſalutis humanæ MCI. Vixit annos tres & quadraginta, regnauit decem & tres. Statura corporis paulò minus iuſta fuiſſe tradit, capillo rufo, id eſt, rubro, unde cognomen inuenit: uentre paulò proiectiore, oculos habuit quibuſdā maculis aſperſos, linguā nequaq́; expeditam, quæ hæſitaret, præſertim intumeſcente ira, corpus ad omnia incōmoda toleranda ualentiſſimum: filios autē ſpreto connubio nō genuit. Fuerunt ea tēpeſtate uiri præſtantes, Remigius Lincolniēſis epiſcopus, ſanctitate & doctrina clarus. Is ex Dorceſtria oppido, quod ab Oxonio ſeptē millia paſſuū aberat, tranſtulit ſedē epiſcopalē Lincolniā, quæ nondū eo in loco cōſtituta erat, quemadmodū in conuentu Londinēſi fuerat primo Gulielmo rege decretū. Et Henricus, qui quanquam aliquando peccarat, quòd dum Remenſienſis cœnobij abbas erat, cùm omnia uenalia cerneret, emiſſet epiſcopatum Nordouicenſem, ſed tamen reliquam ætatem integerrimā uixit, quippe quem adeò pœnituit, ut delictorum eluendorum cauſa Romam profectus, ſpontè ſe dignitate abdicauerit, traditis indumentis inſignibus in manum Vrbani ſecundi pontificis, à quo mox omnis peccati labe iam deleta, munus ſpretum obire iuſſus eſt, qui poſtea domum reuerſus, ſedem epiſcopalem ex oppido Thetfordia, Nordouicum, hominū conuentu & negotiatorū copia maximè celebre, inuexit: ubi loci collegium monachorū ordinis diui Benedicti doctrina & religione excellentium inſtituit, qui ibi dies nocteſq́; Deo hymnos canerent, quibus omnia ad uictū neceſſaria abunde ex ſuo ſuppeditauit, ut ne diceretur imminuiſſe epiſcopatus ſui uectigalia: templum uerò Thetfordienſe Cluniacenſibus monachis donauit. Ioannes itidem Vuallenſis epiſcopus, homo Gallus, per idem tempus cœnobium Bathonienſe rectorū incuria penè labefactatum, ad ſuum Vuellenſem epiſcopatū adiungendum curauit, auctis uectigalibus, quibus monachi uiuerent: atq́; ita anno ſalutis humanæ MXCVI, Bathonia ciuitas pari honore acceptæ Vuellenſis epiſcopalis ſedis ornatur. Ad Ceſtrenſem quoque ſedem, autore Roberto eius diœceſis epiſcopo, Conuentrenſis adiungitur. Vulſtanus uir ſanctiſſimus, de quo ſuprà abundè meminimus, id temporis uitā cum morte cōmutauit. Florebat doctrina & ſanctitate Anſelmus, is acceptis à Paſchali pontifice literis ad regem, quibus ille uehementer increparet, admoneretq́;

returꝗ, ut mutato uitæ inſtituto, melius deinceps de religione mereri uellet, ac mitius cum ſuis, & præſertim cum ipſo Anſelmo ageret, cùm iter in Angliā haberet, de infelici uitæ Rufi exitu cognouit, qui magnum ob id dolorem accipiens, orauit ſuppliciter Deum, ut illi cum primis remitteret, quæ in ſe commiſiſſet. Id pietatis ante omnia, credo, ipſi Deo cordi fuit, quandò ſtatim pòſt Henricus rex Rufi frater bonū antiſtitem ab exilio reuocauit, in omniꝗ præcipuo honore habuit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER VNDECIMVS.

RVFO ſine liberis mortuo, & Roberto Normaniæ duce nondum ex Hieroſolymitano bello reuerſo, Henricus natu minor frater per hæc occaſionem adipiſcendi regni nactus, primùm in omnes fortunas fratris inuadit, quibus male partis ille uti, frui non potuit, ac ut auarus neſciuit: deinde ſumma ope intendit hominū ſtudia in ſe uertere, partim dando, partim grandia pollicendo munera: ſed quia leges quas tulerat pater eius Gulielmus, neutiquam æquas populus iudicabat, illas in primis tollere promittit. Quo factum eſt, ut perducta ad ſuam ſententiam maxima heroum parte, nonis Auguſti, anno à natali Chriſti MCI, & Normanorum aduentu XXXV, poſt factū fratris funus, ab omnibus rex conſalutatus ſit, quē Mauricius Londinēſis epiſcopus in æde ad Vueſtmonaſteriū, more maiorū cōſecrauit, eiusꝗ capiti coronam impoſuit. Henricus igitur eo nomine primus dictus, & per hunc modum regno potitus, ab initio ſacerdotalis ordinis dignitatem, quam frater maximè corruperat, reſtituendam, ſimulꝗ rempublicam ſubleuandā, conſeruandam, tuendam ſibi conſtituit. Itaꝗ Anſelmū antiſtitem Cantuarienſem ab exilio reuocat, epiſcopatum Vintonienſem miſerabiliter uaſtatum Guliemo Gyffardio uiro graui dat, ac cœnobijs quæ diu uacauerant, probatos monachos præficiendos curat, uectigalia publica noua ac grauia aufert, & Ranulphū Dunelmenſem epiſcopum hominē ad quodcunꝗ flagitiū promptum, illius rei ac aliarum rapinarū præcipuū ſuaſorem, impulſoremꝗ, in carcerem conijcit: leges quas Edouardus tertius utendas dederat, in priſtinum uſum reuocat, quæ tamē ſenſim obſoluerūt, Normanis pro cōmodo principis, ad incōmodum Anglorum, leges à Gulielmo primo conditas conſtantiſſimè uſurpantibus. Ita populus tantis leuatur oneribus, ac tot uno tēpore acceptis beneficijs, lætus agebat, adeò ut meritò illud Eſaiæ ſcitum iam prouerbij uice receptum canere poſſet: Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributū? At per hæc officia, atque beneficia in populum collata, regno iam pacato, rex habito ſuorū principum concilio, poſtꝗ ea quæ ad Remp. pertinebant prouidenter tractauit, poſtremò de uxore ducenda cum ſuo domeſtico ſenatu, quem ſibi ex grauiſſimis quibuſꝗ uiris conſtituerat, agitat. Erat Edgaro regi Scotorum ſoror nomine Mathildis, puella cùm forma elegantiſſima, tum ingenuis moribus nutrita, quæ poſt mortē parentum, ut procul ab omni eſſet iniuria, inter monachas uitam degebat, eius uirginitate, uti quidam prodidere, Deo dicata. Hanc Henricus de ſuorū conſiliariorū ſententia, ſibi uxorem depoſcit: quem

puella quæ à connubio abhorrebat, facilè repudiauit. Qua repulſa cœpit iuuenis magis magisq; inſano amore flagrare, ita, ut iterum Edgarum per legatos rogarit, ut ſuam affinitatem ne aſpernaretur, quæ utriq; commodo foret. Edgarus qui non minus magni regis iram timebat, quàm amicitiã concupiebat, ſororem etſi inuitam Henrico ad extremum in matrimonium dedit. Dicitur hæc puella cùm uidiſſet ſibi uotum uirginitatis eſſe uiolandum, omnibus precibus execrata eſſe prolem, ſi qua ex ſe crearetur: quod omen haud fuiſſe uanum, perappoſitus infrà demonſtrabit locus. Sunt qui tradant hanc puellam non ab Edgaro fratre, ſed à parentibus Henrico regi locatam fuiſſe, quanquã ijdem in uita Rufi, de illorum obitu abundè meminerunt, adeò, ſicut aiunt, oportet mendacem eſſe memorem.

Interea recuperatis à noſtris ducibus Hieroſolymis, Robertus dux in Normaniã optatiſſimus cunctis mortalibus rediјt. Legimus in omnibus ferè Anglicis annalibus, duces Chriſtianos in eligẽdo rege Hieroſolymorũ, ad rogandam Dei ſententiã conſtituiſſe, ut ſinguli in templo ante principẽ aram, cereas candelas ardentes tenerent, orantes Deum, quò ſibi mentẽ donaret bonã, ut illud munus homini digno deferrent: & accidiſſe, ut Robertus diuino nutu rex deſignatus fuerit, quòd eius candela ſubitò extincta, ac mox accenſa eſt: ſed illum ſpreto oraculo, id minimè cæteris ducibus patefeciſſe, imò, ut non nemo affirmat, id decoris à cunctis ſibi delatũ temerè repudiaſſe, ut qui ad regnũ Angliæ opulentius ac quietius iampridem adipiſcendum animũ adiunxiſſet. Ex quo ferunt ex eo die, nunquã Roberto poſthac fortunã, hoc eſt, ſequundũ rerum euentũ fauiſſe. Cæterũ aliј autores non contemnendi, qui cum primis diligenter iſtuc Hieroſolymitanũ bellũ ſcripſerunt, Gotthofredum uirum poſt hominũ memoriam excellentiſſimũ, tradunt de cõmuni omnium ſententia regem creatũ, nulla facta mentione, neq; de Roberto, neq; de eiuſmodi modo regis optandi. Vbi autem in Angliam fama aduentus Roberti perlata eſt, nonnulli quibus Henrici imperiũ graue iam uidebatur, & innouandi omnia magnum ſtudium erat, crebris literis eum ſolicitant, ut ad regnum ſuum recuperandum primo quoq; tempore ueniat, ac opes & auxilia pollicentes, omnia cum eo ſe gratiſſimis animis conſociaturos eſſe affirmant. Quibus rebus licet dux ſatis ad bellum faciendũ inclinatus eſſet, nõ perinde motus eſt, quòd Anglicos principes generatim accuſabat, qui dum ipſe reip. Chriſtianæ cauſa, longè gentium abeſſet, paſſi eſſent ut à fratre regno paterno fraudaretur: ſed diſſimulandum ratus, haud multò pòſt plus fidei habuit nuntio à Ranulpho Dunelmenſi epiſcopo, qui paucis antè diebus clàm & noctu ex carcere aufugerat miſſo, adeò ut tum ſuis, tum auxiliariũ fultus uiribus, exercitũ magna cũ cura & diligentia conflarit. Quod cùm Henrico nuntiatũ eſt, nihil ſegnius tam nauales quàm terreſtres copias cogit, & ut hoſtes finibus arceat, properè claſſem in locis opportunis locat, duceſq; iubet ſpeculari à longè, & quà naues hoſtium curſum tenere uiderint, eas à littore propulſare. Ipſe uerò non longè ab Haſtyngo uico caſtra ponit, uti, ſi fortè Normani in terram deſcendant, ilicò obuiam fiat. Robertus pari celeritate impoſito in naues exercitu, in Angliam uerſus iter facere incipit, præmiſſis nonnullis nauibus ſpeculatoriјs, quæ locũ eligerent ad deſcendendũ in terram idoneum, ac tutũ. Hæ fortè inciderunt in claſſem regiam, quæ tamen nullo tentato certamine, ad ducem reuerſæ, ſignificarunt

ſicarūt in proximo hoſtes adeſſe. At Robertus nihil formidans, ſed confidens naturæ animi omnibus gratæ, qua facilè ſibi hominum fauorem conciliabat, propius claſſem regiam acceſſit, cœpitq; milites blandè alloqui, pollicendo, ac dando dona, quorum ad ſe bonā partem allexit. Illis igitur ducentibus, in portum peruenit, ad oram Oceani auſtralem, quem Portimuthū uocant: ubi poſtquā exercitū per aliquot dies à labore refecit, Vintoniā uerſus mouit paſſim ad eum ſocijs cōfluentibus. Rex certior factus de aduentu pariter hoſtiū, ac ſuorum defectione, continuò copias eduxit, & non longo ab illis interuallo conſedit, quid agerent, molirenturq;, expectaturus. Parabant ſe fratres ad prælium cōmittendum, cùm haud minimi uſus principes quidam utriq; parti ex æquo fauentes, ac ob id, tam nefariam diſcordiam in primis abhorrentes, agere de pace cœperunt, quibus demum autoribus, ad pactionem uentū eſt. Itaque placuit, ut Hēricus qui patre rege natus eſſet (nam eum Gulielmus pater poſt regnum adeptum genuerat) Angliæ regnum obtineret, & quotannis in ſingulos annos, terna millia marcharum Roberto daret, & qui prior ſine liberis decederet, alterum hæredem teſtamento ſcriberet: inſuper ut Anglis ac Normanis ſine fraude prorſus eſſet, quòd uel Henrici, uel Roberti partes ſecuti fuiſſent. Hoc negotio maturè confecto, dux qui erat homo fortis, non item uir conſtans, ſatis huiuſmodi pacto fœdere contentus, nō multò pòſt in Normaniam reuerſus eſt.

Aſt rex externo bello liberatus, tum ſeditiones domeſticas ſedare cupiens, Robertum Salopiæ comitem, Hugonis (de eius interitu proximo libro memini) filium, hominem perfidioſum in exilium eiecit, capto caſtello Arundello, ubi ille cum ſui ſimilibus, noua conſilia turbandi regni conferebat. Quo facto, pacatiſſimus ſecutus eſt regni ſtatus, quod tamen ipſi Henrico bono non fuit. Is nimirum hac præſenti felicitate elatus, tantum ſibi ſumere cœpit, ut ſua duntaxat autoritate, & epiſcopos faceret, & factis epiſcopatuū poſſeſſionem daret. Porrò circiter hæc tempora, principes ubiq; gentiū cœperunt illud ſibi ius declarandorum epiſcoporū uindicare, quod & hodie mordicus tenent, quemadmodum nos in noſtro de Inuentoribus rerum opere, libro quarto, capite decimo, demonſtrauimus. Hos Anſelmus Cantuarienſis antiſtes, ut abortiuos religionis filios, quos uocant, conſecrare recuſabat, imò quicquid de eorum electione actum foret, pro nihilo habens, principem ſummè admonebat, ne ſanctos ritus, néue religionis iura, & cærimonias uerteret, pollueretq;. Veruntamen tantum abfuit, ut rex ijs moueretur monitis, ut etiam in ſententia obſtinatius permaneret: quippe paulò antè Thomas Eboracenſis archiepiſcopus è uita migrauerat, & in eius locum ſurrogatus fuerat Girardus, homo ſagacis ingenij, ſed honoris & gloriæ ultra quàm par erat, cupidus. Hunc igitur Henricus rogauit, ut epiſcopos ab ſe renuntiatos non repudiaret, qui protinus ei morem gerens, quamuis illud contrà eſſet, atq; liceret, omnes eiuſmodi epiſcopos conſecrauit, præter Gulielmum Gyffordium Vintonienſem epiſcopum electum, qui id conſecrationis munus ab eo accipere abnuit, propter quod facultatibus ſpoliatus, in exilium ablegatur. Affectus eſt etiam multis contumelijs Anſelmus acerrimus cauſæ defenſor, qui cùm uideret eam labem in dies magis magiſq; multis locis fieri (nam cæteri etiam priuati homines, exemplo regis, ſuo arbitratu presbyteros ſacerdotijs præficiebant) & bre

ui omne ordinis robur eſſe corrupturam, niſi remediũ adhiberetur, ſtatuit potius uitæ periculum adire, quàm Reip. unquam deeſſe, ſecundũ illud euãgelicum, Paſtor bonus animã ſuam dat pro ouibus ſuis. Itaq; nunc orando, nunc urgendo, nunc minitando, Deum nõ eſſe talem impietatem laturũ, eò regem perpulit, ut ſpontè dixerit ſe rem omnẽ controuerſam ad Paſchalem Romanũ pontificem relaturũ, eiusq; decreto ſtaturũ, ac ad id maturè agendum miſſurũ cum literis legatos, qui primũ, ut mos eſt, pollicerentur ipſum fore ipſius Ro. pontificis dicto ſemper conuenienter audientẽ, deinde cauſam hanc agerent. Similiter quò pro ſe quiſq;, qui ſacerdotia & dignitates eiuſmodi conſecutus eſſet, res ſuas impigrè tueretur, omnibus qui ire uellent, poteſtatem Romam pergendi ſe facturum promiſit: quod & protinus fecit. Regij oratores profecti ſunt, Herbertus Nordouicenſis, & Robertus Lichefeldenſis epiſcopi, quos Henricus in conſilio habebat: inde ſecutus eſt Anſelmus, Girardus Eboracenſis, ac Gulielmus deſignatus Vintonienſis. Accepit eos Paſchalis pontifex Romanus perbenignè, atq; animo libenti audiuit: ſed in primis ſummum habuit honorem Anſelmo, quippe cuius probitatẽ, modeſtiam, grauitatẽ iam pridem nouerat. Legati functi primo legationis officio, proponunt cauſam ortæ controuerſiæ inter regẽ & Anſelmũ, eamq; acriter defendunt: contrà Anſelmus & cæteri æquis rationibus ut iniquã confutant. Quare pontifex cùm illud quoq; pontificio iure conſtitutũ ſit, ratam non eſſe adepti ſacerdotij poſſeſſionẽ, quam epiſcopus non dediſſet, mandauit ut in poſterũ tempus, neq; rex neq; quiſquam alius eiuſmodi ius ſibi eſſe cõtenderet, ſed epiſcopos antea factos confirmauit, ne illud ſeminariũ foret diſcordiarum, ſi repudiaſſet. Ita re peracta, legatos regios dimiſit, & Anſelmũ magnis muneribus, Girardum uerò archiepiſcopũ Eboracenſem pallio donauit, qui paulò pòſt in Angliam reuerſi, pontificis decretũ regi renuntiarunt. Ille qui à malis ſacerdotibus ſubornatus, iudicauerat ſacerdotalẽ ordinem eſſe debilitandũ, nec libenter id audiuit, nec prius manum abſtinuit, quàm multis Anſelmi cùm precibus, tum rationibus uictus, ad extremũ grauatiſſimè apoſtolicum præſcriptum admiſerit. Anſelmus per hunc modum animo regis ab errore reuocato, celebre epiſcoporum concilium toto ſacerdotum cœtu coacto, Londini habuit, in quo multa ſuſtulit quæ religioni obeſſe uidebantur, multaq; ſalutaria conſtituit: quamobrem ſtatus rei ſacerdotalis multò florentiſſimus eſſe cœpit. Sed illud in primis non magis iuſtè quàm piè egit, quòd aliquos de religione male meritos, aut contra ius fasq; ſacerdotia cõſecutos, partim deſecrandos, partim ipſis ſacerdotijs priuandos decreuerit: uerùm cùm bonam illorum partem poſtea pœnituiſſet, miſericordia motus pari ſtudio apud pontificem Ro. egit, ut ad priſtinam dignitatẽ ritè reſtituti fuerint. Rex etiam nonnulla in codẽ conuentu conſtituenda curauit, quæ ad bene beateq; uiuendum conducerent. Sunt, qui ſcribant hunc conuentũ antè peractum fuiſſe ab Anſelmo, quàm Romã peteret, & ipſum poſtea redeuntẽ Lugduni aliquot dies moratũ, ibiq; ab Henrico exulem denuntiatũ fuiſſe, ac paulò pòſt archiepiſcopatu priuatũ, propterea quòd fuiſſet autor, ut pontifex Ro. contrà quàm ille cuperet, de re controuerſa iudicauerit. Multa præterea à uero longè aliena tradunt, quæ ſi uerbis perſequi uellem, multò quàm par ſit, longius me à propoſito traherent.

Per idem temporis Robertus Normaniæ dux in Angliam uenit. Hunc uirum

rum ſanequàm facilem æquè ac liberalem, Henricus qui iam ſedulò ſuis commodis ſtudebat, ita blandis uerbis affatus eſt, ut ſponte ſua, illa tria millia marcharũ, quæ quotannis ex fœdere perſoluebat, in perpetuũ ei remiſerit, qui ita uacuus paucis pòſt diebus in continentẽ reuerſus eſt. Pœnituit ſecundũ hæc Robertũ liberalitatis, qua erga fratrem minimè indigentẽ, & tempore non neceſſario uſus fuiſſet: quare teneri non potuit, quin animo inimiciſſimo diceret ſe ab eo fallaciter circumuentum. Hæc ubi Henricus reſciuit, pari atque ille flagrans ira, confeſtim bene magnam armatorũ manum in continentem miſit, quæ Normaniæ fines uexaret. Milites profecti latè cuncta profligant, quibus tantũ abfuit, ut quiſquam ſe opponeret, ut etiam propè faueret: nam nobilitas iuxtà atque plebs leuitate Roberti ducis offenſa erat, quòd ille antea ſemel atque iterum Henricum ut ſui regni occupatorem infeſtis armis petiuiſſet, & cùm iam uictoriã in manu teneret, feſtinanter ac inconſideratè cũ eo pace ſe coniunxiſſet. Igitur regij milites quaquauerſum ibant, impunè omnia deuaſtabant, tametſi Roberto duce pro uiribus reſiſtente. Interea rex cognito tali rerũ ſtatu, tum in ſpem erectus potiundæ Normaniæ, cum ingenti exercitu illuc traiecit, ubi primo aduentu, deficientibus à duce fortiſſimis quibuſque Normanis, nullo fermè negotio, Cadomũ & Eburouicũ ciuitatem agro circunquaque populato, in ſuam ditionem redegit: quas urbes cùm præſidio firmaſſet, præcipitante iam æſtate, hac uictoria in præſentia contentus, in Angliã redijt. At Robertus interim cogitans ſecum quàm longè uiribus impar eſſet fratri, deficientibus paſſim ad illum Normanis ſuis, uel in quo periculo res ſuæ forent, & quàm difficilè eſſet illis remedium inuenire opportunũ, cùm præſertim Britanni atque Andegauenſes populi finitimi, quos Cæſar Andes appellat, cum rege ſtarent, decreuit ſine armis, ſpem omnem pacificationis in charitate fraterna ponere: & quia parum ſpei in legatorum miſſione habendum exiſtimabat, ipſe cum paucis in Angliam ad fratrem uenit, qui id temporis Northantoni morabatur. Hîc dux ſupplex pacem à rege petit, oratque per omnes deos, per nomen propinquitatis, ut ſi non ſit memor fraterni amoris, at ſuæ humanitatis, ſi non gratiæ & miſericordiæ, at cogitet quemadmodũ neque bellum inter fratres ſine dedecore geri, neque uictoria laudi honori ue eſſe poſſit, & propterea nolit oblatam ab ſe pacem, amicitiam, beneuolentiam concupitam repudiare, cùm etiam ſe ac omnia ſua ultrò dedere paratus ſit. Rex ad hæc nihil motus, ſed indignatus, quædam preſſo ore minaciter locutus ſeſe auertit, ut qui uel antea experimentis nouerat fratrem ingenio eſſe mobili, uel deſtinauerat in eum ad internitionem ſæuire. Robertus fratris ſuperbiam auerſatus, deteſtatus, execratus, maturè domũ reuertitur, ſeſe aut mortis aut ſeruitutis periculo cõmiſſurus, ſui decoris ulciſcendi cauſa, quippe qui uidebat nihil eſſe, quod amplius quicquã in fraterno amore poneret: itaque ſumma ope bellum comparat, undecunque auxiliarijs copijs conquæſitis, quanquam Henricus parum ſpatij ad arma paranda dederat, qui eum abeuntem in Normaniam ſecutus eſt, cum nouo militum ſupplemento. Hîc haud longo inter ſe interuallo, caſtra ponunt, impigrè ſeſe ad pugnam faciendam expedientes. Rex qui præſtabat numero armatorum, prior militem in aciem educit: dux itidem nihilo ſegnius facit. Sic alteros alteri ſtimulantes, dato utrinque confeſtim ſigno, prælium committunt. Regij milites plus nimio multitudine freti, ſine ordine e-

greſſi, quacunque libet prorumpentes, hoſtem ferro maximè urgent. At Normani à ſuo duce militaris diſciplinæ optimè gnaro inſtructi, in ſuo pro ſe quiſque gradu obnixi inſtant, ipſo interim Roberto nunc præliando, nunc hortando, ſuum officiũ faciente, ac ſimul Gulielmo comite Moritonij acriter inter primos dimicante, ita ut acies regia quæ, ut dictum eſt, ſua ſponte erat ordinibus egreſſa, iam penè ſuis diffiſa uiribus, ſenſim in fugam ſe uerteret. Stabat tamen contrà dux, ſuos in ordine tenens, ac continenter preſſo pede hoſtem feriens: iamiamq; uictoria in manu erat, paſſim cadentibus hoſtibus, cùm rex animaduertens ſuos iam manifeſtè fugere, magno clamore in fuga continuit, ac ſubitò uniuerſos equites in hoſtiũ aciem à lateribus prorumpere iuſſit, qui tanto impetu inuaſerunt, ut eam fregerint. Quo facto, omnis regius peditatus ſimul cum ipſis equitibus undiq; emergentibus, ſe quanta maxima potuit ui, in Normanũ concitauit. Tolerauit hoſtis impetum aliquantiſper, donec magna ex parte circunfuſus fugam quærere cœpit, ſicuti fieri ſolet, quando pauci curſu diſſipati à multis undique ferro petuntur. Deinde rex uictor ita fugientes inſecutus ingentem edidit cædem, nõ incruento tamen milite, Normanis deſperata iam ſalute, ferociter etiam inſurgentibus in perſequentes. Robertus cum comite Moritonij inter confertiſſimos hoſtes, etſi maximè omnium pugnans, capitur, ſeu à quibuſdam ſuis pretio corruptis proditur, ut non nemo tradit. De numero utriuſq; partis occiſorũ non eſt qui planè meminerit, cùm tamen prodant non aliã ad eum diem pugnã in Normania pugnatam maiore cæde inſignẽ: propter quod, apud uulgus fama eſt, cometẽ eo loci aliquot per dies apparuiſſe, & aliquanto pòſt duas lunas ſuo orbe plenas uiſas, unã ad orientem, alterã ad occidentẽ ſolem coruſcantẽ. Henricus tanto bello perfunctus & Normania tota continuò peragrata, ac præſidio firmata, cuius demũ imperio potitus eſt, perinde ac pater olim futurũ eſſe prædixerat, cũ fratre captiuo in Angliã rediens more triũphantis, à ſuis accipitẽ. Fuit is annus ſeptimus cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCVIII, Roberti ducis calamitate nobilis, qui honoribus, fortuniſq; omnibus ſpoliatus, in carcerẽ datus eſt, ad oppidũ Vualliæ, quod Cardiffum dicunt, ubi loci uigeſimoſexto pòſt anno, partim ſenio, partim animi mœrore confectus mortẽ obijt, uir certè præſtantiſſimus, & cum quouis belli duce cõparandus, ſi aut paulò cautior, aut in ſententia conſtantior fuiſſet. Sunt, qui ſcribãt regem poſt aliquot annos eum miſſum feciſſe, mandaſſeq;, ut intra quadraginta dies, & duodecim horas (eo enim temporis ſpatio, bis ſe æſtus Oceani ex alto incitat) Anglia & Normania patria iureiurando repudiata, quamprimũ nauem conſcenderet, in perpetuum exiliũ iturus, & inde neſcio quid inſidiarũ in regem molitũ captũ fuiſſe, luminibusq; priuatũ, ac rurſus in cuſtodiã traditũ. Hæc forma exilij indicendi olim à diuo Edouardo, cuius lex de ea re extat, introducta, hodie etiam ſeruatur, quoties quis delicti reus ad templũ confugerit, excepto, quòd uſq; ad littus crucem manu geſtat ueluti ſignum ſeruatæ uitæ, per religionem. Ac Robertus hunc habuit miſerabilem uitæ exitum, quo eum dignum dicunt, propter impietatem, qua patrẽ perſecutus eſt. Vxorem duxit in Sicilia, ex Hieroſolymitano bello rediens, filiam Rogerij Apuliæ ducis, & ipſius inſulæ comitis, hominis Normani, ex qua ſuſcepit unicum duntaxat filiũ, nomine Gulielmum, quia uxor paucis pòſt diebus, quàm enixa eſt, interijt. Nomen mulie-

ris,

ris,quod ſciam,non ponitur.De hoc Gulielmo clara indole puero, aliàs plura memorabimus.Atq; ſic Normania ad Angliæ regnum adiuncta eſt.

His temporibus inundante præter naturam Oceano,multi ex Flandris,ipſius maris accolæ,patrijs ſedibus pulſi,in Angliam peruenerunt,qui ab Henrico locum ad habitandū petentes, Orientalem inſulæ partē occuparunt: ſed quadriennio pòſt,loco coloniæ,inde in occidentalem Vualliā ducti ſunt. Eo etiam anno,qui fuit octauus,cùm Henricus regnare cœpit,moritur Edgarus Scotiæ rex,uir integritate,cōſtantia,modeſtiaq; ſingulari,cui ,Henrico fauente,Alexander frater ſucceſſit.Conceſſit etiam naturæ per id tempus, Philippus rex Francorum primus,quem Ludouicus filius cognomento Craſſus ſecutus eſt,iuuenis ſagacis ingenij,& militaris artis nō imperitus.Quæ res Henrico dubitationē attulit, ne in Normania noui motus à ſuis fierent, Gallis inſtigantibus,qui eò primo quoq; tempore profectus eſt,ubi licet omnia pacata eſſent, tamen ad omnem nouarum rerum euentum ualidioribus præſidijs locos omnes firmauit.Quo facto,in Angliam redijt:cui ſtatim fuere obuiā legati Henrici quinti,paulò antè Imperatoris deſignati, quos ille miſerat,ut poſcerent ſibi in matrimonium dari Mathildem eius filiam quamuis nondum nubilem.Audiuit eos rex perbenignè,& nequaquam affinitatem aſpernatus, filiam Henrico deſpondit,factisq; uaria ludorum celebratione ſponſalibus,legatos non illiberaliter donatos domum dimiſit. Iam aderat annus,cùm Henricus regnare cœperat,decimus, nobilis morte Anſelmi Cantuarienſis antiſtitis. Is homo Italus Auguſtæ, quæ urbs eſt ad radices Alpium ſita, claris parentibus natus,in Normaniam fortè peruenit,dum admodum puer,& literis pro ætate ſatis eruditus, patris ſæuitiam fugiebat, quam nullo neque officio, neque humanitatis genere lenire potuerat. Hic itaque ſuapte natura bene inſtitutus, Lanfrancum magni nominis & doctrinæ uirum audire cœpit, quo doctore, multò peritiſſimus modeſtiſſimusq; breui euaſit, adeò ut longè ſuos condiſcipulos anteiret:quem poſtea quinque & uiginti iam natum annos, Lanfrancus ad inſtitutum uitæ monaſticæ cultusq; æmulationem duxit, qui inde Beccenſis abbas creatus,non magis piè quàm diligenter ſuos monachos inſtituit:poſtremò Cantuariēſis antiſtes factus nihil antiquius habuit,quàm de religione,de republica,mirum in modū bene mereri,quamuis paſſus multas à Rufo,uti alibi diximus,iniurias,quem ſacerdotalem ordinem labefactantem inclyta uiri ſanctitas omnibus modis coërcuiſſet, ſi eius aures aliquando ſalutaribus monitis patuiſſent. Anſelmus præter cætera pietatis officia, quibus iugiter inſeruiebat, cùm multa doctrina clareret, omnem ſtudiorum ſuorum rationem ad religionis uſum contulit: ſcripſit enim libros de Meditationibus,Cur Deus homo:de Libero arbitrio,de Similitudinibus,de Cruce,de Ioanne Baptiſta.Et ad extremum,ut tradunt, condidit cœnobium Ceſtriæ, monachorum ordinis diui Benedicti. Moritur poſt annum,quàm ſedere cœperat,decimumſextum:uixit annos ſeptuagintaſex.Fuit ille annus ſalutis humanæ M C X I. Sepultus eſt in æde Chriſti Cantuariæ,& inter diuos haud multò pòſt relatus. Illo ipſo anno, mortuo Gerardo Eboracenſi archiepiſcopo,Thomas regis domeſticus ſacerdos ſucceſſit,ordine Eboracenſium antiſtitum uigeſimusſeptimus.Id quoq; temporis epiſcopatus Elyenſis inſtitutus eſt:quippe cœnobiū monachorum ordinis diui Benedicti in inſula Ely

opulentiſsimum, abbas nomine Ricardus regebat, illudq; unà cum inſula, ac Cantabrigienſi comitatu, Lincolnienſis erat diœceſis. Huic itaq; eius dignitatis cupido in mentem uenit, ibidem pontificiam locare ſedem, quò & locū & ſe celebraret: qui primū cum rege, deinde cum Lincolnienſi epiſcopo agitauit, de nouo inſtituendo epiſcopatu: quibus demū conſentientibus procurauit, ut ipſe comitatus Cantabrigienſis unà cum inſula, Elyenſi futuræ diœceſi, & monachis ac præfecto quem Priorem uocant, qui illis loco abbatis præeſſet, poſſeſsiones nō mediocres aſsignatæ fuerint. Quæ ita peracta, Paſchalis Ro. pontifex ſua autoritate comprobauit. Verùm inter hæc, Ricardus abbas morte obita, deſtinati honoris compos fieri nequiuit: quare Henricus Bangorienſis antea antiſtes, primus Elyenſis epiſcopus creatus eſt. Atq; ita uſu uenit, ut alius fuerit qui ſeminauerit, & alius qui meſſuerit, ut prouerbiū eſt. Cæterū ea res bono fuit tam ipſi cœnobio, quod hac noua ſede ualde honeſtatū eſt, q̃ Lincolnienſi epiſcopo, qui cùm latam habeat diœceſim, nonnihil hoc modo cura leuatus eſt. Per idem tempus, multa prodigia nūtiata, ſanè memoria proditū eſt, flumen Trentam per totum integrū diem, ſpatio mille paſſuum non fluxiſſe, ſed perinde quaſi aliò curſum flexiſſet, eam partem aluei adeò per id interuallū uigintiquatuor horarū deſeruiſſe, ut homines ultro citroq; per ſiccam arenam graderent̃: at poſtea more ſuo fluere cœpiſſe. Item porcā enixam eſſe fœtū facie humana inſignem, & pullum gallinaceum quadrupedem natū.

In partibus tranſmarinis, interea Fulco Andegauenſis comes, qui rebus Anglicis iam palàm inuidebat, dolebatq; Roberti ducis uicem, & in armis erat, Conſtantiam ciuitatem occuparat, conciliatis pecunia ciuibus. Quod ubi ad regem perlatū eſt, ſtatim in Normaniam profectus, urbem amiſſam recuperauit, raptis ad ſuppliciū nonnullis ex ciuibus, multiſq; incōmodis comitem affecit: quo ex ſententia expedito negotio, in Angliam reuertit. Reſtabat adhuc aliud bellū conficiendū, hoc eſt, ſtudiū pecuniæ dirimendum, quod bene multos angebat, torquebat, diuexabat, uidentes principem ſenſim alienis fortunis imminere. Siquidem quintus iam erat annus, cùm Cantuarienſis archiepiſcopatus uacaret, cuius rex interim uectigalia capiens, cùm admoneret̃ ut ad eam dignitatē aliquē grauem uirū euocandū curaret, reſpōdere ſolitus erat, ſe quærere hominē, qui doctrina, qui probitate, qui prudentia nō longè inferior eſſet Lanfranco, aut Anſelmo: & quia nullus talis occurrebat, propterea pati illam uſq; eò ſedem uacare, dum Deus uirū quempiā offerret idoneū: perinde quaſi eam rem magis curæ, q̃ cōmodum haberet. Sed tandem ſentiens ſibi palàm id uitio dari, ut ea careret infamia, Rodulphū uirū probū Roffenſem epiſcopum, ordine antiſtitū trigeſimūquintū, archiepiſcopū dixit. Obijt mortē eodem ferè tempore Thomas Eboracenſis archiepiſcopus, quem Thruſtinus uir magno animo & doctrina ſingulari ſequit̃. Is ſtatim de autoritate cum Cantuarienſi certare cœpit, & quamuis à rege rogaretur, ut ſeruaret, quod cæteri archiepiſcopi Eboracenſes ex officio feciſſent, acquieſcere tamen noluit, cùm præſertim Rodulphus morbo implicatus, cauſæ corporis curā præuertere cogeretur. Thruſtinus nōnullos conſecrauit epiſcopos Scotos, & ante alios, Gillam Aldanū Candidæcaſæ electum epiſcopū, qui mox dixit coràm, ſe paratū ei omni tempore obedire, iuſq; iurandū, uti moris eſt, conceptis uerbis dedit. Per eos dies, Vigornia incendio tota ferè abſumpta eſt, quæ cùm ad Vualliā perti-

pertineat, eam putarunt flammā prodigiū fuiſſe Vuallici motus, qui ſecutus eſt. Porrò Vualli quibus magna fiducia orta erat, ex infelici euentu bellorum à Ruſo contra eos geſtorū, & qui pacem atq; otium iuxtà faſtidiebant, Anglicos agros populari, finitimos populos eodem momēto ad arma concitare cœperunt. Quapropter ingens Henricū libido inuaſit eos domandi, ut ne ita à ſuis turpiter ab oculos quotidie tumultus fierēt. Itaq; conflato ad punctū temporis ualidiſsimo exercitu, in Vualliā proficiſcit̃: & quia Vualli magis locorū iniquitatibus ꝙ armis confidentes, paſsim per ſyluas, & loca deuia errabundi hoſtem expectabant, idcirco omnes ſaltus milite circunſidet, ac mox intra ſyluas immittit, qui Vuallos more ferarū uagantes inſequant̃. Quo facto, nulla adhortatione regis opus fuit, quādò ſuus cuiq; animus memor ignominiæ notæ antea inuſtæ adhortator aderat: igitur ſtrictis gladijs, rapido curſu in hoſtē undiq; ferunt̃: nihil illic imperatoriæ artis in ordinibus, aut ſubſidijs diſponēdis fuit, omnia ira militari agente. Itaq; rebelles ex omni parte ferro impulſi atrociter cædunt̃. Ex quo nō facilè tantū aliàs ſanguinis atq; cædis factum fuiſſet, niſi armis temperatū foret: ubi enim Henricus uidit Vuallos paſsim cadere, & omiſsis armis, latè fugientes in ipſa fuga trucidari, iuſsit milites parcere. At qui ſuperfuerant tantæ cladi, ueniam orantes ultrò ſeſe dediderunt. Rex per hunc deniq; modum, Vuallis populis ferociſsimis domitis, poſtꝙ loca omnia præſidio firmauit, ſummo gaudio triumphans Londinū redijt, poſt annum quàm regnare cœperat, quartumdecimū. Quo tempore cùm Mathildis regia puella iam uiro matura ab Imperatore Henrico, cui pacta erat, peteret̃, rex cauſa dotis illi parandæ, tributū iugeratim, hoc eſt, per ſingula iugera terræ, ſoluendum populo indixit: ex quo ubi multū pecuniæ exegerat, puellam cum grandi dote, ad uirum primo quoq; tempore deducendam curauit. Secuti ſunt iſtud inſtitutum quærendarum dotium ad collocationem filiarū, cæteri deinde reges, adeò poſteritas ſuorum commodorum tenax ſemper fuit.

Henricus poſt hæc in Normaniam profectus, eius regionis Gulielmum filium ducem fecit, uniuerſumq; populum in eius uerba iurare iuſsit. Hinc mos inoleuit, ut reges deinceps filium maiorem natu quem ſibi ſucceſſorem optaſſent, Normaniæ principatu donarent. At rex poſtquam ſtatum Normaniæ pacatiſsimum reddidit, in Angliam ſtatim reuerſus eſt. Ipſo eo anno ſexto Iduum Octobr. adeò magnam in Oceano circa inſulæ oram, diminutionem aquarum factam tradunt, ut per longum ſpatium unda ſeſe in altum recipiens, ſiccum littus in æſtuarijs reliquerit, idq; duraſſe totum integrū diem, ac pro miraculo habitū. Præterea ferunt aliquot flumina, quæ ex æſtu Occani bis ſemper horarum duodecim ſpatio augentur, minuunturq;, ita decreuiſſe, ut bene multis locis facilè tranſirentur. Henricus cùm domi foriſq; uacaret à rebus bellicis, conuerſus hinc ad confirmandū regni ſtatum, tam ſacerdotum quàm reliqui populi principes Sariſberiam conuocauit. Hîc habito concilio, quod è Republica eſſet, maturè prouiſum. Item ſi quid publicè aut priuatè diſcordiarum aut litium inter optimates erat, ſimul compoſitum ſedatumq; eſt, præter cauſam inter Cantuarienſem & Eboracenſem diu antea agitatam, cùm Thruſtinus decreto ſtare noluiſſet, propter quod rex uehementer iratus, iuſsit eum aut parêre, aut epiſcopatu ſe abdicare, qui, uti quidā prodūt, neutrum fecit, ſed à Caliſto ſecundo Ro. pontifice defenſus, pertinaciter cōtra-

Cantuarienſem in ſentẽtia perſtitit. Alij ſcribunt eum maluiſſe de dignitate cedere, ꝗ ſibi cum Cantuarienſi iuriſdictionis cõmunitatẽ eſſe. Cæterũ ſatis conſtat illũ poſt multa accepta ob eam pertinaciã detrimenta, & archiepiſcopatũ retinuiſſe uſq; ad ſenectã ætatẽ (nam tunc ſe ſpontè pontificatu abdicauit, monachusq; effectus eſt) & cum Cantuarienſi ſemper de iuriſdictionis iure decertaſſe. Hinc cernere licet, iam tum epiſcopos cœpiſſe delirare cupiditate ac ambitione cæcos, qui nõ uiderint ſuũ officiũ eſſe, ſpretis omnibus, quæ uulgus miraẽ, hominũ animarũ ſaluti tantũmodo conſulere. Poſtremò in eodem concilio omnes principes regni ſuo more cõceptis uerbis ipſi regi pariter, ut Gulielmo eius filio, iuſiurandũ dederunt. At illud appoſitè dicere habeo, reges ante hæc tempora, nõ conſueuiſſe populi conuentũ conſultandi cauſa, niſi perrarò facere, adeò ut ab Henrico id inſtitutũ iure manaſſe dici poſsit, quod tam altis defixũ, uti etiã nunc, radicibus ſemper ſtetit, ut deinceps quicquid ad rempub. bene gerendã, eiusq; conſeruationẽ deliberandũ foret, illud ad concilium referreẽ: & ſi quid aut regis aut populi iuſſu decretũ factumq; eſſet, id totũ pro nihilo habereẽ, niſi eiuſmodi concilij autoritate foret comprobatũ. ac ne imperitæ uulgi multitudinis, cuius propriũ eſt nihil ſapere, iudicio conſiliũ impediretur, certa lege exceptũ fuit à principio, qui ex ſacerdotũ cœtu, quíue quótue ex reliquo populo uocari deberent ad conciliũ. More Gallico, uulgò parliamentũ appellãt, quod unuſquiſq; rex initio ſui principatus habere ſolet, ut ibi ſi quid ex antiquis inſtitutis, legibúſue tollendũ, ac rurſus condendũ ſit, id de conſilij ſentẽtia fiat: qui & deinde quoties res poſtulat, ſuo arbitratu, illud ipſum cõuocat. Modus aũt conſultandi eſt eiuſmodi. Cùm enim de principũ pariter atq; cæteri populi cõmodo, in cõcilio agatur, ut æqua unicuiq; loquendi poteſtas fiat, alteri ab alteris diſiuncti conſulũt: nam rex, pontifices, principes, & abbates in unũ conueniunt locũ, ibiq; conſident: at procuratores ciuiũ populiq; in alterũ proximũ, ubi de rebus agendis inter ſe diſputant. Iſti ex ſe unũ uirum grauẽ optant, quem prolocutorẽ uocant, is proponit res agitandas, rogat ſingulorũ ſententias, de ijs quæ decreta ſtatutaq; ſunt, ad principes refert: etenim nihil ratũ habeẽ, niſi quod maior pars utriuſq; conſeſſus ſenſerit, idq; rex comprobarit, qui idcirco poſtremus omniũ ſententiam rogatur à cancellario regni, qui apud principes prolocutor eſt. Hanc formã uel epiſcopi habent in ſuo cõuentu, quippe illi, abbates, priores, id eſt, monachorũ præpoſiti unà conſident, alibi uerò decani quos dicũt, archidiaconi, ac reliqui ſacerdotũ cœtus procuratores ſe congregant, quorum prolocutor de rebus actis patres docet, apud quos archiepiſcopus ex ſententia maioris utriuſq; partis eas definit, legesq; ſimul facit. Ex iſtiuſmodi igitur regum populiq; decretis autoritate concilij ſancitis, ius conſtat propriũ gentis, ac municipale, quod uocãt, capútque legum omnium, quandò illa ius aliud quod ciuile dicunt, nõ admittit.

Talis erat ſtatus Angliæ, cùm bellum Gallicum cum periculo, & militum robore, tum ducum uirtute maximè nobile, ex parua admodum diſcordia, inter Ludouicum Craſſum Galliæ regem, & Henricũ ortum eſt: cuius quidem belli initium feciſſe tradunt Theobaldum Campanorum comitem ex familia Bleſenſium comitum natum, ac per hoc Henrico affinitate coniunctũ, quòd Adela eius ſoror Stephani Bleſenſis comitis uxor eſſet. Porrò hunc uel ex fiducia generis, uel opum, eò audacia impulit, ut impetrato ab Henrico auxilio,

lio, aduerſus Ludouicũ arma tulerit, uarieq; diuexauerit. Quod ille qui antè ab Anglo alijs de cauſis alienus erat, ſuprà q̃ dici poſsit, indignè ferens, cœpit conſilia inire cum Balduino Flandriæ, & Fulcone Andegauiæ comitibus, de adimenda per uim, aut proditionẽ, Normania regi Anglo, & illa reſtituenda Gulielmo Roberti ducis filio, ut per hunc modum ſociatis armis, iniuriã uindicaret ab eo ſibi illatam. Quæ ubi rex Henricus perſenſit (perſenſit autem à principio) primùm omniũ populo imponit graue tributũ, cauſa noui belli gerendi, id quod apud poſteriores reges in conſuetudinem uenit: deinde in Normaniam profectus, adiuncto ſibi Theobaldo, bellum parat. Craſſus qui ſpem omnem bene gerendæ rei in celeritate poſuerat, ſub aduentũ Henrici, noctu Normaniæ fines ingreſſus, decreuerat luceſcente ſole, derepentè latè agros populari, & loca nonnulla ad defectionem compellere: uerùm cognito hoſtis aduentu, nec ſatis ſuis uiribus confiſus, in aliud tempus differendũ certamen ratus, infecto negotio pedem retulit: ſed nõ multò pòſt fortunam belli tentandi auidus, ſæpe tumultuarijs prælijs cum Anglo conflixit, nullo memorabili pugnæ euento, præterquam mortis Balduini comitis, ut quibuſdam placet, quibus non aſſentior, quandò ſatis conſtat, illum poſt id tempus interiſſe, uti infrà perappoſitus locus id planum faciet.

Anno qui inſecutus eſt ingens prælium inter ipſos reges cõmiſſum eſt, de quo priuſquam memoremus, eſſe operæpretiũ putamus, docere, quàm parũ autores utriuſq; populi inter ſe cõſentiant: & ne uetuſtiſsimos citemus, ea ſatis erit in mediũ adducere, quæ recentiores de rebus Francorũ geſtis perſcripſere. Ii enim aliam huiuſce belli cauſam fuiſſe, alioq; exitu rerũ finitum tradunt. Aiunt enim Henricũ regem poſt captũ Robertũ fratrem, & Normaniã adeptã, in uerba Craſsi tanq̃ eius terræ domini iuraſſe, quòd Rollo primus dux Normaniæ accepta Neuſtria, quã Normaniã appellauit, nomine dotis uxoris, ut in quinto huius operis libro meminimus, iuſſus eſt annuũ uectigal regi Franco ut domino loci pendere, ne terra bello quæſita crederet: & inter eos cõueniſſe, ut qui prior recepiſſet à Pagano uiro forti arcẽ Giſortij oppidi, quod eſt ad Heptã flumen poſitũ, uelut limes Franciæ & Normaniæ, is intra quartum diem arcem ipſam cõplanaret: ac Henricũ quia Giſortiũ occupaſſet, & per nuntios miſſos, atq; remiſſos admonitũ, demoliri ex fœdere arcẽ noluiſſet, leuibus quibuſdã prælijs à Francis laceſsitũ, & hoſtes demũ facta ex oppido eruptione, ipſum Francũ repuliſſe: atq; eam rem initiũ fuiſſe magni belli, ac illud ita inchoatũ ſecundo deinde anno confectũ, non ſine graui utriuſq; partis incõmodo. Nam, uti ijdem autores ſunt, Henricus uno tẽpore à Francis tripartitò inuaſus eſt, Fulcone comite à Cenomanis, Balduino à Pontiuo comitatu erumpentibus, ac Craſſo è medio urgente, qui ut hoſti grauius negotiũ exhiberet, palàm Gulielmũ Roberti ducis filiũ, Normaniæ ducem renuntiauit, ac Hugonem regiũ cubiculariũ cum nõnullis alijs perpulit, ut illum necaret: ſed patefacto ſcelere, proditores ilicò pœnas morte ſoluerunt. Ex illo Henricus multò cautius rebus ſuis proſpicere cœpit, cui tamen in tanto periculo ac mœrore, præſens adfuit ſolatium, quippe cùm nihil dimiſſo animo, acriter reſiſteret. Balduinus accepto uulnere, prælio exceſsit, & ſimul Fulco ad eum deſciuit. Deinde uerò uariè inter eos bellatum eſt, modò in unam, modò in alterã partẽ inclinante fortuna. Arx uero Giſortiana integra ſtetit, permittente

Craſſo, qui id Gulielmo Henrici filio ſibi dicto audienti conceſſit. Hanc primus Gulielmus rex eo loci cõdiderat, ut aduerſus Francorũ incurſus eſſet firmiſsimũ uallũ. Quo fiebat, ut illi tantopere optarent eiuſmodi opus cõplanatum iri. Cæterũ Angli autores quos ſequimur, haud dubiè uerius de euentu huius belli ſcribunt. Iam agebatur annus decimusoctauus, cùm Henricus regnare cœperat, quando Craſſus gliſcente in dies ira, ad fines Normaniæ ualidiſsimo munitus exercitu profectus, caſtra poſuit, atq; per dolũ, Nicaſianum oppidũ cepit: cui nihilo ſegnius infeſtis armis Henricus obuiam factus. Itaq; conueniũt ducũ copiæ, hinc Normani cum Anglis, illinc Franci cum auxiliaribus: præliũ faciunt, pugnatũ eſt amplius horas nouem utrinq; acerrimè: nuſquam Angli maiore ferè animorũ robore congreſsi ſunt, nuſquã maior cædes obſtinatione animorũ facta eſt: nam prima utrinq; acie diſiecta, adeò cominus ferro dimicabat̃, ut Henricus ex ui ictuũ, quos crebrò in capite etſi galea bene munito accipiebat, ſanguinẽ ex ore miſerit. Quod ubi uidit, nõ territus, ſed ut leo in percuſſores inſurgens, in terram aliquot primò ſternit, ac inde in extremam hoſtiũ aciem irrumpens, poſt ingentem editam ſtragem, Francos profligat, Nicaſiano oppido cum primis recepto. In eo prælio multa hominũ millia cæſa, captaq; ſunt. Balduinus comes Flandriæ ex uulnere interijt, cui in principatũ ſucceſsit Carolus Canuti Dacorũ regis filius, ex ſorore Roberti comitis Balduini patris creatus, quòd ille nullos reliquerit ex ſe filios. Henricus uictore cum exercitu Rothomagũ profectus, in urbem triumphans longo ordine præcedentibus ſacerdotibus, ac pro uictoria adepta, gratias Deo agentibus, introiuit. De Craſſo poſt acceptã plagam, Angli ſcriptores nõ meminere, ſed Gallici, qui autores ſunt illum, ut aduerſus Henricũ iram quoquo modo expleret, in Carnutes, qui Theobaldi ditionis erant, impetũ feciſſe, animo ciuitatis delendæ: ſed occurrente ei uenienti cum diuorũ reliquijs, ſacerdotũ cœtu, religione motũ ſeſe collegiſſe, animumq; placaſſe. Videtur idem feciſſe Theobaldus, & cum Craſſo in gratiam redijſſe: nam cùm Craſſus paraſſet ingentem exercitũ aduerſus Henricum Imperatorem, qui per idem tempus iratus Francis, quòd fauiſſent Caliſto ſecundo pontifici Romano, Rhemos delere conſtituerat, Theobaldus auxiliũ tulit Craſſo regi, etſi mox Imperator tanto belli apparatu territus, ab incepto deſtitit. De hac controuerſia inter Caliſtum & Henricũ Imperatorem, nihil eſt quod hoc loco dicamus, quandò Platina qui uitas pontificum ſcripſit, omnia planiora facit, q̃ ut ſint à nobis repetenda. Eodem anno Mathildis uxor Henrici caſtiſsimis moribus, & uitæ ſanctitate illuſtris, mortem obijt. Poſt deuictos prælio Francos, interceſsit Henrico affinitas cum Fulcone Andegauiæ comite, locata illius filia Gulielmo filio. Interea dum iſta gerunt̃, & Francus rex Rhemis ſolicitus de nouo bello cum Germano Imperatore gerendo detinet̃, tradunt Henricũ Franciam derepentè ingreſſum latè agros depopulari cœpiſſe: uerũ pari celeritate facto obuiã Almerico Montifortis comite, qui tuẽdæ regioni præerat, nõ ſine incõmodo repulſum fuiſſe. Sed illud ſatis cõſtat, Fulconẽ uirũ optimũ, poſt iunctam cum Henrico affinitatẽ, cùm exiſtimaret utrũq; regẽ iam fortunã belli, licet nõ pari euentu, expertũ, pacẽ ut in rem cõmunem maximè futurã nequaq; aſpernaturũ, ita egiſſe, ut inter eos cõcordia cõglutinata fuerit, æquis cõditionibus, quibus in primis exceptum eſt, ut ſine fraude eſſent, qui Francorũ aut Anglorũ partes

ſecuti

ſecuti fuiſſent: multaq́; præterea acta ſunt, quamobrẽ pax inuiolata maneret.

Compoſitis per hunc modũ ex animi ſententia Gallicanis rebus, rex Henricus in Angliam ex Normania ſequundo uento delatus, magno cum gaudio triumphantis more à ſuis accipitur: uerùm huiuſmodi cõmune gaudiũ eſt ſtatim poſt ingenti mœrore mutatũ, cognita morte filiorũ regis. Gulielmus enim dux ex Mathilde genitus, & Ricardus, ut quidam ſentiunt, ex concubina natus, ac Maria ſoror aliquanto poſt patris profectionem nauem ingreſsi, dum flante auſtro, curſum in Angliam tenebant, ecce tibi, ſubitò per nautarũ incuriam, naui ſcopulo illiſa, ac perfracta, perierunt, cum omni comitatu, numero ad centum & quinquaginta, uno duntaxat incolumi, qui malum nauis tenaciter complexus, ad terram, quæ nõ procul aberat, poſtero die delatus eſt. Euaſiſſet etiam Gulielmus, ſi pietatem ſaluti non prætuliſſet: nam fracta naui, e ueſtigiò in ſcapham deſcendit, ad terramq́; contendebat, cùm eius opem ſoror, quæ iamiam cum morte luctabat, fœmineo ululatu implorauit: qui protinus charitate motus, reuerſus eſt, ac ſcaphã naui admoueri iuſſit, ut ſororẽ exciperet: quæ ubi appropinquauit, tanta fuit præcipitantiũ ſeſe in eam multitudo, ut momento ſubmerſa ſit. Hunc Gulielmi interitum haud dubiè Mathildis mater prædixit, uti ſuprà oſtendimus, cùm inuita matrimonio obſtringeretur, quæ uelut furore acta maledixerit ſtirpi generis ac ſeminis, quæ ex ſuo ipſius corpore produceretur. Facta eſt & Mathildis filia, quæ Imperatori nupta erat, materni ominis particeps, quæ, ſicut infrà perappoſitè dicetur, aduerſis nimium rebus afflictata eſt. Ob tam acerbam filiorum mortem, Henricus accepit dolorẽ incredibilem, ut qui ſucceſſore priuatus erat: quare haud multò poſt, alteram uxorem duxit nomine Adeliciam, ex ueteri Lotharingiæ ducum proſapia, puellam moribus & forma ornatam, ex qua tamen nullũ ſuſtulit filium. Dum his Henricus diſtinebatur curis, per literas cognoſcit Vuallos, quos rapinas facere maximè iuuabat, in finitimorũ agris prædari, uicos & uillas incendere, ac pecora paſsim rapere. Quæ res ita eum mouit, ut coactis ſtatim copijs, in Vualliam eo animo ſit profectus, ut in prædones crudeliſsimè ſæuiret. Verùm ubi fama de regis aduentu per Vualliã peruaſit, tantum abſfuit, ut Vualli ad manus uenire uoluerint, ut etiam legatos miſerint obuiã, qui ueniã criminis orantes, pacem ſuppliciter peterent. Rex illorum precibus motus, acceptis obſidibus, ueniam haud grauatè dedit, quoniam in eiuſmodi bello cum prædatoribus gerendo, minorem emolumenti ſpem, quàm diſpendij metum ineſſe cernebat. Veruntamen ne finitimi populi Vuallorũ incurſionibus rurſus uexarẽtur, negotiũ retinendi illos in officio, mandauit Vuarino comiti Salopiæ. Is optimus princeps ſummaq́; pietate præditus, præter cætera memoratu digna facinora, duo poſuit Benedictinorũ cœnobia, alterũ in ſuburbijs Salopiæ, alterum ad pagum Vuenelochum nuncupatum, & hoc diuæ Milburgæ, illud uerò diuis apoſtolis Petro & Paulo dedicauit. Eſt autẽ Salopia uetus oppidum ad limitem Angliæ & Vualliæ poſitũ in monte non paruo, cuius radices Sabrina à ſeptentrione alluit. Eo qui ſecutus eſt anno, qui fuit uigeſimus ſecundus, cùm regnare cœpit Henricus, nihil memorabile geſtum, præterquam quòd ipſe totam eam regni partem, quæ ad Scotiam pertinet, diligenter obiuit, de ſingulis locis, ac de rerũ ſtatu, hominumq́; moribus, inſtitutis, legibus prouidendo. Eodem anno Thruſtinus, uti quidam tradũt,

in gratiam redijt cum rege,& Rodulphus Cantuarienſis antiſtes è uita migrauit,poſt annum quàm ſedere cœperat,octauum:cui ſucceſsit Gulielmus ordine Cantuarienſium pontificum uigeſimusſextus. Eſt etiam Henricus nepos regis,Stephani comitis Bleſenſium filius,Glaſconienſis abbas,Vintonienſis epiſcopus creatus, qui ſingulari bonitate & modeſtia præditus, ſemper Anglis acceptiſsimus fuit.

Interea cognita morte Gulielmi ducis filij regis,cœperunt in Normania,autore Robero comite Melani, noui motus fieri. Quod ubi ad Henricũ delatũ eſt,ſtatim in Normaniam profectus caſtrum quoddam ipſius comitis Roberti obſedit, & cepit. Non quieuit Robertus interim acceptæ iniuriæ memor, ſed quæſitis undiq; auxilijs,unà cum Almerico Montifortis comite,Normaniam hoſtiliter ingreſſus eſt,omnia ferro & igne deuaſtans. Hoc ut primũ Gulielmus Heluinus homo Normanus copiarum regis præfectus cognouit,obuiam ilicò factus hoſtibus inſidias tetendit,in quas Robertum, qui per iram & cupiditatẽ omnia agebat,ſimul cum Almerico incautè delapſum, poſt longum certamen cepit,regiq; captiuum tradidit. Moratus eſt magnam partem anni Henricus in Normania,quo tempore Henrico Imperatore ex humanis rebus adẽpto,Mathildis filia quæ nullos ex eo uiro genuerat liberos, ad eum uenit,quam anno qui ſecutus eſt, compoſitis Normaniæ rebus, in Angliam rediens,ſecũ duxit. Mathildis poſtea ex eo Cæſaris toro,ut ſunt mulieres honoris appetentiores,Auguſta dicta eſt. Sunt,qui tradant eam à uiro adhuc uiuo, ad patrem confugiſſe, atq; Gaufredo, uti infrà dicetur, nupſiſſe, in familiam Andegauenſium comitũ. Per idem temporis, Carolus comes Flandriæ qui Balduino in principatũ ſucceſſerat,cùm Brugis in templo diui Donati ſacris intereſſet,per proditionem à ſuis occidit̃:cui cùm nulli eſſent liberi,Craſſus rex qui infeſto in Henricũ erat animo,in illius locum Gulielmum Roberti ducis Normaniæ filium ſubſtituit,quòd etiam paterno genere à Balduino Pio comite originem duceret:nam Mathildis comitis filia primo Gulielmo, uti ſuprà docuimus,matrimonio iuncta fuerat, qui Robertũ huius Gulielmi patrem ex ea ſuſcepit. Item Craſſus omnes Caroli percuſſores diuerſis ſupplicijs affecit. At Henricus ubi cognouit Gulielmũ nepotem eſſe factũ Flandriæ comitem,illud iniquo animo tulit,cùm præſertim iuuenis ferox palàm cõminaretur ſe patris iniurias eſſe ulturũ:attamen præ bello,quod ſibi cum Franco futurũ proſpiciebat,facilè nepotis iram negligebat:quare quamprimùm conuocato Londinũ tam antiſtitum quàm principũ ſuorum concilio, poſtquam multa de nouo bello,ac militũ ſupplemento,de ſtatu totius regni agitauit, nouiſsimè de conſilij ſentẽtia,Mathildem Auguſtam filiam eiusq; filios, ſi quos deinceps crearet,hæredes ſibi inſtituit. Quod factum iureiurando ab uniuerſis generatim comprobatũ eſt. Adfuit in concilio Dauid Scotorum rex, qui paulò antè Alexandro fratre ſine liberis mortuo, ob ſuas egregias uirtutes, Henrico annuente,rex factus fuerat. Interfuit & Stephanus comes Bononienſis,filius Stephani Bleſenſium comitis, & regis Henrici ex Adela ſorore nepos. Ii quoq; ambo conceptis uerbis in uerba Mathildis iurarunt. Poſt hæc, cùm Henricus nullam ſpem procreandorum filiorum ex ſe haberet,ad propagandum genus Mathildem filiam Gaufredo cognomento Plantagenetæ, filio Fulconis Andegauorum,Turonum,& Cenomanorũ comiti locauit, qui

ex ea filium nomine Henricum ſuſcepit, qui poſtea regnū Angliæ obtinuit.

Interim Gulielmus Flandriæ comes, ut nouus princeps minimeqꝫ diues, magnam ſuis populis pecuniam quotidie imperabat, atqꝫ à publicanis nondū debitam exigebat, ab amicis mutuam accipiebat, & deniqꝫ undecunqꝫ ſedulò quærebat: quippe cui deliberatum erat, paternum Normaniæ principatū armis recuperare, uel patrē ipſum captiuū liberare cuſtodia, in qua à fratre Henrico rege tenebat. Ob has pecuniarū exactiones, bene multi Flandrorū taciti indignabantur, ſic, ut pars nobilitatis clàm cœperit ad Theodoricum Alſatiæ comitem Roberti comitis ex filia nepotem, pars uerò ad Arnoldū Caroli paulò antè interfecti comitis ſororis filium confugere, illiſqꝫ narrare & oſtendere, quanta in uaſtitate res Flandrica eſſet, & quiſqꝫ pro ſe hortari, multaqꝫ polliceri, ſi modò liberet debitū principatū à Normano repetere, quem iniuſtè poſſideret. Hæc atqꝫ alia huiuſmodi ita utrunqꝫ mouerunt, ut ambo ſummo ſtudio præpararent, quæ futuro tumultui uſui forent. Sed Theodoricus ut genere propinquior, ita prior rem aggredit, & primo acceſſu Brugas, Hypras, atqꝫ Gandauum oppida occupat, ultrò dedentibus ſeſe oppidanis. Perculit ea res uti inopinata mirum in modum Gulielmi animū, attamen maturè occurrendum ratus, ſumptis repentè armis, eò cōtendit, oppidanoſqꝫ blandè appellando ad officium reuocare nititur: quod quia non procedebat, ſtatim per literas à Craſſo auxiliū petit, atqꝫ impetrat. Inter hæc Arnoldus adfuit, & Flandriam tanquam prædæ expoſitam ingreſſus, Fanum Odomari oppidum munitiſſimum cœpit: uerùm ſubito Francorū aduentu, qui Gulielmo comiti auxilio ibant, territus, incolumitate pacta, perinde ac uictus domum abijt. Hæc confeſtim atqꝫ Henrico regi qui nepoti infenſus erat, per nuntios nota facta ſunt, in Normaniam tranſgreſſus Franciam inuaſit, cæde & luctu omnia complens, neqꝫ inde pedem prius retulit, quàm Craſſus copias ſuas ex Flandria reuocare ſit coactus, ne ſuis deeſſet, dum alienos iuuare ſtudebat. At Gulielmus etſi auxilio deſtitutus, nihilo ſegnius cum Theodorico manum conſerit, ac poſt longum certamen fugat, & fugientem uſqꝫ ad Aluſtum oppidum perſequit. Hîc oppidani accepto mœnibus Theodorico, ſe acriter defendunt. Contrà Normanus uictor nihil ſibi amplius inexpugnabile ratus, magna ui oppidū oppugnat. Sed (uide hominem nil equidem aliud eſſe, niſi bullam, ut in ueteri prouerbio eſt) dum tantus multuſqꝫ eſt circa expugnationem loci Gulielmus, ecce ſubitò ex muro percuſſus telo, in terram mortuus cadit. Creditū eſt uulgò potiſsimam Gulielmi interitus cauſam fuiſſe, Henrici regis felicitatem, quæ frangi nō poterat. Tum Theodoricus qui iamiam uictus erat, mutata per hūc modū ſubitò fortuna, Flandria potitus eſt. Rebus in Gallia ſic expeditis, rex Henricus primo quoqꝫ tempore in Angliam reuertitur.

His temporibus Honorius ſecūdus Romanus pontifex, miſit in Angliam Cardinalem quendam (nomē uiri nullo certè eius damno, minimè editū eſt) legatum ad cognoſcendū ſacerdotalis ordinis ſtatum. Is celebrem antiſtitum conuentum Londini egit, in quo inter cætera ſeuerè corrigenda, de uita & moribus ſacerdotū ſummo omnium ſtudio cœptum eſt agitari, de eaqꝫ re legatus acerrimè concionatus, duriter inuectus eſt in ſacerdotes, qui in aliqua libidinis infamia eſſent. Quod cùm nonnullos tangeret, & illi iam antea odorati eſſent Cardinalem hominem eſſe impurū, ac ſemicæcum, qui ſecundum il

lud uerbum euangelicũ,Feſtucam in alterius oculo uideret, in ſuo trabem nõ animaduerteret,putarunt nihil minus eſſe ferendum,quàm rationem ab aliĳs uitæ repoſcere eum,qui ſuæ non poſſet reddere.Itaq; cœperunt eum ita obſeruare,ut breui pòſt in peccato deprehenderint. Quo ille probro affectus, aliáue de cauſa reuocatus Romam abĳt.At epiſcopi qui conuenerant,poſt diſceſſum legati nihilominus conciliũ continuarunt: in quo poſtquam multa ſanctè decreuerant,unumquenq; ſacerdotem rationem uitæ reddere coëgerunt: ex quibus cùm aliqui inuenti eſſent,qui aliàs moniti adhuc minus caſtam uitam degerent,ſtatutũ eſt,ut illi omnibus modis pœnas luerent meritas. Quo audito,rex ratus poſſe ſe inde pinguem facere prædam,cœpit iuſtitiæ ſeruandæ ſpecie, perinde quaſi ad ſuũ cõmodum nihil reſpiceret,cum epiſcopis agere,ut darent ſibi poteſtatem pœnæ illis conſtituendæ:id quod antiſtites facilè conceſſerunt,arbitrantes regem & mitè cum eis acturum, & ita uſu uenturũ, ut ſacerdotes poſthac metu regiæ caſtigationis, continentius uiuerent. Rex igitur ſuſcepto negocio, ſingillatim cunctos criminis conuictos, bene magna pecuniæ ſumma mulctauit,nulla habita cura,ut concubinas ablegarent. Quapropter epiſcopos principes gregis Chriſti paſtores cognoſcentes ſe temerè oues ſuas lupo commiſiſſe,ualde huiuſcemodi facti puduit,pœnituitq;.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCXXXI,cùm Henricus in Normaniã tranſmiſit, ubi crebris uiſionibus per quietem agitatus eſt: nam modò uiſus eſt uidere multitudinem agreſtiũ cum inſtrumentis ruſticanis, modò militũ cum armis,ac demum antiſtitum cum baculis,in ſe ruentiũ,unde mox expergefactus arreptis armis,amenti ſimilis clamitare ſolitus erat: cui cùm de ea re maturè conſuleret,reſponſum eſt,ut pœnitendo,largiendo, abſtinendo, commiſſa dum liceret,ſedulò dilueret.Quare ille initium quoddam alterius uitæ ordiri cœpit.Ferũt eodem tempore Mathildem à uiro ſuo Gaufredo reiectã, ad Henricum patrem ueniſſe.Cauſam diſsidĳ,quod ſciam,nullus eſt qui prodat,quæ haud dubiè parui fuit momenti,cùm aliquanto pòſt uir eam ultrò receperit. Idem quoq; temporis, Honorio ſecundo demortuo, Innocentius ſecundus Romanus pontifex renunciatur,qui continuò poſt initũ pontificatũ, Rogerio bellũ facit.Fuit is Rogerĳ Siciliæ comitis filius,qui à Gulielmo Apuliæ duce,in quo omnis Guiſcardi defecit progenies,hæres factus, ſibi Apuliã repetebat.Poſuerat Rogerius caſtra ad Fanum Germani,quem pontifex primo impetu loco depulit, tantũ ualuit Romani exercitus robur. oppido inde dedito, Gallutium obſedit. Venit eò Gulielmus Calabriæ dux patri auxilio,unoq; proſpero prælio nõ ſolùm patrem periculo exemit, ſed pontificem, & cum eo aliquot cardinales cepit.Is caſus ſatis utiq; docuit, nõ licere ſacerdotibus eſſe belligeratores.Atqui dux pontificem & cardinales habitos ſummo in honore miſſos fecit.Quam ob rem deinceps quod uoluit,uiciſsim à pontifice obtinuit,præter regni ius integrum,quod maximis præmĳs & pollicitationibus impetrare contendebat.At interim ut Romano pontifici plus exhibeatur negocĳ,Petrus quoq; dicitur pontifex, Petri Leonis filius,homo Romanus, natus clara illuſtriq; familia, qui Anacletũ ſe nominat. Quod prodigio præſcitũ ferunt: nam per id tempus, in Gallia innumeræ aues aperto cœlo dimicantes,exanimes ad terram defluxerũt.Is templorũ theſauros ſpoliat, & in ĳs aureũ Chriſti ſimulacrũ ex cruce pendentis,& coronas ex eadem ma-

teria

teria ex templo apoſtolorũ principis aufert, unde ingenti conflata pecunia, ſacrilega largitione ſtudiũ populi ſibi cõparat. Mutato per hæc ciuitatis ſtatu, cùm omnia ad uim & arma ſpectarent, Innocentius nuper Romam reuerſus, nam eo abſente, eſt illud incendiũ in urbe factũ, furioſo homini neceſſariò cedendũ ratus, Piſas primò, inde Genuam, poſtremò in Galliam tranſijt. Anacletus interea ad ſtudiũ principũ habendũ intẽtus, ut ſupra domeſticas opes, Rogeriũ quoq; in ſuas partes traheret, eum utriuſq; Siciliæ, quod ab Innocentio fuerat denegatũ, regem creat. Innocentius conuentu ad Claromontem facto, quo Anacletũ & eius factionis ſocios damnauit, Aurelianum quod olim Genebum eſt dictũ, iuit. Hîc Ludouicũ Craſſum, ſi modò uera eſt apud Francos putata temporũ ratio, non Philippum, prout Platina & cæteri ſcriptores ſentiunt, uidit, benigneq; ab eo acceptus, Carnutes inde petijt. Factus eſt illi obuiã in itinere rex Henricus, atq; ut uero pontifici omnẽ operã, opes, ſtudiũ ultrò pollicitus eſt, ad iniurias inimicorum propulſandas. Egit pontifex regi gratias, pro tam ſingulari erga ſe beneuolentia: uerùm quia ſanctiſsimũ paſtorem maior cura dominici gregis conſeruandi, q̃ rerum domeſticarũ tenebat, eum duntaxat magno ſtudio hortatus eſt, ut in Saracenos bellum compararet, qui Chriſtianorũ fines crudeliter uexarent. Innocentius nõ ita multò pòſt in Italiam profectus, iuuante Lothario Germanorum rege, qui cum ingenti exercitu ei auxilio uenerat, Romam deuictis inimicis ſe tutò recepit.

Secundum hæc, Henricus rex in Angliam rediens, ſubitò oborta aduerſa tempeſtate, penè ſubmerſus eſt: qui id cõmiſſorum cauſa accidiſſe ratus, multa uota fecit, atq; deinde ad cœnobiũ diui Edmundi profectus, ibi piè orauit. Inde reuerſus multò melius in omnes animatus, tributa minuit, ac iuſtitiam erga infimos diligentius ſeruauit. Item reddendã curauit Mathildem filiam uiro ſuo, quæ nõ multò pòſt grauida facta, Henricum filium enixa eſt, qui poſtea regnum Angliæ obtinuit: nam ipſe cùm liberis careret, habito ſuorũ principum concilio, eum puerum unà cum Mathilde matre, hæredem rurſum fecit, cunctis generatim in utriuſq; uerba iurantibus. Poſt hæc curauit, ut Carlioli noua ſedes epiſcopalis poneret, in qua Arnulphus antea præfectus diui Buthulphi, primus epiſcopus creatus ſedit. Prodigia uaria eo anno, qui fuit trigeſimusquartus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCXXXV, facta dicuntur, quæ principis mortem, quæ paulò pòſt conſecuta eſt, portendiſſe uulgò creditũ eſt: nempe terra tam horridè mota eſt, ut ædificia paſſim corruerint: defectus ſolis & lunæ, quem Græci eclipſim nominant, præter modũ factus eſt: ignis in pleriſq; locis per rimas terræ aliquot dies ſpirans, neq; aqua, neq; alia materia extingui poterat. Henricus poſtremò in Normaniam, ut quotannis, aut tertio quoq; anno facere conſueuerat, proficiſcit̃, ubi toto eo anno animi cauſa, regionem omnem peragrauit, ſuos paſsim aut muneribus donando, aut mira beneuolentia complectendo, amiceq; appellando, quippe qui iam conſecutus eã fermè omnia, quæ ei in optatis fuerãt, ſibi de omnibus bene merendum exiſtimabat: ſed nihil animum lætum maiore affecit lætitia, q̃ quòd Mathildis filia, alios duos filios Gaufredum & Gulielmũ peperiſſet, unde ſibi hæredes minimè defuturos iam certò ſciebat, licet ij filij ex paterno genere, alterius eſſent familiæ. Dum ita ſe gerebat Henricus, cœpit ſenſim morbo tentari, nec cauſa ſatis apparebat, quamobrem langueret: quare

relaxandi animi gratia, uenatū iuit, atq; eo ſeceſſu paululū leuatus grauedine, & domum reuerſus, muræna, etſi medico uetante, ueſci uoluit, quòd eius cibi quamuis ei maximè noxij, auidiſsimus eſſet: itaq; uitio ipſius piſcis læſo ſtomacho, in febrem incidit, qua breui tempore abſumptus occidit, Cal. Decembris, ſeu, uti quibuſdam placet, III. Nonas eiuſdem menſis, annū agens ætatis ſeptimū & ſexageſimū, qui fuit trigeſimusquintus, & amplius tribus menſibus, diebusq; undecim, cùm regnare cœperat. Corpus deportatur in Angliā, ad Redyngium oppidū, magnaq; funerali pompa ſepulturæ datur, in cœnobio monachorū ordinis diui Benedicti, quod ipſe iampridem ædificarat, opulentiſsimisq; prædijs locupletarat. Genuit ex priore uxore Gulielmū, qui in mari interijt, & Mathildem, quam unà cum filijs hæredem teſtamento fecit. Ex concubina filiam nomine Mariam, & Ricardum, qui eo quoq; naufragio interierunt: ex altera concubina Robertū, quem fecerat comitem Gloceſtriæ. Corpore fuit robuſto, craſſoq;, atq; ſtatura penè iuſta, crine nigro, & circa frōtem raro, oculis amplis & ualidis, facie honeſta, atq; intuentibus iucunda, uultu hilari ſuapte natura, ſed præſertim cùm in iocis eſſet. Virtutibus animi tribus in primis floruit, prudentia, fortitudine, & gratia fandi: hæc illi ſtudium populi auxit, cæteræ duæ in rebus atq; bellis gerendis gloriam & decus attulerunt. Verùm ſunt, qui ſcribant, has tantas Henrici uirtutes totidem uitijs quibus irretitus eſſet, uiciſsim comitatas: nonnihil enim earum candorem ſuffecit auaritia, crudelitas, & libido: nam pecuniæ ſtudio inſeruiens, aſsiduis tributis ſuos populos oppreſsit. Habitus eſt crudelis, præſertim propter Robertum fratrem, quem in carcere finire uitam coëgit. Item multarū fœminarum notitiam habuiſſe traditur. Veruntamen non ijs uitijs ita ſe dedit Henricus, quin uirtute bene longè præſtaret: quandoquidē fuit omnino uir animo magno, amicitiæ potius quàm odij memor, facetus, mira naturæ gratia præditus, in bello gerendo imperator ſtrenuus, atq; felix. Tulit initio ſui principatus aliquot leges, quas nec ipſe, nec reges qui ſecuti ſunt, bene ſeruarunt. Eius opera ſunt cœnobia aliquot, tum in Normania, tum in Anglia, & præſertim illud unum Redyngienſe, & uilla opere magnifica, procul Oxonio, circiter ſeptem millia paſſuum, ad Vodeſtocū pagum, ubi loci condidit uiuarium muro circunſeptum, quo uiuæ feræ tenerentur. Hæc uulgus Parcos appellat, in quibus damæ & cerui in primis clauſi ſeruantur, quæ propriè apud Anglos, roboraria, ſicuti antiqui dixerunt, nominari poſſunt, quòd eiuſmodi loca roboreis ſudibus ferè ubiq; circundenī. Atq; hæc uita, factaq; ſunt Henrici Normanorū regum ultimi, quippe in quo omnis Gulielmi nothi uirilis ſexus legitima proſapia defecit, quaſi quòd ſecundum illud uetus Sapientiæ uerbum, Adulterinæ plantæ non dabunt radices altas. Regnatum eſt in Anglia ab aduentu Normanorū, ad initium principatus Stephani, qui ſucceſsit Henrico, annos nouem & ſexaginta, ac menſes tres. Ita breue fuit eius gentis apud Anglos imperium, ob uirilis ſobolis inopiam, quod ad Francos, ſeu Gallos homines poſtea peruenit. Sed reliqua explicemus. Vixerunt cum Henrico uiri bonarum artium ſtudijs eruditi, Anſelmus, de quo ſuprà abundè memoratū eſt: Rodulphus, qui Anſelmū ſecutus eſt: Thruſtinus Eboracenſis antiſtes, qui in Stephani tempora incidit. In Gallia itidem per idem tempus florebat diuus Bernardus, de quo infrà plura.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER DUODECIMUS.

POST mortem Henrici, Stephanus homo Francus ſiue Gallus, eius nepos ex ſorore Adela, Stephani comitis Bleſenſis filius, qui paucis antè annis, mortuo Euſtachio ſocero, Bononienſem comitatũ dotis nomine aſſecutus erat, partim Theobaldi fratris Bleſenſium comitis potentia fultus, partim alterius fratris Henrici Vintonienſis epiſcopi & Glaſconienſis abbatis opibus fretus, regnum occupat, licet ipſe cum alijs heroibus in uerba Mathildis Auguſtæ ac filiorum qui ex ea naſcerentur, iampridem iuraſſet. Quapropter perturbatis uehementer ferè omnium animis, alij facinus abhorrebant, deteſtabanturq́ꝫ, alij admodum pauci periurij immemores audacius quàm honeſtius probabant, atq́ꝫ eius partes ſequebantur. Stephanus uir ſolertis ingenij, & militaris artis peritiſsimus, ubi uidit diuerſum eſſe aduerſus ſe populi ſtudium, confeſtim eius animum explere muneribus, grandia polliceri, leges longè meliores ſe laturum, ac omnibus æquè pro uirili parte plenâ manu gratũ facturum, promittere cœpit, uſus ad hæc patrocinio Henrici fratris ſui Vintonienſis epiſcopi, qui rebus omnibus ornatus, cunctis acceptiſsimus erat. Quo factum eſt, ut ultra quàm credere par ſit, ſibi multorum principum ac reliqui populi beneuolentiã conciliauerit. Ex quo mox ad VIII. Cal. Ianuarij, anno ſalutis humanæ MCXXXVI, ad Vueſtmonaſterium in amicorum principum conſeſſu, rex creatur, atq́ꝫ à Gulielmo Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorũ conſecratur. Tum demum propè omnes eum regem una mente conſalutantes appellarũt, adeò ut uoces in uulgus paſsim iactatæ ſint, Nimis turpe eſt fœminæ parere. In Mathildem enim id dictũ erat, cui quidam qui rectius ſentiebãt, adminiſtrationẽ regni eatenus dandam putabant, quoad Henricus eius filius eſſet maturus imperio. Stephanus autẽ ex ſententia ſummum conſecutus imperiũ, Oxoniũ proficiſcitur, atq́ꝫ ibi principũ conuentũ facit, quo in conuẽtu, inter cætera, ut ſuorũ animos ſibi deuinciret, illud tributi genus quod alij reges per ſingula iugera terræ, ſæpe exigere à populo ſolebãt, prorſus ſuſtulit, atq́ꝫ promiſit ſe curaturũ, ut deinceps epiſcopatus & aliæ præfecturæ ſacerdotales ne puncto quidem temporis uacarent, nec recepturũ alienas ſyluas, licet priuati homines in illis uenati fuiſſent. Sanè genus eiuſmodi aucupij ab Henrico excogitatũ fuit, ut illi agrorũ poſſeſsione regi cederent, qui in ijs eius damas ceruóſue cepiſſent, adeò uenatio id temporis quæſtuoſa fuerat. Item ſtatuit, ut unicuiq́ꝫ liceret caſtellũ, uel arcem quo uellet loco, condere, & hoc ob id præſertim cõceſsit, quòd ſperabat ea munimẽta ſibi aliquando præſidio fore, quippe qui pertimeſcebat aduentũ Mathildis in Angliã, cui optimè ſciebat præſtò fore, qui opem ferrent. Ita in Stephani imperio nihil erat acerbũ, nihil crudele, ſed omnia plena manſuetudinis, humanitatis, clementiæ. Interim dum iſta gerebanĩ, nõnulli nobiles Angli à præſente Reipub. ſtatu abhorrentes, in Scotiam ad Dauid regem iuerũt, narrarunt́q́ꝫ, quantũ in ſeſe ſcelus concepiſſent optimates Angli, qui omnis ſacramenti olim Mathildi Auguſtæ ac eius filijs dati, rupta religione, Stephanũ feciſſent regẽ, atq́ꝫ ideo eum hortabanĩ, rogabant, & etiam orabant, ut armis hanc iniuriã uindicaret,

ſimulq; Mathildi regnum reſtitueret, quod tam Deo, quàm hominibus gratiſſimum foret. Mouit ea res ita Dauid animũ, ut nihil ſegnius quàm fide optimi regis dignũ erat, cum ualido exercitu Angliam ingreſſus ſit, ac primo impetu Cumbriam comitatum, in quo eſt urbs Carliolum, ac deinde Nouumcaſtrum, loca utrinq; ad fines Angliæ ſita, & maximè opportuna, ceperit. Quod ubi Stephanus cognouit, ad ulciſcendũ ardens, Armis, ſi Dijs placet, inquit, recuperabimus, quod inſidijs ab hoſte raptum eſt. Itaque confeſtim iam ſatis omnibus inſtructis comparatiſq; copijs, ad hoſtem pergit, cuius ut prius cognoſcat uires, quàm periculo ultimo tentet, haud longè à Carliolo, ueſperi caſtra ponit, manè prælium initurus. Scotus tametſi ferox & auidi ingenij ad pugnàm, tamen ubi procul ſigna Anglica uidit, haud omnino grauatè amicos utrinque de pace coagmentanda agentes audiuit, qui ad regem Stephanum profectus, in eius amicitiã uenit, ac reddito Nouocaſtro, eius permiſſu Cumbriam retinuit. Fecerat id Stephanus, ut Scotum ſibi fideliorem redderet, in qua tamen re eum ſpes fruſtrata eſt. Nam cùm aliquanto pòſt ab eo iuſiurandum exigeret, tantum abfuit, ut ille obtemperauerit, ut etiam palàm dixerit ſe illud Mathildi prius dediſſe: attamen ut morem gereret regi, iuſſit Henricũ filium id facere, propter quod Stephanus iuuenem Huntyngtona comitatu donauit. Atq; tunc primùm Scotus per hunc modum, Cumbriam & Huntyngtonam comitatus ſibi acquiſiuit, in eorumq; poſſeſſionẽ uenit, quemadmodum cuncti Anglici teſtantur annales. Hoc negotio celeriter confecto, rex Londinum reuerſus, multa animi hilaritate, ac rerum omniũ apparatu ſplendidiſſimo natalẽ diem Chriſti colit, qui ut tẽpus poſcebat, dum in uoluptate erat, ecce tibi, ſubitò fama per omnem Angliam peruaſit, eum eſſe mortuum. Ea res quanquam uana & nullius in præſentia momenti, multorum tamẽ malorum poſtea cauſa fuit: nam latius diſſipato hoc rumore, magna per inimicos populi ſeditio excitata eſt. Nonnihil etiam amicorum animi alienati ſunt, & in primis Normanorum, qui iam palàm periurijs & proditionibus fœdati, omnia ſibi facinora audacter facienda rati, alij alia loca occupant. Hugo enim Bigotus uir ſtrenuus Orientaliũ Anglorũ comes Nordouicũ, Balduinus Reduerſus Oxoniũ, ſeu Ceſtriã, Robertus Quiſquerius arces nõnullas. Quæ ubi Stephanus cognouit, quãuis repẽtina fortuna permotus, nihil tamẽ territus, Viuimus, ait, idq; diu inimicis non latebit: qui inſidiarũ tantũmodo metuẽs, omni celeritate & ſtudio incitatus, in aduerſarios contendit, quorum conatus quanq; ſtatim cõpreſſit, loca tamen amiſſa, non paruo negotio recepit. Qua re cõtentus, uti uictoria neſciuit: nam cùm ipſos aduerſarios perſecutus nõ fuiſſet, illi poſtea audaciores facti, ut infrà dicetur, plura in eum ſunt machinati.

Quieuit aliquantiſper Stephanus, & dum domeſticis rebus uacabat, perſentiens bene multos in dies ſingulos in ſe male affectos animo fieri, cœpit ſenſim ea populo adimere, quæ initio principatus ultrò conceſſiſſet, ac ſimul negare quæ promiſiſſet, ſecundũ illud adagiũ: Quod dedi, datum nollem, quod reliquũ eſt, non dabo. quod cauſa fuit, quamobrẽ magnam ſibi apud omnes conflarit inuidiam, cùm interim maiores in Normania motus fieri cœpiſſent, Gaufredo Andegauẽſi comite omnia turbante. Sed anteq; in Angliã iſta nuntiarent, rex mouit in Balduinũ, qui paulò antè eiectus ab Oxonio ſeu Ceſtria, ægrè ſe in inſulã Vectẽ proripuerat, atq; ibi nouas inſidias moliri nõ ceſſabat.

Itaq;

Itaque in inſulam delatus, eam primo impetu cepit, Balduino in exilium extra regnum acto. Re feliciſſimè geſta, & fama iam paſſim diuulgante nouos tumultus, qui in Normania fiebant, ſumptis quamprimum armis, eò traiecit: cui ſtatim obuiam fuit Theobaldus frater, cum ualida armatorum manu. Hîc habito de inuadendo hoſte, quem bidui abeſſe intelligebat, conſilio, ſuũ equitatum tripartitò diuiſum præmittit, ut ſi uſpiam facultas detur, prælientur ilicò. Equites uix unius diei uiam progreſſi, Gaufredum uenientem offendunt, leui præſidio munitum, ſubitoq; adorti profligant, magna paſſim cæde edita. Qua re percommodè confecta, Stephanus iunxit amicitiam cum Ludouico ſeptimo rege Galliæ, cui ex more iuſſit Euſtachium filium nuper Normaniæ ducem creatum, iuſiurandũ dare. Per hunc modum confirmatis rebus in Normania, rex in Angliã reuertit, qui uix in terram deſcenderat, cum factus eſt certior de nouo belli in Scotia apparatu. Scoti enim ſpecie ſeruãdæ fidei Mathildi, quotidie nouos motus in Anglos faciebant. Quare Stephanus optimũ factu ratus, ſi continuo tumultui rem aliam non præuerteret, Bedfordiã, quod oppidum ad fines Huntyngtonæ comitatus, quem paulò antè Henrico filio regis Dauid dono dederat, pertinet, & id temporis à Scoto tenebatur, copias duxit, atq; oppidũ circunſedit, ſæpe ui, ſæpe muneribus, ad deditionẽ nequicquã ſolicitando oppidanos: & ne puncto quidem temporis ſpatium hoſtibus daretur, ſeſe reficiendi à laboribus, ipſo etiam die natali Chriſti oppugnationẽ reſpirare non permiſit: ita iam oppidũ trigeſimũ diem oppugnabat, cùm illud ui paulò pòſt ceperit. Quod ubi Dauid rex ex literis ſuorũ cognouit, qui iam in armis erat, maximè concitatus ſine mora in agrum Northumbricũ exercitũ traducit, dataq; poteſtate militibus prædandi, nullo habito ætatis aut ſexus diſcrimine, ita in omnes ſæuit, ut etiã mulieribus grauidis minimè parcendũ putet, ſimul pecora rapit, ædificia incendit, uicos & quicquid hominũ uel iumentorum uſui erat, igne ac ferro douaſtat. Interea Stephanus de aduentu hoſtiũ edoctus, maximis itineribus ſuis auxilio uadit, qui ea itineris celeritate tantũ terroris Scotis intulit, ut ſeſe intra ſuos fines cõfeſtim receperint. Sed dum externã uim propulſat, domeſtica petitur, iam manifeſtè Deo periurij pœnas ab eo expetente, utpote qui contra ius faſq; in regnũ ſibi minimè debitũ inuaſiſſet, ac ita acceptũ nõ retuliſſet Henrico regi, quòd per cum honore pariter atq; opibus auctus antea fuiſſet: nam Robertus Gloceſtriæ comes, de quo libro proximo meminimus, ut par erat, nõ aberat à conſilijs ſororis Mathildis, qui dies noctesq; tacitè obſeruabat, quid res, quid caſus, quid tempus ferret, ſtudebatq; quomodo apud principes uocaret Stephanũ in inuidiã, quò illorũ beneficio, regnũ Mathildi, & Henrico eius filio, tandẽ aliquando reſtitueret, corràm exponens acerbũ eſſe, ab aliquo circũueniri, at acerbius, à propinquo: calamitoſum eſſe, bonis priuari, at calamitoſius, regno fraudari: indignũ eſſe ab alieno ſuperari, at indignius, ab eo quẽ auxiſſes beneficijs multis. Ita eiuſmodi uocibus amicorũ animi concitati ſunt, ut dum rex Scotico bello tenebatur, eo autore, multi ex nobilitate, quos memoria beneficiorũ quæ ab Henrico accepiſſent, ſimul ſtimulabat, cupidè cõiurauerint, primũq; capto Briſtollio nobiliſſimo oppido, alij alia deinde loca natura & opere munitiſſima occidẽtalis plagæ repẽtè occuparint. Hæc ſtatim ut Stephano nũtiata ſunt, ualde eius animũ ſolicitũ habuere, decreuerat eñ Scotũ prius ſubigere, q̃ illinc copias reduceret,

ut ne toties à finitimo hoſte diuexaretur: contrà domeſticæ peſti occurrendũ quamprimũ exiſtimabat, ne ſi moram faceret, fruſtra deinde aduerſus coniuratos potentiores effectos arma moueret: itaq; præſenti negotio domeſticum bellum quod inſtabat, anteuertendũ ſibi eſſe ratus, in Angliam properè redit, magnoq; animo aduerſarios proſequitur, aliquot locis primo aduentu recuperatis: qui tamen optimè gnarus Scotos nõ eſſe quieturos, rediens adit Thruſtinum Eboracenſem antiſtitem, eiusq; fidei patriam cõmendat: maiorem in modum rogitans, ut ſi quid ab inimicis innouetur, uelit ſuis præſidio eſſe: id quod ille ſe facturum ultrò promittit.

Erat per hoc Stephanus parumper metu liberatus, atq; eodẽ animi robore ea paſſim loca obſidebat, quæ rebelles per inſidias cepiſſent: ſed aduerſarij perterriti nequaquam reſiſtere auſi, alij aliò turpiter fugiebant, quos regius equitatus quacunque per uiarum difficultates licebat, inſecutus, à tergo cædebat. Ita iam uictoria in manu erat, & loca propè omnia recepta, cùm Scotus audiens Anglum domeſtico tumultu teneri, infeſtis armis in Angliam contendit, dimiſſosq; quoquouerſum equites, omnem agrum deuaſtare iuſsit. Interim uenit ei in mentem Eboracum oppugnare, & eo loci, ſi potiretur, belli perpetui aduerſus Stephanũ ſedem locare. Quocirca reuocatis à præda equitibus, inſtructo agmine Eboracum uerſus proficiſcitur, atq; non longè caſtra ponit. Thruſtinus interea, in quem maximè omniũ abſente rege, incumbebat tuendæ regionis officiũ, conſilio hoſtiũ cognito, nobiles Anglos ad arma capeſſenda, pro patria ſeruanda, quanto maximo poteſt ſtudio accendit, identidẽ commemorans uillas exuri, agros uaſtari, pecus abduci, caſtella & oppida dirui, & demũ ciues aut interfici, aut in catenis teneri impunè à Scotis, & illos peiora inde molituros, niſi armis uim arceant. Mouit ita antiſtitis adhortatio principum animos, ut cõfeſtim Gulielmo Albermario, altero Gulielmo Nothyngamio, Gualtero & Gilberto ex Laſciorũ familia uiris fortiſſimis electis ducibus, cuncti qui per ætatem, arma ferre poterant, ultrò ſeſe ac ſuam ſalutem in diſcrimen pro defendenda patria offerentes, nomina dederint, atq; ita in apertum campum exiuerint proxime hoſtẽ. Hîc quanq; nullus in exercitu erat intactus cupiditate pugnæ, ſummi enim infimiq; homines æquè intẽti erant ad præliũ faciundũ, Rodulphus tamen epiſcopus Dunelmenſis miſſus ad exercitum hortandi gratia, à Thruſtino tunc aduerſa ualetudine laborante, ſic cõcionatus eſſe fertur: Tametſi nobiliſſimi Angli atq; Normani uideo uos ſatis animorũ habere, ad hoſtes repellendos, tamen ne eam uim cùm reſiſtendũ fuerit, aliquo caſu remittatis, ego uicem patriæ dolens, cuius uos incõmodis mederi cupio, pauca uerba faciam, nõ quòd horter, ut cuiquã iniuriã faciatis, ſed atq; adeò, ut uobis faciẽtes depellatis. Igitur ſcitote uos cum eo hoſte eſſe pugnaturos, quẽ ſæpius uiciſtis, quẽ ſæpius periurij maculis notatũ pœnis affeciſtis, quẽ deniq; ritu latronis truculentiſſimè in omne genus noſtrũ ſæuientẽ, templa ſpoliantẽ, bona noſtra rapientẽ, ſeſe fugæ mandare nuper coëgiſtis. In hunc igitur pro tot criminib. puniendũ inſurgite, fortiq; animo eum finibus prohibete: nam, ut uideo, uictoriã in manu tenetis: certè iuuabit Deus, qui diutius huiuſce populi peccata tolerare nõ poteſt. Quapropter qui perdiderit animã ſuam in hoc tam iuſto bello, haud dubiè, ſicut Seruator noſter docet, inueniet eam. Inter hæc, appropinquabat hoſtiũ agmen, & iam aliquot equitũ turmæ

præmiſſæ

præmiſſæ erant, quæ locum pugnæ ſuperiorem caperent. Quod ubi Anglus conſpexit, non expectat dum ab hoſtibus prius laceſſitus, prius clamor incipiat, ſed bellicum repentè canit, Scotumq; nihil etiam pugnam extrahentem aggreditur. Incipitur prælium miſſilibus, dein cominus pedites manum conſerunt: pugnatur utrinq; acriter, cùm Henricus Dauid filius qui alterum cornu in acie Scotica habebat, cum parte equitatus, in primã aciem hoſtiũ irrumpit, turbatq; eam primo impetu: ſed illa ſtatim in unum conferta hoſtẽ intrare prohibet, factaq; ala, Scotos equites intercludit, atq; paſſim foſſis equis interficit, & qui reſiſtere conantur, in uiam ſe dare cogit. Quod ubi reliqui uiderũt, conſternati animo fuga ſalutem quærunt. Defertur huius fugæ rumor ad alterum cornu, ubi rex Dauid acriter hoſtem urgebat, incutitq; tantum timoris aliјs, ut paſſim fugere incipiant. Nititur hinc rex ſuos in pugnã reuocare, inſtat illinc Anglus infeſtis cuſpidibus cædem longè ingentiſſimam faciens: ex quo Dauid coactus eſt ſuos ſequi fugientes. At Henricus eius filius Huntyngtonæ comes nihil fuga patris aut ſuorũ motus, ut gloriæ appetẽtior extremã fortunam magna audacia tentat. Itaq; iuuenis equo prouectus ſuis iam effuſe cedentibus, Quò pergis, inquit, miles? & hîc arma & uires inuenies, nec uiuo duce tuo, cui operã dare debes, niſi uictor abibis: proinde elige, cum hoſte pugnare, an turpiter ſupplicio affici malis. Hæc dicente duce, Scotus in pugnam redit, redintegratoq; prælio, magnam ſtragem edit: ſed pauci urgente à fronte Anglico pedite, & à tergo equite, circumuenti in medio, aut cæduntur, aut capiuntur. Henricus ubi rem inclinatam uidit, fortunam aduerſam incuſans fugam itidem facit. Dicam de numero interfectorũ, quod ſcriptum reperio, etſi non facilè eſt fidem habere, cùm utrinq; fortiter ſit dimicatum. Occiſorũ itaq; numerus fuit amplius decem millia, extra captiuos, & qui uulnerati diuerſis in locis, procul ab eo loco ubi eſt pugnatũ, interierunt. Ex Anglis, ſolum Gilbertum unum ex ducibus ferunt eo prælio cecidiſſe, cum paucis equitibus, & modica peditũ manu. Stephanus certior factus de uictoria adepta, immortaliter gauiſus eſt, atque magnis laudibus cùm ſuos Anglos & Normanos, tum Thruſtinũ ad cœlum extulit. Ipſe etiam eadem fortuna ſuos aduerſarios partim domuit, partim in Galliam fugere compulit. In iјs fuit Robertus comes Glોceſtriæ, qui ad ſororem Mathildem ſe recipere coactus eſt. Rex his rebus præclariſſimè geſtis, cùm intelligeret Scotorũ uires, poſt acceptam tam inſignem cladem, ita debilitatas eſſe, ut facilè ſubigi poſſent, eodem anno qui fuit tertius cùm regnare cœpit, traducto exercitu in Scotiã, primũ peruaſtat agrũ: deinde cum egreſſis ad tuendos fines dum depugnare parat, Dauid qui ſe longè uiribus imparem ſentiebat, legatos de pace mittit, quam tandẽ dato obſide Henrico filio, impetrat. Re Scotica per hunc modũ compoſita, Stephanus lætus Henricum ſecum ducens, cùm in Angliã reuerteretur, iter flexit in Vualliam, ubi Ludlollium oppidũ totius regionis princeps, ab aduerſariјs occupatum expugnauit. In ea oppugnatione Henricus obſes dum prope muros pugnabat, fortè ab oppidanis adunco ferro ex equo abſtractus, nutu omnino Dei à rege ſtatim accurrente præſenti periculo liberatur.

Poſt hæc Stephanus Oxoniũ pergit: dum eo loci moratur, incipit paſſim diuulgari rumor de aduentu Mathildis, ac Roberti eius fratris, quod ipſe præcipuè formidabat. Quæ res effecit, ut minus multò ſuis deinceps confide-

ret, utq; eum ualde pœniteret, à principio conceſſiſſe, uti unicuiq; liceret arces condere: quas cùm multi diuerſis in locis ædificaſſent, omnes apud eum in ſuſpitionem uenere, inter quos in primis fuerunt Rogerius Sarisberienſis, & Alexander eius nepos ex fratre Lincolnienſis epiſcopi, ambo multæ autoritatis & potentiæ. Porrò Rogerius binas arces munitiſſimas extruxerat, alterã ad Schirburnũ pagum, alterã opere magnificam apud uicum, qui Viſis uocat. Alexander uerò arcem ad Neuuarcum oppidum poſuerat, longè à Lincolnia urbe, circiter millia duodecim. Itaq; miſſo utroq; antiſtite in carcerem, & Nigello Elyenſi epiſcopo eiuſdem Rogerij nepote in exilium acto, ea omnia loca occupauit, ubi theſauros Rogerij ad quadraginta millia marcharum reperit. Ob quam rem, tantus Rogerio infixus animo dolor hæſit, ut breui pòſt tempore à uita exceſſerit. Per idem temporis Gulielmus Cantuarienſis archiepiſcopus poſt annũ ꝙ ſedere cœperat decimũquintũ, è uita migrauit: cui ſucceſſit Theobaldus abbas Beccenſis, antiſtitũ ordine ſeptimus & trigeſimus. Non multò etiam pòſt Thruſtinus Eboracenſis mortuus eſt, poſt quẽ Gulielmus Stephano propinquitate cõiunctus electus eſt: ſed Henricus Murdacus monachus Ciſtercienſis uir ambitioſus, affirmãs eam electionẽ eſſe uitioſam, per dolum archiepiſcopus ab Eugenio pontifice Rom. creatur: quo ſeptimo pòſt anno ex humanis rebus adempto, Gulielmus meritũ honorẽ aſſecutus eſt, de quo plura alibi dicemus. Henricus tamen ſuo diligenter functus eſt officio, ſic, ut Eboracenſis prouincia nullũ fecerit damnũ. Is conſecrauit Ioannem Optatũ epiſcopũ Orcadum inſularũ, cui ille obedientiæ promiſſum ſecundũ ſolitã uerborũ formulã conceptũ fecit. Sæuiebat Stephanus in omnes, ſpeciatim in ſuos adiutores, dum omnes timebat, id quod bona pars mortaliũ diuinitus fieri arbitrabat, ut ſcilicet illi periurij pœnas luerent, qui eum regem contra ius fasq; feciſſent. Neq; aliud nempe peſſimorũ conſiliorũ autoribus præmium debetur. Pertimeſcebat inſuper Stephanus externã uim, cùm audiret Auguſtã undecunq; ſibi auxilia adiũgere: quapropter ratus in rem ſuã potiſſimũ fore, ſi Ludouicũ regem Galliæ in amicitia cõtineret, quamprimũ dedit ad eum literas, ſimulq; legatos cũ munerib. miſit, qui Conſtantiã eius ſororẽ peterent nuptũ dari Euſtachio filio. Non abnuit Ludouicus Angli affinitatẽ: collocata enim ſorore Euſtachio, operã & ſtudiũ ſuum Stephano ultrò pollicitus eſt. Confirmauit ea affinitas animũ regis ſpe quadã ſempiternæ pacis exultantis. At Conſtantia puella extincto paucis pòſt annis Euſtachio, nupſit Raimundo Toloſatium comiti: quod ſolum attendentes quidam recentiores ſcriptores, de hac cum Anglo affinitate minimè meminerunt.

Sextus iam erat annus ab eo, quo regnare cœperat Stephanus, cùm Mathildis Auguſta traiecit in Angliã, ac ſe rectà contulit Arundellũ, quod quidem oppidũ cum Suthſexia comitatu, tenebat Adelicia eius nouerca, ſibi nomine dotis aſſignatum. Venerant cum Auguſta, Robertus frater, & Hugo Bigotus, cuius ſuprà mentionem fecimus. Hîc non conſentiunt ſcriptores: alij tradunt Mathildem duxiſſe magnum exercitũ, ut coniunctis copijs cum Ranulpho comite Ceſtriæ, qui partes Roberti generi ſui ſequebatur, quoties opportunũ eſſet, cum Stephano manũ cõſereret. Alij ſcribũt, quibus cum magis ſtamus, eam cum parua manu ueniſſe, fretã primũ ope diuina (nam Deus iure pugnãtibus ſemper adeſt) deinde amicorũ auxilio, qui patris deuincti beneficijs

contra Stephanum uenire parati eſſent. Quare Robertus ut maturè exercitũ faceret,& aduentũ ſororis omnibus nuntiaret,relicta Mathilde in arce Arundellia cum duodecim equitibus, & totidem ſagittarijs equeſtribus,facto per terras hoſtiles itinere,Gloceſtriam peruenit:& licet oppidũ regio præſidio teneretur,oppidani tamen ubi Robertũ uiderunt,eiectis qui in præſidio erant, ultrò ad eum defecerunt. Hic Robertus partim nouum exercitũ conflat, partim uicina loca ad uoluntariã deditionem ſolicitat. Stephanus interim cognito hoſtium aduentu,properè Arundellũ profectus arcem circunſidet,ubi aliquot diebus uana ſpe conſumptis,qui clàm Auguſtæ adiutores erant, eius auribus inſtillant eam arcem eſſe inexpugnabilem, & ideo nihil eſſe quòd amplius inſtet,ſed potius optimum factu,ſi ſoluta obſidione permittat Mathildem exire ac aliò fugere,ubi facilius eam opprimere poſſit. Eo adductus conſilio rex,non animaduertens latêre anguẽ in herba,ut uulgò dicitur,cùm nihil propius factum eſſet,quàm ut hoſtis fame propè ſuffocatus in manus ueniret,milites ab obſidione ita procul traduxit,ut hoſtes cognoſcerent ſe tutò poſſe aliò uerſum ſe conferre. Quo uiſo,Mathildis quæ more fluminis, uires eundo acquirebat, nihil cunctata, de media nocte ex arce exiuit, ac maximis itineribus Briſtolliũ perrexit, quod iam in fratris poteſtatem uenerat. Quod ubi cognitum eſt,certatim principes regni ad eam deficiũt,quippe qui memores erant, ſe olim illi & filijs per iuſiurandũ obligaſſe. Obſidebat interea rex arcem Vallinfordienſem,quæ in Oxonienſi agro, ad Thameſim ſita eſt, cùm intellexit Mathildem uiribus auctam Briſtollij conſidere, qui mali conſilij ſerò pœnitens,omiſſa arcis obſidione,Briſtollium uerſus ire maturat,ut eo loci hoſtem includat. At Auguſta cognito regis conſilio,primũ Gloceſtriam, deinde Lincolniam contendit,ubi ſtatim cõmeatum parat,urbẽ præſidio firmat, propugnacula bello tuta facit,ut ſe tandiu ea ciuitate tenere tutò poſſit,uſq; dum aut fortuna belli à fratre tentetur,aut ſine armis per adiumentũ populi,eiecto Stephano,regnũ ſibi ac filio reſtituat. Rex eam ſecutus, Lincolniã corona militũ circundedit,ſimul omnes aditus tentans,qua parte poſſet muros aggredi. Interea Robertus & Ranulphus obſeſſis ſuppetias ferentes, inſtructo agmine Lincolniam ueniunt,caſtraq; prope hoſtem ponunt,ac poſtridie ubi primũ illuxit,ſuos in aciem ducunt, atq; prius ad pugnandũ acriter hortati iubent intentos eſſe,& ſignũ ad erumpendũ ſpectare,idq; ilicò dant. Tum milites multò incitatiſſimi in hoſtem ſublato clamore incedunt. Nec rex diſtulit certamẽ, qui itidem edito ſigno,ſuos in hoſtes eduxit. Ingentibus animis uario euentu pugnatũ eſt primo concurſu, dein adeò res regia inferior fuit, ut eius milites partim caderent, partim fugerent, & in primis equites. Quæ ubi ipſe cognouit,nihil animo tardatus,ſed ſuos centuriones ac pedites qui ipſum circunſtabant cohortatus, in hoſtes erumpit: hic quotquot obuios habet, ſternit,atque ferro uiam inter medios hoſtes facit. Adæquant pedites,qui pauci præ hoſtium numero erant, ducis uirtutem, adeò, ut pugna rarò ulla magis ſæua, & cum utriuſq; partis pernicie clarior fuiſſet,ſi prior regia acies, quæ primo congreſſu non ſine ſuſpitione proditionis diſſipata eſt, parumper impetũ hoſtiũ toleraſſet. Ad ultimũ rex cum comite Ceſtrenſi congreſſus,à multitudine circumuentus capitur,eius itidem peditibus aut captis aut cæſis, ac continuò ad Auguſtam ducitur,ut mulier uiſo hoſte captiuo,ſciret ſe ſatis iniuriam eſſe ul-

tam, quæ licet magnam animo conceperit uoluptatem, cum tamen turbato ſpiritu aſpexit, ac ſtatim Briſtollium in carcerem miſit. Gaufredus uir Mathildis certior factus de re proſperè geſta in Anglia, Normaniã repentè armis adortus, eam occupat, atq; fama capti regis diuulgata, principum ſimul ſtudium in ſe uertit. Dauid itidem Scotorũ rex Northumbriã ingreſſus, eam ſibi Mathildis iuſſu poſſidendam capit.

At ipſa Auguſta ſuapte natura mulier prudentiſſima, uictoria ſibi utendũ iudicans, nihil ſuæ cauſæ indormit, ſed uigilanter omnia curans, primũ Vintoniam proficiſcit̃, ubi autore Henrico epiſcopo, licet frater eſſet Stephani, honorificè accepta, urbem præſidio firmat, deinde Oxoniũ reuerſa totã mediterraneam partẽ luſtrando in poteſtatẽ ſuam ultrò uenientẽ recipit, ac ad Fanũ Albani iter tendens Londinũ uenit, à ciuibus generatim libentiſſimis animis accepta, qui ei ſummos honores habuerunt. Hîc autẽ dum de ſtatu regni collocando agitat, rogatur à Mathilde uxore Stephani, ut uiro parcat, detq;, ut reddito ſibi regno, uitam cum bona pace priuatã degat. Quod tantũ abfuit, ut illa conceſſerit, ut etiam nihil ad rogatum, ſed cum uerborũ contumelijs reſponderit. Quare regina, quæ etſi animo triſti ſauciocq; erat, animaduertens nõ precibus, ſed lacertis & uiribus ac armis pacem petendam eſſe, confeſtim Euſtachium filiũ, qui in Cantio erat, admonuit, ut exercitũ pararet, quod ille impigrè agebat. Auguſta item Londinẽſibus de iniurijs ab Henrico eius patre acceptis cõquerentibus, ac more ſuo leges diui Edouardi repetentib. palàm ſuccenſuit: quapropter populus uehementer cõmotus, ei inſidias quãprimũ faciendas ſtatuit. Quod ubi illa perſenſit, clàm & noctu Oxonium aufugit, adeò mulier fortunæ uarietatis minimè patiens principibus infeſta erat, & ante omnes regi, quem iuſſerat compedibus teneri, ac uili & perparco cibo ali. Henricus Vintonienſis antiſtes ubi iram Mathildis in ſuos in dies magis renaſci cognouit, ſeruiendum tempori ratus, arces omnes ſuæ diœceſis quas ipſe apud Vualthamũ, & Farnamũ pagos, ac alijs in locis condiderat, ualido firmat præſidio, ac cõtinuò poſtea ſeſe in arcem Vintonienſem recipit, ſpectaturus quorſum fœmineus furor euaderet. Quo cognito, Mathildis arceſſit Dauid regẽ Scotorũ ſuum auunculũ, qui ad eam ſubitò aduolat, ac ambo ſimul cõiuncto exercitu, Vintoniam proficiſcuntur, arcemq; obſident. Adfuit ſtatim Mathildis regina & Euſtachius filius cum potenti bellatorũ manu. Properarunt illuc & Londinenſes, qui muliebrẽ animũ ſibi infenſum formidabant, ac deniq; omnes qui Sephani ſequebant̃ partes, ad reginã ierunt, atq; uno momẽto facto impetu, hoſtes uiriliter ſuperarunt. Auguſta ſimulata morte, ut cadauer Gloceſtriã delata eſt: Robertus eius frater unà cum multis alijs capitur, qui regem captiuũ tenebat Briſtollij, in oppido ſuo. Hic à regina duriuſculè accipit̃, quò forſitan probè ſciret illud euangelicũ uerbũ ueriſſimũ eſſe: In qua menſura me timini, in ea metient̃ uobis alij. Nam ille de Stephano nihil bene meritus erat.

Regnum itaq; in has duas factiones iampridẽ abiuerat, iamq; inde ciuitates ac populi tabifico diuerſarum partiũ ueneno imbuti, tanto ardebant odio, ut breui ciuilibus armis regnũ ipſum perditũ, funditusq; euerſum iri uideretur. Quorũ malorũ cauſa, Stephanus qui iniuſtè ſibi dominatũ uindicauerat, & Robertus qui iure ſorori opitulabatur, in primis erant, qui cùm captiui ambo forent, in eam ſpem uniuerſi erecti erant, ut tum demũ Deus miſeratus labores

bores populi, huiuſcemodi calamitatibus finē imponeret. Quare principes regni qui boni conſulebant, ut reconciliatio concordiæ per captiuorū permutationem, inter partes tandem aliquando ſequeretur, ſummopere agitantes, conditiones pacis ſtatuebant, ut rex libertate donatus regnū retineret, Robertus uerò comitatū ſuum haberet, cōſentiretq; cum rege, & ſe ab eo nō amplius ſecerneret. Reſpuit comes eas cōditiones perinde ut ſi ſui iam iuris eſſet, nec Auguſta niſi regno ſibi reſtituto, ad pactionē aliquam deſcendebat. Ex quo negotio, inimicitiæ magis atq; magis inter utranq; factionē gliſcere cœperunt, ita ut ad extremū rex ac comes carceris moleſtia defatigati, & fortuna belli confiſi, nulla amplius facta pacis mentione, ſe inuicē cuſtodia liberauerint, ac confeſtim mutuis offenſis, atq; capitali odio accenſi bellum redintegrarint. At nō nemo parum rerum geſtarum peritus, tradit hîc per eiuſmodi mutuam regis & comitis permutationem, pacem conueniſſe, id quod falſum eſſe perſpicuè arguit bellum, quod confeſtim eſt inter eos ſecutum. Rex Vintoniam profectus arcem quandam loco opportuno ædificare incipit: quem Robertus qui ſimulatq; dimiſſus fuerat, non muris extruendis, ſed numero militum augendo ſtudebat, de improuiſo adortus in fugam uertit, multis captis cæſiſq; ex eius militibus. Stephanus hac ignominioſa fuga commotus, ac ſarciendæ infamiæ cupidus, ſtatuit nullum amplius aduerſarijs laxamentū dandum, at continuo bello inſultandum. Itaq; euocata magna militum copia, & omnibus rebus paratiſſimus Oxoniū contendit, ubi ſe Mathildis continebat, atq; ſubitò circunſidet, ac ut oppidanos uel ad deditionem compellat, uel aditu eos prohibeat, qui obſeſſis auxilio uenire tentarent, in agrum cum parte copiarū exit, omnia ferro & igne deuaſtans. At Robertus interim arbitrans oppidum munitius eſſe, quàm ut citò expugnari poſſet, & uidens ſupra uires ſuas eſſe, cum tam immenſo hoſte congredi, tempus & locum quærebat, quo illud tutius faceret. Erat iam propè tertius obſidionis menſis, cùm conſumpto ferè cōmeatu, nulloq; ſuppetias ferente, intra oppidum titubari cœptum eſt. Quod ubi Auguſta ſenſit, conſiliū fugæ neceſſariò capit, cùm præſertim ſæuiret hyems, nixq; omnem campū oppleret, adeò, ut milites hoſtium frigore torpentes ſegniter uigilias agerent. Mathildis igitur albis ueſtibus induta, ut ſpecie niuei coloris hoſtes falleret, noctis ſilentio egreſſa eſt oppido, & ſcapha per Thameſim uecta, ad arcem Vallinfordienſem peruenit, atq; ibi à ſuis in arcem accepta eſt. Oxonienſes poſt diſceſſum eius deſperato ſubſidio, ſe atq; oppidū regi dediderunt. Quo negotio ita confecto, rex ad arcem expugnandā dum ire properat, occurſu aduerſariorū ſubitò repellitur, cogiturq; aliò diuertere, qui in itinere ex altera parte inuaſus, à Roberto in fugā uerſus, ægrè ſe in locum tutum recipit. Ibi Gulielmus Marcellus uir ſtrenuus captus eſt, quem rex non prius liberare potuit, quàm aduerſarijs reddiderit arcem Schirburnenſem.

Poſt hæc, aliquantiſper armorum furor conſedit. Interea rex Londinum uenit, ubi celebrem principum ac antiſtitum conuentum peregit, in quo talia uerba fecit: Cùm principes fideliſſimi me hactenus ueſtræ libertatis defendendæ ducem ſecuti fueritis, quæſo, ut ne in poſterum deſeratis: mihi enim nunquam animus defuit, tempora defuerunt, per quæ non licuit officium præſtare, quod ne nunc etiam præſtare ſine ueſtro auxilio poſſum. Sed ne mediocrem rem factā arbitremini, hoſtes ita debilitati ſunt, ut uelint nolint, manus

breui ſint daturi. Tantum reſtat, ut ueſtris opibus uelitis pro parte ueſtra, iuuare bellũ, quod Reipublicæ nomine, ueſtro cùm conſilio, tum cõſenſu ſuſceptum eſt: nam à principio abhorruiſtis à fœminæ imperio, nunc illud aliqui ueſtrũ experti multò magis horrent, quod uelut graue iugum tandem ab omnium ceruicibus perpetuò depellet, ſi collibuerit me unũ libertatis uindicem ſtudio, cõſilio, patrocinio deniq; tueri, ſequi, amplecti. Quis eſt enim, qui hoc non intelligat, niſi fortiter pugnauerimus futurũ eſſe, ut turpiter fœminæ ſeruiamus? quo homini, præſertim libero, nihil calamitoſius accidere poteſt. Igitur cum gratiſſimis animis arma ſumite, & ne populus tributo prematur, pro ſe quiſq; depugnet, & quibus pugnare aut per ætatem, aut per leges non licet, dent pecuniam, dent uicarios, dent arma ad patriã tutandam. His dictis cuncti præſidium ſalutis ac libertatis defendendæ ſe laturos pollicentur. At epiſcopi cum ſuis ſacerdotibus, quia pugnare fas non eſt, pecuniam conferre promittunt, quibus ut aliquid gratiæ referretur, in eodem conuentu conſtitutũ eſt, ut quicunq; deinceps ſacris initiatos percuterẽt, aut alicuius criminis reos epiſcoporum iniuſſu caperent, impij importuniq; haberentur, nec ab aliquo præterquam à Romano pontifice, in piorum cœtum reſtitui poſſent, quemadmodum iure pontificio iampridem ſancitum eſſet, ſed apud Anglos ante id tempus minus ſeruatum. Quod idcirco decretum eſt, quoniam quotidie ſacerdotes inter ciuiles tumultus, aut interficiebantur, aut capiebantur, & ita capti grandi pecunia ſe redimere cogebantur. Sub idem tempus, ad Fanum Albani, Gulielmus ſeu Gaufredus (utrunq; ſcriptum reperio) comes Magniuillæ, dux belli ueteranus, qui Auguſtæ partes ſequebatur, captus eſt, non ſine multa militum regiorum cæde, quem Stephanus bonis ferè omnibus mulctauit. Quare ille inopia ductus, ad rapinas ſe conuertit, & primò cœnobium diui Albani, deinde Rameſienſe eiectis monachis ſpoliauit, ac paſſim quocunq; ibat, omnem agrum depopulabatur, donec inter prædam faciendam, ſagitta transfixus inglorius perijt, ut ita ſacrilegij pœnas perſolueret. Aderat nonus annus cùm regnare cœperat Stephanus, quo tempore Ranulphus comes Ceſtrenſis Lincolniam tenebat, nequaquam magno præſidio munitam. Ex quo rex ſpem cõcipit loco facilè potiendi, nec moram ullam faciens intempeſta nocte urbem obſidet, atq; uallo includere maturat. Comes improuiſo hoſtis acceſſu aliquantulum primò perculſus, dein ubi de muro ſpeculatur hoſtẽ eſſe rarũ, ſuos ſe armare iubet, ac mox apertis portis erumpit. Non expectauit rex impetum, ſed raptim aufugit. Comes qui hoſtem ſequi nequiuit, adortus illos, qui uallum faciebant, octoginta homines obtruncauit. At uerò poſt biennium, quàm iſta geſta ſunt, & uarias tumultuoſas q; pugnas, Ranulphus cum rege in gratiam redijt, & cùm ad eum liberè ſe conferret, perfidioſe captus, nõ prius dimiſſus eſt, quàm omnia loca quæ regiæ ditionis fuerant, modis omnibus reſtituiſſet. Peperit ea res Stephano nouas cũ dedecore inimicitias, quippe quẽ bene multi perinde ac ſi fœnum haberet in cornu, uti in prouerbio eſt, diligentius poſtea ſibi cauendum ſtatuerunt. Ille uerò uiſus præclarum quippiam feciſſe facinus, ſibi triumphum perinde quaſi iure non fraude partũ decreuit, ac Lincolniam unà cum alijs locis receptam corona redimitus, multa pompa triumphantis more ingreſſus eſt. Sunt tamen, qui tradant Stephanũ idcirco eam pompam duxiſſe, ut nouam religionem ex hominum mentibus

tolleret,

tolleret,qui cùm multis antè annis,in ea urbe regem ornatum corona non uidiſſent,eum arbitrabantur non ſine ſua noxa introire poſſe,atq; ita ingreſſum ſuperſtitionem ludificaſſe.

Per idem tẽpus,Gaufredus uir Mathildis è uita exceſſit.Quo audito,Henricus filius,qui apud Dauid regem Scotorũ erat,quò ſine periculo,præſtò eſſet,ut matrem uictricẽ ſequeretur,confeſtim domum reuertitur,& paternum principatũ aſſecutus,inde in Normaniã proficiſcit̃.Is cùm adoleſcens optimæ indolis eſſet,atq; eam animi magnitudinẽ præ ſe ferret,qua facilè quiſq; prudentiſſimus iudicaret eum uirũ magnũ euaſurum,Normani ultrò ſeſe in eius fidem & poteſtatẽ permiſerunt,cùm præſertim animo cernerent omnes Stephani conatus male breui tempore caſuros.Rebus felici auſpicio ita compoſitis,maior cœpit iuuenem cupiditas regni Angliæ recuperandi,fretum præcipuè maximis amicorum opibus:itaq; cum centum quadraginta equitibus, & peditum tribus millibus,primo quoq; tempore in Angliam tranſgreditur,ad quem eueſtigiò ex tota inſula, magnus cõfluxit bellatorũ numerus ex ijs, qui matris adiutores erant,atq; ita ingentibus copijs auctus,ad Marlebrigienſem arcem(eſt enim Marlebrigius pagus in Vuilceria comitatu, quã hodie uocãt Malmisburiã,Sarisberienſis diœceſeos) proficiſcitur,ubi Stephani præſidiũ erat, ac poſitis nõ procul caſtris,locum obſidet, tormentis dies noctesq; uerberat,cuniculos intrò agendos ſummopere curat.Quibus cognitis rebus,rex ſuis auxilio adfuit:quos ubi repentino aduentu obſidione leuauit,magno ſtudio,ut ulciſcendi cupidus,hoſtem ad pugnã prouocat.Verùm Henricus qui hoſtem præſtare numero militũ cognoſcebat,& confluentibus quotidie ad ſe nouis belli ſocijs, utile in præſentia ducebat prælio abſtinere,intra caſtra hoſtis ferociã conſultò eludebat,deinde cum eodem infeſtis armis decertaturus. Habeo tamen autores,Henricũ arcẽ Marlebrigenſem primo acceſſu cepiſſe, & non multùm inde cunctatũ per fines Conuentrenſiũ,Northantonenſium, Leceſtrenſium,Stanfordiã inſtructo agmine perueniſſe,ac eo loco in poteſtatem accepto,Nothyngamiam oppidũ natura & opere munitũ,hoſtiliter contendiſſe,& eo confeſtim capto,arcem ſumma ope connixum eſſe expugnare: quæ cùm in loco edito ſita ſit,& præſidio illius non facilè expugnabilis, atque demũ pertinaciter defenderetur,infecto negotio, ne tempore fruſtra excluderetur,ad alia loca occupanda properaſſe,ac ad ultimũ ad matrem in Vallinfordienſem arcẽ ſe recepiſſe. Stephanus interim parato ingenti exercitu, tempus & locum obſeruabat,quo poſſet iuuenem nondũ aduerſam fortunã expertũ, & ob id ipſum ſuis uiribus nimis confidentem,ad ſingulare prælium trahere, ut una demum pugna,de uita & regno cum hoſte decertaret.

Cæterum cùm Anglia tam multos annos inteſtinis motibus fluctuaret,eſſentq; matresfamiliâs paſſim uiolatæ,uirgines raptæ,templa ſpoliata,uillæ & oppida direpta,greges ouium reliquiq; pecoris cæſi,in quibus potiſſimũ populi uita conſiſtit,homines ſine numero interfecti,Deus tandẽ uoluit tot miſerijs liberare Anglos, quorũ iam uicinas gentes mirum in modũ miſerebat, adeò eorum uulnera omnibus nota erant: & quia omnis cauſa mali Stephanus erat, qui confidenter in alienas fortunas inuaſerat, idcirco fecit,ut ille pacem concupiſceret, à qua ſemper antea abhorruiſſet. Itaque dum Stephanus tantopere cum Henrico confligere parabat, ecce tibi, Euſtachium filium im-

matura morte extinctum amiſit, quem caſum omnino acerbiſſimũ eò grauius tulit, quò magis omnium iudicio, adoleſcens uidebatur ad laudem eſſe natus: par quoꝗ omnes principes qui eius ſequebant̃ partes, repentè luctus occupauit. Sed ante omnes, Conſtantia uxor ipſius Euſtachij dolorem accepit incredibilem, cruciataꝗ eſt miſerè, quòd ille nullum ex ſe ſuſcepiſſet filiũ: quæ paucis pòſt diebus cum dote ac uarijs locupletata munerib. ad Ludouicũ fratrẽ honorificè remittitur. At Stephanus ubi uidit ſe filio unico, cui regnum parauerat, & ſimul affinitate regis Galliæ, quæ ei magno erat uſui, eſſe priuatum, cœpit ſenſim animũ remittere, à rebusꝗ bellicis ſimul auertere, ita ut uideret̃ iam ſua ſponte ad pacem inclinari. Quod poſtquã aliqui ex optimatibus, quibus pax cordi erat, animaduerterũt, Mathildem & Henricũ cõfeſtim adeunt, monẽt, hortant̃ ad concordiã, multis rationib. affirmantes tutius eſſe, ut depoſitis utrinꝗ armis, æquis cõditionib. cum Stephano cõſentirent, ꝗ expectare, dum libertas ciuiũ, dum ipſorũ ſalus in grauius diſcrimẽ adduceretur. Aſſentiunt̃ conſilijs amicorũ mater & filius, ac primo quoꝗ die, ad colloquiũ faciendum cum rege ad Vallinfordiã uicum, ex arce deſcendunt. Hîc poſt multas & uarias utrinꝗ conditiones oblatas, ad extremũ inter eos pacificatio conſecuta eſt, quæ ut ſtabili perpetuoꝗ maneret fœdere, rex antiſtitum pariter atꝗ heroũ conciliũ cõuocauit, cuius autoritate pactio facta eſt, ut Stephanus deinceps tanꝗ legitimus rex uſꝗ dum uiueret, regnũ Angliæ eo iure, quo qui optimo, obtineret, & Henricus Normaniã poſſideret, atꝗ ueluti uerus hæres ei ſuccederet: Robertus uerò comes alijꝗ principes qui unã uel alterã partẽ ſecuti fuiſſent, ſine fraude ſuis fruerent̃ poſſeſſionibus. Has pacis cõditiones ita libenter uterꝗ princeps amplexus eſt, ut Stephanus ſibi Henricum adoptauerit, licet Gulielmũ filium ſuperſtitem haberet admodum puerum, ex concubina, ut aiunt, genitum, quem in uerba Henrici iurare iuſſit, & ipſe Henricus Stephanum publicè regem Angliæ ſalutauerit, patremꝗ appellauerit. Fuit ea pacificatio ſummæ toti populo lætitiæ, qui ob utriuſꝗ factionis ſimultates, permultis antea calamitatibus affectus, diu in mœrore fuerat. Atque hæc omnia anno ſalutis humanæ MCLIII in acta relata ſunt, ut poſteriorib. nota perpetuò forent. Eſt inſuper Gulielmi regis filij ratio habita, qui Northfolchiæ comes creatur, nonnullisꝗ prædijs donatur, in agro Nordouicenſi, quod ſuo aſſenſu Henricus maximè omnium ratum habuit. Poſt hanc cõcordiam, Dei optimi maximi nutu, omnis factionum ardor ſic refrixit, ut res Anglica mirabilem in modum deinceps per aliquot annos floruerit, pace ubiꝗ parta. Sunt, qui tradant aliam fuiſſe cauſam, qua Stephanus flexus ſit ad pacẽ, aientes Mathildem amicã potius quam inimicã Stephani fuiſſe, & eam cùm uideret rem inter ipſum Stephanum, & Henricum filium eò deductam, ut armis finienda eſſet, clàm ad Stephanũ adiuiſſe, atꝗ ſic eum allocutã: Ecquid impiè ac tui generis immemor facere tentas? decet ne patrem perdere filium? an fas eſt, ut filius patrem occîdat? Amabò te, des locũ iræ, projciasꝗ tela manu, nam Henricum, uti probè ſcis, ex te enixa ſum. Et his dictis, ordine cõmemoraſſe, quem admodũ paulò antè quàm Gaufredo nuberet, ab eo cõpreſſa fuiſſet, ac ijs uerbis Stephanũ motum pacem feciſſe. Sed hæc uel altera fuerit cauſa pacis, nihil obſtat, quin illud ipſum diuinitus factum eſſe credendũ ſit: quamuis de iſtiuſmodi notitia Mathildis à Stephano habita, fabulã uulgi eſſe, ac falſo id utriꝗ

crimini

crimini datum dixerim. Fac porrò ita eſſe, attamen credibile eſt, nihil ambobus potius fuiſſe quàm cunctos mortales in perpetuum de ea re cælare, ne tantum labis Henrico filio, qui pro legitimo habebatur, uel ipſi Mathildi aſpergeretur, quod qui ſana eſſent mente, homines magnopere curaſſent.

Rebus igitur ita feliciſſimè cōpoſitis, Henricus dux cum matre in Galliam ad principatū ſuū remigrauit, quem rex Cantuariā uſq; deduxit, dein toto eo anno omnē ferè Angliā peragrauit, multa comitate & beneuolentia omnis ordinis uiros paſſim cōplexus. His temporibus Ludouicus rex Francorū reuerſus ex Hieroſolymitano bello, de quo Platina in uita Eugenij tertij pontificis Ro. ſubtilius ſcribit, q̃ ut nos hoc loco id replicare neceſſe habeamus, cùm Aleonora, ex qua duas filias, Mariam & Aliſam ſuſceperat, quibuſdā de cauſis, quæ nequaq; liquidò produntur, diuortiū fecit, quæ filia fuerat unica Gulielmi ducis Aquitaniæ & Pictonū comitis, ex quo à patre hæres facta eſt. Henricus igitur qui infeſto erat animo in Ludouicū, quòd Stephanū iuuiſſet, hanc Aleonorā in matrimoniū duxit. Quæ res materia fuit multorū bellorū, quæ poſtea ille cum Francis geſſit: nam cùm ob eas nuptias, illa pars Galliæ, quæ hodie Aquitania & Pictauia nuncupatur, iure uxorio ei ueniſſet, & materno Normaniā obtineret, expectaretq; Angliæ regnū, ac paterno, comitatus tris, Andium, hoc eſt Andegauenſiū, Turonum, & Cenomanorum poſſideret, eſt admodum potens cum quouis ad bellandū effectus. Interim Ludouicus periniquo animo ferens Aleonoram nupſiſſe inimico, & ob id illi multò maleuolentior inimiciorq; factus, cum ingenti exercitu in Henricum mouet, ac Nouummercatum oppidum obſidet. Quod ubi dux cognouit, licet ſuis ſuppetias laturus ſtatim ſumptis armis in hoſtem profectus ſit, tamen Ludouicus prius oppido potitus eſt, quàm ille acceſſerit. Quo in itinere audito, in Francorum fines exit, ſecundumq; Ligerim iter tendens, omnem agrum latè populatur. Inde inter eos aliquandiu uariè bellatum, donec concordia ſecuta ſit, reſtitutis Nouomercato & Vernone oppidis, quæ rex antea duci ademerat. Iiſdem temporibus rex Scotorum Dauid, uir tam armis, quàm animi uirtute clarus uita exceſſit, cui Malcolmus quartus nepos ex Henrico filio ſucceſſit, & Mathildis Stephani uxor è uita migrauit, fœmina multis uirtutibus ornatiſſima. Ita res regis paulatim male cadebant, ut quæ erant eius maturæ mortis inſtar præſagionis, perinde ac cōtigit: nam ipſe poſt aliquot menſes, q̃ omnes ferè partes regni animi cauſa luſtrauerat, uenit in Cantiū, ubi in morbū incidit, quo paucis poſt diebus ingraueſcente conſumptus eſt, octauo cal. Octobris, annū ætatis agens nonū & quadrageſimū; regnauit autē undeuiginti, amplius undecim mēſes, dieſq; ſeptē. Fuit is annus à natali Chriſti MCLIIII. Corpus ad cœnobiū quod ipſe in Cantio ædificarat, prope uicū quē Feuerſamum uocant, delatum eſt, ibiq; funerali pompa ſepulturæ datum, ubi loci & filius & uxor ſepulti erant. Genuit ex Mathilde uxore unicū filiū Euſtachiū, & Gulielmū ex concubina, de quibus ſuprà abundè meminimus. Statura corporis decentiſſima, optimo habitu, maximiſq; uiribus fuiſſe traditur. Animi uirtutes multæ, atq; illæ quidē egregiæ fuerūt: bellandi peritia ſumma, clementia, & lenitas, ac aduerſus omnes liberalitas maxima: nam licet in continuis fuerit bellis, parua uel nulla à populo tributa exegit: mulctauit tamen de uoluntate Dei aliquot in primis epiſcopos, qui apud ipſum in ſuſpitionem cecide-

rant, ut hoc modo periurij pœnas lueret. Vitia uerò quibus facilè notatus ſit, non reperio, præter illud, quòd regnandi gratia, ius uiolaſſet. Viri illuſtres ea tempeſtate fuerunt, Thruſtinus Eboracenſis archiepiſcopus, qui cùm pro ſalute patriæ, tum pro dignitate tutanda, & multa incommoda perpeſſus eſt, & ſæpiſsimè in periculo uitæ fuit. Item Henricus Vintonienſis antiſtes ipſius Stephani frater, uir unicus in omni fortuna princeps, qui in rebus aduerſis æquè atq; in ſequundis conſtantiſsimus fuit. Ornatus eſt eximijs laudibus diuus Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, utpote cuius tam uiui q̃ mortui rogatu miracula edita conſtat: is enim excluſus epiſcopatu ab Henrico Mordaco, uti ſuprà ſcripſimus, poſt illius mortem, rurſus archiepiſcopus deſignatus Romam perrexit, ubi ea lectione ab Anaſtaſio quarto Ro. pontifice rata habita, ritè eſt archiepiſcopus creatus: cui paulò poſt in Angliam reuerſo, tantus honos ab omnibus habitus eſt, ut quacunq; pergeret, paſsim mortalium concurſus ad eum fierent. Quare ita accidit, ut cùm Eboracum uir ſanctus peteret, & eundo parum ultra Pontifractũ, tranſiret pontem, qui in flumine eſt, quod Hayream appellant, tantus hominum numerus ſecutus ſit, ut fracto repentè ponte, ligneus enim erat, bona pars in profluentem ceciderit. Quod ubi Gulielmus, qui iam ad alteram ripam erat, ex morientium clamore cognouit, e ueſtigiò conuerſus ad flumen, & ubertim lachrymans, manus cum oculis in cœlum ſuſtulit, atq; Deum ſuppliciter precatus, diuinum auxilium implorauit: quod ita celeriter cum morte luctantibus in undis adfuit, ut ne unus quidem perierit. Ille eodem ipſo anno mortuus eſt: poſtea uir ſanctiſsimus inter diuos relatus, per cuius preces, etiam nunc mortales ſubleuantur: eius autem corpus in æde principe Eboraci religioſiſsimè ſeruatur. Succeſsit illi in archiepiſcopatum nõ multò pòſt Rogerius Henrici regis familiaris, ordine epiſcoporum Eboracenſiũ trigeſimus alter. Incidit in hæc tempora Bernardus Caſtellionenſis, homo Burgundio, nobili loco ortus. Is duos & uiginti annos natus, cum triginta alijs inſigni modeſtia uiris, Ciſtercienſis monachus factus, tantum inde nomen eruditionis & ſanctitatis eſt adeptus, ut cum omni Chriſtiano orbe, & præſertim cum Anglia, eam uirtutem atq; illud ducendæ uitæ inſtitutum partiuerit. Fuerunt quoq; permulti militari arte clari, & in primis Robertus Gloceſtriæ, Ranulphus Ceſtriæ, Rainaldus Cornubiæ, Robertus Leceſtriæ comites, Hugo Bigotus, atque complures alij æquè militarẽ gloriam adepti ſunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIII.

DVX Normaniæ Henricus, homo Francus, hoc eſt Gallus, ampliſsima Andegauenſium comitum familia natus, de quo ſuperiore libro abundè meminimus, certior factus de obitu Stephani, ſtatim in Angliam uenit, quem populus fauſtis plauſibus accepit, atq; uniuerſi heroës regem conſalutarunt. Dein cõuocato ad Vueſtmonaſteriũ cõcilio, XIIII cal. Ianuarij rex creatur, & à Theobaldo Cantuarienſi archiepiſcopo ſacratur. Is ordine antiſtitum trigeſimuſſeptimus Gulielmo ſucceſsit, ſicut in uita Stephani ſuprà oſtendimus

ſtendimus. Sunt tamen, qui tradant Gulielmum in huius Henrici tempora incidiſſe, cumq́; conſecraſſe. Henricus qui poſt primum Gulielmũ Normanum eius proauum, ſecundo loco id nomen habuit, rex creatus uerba fecit ad populum plena optimæ ſpei, ſimul plebem, ſimul nobilitatem publicè priuatimq́; benignè appellando, ex quo beneuolentiam ſibi fidemq́; omniũ conciliauit. Poſt hæc, inito principatu, uiros graues & iuriſperitos ſibi conſiliarios delegit, quibus cum primùm leges recognouit atq; correxit, dein ex ipſius conſilij ſententia, ut ne ius faſq; paſsim uiolaretur ab illis, qui per licentiã bellorũ nullum nõ audebant facinus, publico edicto omnes exteros homines qui prædã ſecuti ſuperioribus annis in Angliam, dum bellis ferueret, certatim aduolaſſent, extra regnũ exegit, inter quos magna fuit multitudo Flandrorum, quos peius alijs oderat. Item arces quaſdã, aut à priuatis nõ inuito Stephano, prout ſuprà dictum eſt, conditas, aut minus loco idoneo poſitas complanauit, quaſdam uerò muniuit, poſſeſsiones urbanas & ruſticas quarum proprietas ad regem olim pertinuiſſet, quoquo modo priuatis hominibus datas, à poſſeſſoribus recepit. Quæ res multis animũ uulnerauit, utpote quæ facilè declarauit nihil Henrico fore in poſterũ tempus utilitate pluris. Iam initiũ erat alterius anni, ab eo quo regnare cœperat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCLV, cùm Aleonora eius uxor enixa eſt filium quem ille nominauit Henricum. Eo illo anno rex Eboracum conceſsit, ubi aliquot arces à priuatis uiris diu poſſeſſas, & in primis Scarboreiam recepit, eripuitq́; Scoto Cumbriam: deinde in Northumbriam profectus, eam quoq; prouinciam totam recuperauit, quam Dauid rex Scotorum ſibi donatam à matre eius Mathilde cuius partes ſecutus fuerat, primùm tenuerat, unà cum Cumbria comitatu iampridem capto de rege Stephano, & dein Malcolmus nepos qui ei ſucceſſerat, id temporis poſsidebat: ſed ut ne uideretur iniquus, aut beneficiorum immemor, permiſit eum comitatum Huntyngtonam retinere, quem iampridem Stephanus, uti ſuprà diximus, Henrico filio Dauid dono dederat, qui ob id, cõceptis uerbis etiam iuſiurandũ ſibi daret. Atq; ita Henricus à principio bona regni ſui diſsipata recipienda, conſeruandaq́; curauit. Dum ad res ſuas domeſticas augendas Henricus incumbebat, nuntiũ defectionis Vuallorũ accepit: in quos cùm repentè mouiſſet, nullo negotio domuit, exciſis paſsim ſyluis, anguſtijsque uiarũ patefactis, quæ rebellantibus profugio erant. Sunt tamen, qui ſcribant non aliter Henricum in domandis Vuallis laboraſſe, atq; cæteri reges ſæpe feciſſent, & primo congreſſu locorum iniquitate ita eius milites ab hoſtibus repulſos, ut diuulgatũ fuerit, eum cecidiſſe, atq; huiuſce rei famam Vuallis ſpem, Anglis metum attuliſſe: uerùm ad ultimum cùm rex terra mariq́; paraſſet eos inuadere, tum territos pacem petentes manus dediſſe.

Iam erat tota Anglia pacatiſsima, cùm regi nuntiatũ eſt Gaufredũ fratrẽ in partibus tranſmarinis ſeditiones facere. Sed cauſam rei proponere libet. Gaufredus enim pater moriens tris reliquit filios, Henricũ, Gaufredum, & Gulielmum: ac teſtamento conſtituit, ut poſteaquam Henricus aſſecutus eſſet cum Normania, regnũ Angliæ, tunc comitatus Andegauenſis Gaufredo cederet. cui interim tria oppida, Chynonẽ, Leudunũ, & Mirabellũ dedit, ut cũ illi hæreditas eius comitatus ueniſſet, ne facilè poſſeſſione prohiberẽt. & ueritus ne Henricus qui aberat, teſtamentum reſcinderet, epiſcopos nõnullos ac nobiles

qui aderant, iuratos adegit, ut promiſerint ſe non prius paſſuros eius corpus humari, quàm filij iureiurando recepiſſent ſe patris facturos imperata. Quod Henricus, etſi grauatè, cum primis fecit, ne corpus inhumatũ remanẽs, ſibi decori foret. Atqui regno deinde Angliæ potitus, maioreq; ex copia rerũ, ita ut ſæpe accidit, habendi cupiditate incenſus, neſcio quibus rationibus cum Hadriano quarto pontifice Ro. homine Anglo egit, ut eo ſacramento abſolutus fuerit: qui ita ab æquitate, ab lege, à iure recedendi licentiã conſecutus, neglecto patris mandato, in fratrem mouit: quo ad punctũ temporis deuicto, Andegauenſes in deditionem recepit. dedit tamen prædia quædam Gaufredo, ut ne egêret: qui haud multò pòſt ita male acceptus, mortem obijt. Per idem tempus, quidam malefici doctores ex Germania numero circiter triginta, uerè malorum dæmonũ cultores, in Angliam uenere: hi licet Chriſtianos eſſe ſe profiterentur, attamen baptiſmum, euchariſtiam, ac coniugium deteſtabantur: ſed anteq; ſuũ uirus latius funderẽt, maleficij conuicti meritas dederũt pœnas.

Gliſcebat interim odium inter Henricum & Ludouicum regem Francorum, ad quod reſtinguendũ amicitia uni cum altero interceſſerat omnino fucoſa, quandò ne eo quidem modo ita leniri aut ſedari potuit, quin ex noua cauſa, facilè renouatum ſit. cùm enim Gulielmus Aquitanorum dux, auus paternus Aleonoræ, in matrimoniũ duxiſſet unicam filiam & hæredem Toloſatiũ comitis (nomen comitis pariter atq; puellæ non ponitur, quod ſciam) & per idem temporis, iturus ad Hieroſolymitanum bellum obeundum, eum comitatũ Raimundo Fani Aegidij comiti oppigneraſſet, ac eo inde mortuo Gulielmus eius filius, pater Aleonoræ, ſeu ob inopiam, ſeu rerũ ſuarũ negligẽs eum principatũ nõ redemiſſet, comes ipſe Fani Aegidij illum uetuſtate poſſeſsionis, ſuũ fecit, atq; dein moriens, Raimundo filio poſsidendũ reliquit. Ex quo cùm poſtea Ludouicus rex Franciæ Aleonorã hæredẽ Gulielmi ducis Aquitaniæ in matrimonio haberet, & ſtatim repetiſſet comitatum, Raimundus comes Fani Aegidij primũ reſtituere palàm negauit, deinde ut uiribus impar ſibi timens, ita regem blandis uerbis appellauit, ut ille nuptũ collocata ei Conſtantia ſorore, quæ Euſtachio Stephani filio nupta fuerat, ipſum continuare poſſeſsionẽ permiſerit. Henricus igitur poſtq; Aleonoram in matrimoniũ duxerat, dotis nomine comitatũ ſibi repetendũ conſtituit, quod per nuntios primùm fecit: ſed ex incùm comes Ludouici affinitate fretus reddere denegaſſet, illi bellum intulit, atq; Vaſconiã ingreſſus, in Toloſatem agrũ contendit. At comes cognito regis aduentu, timore perterritus, uiarum peritos ad Ludouicum cum literis mittit, qui orẽt, ut ſibi ſubueniat. Ludouicus acceptis literis, comiti ſuppetias ire feſtinans, die ac nocte cõtinuato itinere Toloſam peruenit, eamq; ingredit̃. Hoc ubi Henrico nuntiatũ eſt, ſtatim iter cõmutat, ad agrũ populandũ ſe cõuertit, ac in aliud tempus oppugnationẽ illius urbis differendã ratus, interim aliqua loca finitima recuperat, quæ ab eo antea defecerãt. Quo confecto negotio, in Normaniã reuerſus maiorem exercitũ parat. Francus quoq; ſtimulante ira, copias adauget, adeò ut uterq; longè infeſtiſsimis animis haud multò pòſt ſibi obuiam facti, ad pugnã capeſſendam iamiam ſe expedirent, cùm amicorũ monitu ſimiliter atq; rogatu adducti pacem fecerunt, quã eodẽ momento noua affinitate confirmarũt, data Margarita filia Ludouici nuptũ Henrico regis filio maiori natu. Atq; per hunc modũ, Raimundus comes

comes præſenti periculo liberatur. Fuit iſte annus eiuſmodi pace fœlix octauus, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCLXIII. item memorabilis morte Theobaldi Cantuarienſis archiepiſcopi uiri multò præſtantiſsimi. Is ex abbate Beccenſi Cantuarienſis antiſtes creatus, Romam protinus perrexit, ubi accepto de more pallio, legatus ab Innocentio ſecundo Ro. pontifice factus eſt, in quo muneris genere religionem plurimum iuuit. Manauit id munus poſtea ad omnes Cantuarienſes archiepiſcopos, qui legati nati dicti ſunt. Dilexit Theobaldus uiros doctrina & probitate claros mirum in modum, & cum primis Thomam cognomento Bekettum, qui ei ſucceſsit, in quo cùm optimam cerneret indolem, ita in oculis ferre cœpit, ut eum primo archidiaconum Cantuarienſem fecerit, deinde magni regni cancellarium (ſic enim appellant) creandũ curauerit. Is ciuis Londinenſis, patre Gilberto, matre natione Syra, ſiue Saracena natus. Sedit Theobaldus annos duos & uiginti: uacauit archiepiſcopatus amplius uno anno, quem poſtea Thomas Bekettus conſecutus eſt, antiſtitum ordine trigeſimusoctauus.

Eo anno Aleonora regina enixa eſt filiam, cui nomen fuit Mathildis. Tum rex concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, ob nonnulla quæ è Republica erant negocia agenda, in quo ſimultas & odium aliquanto antè inter regem, & Thomam Cantuarienſem antiſtitem ortum, cœpit ualde concitari. Eodem anno calendis Octobris, per tres ferè horas, uiſi ſunt tres circuli circa ſolem, quibus ſubinde euaneſcentibus, duo ſoles creari uidebantur. Quo prodigio, diſsidium regis & Thomæ pronuntiatum iam tum uulgus credidit, quod in dies magis creſcens ſimultas in apertũ protulit: nam cum Thomas uir ſumma integritate atq; prudentia, cerneret regẽ quotidie ſacerdotes minus idoneos, aut eligere epiſcopos, aut ad alia perducere ſacerdotia, ac ex præſcripto Normanicarum legum iure, ut ille aiebat, ſuo utendo, nihilq; à maiorum conſuetudine atq; conceſsis alienũ faciendo, omnem ſacerdotalis ordinis autoritatem dignitatemq; frangere, & demum ius faſq; conari trahere, quò uellet, primò cum amicè admonuit, ut de negotio deſiſteret, æquiusq; ſe aduerſus populũ ſuum gereret: deinde in ea re cùm ſe parum proficere animaduerteret, ſtatuit ſuas audentius agere partes, ut de laboris præmio ſatis certum habens. Itaq; omnis uitæ periculi oblitus, communis cauſæ tuendæ gratia, propalàm Henrico reſiſtere, multiſq; eum argumentis ab incœpto deterrere conatus eſt. Verùm poſt multas diſceptationes, tantum abfuit ut antiſtitem bene monentem audiuerit Henricus, ut poſtquam aliquot epiſcopos in ſuam ſententiam traxerat, eum quòd cerneret nihil cedere, nullo in honore iampridem ab ſe habitum in exilium egerit. Tulit Thomas iniuriam æquo animo, profectuſq; in Galliam, ad Alexandrũ tertium pontificem Romanũ, qui tunc Senone erat, ſe contulit, eiq; exilij cauſam expoſuit, quam hoc loco omnino me puderet oſtendere, ſi talis eſſet, qualem etiam nunc bene multi amentiæ pleni prædicant, qui inuidioſas opes, inanes honores, inutilem potentiam, lubricam dominandi cupiditatem anteferunt ueræ gloriæ, deblaterantes Thomam conſeruandarum poſſeſsionũ ſacerdotalis ordinis cauſa, tantum accepiſſe iniuriarũ: quod ſi ille feciſſet, quis non uidet, non conſenſiſſe cum Chriſto, qui res huiuſmodi ſpernendas docuit? Iſti, inquam, iſti ſunt, qui eum ordinẽ dedecorent, cùm uolunt eius decus conſiſtere in diuitijs, per quas omnes uitæ rectæ degendæ ſæpenu-

mero leges diſſolui conſtat. Igitur Thomas non in conſeruandam rerum copiam, qui apud Alexandrum pontificem, ut infrà demonſtrabitur, ſponte ſe epiſcopatu abdicauit, ſed in dignitatē, in autoritatem ſacerdotalē, in diſciplinam bonorū morum tuendam incumbebat, quò ſcilicet Henricus & alij principes eius imitatores, non introducerent peſſimos quoſq; in ſacerdotum collegia, non imponerent illis ſuo iure & arbitratu leges, non uterentur alienis opibus pro ſuis, ſed contenti ſuis imperijs, ſinerent epiſcopos ritè conſtitui, & conſtitutos ſuas obtinere prouincias, officioq; fungi. Hoc agebat, hoc pugnabat bonus antiſtes, hoc fuit quamobrem ad extremū mortis periculum ſubierit. Ad rem redeo. Miſit in Galliam ad eundem Romanū pontificem Henricus legatos, qui apud eum cauſam tuerentur: ſed cùm illi nihil profeciſſent, tum ira inflammatus omnia bona archiepiſcopi atq; eius domeſticorum publicauit. Thomas uero benignè acceptus ab Alexandro, cùm iudicaret ſe ab hominibus potius, quàm à Deo archiepiſcopatum conſecutum, & ob id eiuſmodi calamitatibus merito ſuo affici, dicitur ſponte apud Alexandrū ſe dignitate archiepiſcopali abdicaſſe, quam tamē ei mox pontifex ultrò reſtituit, iuſſitq; ut ad Pontiniacum cœnobium ſe conferret, illicq; uſq; eò maneret, dum res inter ipſum & Henricum componeretur. Eſt cœnobium iſtuc monachorum ordinis Ciſtercienſis, ac Altiſiodorenſis diœceſeos. Paruit Thomas libens pontifici, & ad id cœnobium profectus, accepto ab ipſo Alexandro nouo ueſtitu, monaſticam uitam ducere inſtituit.

Dum eiuſmodi controuerſia Henricus agitabatur, nuntiatū eſt Vuallos iterum ad arma iuiſſe, finitimorumq; fines ingreſſos, prædam undiq; abigere, ferro & igne omnia deuaſtando. His accenſus omnium immemor difficultatum, uadit aduerſus rebelles magnis itineribus, eoſq; ad montes & loca inuia ad primum eius aduentū fuga lapſos, undiq; circumuenit. Fuit paululum laboris, cùm enim Vuallus ſenſit ſe ab agmine ſeptum, uerſus extemplò eſt terror in ipſum, ac dum nulli effugium patet, confeſtim abiectis armis, ad ſanitatem neceſſariò redijt. Cædes haud magna facta eſt, ſed eius conſilij principes ita mulctati ſunt, ut ſponte in fide permanſuri iudicarentur. Iam annos decem & duos Henricus regnarat, & liberos ex Aleonora uxore ſuſceptos habebat Henricū, Ricardū, Gaufredū, Ioannem, Mathildem ac Ioannam, cùm Malcolmus rex Scotiæ, uir militari gloria & animi omniū uirtutū ornamēto clarus, morit̄: cui Gulielmus frater ſucceſsit, qui ſtatim ut eſt rex creatus, Londinū ſe cōtulit, ac in uerba Henrici, prout etiam Malcolmus fecerat, iurauit. Is poſtea cœpit repoſcere Henricum in primis Northumbriam, quam eius mater dono dediſſet Dauid regi. Henricus multa excuſauit, quamobrem minus ſibi liceret id facere. Scotus cognito regis animo, domum redijt, rem ſuam aliquando armis repetiturus. His quoq; temporibus Conanus Britāniæ citerioris dux, ſine uirili prole, unica duntaxat filia nomine Conſtātia relicta, uita exceſsit. Hanc puellam Henricus tametſi nondū maturā uiro, in matrimoniū dandam curauit Gaufredo filio ſuo. Quæ res cùm ſub manus rectè ſucceſsiſſet, fuit magnæ ipſi Henrico regi lætitiæ, quòd filius eſſet totius Britanniæ potitus imperio. Secundū hæc, Mathildis Auguſta mater regis deceſsit, mulier ultra fœmineū ſexū, bellicis rebus & animi robore inſignis. Illo ipſo anno rex Mathildem filiā Henrico Saxoniæ duci locauit, quæ tres genuit filios, Henricū,

Otho⸗

Othonē, hic Imperator electus, ab Innocentio tertio imperij inſignia accepit, & Gulielmū. Item Robertus Lincolnienſis antiſtes moritur, in cuius locum nullus eſt ſubſtitutus, ſed epiſcopatus Lincolnienſis deinceps decē & ſeptem uacauit annos, rege interim illius uectigalia capiente, exemplo poſt homines natos peſsimo. Exin toto biennio otium fuit ab externis bellis, quod Henricus ut ne in conuiuijs, aut luxu à ſuis militibus tereretur, in Britanniam cum Gaufredo filio profectus eſt, ubi eam regionē obeundo, nouū quodammodo rerum fundamentū iaciendo, arces, caſtella, & urbes muniendo, ac cunctos generatim principes amicè appellando, maiorem eius temporis partem conſumpſit, deinde in Normaniā reuerſus, res ibi domeſticas compoſuit. Quibus rebus ad nutum confectis, ineunte uere, in Angliam mala actus maris tempeſtate redijt, amiſſa una naui, quæ fluctibus obruta ſubmerſa eſt, in qua fuiſſe ferunt trecentos homines, qui omnes ad unum periere: & reuerſus eo anno, qui fuit ſalutis humanæ MCLXX, ad Vindeſoriū caſtrum, natalem Chriſti diem egit, ubi omnes principes regni ſimul fuere. Rex itidem Scotiæ Gulielmus, cum fratre Dauid eò uenit gratulatū Henrico, de rebus feliciter in Gallia geſtis: quos ille multa humanitate complexus, uarijs donauit muneribus.

Hoc tempore, dum alij ludos qui ſemper id temporis, apud Anglos multò magnificentiſsimi apparatiſsimiq; fiunt, frequentes ſpectabant, quandò tunc fas habent honeſtis uoluptatibus operam dare, extra conſuetudinem aliarum gentium, quæ paulò ante quadrageſimæ initium, id longè laſciuius faciunt, rex ipſe Henricus auidus perpetuandi inter filios imperij, rem ſibi anxiferam ac exitialē, ut poſtremò eius euentus docuit, animo agitare cœpit. Porrò cùm ſecum cogitaret, nulli ferè animantium, præterq; homini uitam eſſe fragiliorem, ac tantam mortalibus ſuapte natura innatam regnandi cupiditatem, ut quoties animū ad imperiū adipiſcendū adiungerent, nihil penſi habentes, fas omne iusq; omne optati potiundi cauſa uiolarent, atq; peruerterēt, nō iniuria facturū ſe arbitratus eſt, ſi metueret, quod contingere poſſet, ut ſcilicet & ipſe aliquo fortuito caſu animam ederet, ac filij admodū iuuenes, atq; per ætatem nondum bellicæ artis periti, regno fraudarentur. Igitur ut fortunæ caſibus occurreret, Henrico filio maiori natu, qui ſeptemdecim habebat annos, imperiū ſe uiuo impartiendum putauit, ut per hunc modum adoleſcenti per ſuas manus regnum præberet. Itaq; primo quoq; tempore Londinū uenit, habitoq; tam antiſtitum quàm principum concilio, Henricum conſortem regni dixit: quem deinde Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus ad XVII calendarum Iulij coronauit. Solebat id munus Cantuarienſis antiſtes obire, ſed cùm adhuc exularet, Rogerio à rege demandatum eſt, quod ille ſine ipſius Cantuarienſis permiſſu, & in aliena prouincia, exequi nō debuiſſet. De qua iniuria Thomas Cantuarienſis apud Alexandrū pontificem conqueſtus, ita eum mouit, ut per literas ſuas Rogerio Eboracenſi, & Gilberto Londinenſi, ac Ioſcellino Sariſberienſi epiſcopis, qui iſtiuſmodi cærimonijs nō interfuiſſent modò, ſed præfuiſſent, adminiſtratione ſacrorum interdixerit. Quæ res ſuprà ꝗ̃ dici poſsit, apud Henricum inuidiam in ipſum Cantuarienſem cōmouit. Dedit eo ipſo die rex quo filius regia inſignia accepit, epulum, in quo honoris gratia, primū ferculum, ipſe iuueniliter exultans filio diſcumbenti appoſuit. Ex quo facto, adoleſcens aliquanto ſuperbior effectus, cùm inſolentius ſolito circunſtantes

intueretur, Eboracenſis antiſtes qui aſsidebat, ioci cauſa, ad eum conuerſus, Gaude, inquit, optime fili, non eſt enim alter in toto orbe princeps, qui talem habeat in menſa adminiſtrũ. Ad ea ille ſtomachatus reſpondit: Quid miraris? non putat pater id facere, ſuæ minus eſſe dignitatis, quandoquidem ille mater no duntaxat genere clarus mihi adminiſtrat, qui & patre rege & matre regina natus ſum. Ita Henricus filius malo prauoq; ingenio præditus, in patrem ex tempore cauillatus eſt. At pater Henricus hæc audiens, ingẽti affectus dolore, antiſtiti dimiſſa uoce ait: Pœnitet, inquã, pœnitet extuliſſe hominem. Iam inde proſpexit futurũ, ut filius ſibi aduerſaretur. Veruntamen etſi ſe male feciſſe cruciabatur, cùm factum infectum reddi non poſſe uideret, curauit, ut omnes principes regni unà cum rege Scotorum in uerba eius more maiorũ, iurarint, ſed noluit illos ſolutos ſacramẽto, quo ſe iampridem ei obligarant. Habeo autores, qui ſcribant Henricum non cõmunicaſſe imperiũ cum filio, ſed ſeſe prius abdicaſſe coram populo regia dignitate, ac dein eum regem creandũ curaſſe. uerùm in re incerta, id propius fidem eſt, quod ex ſerie rerum geſtarũ colligitur. Henricus enim pater quandiu filius uixit, ſe modò conſortem, modò regem geſsit: poſt mortem uerò filij, continuauit imperium, quod nullo ſeciſſet iure, ſi ſe antea ea poteſtate exuiſſet. Sed unde digreſsi ſumus, reuertamur. Ludouicus rex Franciæ ubi cognouerat generum coronatũ eſſe, ſine ſua filia illius uxore, uehementer iratus, minatus eſt ſe bellum facturum Henrico patri, niſi primo quoq; tempore Margarita regijs ornaretur inſignibus: quod idcirco omiſſum fuerat, quia puella admodum tenera, nondum uiro coniuncta erat. Qua re intellecta, Henricus properè in Normaniam adnauigauit. Hîc dum bellum utrinq; paratur, Theobaldi comitis Bleſenſis ſingulari opera, reges apud Vernolium, in colloquium ueniunt. Ibi poſt longum ſermonem, Henricus qui iam tum regis Henrici filij indolem ſuſpectam habebat, ac nihil minus uolebat, quàm neceſsitatem ſibi aliquam imponi decertandi cum eo, pollicitus eſt ſe breui tempore daturum operam, ut rurſum filius Henricus cum uxore coronaretur. Hac pollicitatione Ludouicus contentus, à colloquio diſceſsit. Henricus uerò Vernonẽ redijt, ubi paucis pòſt diebus incidit in grauem morbũ, qui ita eum breui contriuit, ut repentè per totam Galliam fama peruaſerit, eum mortem obijſſe: & ipſe quoq; ualetudinem planè perditam arbitrans, teſtamentũ fecerit, quo Ricardo filio Aquitaniam reliquerat, quinetiam locum ſepulturæ deſignarat. Rex Henricus filius nepos luxurioſus interim in Anglia à recta honeſtaq; uiuendi diſciplina ad luxum uoluptateſq; dilapſus, profuſe paterna bona dilapidabat. Quod ut pater audiuit, qui iam ſe confirmauerat, in Angliam continuò reuertit: ſed paucos dies in regno moratus, unà cum filio Normaniam rurſus petijt.

Iam penè ſex annos Thomas Cantuarienſis antiſtes exularat, qui tot ac tantis toto eo tempore affectus fuerat moleſtijs, ſæuiente in eum Henrici furore, ut omnes æquè eius miſereret, & in primis Ludouicum regem, qui unà cum Theobaldo comite Bleſenſi uiro integerrimo, dies noctesq; non ceſſabat literis ac nuntijs modò Henricũ hortari, ad pacem conciliandam, modò Ro. pontificem rogare, ut ſua autoritate regem cogeret ad id, ut æquum & iuſtum, deſcendere. Sanè Francus currentem, ut dicunt, incitauit: nam pontifex ſponte in rem ſedulò incumbebat, qui tandem partim multis nuntijs ultro citroq;

miſsis,

miſsis, partim ſacrorũ interdictionem per literas & ipſos nuntios interminatus, Henricũ eò traxit, ut pacificatoria monita iam nõ ſperneret. Quare haud multò pòſt, huiuſce rei maturandæ cauſa, Ludouicus rex & Gualterus Rothomagenſis antiſtes cum Thoma, ac nonnullis alijs epiſcopis, ad locum ſecundum Normaniæ fines utriq; parti cõmodum conuenere, quò etiam Henricus uenit. Ibi poſt longas diſceptationes, rex uidens nullum eſſe amplius dilationibus locum, fide data & accepta, ſanctiſsimum antiſtitem Thomam in gratiam ad ultimum recepit, promiſitq; ſe quamprimùm ei de iniurijs plena manu ſatisfacturum, atq; omnes fore ſine pœna, qui eum ſecuti fuiſſent. Igitur per hunc modum, rex & antiſtes in gratiam reconciliati, eodem die ad congreſſum colloquiumq; uenerunt: ubi Thomas ut nihil poſthac eſſet, quamobrem memoria præteritorum refricaretur, poſtulauit, ut per eum ſibi liceret in eos epiſcopos animaduertere, qui contra ſacras leges feciſſent. Hoc rex non abnuit, id quod poſtea fuit recrudeſcendi odij ſeminarium. His atq; alijs dictis à colloquio receſſerunt. Cantuarienſis non multò pòſt cùm bis intra paucos dies ad regem adiuiſſet, ille in primo eius aduentu, de induſtria cauit, ne cogeretur inter ſacra, uti moris eſt, optimi patris oſculum pacis accipere, quod fucoſæ reconciliationis indicium fuit, etſi poſtea eum benignè accepit, ac poſtremò diſcedentem in Angliam, mira comitate proſecutus eſt. Interea Thomas quamuis à ſuis ad maturandum iter ſolicitaretur, iuit tamen prius ſalutatum Ludouicum regem de ſe bene meritum, à quo poſtquam beneficiorum memor gratias egit, abeundi poteſtatem ſibi fieri rogauit. Rex diuino, ſicuti credere par eſt, afflatus ſpiritu, eum primò dehortatus eſt redire ad inimicos male reconciliatos, perſpexerat enim Henricum animo adhuc ſaucio ueniſſe in id concordiæ fœdus: ſed poſtremò cùm ille diceret neceſſariò ſe ad ſuſceptã curam reuocari, quanquam dolebat eum quem magnopere obſeruabat, cuiq; à cunctis Francis principibus magnus habebatur honor, regno ſuo decedere, quam honorificè ab ſe dimiſit. Tum Thomas ex Gallia diſcedens poſt annum ſeptimum, quàm in exilium actus fuerat, incolumis in patriam redijt, nõ ignarus futuri martyrij, quo paulò pòſt uitam finiuit, ideoq; lætus uenit, ſummo gaudio atq; animorum lætitia ab omnibus bonis acceptus, à malis uerò prauisq; hominibus ſtatim probris contumelijsq; affectus, quorũ princeps fuit Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, uir ſanè improbus. Iſte cui ſimul ſacrorum uſus meritò interdictus erat, & Gilbertus Londinenſis, ac Ioſcellinus Sariſberienſis epiſcopi, cum aliorum infinito numero, Thomam tanquam Ro. pontificis legatũ adeunt, petunt, efflagitant, ut ſibi per eum liceat ſuo officio uti. Iis fertur antiſtes Thomas & ueniam & abſolutionem nõ negaſſe, ſed iuſſiſſe, ut ſponderent ſe ipſius iuſto iudicio ſtaturos, quod autore Eboracenſi, facere reliqui recuſauerunt. Non conſentiunt inter ſe hoc loco ſcriptores: alij tradunt Cantuarienſem ſimulatq; in Angliam uenerat, ipſum Eboracenſem archiepiſcopum cum Londinenſi & Sariſberienſi epiſcopis, prius uſu ſacrorum priuatum, impium denunciaſſe. Alij ſcribunt eum duntaxat illis publicè interdixiſſe adminiſtratione ſacrorum. Quæ cùm ita eſſent, Rogerius ut homo facinoroſus, cum ſui furoris ſocijs epiſcopis, continuò in Normaniam aduolat, atq; ibi ſimul ad ulciſcendũ ardentes, regem adeunt, apud eum nomen Thomæ deferunt, eundem accuſant, culpant, criminantur, quòd ſacerdotij

libertatem, quòd ius humanũ pariter atq; diuinum, quòd inſtituta maiorum euertere, corrumpere, delere deniq; conetur, qui ſibi tantum ſumat, ut uelit epiſcopos ſuo arbitratu Chriſtianorum cœtu excludere, excluſosq; perpetuò exterminare: item regiæ prærogatiuæ derogare, ac cunctis ius ciuium tollere. Præterea ſi quos ſentiant in aula eſſe, qui inimico ſint in ipſum Thomam animo, eos ardentes ſimiliter inflammant, inflammatos armant, concitant ad machinandũ illi perniciem. Sed ne plura, hæc & talia eiuſmodi ita regem Henricum mouerunt, ut ira uehementer accenſus, aliquando exclamarit, Me miſerum, non poſſum in meo regno pacem cum uno ſacerdote habere? nec quiſquam meorum omnium eſt, qui me hac moleſtia liberare uelit? Ex huiuſmodi uocibus, fuerunt improbi nonnulli, quibus uiſa eſt occulta uoluntas regis eſſe, ut Thomas è medio tolleretur, qui propterea uelut hoſtis regis habitus, iam tum cœpit ſic uulgò negligi, contemni, ac in odio eſſe, ut cùm ueniſſet aliquando Strodum, qui uicus ſitus eſt ad Meduciam flumen, quod flumen Roceſtriam alluit, eius loci accolæ cupidi bonum patrem ita deſpectum ignominia aliqua afficiendi, non dubitarint amputare caudam equi, quem ille equitaret, ſeipſos perpetuo probro obligantes: nam poſtea, nutu Dei, ita accidit, ut omnes ex eo hominum genere, qui id facinus feciſſent, nati ſint inſtar brutorum animalium caudati. Sed ea infamiæ nota iampridem unà cum gente illa eorum hominum, qui peccarint, deleta eſt. Cæterum aliter decus regis ulciſci deliberant ſatellites nõnulli, & cum primis Hugo Moriuilla, Gulielmus Tracius, Ricardus Britto, & Reginaldus Vrcius, quos turpitudo morum iampridem coniunxerat: ij quamprimùm mortem Thomæ meditantur, & arbitrantes gratum ſe facturos regi, ſi meditatum facinus primo quoq; tempore ederent, protinus in Angliam ueniunt, Cantuariamq; profecti, Thomam interficiunt, in eiusq; fortunas inuadunt, ac diripiunt, eaq; omnia impunè faciunt, quòd ſatellites regis eſſent: poſtea ita nefaria cæde fœdati, ac impijs ſpolijs onuſti, in agrum Dunelmenſem ſe proripiunt, expectaturi dum intelligant, quam rex gratiam ſibi referre uelit, quem ſe optima fide defendiſſe prædicabant. Atqui ſecus accidit, atque illi cogitarant: Henricus enim tam nefarium maleficium pro beneficio non accepit, adeò ut importuniſsimi percuſſores deſperata uenia, alij aliò fugerint, ac intra triennium malè perierint. Ita Thomas archiepiſcopus eſt pálmam martyrij adeptus, poſt annũ octauũ, & menſes ſex, quàm ſedere cœperat, qui fuit ſalutis humanæ MCLXXI.

At regi Henrico ac cæteris omnibus ea res luctuoſa & moleſta, dolorem inuſsit incredibilem, quippe qui ut oues dominici gregis, meritò dolebant ſe paſtorẽ ſuum amiſiſſe. Sed rex cum primis in ſummo angore erat, quòd coniectura proſpiceret futurum, ut huius tanti flagitij facilè à nonnullis haberetur affinis, perinde ac contigit: nam Ludouicus rex & Theobaldus comes Bleſenſis, ſtatim cognita morte Thomæ, pari atq; reliqui amici dolore afficiuntur, ac pro certo quaſi habentes id facinoris iuſſu Henrici eſſe factum, certiorem faciunt per literas & nuntios, pontificem Alexandrum de cæde, eiusq; culpam in Henricum conferunt, atque rogant, ut tantam iniuriam religioni illatam maturè ulciſcendam decernat. Doluit Alexander ſupra modũ caſum tam triſtem, & pro ſua dignitate, & pro ſceleris atrocitate, quæſtionem habendam ſtatuit. Dum iſta fiunt, Henricus qui aliquot dies Argentonij ob rem

acerbiſsimam mœrens, nulli mortalium de quauis cauſa agitanda, poteſtatem ſui conueniendi fecit, præ doloris magnitudine, cùm ſe infamia commiſsi criminis aſpergi ſentiret, legatos Romam miſit, partim purgatum facinus, partim ueniam impetratum à Rom. pontifice, quòd ex eo, quia temerè ira percitus, in Cantuarienſem probra iactaſſet, ſui cauſam arripuiſſent ad cædem: partim denic oratum, quò ille uellet in Angliam legatos mittere, qui de morte antiſtitis Thomæ iuxtà atq; de ſacerdotalis ordinis ſtatu cognoſcerent. Poſt hæc, Henricus deſtinauit animo domare Hyberniam, tum quòd Angliæ propinqua eſt, tū quia Gallis inde adminiſtrata ſæpius auxilia intelligebat: ideóque in rem ſuam maximè fore ducebat, ſi inſulam nunquam ferè antea externis armis uexatam ſubigeret. Itaq; accitis undiq; militibus, ac nauibus ſimul in unum coactis, ut ad certū diem claſſem inſtructam haberet, ingens bellum comparat. Perueniunt interim legati Romam, & inde Tuſculum, ubi tunc pontifex erat, profecti, eo loci audiuntur: exponunt mandata regis, cum in primis expurgantes, quòd falſo diceretur nō alienus conſilij cædis Thomæ fuiſſe. Sed tantum abfuit, ut eorum uerbis pontifex fidem habuerit, ut etiam contrà atq; illi dixerant, eſſe omnia propè ſenſerit. Quapropter duos Cardinales, ut ipſi etiam oratores petebant, in Angliam miſit, qui rem ipſam præſentes cognoſcerent. Illi in Normaniam profecti, ab Henrico humaniter & prolixè accipiuntur hoſpitio. Hîc cùm non ſatis conſtaret, in quo culpa cædis reſideret, poſt longam diſputationem, calumnia ſic diſcuſſa eſt: rex iureiurando ſe purgauit, multoq; afflictus dolore faſſus eſt ſe tantū peccaſſe, quòd in Cantuarienſem olim aliquod odium habuiſſet, unde nefariæ illius cædis cauſa orta uideri poſſet. Cæterum legati pœnam ei indixerunt, ut ducentos milites Hieroſolyma mitteret, ad rem Chriſtianam tuendam, atque intra triennium, ipſe in Syriam cum alijs Chriſtianis principibus exercitum duceret, facturus cōmuni hoſti bellū, quod poſtea Ricardus eius filius geſsit, & de ſacerdotali ordine deinceps optimè promereri ſtuderet. Quæ omnia ille ſe præſtaturū iureiurando affirmauit. Sunt item, qui prodant regē eſſe paſſum ita lege ſanciri, ut ipſe & Henricus filius ſic Angliæ regnum obtinerent, ut nemo poſt illorum mortem, regis nomen ferre intelligeretur, niſi quem Romanus pontifex deſignaſſet. Huiuſce rei annales Anglici neque meminerunt, nec reges qui ſecuti ſunt, obſeruantes fuerunt. Cœpit interea memoria Thomæ, ut qui religionis cauſa mortem occubuiſſet, crebris miraculis clarior fieri, ex quo populus undique frequens ad illius ſepulchrum uenerationis cauſa, iam tum concurrebat. Legati uerò poſtquam mandata quæ ad Henricum habebant, executi ſunt, ac eius rogatu abſoluerunt omnes epiſcopos ueniam ſuppliciter petentes, qui partim, ut ſuprà eſt dictum, Chriſtianæ religionis hoſtes iudicati, partim ſacrorum uſu priuati fuerant, ad pontificem reuerſi legationem renuntiant, ſimúlque docent eum de bene multis ac magnis miraculis, quæ circa Thomæ ſepulchrum edita dicebantur, poſt illius mortem: quibus Alexander permotus, eum in diuorum numerum retulit. Ac diuus Thomas non ſolùm apud mortales per martyrium ſanctitatis, ſed etiam cenſus nomine auctus eſt, quandò illi poſteritas mauſoleum poſuit, quod hodie eſt princeps Angliæ ſpectaculum, ubi omnis generis donariorum meſsis in dies ſingulos creſcit, perinde quaſi bona pars uulgi fortaſſe credat Deum magis au-

ro, argento, uel gemmis, quàm precibus litari. Fuit is annus cùm hæc geſta ſunt, à natali Chriſti MCLXXIIII.

Eſt nobis cõmodùm aliquanto altius repetendũ, ut ordo geſtarum rerum quẽ hactenus tenuimus, appoſitè ſeruetur: nam ne res prophanas diuinis miſceremus, conſultò eas præuertimus deſcriptioni belli Hybernici, quod antè geſtum eſt, ꝗ Thomas in diuorum numero collocaretur: quod hîc propterea cõmmodius explicabiť. Henricus itaq; parato ualidiſsimo exercitu, cum claſſe nõ mediocri, quæ fuit, ut tradunt, quadringentarũ nauiũ, circa hyemis initium, celeri curſu in Hyberniam traiecit, qui poſtq; in terram deſcenderat, parum progreſſus nõ longè à Vatfordia caſtra poſuit, ac illic de modo belli gerendi conſilium capturus, milites paratos eſſe iuſsit, ne incautè ab hoſte inuadereť. Dum ille his occupatus erat, cognito interim ab incolis eius aduentu, à compluribus inſulæ ciuitatibus ac regulis ad eum legati uenerunt, pollicentes obſides ſe daturos, ac ea quæ imperaſſet, facturos. Hos & alij pariter ſuis uiribus minimè confiſi ſequunť. Atq; ita dum ſinguli timent, fermè omnes ultro deditionem faciunt. Euenit ea uictoria ſine armis Henrico, præter ſpem, quippe cùm inſula parêret pluribus regulis, ac factionibus & ſtudijs diuerſis traheretur, nõ aliud magis gentem indomitam impediebat, quò minus reſiſteret, niſi quòd cõmune conſiliũ non haberet, ad propulſandũ Reipublicæ periculum. Quocirca dum ſinguli aduerſus tantũ regem pugnare formidarant, uniuerſi ferè uicti ſunt. Accepit Henricus libenti animo, inſulanorũ deditionem, exegitq; ab eis iuſiurandũ. Rodoricus autẽ rex Connaciæ ſolus abnuit in fidem Henrici uenire: is uir animo ferox, ſe regem Hyberniæ nominabat, qui cùm imperiũ totius inſulæ obtinere contenderet, continuũ bellũ cum cæteris regulis gerebat. Quæ certè ſeditio effecit, ut alij, prout diximus, ſeſe Anglo dediderint. Tenebat regulus iſte ſylueſtrem inſulæ partem, quæ ad occidentem ſpectat, quæ quoniam altiſsimis montibus munita, ac ſyluis & aquis, hyemali præſertim tẽpore, undiq; clauſa eſt, id in primis fuit, cur Henricus Connaciæ regulum non ſit confeſtim bello aggreſſus: nam exploratũ habebat, ſub tempus hybernũ, quod inſtabat, nullũ bellum poſſe conflari. Igitur omiſſo in præſentia eo bello, inſulæ præſidijs firmandæ, eiusq; ſtatui collocando ſumma ope ſibi ſtudendũ ratus, Dublinũ, quæ eſt inſulæ princeps ciuitas, proficiſciť, ubi cõuocatis regulis ac epiſcopis, agitat de imperio inſulæ ſibi ac ſuis poſteris regibus perpetuando. Id Hyberni poſſe fieri, niſi autoritate Ro. pontificis negabant, quòd iam inde ab initio, poſt Chriſtianã religionem acceptã, ſeſe ac omnia ſua in eius ditionẽ dedidiſſent: atq; conſtanter affirmabant, non alium habere ſe dominũ, præter ipſum pontificẽ, id quod etiam nunc iactitant. His auditis, rex per legatos quamprimũ Alexandrũ orauit, ut Hyberniam quam ipſe nuper domuerat, ad regnũ Angliæ ſua autoritate adiungeret, quod haud grauatè fecit pontifex: nam cùm nihil inde emolumenti haberet, & Hyberni rudes atq; ſylueſtres matrimoniũ (ſinguli enim pro opibus, quiſq; quamplurimas uxores habebant) multaq; alia quæ noſtræ religionis ſunt, nondum ritè ſeruarent, eſt arbitratus illos cultiores, rerumq; diuinarũ peritiores fore, ſi uni duntaxat regi Chriſtiano potentiſsimo parêrent. Igitur Henricus intelligens his potiſsimè de cauſis à pontifice imperio Hyberniæ ſe donatum eſſe, poſtquam pacatũ reddiderat inſulæ ſtatum, curauit, ut celeberrimo antiſtitũ

conuen-

conuentu, qui Caſſelli in urbe nobili actus eſt, omnia emendata ſint, quæ antea minus ritè ſecundum Chriſtianum dogma fiebant. His peractis feliciter rebus, rex ineunte iam uerè in Angliam reuerſus, properè in Normaniã profectus eſt obuiam legatis à pontifice miſsis, quos eò iam acceperat ad ſe uenire: cum quibus quid egerit, ſuprà abundè explicatum eſt.

Quoniam autem ad hunc locum peruentũ eſt, non alienũ eſſe uidetur, de Hyberniæ ſitu, moribusqꝫ gentis exponere. Hybernia inſula in Oceano inter Britanniã atqꝫ Hiſpaniã poſita, ab ortu habet ipſam Britanniam unius diei nauigatione propinquã, & Galliam ab auſtro, Hiſpaniam trium dierũ, ut aiunt, nauali curſu affinem, ab occidente, Oceanũ infinitũ à ſeptentrione: nõ multũ diſtat à Scotia. Forma eius oblonga ad ſimilitudinẽ oui, ac à meridie, uti etiam Britannia eſt, in ſeptentrionẽ protenſa, ubi latior eſt. Hyberniam ab Hybero duce homine Hiſpano nominatã ferunt, qui primus magna hominũ cõgregata multitudine, eam occupaſſet: ſiue, ut alij ſentiunt, id nomẽ tulit ab Ibero flumine Hiſpaniæ celeberrimo, quòd illius accolæ primi inſulã habitaſſent: aut ab hyberno tẽpore, quia ad occidentẽ uergit. Sed illud uériſimilius eſt, ut uel à duce Hiſpano, uel à flumine Ibero dicta ſit, quãdò Hyberni cùm habitu corporũ, tum uiuendi ritu atqꝫ moribus nõ ualde diſcrepant ab Hiſpanis uicinioribus. Scoti à Scythia, ſeu ab Aegypto, ut ipſi prædicant, profecti, ut in tertio huius operis uolumine memorauimus, expulſis prioribus incolis, aliquãdiu tenuerũt, ab ſeqꝫ Scotiam appellarũt. Sed poſteaqꝫ illi longo pòſt tempore Pictis ſuæ nationis hominibus fœdere iuncti ſupremã Britanniæ partem, quæ ad ſeptentrionẽ uergit, occuparũt, & ipſi Hyberniæ ſenſim priſtinũ nomen redditũ, & pars illa Britanniæ à Scotis occupata, Scotia dicta eſt. Spatiũ Hyberniæ dimidio minus quàm Britanniæ æſtimatur, quòd non amplius milliarijs CCC in longitudinẽ, & LXXXX in latitudinẽ pateat. Cæterũ ſolum & cœlum haud multũ differt, niſi quòd Hybernia montoſior eſt, & aquis abundantior, quippe quæ in editiſsimis etiam montibus paſsim paludes & ſtagna habet. Mira cœli temperies, fertilitas terræ inſignis, etſi Hyberni agriculturæ parum ſtudent. Nullum gignit uenenatum animal, nec aliunde illatum nutrit. maleficum habet lupum, & uulpem: reliqua omnia animalia manſueta, & corpore minora, ꝗ alibi. Apes etiam paſsim reperiuntur, quod falſo quidam negant. Fert Hybernicus Oceanus margaritas, ſed ſubfuſcas ac liuentes. Hybernia autem eſt omnis diuiſa in partes quatuor, quarum unam quæ ad auſtrum ſpectat, Momoniam appellant, alteram aquilonalem Hultoniam, tertiã quæ ad ſolem orientẽ uergit, Laginiam, quartã occiduam Connaciam: & has Hyberni pariter ciuiliores atqꝫ ſylueſtres ſparſim incolunt. Cæterum ciuitates à cultu minus abſunt, quòd regi Anglo parent, unde mores imbibunt honeſtiores. Momoniam à Laginia Suirus flumen, qui ad Vatfordiam oppidum portum facit, quò ex Anglia breuior eſt tranſmiſſus, & à Connacia Sinneus diuidit, cuius princeps ciuitas occidentalis oræ eſt Limiricũ, quod Sinneo omniũ totius Hyberniæ fluminũ maximo alluitur. Oppida uerò celebriora Vatfordia, & ſecundũ Suiri ripam, Charygium, Clomellum, Charris, ac Caſſellum ciuitas firma, & in angulo Corcagia, contraqꝫ eam altera in ſeptentrionali ora, Cherriũ, ubi inſula in auſtrũ uerſus anguſtior eſſe incipit, magiſqꝫ ſylueſtris. Altera ſequitur Hultonia, quæ contrà eſt, ſpectatqꝫ ad ſeptentrionẽ, quam à

Liginia diſcludit Boandus flumen,quo Druda oppidum maritimũ,ac Midia urbs alluitur,cuius emporium eſt Armachum. & in ora aquilonari Stranfordia oppidum,à quo ad Scotiam,quam ex ea parte finitimam inſula habet,breuior eſt traiectus:& quædam alia paruula oppida, atq; inſulæ complures, per eam oram ſeptentrionalẽ,uſq; ad alterũ occidentalem angulum.Item interius ampliſſimus lacus,quem uocant Logfoylum, unde manat Sinneus,qui latè fluens interiores Hybernos qui occidentales ſunt,ab orientalibus diſcriminat,ad Limiricumq; portum facit multarũ nauium capacem. Iam tertiam ponamus partem Liginiam: hæc à Druda orientalis oræ oppido incipit, pertinetq; ad Roſſium oppidum eiuſdem oræ,quod ad auſtrum uergit, in longitudinem circiter millia paſſuũ C X C. Ciuitates habet Dublinum totius inſulæ caput,Midiam,Forneum,ac oppida munita Childariam, Childennium, Toſtonum,Benettibrigium:& huius quoq; bonam partem Hyberni Sylueſtres tenent. Vltima pars Connacia,quæ ad occidentem ſolem ſpectat,multò incultior, quàm in auſtrum uerſus,ut ſuprà diximus, Sinneus à Momonia diſiungit, illincq; protenditur parum ultra Slygarium oppidũ oræ ſeptentrionalis, cuius principalis ciuitas eſt Galuia,item portus frequentes,inſulæ admodum paruæ,ac lacus. Hæc uerò crebris montibus, atque paludibus plena,ferè tota ſylueſtris,à pluribus regulis poſſidetur,adminiſtraturq;:quorum princeps unus,qui ſe Connaciæ regem nominat, cuius incolæ ut longè duriſſimum hominum genus non multùm frumento,ſed maximam partem lacte atq; pecore uiuunt:panem quando ueſcuntur,ex farina auenacea conficiunt.Ii Sylueſtres uocitantur,quòd fermè ferarum ritu uitam degant,quanq; in ea feritate Chriſtianam religionẽ caſtè colunt.Statura ſunt non indecenti. tunicam ex panno lineo confectam induunt,& eam non mutant,donec contrita ſit,quam ne ſordeſcat,croco inficiunt,cui cùm in publicum exeunt,aut frigoris uitandi cauſa, pallium laneum,& illud quidem uilloſum,atq; in ſuperiore parte iubatum imponunt:& hîc pariter uiris ac fœminis cõmunis ueſtitus.Nobiles uerò ueſte talari amiciuntur,tegmen à poſteriore parte ad caput inducunt,& id uſque ad calcem pendet.calciamentum etiam uſurpant.At reliqui aperto capite, ac nudis pedibus incedunt.porrò ita pedũ cutis ſuapte natura callet, ut pueri, quorum pedes nondum longo uſu, aut labore obdurarint, mira quadam pernicitate per loca etiam aſpera currant.Capillum parum ſupra aures circuncîdunt: aliqui tamen more uetuſto,capillo uſque ad occipitium reciſo,in parte capitis quæ antè eſt, longos gerunt crines. Barbam frequenter radunt, labio duntaxat ſuperiore ad terrorem,ut credere par eſt, intonſo. At gens continuis ſeditionibus agitatur,ac ob id prælijs & rebus gerendis aſſueta, ſolers eſt,ad omnia momenta rerum,imperiumq; accipiendum præſtò. Inermes corpore pugnant,idq; pro audacia & robore uirium æquè habent, atque ferre arma, pro onere ducunt:etſi paulatim ſuo periculo ſapientiores effecti, arma iam nunc induere incipiunt. Sine ephippijs equitant:licet nunc ſtratis quambreuiſſimis,ſine ullis phaleris,utantur:equos uerò magna cura nutriunt pabulo herbaceo,ac ſub diuo. Arma habent,iacula,gladium, ſecurim,& lapides, quibus cùm alia arma amiſerint,ſe defendunt. indiſcreta apud eos hæc ſunt. Lingua omnibus eadem,quam balbutientiũ ac gementium more pronunciant.ſubita ingenia,ferocia,& ad uindictam prona,nõ item fida,ſed mendacio gaudentia,

literarum

literarũ non expertia, nam à pueris grammaticæ & iuri tam pontificio quàm ciuili operam dant: præterea ſobrij, & inediæ patientiſſimi: comiter & perbenignè colunt hoſpites. In delicijs habent à laboribus uacare: agriculturam cæteraſq; artes nõ magnopere exercent, præter muſicam, cuius peritiſſimi ſunt, canunt enim cùm uoce, tum fidibus eleganter, ſed uehementi quodam impetu, ſic, ut mirabile ſit, in tanta uocis linguæq; atq; digitorum uelocitate, poſſe artis numeros ſeruari, id quod illi ad unguẽ faciunt. Domos habent aut lapideas, aut ligneas, muris è luto confectis. Demortuos magnis clamoribus diu lugent: ſi ſummi ſint uiri, conducunt mulieres, quæ circa funus plangant. Miracula autem Hyberniæ quæ uulgò prædicantur, quoniam eò remotius fugere ſolent, quò diligentius inquiruntur, repetere ſuperuacaneum duximus, arbitrantes nos ſatis de ea inſula, hîc appoſitè dixiſſe. Cæterum unde digreſſi ſumus, iam reuertamur.

Henricus in Normania poſtquã omnia cum legatis Alexandri pontificis maturè peregerat, rebus domeſticis uacans, ut ſimultatem & odiũ Ludouici regis in ſe tandem aliquando reſtingueret, regem Henricũ filiũ cum uxore, ad coronã iterũ ſumendã in Angliam miſit, qui haud multò pòſt Vintoniã conuocato tam antiſtitum quàm principum concilio, à Gualtero archiepiſcopo Rothomagenſi, unà cum Margarita uxore coronatur. Interim rex Henricus pater, ſi mens non læua fuiſſet, facilè potuiſſet & proſpicere, & conſilio auertere diſcordiã, quæ mox inter ipſum atq; filios orta eſt, ex qua tam magnũ quàm nefarium bellum exarſit, quod ægrè intra bienniũ dirimi potuit: nam ferunt ei fuiſſe diuinitus prædictum, niſi ſanctius iuſtitiam, quæ in ſe uirtutes continet omnes, generatim erga cunctos mortales ſeruaret, futurum eſſe, ut in magnas breui tempore calamitates incideret, quibus tandẽ confectus infelicem uitæ exitũ haberet. Henricus rex filius, ſumptis rurſum regni inſignibus, in Normaniã ad patrẽ reuertitur, ac inde officij gratia, ad Ludouicũ ſocerũ cum uxore proficiſcitur: quod ſanè iter præcipuũ fuit ſeditionis ſeminariũ. Accepit eos Ludouicus amanter, uarioſq; ludos quibus illi delectarẽt ſe, faciendos curauit. Hîc, ut quidã prodiderũt, Ludouicus immemor recentis amicitiæ, memor ueteris odij, cùm inter iocos & uoluptates odoraret Henricũ adoleſcentem ſummã nactũ dignitatẽ, ad dominandũ ſua ſponte niti, putauit regi Henrico patri negotium exhibendũ, quò ad nocendum impotens fieret. Itaq; cùm nihil eſſet, quod moueret adoleſcentem, tantùm conſulentẽ ſe non eſt dehortatus, ne repudiata patris ſocietate, rem ſolus gubernaret. Quid, quòd ſignum quoq; dedit ſuum conſiliũ cum auxilio ei non defuturum? Sed multò magis adulatorum turba ad deprauandam flexibilem ætatem parata, iuuenẽ ſtimulabat, aſſiduiſq; uocibus obſtrepebat, clamitans eum ad imperiũ natum, non ad parendũ alteri, & propterea nõ decere, ut precariam diutius haberet poteſtatem, ſed liberã. His agitatus ſtimulis Henricus, iam tum cœpit alieno à patre eſſe animo, ad quem tamen properè reuertit, qui eum iam acciuerat, ueritus quod erat, atq; ob id ratus eſt ex re ſua non eſſe, filiũ diu abeſſe, quem ſciebat facilè poſſe corrumpi, cùm ſapientia non cadat in eam ætatem. Eodem anno qui fuit ſalutis humanæ MCLXXV, Ricardus ordine antiſtitum trigeſimusnonus, Cantuarienſis archiepiſcopus creatur. Fuit ante eum electus Rogerius abbas Beccenſis, qui eam dignitatem recuſauit, id quod ambitioſi ho-

mines eius ſocordiæ potius quàm ſapientiæ aſſignarunt:adeò difficile eſt placere uulgo,qui omnia honeſta,tantùm utilitate metitur. Id quoque temporis Raimundus comes Fani Aegidij uenit in fidem Henrici, eius potentiã pertimeſcens, quò ſic rebus ſuis maturè conſuleret. Et Hubertus comes Moritonij, filiam quam unicam habebat, Ioanni filio regis deſpondet. Nomen puellæ nõ editur à quopiam autore,quod ſciam,etſi prætereundum nõ erat,quandò per eiuſmodi nuptias,Ioannes mortuo Huberto,eum comitatum dotis nomine conſecutus eſt, qui in Normania non mediocris habebatur. Atqui ea res cauſa regi Henrico filio fuit,cur citius effunderet uirus in parentem, quod paulò antè apud Ludouicum ſocerum imbiberat:cùm enim pater uellet quædam oppida in Normania Ioanni filio aſſignare,in quibus dos eius uxoris locaretur,prout prius comiti Moritonij ſe facturũ promiſerat,ſi filiã ei nuptum daret,prohibuit id filius fieri,dictitãs ſe regem eſſe,ſuaq; eſſe omnia.

Inter hæc,qui à Ludouico ſubornati,aut odio moti erant quod in regẽ Henricum patrem conceperant,auribus adoleſcentis iam male conſulentibus ſatis patentibus inſtillare non ceſſabant, non eſſe eius dignitatis, ut filiusfamiliâs diutius haberetur,& idcirco tempus eſſe, ut eiecto patre, ipſe pro ſuo iure regnum regeret:& quò id præcipitantius faceret,auxiliũ,operã,& ſtudiũ omne pollicebantur.His itaq; amicis & ſocijs rex Henricus filius confiſus, regnum Angliæ cum Normania palàm à patre repetijt. Offendit ea res animum regis Henrici patris grauiter, qui tamen non ignarus tantum temeritatis non tam à filio, quàm ab inuidis male ſuadentibus proficiſci, leniter eum reprehendit, ſperans ſe mitigaturum iuuenilem furorem, iuſſitq; æquo animo ferre moram, quæ ſuo tempore ei bono eſſet. Ad ea iuuenis ne quicquam à pertinacia deſiſtens nihil eſt inclinatus, quæ pater monuerat, quippe cui certum erat, regni gubernacula à manibus paternis quouis modo eripere. Quapropter clàm ad ſocerum confugit,ac illi exponit ordine omnia, atque orat, ut ſe iuuet ad regnum recuperandum: quem rex bono animo eſſe iubet, ac beneficiarium ſuum effectum, Normaniæ ducem declarat. Beneficiarius uulgò dicitur, qui poſſeſſor eſt dominatus aut terræ, cuius proprietas ad alterum pertinet:item qui ad militiã Imperatoris beneficio ſcribitur,autor Cæſar: uel miles,qui muneris beneficio uacat,ut Feſtus ait.Sed in uiam repedemus. Pater cognita filij fuga,miſit repentè equites aliquot,qui eum remorarẽtur, ſed cùm ille iam plurimum uiæ proceſſiſſet,conſequi nequiuerunt. Quare nulla facta mora,ut morbo naſcenti maturè mederetur,legatos ad Ludouicum miſit, qui rogarent, ut adoleſcentem ardentis animi,malorum conſilio à patria pietate alienatum,commonefaceret, ac ita amanter hortaretur, quò ad ſe primo quoq; die reuerteretur: & ne occaſionem amplius quicquam tale tentandi ei deinceps datum iri ſuſpicaretur,etiam ſuis uerbis polliceretur,ſi quid antea erratum eſſet,illud ipſum eius arbitratu ſe quamprimùm emendaturum. At Ludouicus ubi audiuit Henricum nominari ab oratoribus regem,ſpiritu turbatus,ueluti ex oculis & uultu apparebat, Ecquid hoc rei, inquit,eſt? qua audacia uiuo filio,qui rex eſt,ſe regem gerit Henricus? nónne ſe maieſtate regia iandudum abdicauit? porrò quod tale quid audet, contrà facit, quàm ius faſq; eſt: & his dictis,oratores domum dimittit. Redeunt illi celeriter, actaq; edocentes, omnia ad uim ſpectare affirmant. Quo cognito Henricus tam

domi

domi quàm foris omnia timere cœpit, nam malo malum aliud acceſſit, quòd uxor Aleonora inſignis petulantiæ mulier, ut filijs eſſet cum patre certamen, prout poſt diluxit, temerè fecerit. Itaq; rex maximopere anxius, exercitum cogere, fidem hominum diligentius experiri, loca præſertim finitimis Gallis uicina præſidijs firmare, ſumma ope nititur. Non ceſſabant interim complures, quos circa ſe, ipſe rex Henricus filius longè ſui ſimilimos habebat, hortari, urgere, impellere ad bellum gerendum cum parente, ut quem ratio nulla mouebat, ad regnum reſtituendum, ui deniq; atque armis ab eodem deturbaretur, & ad id efficiendum Francus arma largiri promittebat. Quibus ſtimulis inſolens iuuenis inſtigatus, nihil iam dubitans quid ageret, magno cũ armatorũ numero in Aquitaniam deſcendit. Henricus pater non ſe ſtatim opponit iuuenili furori, ſed ut qui morte magis bellum longè importuniſſimũ enixè uitandum iudicabat, indulgentia ac officio tentat ferum animum lenire. Itaque cùm ita uſu ueniſſet, ut nonnulli uiri graues, qui ſibi timebant, ne apud eum in offenſa eſſent, ſi aliter facerent, filium relinquendũ ſtatuerint, clamq; ſignũ retulerint, quo ille literas obſignabat: tantum abfuit, ut eos receperit, ut etiam protinus ad filium remiſerit, iuſſeritq; principi ſuo diligenter operã dare, atq; ſimul nuntios miſerit, qui de concordia ſuo nomine, cum eo agerent. Verùm interea quò ipſe pater magis ſtudebat iram filij ſedare, eò mater uehementiorem reddebat: dicit̃ enim Aleonora ob pellices ſuas furijs agitata, multis uerborum contumelijs, ita apud Ricardum & Gaufredum filios, de uiro eſſe conqueſta, ut eos continuò ſocietatem coire cum fratre rege, & ei in Aquitaniam auxilio ire contra patrem compulerit. At rex Henricus filius gaudens ſocios belli ſe habere fratres, & ob id longè ſuperbiſſimus factus, nuntijs à patre miſſis reſpondit, ſe exercitum depoſiturum, ſi ſibi integrum relinqueretur imperium, atque confeſtim milites, qui ita uellent, per iuſiurandũ promittere coëgit ſe fideliter ſequi, fortiterq; cum hoſte pugnare: illos uerò quibus cordi fuit alterius eſſe partis, permiſit impunè ad parentem adhæreſcere. At Henricus pater, ubi tam contumax à filio per nuntios reſponſum accepit, plurimũ doluit, quòd iam proſpiceret rem omnem ad ultimum eſſe nefarijs armis cõmittendam, qui ut ne imparatus offenderetur, copias ſuas armatas tenebat. Principes qui filios ſequebantur, interim certiores facti per exploratores, de conſilijs Henrici patris, qui, ut dictum eſt, paratus erat, ſi cogeretur, pugnare, ac filios, ſi id cuperent, ultro atq; libenter in gratiam recipere, ualde ſoliciti erant, quonam pacto filios eatenus in odio contra patrem tenerent, quoad eum regno deijcerent. Itaq; nullum neq; diem neq; noctem intermittebant, quin iuuenes ad arma incitarent: ſed ante omnes, Ludouicus rex geſtiebat finiri bellum armis, ad quod ſe antea adiutorem profeſſus erat, qui ob id confeſtim regem Henricum filium ad ſe Lutetiam uenire rogauit.

Hîc reges principibus totius regni uocatis, cum Gulielmo rege Scotiæ, Hugone comite Ceſtrenſi, qui Ranulpho patri, de quo meminimus in Stephani uita, ſucceſſerat, Rogerio Mombraio, Hugone Bigoto, atq; pluribus alijs conſpirationis ſocijs eòdem accitis, qui regis Henrici filij fidem ſequebantur, conſilia conferunt, de bello conſultant, & ubi initium belli faciendũ ſit, ſimul explorant. Poſtquam de his eſt maturè deliberatũ, ne aliquid ſit, quamobrem Henricus de ſociorum fide ſuſpicetur, Ludouicus primus ac deinde omnes

iureiurando pollicentur, eum ſe pecunia & armis uſq; eò coadiuturos, dum regnum recuperaret. His pollicitationibus iuuenis confirmatus, mox ſuis militibus ut eos ſibi deuinciat, agros, oppida condonat, ſuisq; chirographis donationem comprobat. Iſtiuſmodi peractis rebus, pro ſe quiſque ad comparandum bellum diſcedit. Henricus pater de noua coniuratione interim certior factus, in Normania morabatur, ſummo affectus dolore, quòd nō magis externis hoſtibus, quàm domeſticis laboraret: ſed quia tempus minimè aptū bello gerendo uidebat (hyems enim iam obrepſerat, & ſperabat interea uſque dum uer aduentaret, filiorum mentes pacificatorijs legationibus ac promiſſis ad ſanitatem reducere) nō omnia eo ſtudio, quo par erat, ad bellum tam magnum parabat. At Franci non multò pòſt, qui conſerendi manum cum hoſte auidiſſimi erant, uix adhuc primo ueris tēpore inſtante, iunctis armis cum rege Henrico filio, uno eodemq; die Normaniā, Aquitaniā, atq; Britanniā, quam etiam Henricus pater inuito Gaufredo duce filio obtinebat, inuadunt, omnia deuaſtando, ac in primis arces, oppidaq; ualidiora munitioraq; oppugnando. Per idem quoq; tempus, ut hoſtis ubiq; gentiū uno momento diuexetur, Gulielmus Scotorū rex in Anglia nouos facit tumultus: is enim donatus paulò antè in illo nouiſſimo cōcilio Lutetiæ habito, Northumbria ab Henrico, illuc protinus contendit, ac totis uiribus in poteſtatem redigere nititur: ſed quò acrius inſtat, ut ea potiatur, hoc incolæ qui eius imperiū tam maximè oderant, quàm minimè omniū ferre uolebant, fortius reſiſtunt, omnibusq; locis hoſtem infeſtis telis petunt. Quo factum eſt, ut non ſine ſtrage, Scoti inde terga dare ſint compulſi. At in Normania dum alij prædam faciunt, Ludouicus ad oppidū Vernoliū expugnandū proficiſcitur: & quia altum & munitū, neq; ſcalis aut alijs bellicis machinis capi poterat, nec in breui obſidione ſpes ulla erat, quòd ex captiuis cognitum eſſet, frumentū ex ante conuectū in multos dies fuiſſe, primū caſtra ante oppidū ponit, deinde uallo circundat, ut ita demum oppidanos ad deditionem cogat, quod haud multò pòſt ex ſententia ſucceſſit. Interim Henricus pater audiēs Vernolienſes in officio manere, ac ſatis tutos eſſe, tumultuoſis prælijs reliquā partem hoſtiū in agros effuſam perſequitur: ſed dum ita paſſim cum hoſte confligit, Vernolienſes citius quàm putarant, deficiente iam annona, inducias trium dierum à Ludouico his conditionibus petere coacti ſunt, ut intra illud triduū, ſi ſibi ignoſceretur, deditionem facerent, niſi ab Henrico auxiliū mitteretur. Annuit Ludouicus conditionibus, acceptisq; obſidibus, ac promiſſa uenia inducias paciſcitur. Oppidani uerò miſſis nuntijs opem implorantes, de re in extremo diſcrimine geſta, Henricū docet. Magna affectus ſolicitudine hoc nuntio rex Henricus, quòd nihil tale futurū metuerat, nulla interpoſita mora, cùm res in celeritate poſita eſſet, ſuis ſubſidio uenit, atq; nō procul ab hoſtiū caſtris, caſtra ponit. His cognitis, Francus ueritus ut occaſionem potiundi oppidi, ſi armis certaret, in præſentia amitteret, dolo hoſtem deludit: mittit enim legatos ad Henricum, qui dicant ſe de reconciliatione filiorum acturum, cupere cum eo ſermonem habere, & ſi Henricus nō abhorreat, tum rogent, ut colloquio poſterum diem dicat, quo ſcilicet die induciæ datæ oppidanis exituræ erant. Audiuit rex libenter, atq; dictis inſidioſis fidem habens, promiſit ſe præſtò adfuturum. Itaq; poſtridie eius diei ad locum uenit, quo Ludouicus quaſi promiſſi ſummam completurus, miſſis

ſubinde

ſubinde nuntijs,ſe uenturum ſimulans,penè diem conſumpſit, atque interim Vernolium corona militum cinxit,ac ſuos centuriones iuſſit ciuibus declarare,Henricū eſſe profligatū, ut ſpe auxilij habendi amiſſa,oppidani pacto ſtarent.Quod oppidani uerū eſſe exiſtimantes,quia intellexerant regem aduentaſſe cum magno exercitu, & promiſſum ſubſidiū nullū eo die ſuperuenerat, deſperata iam ſalute,ſeſe hoſti tradunt:qui diffidens poſſe ſe locū retinere,contrà ac promiſerat,oppidū diruit atq; incendit, captiuis principibus in uincula datis:ſed inde hoſtium impetum ueritus,ſilentio noctis abijt. Henricus fraude perſpecta,complures mittit raptim equitū turmas,qui hoſtem perſequantur:uerùm cùm Ludouicus iam ſe in tutum intra ſuos fines recepiſſet, quem in primis infeſtis telis petebant, ad alios qui ultimi fuerant uerſi,tam equites quàm pedites iam itinere feſſos conſecuti occidunt, nec prius finem cædis faciunt,quàm à perſequendo nocte, quæ tunc obſcuriſſima erat,prohibeantur. Rex autem ſuos ſecutus Vernoliū uenit,ac magna celeritate reparat:dein Rothomagum profectus,cùm intellexiſſet Hugonem comitem Ceſtriæ, & Rodulphum Fulgeriū uiros ſtrenuos,qui ad Henricum filium iampridem defecerant,capta in Britannia arce Dolenſi, bello omnia turbare, miſit confeſtim aliquot belli duces ſubſidio ſuis,qui commiſſo prælio, hoſtes profligarunt,ac Hugonem & Rodulphū cum multis alijs captos,ad regem præmiſerunt. Pari fortuna ijſdem ferè diebus in Anglia pugnatum eſt: magna porrò hoſtium multitudo Leceſtriam conuenit,cuius etiam loci Robertus comes regis Henrici filij partes ſequebatur,ut nacta temporis opportunitatem,derepentè Rainaldum comitem Cornubiæ,ac Ricardum Laſciū regij exercitus præfectos, armis adoriretur.Sed illi cognito hoſtium conſilio, nihil cunctati iunctis armis Leceſtriā properant,obuiumq; hoſtem factum nullo negotio fundunt: deinde oppidū oppugnāt,quod ab oppidanis impetrata prius recedendi cum bonis,atq; fortunis omnibus facultate, ſtatim traditum ſolo æquaſſent, ſi arcem natura loci tutiſſimam capere potuiſſent.

Paucis deinde interiectis diebus,audiens Ludouicus rem Henrici incipere melius ire,quàm putarat,ut aliquo pacto eius animū debilitaret,ſi nō cederet, aut in ſpem pacis, ſi cederet,erigeret, illū cui certū decretumq; eſſe ſciebat omnia malle incōmoda pati,quàm cum filijs dimicare armis,apud Giſortiū cōuenit,ſicq; altera manu uidelicet panem,ut aiunt,oſtendere,altera lapidem ferre, decreuerat.Hîc Henricus ut pacis alumnus tot conditiones obtulit,ut penè feros filiorū animos iam ad concordiam flecteret, cùm nonnulli turbatores pacis ita cum illis egerunt,ut nullis cōditionibus poſtremò contenti,infecto negotio à colloquio abiuerint. Quamobrem cùm in diſceſſu,uerba utrinq; contumeliæ plena iactata eſſent,orto eueſtigiò clamore, Angli qui illam ludificationē æquo animo ferre nequibant,repentino tumultu Gallos inuadunt: qui tamen à rege Henrico ſtatim reuocati,plus terroris iniecere,quàm cædis fecerunt. At regi Ludouico qui ſui conſilij eſſe iudicabat generū à periculo ſeruare,nihil alienius fuit,quàm in præſentia ad manus uenire: ſed paucis pòſt diebus Robertū comitem Leceſtriæ,qui paulò antè copijs nudatus in continentem profugerat,cum magno armatorū numero in Angliā remiſit, qui ſe cum Hugone Bigoto coniungeret,ac ambo partim agros percurrendo, partim hominum animos muneribus ſolicitando, omnem Angliam in poteſtatē regis

Henrici filij redigere ſtuderent. Comes conſiliũ Bigoti ſecutus, Nordouicũ proficiſcitur,atq; à præſidio uacuum primo acceſſu capit.Interim hoſtium aduentu ab inſulanis cognito, magnæ ex finitimis locis copiæ in unum conueniunt.Adfuere etiam non multò pòſt Ricardus Laſcius,ac Humfredus magiſter equitum bellicæ artis peritiſſimus cum regio equitatu,qui excurſiones in Scotos paulò antè fecerant. Hîc conſilio capto, Ricardus cui ſumma imperij ab Henrico patre delata erat,cohortat̃,ut quæ imperabit,diligẽter induſtrieq; adminiſtrent.Quo dicto, cunctis una uoce clamantib. ſe præſtò eſſe, ac ultrò imperata facturos, extemplò in hoſtes contenditur. Tum Robertus qui iam caſtra poſuerat ad Buriam Suthfolchiæ oppidum, ex tanta rerum mutatione longè aliud ſibi capiendũ conſilium atq; antè ſenſerat,intelligens,non iam aliquid acquirere,ſed incolumem exercitum ſeruare cogitabat.Itaq; cùm fugere ignominioſum,ſimulq; periculoſum foret,ac caſtris ſe continere per anguſtiã rei frumentariæ,quæ in diem parabatur,nõ liceret,cõmunem ſalutẽ in uirtute animorũ ponendã decreuit:quocirca appropinquantibus confeſtim regijs copijs,iam ſuis in aciem eductis, obuiã factus pugnã nequaq; refugit. Cõmittitur præliũ atrox: Galli quos Robertus de induſtria in hoſtem primos emiſerat,quòd ea gens in primo congreſſu,penè inuicta eſſe ſoleat,ingentem edunt ſtragem:contrà Angli optimè gnari naturæ Gallorũ, tandiu eum impetũ ſibi tolerandũ ſtatuunt,donec hoſtiũ uires longo certamine langueſcere incipiãt: cuius rei ubi indiciũ fecit,quòd iam feſſi pedẽ ſenſim referebant,tum ipſi Angli cùm pro ſe quiſq; collegiſſet animũ,magna ui in hoſtem erumpunt,ac primùm ordines frangunt,deinde diſſipatos paſſim cædunt.At Robertus cognita ſuorũ fuga,quanta maxima poteſt diligentia annitit̃ militẽ diſperſum ad ſe reuocare,atq; certamen redintegrare:illudq; eò accuratius agit,quòd hoſtem uidet perſequendi ſtudio,ſuum itidem ordinẽ reliquiſſe,& iam feſſis corporibus,audaciam remittere: ex quo ſpem bene gerendæ rei facilè concipiens, uictoriam in manu ſibi fore confidebat, ſi modò ſuos in unum reduceret: quod cum non fefelliſſet,ſed in omnes partes iam ſparſa multitudo,atq; ab hoſtibus oppreſſa,nequaquã reuocari potuit. Ipſe dum ita optimi imperatoris officiũ facit,circumuentus capitur. Cæſa ſunt eo die ad decem millia hoſtium, capta ferè totidem. Qui cladi ſuperfuere,recta uia Leceſtriam conceſſerunt,ut pariter oppidũ atq; ſe hoſtiũ iniuria prohiberent.Huius pugnæ fama perlata protinus non in omnes inſulæ partes modò,uerumetiam in Galliam, cæteris hoſtibus terrorem addidit: ſed in primis Ludouicus diffidere cœpit, qui paucis pòſt diebus inducias in ſex menſes cum Henrico pactus eſt,quẽ iam tædebat tot labores cum detrimentis,alterius cauſa ſubire.

Henricus accepto uictoriæ nuntio immortaliter gauiſus,iuſſit captiuos ad ſe in Normaniã deduci:deinde in Andegauẽſes profectus,ubi loca omnia præſidijs firmauit,quò omni tempore à metu inſidiarum uacuus eſſet. Interim in Anglia etſi animi ferè omniũ extraquàm paucorũ ad pacem intenti erant,attamen ita Rogerius Mombraius & Hugo Bigotus qui illi prælio ſuperfuerãt, quo Robertus Leceſtrenſis captus eſt, cùm Scotos, tum Anglos ſolicitare, pecunias pollicendo,item damnatos ac exules promiſſa uenia,ad ſe allicere cœperunt,ut non mediocri coacto exercitu,unà cum Dauid fratre regis Scotiæ, ſeſe effuderint in agrũ Eboracenſem,& Gulielmus ipſe rex Scotorũ in Cum

briam

briam uno tempore contendens eruperit. Rex primũ circumuallat Carliolũ, quod cùm diutius obſidionẽ toleraturũ uideret, quàm ut citò expugnari poſſet, relicto præſidio ad oppugnandũ idoneo, ipſe in agros egreſſus, arcẽ parũ citra Edenã flumẽ ſitam, quam incolæ Burgthũ, & alterã in eiuſdẽ fluminis ripa poſitã, quam Appelbiã uocant, cum nõnullis alijs capit. Inde flumen tranſgreſſus, ac per Northumbriã populabundus Alneuicũ oppidũ munitiſſimũ petit, atq; expugnare, licet fruſtra, nitit. Interea Duncanus ſiue Rotholandus, ut alij uocant, uir crudelitate in omni memoria inaudita inſignis, regiarum copiarum præfectus, cum altera parte exercitus Candaliã, quam Kendalã appellant, ac omnem occidentalem oram quæ ad Scotiam pertinet, percurrit, deuaſtat, in cunctos mortales pariter ſæuit. Non parcit impius hoſtis neque ſexui neq; ætati, etſi matresfamiliâs, ſenes, pueriq; plorantes paſſis manibus de feneſtris obteſtantur, rogant, ut ſibi parcat. Sed ne à templis quidem manum abſtinet: cùm enim ſacerdotes ac multi alij ſeſe in ædes ſacras paſſim abdidiſſent, ſubitò fractis undique muris, eos itidem crudeliter obtruncat. Celeriter hæc Nouumcaſtrum deferuntur: conuenerant enim huc undique equites Angli, poſteaquã uiderant nullam eſſe ſpem bene gerendæ rei in peditatu, aduerſus hoſtiũ turmas, ut ſi eos prædandi cupiditas diſſepararet, de improuiſo adorirentur. Illorum principes erant, Robertus Scoceus, Ranulphus Granula, Gulielmus Veſcius, & Bernardus Baliolus. Vbi igitur intellexerunt alibi regem eſſe, alibi Duncanum præfectum debacchari in ſuos, tum alius alium increpantes uociferantur, Ecquid deniq; reſtat, ſi neq; pedites quicq; momenti habere poſſunt, nec nos equites hoſtem inſequimur? His inter ſe uocibus cõcitati, clamore ſublato in regẽ properant, qui haud bidui aberat: uerũ ubi aliquantulũ itineris progreſſi ſunt, orta repentè nebula denſiſſima, cõſiſtunt deliberaturi utrũ procedant nec ne: nam cùm neſcirẽt, ubi loci hoſtis eſſet, ne in eum incauti inciderent, uerebant. Atq; ita cùm animi quiſq; pendens hæſitaret, & quidã redeundum eſſe ſentirent, donec caligo illa ſole excuteretur, tunc Bernardus Baliolus, uir prælio ſtrenuus, Quid, inquit, ſocij acceptæ nuper à Scoto iniuriæ ignominioſius addi poteſt, quàm ut nos prius terga demus, quàm hoſtem uideamus? leuiq; aëris obſcuritate turpiter terreamur, quæ nobis commodo eſt? etenim nos, uti opinor, inter hoſtes palantes, haud dubiè nunc uadimus, qui eiuſmodi nebula ſepti eò forſitan tutò perueniemus, ubi hoſtẽ imprudentem, atq; imparatũ offendemus: ſed nolo uti uates futura prædicere, quandò unum ſcio, nos oportere omnibus modis culpam ac infamiã qua nuper reſperſi ſumus, quòd noſtris paſſim pereuntibus minimè auxilio iuimus, uirtute redimere, delereq; nauiter. Igitur quia longè præſtat, honeſtè mori, quàm cum dedecore uitam ſeruare: & ſi pedem referamus, nouiſſimus error peior priore futurus eſt, quicunq; uoluerit ſaluã eſſe patriam, me ſequatur. & his dictis, incœptum iter continuat. Sequuntur cæteri, concitatis ſingulorum animis oratione huiuſmodi in hoſtes. Erat iam multum diei, & aquilo uentus ſubitò coortus, nebulam paulatim deijciens, loca omnia uicina aperiebat, cùm proſpexerunt Alneuicum, quod quia ignorabant an à Scoto teneretur, lentiore gradu incedere cœperunt, identidem circunferentes oculos, ſi uſpiam hoſtem uiderent: at ubi cognouerunt ab agricolis, regem Scotum uictoriam deſperantem eo illo die indidem receſſiſſe, ad ipſum oppidũ diuertunt, acceptiq; à ſuis

ea nocte de inuadendo hoſte cõſultant. poſtero die omnes bene mane armati, refectis cibo equis, in hoſtem ad prædas abigendas ualde diſperſum exeunt, ac dextra ſiniſtraq; per agrum currentes, corona prædatorũ multitudinem cingunt. Scotus Anglos equites procul conſpicatus, milites ſuos quanta maxima poteſt diligentia atque celeritate à præda reuocat, quorũ pars maior longius dulcedine prædæ euagata ſignum nequaquã audiuit: nihilo tamen ſecius rex magno animo cum ſuis equitibus, quos colligere potuerat, obuiam fit hoſtibus mirabili uelocitate in ſe uenientibus. Cooritur ex improuiſo ſingulare certamen, pugnatur aliquantiſper æquo utrinque Marte: uerùm Anglo acriter inſtante, Scoti equites iam antea in populando agro defeſſi, & idcirco impetum minus tolerantes, aut paſſim concidunt, aut fuga ſalutem quærunt. Rex cum nonnullis alĳs, qui primi prælium fecerant, eodem puncto temporis capitur. Multi præterea ex Scotis, qui ab initio pugnæ, bene longè à ſuis aberant, & audito equorum hominumq; fremitu, concurrerant, incautè capiuntur. Fuit ille annus ſalutis humanæ M C L X X V I.

Hoc confecto negotio, Angli magni affecti gaudio, poſtridie Nouũcaſtrũ petentes, regẽ Scotũ ſecum captiuũ abducũt, atq; celeriter Henricũ de adepta uictoria certiorẽ faciunt, qui per eos dies, Pictones rebelles domabat. Interim Hugo Bigotus nulla calamitate uictus, contracta non parua armatorũ manu, Nordouicum rurſus capit, atq; diruit. Item copiæ Roberti comitis Leceſtriæ qui captiuus tenebatur, quas ſuprà oſtendimus Leceſtriã profugiſſe, ad Northantonũ oppidũ, quod à Leceſtria ſpatio uigintiquinq; milliũ paſſuũ diſtat, duce Roberto Ferryſo, uiro magnitudine animi & rei bellicæ ſcientia præſtanti, feliciter pugnant, atq; ducentos oppidanos capiunt, interfectis aut uulneratis ferè totidẽ, ac re bene geſta, eò unde uenerant, raptim ſe recipiunt. Adfuerunt haud multò pòſt regĳ equites, qui fugientẽ hoſtem ſecuti nõ potuerunt conſequi. Robertus Ferryſus decẽ ad ſummũ dies Leceſtriæ moratus, aucto equitum numero, repentè Northyngamiã aggreditur, atq; capit, præſidioq; regio inde eiecto, incendit, oppidanos necat, & eorum bona militibus donat. Quæ res ita finitimorum animos infregit, ut multi in hoſtium fidem ultrò uenerint. Quod ubi rex Henricus filius ex crebris Roberti literis cognouit, animum ex ea uictoria capiens, atq; ſpe inflatus, bellum iterum parare conſtituit. Itaq; impetrato auxilio à Ludouico, qui exactis iam inducĳs, illud ſibi nõ iniuria genero ferendũ iudicauit, ad Grauelingam oppidũ oræ Gallicæ contra inſulam recto curſu ſitum caſtra ponit, atq; ibi claſſem ad exercitum traducendum opperitur. Cuius rei fama, ut ad Henricum patrem perlata eſt, iuſſit confeſtim milites naues conſcendere, nactusq; idoneam ad nauigandũ tempeſtatem, in Angliam redĳt. Hîc primò ad diui Thomæ ſepulchrũ adĳt, & ſemper timens ne uox ſanguinis eius clamaret de terra, multis precibus ibidẽ ueniam orauit: deinde militibus loca diſpertiuit, qui hoſtes uenientes littore prohiberent: poſtremò in Suthfolchiam profectus, atq; ad Fremyngamiã arcem Hugonis Bigoti contendens, non longè à loco caſtra fecit. Quod cùm Hugo qui ea arce cum magna Flandrorum manu ſe tenebat, ex captiuis cognouiſſet, neſcio quo uir aliàs magnus permotus fato, poſtero die impetrata ægrè pro ſe ac ſuis uenia, ſubitò arcem Henrico tradidit, ſeq; eius fidei commiſit. Fecerunt itidem Rogerius Mombraius, Robertus Ferryſus, ac cõplures alĳ, qui Hen-

rici

rici filij partes ſequebantur:adeò ſemper minimis momentis rerum mutationes fiunt. Atq; rex ita uictor Londinum redijt,qui non multò pòſt,uel paulò antè,Aleonoram uxorem in carcerem coniecit,quòd illa nouum ſibi negotiũ faceſſerat,Ricardum & Gaufredum filios alienando,uti ſuprà oſtendimus.

Ludouicus rex interea ex profugis intelligens Normaniam nequaquam ualido præſidio firmatam, fines regionis derepentè ingreſſus Rothomagum obſidet:quò haud etiã multò pòſt Henricus filius cum Philippo comite Flanriæ,qui mortuo Theodorico patri ſucceſſerat,præuertens hoc bellũ Anglico tumultui,conuenit, ibiq; coniunctis armis,ciuitatem oppugnare deliberant. Ciues contrà nihil territi,pro ſe quiſq; munera militaria obeundo,alij per muros diſpoſiti,ut ſi uſus ueniat,ſuum quiſq; locum teneat,alij arma parant,munitiones faciunt,alij pontem qui è regione caſtrorum in Sequana eſt, tenent, ut ſi opus ſit,auxilium admittant. Dum ita oppidani ſe ad defendendum parant,hoſtes de media nocte caſtris egreſſi, ad muros accedunt, admotisq; ſcalis,urbem oppugnant. At ciues re cognita,ſubitò ſe ad defenſionem accingentes,ſcalas proijciunt,fundis,ſagittis,lapidibus hoſtem deturbant, ubiq; impetum,ubiq; prælium dies noctesq; continuum faciunt. Dum oppugnatio continuatur,ecce dies diuo Laurentio ſacer adeſt,quem Ludouicus multis cærimonijs ac ueneratione ſolennem habebat: hunc igitur diem à labore intermittit,iubetq; militem ab armis ceſſare, ac hoſtibus pariter dat ultrò in id ſpatiũ inducias. Illud oppidanis tam gratum fuit,quàm parum abfuit,quin malo fuiſſet: nam illi inſolito labore defatigati, percupidè depoſitis ſimul armis, ſeſe quieti ac uoluptatib. eo die dant:ſed dum laſciuius quàm par erat,ludis ac iocis ſe delectant, cauſam præbent hoſtibus inſidias ſibi faciendi. Quippe cùm notarent Franci,ciues otium trahere,perinde quaſi nihil impendêret periculi, rogant regem, ut permittat ſe facto de improuiſo in oppidanos impetu, oblatam fortuitò potiendæ ciuitatis occaſionem non omittere. Ad ea rex, Nunquam,inquit,hunc diem tanto ſcelere inſignem, apudq; poſteros memorabilem faciam. Milites tamen,ut qui prædæ auidi erant,nequaquam eo reſponſo contenti,adeò principem precibus defatigarunt, ut ipſos ad extremũ fortunã experiri permiſerit. Itaq; Franci ſumptis repentè armis,admotisq; ad eam partem murorũ ſcalis,quam ſine præſidio eſſe rebantur, muros aſcendere conantur,& iam nonnulli intrò ſe coniecerant, alios ſic deinde ſuſcipientes,cùm diuinus continuò fauor adfuit. Fortè ita caſus tulit,ut duo ex collegio ſacerdotum,animi cauſa, turrim principis ædis illo temporis momento aſcenderint, qui cognitas hoſtiũ inſidias,ciuibus ſubitò indicarunt. Tum Normani diuũ Laurentiũ inuocantes,ad tantam perfidiam ulciſcendã cõcurrunt ad muros, Francos introgreſſos obtruncant,ſcalas deijciunt,telis ac lapidib. eos qui propius acceſſiſſent,pugnaciter obruũt, adeò ut reliqui multis undiq; uulnerib. acceptis,celeriter repulſi ſe in caſtra receperint. Interuenit aliud oppidanis eodem die auxilium:rex enim Henricus pater qui paulò antè nouerat ſuos obſidione premi, ex Anglia maximis itineribus profectus, in urbem dum huiuſmodi tumultus fiunt,ſub noctem accipitur. Francus cognito Henrici aduentu,nihil territus,ſed multitudine fretus obſidionem cõtinuat. Anglus interea emiſit ſilentio noctis Vuallos equites,qui quotidie cum hoſtium turmis prælíabantur,commeatumq; interdum in caſtra apportari prohibebant:ipſe au-

tem ex altera parte, reſeratis ſæpe portis, in ſingulos propè dies leuibus pugnis hoſtem uexabat. Quocirca Ludouicus quem iam tædebat tantū bellum alterius nomine ſuſcepiſſe, cùm animaduerteret oppugnationem longius opinione extrahi, quamprimū Gulielmum Senonenſem antiſtitem, ac Theobaldum Bleſenſium comitem ad Henricum miſit, qui per inducias ſponſionē facerent, ſe ita acturum, ut tandem pax cum filijs conueniret. Henricus eius rei percupidus, inducijs factis, diem dixit, quo Giſortiū cum Ludouico pro negotio conficiendo, cōueniret. Francus confeſtim atq; ab oratoribus intellexit inducias initas eſſe, ſublatis caſtris, domum diſceſſit, ac paucis pòſt diebus Giſortium allocutum Henricum uenit, ubi cùm de pace nihil certi confici poſſet, res in aliud tempus reiecta eſt.

Henricus poſt hæc manentibus inducijs cum Franco & Henrico filio, in Pictones proficiſcitur, quos Ricardus filius dum ipſe bello Gallico tenebatͬ, maiore ex parte in ſuam ditionem redegerat. Ricardus cognito patris aduētu, ac certior factus de inducijs cum Franco & fratre pactis, incertus agitabatͬ: nam neque tantū bellum ſine ſocijs poſſe geri, nec in tanta amicorū ueterū perfidia, tutum nouorū fidem in eo diſcrimine experiri ducebat: ad ultimū tamen nihil animo debilitatus, in armis ſpem habens, patri reſiſtendū cōſtituit. Itaq; oppida paſſim quà hoſtis tranſiturus erat, præſidio firmat, factaq; nō modica armatorū manu, ac poſitis non procul caſtris, tempus obſeruat pugnandi idoneū. Henricus interea quacunq; iter faciebat, loca omnia partim ui, partim timore incolis iniecto, occupabat, uidebaturq; idem facturus, quoquouerſum ſe uerteret. Quæ res ita Ricardū terruit, ut uiribus ſuis diffidens euagari cœperit, nec uſpiam hoſtes ſequentes expectare auderet: quinimò cùm uideret ad extremū quocunq; intenderet, res eſſe in diſcrimen adductas, cum primis ſociorum ingratos animos incuſans, quòd immemores datæ fidei ſe deſeruiſſent, ac nōnihil ſibi de patria pietate pollicitus, ſtatuit mutare ſententiam, ſeq; totū ad parentis uoluntatē nutumq; cōuertere, id quod ei ſaluti fuit: quippe ſic poſteriores cogitationes, ut aiunt, ſapientiores eſſe ſolent. Itaque ſubitò depoſitis armis, ultrò ad parentem Henricum acceſſit, atq; ſupplex ueniam petijt. Accepit eum pater placidè, ad miſericordiam adductus, quòd ex animo rogare uidebat, multaq; charitate complexus perinde tractauit, ac ſi nihil peccaſſet: quare ne ullum quidem iræ ſignum dedit, quod fecit, ut eiuſmodi clementiæ exemplo alios filios ad reconciliationē alliceret: quod ut maturè fieret, Ricardū ad Ludouicum regem & Henricum miſit, qui cum eis de pace ageret. Is tandem utrunque ad concordiam flectit, conſtitutoq; die colloquij in Turonibus habendi, ad patrem reuertitur. Gauiſus eſt Henricus, cùm audierat Henrici filij animū à nomine pacis minùs abhorrere, qui ad diem dictum, ad colloquium uenit, ubi etiam Ludouicus cum Henrico & Gaufredo adfuit. Hìc demum pater filios in gratiam recepit, ad pactionesq; uentum eſt, quæ his conditionibus conflatæ ſunt, primò ut captiui utriuſque partis incolumes reſtituerentur, & reliqui quòd alij patrem, alij filium bellando ſecuti fuiſſent, nulla tenerentur pœna, ac arces tempore belli conditæ diruerentur: deinde Henricus ſuppeditaret largiter ad cultum & uictum facultates filijs, quibus honeſtè, nō prodigè uiuerent, & ipſi filij deinceps in omnibus agendis rebus morem patri gererent. Atque ita ſimul Henricus & Ludouicus reconciliati ſunt in gra-

tiam,

tiam,quæ ut ſtabilior eſſet,renouata eſt inter eos affinitas, pacta Adela Franci regis filia Ricardo ipſius Henrici filio Aquitaniæ comiti: & quia puella nõdum nubilis erat,deducta eſt in Angliam,& regis commiſſa curæ, quoad pubeſceret. His peractis,rex Henricus pater iniuriarum omnium oblitus, filios per hunc modum reduxit domũ. At ipſi filij quibus ea concordia pariter cordi fuit, in Normaniam patrem proficiſcentem ſecuti, primùm Ricardus & Gaufredus, ac nouiſsimè Henricus in eius uerba iurarunt. Exin Henricus pater Faleſiam profectus, Gulielmum regem Scotiæ, Robertum Leceſtriæ, & Hugonem Ceſtriæ comites,cum nonnullis alijs nobilibus, qui ibi cuſtodiebantur,modicè mulctatos carcere liberauit, acceptis à ſingulis obſidibus, & iureiurando dato. At Gulielmus rex cùm ſoluendo non eſſet, coactus eſt quatuor munitiſsima caſtella, Beruicum, Caſtellum Puellarum, Roxburgũ, & Sterlingum Anglo tradere,ut ſi fidem in poſterum falleret,& mulctam centum millium librarum redemptionis nomine impoſitam ad certũ diem non ſolueret, eius ditionis in perpetuum tempus eſſent. qui præterea mulctatus eſt Huntyngtona comitatu,conuenitq́;,ut nullo unquã tempore rebelles Anglos in ſuum regnum reciperet. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCLXXVII,& XXII cùm regnare cœpit Henricus. Quibus rebus feliciter confectis, Henricus relicto Henrico filio Rothomagi, Argentonium proficiſcitur, & inde omnem regionem quaquauerſum peragrando, ad Sequanæ fluminis oſtium,quod in Normania portum effecit multarũ nauium capacem, peruenit. Hîc dum claſſem parat ad traijciendum in Angliam, per literas Henricum filium ad ſe aduocat,quem ſtatuerat unà ſecum ducere. Noluit filius à principio patris imperio parêre,quippe qui non putabat ſe in tanta gratia cum parente eſſe, ut illum iam offenſionem penitus depoſuiſſe pro certo haberet, ac propterea ab eo inſidias ſibi metuens negabat in Angliã ire: erat enim ab inuidis ei perſuaſum, ita futurum, ut ſi Angliam peteret, ſubitò in carcerem mitteretur. Veruntamen ita pater filio eblanditus eſt, ut ille poſtremò ultrò Areflorum, quod eſt oppidum ad Sequanæ oſtium ſitum, uenerit, unde paucis pòſt diebus in Angliam ſimul adnauigauerunt: ad quos Londinum ex Portimutho,quò appulſi ſunt,proficiſcentes, toto itinere congratulantis multitudinis concurſus factus,& cùm ad urbem peruenerũt,maximo clamore & plauſu totius ciuitatis accepti ſunt. Ipſo eo anno eſt antiſtitum conuentus frequentiſsimus celebratus, in quo multa pro conſeruatione religionis acta ſunt, & in primis prouiſum eſt, ut præfecturæ monaſticæ, & alia ſacerdotia quæ hactenus per eiuſmodi nefarium bellum, non licuerit cuipiam obeunda dari, uiris probis deferrentur: quod haud multò pòſt factum eſt.

Erat per hunc modum, pacato undiq́; regno, tam ab externis quàm à domeſticis bellis otium: quod ne per ignauiam traheretur,rex ut ſtatus regni melior loco eſſet, omnem Angliam luſtrauit, qui ubi Eboracum uenit, regem Scotiæ cum nonnullis comitibus eius regionis ad ſe accerſiuit, in uerbaq́; ſua iurare iuſsit: quo facto, Londinum rediјt. Aliud in eo regum cõgreſſu actum annales Anglici loquuntur præterea nihil. Sub eoſdem dies, uenerunt oratores pacis ad Henricũ, miſsi à Rodorico regulo Connacenſi ex Hybernia, quos ille audiuit nõ grauatè, quippe qui malebat cum fero populo rem cõponere,

quàm bellum parum gloriæ ac minus utilitatis allaturũ gerere, ut ne aureo hamo piſcaretur. Itaq; impoſito in ſingulos annos uectigali, quod in bubulis corijs penderetur, pacem petenti regulo dedit. Idem annus in Anglia peſtilentiã & famem habuit, quo morbo nõ multò pòſt ſedato, Henricus ad res ſuas inuigilans, concilium tam antiſtitũ quàm cæterorũ principũ Northantonum conuocandũ curauit, ubi interfuit cardinalis quidam nomine Hugo legatus Ro. pontificis, paulò antè ab Alexandro miſſus, ad dijudicandas dirimẽdasq; cõtrouerſias, inter Cantuarienſem & Eboracenſem archiepiſcopos. Is eò quoque loci conuocatis tam Anglicanis quàm Scotis epiſcopis, conuentum fecit, quo in conuentu poſt tranſactionẽ litiũ, ac decreta quædã ex Reipublicæ uſu, atq; ad bene uiuendũ facta, contrà quàm fas erat, nõ abnuit ratũ habere, quod in regio concilio lege ſancitũ erat, ut cuncti etiam ſacris initiati, qui ceruos aut damas intra ſepta regia, ſeu ſaltus occidiſſent, à iudice prophano mulctarent. Quæ res nõ modò tunc, ſed in poſterũ quoq; tempus, ita ius infregit, ut etiam nunc ſacerdotes in multis cauſis, perinde ac cæteri apud prophanos iudices conueniantur, atq; pro noxa puniantur. Adeò ius ſemel uiolatum facilè diſſoluitur: atque ordo ſic magnum fecit detrimentum. Poſtremò agitatum eſt, ut Rogerio archiepiſcopo Eboracenſi qui id temporis eam tenebat ſedem, ius in epiſcopos Scotos reſtitueretur: quandoquidem Romani pontifices iam inde ab initio ſanxerant ipſum Eboracenſem antiſtitem totius quoq; Scotiæ atque Orcadum, cæterarumq; inſularũ primatem. Quam ſanè datam legem eorum locorũ epiſcopi per multos deinde annos ſeruarũt, quemadmodũ ſuprà appoſitè oſtendimus. Atqui poſtea cùm illi ab officio diſceſsiſſent, ſimulq; eam iniuriam Eboracenſes archiepiſcopi continẽter quererentur, tum Romani pontifices, Paſchalis ſecundus, Caliſtus itidem ſecundus, Honorius, Innocentius, Eugenius tertius, Hadrianus quartus, cauſam eam ſuſceperunt, crebriſq; miſsis literis, illos ſub Eboracenſis prouinciam rurſum redigere conati ſunt. Sed Scotis generatim reclamantibus, res demum controuerſa ad Alexandrum pontificem relata eſt, qui tamen eius deciſionem non fecit. Ipſæ autem pontificum Romanorum literæ etiam nunc integræ ab Eboracenſi collegio cuſtodiuntur, quarum ego exempla uidi in codice longè antiquiſsimo, cuius legendi copiam mihi fecit Edouardus Leeus, paucis antè menſibus Eboracenſis archiepiſcopus factus. Cæterum ius iſtuc ab Eboracenſi bellorum in primis cauſa, quæ ſæpius inter utrunq; populum inciderunt, amiſſum conſtat, cùm per illa minus licuiſſet Scotis epiſcopis qui conſecrandi forent, ad ſuum omni tempore adire principem pontificem, uti lib. xxiiij. clarius demonſtrabitur, de nouo primate Scotis antiſtitibus dato. Edouardus uerò Leeus uir natura frugi, ſanctus, religioſus, Latinis pariter atq; Græcis, Hebraicisq; literis eruditus, ac ſummè in noſtra theologia probatus, ut qui ſcit ueri ſacræ ſcripturæ ſenſus delectũ habere, cùm maximè omniũ ob eas uirtutes ſit tanto munere dignus habitus, idcirco ſtatim cœpit reputare rationẽ rerũ ſui epiſcopatus, ac ita reperit ea monimenta, quibus armatus aliquando acturus eſſe uidetur de eo negotio in pontificum concilio, ſi quod noſtro tempore per principum noſtrorum diſcordias, haberi aliquando tandem licuerit. Dimiſſo hoc concilio, rex Henricus filius in Normaniã traiecit, nõ multò pòſt iturus uoti cauſa, ad diui Iacobi ædem, in Hiſpaniam, quod mox prohibente patre, non

eſt exe-

eſt executus. Illo ipſo anno Ioanna filia regis data eſt in matrimoniũ Gulielmo regi Siciliæ. Interim dum Henricus filius in Normania morabatur, qui infeſto in patrem animo à ſui ſimilibus ſubornatus rurſus eſſe cœpit, noua quotidie conſilia inibat, quibus eiecto parente, ipſe regnum obtineret, ſuiq; iuris eſſet. Hæc cùm Adam eius miniſter ſecretior Henrico patri ſignificaſſet, magna ignominia ab illo ob id eſt affectus. At pater perſpiciens malum filij animum cauſa priſtina non deſiſtere, diſsimulanda omnia ſtatuit, ut qui uidebat iuuenem non poſſe corrigi: & ut ne imparatus offenderetur, primo quoq; tempore ſimiliter in Anglia ac in Normania, omnia loca diligenter præſidio firmauit. Fuit hic annus ſalutis humanæ MCLXXVIII, cùm Oceanus ita excreuit, ut multos abſorbuerit mortales.

Iam aduentabat hyems, & ab armis ceſſatio erat, quandò rex ſubitò factus eſt religioſior, quippe magnopere rogare cœpit Hugonem legatum Romanum, & Ricardum Cantuarienſem, ut epiſcoporũ ac reliqui ordinis ſacerdotum conciliũ edicerent, quod illi Northantoni maturè habuerunt. In eo concilio dum multa ac uaria pro Chriſtianæ religionis ſtatu agitabantur, Henricus ut ne amplius male audiret, primò Lincolnienſem epiſcopatũ, quem penè comederat, Gaufredo filio ex concubina deferendum curauit: ſed ille adoleſcens haud bonæ frugi poſtquam aliquandiu bona dilapidauerat, neglecto tali munere, eam ſedem rurſus uacuam fiſco reliquit. Deinde quia iampridem expiandæ cædis diui Thomæ cauſa, uouerat nouum cœnobiũ, expoſuit ſe cupere autoritate patrum, locum dari, ubi uotiuum Deo cœnobium conderet, ac propterea rogabat, ut inter ſe de ea re deliberarent. At ipſe interim qui cogitarat ex alieno, uotum factum perſoluere, egit priuatim cum legato, atq; nonnullis epiſcopis, ut eiectis ſacerdotibus, quos uocant ſeculares, ex collegio Sanctæ Crucis, quod inſtitutũ erat ad Vualthamũ uicum, qui, uelut antè in extremo libro viij. dictum eſt, à Londino millia paſſuũ duodecim abeſt, ſibi liceret in illud regulares canonicos, quos appellant, inducere: & ne id uideretur magis parcendi pecuniæ, quàm loci cauſa petere, quàm grandia huiuſmodi collegio donaria pollicitus eſt, quæ poſtea nulla ferè dedit. Epiſcopi uerò nequaquam abnuerunt petitioni principis, qui ſic eiectis canonicis ſecularibus, ac in eorũ locum regularibus ſubrogatis, nihil aliud dignũ memoria egit, niſi quòd mutatis in templo Dei miniſtris, exemplum reliquit poſterioribus regibus, quò auderent ſuperiorem ſuorum monimenta euertere: nam rex Haraldus illud ſacerdotum collegium, uti ſuprà docuimus, antea inſtituerat. Sub idem tempus uenerunt legati ab Alphonſo Caſtellæ & Garſia Nauarræ regibus, qui nuntiarunt Henrico, reges ſuos poſt longas controuerſias de agrorum poſſeſſione, qui circa fines utriuſque regni erant, ortas, tandem datis utrinque obſidibus, rem omnem ad eum retuliſſe, atque eius iudicio ſe ſtaturos iureiurando promiſiſſe, ac propterea orare, ut uellet ſua autoritate eiuſmodi litem finire. Audiuit libenti animo legatos Henricus inter reges diſceptator factus, & de re controuerſa quamprimùm ad ſuum domeſticum ſenatum retulit, auditisq; ſingulorum conſiliariorum ſententijs, ita poſtremò ſecundum alterum iudicauit, ut alter eius iudicio ſteterit. Non multò pòſt Philippus comes Flandriæ uoti cauſa, ad mauſoleũ diui Thomæ Cantuariã uenit, cui rex obuiam factus eſt, atq; diſcedenti, quia iturus erat Hieroſolyma, quingentas

marchas dono dedit. Exin Londinū reuerſus, atq; inde Oxonium profectus, dum ibi moratur, Roberto comiti Leceſtriæ comitatū reſtituit, ac Ioannem filium totius Hyberniæ regulum facit. Quo tempore, ſanguinis imbrem è cœlo fluxiſſe tradunt: quo quidē prodigio uulgus more ſuo permotus, iam tum formidare cœpit Ioannis imperium. Per eos dies Margarita uxor regis Henrici filij enixa eſt filium, qui intra triduū uitam finiuit. Erat ea tempeſtate per omnem Angliam, ingens Iudæorū multitudo, quibus cùm alibi niſi Londini non eſſet ager ad condenda demortuorū cadauera, neceſſe habebant ad eum locum ex toto regno, fœda hominum ſuorum corpora deferre. Quare ut ab eo incōmodo uacui eſſent, ab Henrico impetrarunt, ut ubicunque degerent, eo loci agrum ſepulturæ ſuorum aſsignatum haberent. Eodem anno corpus diui Amphiboli martyris, qui præceptor fuerat diui Albani, non procul à Fano ipſius Albani repertum, multa cærimonia in cœnobio eiuſdem diui collocatur.

Henricus interea in Normaniam traiecit: audiuerat enim priſtinam ſimultatem aliàs ſedatam, ſenſim inter ſe & Ludouicū regem renaſci: cuius rei cauſa erat, quòd Henricus Adelam eius filiam iampridē Ricardo filio deſponſam, quam ipſe penes ſe, ad ſpem coniugij ſeruabat, noua quotidie impedimenta excuſans, filio iungere de induſtria differebat. Porrò ſenex turpiori intemperantiæ deditus, mirificè puellam amare, ac multorū uerborū illecebris ſtuprū illi offerre cœperat, ſic, ut ei pudorem paulatim ſoluerit, ſecundū prouerbium illud decantatiſsimū, Corrumpūt bonos mores mala colloquia: atq; eam, uti rumor erat, poſtremò uitiarit. Hanc igitur moram fraudis pariter atq; ſceleris plenā Ludouicus rex ferendā nō ducebat, qui ubi Henricus in Normaniā uenit, antequam odiū palàm erumperet, longum ac familiare cum eo colloquiū habuit, cui ille promiſit intra paucos dies, ſe filiæ nuptias facturū. In eo etiam congreſſu ambo ſpoponderunt ſe iunctis armis, ſuppetias laturos Guidoni Hieroſolymorū regi, quem id temporis Saladinus rex Aegypti bello premebat. Qua re ita compoſita, rex relicto Henrico filio in Normania, & Ricardo in Pictones miſſo, in Angliam redijt. Agebatur iam annus ſalutis MCLXXX, cùm Ludouicus rex in Angliam uenit, ut mauſoleū diui Thomæ uoti cauſa adiret, quem Henricus in littore obuiam factus, magno & gaudio & rerū apparatu accepit, atque inde ſimul Cantuariam profecti, diui martyris corpus multa ueneratione uiſerunt. Ludouicus perſoluto uoto, atq; uarijs donarijs eo loci collatis, in Galliam reuerſus paucos dies ſuperſtes fuit, relicto unico filio, cui Philippus nomen fuit, quem ipſe uiuus regem creauerat. Bellatū eſt ſæpius inter Henricū & Ludouicū, uti ſuprà demonſtrauimus, egregiè, ac non parum multa alia facinora memoratu digna facta ſunt. Annus deinde proximus nulla memorabili re domi militiæ ue inſignis fuit, præterquā immatura regis Henrici filij morte, cui ſuo merito negatū fuit diutius uiuere, qui ab impietate quàm ab officio dominandi initiū facere maluit: is partim ob breuitatē uitæ, partim quia ſub paterna tutela ferè ſemper fuerat, nō ponitur in ordine regum, utpote qui rex deſignatus nunquam regnauit. Cæterum adoleſcentis mors ſeminarium fuit creandi odij inter Henricum & Philippum, ac ſæpius bellandi materiam ſubminiſtrauit: quippe Vellocaſsinū, quod eſt pars Giſortiani agri citra Heptam flumen, datū fuerat nomine dotis, Henrico filio Margaritæ

garitæ uiro, quo mortuo, Francus Vellocaſsinum repetebat, contrà Anglus retinere contendebat, uti alius locus magis appoſitus id planũ faciet. At Margarita uidua ſtatim pòſt ad Philippum fratrem reuerſa eſt, quæ nupſit Belæ Pannoniorum regi, eam per legatos petenti ſibi in matrimoniũ dari. Annus item deinde tertius dum otiũ ab rebus omnibus militaribus erat, celebris fuit pontificatu Hugonis Cartuſiani præfecti Vithamij cœnobij diœceſeos Bathonienſis & Vuellenſis. Is Lincolnienſem epiſcopatũ per annos ferè decem & ſeptem, rectore orbum gubernandum ſuſcepit, uir ea tempeſtate ſanctiſsimus. Fuit ante eum deſignatus epiſcopus Gualterus Conſtantius, qui cùm Rothomagenſis prius antiſtes factus fuiſſet, quàm eo fungeretur munere, idcirco ei locus non datur in ordine antiſtitũ Lincolnienſium. Hunc etiam annum nobilitauit obitus Ricardi Cantuarienſis antiſtitis, qui ſedit annos dccẽ, quem Balduinus Vigornienſis epiſcopus ordine antiſtitum quadrageſimus ſecutus eſt. Exceſsit è uita & per illos ipſos dies, Rogerius Eboracenſis archiepiſcopus, poſt annum quàm ſedere cœperat, uigeſimumſeptimum. Sedes Eboracenſis deinde cõtinuos octo annos uacaſſe dicitur, cuius uectigalia interim, ne perirent, fiſcus capiebat.

Eiſdem temporibus Saladinus Saracenorũ rex uir fortiſsimus, mirũ in modum rem Chriſtianam in Syria affligebat, nactus occaſionẽ bene gerendæ rei, ex diſcordia noſtrorũ principũ in Syria: nam Balduinus quartus rex Hieroſolymitanus cùm elephantiaſi morbo afficeretur, cœlebs uiuere uoluit, qui ut rebus ſuis conſuleret, Sibyllam ſororem Gulielmo Montiferratenſi locauit, ſperans ex ea affinitate Gulielmũ uirum ſtrenuũ ad quencũq; caſum ſibi præſtò futurũ. Genuit Gulielmus ex Sibylla puerũ Balduinum nominatũ, atque ita nõ multò pòſt moritur: poſt cuius mortem, Balduinus Sibyllam Guidoni Luſiniano ex Pictonũ gente in matrimoniũ dedit, ea conditione, ut poſtquã ipſe uita exceſsiſſet, tutorio nomine eatenus regnũ adminiſtraret, quoad Balduinus imperio maturus foret. Verùm cum Guido nimis ſe ſuperbè gereret, Balduinus Raimundũ Tripolitanũ comitem tutorẽ in locum Guidonis ſurrogauit. Moritur haud multò pòſt Balduinus rex, & Tripolitanus comes à Sibylla & Guidone prohibitus, curã pueri ſuſcipere nequiuit: at puero etiã breui pòſt uita priuato, Guido rex creat̃. Tulit eam rem iniquo animo Tripolitanus, confeſtimq; cum Saladino maioris in Guidonẽ concitandæ inuidiæ cauſa, inducijs pactis, turpiter ab officio diſceſsit, atq; ita hoſtis ferocior factus, magnas quotidie clades noſtris inferebat. Quare ferunt duces noſtros cernentes animo quantũ religioni à ferociſsimo hoſte periculi impendẽret, & cupientes maturè rebus proſpicere, primo quoq; tẽpore Heracliũ patriarchã Hieroſolymitanũ, uirũ ſingulari pariter bonitate atq; prudentia præditũ, primũ ad Luciũ tertiũ Ro. pontificẽ, dein ad reliquos principes ſupplementi militũ habendi cauſa miſiſſe, & eum poſtq̃ de re tanta cum Ro. pontifice egiſſet, ueniſſe in Galliã ad Philippũ regem, ac poſtremò in Angliã ad Henricũ, cœpiſſeq; rogare, orare, obteſtari, ut tandem aliquando pro re Chriſtiana tuenda, ſicut iampridẽ uouiſſet, arma caperet, ac noſtris in Syriã ducibus laborantibus ſubſidio iret, cùm pro certo haberet, tanti laboris fructum ſe ab eo accepturũ, qui bene meritos præmio ſemper remuneratur æterno. Henricus ad hæc dicitur reſpondiſſe, ſe tempore ualde excludi, ac propterea non licere ſibi, cùm per

domeſticas, tum per externas ſeditiones abeſſe, atq; idcirco pollicitus eſſe in ſtipendiũ militum pecuniam. Ad ea patriarcha ſubiunxit: Nihil agis rex, non egemus pecunia, quam abundè multi ſuppeditant, ſed imperatore, qui bellũ gerat ſuis fortiſsimis militibus, quales te habere, ſatis omnibus conſtat. Tum Henricus multas occupationes excuſans, quamobrem non poſſet rem in præſentia militarem obire, bonis ac blandis uerbis Heraclium uſq; Douerum deduxit, unde in Galliam tranſiturus erat, ac ibi poſtquam onerarat magnificis promiſsis hominẽ dimiſit. Sed antiſtes prius quàm digrederet̃, in hunc fermè modum aperto, ut aiunt, pectore, locutus fertur: Ingratiſsimus es princeps, quippe qui non modò non uis operam nauare Deo opt. max. pro tot acceptis beneficijs, ſed etiam uerba das, qui te, mihi crede, meritò deſeret. Et quia, ut uideo, iſta nequaquam libenter audis (rex enim ſubiraſcebatur) non ea tamen ſilebo: quandoquidem nihil refert, an hîc à te Christiano impio occîdar, an in Syria à Saracenis. Cui rex ſubitò reſpondit: Si una duntaxat lingua omnibus meis populis eſſet, haud dubiè talia mihi ea lingua non auderet proferre. Verum ais, inquit antiſtes, cùm ſis charus nemini, nemo te cõmiſſorum commonefacit, quò malam ſemper uiuas uitam, malamq; poſtremò mortẽ obeas. Hæc fatus in continentem tranſmiſit Heraclius. Sunt tamen qui tradant Heraclium accepto primo regis reſponſo, & abiecta auxilij impetrandi ſpe, ſtatim abijſſe: quibus magis aſſentior.

Eodem anno Gaufredus filius regis Britanniæ, dux Lutetiæ, morbo interijt, ſepultusq; eſt in ea urbe, ad diuæ uirginis ædem, qui Arthurum unicũ filium ex ſe genitũ, reliquit hæredem. Ita in Anglia otium erat, & iam annus ſalutis MCLXXXVII agebatur, cùm Hieroſolymorũ urbs morte Chriſti Seruatoris noſtri nobilis, à Saladino capta eſt, poſt octauũ & octogeſimũ annũ, quàm à Gotthofredo, & alijs Chriſtianis ducibus fuerat recepta. Cuius rei triſti nuntio in Italiam allato, cum primis dolore animi confectus Vrbanus tertius optimus pontifex, dum ſubmittere noſtris ſubſidium parat, Ferrariæ in itinere morit̃. Deinde Clemente tertio pontifice de bello in Saracenos gerendo edictum proponente, multi nomẽ dederunt, inter quos Ricardus filius regis unus fuit. Flagrabat interim odium inter Philippũ regem & Henricum, partim ob nõ redditũ Vellocaſsinum, partim ob non datum iuſiurandum à Ricardo, quod ille dare differebat Philippo debitũ, ex eo, quòd Aquitaniam teneret. Quare Philippus, ut anteueniat hoſtem, magnis copijs Anglicos fines ingreſſus, agrũ ad Caſtrum uſq; Rodulphi populatur, atq; eum locũ obſidet. Quod ubi Henricus cognouit, coacto repentè exercitu, unà cum Ricardo filio, ſuis auxilio uenit, poſitisq; in conſpectu hoſtiũ caſtris, ſuos ex itinere feſſos reficit, facturus ſtatim pòſt copiam pugnandi Franco. Verùm antequã ad certamen uentũ ſit, interuentu Ioannis Cardinalis legati Romani pontificis, qui à Clemente ad reconciliandos hos reges, miſſus paulò antè fuerat, pax æquis conditionibus inter eos conuenit. Aduenerunt ſub idem tempus nuntij ex Aſia, qui ſignificarent Saladinũ, poſt captam ciuitatẽ ſanctam, omnia apud noſtros deuaſtare, & pauca admodũ loca in fide permanere. Quo nuntio, reges Philippus & Henricus in primis mœrore affecti, nõ longe à Giſortio in colloquiũ uenerũt, atq; ibi more noſtro, cruce in cõmunes hoſtes deſumpta, ad parandũ exercitũ maturè digreſsi ſunt. Sed malus quidam, ut reor, dæmon

rebus

rebus Chriſtianis nimiũ inuidit:nam conſilium aliter cecidit,quandò pax inter reges paululum inuiolata permanſit. Cuius ſceleris perfidiæq; notam ſcriptores Galli in Anglum contorquent, tradentes Ricardũ fœderis ruptorem, bellum intuliſſe Raimundo Toloſatiũ comiti. Econtrà Angli eam culpam in Franco reſediſſe uolunt,prodentes Philippũ tanquã impiũ turbata pace, bellum mouiſſe,ut Henricũ auerteret ab exercitu conflando,quem ille in expeditionem Hieroſolymitanã educturus eſſet. Atq; ita eiuſmodi ſcriptores magis patriæ q̃ ueri amantes,dum alteri in alteros inuehuntur,nõ equidem hiſtoriã ſcribunt, ſed per diſceptationes, inimicitias gerunt, ſimultates exercent, quo fit,ut neſcias, quem uti ueriorẽ ſcribendo ſequare. Verùm quicũq; id fœdus uiolarit,ſatis conſtat Philippũ regem ſumptis actutũ armis, caſtrum Rodulphi,Buſantalum,Argentoniũ,Montricardum,Monteſoriũ,Vindocinũ, Leporoſum,& Paluellum de Anglo cepiſſe, & eodem temporis articulo, Ricardum ademiſſe Toloſatium comiti Moſacum,cum nonnullis alijs oppidis.

At Henricus qui eo tẽpore in Anglia exercitũ belli Hieroſolymitani gerendi cauſa conflabat, accepto nuntio de rebus à Philippo geſtis, ſubitò in Normaniam traijcit,atq; finitimorũ agrũ ingreſſus,multa loca ferro igneq; deuaſtat: ſed quia hoſtis numero militũ præſtabat, ac cognito eius aduentu, intra caſtra ſe tenebat,ratus pro tempore differendũ eſſe,ad iniuriã ulciſcendam,Giſortium reuertit. Hîc dum moratur Henricus, ad priora accepta à Franco incõmoda aliud lõgè grauius acceſsit:Ricardus enim filius appetebat,ut Adelã Philippi ſororem diu apud eum ſeruatam,ſibi iam in matrimoniũ ducere liceret, quam amator ſenex multa excuſando, multumq; procraſtinando tradere negabat,utpote qui illam puellam iam ſecretò compreſsiſſet, uti ſuprà oſtendimus,ſtatueratq; facto cum Aleonora diuortio, uxorem ducere, atq; illa affinitate fretus,ſi ex Adela liberos ſuſciperet,filios ex Aleonora genitos abdicare. Igitur Ricardus haud patiens moræ,ac patri ſupra modum iratus, ad Philippum ſe contulit, quem nõ multò pòſt Ioannes frater ſecutus eſt,maximaq; pars militũ cum illis ad hoſtem defecit. Quæ res tantũ doloris Henrico inuſſit,ut ſtatim pòſt ex mœrore animi ægrotare cœperit. Philippus autem per hunc modum nactus feliciter bellandi opportunitatẽ, primo quoq; tempore omnibus copijs in Cenomanos proficiſcitur,agroq; paſsim direpto, eorũ urbem circumuallat,in qua Henricus tunc erat:qui ſiue ut longè impar uiribus, ne uita periclitaretur,ſiue coactus incendio, quod ipſe in uicis ſuburbanis fecerat,ut ne Franco ea loca cõmodo eſſent, & uento adauctũ in urbem irrepſerat, repentè Chinonem diſceſsit. Atq; ita Cenomani puncto temporis præſidio deſtituti, nõ multo pòſt hoſti ſe dediderunt. Hac uictoria Philippus elatus,traiecto flumine Ligeri, Turones in poteſtatem redigit, eorumq; urbem præſidio firmat. Quibus rebus feliciter geſtis,exercitũ præda locupletem reducit. Henricus tot incõmodis uno tempore affectus,ubi cognouit Cenomanorum urbem in hoſtis poteſtate eſſe,quia præ ea reliqua continentis oppida non magnopere curabat,ita commotus eſt,ut continuò temerè clamauerit,ſe deinceps à Deo reuocaturum cor, hoc eſt, amorem, qui ei debetur,propterea quòd permiſiſſet urbem ſibi tam charã ab hoſte occupari:attamen ſtatim pòſt ſe collegit,agnouit errorem,ac depoſuit. Sed cùm animo pariter ac corpore æger,de rebus ſuis iam planè diffideret,neceſſariò placuit pacem pro tempore,

& pro re,per legatos à Philippo petere,de qua nihil ab hoſte impetratū. Hæc autē ille mala,quæ Heraclius patriarcha Hieroſolymitanus,paucis antè annis ei uentura prædixerat,ſi magnitudinē poteſtatis parcius peccandi licentia metitus fuiſſet,quemadmodū Hugo Lincolnienſis epiſcopus iugiter monebat, haud dubiè facile euitaſſet.quapropter deſperata tam rerū ſuarū,quàm corporis iam ſalute,calamitatū concurſu magis oppreſſus,quàm morbo confectus, pridie Nonas Iulias occidit,annū agens ætatis ſexageſimū alterū,qui fuit trigeſimusquintus,ampliusq; menſes nouem,cùm regnare cœperat,&humanæ ſalutis MCLXXXIX.Et hic Normanorū,Francorū,id eſt,externorū hominū principatus in Anglia finis fuit,poſt annos CXXII,quàm Gulielmus primus regno Angliæ potitus eſt:nam qui inde regnarunt,Anglos iure appellamus, quòd in Anglia nati,& lingua & morib.Anglicanis imbuti,more gentis uixerint.Atq; ita poſt Normanos,Francosq;,Anglia tandē ſibi reddita eſt. Nunc ad Henricū reuertor.Sepultus eſt Chinone,ubi uitam finiuit.Sunt tamē, qui ſcribant delatū eſſe corpus funerali pompa ad nobile cœnobiū diui Ebrulphi, ordinis diui Benedicti, Sagienſis diœceſeos, quod eſt poſitū prope Aquilam oppidū,ad uiginti milliaria,in Alenconienſi principatu,ibiq; humatū,&in itinere Ricardo funeri patris obuiam facto,ſanguinem è naribus demortui ſubitò manaſſe, quaſi indignantis, propter impij filij aſpectū. Mors eius mirabili prodigio præcognita dicitur,ſicut in credulū uulgus iam tum exijt:paucis diebus ante mortem,ex quodam lacu in Normania piſces noctu in terrã exilientes,tanto ſtrepitu ferūt congreſſos, ut multi mortales accurrerint illuc uiſum miraculū,nullumq; piſcem in lacu ſuperſtitē inuenerint.Henricus ex Aleonora uxore ſuſtulit liberos,uti ſuprà perappoſitus edocuit locus,Henricū,Ricardum,Gaufredū,& Ioannem.Aliqui his addunt binos præmatura ætate mortuos. Item Mathildem,quæ nupſit Henrico duci Saxoniæ, Aleonoram deinde locatam Alphonſo octauo regi Caſtulonenſiū,quorū hodie patriam nominant Caſtellam, ex qua Blanca orta eſt diui Ludouici Francorū regis mater, & Ioannam,quam Gulielmus rex Siciliæ in matrimonio habuit.Ex concubina ſuſcepit Gulielmū & Gaufredū.Corpore fuit opimo,& ualidiſsimo, frigoris æquè atq; æſtus patientiſsimo,amplo capite,pectore lato, uoce fracta, cibi parciſsimus,ut præſertim ne pinguior fieret,propter quod etiam dum à militaribus rebus uacabat, aut uenatione, aut deambulatione corpus exercebat: ſtatura iuſta, forma elegantiſsima, colore ſubrufo, oculis cæſijs, ingenio acutiſsimo,memoria longè tenaciſsima eorū quæ legiſſet,uidiſſet'ue, animo magno,& in aduerſis quàm in ſequundis rebus conſtantiore, niſi in extremo uitæ exitu,in quo ille eum ab amicis omnibus fermè deſtitutū,aliquantulū defecit.Liberalitate in omnes uſus eſt,quippe qui ſuis militibus ſæpius donatiuū dedit, & rara à ſuis populis tributa exegit. Artis militaris peritiſsimus, in rebusq; bellicis fortunatiſsimus, milites ſuos magis extinctos deſiderabat, ac collaudabat, aſsiduaq; recordatione deflebat, quàm ſuperſtites diligebat, ut hoc pacto admoneret ſuos,eò minus mortem formidare,quò magis certū ſcirent ſibi deinde poſt uitā ſtrenuè actam, apud poſteros honores haberi. Item non illiteratus fuit,ſicut & prudens habitus eſt.

Vitia eiuſdem hæc cōmemorantur: urgente fortuna, nemo mitior, benignior,ac plura pollicens:fauēte eadem,nemo quoq; acrior,durior,atq; ad uio

landum

landum fidem facilior. Auaritia quoq; notatus eſt, quippe qui etſi in milites & externos liberalis, in domeſticos tamen ac præſertim in filios nõ item, qua potiſsimũ de cauſa illorum animos ab ſe auertit. Iuſti & æqui non perinde ut cõmodi amator. Item in eo fuit nimia mulieroſitas, id eſt, mulierũ amor, quæ res demum cauſa fuit alienationis tam filiorũ, quàm amicorũ ab eo: nam non cõtentus uxore, multas dilexit fœminas, & in primis puellam quandam ſucci plenã, quam ipſe Roſimundam, uulgus uerò Roſam mundi appellabat, quòd eſſet forma præter cæteras, liberali atq; uenuſta, cui apud pagũ Vodeſtocum, miro opere domũ ædificauit inſtar Labyrinthi, ut ne ab uxore pellex facilè deprehendi poſſet. Sed puella parum ſuperſtes fuit, cuius ſepulchrũ etiam nunc uiſitur apud Oxonium, in cœnobio monacharũ, quod Godſtoueiũ uocant, in quo hoc diſtichon inſcriptum eſt:

Hoc iacet in tumulo Roſa mundi, non roſa munda,
Non redolet, ſed olet, quæ redolere ſolet.

Præterea Henricus res ſacras minus aliquãdo curæ habuit, quàm par fuerat. Porrò Thomam ſanctiſsimũ uirum perſecutus eſt. Legatos Ro. pontificis ne quaquã prius regni fines ingredi eſt paſſus, quàm iureiurando promitterent, nihil ſe contra conſuetudines quaſcunq; regni præſcripturos, id quod illi ſeu metu ſeu muneribus adducti fecerunt. Nulla auxilia Chriſtianis ducibus in bello Hieroſolymitano laborantibus tulit, tametſi in illud bellum bis térue ingredi cœpit, quod tamen minima occaſione impeditus ita ſemper extraxit, ut nunquã geſſerit: quod uel domeſtico diſsidio aſsignari poteſt. Non omiſerim hoc loco rem, quamuis ab omnibus ferè ſcriptoribus decantatã: ferunt enim in comitũ Andegauenſiũ familia, unde hîc Henricus editus eſt, principẽ quandam fuiſſe fœminam triueneficam, maleficamq;, & eam compulſam ad extremum colere & uenerari euchariſtiã, ſubitò è templo per feneſtram à conſpectu hominũ auolaſſe, nec comparuiſſe unquã. Ab hac muliere poſteriores eius familiæ comites originem duxere: quare tradunt diuum Bernardũ cùm ita aliquando uſu ueniſſet, ut de hoc Henrico ſermonem haberet, prædixiſſe futurũ ut ipſe cum filijs, & filij inter ſe perpetuò digladiarentur, perinde ac planè euenit. Atq; ita ſapiens diuinare ſolet. Viri fama nobiles id tẽporis uixere, Theobaldus Cantuarienſis antiſtes, doctrina & uitæ ſanctitate clarus: Hugo epiſcopus Lincolnienſis, in quo non minor eruditio fuit, quàm morũ puritas, poſt mortẽ miraculis nobilitata. Huius obitus in ſextũ Ioannis regis annũ incidit, ideoq; de eo tum plura dicã, quando ad ea tempora ueniemus. Item Ricardus Vintonienſis, Gaufredus Elyenſis, Robertus Bathoniẽſis, epiſcopi diuinis pariter atq; humanis literis eruditi, & Aldredus Vigornienſis epiſcopus, uir bonus atq; ornatiſsimus, qui Gloceſtriæ cœnobiũ condidit monachorũ ordinis diui Benedicti, illudq; diuis dedicauit apoſtolis Petro & Paulo. Fuerunt hoc quoq; tẽpore uiri militarib. rebus præſtantes, Robertus comes Leceſtriæ, ubi loci cœnobiũ regulariũ canonicorũ quos uocant, condidit, qui filiũ ſui nominis & gloriæ ſuperſtitẽ reliquit: Hugo Bigotus, Rainaldus Cornubiæ comes de quib. in fine uitæ Stephani meminimus: Robertus Ferryſis, Ricardus Laſcius, Rogerius Mombraius, Rodulphus Fulgerius, Humfredus magiſter equitũ, hoc eſt, Coneſtabilis, Ranulphus itidẽ Granula, Gulielmus Veſcius, & Bernardus Baliolus, bello & pace longè principes militari gloria ornati.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIIII.

RICARDVS facto patris funere, Rothomagū proficiſcitur, ibiq; habito principū concilio, atq; ſingulis in eius uerba iurantibus, Normaniæ dux conſalutat̃. Dein intentus ad theſauros patris inquirendos, Stephanū Andegauenſium præfectum in cuſtodiā tradit, cogitq; hominē quicquid pecuniarū in diuerſis arcibus iuſſu Henrici, diu antè recōdidiſſet, depromere. Dum hæc & huiuſmodi curat, Ioannes frater ad eum uenit, quem perbenignè accepit, atq; præter omnia, quæ illi pater teſtamento reliquiſſet, Aniſiā filiam unicā Roberti comitis Gloceſtriæ in matrimoniū dandā curauit: nam Ioannes paulò antè uxorē filiam quondam Huberti comitis Moritonij, nullis ex ea ſuſceptis liberis, amiſerat. Poſtremò memor matris Aleonoræ, quæ adhuc in Anglia carcere tenebatur, confeſtim per literas mandauit, ut liberaret̃, eiq;, ut par erat, ſummā imperij detulit. Aleonora è cuſtodia educta, magnāq; præter ſpem, nacta autoritatem, omnem Angliam peragrauit, mira comitate omnes generatim amplectendo, ut ſibi & filio animos hominū maximè conciliaret: ſed in primis quoniam experta erat carceris ſuppliciū eſſe mortalibus grauiſsimū, quacunq; iter faciebat, multas cuſtodias dimittebat, ſecundum illud Vergilianum, de Didone, libro Aeneid. primo:

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

Interea Ricardus facto cum Philippo rege fœdere, loca quæ pater dudū amiſerat, cūcta recepit, unà cum Adela, ea enim puella iampridē illi deſponſa fuerat, quā ob ſuſpitionē uiolatæ uirginitatis, nō multò pòſt nulla eius habita notitia, repudiauit, ac cum dote, in ultisq; munerib. locupletatā, domū remiſit, pactus prius nuptias cum Berengaria filia Garſiæ Nauarræ regis, quam in Siciliam ad Ioannā ſororē deduci iuſsit, ut eo loci in itinere nuptias faceret. Secundum hæc, cùm noſtri ex Aſia quotidie ſubſidiū rogarent, reges deliberant, primo quoq; tēpore iunctis armis, claſſeq; parata, in Syriā nauigare, eoq; cōmunicato conſilio, ambo ad iter faciendū ſe expediunt. Rebus Gallicanis ita ex animi ſententia compoſitis, Ricardus in Angliā profectus, primū Vintoniā, dein Sarisberiā iter diuertit, ubi loci repertis patris theſauris, mirū in modum oblectatus eſt, quòd ſcilicet longè maior illic pecuniæ aceruus foret, quàm quiſpiā crediddiſſet: tradunt enim præter lapides, ueſtes, atq; uaſa pretioſa, reperta eſſe noningenta millia librarū. Quo auſpicio iuuenis ſublatus animo Londinum properat, conuocatoq; concilio, rex creatur, & à Balduino Cantuarienſi archiepiſcopo more maiorū conſecratur. Fuit annus ſalutis MCLXXXIX. Is Ricardus poſt primū Gulielmū Normanū, à quo regum qui inſecuti ſunt ſeriem, ſuprà in fine eius uitæ diximus ab Anglis inchoatam eſſe, primus dictus eſt, qui id habuerit nomen. Item eodē tempore Gaufredus eius frater nothus fit archiepiſcopus Eboracenſis, qui in ordine antiſtitū Eboracenſiū trigeſimus ſecundus ponitur. Ricardus acceptis regni inſignibus, ſummo ſtudio claſſem ac omnia ad Hieroſolymitanū bellum gerendum neceſſaria parat, & in primis indicto nouo tributo, undecunque pro ſumptibus infinitis, qui in eum exercitum impendebant, pecuniam congerendam putat. Itaq; poſſeſsiones omnes,

portoria,

portoria, uectigalia, ac comitatus nonnullos cum præfecturis, partim uendit, partim oppignerat, ex qua re ingentem ſummam conficit: ſed cum primis Hugonis epiſcopi Dunelmenſis, hominis longè ambitioſiſsimi fortunas ſuauiter ſpoliat: nam pactus ingẽti pretio, eum Northumbriæ comitẽ facit. Quam ob rem, cùm ille poſtea inſolenter gaudio exultaret, rex eiuſmodi ioculare iactabat: Magnus ego nimirum artifex, ueteranum enim epiſcopum feci nouitium comitem. nam poſt Robertũ Mulberienſem à Rufo rege bello uictum, non fuerat quiſquam comes eius regionis & Scoto ereptæ creatus.

Cùm ita rex domi ſuæ, mercatu ampliſsimo omnia haberet uenalia, ciues quoq; Londinenſes immanes dederunt in ſumptus belli pecunias, qui uiciſſim autoritate atq; cõmodo à rege aucti ſunt: quia tum primùm conceſſu regis, comitia habere cœperunt, & ſibi in ſingulos annos eligere binos ſuæ ciuitatis gubernatores, ut conſules, quos Balliuos appellarunt: & primi fuerunt Henricus Cornhyllus, atq; Ricardus Fizriuerius, id eſt, filius Riuerij. Ita per hunc modum ciuitas paulatim apud ſe Reipub. regimẽ conſtituit, factaq; eſt multò nobiliſsima ac opulentiſsima, atque propter grauitatem, celeberrima. Quamuis ita uſu ueniat, ut non omnis Londinenſis pubes ſuis interdum maioribus digna uideatur, idq; fatum uulgò Londino aſsignent, quod ſolum parentum indulgentia accidere ſatis liquet: nam illi quantum ab initio præceptores quibus pueri in diſciplinam traduntur, aſtringunt, tantum relaxant: unde iuuentus haud ſæpe imitatur parentes, qui cùm, ut plurimum, noui ſint, ſuis laboribus, ut infrà demonſtrabitur, coguntur facultates pariter atq; honores ſibi parare. Quocirca uidere licet in tanta ciuitate, admodum paucos ciuium filios, qui eadem habeant domicilia, atque eorum maiores habuerint. Sed ea domus labes partim ex eo fit, quòd uiri morientes ſoleant uxores facere hæredes, & illæ iterum, etiam ætate prouecta, nubere, ac per id, in alienam familiam bonorum partem maximam ſecum ferre: partim quia omni tempore, permultæ ciuium familiæ mercaturæ quæſtu ſatiatæ, uel potius contentæ, ex urbe ſe in agros poſſeſsionésque conferunt, quæ ita Londino oriundæ, & alibi domicilia habentes, cùm opum copia, tum nobilitate longè ampliſsimæ fiunt. Forma autem ciuitatis eiuſmodi eſt. Omnis quaſi populus per artificum collegia diuiditur. exempli gratia: Lanifici de rege emunt priuilegium, quò ſibi liceat inter ſe ſocietatem coire, ſuum habere collegium, ſuas condere leges, quibus monopolia inſtituant, pretium panno laneo conſtituant, prohibeantq;, ne alij in urbe uendant. Eſt autem μονοπώλιον uox græca: ſiquidem μόνος ſolus dicitur, & πωλέω eſt uendo, cùm poteſtas uendendi penes unum eſt, qui pretium etiam conſtituat: quod reipub. ut Iuſtinianus ait, ſemper detrimentũ affert. In illud uerò collegiũ potiſsimũ ueniunt, qui diſcendo artem, annos ſeptem, decémue, aut eo amplius, ſeruiunt eiuſdem collegij lanificis. Et ij dum ſeruiũt, aliorumq; miniſtri ſunt, uocabulo nõ ineleganti appellant̃ paremptitij, hoc eſt, pares emptitijs ſeruis, quia perinde lanificis in eos, toto illo annorũ ſpatio, ac dominis in ſeruos ius fermè eſt. Poſt exactos miniſterij annos, ciues habentur: tametſi interdum ſine famulatu, etiam pretio ciuitate donant̃. Eodem quoq; ſeruitio uel fœminæ in ciuitatem adſcribuntur. Quapropter quotidie multitudo puerorum etiam nobilium æquè ut puellarum uſque ab ultimis regni partibus Londinum confluit, qui ibi eo pacto diuitias, honores, &

honeſta coniugia conſequuntur. Atq; tale eſt inſtitutū, quo cætera opificum collegia utuntur. Ciuitas igitur ex nobilibus nouisq; hominibus aucta, ſuum ex ijs ſenatum, ſuum nunc annuum prætorem, ſuos tribunos numero duos, hoc eſt, uicecomites habet, & hos omnes, ad iura populo dicenda reddendaq;. De eiuſcemodi autem magiſtratuum initio infrà lib. proximo magis clarè & plenè ſuo dicetur loco. Sanè ciuitas in quatuor & uiginti diuiditur regiones, quas cuſtodias nuncupant, quibus ſingulis ſinguli præſunt aldermani, id eſt, ſenatores: nam elder, Anglicè ſenior, & man homo dicitur: ſed e litera in a ſonus cauſa mutata, aldermani uocantur. Ex iſtis uigintiquatuor ſenatoribus, prætor optatur, qui prius quàm magiſtratum ineat, iuſiurandum apud præfectum Statarij, quem baronē dicunt, regi dat. Hoc regiminis quoq; genus uel non ualde diſsimile habent cæteræ ciuitates, & in primis celebriores. Satis cōmodè diuertimus.

Deinde habetur tam epiſcoporum quàm principum conciliū, in quo concilio antiſtites primùm, reliqui deinde primarij uiri in uerba regis iurarunt, promiſeruntq; ſe in officio atq; fide manſuros. Fecit idem Gulielmus rex Scotiæ, qui ad concilium illud ſimul uenerat, & Ioannes, atq; Gaufredus Eboracenſis antiſtes Ricardi fratres. At Scotus interim uel rebus ſuis maturè conſuluit, qui Caſtellum Puellarum, Beruicum, Roxburgum, & Sterlingum redemit à rege, quæ loca paucis antè annis, Henrico eius patri loco pignoris dederat. Ricardus poſt hæc de regni ſtatu confirmando prouidere magnopere curans, præfecit parti Angliæ quæ ad Scotiam pertinet, Hugonem Dunelmenſem epiſcopū, cui collegas dedit Hugonem Baldulphū, & Gulielmū Brunellum, uiros ſpectatiſsimos: reliquam partem regni adminiſtrandam cōmiſit Gulielmo Longeshampe Elyenſi antiſtiti, quem regni cancellariū fecerat, uiro impigro, cæterum factioſo, & potentiæ, honoris, diuitiarum auido. Normaniæ uerò & Aquitaniæ præfectum fecit Robertum Leceſtriæ comitem. Item domi ſenatū conſtituit ex ſapientiſsimis quibuſq; uiris, ad quem omnia referrent. Poſtremò quaſi futurorū præſcius, hoc eſt, prouidens inſidiarum, quas fratres in ipſum molituri erant, uetuit Ioannem & Gaufredū uſq; dum ab domo abeſſet, Angliam ingredi. Quod tamen decretum ut protinus reſcinderetur, mater Aleonora, ne filij inter ſe diſsidere, néue odio laborare uiderentur, impetrauit. Quibus rebus ita conſtitutis, dum Ricardus iter maturat, fertur ſereno cœlo, ad Dunſtablum uicum apparuiſſe medio die in aëre crucem, & in ea imaginē hominis pendentis. Quo oſtento rex concipiens animo ſpem bene gerendæ rei, confeſtim cum florentiſsimo exercitu in Normaniam profectus eſt. Hîc conuocatis ad ſe tam Britanniæ quàm Aquitaniæ principibus, exquiſitim conſultat, quot potiſsimum naues, quantum militum numerum, in Aſiam trajceret, eoſq; admonet, ut Roberti præfecti dicto audientes ſint. Quo facto, & parata iam multarum nauium claſſe, Girardo Auxitano archiepiſcopo, Bernardo Baiocenſi epiſcopo, Roberto Sabeollo, Ranulpho Fulgerio, & Henrico Baldulpho, ſtrenuis ducibus claſsis præfectis negotiū dat cibaria parandi, in ſexaginta minimū dies: militū uerò centurionib. iandiu antè delectis, ut equis armiſq; inſtructi atq; ornati adſint, edicit. Interea dum præfecti & centuriones imperata huiuſmodi faciunt, ipſe poſteaquā multa quæ ex Reipublicæ uſu eſſe uidebanť, conſtituerat, ut ſi quid in tam longo itinere humanitus

manitus accideret,multa enim pericula impendent, præter naturam, ne hærede careret,ſibi in regnum ſucceſſorem deſignauit Arthurum ex fratre Gaufredo nepotem Britanniæ ducē, altæ indolis eximiæq; uirtutis adoleſcentulum.

Dum iſta gerebantur,& iam tempus ueris inſtabat, uenerunt legati à Clemente pontifice Ro.maximè omnium id negotij procurante, qui Ricardo ſignificarent rem Chriſtianam in Aſia ita affligi,ut nullam amplius temporis dilationem ferre poſſet. Sub eoſdem quoq; dies, Philippus rex itidem per literas docuit,iam ſe omnia quæ ad nauigandum opus eſſent,paraſſe,ad iterq; expeditum eſſe. Quocirca Ricardus iam rebus omnibus paratiſſimus, & claſſe ad Sequanæ oſtium traducta,eôdemq; omnibus peditum equitumq; copijs contractis,militē naues ordine ac ſine tumultu conſcendere iuſſit,ut primo quoque die,ſequundo ſe uento daret. Itaq; ut omnes cum neceſſario cōmeatu,in nauibus fuerunt,ipſe cum electa parte militum,ætate & uirium robore florentium, terreſtri itinere Maſſiliam, quæ eſt Narbonenſis prouinciæ urbs, contendit,ut eò loci nauem conſcenderet. Per idem temporis Philippus etiā rex dato ſigno,ſoluere naues imperauit,qui Ricardū præcedens,Genuam ſe contulit. Claſſis Anglica nihil poſt profectionē principis cunctata,uento ſequundo ſatis uehementi in altum delata,curſum in Maſſiliam direxit. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCLXXXX. Quantum autem militū, aut nauiū ſecum Ricardus tranſportauerit,inter ſcriptores parum conſtat,etſi annales qui uera loquuntur,teſtantur fuiſſe exercitum ad triginta peditum,ac quinq; equitum millia. Peruenit Maſſiliam interim rex,ubi dum aduentum claſſis opperitur, cōmeatum & cætera omnia nauigationi neceſſaria magno ſtudio comparat. Claſſis interea uento in altum delata, dum curſum, ut dictum eſt, in Maſſiliā tenet, oborta ſubitò tempeſtate, diuerſa agitur, ac aliæ aliò naues iactantur. Ferunt Anglis penè fluctibus ſubmerſis, & Deum identidem inuocantibus, diuum Thomam martyrē diuinitus adfuiſſe, eoſq; bonis uerbis conſolantē, ſalutem certam promiſiſſe, atque ſtatim pòſt ingentem maris tranquillitatem eſſe ſecutam. Vbi tempeſtas per hunc modum ſedata eſt, naues cœptum iter ſequentes, aliæ poſt alias Luſitaniam proximam partem Hiſpaniæ, quam nunc Portugalliam appellant, curſū petunt, quò tamen prius quàm perueniant,à Saracenorum piratis Hiſpaniæ oram latrocinijs infeſtam aſſiduè reddentibus,multis incommodis afficiuntur. Hîc dum claſſis ſe reficit,Ricardus cùm iam pertæſum eſſet tantæ moræ,arbitrans claſſem tempeſtate impeditā, ad diem conſtitutū adeſſe minimè poſſe, conductis undiq; nauigijs, in Siciliā ire perrexit: qui infero mari celeriter percurſo,poſt trigeſimumnonum diem, quàm à Gallia receſſerat, Meſſanā urbem Siciliæ maritimā attigit, quò etiam paulò antè Philippus rex amiſſa bona parte claſſis, peruenerat, atq; ibi ambo hybernandū conſtituunt. Claſſis Anglica interim Maſſiliam profecta, cognito regis diſceſſu,confeſtim Meſſanam traiecit.

Sub idem tempus, Gulielmus ſecundus Siciliæ rex Panormi moritur, nullo legitimo hærede relicto, cuius regni proprietas ad Romanum pontificem pertinebat. Inſulani tamen heroës, Tancredū ſtatim ſubſtituêre, ex Rogerio auo Gulielmi,& concubina natū, hominē tantæ ſocordiæ, ut eum Gulielmus negaret ex Rogerio genitum. Is licet Ricardum magno apparatu hoſpitio acceperit,non ei tamen fidebat, quòd ille dotem Ioannæ ſororis uiduæ quæ Gu-

lielmo regi nupta fuerat, intempeſtiuè repeteret, quam ipſe in numerato non habebat, uerebaturꝗ, ut Clementis pontificis partes ſequeret̃, qui in Siciliæ regnum ius ſe habere cõtendebat: quare omnia loca præſidio firmat, cõſilia cum ciuibus Meſſanenſibus clàm confert, quemadmodũ cogere poſſit Anglũ ab inſula decedere, incœptumꝗ maturius accelerare iter. Hæc cogitantibus ciuibus, facilè ab Anglo data eſt occaſio tumultus faciendi. Porrò cùm militum nõnulli ſe licenter gererent, ita ut fit, in magno hominũ numero, Meſſanenſes minima re permoti, arma ceperunt, factoꝗ derepentè impetu, Anglos ex urbe eiecerunt, clauſiſꝗ portis, ſe ad reſiſtendũ muniere. Ricardus qui extra urbis muros ſtatiua habebat, ijs rebus cognitis, ira accenſus, militẽ arma capere, ac ad oppugnandã urbẽ aggredi iubet. Dum Angli ſe expediunt ad iniuriã ulciſcendam, Tancredus aliquot regni principes ad Ricardum mittit, qui exponant, nihil ſuo aut publico factũ conſilio, ſed tumultũ ex inſcitia leuitateꝗ uulgi ortũ, & propterea nolit quicꝗ grauius de ciuitate iudicare, neꝗ de ſua erga Siculos beneuolentia diminuere, cùm ipſe præſertim ſit in autores tanti facinoris acriter animaduerſurus. Interuenit etiã Philippi autoritas, ad cõtrouerſiam eiuſmodi dirimendã. Quibus rebus factũ eſt, ut Ricardus in præſens urbem oppugnare diſtulerit. Tenebant ſe interim Meſſanenſes intra mœnia, & læſi principis iram timentes, de induſtria tẽpus reconciliationis uſꝗ eò extrahebant, dum Anglus ſuperueniente uere, abiret. Atqui nõ latuit ea res Ricardum, qui animaduertens uerba rebus eſſe cõtraria, & ſe ab oppidanis ludificari, admotis ſubitò ſcalis, alijſꝗ bellicis inſtrumẽtis ad muros, ſubiectoꝗ igne portis, tãto impetu repugnantes adortus eſt, ut unius diei labore, fractis mœnibus, portiſꝗ reuulſis, urbe potitus ſit, tantũ abfuit, ut oppidani diutius reſiſterent. Bene multi utrinꝗ interfecti ſunt, maiorꝗ cædes ſecuta foret, niſi Ricardus iuſſiſſet militẽ ferro abſtinere, cõmotus ciuiũ precib. ueniã miſerabiliter rogantiũ. Sedato tumultu, ac nõnullis Siculis recentioris doli autorib. pœna affectis, Tancredus nõ multò pòſt adfuit, qui conſcius culpæ, quòd Meſſanenſes incitaſſet ad expellendum Anglũ, ne Ricardo deinceps ſuſpectus foret, poſtꝗ immanẽ pecuniã ab amicis mutuatus eſt, reddita Ioannæ reginæ dote, ſe pacẽ pecunia redempturũ, atꝗ ut eandẽ noua affinitate confirmaret, filiam (nomen puellæ annaliũ ſcriptores, ut ſolent, non ponunt) Arthuro Britanniæ duci in matrimoniũ daturum pollicitus eſt. Vtrunꝗ libenter audiuit Ricardus, qui conſultè in gratiam & Siculum recepit, & affinitatem non neglexit.

Ita peractis rebus inter Siculum & Anglum, grauior inde diſcordia inter Gallum & ipſum Anglum orta eſt, quò, credo, ſemper eſſet aliquod impedimentum, cur cõmunibus rebus minus ſubueniretur: non enim tulit æquo animo Philippus, quòd Ricardus coëgiſſet Siculũ ſua imperata facere, atꝗ grandi pecunia pacem redimere. Quapropter ardentes inuidia Franci, inſuper iracundia & audacia impulſi, minimam nacti occaſionem, primùm ita cum Anglis altercati ſunt, ut deinde ad arma utrinque concurſum ſit. Fuiſſet magna cædes edita, niſi refrixiſſet ſubitò: nam pro ſe uterque princeps tumultum preſſit. Veruntamen ea pugna cum primis nomini Chriſtiano malo fuit: nam Philippus qui Ricardum uiolati hoſpitij criminis & auaritiæ accuſabat, quòd ciues Meſſanenſes, qui cibaria, qui hoſpitia militibus parauiſſent, iniuria affeciſſet, non ſuorum culpa, ſed ſpeciatim Anglorum contumelia, atque inſo-

lentia

lentia ad arma uentum eſſe prædicabat. Acceſſit ad iram, quòd Ricardus in familiari colloquio palàm dixit ſe filiam regis Nauarræ ducturum in matrimonium, repudiata Adela eius ſorore: quod per idem tempus & fecit. Quare deinceps etſi rem quæ ei erat incluſa medullis, prudens diſſimulauit Philippus, odiũ tamen incredibile ſemper in Ricardũ habuit. At ineunte iam uere, Philippus prior educta claſſe, è Sicilia digreſſus, proſpera uſus nauigatione, Ptolemaidẽ quam Acconẽ uocant, à noſtris diu antea obſeſſam peruenit, qui poſitis nõ procul ab urbe caſtris, hoſtes ualde terruit, noſtrorũ uerò & copias & animos adauxit. Poſt hæc, ubi militem à laboribus refecerat, in oppugnationẽ ſimul cum cæteris ducibus, totis uiribus incumbere cœpit. Ricardus interea rebus cum Tancredo cõpoſitis, unà cum Ioanna ſorore, quæ Berengariam puellam filiã regis Nauarræ ſponſam ducebat, nauẽ ingreſſus eſt, ac cum tota claſſe ex Siculo littore in altum delatus, in grauem incidit tempeſtatem, qua iactatus, in Cyprum inſulam tandem peruenit: & cùm ab inſulanis portu prohiberetur, ui ingreſſus, ac eam latè populatus, magno ſuorũ firmauit præſidio, captiuis nonnullis apud ſe retentis. Hîc Berengariã ſibi matrimonio iunxit, factisq; nuptijs, inde digreſſus, Ptolemaidem in caſtra profectus eſt, cùm oppugnaretur tum acriter urbs, quæ magno Saladini præſidio tenebatur.

Interea in Anglia ex inſolentia & auaritia Gulielmi Elyenſis antiſtitis initiũ magni mali ortum eſt: is homo terræ filius, uti in prouerbio habetur, diu rerũ indigens, ſubitò factus diues, cùm paulò antè creatus eſſet à Cœleſtino pontifice Romano legatus, mutationem fortunæ male uſurpans, dominatum ſibi affectabat. Quocirca acto epiſcoporum cõuentu, multa ſuo arbitratu ad proprium commodum immutat, ſubornatusq; pecunia ab Hugone epiſcopo Ceſtrenſi, monachos de ſacerdotum collegio, quod Conuentriæ erat, eijcit, preſbyteris in eorum locum ſubſtitutis, qui uulgò ſeculares dicuntur. Exin præfectis quos Ricardus conſtituerat diſcedens, omni adminiſtratione deiectis, Ioanni inſidias molitur, ueritus, ſicut aiebat, ne is regnum occuparet, ſi fortè Ricardus ſine liberis moreretur. Item Gaufredum alterum Ricardi ex concubina fratrem Eboracenſem archiepiſcopum, è loco ſacro ui extractum in carcerem mittit, quem tamen rogatu quorundam epiſcoporum, qui pro eo promiſſa fecerant, ſtatim pòſt educi iubet. Poſtremò nobilitatẽ quam contra ſuã libidinem uenturam tandem aliquando timebat, paſſim fortunis ſpoliat. Cæterùm hæc atque alia eiuſmodi quanquam tyrannidẽ præ ſe ferebant, homo tamen callidus officij nomine calumniam prætegebat: nanque ideo reliquos præfectos regni ſe priuaſſe poteſtate prædicabat, ut ne populus multorum dominatione faſtiditus, quereretur ſe loco unius regis, plures habere reges: & Ioannis ſimul cupiditatibus ſe obuiam ire, ne in regnum aut uiuo Ricardo inuadere, aut eo mortuo, illud Arthuro eripere auderet: atq; demũ pecuniam exigere, ut regi tantũ bellũ gerenti neceſſariã ſuppeditaret. Quid, quòd aliam addebat cauſam, ſe ea omnia iuſſu regis facere: perinde quaſi fas eſſet, ius omne principis iuſſu reſcindere. Verũ huiuſmodi rationes ut cõfictæ erant, ita parũ ualuere. Quare ſic animi omniũ irritati erãt, ut nihil propius factũ eſſet, quàm ut ſeditio aliqua fieret: propter quod nõ multò pòſt ab Aleonora matre factus certior de eiuſmodi facinoribus Ricardus, ſtatim principes tumultantes retinere in officio literis, nuntijs, præmijs, pollicitationibus magnopere ſtuduit,

ac ſimul per literas Elyenſem admonuit, ut cum populo mitè ageret, quò in fide ſponte ſua permaneret. Atque ſic præceps Elyenſis furor parū reſtinctus eſt, cùm alia parte, paulò ante paſcha, orto tumultu inter Chriſtianos & Iudæos, qui Eboraci & Lincolniæ agebant, ciues ſumptis feſtinanter armis, miſeros Hebræos uiros pariter ac fœminas trucidarunt, extra paucos, qui profeſſi ſunt ſe Chriſtianos fieri uelle. Id facinoris rex grauiter tulit, quòd in bellū proficiſcens ab ipſis Iudæis fuerat ualde pecunia adiutus.

Iam alter agebatur annus, cùm in obſidione Ptolemaidis adhuc perſeuerabatur, & hoſtes uidentes aduentu duorum regum, ſic eſſe auctū Chriſtianorū exercitū, ut ſi facto impetu, urbem oppugnarent, ægrè reſiſtere poſſent: tandē ſpoponderunt ſe deditionem facturos, ac partem crucis reddituros, quam in ea ciuitate eſſe ferebant, ſi euncti qui in præſidio erant, cum ſingulis ueſtimentis, incolumes dimitterentur. Admiſſa conditione, Ptolemais ſiue Aceon bienio obſeſſa noſtris dedita eſt. Hîc inter Latinos principes, æmulatione imperij atq; uirtutis diſcordiæ iampridē exortæ, manifeſtè gliſcere cœperūt, quod inferius planius fiet, & in primis inter Auſtrenſes, hoc eſt, Pannonios ſuperiores & Anglos, id mali ortū habuit. Sanè Auſtrēſes gloriæ captæ urbis inhiantes, primi ſigna in muris poſuere, quæ Anglus ilicò in terrā excuſſit, ſuaq; ſubiecit: quod facinus Ricardo deinde malo fuit. Recepta per hunc modum Ptolemaide, pars ciuium captiuorum à Philippo educta cum Chriſtianis captiuis commutatur: alteram partem quam Ricardus deduxit, quia dominica crux non eſt reperta, idq; barbarorum fraude factū credidit, momento interemit: fuerunt numero circiter millia ſeptem: quare Ricardo uitio datum eſt, quòd non ſeruaſſet barbaros ad captiuorum Chriſtianorum cōmutationem: ſed ferox animus ſeipſum continere non potuit. Saladinus Ptolemaide amiſſa, deſperans poſſe reliqua loca tueri, quæcunque urbes uiſæ ſunt ſitu & opere minus idoneæ ad reſiſtendum, eas mœnibus nudauit. In ijs fuerunt Porphyria, Cæſarea, Aſcalon, & Gaza. Ricardus contrà cùm Philippus Galliam repetiturus, bello iam abſtinere inciperet, Ioppem inſtaurauit, eoq; Chriſtianorū coloniam deduxit. Eſt enim Ioppe urbs Palæſtinæ, quæ, uti Plin. lib. v. teſtať, ante terrarum inundationē, quæ tempore Noë accidit, cōdita eſt, habetq; portū cōmodiſſimum, quapropter Ricardus locum retinendum conſtituit. At Saladinus de Hieroſolymis Chriſtianis relinquendis, conſilia iam agitabat, ut tandem aliquando tam longo bello defungeretur, cùm audita Philippi & Ricardi diſcordia, in ea retinēda urbe perſeuerauit. Enimuero cùm Philippus & Ricardus totis uiribus in oppugnationē Ptolemaidis incumberent, ac ſæpe iunctis armis, ſæpeq; ſeparatis copijs, muros inuaderent, & modò alijs atque alijs conſilijs ac artibus uterentur, ſimultatū ueterum facilè memores cœpere ſenſim inter ſe diſſentire, ac alter alterius dictum factum'ue ita improbare, ut ex huiuſmodi uaria belli gerendi ſententia, initium magnæ diſcordiæ ſit factum. Quæ res & multorum ipſorum fortiter factorum memoriam obſcurauit, & Reipublicæ noſtræ uires maximè debilitauit, corrupit, ſicut infrà demonſtrabitur. Quocirca Philippus uir & ipſe magno animo, ac magnarum rerum cupidus, cùm fortunā belli noſtris obſecundare cerneret, & ſibi perſuaſum haberet Ricardum animi magnitudine ac ferocia cæteris ducibus Chriſtianis longè præſtantiorē, non facilè poſſe ſocium belli gerendi ferre, arbitratus eſt

ſe cum tali ac tanto belli conſorte, nihil ferè ſuo ductu aut arbitratu glorioſum eſſe facturum: qui ex ea æmulatione concitatus, & eius cœli grauitatem excuſans cui obnoxius eſſet, ex Syria primo uento nauigat in Apuliam, & inde Romam uoti cauſa profectus, in Galliam reuertit, relicto Odone Burgundiæ duce in bello Hieroſolymitano, qui rem Chriſtianã iuuaret. Cœleſtinus tertius Romanus pontifex, qui Clementi ſucceſſerat, Philippum redeuntẽ ex Syria, dum Romæ fuit, maiorem in modum rogauit, ut nihil in Ricardum, in quem infeſto perſpexerat eſſe animo, poſtquam ſe in Galliam recepiſſet, moliretur, quò tam utilis Reipublicæ Chriſtianæ dux à ſacro bello non auerteretur. Cæterum Philippo ex Syria decedente, Ricardus quẽ ſuo, ut dicitur, Marte facere in primis iuuabat, maiore quidẽ animo quàm antea ad rem bellicã aggreditur: quo potiſſimum tempore, duo ſicarij Conradum Montiferratenſem Tyri in foro ambulantem interfecerunt, qui ex fuga retracti, exquiſitiſſimis cruciatibus affecti, confeſſi ſunt ſtatuiſſe ſe omnibus Latinorum ducibus per eum modum necem machinari.

Eiſdem temporibus in Anglia Ricardus aſſiduis ſuorum querimonijs ſolicitatus per literas, Elyenſem antiſtitẽ omni adminiſtratione priuauit, in eiusq; locum Gulielmũ Rothomagenſem archiepiſcopũ ſubrogauit. Quo facto inimici gaudentes, in Elyenſem iam in ordinẽ redactũ autore Ioanne conſpirant. Itaq; habito concilio, cæteri epiſcopi hominem cum multis alijs, more ſuo, publicè execrantur, quòd ille iuſſiſſet Gaufredum Eboracenſem antiſtitẽ in cuſtodiam, prout ſuprà dictum eſt, tradi, & reliqui talia iuſſa executi eſſent. Quibus rebus cognitis, Elyenſis peiora & ea quidem digna factis ſuis timens, muliebri ueſtitu amictus in continentem tranſmittere tentat, qui littus ab inimicis circa Douerum teneri reſciſcens, quippe illis eius fuga clàm minimè fuit, atq; huc atq; illuc errabundus dum nauem quæritat, fortè cognitus capitur, contemptusq; ab omnibus in carcerem conijcitur, cogiturq; primũ arces omnes quas adhuc retinebat, reddere: deinde ſpoliatus fortunis omnibus proſcribitur. At Ioannes inimicus eius acerrimus nequaquã tali contentus uindicta, contendebat ut fœdiſſimo quoq; ignominiæ genere afficeret: epiſcopi tamen ordinis memores id fieri prohibentes, continuò eum miſſum fecerunt. Elyenſis in Normaniam unde oriundus erat, profectus, de accepta iniuria tam apud Cœleſtinũ pontificem Romanũ, quàm apud regem Ricardum per literas cõqueritur, ſimulq; obſequio & largitione gratiam ab Aleonora & Ioanne ſummo ſtudio inire nititur. Optimates regni poſt Elyenſem ab omni adminiſtratione deiectũ, ſedulò de Republica bene gerenda agitabant, unà cum Rothomagenſi antiſtite, quem tametſi iuſſu regis, gubernatorem regni ſibi delegerant, attamen ſumma rei penes Ioannem, hominẽ ad humana diuinaq; omnia perturbanda natum, erat, ſenſimq; creſcebat. Vnde cùm multiplex malorum origo, tum præcipuè regni Hieroſolymitani ingens manauit labes: nam is dominandi cupiditate incenſus, dum regnum ſibi parare conatur à Philippo ex Syria reuerſo ſolicitatus, ſtatim cum eo ſecreta conſilia de occupando fraterno regno confert, ac non multò pòſt nihil eſſe uolens moræ, iamq; palàm faciens quod occultauerat, ad Philippum ſimulato negotio, eundum ſibi conſtituit: uerùm matris precibus à tanto facinore auerſus eſt.

Poſt interfectũ Conradum, de quo ſuprà meminimus, Henricus Campa-

niæ comes Iſabellam quæ illi nupta fuerat, ſororem Sibyllæ reginæ, quæ paulò antè in caſtris cum quatuor filijs ex Guidone Luſiniano procreatis, dyſenteriæ morbo interierat, in matrimoniũ duxit, dotiſq; nomine Tyro potitus eſt. Ricardus uerò Guidonem Luſinianũ comiter appellando, Cyprumq; inſulã offerendo, eò pellexit, ut ille ei Hieroſolymitani regni iure ceſſerit. Quo factũ eſt, ut cæteri deinceps Angliæ reges huius regni titulum aliquandiu uſurparint. Guido libenter Cypriũ regnũ ab Anglo accepit, quod poſt eum, Luſinianorũ familia ad memoriã uſq; noſtram poſſedit. Ricardus ex his animo auctus, Hieroſolyma oppugnanda conſtituit. Itaque unà cum Odone Burgundionum duce, exercitũ iam eò ducebat, cùm Saladinus derepentè extremum agmen adortus, coëgit noſtros iniquo loco præliũ facere. Pugnatũ à meridie uſq; ad ſolis occaſum, cùm hoſtis tandem nõ ſine magno Chriſtianorũ incommodo uictus, ſe ad Bethleem uicũ recepit, ibiq; metatus eſt, ut interciperet cõmeatus, quò minus ex Aegypto ad noſtros Hieroſolyma obſeſſuros deportarentur. Ricardus cum Odone, poſtridie illius diei nõ procul ab Hieroſolymis poſitis caſtris, conſilia de urbe oppugnanda agitabat, cùm ab exploratoribus cognouit ingentem camelorũ multitudinẽ ex Aegypto cum cõmeatibus illuc pergere, ex quo ei in mentem uenit, illos intercipere. Itaq; delecta non mediocri militum manu, de media nocte profectus prædam omnem cum præſidio cepit, atq; in caſtra perduxit. Hactenus res Chriſtiana proſpera, eratq; ferè in tuto, cùm rex poſt maturã conſultationẽ de Hieroſolymis actutũ armis petendis, ueritus rei frumentariæ inopiã, & quia iam æſtas præcipitabat, atq; ita anni tempore excludebatur, relicta tam neceſſaria obſidione, in hyberna Aſcalonem conceſſit, etſi Cœleſtinus Ro. pontifex miſſis etiam in ſtipendiũ militum pecunijs, eum uehementer dehortabatur obſidendi tempus extrahere. Nudauerat muris hanc urbem Saladinus, quos hybernorũ tempore inſtaurauit Ricardus, loci opportunitate allectus. Odo in hyberna ad Henricũ Campanum ſuæ gentis hominem diuertit. Atque ita noſtri cùm nihil propius eſſet, quàm ut uberrimũ adeptæ paulò antè uictoriæ fructũ caperent, ac ipſa urbe ſancta potirẽtur, obſidioni cõmoditatem hyemandi imprudenter anteuerterunt, id quod nocuit tantùm rei Chriſtianæ, ut ſemel inclinata nullo conſilio, nullaq; ope in præſentia reſtitui potuerit: nam uires paulatim noſtrorum diminutæ ſunt, alijs aliò copijs maritimis dilabentibus. Porrò Piſani qui eo triennio militando naues contriuerant, ſupplementoq; maximè indigebant, in Adriaticũ delati Polam capiunt, eo loci hybernaturi. Veneta claſſis Piſanam ſecuta, Polam itidem peruenit. Hîc Veneti aucto nauiũ numero, Piſanos urbe eijciunt, eamq; diripiunt. Cœptum eſt inde inter eos acriter pugnari, exarſiſſetq; mutuo urgente odio, bellum ingens, ac toto mari apertè certatum eſſet, niſi Cœleſtini autoritas interceſſiſſet, pacatæq; eius arbitratu res eſſent.

Dum iſta gerebantur in Aſia, Philippus ratus eſſe tempus ſui diuturni iam ſaturandi odij in Anglum, conſilia de bello mouendo cum ſuis ſummo ſtudio agitabat: & quamuis nonnulli rectè ſentientes dehortarentur, ne Ricardo bellum faceret, qui rem Chriſtianã armis defendebat, dicerentq;, ſi aliter faceret, dubio procul eſſe futurum, ut contra religionem feciſſe iudicaretur, ille inuidia tamen magis quàm ratione ulla ductus, ſolicitauit quamprimũ Ioannem, ad nouas res in fratrem moliendas: utq; facilius iuuenis animũ alliceret, promittebat

mittebat ſe ei, qui id temporis cœlebs erat, daturum Adelam ſororem in matrimoniũ cum grandi dote, quam ſuprà docuimus ob ſuſpitionem amiſſæ pudicitiæ, à Ricardi coniugio repulſam fuiſſe, atq; auxilium ad regnum faternum occupandum laturũ. Mouerunt iſta facilè Ioannem regnandi percupidũ, qui niſi cognito conſilio à matre Aleonora prohibitus fuiſſet, confeſtim ſpecie cuiuſdam ſimulati negotij, ad Philippum aduolaſſet. Qua re cognita, Francus urgente aliquo malo dæmone, ut par eſt credere, ultimũ Hieroſolymitani regni fatum, ſumptis repentè armis, Normaniam hoſtiliter ingreditur, captisq; primo aduentu aliquot oppidis, in quibus Giſortiũ fuit, quod ei tradidit Gilbertus Vaſco loci præfectus, totam eam regionẽ, licet, uti uidebatur, ſatis Ricardi præſidio munitã, ferro & igne deuaſtat. Atq; ita uetus ſimultas cauſam dedit Franco mouendi arma in Anglũ. Illo ipſo quoq; tempore Anglia, ut nihil ad res ubiq; gentium turbandas deeſſet, opera & largitione Elyenſis antiſtitis, ſeditionib. paſſim laborabat. Appropinquabat iam uer, Ricardusq; Hieroſolyma petiturus rebus omnibus paratus, atque præmiſſis cõmeatibus ad obſidionem continuandam neceſſarijs, mouere copias maturabat, cùm ecce tibi ſubitò nuntiatur Philippum regem eo conſilio Normanicas res diuexare, ut ad Angliam inuadendã ſibi uiam reſeret, & eam adeptus Ioanni eius fratri poſſidendam tradat. Quo nuntio Ricardus ſupraquàm dici poſſit animo turbatus, de domeſtica calamitate cum cæteris ducibus continuò ac dolenter cõmunicat, incuſans identidem Philippũ, quòd nulla habita nominis Chriſtiani ratione, aut religionis reuerentia, eo potiſſimum tempore in ſe odium atq; iras explere uoluiſſet, quo iam de hoſtibus triumphus penè acquiſitus eſſet. Quæ res non minus tunc noſtrorum omniũ animos conſternauit, quàm paulò pòſt iam diuulgata barbaris ſpem uictoriæ certam dedit. Ricardus itaque tanto affectus dolore, quòd tam inſignis uictoria inimicorũ odio de manibus amitteretur, ueritus ne dum procul à patria pro Republica Chriſtiana belligeraret, damnũ domi pernicioſum non faceret, cum Saladino hoſte conditionibus bellũ neceſſariò cõpoſuit, ut noſtri præter Ptolemaidem (Tyrus enim & alia quædã loca minus illuſtria iam antea à Chriſtianis tenebantur) cætera eo triennio de hoſtibus capta reſtituerent, & Saladinus à Chriſtianorum rebus manus abſtineret. Haſce pacis conditiones barbarus callidè à noſtris petiuit, ut ſcilicet loca amiſſa recipiendo, ſatis edoceret iſtorum duorum regum conatu nihil eſſe in Syria memorabile geſtum, atq; ita alios inde à bello ſibi faciendo facilius deterreret, quando ſecum cogitarent operam tantorum principum in rem Chriſtianam enauatam fruſtra fuiſſe. Quem hercle rei euentum fertur Ioachimus Abbas uir ſanctitatis fama præclarus, prædixiſſe regibus, cùm in Sicilia eſſent, affirmans nondum aduoniſſe tempus, cùm Hieroſolyma à noſtris reciperentur. Sed ad rem. Et quia ea pax magis neceſſaria quàm honeſta erat, atque ut ne Chriſtiani generis uiri qui illic remanebant, parum ſuis uiribus quandoque confiſi, aut à barbaris fracto fœdere uexati, in deſperationem ſalutis adducerentur, dicitur Ricardus ad confirmandos illorũ animos, inuidiãq; leuandam, diſceſſionis quam facturus erat, priuſquam abiret, eiuſmodi uerba feciſſe.

Ea quidem principes moleſtiſſimè mortales ferre debent, quæ ipſorum culpa male ceciderunt: cõtrà minus doloris accipere, ſi quid ſecus acciderit, quàm

ratio poſcat, quàm prouiſum ſit, quàm religio iubeat. Hæc noſtri erit medicina doloris, quam ipſe mihi feci: quippe ego bellũ poſt hominum memoriã longè iuſtiſſimũ geſturus, ut nihil eſſet, quamobrẽ poſtea tempore excluderer, à principio curandum mihi conſtitui, ut nullas hoſtium inſidias domi, nullam foris ſociorũ defectionẽ, nullam inopiam ſtipendij, nullam deniꝗ ciuium ſeditionem pertimeſcerem, poſtquam patriæ finibus pedem extuliſſem. Itaque pacem & amicitiam cum finitimis regibus, & in primis cum Philippo Gallorum rege, qui iuxtà mecum bellum hoc Reipublicæ Chriſtianæ tuendæ cauſa ſuſcepit, conciliaui, ſimul conſilia cum eodem communicaui, arma ſociaui, uires coniunxi: domi præfectum feci Gulielmum Elyenſem epiſcopum, cui comites & adiutores negotiorum publicorum dedi eos, in quibus fidem eſſe putaram, & dignos quibus talia cõmitterem. Ioannem fratrem quem poſſeſſionibus, honoribus, familia ornaram, eõ monefeci, ut meorum populorum cõmodo pariter atꝗ quieti ſtuderet. Opes mecum tuli, ut ne meis itineribus homines perterrerentur, néue exhaurirent, neu cõmouerentur. Atꝗ hæc ſumma prouiſio, hæc cautio, hæc uitatio rerum omniũ fuit, quas duxi mecum aliquando impedimento eſſe poſſe, cur minus incœptum bellum continuarem. Sed ô uanam humanorum conſiliorũ curam, multò enim aliter, & puncto quidem temporis, omnia noſtra ceciderunt, atꝗ cogitaueramus. Primũ Elyenſis epiſcopus ad nimiam leuitatem ambitionemꝗ; euectus, domi non ſe Reipublicæ rectorem, ſed tyrannũ, non domus cuſtodem, at expilatorẽ geſſit. Deinde Ioannes frater beneficiorum, humanitatis, item cognationis immemor, ac cupiditate ductus, me opibus, me honore, me regno priuare, excludere, ſpoliare conatur. Ita me maximè omnium ire perditum feſtinat frater, qui pluris omnibus apud me erat. Quis, prò bone Deus, fratrem de quo ſis plurimum bene meritus, tibi cauendum putaret? adeò tot inuolucris ac uelis quibuſdam hominum natura obtenditur, ut nullo pacto perſpici poſſit. Poſtremò Philippus rex belli ſocius, cui iam inde ab initio cùm in eius familiaritatem intraui, omnia tutò credenda duxi, non modò bellum cõmunibus auſpicijs ſumptum gerere noluit, uerumetiam me ſolum uobiſcum gerentem turbandũ, uexandum, auertendum à tanto incœpto ſtatuit: qui nunc ſic Ioannem fratrem pollicitationibus, promiſſis, pactis onerauit, atque adeò infatuauit, ut per eum, res meæ domeſticæ in id diſcrimen ſint adductæ, ut mihi aut paternum regnum amittendum, aut rebus omnibus prætermiſſis, primo quoꝗ tempore domum repedandũ ſit. Hoc poſterius patriæ charitas, officium, decus admonet, ut ſuperiori anteuertam. Ecquis enim ex omni hominum genere non immeritò me culpauerit, accuſauerit, amentiæ conuicerit, ſi dum Hieroſolymitanum regnum alijs recuperandum curabo, meum amiſero? His igitur de cauſis in Angliam reuocor, uosꝗ; tametſi grauatiſſimè deſerere cogor, qui decreueram, aut hîc glorioſe mortem oppetere, aut domum cum laude redire: idꝗ; non ſine dolore facio, cum ueſtri forſitan iudicij ſummo errore, qui ſpes ueſtras iampridem in me ſitas habetis. Sed principes meum non eſt peccatum, at potius Philippi, qui fidem, qui ius, qui fas uiolauit, à quo Deum opt. max. breui tempore pœnas meritas petiturum, uobisꝗ; pariter opem laturum confido, poſtquã deſerti ab hominibus, deſerti inquam eſtis culpa unius eatenus, quoad mihi per haſce peſtiferas ſimultates licebit uobis auxilium ferre, qui

interea

interea nō debetis deſperare quietem, cùm uobis pax ſit cum barbaris, qui longo ſimiliter bello fatigati, pacto ultrò dubio procul ſtabunt.

Ita fatus, ſuoſq́; conſolatus, Ricardus parata iam claſſe, Berengariam uxorē cum Ioanna ſorore, & magna ſuorum parte, in Siciliam, & inde in Angliam præmittit, ipſe uerò cum paucis Thraciam curſu petens, in grauē incidit tempeſtatem, qua iactatus in Dalmatiam defertur: hîc mutato ueſtitu per Germaniam iter facere, ac modò equo, modò pedibus in Angliam redire conſtituit: ita lento incedebat gradu: qui ubi ad ſuperiorem Pannoniam peruenit, quam hodie Auſtriam uocant, cogitans ſe in bello Hieroſolymitano, orta ex re minima, inter Auſtrenſes & ſuos milites diſcordia, indecēter iuſſiſſe ſigna Leopoldi ducis Auſtriæ (is etiā in bello interfuit) ex muris captæ Ptolemaidis deijci, ſicut ſuprà oſtendimus, ac ſimul certior factus ab ſpeculatoribus famam ſui aduentus per eam regionem paſſim uulgari, cœpit ſibi timere, & ob id nō niſi exploratè ac prætentatis itineribus tranſire: atqui nullo conſilio fatum euitare potuit: ſanè ut primùm Viennam ingreſſus eſt, quæ princeps habetur Auſtriæ ciuitas, eum partim lingua hominem Anglum eſſe, partim illud ipſum indicauit, quòd carius multò obſonabat, quàm deceret perſonam, quam ipſe cum humili ueſte gerebat: proinde bene multis hoc pacto cognitus erat, cùm peruaſit rumor per uulgus, Ricardum adeſſe. Quocirca dux confeſtim cuſtodes circa domū diſpoſuit, ubi ille hoſpitabatur, ut nemo inde homo elabi poſſet, ac mox alios miſit exploratum, quales eſſent intus hoſpites. Ricardus poſteaquam eſt enuntiatum ſatellites ducis in ueſtibulo eſſe, tum ſpem fugiendi eſſe nullam uidens, reſumit regalem ueſtitum, ac eam animi audaciam qua in bellicis rebus ſemper uſus erat, militibus oſtendens, quærit, ecquid ſit, cur armati circumſtent: quibus ſeipſum petere uociferantibus, reſpondet, non decere, ut rex alio niſi duci ſe captiuū tradat, ac propterea ſi dux uelit ipſe uenire, eius ſe fidei ultrò commendaturum: itaque duci ilicò aduentanti obuiam factus, tradito prius gladio, in illius poteſtatem uenit. Leopoldus talem prædā ex inſperato ſibi eueniſſe gauiſus, regem blandè appellando in ſuas ædes perduxit, atque cuſtodiendum certis heroibus commiſit. Fuit is annus ſalutis humanæ M C X C I I I. Audiuerat interea ex rumoribus qui iam per totam Germaniam diſſipati erant, Henricus Imperator Federici primi filius Ricardum à duce captum, qui optimè noſcens quantæ eſſent Anglicæ opes, cœpit ſedulò cum duce agitare, quomodo ab eius manibus tam opulentam prædam eriperet: legatos igitur celeriter miſit, qui eum multa admonerent, quamobrem nō poſſet apud ſe tutò, nec diutius tantum regem in cuſtodia ſeruare, quandoquidem Ro. pontifex in primis iuberet, ut illum dimitteret, deinde & cæteri principes illud idem flagitarent, qui ſi ipſe dicto non parēret, poſtulationibus'ue non ſatisfaceret, proculdubio uim adhiberent: & propterea ſibi traderet cuſtodiendum, qui bono modo curaret, ut Ricardus grandi ſe pecunia redimeret. Dux partim his rationibus, partim metu motus (nouerat enim Henricum ex ea re lucrum facere affectantem non quieturū, uſq; dum prædæ particeps fieret) regem oratoribus tradidit, quem Henricus ad ſe ductum prius quàm alloqueretur, in uincula duci iuſſit, ut Ricardus indignitate rei & dolore uinculorum ampliorem pecuniam offerret.

Eodem tempore Philippus certior factus Ricardum teneri in uinculis, læti

tia exultat,& ut cupidus nocendi, confeſtim ſecretis nuntijs Ioannẽ illius fratrem ad ſe accerſit,hortaturq;, ut nunc data demũ facultate bene gerendæ rei, uelit regnum Angliæ de fratre capere, & ad id maturius perficiendum, auxilium pollicetur. Non mediocris fuit momenti apud Ioannem, Franci incitatio: quippe qui ſua cupiditate etiam inflammatus, ubi primũ in Angliam redijt,facta coniuratione, copulat ſibi aliquot adoleſcentes ſui ſimiles, eosq; ad uim atq; arma cohortatus, nõnulla derepentè loca expugnat, factoq; ex quocunque genere perditiſſimorum hominum exercitu, reliqua loca pari celeritate occupare connititur. At principes regni cognito tam nefario ueſani iuuenis facinore,ſumptis eueſtigiò armis,eius conatibus ſe opponunt,atq; primũ obſidione cingunt caſtrum Vindeſoriũ tanquam locum natura & opere cæteris munitiorem: deinde ſummo ſtudio exercitum contrahunt. Hæc res ita coniuratorum animos infregit,ut reddito protinus caſtro, alij aliò ſe in pedes dantes capti ſint,atq; merito ſupplicio temeritatem luerint. Ioannes factionis caput,arbitrans fratrem moriturũ in uinculis,feſtinanter in Gallias ad Philippum confugit, ut ibi nouam armatorũ manũ primo quoq; tempore faceret.

Interea Cœleſtinus pontifex grauatiſſimè ferens Ricardum, qui pro re Chriſtiana tutanda,tam graue bellum procul domo paulò antè geſſiſſet,cuſtodia teneri,tam duci Auſtriæ,quàm ipſi Imperatori mandat, ut quamprimùm eum dimittant. Cui Henricus tam opimã prædam ſine magno lucro reddere nolens,reſpondet,ſe paratum eſſe Ricardum miſſum facere,ſi prius tamen ille ſibi reſtituerit,quæ ſuperiori tempore Syriam petens in Sicilia rapuiſſet. Porrò Henricus non multò antè regnum Siciliæ conſecutus fuerat:nam cùm Cœleſtinus pontifex iniquo animo ferret Tancredũ in Sicilia regno potiri,Conſtantiam Rogerio natam,qui rex fuerat Siciliæ, monacham occultè ex cœnobiam eductã,atq; religionis lege ſolutam Henrico matrimonio locauit,Siciliamq; ei cum Calabria & Apulia,dotis nomine dedit, ea conditione, ut annuũ uectigal penderet Rom.pontificibus,quò dominij iura ſibi conſeruaret. Eam calumniã quanq; facilè Ricardus purgauit,affirmans ſe non ſpoliaſſe Siculos, ſed dotem ſororis recepiſſe, attamen illud cum primis certum habebat, ſe niſi grandem pecuniam ſolueret,nullo pacto dimiſſum iri:quapropter Hubertũ Sarisberienſem epiſcopum uirum nempe probum(is ex Syria rediens in Sicilia paulò antè nouerat,quemadmodum rex in inimicorum manus incidiſſet, & idcirco omiſſo itinere incœpto, ad eum diuerterat)in Angliam miſit, qui regij ſenatus autoritate, indicto pro redemptione tributo, pecuniam colligeret. Dum ille ſummo ſtudio pecuniam exigendam curabat, Imperator cùm à ſuis atq; alijs principibus rogatus, tum à pontifice reprehenſus, demũ in colloquium duxit Ricardũ,cui multa ac uaria in ſe atq; Leopoldum ducem commiſſa delicta obiecit, de quibus ille poſteaquã abundè reſpondit,iuuantibus qui aderant principibus ad pactionẽ uenit, ut redemptionis nomine ſolueret millia librarũ ducenta, ſiue prout quibuſdam placet, centũ quadraginta millia marcharum,quarum tertia pars duci Auſtriæ obueniret. Itaq; rex ubi cognouit quanti libertas redimenda eſſet,ad ſuos quæſtores ſcribit,ut ſtatim exactã ex tributo pecuniam ad ſe deferant. Illi etſi crudeliſſimè imperatam pecuniam colligebant, quippe qui non tantum per æſtimationes poſſeſſionũ & rerum, quàm per arbitrium ſuum exigebant, tamen acceptis regijs literis, ita paſſim

pro

pro ſuis etiam commodis, omnia rapere cœperunt, ut non tributum pro redemptione regis impoſitũ, ſed publico edicto, omnia generatim Anglorum bona quæſtoribus regijs prædæ eſſe data iudicares. Quo factum eſt, ut præter cæteras priuatas opes, uaſa etiam ſacra aurea ſiue argentea ex templis ſublata fuerint, ex quibus multò plus pecuniæ conflatum eſt, quàm principio fuerat imperatum. Interea dum alij tributo colligendo ſtudent quæſtores, ab alijs bene magna pecuniæ ſumma in Germaniam apportata ſoluitur, & pro reliqua parte inde ſoluenda, relicto apud Henricũ obſidũ nomine Rothomagenſi antiſtite, & nonnullis alijs epiſcopis ac heroibus, qui ex Anglia eò concurrerant, Ricardus poſt decem & quinqꝫ menſes, quàm in carcerẽ coniectus fuerat, dimittitur, qui magnis itineribus, ac illis quidẽ deuijs, in Angliam contendit: cùm enim Henrici fidem ſuſpectã haberet, conſultò quamcelerrimè potuit de eius finibus deceſſit. Quæ res haud dubiè ei ſaluti fuit: nam Imperator ſecundũ regis profectionem à Gallo inſtigatus, inſidias meditabatur, ut eum quem iam pœnituerat miſſum feciſſe, in perpetuã cuſtodiam traderet. Redijt Ricardus incolumis in Angliam, atqꝫ inuiſo diui Thomæ mauſoleo, Londinum cum magno populi plauſu, omni multitudine obuiam effuſa, ſe recepit.

Hæc incõmoda atqꝫ uitæ pericula, Ricardus bene multis mortalibus uiſus eſt ſuo accepiſſe atqꝫ ſubiſſe merito, quòd ipſe cõmodis Chriſtianæ reipublicæ, quam defendendã ſuſceperat, ſuum ſtatim cõmodum antepoſuiſſet: quòd & ea quæ antea pulcherrimè fortiſſimeqꝫ feciſſet, poſtremò fructu ueræ gloriæ carere, ac à laude maximi animi, ad opinionẽ formidinis cõuerti uoluiſſet. Quippe illi argumentabãt nihil ſupra eius extitiſſe caput, quod pertimeſcendum foret, cùm neqꝫ Ioannis perfidia, neqꝫ Philippi odiũ nociturũ eſſet Ricardo, pro quo Normani, Aquitani omnes æquè atqꝫ Angli, quibus ille imperabat, fortiter pugnarẽt. Ricardus proinde culpabat, quòd potius ardore quodã ulciſcendi, quàm perdẽdi regni ſui metus cauſa, certã paratãqꝫ uictoriã amiſiſſet, id quod paucis pòſt diebus ſubitus Saladini interitus declarauit, quo nulli dubiũ fuit, quin minimo conatu res Chriſtiana in ea Aſia terra, in integrũ reſtitui potuerit. Ferunt in Saladini funere (haud piget narrare rem memoria dignam) interiorẽ eius tunicam lanceæ trunco ſuſpenſam inſtar trophæi prælatam præcone clamãte, Saladinus Aſiæ dominator ex tanto regno, tantiſqꝫ opibus, nihil ſecũ præter hoc unũ defert. Fuit certè ſpectaculũ tanto rege dignũ, cui nihil aliud ad ſummam laudem defuit, niſi ueræ religionis cognitio. Ricardus cui nihil magis in optatis erat, quàm perſequi iniurias à Philippo acceptas, qui etiam tunc Normaniã bello premebat, & domi omnia fratris Ioannis opera, turbata erant, nõ ignarus quanta ex ſeditionibus etiam minimis incõmoda ad punctũ temporis oriri cõſueſſent, ut ne dum foris bellum gereret, domi laboraret proditionibus, principes omnes ad ſe primo quoqꝫ tempore uocauit. Hîc habito cõcilio, primũ ipſos optimates collaudauit, quòd ſumma erga ſe fide ſemper ſtetiſſent, quòd fratris conatibus reſtitiſſent, quòd ſe deniqꝫ & in bello & dum in cuſtodia teneretur, pecunia iuuiſſent: dein Ioannẽ fratrem & omnes eius ſocios de conſilij ſententia, honoribus atque fortunis priuatos, hoſtes patriæ iudicandos, reliquos uerò illius ſectæ qui capi potuerunt, merito ſupplicio afficiendos curauit. Item omnia ea quæ ad officium ſuum, aut ad aliquam Reipublicæ partem pertinere putarat, rectè conſtituenda decreuit,

quò ſuorum ſalutem ſibi charam eſſe doceret. Itaque eius nutu archiepiſcopatus Cantuarienſis, qui poſt obitum Balduini, qui in Syria mortē obiuerat, ad eum uſq; diem gubernatore caruerat, Huberto Sarisberienſi epiſcopo defertur: fuit is ordine antiſtitū alter & quadrageſimus, quamuis ante eum electus fuiſſet Reginaldus Bathonienſis epiſcopus, qui tamen ex eo quòd prius mortuus eſt, quàm illud munus obiuerit, nō eſt uiſus locum obtinuiſſe. Et pro uaſis quæ ex ſacris ædibus ablata, ac paulò antè tributi nomine, in pecuniā cōflata, quæ rei potiſſimū diuinæ faciundæ uſui fuerant, alia principis ſumptibus conficiuntur, atq; ad priſtinū uſum reſtituuntur. Præterea iura ac leges cum menſuris & ponderibus corriguntur. Hæc poſtquā Ricardus è republica facienda curarat, perſuadens ſibi adeò in hoc negotio publicæ ſeruiſſe utilitati, ut ſi in aliquo alio detraheret quippiam, cunctos æquiore animo paſſuros, cœpit paulatim poſſeſſiones ac cætera omnia quæ ante profectionem ſuam in Syriam uendidiſſet, pigneraſſet'ue, repetere: & ut ne uiolentia uideretur eſſe, ſingulos quoſq; comiter appellando, prædicare ſe pro certo habere ſuos principes, ciues, ac amicos nolle ſibi beneficiū fœnerari, ſed contentos uectigalibus, quæ hactenus cepiſſent, non omnino negaturos ea reddere, quæ ipſe eis non uenditionis, ſed tantūmodo mutuationis aut pignoris nomine locaſſet, cùm præſertim cuncti certò ſcirent ipſum non poſſe ſine poſſeſſionibus illis, regio ritu uiuere uitam. His blandis uerbis ac terrificis rationibus adeò omniū uoces præſtrinxit, atq; ora præcluſit, ut nullus auſus fuerit quicq; contrà mutire, præter Hugonem Lincolnienſem epiſcopū, qui eam poſtulationē periniquā eſſe, non tacuerat. Sic ille ſine pretio, bona à redemptoribus maturè recepit, quanq; multi ne tertiam quidem partem ſortis ex fructibus poſſeſſionū acceperant. Sed longè belliſſima arte, monachos præſertim Ciſtertienſes ad liberalitatem in ſe utendam prouocauit: ingentē enim pecuniam à collegio mercatorum, qui Caleti ex lana potiſſimū negotiantur, mutuā ſumpſit: poſtea monachis expoſuit ſe inopia coactum, ac eorum beneuolentia fretum id feciſſe, & propterea rogare, ut uellent tantū lanæ ipſis mercatoribus pro acceptis ab ſe pecunijs dare ſummi beneficij loco, cuius ſe memorem fore pollicebatur. Monachi ijs precibus uicti, ad extremum regi morem geſſerunt.

Ita Ricardus locupletior factus, dum claſſem ad traijciendum in Normaniam, & exercitum parat, fit certior Vernolium à Gallo obſideri, ac nihil propius eſſe, quàm ut ille oppido potiatur, niſi maturè ſubuentum ſit: qua re cognita, in Normaniam celeriter tranſmittit, & iam ſuis auxilio ire contendebat, cùm Philippus cognito hoſtis aduentu, iamq; ſpe potiundi oppidi amiſſa, quod fruſtra bis antea armis inuaſerat, ſoluta obſidione, in Eburouices mouit, eorumq; urbem, quam paulò antè bello diuexarat, primo acceſſu cepit, ac magna ex parte euertit. Ricardus contrà ingreſſus agrum Gallicum, tribus cohortibus ad oppugnandam Ruelli arcem miſſis, Lochias circunſedit, breuiq; in deditionem uenire coēgit. Interea cohortes cùm octo dies arcem natura loci munitiſſimam fruſtra oppugnaſſent, ſuperueniente Philippo populabundæ ad ſuum ducem reuerſæ ſunt, agris atque uicis quacunque iter fecerant, deuaſtatis. Philippus poſt hæc Ruelli arcem, ut ne quandoque ab hoſte capta ſibi impedimento eſſet, educto præſidio diruit. Dum tantis odijs bellum utrinq; geritur, rogatu quorundam antiſtitum, reges inter ſe inducias in pau-

cos menſes faciunt. Quæ res nullis profectò cõmodo fuit: nam uterque dato iſtiuſmodi breui temporis ſpatio, interim non quieuerunt, ſed urgente odio, bellum redintegrare cupientes, nouos quotidie delectus militum habere, noua auxilia ab amicis petere, arma, claſſem parare, & deniq; nouas inſidias animo meditari tendereq;. Sed uide rem mirabilem, non modò ambobus regibus idem belli, uerumetiam in pecunia à certis ſpeciatim hominibus petenda ſtudium fuit, adeò, ut ſimul unum conſilium cepiſſe uideri poſſent: nam cùm pecunia non ſuppeteret ad continuum bellum gerendum, & populis partim quotidie noua tributa ſoluẽdo, partim ſuis ſumptibus bellando, propè ad inopiam redactis, grande æs alienum multiplicatum eſſet, uiſum eſt non indignum eſſe, ſi adhuc ſacerdotibus, quibus cum religionis cauſa, hactenus eſſet mitius actum, ex ijsq; nullus haberetur delectus, nouum tributum imponeretur: ac ut honeſta cauſa rem minus æquam tegerent, prædicandum conſtituerunt ſe eam pecuniam facere, ut in ſtipendium darent illis, qui in Syria rem Chriſtianam armis tuerentur, quanquam illud minimè omnium cogitarant. Itaq; Ricardus in Turones profectus, primò à cœtu Turonenſi, deinde ab alijs ſacerdotibus, qui in principatu eius Gallicano erant, grandẽ pecuniæ uim exegit. Philippus itidem, ſed acerbius multò, intolerabiles ſacerdotiorũ decimas indixit confeſtim ſuis quæſtoribus ſoluendas, qui extra pecunias imperatas colligendo, ſuo etiam priuato compendio ſeruientes, duriter in miſeros ſacerdotes ſæuiebant. Sacerdotium autem, ut ſuo tempore præfemur, cùm ſit dignitas, munus, & officiũ ſacerdotis, ac ob id, poſſeſsiones datæ, unde ipſe ſacerdos uiuat, non abſurdè uſu uenit, ut nos munus illud & poſſeſsiones ipſas modò ſacerdotia, modò beneficia uocemus, quemadmodũ eo uerbo ipſe hîc atq; alibi cõmodè utar. Ricardus dum induciæ manebant, in Angliam reuerſus, paucos dies moratus eſt: nam cùm audiuiſſet, ab hoſtibus copias paratas teneri, ut ſi qua impoſita eſſet dimicandi neceſsitas, ſubitũ caſum expeditius exciperet, in Normaniam properè redijt, & iuxta fines Gallorum metatus, tempus obſeruabat, cùm induciæ exirent, ne prælio quicquam præuerteretur. Itidem Philippus copulato ſibi Ioanne fratre Ricardi, militẽ cupiditate pugnandi ardentem paratum tenebat.

Dum his de cauſis, certatim reges celeritatem ſtudent, ut citius furorem animi pugnando emittant, Cœleſtinus pontifex Romanus miſsis ad utrunque nuntijs, quantum in eo eſt, reclamat, deteſtatur, prohibet bellum tam Chriſtianæ rei calamitoſum, per quod Syria hoſtibus proderetur. Verùm exacto induciarum tempore, nihil pontificis uocibus moti, quòd explere inimicitias, ſaturare odium decreuiſſent, iterum erumpunt. Ricardus Iſſodunum, quod eſt oppidum ad Biturigum fines ſitum, quò à Franco exercitum induci audierat, pergit, eoq; loci aduentum hoſtis totum diem præſtolatur: ſed ille in rem ſuam eſſe, non uenire ratus, haud comparuit. Ricardus poſtero die inde digreſſus, ad arcem Briſoni mouet, eaq; primo acceſſu capta, ac diruta, Nouacortem contendit: quò cùm ueniſſet, comperiens magno præſidio locum eſſe munitum, non ante tertium diem oppugnare incipit: qui ut ſpes omnis ſubſidij oppidanis adimatur, portas murosq; obſeruari iubet, milites diſponit, non certis ſpatijs intermiſsis, ſed perpetuis uigilijs, ſtationibusq;, ut contingant inter ſe, & id noctu ſiue interdiu continuent. Quo fa-

ctum eſt, ut poſtridie illius diei, oppidani deditionem fecerint. Francus interea Damallam, ſeu Albammallam obſidebat, cùm Ricardus Nouacorte ſuorum præſidio munita, ſuperuenit, commiſſoꝗ prælio, Francum ab obſidione auertere nititur. Verùm Angli ex itinere feſsi, ac in pugnam temerè lapſi, impetum hoſtium minimè ferentes, nõ ſine magno detrimento pedem more fugientiũ referre coacti ſunt. Francus fugato hoſte, Damallam reuerſus, arcem primò expugnat, deinde facta poteſtate præſidio cum armis diſcedendi, oppidum recipit, arce ſolo æquata. Interim Anglus recreato parumper à laboribus milite, Millionem proficiſcitur, oppidumꝗ armis adortus momento occupat, atꝗ complanat. Poſt hæc, inter reges iam longo bello feſſos, de pace cœptum eſt agitari. Quod Ioannes audiens, ueritus ne per conditiones pacis, à Franco non proderetur, ad extremum exiſtimauit uni duntaxat fratri præterea nemini confidendum, qui ſupplex in conſpectum Ricardi uenit, & eum pro ſalute ſua orat, rogat, obſecrat, ut ſibi fraternè ignoſcat, quod non fraternè feciſſet: fœdus fraternæ pietatis commemorat, fratríſque in ſe merita exponit, quorum ſe ut impium & ingratum, immemorem hactenus fuiſſe dolet: quòd uiuat, quòd uicturus ſit, eidem acceptum refert. Hæc quàm poteſt dimiſsiſsimè atꝗ ſubiectiſsimè expoſuit. Eius oratione rex motus fertur reſpondiſſe, ſe parcere quidem, ſed tantùm optare, ut quandoꝗ iniurias ab eo acceptas penitus obliuiſci poſſet. Quibus uerbis confirmatus Ioannes iuſiurandũ dedit, pollicitus ſe errores depoſiturum, officioꝗ ſuperaturũ, qui haud ita multò pòſt in priſtinum honoris locum reſtituitur. Eiſdem temporibus in Auſtria poſteaquam fama & peſtilentia eſt aliquandiu laboratum, dux Leopoldus morbo tentari cœpit, qui diu cruciatus miſerabiliter interijt. Filius qui ſucceſsit, ratus patrem ob id uitam cruciamentis finiſſe, quòd Ricardum inhumaniter tractaſſet, qui ſacrum bellum geſſerat, primo queque die Anglicos obſides miſſos faciendos, pecuniæꝗ bonam partem debitam Ricardo remittendam curauit. Fuit ea res Ricardo tam iucunda, quàm ſalutaris, quoniam ipſe poſtea cogitationem ſuſcipere cœpit, quanta ſibi queꝗ crimini danda eſſent, quòd ſimul Deum, ſimul homines offendiſſet: mirum dictu eſt, quàm melius uitam deinde inſtituerit.

Pax inter reges, de qua ſuprà diximus agitari, nequaquam conuenit, quare ſtatim pòſt Francus ad fines Normaniæ profectus, Vernonem obſidet. Erat intus bene magnũ Ricardi præſidium, quod uſꝗ eò hoſtium impetum tulit, dum rex auxilio uenit. Franci cognito regis acceſſu, intermiſſa parumper obſidione, ſe accingũt ad præliũ cõmittendum, ut ne imparati offendantur, ſi Anglus pugnandi poteſtatem faciat. Hîc aiunt reges autoritate pariter quorundam antiſtitum, atꝗ rogatu principũ, diuinitus pacem inter ſe conciliaſſe, illiusꝗ conditiones eiuſmodi fuiſſe, ut Francus concederet Anglo in perpetuum tempus, Iſſodunum cum adiacenti agro, ſimulꝗ cederet iure ac poſſeſsione Auernorum, Vaſconumꝗ: contrà Anglus Giſortium oppidũ Franco donaret, quod ille de ipſo antea captũ adhuc retinebat. Verùm cùm ſatis conſtet, paucis pòſt diebus, maioribus utrinꝗ quàm antea odijs, ad arma concurſum eſſe, ueriſimilius eſt credere, uel inducias paucorum quidem dierum inter eos pactas, uel bellum continuatum, nulla facta mentione pacis, quæ ſi qua fuiſſet, fucoſa fuiſſet. Poſt receptam à Franco Damallam, Balduinus comes Flan-

driæ,

driæ, qui Philippo comiti quinqꝫ antè annis ad Ptolemaidem ſine liberis mortuo, ex ſorore Margarita nepos, & Annoniæ regulus in principatū ſucceſſerat, à Philippo deſcecit, quem Reginaldus Caſtrimartini comitis filius, uir bello ſtrenuus ſecutus eſt. Hos Ricardus ſibi belli ſocios adſciſcit, & ut huiuſmodi bello totis uiribus ſeruire liberius poſsit, Raimundū Toloſatiū comitem, cum quo ueteres ac magnas diu cōtrouerſias de eo comitatu habuerat, uti antè dictū eſt, ſibi affinitate & amicitia deuinciendum conſtituit. Itaqꝫ cùm paulò antè Conſtantia Philippi regis amita, quæ cum comite nupta fuerat, à uita diſceſsiſſet, Ioannam ſororem uiduam, quam Gulielmus Siciliæ rex in matrimonio habuerat, ipſi Raimundo collocat, remittitqꝫ omne ſuum ius, & ea affinitate atqꝫ noua comitis Flandriæ ſocietate auctus, maiore quidem animo, quàm antè bellum inſtaurat: qui ubi militem armis paratum uidit, ſignificat Balduino comiti conſilium ſuum eſſe, ut uno tempore diuerſis locis hoſtem pro ſe quiſqꝫ laceſſat, & ſi id ſibi cordi eſt, quamprimùm incurſiones in extrema finium faciat, ac diem conſtituat, quo ſimul in Francū exeant. Placuit conſilium comiti, & prior Attrebatium urbem, quæ uulgò hodie Arras nuncupatur, populato circunquaqꝫ agro, armis inuadit. Ricardus itidem Giſortiū mouens quacunqꝫ ibat, uicis, agris, arboribus igne & ferro deuaſtatis, ac Corcella arce diruta, oppidū obſidet. Philippus duplici bello uno temporis puncto laceſsitus, miſsis nonnullis cohortibus, quæ ſuis aduerſus Flandrum comitem ſuppetias ferrent, ſtatim in Ricardum, unde maior uis belli imminebat, proficiſcitur: qui ad ſuos in oppidum penetrare nixus, aliquandiu ab Anglo aditu prohibitus eſt, ad ultimum tamen uincente uerecundia metum, ſimulans in certamen deſcendere cum hoſte, qui ob illud ipſum, ſe parum procul à muris receperat, & momento contendens non ſine magno ſuorum detrimento in oppidum inuaſit. Anglus poſt ingreſſum Philippi nihil ſe animo dimittens, ſedulò oppugnationem continuat, ſed cùm præpotens hoſtis, & obſidio in loco egregiè cōmunito in multos dies tolerabilis eſſet, omnis ille labor euaſit inutilis. Quare ille perſpectis difficultatibus, ne fruſtra tempus terat, celeriter illinc Claromontē uerſus diſcedit, & quaquauerſum omnia procurſationibus uexando, ingentem prædam facit: quam cùm Bellouacorū ingens armata manus duce Gulielmo Demellio, ad hoſtes profecta magno conatu recuperare niteretur, fortè in inſidias præcipitata capitur. Dum iſta à Ricardo geruntur, Philippus nequaquam minore Normanos detrimento affecit, prædatus per omnem agrum à Nouoburgo uſqꝫ ad Bellimontem Rogerij. Comes Balduinus interea feliciore euentu bellum geſsit, qui præter multa atqꝫ uaria data Francis damna, Fanum Odomari oppidum celeberrimū muniti ſsimumqꝫ cepit.

Dum ita infeſtis animis armiſqꝫ reges inter ſe dimicant, atqꝫ paſsim loca omnia humano cruore fœdata, rapinis, latrocinijs, iniurijs, ac cæteris ciuilium tumultuum malis opplent, Innocentius tertius Romanus pontifex, qui in locum Cœleſtini tertij paulò antè ſucceſſerat, & in bellum Aſiaticum iam inde à principio intentus fuerat, fit certior Henricum Imperatorem Panormi in Sicilia obijſſe mortem, & Germanos qui illius auſpicijs in Aſia, Maguntini antiſtitis, ac Saxoniæ ducis ductu, contra communes hoſtes bellum gerebant, ob mortem principis animo conſternatos, iam de reditu tantum cogi-

tare, prouidere, parare: qua de re bonus pater ualde anxius, ualde rei Chriſtianæ uicem dolens, dandam operã ſibi conſtituit, ut graues & multas principũ offenſiones aliquo pacto leniret: qui confeſtim ad Philippũ & Ricardũ reges, Petrum Capuanũ Cardinalem miſit, qui doceret, propter recentem mortem Henrici Imperatoris in Aſia cuncta turbari, & niſi reliqui principes Chriſtiani, quorũ ipſi capita erant, properè opem ferrent, de re Chriſtiana breui tempore actum fore, ac propterea eos ſuis uerbis hortaretur, ut omnes inimicitias religioni, cuius cauſa agebatur, concederent, condonarẽt, atq; cæteris omiſsis rebus, facta pace, huic bello tandem aliquando operam darent, & ea quæ meruiſſent præmia, à Deo opt. max. deuictis hoſtibus, expectarent. Hæc etſi magna ad cohibendã furoris rabiem, nõ adeò tamen mouerunt obſtinatos regũ animos, ut pacem uellent, quandò illi nullis neq; pretio nec precibus adduci potuere, ut res noſtras in Aſia adhuc ſtantes iuuarent, uel caſuras ſaltem miſerarentur. quare uix in quinq; annos induciæ factæ ſunt. Hanc pertinaciam nõ tam Philippo quàm Ricardo aſsignabant, cui ut priori læſo propoſitũ eſſet, uel uincere, uel nunquam cedere. Fuit is annus cùm hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCXCIX, & cùm Ricardus regnare cœpit, decimus.

Secundum has inducias utrinq; datas, ſtatim caſus tulit, ut ſimultas quæ inter hos duos reges propediẽ extingui credebatur, uehementius renouata ſit: nam cùm in Germania pars electorum Othonem Saxoniæ ducem, ex ſorore Mathilde Ricardi nepotem, pars altera Philippum Henrici Cæſaris fratrem atq; Hetruriæ ducem, quem Henricus ipſe moriens tutorem filio Federico reliquerat, Imperatorẽ optandum curaret, ut latius ſerperet diſcordia, rex Franciæ Philippo, rex Angliæ Othoni fauere cœpit: quos cùm Innocentius pontifex proſpiceret ex iſto negotio facilè ad arma rurſum ituros, niſi maturè prouideretur, & ut ne ſimul incendium quod huiuſmodi fomitibus alebatur, ad Chriſtiani nominis perniciem gliſceret, Othonem renuntiauit Imperatorem, ab ĳs iam antea factum, quibus Imperatoris eligendi ius erat. Quocirca deinceps Philippus, quòd in creatione Imperatoris, aduerſante Anglo, fruſtra operam negotio tribuiſſet, & Ricardus quòd repugnante Franco, perdifficiliter id quod exoptaſſet, tandem conſecutus eſſet, multò quàm antea capitalius odium alterius in alterum ardere cœpit. Ricardo tamen per inducias pace domi parta, nihil prius fuit, quàm de adeunda rurſum Aſia cum exercitu cogitare, ut Chriſtianis principibus, prout è Syria ſuperioribus annis diſcedens ſe facturum promiſerat, ſuppetias ferret: mordebat enim eum ualde recordatio amiſsi olim triumphi in illo Hieroſolymitano bello, ſic, ut quotiens propter res geſtas, ad ſpem quandam immortalitatis raperetur (rapiebatur autem crebrò) ſolitus eſſet exclamare, ſe non ſemper fuiſſe ſapientem. Sed mox è medio repentè ſublatus, conſiliũ exequi nõ potuit. Per idem tẽpus, autore Huberto Cantuarienſi antiſtite, monachi in collegiũ Conuentrenſe reſtituti ſunt, quos ſuprà ſcripſimus ab Elyenſi epiſcopo Romani pontificis legato, perperàm inde eiectos fuiſſe. Rex conſumpta in bello Gallico magna pecunia, coactus eſt tributum populo indicere, ex quo poſteaquam immanem ſummam confecerat, arcem munitiſsimam in Normania in loco edito ad Sequanam, quam Fortem appellauit, eo anno ædificauit: ab incolis Caſtrumgaliardum, hoc eſt, munitum, ualidum uocitatur. Hanc Ricardus cùm perfectam contemplaretur,

retur, iocabundus ſuis heroibus dixiſſe fertur: Ecce pulchra unius anni filia. Locus autem ubi ea arx condita eſt, ad Rothomagenſem archiepiſcopũ pertinebat, unde magna inter regem & ipſum antiſtitem lis orta, diu ſub iudice fuit. Verùm ad ultimum rex cauſa cecidit, iudicio ſtetit, atq; libens Rothomagenſi ſatisfecit.

Iam ab omni bello uacuũ otium erat, cùm Ricardo in mentem uenit, nonnullos Pictonũ principes mulctare, quòd Philippum regem contra ſe uenientem iuuiſſen. Ittaq; inſtructo exercitu, dum in Pictones pergit, protinus inſtante fato, quo mortem oppeteret, fit in itinere certior, theſaurum à quodam ſuo milite eſſe inuentum: quare ſubitò ſubſtitit, militemq; ad ſe uocari iuſsit. Ille ratus regem nequaquã æquabiliter theſaurũ partiturũ, in Lemouices ſe recepit, quòd illi licet Angli beneficiarij eſſent, cum Franco tamẽ ſtabant, atq; intra Calacũ oppidum receptus, ſui ſeruandi cauſa, bonam pecuniæ partẽ oppidanis dedit. Ricardus ſecutus militem fugientẽ, uel atq; adeò, ut ita dicam, malum ſuum dæmonem, in fines Lemouicũ properè contendit, ac oppidum modis omnibus expugnandũ ſtatuit. Atqui in annalibus inueni Ricardum ea de cauſa Calacum petiſſe, quòd ibi fama eſſet, uim magnam auri eſſe reconditam, quam habere appetebat: id porrò quod longè ueriſsimũ eſſe ducimus. Igitur rex primo acceſſu oppidum acriter aggreditur, ſed quia illud ſuapte natura tutiſsimum erat, & illi qui intus erant, ſatis ſe prius ad tolerandam obſidionem muniuerant, cœptum eſt poſt triduum, utrinq; remiſsius pugnari. Tum rex agere in oppidum cuniculum conſtituit: itaq; dum ipſe parũ cautè locum ſpeculatur, per quem cuniculus duceretur, emiſſa de muro ſagitta uenenata, ut creditum eſt, uulnus letale in læuo brachio accepit, quo confeſtim negligenter alligato, tanto deinde animo inſtitutam oppugnationem continuauit, ut duodecimo deinde die, oppidum expugnarit, nullo tamen, quod quiſquam prodat, eo loci inuento theſauro. Quo tempore uulnus male curatum ita eum grauare cœpit, ut ſe ex eo breui moriturum non ignoraret. Quapropter pœnitens male hactenus actæ uitæ, de peccatis ilicò ritè confeſſus eſt, ac euchariſtia multa cum ueneratione ſumpta, percuſſori pepercit: licet ille eo inſciente, deinde excruciatus, ſuſpendio uitam finierit. Teſtamento prius facto, quàm in Aſiam iret, hæc addidit, ut pecunia & cætera priuata ſupellectilia in tres diuiderentur partes, quarum unam Otho Imperator ex ſorore nepos, alteram ſui domeſtici, tertiam pauperes haberent. Ad extremum memor ſepulturæ, iuſsit ut corpus ſuum terra humaretur ad cœnobiũ diui Ebrulphi, ad pedes patris, de quo palàm faſſus eſt, ſe fuiſſe male meritum: ſed cor Rothomagi ſeruaretur, quoniam eam ciuitatem, ut fidam, miro ſemper amore complexus eſt, ibiq; multùm erat: reliqua uiliora inteſtina in Pictonum terra, ut ſuo principi ingrata reconderentur. His actis, ui morbi ex mortifero uulnere perurgente, octauo Idus Aprilis à uita exceſsit, annum agens ætatis tertiũ & quadrageſimũ, qui decimus, ampliuſq; menſes nouem, ac dies uiginti, fuit, cùm regnare cœperat, ac humanæ ſalutis MCC. Corpus trifariam diuiſum, prout ipſe moriens præceperat, ſepulturæ datum eſt. Ex ſe liberos nõ genuit. Statura corporis fuit iuſta, læta & honeſta facie, cui multum gratiæ, grauitatiſq; inerat: ſed quò pulchrior corpore, hoc animi altitudine præſtantior, unde nõ immeritò cognomen inuenit, qui Cor Leonis uocatus

eſt. Militibus indulgens, in amicos & hoſpites munificus, hoſtis durus & implacabilis, dimicandi cupidus, quietis fugiens, promptus in periculis, ac nullo metu perterritus. Et hæ quidem eius uirtutes. At uitia, ſi uirtutes, ſi ætas, ſi denique quæ bella geſſerit, ex æquo conſiderentur, aut omnino nulla, uel puſilla in eo fuiſſe reperientur: apud enim uulgus notatus eſt ſuperbia, quæ plerunque animi magnitudinem ſequitur: item libidine, quam iuuenilis parit ætas: & demum auaritia, cuius infamiam duces & Imperatores pro bellis gerendis, paſſim ab omnibus amicis pariter atque inimicis pecuniam qua maximè opus eſt, exigendam curantes, haud facilè uitare queunt. Fuerunt ea tempeſtate uiri ingenio & pietate clari, Balduinus Cantuarienſis antiſtes, qui ſecutus Ricardū in Syria uitā finiuit: Hubertus, qui illi ſucceſsit: Hugo epiſcopus Lincolnienſis, cui ob uitæ ſplendorem, ſummus generatim ab omnibus habitus eſt honor: ſed de eo plura in uita Ioannis dicemus. Gulielmus Elyenſis epiſcopus, cuius multas uirtutes etſi ingentia uitia æquabant, eius tamen opera ſæpe magno fuit uſui Ricardo. Floruere uel militari gloria complures, Robertus Leceſtriæ comes, Ranulphus Fulgerius, duo Baldulphi, Hugo & Henricus, Gulielmi tres, Mareſcallus, Brunellus, & Magniuilla, ac duo Roberti, Roſſus & Sabeollus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XV.

DEMORTVO Ricardo, uaria Gallicanorū populorū qui Anglorum ditionis erant, ſtudia eſſe cœperunt. Cauſa ſeditionis erat, quia nobiliū pars Ioannem Ricardi fratrem, pars Arthurum ex Gaufredo fratre, qui ætate Ioanni anteierat, Ricardi nepotē quem ille teſtamento hæredem fecerat, principem ſibi optandū iudicabat. Ioannes autem primò Chinonem profectus, ærarium multa pecunia refertum expilat, dein à Rothomagenſibus acceptus, itidem illic facit, ſumma in omnes liberalitate uſus: qui ita militū populariumque animis ſibi largitione conciliatis, Normaniæ principatū occupat. Ciues uerò Andegauenſes cum Cenomanis, ac Turonibus, pro ueteri erga ſuū legitimū principem obſeruantia, in Arthuri ducis Britanniæ poteſtatem ultrò ueniunt. Interea Aleonora mater Ioannis, cuius autoritas apud Anglos ſumma erat, perſuaſore Huberto Cantuarienſi, cum nonnullis alijs optimatibus minus rectè ſapientibus, à tota Anglia iuſiurandum Ioanni dandum curauit. Quod cuncti minus grauatè fecerunt, propter Arthuri ætatem, perinde quaſi illi hæreditas uenire deberet, qui legitimo hæredi annis præſtaret. Aleonoram uerò ſola inuidia mouebat, quippe quæ perſpiciebat futurum, ut ſi Arthurus regno potiretur, Conſtantia eius mater cuncta ſuo arbitratu ageret, uſque dum filius pro ſuo iure regnaret. Adeò difficile eſt, ut mulierum ingenia natura plurimum diuerſa, poſsint uoluntate coniungi. Hæc ubi Conſtantia pueri mater cognouit, muliebri pauore perculſa, cùm iam uideret ſuos caſus eſſe ſibi alienis opibus ſuſtentandos, protinus filium Arthurum Philippi regis Franciæ fidei cōmiſit, ut hoc pacto eum eatenus ab inimicorū iniuria prohiberet, quoad ille ipſe ad uim propulſandam, & auitum regnū recuperandū

ido-

idoneus eſſet. Suſcepit Francus magnificis uerbis tutelam pueri, promittẽs ſe futurũ illi loco patris, excolendo atq; optima ſuggerendo. Itaq; Arthurũ bonis artibus erudiendũ nonnullis ex ſuis heroibus, ſapientia & probitate longè principibus, primò cõmittit, ac deinde Britanniam & cætera eius principatus loca Gallico præſidio firmat. Terruit ea res Aleonorã, quæ ut ne Aquitania interim amitteretur, traiecit celeranter mare, ac ad Ioannẽ in Normaniam uenit. Hîc ambo ueriti, ut populariũ animi timore affecti, ab ſe auerterentur, ſumptis repentè armis, in Andegauenſiũ agrum erumpunt, eorum urbem primo impetu capiunt, ciues aut obtruncant, aut captos in cuſtodiam tradunt: ſed ſpeciatim crudeliter in eos ſæuiunt, qui Arthurum iuuiſſent. Quo feliciter confecto negotio, tantos metus alijs intulerunt, ut ſponte ad officium redituri, ac in eo deinceps permanſuri uiderentur. Francus qui aliud pro cõmodo ſuo meditabatur, ac leui occaſione bellũ Anglo facere, rem tunc diſsimulauit. Ioannes relicta matre in Aquitania, quæ eam tueretur, & in Gallijs compoſitis per hunc modum rebus, in Angliam traiecit, ut rex maturè crearetur. Quare conuocato quamprimũ principum concilio, quod Londini frequens habitum eſt, Hubertus Cantuarienſis antiſtes, ut qui cæteris ætate & honore antecedebat, ita dicitur pro concione effatus:

Non ambigo honeſtiſsimi pontifices, atq; fortiſsimi principes, uos hodierno die eo animo huc ueniſſe, ut uobis regem optetis, qui, ſi opus ſit, de tota re deliberet, qui ea quæ ſuis ciuibus conducere putauerit, prius exequatur, ſi res poſtulet, quàm de ijs conſilium cepiſſe credatur: qui is demum ſit, qui totum animũ, curam, & cogitationem ſuam in eo tantummodo, quod non ex re ſua, ſed ex Republica eſſe nouerit, ponat, putetq; ſe ad patriæ ac totius regni ſui uſum, non ſibi ſoli natum. Et licet certò ſciam uos nõ ignorare iſta omnia abundè in Ioanne duce Normaniæ, uiro forti & homine prouido eſſe, quamobrem debeatis eum imperio dignum iudicare, tamen ueritus ne uos moueat uulgi aura, néue ſtudium ueſtrum eò fortè in alium uertere libeat, quòd regnum iure hæreditario alteri potius quàm ipſi deberi uideatur, me audiatis oro, & hortor, qui duplicem perſonam ſuſtinens, nõ ſolùm exemplo & hortatione, ſed etiam fide & conſilio debeo meæ patriæ eſſe utilis, idq; libenter hactenus facere ſtudui. Igitur cùm in præſens de tanti negotij concluſione agatur, ut nõ ſit, quod rurſus in poſterũ tempus cogitetur, Ioannem uobis ex animo cõmendo, eiq; id munus uobis deferendum iudico, qui in omnibus rebus quas ſtatuet, quas decernet, quas aget, opinionibus ueſtris dubio procul optimis ſuis actibus ſic reſpondebit, ſic ſatisfaciet, ſic ſeruiet, ut uniuerſus populus ſit factũ ueſtrũ non modò comprobaturus, ſed ſummis laudibus ad cœlum laturus. Iſta uobis polliceor, & quantũ in me eſt, omnes etiam caſus futuros, omne periculum ſimul præſto. Hæc ubi ille dixerat, cõplures tacuere, multi certatim Ioannẽ regem conſalutarunt, quem ipſe Hubertus more maiorũ, eodem ipſo die ſacrauit, ac cuncti principes in eius uerba iurarũt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCI. At quidam ex primoribus, qui rectè ſapiebant, quiq; Ioannem intus & in cute norant, ut dicitur, ualde demirati ſunt Hubertũ antiſtitem uoluiſſe cum primis, aut fraudandi Arthurũ optimũ adoleſcentem regno auito, aut cõtra ius faſq;, Ioannem regem creandi autorẽ eſſe, cùm ſcire debuiſſet autorem mali ſæpe ipſo malo peiorẽ haberi, quando per eum nõ ſtat, quin cum

omnibus longè peius agatur. Quare etiam tunc multi ita futurũ iudicarunt, ut res ipſa breui tempore tam autoribus quàm populo male caderet. Ioannes rex factus, promittit ſe primũ ſummæ habiturũ curæ cuncta, quæ ad religionem pertinerent, deinde leges emendaturũ, ac poſtremò ius unicuiq; ſanctè redditurum: id quod magis fecit, ut inſtitutũ imitaretur ſuperiorum regum, qui initio principatus, grandia polliceri conſueuerant, quàm quòd in animo haberet, fidem promiſſorum ſeruare.

Dum iſta geruntur in Anglia, Philippus rex Francus coacto confeſtim ingenti exercitu, in Normanicũ agrum erumpit, Eburouicum urbem, Arcas, nonnullaq; alia loca capit, atq; inde progreſſus Cenomanos recipit, paulò antè metu abalienatos. Altera parte, impigra Britannorum manus Gorneium, Butauentum, & Genſolinum oppida occupat, ac uictoriam ſecuta Andegauenſium urbem recuperat, quam proximo anno de principe Arthuro Ioannes ceperat. Quibus rebus cognitis Ioannes ualdè permotus, Francũ incuſabat, quòd uiolaſſet inducias, quas ille in quinq; annos cum fratre Ricardo pactus fuerat, eiq; nihil longius uidebatur eſſe, quàm cum Philippo manus conſerere: quare in Normaniam celeriter profectus, cùm congrediendum eſſet, ut impar uiribus, animo repentè defecit, atq; ita rem in præſentia querelis, non armis peragere conſtituẽs, dum conſultando tempus terit, ultrò citroq; miſſis legatis, conuentũ eſt inter eum & Francum, ut tempore & loco conſtituto, in colloquium de pace ueniretur. Itaque poſt diem tertium, ex eo die, habito colloquio, inducias quinquaginta dierum pepigerunt. Comes Flandriæ Balduinus Anglicanarum partiũ caput, quem ſuperiori libro oſtendi ſe ad Ricardum adiunxiſſe, ut eſt certior factus de inducijs inter reges pactis, doluit per hunc modum, ſpatiũ parandi ſe ad maiorẽ pugnam hoſti eſſe datum: quare ad Ioannem properè Rothomagũ uenit. Hîc renouato fœdere, de bello gerendo in Francũ, poſteaquam induciæ exiuiſſent, ſimul deliberãt. Atq; ita inito conſilio, comes in Flandriam digreditur. Ioannes noua Balduini ſocietate confirmatus, ſtudio bellum comparat, ut ſi Francus in ſpem uincendi ingreſſus, nolit æquis conditionibus facere pacem, tum ipſe armis acceptam iniuriam uindicare queat. Cognito ex profugis Angli conſilio, Francus itidem ſe ad pugnã parat. Iam finis propè erat induciarũ, cùm reges inter Vernonem & inſulam Andelinam, de pace agitaturi conuenerunt. Hîc Francus ut uictor dare conditiones pacis, non accipere contendit: contrà Anglus accipere ut uictus negat, ac ita re infecta, à colloquio diſceſſum eſt: neutra tamen pars ad arma concurrit, donec non multò pòſt ad colloquium iterum uentũ ſit: nam Philippus ideo abſtinuit manũ ab armis, quia id tẽporis admonitus à pontifice Innocentio tertio, ut Gelbergam uxorem, Dalmatarũ, ſeu Dacorum, quandò de ea re autores ambigunt, regis filiam, ab ſe paulò antè dimiſſam reciperet, dicto audiens nõ fuit, ex quo ei ſacra interdicta fuerunt, qui ea pœna affectus, uxorem demum recipere coactus eſt. Ioannes uerò ut ſemper imparatus, dum hoſtis domeſticis calamitatibus turbabatur, ſpontè quieuit, quia homo laboris fugiens, minimeq; audax, omnia malebat, quàm dimicare armis. Quod factum ita Arthurum ducem, opera Gulielmi Rupei uiri probati, ad Ioannẽ per eos dies profectum mouit, ut fidem regis ſuſpectam habens, qui hoſtem formidabat, ſtatim pòſt ad Philippum reuerſus ſit.

Exactis autem paucis menſibus, reges ad Normaniæ limitem, iuxta Butauentum oppidum rurſum cōueniunt, de pace agitant. Ibi perinde ut factū eſt in altero colloquio, parum utrinq; honeſtæ conditiones offeruntur, Franco ſe ſuperbum gerente, partamq; prædam tenaciter ſe poſſeſſurum iactante, & Anglo amiſſa in primis repetente. Ad ultimū cùm Ioannes nō minus conſilij quàm animi inops, deſperaret poſſe ſe per ullas pacis conditiones loca amiſſa recuperare, ſtatuit noua affinitate dedecus tegendum. Itaq; ad haſce pactiones uentū eſt, ut filia Alphonſi octaui regis Caſtellæ nomine Blanca, Angli ex ſorore Aleonora neptis, locaretur Ludouico regis Philippi filio, cui dotis nomine, Ioannes ea omnia oppida, præter Andegauenſiū urbem (eam enim ex fœdere recepit) quæ Francus ante illū diem de ipſo cepiſſet, condonaret. His igitur cōditionibus icto fœdere, atq; locis omnibus Franco aſsignatis, in quibus fuit nobilis Eburouicū urbs, & cum primis oppida in Biturigum finibus munitiſsima, Caſtrum Rodulphi, Craſſeianū, & Iſſodunū, ac ad Normaniæ limitē Vellocaſsinū, quod Giſortiani agri pars eſt, cuius repetundi ius ſimul omne Anglo ademptum eſt, Ioannes qui ſic ſperabat pacem in perpetuū eſſe partam, puellam Blancam primo quoq; tempore ad uirum deducendam curauit, ac eo confecto negotio, in Angliam miro triumphans gaudio redijt. Verùm optimates Angli audientes eum ignominioſam pacem feciſſe cum Franco, neutiquam læti uenientem exceperunt, ſed ut ignauū ac omnibus conſilijs præcipitem contemnere, infeſtisq; animis inſectari maledictis cœperūt, quippe qui eam rem non tam ſibi probro ducebant, quàm iam tum animo proſpiciebant regnum magnum ob id damnum eſſe facturum. Sed Balduinus Flandriæ comes belli ſocius, hominem cum primis deinceps nullo habuit numero: quare coniuncta cum Franco quamprimū amicitia, ad bellum Aſiaticum animum adiecit, quod & non ignauiter geſsit, uti infrà edocebimus. At ipſe Ioannes parto iam otio, illudq; in maxima ſecuritate trahēs, delicijs cōtinuò, ut fit, ac uoluptatibus deditus, omniq; prætermiſſo officio diligentis & moderati imperij, ſolùm ut malis auaritiæ uenenis imbutus cōciliandæ pecuniæ ſtudium habebat, qui tributo acerbiſsimè indicto, in omniū generatim fortunas imminebat, uidebaturq; breui inuaſurus. In qua re cùm à Gaufredo fratre antiſtite Eboracenſi reprehenderetur, tantum abfuit, ut æquo animo audiuerit, ut cum quoq; ſpoliarit, ab ſeq; ablegarit, nec ullo obſequio placari, leniri, mitigari deinde potuerit, ut ante duodecim menſes, in gratiam reciperet. Illud Ioannes eo conſilio fecit, non quò fratrem peius omnibus oderit, ſed ut alios itidem læſos à cōquerendo deterreret: qui ita ſpolijs onuſtus, exin in Normaniam profectus eſt, ubi facto diuortio cum Auiſia filia Roberti comitis Gloceſtriæ, quā in matrimonio habebat, quòd eam tertio conſanguinitatis gradu attingeret, Iſabellam filiam unicam comitis Engoliſmi, opera atq; ope regis Franciæ, in matrimoniū duxit, quā pater antea Hugoni Marchiæ comiti deſponderat. Per eos dies, congredientibus iterum prope Vernonem regibus, Arthurus beneficiarius Anglici regis ob Britanniam, ac alia loca, quæ intra eius principatū, ultra citraq; Ligerim poſsideret, in uerba Ioannis iurauit, qui tamen nō ſatis confidens patruo ad Gallos redijt. Ioannes paucis pòſt diebus in Angliam reuerſus, Iſabellam uxorem more maiorū coronandam curauit. Venit ſub idem tempus Londinum, ſalutatum Ioannem regem Gulielmus

rex Scotorũ,iuſiurandumq; dediſſe fertur. Hunc Ioannes rogauit,ut ſe armis iuuaret,aduerſus Gallos:cui ille multa excuſans poſtremò reſpondit,ſibi nõ licere tale quid polliceri,niſi de populi ſui ſentẽtia:ita domũ ire feſtinauit. Eodẽ tempore quinq; lunas prima uigilia noctis uiſas ferunt,ita diſpoſitas,unam in occidente, alteram in oriente,tertiam in ſeptentrione, quartam in meridie, & quintã in medio cœlo. Quo prodigio facilè cuncti ſuſpicati ſunt, ea detrimenta regno portendi,quæ mox à Franco per pigritiã Ioannis accepta ſunt. Quã opinionẽ illud quoq; confirmauit,quòd hyems frigidiſsima præter naturam locorum,conſecuta eſt:& imbres continui aduentante uere,cum aſsiduis cœli fulgoribus,effecerunt,ut extra conſuetudinem, flumina ſolito magis inundarint. Per idem tempus ueris,rex in Normaniam tranſmiſit, pauloq; pòſt Lutetiã profectus,magno honore à Franco accipitur,ubi renouato fœdere,paucis pòſt diebus Chinonẽ conceſsit. Dum reges in otio ſunt, Innocentius pontifex Ro. ad bellũ Aſiaticũ intentus,nonnullos Chriſtianos principes mouit, ut iunctis armis,in Saracenos profecti ſint,inter quos ex Occidentalibus fuere Balduinus Flandriæ,Henricus diui Pauli, & Ludouicus Sabaudiæ comites. Anglus uerò & Francus, qui reuireſcentibus clàm mutuis odijs, domi ſe tenebant,pecunia à ſuis populis exacta,milites ad ſacrum bellum proficiſcentes plurimum iuuerunt.

Interea Hugo Marchiæ comes iratus Ioanni regi,quòd Iſabellam uxorem ſibi præripuiſſet,& ob id cupidus negotij quippiam ei exhibendi, ſe cum Arthuro copulat,Pictonesq; ab Anglo alienatos armat. Arthurus noua ſociorũ acceſsione auctus,in Turones primò,in Andegauenſes deinde mouet, in ditionemq; uenire compellit, ac eorũ locorum ſe comitem,Philippo rege ita iubente,dicit. Aleonora quæ his regionibus præerat,ſubitæ rei euentu perterrita,in Mirabellum Andegauenſis agri oppidum munitiſsimum ſe recipit,ſimulq; ad Ioannem filiũ literas dat,quibus rogat,ut ſibi opem ſubitò ferat. At Arthurus uictoriam ſecutus,paulò pòſt oppido potitur,auiamq; capit,quam tamen tantum abeſt,ut offendat,ut etiam uereatur,& colat. Ioannes inter hæc acceptis Aleonoræ matris literis,uehementer rei nouitate perturbatus,atque tremefactus, Francum nunc ingratũ, nunc perfidum uocitans incuſat, quòd fracto fœdere, Arthuri cauſæ iam apertè faueat: qui ita plenus iræ, ut ne amplius matris expectatione,ire auxilio differat,celeriter dies noctesq; cõtinuato itinere,prius ad hoſtes peruenit,quàm quid ſit,ſentire poſsint: quippe qui potiti oppido nihil formidantes paſsim uagabantur,itaq; omnibus rebus ſubitò perterriti,& celeritate aduentus hoſtiũ, neq; conſilij habendi, neq; arma capiendi ſpatio dato, perturbantur, neſcij copias ne aduerſus ducere, an fuga ſalutem petere præſtet:quorũ timor quia fremitu ac concurſu facilè ſignificabatur,Angli magno in eos impetu erumpũt, cõmiſſoq; leui prælio, in fugam turpiſsimã nullo negotio conijciunt, quos circũeuntes paſsim aut interficiũt, aut capiunt:dein inſecuti in oppidum ſe proripiẽtes, tanta celeritate utuntur, ut prius oppidũ occupent, quàm ſe hoſtes intrò recipere poſsint. Cædes magna edita, Arthurus cum reliquo exercitu capitur, qui non multò pòſt Rothomagi in cuſtodiam traditus, parum ſuperſtes fuit. ac Pictones, Turones, & Andegauenſes per hunc modũ recepti ſunt. Diſcrepant autores de morte Arthuri:alij tradunt eum tentaſſe fugam, in tranſcendendis muris arcis, ac in

Sequanam

Sequanam delapſum,perijſſe:alij,angore animi abſumptũ:reliqui,prout magis conſtans fama eſt,à Ioanne morte affectum.Poſt mortem Arthuri,Guido Vicecomitis Toarſenſis filius,qui Conſtantiã eius matrẽ in matrimonio habebat,in uxoris opes ſuccedens Britanniam adeptus eſt.

At ubi Philippo nuntiatũ eſt de morte Arthuri,indignatus,hinc cauſam arripit,ad occupandos omnes Anglorũ tranſmarinos principatus:etenim Conſtantia Arthuri mater dux Britanniæ,Ioannis nomen ad Philippum defert,eumq́ parricidij accuſat.Francus diem Anglo dicit,ad quem cùm non cõparuiſſet,cauſa eum cecidiſſe,ac proprietatẽ omniũ locorũ quæ ille ut beneficiarius tenebat,ad ſe rediſſe decernit.Quare confeſtim cum uniuerſis copijs in Normanicũ agrũ contendẽs,grauiter loca omnia quacunq́ iter facit,deuaſtat,redactis in poteſtatẽ Conchis,Ruello,& inſula Andelina.Interea Ioannes uidens hoſtis malitiã nihil frigere,idq́ longè ſecus eſſe atq́ ſperabat,Dei ac hominũ fidem implorat,& in primis cum Innocẽtio pontifice de iniurijs à Franco hoſtiliter ſibi factis querit.Pontifex querelas Angli nõ aſpernatus,Franco per literas & oratores iubet,ut à bello tam nefario manus abſtineat,quò ſedatis domeſticis factionibus,Chriſtiani principes cõmuniter bello Aſiatico tandem aliquando ſeruiãt.Verùm Philippus cognita Ioannis infirmitate,nequaquã dicto parens,ad oppidũ Radepontem tutiſsimũ duxit:& quia capere primo impetu nõ potuit,locũ armis ſepſit,quem poſt decimũ diem,q́ obſederat,cepit:deinde uictor Caſtrumgaliardũ,quod,ut dictũ eſt,Ricardus ædificarat,ad Sequanã,aggrediendũ conſtituit:itaq́ paratis omnibus,quæ ad arcem oppugnandam opus eſſe uidebantur,ne fruſtra locum munitiſsimũ armis tentando,ſuis animũ minuat,quia intus bene magnũ præſidium erat,primò uallum circunducit,deinde turres ligneas diſponit,unde in obſeſſos tela facilius emitti poſsint,ac poſtremò die noctuq́ oppugnationẽ cõtinuat.Obſeſsi contrà freti natura loci atq́ uiribus,& prudentia Hugonis Guarnarij,qui arcis præfectus erat,Francos repellebant,& quò magis hoſtes appropinquare uidebant,hoc magis repentino clamore,telorumq́ multitudine ictus duplicabant,ſic,ut multos mortales uulneribus afficerent.Atqui Francus nulla difficultate aut incõmodo uictus,quòd laborantibus Normanis neminẽ uenire ſuccurſum ſentiebat,nihil oppugnationẽ remittebat,qua tandem obſeſsi defatigati,fameq́ preſsi,deſperantes de ſubſidio,deditionẽ neceſſariò fecerunt.Interea Ioannes Rothomagi agebat,animi pendens inopsq́ conſilij,miro affectus dolore,qui tamẽ cognita ſuorum cæde,rerumq́ ſuarũ detrimento,amenti ſimilis triſtitiam temporũ hilaritate condiens,Sardonium riſum,ut in prouerbio eſt,ridebat,perinde quaſi uiciſſet.Quare principũ quidam eius culpas palàm aſsignabant,quòd pateretur regnum ſuum à Franco tanta ignominia,tantisq́ incõmodis impunè affici:quibus ille qui præ ſe alios haud magni uſus eſſe putabat,inquit:Ecquid,quæſo,modò facit Francus aliud,niſi furtũ? quod equidem curabo,elaborabo,efficiam,ut paucis pòſt diebus cum uſura reddat.Ita cùm à ſuis malè audiret,animo debilitatus,in Angliam ſe recepit.

At Philippus ubi cognouit Anglum abijſſe,ut ne grauiter utendo uictoria,ita animos hominum irritaret,quò deſperata ſalute,ſolùm pro uita pugnando,acrius reſiſterent,primùm parum ab armis quieſcendum,deinde reliquos populos qui ſub Anglico erant imperio,partim muneribus,partim opimis

pollicitationib. ad defectionē ſolicitandos ſtatuit. Proinde dato negotio ſuis præfectis, qui animos populorũ conciliarent, atq; relicto exercitu, qui in Normania hyemaret, in Franciam redijt, primo quoq; tempore maioribus copijs eò uenturus reliqua loca expugnatum, ſi in fide Angli diutius permanerent.

Ioannes ubi in Angliam peruenit, non arma, non exercitum parat, ut hoſti reſiſtat, ſuisq; opem ferat, ſed omnia poſtponēda præ ſtudio auaritiæ putans, artibus tantummodo faciendæ pecuniæ exquiſitè ſtudet: quippe qui modò hunc, modò illum optimatem incuſando, quaſi non ſua pigritia, ſed illorum culpa, urbes cæteraq; loca tranſmarina amiſiſſet, uniuerſos mulctat: quod abſque odio domeſtico, maius ei detrimentum attulit. Nam Francus cùm cognouiſſet eum omiſſo bello, domi in exigendis pecunijs ſuorum odium in ſe concitare, coacto quàm magno ſtatim exercitu, Faleſiam inuadit, qua primo acceſſu capta, Danfrontum oppugnat, quod oppidani non multo labore uicti reddunt: inde uictor in agros exit, incitatoq; curſu prius ſine ullo timore rura incolentes opprimit, quàm confugere in oppida poſsint. qua celeritate ita animos omniũ terruit, ut omnem Normaniæ oram uſq; ad promontorium diui Michaëlis, paſsim accolis in deditionē uenientibus, occupauerit. Stabat adhuc in fide Rothomagum princeps ciuitas, & caput totius Normaniæ, ad quod oppugnandũ Philippus magnis itineribus acceſsit, ut ciues quos ex fama rei paulò antè geſtæ, terrore perculſos eſſe ducebat, repentino aduentu oppreſſos prius ad deditionem cogeret, quàm ut arma parare, aut auxilium ab Anglo petere poſſent: qui caſtris ſecundum mœnia poſitis, copias mediocribus inter ſe interuallis collocat, atq; omnibus uiarum aditis occupatis, horribilem ſpeciem inſpicientibus præbet: & antequã urbem armis adoriatur, quotidie per aliquot dies, ſuos copiarũ duces prima luce ad ſe conuenire iubet, ut ſeu quid agendum, ſeu quid adminiſtrandum ſuper oppugnatione foret, maturius deliberare poſsit: qui demũ capto conſilio, urbem oppugnare incipit, idq; certamen per multos dies cõtinuat: & quia parum armis aut uiribus proficiebat, ciues donis deuincire, item hortationibus ac promiſsis ad defectionē ſolicitare cœpit, identidem per nuntios admonens, ut conſiderarent inertiam ſui principis, qui non aliud eis auxilium mitteret, quàm alijs ciuitatibus adminiſtraſſet, nec ſpernerent honeſtas conditiones, quas paulò pòſt non eſſent habituri. Permouerunt hæc ita Rothomagenſes, ut de ſe pariter ac de rebus ſuis pertimeſcētes, oblatis obſidibus, inducias petiuerint in aliquot dies, quò poſſent opem à ſuo rege implorare, qui ſi intra illud tempus, obſeſsis non opitularetur, tum demum ſe fidei Philippi committerent. Itaq; impetratis inducijs, miſsi à ciuibus nuntij rogatũ auxilium in Angliam, Ioanni exponunt, quo in ſtatu res Rothomagenſis ſit, & quemadmodũ niſi maturè ſuppetias ferat, in hoſtium poteſtatem breui ſit uentura. Rex ab armis belloq; multò remotiſsimus, & rei ſuæ negligens, parum ſpei legatis de ſubmittendo obſeſsis ſubſidio dedit, qui deinde uacui ad ſuos ciues reuerſi renuntiarunt, nihil ſperandum ab homine otiũ maximè trahente, cauſæq; ſuæ altè indormiēte, perinde quaſi res ipſius minimè ageretur. Hoc uehementer Rothomagenſium animos conſternauit, quòd qui aliàs gloriari ſolebant ſe in fide erga ſuum principem ſemper permanſiſſe, idq; Ricardi teſtimonio, ut in fine uitæ illius docuimus, comprobatum erat, qui in ea fideli ciuitate cor ſuum ſepultum uoluerit, nunc

demum

demum niſi ſe cum bonis omnibus perditũ ire fruſtra ac temerè uellent, in hoſtium poteſtatem uenire cogerentur, à ſuo principe per ignauiam deſtituti: quocirca ut ſua fides teſtatior eſſet, deditionem tandiu diſtulerunt, dum expectantes fortunæ uiciſſitudinem, conſumptis intus cibarijs, fame ad extremũ penè ſuffocati ſunt, qua uicti ſe Franco dediderunt. Cuius rei antecedente fama, Arquenſes, & Vernolienſes, ac etiam qui in Anglorum poteſtatem paulò antè redacti rurſus fuerant, Pictones, Turones, & Andegauenſes exterriti, in Philippi fidem momento uenerunt: qui per hunc modum Normania atq; cæteris in Aquitania locis potitus, in Franciam uictor redijt. Atq; ita Neuſtria, hoc eſt Normania, quam CCCXVI antè annis Rollo dux occupauerat, à Francis recepta eſt. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCV, & cùm Ioannes regnare cœpit, quartus.

Ioannes eodẽ anno cùm magis eius principes quàm ipſum amiſſio Normaniæ & aliorum locorum ſolicitos haberet, ſimulans ſe bellum parare, quàm ingentem pecuniæ uim à populo exegit. Quod artificiũ cœlum ipſum deteſtatũ eſt, ſex continuas horas igne rubeſcente micans, quaſi furore & ira accenſum. Sub idem tẽpus Aleonora mater Ioannis mulier longè prudentiſſima, magis mœrore animi, quàm morbo conſumpta moritur. Quo etiam morbi genere illo ipſo anno Hubertus Cantuarienſis mortem obijt, quem nullius unquam rei in uita tam pœnituit, puduitq;, quàm quòd apud optimates, Ioannẽ regem creandum curaſſet, quem poſtea tanto regno indignũ, cum ſummo ſui animi dolore, clarius cognouit: ſed ſerò reſipiſcit, qui non poteſt factũ corrigere. Sedit Hubertus annus undecim, & mẽſes inſuper octo, ac dies ſex. Vacauit Cantuarienſis archiepiſcopatus deinde amplius biennium. Anno qui ſecutus eſt, paſſim uociferantibus cunctis, ob cladem ignominioſam acceptam, principes maiorem in modũ regem cohortati ſunt, ut honori conſuleret, ut incõmodis hominũ mederetur, ut ſaluti prouideret, ut Reipublicæ utilitati ſeruiret, quæ tam turpiter ab hoſtibus lacerata, uulnerata, mutilata eſſet. Quibus monitis Ioannes motus, claſſem parat, delectus militum habet, bellum ſimulat, prout euentus rei exin indicauit. Nobilitas uerò pro amore, quem in Rempublicam habebat, auida ulciſcendi iniurias, ſtudium principis in parandis armis, ac cæteris bello neceſſarijs æquabat, cùm rex uſus eſt tanta celeritate in itinere faciundo, ut de induſtria multos nondũ paratos reliquerit poſt ſe uenturos. Igitur inſtructa ad Portimuthum claſſe, ac militibus ad naues iam præmiſſis, ipſe nauem demũ conſcendit, ac uela uentis dari iuſſit, qui ubi aliquantulũ in altum proceſſit, mutato repentè conſilio reuertit, excuſans proditionem quorundam nobiliũ, qui ipſum ſequi quaſi noluiſſent, in quos, quamuis iniuſtè, grauiter paulò pòſt animaduertit. Per idem tempus, monachi Cantuarienſes inſcio rege, Reginaldũ illius cœnobij monachũ in Huberti archiepiſcopi demortui locum ſurrogarunt, qui clàm regno egreſſus, Romam petijt, acturus cum Innocentio Ro. pontifice, ut monachorũ legitimã electionẽ confirmaret. Quæ res multorũ cùm malorũ tum ſimultatũ inter ipſum Ro. pontificem, & regem Ioannem ſeminariũ fuit: nam cùm pontifex noluiſſet prius electionem probare, quàm teſtimonio fide digno ſibi conſtaret, eam eſſe legitimam, eiuſmodi parua mora fecit, ut monachi malũ malo accumulauerint: cùm enim accepiſſent Reginaldũ ipſius, uelut illi arbitrabanť, culpa nondũ eſſe pontificis

decreto antiſtitem Cantuarienſem factum, ut nouo obſequio regem iratū ſibi placarent, continuò rogarunt, ut de eius conſilij ſententia, ſibi liceret archiepiſcopū optare. Annuit rex libens petitioni, ſimulq; monachos eſt hortatus, ut Ioannem Nordouicenſem epiſcopū domeſticū ſuum, ac ſui familiaris ſenatus caput, renuntiarent archiepiſcopum, id quod monachi ut principi gratificarent, tanquam immemores prioris electionis, quam pro nihilo iam non obſcurè habebant, ultrò fecerunt, atq; Romam procuratores miſerunt, qui hanc ſecundam electionem à pontifice probandam curarent.

Iam ſextus agebatur annus ex eo anno, quo Ioannes regnare cœperat, qui fuit humanæ ſalutis M C C V I I, cùm Hugo ſanctiſſimus Lincolnienſis epiſcopus è uita migrauit. Is homo Gallus, Gratianopoli natus, uir acri ingenio, diuinarū rerū ac humanarū diſciplina mirabiliter excellens, uſq; à puero ſe in optimo degēdæ uitæ inſtituto exercuit, in quo adeò profecit, ut primus canonicus, prout uulgus uocat, regularis ſit factus, hortante patre, qui ſe in eum ordinē poſt obitū uxoris, ex qua hunc puerū ſuſceperat, antea aſcripſerat: deinde maioris abſtinentiæ durioriſq; uitæ cupidus, Cartuſianus monachus efficitur: in quo ordine nō modò ad unguē omnia quæ alijs aſpera uidebantˀ, ſeruauit & pertulit, ſed ſupra fidem, uigilias longiores obibat, frequentius abſtinebat, uitā deniq; duriorē agebat. Quo factum eſt, ut eius ſanctitatis nomen apud omnes longè celeberrimū, ita Henricū ſecundū regē Angliæ mouerit, ut eum ex Gratianopolitano cœnobio in Angliam accerſitū miſerit Reginaldum Bathonienſem epiſcopum: qui poſtquā in Angliam uenit, cœnobio Vithamio monachorū Cartuſianorū Vuellenſis diœceſeos præficitur, atq; non multò pòſt Lincolnienſis epiſcopus, ſicuti in uita Henrici ſecundi diximus, creatur. Tum ſanctiſſimo ſacerdotio Hugo præditus, maiorem integritatem, maiorem conſtantiam in rebus agendis præ ſe tulit: quippe qui nihil in ſe habens, quod non uirtute conſtaret, atq; à mortalibus ſumma laude efferretur, non blandiebatur principi, non fauore, nō gratia cuiuſquam à recto flectebatur, non denique minis aut armis à recta ſententia deducebatur, adeò, ut cùm magiſtratus quempiā ſacris initiatum grauiter mulctabant (mulctabant autē quotidie, quòd in regijs uiuarijs, aut ſaltibus feras uenando occidiſſet) nequaquam uereretur eos à cœtu Chriſtianorū ſua autoritate eijcere. Quod cùm ei culpæ aſſignaretˀ, quòd contrà ageret, quàm ius patriū foret, tum ut acerrimus iuſti æquiq; conſeruator, nō ſe reſcindere, uiolaréue legem, ſed ſeruare tantūmodo reſpondens, nihil ab incœpto deſiſtebat. Quinetiā tributa cùm à Ricardo, tum à Ioanne indicta deteſtabatˀ, conſtanterq; ac palàm pernegabat ſe imperatam pecuniam pro impio bello ſimultatū cauſa inter principes Chriſtianos gerendo, ſoluturū. Quare ita uſu ſæpe ueniebat, ut pecuniarū exactores regibus iubentibus, in Hugonis bona inuaderent, & ille eos religionis cōtemptores publicè denuntiaret, execrareturq; ſacris uetuſto more interdicēdo. Quod equidem pro ſupplicio non modico haberi cœptum eſt: enimuero cùm illis quibus ab Hugone ſacra interdicta eſſent, cuncta deinceps multò peſſimè caderent, atque illud uulgò obſeruaretur, tanto timore cæteri affecti ſunt, ut nullus deinde etiam iubente rege, auderet aut Hugonem uel eius res tangere. Quid, quòd ubi ipſe audiebat regem ob id ipſum ſibi uehementius ſuccenſere, quia ſcilicet tributa ſoluere negaſſet, uel eius quæſtores impiorū numero

habendos

habendos denuntiando, deterruiſſet, tanta tum modeſtia tum animi conſtantia, pariterqꝫ grauitate principem ipſum tractabat, ſimul bene monendo, ſimul coarguendo, quandoqꝫ blanda aſperis, quandoqꝫ iocoſa ſerijs uerba miſcendo, ut facilè iratum eius animum leniret, ab iracundiaqꝫ ad riſum & hilaritatē flecteret: qui eiuſmodi uenerandæ uirtutis periculum non cum uno duntaxat rege, ſed cum Henrico, & eius filijs Ricardo & Ioanne, in quorū tēpora inciderat, bonus antiſtes fecit. Tanta etenim eſt integritatis reuerentia, ut facilè nos illorum admonitionem, obiurgationem, reprehenſionē patiamur, quos certò ſcimus non eſſe improbos. Miraculis & in uita, & poſt mortem Hugo clarus extitit, qui ob id non immeritò inter diuos relatus eſt, celebrisqꝫ eius ſanctitatis memoria ubiqꝫ gentiū colitur, & præſertim Lincolniæ, ubi in princi pe æde eius corpus reuerenter ſeruatur.

Anno eodem (ut reuertamur unde digreſſi ſumus) Philippus rex Francus, qui iampridem in animo habebat omnia adimere Anglis loca tranſmarina, quæ adhuc in fide permanebant, cum magno exercitu contendit, poſitisqꝫ caſtris non longè à Lochijs, ipſum oppidum paucis antè annis à Ricardo dirutum ac reſtitutum obſidet, quo tandem capto, Chinonem oppugnatū pergit. Erat intus Rogerius Laſcius uir inter uiros, cum bene magno præſidio, qui præſentiēs hoſtis aduentū, ad reſiſtendū ſe quamcelerrimè potuit, parauerat. Franci poſtquam ad locum peruenerunt, neqꝫ interdiu neqꝫ noctu oppugnatione deſiſtebant. Oppidani autem de muro ſe defendendo, multos interim telis, lapidibus, cæterisqꝫ miſſilibus interficiebant, qui poſt aliquot dies continuo certamine defatigati, cœperunt ſenſim animum remittere, quòd hoſtis tantis uiribus inſtabat, ita ut diutius reſiſti non poſſet, ſi interea nullum ſubſidium à rege Ioanne mitteretur. Itaqꝫ nonnulli timidiores paulatim cœperunt noctu per muros lapſi ad hoſtes latenter perfugere, qui uitæ ſeruandæ cauſa, de ſtatu oppidi abundè docebant. Igitur Franci ubi intellexerunt intus deſperata penè ſalute trepidari, tanto impetu pugnam in omnibus locis redintegrarunt, ut ſtatim oppido potiti ſint. Ingēs Anglorū numerus captus, & in ijs Rogerius Laſcius. Exin Philippus captis aliquot caſtellis, & illis protinus dirutis, ac cæteris opportunis locis præſidio firmatis, in Britanniā tranſgreſſus Ligerim proficiſcitur, ubi arcem munitiſſimā expugnat, quæ ad Grapelitū promontoriū poſita, Anglis præſidio eſſe ſolebat, illuc ſe recipientibus. Cauſa uexandi Britānos fuit, quòd per eos dies Guido dux Britāniæ, uir Conſtantiæ, qui Arthuro priuigno in principatū ſucceſſerat, & ob id de iuuenis nece ulciſcenda nihil cogitabat, ſe cum Ioanne copulauerat, unà cum Sauaro Malleonenſi, & Almerico Luſiniano heroibus animi magnitudine pariter atque opibus præditis. Ioannes interim noua partim ſocietate, partim tot incommodis, contumelijsqꝫ tandem excitatus, exercitū claſſemqꝫ parat, atque ita Rupellam non multò pòſt curſu petit, ibique eueſtigio in terram eductis copijs, milites quamcitiſſimè fieri poſſit, paratos eſſe iubet, dein Andegauum uerſus mouet, & ubi iam loco appropinquat, ſuis cohortibus, equitibusqꝫ imperat, ut momento circundatis muris pro ſe quiſqꝫ urbem inuadat, & ipſe cum peditatu, cataphractisqꝫ militibus, interim portas ferro & igne aggreditur, quibus ad punctum temporis perfractis, nobilem ciuitatem primū militi prædæ dat, deinde aut captis, aut interfectis ciuibus, mœnia ſolo æquat, qui poſtremò in agrum

egreſſus,quicquid obuium eſt,pari clade afficit. Hac re cognita,finitimi populi ad Ioannem ultrò deficiunt,auxiliorũ multitudinẽ ſe ſubminiſtraturos pollicentes. Tali ille ſucceſſu animo ſublatus,in Pictones iter intẽdit,emiſſis quaquauerſum equitum turmis,ad agrum deuaſtandum. Interea Francus de his omnibus certior factus,cum inſtructo exercitu fit Anglo obuiam,qui in itinere Britannum ducem,Sauarum & Almericum prædam agentes, de improuiſo aggreſſus capit,omnemq; comitatum armis exuit. Quæ res Anglo & animum & uires plurimũ minuit. Poſt hæc,inceptum iter facere pergit,proximeq; hoſtem conſidet,ac poſtero die ut pugnæ auidus bene mane ſuos in aciẽ ducit. Atq; ita magnis utrinq; animis ad præliũ cõmittendum paratis copijs, ſignum iam expectabatur edendæ pugnæ, cùm interuentu quorundam tam antiſtitum quàm militum,qui apud reges plurimũ poterant,induciæ in duos annos utrinq; datæ ſunt, permutatis inuicem captiuis. Ac ita ab armis ceſſatum eſt,Franco in Franciam,& Anglo in Angliam ſe recipiente.

Secundum hæc pœnituit Ioannem uehementer cõplanaſſe Andegauũ urbem præclaram, præ qua nulla alia ei perinde cordi erat, quòd inde ipſe eſſet oriundus,quare miro ſtudio illud inſtaurauit,multoq; pulcherrimũ fecit. Per idem tempus Otho Romanus Imperator in Angliam uenit, quem Ioannes honorificè accepit,cum quo ſtatim conſilia iniuit,gerendi in Philippum belli: & quia ab eo magna eſt ſpe auxiliorum in eo bello faciendo oneratus, mox domum diſcedenti,ingentem dedit pecuniæ ſummam.

Interea Romæ lis ſub iudice erat,de Cantuariẽſi pontificatu, inter Reginaldum & Ioannem Nordouicenſem epiſcopũ à monachis prius electos,de quorum electionibus poſteaquã Romanus pontifex rectè cognouerat, utranq; irritam fecit,atq; ſua autoritate egit,ut monachi qui ea de cauſa frequentes Romam conuenerant, poſtremò optauerint Stephanũ Langtonũ diui Chryſogoni cardinalẽ, hominẽ etiam Anglũ,uirum probũ atq; doctiſſimũ, quẽ ipſe poſtea archiepiſcopũ fecit. Quibus rebus ita peractis,pontifex omnia per literas Ioannem edocuit,rogauitq;,ut Stephanũ Cantuarienſem ritè creatum,ob eius egregias uirtutes, cõmendatum haberet. Tulit rex periniquo animo repulſam Ioannis Nordouicenſis epiſcopi,quem Cantuarienſem creandum curarat,ac uſq; eò iratus eſt, ut primò publicatis omnibus bonis,in exiliũ egerit monachos,qui Cantuariæ erant,& qui Romam iuiſſent,patriæ hoſtes decreuerit:deinde pontifici per literas aculeorum ac expoſtulationũ quamplenas, reſponderit, ſe nunquam paſſurum,ut Cantuarienſi diœceſi Stephanus præeſſet. Hæc ubi Romæ nuntiata ſunt,Innocentius,ut par erat,demiratus,quòd Ioannes optimi uiri electionem hominis præſertim Angli non probaſſet,cœpit ut bonus pater crebris literis ac nuntijs regem monere, hortari, atq; rogare,ut abſtineret manũ à rebus ſacris, eiectos monachos reſtitueret, præſulem Cantuarienſem ritè factũ ſuam prouinciã obtinere permitteret. Quibus monitis tantũ abfuit ut Ioannes moueret,ut etiam multò ſæuius quàm antea, nõ ſacerdotalis ordinis uiros ſolũ,ſed reliquos ciues,qui Stephanũ iuuiſſent, tractaret. Ita Stephanus regi nullo ſuo in eum merito,odio erat,& ab alijs qui ipſius cauſa plectebantur, nõ poterat non male audire, ſecundum euangelicum uerbum, Nemo propheta acceptus eſt in patria. Quæ ubi ad Innocentiũ delata ſunt,ille minimè eam ferendam putans contumaciã hominis tantã,quæ nõ

cuiquã

cuiquã uni,ſed uniuerſo ordini perniciem allatura ingentem uidebatur,decreuit morbo latè peruadenti remedium adhibere: & quamuis nullum aliud magis opportunũ impietatis denuntiatione uideretur, id tamen dedecoris(non enim libenter illud faciebat)quamtardiſſimè tanto principi imprimendũ ſtatuit,quò ei ſpatium daretur ſuiipſius peccati agnoſcendi,corrigendiq́;.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCVIII, cùm Ioannes rex filium ex Iſabella ſuſcepit, quem Henricum nominauit. Innocentius pontifex audiens interim Ioannẽ obſtinatiſſimè in contumacia permanere,uehementer eius uicem doluit,quòd homo Chriſtiana pietate à pueris ritè inſtitutus, ita religionem negligeret,faſq; ac nefas iuxtà duceret:quare coactus eſt, ut ne malum latius manaret,in eum aliquid grauius cõſtituere:itaq; per literas mandauit Gulielmo Londinenſi,Euſtachio Elyenſi,ac Mangerio Vigornienſi epiſcopis,ut ad regem adirẽt,eumq́; ſuis uerbis cõmonefacerent,quò tandẽ aliquando uellet Romano pontifici obedire,religioni fauere,regno ſuo proſpicere,& ſi in errore maneret,tum in eum animaduerterent. Epiſcopi acceptis literis pontificis,rem mandatam diligenter geſſerunt,quorum admonitionibus & quidem ſanis nõ modò non obtemperauit Ioannes,uerumetiã eis ita bene admonentibus,ualde ſuccenſuit. Illi igitur deſperantes ſe poſſe læſam principis mentẽ ſanare,ut dicto parẽrent, tam populo quàm ipſi Ioanni,prius tamẽ, ut nõ nemo tradit, per decretũ pontificis, Chriſtianorũ cœtu excluſo ad X cal. Aprilis,in quem diem eo anno incidit paſcha,ſacris interdixerunt,atq; ſimul non multò pòſt in Galliam aufugerunt. Rex ea terrifica ſeueritate nihil porrò mouetur, ſed tum demum ſacerdotalem ordinẽ modis omnibus euertendum funditus conſtituens,cùm ubiq; à ſacris iam ceſſatum eſſet,bene multos continuò ſacerdotes ac pontifices extra regnum exigit,poſſeſſiones eorum occupat,& ut patriæ procella,ædes ſimul ſacras pariter ſpoliat. Quæ ſanè religionis labes ſtatum ſacerdotalem maximè deformauit: ſicut enim miſerabile erat, uidere in templis nulla amplius ſacra fieri,ita multò miſerabilius,non modò uidere,ſed tantum audire ſacerdotes probro paſſim haberi. Ioannes poſt hæc, magis hominum fidem,quàm Dei iram timens,iterum à populo iuſiurandum ſibi dandum curauit,ac confeſtim exercitum facere cœpit,ut Alexandrum ſecundum regem Scotũ, qui paulò antè Gulielmo patri demortuo ſucceſſerat, ad quem multos ex principibus Anglis continenter confugere audiebat, armis inuaderet,in eumq́; qui fœderis iura uiolaſſet,grauiter uindicaret. Inter hæc, Stephano Cantuarienſi antiſtite,qui miſerabiliter dolebat ſua cauſa ita patriã uexari, ſuppliciter rogante,pontifex conceſſit, ut nõnullis ſacerdotibus certis diebus rem diuinam facere liceret. At Ioannes cui amici ac optimates ſtudebant perſuadere,ut prius Dei ac hominum gratiam & beneuolentiam ſibi conciliaret, quàm bellũ moueret,non multò pòſt nihil conſiderans quid deceret, aut præſtaret,parato iam exercitu,in Northumbriam feſtinanter contendit,atq; inde progreſſus in hoſtium fines incurſans, pugnandi poteſtatem fecit. Scotus ſe Anglorũ copijs imparem ſentiens,& ob id,in rem ſuam non eſſe ducens,ut in præſentia manus conſereret,de amicorũ ſententia, abiectis armis ad Ioannem uenit,grandiq́; auri pondere ab eo etſi ægrè concedente,prout ipſe ſimulabat, pacem redemit. Exin Ioannes ſuis multò infeſtior, ut pari incõmodo nonnullos populos afficeret, quòd ſe ut impium denuntiatũ in Scotiam ſequi nega-

rint, nouum genus populationis excogitauit: cùm enim iam inſtaret finis menſis Iulij, quando in Anglia frumenta matureſcere incipiunt, omnia ſepta quibus cerui atq; damæ cum primis continentur, ſepimentis nudari, atq; foſſas circunductas oppleri iuſſiſſe fertur, quò ipſæ feræ latè currentes frugũ dulcedine allectæ arua depaſcerentur. Propter quod flagitiũ agricolæ paſſim uociferantes, omnibus precibus regem execrati ſunt, cùm aliter ulciſci non licuiſſet: nam feras ipſas occidere, capitale propè erat. Eodẽ anno cuſtos magni regij ſigni nomine Hugo, archidiaconus Vuellenſis, uir prudẽs, renuntiatur epiſcopus Lincolnienſis, qui cupiens à Stephano Cantuarienſi more maiorum ſacrari, cùm diceret uelle ſe Rothomagũ proficiſci, ut ab antiſtite illius urbis ſacraretur, facilè à Ioanne eundi poteſtas facta eſt. Is ubi in Normaniam peruenit, omiſſa uia quæ Rothomagum ducebat, Romam citato itinere petit, atque ibi à ſuo archiepiſcopo Cantuarienſi ritè fit epiſcopus. Quod ut Ioannes intellexit, inflammatus ira, bona Hugonis cõfeſtim publicauit, cum uectigalibus eius epiſcopatus, quæ in ſingulos annos à ſuis procuratoribus capi iuſſit: ac eiuſmodi longè moleſtiſſimis rebus male generatim in omnes mortales animatus, per illos quoq; dies acriter mulctauit Iudæos, affectis uarijs tormentis aliquot, quòd pecuniam dare recuſaſſent.

Dum his ſe Ioannes curis ac ſuos ſpoliationibus diuexat, fit certior Hybernos propè ab ſe eſſe alienatos: quare ut illi parem acciperent calamitatem, atq; Angli continenter patiebantur, nactus tempeſtatẽ idoneam exercitũ in inſulam traiecit: qui ubi Dublinum peruenit, antequam belli gerendi conſilia caperet, omnes qui campeſtria aut maritima loca incolebant, timore affecti ultrò ad eum uenere, iuſiurandumq; dederunt: quibus ita ad officium reuerſis, Ioannem Nordouicenſem epiſcopum præfecit: reliquos qui ſumma montiũ & loca ſylueſtria habitabant, licet parêre noluerint, tamen non eſt perſecutus, cùm iam inſtaret hyems, quæ ibi matura eſt. Quo celeriter confecto negotio, in Angliam redijt. Et quia illud idcirco ſuſceperat, ut lucrum faceret, & Hybernorum inopia conſilium fregerat, Anglorum opibus explendum cogitauit: itaq; affirmans ſe impenſam magnã in id bellum Hybernicum feciſſe, ingentem pecuniã à populo exegit. Agebatur iam annus undecimus ab eo, quo Ioannes regnare cœperat, cùm ipſe circa æſtatis exitum, ad obeundam profectus Vualliam, aliquot rebelles ſubegit, reliquos uerò obſidibus acceptis, in fide manere coëgit. Poſtea domum reuerſus, illo ipſo anno mutauit formam ciuitatis Londinenſis. Mutationis autem cauſam fuiſſe ferunt, quòd in caritate annonæ, non licuerit regiæ domus procuratoribus per Rogerium Vuincheſtyr & Edmundum Hardell Balliuos, emere in ciuitate frumentum, quod illi duo gubernatores ad cõmodum populi antea comparauiſſent. Qua re Ioannes cõmotus, Balliuos primũ magiſtratu priuauit, deinde ambos in cuſtodiã coniecit: ſed ſtatim pòſt cùm prece tum pretio placatus conceſſit, ut liceret ciuibus loco duorum Balliuorũ, in ſuis comitijs, quotannis in ſingulos annos, creare ſibi unum prætorem, ac binos uicecomites, quos uocant Shryuos. Primus fuit prætor Henricus Aluini filius, uicecomites uerò Petrus Duke, & Thomas Neel. Prætor Romano more, maior dicitur: Romani enim urbanũ prætorem, maiorem appellabant.

Romanus pontifex interim quem maximè omniũ cura noſtræ rei Chriſtianæ iuuan-

næ iuuandæ mordebat, ualde anxius, quòd Saraceni nō modò in Aſia Chriſtianos continenter armis premerent, ſed duce Hilmimolino, totam Hiſpaniā maximis calamitatibus afficerent, publico edicto omnes qui ferre arma poſſent hortatus eſt, ad opem noſtris ferendam. Sed nihil ei antiquius erat, quàm Anglū malè ſanum ad ſanitatē reuocare: quare primo quoqꝫ tempore Pandulphum uirū tam iuris & iuſtitiæ conſultū, quàm integritate clarū, & Durantū unum ex collegio Templariorū, legauit ad Ioannē regem, qui eum hortarent ut peruerſitatē relinqueret, errores deponeret, ad ſe rediret, cogitaretqꝫ, neqꝫ ſua, neqꝫ regni, neqꝫ deniqꝫ Chriſtianæ Reipublicæ intereſſe, ut ipſe diutius in tanta impietate uerſaret, quæ ei omniū uni in primis malo eſſet perpetuo. Illi cum ciuſmodi mandatis properè in Angliā profecti, cum rege ex Vuallia redeunte, nō procul ab oppido Northantono, obuiā facti in itinere, cōgrediuntur, à quo benignè accepti Northantonū ducuntur. Vbi loci poſtquā diu de concordia agitatū eſt, cùm Ioannes admiſſis cæteris omnibus conditionibus, nollet ſarcire detrimēta ſacerdotibus, aut alijs illata, legati uidentes nihil eſſe, quod morentur, infecto negotio in Gallias reuertuntur, atque pontificem de rebus geſtis certiorem faciunt. Ioannes nihil legatorū monitis melior factus, nō multò pòſt aliquot principes crudeliter mulctauit, qui hominis uitia ac tyrannidem abhorrentes, inuiti ſub eo militabant, ac proptereà in Vualliā euntem paulò antè minimè ſecuti fuerant. Per eos dies Reginaldus comes Bononiæ impius publicè iudicatus, quòd ſacrā pecuniā expilaſſet, & à Philippo rege principatu deturbatus, ad Ioannē confugit, magnoqꝫ apud eum in honore habitus eſt, dicente prouerbio: Pares cum paribus facilimè congregantur. Innocentius interea cognita ex legatorum literis, regis Ioannis pertinacia, uehementer demiratus hominis impietatē, cœpit in ſacro ſenatu cum patribus agitare, quonam pacto adduci poſſet, ut eam mutaret mentem. Poſt longam conſultationem, cuncti cenſuerunt Ioannem regia dignitate priuandū, qui ita religionem cōtemptui haberet, qui monita pontificia, imò Chriſti, quæ ipſius populiqꝫ conducerent ſaluti, nihil reſpiceret, qui ſe demū ab omni Chriſtianorū cœtu in dies ſingulos magis diſiungeret. Itaqꝫ pontifex urgentib. ante omnes Anglicis epiſcopis, qui patriæ mala dolebāt, primū cunctos populos, qui ſub Ioannis imperio eſſent, ſacramento abſoluit, quo tenebant: deinde ipſum Ioannem regni adminiſtratione abdicat, ac poſtremò regem Franciæ, cæteroſqꝫ Chriſtianos principes de huiuſmodi abrogatione certiores facit, admonetqꝫ, ut Ioannem ita repudiatū tanqꝫ Dei publicū hoſtem perſequant. Veruntamē ut cunctis notū fieret, nihil ſibi iucundius eſſe, quàm ut Ioannē ita delicti pœniteret, quò plenus fidei rogaret Deum ueniā, miſit iterū Pandulphū, qui Romam paulò antè cum bene magno Anglorū exulū numero redierat, eum Stephano Cantuarienſi antiſtite, alijſqꝫ epiſcopis Anglis in Gallias, ad Philippū regē, deditqꝫ ei in mandatis, ut cum illo cōmunicaret omnia in Anglū ſtatuta, hortareturqꝫ, ut Ioannem hominē impiū armis inſectaret, &, ſi id facto opus eſſe iudicaret, ad ipſum Ioannem inde pergeret, redderetqꝫ illi literas quas de meliore nota ſcripſerat, curaretqꝫ eum de praua deducere ſententia. Interea ubi fama per Angliam peruaſit, cunctos populos ſacramento eſſe ſolutos, ac regi imperium abrogatum, paulatim multi cùm milites, ciues, præfecti, & locorum cuſtodes, relictis arcibus, tum epiſcopi cum multitudine ſacerdotum à

A

Ioanne decedentes, eiusq; ſermonem & aditum defugientes, clàm in Gallias ſe proripiunt. In qua fuga nonnulli periere dolore animi confecti. In ijs fuit Gaufredus Eboracenſis antiſtes, cui Ioannis improbitas tantum inuſſerat doloris, ut ad extremũ ſuccubuerit. Vualli itidem qui nullo unquam tempore quieſcere potuerant, finibus egreſſi, agros omnes finitimos depopulant, nonnullis caſtellis ſolo æquatis. Quæ ubi Ioanni nuntiata ſunt, ira accenſus, obſides quos ſuprà diximus ab Vuallis paulò antè accepiſſe, ſupplicio afficit, atq; furenti ſimilis, nullaq; ſuorum calamitate ſatiatus bacchatur in omnes: alios enim magiſtratibus, alios præfecturis excludit, priuat, ſpoliat: à monachis alijsq; ſacerdotibus immunitates & iura conceſſa reuocat, ac rurſus illis redimenda proponit, adeò uniuerſos ſumptu penitus exhaurire geſtiebat. Ipſo illo anno omnia ædificia quæ ſuper pontẽ Londinenſem cõſtructa erant, ex utraq; parte ipſius pontis incendio abſumpta ſunt, quod prodigij loco habitum eſt.

Is fuit annus ſalutis humanæ M C C X I I, cùm Philippus rogatus à Pandulpho qui iam in Gallias peruenerat, ut in Anglum arma moueret, impigrè ac libens exercitum cum claſſe parauit, ut quamprimùm cum alijs principibus ad inuadendum animo & armis paratis, in inſulam tranſmitteret, ac prout pontifex iuſſerat, Ioannem regno pelleret, in eiusq; locum quempiam alium cui ueniret hæreditas, ſubſtitueret. Et quoniã id in primis Francus cupiebat, pro certo habens in rem quoque ſuam fore, ſi Ioannes pelleretur, ſtudioſius multò in illud negotiũ incumbebat: quippe qui deducta iam claſſe ad Sequanæ oſtiũ, ad iter ſe maturè parabat, cùm Pandulphus nõ ignarus periculoſum eſſe tantas copias traducere, & præſertim Francorum, quos numero militum & armis præſtantes, uel imperio inſulæ potituros, aut ſaltem prædas ingentes non ſine inſulanorum cæde acturos ſuſpicabatur, ſtatuit præire, atq; rurſus tentare, ſi mentem Ioannis dimouere poſſet, ratus ſi perficeret, optimè, ſin minus, nihil ſibi uitio dari poſſe. Quod equidem conſiliũ etſi paucis placebat, qui bellum cum Anglo quàm pacem malebant, Pandulphus tamen in inſulã locutum cum Ioanne, confeſtim tranſiuit. Quo tempore ipſe Ioannes cognito per exploratores aduerſariorũ conſilio, multitudinem hominũ undecunque contrahebat, atq; in littore contra Galliam diſponebat, ut appropinquantes littori hoſtes, aqua terraq; prohiberet. parauerat etiam claſſem, ut ſi caſus poſceret, nauale prælium faceret. At ubi legatum adeſſe cognouit, obuiã factus eum ad Douerũ humaniter accipit: tum ambo ſeorſum progreſſi, poſtquam officij ac honoris cauſa, pauliſper collocuti ſunt, Pandulphus ſic uerba feciſſe dicitur: Non puto te Ioannes ignorare Innocentiũ pontificem maximũ, ut ne ſuæ deſiderarent partes, & tuos populos iureiurando, quo tibi ab initio obligati fuerant, ſoluiſſe, & tibi, ut meritus es, Angliæ imperiũ abrogaſſe, atq; demum Chriſtianis principibus iuſſiſſe, ut te regno deijcerent, alterũq; ſurrogarent, quò contemptæ religionis meritas lueres pœnas. Quapropter rex Francorum Philippus in primis pontificis imperata facturus, paratum exercitum habet, inſtructaq; claſſe, ad Sequanæ oſtiũ, uentũ obſeruat ſequundum, quo flante, Angliam curſu petat, qui fretus tuorũ, ut ait, auxilio, qui te regem neq; appellant, nec eſſe uolunt, ſperat haud multo negotio te regno ſpoliatũ iri, & ſe illo facilè potiturum. Igitur cùm Deus tuo tibi merito iratus ſit, & tu tam ab omnibus hominibus male audias, quàm qui contra te ueniunt, bene audiant,

conſu-

conſulerem, ut iamiam dum locus gratiæ eſt, potius obedires iuſtis Romani pontificis præceptis, cuius dicto cæteri Chriſtiani principes ultrò audientes ſunt, quàm te ac tua fruſtra luctando perditum ires.

His dictis, Ioannes iam rebus ſuis penitus diffidens, ubi uidit parendi neceſſitatem imponi, animo ualde perturbatus, ac aliquandiu contabundus toruè circumſpiciens mente agitat, quale conſilium capiat: qui ad extremum imminentis periculi atq; ruinæ mole oppreſſus, inuitus grauatiſſimeq; iureiurando ſponſionem facit, ſe pontificis arbitrio ſtaturum. Itaq; non multò pòſt, perinde ac Innocentius mandarat, primū diadema capiti ademptum Pandulpho legato tradit, nunquam id ipſe aut hæredes accepturi, niſi à pontifice Romano: deinde promittit ſe benignè recepturū in gratiā Stephanū Cantuarienſem, cum cæteris epiſcopis, atq; alijs exulibus, & illis de iniurijs cumulatiſſimè ſatisfacturū, parſurumq;, ſic, ut nulli illorū fraudi ſit, quòd rebellaſſent. Tum Pandulphus uidens Ioannem iam malæ actæ uitæ ac facti ſui pœnitere, tanquam Romani pontificis uicarius diadema illi reſtituit. Ex quo fama eſt, Ioannem cupientem perpetuare memoriam muneris accepti, ea lege feciſſe ſe Innocentij beneficiariū, ut reges deinceps à pontifice duntaxat Romano iura regni conſequerentur. Cæterū has reconciliationis leges qui ſecuti ſunt reges minimè ſeruarunt, neq; annales Anglici de eiuſmodi deditione loquuntur. Quare illa omnia onera Ioanni tantummodo qui deliquiſſet, impoſita, non item ſucceſſoribus ſuſtinenda fuiſſe ſatis conſtat. Quibus rebus peractis, Pandulphus reliqua haud prius perficienda putauit, quàm Ioannes præſtitiſſet quod promiſerat. Itaq; interdictum haud intempeſtiuè tollendum ratus, quamprimū Rothomagum reuerſus eſt, regiq; Philippo ac alijs quæ geſſiſſet ordine expoſuit. Apud quoſdam uariè ſcriptum reperio de his quæ inter Ioannem & Pandulphum, ſuper reconciliatione eiuſmodi geſta ſunt, quæ ut ſcriptorum arbitrio conficta nequaquā cōmemoranda duximus. At Philippus qui ad tranſportandas copias, omnia iam parauerat, ſpemq; magnam uictoriæ adipiſcendæ animo conceperat, ubi de pacificatione Innocentij & Ioannis audiuit, ira uehementer accenſus, nihil placidè reſpondet Pandulpho roganti, ut ne ulterius arma in Ioannē ferat, qui terrore ac metu uindictæ diuinæ uictus ad ſe iam rediſſet, ſed de Anglo criminoſe ſimul ac cōtumelioſe locutus palàm prædicat, ſe non quieturum, ut ne fruſtra tantum temporis atque pecuniarum in comparando bello cōſumpſiſſe dicatur: quare cum ſuis ducibus quamprimū colloquium habet, quibus exponit quemadmodum in certam ſpem uictoriæ adductus ex opportunitate tam temporis, quàm aliarū rerum, optet, ut ſe ſequantur, cùm præſertim habeat ſecum epiſcopos Anglos ſedibus expulſos, & in illis reſtituendis, non dubitanter plurimum populi Anglici fauoris ſibi acceſſurum ſperet. Probarunt omnes regis ſententiam, præter Ferdinandum Flandriæ comitem: is Balduino ſucceſſerat, & quia Francus partem Flandriæ citeriorem de eo ui ceperat, clàm cum Anglo & Bononienſi comite ſentiebat: non mutauit tamen conſilium rex, ſed ſtatim iuſſit claſſem ſe ſubſequi, & ipſe cum expedita manu ſuorum Bononiam, & inde Grauelingam conceſſit, ut in Angliam claſſe proficiſceretur.

Dum hîc morabāt Philippus, quia Ferdinandus comes quem iam ſuſpectū habebat, non cōparuit ad dictū diem, ſtatuit Flandricū tumultū Anglico an-

teuertendũ, ueritus ſi aliter faceret, ne dum foris bellũ gereret, domi ſeditionibus laboraret: itaqꝫ bello iam incœpto omiſſo, contra Ferdinandũ uenit, & primò iubet claſſem ad Dammũ portũ duci. Dammus eſt alueus humano opere uſqꝫ Brugas deductus, per quē Oceanus influit inſtar fluminis nauigabilis: deinde ex eo loco præmiſſis leuis armaturæ equitibus, in agrũ egreſſus Casletũ & Hypras capit, & ijs præſidio firmatis, Brugas petit. Et quia urbs cum primis firma primo acceſſu capi non potuit, relicta bene magna manu, quæ eam oppugnaret, ipſe cum reliqua parte copiarũ Gandauũ obſeſſum cõtendit. Eſt hoc oppidũ multò munitiſſimũ procul à Brugis millia paſſuũ quinqꝫ & uiginti, quod Scaldis fluuius alluit, & quondã Gorduni tenuerũt. Ferdinandus interea uiribus tanto hoſti longè impar, ad Anglũ regẽ rogatũ mittit, ut tẽpeſtiua ſubminiſtret auxilia. Ioannes ubi cognouit Francũ omnẽ uim belli in comitem uertiſſe, lætus quòd metu pariter atqꝫ periculo iam careret, cõtinuò naues omnes bello inſtructas cum ingenti militũ manu, quã, ut ſuprà demonſtratũ eſt, metuens aduentũ aduerſariorũ iam antea cõtraxerat, ducibus Reginaldo Bononienſi, Gulielmo cognomento Longaſpata, & altero Gulielmo fratre ex concubina Sarisberienſi comitibus, ire ſubſidio amico iubet. Duces clarã nacti tempeſtatẽ, ubi in altum progreſſi ſunt, conſpiciunt frequentes circa Dammum naues. Porrò cùm is portus non eſſet omnis regiæ claſſis capax, magna pars nauium ſtabat in anchoris circa littus, & arbitrantes hoſtium eſſe, e ueſtigiò iubent nautas depoſitis uelis, curſum ſiſtere: quo facto, ſcaphas aliquot ſpeculatorias ad cognoſcendũ mittunt, ecquæ naues illæ ſint, ecquo præſidio cuſtodiantur. Ita uſu uenit, ut eodem momento præſidiũ cum bona parte nautarũ, exiuerit in agros, prædandi cauſa. Itaqꝫ accedunt ſpeculatores diſſimulatis perſonis, ueſtitu piſcatorio induti, & uidẽtes naues ſine cuſtodia eſſe, citato curſu redeunt, narrantqꝫ ducibus uictoriã in manu eſſe, ſi modò celeritate utantur. Duces eo nuntio lætati, iubẽt ſuos ſeſe ad certamẽ expedire, atqꝫ ſublatis uelis, recto curſu naues hoſtium petunt: primo acceſſu maiores quæ in anchoris ſtabant, nullo negotio, nautis ut uitã ſibi ſeruent, orantibus, ad punctũ temporis capiunt: reliquas quæ decreſcente Oceano in arena remanſerant, prius armamentis ac alijs bonis ſpoliatas comburunt, nautis qui in illis erant, fuga ſalutẽ ſibi quærentibus: eoqꝫ proſperè confecto negotio, alia minora nauigia quæ in portu ſtabant, itidem inuadunt. Hîc aliquid certaminis fuit: nam propter loci anguſtiam, nihil multitudo poterat iuuare pugnam, & magna pars præſidij cognito ex clamore & fuga nautarum, aduentu hoſtium, ad naues regreſſa acriter reſiſtebat. Sed cùm Anglus in terram egreſſus ex utraqꝫ parte portus telis ac ſaxis urgeret, & naues ſimul iunctæ pedeſtrem quaſi pugnam facerent, non potuerunt Franci diu impetũ ſuſtentare, qui poſt ingentẽ cædem utrinqꝫ factam, omnes ad unum capiuntur. Duces Anglici tali uictoria præter ſpem parta, incredibili lætitia affecti, naues captas meliores celeriter abducunt, reliquis in portu fractis, incenſis' ue, ac exercitum in terram egreſſum in aciem ducunt, ut cum Philippo fortè ſuis ſuccurſum ueniente, in itinere congrediantur. Quæ res uictoriam antè adeptam illis confirmauit: nam Philippus certior factus de periculo claſſi ac ſuis ex aduentu hoſtium repentino imminenti, ſperans ſe adfuturum ſuis in tempore, dimiſſa obſidione, dum ad naues quanta maxima poteſt celeritate properat, cognoſcit hoſtes claſſe iam potitos cum in-

ſtructis

ſtructis copijs,ſuum aduentū in itinere opperiri, ac Ferdinandum de uictoria certiorem factū à tergo ſubſequi. Igitur ne temerè manifeſto periculo ſe opponat,poſitis caſtris eo die nō longè à Brugis manet,poſtridie uerò in Franciam eo quo uenerat itinere contendit, nullo eum inſequente: quia hoſtis ſatis adepta uictoria contentus, perſequendū non exiſtimauit. Ioannes accepto de re bene geſta nuntio, mirum in modū ſe erexit, confirmauitq́;,confidens animo omnia ſibi in poſterum longè felicius caſura.

Erat ea tempeſtate eremita quidam nomine Petrus,homo Eboracenſis,qui aut diuino afflatu inſtigatus,quemadmodū uulgi opinio ferebat,aut magicis artibus eruditus,cō ſueuerat prædicere futura:& quia aliquoties,ita ut fit,prædicta accidebant, magna ei idcirco uelut uati neutiquā uano habebat̃ fides. Is dum Ioannes aduerſis affligebat̃ rebus,circa calendas Iannuarias, prædixit fore,ut ille ad diem qui aſcenſioni Chriſti ſacer eſt,de regno eijceret̃,ac ſiue ut dictis plus fidei tribueret̃, ſiue nimis arte confiſus, dixit non recuſaturū ſe ultrò mortē capere,ſi uaticinatio careret euentu. Igitur in cuſtodiā traditus,cùm aduenisset dies dictus, ſine ullo maiore accepto à Ioanne detrimēto, ipſius iuſſu, crudeliter cum filio,laqueo ſuſpenditur. Quod facinus plenum immanitatis nimiū omnes abhorruerunt,quia ipſe Petrus conſtanti fama uir ſanctiſſimus apud uulgus habebatur, & filius eius innocens ſupplicio unà affectus eſt.

Rex ut primū cognouit,ſicut diximus,de adepta uictoria in Flandria,ſublatus animo,ac nihil penſi habens,quòd regnum adhuc interdictum eſſet,confeſtim exercitum parat,ut in Aquitaniam aduerſus Francos, qui finitima paſſim loca iam uexabant, properet. Verùm negantibus ſuis ducibus ſe in Gallias ſecuturos,niſi prius deuotionis pontificiæ uinculo ſolutus,omnib. de iniurijs ſatisfeciſſet, ut placato diuino numine, felicius arma in hoſtes moueret, mutata neceſſariò ſententia, Vintoniam diuertit,ac ſtatim legatos cum literis mittit ad Cantuarienſem,Londinenſem,& Elyenſem antiſtites in Galliā, qui illos rogent ut cum cæteris exulibus in Angliam redeant,atq; literas eis dent, quibus tutum iter,& ſe ſimultatum omniū oblitum pollicebatur cunctis rediturum,quod per iniuriam illis detraxiſſet. Antiſtites acceptis literis,in Angliam cum alijs exulibus properè trajciunt,quibus Vintoniæ appropinquantibus rex obuiam factus, ubi propius acceſſit, proſpiciens in Cantuarienſem ad pedes ei ſubitò iacet, ac ſupplex ueniā petens,eum pariter atq; alios epiſcopos rogat,ut infelicē patriæ ſtatum miſerantes,uelint deinceps rebus publicis bene conſulere. His dictis,obortis ex lætitia utrinq; lachrymis,ſimul urbē ingrediunt̃,populo miro exultāte gaudio,ac plaudente, quòd uideret Reipublicæ caput cum ſuis tandē membris cōſentire. qui fuit annus ſalutis MCCXIII, & cùm Ioannes regnare cœpit, tertiusdecimus. Hîc Ioannes petens ſuppliciter ab archiepiſcopo,qui in Anglia uicarius erat Ro. pontificis, abſolutionem, iureiurando promittit ſe primò ordinem ſacerdotalem ab iniuria prohibiturū, deinde leges à priſcis regibus latas, & præſertim quæ diui Edouardi eſſe dicuntur,penè obſoletas,ad priſtinū uſum reuocaturū,quod populus in primis flagitabat, & poſtremò omnibus ſatisfacturum, quibus hactenus damnum dediſſet. Quo facto,de impietate abſoluitur. qui non multò pòſt miſſis oratoribus Romam, qui cum pontifice de tollendo interdicto agerent, cœpit dare operam,ut ſatisfieret,leges corrigerentur nouæ,ueteres reſtituerentur,ac reli

gionis decus ritè ſeruaretur,& earum rerum curandarum Cantuarienſi in primis negotium datum. Stephanus inde Cantuariam digreſſus,reſtitutis in cœnobium Cantuarienſe monachis, tum demũ ſuam prouinciã Cantuarienſem obtinuit,qui fuit ordine antiſtitũ ſecundus & quadrageſimus:poſtea rebus regni operã daturus Londinũ reuertit. Atqui fucoſa Ioannis bonitas nequiuit ſe diutius cõtinere,quin,ut uana erat,euaderet in nequitiã. Nam cùm Cantuarienſis cum cæteris nobilibus,qui auidi erant priſtinæ libertatis,ſedulò aliquẽ ſtatum cõmodum regni collocandũ curaret,& iam bene multa melius inſtituta eſſent,ille interim male in ſuos animatus timere cœpit, ne per ea ſibi deinde minus liceret facere, quod luberet: ex quo ualde pœnitens promiſſorum ſuorum, ac concordiæ reconciliationis, palàm clamabat ſibi impoſitum eſſe, atque idcirco nolle conuentis ſtare:eius tamen furorem Cantuarienſis ad tempus cohibuit,affirmando, de eo iuxtà atque regno actum fore,ſi datam fidem falleret. Dum his diſceptationibus tempus teritur, peruenit in Angliam Nicolaus cardinalis Tuſculanus epiſcopus legatus à pontifice miſſus, ut ſi Ioannes præſtaret,quæ recepiſſet ſe ſanctiſſimè ſeruaturum, interdictum tolleret: quẽ ille accepit perbenignè, libenterq; audiuit. Is curato ſacerdotalis ordinis negotio, nõ eo tamen ſtudio atq; integritate, qua epiſcopi & principes cupierant,antiſtitũ ac aliorũ ſacerdotum conuentũ fecit, cauſa res ſacras rectiſſimè conſtituendi:& poſtquã rex Ioannes bonã partẽ facultatũ,quæ integræ erant, reddiderat,atq; dimidiũ pretij per æſtimationẽ earum,quæ abſumptæ fuerãt, dederat ſacerdotibus ac prophanis hominibus, quos perperàm ſpoliaſſet, ad III cal. Iulij,anno ſalutis humanæ MCCXIIII, interdictum ſua autoritate ſuſtulit,poſt annos ſex, ac menſes tres, diesq; duodecim, quàm Anglia eo terrifico iuſtitiæ telo percuſſa fuerat. Per eos dies Eboracenſi diœceſi poſt obitum Gaufredi uacanti,Gualterus Graius Vigornienſis epiſcopus præficitur, qui in ordine Eboracenſium antiſtitum trigeſimustertius ponitur.

Ioannes ordinatis hoc modo domi rebus,deinde bellis externis ſibi ſeruiendum ſtatuit: itaq; miſſo ſtipendio ſuis ducibus, qui Ferdinando comiti Flandriæ aduerſus Francũ auxilio ierant,ac cõfeſtim coacto magno exercitu, cum multarũ nauiũ claſſe Rupellã petit, ubi in terrã egreſſus Andegauũ inſtructo agmine pergit, illudq;, uti antea inſtituerat,ſtudio inſtaurat. Dum autem hîc moratur, Pictones Francorũ dominatũ iam perhorreſcentes ad eum deficiunt, quorũ ille auxilio auctus,ad rem Britannicã occupandam animũ intendit,eo præſertim conſilio,ut Francorũ uires partim debilitet,partim à Flandrico bello auertat,quod propediẽ imminebat,in quo ductu & auſpicijs Othonis Imperatoris de rerũ ſumma agendũ ducebat: quare ineunte iam uere,in agrum finitimũ cum omni equitatu exit.uſq; ad Nanetum mœnia ea populatio peruenit:ingentẽ cladẽ terroremq; faciunt equites. At nõ multò pôſt Britannica iuuentus,ductore Petro Roberti Druidum comitis filio,qui Adelam Guidonis ducis filiam habebat uxorem,ad prohibendã populationibus patriam, in campũ deſcendit, ad manusq; cum hoſte uenit. Pugnatur à principio acriter, ſed ſtatim pôſt Britanni armis & metu uicti,in fugam ſe uertentes certamen deſerunt. Plus hominũ capitur,quàm cæditur,inter quos fuit Petrus,cum bene magno nobiliũ numero,quos Anglus cõtinuò in uincula abreptos,Andegauum mittit. Exin arcem munitiſſimã ad ripam Ligeris ſitam,quam Mona-

chirupem

chirupem uocāt,oppugnare aggreditur:& quia primo aduentu cognouit magnum intus præſidiū Francorū eſſe,& non paruo negotio capi poſſe, uallum circunducere, tormēta locis opportunis aptare, ac mœnia uerberare feſtinat. Dum ita oppugnatio non reſpirat,nuntiatur ei Ludouicū Philippi filiū cum ualido iuuentutis robore,ſuis ſuccurſum uenire.Qua re cognita,Ioannes qui uidebat ſibi cum immenſo hoſte rem fore,& Pictonibus parum fidebat,ut ne periculū adiret,ſoluta obſidione,Andegauum ſe recepit.Ludouicus poſt Angli diſceſſum,affectis ſupplicio defectionis autoribus,Pictones in poteſtatem redegit.Interea pater eius Philippus pari euentu, ſed ſingulari certamine, ad pontem Bouinū in Flandria, coniecit in fugam Othonem Imperatorem, qui eò cum innumerabili exercitu uenerat, ut rem Anglicam pariter & Flandricam iuuaret, cui ſuprà ſcripſimus Ioannem pecuniam in ſumptus eius belli apparatus dediſſe,atq; Ferdinandum Flandriæ, Reginaldum Bononienſem, & Gulielmū Sarisberienſem comites cum multis alijs heroibus,qui ſub Ioanne ſtipendiū merebant,uictos cepit,deleto uniuerſo illorum exercitu. Quod ubi ad regem Ioannem perlatum eſt,tantum ei moleſtiæ aſperſit,ut primò totum diem nihil cibi capiēs,uitam inedia finire cuperet:deinde præ iracundia, triſtitia animi in furorem uerſa, nullis uerborū contumelijs parceret, palámque uociferaretur,non poſſe quicq; ſibi bene cadere, poſtquam cum Deo & Romano pontifice in gratiam rediſſet:id quod cùm ſæpius repeteret, exijt in uulgus non illepidum,incerto autore dictum:Ideo nihil ſequundi Ioanni ſuccedit,quia neq; Deo neq; hominibus reconciliatus eſt.Sanè is nuper rerū omnium neceſsitate coactus,pontifici parēre ſimulauit,& de iniurijs præ multitudine mortalium,quos læſerat,paucis omnino ſatisfecit. Ex huiuſmodi igitur rerū euentis diſcant Chriſtianæ religionis homines, illud pſalmi carmen apud omnes prouerbiale longè ueriſsimū eſſe : Initiū ſapientiæ, timor domini:hoc eſt, ſapientiæ eſt, timere Deum: quandò qui contrà agunt, eos dubio procul cita manet pœna. Porrò ne longè exempla quæramus, creditū eſt Othonem Imperatorem,Ferdinandum Flandriæ,Reginaldū Bononiæ,& Gulielmum Sarisberienſem comites apud Bouinum pontem,eò infeliciter dimicaſſe,quòd ab Innocentio pontifice iampridem ut Dei ac legum nihil metuentes,impij iudicati,& ex Chriſtianorum cœtu eiecti fuiſſent. Sed ipſe Ioannes in primis documento eſt,qui ob iram Dei,cuius religionem non magni omnino faciebat,& duriſsimam uitam uixit,& miſerrimam mortem obijt.Secundum hæc, Ioannes amiſsis amicis quorum pleroſq; hoſtis ceperat, cæteri aut ab eo defecerunt,aut ſimulato animo in officio permanebant,& iam ſeditionibus ſenſim domi renaſcentibus, ſe in afflicta perditaq; fortuna eſſe conſpiciebat,qui idcirco tantùm ut tutius res domeſticas curare poſſet, externas componendas exiſtimās,miſsis ultrò citroq; legatis,inducias quinq; annorū cum Franco pepigit,atq; ſtatim pòſt in Angliam reuerſus eſt.

Cùm ita ab externis bellis otiū eſſet,dehinc totum regnū diſcors cœpit inteſtino palàm odio flagrare,propter leges diui Edouardi nondū,prout Ioannes promiſerat,reſtitutas,abrogatis alijs legibus,quæ regi maximè cōmodo, non item populo erant. Quapropter optimates aliquot arbitrantes non eſſe diutius tantum mali ferendum,ad Burienſe cœnobium diuo Edmundo dicatum conueniunt,ſimulantes ſe ueniæ cauſa eò iuiſſe, Hîc de tyrannide regis

cõmuniter queruntur, frementesq́ ſecum conferunt ſe militiæ pro regno ſæpe dimicaſſe, & domi continenter à ſuis regibus opprimi, qui freti legum iniquitate omnia auderent, apud quos, ſi qui iniuriã expoſtularent, illos reſpondere, non iniuriam eſſe, ſed ius: & propterea fortium uirorum & magnorum hominũ eſſe prouidere, quò hæc mala per bonas leges, quibus eorum maiores quietius uixiſſent, tollerentur. Iſtis atq́ talibus dictis uniuerſi ilicò concitati, conſtituunt ad Ioannem adire, & ab eo petere, ut promiſſas tandem aliquando leges daret: & quoniam certò quaſi ſciebant principem id iniquo animo laturum, quò ergo poſtularent magis minaciter quàm ſuppliciter, arma pro ſe quiſq́ parare decreuit, ut ſi in eiuſmodi poſtulatione legum, fortè manibus non temperaretur, poſſet illis uti. Ac ita coniurati, loco & tempore conſtituto, quo regem conuenirent, datoq́ negocio ætate grauioribus, qui nomine omnium loquerentur, abeunt. Ioannes interim Vigorniæ erat, ubi clàm certior factus de principum conſpiratione, ſecumq́ cogitans rem haud parui momenti ſupra caput eſſe, acto die natali Chriſti, qui incidit in annum ſalutis M C C X V, continuò Londinũ proficiſcitur, quò pari atq́ ille etiam principes celeritate adfuere, relictis ſuis ad ſuburbanos uicos, ut ſi opus foret, armati præſtò adeſſent. Tum optimates regem adeunt, poſtulant, rogant leges, ac uetera inſtituta, quibus olim reges populum Anglum bene rexiſſent, & quæ ipſe iureiurando ſe in priſtinum uſum reuocaturũ promiſiſſet, cæteris recentioribus legibus quas meritò unuſquiſq́ iniurias appellare poſſet, abrogatis: atq́ reliqua omnia flagitant, quæ ille prius recepiſſet ſe ſanctiſsimè obſeruaturum. Ioannes ad rogatum aliter atq́ animo ſentiebat, placidè reſpondet, quippe qui putabat cùm tutius, tum facilius eſſe, leuibus remedijs concitatos animos flecti, quàm frangi. Itaq́ promittit paucis pòſt diebus ſe poſtulatis operam daturũ, ac ut maiorẽ fidem uerbis habeant, curat ut Cantuarienſis & Elyenſis antiſtites cum Gulielmo Mareſcallo comite Gloceſtriæ, cui Aleonorã filiam locarat, pro ſe promiſſa faciant, id quod illi fide optima promittũt. Quare mitigatis animis, principes domum abeunt.

At rex cui nihil alienius erat, quàm ex poſtulatis quicquam concedere, quod ex uſu ſuo minimè eſſe pro certo habebat, proſpiciens rem breui tempore ad uim ſpectaturam, iam tum ſibi timebat, exercitum parabat, loca tuta muniebat, quibus ſe, cùm opus foret, contineret. Principes etiam qui ſtudium regis in comparando bello non ignorabant, copias in unum maturè cogunt, quibus ex communi omnium conſenſu, filium Gualteri principis nomine Robertum, uirum conſilio bonum & uiribus ualentem præficiunt, quò iniuriam propulſare poſsint. Secundum hæc ad Cantuarienſem ueniunt, traditáque ſchedula, in qua petitiones continebantur, rogant, ut ſententiam regis de illis rebus exquirat. Ille cupiens ſeditiones extinguere, regem conuenit, hortatur, etiam atque etiam ſupplicat, ut ſuis principibus ſatisfaciat, ac ſimul poſtulata oſtendit. Rex ubi quæ petebantur (petebatur autem noua regni ſtatus magis populo commodi collocatio) inſpexit, furore accenſus dirum iuſiurandũ uoce magna iurat, ſe nunquam ea conceſſurum. Quod cùm ad optimates perlatũ eſt, ad arma extemplò concurrũt, inſtructoq́ agmine Northantonum properantes obſident. Sed paulò pòſt, quia nihil proficiebant, quòd oppidani exante muniti erant, & ipſi adhuc

carebant machinis bellicis,ſoluta obſidione,ad Bedfordienſem arcem oppugnandam pergunt,quam Gulielmus Bellicampus præfectus loci, qui ſecretè cum eis ſentiebat,confeſtim tradit. Vbi dum moram faciunt in muniendo loco,atq; præſidio firmando, accipiunt literas à ciuibus Londinenſibus multò à rege alieniſsimis,celeri nuntio miſſas,quibus ſignificabant ſe recepturos noctu intra mœnia, ſi præſidium idoneum ad tutandam ciuitatem mitterent. Hoc nuntio accepto mira affecti lætitia,quòd longè princeps ciuitas regni ultrò ſuas partes ſequeretur,quatuor cohortes Londinum mittunt, quas ciues nocturno tempore introducunt,atq; poſtridie quàm receperint,manifeſtò deficiunt. Ioannes qui ad caſtrum Vindeſorium interea erat,exercitumq; collectum in hoſtes quamprimũ educere decreuerat,cognita Londinenſium defectione,conſilium mutat, & illinc diſcedere non auſus penè metu corruit, quia uerebatur,ne ſtudiũ Londinenſium cæteræ ciuitates ſequerent̃. Quapropter ut præſens malũ tempeſtiuè reprimeret,ſtatuit aduerſarios circumueniendos fraude,ac ſtatim legatos miſit,qui dicerent principibus, ſe omnia ex eorũ ſententia facturum, ſi ad Vindeſorium caſtrum conuenirent. Principes cum inſtructis copijs (non enim confidebant Ioanni) à caſtro longè millia paſſuum tria conſident, quò & ſtatim rex accedit, ac modò hunc, modò illum placidè, amicè,honorificè appellando,poſtulata ultrò concedit:& ut faciat,quò confidant,permittit aliquot eligi uiros graues,qui quod conceſsiſſet,ritè ſeruandũ curent. Hoc inſidioſo beneficio Ioannes mirum in modum omnium ſibi animos deuinxit,effecitq;,ut crederent ipſum omnia liberalitatis,non metus cauſa conceſsiſſe. Atque ita optimates læti tanquam deſiderij compotes, Londinum diſcedunt.

Rex autẽ qui ira & odio agitatus nihil bona fide promiſerat, poſtero die noctu & clanculũ cum paucis Suthantonũ proficiſcitur,atq; in Vectem inſulam tranſmittit. Hîc re ad regium ſenatum delata,agitatur ecquid remedij adhiberi poſsit,quo principũ mentes ſanentur: & cum alij alias dixiſſent ſententias, bonæ conſiliariorum parti permagnum uiſum eſt, ac peropportunũ, ſi à Romano pontifice auxilium peteretur. Itaq; Gualterus Vigornienſis & Ioannes Nordouicenſis epiſcopi,cum Ricardo,qui ex Mariſco erat,primo quoq; tempore ad Innocentium pontificem oratores mittuntur, qui eum de ſeditione principum doceant,exponantq; regem ſuorum uiribus coactum reddidiſſe populo leges,& immunitatem regno exitialem:& quia ea omnia ſine autoritate ipſius pontificis, qui in primis in regnum Angliæ ius habet, acta eſſent, ideo uelit ea ipſa irrita facere,mandaretq; principibus,ut ſuo regi pareant. Quibus rebus conſtitutis,regi in Angliam inde regreſſo,nõ dies nox'ue ulla quieta fuit, quippe qui neque loco neque mortali ſe cuiquam ſatis credebat, ſed atque hîc atque illic ſæpe contrà quàm regium decus poſceret, interdiu manebat, ac noctu requieſcebat, ut hoc pacto eatenus à bello pariter atq; periculo uacuus eſſet,quoad intelligeret, quale auxilium à pontifice expectandum foret. Principes ſe Londini continebant,ac quotidie cum ciuitatis ſenatu,quem Rogerius Alanus eo anno urbis prætor frequenter cõuocabat,de rebus agendis conſultabant,& quia ubi gentiũ Ioannes eſſet,neſciebant, fraudem ſuſpicabant̃. Legati interim Romam perueniunt, pontificiq; mandata exponunt. Doluit Innocentius tantũ diſſenſionis inter regem & principes eſſe: & quia

antiſtites legati regíj in patrũ ſenatu, cauſa propoſita contentionis, iureiurando affirmarunt, ius cum ſapientiſsimorũ hominũ iudicio, facere cum rege, omnemq́ culpã in principibus reſidere, pontifex ſua autoritate decreuit irritũ & inane eſſe, quicquid immunitatis Ioannes paulò antè metu armorum, populo dediſſet. Itẽ per literas optimates admonuit, ut quamprimũ depoſitis armis, ſui regis dicto audientes eſſent. Oratores accepto præſcripto, ac literis eiuſmodi pontificis, in Angliam confeſtim redeunt. Rex cognito oratorum reditu, paulò antè ad caſtrum Vindeſorium profectus eſt, quò & legati acceſſerunt, à quibus intellexit pontificem Romanũ omnia ex ſententia decreuiſſe. qua re aliquantulũ confirmatus dat operam, ut decreta pontificis principibus declarent, mandenturq́, ut illis tandẽ ſtent. Atqui optimates cognita fraude, quam ſuſpicabantur, indignati promiſſa legum diu expectata in ludibrium uerti, non modò decreto tanquam parum æquo non obediunt, ſed pontificis iudicium ut iniquũ incuſantes, qui Ioannis & antiſtitum qui ei in conſilio erant, circumuentus dolis, ita decreuiſſet, non cognita prius alterius partis cauſa, arma raptim capiunt, uociferantes ſe tantam iniuriam ferro, cæde, & ſanguine uindicaturos, aduerſus iniquum tyrannum, qui ita ſuos principes, ſuos ciues ludificatus eſſet. Igitur exercitũ quem penè depoſuerant, extemplò in unum cogunt, atq́ arci Roceſtrenſi præſidio ſatis ualido firmatæ, Gulielmum Alba nactum uirum militaris artis peritũ præficiunt. Ioannes ubi cognouit principes cõtempto pontificis præſcripto, magis ſibi quàm antea infeſtos, iratosq́ factos eſſe, iterum legatos Romam mittit, qui pontificem de contumaci principum ſuorum reſponſo certiorem faciant, & deinde Roceſtriam profectus, arcem ubi bona pars nobilitatis erat, circumſidet, atq́ interim ad Ferdinandũ comitem Flandriæ, qui ſe magno pretio à Franco non multò antè redemerat, rogatum mittit auxilium, id quod ei Ferdinandus memor beneficíj accepti, duce Fulcaſio Brentæo, ſtatim miſit. Ioannes igitur noui militis aduentu auctus, in cuius uirtute ſpem maximam ponebat, ita obſeſſos die noctuq́ oppugnando preſsit, ut poſt ſexageſimum diem, quàm arcem obſidione cinxerat, ad deditionem compulerit. Quo proſperè confecto negotio, bipartitò diuidit exercitũ, ut altera pars Londinum oppugnet, cui præficit Sauarũ Malleonenſem Pictonem, ac Fulcaſium uirũ crudelitate inſignem: alteram ſecum ducat in agrũ Eboracenſem, aduerſus principes, quos audiebat illic nouum facere exercitũ. Per idem temporis pontifex Innocentius permotus, quòd principes ſuo præſcripto nõ paruiſſent, omnes qui contra Ioannem arma tulerint, religionis hoſtes iudicauit, præcepitq́ Petro Vintonienſi epiſcopo, & abbati Redingienſi, ut illos per totum regnũ numero impiorũ habendos declararent: quibus tamen id facere nõ licuit per Cantuarienſem epiſcopũ, qui principibus fauebat, cui ob illud ipſum poſtea ſacrarũ ædium ingreſſu, ſacrificíjsq́ interdictũ eſt, qui Romam citatus nihil fuit propius factũ, quàm ut archiepiſcopatu priuaretur, ſed ad ultimũ quorundam Cardinaliũ rogatu, ueniam impetrauit. Cæterũ Innocentius nonnihil ſibi inuidiæ apud omnes parauit, ex eo ſtudio, quo Ioannem regem, quem cognorat minus probum, complecteretur. Interea Ioannes in Eboracenſem agrum profectus, quicquid quod ſpeciatim nobilium eſſet, domos, uillas, prædia, igne & ferro deuaſtat, ſimul quoſcunq́ qui in prouincia genere aut opibus excellerent, omnes generatim aut

ſpoliat,

ſpoliat,aut ſupplicio afficit cauſa ulciſcendi,uti prædicabat,iniurias.Itidem facit in agro Londinenſi alter exercitus,qui ad extremũ uidens nullã eſſe ſpem expugnandæ urbis per obſidionẽ, longè lateq; progreſſus Bedfordiam cum arce capit,quæ Fulcaſio à rege dono datur,ac deinde prædando uſq; ad Elym inſulam peruenit:quo tempore cùm tanta eſſet uis frigoris, ut per aquas quibus inſula circundatur, congelatas, iter tutum tranſeuntibus præberetur, facto impetu, in inſulam euadit,qua circunquaq; unà cum templo ſpoliata, magnam prædam abigit.

Optimates tot malis uno tempore affecti,hinc rege bona dilacerante, liberos &uxores aut iugulante,aut in uincula dante,illinc pontifice Romano acriter aduerſante, quorſum ſe uerterent, quíduc conſilij, quamobrem inueniretur remedium,caperent, omnino ignorabant:etenim amiſſa magna parte ſuorum in arce Roceſtrenſi, nequaquam armis certare cum Ioanne audebant, & eidem confidere,qui paulò antè datam fidem fefelliſſet, minimè tutum ducebant. His igitur difficultatibus preſsi ab hoſte auxiliũ petendum conſtituũt: itaque inito conſilio, Ludouicum Philippi regis Franciæ filium,cum quo, ut ſuprà dictum eſt,Blanca Alphonſi regis Caſtellæ filia, Ioannis ex Aleonora ſorore neptis nupta erat,ſibi regem optant,miſsisq; nuntijs cum obſidibus in Gallias, iuuenem rogant,ut ſuis quamprimùm ſuppetias ferat. Philippus nactus hanc opportunitatem regni Angliæ potiundi, quemadmodum arbitrabatur,nuntijs reſpondet,filium quamcitiſsimè poterit, adfuturum ſuis optimatibus,cum ingenti armatorũ manu,ac ſimul ſtudio claſſem parat. Ioannes cognito principum conſilio,celerrimis nuntijs pontifici omnia ſignificat, rogatq; ut ſua autoritate Ludouicum remoretur,moneat,prohibeat, ut ne in Angliam traijciat,néue rebellibus quos ipſe extra Chriſtianorum cõmunionem eieciſſet,opem ferat.Pontifex cupiens Ioanni ſubuenire,miſit legatũ nomine Vallonem ad Philippũ regem,qui eum modis omnibus à bello Anglico dehortando auerteret.Audiuit Francus quæ legatus expoſuerat,ſed nullis rationibus adduci potuit,ut auxiliũ principibus Anglis negaret,aſſerens Ioannem nõ eſſe legitimũ regem Angliæ,quòd regnũ à principio Arthuro nepoti eripuiſſet,ac poſtea tam oblitus ſui, quàm immemor patriæ, inimicusq; ſuæ dignitatis,ceſsiſſet ipſius regni iure Romano pontifici,& is illud ſibi legitimè partum affirmaret: & quia id ſine principũ conſenſu feciſſet, iam ſuo delicto, omni regio honore priuatũ eſſe.Igitur legatus cũ uideret nihil eſſe,quod amplius laboraret,ut ne fruſtra apud Francũ tempus tereret,in Angliã properauit,quò Ioannis aduerſarios iampridẽ impiorũ numero per pontificis decretum habitos,per totũ regnũ religionis hoſtes denũtiaret.Ludouicus aũt ut legatũ antecederet,celeriter exercitu in naues ducto,citius opinione omniũ, ſeſe ad Sanduicũ Cantij portũ appulit,expoſitisq; in terrã copijs,triduũ in littore conſedit,ad eum interim confluentibus principib.ac ſigillatim ſuaq; ſponte iuſiurandũ conceptis uerbis dantibus.Ioannes ſub aduentũ Ludouici,Douerum profectus,conſtituerat hoſtibus in itinere occurrere,atq; manũ cum illis conſerere: uerũ ut ſuapte natura timidus, ſuſpicans ne milites Flandri quorũ maiorẽ numerũ in exercitu habebat,ad Francũ,quem haud peius quàm Anglum oderant,deficerent,mutato repentè conſilio,arcem Douerenſem muniuit,relictoq; loci præſidio Huberto Burgenſi uiro lõgè fortiſsimo,Cantuariã

reuertit, ac inde pauens atq; fugienti ſimilis Vintoniã conceſsit. Ludouicus cognita Ioannis fuga, tutus ire pergit per Cantium: quo ſtatim cum omnibus arcibus, præter Doueren ſem, ſubacto, Londinũ peruenit. Hîc principes congregati Ludouicũ regem ſuum declarant, ac pro ſe quiſq; in eius uerba ultrò iurat, rogans, ut leges ac uetera inſtituta ſeruet. Tum Ludouicus coràm ſic uerba feciſſe fertur: Recipio ueſtram principes, doc̨q; uobis meam fidem, me inſtituta patriæ ſeruaturũ, & Anglici populi potius quàm meorum cõmodorum memorem, uos qui mihi ſecundum parentes eſtis chariſsimi, omnino ab iniuria prohibiturũ: quippe qui non regni uel opum cauſa, quas pater rex potentiſsimus ſatis nobis amplas parauit, huc ueni, ſed ne dicerer ingratus, ſi nõ ueniſſem uobis auxilio, qui me ueſtrum ſponte regem conſtituiſtis, néue timidus, ſi tam iuſti belli occaſionem neglexiſſem. Igitur fideles eſtote, mec̨q; ſequimini: efficiam enim, ut regnum Angliæ ſuam dignitatem, & uos ueſtram libertatem recuperetis.

Hæc poſtquam fama uulgare cœpit, rumorq; per inſulã peruaſit, populares ultrò in noui regis fidem ueniunt, quod complures Ioannis quoq; milites faciunt. Atq; ita Francus ex inimico factus amicus, Anglo copulatur. Approperauit Londinum ad Ludouicum & Alexander rex Scotiæ, cum electa militum manu: & quia auxilio ibat populo, idcirco ab Anglis toto itinere bene acceptus eſt. Ludouicus ſic uiribus auctus, auſtralem Angliæ partem, præter Vintoniã, ubi ſe Ioannes continebat, & Caſtrum Vindeſorium, primo acceſſu ſubigit, nemine homine facultatibus non ſpoliato. Porrò cùm Franci milites cupidi prædæ aurum quærerent, non poterant ita à rege contineri, quin paſsim non modò priuatorum opes, ſed etiam templorũ aurea argenteaq; uaſa raperent. At multò crudelius Ludouico peragrante deinde orientalem plagam, illud incendium per fortunas generatim omniũ peruaſit. Ludouicus nihil cauſæ ſuæ indormiens, aggreditur ad oppugnandam arcem Nordouicenſem, quam, tametſi non paruo negotio, in poteſtatem redigit, ac inter inclu ſos capit Thomam Burgenſem fratrem Huberti, qui arcem Douerenſem tenebat, quem ſedulò cuſtodiendũ curat, ſperans per eum corrumpere fratrem, quò ſibi eam arcem reddat: ac ita ea ſpe partim fretus, partim inſtigatus à Philippo patre arguente imprudenter ab eo factum, quòd locum tam munitũ in poteſtate hoſtium à tergo reliquiſſet, continuò Douerũ profectus, arcem obſidet, adhibitisq; omnis generis bellicis tormentis, dies noctesq; oppugnationem continuat, nõ ſine ſuorũ ſtrage, qui ab obſeſsis telis atq; crebris ſaxis longè arcebantur. Inter hæc Ludouicus deſperans ſe poſſe armis arcem capere, primùm tentat flectere Hubertum ad deditionem metu fraternæ necis, minitans ſe eo inſpectante, fratrem Thomam exquiſitiſsimis excruciatũ ſupplicijs, ignominioſiſsimo genere mortis affecturũ. Quod cùm Hubertum nihil moueret, aurum ad uincendum hominis animũ addidit: at ne id quidem conſtantem hominẽ ad perfidiam ſolicitauit. Tum ille iratus, palàm clamat ſe nõ prius illinc abiturũ, quàm capta arce, omnes ad unum ſupplicio affecerit, atq; acrius multò in oppugnationem incumbit. Principes etiam qui Londinũ tenebant, eodem tempore Caſtrum Vindeſoriũ ſubita obſidione adoriuntur, quò nulla in parte langueſcere uideantur.

At Ioannes interea ſimulatq; cognouit hoſtes occupatos eſſe in huiuſmo-

di lon-

di longè difficilimis obſidionibus, confeſtim dimittit quoquouerſum nuntios,qui ad ſe uocent perditiſsimos quoſq;,alliciantq; ſpe prædæ, ad diripiendam omnem inſulæ partem,quæ in hoſtium poteſtate eſſet.Magnus undiq; numerus hominum celeriter conuenit,quorum uiribus Ioannes animo ſublatus,qui ad ulciſcendum ardebat, Vintonia mouet,ac tanquã fulmen erumpens,omnia proſternit, circumiacentem agrum excurſionibus, ferro & igne domos, uicos integros deuaſtando, templa & ſacerdotes ſpoliando. quo ſucceſſu ferocior factus, totus in Cantabrigienſem agrum uertitur, quem cùm pari clade affeciſſet,ad oram maritimam inſulæ, quæ è regione Galliæ Belgicæ eſt,iter flectens,in ſeptentrionem uerſus pergit, arua hoſtiliter depopulatur,uicos ac oppida capta prius militibus diripienda dat, deinde incendit. In eo itinere direpto pago,quem uocant Burgum diui Petri,cum cœnobio monachorum,ad Crolandienſe cœnobium diuertitur,quod itidem ſpoliat. Erat ſpectaculum poſt omnia ſecula, ualde horribile, uidere paſsim crudeliſsimos milites ſequi,miſeros parentes relictis proprijs domibus,fugere cum filijs,occidi,capi,uirgines uiolari,multos uulneribus acceptis,neque fugere poſſe,neque quietem pati,& inter ea,humum infectam ſanguine.Item fruges iam maturas comburi,armenta atq; greges rapi,& deniq; nunquam ferè aliàs grauiorem labem ab homine Anglo, Angliæ fieri. Qua quidem crudelitate Ioannes ita Deum,uti credere par eſt,ſibi iratum fecit, ut ille breui tantorum flagitiorum pœnas ab ipſo meritas exegerit:nam cùm inde exercitum præda locupletem per littus Oceani duceret,peruenit ad æſtuaria quæ ad Vualpolam ſunt, nam ad id loci labitur flumen Nyna,in Oceanũq; fluit.Hîc Ioannes cùm ignoraret ubi loci fluuius tranſiri poſſet,iuſsit unũ ex ſuis, qui fortem & audacem equum habebat,uadum explorare,quà amnis mari infunditur. Is reperto fortè uado,ad ulteriorem ripam progreſſus effecit,ut cæteri audentius nullo ſeruato ordine, in aquam intrarent, adeò, ut currus ſimul quibus impedimenta uehebantur,& copiæ omnes diuerſis itineribus tranſeuntes inciderint in uoragines,quæ frequentes intra arenas eo loci ſunt, quibus momento ſubmerſi,abſorpti ſunt tam currus,quàm equites.Ioannes qui ducem itineris per uadum ſecutus eſt,cum paucis uix euaſit.Et ita ſacrilega præda unà cum prædonibus malè perijt.Rex tanto detrimento affectus,ex mœrore animi in febrem incidit aſsiduam,& ualde moleſtam,ex qua grauatus cùm equitare nequiret, lectica ex uiminibus facta & ſtramento ſtrata,ſine puluino, uectus Lincolniã contendit:ſed ui morbi ad Sleſordiam arcem, quæ nunc etiam extat, ſubſiſtere coactus eſt: ſiue ut quibuſdam magis placet, Neuuarcum iter conuertit, ubi loci in arce,quæ inibi munitiſsima eſt,magis animi triſtitia,quàm morbo conſumptus,paucis pòſt diebus,decimoquarto Calend. ſiue,ut non nemo tradit, pridie Idus Nouembris, occidit, anno ætatis altero & quinquageſimo, cùm regnaſſet, decimoſeptimo, pluſq; menſes ſex, ac dies ſeptem & uiginti. Sunt qui ſcribant (uel hoc nõ omittere libet, quò ſatisfaciamus uulgo) Ioannem poſt amiſſum exercitum,ira & furore accenſum, perueniſſe ad cœnobiũ monachorum ordinis Ciſtertienſis, quod Suineshedum uocant, & ibi indignatum ob annonæ uilitatem, utpote quò haud quiſquam id temporis Anglicæ genti inimicior erat,iracundè dixiſſe, ſe intra paucos dies ita facturum, ut multò carior eſſet:& ea uoce monachũ quendam concitatũ, continuò regi

adminiſtraſſe uenenum uino infuſum, ab ſe prius deguſtatum, quò liberius ille hauriret, & ita ambos uno ferè tẽporis puncto animã efflaſſe. Corpus Vigorniã delatũ, in principe æde humatũ. Genuit ex Iſabella uxore liberos Henricum, qui ei ſucceſsit, Ricardum, Ioannam, quæ nupſit Alexandro regi Scotorum, Iſabellam, quæ locata fuit Federico ſecundo Imperatori, & Aleonorã, quam in matrimonio habuit Gulielmus comes Gloceſtriæ, ac ut quidam memoriæ prodiderunt, quartam filiam nomine etiam Aleonoram. Statura corporis fuit ſatis honeſta, facie iracunda, animo minimè forti, etſi ſæuo, quippe qui imminente periculo, eum deficiebat, & cùm à periculo uacuus eſſet, ſubitò ſuapte natura recrudeſcebat. At de uirtutibus eius ut exiguis cùm nihil ſcribendum ſit, ita de uitijs, de quibus ſuprà appoſitè abundeq́ memorauimus, nihil hoc loco eſt, quod repetamus. Viri fama illuſtres eo tempore fuerunt, abbas quidam nomine Euſtachius diuinarũ literarũ ualde ſciens, ac concionibus inſignis, Gaufredus Eboracenſis antiſtes, Simon Thuruaius uir doctiſsimus, qui cùm plus æquo ſua gloriaretur doctrina, repentè literas ita oblitus eſt, ut rudiſsimus penitus ſit effectus. Item Hugo ſanctiſsimus Lincolnienſis epiſcopus, & pleriq; alij ſacerdotes moribus & doctrina clari. Sicuti etiam multi floruerunt militari diſciplina, de quibus per appoſitè ſuprà meminimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVI.

PRINCIPES cognita regis Ioannis morte, parum admodum gauiſi ſunt, utpote qui ea mente Ludouicũ à principio accerſiuerant, ut eius auxilio, ope, uiribus, eatenus libertatem populi Anglici tutarentur, quoad aut Ioannes ad ſanitatem redire cogeretur, aut Henricus illius filius id ætatis foret, qui per ſe poſſet res gerere: & quoniã neutrũ adhuc ſecutũ erat, uerebantur, ne nõ ſi Ludouicus rerũ potiretur, Anglia perpetuò in Francorũ ditionẽ ueniret, quod morte magis cauendum ducebant: quapropter rem ex domeſtico odio in diſcrimen adductam, immortaliter dolebant. At Ludouicus mira affectus lætitia, in certam demum ſpem uenit occupandi Anglici regni: igitur maiore animo ac uiribus oppugnationem Douerenſis arcis continuat, ſperans breui tempore futurum, ut illam Hubertus loci præfectus ſua ſponte reddat: quod tantum abfuit, ut ille fecerit, ut à Gulielmo comite Sariſberienſi (is captus à Philippo in pugna Bouinenſi, in Flandria deinde liberatus, Ludouicum ſecutus eſt) ad deditionem ſolicitatus, etiam in fide multò conſtantiſsimè permanſerit. Tum Ludouicus, ut ne per oppugnationem unius arcis, occaſionem bene gerendæ rei interim amittat, mutato conſilio, obſidionem ſoluit, maturatoq́ itinere, Londinum proficiſcitur, & inde in Lincolnienſem agrum contendens, aliquot in itinere arces in poteſtatem redigit. Sunt qui ſcribant Ludouicum ſtatim atq; audiuit de morte Ioannis, rediſſe in Franciam, auctoq́ exercitu, in Angliam continuò reueniſſe, quod tam dictu, quàm factu incredibile eſt: nam ſi tempore tam opportuno ad nouas res gerendas, in continentem abijſſet Francus, haud dubiè ſtudium ſociorũ principum

cipum ab ſe auertiſſet,atq; ita hoſtibus animũ auxiſſet,ut illi poſtea audacter redeuntem ingreſſu inſulæ prohibere tentaſſent,uel omnino facilè arcere potuiſſent,quos iam pœnitebat externum hominem tam potentem,tam formidoloſum in patriam uocaſſe ad auxilium ferendum.

Dum iſta à Franco & principibus geruntur, Gulielmus Mareſchallus regis copiarũ præfectus, idem comes Gloceſtriæ,Henricũ nouem annos natũ, cum alijs Ioannis filijs Gloceſtriam ducit,atq; eò conuocat omnes,qui hactenus regias ſecuti partes fuiſſent. Illi ubi cognouerunt filios Ioannis in tutum conductos eſſe,haud mora,Gloceſtriã properãt,ſed multò plures qui à Franco paulatim deficiebant,id ſponte faciunt.Hîc dum Romani pontificis legatus, qui regiæ cauſæ defenſor erat, Petrus Vintonienſis, Ioſcellinus Bathonienſis & Vuellenſis epiſcopi,cum Philippo Albanacto,atq; alijs optimatibus de rebus agendis agitant,Gulielmus comes conſtituto in eorum conſpectu Henrico adoleſcente,ad hunc modum uerba facit: Ecce puer optimæ indolis, principes, qui nihil ſuo aut alterius nomine in nos deliquit, qui patris errata officijs ſuperare,qui cùm per uos licebit,patriam Francorũ dominatu, quam penè in manu tenent,liberare paratus eſt. Hunc igitur libeat regem dicere, cui regnũ ipſum debetur, quo ſi fraudatus fuerit innocens, & id ætatis puer,nos meritò impij appellabimur,quòd contrà,atq; uetus illud uerbum, Filius nõ portabit iniquitatem patris,uetat,paſsi fuerimus Henricum ob cõmiſſa patris puniri. Sed ne plura,quandò hæc ſatis ſunt,quamobrem poteſtis abundè officij eſſe memores. Poſtquã Gulielmus dixit, principes partim illius oratione moti,partim gratia,quam puer præ ſe ferebat,ducti,in ſententiã Gulielmi ueniunt,ſpemq; bonam de eo concipientes, ſummum plauſum dantes Henricum regem conſalutant, quem poſtea more maiorum legatus pontificius, ſiue, ut quibuſdam magis placet, Vintonienſis & Bathonienſis antiſtites ad quintum cal.Decembris conſecrarunt. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCXVII. Is Henricus poſt primum Gulielmum Normanum, tertius ordine regum, dictus eſt regni,non opum,quas non habebat, à patre ſuperſtes relictus.

Henricus ſic regnũ adeptus,traditur bonis artibus inſtituendus curæ Gulielmi comitis. Ille ut hominũ animos Henrico facilius conciliaret, protinus in omnes partes regni nuntios cum literis miſit, qui de nouo principe creato paſsim uniuerſos certiores facerent,ac ueniam cum præmijs pollicerentur ijs, qui in eius fidem uenirent,illiſq; nominatim ingentia munera promitterent, qui in officio,perinde atq; hactenus fecerint, permanerent. Quo factum eſt, ut amicorum animi ualde pergauiſi,confirmati ſint,& bene multi cùm ueniæ cõmiſſorum,ac præmiorũ ſpe allecti,tum odio alienigenarũ,pariter atq; ſuorum beneuolentia moti,quia Canis,ut dicitur, caninam non eſt, deficientes à Franco, ſeſe in Henrici fidẽ permiſerint. Quod ubi ad Ludouicũ perlatũ eſt, ueritus proditionem,præ qua nihil magnopere pertimeſcebat,arces nuper captas,& præſertim Hertefordenſem præſidio firmat, ac inde Londinum regreditur,principum fidem explorandi cauſa, quorum iam bona pars refrixerat, ad Henricumq; deſciuerat,& reliqui anxij ac dubij quem ſequerentur,in conſilio capiendo maximè angebantur: Francum enim deſerere,quem in Angliã uocaſſent, & cui ſe iureiurando obligaſſent, multò iniquiſsimum inhuma-

niſsimumq; iudicabant: & eidem confidere diutius, qui propter naturā diuerſam, cum Anglo non ſoleret uoluntate coniungi, neutiquam tutū ducebant. Item nonnihil terrebantur, quòd ipſi unà cum Ludouico, qui contra præſcriptum apoſtolicum, eis uenerat auxilio, de Chriſtianorū cœtu à Rom. pontifice eiecti eſſent: contrà ſequi Henricum licet patriæ amor atq; alta pueri indoles ſuaderet, tamen cùm per ætatem, neq; ipſe per ſe arma mouere poſſet, neq; in rebus gerendis conſilium capere ſciret, admodum periculoſum eſſe arbitrabantur: nam cùm in bello nihil utilius ſit, quàm unum habere imperatorem, cuius nutu cuncta gerantur, ita nihil pernicioſius, quàm cùm multorū arbitrio res ipſæ adminiſtrantur. His igitur difficultatibus altera pars principum, quos pudor tenebat, diu uexata, Francum haud deſerendum ſibi ſtatuit, uſq; dum aut honeſtius ab eo diſcedere liceret, aut inter reges aliqua pactio æquis fieret conditionibus: itaq; Londinum ad Ludouicum profecti, de ſumma rerum inter ſe deliberant. Sub idem tempus Fulcaſius collecta magna latronū manu, à Bedfordienſi arce, quam ipſe tenebat, uſq; ad Fanum Albani, omnem agrum, uicos & oppida depopulatus eſt, ſed in primis Fanum ipſum Albani cum cœnobio crudeliter diripuit, cuius flagitij poſtea pœnitens ſupplex tam diuum Albanū, quàm monachos pro uenia oraſſe fertur, nequaquam tamen bonis quæ rapuiſſet, reſtitutis. Et hæc eſt Fulcaſij pietas, quam loco miraculi, ſcriptores quidam habent, perinde quaſi iniuria non rerum, ſed uerborū ponderе æſtimanda ſit, & de ea, ratione eadem ſatisfaciendum: proinde rectius impietatem dicerent.

Interea reclamante pontifice Romano, ac deteſtante tam nefarium bellum, quod principibus regni iuxtà cum principibus, atq; amicis cum amicis intercederet, inter regem Henricum & Ludouicum in aliquot dies induciæ pactæ ſunt. Quo facto, Ludouicus ſocio Alexandro Scotorum rege, in Galliam traiecit, cùm Gulielmus Sariſberienſis comes, ac pleriq; alij ad Henricum defecerunt. Quæ res Francorū cùm uires tum animos ualde debilitauit. Rediit Ludouicus paulò antè quàm induciæ exirent, magnoq; ſtudio paratas copias ad arcem Lincolnienſem, quæ ab hoſtibus tenebatur, oppugnandam miſit, dum ipſe cum reliquo exercitu Londini morabatur. Franci Lincolniam profecti (nam ciuitas in eorum poteſtate erat) arcem duobus ſimul locis ancipiti terrore aggrediuntur. Dum ad Lincolniā iſta geruntur, Henrici exercitus duce Gulielmo comite, omnem agrū qui ad Nothyngamiā pertinet, latè uaſtat, loca munita partim capit, partim obſidet: ſed cognito Ludouici copiarū aduentu, cæteris omnibus rebus omiſsis, quamcelerrimè poteſt Neuuarcū reuertitur, atq; ibi adaucto militum numero, Lincolniam contendit, impigreq; armatorū corona circundat, & ut hoſtes ab oppugnatione arcis facilius auertantur, facto impetu, ad portas perfringendas concurrit. Franci uidentes omnem pugnæ molem circa portas incumbere, remiſſa parumper arcis oppugnatione, hoſtē à portis arcere telis atq; ſaxis de muro emiſsis nituntur. Dum utrinq; ita certatur, Fulcaſius cum magno præſidio clàm per poſticū in arcem recipitur, atq; ſubitò per alterā partem in urbem egreſſus, pugnam intus cum ciuibus redintegrat: id quod ſtatim ut Franci ex clamore cognouerūt, accurrunt, & pro ſe quiſq; urgentes Fulcaſium repellunt. Angli interea duce Sauaro Malleonenſi, de quo in uita Ioannis meminimus, fractis portis in urbem

erumpunt.

erumpunt. Hîc intra muros, magno ardore certamen initur, quod aliquandiu anceps fuit, ſed Franci & principes cùm in diuerſis partibus urgerentur, ſenſim ad portas pedem referentes ſe in fugam uertunt, qui ab Anglis equitibus ſubitò circumuenti, aut obtruncantur, aut capiunt. Sunt qui falſo tradant Ludouicum interfuiſſe pugnæ, ac captum fuiſſe, qui, ut demonſtratū eſt, id temporis Londini conſidebat. Angli profligatis hoſtibus Lincolniam diripiunt, magnaq; uictoriæ fiducia freti, ſperant reliquos qui in Ludouici fidem ueniſſent, audito eo prælio, nihil amplius de bello cogitaturos: itaq; re feliciſsimè geſta, celeriter ad circūuicinos populos contendunt, de uictoria adepta indicant, de totius belli meliore exitu promittunt. Neq; enim eos conſilium ſuum fefellit: porrò omnis multitudo populorum quacunq; illi ibant, armis proiectis, ſupplex aduenientibus occurrit, ſeq; eis dedidit.

Ludouicus tanta clade affectus, ut ne per proditionem, quam in primis ſibi pertimeſcendam exiſtimabat, in hoſtium poteſtatem ueniret, aut minus honeſtam pacem cum illis paciſci cogeretur, Londini morabatur, nouoq; ex Francia accerſito ſubſidio, interim urbem muniebat, quam Gulielmus cum uictore exercitu eò profectus eodem tempore, ad oppugnandum iamiam aggrediebatur, qui hanc nactus facultatē, nullum tempus dimittebat, neq; diurnum neque nocturnum, quin de libertate populi, quod cogitandum eſſet, cogitaret, quod faciendum, faceret. Optimates uerò Angli inter hæc memores beneficij accepti à Franco, quòd ſibi auxilio ueniſſet, enixè ſtudebant quopiā bono modo bellum inter reges finire, atq; quotidie nouas pacis conditiones ſcriptas Ludouico offerendas ab Henrico curabant. Dum iſta geruntur, Hubertus præfectus arcis Douerenſis parata aliquot nauium claſſe, fit obuiam Francis in Angliam uenientibus ſuppetias Ludouico, quos ſingulari nauali prælio uincit. Qua re cognita, Ludouicus tum demum deſperato ſubſidio, & hoc amiſſo, nullum aliud tempus in terra hoſtili rei bene gerendæ futurum ratus, oblatas accepit conditiones pacis, qui primò ingenti pondere auri pro redditis obſidibus accepto, deinde cedens tam iure quàm poſſeſsione regni Anglici domū ſe contulit, quem antea legatus pontificis ſimul cum illis omnibus, qui eius partes ſecuti fuiſſent, omni pœna peccati, quod peccaſſet, quia contra ipſius Romani pontificis mandata uenerat, abſoluit, & poſtea abeuntem principes Angli honorificè, prout decebat, uſq; Douerum comitati ſunt. Alexander quoq; rex ſe in Scotiam recepit, quem proximo libro oſtendimus Franco in Angliam auxilio ueniſſe.

Henricus rex præter ſpem præſenti metu liberatus, ut ſuorum animos ſibi conciliaret, edixit cunctos ſine fraude fore, qui Francū iuuiſſent, legesq; antiquas populo ſe reſtituturū promiſit. Atq; per hunc modū deniq; regnū redditum pacatum eſt. Atqui illa parta ab externis bellis quies non omnibus grata fuit: nam iuuentus quæ ſolita erat bellica licentia prædas facere, & ita in diem rapto uiuere, dolebat ſibi ademptam eſſe prædandi facultatem, quapropter manum abſtinere nolentes, plures ſimul conueniunt, atq; duce Fulcaſio, primò in agros paſsim excurſiones facere, deinde maiora audētes, arma in regem mouere incipiunt, captis raptim aliquot oppidis ſatis opportunis, ſic, ut latronibus undiq; confluentibus, numerus augeretur, ac omnino id mali in ingentem ſeditionē euaſurū uideretur: quod ne latius manaret, Gulielmus comes

cum magna armatorũ manu obuiam factus, cum demum motum ſua ac quorundam magis antiſtitum autoritate quàm armis compreſsit. Idem annus qui fuit ſalutis humanæ MCCXVIII, ipſius Gulielmi morte nobilis fuit, illi enim paucos pares animi magnitudine, ac rei militaris ſcientia Anglia tulit. Quo etiã anno Vallo legatus Romam reuertitur, & Pandulphus uir doctus ac homo probus, qui mandata Innocentij Ro. pontificis ad Ioannem regem tam fidelisſimè quàm fortisſimè detulerat, confecerat, executus fuerat, ut ſuprà ſcripſimus, Nordouicenſis fit epiſcopus. At curã Henrici regis educãdi poſt mortem Gulielmi, Petrus Vintonienſis epiſcopus, uir integerrimus ſuſcepit: quippe puer iam penè in orbitatem productus erat, quandò Iſabella mater per eos dies Hugoni comiti Marchiæ nupſerat, cui antè deſponſa fuerat, quàm à Ioanne duceretur uxor, ſicut ſuperiore libro demonſtrauimus. Illa autem ut ne à conditione per eas nuptias diſceſsiſſe uideretur, ſe deinceps nihilominus reginam appellauit ſemper, atq; nõ alio nomine à cunctis, etiam à uiro, ſalutari uoluit. Cæterum Vintonienſis ueritus ne plus oneris ſuſcepiſſet, quàm ſuſtinere poſſet, nonnullos principes honeſtos probosq; uiros quamprimùm in regium conſilium deligendos curauit, qui ſe alleuarent, in bene conſulendo, remq; publicam adminiſtrando.

Iiſdem temporibus Innocentius pontifex Ro. moritur, in cuius locum ſufficitur Honorius tertius, qui ſtatim Ioannem Columnenſem cardinalem, hominem Romanum, legatũ deſignauit, qui ad res Aſiæ gerendas cum eis copijs proficiſceretur, quas Innocentius ad eam rem collegiſſet. Itaq; hortante Honorio, Andreas Pannoniæ rex, Henricus comes Niuernenſis, Gualterus regis Franciæ cubicularius, cum nonnullis alijs heroibus Ptolemaidem profecti, & cum Ioanne Brenno Hieroſolymitano rege inito conſilio, Damiatã Aegypti urbem obſidendã conſtituũt, qui anno ſalutis humanæ MCCXIX, menſe Maio, illuc inſtructo agmine contendunt. Heliopolis hæc urbs quondam appellata eſt, ab Helio Pertinace, qui eam triplici muro circũdederat, deducta Nili fluminis particula, quæ urbem inſulæ inſtar effecit. Miſit etiam Henricus rex ab Honorio rogatus, Ranulphum comitem Ceſtriæ cum magna armatorum manu Damiatam, à noſtris iam obſeſſam, ad rem Chriſtianam iuuandam, cuius uirtus in eo bello miris omnium laudibus celebrata eſt.

At Henricus qui auitum regnum ciuili bello ac diſſenſionibus uaſtatum, opibus ſpoliatũ, atq; propè confectũ paulò antè adeptus erat, cùm rei domeſticæ inopia preſſus, non poſſet ſine auxilio ſuorũ, Aſiaticum bellum iuuare, uitamq; regalẽ decenter degere, principes exacto prius tributo, pro eo bello gerendo, poſtea excogitato nouo uectigalis genere, ut pro ſua quiſq; parte regem ſuũ ea indigentia leuaret, ultrò conceſſerũt, ut quoties quiſpiã eorũ qui poſſeſsiones haberent, quarũ rex eſſet dominus, antè moreretur, quàm liberi quos feciſſet hæredes uigeſimũ alterum agerent annũ, tum eatenus tam ipſe hæres quàm patrimoniũ in poteſtate atq; tutela regis foret, & ille patrimonij huiuſmodi uectigalia caperet, quoad hæres ad eam ætatem perueniret: quia apud Anglos, more maiorum peruetuſto, conſeruandarum facultatum cauſa, filius mas natu maior fit ſolus hæres, uel filiæ, ſi mares liberi nulli ſint. Egit rex gratias omnibus generatim pro munere, ac ut ne id humanitatis in obliuionem iret, deinceps iſtiuſmodi nobilium hæredũ tutelas, ut rem ſibi ualde

utilem

utilem accuratiſſimè ſuſcepit. Sed illud beneficiũ nequaquã ipſi nobilitati poſtremò bono fuit, quandò cæteri reges qui ſecuti ſunt, nõ habita ratione, quòd à principibus olim in Henricũ duntaxat collocatũ fuiſſet, ut qui pauper eſſet, decentius perſonã regiã per illud ſuſtineret, ſibi etiam perpetuatũ uoluerunt. Quid, quòd ita res curæ omnibus fuit, ut non modò reges, ſed reliqui locorũ domini in hæreditates nobiliũ demortuorũ eodem modo inuaſerint: id quod etiã nunc fit, & lege certa obſeruaẽ. Vnum iſtud inſtitutũ eſt tandẽ aliquando corrigendũ, quippe quod quantũ uni uel alteri cõmodi, tantũ alijs incõmodi affert: ſanè ita uſu uenit, ut pupillorũ quibus hæreditates ueniunt, tutelæ ſæpe à locorum dominis ad tempus, ſicut dictum eſt, illorum tutoribus per auctionem uendanẽ, quo ſic facto lucro, ab ea educandorũ puerorũ cura uacui ſint, & qui emunt (emunt autem tam nobiles, quàm homines noui, ſi modò plus dederint) ea præſertim de cauſa redimant, ut pupillos nobiliũ ſuis liberis matrimonio coniugent, idq; ſæpiſſimè faciunt, antequam illi pubeſcant, quò ſimul uiuendo, cum primùm per ætatem liceat, urgente uoluptatũ titillatione, inuicem cõmiſceantur, ut ne poſtea cùm adoleuerint, iam mutuò polluti nuptias repudiare queant, qui ſic ſeſe ab ineunte ætate libidinibus dedecorãtes, interdum non homines, ſed ob uirium infirmitatem, planè homunciones gignunt, à maioribus degenerantes. Atqui nobilitas cum primis eo damnũ facit longè ingentiſſimũ, quòd homines humili loco nati, per eiuſmodi connubia ſanguinẽ cum ea ſocient, contaminentq; in dies ſingulos eius uetuſtũ genus, & pupilli ipſi à ſinu matrum per emptionẽ erepti, parum interdum honeſtis in aliena domo inſtituantur moribus. Oritur uel hinc res alia indigna, de qua nunc tacere libet: iſtorũ enim coniugum gratia admodum modica aliquoties exiſtit, cùm ante ætatem, & aliquando contra uoluntatem, nobiles fœminæ, uiriq; plebeis copulati, perrarò inter ſe ament. Prætereo & illud, quantum patrimonia nobilium, cauſa huiuſce tutelæ, lacerentur à nouis poſſeſſoribus, qui ſuis auarè cõmodis ſeruientes, pecus omne non modò tondent, ſed deglubunt egregiè. Atq; hoc eſt principum munus, quod regias opes maximè adauxit. Noſtri interim Damiata in Aegypto potiti ſunt. Quo confecto negotio Ranulphus comes in Angliam reuertitur, relicto in bello Gulielmo Albanacto, cum bene magna armatorum manu.

Annus qui ſecutus eſt à natali Chriſti MCCXX, fuit inſignis altera coronatione ad Vueſtmonaſteriũ Henrici regis, ut is extinctis iam factionb. de conſilij ſententia rex factus diceretẽ: item corporis translatione diui Thomæ martyris, atq; relatione inter diuos diui Hugonis Lincolnienſis epiſcopi, necnon morte Henrici comitis Herefordenſis. Eodẽ anno Henricus ædẽ diuæ uirgini ad Vueſtmonaſteriũ poſuit, cùm nõnulli iuuenes pacis odio cõcitati nouis tumultibus regnũ turbare cœperunt, in agros paſſim excurſando, ac latronũ ritu, prædas faciundo. Ad cuius rei famã concitati quamplures, quibus cædes & rapinæ cordi erant, ad illos ſe raptim adiunxere. Qui quidem rumor noui motus ad Vuallos perlatus, exciuit ad arma capeſſenda Leolinum eius regionis principem, qui Anglorum agros ingreſſus, crudeliſſimè fœdiſſimeq; cunctos uexat mortales. Re ad regium ſenatum delata, conſiliarij nonnullis principibus negotium dant repentino malo maturè occurrendi. Illi exercitum cogunt, & inter ſe copias partiti, alij in Vualliã mouent, alij in ſuos contendunt,

quos leui certamine fundunt,captis motus concitatoribus, quibus Henricus facilè,ut iuuenis neſciens quid momenti ſit parua etiam ſeditio,in populo bellis aſſueto,miſericordiam impartitur. Quæ clementia animum dedit alijs perfidioſis hominibus talia deinde audendi. In Vuallia pari euentu res compoſita eſt: nam Leolinus cognito regiarum copiarũ aduentu, ut impar uiribus, abiectis armis,ultrò manum dedit. Quibus rebus proſperè confectis, rex qui ineunte ætate,in dies ſingulos uir experientior fiebat,maturitate ætatis pleno gradu accedente,iam pro ſuo iure,regni ſtatum collocare cœpit:& quia in animo habebat,ea cum primis recuperare, quæ pater in Gallia amiſiſſet, Sauarũ Malleonenſem Aquitaniæ,cuius maiorem partem adhuc tenebat,præfecit,ſimulq; oratores miſit ad Philippũ regem repetitũ omnia loca,quæ ille de Ioanne patre cepiſſet:quibus reſponſum eſt,non eſſe quicquã repetendũ,reſtituendũ'ue,quod iure iuſti belli partum foret. Et tali reſponſo Henricũ in præſentia contentũ eſſe oportuit. Ceterũ mirum dictu eſt, quanta fuerit ſtatus regni ſubitò facta conuerſio,& ea quidẽ longè melior, ex ipſius regis opera, curaq; adeò ſemper præſtat,ut qui præeſt,ſuum officium faciat. Exin ut ne dum bella externa gereret,domi pax turbaret̃,Scotos ſibi uicinos noua affinitate iunxit,locata Ioanna ſorore Alexandro eorum regi. Contrà Hubertus Burgenſis ſororem ipſius Alexandri regis nomine Margaritam in matrimonium duxit. Interea autore quodam ciue nomine Conſtantino,ingens ſeditio Londini orta eſt,quæ omnino latius ſerpſiſſet,niſi citò indicata fuiſſet,per operam atq; curam Rorberti Serle eo ipſo anno prætoris urbis,& maturè Conſtantinus meritam luiſſet pœnam morte mulctatus.

Per idem tẽporis rex Francorũ Philippus è uita migrauit,cui ſucceſſit Ludouicus filius. Is ſtatim amicitiã iunxit cum Federico Cæſare ſecundo,ut Germanorũ animos antea auerſos, ſibi reconciliaret. Hunc Federicum nõ multò pòſt Honorius Ro. pontifex imperij dignitate priuauit,quòd ille poſt Conſtantiæ matris mortẽ,quæ ipſum in officio continebat, Romã ueniens,ditionem pontificiã hoſtilẽ in modum uexaſſet. Quam ob cauſam motus Sultanus quem uocant, rex Aegyptius, cui de inimicitijs pontificis & Imperatoris iam conſtiterat,maiorem quàm unquã antea contraxit exercitũ, arbitratus ſe hoc modo territurũ Chriſtianos duces. Sed illi nihil formidantes uſq; ad Nilum obuiã ierunt,Ioannis Cardinalis legati pontificis,qui in caſtris erat,ſuaſu. Hîc callidus hoſtis ſimulto metu,paululum retulit pedem, ut noſtri duces locum quẽ ſemel occuparant,audacius tenerent,ac Nili inde cataractis repentè patefactis,omnia inundatione cõpleuit, adeò ut aquæ quouis in loco amplius cubitum extarẽt,ſupra terrã. Chriſtiani imprudentes ſubito malo perculſi, cum hoſte egerunt,ut Damiata cum captiuis relicta,ipſi incolumes Tyrum abirẽt. Sic urbs nobiliſſima tam longa obſidione quæſita,hoſtibus reddita eſt, anno ſalutis M C C X X I. Illo ipſo anno cùm alibi multa horrenda prodigia,tum in Anglia maximè id detrimenti quod eſt acceptũ à Barbaris,portendiſſe uulgò creditũ eſt:apparuit enim cometes immenſæ magnitudinis,terra uehementer mota eſt: tota hyeme, quæ illam cladem præceſſerat, audita ſunt cum magno cœli fragore crebra tonitrua, quæ cùm rarò in Anglia æſtiuo etiam tempore audiantur,eo fit, ut quoties cientur, quemadmodũ alibi docuimus, loco prodigij habeantur. Item imbres continui,cum tanto flatu uentorũ,ut multis de-

iectis ædificijs,mare latius ſolito euagatũ ſit.Poſt Damiatam amiſſam, Gulielmus Albanactus qui in bello Aſiatico cum multis armatis relictus fuerat à Ranulpho comite Ceſtriæ, domum rediens,antequã in Angliam perueniret, in itinere morbo interijt.Ioannes quoque Hieroſolymitanus rex,qui rebus ſuis non perinde confidebat, in Galliam reuertitur, & ingenti pecunia à Philippo rege teſtamento legata accepta,in Angliã uenit,quẽ Henricus hoſpitio libenter accepit, magniſq; muneribus donauit. Is inde in Hiſpaniam proficiſcens, cùm Cantuariæ eſſet, inuiſit mauſoleum diui Thomæ martyris, ac quatuor pretioſiſſimos ſapphiros,qui doni nomine in ornamentis eſſent,dedit.

Iam aderat annus cùm Henricus regnare cœperat nonus,domi foriſq; infeſtus:nam anni principio,de reſtituendis antiquis legibus, poſtulatũ eſt à nobilibus, quibus rex placidè quod promiſiſſet, ſe præſtiturũ reſpondit:ſed ne id faceret,à nonnullis,qui Ioannis patris domeſtici fuerant,ei perſuaſum erat, ac idcirco ſui iam cõmodi non negligens,ſtatuit aſtu moleſtiam propulſandã, & id facilè fore ratus, ſi repeteret à principib.quæ dono accepiſſent à regibus: atq; ita ut ne uinceretur, utq; alios à petitione deterreret, contra autores eius conſilij ſibi ueniendũ iudicauit. Itaq; parato ingenti exercitu, ut ſi opus eſſet, armis compeſceret libidinẽ aduerſantiũ,primò à Ranulpho comite,qui caput gerendæ rei erat,prædia quædã quæ olim maiorũ ipſius regum fuiſſent,repetijt, qui timore perculſus ſtatim reddidit. Quo facto, ita deinde reliquos terruit,ut itidem continuò fecerint.Sic illi per hunc modũ diminutis uiribus deinceps facilè quieuere,cum primis animaduerſionis ſacræ metuẽtes,quòd Stephanus Cantuarienſis antiſtes identidẽ minabat̃ ſe quietis turbatores de Chriſtianorũ cœtu eiecturũ:etſi bonus patriæ pater id curabat,id laborabat,ut tandem aliquando ipſæ leges ad priſtinum uſum reuocarentur, quod ſperabat,ſe autore,regem facturum:ſed ille ſatis uafer magis bona uerba dare, quàm inſtituta mutare cogitabat. Id factum regis multi indignè ferentes, alij aliò clàm ſe conferebant,ut ne uiderent,quæ audire etiam pergraue ducebant.

Dum Henricus ita domi res curat,Sauarus Malleonenſis in Aquitania nõ indiligenter prouidebat aduerſus pericula, quæ à Franco futura animo proſpiciebat,cùm repentè diſſenſio peſtilens orta eſt:quippe Gulielmus Sariſberienſis comes, qui per eos dies uenerat uiſum rerum tranſmarinarũ ſtatũ, ſuo arbitratu omnia agere uolebat:contrà Malleonenſis qui præfectus erat, & uirtutem & generis nobilitatẽ habebat,nõ eſſe ſuæ dignitatis arbitrans, ut in ſua prouincia res alieno imperio gererentur,ſtatuit id non pati. Hinc itaq; ortam ſimultatẽ Angli protinus adauxere,qui comiti ut regis patruo fauentes, Sauarum ut exterũ hominẽ nõ modò nõ audire,ſed contemptui habere cœperunt. Quare ille ut ne ſibi fraudi eſſet, ſi fortè data facultate, cum hoſte confligeret, ac per eiuſmodi cõtrouerſias infeliciter pugnaret,prout uſu ſæpe uenit,ad Ludouicũ regem profectus eſt,cuius rex ducis belli uirtute cum primis confiſus, mox ingens bellum cum Pictonibus aduerſus Anglum comparandũ ſtatuit. Fulcaſius res etiam nouas molitur: is ingenio & manu promptus, ac minimè etiã patiens moræ,dum in otio eſt,uicinitates incurſationib.diuexat, latrocinijs corrumpit,legumq; metuens quoſdam cenſores,quos iuſtitiarios uulgus appellat,quòd ſibi pœnam minabant̃,ſimul capit,ad arcemq; Bedfordienſem in cuſtodiam tradit.Qua re cognita, rex ualde permotus, ad arcem properat,

uicꝗ, quanquam non paruo negotio, captam diripit, ac captiuos ad unum laqueo necat. Ea cædes ita Fulcaſium terruit, animoꝗ conſternauit, ut non multò pòſt mœrens ac ſupplex ueniam ab ipſo rege poſtulauerit, qua ægrè impetrata, in exilium actus, Romã perrexit, ubi deſperans non aliud honeſtius moriendi tempus futurũ, ſcelerum conſcientia conficitur. Pictones per idem tempus, partim nouarum rerum cupidi, partim quoniam Franco inuiti parebant, clàm per literas & nuntios ſignificarũt Henrico, ſe erga eum uoluntate in officio manere, & idcirco paratos eſſe modis omnibus à Ludouico quamprimũ deficere, ſi modò præſidiũ mitteret, quo id tutò facere poſſent. Audiuit rex libenter Pictonũ nuntios, auxiliumꝗ pollicitus, claſſem ſtudio parare cœpit. Ludouicus interea memor ſuperiore tempore patrem Philippũ Anglo repetenti ea omnia loca citra Oceanũ, quæ ademiſſet Ioanni regi, negaſſe ſe redditurum, confeſtim exercitũ conflat, ducemꝗ belli Sauarum Malleonenſem ob notiſſimam ſcientiam, animiꝗ magnitudinẽ eligit, ac ita non expectato hoſtis aduentu, prior in Pictones, quos ſuſpectos habebat, proficiſcitur, captoꝗ primo acceſſu Niorto, inde Rupellam oppidũ maritimũ petit, illudꝗ ad punctum temporis, dedentibus ſe oppidanis, adeptus præſidio firmat, ut ne locus ex Anglia nauigantibus ualde opportunus, qui diu in Angli fide fuerat, hoſtibus uſui & cõmodo eſſet. At Henricus ſatis per ſe ad bellũ paratus, hac iniuria ſtimulatus, celeriter Ricardum fratrem quem Cornubiæ & Pictonũ comitẽ fecerat, cũ multò maxima claſſe in Aquitaniã mittit. Ille ſequundũ nactus uentum, celeri curſu Burdegalam peruenit, expoſitoꝗ in terram exercitu, ad Fanum Macharij oppidum ad alteram Garumnæ fluminis ripam ſitum, contendit. Hìc primo acceſſu arcem ui expugnat, ac oppidũ ipſum diripit, aliaꝗ nõnulla proxima oppida in poteſtatem redigit. quo proſperè confecto negotio, Rupellam inde obſeſſum pergit. Quibus rebus cognitis, Ludouicus Hugonem Campaniæ comitem cum maximis copijs in Aquitaniam mittit, qui ſit præſidio ſuis. Ricardus certior factus de hoſtium aduentu, cum parte copiarum obuiam profectus, in itinere uenientem Francum inſidijs excepit, ingentiꝗ ſtrage affecit. Poſt hæc, Franco ſe ſtatiuis caſtris cõtinente, ac nihil urgente, Ricardus cùm ſatis haberet Vaſcones in officio retinere, qui de rebellione facienda iampridẽ per nuntios cum Ludouico cõmunicarant, ſoluta obſidione, paulatim ab armis ceſſauit, cùm in Anglia Henricus interea ita egit cum patribus, ut pecunia in rem militarem publicè decreta fuerit.

His temporibus Gulielmus comes Sariſberienſis rediens ex Aquitania, ita maris tẽpeſtate uexatus eſt, ut paucis pòſt diebus morbo perierit. Iam aderat annus ſalutis humanæ MCCXXVI, & nonus, cùm regnare cœpit Henricus, quo anno conciliũ principũ eſt habitũ: eo in concilio de regis pariter ac principum ſententia, non parum multa priuilegia ordini ſacerdotali, atꝗ reliquo populo irrogata ſunt, multæꝗ leges latæ, quas reges qui ſecuti ſunt, ita approbarunt, ut inde bona pars iuris collecta ſit, quemadmodum in eo extat libello, qui inſcribitur, Magna charta, & altera, uulgò de foreſta, id eſt, de ferarum ſaltibus. Item Otho Cardinalis diui Nicolai in carcere Tulliano, uir ſumma doctrina & integritate, miſſus ab Honorio pontifice Romano legatus ad ipſum Henricũ regem, in Angliã peruenit. Is ſacerdotũ conuentũ celebrauit, in quo multa cũ rei ſacerdotalis correctione agitare cœpit, ut illi generatim in annos

ſingulos

ſingulos,Romano pontifici aliquid uectigalis penderent, quod ab omnibus negatũ eſt.Sed,ut alijs placet,quibus magis credo, ſolùm petijt decimas ſacerdotiorũ pro bello gerendo contra Saracenos,quas facilè impetrauit.Inſequenti anno,cùm adhuc apud Auenionenſes durarent reliquiæ Albigenſiũ hæreſeos,quam paucis antè annis in Toloſatibus exortam, diuus Dominicus procurante Innocentio tertio,mira celeritate compeſcuerat,Ludouicus rex Franciæ hortatu Gregorij noni pontificis Romani,qui Honorio ſucceſſerat,Auenionem urbem obſedit,atq; demũ reductis ad ſanitatem ueſanis hominũ mentibus, per deditionem recepit. Auenionem urbem, quam nunc ita uocamus, Volcios quondam incoluiſſe conſtat. Promeritus eſt aliquid de re Chriſtiana in eo negotio Henricus,qui paratiſſimus omnibus rebus ſtatuerat, primo quoq; tempore ſua recuperandi cauſa,in Francũ arma mouere, ſed à pontifice monitus ultrò quieuit,ne Ludouicũ à tam pio bello auerteret.Ludouicus autem in Franciã uictor reuerſus,non multò pòſt è uita exceſſit,cui Ludouicus filius annos duodecim natus ſucceſſit. Huius tutelam Blanca mater fœmina prudentiſſima ſuſcepit,quæ cùm uideret in eo bonã eſſe indolem,ſed ætatem flexibilem,ac multos ad deprauandũ paratos,qui aut ſpendore honoris obiecto, aut cõmodorum ratione tantum habita, aciem boni ingenij perſtringere poſſent,à nemine homine adiri patiebatur,niſi ab illis,quorum mores iampridem cognitos habuiſſet. Quare præceptores optimos dedit, qui puerum bonis erudirent diſciplinis,donec id ætatis eſſet,quò ſciret pro ſuo iure imperio rectè uti. Ipſa interim regnum gubernabat. Quæ res effecit, ut Theobaldus Campaniæ,Hugo Marchiæ comites, & Petrus Britannorum dux, facta coniuratione,à Ludouico defecerint. Quod ubi regi notum factum eſt,coacto ſtatim ex matris conſilio exercitu, in Britannum mouit. At Theobaldus rebus ſuis diffidens, ac eo à primo cedendũ ratus, ueniã petijt,& impetrauit. Hugo uerò propoſiti tenax ad Henricum priuignũ uenit(nam Iſabellam eius matrẽ in matrimonio habebat,uti ſuprà oſtendimus)docetq; tempus eſſe recuperandi ea loca tranſmarina, quæ Philippus de Ioanne patre cepiſſet, & ad id negotium gerendum operam & opes pollicetur. Rex per hunc modum ab Hugone ſolicitatus bellum ſuſcipiendũ conſtituit. Hîc non conſentiunt autores: alij tradunt Henricũ continuò nuntios miſiſſe,qui Normanorũ, Britannorum atq; Pictonum erga ſe animos explorarent: & quia declaratũ fuerat à nuntijs,eos populos in Franci fide non inuitos eſſe,tum idcirco bellũ in aliud tempus diſtuliſſe. Alij ſcribunt illum exactis magnis à populo pecunijs, paraſſe confeſtim claſſem, ac cum Hugone ad Britannos adnauigaſſe, populatisq; agris,qui ad Britanniã pertinent, urgente Franco, qui ſuis auxilio uenit, domũ infecto negotio repedaſſe. Cæterũ uel hoc uel illud magis ſecundũ fidem ſit,non affirmarim,quandò unum ſatis conſtat Anglum nihil profeciſſe, ſiue nuntios ad ſolicitandos populorum animos miſerit,ſiue bellũ mouerit.

Cùm Gallicanæ res ita refrixiſſent,paucis pòſt menſibus Ricardus ex Vaſconia in Angliã reuertit:quem quoniã rex prædio quodam hæreditario ſpoliarat,diſcordia non mediocris nempe momenti inter eum & fratrem orta eſt, quam breui ita ſtudiũ principũ qui Ricardũ ſequebantur,adauxit, ut niſi rex properè reſtituto prædio, alijsq; ampliſſimis beneficijs collatis, ſibi fratrem reconciliaſſet,ad arma uentũ eſſet, cùm præſertim omnes ferè principes infe-

ſtis eſſent in eum animis, ex eo, quòd paulatim immunitates & priuilegia initio principatus, more maiorũ, illis irrogata auferret, quam belliſſimè inuidiæ leuandæ cauſa, excuſando ſe non ſua acta, cùm id temporis haud ſui eſſet iuris, ſed tutorũ reſcindere, atq; rurſus redimenda ab iiſdem curaret, unde non mediocre faciebat lucrũ. Sed ut cõmuni utilitati in re aliqua cõſulere, ſeruire, prouidere uideretur, pondera ac menſuras correxit: quo etiam tempore Hubertũ Burgenſem Cantij comitem fecit. Is Hubertus quantũ à principio gloriæ aſſecutus eſt, quòd arcem Douerenſem poſt obitum Ioannis, fortiter aduerſus Ludouicũ tutatus eſſet, quòd nouam militũ manum è Gallia ipſi Ludouico auxilio uenientem nauali prælio, prout ſuprà docuimus, deuiciſſet, tantũ poſtremò infamiæ ſibi aſperſit, quòd ab optimatibus ſeiunctus apud regem ſemper deinceps egerit, ut ille promiſſas leges atq; priſca inſtituta populo utenda non reſtitueret: quo factũ eſt, ut quò principi in dies magis magiſq; acceptior, hoc populo odioſior extiterit. Atq; ita uir magnus tot meritorũ gratiã minus quàm oportuerat, perpetuandã curauit. Sub idem tempus, miſſis à Gregorio pontifice Rom. per Europam uiris quàm multis præſtantiſſimis, qui concionando Chriſtianos ad arma contra Saracenos concitarent, tanta militum multitudo illorũ opera, breui tempore comparata eſt, quanta nunquã ferè antea, inter quos quadraginta millia Anglorũ fuiſſe ferunt. Is immenſus exercitus per Germaniam, Pannoniam, Thraciamq; iter faciens, ubi Syriam attigit, per longa terræ ſpatia populabundus cum hoſtibus temerè congreſſus, ſingulari prælio profligatus eſt. Duces in primis fuere multitudinis Theobaldus Campanus comes, & Philippus Albanactus, quorũ incuria res male cecidit. Eodẽ anno, quo à noſtris in Syria male pugnatũ eſt, Stephanus Cantuarienſis antiſtes mortem obijt, poſt annum uigeſimum alterum, quàm ſedere cœperat: cui Ricardus cognomento Magnus, ordine antiſtitũ quadrageſimustertius ſucceſſit. Dum iſta atq; alia alibi geruntur, Hugo Marchianus comes cauſa renouandi primo quoq; tempore belli in Francum, ita Normanos & Pictones ad rebellandũ ſolicitauit, ut nuntios clàm ad Henricum miſerint, qui ſeſe tradere illi ſtatuiſſe dicerent, ſi modò arma capere, ac in Gallias traijcere liberet: qui inſuper tempus rei gerendæ idoneum eſſe docerent, quo apud Francos diuiſum principum populiq; ſtudium eſſet: & demum, ut inceptum negotium bene ſuccederet, in eius tantùm diligentia atque autoritate poſitum eſſe. Rex tametſi bellum optabat, tamen cum Huberto comite Cantiano, de rei ſumma prius cõmunicauit, quàm nuntijs reſponſum daret. Is ſiue quòd cerneret regẽ id ætatis nondum idoneum eſſe ad bella externa gerenda, ſiue quòd Hugonis fidem ſuſpectam haberet, conſuluit tantum bellum eſſe in aliud tempus reijciendum: cuius ſententiam Henricus ſecutus, reſpondit nuntijs, ſe non multò pòſt in Gallias uenturũ, ſi intellexerit ſuos Normanos cum reliquis populis, in ea interim uoluntate permanere, egitq; gratias pro tanto eorum in ſe ſtudio, & id multis uerbis. Per eos dies Gulielmus Branſæus, uir bellicoſus, à Leolino Vualliæ principe dolo captus ſtrangulatur, quem paulò pòſt Henricus tam ob illud facinus, q̃ ob alias acceptas iniurias, grauiter puniuit: cùm prodigia multa ea hyeme facta, cœlum aſſiduis flammis coruſcaſſe, turres & templa de cœlo tacta, medio die obſcuritatem aëris immenſam incubuiſſe ferunt. Rex interea parata iam claſſe, atq; ingenti coacto exercitu, magnaq; co-

pia

pia pecuniæ à populo ad bellum gerendum exacta, cùm quotidie tam ab Hugone Marchione comite, quàm à Petro Britannorum duce ad traijciendum in Gallias ſolicitaretur, demum decreuit tentandam fortunã belli, ut ſua quandoq; recuperaret: itaq; Martio iam menſe ineunte, poſt annum quàm regnare cœperat, tertiumdecimum, impoſitis in naues militibus proficiſcitur in Britanniam, ubi cum Britanno & Marchione facta belli ſocietate, Francorum agros populari incipit. Creſcebat in dies exercitus, ad famam nominis Anglici, Normanis undiq; cõfluentibus, inter quos duo fuere Paganelli Fulco & Gulielmus fratres heroes nõ minimi uſus, cum quadraginta uiris bello egregijs. Ludouicus interea qui paucis antè diebus aliquot oppida de Britanno duce ceperat, in quibus fuit Ardonum, Campanellum, & Beleſmum, crebris nuntijs de aduentu Angli certior factus, magnis itineribus in agrum Andegauenſium proficiſcitur, poſitisq; ad Ligerim caſtris, militem diſponit, qui Anglũ tranſitu fluminis prohibeat, ne in Pictones eat, quos ſuſpectos habebat. Henricus cognito hoſtis aduentu, celerius opinione omniũ traiecto Ligeri, in Pictonum agro caſtra facit, atq; inde in Santones ſe recipit. Interim Francus ſequitur hoſtem, quem iam bidui abeſſe intellexerat, ut uſpiam aſſequatur, & itinere intercludat, qui Fontaneto & Villario oppidis Guidonis Rupifortis Marchiani militis complanatis, Carentum flumen traijcit, Santonenſemq; agrum populatur. Hîc, ſi alijs ſcriptoribus credimus, utrinque prælium cõmittitur, quod diu atrox ancepsq; fuit: ad ultimum Anglis pedem referentibus, Francus ſuperior euaſit, magno hoſtium numero interfecto. Secundum hanc pugnam, pax inter reges conuenit. Cæterum apud alios ſcriptum legimus, rem per inducias ſine certamine, tranſactam fuiſſe, quòd Ludouicus & Henricus ambo reges ætate florentes, non item adhuc militaris artis perinde ſcientes, facilè Blancham reginam, Philippum ipſius Ludouici patruum qui Reginaldo comiti Bononiæ in uinculis demortuo in comitatum ſucceſſerat, quòd eius gener eſſet, & Ranulphum Ceſtriæ comitem pacis diſceptatores audierint. Atque ita ab armis diſceſſum, id quod longè uero proximum dixerim. Tum Petrus Britannus dux & Hugo Marchianus cum Ludouico in gratiã ad extremum rediere.

Anglus poſt coagmentatam pacem, relicto in Vaſconia præſidio, ſecundũ oram maritimam, in Britanniam rediens ad Nanetum urbem pulcherrimam propter ipſum flumen ſitam, ſe contulit, ubi aliquantulũ moratus eſt, ac poſt exactam æſtatem, nulla in eo Gallico tumultu re alia memorabili geſta, in Angliam redijt: & quia multum pecuniæ in ſumptus eius belli apparatus abiuerat, continuò tributum ex quintadecima conferendum imperauit, pro nouo bello ſuſcipiendo, in Mauros Africæ populos, qui id temporis Hiſpaniã continuis populationibus uexabant: Itaque rogatus ab Aragonenſi rege, ut ſe milite iuuaret, ingentem armatorum numerum primo quoque tempore miſit. Fecit illud idem Ludouicus rex. Hiſpani igitur cum Anglis & Francis iuncti, pulcherrimam deuictis Barbaris uictoriam adepti ſunt. Per illos ipſos dies, grauis lis orta eſt inter Ricardum Cantuarienſem antiſtitem, & Hubertum comitẽ Cantij: is enim occupauerat arcem Tumbrigienſem, cum pago, ac nõnullis poſſeſſionib. quæ Cantuarienſis pontificis ſine cõtrouerſia erant. Quapropter Ricardus de huiuſmodi iniuria apud regem cõqueſtus, cùm uideret

nihil proficere, quòd ipſe Henricus eam prædam ut ſuam repetebat, pro tempore remedium adhibens, ſua autoritate declarauit publicè impios illorum locorum occupatores, & prouocans ad Gregorium pontificem, Romam eueſtigiò perrexit. Miſerunt eò procuratores ſuos rex & comes, cõſtitueruntq; pontificem arbitrum, qui litem terminaret, æſtimaretq;. Gregorius cognita diligenter cauſa, ſecundum Cantuarienſem pontificem iudicauit. Itaq; Ricardus optatum ſuum conſecutus, dum in Angliam redit, non longè ab urbe Roma, in itinere moritur, poſt annum quàm ſedere cœperat alterum: in cuius locum ſucceſſit Edmundus theſaurarius quem uocant, Sarisberienſis collegij, uir ſanctiſſimus, ordine antiſtitũ quartus & quadrageſimus. Poſt mortem Ricardi, quicquid pontifex Ro. Cantuarienſi adiudicarat, irritũ euaſit, cùm uacante ſede, nõ eſſet, qui negotiũ curaret. Eodẽ tẽpore Leolinus Vuallus, uir uiolenti ingenij & prædæ auidus, hoſtiliter Anglicos fines ingreſſus, uicos incendio, agros populatione uaſtat. Rex ab incolis certior factus maximis itinerib. proficiſcitur, ac ad iniuriam ulciſcendã ire maturat. Sed eius aduentu cognito, hoſtes territi partio more in montes atq; paludes ſeſe repentè abdunt. Quæ res fecit, ut rex qui ſe aliquid dignũ facere non poterat, ne operam luderet, relicto paruo præſidio, pari propè celeritate redierit, atq; illuc contendiſſet. Vuallus poſt regis diſceſſum rurſus in agros erumpit, ac nõ modò in eis prædatur, ſed cruore & flamma cuncta delere nititur, qui dum temerè latè uagatur, à regio circumuentus præſidio, magnam accipit cladem: ſed nec eo fractus animo, maiorem deinde exercitum conflat. Quod ubi Henricus cognouit, ualde permotus, quòd tantum in Leolino minimo regulo audaciæ ineſſet, iterũ cum multò maioribus copijs hoſtem inſecutus eſt, cõmiſſoq; prælio, etſi magno labore ob locorum iniquitatem, ad ultimum domuit. Ille tamẽ cùm in diem rapto uiueret, à latrocinijs manum deinceps abſtinere non potuit.

Sublatis per hunc modum bellis, rex habito principũ concilio, exponit ſe rei bellicæ cauſa, factis permultis hactenus ſumptibus, indigere, ac proptereà uelint ſibi pecuniam ſuppeditare: quod illi ſe facturos pernegant, ſuam ac populi inopiam multis rationibus excuſantes. Tum Petrus Vintonienſis antiſtes, in quo omniũ uno multũ dicendi ſalis inerat, palàm regem admonet, ut populo aſſiduis tributis exhauſto parcat, ſed ſi egeat, poſſeſſiones quas ab initio ipſe adoleſcens parũ conſideratè ſuis donaſſet, ab illis recipiat, ſimulq; rapaciſſimos quoſq; qui ampliores præfecturas gerebant, priuet, cogatq; rationẽ reddere, ut ſcilicet illis pro ſpõgijs utat̃, quòd antea ſic eos perfudiſſet, ut nunc madidos poſſit exprimere, quod olim Veſpaſianus factitaſſe fert̃: atq; demonſtrat eum per hunc modũ, ex ſuo ſatis abundaturũ. Rex nõ grauatè Petro ita admonenti aures dedit, & eius ſecutus conſiliũ, protinus cũ ſuis quæſtoribus rationem accepti & expenſi habuit, & cùm bonã eorum partẽ reperiſſet plus pecuniarũ acceptũ retuliſſe, quàm tuliſſe expenſum, coëgit ſibi non ſine uſura ſatisfacere. Item de magiſtratibus iudicium exercendum curauit, quorũ bene multi repetundarũ pecuniarum conuicti damnant̃, & in ijs Hubertus Cantianus comes, qui cùm ſatisfacere recuſaſſet, in carcerẽ miſſus, acriter mulctatur. Ea res fecit animũ regis eò in omnes ſuos miniſtros offenſiorẽ, quò plus alijs, omnia Huberto comiti crediderat, ita ut alienigenas domeſticis iam anteferre cœperit. Quod ita principum animos offendit, ut Ricardus Mareſchallorum

familiæ

familiæ princeps, tam ſuo quàm aliorum nomine auſus fuerit factū regis palàm improbare. Ad ea Petrus Vintonienſis antiſtes reſpondit, regem nihil ſuper ea re, inconſultè aut intempeſtiuè agere, qui cùm ſecum cogitaret Anglicos principes patrem ſuum Ioannem infeſtis armis æquè ut animis perſecutos eſſe, ac nuper miniſtros ſuos quos domi diu aluiſſet, infideliſſimos eſſe inuentos, non iniuria exteris hominibus magis quàm ſuis confideret. Id Vintonienſis aculeatum reſponſum ita pupugit, ac uulnerauit animos quorundā optimatum, quorū primus fuit ipſe Ricardus Mareſchallus, ut facta coniuratione, palàm à rege deficientes, alij aliò faciundi exercitus cauſa, diſceſſerint. Hos omnes rex hoſtes patriæ declarauit, publicatis eorum bonis, ac ſimul magnam militū manū ex Flandria arceſſiuit, quorū opera in bello uteret. Dum ab Henrico exercitus paratur, exules ſe ad Leolinū principem Vualliæ duce Ricardo adiungunt, ac timentes regis aduentum, proximos agros omni commeatu ſpoliant, armenta abducunt, ſeſeq́ ad reſiſtendum muniunt. Non fefellit eos conſiliū: nam paucis pòſt diebus rex cum magno exercitu ſuperuenit, ingreſſusq́ Vualliā, cùm nullum cōmeatum reperiret, ad fines Vigornienſiū, Salopienſiumq́ regreſſus, aliquot illic dies ſtetit. Hîc milites dum temerè per agros palantes uagantur, & caſtra ſine uigilijs habent, ab hoſtibus noctis ſilentio circumuenti paſſim obtruncant. fuiſſet cædes maior, niſi in caſtellū quod in proximo erat, quo rex ſe tenebat, reliqui omnes qui in caſtris erāt, de media nocte profugiſſent. Interfecti ſunt amplius quingēti homines, ac impedimenta omnia amiſſa. Rex eo affectus detrimento, cùm ſæpe aliàs expertus eſſet aduerſam ob locorum iniquitatem, inſolentiamq́, belli fortunam, in aliud tempus uindictam tantæ iniuriæ reſeruandam ratus, Glоceſtriam redijt.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCXXXIIII, & cùm Henricus regnare cœpit, decimus ſeptimus, laboratū eſt primò fame, quia inſolita frigoris uis ita fruges retardauit, ut ſuo tēpore matureſcere nequiuerint: deinde peſtilentia, quæ famis comes ſemper eſſe ſolet. Ricardus Mareſchallus eodem tempore non ceſſabat cum Vuallis finitimos agros uaſtare, & quotidie ad eum principes aliquot deſciſcentes regem uehemēter ſolicitabant, cùm Ioannes Monumetenſis uir fortis & ſtrenuus, regiarum copiarum præfectus, facto magno exercitu, celeriter ad hoſtes properauit, ſperansq́ ſe illos imparatos, imprudentesq́ inuaſurum, noctu iter faciebat, ut paulò ante lucem, quod æſtiuis noctibus ſopitæ plurimum quietis tempus eſt, dato ſigno, opprimeret hoſtes ſemiſomnes, & ſtratos paſſim cæderet. Verū longè aliter euenit: Ricardus enim per ſpeculatores cognito hoſtium conſilio, locum prior occupauit, quò uenientes uſpiam in itinere inſidijs exciperet. Itaque dum Ioannes nihil tale formidans ad eum locum contendebat, Ricardus facto impetu, hoſtes inuaſit, quos ſubitæ rei terrore captos nō ſignū certum, nō ducem ſequentes, paſſim fudit, fuſosq́ latè perſecutus eſt. Cædes ubiq́ ingens facta eſt: quibuſdam ſyluæ, inter quas inſidijs circūuenti ſunt, refugio fuere. Ipſe Ioannes cum paucis inter tela hoſtium uix euaſit. Ricardus uictor poſtero die quaſdam Ioannis ruſticas poſſeſſiones quæ ad Vualliam pertinebant, ferro & igne diripuit. Henricus qui per eos dies Gloceſtriæ morabatur, huiuſce male geſtæ rei nuntium moleſtè accipit, continuoq́ cum ſuo domeſtico ſenatu, quale remedium tanto malo adhibendum ſit, agitat. Poſt uarias ſententias, unum omnes

ſentiunt,exules cõdimentis humanitatis eſſe mitigandos,pacemq́ neceſſariò illis dandam,atq; Petrum Vintonienſem epiſcopum,& alterum Petrum Riuallem,quorum impulſu omnia in aula immutata eſſent,exterminandos à regia,cum nonnullis alijs magnæ autoritatis uiris:ac eiectis alienigenis,Anglos in familiam regiam reſtituendos. Probauit conſilium rex,cuius uiciſſitudine nihil ad ſedandam præſentem procellam aptius iudicans, primò Vintonienſem antiſtitem à rebus publicis amotũ,ad obeundã diœceſim ſuam ire iuſſit: item Petrum Riuallem,ac complures alios conſiliarios,quibus inſtigantibus odium ſibi principum inuſſiſſet,à conſpectu ſuo familiaritateq́ dimiſit,eiecit, ablegauit: deinde priſtinos domeſticos recepit,poſtremò nuntios de pace ad exules in Vualliã miſit.Dum iſta gerunt̃, Ricardus certior factus Sylueſtres Hybernos prædia continenter depopulari,quæ ipſe in ea inſula poſſidebat,illuc ex Vuallia proficiſcit̃, comite Gaufredo Mariſcenſi,homine Hyberno, uiro manu prõpto,factoq́ ſtatim prælio,cùm Gaufredus metu uel errore actus ordinẽ deſeruiſſet,omne ipſe pugnæ onus ferre coactus uulnus accipit, quod profligatis mox hoſtibus male curatũ cauſa fuit, cur in febrem inciderit, qua paucis pòſt diebus uehemẽter oppreſſus interijt,uir tam militari gloria,quàm animi altitudine ſummus,cuius mortem ipſe Henricus ualde doluit,palam teſtatus ſe ducum omniũ principem amiſiſſe.Poſt hæc,cùm nuntij rediſſent ab Vuallia,retuliſſentq́ exulũ animos ad recõciliationẽ inclinatos, rex protinus autore Edmundo Cantuarienſi antiſtite,illos data fide ad ſe accerſiuit,atq; omni depoſita ſimultate,in gratiã libens recepit.In ijs fuere Gilbertus Mareſchallus frater Ricardi,Hubertus comes Cantianus,& Ricardus Suardus,uiri ampliſſimi.Quibus rebus feliciter cõpoſitis,ac armis ubiq; tuta conditione poſitis,rex Londinũ reuertitur,ad quem ſtatim importunũ Iudæorũ facinus delatum eſt:illa enim fæx hominũ quæ id temporis Nordouici degebat, quendã Chriſtianũ puerũ furtim captum totum integrũ annũ nutrierat,ut aduentante paſcha, quaſi noui noſtræ religioni dedecoris imprimendi cauſa, cruci affigeret:ſed deterrimi carnifices paucis antè diebus,quàm ſanguinẽ innocentem effunderent, tanti inſimulati criminis,ac conuicti, merita pœna afficiuntur.

Anno deinde qui inſecutus eſt, Iſabella ſoror Henrici, Federico ſecundo Romanorũ Imperatori nuptũ datur,& in initio alterius anni, qui fuit à natali Chriſti MCCXXXVI, rex in matrimoniũ duxit Aleonorã filiã Raimundi comitis Prouinciæ, qui haud multò pòſt celebre concilium Londini habuit,in quo nõnullas ſanctiſſimas leges tulit,atq; omnia è republica facienda curauit, quibus deinceps ſtatus regni longè melior fieret. Veruntamen quò ille ex ijs officijs plus gratiæ apud populũ cõſecutus eſt,hoc cõfidentius nõ multò pòſt ingentẽ pecuniã ſibi ab ipſo populo curari petiuit,adeò,ut nihil niſi ex ſuo uſu feciſſe diceret̃.Quo tẽpore prodigia mira facta ſunt.Calendis Maijs uiſæ ſunt in cœlo uariæ hominũ formæ,uelut inſtructis aciebus dimicantes:quod portentũ immenſi imbres ſecuti,omnia aquis opplerunt. Iam aderat annus ab eo quo regnare cœperat Henricus,uigeſimus,& humanæ ſalutis MCCXXXVII. cùm Mertonũ(qui eſt pagus Surræ comitatus,diſtatq́ à Londino circiter millia paſſuum ſeptem,ubi loci celebre eſt cœnobium canonicorum regularium, quos dicunt,olim conditũ à Gilberto principe Normano,qui cum primo Guilielmo uenit in Angliam) conciliũ principum frequens conuocatũ eſt,in quo

concilio

concilio quamplurima è republica ſtatuta ſunt, quorũ ſanctio etiam nunc ritè ſeruatur. Et demum de tributo indicendo eſt actum, ſed fruſtra. Anno eo ipſo Gregorius nonus pontifex Romanus, rege non inuito, miſit Othonem cardinalem in Angliam legatum, qui ſacerdotalis ordinis ſtatum recognoſceret, ac quatenus opus eſſet, corrigeret. Is cuius iam uirtus omnibus longè notiſſima erat, quippe qui ſuperioribus annis eo muneris genere ſumma cum laude functus fuerat, poſteaquam de rebus agendis probè edoctus eſt, antiſtitum aliorumq; ſacerdotum conuentum Londini celebrem fecit, in quo poſt longam conſultationem, de patrum ſententia, leges plurimas tulit, quæ deinceps ſacerdotalem dignitatem maximè conſeruarunt. Poſt hæc, cauſa iuuandi Aſiatici belli, imperandas ſacerdotibus decimas omnium ſacerdotiorum curauit. Per idem temporis rex collocauit Aleonoram ſororem, quæ nupta fuerat Gulielmo Mareſchallo Gloceſtriæ comiti, Simoni ex Monteforti, uiro ſingulari uirtute. Id connubium Edmundus Cantuarienſis antiſtes deteſtabatur, quòd Aleonora poſt obitum uiri, uouiſſet perpetuam Deo caſtitatem: propter quod rex cœpit ſuccenſere antiſtiti: qui non multò pòſt maioribus in dies ſingulos affectus detrimentis, de iniurijs apud pontificẽ querendi, ac nonnulla alia domeſtica negotia curandi cauſa, Romam perrexit. Illo ipſo tempore Federicus Italiam petiturus, ab Henrico ingentem militum numerum accepit, qui ei in bello ſtrenuè ſeruierunt, cùm Ioanna ſoror regis regina Scotiæ in Anglia, quò uenerat fratris ſalutandi cauſa, morbo extinguitur. Petrus quoq; Vintonienſis epiſcopus à uita exceſſit. Edmundus antiſtes interea Romæ nihil ex eis, quæ petierat, à pontifice impetrauit, ſiue quòd Otho legatus, ut quidam tradunt, obſtitiſſet, qui cũ ſancto uiro inimicitias haberet, ſiue quòd ſanctitas uitæ à compluribus parui æſtimari ſolet. Itaq; bonus antiſtes ſui optati minimè cõpos in Angliã rediјt, grauiora inde accepturus incõmoda. Anno eodẽ unus ex militibus regiјs, homo ualens, cuius nomen, quod ſciam, non proditur, cupiens aliquo audaci facinore acceptam (uti par eſt credere) à rege iniuriã uindicare, deſtinat animo, noctis ſilentio ſibi penetrandũ in cubiculum, atq; eum ibi obtruncandũ: & ut ſine ſuſpitione, tempus & locum edendi ſceleris poſſit liberius obſeruare, ſe amentem ſimulat. Erat per eos dies rex in Vodeſtocano ſuo, quibus ille tale facinus animo uerſabat, qui poſtq; omnia accuratè explorauerat, de media nocte accedens ad cubiculum, clàm per feneſtram introit, ac ad lectum regium aduolans, læua manu, remotis ſtragulis, ferro puluinar frequentibus ictibus percutit, arbitrãs ſe regem fodere, qui ea nocte, ut fortè accidit, cubiculũ mutauerat. Cognita re ab una puella reginæ cubicularia, quæ uigilabat, fit clamor, & cum clamore concurſus regiorũ miniſtrorum, qui hominem capiunt, captumq; ad ſuppliciũ dandũ trahunt. Ita nihil fuit propius factum, quàm ut rex occideretur. Hinc diſcere licet, etiam principem non poſſe iniuriã facere homini quamuis infimo, ſine ſui capitis periculo. Ex quo expedit, ut unuſquiſq; manus ſemper abſtineat.

Principio inſequentis anni, Henricus ſuſcepit ex Aleonora uxore filiolum, quem Edouardum nominauit, ob memoriam illius diui Edouardi tertij qui paulò antè regnarat, quàm Normani Angliã occupaſſent. Hunc puerũ Otho legatus baptizauit, ſub cuius ortũ apparuit ſtella immenſæ magnitudinis per aliquot dies ante ſolis ortum, quæ per longum cœli tractum, ueloci, crebroq;

curſu ferebatur,modò ignẽ præ ſe ferens,modò fumũ poſt ſe relinquens: quo ſanè oſtento,futura Edouardi patris amplitudo,ac Edouardi filij exiguitas uanitasq́ uelut ex oraculo quodã pronunciata dicit. Id tẽporis Leolinus Vualliæ princeps è uita migrauit: deinde inter Griffinũ & Dauid filios eius de principatu aliquandiu diſceptatum eſt,quem ad ultimũ Dauid, etſi minor natu,fauente Henrico, aſſecutus eſt. Ipſe uerò Griffinus dolo à fratre Dauid captus, & regi cuſtodiendus traditus, in turri Londinenſi non multò pòſt tentando fugã lapſus ex ſummitate muri per funiculum, qui ex ui ponderis fractus eſt, decidit in terram,& ilicò occidit. Item per eos illos dies, Thomas comes Flandriæ,filius Sabaudienſis comitis,qui Ioannẽ quæ cum Ferdinando nupta fuerat,paulò antè in matrimoniũ duxerat,in Angliã profectus benignè ab Henrico accipit hoſpitio. Sed multò apparatius gratiusq́ acceptus eſt Simon Montifortenſis,uir uirtute, cõſilio, uita, ratione, ſanctitate mirabili ad omnẽ Dei & hominũ gratiam promerendam. Huic ab initio admodũ iuueni propter iuſtitiam,prudentiamq́,ſumma totius belli gerendi in Albigenſes,hominũ genus maleficum, in Narbonenſi Gallia ſubitò exortum, delata eſt à Philippo Francorum rege,qui nobiliſſimã adeptus eſt uictoriã: poſtea neſcio ob quam acceptam à Blancha diui Ludouici matre offenſionẽ,ad Henricum tranſiuit, cui ille,uti antè dictum eſt, Aleonoram ſororẽ locauit, deditq́ dotis nomine, comitatum Leceſtriæ,ac ampliſſimos mandauit magiſtratus.

Opprimebat bello per idem quoq; tempus,Federicus Imperator Romanũ pontificem ſimul cum tota Italia,cùm Innocentius quartus pontifex in locum Cœleſtini quarti ſucceſſit. Is uir egregius,conſtans,diligens, reipublicæ amator,cùm impotenti Federici libidini maturè reſiſtendũ putaret, à principibus Chriſtianis opem & auxilium petijt, quem Henricus autore Othone legato, quantũ per affinitatem licuit,quæ ipſi cum Federico intercedebat,pecunia iuuit. Itidem fecere epiſcopi,ac reliqui ſacerdotes. Quod Federicus audiens,celeriter regem per literas ſummè rogat, ut ne opem pontifici ferat: ſed ſolertia & induſtria Othonis,omni promiſſa pecunia penè iam ipſi pontifici antea miſſa, fruſtra fuere Imperatoris preces. Edmundus Cantuarienſis antiſtes maximè omnium eiuſmodi legati Romani frequentes exactiones,quibus ſacerdotes diuexabantur,liberè reprehendit,ac non multò pòſt ſtatuens exilij libertatem anteponere domeſticæ ſeruituti, in Gallias ad Pontiniacum cœnobium monachorum Ciſtertienſis ordinis,& Altiſiodorenſis diœceſeos,uti ſuprà libro xiij. diximus,perrexit,illic ſponte exulaturus,diui Thomæ ſecutus inſtitutũ, qui ad id loci innocentiæ aſylum confugerat. Cauſam profectionis ſiue exilij alij aliam ſcribunt: quidam tradunt Edmundum ut uirum ſpectatum atq; probatum cùm animaduerteret religionẽ in dies magis negligi, bonis præſertim ſacerdotibus nullum honorẽ haberi,in manu ſua non amplius eſſe,ut eiuſmodi malis mederetur apud principẽ,qui bene monenti aures non daret,ad extremum conſtituiſſe,ab ea regis ſatietate ſui diſcedendũ, atq; cedendum uſq; eò, dum ille tandẽ aliquando incõmodo aliquo edoctus errores deponeret. Nonnemo huiuſmodi cauſæ addit alteram: conſueuerat enim rex ex inſtituto iam inde à Gulielmo Rufo inchoato,uacantiũ epiſcopatuũ ac cœnobiorũ fructus eatenus capere,quoad aliquos uiros dignos ipſe illis præficiendos curaret: qui eo lucro illectus,ſacerdotia eiuſmodi diutius uacare de induſtria permittebat.

Huic

Huic malo Edmundus occurrendum iudicans, à rege impetrauit, ut huiuſce rei curandæ munus ſolus Cantuarienſis archiepiſcopus obiret, quò per hunc modū, epiſcopatus atq; cœnobia rectoribus orba, & melius gubernarent, & citius dignis deferrent̄ præpoſitis. Verùm cùm aliquandiu ita ſeruatū eſſet, & Henricus animaduerteret nō eſſe in rem ſuam, quod paulò antè conceſsiſſet, illud ſtatim reuocauit, & ſacerdotiorū uacantiū uectigalia, prout antea fecerat, capere rurſum cœpit. Quod factū ferūt Edmundū adeò intolerabile iudicaſſe, grauateq; tuliſſe, ut demū alijs quoq; multis de cauſis, quas cōmemorare longū eſſet, indignatus, in exiliū ſpontè abierit. Hic uir ſanctiſsimus, quippe cui nemo id tēporis, uera laude probitatis, integritatis, religionis anteponendus erat, dum in Pontiniaco cœnobio morabatur, ſpretis opibus, poſthabitis uoluptatib. atq; omni ambitione & potētia, præ cœleſti uita, ad quā aſpirare nitebat̄, corpus aſsiduis ieiunijs domare, pietatē aduerſus omnes exercere, Deū deniq; orare, ut apud ſuos Anglos religionē aduerſus impios tueri uellet: cuius porrò ſanctitatis atq; miraculorū fama, quamobrē iam tum clarus eſſe cœperat, ita omnibus breui tēpore cognita eſt, ut uſq; ab ultimis Galliæ finibus, multi quotidie mortales ad illud cœnobiū hominis uidendi cauſa confluerēt. Sed paucis pòſt menſibus aduerſa ualetudine laborans, & ſperās ſe facilè confirmari ſi locū mutaret, nō longè à Pontiniaco ſeceſsit ad quoddā aliud cœnobiū, ubi uitam finiuit, corpus eius ad Pontiniacū celebri exequiarū pompa terræ reddit̄. Is igitur antiſtes de religione optimè meritus, ita deinceps miraculis claruit, ut ab Innocentio quarto in diuorū numerū ſuo merito relatus ſit. ſedit annos octo. Vacauit Cantuarienſis pontificatus plus annis tribus, cùm poſtremò regis iuſſu, monachi Cantuarienſes elegerunt archiepiſcopū Bonifaciū natione Sabaudienſem, id eſt, natū in Allobrogibus, qui Aleonoræ reginæ auunculus erat. Hic in ordine antiſtitum quadrageſimusquintus fuit.

Ricardus regis frater parata claſſe id temporis Syriam petijt, qui mirandū in modū rem Chriſtianam iuuit. Eò etiam nō multò pòſt Ioannes comes Albamarlenſis, Gulielmus Fortis, Petrus Malolacēſis, uiri ſtrenui, cum magna militū manu profecti ſunt. Apparuit cometes diro aſpectu, per triginta dies ferè cōtinuos, circiter initiū anni, qui ſecutus eſt, qui fuit à natali Chriſti M C C X L I, & cùm regnare cœpit Henricus, uigeſimusquartus. Is annus neque domi, neq; militiæ, rem aliquam ferè memorabilē habuit. Otho legatus Romā exacto iam ſuæ legationis triennio diſceſsit. Venit in Angliam Petrus Sabaudienſis Bonifacij Cantuarienſis antiſtitis pater, uir multò prudentiſsimus, quo Henricus eſt familiariter uſus. Ricardus item tranſactis pro tempore, inter noſtros & Saracenos in Syria rebus, domū incolumis redijt, cùm in Vuallia eſt nouū bellū ſubitò ortū, id quod Henrico bono fuit: alios enim Vuallorum miſerebat caſus Griffini, quòd per proditionē auito principatu fraudatus in carcere eſſet, nam nondū interierat, inſidebatq; in illorū animis tanti facinoris memoria: alios autē tenebat ſtudiū rerū Dauid, qui imperiū obtinebat. Itaq; cùm omnia arderent inuidia & partiū furore, ad arma utrinq; cōcurritur, magnæ ſimul pugnæ ſimul ſtrages edunt̄. Quibus rebus cognitis, Henricus cernēs animo id certamē fratrū, quorū alterū in cuſtodia habebat, alterū ingratū cōpererat, ex ſuo uſu futurū, in Vualliā cum expedito exercitu aduolat, profligatoq; Dauid, ac ſeditionis autoribus captis, pœnaq; affectis, Vual-

liam in ſuam poteſtatem redigit. Atq; ita prouincia ſemper quietis expultrix, atq; finitimorum turbatrix, in ditionem Anglorum rediјt. Eodem anno Iſabella Federici Imperatoris uxor, eademq; Henrici ſoror moritur, cùm mira fuit ſolis defectio.

Exin ſequitur annus uigeſimus quintus, cùm Henricus cœperat regnare, bello externo nobilis: nanq; Ludouicus Francus rex paucis antè diebus fecerat Pictonum comitem Alphonſum fratrem, qui Ioannã unicam Raimundi Toloſatiũ comitis filiã in matrimonio habebat, ac ob id, in illius opes ſucceſſurus erat, & ei cum cæteris Pictonũ optimatibus, Hugonem Marchiæ comitem Henrici regis uitricũ, quem ſuſpectum cum primis habebat, licet poſt inducias cum Anglo factas, in gratiam receperit, cõceptis uerbis iuſiurandum more maiorũ dare iuſſerat, id quod iure quamoptimo Hugo facere deberet. Hugo dehortante uxore, quæ Ioannæ comitis coniugi modis omnibus cedere nolebat, negat ſe fidem obligaturũ Alphonſo, ac ſimul iterũ ad Henricum deficit, atq; ſolicitatis repentè ad defectionẽ Pictonibus, ad eum ſcribit ſe magna auxilia paraſſe, magna eſſe in ſpe, cùm omnes Pictones, Britannos, Normanos noui iam belli pariter affectantes eſſe certũ habeat, & propterea ſolum eius aduentũ expectare. Henricus uiſis Hugonis literis, & per idem tempus aliјs à Pictonibus acceptis, qui ſe ad eum deſciſcere paratos eſſe teſtabantur, conuocato primo quoq; tempore principũ concilio, de bello gerendo cõmunicat. Variæ erant ſententiæ: aliј enim ſecum cogitãtes quanti labores, quanti belli apparatus malè aliàs cecidiſſent, ac turpe eſſe, manẽtes cũ Franco adhuc inducias uiolare, regem à bello gerẽdo magnopere dehortabanẽ. Aliј in aliud tempus differendum iudicabant. Aliј demum, etſi perpauci admodum erant, tandiu bellum Franco faciundum affirmabant, donec amiſſa toties fruſtra repetita recuperarentur: nec eſſe, quòd de induciarum iuris uiolatione dubitaretur, cùm nõ eſſet contrà, quàm leges ſancirent, quocunq; tempore prædatores exuere præda: neq; item illud argumentũ tam magni momenti cenſeri debere, quòd aliàs negotiũ ſub manus nõ ſucceſsiſſet, quin poſſet ſuis itidẽ opinionibus ſuffragari, cùm fortuna belli haud ſemper eadem eſſe ſoleret, quòd omnis belli Mars cõmunis eſt deus. Placuit hæc ſentẽtia, in qua tametſi plus animi ꝙ conſiliј ineſſe uidebatur, ſic regi, ut tantũ poſtea abfuerit, ut cæteris principibus enixè diſſuadentibus auſcultauerit, ut etiã illis mox utcunq; in ſuam ſententiã tractis, exercitũ ſibi protinus conflandũ conſtituerit, itaq; primũ omniũ cogendis pecuniјs operam nauat, & quia in proximo concilio uniuerſi tributum conferre negarant, magna arte à locupletioribus amicè appellando, pecunias partim dono, partim mutuas accipit, quo facto negotium gubernandi regni Gualtero Eboracenſi antiſtiti mandat, ac unà cum Ricardo fratre, parata iam claſſe, in Galliã proficiſcitur, expoſitisq; copiјs, nõ longè à Rupella, quæ magno Francorum præſidio tenebatur, in Pictones contendit.

Dum iſta ab Henrico geruntur, Ludouicus certior factus de nouo bellorũ motu, in Marchianum comitem mouet, captisq; de eo aliquot oppidis, ad turpem deditionẽ compellit, eoq; negotio feliciter confecto, in hoſtem properat, primoq; acceſſu loca in poteſtatẽ redigit, quæ Anglus à tergo reliquiſſet præſidio parum munita: deinde Taliburgum uerſus iter conuertit, ut cum Henrico prælium faciat, qui paulò antè ſe illuc receperat. Atqui hoc in loco, inter

ſe non

ſe nō conſentiunt autores:quidam tradunt multos in exercitu Francorū,partim peſtilentia,partim grauitate cœli affectos,ſubitò mortuos: atq; cùm quotidie plures in morbum inciderent,ipſum etiam Ludouicum aduerſa ualetudine affectum,ſecus atq; ſperabat,coactum fuiſſe,renouatis cum Anglo inducijs,abire.alij uerò ſcribunt nō longè à Carento amne,qui Rupellam præterlabens in Oceanum influit,inter Francum & Anglum æquo ferè prælio pugnatū,ſed ad extremū,Anglum qui à Marchiano comite deſtitutus,militum ſupplementum habere per tempus nō potuiſſet, neceſſariò initis rurſus cùm Franco inducijs,in Angliā infecto negotio,uti ſæpe aliàs fecerat, rediſſe. De hoc ſecundo bello Hugonis impulſu ſumpto, nō meminere recentiores rerū geſtarū Francorum ſcriptores,ac proinde aberrantes, huius belli cauſam alterius fuiſſe ponunt,ideoq; rem rei ſæpe præuertentes, ita interdum hiſtoriam uariant,ut illa perdifficiliter cuipiā conſtare queat. Verùm rex Henricus cui ſuſcepto bello nihil antiquius erat, utcunq; res bellica ſucceſſerit, eo anno in Angliā nō reuertit,ſed Burdegaliam hybernatū profectus eſt,ubi tota ea hyeme multa tentando,nihil aliud egit,niſi quòd nullo memorabili confecto negotio,tempus extraxit,atq; omnem pecuniam conſumpſit: qui deinde in initio ſequentis anni, qui fuit ſextus & uigeſimus, cùm regnare cœperat, factis cum Franco quinq; annorū inducijs,in Angliam reuertit.Reliquit Henricus in Aquitania,Nicolaum Moliſſum præfectum militum præſidio maritimis etiā locis, quæ in ſua fide eſſe ſciebat,quanquam nō multum illis confidebat. porrò ita uſu ueniebat,ut ij populi aſsiduis bellis uexati cogerentur nō ex uoluntate, ſed pro temporū malis, modò Anglorū,modò Francorum imperio parere, cùm præſertim oppida maritima ita diruta eſſent, ut nullis præſidio eſſe poſſent,&proinde cùm ad reſiſtendū nō ualerent,uictorem ſequi contrà atq; interdum uolebant,neceſſe habebant.Quod fecit,ut Anglus ſæpenumero Francum nequicquam armis aggreſſus fuerit, fretus eiuſmodi oppidis ad iniuriam patentibus,ac ad id tentandū inuitatus frequenti uoluntatis cōmutatione Pictonū,qui dum eam ipſam uoluntatem uni alteriue regū ex purgatam uolebant,quotidie per proditiones, maiore ſe ſcelere obligabant. Quibus rebus Henricus ſimiliter atque Ioannes eius pater ſæpe illuſi, & uitæ periculum adiuerunt,& immenſas opes effuderunt,perrarò ex animi ſententia, aliquo euento gauiſi,ut appoſitè ſuprà eſt demonſtratū.Nunc ad alia. Gulielmus Mariſcenſis natione Hybernus,uir fortis & ſtrenuus,per eos dies Lōdini cum ſexdecim ſocijs ſupplicio afficit.Is paulò antè ob ſeditionē exul factus, comparatis aliquot nauibus,mare ubiq; latrocinijs infeſtū reddiderat, ut per hunc modum acceptam exilij pœnam, quam ipſe iniuriam appellabat,ulciſceretur.Item Ricardus frater regis in matrimoniū duxit Cynthiam,ſiue,uti quibuſdam placet,Sanctiam filiam Raimundi comitis Prouinciæ,ſororem Aleonoræ reginæ,quam Beatrix mater in Angliam deduxit. Hæc fœmina electiſſima magnifico rerum omnium apparatu à rege accipitur, ac cùm abiret, magnis donatur muneribus. Rex poſtquam nuptias fratris magnificentiſsimis opulentiſsimiſque conuiuijs, ac apparatiſsimis omnis generis ludis fecerat, & uaria munera multis impartitus fuerat,cœpit renauare operam ſtudio belli, quod pro recuperandis rebus in continente amiſsis, iterum gerendum ducebat. Itaque re ad concilium delata, principes ſi qui erant, qui uellent,

qui pauci erant, plenè demonſtrabant toties bellum eſſe tentatū fortuna nunquam propitia, ut nulla amplius in armis ſpes relinqueret, niſi plus deinceps ſuis quàm alienis confiderent uiribus: igitur conſulebant, oportere aut abſtinere manū, aut tale ac tantū bellum parare, quo nullis omnino externis opus eſſet auxilijs, atq; tum demum eorum opinio ferebat, uictoriam perfacilè in manu fore, quæ hactenus alienigenarū perfidia negata fuiſſet. His rationibus rex motus, nihil temerè de bello tentandū ſtatuit, ſed ut ne deinceps externorum auxilia fruſtra quærere diceretur, prædia omnia quæ Normani in Anglia poſsidebant, publicauit, ut ex eo facto, tam ipſi Normani, quàm Britanni & Pictones intelligerent ſe nequaquam amplius uanis rebellium promiſsis crediturū, ut qui tantūmodo uellet iam ſuo, ut aiunt, Marte facere, id eſt, ſuis uti Anglis. Atq; hoc initiū belli & finis pro tempore fuit. Henricus uerò nonnihil in ſeſe concepit infamiæ, qui ſpecie magnitudinis animi, Normanos iniuſtè bonis ſpoliaſſet, atq; exinaniſſet.

Dum res à bello externo quietæ ſunt, Vualli qui etiam uicti quieſcere neſciebant, Dauid rurſum ſibi principem conſtituūt, regiosq; præfectos imprudentes, inopinatosq; ſtatuto diei tempore, armis inuadunt, atq; primo impetu in fugam uertunt, multis paſsim cæſis. Angli interueniente nocte, & Vuallo ſe quieti dante, opera & ſtudio ſuorum centurionum, in unum ſe recipiūt, collectisq; animis cum uiribus, ubi illuxit, rebelles adoriuntur. Pugnatur amplius tris horas utrinq; acriter, cùm Vualli qui temerè in certamen deſcenderant, ſenſim cedentes, ad ſolita ſyluarum ac paludum profugia ſeſe proripuerunt: Dauid in Scotiam aufugit, amiſsis ferè omnibus in eo prælio militibus, quos ſecum habuerat. Is dum in Scotia morabatur, Alexandrum regem quotidie ad bellum gerendū in Anglum inſtigabat, accendebat, prouocabat, prædicando Anglos paſſim iactare, Scotos ut inertes, infirmos, ſuo imperio obedientes ad nutū paratos eſſe, ad præſcriptum alienum uiuere, ac multa alia fingebat, quæ cuiuſcūq; etiam patientiſsimi uiri ſtomachū mouiſſent, irritaſſentq; animū ad odium. Accedebat huc, quòd rex Alexander paucis antè annis, mortua Ioanna uxore, ut paulò ſuprà oſtendimus, duxerat alterā in matrimoniū fœminā, nomine Mariam, ut alij tradunt, Scotam, ut alij uerò, Francam: qui ea affinitate fretus, facilius rupto tum pacis, tum amicitiæ fœdere, cœpit minitari, atq; Anglos deſpicere, ac ſimul inter hæc exercitū parabat, excurſionesq; in Anglicum agrum faciebat. Quæ ubi Henricus cognouerat, uehementer indignatus pari ſtudio copias coactas in Eboracenſem agrum duxit, atque inde Nouumcaſtrum profectus, cùm audiret hoſtem haud procul abeſſe, ſuos expedire arma iuſsit. Dum iſta gerebantur, aliquot principes indignè ferentes, nulla certa de cauſa tantum certaminis inter reges parari, ita ad concordiam conglutinandam ſe interpoſuerunt, laborarunt, egerunt, ut ad ultimū ſint in gratiam reconciliati. Quo confecto negotio, uix rex Londinum peruenerat, cùm ecce tibi, Vualli qui timentes ut facta pace cum Scoto, omnis uis belli in ſe uerteretur, iterum tentandam fortunam ſtatuerant, repentè recepto Dauid principe ſuo, qui poſt concordiam inter reges ſecutam, in Vualliā clàm ſe contulerat, in Anglos impetum fecerunt: ſed cùm temerè rebellaſſent, cum multa cæde, notas latebras petere, ac dicto parère coacti ſunt. Fecerat rex per huiuſmodi continuos bellorum apparatus, multum impenſarum, quare non

multò

multò pòſt habito concilio, à cunctis generatim pecuniam petijt, quam ab omnibus negatam ſolita arte à ſingulis locupletioribus exegit. Interea Anglia horrendo motu terræ cõcuſſa eſt, quo multa ædificia corruerũt: quæ res quanto rarius in inſula cõtingere ſolet, tanto tunc pro maiore prodigio habita eſt: ſed in Gallia multò grauius ea labes facta eſt.

Iam aderat annus alter & trigeſimus ab eo, quo regnare cœperat Henricus, & humanæ ſalutis MCCXLIX, cùm frequens habitum eſt concilium Londini, in quo concilio cùm de pecunia exigenda rex ipſe primùm agitaret, facilè eſt ab optimatibus notatus crimine auaritiæ, ingrati animi, atq; uiolatæ fidei, quòd ſcilicet ſine fine, pecuniam faciendam curaret, quòd ſuos ut plurimũ contemptui haberet, ac quòd hactenus præ multitudine promiſſorũ, pauca ſuo populo præſtitiſſet. At ille arbitrans confeſsionem erroris medicinam doloris fore, concitato populo, ut omnibus uno reſponſo ſatisfaceret, ſi quid peccatum eſſet, ſe emendaturũ dixit. Ita mitigatis principum animis, poſtremò tributum pro bello aduerſus Saracenos gerendo indicitur, atq; decernitur, ut aliquot duces cum electa militum manu, ſequantur Ludouicum regem Franciæ, qui anno ſuperiore in Aſiam profectus, Damiatam urbem Aegypti per idem tempus oppugnabat. Is pius rex id bellum ſe ſuſcepturũ pollicitus eſt, cùm paulò antè graui ualetudine cruciaret̃. Itaq; Gulielmus Longaſpata, uir & conſilij magni & uirtutis, cum nõnullis alijs artis militaris longè peritiſsimis, ac numero militum nequaquam contemnendo, in Aſiam profectus eſt, qui ſingularem operam in eo bello enauauit. Eò antiſtites aliquot uoti cauſa, eodem anno perrexerunt. Quo etiam tempore particula quædam ſanguinis Chriſti, qui Hieroſolymis ſeruabatur, dono regi data eſt à magno hoſpitalis domus Hieroſolymitanæ magiſtro, ſiue, ut quidam uolunt, à patriarcha eius urbis, quem quidem precioſiſsimũ ſanguinem ille monachis Vueſtmonaſterij ſeruandũ tradidit. Interea in concilio poſt multa ex Republica pariter acta atq; facta, cùm bona pars numorum argenteorũ, quos uulgus groſſos uocat, adulterata tonſaq; eſſet, decretum eſt, ut deinde ijdem numi certo pondere cuderentur, ac ex una quidem parte, regij capitis effigies, ex altera uerò crux imprimeretur, & eius crucis brachia producerentur uſq; ad extremas orbis partes ipſius numi, de quibus ſi quid diminutum foret, tum numi pro adulterinis haberent̃, & corruptores pœna mortis fficerentur. durat etiam nunc hæc forma monetæ argenteæ. Habeo autẽ autores qui tradant, per idem tẽpus percuſſum eſſe denariũ argenteũ, quod uulgò Sterlyng, ab effigie ſturni auiculæ uocitatur, quæ in altera parte numi impreſſa eſſet, nam ſturnus Anglicè ſterlyng dicitur: & ſex & uiginti denarios fuiſſe, pondere unius unciæ argenti, ac tales ferè, quales hodie ſunt. Quare omnis Anglica moneta etiamnum ſterlyngorum nomine putatur. Sed & cur denarius ſit nota ſturni auiculæ ſignatus, cauſam ponunt, quòd ea auis pars foret inſignium, quibus reges id temporis multarum poſſeſsionum uel extramarinarum domini uſi eſſent, quemadmodum reges nunc ſolent inſignibus regijs ſingula ſuorum regnorum inſignia adiungere, quò potentia exiſtat quammaxima: uel quòd numulus in altera parte haberet notam ſtellæ, quam Angli Ster uocant. Et iſti denarij etiam hodie reperiunt̃. Incidit in hæc tempora mors Alexandri regis Scotorũ principis optimi, qui regnauit annos quinq; & triginta, cui in regnũ ſucceſsit filius

Alexander tertius, qui nō multò pòſt Henrici filiam nomine Margaritam in matrimoniū duxit. Anno qui ſecutus eſt, cùm crebri rumores afferrentur, Ludouicū regem Francū in Aſia in Barbarorū poteſtatem ueniſſe, ac Gulielmū Longaſpatam cum bene multis ſuorū in prælio cecidiſſe, Henricus percupidus ferendi opem Chriſtianis laborantibus in Aegypto, primo quoq; tempore bellum ſibi ſuſcipiendū ſtatuit, qui nō multò pòſt cùm paratus eſſet ad iter faciundum, à pontifice Innocentio per literas retardatur, quòd ille certior factus de conditionibus pacis, quas Ludouicus ab hoſte accipere cogebatur, arbitratus eſt non eſſe opus nouo ſubſidio, cùm noſtri re male geſta, pacem cum Barbaris facere modis omnibus compellerentur.

At Henricus ita omiſſo bello in hoſtes cōmunes gerendo, totum id triennium quod ſecutum eſt, rebus domeſticis, regniq; firmamentis conſtituendis operam dedit, & illud in primis præſtitit: pro ſua enim pietate & gratia, irrogauit Paulino collegio ſacerdotum ea omnia libertatis priuilegia, quibus ciuitas Londinenſis uteretur, frueretur: quæ ne inde damnū ullum faceret, dedit ex ſuo libras ſeptem, quas etiā nunc uicecomites urbani ex ærario regio quotannis capiunt. Quibus actis rebus, Henricus poſt annum quàm regnare cœperat trigeſimumſeptimum, qui fuit MCCLIIII humanæ ſalutis, cum ingenti militū numero in Aquitaniā traiecit, quam paulò antè audierat paſsim ſeditionibus turbari: qui ubi eò peruenerat, captis aut profligatis ſeditionum autoribus, regionem purgauit, ubi ut pacatiorem redderet, hybernauit, atq; loca diruta ſimul inſtaurare inſtituit. Dum hìc moratur, accerſiuit Aleonorā uxorem cum Edouardo filio, ac cùm ea hyeme opera inchoata perficere non poſſet, etiam æſtatem illic egit: & quia iam indigebat, & aſsiduis tributis ſuos populos penè exhauſerat, ut eſſe aliquid uideretur, quamobrem pecuniam petere liceret, Martio ineunte, miſit in Angliam Ricardum fratrem, ut prædicaret, apud ſe noui belli metum uerſari, quòd Alphonſus Caſtellæ rex decimus eſſet ſine dubio in armis, ac propédiem in Anglicam prouinciam excurſiones facturus, & propterea principes rogaret, ut quamprimū uellent ipſum pecunia iuuare, uti eos pro ſua erga patriam pietate, liberaliter facturos maximè confidebat. Profectus eſt celeriter Ricardus, ſed fruſtra iecit rete, uti dicitur, ante oculos pennatorū: nam tametſi apud patres multū concionatus eſt, nihil tamen de tributo conferendo libenter audierunt, cùm fraus non omnibus latuiſſet: uerùm ut ne uacuus ad Henricū rediret, Iudæis quorū ingens multitudo ea tempeſtate Londini degebat, immanē pecuniam imperauit, atq; inde ad regem properè profectus ei expoſuit, quemadmodū optimates pecuniam negaſſent. Qua re rex ualde permotus, cœpit ſenſim modò hunc, modò illū priuilegijs antea conceſsis priuare, minimā etiam nactus occaſionem, quò illi aliquam ob ingrati animi uitiū, pœnā haberent. Secundū hæc, per nuntios uiros non uulgares agitat cum Alphonſo rege, de noua affinitate cum filio Edouardo iungenda: Ferdinandus enim rex Caſtellæ tertius huius Alphonſi pater, ex Ioanna ſecunda uxore, filia unica Simonis comitis Pontiui, tris ſuſtulerat filios, Ferdinandū, Aleonoram, & Ludouicū: ſed Ferdinando & Ludouico nō multò pòſt mortuis, ſola Aleonora ex ſtirpe à Ioanna orta ſuperſtes fuit. Henricus igitur ubi ex nuntijs cognouit Hiſpanū non ſpernere affinitatem, partim ob eas nuptias cōficiendas, partim ut ſimularet ſe quærere concordiā,

miſit

miſit Edouardũ filium ad Alphonſum uerbo pacis, ſed re ſui negotij apud illum actorem, ut Aleonoram ſororem ipſius Alphonſi, uxorem ſibi peteret, ac ea affinitate uiderentur omnes ſimultates & diſcordiæ, etſi fucatæ, paulò antè ortæ, iam eſſe ſublatæ. Accepit Alphonſus Edouardũ beneuolè, eiq́ꝫ libens Aleonoram ſororem cum grandi dote nuptũ collocauit, qui ob eius nuptias conſecutus eſt Pontiuũ, quod ad Ambianorũ fines pertinet, cuius Abbatiſuilla princeps eſt oppidũ ad Sommam flumen ſitũ. Hoc ex ſententia confecto negotio, Edouardus ad patrẽ lætus reuertitur, atq́ꝫ ei quæ egiſſet, ordine exponit. Pergauiſus eſt immortaliter Henricus pro eo, quòd ipſe ea noua affinitate fretus, ſperaret in poſterum ſe tutius Aquitaniam poſſeſſurũ, ac filius datum negotium prudenter curaſſet. Henricus ſecundum hæc, poſt annum quàm fuerat in Aquitania, in Angliam rediens, per Gallias iter fecit, qui ubi in Carnutes peruenit, obuiam ſibi factũ habuit Ludouicũ regem, paulò antè ex Syria reuerſum, à quo amanter liberaliterq́ꝫ acceptus, ac magnifico rerum omniũ apparatu Lutetiam ductus, ubi animi gratia, cùm aliquot dies fuiſſet, poſtea rectà in Angliam reuertit: ob cuius aduentũ, Londinenſis ciuitas in primis gauiſa eſt, utpote cui eius abſentia detrimento fuerat, quòd omnis generis merces plurimũ uilis eſſet, omneq́ꝫ cõmercium refrigeret. Veruntamen nec reditus bono fuit: porrò rex pecuniæ egens, cùm intellexiſſet in cauſarum actionibus ius à ciuibus uiolatũ, & quendam monachum furti damnatũ, ex publica cuſtodia per negligentiã cuſtodũ aufugiſſe, propter id, ciuitatis magiſtratus Ricardum Hardell prætorem, ac binos uicecomites Robertum Belyngton & Rodulphum Aſcheuuye ad ſe uocauit, maleq́ꝫ accepit, atq́ꝫ acriter mulctauit. Haud multò pòſt conciliũ habetur, quo in concilio primũ de reipub. ſtatu plenè prouiſum eſt, ſecũdo loco Edouardus regis filius ut maturius ad res gerendas grauiores experiens redderetur, fit Vualliæ princeps, ſimulq́ꝫ Aquitaniæ ac Hyberniæ præfectus: & Edmundus alter regis filius minor natu Lancaſtri comes creatur. Vnde natum, ut deinceps unuſquiſq́ꝫ rex hoc ſecutus inſtitutum, filium maiorẽ natu Vualliæ principem facere conſueuerit. His temporibus Ludouicus rex miſit dono Henrico elephantum, animal poſt hominum memoriam rariſsimè in Anglia uiſum, ex quo rei nouitatis cauſa, certatim populi ad belluã uiſendam concurrebant. Prodigia ſimul aliquot à uulgo notata ſunt, quòd mare præter ſolitũ excreuerit, apparuerintq́ꝫ cometes, ac crebrò loca eminentiora de cœlo tacta. Hæc prodigia ſecuta eſt mors Gualteri Eboracenſis antiſtitis, uiri magnæ uirtutis, qui annos quadraginta eam prouinciã pontificalem obtinuerat: cui ſucceſsit Seuallus antiſtitum ordine quartus & trigeſimus, uir pariter doctrina atq́ꝫ animi integritate ornatus. Interceſsit deinde totum triennium, cùm nihil ferè habemus ſcribere memorabile dictũ: nanq́ꝫ regi nihil prius fuit, quàm in omnibus concilijs, quæ eo tempore frequenter habuit, pecuniam exigendam curare, ob id præſertim, quòd Aleonora ſoror Alphonſi regis Caſtellæ deducta eſt in Angliam ad Edouardũ uirum ſuum, quæ ingenti patrum ac iuuenũ lætitia accepta eſt. Venit ad has nuptias celebrandas Alexander Scotiæ rex, cum Margarita uxore, qui ab Henrico comiter acceptus eſt, ac factis nuptijs, recepit comitatũ Huntyngtonam, quem paucis antè annis Gulielmus eius auus amiſerat.

Inſecutus eſt inde annus humanæ ſalutis MCCLVII, & cùm regnare cœpit

Henricus,quadrageſimus,quandò inter principes Germanos, Gulielmo Holandiæ comite paulò antè Romanorum rege facto, à Friſonum gente interfecto,de Imperatore cooptando,cõtentio orta eſt:in quo certamine duo eliguntur, Alphonſus rex Caſtellæ, & Ricardus Henrici frater comes Cornubiæ, quare neuter confirmatus eſt. Atq; ita interregnũ eatenus prorogatũ tradunt ſcriptores Itali,quoad anno à natali Chriſti MCCLXXI,Rodulphus Habſpurgenſis comes ab electoribus Germanis rex & Imperator renunciatus, à Gregorio decimo pontifice ea conditione admiſſus eſt,ut proximo anno Romam peteret,coronæ accipiendæ cauſa. Verùm ex Anglicorũ annalium memoria, conſtat Ricardo Imperatori creato,Aquiſgrani Colonienſem antiſtitem diadema impoſuiſſe,atq; eum apud Germanos imperiũ obtinuiſſe. Item & Innocentium pontificem Romanum poſt mortem Federici Imperatoris,ut Manfredi illius ex concubina filij tyrannidem à ceruicibus Siculorũ depelleret, miſiſſe legatos ad Henricum,qui dicerent regi,ſibi in animo eſſe, pulſo Manfredo, regem Apuliæ & Siciliæ ereare Edmundum eius filium, & Henricum fidem habentem dictis iuuiſſe pontificem pecunia. Sed neutrum affirmant,qui uitam illius pontificis ſcripſerunt:quia liquidò conſtat Vrbanum quartum, qui ſecundo loco poſt Innocentiũ, pontifex creatus eſt,obtuliſſe illud regnũ Carolo Andegauenſiũ comiti,qui deinde in Italiam cum exercitu profectus, à Clemente,qui Vrbano ſucceſsit,rex Siciliæ factus eſt.

Quoniã autẽ accidit,uti Ricardi mentio facta ſit,ut nõ prætereamus quod ſcitu eſt operæpretiũ,de eius uita altius repetendum ducimus. Is mira ingenij natura ab ineunte ætate præditus,magnã ſui omnibus expectationẽ fecit,qui deinde ſingularis & animi & prudẽtiæ uir factus, tantũ apud omnes nominis aſſecutus eſt,ut Henricus eius in primis opera optima fortiſsimaq; tam in rebus domeſticis agendis,quàm in bello,ſicut ſuprà docuimus,uſus ſit,ac ad Germanorum imperiũ,quod omnes fatentur,uocatus fuerit: quod ſiue quindecim annos,ut Anglicis ſcriptoribus placet,obtinuerit,quibus uixit, poſteaquã ab electoribus Imperator dictus eſt,ſiue minimè,prout alij uolunt,aſſecutus fuerit, ſatis conſtat eum talem fuiſſe,qui meritò ob inſignem artis militaris,cuius longè peritiſsimus erat,gloriam ac animi probitatẽ,cum quibuſuis & Romanorum & Anglorũ regibus conferri poſsit. Obijt mortem ætate iam decurſa, in Anglia,ad Berchanſtedum pagum,qui diſtat ab urbe Londino circiter millia paſſuũ quinq; & uiginti,cuius loci ipſe dominus erat. Corpus ad ſepulturã datum eſt in cœnobio Haylenſi,ab ipſo prope Gloceſtriam,ad duodecim circiter milliaria ædificato,quod amplis poſſeſsionib. locupletauit, eoq; loci monachos Ciſtertienſis ordinis collocauit. Genuit ex Cynthia uxore Edmundũ & Henricũ filios. Is Edmundus dum pater in Germania regnũ obtinebat, ut adoleſcens apprimè pius,cùm fortè Germanorũ regũ monimenta quæ ad cultum diuinum pertinebant, ſtudio attrectaret,uas quoddam aureum reperiſſe fertur,quo ex titulo cognouit, ut fama eſt, ac credere minus à pietate abhorret,portionem quandam ſanguinis Chriſti contineri,cuius rei factus cupidus ita egit,ut partem à cuſtode impetrauerit,quam poſtea nõ minore cura quàm ueneratione ſecum in Angliam detulit,identidem cogitabundus,ubi loci tam nobile noſtræ religionis monimentũ locaret,qui ad ultimum arbitrans poſt mortem utriuſq; parentis,ſe debere cum primis cœnobiũ Haylenſe tanto mu

nere

nere ornare, in quo illorũ corpora ſepulta eſſent, tertiam etiam ſanguinis partem ad ipſum locum doni nomine tulit, ubi ferebant crebra & magna quotidie edi miracula: reliquas duas partes ſecretò penes ſe uſq; eò cuſtodiendas putauit, dum diuinitus moneretur, quo in loco ſeruandas perpetuò poneret: qui interim ad diuinũ cultum augendum animũ adiungens, à Deo, ut credere par eſt, admonitus, cœnobiũ egregio opere in colle ſylueſtri extruxit, qui parum ſupra Berchanſtedum eminet, ubi ipſe uillam id temporis magnificam habebat, cuius etiam nunc bona pars extat: loco nomẽ eſt Aſsheruggium. Ditauit bonus princeps cœnobiũ amplis poſſeſsionibus, illudq; uiris nouæ religionis nõ antea in Anglia uiſis, qui Boni homines appellantur, incolendũ dedit. Hi diui Auguſtini regulam profitentur & obſeruant, ueſtimentũ cœrulei coloris induunt, eadem penè forma factũ, atq; habent fratres, quos uocant, eremitani. Fuerunt in eo cœnobio quocunq; tempore, uelut etiam ſunt hodie, monachi & ſanctitate uitæ & doctrina præclari. Edmũdus igitur comes Cornubiæ poſteaquàm hoc cœnobium primò extruxerat, deinde Bonos homines in illud introduxerat, poſtremò reliquũ dominici ſanguinis ſuis manibus eo loci reuerenter poſuit, monimentum Chriſtianæ pietatis ſalutare: nam multis mortalibus qui fidem rei nõ abrogant, in grauiſsimo morbo ſaluti eſſe aiunt, qui ad id ſacrum quaſi paſsionis Chriſti pignus uiſendũ quotidie illuc confluũt. Quo factũ eſt, ut hoc tempore eiuſmodi ſanguis dominicus ab Edmundo in Angliam delatus, in Haylenſi & Aſsheruggienſi cœnobijs multa ſit ueneratione. Sed eò unde digreſsi ſumus, reuertamur.

Vualli qui quanquam uicti, ſeſe tamen ſæpe efferebant, & ad renouandum bellum facilè reuireſcebãt, Dauid per idem tempus mortuo, Leolinũ Griffini filium, qui, ut dictum eſt, in turri Londinenſi interierat, ſibi principem conſtituunt, atq; ab Edouardo quòd nimis ſuperbè dominari cœpiſſet, deficiunt, præſidia Anglica aut pellunt arcibus, aut prodita per fraudẽ opprimunt. Quare nuntiata, Henricus confeſtim Stephanũ Bauſanũ, qui ſummam rei militaris ſcientiam habebat, cum magno militũ numero ire contra hoſtem iubet. Ille ubi in Vualliam peruenit, præuentus inſidijs cum magna ſuorum parte interficitur. Qua de re rex permotus, ſtatuit in rebelles acrius uindicandũ: itaq; paucis pòſt diebus, ipſe cum maiore quidem militum manu in hoſtes profectus eſt, cuius aduẽtu Vualli territi, more ſolito in ſyluas atq; paludes ſeſe abdentes, nequaquã in certamen pro tempore deſcendendũ iudicarunt. Eſt deinceps ſæpe cum Vuallo pugnatũ, qui nunquam uictus, ſed bene longo defatigatus bello, pacem tandem petijt, atq;, ut infrà appoſitè demonſtrabitur, impetrauit. Henricus uerò exiſtimans nõ eſſe ſuæ dignitatis, rebelles per loca inuia perſequi, Rogerio Mortimerio regionis præfecto conſtituto, Londinum ſtatim pòſt redijt. Per idem tempus ſepulchrũ diui Albani in cœnobio ei dicato diuinitus reperitur, ubi edi miracula crebrius ſolito & maiora cœpere.

Aderat iam annus humanæ ſalutis MCCLVIII, & regni Henrici alter & quadrageſimus, cùm ingens numerus Pictonũ in Angliam confluxit, qui regio fauore inſperato gaudentes, ſe ſumptuoſius inſolentiusq; iactare, erigere, prædia quæ aliàs poſſediſſent, repetere cœperunt. Eodem quoq; tempore uenêre in Angliã Odomarus ſacris initiatus, Gulielmus, Gaufredus, & Guido fratres Henrici regis, ex Iſabella eius matre geniti, & Hugone Marchiano co-

mite. Ii in ſumma ſtatim gratia cum rege eſſe cœperũt, ut qui cum illo cognatione cõiuncti eſſent: item ſumma apud eum autoritate ualere, multũ ſibi aſſumere, cum nobilitate honoribus æquari, eam nõ facere plurimi, uiamq́ ſibi ac alijs aduenis ad ſuas opes amplificãdas, mirificè inuenire. Sed in primis dignitate auctus eſt Odomarus, qui Vintonienſem epiſcopatum adeptus, dein ſuis opibus & alios maximè iuuabat. Nõ potuerũt ferre eam feneſtrã externis patefactã, ad ſeruiendũ ſuis cupiditatib. & illorũ ſuperbiã principes Angli, qui paſſim uociferabant̃, per nimiũ indignũ eſſe, ſe turpiter in ſua patria exteris hominibus cõtemptui eſſe, quod rex pati nõ deberet, cuius intereſſet ſuos tantummodo tueri, ſubleuare, ſuſtentare. His igitur uocibus principes ad extremum impetrarunt, ut odij tollendi, ac conſtituendarũ rerum cauſa, conciliũ Oxonij haberetur: quò ubi conuenerũt, de conſilij ſententia decretũ eſt, ut Pictones omnes cum cæteris peregrinis exterminarent̃: & ne rex aut Edouardus princeps clàm illis opem aduerſus plebem ferret, rogarũt, ut iureiurando promitterent, ſe contentos fore concilij decretis, & quamprimũ reddituros antiquas leges & inſtituta, id quod ambo magis metu, quàm uoluntate fecerunt: nam optimates toties antea eluſi, armati ad concilium uenerant. Spoponderunt & pro illis Ricardus Cæſar, & Simon Montifortenſis, iureiurando itidem adacti. Pictones cum fratribus regis, facilè fuit expellere, quippe qui cognito principum in ſe odio, ſpontè remigrarunt in patriam: at leges promiſſæ, ſed non reſtitutæ fuerunt, eò quòd ex regis uſu minimè eſſent. Illo eodem anno Seuallus Eboracenſis antiſtes morit̃, cui Gotthofredus ſucceſsit, quem nõ multò pòſt mortuũ, ſecutus eſt Gualterus epiſcopus Bathonienſis & Vuellenſis, qui fuit ordine archiepiſcoporũ Eboracenſium trigeſimusſextus. Hoc tempore cùm frumentum propter ſiccitatem anguſtius proueniſſet, ita fame laboratũ eſt, ut homines carne & lacte plurimũ uictitantes, etiam ederint uaria herbarum radicumq́ genera, quæ in uſum neceſsitas uerterat.

Interea cùm pro ſe quiſq́ tranquillitati ſuorũ temporum ſeruiret, uarium erat populi atq́ regis ſtudiũ: populus enim gratulabat̃, talia in Oxonienſi concilio eſſe decreta facta, per quæ facilè libertatẽ & leges toties promiſſas ſibi reſtitutas ducebat, atq́ illis paſsim iam uti incipiebat: ſed quia ſine conſenſu regis, ea minimè rata habebantur, idcirco quotidie à rege flagitabat, ut quæ iureiurando recepiſſet, tandem aliquando præſtaret. Rex uerò qui uidebat non eſſe è re ſua, ut ſtatuta per conciliũ confirmaret, & dolebat exteros homines ex regno eiectos, in animo habebat nunq́ in ea parte deſiderio populi ſatisfacere: & quoniam id palàm aut repentè facere, periculoſum ducebat, propterea de induſtria eatenus procraſtinandũ conſtituit, quoad ita res externas componeret, ut ſi bellum domi oriretur, aduerſarijs reſiſtere poſſet: Itaq́ primò per legatos cum Alexandro quarto Ro. pontifice agit, ut eius autoritate fiat, ne iureiurando teneatur, quod in Oxonienſi cõcilio dediſſet, néue promiſsis ſtare cogat̃, id quod facilè impetrauit, cùm affirmaſſet ſe eam ſponſionem non ſpontè, ſed metu feciſſe: deinde cùm multis antè legationibus nequicquam ultro citroq́ de pace inter ſe & Francũ miſsis, nihil certi haberet, ſtatuit ſibi in Galliã eundum, ut externas cõtrouerſias finiendi cauſa, cum Franco quoquo modo poſſet, tandem tranſigeret. ita ſtatim pòſt Lutetiam ad Ludouicũ regem proficiſcitur. Hîc indicto principũ concilio, poſtquã diu de pace agitatum eſt, his

demũ conditionibus cõuenit, ut Anglus in perpetuũ cederet Franco Normaniã, quã aiebat Rollonẽ per uim, ſibi à principio ademiſſe, & ſe iure recepiſſe, cum Andegauenſibus & Cenomanis, & ille adnumeraret Anglo pro impenſa bellorũ facta, millia aureorũ centũ & quinquaginta, ac in ſingulos annos, uectigalis nomine, dena millia: Anglus uerò contentus eſſet Aquitania, quam à ſeptentrione, Carantus flumẽ, & à meridie, Pyrenæus mons terminaret. Atq; his legibus Henricus cùm domeſticũ bellum iamiam impendêret, pacem cum Ludouico facere coactus eſt. Fuit is annus ſalutis MCCLIX, qui multa turbulenta, multa acerba, multa triſtia habuit. Reuertitur exin in Angliam Henricus, qui ubi Londinum peruenit, ſe in turrim recepit, atq; parato confeſtim exercitu, iam palàm prædicare cœpit, ſe nolle conſtituta per concilium, neque confirmare, neq; permittere, ut illis populus uteretur, frueretur. At ijs rebus cognitis, magnæ in regno diſcordiæ uerſari cœperunt: nam optimus quiſque ualde fremebat, quòd rex foris regni finibus diminutis, domi etiam omnia deteriora reddere conaretur. Quare paſsim ad arma conclamando, principes qui populares erant, iniuriã armis ulciſcendam ducunt, & in his cum primis Henricus Montifortenſis, Hugo Spenſerius, Balduinus Vuake, Gilbertus Giffordius, Ricardus Graius, Ioannes Roſſus, Gulielmus Marmyonus, Henricus Haſtyngius, Ioannes Fizioannes, Gotthofredus Lucy, Nicolaus Moſgrauus, & Ioannes Veſcius, qui uno omnes conſenſu, ſibi ſtatim duces optant Simonem Montifortenſem, uirum magnæ ſcientiæ in bello, Leceſtriæ, Gilbertum Clarentiæ, dominum Gloceſtriæ, ac Robertum Ferryſum Derbij comites, cum nonnullis alijs militaris diſciplinæ uiris longè peritiſsimis: Simon enim ut datam populo ſeruaret, contra Henricum uenire coactus eſt, pro quo ſponſor præsesq; erat. Rex itidem fretus auxilio Ricardi fratris, qui paucis antè diebus ex Germania redierat, in armis erat, cùm optimates quidã autores eſſe cœperunt, ut armis abſtineretur, ad resq; componendas incumberet. Sedatus eſt pauliſper tumultus, habitoq; cõcilio, cùm nihil quod ad leuandas iniurias pertineret, fit actum, ad arma rurſus utrinq; concurritur, ſed prius quàm manus conſerant, iterum de pace agitando, Ludouicũ regem omniũ controuerſiarum finiendarũ diſceptatorem faciunt, qui cùm ſecundũ Henricũ ſententiam tuliſſet, principes quorũ animi ualde faucij, non ſeueritatis, ſed lenitatis medicina indigebant, haud contenti iudicio eius, quod iniquũ eſſe dicebant, Vualliam inuadunt, cuius Rogerius Mortimerius præfectus erat. Venit auxilio ſuis Edouardus princeps, qui in inſidias lapſus capitur.

Hic iterũ ab armis paululũ ceſſatum eſt: nam Edouardus cùm promitteret, reciperet, ſponderet ſe curaturũ, ut pater promiſſa præſtaret, dimittitur: ſed iuuenis ulciſcendi cupidus magis iniuriæ quàm promiſsi memor, ut ad ſuos redijt, infeſtis armis Gloceſtriam aggreditur, ac oppidũ momento per uim ingreſſus, diripit, atq; inde Oxoniũ, quò pater paulò antè à Londino uenerat, eoq; loci maiorem exercitũ cogebat, proficiſcens, omnẽ agrũ paſsim deuaſtat. Hinc ambo iũctis armis, Northantonũ oppidũ Simonis comitis oppugnatũ pergunt, quo primo acceſſu capto, Leceſtriam contendunt, ac puncto temporis oppido tradentibus oppidanis potiti, Nothyngamiam pergunt, ædificia paſsim & uicos incendentes. Capti ſunt his in locis equeſtris ordinis uiri Gulielmus Ferryſus, Petrus Montifortenſis, Balduinus Vacius, cum Nicolao

fratre, Adam, qui ex Nouomercato erat, Rogerius Beltramus, Thomas Manſellus, cum bene magno aliorũ nobiliũ numero. Quæ res effecit, ut Rogerius Clyffordius, Henricus Percius, Ricardus Graius, Philippus Baſſetus, Ricardus alter Suardus, & Hubertus Cantij comes ſociorũ infirmitatẽ ueriti, protinus ad Henricũ regem defecerint. Henricus bene in longinquis locis re geſta, proxime hoſtes rediјt, & Vintoniæ habito concilio, aduerſarios omnes patriæ hoſtes iudicandos curauit. Eſtq; ſatis pro tempore, reipub. conſultũ atq; prouiſum, cùm Simon interea Londinũ profectus, urbem in fidem recipit, ac præſidio firmat, atq; inde Roceſtriam oppugnatũ properat, cuius loci præfectus erat Ioannes Varanius uir fortis & induſtrius. Suſtinuit hoſtiũ impetũ præſidium, quod intus erat, quoad rex ſuis ſuppetias ferens, urbem obſidione liberauit. Quo confecto feliciter negotio, & relicto idoneo præſidio, quod ciuitatem tueretur, proficiſcitur ad oram maritimã, quæ cõtra Galliam eſt, eo loci expectaturus dum eius fratres, Gulielmus, Gaufredus, & Guido Marchiani comitis filij, cum aliqua militum manu ueniant, quos à nobilitate paucis antè menſibus regno pulſos, ipſe ex Gallia accerſiuerat, qui non multò pòſt affuerunt. His auctus uiribus, Leuiſum, quod eſt oppidum maritimum, & uulgò Leuuis uocitatur, ubi loci cœnobiũ monachorũ etiam nunc extat, ordinis diui Pancratij, reuertitur, ac ſecundũ oppidum caſtra ponit. Nõ multò pòſt Simon cum exercitu adfuit, factisq; propè caſtris, ad Henricũ ſic ſcripſit: Volo rex me tibi eſſe purgatũ, ut ne in meam uertas contumeliam, quæ ſalutis populi cauſa egerim: porrò ego ſemper Reipublicæ cõmoda meis priuatis neceſſitatibus potiorã habui, & nunc illud ipſum me cummaximè facere cogitiuſiurandũ, quod pro te, populo dedi, & te pariter atq; me obligat ad fidẽ ſeruandam, quã facilè liberabis, ſi promiſſo ſatisfeceris. Proinde in manu tua pacem eſſe ſcito, ſi tuis ſimiliter ac regni uolueris proſpicere rebus. Reſpondit ad omnia rex, & dum inter ſe magis de iniurijs conquerentes altercantur, quàm de conditionibus pacis agũt, eductis eueſtigiò in aciem utrinq; copijs, pugnam faciunt. Erant in altero cornu in acie hoſtium Londinenſes, quibus Nicolaus Polygraphus præerat. Hos Edouardus princeps à longè ubi uidit (illos enim ſpeciatim peius reliquis omnibus oderat, quòd Aleonorã matrem paucis antè diebus è turri egreſſam, conuitijs & ſibilis conſectati fuiſſent) inflammatus ira, concitat calcaribus equũ, atq; dato ſigno, ut ſe ſui milites ſequanẽ, curſum in eos dirigit, clamitando: In hæc miles ſeditionum ſcelerumq; omniũ capita nunc fortiter adijcito tela. Londinenſes ut gregarij milites impetum inuadentium nõ tolerantes ſeſe in fugam conferũt. Inſequitur auidè Edouardus, paſſimq; cædem ingentẽ edit: uerùm cùm ita cædendo hoſtem temerè à ſuis longè abiſſet, pulcherrimã uictoriã de manibus amiſit. Atq; ita ab ira & furore uti nihil unquam honeſti, ſic haud quicquã utilitatis proficiſcitur. nam ubi Simon animaduertit Edouardum ferocem iuuenem cum robore militum perſequi Londinenſes, quibus ipſe ob imperitiam militaris diſciplinæ, parũ confidebat, tum maiore animo ſuos cohortatus, hoſtem premit, atq; uno momento fundit. Redijt interim ad ſuos uictor Edouardus, ſed cùm inclinata iam eſſet acies, eam ad certamẽ reuocare nequiuit. Henricus confoſſo ex utroq; latere equo, capitur, cum Ricardo fratre, & Edouardo filio, atq; aliquot ducibus: cæteri partim cæſi, & in ijs tres comitis Marchiæ filij, partim pulſi fugatíque ſunt.

ſunt. Non nemo tradit Edouardũ non fuiſſe tunc captum, ſed poſtea unà cum Henrico filio Ricardi, obſidum nomine, in hoſtium poteſtatem ueniſſe, quò illi uitæ Henrici patris ac Ricardi patrui parcerent. Sex millia hominũ & quingentos ex regio exercitu deſideratos tradunt annales.

Optimates tanta uictoriã ſtatim pòſt male uſi ſunt: nanq; filij Simonis comitis, Henricus, Guido, Simon, ac alter Henricus nomine, qui eo prælio egregiè pugnarunt, ita inſolentiores effecti ſunt, ut præ ſe reliquos principes deſpicerent, & ſtulta arrogantia nominatim parum honeſtè appellarent Gilbertũ comitẽ Gloceſtriæ. Qua re ille permotus, cum Simone patre grauiter de temeritate filiorũ ſæpius conqueſtus eſt, qui ad extremũ cùm uideret ſe parum proficere, tum demum alienatus iniuriæ uindicandæ cauſa, omnibus principibus graue exhibuit negotiũ, immemor eorum calamitatẽ cum Republica eſſe coniunctam. Edouardus enim paucis pòſt diebus ope ipſius Gilberti è manibus hoſtiũ aufugit, & Vigorniã profectus, exercitũ cõfeſtim parat. Quod audiẽs Simon comes, accepto nouo militũ ex Vuallia ſupplemento, ad Eueshamum uicum contendit, ut ad arcem Keneluorthem pergeret, quæ opere magnifica ab urbe Vigornia diſtat millia paſſuum circiter tria, paulóue amplius, ubi ſe cum Simone filio coniungeret, qui ex agro Eboracenſi magnã manum militũ ſecum adducebat. At Edouardus & Gilbertus comes cognito Simonis conſilio, celeriter ſuperueniunt, præcluſiſq; omnibus uiarũ aditibus hoſti pugnandi copiam faciunt. Tum Simon poſteaquam ſine magno incõmodo progredi nõ poſſe ſe uidet, in eo temporis articulo inſtruit aciem, impedimentis ex acie remotis, ac in fronte aciei ponit Henricum regem, quem ſecum captiuũ ducebat, atq; ſuis armis induit, ut ſi fortuna aduerſa ſit, dum ille imperatoris perſonam gerens, ab hoſte petitur, ipſe interim fuga ſaluti cõſulere poſſit. Inſtruuntur contrà & hoſtes & animis & uiribus ſuperiores: cõmittitur utrinque pugna, quæ diu anceps ſtetit. Henricus inter primos hoſtium ictus non pugnat, ſed regem Henricũ ſe eſſe clamando indicat, quod ei ſaluti fuit, quia à ſuis cognitus ſeruatur. Vualli ut ſemel primò concurſum eſt, fugam capientes, alijs timorẽ iniecerunt. Quod ubi Simon animaduertit, ſuos cohortans, in medios hoſtes prorumpit, qui à multitudine circũuentus, præliando occiditur, cum Henrico filio. Cognita ducis morte, bona pars ſalutẽ fuga quæſiuit, occiſis ad hominum millia quatuor, in quibus fuere equites Hugo Spenſerius, Rodulphus Baſſetus, Ioannes ex Bellicampo, Gulielmus Iorcus, & alter Gulielmus Baliolus homo Gallus. Hanc cladẽ diſcordia inter Gilbertũ & filios Simonis orta, nobilibus pro libertate pugnãtibus attulit. Corpus Simonis comitis fœdè inhumaneq; laceratũ eſſe fertur. Inhæſit in hominũ mentibus opinio conſtans deinceps, hunc qui ob patriam ac iuſiurandum ſeruandum, pugnando uitam amiſiſſet, interijſſe martyrem, id quod & uitæ ſanctitas non patitur negatum iri, & miraculis conſtare, memoriæ proditũ eſt. Quare iam tum fuere, qui eius memoriã ut diui cuiuſpiam colere cœperint, compluresq; illud ipſum dubio procul feciſſent, ſi regis iram non pertimuiſſent. Rex per hunc modum è manibus hoſtiũ cum Ricardo Cæſare fratre ereptus, Varuicum quòd eſſet proximũ oppidum natura munitũ proficiſcitur, ibiq; coacto exercitu, paucu los dies moratur, quia primùm omniũ inimicos perſequendos ſtatuerat. Itaq; rectà Elym inſulam petit, aduerſarioſq; qui ſe illic cõtinebant, facilè in poteſta

tem redigit. Reliqui principes qui arma in regẽ mouerant, ſibi timentes Londinum confugiunt, quæ ciuitas adhuc in eorum fide permanebat. De qua re rex certior factus, ne ſpatium parandi uires hoſtibus detur, properè Londinũ pergit, ſed clauſis à ciuibus portis, prope muros caſtra ponit, atq́ ad oppugnationem urbis machinas bellicas ſtudio comparat.

Iam ferè totum trienniũ ciuile bellũ durauerat, & agebatur annus humanæ ſalutis MCCLXII, ac cùm regnare cœperat Henricus, XLV, cùm Vrbanus Romanus pontifex, qui Alexandro ſucceſſerat, certior factus de inteſtino bello inter Henricũ & eius optimates, miſit in Angliam Othobonũ diaconũ cardinalem diui Hadriani legatũ, qui omnes tolleret controuerſias, cõcordiamq́ conglutinaret. Is Londini erat, cùm ciuitas regi uenienti portas clauſit: & quoniam contrà atq́ ciues uolebãt, admonebat, in turrim conijcitur. Sed dum ita generatim omniũ irritabiles animi odijs ardebant, Gilbertus comes ac nõnulli alij magnæ autoritatis uiri demonſtrantes permultis argumentis, pacem uel iniquiſſimã in repub. iuſtiſſimo etiã bello præferendã eſſe, cùm ciuilis belli uictoria ſemper eſſet ciuibus luctuoſa, ita egerunt, ut Londinenſes atq́ optimates omnes, qui hactenus contraueniſſent, redierint in gratiã cum rege, ab eoq́ receperint bona & priuilegia, quibus ante paucos menſes, uti ſuprà dictũ eſt, cõcilij Vintonienſis decreto priuati fuiſſent. Reliquis uerò qui tardius ad ſanitatem rediere, bona publicata redimẽdi poteſtas facta, præterq́ Roberto Ferryſo, qui de ſententia deduci nõ facilè potuit. Eſt & Othobonus carcere liberatus, qui pro ſua humanitate, imperitæ multitudini acceptã iniuriã ultrò remiſit. Inter eos fuit etiã Simon comitis Simonis filius: nam duo alij fratres ſuperſtites in Gallias profecti ſunt. Guido ſecutus Philippũ Ludouici filiũ, ſtipendiũ faciebat. Henricus uerò qui ſacris initiatus Eboracenſis theſaurarius, quẽ uocant, erat, Lutetiæ interim literis operã dabat. Is Simon poſteaq́ regi reconciliatus eſt, arcem Keneluorthem, quã pater Simon tenuerat, ei reſtitui iubet, ne ea poſſeſſio ſibi deinceps fraudi ſit: ſed præfectus id facere recuſans, miro ſtudio eam munit, ſeq́ ad reſiſtendũ accingit. Rex cognita præfecti pertinacia, arcẽ obſeſſum ire maturat, & ne ab illis qui intus erant, eruptio in ſuos fiat, locum primò circũuallat, deinde militib. negotiũ dat, qui interdiu, quíue noctu oppugnent: uerũ multis uulneratis, cõpluribusq́ interfectis, parũ continuos ſex menſes oppugnando profecere, donec in arce cœperit fames dominari, ac ita qui intus erant, tradita ad ultimũ arce, incolumes à rege dimittunt. Simon poſt hæc, cõtentus annua penſione, Leceſtrenſis comitatus poſſeſſione ceſſit, ad Francosq́ trãſiuit, apud quos, ut uir multæ uirtutis in magno fuit honore.

At Henricus eo confecto negotio, & pace ubiq́ parta, ingentem pecuniam à populo exigit, qua in primis filium Edouardum iuuaret, qui iter habebat in Syriam, ut noſtris Chriſtianis principibus auxilio eſſet. Fuit is ſalutis humanæ annus M C C L X V I, & cùm regnare cœpit Henricus, X L I X. Quo etiã anno Othobonus legatus concilium ſacerdotum frequens Northantoni, & alterum Londini habuit: ubi poſteaquam res quæ ad religionem pertinerent, cõmodiorẽ in ſtatum perduxerat, legesq́ tulerat, quibus etiam nunc Anglia utitur, denuntiauit impios eſſe epiſcopos omnes, qui principum partes temerè ſecuti fuiſſent, quos ipſe mox, quoniam delicti pœnituerat, partim abſoluit, partim Romanum pontificem adiere coëgit: atque his peractis rebus, illo ipſo

qui in-

qui inſecutus eſt anno,perfunctus legationis officio,Romam redijt. Henricus uerò poſt annũ quinquageſimũ alterum,quàm regnare cœperat,conciliũ conuocauit Marlebrigiũ, qui eſt pagus celebris comitatus Vuilceriæ, ſicut libro duodecimo ſuprà diximus: qui in eo conuentu primùm leges ab ſe antè latas, & præſertim Magnæ chartæ,de conſilij ſententia approbandas,dein alias condendas curauit, quæ ad ſtatum & cõmodum regni maximè conducerent.

Per idem tempus Edouardus princeps cum ingenti claſſe in Aſiam traiecit, Syriæ recuperandæ cauſa, uſq; eò Ptolemaide commoraturus(ita enim inter Chriſtianos duces fuerat conſtitutũ)dum Ludouicus rex Franciæ, qui eodẽ tempore aduerſus Saracenos bellum gerebat,ex Africa uictor cum maiore exercitu adeſſet.Sed dum Edouardus belli ſocios expectat,nihil factum propius fuit,quàm ut domeſtica fraude periret: nam cùm aliquando in cubiculo ſolus eſſet,ab Arſacida quodam,quem ipſe quòd multa de ſuæ gentis moribus narrare ſoleret,paulò antè in familiaritatem acceperat, tribus petitus uulneribus ægrè ex mortis periculo euaſit,adiuuante cubiculario,qui manũ Arſacidæ retinuit,donec à reliquis famulis in ueſtigio trucidatus eſt. Saraceni Arſacidas uocant ſicarios,id eſt hominũ genus inſidum,& ſuperſtitioni ſuæ deuotũ,qui arbitrantur ſe æternam promereri beatitudinẽ,ſi hoſte publico quouis modo interempto,ipſi morte etiam crudeliſſima afficiantur. Edouardus autẽ ubi ex uulneribus conualuit,audiens Ludouicũ quem expectabat, per idem temporis in Africa morbo confectũ interijſſe, amiſſa ſpe bene gerẽdæ rei, in Angliã, factis cum hoſte inducijs, redijt incolumis. Præmiſerat Romam Edouardus dum in Syria agebat,Theobaldũ pontificẽ renuntiatũ à collegio cardinaliũ,reuocatumq; in Italiã,quem magnis donauit muneribus.Is Romani pontificis legatus cum Edouardo rem Chriſtianam in Syria curabat, quando Viterbij pontifex factus eſt. Quo tẽpore Carolus rex Siciliæ, ac Philippus Ludouici filius ex Africa redeuntes,Viterbium profecti ſunt,ut creandi pontificis autores eſſent:nam poſt obitũ Clementis quarti,biennio ferè pontifex nullus fuerat,donec Theobaldus Viterbij electus pontifex,Gregorius decimus dictus eſt. Venerat id temporis Viterbiũ Henricus Ricardi Cæſaris & comitis Cornubiæ paucis antè menſibus demortui filius, negotia quędã apud Romanũ pontificẽ procuraturus, qui eo loci malo fato ſublatus eſt.porrò cùm iuuenis fortè in principe æde,pro maxima ara,rei diuinæ intereſſet, contigit ut eò per idem tempus uenerit Guido Simonis Montifortenſis comitis filius cum rege Philippo,apud quem, quemadmodũ ſuprà diximus, à principio ſtipendium meruerat,& poſtea in Italiam ad Carolũ regem profectus fuerat,qui ubi à longè Henricũ uidit,inflammatus ira, incautũ aggreſſus, uno atq; altero ictu interfecit,ultus hoc modo patris Simonis mortem,qui,ut ſuprà memorauimus in prælio ad Eueshamum facto, interfectus eſt,& ultra mortẽ, in eius corpus Henrici ac Ricardi,iſtius Henrici patris acerbitas progreſſa.Guido uerò poſt Henricum occiſum,ad Rufum ſocerum comitem Anguillarium,qui tunc Heturiæ præfectus erat,nemine homine perſequente,incolumis euaſit,id quod & Philippo & Carolo regibus Anglus poſtea crimini uertit,quòd illi tantum facinus impunè præter ſuos oculos fieri,minimè pati debuiſſent.

Dum iſta geruntur, iam aderat annus ſalutis humanæ MCCLXXII, & ab eo, quo Henricus regnare cœperat LV, cùm Bonifacius Cantuarienſis anti-

ſtes poſt annũ quàm ſedere cœperat XXVII, è uita exceſſit, in cuius locum tribus ferè pòſt annis, Gregorius pontifex Romanus Robertũ ſurrogauit, qui fuit antiſtitum ordine ſextus & quadrageſimus. Id temporis orta eſt ingens diſcordia inter monachos & ciues Nordouicenſes, quæ ita breui tempore creuit, ut populus facto impetu, principem ædem inflammarit. Quo comperto flagitio, rex eò properè contendit, affectisq́ ſupplicio nefandi incendij autoribus, ad cœnobium diui Edmundi uoti cauſa perrexit: quo in itinere haud bellè habere cœpit, ſed aliquantulum confirmatus, eo loci conciliũ habuit, in quo de rebelliũ animaduerſione cum primis agitauit: at inde urgente morbo, conuentuq́ dimiſſo, Londinum (ſentiebat enim ſe uocari ad exitum uitæ) quamcelerrimè potuit, ſe recepit, ubi XVI cal. Decembris è uita migrauit. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCLXXIII. Vixit annos LXV. regnauit LVI. Corpus ad Vueſtmonaſteriũ delatum ad ſepulturam datur. Genuit ex Aleonora filios mares Edouardum Vualliæ principem, qui in eius locum ſucceſſit, & Edmundum comitem Lancaſtrium. Poſcit locus, ut hinc parumper diuertamur. Extiterunt longo pòſt tempore, qui tradiderint hunc Edmundũ fuiſſe maiorem natu Henrici regis filium, ſed quia deformis eſſet, idcirco Edouardum regnum obtinuiſſe. Quippe hinc poſtea duæ factiones, id eſt, duæ nobiliſſimæ familiæ ortum habuerunt, quarum uulgus etiam nunc alteram roſam rubram, alteram albam appellat, quòd roſa alba unius, & rubra alterius familiæ inſigne ſit, uti infrà fuſius dicetur. Atque iſta cõmentati ſunt, quò Henricũ quartum iure regnum repetiuiſſe probarent, qui ad Edmundũ genus referebat, quiq́ per uim in regnum inuaſit, & obtinuit. Nunc ad rem reuertor. Filias uerò Henricus ſuſcepit tris, Margaritam, quam locauit Alexandro regi Scotiæ, Beatricem, quæ nupſit duci Britanniæ, & Catharinam, quæ nondum matura uiro, mortem obijt. Fuit corpore compacto, & robuſto, ſtatura iuſta, facie ſatis honeſta, alterius oculi palpebra demiſſiore, ut pupillam penè tegeret, ingenio miti, animo magis nobili quàm magno, præterea cultor religionis, & aduerſus inopes liberalis. Non caruit tamen infamia, quòd in rebus agendis inconſideratè interdum ſe tractaſſet, ſtudiumq́ pecuniæ cogendæ, licet magis ex inopia, quàm ex animi cupiditate, habuiſſet: item & regnum non modò non adauxiſſet, ſed Normaniam cum Andegauenſibus, quam pater Ioannes antea amiſerat, poſtquam bellando recuperare non potuerat, conceſſiſſet Franco, iureq́ ceſſiſſet. Qui uerò tempore Henrici fuerint uiri aut literis armis'ue præclari, cùm ſuprà appoſitè expoſuerimus, libuit hoc loco illud ipſum repetendi labore uelut ſuperuacaneo perinde ſuperſedere, atq́ meminiſſe Hugonis Balſami Elyenſis epiſcopi, qui cum Henrico rege uixerat. Is uir tam frugaliſſimus, quàm homo ornatiſſimus, literarum ſtudia in primis ſibi augenda conſtituit, quòd ea omni ætati & utilitatem, & ſolatiũ afferent: quandò literæ, quemadmodum Cicero ait, adoleſcentiam agunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis perfugium præbent. Hugo itaque Cantabrigiæ collegium collocauit in ædibus quas ipſe ædificarat, illudq́ diuo Petro dedicauit, in quo memoria etiam noſtra, bonæ artes uehementer celebrantur. Cæterum opus illud hoc cunctis mortalibus gratius fuit, quò id temporis ſcholaſticorum collegia multò rariora erant.

Polydo-

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVII.

EDOVARDVS poſt primum Gulielmum Normanum, primus, annum agens quintum & trigeſimum, rex factus eſt, qui fuit annus ſalutis humanæ MCCLXXIIII. Is initio regni ſapientiſſimos quoſque ac fortiſſimos uiros ad res bene gerendas, in ſuum domeſticum conſilium delegit, fecitq; cancellarium Angliæ Gulielmum Martonum uirum excellenti animo & uirtute. Sed ut populi animum ſibi reconciliaret, qui rege Henrico patre, fruſtra de legum iniquitate conquerendo offenſus erat, primùm generatim nominatimq; in appellandis ſingulis & uniuerſis, ſignisq; beneuolentiæ permultis impertiendis, propè exceſſit humanitatis modum: deinde habito non multò pòſt concilio, ueteres leges correxit, atque nouas ſalutares dedit. Poſtremò præfecit Aquitaniæ Ioannem qui ex Fano Ioannis erat, uirum prudentem pariter atque fortem, iuſſitq; eum diligentius ſolito prouinciam tueri: erat enim uehementer iratus Philippo regi ob cædem Henrici patruelis, de qua ſuperiore libro meminimus, eiusq; rei Francum optimè gnarum exiſtimabat. Quare ambo odium ſecreto ſub pectore alebant, omni modo aliquando erupturũ. Poſt hæc nihil fuit Edouardo prius, quàm ut Henrici patruelis mortem ulciſceretur: quare cum Gregorio Romano pontifice, qui cum amicitia à principio in Syria conciliata ei intercedebat, primo quoq; tempore egit, ut id nefarium parricidium non pateretur eſſe impunitum. Gregorius quia Guido Montifortenſis percuſſor potentior factus ex eo, quòd in Rufi ſoceri comitis Anguillariæ mortui opes ſucceſſerat, capi non poterat, eum ac eius adiutores impiorum numero ſua autoritate decreuit habendos. Illo ipſo anno poſt terræmotum, quo multa ædificia corruerunt, ſanguine in Vuallia pluiſſe ferunt, quaſi prodigium exitiale illi genti, cuius ſanguine breui tempore pòſt, ea regio paſſim maduit. Dominabatur id temporis in Vuallia Leolinus Griffini filius, qui ut nouas partim ſeditiones in Anglia faceret, partim ſibi Francos in ſocietatem adſciſceret, per nuntios à Philippo rege diui Ludouici filio, petiuit filiam Simonis Montifortenſis comitis Leceſtriæ, nomine Aleonoram, ſibi in matrimonium dari, quæ cum matre, & Henrico fratre tum in Gallia exulabat. Conceſſit Francus, & puellam ſtatim deſponſam per Henricũ fratrem ad uirum miſit. Hæc nauigando ubi ad Vualliam appropinquare cœpit, cum fratre capta, ad Edouardũ ducitur. Quod ubi Leolinus cognouit, permotus ira per Anglicũ agrum incurrit, in armis ſtat, qui primi obueniunt, occidit, omnia deuaſtat. Rex audito Vualli furore, ſuis auxilio uenit, tantaq; celeritate oppreſſit per arua Vuallos euagantes, ut Leolinũ uidentẽ rem ſuã in propinquum deductã diſcrimẽ, ad pacẽ cum uenia petendã cõpulerit, quã demũ reddita puella haudquaquam uitiata, ægrè illi conceſſit. Vuallus impetrata pace, iuſiurandũ more maiorũ dedit. Edouardus ſecundũ hæc, recepit in familiaritatem ſuam Dauid florentẽ iuuenẽ ipſius Leolini fratrẽ, habuitq; in honore, ac ex egente locupletẽ fecit. Verùm tantũ abfuit, ut Leolinus ſe huiuſmodi beneficiorũ præbuerit memorẽ, ut etiam maleficio paulò pòſt regẽ remuneraue rit: nanq; amiſſa uxore, ſimulq; uiolato iureiurando, iterũ in agrum Anglicũ

egreſſus,prædas paſſim agere cœpit:ſed deinde territus regis aduentu, qui eò celeriter ad uindicandam tantam iniuriam contendit,depoſitis armis,ueniam ultrò petijt, quam Edouardus iterum non negauit, ut ne cum montibus atque paludibus pugnando, quæ in loca Vuallus uelut in munitiones ſe ex fuga recipere ſolebat,operam luderet. Sub idem tempus Robertus Cantuarienſis antiſtes,cùm Cardinalis atque Portuenſis epiſcopus eſſet factus, Ioannes Franciſcani ordinis uir,antiſtitum ordine ſeptimus & quadrageſimus,à Gregorio pontifice Romano Cantuarienſi diœceſi præficitur. Hinc cernere licet, apud noſtros pontifices aliquid ſynceri iam tum fuiſſe,cùm per legem paucis liceret duas ſimul obtinere prouincias,quandò Robertus Portuenſem epiſcopatum conſecutus,ſe Cantuarienſi abdicauit. O legē nunc propè euerſam:nam quiſque pro opibus, pro potentia, plures habent epiſcopatus,ut nullum illorum, (ita credere par eſt)rectè gubernēt,qui talem cōmiſſi gregis curam nō officio, ſed atque adeò cupiditate metiri uidentur. Quo etiam anno, Alexander rex Scotus Edouardo fidem per iuſiurandum,more maiorum,obligauit. Et Thomas uir iuris æquè ut diuinarum literarū peritiſſimus,qui antea fuerat in conſilio & familia Henrici tertij,fit epiſcopus Herefordenſis. Is nempe homo tam frugaliſſimus,quàm integerrimus, ita uitam ac omnem ætatem egit, ut meritus ſit poſt mortem, & à Deo & ab hominibus ad cœlum ferri, qui nunc miraculis clarus exiſtit.

Secundum hæc,circiter annum ſalutis humanæ MCCLXXVIIII, Edouardus pecuniæ egens,rem ex ſuo uſu nouam excogitauit. Porrò quotquot poſſeſſiones urbanas ruſticaſ'ue habent,aut colunt,ex inſtituto à Gulielmo Normano Angliæ rege introducto,perpetui uel ad tempus fructuarij cenſent,qui uſumfructum capiant,quandò ipſarum poſſeſſionū proprietas ad certos pertinet dominos,quibus in annos ſingulos,poſſeſſores ut proprietatis ſignum, neſcio quid aut ſoluunt,præſtant'ue,ſeu penſionem reddunt, ſic,ut poſſeſſiones aliæ ad tempus locatæ,uel in perpetuū datæ,nonnullis de cauſis,quæ municipalibus legibus excipiuntur,crebrò ad priſtinos dominos redeant,ac ab illis deinde uel alijs colonis locentur,uel uenditentur, ſeu prioribus poſſeſſoribus ſoluta redemptione confirmentur: quod prædiorum genus Angliċè Acopyholde dicitur. Si uerò poſſeſſiones liberæ ſint,ea ſeruitute carent,pro quibus penſio iure tantū dominij,debetur domino. Igitur rex cùm eſſet bene multarum poſſeſſionum princeps dominus,& non ignoraret tabulas ſiue ſyngraphas, quas uulgò euidentias aut copias uocant, partim ob temporis longinquitatem, partim ob aſſiduas bellorum iniurias, aut conſumptas,aut amiſſas eſſe,publico edicto iuſſit, uti omnes agrorum domorumque poſſeſſores docerent, quo iure, quóue nomine illa retinerent, ut per hunc modū poſſeſſiones ad ſe dominū pertinentes, rurſus aut uenderentur, aut redimerentur. Viſum eſt omnibus edictum eiuſmodi poſt homines natos longè acerbiſſimū. Qui fremitus hominum? quàm irati animi? quanto in odio princeps eſſe repentè cœpit? Veruntamen nonnulli de plebe homines nequaquā contra regia iuſſa uenire audentes,quibus poterant rationibus ſuarum iura poſſeſſionum comprobabant,quæ eò minus admittebantur, quòd nulla tabella conſtarent. Eſt ita cum multis de tali negotio diſceptatū,donec Ioannes Varanius comes Surræ unus de multis,homo popularis,uidens regem ad prædam faciendam iam

expan-

expandere rete,& neminem unum eſſe,qui reclamaret,ſibi actioni tam acerbæ intercedendum ſtatuit: itaque citatus coram magiſtratibus, quos Iuſtitiarios dicunt,comparuit,interrogatusq; ecquo iure poſſeſſiones retineret,educto repentè gladio, Hoc,inquit,iure prædia auita poſſideo,hoc quoq; eadem defendam. Non nemo,quod non abhorret à uero,tradit cõmiſſa rixa,comitem occidiſſe Alanum unum ex magiſtratibus. Cæterũ ubi id facinus rex reſciuit, ſenſitq; ſe omniũ ſermonibus uapulare,ueritus ne ſeditio fieret,ab incœpto deſtitit. Atq; hæc tota res quæ omnib. generatim damno fuiſſet, unius audacia interpellata ſubitò deferbuit. Eodem anno mortẽ obijt Gualterus Eboracenſis antiſtes,cui ſucceſſit Gulielmus cognomine Vickeuanus,qui in ordine Eboracenſium archiepiſcoporum trigeſimusſeptimus ponitur. Eo ipſo anno Ioannes Cantuarienſis archiepiſcopus peracto totius ſacerdotum ordinis conuentu,mirandũ in modum religionis ſtatũ confirmauit. Rex inſequenti anno ægrè ferens rei agrariæ artificium nõproceſſiſſe ſibi ex ſententia,aliam aggreſſus uiam concilium Londini ad Vueſtmonaſterium habuit, quo in concilio primùm omnium pecuniam populo imperandã curauit, nemine negante, ne quiſquam factæ paulò antè gratiæ ob omiſſam iuris agrorũ cauſam, iudicaretur immemor. Deinde permulta quæ è Republica eſſent,ſtatuta ſunt,& illud, ut ſacerdos furti aut quouis alio capitali crimine conuictus,epiſcopo repetenti traderet̃,ſic,ut epiſcopus eum non antè miſſum faceret, quàm ritè ſe expurgaſſet. Atq; inde epiſcopis cuſtodiendi damnatos ſacerdotes talis demum impoſita eſt ſeruitus,qualem in uita Henrici ſeptimi eſſe docebimus.

Dum iſta domi geruntur,ecce tibi,Dauid,quẽ(ut ſuprà demonſtrauimus) timor,qui raro eſt diuturni magiſter officij, ad Anglum adiunxerat, ab Edouardo clàm ad Leolinũ fratrem Vualliæ principem tranſit,& ambo iunctis armis,finitimis Anglis bellum faciunt. Quæ ubi rex accepit, ualde commotus quòd uterq; & Leolinus & Dauid accepti beneficij immemor fidẽ fefelliſſet, non ferendas rebelliũ iniurias amplius deliberat, delectus militũ habet, exercitum conflat,atq; uindicatũ ſcelus in Vualliã extemplò contendit. Etſi ſunt, qui tradant regem præmiſiſſe Ioannẽ Cantuarienſem ad rebelles,quos bonis monitis,ac beneficiorũ recordatione in officio cõtineret,& illos cõtemnentes ſalutaria monita,fuiſſe ab eo antiſtite extra Chriſtianorum cõmunionem eiectos. Sed cùm armis nõ uerbis ad tantã ferociã cõprimendam opus eſſet, illis non puto eſſe aſſentiendũ. Interea Vualli captis aliquot caſtellis,ferro & igne omnia deuaſtant,neq; ſexui aut ætati parcunt:at ubi regẽ appropinquare ſenſerunt,id quod haud pro nihilo putantes,ſtatim more ſolito fugientes ſeſe in Snoundenũ montẽ editiſſimũ longeq; quamaſperrimũ, qui ad ſeptentrionẽ uergit,proripiũt. Rex Vualliã ingreſſus,ut nouit hoſtes in montes abijſſe,cũ omnib. copijs non longo ab illis interuallo conſedit: poſtero die equitatu ex caſtris educto,omnem eam planitiem quæ radices montiũ tam ab ortu ſolis, quàm à meridie circumplectitur,complet,pedeſtresq; copias paulò ab eo loco abditas in locis ſuperioribus conſtituit, atque exin hoſtem ad certamen prouocat, quem ut uidet nolle in campũ deſcendere,ut omnes prædudat aditus, primò inſulam Angliſeam occupat,quòd eò Vuallus confugere conſueuiſſet: deinde iunctis ſimul aliquot nauiculis, pontem facit in fluuio Hauenſancto, in quem fluit amnis,qui ad radices ipſorũ montiũ oritur,ut ne trans illud flu-

men hoſtes caſtra ponant. Sunt, qui tradant pontem factū ad ſinum maris nomine Regyd, ex quo in eam inſulam nauigatur. Cæterū in eo temporis articulo ita uſu uenit, ut antequam pons tabularetur, aliquot iuuenes Angli per littus animi cauſa ambularint, ac ſpaciandi ſtudio longius progreſſi quàm putarant, ſubito interuentu Vuallorum, procul à littore, creſcente Oceano, telis & ſagittis reiecti, partim cæſi, partim ab aquis ſubmerſi fuerint. Ex iſtius rei euento, creuit mirum in modū Vuallis animus, quippe qui putabant illud factum eſſe diuinitus, ac oracula ſuorū uatum antiqua repetentes, quibus etiam nunc plurimū fidentes uana identidem ſpe eluduntur, ducebant tum demum ueniſſe diem, cùm eorum princeps Angliæ imperio potiretur. Itaq; Leolinus in ſpem bene gerendæ rei erectus, relicto Dauid fratre, qui loca montana tueretur, ipſe cum electa iuuenum manu, in campum proximū deſcendit, cui continuò Edmundus Mortimerius cum robore militum obuiam factus eſt. Hîc prælium utrobiq; cōmittitur, quod amplius horas tris anceps fuit, donec Leolinus pugnando ceciderit, tum cognita principis morte, Vualli fugam protinus fecerunt, circiter parte eorum tertia interfecta. Edmundus uictor profligatis hoſtibus, ad regem qui tunc ad Caernaruanū oppidum erat, caput Leolini detulit, quod poſtea Londinum deportatū in turris faſtigio pilo infixum diu permanſit, quò rebelliū pœna cæteris illuſtrior manifeſtiorq; eſſet. Sunt qui ſcribant Leolinū nō fuiſſe in prælio occiſum, ſed ſuis pontem frangere tentantibus, ac ſæpius ab Anglo inde repulſis, ipſum ueniſſe auxilio, & cùm alij aliò Vualli ab hoſtibus diſſipati fugerent, fortè accepiſſe uulnus, ac deinde cognitum à Stephano Suardo percuſſore, tum demum capite obtruncatum: ſed ubicunq; ceciderit, parum omnino refert. Edouardus accepto uictoriæ nuntio, motis ſtatim caſtris, ad perſequendos hoſtes militem ſuū quoquouerſum ad omnes uiarum exitus dimittit, ac ſimul ipſe diſpoſitis ad radices montium equitibus, cum reliquo exercitu montes ipſos aſcendit. Vualli ubi ſe omni intercluſos itinere ſentiunt, more ferarū trepidi pro ſe quiſque in ſyluas denſiſſimas, aut in ſpecus tendit, partim per abrupta ſe immittunt, partim demum fugiendo in hoſtem incidentes, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs Dauid Leolini frater cum multis alijs eius ſectæ ſocijs fuit, qui non multò pòſt Salopiæ pœnas capite ſoluit. Rex ſic montanis Vuallis perdomitis, ad reliquos ſubigendos, omnem obiuit regionem quæ ad ortum ſolis & meridiem uergit, milites in unum confeſtim cogendo, quos diximus uiarum aditus occupaſſe, qui ingentem paſſim cædem fecit, adeò ut amplius tria hominum millia interfecta fuerint. Poſteaquam omnis prouincia pacata eſt, Edouardus præfectū illius fecit Robertum Torbiſcum, uirum ſingulari uirtute, relictoq; præſidio idoneo, Londinum reuertitur. Atq; ita Vuallia iterum domita eſt, circiter annum octauū, cùm Edouardus regnare cœpit, qui interim Gloceſtriæ diu moratus, conuentum principum eo loci egit, in quo quædam de regni ſtatu decreta ſunt, quæ nunc ut iura æquitate plena maximè uſurpantur. Exin pacatis rebus, nihil toto triennio accidit, quod ſcribere habeamus.

Agebatur poſt hæc annus ab eo quo regnare cœpit Edouardus, XI, & ſalutis humanæ MCCLXXXV, inſignis morte Alphonſi, & ortu Edouardi regiorum puerorum, cùm prodigia uaria fuerunt. Principio anni grauitatem cœli ſubitò exortam, inde ſiccitas poſt hominum memoriam inuiſa excepit, ſic, ut

herbas

herbas ferè omnes necarit: poſtremò ingentes ſuperuenere imbres, unde annona cœpit ingraueſcere, ac ea fames per totam peruaſit inſulam, quæ uſq; ad exitum Edouardi durauit. Eo ipſo anno Gulielmus Eboracenſis antiſtes mortẽ obijt, poſt annos ſex, quàm ſedere cœperat: cui ſucceſſit Ioannes cognomento Romanus, doctrina & integritate uitæ clariſſimus. Circiter hæc tempora, Gulielmus Martonus Angliæ cancellarius, cùm intelligeret ſolas eſſe literas, ex quibus magnus pariter fructus atq; delectatio petatur, ut ſuis eius rei copiam faceret, Oxonij collegiũ inſtituit ſcholaſticorũ, fundiſq; locupletauit. Hodie loco nomen eſt Martonũ, ex quo uelut ex uberrimo fonte, flumen quoddam bonarũ diſciplinarũ iugiter manat. At Martonus poſtquã tale Muſis poſuit opus, factus eſt Roffenſis epiſcopus, dignus nempe, cui eiuſmodi mandaretur munus, tametſi curæ & diligentiæ plenũ. Per illos dies rumor increbuit Burdegalenſem longè firmiſſimã totius Aquitaniæ ciuitatem ſecreta conſilia inire cum Franco, ut expulſis Anglis, eius præſidiũ admitteret: uerùm antequam quod moliebatur, efficeret, Edouardus de re ſtatim certior factus, tranſmiſit Oceanũ, ac cum magno exercitu adfuit, affectiſq; ſupplicio coniurationis autoribus, ciuitatem ſuſpectis hominibus protinus purgatam reddidit: quo confecto negotio, dum cæteris rebus prouidendis cum ſuo domeſtico ſenatu uacabat, in ualetudinem incidit, qua diu poſtea afflictatus eſt.

Interea res Chriſtianæ duorũ regum diſcordijs maximè turbatæ ſunt, unde facultas regi Edouardo data eſt ulciſcendæ cædis Henrici patruelis, id quod cum primis cupiebat. Porrò Martinus Ro. pontifex, impulſu Caroli Siciliæ regis, execratus eſt Ioannem Palæologũ Imperatorẽ Græcũ, quòd Chriſtianã rempublicã perturbaret. Quo ille probro, cum Petro Aragoniæ rege fœdus iunxit, qui Siciliæ regnũ repetebat ſibi debitũ iure dotis Conſtantiæ uxoris Manfredi filiæ, quem Carolus pariter uita ut regno ſpoliarat, eiq; ſpopondit ſuũ ſtudiũ, conſiliũ, gratiam, opes ad res paratas fore. Petrus noua fultus amicitia, cum Ioanne Parochita homine inter Siculos autoritate, uirtute, nobilitate ſummo agit, ut uno momento per Siculos facto impetu, omnes Galli contrucidentur, quorum ſuperbiam illa gens amplius tolerare non poſſet. Ipſe uerò interim populato in Africa Hipponenſi agro, cum ingenti claſſe in Sardiniam proficiſcitur, expectaturus illic rei euentum. Non multò pòſt Siculi ſtatuto die, circiter ueſperum, Gallos omnes ad unum interficiunt. Vnde adagium, Veſper Siculus, quod hodie circunfert̃, cùm ſignificatur ſubitam cædẽ eſſe factam. Carolus audita Siculorum defectione, cum magnis copijs in inſulam tranſit, ac Meſſanã urbem obſidet. Aragonenſis itidem rex, ubi audiuit id eſſe actũ, quod expectabat, in Siciliam contendit, eamq; ingreſſus rex ab omnibus conſalutatur. Qua animorũ inclinatione perterritus Carolus in Italiã redit præſtolaturus auxilium, quod ex Gallia arceſſiuerat. Interim reges mutuo iurgio per nuntios & literas ſe laceſſentes, ad ſingulare certamen uterque alterum prouocat, ut una pugna de uita & regno dimicetur. locum ex conſenſu Edouardi, Burdegalam dicunt, quò cum centum lectis equitibus eant: ſed pontifex interceſſit certamini. Tum Petrus claſſem ductu Rogerij Loriæ uiri fortiſſimi, Neapolim mittit, qui facto prælio cum Carolo regis Caroli filio, uictor euadit, iuuenemq; captum ac protinus uinculis mandatũ in Hiſpaniam mittit. Pontifex dolens Caroli caſum, Petrum impium denuntiat. Ad

fuit paulò pòſt Carolus rex,& confirmatis Neapolitanorũ animis in Africam traiecit, ubi demum moritur. Philippus inter hæc Francorũ rex Gerundam Aragoniæ urbem obſidet,cui Petrus obuiam factus,uulnus pugnando accipit,ac breui uita excedit.Francos quoq; Gerunda potitus febre abſumit.Neque eſt tamen funeſtũ bellum per hæc trium regum funera finitum,ſed ad ſucceſſores multò acrius delatum.Filij enim Petri Ferdinandus Aragoniæ,& Iacobus Siciliæ à patre reges cõſtituti,enixè ſuum negotiũ gerebant,cùm Rogerius Francorũ claſſem,quæ ex Narbonenſi Gallia ueniebat,& in oram Hetruriæ delata Guidonem Montifortenſem Anguillariæ comitẽ ſociũ belli ſuſceperat,cepit:& Robertus Atrebas in Italia procurator Caroli iunioris, Catinã Siciliæ urbem occupauit.Secundũ hæc,partim iuſſu Nicolai pontificis Rom. qui Martino ſecundo loco ſucceſſit,partim autoritate regis Edouardi, ad pactionẽ coagmentandã his cõditionibus uenitur, ut Carolus è uinculis dimitteretur,qui ſua impenſa Iacobũ Petri filiũ, regem Siciliæ cõſtitueret,& niſi id intra trienniũ feciſſet,in carcerẽ rurſus rediturũ ſe pollicitus eſt, datis nomine obſidũ in Iacobi poteſtatẽ duobus filijs Roberto & Ludouico florentibus ac illuſtribus adoleſcentibus. Rogerius item Loria, nobiles Francos in Gallica claſſe captos à ſuis redemptos dimiſit: Guidonẽ uerò comitem Anguillariæ, qui,ut diximus,paucis antè annis, Viterbij Henricũ Edouardi patruelem occiderat, nullis neq; precibus neq; pretio adduci potuit,ut miſſum faceret,ſed, ut ab Anglo gratiam iniret,in cuſtodia retinuit,ubi enectus eſt.Ac ita Guido pœnas editi flagitij Edouardo dedit,& tandem aliquando aras quas innocentiſſimo ſanguine polluerat,morte merita expiauit.Nunc ad rem redeo.

Edouardus rex facta pace,cuius rei cauſa,annales Anglici tradũt eũ in Aragoniã iuiſſe,quòd ei cum utroq; rege affinitas intercederet, in Angliã incolumis redijt, cùm Philippus cognomento Pulcher, mortuo Philippo patre in Hiſpania,ut oſtendimus,rex Francorũ factus eſt.Interea Vualli quietis præſentisq; fortunæ faſtidio affecti,ac nihil eſſe,quod libertatis cauſa pertimeſcendum ſit,arbitrantes,Rheſum Amereducũ ſummæ hominem audaciæ, qui ex Leolini genere originẽ ducebat,ſibi principẽ cõſtituunt. Is cõuocatis ſuis clientibus,facilè eos incendit,quippe qui ſimul cum alijs cõtinuò ad arma cõcurrunt:deinde in agris habet delectũ egentiũ ac perditorũ, & coacta nõ modica manu,quoſcunq; obuios habet, incitat, ſolicitat,hortatur,cõmemorat multa, quamobrẽ debeãt Anglico iugo à ceruicib.depulſo, ſe in libertatẽ uindicandi cauſa,arma maturè capere.Ita magnis paratis copijs, Anglos adoriť, præſidia ex oppidis ac arcibus minus munitis aut expellit,uel perimit,adeò ut uidereť nullo ferè negotio Anglos omnes deleturus,ac prouinciã adepturus,niſi Robertus præfectus & celeritate & maturo cõſilio uſus fuiſſet:ille enim cùm animaduerteret aduerſariorũ copias in dies magis magisq; augeri, ac propterea nõ expedire,ſi ſe uno in loco cõtineret cũ exercitu,quoad interim nouos pararet milites,aut loca magis muniret,omnis periculi immemor, relictis ſine præſidio locis,milites Anglos in unum coëgit, quadratoq; agmine in aduerſarios contendit ad oppidũ Aberkenuenã,ad quam ſe hoſtes congregarant.Amereducus ubi cognouit Anglos qui multo militũ numero inferiores erant,aduentare,iam nõ expectanda auxilia,ſed pugnã eodem ueſtigio cõmittendam ſtatuens,miro affectus gaudio, inquit ſuis militibus:Iam uidetis hoſtes noſtros,

quos

quos & uirib. & numero longè præſtamus, in manus noſtras temerè uenire: quod porrò diuinitus factum auguror, ut uidelicet ulciſcamur mortem Leolini principis noſtri & aliorũ, quos gens perfida nulla ſeruata belli lege, crudeliter necauit. Quàm uerebar ne Robertus præfectus uir aliàs cautus, tandiu ſe aliquo loco munito contineret, dum ab Edouardo ſubſidium mitteretur. Sed ecce nunc in gladios noſtros ſe cum ſuis præcipitẽ agit. Igitur magno animo iam parate arma, hoſtemq́; acriter inuadite, ad prædam & gloriã properantes. Hæc ubi ille dixit, in Anglũ appropinquantẽ pro ſe quiſq; irrumpit, nulloq́; ſeruato ordine, ut gregarij milites facere ſolent, à fronte, à tergo, à lateribus urget. Pugnatur acriter, & quò Vualli magis inſtant, hoc Anglica acies fortius inhærens reſiſtit, quæ ad extremum uidens hoſtem defatigatum, facto impetu, in medium ſe immittit. Vuallus præter ſpem repulſus, nec fugere, nec reſiſtere auſus paſſim cadit. Amereducus capitur, reliqui ferè omnes interficiuntur. Numerus deſideratorum fuit circiter millia quatuor. Atq; ita Vualli meritas rebellionis pœnas pependerunt. Ipſe autem Amereducus Eboracum perductus, ibi de regij ſenatus ſententia, ſecuri percutit. Affecit ea uictoria incredibili lætitia Edouardum, qui antequã iſta acciderent, cùm iter haberet Burdegalam, anno cùm regnare cœpit XIII, ad Vueſtmonaſteriũ conuentũ principum fecit. In eo cõuentu, leges populo datæ ſunt, ex quibus ius multiplex manauit, ad ſummũ reipublicæ cõmodum. Item & de regni ſtatu prouiſum eſt. Quibus conſtitutis rebus, rex, uti diximus, in Gallias ſe contulit, qui totũ ferè trienniũ in Aquitania moratus, per eoſdem dies in Angliam redierat: qui fuit annus cùm ille regnare cœperat XVI, & humanæ ſalutis MCCXC.

Anno deinde qui inſecutus eſt, concilium Londini ad Vueſtmonaſterium habetur, in quo in primis agitatũ eſt, de eiectione Iudæorum, quorũ erat per omnẽ Angliam ingens multitudo, quò ſic oues ab hœdis ſegregarentur. Itaque publico edicto iuſſum eſt, ut intra paucos dies, omnes abirent cum bonis. Illi iuſſis concilij parentes, alij aliò diſceſſerunt. Ita profuga gens de Anglia in perpetuum exiuit miſera ſemper aliquò terrarum petitura, uſque eò dum deniq; deleatur, cuius occaſus minus doloris reliquis mortalibus inuret, ſi modò ſuas literas ſuperſtites reliquerit, ſine quibus, haud ſcio, quomodo noſtris ſacris bene præcautũ fuerit in poſterum tempus. Eodem in concilio, Edouardus expoſuit ſe cupere ire auxilio noſtris in Aſiam, & quia res ad religionem pertinebat, placuit ut ſacerdotes pecuniam ſuppeditarent, quam præ manu dederunt. Atqui ille poſt acceptam pecuniam, facilè deſtinato bello res domeſticas præuertit. Poſtremò placuit regi ſimiliter atq; principibus cauere in iure, quò perpetuaretur id, quod ſancitũ iampridẽ fuerat in Magna charta, capite xxxvi. de qua proximo libro memini, id eſt, ut nemini homini liceret dare prædia collegijs monachorũ: nam additum eſt, ut non liceret etiam monachis, aut alijs ſacerdotibus emere poſſeſſiones, quò ne poſſeſſiones eiuſmodi cœnobiorum aliorum'ue ſacerdotiorum dotes fierent. Et legem hanc ad Manumortuã uocarunt, quòd res ſemel datæ collegijs ſacerdotum, non utiq; rurſus uenderentur uelut mortuæ, hoc eſt, uſui aliorum mortalium in perpetuũ ademptæ eſſent. Lex diligenter ſeruatur, ſic, ut nihil poſſeſſionum ordini ſacerdotali à quoquam detur, niſi regis permiſſu.

Illo ipſo anno obijt mortem Alexander rex Scotiæ, uir ſingularis uirtutis,

qui inter curſum, unà cum equo in terram fortè corruit, ac repentè fracta ceruice interijt: qui nullum reliquit filium ſuperſtitem, id quod breui pòſt tempore tam Scotis ipſis, quàm Anglis multarum cùm ſimultatum, tum cædium cauſa fuit. Habuit Alexander in matrimonio Margaritam filiam Henrici, ut in illius uita ſuprà demonſtraui, ex qua ſuſcepit filiũ Alexandrũ nomine, & filiã, quam ex nomine matris appellauit Margaritam. Alexander ante patrem exceſſit è uita, Margarita uerò regi Noruegiæ nupſit. Deinde Margarita regina mortua, Alexander rex poſteritati conſulendi cauſa, in matrimonium duxit filiam Guidonis comitis Flandriæ, ex qua nihil liberorum ſuſcepit, atque ita extremum familiæ fatum, nullo potuit conſilio auertere. Ex filia autem illius, quam diximus regi Noruegiæ locatam fuiſſe, nata eſt filia Margarita, quæ antequam eſſet matura uiro, deceſſit, in qua genus Alexandri regis defecit. Igitur Scoti mortuo Alexandro, ualde anxij quem ſibi regem optarent, & timentes ne dum de re tanta inter ſe conſultarent, ad uim non ueniretur, ad Edouardum legatos miſerunt, qui rogarent, ut per eum ſibi liceret, ex ſententia principem dicere. Audiuit Edouardus libenter legatos, pollicitusq; eſt non modò ſe non impediturum, uerumetiam quantum in ſe eſſet, operam daturum, ut in creando rege, nulla uis eſſet. Quo accepto reſponſo legati abierũt in Scotiam, legationemq; diligenter renuntiarunt. Fuerunt optimatibus Scotis grata, quæ ab Anglo rege per legatos acceperant, & quia factis more maiorũ populi comitijs, iam diſceptari inter eos cœptum erat, de communi conſilio miſſis nouis legatis, Edouardi faciendo noui regis poteſtatem dederunt. Rex cognito Scotorũ ſtudio, concilium aduocauit, agitaturus de re maturè cum ſuis, antequam legatis reſponſum daret: cùm interea in Scotia maxima de regno decertatio erat, inter Ioannem Baliolum, Robertum Bruſium, & Ioannem Haſtyngium: ij enim ex ſtirpe Dauid fratris Gulielmi regis olim Scotiæ genus trahebant, quia tris Dauid filiæ in familias eorum nuptæ fuerant. Atque ita Scoti principes diuiſi, alij Ioanni Baliolo, qui à maiore natu filia Dauid originem ducebat, alij autem Roberto Bruſio, qui ex altera generis originem iactabat, fauebant. Ioanni Haſtyngio pauci admodũ ſuffragabantur, quòd ad tertiam & iuniorem ſororem genus tantummodo referret. Cæterum, ut ordiar ab initio, ipſius Dauid generis ſeriem breuiter ponam. Enimuero Dauid ex Mathilde uxore filia Ranulphi comitis Ceſtriæ, ſuſtulit Ioannem filium, qui ſine liberis mortuus eſt: & filias quatuor, Margaritam, Mathildem, Iſabellam, & Aldã. Margarita prima filia, nupſit Alano Galuidiano, is ex ea creauit duas filias, quarum altera maior natu nomine Dernogilla, locatur Ioanni Baliolo, quæ ex eo genuit illum Ioannem Baliolum, qui primus extitit regni Scotiæ competitor. Mathildis altera filia innupta occidit. Tertia Iſabella nupſit Roberto Bruſio, qui ſuſcepit ab ea Robertum filium patrem Roberti alterius regni competitoris. Quarta Alda in matrimoniũ ducta eſt ab Henrico Haſtyngio, qui ex ea genuit Ioannem filiũ patrem tertij regni cõpetitoris. Hinc tametſi ſatis licebat colligere, cui ueniret hæreditas, attamen res in dubio uerſabatur, quia ita natura comparatũ eſt, ut unuſquiſq; regnum ſibi optet, ſummæq; ducat gloriæ alijs imperare. Sed unde aberrauit, iam redeat oratio. Rex Edouardus poſtquã in concilio cum ſuis principibus de re Scotica agitauerat, oratoribus repſondit, ſe perinde populi Scotici ac Angli libertatem, rempublicã,

ſuo

ſuo ſtudio,conſilio,patrocinio conſeruaturũ:ſed cùm interregnũ eſſet,& olim Scoti reges fidem ſæpiſsimè eius maioribus obligaſſent,uelle ſpeciatim à Scotis principibus cõceptis uerbis iuſiurandũ ſibi dari, ut Scotiæ terræ domino, atq; cunctas regni arces in ſuam poteſtatem tradi,ac tum demũ daturum operam regi creando. Legati accepto reſponſo, mandata Edouardi ad principes ſedulò detulerunt,quibus etſi petitio uiſa eſt nedum aſpera,at parum iuſta,ut Anglus non ſe arbitrũ regis creandi,ſed dominum Scotiæ præberet,attamen quia inter ſe iam diſsidebant, morem regi geſſerunt. Quo facto, Edouardus Eboracũ proficiſcitur,eoq; nõ multò pòſt optimates Scoti ueniunt. Hîc pòſt longam diſputationem,ex arbitratu regis,octoginta eliguntur uiri ætate graues,& ſapientia longè excellentiſsimi,& in ijs triginta Angli,quibus facultas datur renuntiandi regis. Ii poſteaquam rectè cognouerunt, cui regnum Scotiæ iure deberetur,Ioannem Baliolum una uoce regem dicunt. Comprobauit eorum ſententiã Edouardus,ipſiq; Ioanni regni Scotiæ poſſeſsionem ſua autoritate confirmauit. Ioannes per hunc modum rex factus,primum omniũ in uerba Edouardi iurat:dein in Scotiam reuerſus,eo ipſo die qui diuo Andreæ ſacer eſt,& apud eam gentem maximè celebris,magno cum totius populi gaudio coronatur. Is ut plus fauoris ſibi conciliaret ab Anglis, egregias Oxonij ædificauit ædes,eoq; loci collegium ſcholaſticorũ inſtituit,& illud poſſeſsionibus locupletauit, ac ab ſe, Baliolenſe collegium nominauit. Veruntamen Ioannes rex haud diu cum Anglo in gratia fuit,utpote quæ fucoſa erat,ſed maiorum inſtitutũ ſecutus,primo quoq; tempore Francorũ amicitiam complexus,paulatim ſe ab ipſo Anglo alienauit,ut infrà appoſitè demonſtrabitur.

Aderat dum hæc agebantur, iam annus ab eo, quo regnare cœperat Edouardus,XIX,& ſalutis humanæ MCCXCIII,cùm Ioannes Cantuarienſis antiſtes,poſt annũ quàm ſedere cœperat decimũ & tertium,moritur: cui ſucceſſit Robertus Vyncelſcius,ordine antiſtitũ octauus & quadrageſimus: & rex tres filias nuptui dedit,nanq; primam Aleonorã Henrico ſiue Erico, utrunq; ſcriptum reperio, Barri duci locauit, alteram Margaritam Ioanni Brabantiæ duci,& Ioannam tertiam Gilberto Gloceſtriæ comiti. Ac ita Edouardus tris magnos ac potentes uiros affinitate ſibi deuinxit, quæ poſtea ei magno ſæpe uſui fuit. Hoc itidem anno initiũ magni belli inter Anglũ & Francũ factũ eſt: Edouardus enim cauſa tuendæ Aquitaniæ oræ,ſex naues inſtructas Burdegalam miſerat:duæ ex illis ſecundũ Normaniæ littus delatæ,nihil hoſtile timentes à Normanica claſſe capiunt̃, atq; bona pars nautarũ crudeliter ſuſpendio necatur. Qua re comperta,Robertus Tiptoſtus præfectus claſsis collecto magno nauiũ numero,in Normanos curſum uertit,præmittitq; ſpeculatoria nauigia,& cùm nullas in mari obuias haberet naues,urgente ira,Sequanæ oſtiũ ſubita ui adortus diripit hoſtiliter,ac multis ex nautis interfectis, ſex inde naues abducit,atq; parũ in altũ delatus dum ſtat in anchoris, ut Francũ ad nauale certamen prouocet (nam Angli præterquã quod numero ac robore nauiũ ualebant,cum eo hoſte ſciebant ſibi rem eſſe,quẽ ob uiolatũ fœdus ſperabant à Deo opt.max.punitũ iri) ecce tibi,aliquot Normanorũ naues uino onuſtæ ex Vaſconia redeuntes apparent. Tum Robertus facto in eas impetu, nullo ferè negotio capit,tertiaq; propè nautarũ parte occiſa,in Angliã mittit. Francus interim acceptam in portu cladem ulturus claſſem ſtudio parat,quam ubi

milite ac cæteris quæ ad uſum nauium pertinerent, inſtruxerat, in altum non longè ab Anglica claſſe, eduxit. Inter hæc, nuntij ultrò citroq; commeabant, alteris pœnas uiolatæ fidei, alteris bona amiſſa repetentibus: & iam, quia iniuſſu utriuſq; regis, primus ille tumultus inter Anglos & Normanos temerè ortus erat, ac eo minus offenſi animi facilè ad pacem redintegrandam inclinabantur, cùm Carolus Valeſij comes Philippi regis frater, uir acris ingenij ulciſcendi cupidus, fratrem ad uindicandū iniuriam compulit. Atq; ita ad arma itum eſt. Igitur claſsis Gallica pugnādi ſtudio in Anglos curſum flectit, qui nequaquam certamen retardantes pugnam acriter capeſſunt. Fuit ab initio anceps certamen, cædesq; multò deterrima, qualem in tam ualidarum claſsium concurſu eſſe oportuit, eſtq; ea dimicatio aliquandiu extracta, demum fuſa diſiectaq; eſt Francorum claſsis. Amiſſarum nauium numerū, neq; annales neq; ſcriptores quos ſequimur, ponunt, omnes tamen ingentem plagam acceptam ſcribunt. Philippus de re male geſta certior factus, pergrauiter cōmotus, primò ſpecie iuris ſeruandi, Edouardo ut ſuo ob poſſeſsionem Aquitaniæ ac comitatus Pontiui beneficiario diem dici iubet: deinde quia certò ſciebat futurum, ut Anglus minus compareret, quippe cui nequaquam tutum eſſet Lutetiam ire, quò per iudices uocatus erat, exercitū parat. Edouardus interim mittit Edmundū fratrem Lutetiam ſuæ cauſæ actorem coram iudicibus. Verùm iudices qui magis nodū in ſcirpo, ut dicitur, quàm de cognitione cauſæ quærebant, Edmundi rationes pro fratre reſpondentis minimè admittentes, Edouardum contumacem, id eſt, ſuperbum minimeq; magiſtratuum edictis obedientem declarant, atq; omne Aquitaniæ ius amiſiſſe decernunt. Quibus rebus actis, Francus ſecretos præmittit nuntios Burdegalam, qui ciuitatem ſolicitent, & eos ſubſequi iubet Arnulphum Nellam magiſtrū equitum, cum bene magno exercitu. Is ubi eò peruenit, Burdegalam ad defectionem iam paratam nullo negotio capit, ac exin populos finitimos, partim principis Aquitaniæ ciuitatis exemplū ſecutos, partim largitionibus adductos in poteſtatem redigit. At Angli cognita populorum rebellione, quæ ex improuiſo, perincōmodeq; acciderat, ad oppida maritima ſubitò ſe recipiunt, ſed Rionem in primis confugiunt, quod oppidū celeriter muniunt. Poſt amiſſam bonam Aquitaniæ partem, Edouardus habito pro magnitudine periculi celeriter ad Vueſtmonaſterium principum concilio, ingentem pecuniæ ſummam à populo ad bellum gerendum contra Francum decretam exigit, atq; deinde magnū exercitum parat, ſeq; ad iter expedit.

Dum hæc geruntur ab Edouardo, Vualli ſine fine tempus atq; occaſionem nouitatis quærunt, qui audita Aquitanorū defectione, rati illud eſſe idoneū, cùm liceret per regem tempore excluſum, petere ab eodem pœnas ſui doloris, quem eius ſeueritas cuique iampridem inuſsiſſet, ſubitò in Anglos qui regionem tenebant, inſurgunt, paſsimq; trucidant. Angli repentina fortuna permoti, arma quæ poſſunt arripiunt, alij ex arcibus ſeſe eijciunt, fit in hoſtes impetus eorum, ſed confluentibus ad clamorem undiq; agreſtibus Vuallis, ad arces redire coguntur. Quo uiſo, Robertus præfectus ad Edouardum nuntios mittit, qui ordine omnia ſignificent, petántque ſubſidium. Rex cognita re ualde permotus, duplici cura afficitur: ardebat enim ire in Gallias recuperatum amiſſa, & in præſentia orta ſeditione domi, timebat ne hoc malum

grauius

grauius ſerperet,ſi ipſe abeſſet,ita ut eiuſmodi ſolicitudinũ aculeis agitatus,aliquantũ fuerit anceps dubiusꝗ animi quid faceret:demũ de ſui domeſtici ſenatus conſilio,decreuit ſibi domeſticæ peſti obuiam eundũ,ac duces mittendos in Aquitaniam,qui ſuis ſuppetias ferrent.Itaꝗ Ioannem Britannũ uirũ conſilij magni & uirtutis, cum electa militũ manu, & Robertũ Tiptoſtum claſsis præfectum cum bene magno nauiũ numero, in Aquitaniam mittit,ipſe uerò in Vuallos contendit,ac primo acceſſu ſubigit. At alter exercitus ubi in Galliam peruenit,tantũ terroris Franco iniecit, ut præcipiti fuga alij aliò ſe proripuerint,in locaꝗ munitiora receperint:ſunt tamen multi in fuga capti,aut interfecti.Angli pulſo hoſte,aliquot oppida ui occupant,ſed malè utentes uictoria ſine ordine prædandi ſtudio,ſeſe per agros temerè effundunt, id quod eis malo fuit:nam Carolus à Philippo fratre cum ualido armatorũ exercitu miſſus derepentè ſuperuenit,uagantesꝗ incautè Anglos præda exuit,partem etiam occîdit.Quæ ſuperfuit cædi trepida multitudo,ad loca maritima, aut ad claſſem cõpulſa eſt.Duces exercitus,Ioannes qui ex Fano Ioannis erat,&alter Ioannes,poſtquã militem diſsipatum è curſu collegerant,duas cohortes miſerunt Ponteſeiũ, quæ oppidũ tuerentur : item totidem ad Fanum Seueræ, ut locum præſidio firmarent,ipſi uerò Rionem profecti munitiones facere inſtituunt.Quod ubi Carolus cognouit,ne ſpatiũ ſit hoſtibus maiores uires comparandi,dat Arnulpho Nellæ,cuius ductu antea Burdegala potiti erant, negociũ Ponteſeij oppugnandi,ipſe uerò Rionem contendit,quò ubi peruenit, cingit confeſtim locũ obſidione,oppugnatꝗ hoſtiliter.Cõtrà Angli cum Vaſconibus ſe acriter defendunt,forasꝗ erumpũt:ſed pauci,ut fit, facilè à multitudine reprimunt.Dum ad Rionem ita pugnatur, Arnulphus Ponteſeiũ expugnat,confectoꝗ feliciſsimè negotio,ad Carolũ uenit,cum eoꝗ copias coniungit, ac in oppugnationẽ Rionenſem ambo totis uiribus incumbunt. His cognitis rebus, Angli cum Vaſconibus licet terrore perculſi,reſiſtunt tamen, pariꝗ fiducia ubiꝗ hoſtiũ conatibus ſe opponũt,identidem tela &ſaxa in eos iacientes:uerum ad ultimum cùm uiderent ſe non poſſe amplius locum tueri, nec ſpes ulla foret ſubſidij habendi,de media nocte egreſsi,ad naues confugiunt,quod tamen nõ tutò omnes tentarunt: nam hoſtes cognita Anglorũ fuga, iter præcludunt, atꝗ aliquot primò fugientes aſſecuti interficiunt. Sed ij numero pauci fuerunt,quia reliqui omnes ubi cognouerant Francũ intercluſiſſe uiam ad naues,ex neceſsitate facientes uirtutem,uſꝗ eò reſtiterunt, dum pugnando in hoſtium poteſtatem expugnato oppido uenerint.Franci uictoriam nõ incruentam adepti,nobiles Anglos captos ſeruant, reliquis tam Anglis quàm Vaſconibus necatis. Carolus poſtquam Rionem cepit, obſeſſum pergit Fanum Seueræ oppidum munitiſsimum,quo poſt menſes tris, quàm circunſederat,per deditionem ab oppidanis fame coactis,incolumitate pacta, factam potitus eſt,ac iſtis rebus proſperè confectis,ad Philippum fratrem uictor redijt.Angli qui his cladibus ſuperfuerãt,duces ſuos duos Ioannes,quos quidam falſo ſcribunt eo loci periſſe,ſecuti, Baionam proficiſcuntur,ſeꝗ intra muros continent.Hæc olim Tarbellorum urbs fuiſſe dicitur.

Edouardus nuntio allato de re tranſmarina male geſta,ualde permotus,primò Adulphum regem Germaniæ in ſocietatem belli gerendi contra Francum magna pecunia ducit,cum eoꝗ fœdus facit:deinde ſuis ſubſidio in Aqui

taniam mittit Hugonem Verium Oxonij comitem, qui primo acceſſu Fanū Seueræ recipit. Erat per hæc bella continua, iam uacuum ærarium regium, quod malum Gulielmus Marchianus quæſtor unus omniū alieno detrimento ſanandum ſtatuit. Is enim nouerat cùm in cœnobijs, tum in templis pecunias eſſe depoſitas, quas ſi iuberet tolli, non utiq; ſe ſcelus, ſed operæpretium facturū ducebat, ſi pecunia promeretur foras, ad uſum populi, perinde quaſi omnia eſſent communia, quò ſic pecuniam militi ſuppeditaret, præſentemq; curaret. Itaque præfecti militum quibus ille ſacrilegij patrandi negotiū dederat, diſpoſitis paſsim per regnum militibus, uno tempore quicquid pecuniarum in locis ſacris reconditum fuerat, omnibus ueſtigijs indagatum ad Edouardum afferunt, gemente paſsim populo, quòd princeps non putaret manū abſtinendam à pecunijs, quibus ſacræ ædes reficiendæ eſſent. Rex autem pecuniæ egens rem diſsimulauit, ac nequaquam ea præda contentus, habito nō multò pòſt concilio, poſtquam inuidiæ declinandæ cauſa, excuſauerat illud ſui quæſtoris factum, bene multis uerbis ſignificauit, quàm infiniti ſumptus in nouum exercitum impendērent, quàm graue immineret bellum, & quæ pericula pro Republica ſibi atque prophanis principibus quotidie ſubeunda forent, & quia idem per religionem facere non liceret ſacerdotibus, ideo eos debere pecunia iuuare milites, qui per hæc argumenta, illis dimidiam partem omnium uectigalium ſacerdotiorum unius anni imperandam curauit: ſed ut poſt tot impoſita onera, uideretur in parte aliqua, uelle patribus gratum facere, pollicitus eſt ſe conceſſurum aliquid, ſi modò peterent, quod ex uſu ordinis ſacerdotalis eſſet. Epiſcopi capto inter ſe conſilio, poſtularunt, ut legem ad Manumortuam, quam ſuo ordini ualde nocere perſpexerāt, antiquaret. At rex cui nihil alienius erat, quàm in ea re epiſcopis ſatisfacere, ad id reſpondit, ſibi nequaquam in manu eſſe legem tollere, ſine conſenſu patrum, quorum conſilio conſtituta eſſet, & eo belliſsimo reſponſo, pontifices contentos uoluit. Dum Edouardus ita ex ſacerdotum opibus ſuas auget, Vualli deficiunt, ſibiq; duces belli gerendi Mardocum & Morganum homines ad ſeditionem expeditos, paratosq; conſtituunt. Ii comparata magna militum manu, Anglos paſsim perſequuntur, locaq; aliquot capiunt, multis interfectis, ſine ullo diſcrimine ſexus aut ætatis. Miſit rex Edmundum fratrem cum non mediocri militū numero, qui ut in Vualliam peruenit, prælio temerè cum hoſtibus cōmiſſo, profligatus eſt: nimirum pecunia ſacrilegio quæſita exitio fuit exercitui, qua in primis ille conductus fuerat. Vbi nuntiatū eſt Edmundum ab Vuallis fugatum fuiſſe, Edouardus nouo coacto exercitu, eò celeriter contendit, qui neutiquam paruo negotio ad extremum prouinciam pacatam reddidit, capto per proditionem Morgano altero ducum, quem non necandum conſtituit, ſed lenitate uſus tantùm ſubcontumelioſe tractatum miſſum fecit. Eſt laboratum eo anno, quo hæc geſta ſunt, fame tanta, ut paſsim præ inedia, morerentur homines.

Agebatur iam annus XXI ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, & humanæ ſalutis MCCXCV, cùm Thomā Turbiuillam paulò antè inter alios in expugnatione Rionis captum, uirum nunquam aliàs perfidum, cupiditas uitæ ſeruandæ ſubegit honeſtum dedecorare nomen: enimuero is ut in libertatem ſe uindicaret, promiſit Philippo regi, ſi in Angliā ſibi redire liceret, ita ſe

apud

apud Edouardum acturũ, ut præfectus claſsis fieret, & id muneris conſecutũ, cõtinuò eam claſſem in eius poteſtatem traditurũ. Placuit Philippo conſiliũ, ac compoſito dolo, Thomã dimiſit, acceptis duobus eius filijs obſidibus. Thomas libertate donatus in cœlo ſibi eſſe uidetur, ac nihil cunctatus in Angliam uenit, & quia uir ſingularis uirtutis erat, accipitur benignè à rege, qui memor fraudis paucis interiectis diebus, per amicos egit, uti præfectus claſsis fieret, quod rex facere pernegauit, ueritus ne non deſideriũ filiorũ, Thomam ſolicitaret ad perfidiam. Francus interim paratã claſſem in altum educit, ſublatiſq; uelis in Angliam curſum tenet, ut cauſa ſit, quamobrem Anglus citius ſuam claſſem emittat. Expectat ea claſsis aliquot dies in anchoris, præter oram maritimam, aduentum Thomæ, qui cùm ad dictum diem non comparuiſſet, una nauis prope littus accedit, exponitq; in terram nõnullos regionis peritos, qui cauſam huiuſce moræ explorent. Ii ab Anglis fortè capti, cùm interrogati conuenientia non reſponderent, ſubitò necantur. Quamobrem incenſus ira præfectus, recto curſu cum omnibus nauibus Douerum petit, expoſitaq; copiarum parte in littus, oppidum diripit. Oppidani ſubito terrore perculſi longè fugientes alios quaquauerſum ad arma capienda concitãt, adeò ut magna multitudo in unum collecta ſit, quæ ad ueſperum Douerum uerſus proficiſcitur, ac Francos prædandi cauſa per agros euagantes inuadit, paſsimq; cædit. Præfectus claſsis Gallicæ, qui toto eo die ad diſpoliandũ oppidum intentus fuerat, audito clamore ſuorũ ad littus concurrentiũ, ſtatim ad naues cum ea præda, quamcelerrimè potuit, ſe proripit. Igitur reliqui Franci, qui per agros prædatum exiuerant, ac ad naues in tempore redire nequiuerant, omnes illo momento cæſi ſunt, quorũ numerus fuit paulò minus octingentis: ex Douerenſibus pauci cecidere, quippe qui ex fuga mox reuerſi hoſtem cum alijs fugarunt: ſed mulierum atque puerorum, quibus hoſtis non pepercit, ingens numerus interijt. Fuit etiam in eo tumultu monachus quidã, nomine Thomas uir longè innocentiſsimus interfectus, per quem deinceps, ut martyrem Deo acceptiſsimũ, crebra miracula edita ferunt. Dum iſta geruntur, Thomas Turbiuilla punctus moleſtia & cogitatione, quòd non potuiſſet proditionis ſcelus perficere, quod animo deſtinarat, aliud inde moliendum ratus, ſolicitat Ioannem regem Scotiæ, ut ab Anglo ad Philippum deficiat, atq; ſimul de excogitato facinore, ipſum Philippum regem certiorem facit, hortaturq;, ut exercitum in Scotiam mittat, ad bellum gerendum contra Anglum, quò per nouum negotium alibi exhibitum, ei non liceat Aquitanicis ſubuenire rebus. Sed neutrum proceſsit. Porrò inter hæc agitandũ, Thomas apud Edouardum proditionis inſimulatur, qui conuictus pariter atque damnatus, merita pœna Londini afficitur. Interea Bonifacius octauus Romanus pontifex cupidus ſedandi diſcordias inter reges diu capitali odio altas, duos cardinales primò ad ipſum Philippum in Gallias, deinde ad Edouardũ in Angliam mittit. Hi permulta de pace facienda diligenter agitantes, in mediũ adduxerunt, quamobrem uterque princeps concordiam debuiſſet amplecti: ſed ad extremum cùm uiderent inſediſſe in animis principum, odium propulſare ſeu potius explere armis, infecto negotio Romam redierunt. Quo tempore rex Edmundum fratrem & Henricũ comitem Lincolnienſem cum electa iuuenum manu in Aquitaniam miſit, qui Baionam profecti, ibi cum alijs Anglis hye-

marent.Moritur eodem anno Gilbertus comes Gloceſtriæ, & Ioannes Romanus Eboracenſis antiſtes,cui Henricus eiuſdem collegij decanus,quem uocant,ſucceſsit.

Per idem tempus Carolus frater Philippi regis, deſpondit filiam Edouardo filio Ioannis Scotiæ regis. Qua re fultus Scotus, cum Franco ſocietatem coit,fœdus icit,eaq́ noua affinitate ac belli cõmunicatione ſuperbus effectus, iuſſu Philippi bellum aduerſus Anglum ſecretò comparare incipit. Atq; ita res magno in motu erat,quæ aut ſupra Scoti,aut Angli caput ſummũ periculum fore oſtendebat. Ioannem autem regem nihil aliud uicit, niſi patriæ ſuæ amor:erat enim natione Gallus,& dominus Aricuriæ principatus in Normania non ultimi,quem poſtea Philippus Valeſius rex comitatũ fecit. Ioannes igitur ea in primis de cauſa iuriſiurandi quod Anglo dederat immemor, non dubitauit ſe ad Philippum regem ſuum &amicum, ſecutus Scotorum regum inſtitutũ,adiungere.In Aquitania ineunte uere, Edmundus Baiona mouet, ubi hybernauerat,ac in Burdegalenſem agrum proficiſcitur, poſitisq́ ſecundum urbem caſtris,Francis qui ibidem in præſidio erant, pugnandi poteſtatem quotidie facit. At Francus ubi uidit hoſtes temerè,prout ipſe putarat, ad muros accedere, paſsis repentè portis, erumpit, in eosq́ præcipiti curſu ſeſe concitat. Angli ſimulantes fugam,longè à loco Francos ſequentes ducunt, pedetentimq́ in inſidias quas antea loco idoneo collocarant, trahunt. Quo facto,conuerſi ſubitò eos paſsim cædunt,fugientesq́ in urbem aſſecuti, omnes ferè in itinere obtruncant:amplius tria millia hominũ ceciderunt. Ciues receptis ex fuga aliquot ſuorũ intra muros,Anglis portas claudunt,qui ita à ciuibus repreſsi,primò uicos ſuburbanos diripiunt, deinde direptos incendunt. Poſt hæc, ex Burdegalenſibus nonnulli clàm cum Edmundo agitant, de tradenda urbe in eius poteſtatem:quæ tamen res nõ proceſsit,quippe *illi in* facinore deprehenſi,prius animaduerſione oppreſsi ſunt,quàm præſtarent,quod recepiſſent.Id ubi Edmundus cõperit, haud terendũ tempus ſtatuit,nõ enim machinas bellicas paratas habebat,quæ ad oppugnationẽ urbis pertinebant: itaq; Baionam reuerſus eſt, ubi nõ multò pòſt morbo confectus interijt: qui reliquit filios tris, Thomam Lancaſtri comitẽ, Henricũ & Ioannem,quos ſuſtulerat ex Blancha,quæ olim nupta fuerat cum Henrico Campano rege Nauarræ,ex qua ille unicam filiam nomine Ioannã ſuſceperat, quam Philippus Pulcher in matrimoniũ duxit. Angli poſt Edmundi obitũ,quã celerrimè poſſunt,loca muniunt,cõmeatus undiq; cõparant, quò ſe tutius ab hoſte defendãt.Interim ſuperuenit Robertus comes Atrebas,laturus ſuppetias Burdegalenſibus,qui cognita Edmũdi morte,in Anglos mouet,atq; ubiq; defatigat. Edouardus interea rebus ſuis haudquaquam indormiens,traxerat in ſocietatem belli aduerſus Francum,Guidonem comitem Flandriæ,& Henricum ducem Barri,cui nõ multò antè Aleonoram filiam locauerat. Is Guido genitus ex Margarita quã Thomas,de quo ſuprà meminimus,in matrimonio habuit, & Gulielmo Dampetra natione Burgundione,ſucceſſerat paulò antè Gulielmo fratri ſine liberis mortuo.Itaque uno tempore dux Campaniam,&comes loca quæ ad Flandriam pertinent, excurſionibus uexant. Quis rebus cognitis,Philippus primo Gualterũ Creciacum cum magnis copijs ad oppugnãdum Barrũ mittit,qui ita oppidũ opprimere cœpit, ut Henricum neceſſariò domum

domum redire coëgerit, deinde ipſe cum ingenti cùm peditum tum equitum numero, in Flandriam contendit, poſitisq; caſtris prope Inſulam, non multò pòſt oppidum cum arce expugnat. Adfuit etiam ex Aquitania eodem tempore Carolus Philippi frater, cum magno militũ robore, cui Guido maximis copijs inſtructus, prope Furnas obuiam factus eſt. Hîc cõmittitur præliũ, quod diu anceps fuit: ad ultimum ſuperante Franco, Guido Burgas confugit. Edouardus interim in Flandriã traiecit, qui cùm paulò antè comperiſſet Scotum ſentire cum Philippo rege, atq; nouum percuſsiſſe fœdus, ubi Gandauũ peruenit, ita egit, ut Francus qui iam & rerũ fluctibus exagitatus, & tempore excluſus pacem quàm bellum malebat, ultrò de faciendis inducijs ſecum tractarit, quæ in biennium inter eos pactæ ſunt.

Eo confecto negotio, rex Edouardus in Angliam redit, bellum parat, legatos in Scotiam mittit, qui Ioanni regi diem dicant, citentq;, ut compareat intra certum diem ad Nouumcaſtrum, dicturus iuriſiurandi uiolati cauſam, atq; doceant eum fruſtra ſperare poſſe ſe contrà quàm eſt euangelicũ uerbum, Dominis ſimul inſeruire duobus: quoniam quantum à Franco gratiæ iniret, tantum odij acceſsionis ſibi ab Anglo faceret, cui morem gerere idcirco putaret ſua cum primis intereſſe. Cum his mandatis profecti legati officium diligenter faciunt. Atqui tantũ abfuit, ut Scotus aliquid reſponderit, quod ad inimicitias extinguendas pertineret, ut etiam literas nõ multò pòſt querelæ plenas ad Edouardum miſerit. Inter hæc, Robertus Bruſius, qui arcem ad Tuedam amnem ſitam tenebat, quam dicunt Vuerke, ad Scotum tranſiuit. Qua re cognita Gulielmus eius frater qui in fide Anglorum erat, arcis tuendæ cauſa, auxilium ab Edouardo petijt, qui centum milites eò miſit. Hos Robertus in itinere adortus, omnes ad unum interficit. Rex allato eius rei nuntio, quantum doloris ob ſuorũ cædem, tantum uoluptatis accepit, quòd per id facinus, Scotus prior belli initium feciſſet: itaq; Eboracum pergit, ubi habito principum concilio, primũ bellum Scoticum decernitur, deinde à Scoto ut ingrato Huntyngtona comitatus recipitur, quem Henricus paulò antè Alexandro regi genero ſuo reſtituerat, quemadmodum ſuperiore libro oſtendimus: poſtremò tributum indicitur. Rex ita exactis à populo immanibus pecunijs, cum quatuor millibus equitum, ac triginta millibus peditum, magnoq; numero auxiliariorum militum Vuallorum, Hybernorum, in Scotiam proficiſcitur: & quia id bellum putabat extractum iri, ideo ut ad omnes Scotorum motus populus frequentior adeſſet, & principes præſtò eſſent, quos adhiberet ad conſilium, cùm de rebus agendis eſſet deliberandum, iuſsit cancellarium, iudices, & ærarij præfectos ire Eboracũ, ut eo loci iuridicos conuentus ſuo more agerent, iudiciaq; exercerent. Scoti interim, ut uenientem hoſtem finibus prohibeant, in agrum Anglicum egreſsi, ac prædas ubique agentes, Carliolum obſident, atq; caſu inaudito ita ferente incendunt, facto intus incendio ab exploratore Scoto, qui fortè captus in cuſtodia erat, auditoq; ſuorum aduentu, & ſe neci & carcerem igni dedit, quem poſtea uentus per omnẽ ferè ciuitatem diffudit. Sed ubi Edouardum cum exercitu appropinquare ſentiunt, relicta ſubitò obſidione, intra ſuos fines ſe recipiunt. Rex cognita Scotorum fuga, Beruicum oppidum oppugnatũ contendit, factisq; propè caſtris, dat oppidanis unius diei ſpatium de deditione deliberanda. Ad id temporis punctum, per-

uenit ad littus eius claſsis quatuor & uiginti nauiū. Angli oriente ſole, agmen regium conſpicati, & certamen impendere arbitrantes, quatuor naues prope terram ducunt, ac inde egreſsi, cum accolis pugnant, qui agreſtiū multitudine oppreſsi, ad unum omnes interficiuntur. Quo facto, agreſtes ad naues in littore relictas concurrunt, atq; incendunt. Eo accepto incōmodo rex permotus, propius oppidū accedit, quod oppidani incolumitate pacta, ſtatim ei tradūt: facit idē Gulielmus Douglas præfectus arcis. Edouardus uictoria uſus, exin Doumbar caſtello, & Roxburgo oppido de Scoto capto, omnem regionem quæ quaquauerſum ad Beruicum pertinet, in poteſtatem redegit, in quibus operibus totum ferè annum conſumpſit, qui fuit XXIII cùm regnare cœpit, & humanæ ſalutis MCCXCVII.

Quo tempore finitis inducijs, bis pugnatū eſt inter Francum & Flandrum: primò Francus uicit, redacto in poteſtatem Guidone comite, cum Roberto & Hilermo filijs: deinde orta ſeditione, inſignem cladem accepit. In Aquitania quoq; ad arma itum eſt. Nam cùm Franci Baionam obſidere tentarēt, Angli partim qui intus erant egreſsi, partim qui alibi hyemabant, hoſtiū aduentus fama permoti, illuc concurrentes, prælium confeſtim fecerunt. pugnatum eſt ad noctē, quæ præliū diremit: cædes utrinq; magna edita: numerus etiam captiuorum utrinque penè par fuit. Ioannes unus exercitus dux in ea pugna captus eſt. Alter uerò Henricus Lincolnienſis comes, ab initio fugam fecit, id quod paratam uictoriam interpellauit. Poſt prælium Robertus Atrebas Aquitaniæ præfectus, Burdegalam hyematum iuit, cum ſuis Gallicis copijs, & Ioannes Britannus tertius Anglorum dux exercitum omnem Baionam in hyberna reduxit. & quia interea induciæ inter Edouardum & Philippum renouatæ ſunt, bona pars eius exercitus poſt tempus hybernorum in Angliam redijt. At reges poſt factas inducias, captiuos etiam permutarunt. Edouardus poſteaquam omnia Scotorum bona quæ in Anglia erant publicauit, & oppida quæ de hoſte ceperat, præſidio firmauit, Eboracum reuertitur, eatenus illic manſurus, quoad Scotū ad pugnam eliciat. Cuius rei non fefellit eum ſua opinio: nam Scoti cognito regis Edouardi diſceſſu, ſtatim per finitimorum agros, excurſionibus repentinis uaſtas ſolitudines faciunt, eoq; audacia euadit, ut Northumbriam ingreſsi, longè lateq; omnia populent. Id motus ubi ad Edouardum perlatum eſt, confeſtim Ioannem qui paulò antè in permutatione captiuorū, à Franco inter alios dimiſſus fuerat, cum robore fortiſsimæ iuuentutis obuiam hoſtibus mittit. Scoti quamuis ſubitò circumuenti ſint, nihil tamen pugnam extrahentes in certamē deſcendunt: pugnatur pauliſper utrinq; ferociter, ad extremum Scoti trepidi terga uertunt, paſsimq; cædunt. Ferunt eo die ad decem millia Scotorū cecidiſſe, extra captiuos, quorum bene magnus fuit numerus. Reliqui qui ex cæde euaſerant, ægrè poſt multa accepta uulnera in Scotiam ſe receperunt. Edouardus ut uictoria adepta bene uteretur, & hoſtes tandem aliquando ſubigeret, deleret'ue, ipſe paucis pòſt diebus Scotiam ingreſſus, rectà Edinburgum terræ Scotiæ caput petijt, ductoq; repentè uallo, obſedit, quod poſt octo dies, quàm oppugnare cœperat, per deditionem recepit, conceſſa oppidanis incolumitate. Quo proſperè confecto negotio, ad Fanum Ioannis, quod & Perthum ueteri nomine dicitur, oppidum ad Tai fluminis ripam poſitum, mœnibusq; egregiè munitum aduolat, atq;

capit:

capit:qui dum hîc moratur,quotidie equites quoquouerſum mittit, ſimul ut cognoſcat ſi hoſtes uſpiam ſint,contraq; ueniant, ſimul territandi cauſa, cùm interim rex Scotiæ Ioannes ſpe uictoriæ iam deſperata,nuntios ad eum de pace miſit.Edouardus poſtquã perbenignè audiuerat nuntios, reſpondit ſe nullo pacto eſſe daturũ pacem hoſti iam uicto,ſed uitam pro ſua humanitate conceſſurũ,ſi modò Ioannes rex confeſtim ſuæ fidei ſe cõmitteret. Quod ubi Scotus accepit,mirum dictu eſt,quàm ſubitò fuit animo perculſo,abiectoq;, partim quòd cùm miſerrimum,tum acerbiſsimum duceret, in illius poteſtatem ſe permittere,quem pro hoſte haberet, partim quòd ſuam calamitatem cum Republica coniunctam uideret:attamẽ iam omni ſpe ſalutis orbatus, ut uitæ conſuleret, Anglo ſeſe neceſſariò tradidit.Edouardus per hunc modũ domito Ioanne,loca omnia præſidijs firmat,ac ſtatim Beruicũ reuertitur,ubi habito principũ concilio,ſtatum Scotiæ deintegro collocat, eiusq; præfectũ facit Ioannem Varaniũ,cui Hugonem Chreſyngamiũ,ac Ioannem Orneby adiungit,quò res non unius,ſed multorũ conſilio adminiſtrentur. Iſta ſtatus collocatio tametſi æqua habita eſt,infiniti tamen mali cauſa fuit:nam ſiue quòd Angli ſe deinceps ſegniter geſſerint,ſiue quòd Scoti libertati ſtudentes ferre Anglorũ dominatũ non potuerint diu,eſt adeò paulatim odium adauctũ,ut continuos ferè triginta annos,ſicut carptim infrà perappoſitè dicemus,ſit inter utrunq; populũ nõ ſine magnis cædibus dimicatũ.Rex poſt hæc Scotos principes qui aderant (aderant autem ferè omnes) in ſua uerba iurare iuſsit,atq; ita allocutus dicĩ: Ego principes ut terræ Scotiæ nobilitatẽ ac plebem ab omni in poſterum iniuria prohibere, & ſicut iam meos ſubleuare debeo, ita me obſeruare,& ſacramẽti quo mihi uoſmet modò obligaſtis,memoriã nulla de cauſa deponere ueſtrûm eſt,quod faciatis magnopere obſecro,atq; ita omnia affatim à mea liberalitate expectare poteritis: quæ hercle ſpes uos fallet nunquã. His factis atq; dictis,cùm exiſtimaret tutiſsimã fore Scotiam, Vuallos & Hybernos milites quibus in eo bello gerendo uſus erat, bene meritos dimiſit, ac paulò pòſt Ioannem Scotiæ regem ſecum ducens,uictor in Angliam redijt.

Per idem tẽpus, Bonifacius octauus Ro. pontifex animaduertẽs principes Chriſtianos auarè & percrebrò ſine iuſta cauſa,noua quotidie ſacerdotiorum fructib. imponere uectigalia,atq; ſine fine arbitratu ſuo,decimã uigeſimámue eorũ partem tributi nomine imperare,immunitati ordinis ſibi conſulendũ ſtatuit:itaq; habito Lugduni cõcilio, interdixit, ne poſthac principes ſacerdotibus tributa imponerent,néue illi impoſita conferrent iniuſſu Romani pontificis.Id præſcriptũ extat in libro tertio libri ſexti,de immunitate eccleſiarũ,capite tertio,quod tametſi non erat iniquũ,fuit tamen apud Anglos magnæ cauſa diſcordiæ.enimuero nõ multò pòſt Edouardus in Angliam ex Scotia reuerſus,conciliũ habuit Buriæ,ad cœnobiũ diui Edmundi,quo in concilio cùm indigeret,primũ populo,deinde ſacerdotibus tributũ indicendum curauit. Populus qui negare non poterat,pecuniã imperatam ſe ſoluturũ dixit: ſacerdotes uerò reſponderunt,id ſibi facere per pontificis Romani præſcriptũ minus licere. Quo reſponſo rex iracundia permotus,bona ſacerdotũ paſsim publicari uenireq; iuſsit,qui indictũ tributũ pendere pernegaſſent. Quo factum eſt, ut bene multi quibus præ quiete,nihil ſatis cordi erat,tantum incõmodi diutius ferre nolentes,alij alio modo iniuſtam uexationẽ redemerint. Solus Ro-

bertus Cantuarienſis antiſtes forti animo poſt multas acceptas iniurias, bonaq; omnia amiſſa, principis uoluntati reſiſtebat, prædicabatq; palàm ſcitũ illud apoſtolicũ: Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus. At rex nihil ſanctiſſimi pontificis aut cõſtantia deterritus, aut ſalutarib. monitis flexus, in dies magis cuncto generatim populo ſuccẽſebat, & ſacerdotes ut ingratos duriter premebat, & reliquis qui grauatè imperatã pecuniã ſoluerent, uno uel altero modo nocebat. Quibus rebus ita omniũ animi incitati ſunt, ut neque in agris, neq; in urbibus ſileretur. Quid, quòd nec iam ullus locus tale regnũ ferre poſſe uidebat? At optimates in primis inclamabant, quorũ capita extiterunt Humfredus Herefordenſis, & Ricardus Northfolchiæ comites: hos enim rex cum iuberet in Aquitaniã cum nouo militũ ſupplemento traijcere, ambo palàm ſine eo ſe ituros negarunt, atq; his dictis, ut ne uis ulla inferret, ſeſe multitudine armatorũ munierunt, amicorumq; gregibus ſtiparũt. Continuò complures alij qui iam apertè in regem alieno erant animo, iſtos ſecuti, ad tumultũ faciendũ parati erant. At Edouardus nullũ timoris ſignũ dandũ putans, rem diſſimulat, atq; iter in Flandriam parat, rebus Guidonis comitis infirmiſſimis opem laturus: ſed ſuſpicans ne illi duo comites abſente ſe, aliquid ſeditionis populi nomine, in regno nõ excitent, néue multi alij eorum partes ſequantur, primò Robertũ Cantuarienſem archiepiſcopũ, deinde aliquot alios quos antea offenderat, in gratiam recipit, iubetq; ipſum antiſtitem curam regni adminiſtrandi ſuſcipere, & ijs rebus ita conſtitutis, in Flandriã proficiſcitur. Comites quibus populare nil tam erat, quàm populi cõmodũ, poſt diſceſſum regis, ut ne contra, atq; ratio poſcit, facere uideantur, nihil in principem armis tentant, ſed Londinum ueniunt, palàm dehortantur atque uetant populum libertatis conſeruandæ cauſa, tributũ nuper impoſitum conferre, quibus cupidiſſimè populus auſcultat. Fuit ea res tanto regijs quæſtoribus terrori, ut pecuniam à quoquam exigere deinceps minimè ſint auſi.

Interim cùm Ioannes Varanius homo ætate iam confectus, Scotiam prouinciam negligenter obtineret, non accuratè tueret, & Angli reliqui omnia tuta fore exiſtimantes idem facerent, Scotos qui ad rem ſuã uigilabant, ad ſpem recuperandæ libertatis erexerunt. Itaque illi ſeruitutis uincula rumpere paratiſſimi, facta coniuratione, ducem ſibi conſtituunt Gulielmũ Vallam hominẽ audacia longè nobiliſſimũ, ſed genere & moribus non item. Is coacta in unum magna hominũ multitudine, repentè Anglos imprudentes inopinantesq; aggreditur, incautè opprimit, uagantes paſſim toto cãpo obtruncat. Angli ſubitæ rei caſu perterriti ad arces confugiunt: ſed paucis ea fuga ſaluti fuit, cùm ſubitò circumuenti ſpatium fugiendi ſuiq; colligendi non habuerint. Reliqui qui loca munita tenebant, cognita Scotorum defectione, ſe ad reſiſtendum parant, atque ſimul per crebros nuntios à rege ſubſidium petunt. Dum ita Scotus duce Valla ſæuit, Robertus Bruſius ratus tempus idoneum potiendi regni aduenisse, ſe cum ipſo Valla copulat: exin ambo collectitiũ exercitũ augẽt, ac iunctis armis, Anglos latè perſequuntur, cædunt, conuulnerant, comprehendunt, acerbiſſimis ſupplicijs afficiunt, nulli neq; ætati neq; ſexui parcunt: quo facto, regreſſi arces paſſim oppugnant, quarũ aliquas minus munitas capiunt, & in ijs Deidonenſem, ac Brechinũ: poſtea Aberdoniã obſeſſum eunt, & expugnant. Erat id temporis cùm iſta à Scoto geſta ſunt, Edouardus rex in

Flandria,qui eò ierat,cauſa ſubleuandi res comitis Guidonis,quem,uti ſuprà docuimus,Carolus Philippi regis frater nō procul ab Odomari Fano,ſingulari prælio paulò antè uicerat.Hic ubi nuntium de Scotorum defectione accepit,primò fidem nuntio nō habuit, deinde tamē cùm ad eum literæ uolarent, ac idem nuntiaretur,iuſsit omnē exercitū quem in agro Eboracenſi in hybernis habebat,duce Ioanne,qui ex Fano Ioannis erat,ire in Scotiam,ſeq; cum reliquis copijs quibus Ioannes Varanius præerat,coniungere.Ioannes acceptis regis literis,quia res celeritatem requirebat, confeſtim exercitum in Scotiam ducit,initoq; conſilio cum altero duce,rebellem Scotum perſequit̃. Scoti per ſpeculatores,cognito Anglorū aduentu,ſe in ualles deuias impeditasq; paludes abdunt,ut ita primum hoſtium impetum uitent : qui ubi illos appropinquare ſentiunt,uerbo quidem,per nuntios pacē cum delictorū uenia,perinde quaſi de ſalute deſperantes ab Anglo petunt,manus dant,obſides offerunt,re uerò inſidias moliunt̃.Quare nonnulli ut maiorē fidem faciant, continuò ad Anglos transfugiunt,qui eatenus per hunc modum Anglū ludificent,quoad pontem Sterlyngenſem, qui in Forthea flumine eſt, tranſeant, ſeq; loco idoneo in inſidijs collocent.Tum poſtquā Angli ſe ab hoſtibus ludificari comperierunt,quippe qui ſpecie faciendæ deditionis,ipſos defatigabant,cōmoti ira, temerè pontem tranſire incipiunt, iamq; bona pars traiecerat, cùm Scoti qui in armis erant,& tranſitū hoſtium obſeruabant,dato repentè ſigno, ex omnibus partibus erumpunt,hoſtemq; circumueniunt.Erat ſpectaculum miſerrimum uidere Anglos, qui pontem tranſiuerant, à multitudine hoſtium cædi, aut fluminis ripis appropinquantes coanguſtatos in undas præcipitari,& qui cis flumen erant,propter anguſtiam pontis,ſuis ſubuenire non poſſe. Scotus poſtquam omnes Anglos qui flumen tranſmiſerant, pugnando interfecerat, ad pontem occupandū concurrit.Hìc redintegratur certamen:Scoti totis uiribus pontē capere nituntur,ut eo potiti, quicquid hoſtiū reliqui erat, deleant: contrà Angli qui amiſſo ponte,de ſe actum fore animaduertebant,omni conatu illū retinere pariter contendūt.In eo ponte cædes cruentiſsima utrobiq; facta eſt,quem ad extremū Angli ad alteram ripam fluminis fregerūt. Atq; ita altera pars eius exercitus ab hoſtium impetu ſe defendit.Non euaſit ex ea clade quiſquam omniū,qui trans flumen iuiſſent. Fama tenet circiter ſex millia Anglorū eo interijſſe die.In ijs HugoChreſyngamius fuit,cui ut grauiori cruciamento necaretur,pellem detractam fuiſſe ferunt. Secundū hanc acceptam plagam,Angli animaduertentes ſe ſine nouo militū ſupplemēto, haud uſpiā poſſe hoſtibus reſiſtere,in agrū Eboracenſem reuertuntur, & quia timebant, prius agmen cogunt,deinde ita inſtructi incedunt,ut ſi qua imponatur in itinere dimicandi neceſsitas,ſubitū caſum expedito exercitu ſubeant. Antequā iſti Beruicum peruenirent, quia præceſſerat fama maioris cædis factæ,quàm erat,illi qui oppidū illud tenebant,iam reliquerant, ſeq; in agrum Northumbricū receperant.Ea res igitur Anglos ex Scotia uenientes,non iniuria maximo timore affecit,qui arbitrantes hoſtem alijs itineribus ad eum locū perueniſſe,ubi parum ultra oppidū trepidi progreſsi ſunt, diſiectis eueſtigiò ordinibus,pro ſe quiſq; diffugit.Quæ profectò fuga tāto cunctis quaquauerſum incolis terrori fuit, ut in oppida ex agris continenter ſe conferrent, ſed Northumbri in primis cum bonis & uxoribus ac liberis in agrum Eboracenſem

demigrarent. Scoti interea qui fracto ponte hoſtes perſequi nō poterant, poſt paulùm tam animis quàm uiribus aucti, Beruicū impigrè oppugnatū ueniūt, quod ubi ab Anglis deſertū uiderunt, præſidio muniunt, atq; per hoc, cognito hoſtium timore, cætera uicina loca aggreſsi eodem momento recipiūt: poſt hæc, auidi prædæ in Northumbriā irrumpunt curſu, ad direptionē peſtemq; incolarū: nam quacunq; eunt, omnia uaſtant, diripiūt, auferūt, incendūt, iuuenes iuxtà atq; ſenes aut ſupplicio mactāt, aut captiuos abducūt: deinde Carliolum uerſus aduolant, ſed quia ciues ſe antea fortius quàm ut capi poſſent, munierant, ad prædam agendam ſe conuertunt. itaq; Nouum caſtrū profecti, oppidum diripiunt, incenduntq;, ac deniq; poſtquam hoſtium cæde ſatiati ſunt, Beruicū reuertuntur onuſti omnis generis præda, quam Gulielmus Vallas, & Robertus Bruſius duces multitudinis, ſingulis prius pro cōcione collaudatis, quòd pro liberanda patria fortiter pugnaſſent, æquabiliter diſtribuunt, atq; non multò pòſt uictorem exercitū domum reducunt. Inter hæc Dunelmenſes & Carliolenſes ciues duce Roberto Clyffordio, Scotorum fines alio itinere ingreſsi, uſq; Roxburgum, agros latè uaſtarunt.

Atqui domi interim ſeditio inteſtina haud conſeneſcebat, imò in dies ſingulos magis reuireſcebat, ac latius manabat, acrius gliſcebat, breui aliquò eruptura: ſiquidē ſtatus præſens rerū in ſummo erat odio, quòd libertas populi longo tandē morbo mori uiderēt. Quare omnes generatim populares facta regis & præſertim pecuniarū exactiones improbabant, querebanē, dolebant, ac ſine iam ulla rei uarietate apertè loquebanē, clareq; gemebāt, & medicinā quærentes cùm nulla afferretur, tandem aliquando reſiſtendū ſtatuūt, etſi non ſine alterius partis internicione, id fieri poſſe exiſtimant. Itaq; plebs ducibus Humfredo & Ricardo comitibus, ad ſeruitutē propulſandam dolore excitata, arma capit, paratq; ſe ad certamen, quo finem miſeriarū domeſticarū factum iri ſperabat. Hæc ubi Robertus Cantuarienſis, cuius credibile non eſt, quantum in conſilijs, prudentia, fide rex Edouardus ponebat, ſenſit, ſeſe plebi opponit, admonet, oſtendit externū timorem arctiſsimū ſemper cōcordiæ uinculū, debere apud eam uincere priuatū odiū, idq; multis uerbis inſinuat: ſed cùm bona monita pro nihilo haberi animaduertit, tum omniū ordinū homines ad cōcilium per Edouardū regis filiū conuocandos Londinū, & in eo de ſumma rei agitandū curat. Itaq; inito conſilio, comites data publica fide, interſunt, præſenti animo populi nomine poſtulant, ut ueteres leges ad priſtinū uſum reuocent, item ne regi tributū ullum populo Anglico in poſterū tempus indicere liceat, id quod reges antea ſuo arbitratu ſæpe fecerant, niſi ex concilij autoritate, neu ſibi & qui hactenus ſuas partes ſecuti eſſent fraudi ſit, quòd pro libertate populi eam domi concitationē feciſſent. Iſta omnia conſilij decreto conceſſa ſunt, ac tam Edouardus princeps qui aderat, per iuſiurandū, quàm eius pater per literas approbauit. Cæterū de reſtituendis legibus cauſa facilè perijt: at de tributo indicendo, tam altas egit radices, ut etiā nunc inuiolata maneat. Quapropter iam inde uſu uenit, ut deinceps quoties princeps habendū concilium decerneret, in eoq; de re nummaria agendū putaret, conſueuerit eodem momento agere cum Cantuarienſi archiepiſcopo, ut epiſcoporū ac aliorū ſacerdotum conuentū faceret, ad eosq; mittere ex conſiliarijs aliquot, qui rei cauſa expoſita, rogarēt eius uerbis, ut certas pecunias de cōuentus ſentētia imperarēt.

Atq;

Atq; ita populus Anglicus hoc ad extremum libertatis à ſuo principe conſecutus eſt, quod & mordicus tenet, ut ne auellatur. Ad rem redeat oratio. Eo illo tempore Aleonora regina mortua eſt, mulier ſingularis prudentiæ. Fuit is annus quo hæc geſta ſunt, cùm regnare cœpit Edouardus, XXIIII. & humanæ ſalutis MCCXCVIII.

At Edouardus, cuius quamuis permagni intereſſet in Anglia eſſe, tamē adhuc erat in Flandria, & ſepe in ſuo Pontiuo comitatu, qui interim alienū fundum arans, ſuum incultum relinquebat, uti uulgò dicitur: porrò cùm agitaret de reſtituendo Guidone comite in libertatē, qui à Franco Lutetiæ in cuſtodia tenebatur, à Scotis, uti oſtendimus, non modicam accepit cladem: ſed cùm res nō procederet, poſtea Gandauū profectus, Francos finitimos bello petere iam parabat, cùm amicorum interuentu, Flandris induciæ datæ ſunt, & pax inter eum & Philippū conuenit. Tum Philippus omnem Aquitaniā Edouardo reſtituit, & iam cœlibi Margaritā ſororem deſpondit. Quo feliciter confecto negotio, Edouardus in Angliam rediit, atq; non multò pòſt Eboracū profectus, ſuorū principū conuentū fecit, ad quem Scotos etiam uocauit, ut tentaret ſi ad ſanitatē redire uellent, qui omnino ire neglexerunt. Quare ille ualde permotus, ingentē cœpit exercitū parare, diemq; omnibus præfiniuit, quo iter in Scotiam haberet: itaq; poſt paulùm, armis uiriſq; paratis, ad VII. calend. Iunij, qui erat dies conſtitutus ad iter faciendū, in Scotiā proficiſcitur, eamq; ingreſſus inſtructo agmine, in loca interiora penetrat, quibus Scotos ſe continere intellexerat, qui non procul à Vario Sacello caſtra habebant. Acceſſit prope locum rex, factaq; dimicandi poteſtate, ex proximo colle in campum deſcendit. Prima luce Scoti aciem inſtruunt, è regioneq; hoſtium caſtrorū ſe oſtentāt. Tum Edouardus milites cohortatus ut ſuæ priſtinæ uirtutis memoriā tenerent, dat ſignum prælij: primo concurſu ab dextro cornu ubi Anglicus equitatus conſtiterat, hoſtes pelluntur, atq; in fugam uertuntur: ab ſiniſtro cùm primi hoſtium ordines telis transfixi cōcidiſſent, reliqui tamē acerrimè reſiſtebant, qui ad ultimū circūuenti omnes interfecti ſunt. Amplius quindecim millia Scotorum eo die cecidiſſe annales tradūt. Rex poſt uictoriā adeptā, cùm iam cōmeatu careret, quem pro tēpore in paucos dies ſecum tulerat, deſtitit à perſequendo: ſed peragrata ea parte Scotiæ, quæ ad orientē ſolem ſpectat, & relicto præſidio ualido militū ad loca quæ receperat, Londinū non multò pòſt reuertit. Eodem tempore oratores à Bonifacio Romano pontifice miſſi uenerunt, qui peterent, ut Edouardus Ioannem Baliolum regem aliàs Scotiæ qui in cuſtodia ſeruabatur, tandem aliquando miſſum faceret, ac Edouardo eius filio prædia quæ in Anglia antea poſſediſſet, reſtitueret. Rex auditis ijs, quæ legati petiuerant, Ioannem illis tradere quem ad pontificem ducerent, non dubitauit, quia ſatis conſtabat Scotos ei minimè fauere, ſiue quòd laboraret odio aduerſæ factionis, ſeu, ut quidam tradunt, quòd à principio in Angli uerba temerè iuraſſet, aut poſtremò deditionem timidè feciſſet: prædia uerò Edouardo reddere negauit. Atque ita Baliolus libertatem nactus, uitam deinde in Gallia finiuit, poſtquam diu fruſtra expectarat alteram rerum ſuarum ſortem, quam auebat meliorem. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCXCIX. & ab eo quo ipſe Edouardus regnare cœperat, XXV.

Dum autem à bellis otium, etſi puſillum, erat, rex Margaritam ſibi pactam

ac à Philippo fratre ad ſe miſſam, magno rerum omniũ apparatu accepit, nuptiasq; tantæ concordiæ plenas mira pompa fecit. Obijt eodem anno mortẽ Henricus Eboracenſis archiepiſcopus, quẽ Thomas Corbrigius ſecutus eſt. Item induciæ in undecim menſes Scotis qui loca montana tenebãt, datæ ſunt. Bonifacius interea pontifex à Scotis precibus fatigatus, & ſubiratus quòd Edouardo Baliolo filio Ioannis nõ eſſent reſtitutæ poſſeſſiones, quas ille in Anglia habebat, interdixit Edouardo regi, ne amplius poſthac Scotos bello uexaret, quòd id regnũ antea in Romani pontificis fidem & poteſtatem à Scotis ipſis permiſſum fuiſſet, & ideo aſſeuerabat ſibi ſoli integrum eſſe, cuicunq; liberet dare auferréue. Edouardus accepto pontificis præſcripto, habuit primo quoq; tempore principum concilium, de eaq; re maturè conſuluit: poſtea tam per literas, quàm per nuntios pontificẽ docuit, ius proprietatis terræ Scotiæ ad ſe pertinere, ſecumq; facere, & propterea non paſſurum ſe eo perperàm priuari. His cognitis Bonifacius ſtatim refrixit, ut ſcilicet ſi pertinacius contenderet, ne inhoneſtè cauſa caderet. Poſt annos XXVII, quàm regnare cœperat Edouardus, qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCI, induciæ cum Scotis renouatæ ſunt. Rex interea Ioannẽ Segrauenſem uirum fortem nõ item prouidum, cum magno exercitu in agrũ Dunelmenſem proficiſci iuſſit, ut præſtò adeſſet, ſi Scoti quos nõ diu quieturos quaſi certò ſciebat, aliquid noui repentè molirentur, cui ſocium dedit Rodulphum Conferenũ, hominem Scotũ, ut quidã ſentiunt, qui cum multis alijs Edouardũ ſequeretur. Ioannes ubi ad loca finitima peruenit, & iam exeuntibus inducijs, per exploratores cognouit Scotos in armis eſſe, Scotiam ingreditur, ac rectà Edimburgum contendit, ubi quia nihil hoſtile à Scotis parari comperit, qui in montibus agebant, exercitum tripartitò ordinat: duabus enim partib. procul ad quatuor millia paſſuũ pari ſpatio inter ſe diſtantibus duce Rodulpho collatis, tertiam ſibi reſeruat, atq; ibi caſtra ponit: quod conſiliũ potiſſimè cepit, ut ſi exercitus uno in loco totus maneret, ne anguſtijs rei frumentariæ premeretur. Sed id hoſtes audaciores fecit: ubi enim Scoti per ſpeculatores, certiores facti ſunt, exercitum hoſtium diuiſum eſſe, & Ioannem ducem cum paucis ſecundum oppidum caſtra habere, repentè eò cum electa iuuenũ manu, nocturno tempore properant, ac paulò ante lucem, circum oppidũ conſiſtunt, ſeq; ad præliandum expediunt. Cognouit interea Ioannes Scotorũ inſidias, quas quò facilius uitaret, à ſuis admonebatur, ut aut relictis caſtris, cum reliquo exercitu ſe cõiungeret, aut ad ſe duas tres' ue cohortes accerſeret: neutrum tamen fecit uir ſanè in ea parte maioris animi, quàm prudentiæ: nam ſuos cohortatus, tuba ſignũ extemplò dari, atq; in hoſtes iam lucente ſole appropinquantes impetum fieri iuſſit. Pugnatur fortiter, atque dubia uictoria diu, cùm ad extremum Angli multitudine hoſtium undique preſſi, paſſim cadere cœperunt, pauci fugiendo euaſerunt, equites numero uiginti cum Ioanne duce grauiter uulnerato capti ſunt, ſed Ioannes à nonnullis equitibus qui audito fugientiũ clamore, ex proximis caſtris adfuere, ab hoſtibus eripitur. Reliquum exercitũ poſt hanc acceptam plagam in Angliam Rodulphus reduxit, cùm cerneret non eſſe, quod tunc cum hoſtibus amplius confligeret, qui & numero & uiribus longè præſtabant. Rex nuntio allato de re male geſta, maturè acto principum conuentu, ex eiusq; ſententia pecunia in ſumptus noui belli decreta, ac à populo exacta, exercitum

parat,atque haud ita multò pòſt Scotiam petit,ulturus ſuorum cædem. Scoti audito regis aduentu, ad paludes atq; montes more patrio confugiunt. Interea Edouardus Beruicũ adortus, per deditionem recepit, & inde digreſſus ad ſpem conſtituendæ rei,quacunq; ibat, agros populabatur, oppida uexabat, qui ubi propè acceſſit, tanto affecit timore rebelles, ut ſuppliciter ueniã petierint,quam & dedit.

Tum Edouardus rerum potitus in Scotia,nam præter Sylueſtres aliquot, qui ad occidentem ſpectant,loca omnia tenebat,ſtatuit rei Scoticæ firmamentum ponere:itaque principes ad Fanum Andreæ conuocauit,qui ſtatim conuenere frequentes:ſolus Vallas non comparuit, qui nullo neque pretio, neq; metu,de fide,de opinione deduci potuit,ut uellet aut ſequi, aut uidere Anglũ regnantem. Hîc habito concilio, rex multa patria inſtituta introduxit, leges dedit,Odomarum Valentianum Penbruchi comitem, præfectum Scotiæ fecit,dein à ſingulis iuſiurandum dari iuſſit,& poſtremò,ut ne ueſtigium maieſtatis regiæ deſiderij ullum apud populum remaneret,ſedem lapideam in qua inſidentes reges coronari ſolebant,ex Scotia deferendam Londinum curauit, quæ etiam nunc ad Vueſtmonaſterium ſeruatur.Edouardus hiſce rebus ita peractis,in Angliam redeundo Beruicum diuertit,idq; præſidio firmat, mœnia reconcinnat, oppidanis largitiones facit:inde Lincolniam uenit, totamq; hyemem ibi cõmoratur,eo loci concilium habet,quo in concilio,ut populo generatim gratum faciat,leges,immunitates,& priuilegia ab Henrico patre ſuo antè irrogata, quæ Magna charta continentur, de concilij ſententia approbanda curauit. Ea res ita omnium animos deuinxit, ut populus ex decimaquinta parte fructus prædiorum unius anni,tributum pependerit,quò princeps ſentiret ſuum beneficium in uulgus gratum fuiſſe. Item Edouardus regis filius fit Vualliæ princeps.Ipſo illo anno iudices cum magno cancellario, cæteriſq; magiſtratibus,poſt ſeptem annos,quàm Eboraci conuentus forumq; peregerant,Londinum reuocantur. Per eoſdem dies deceſſit Thomas Eboracenſis antiſtes,cui ſucceſſit Gulielmus Grinfildius.Migrarunt & è uita duo illuſtres uiri,Ioannes Varanius,ac Edmundus comes Cornubiæ.Huius Edmundi ſine liberis mortui,omnis hæreditas Edouardo regi uenit.Rex dimiſſo cõcilio, Londinum reuertit,qui in belli apparatum deinde toto biennio, quod ſecutũ eſt,dum Scoti in officio manebant,mirum in modum incubuit.

Interea Robertus Bruſius qui primũ cum Gulielmo Valla in bello gerendo Scotorũ dux ſteterat, & poſtremò ad Anglũ ſe adiunxerat, ad regnũ aſpirandi cupidus, cum optimatibus agitabat, ut ſe regem dicerent, qui aduocata concione ſic uerba feciſſe fertur: Non me equidem fugit optimi principes,ſalutem patriæ unicuiq; ueſtrûm pariter atq; mihi curæ eſſe, uobiſq; nihil antiquius ea unquam fuiſſe, qui poſtquã Ioannem regno pulſum uidiſtis, acriter eam ab Anglis infeſtiſſimis hoſtibus defendiſtis. In qua re,ipſe etiam uos nõnihil iuui,ut tandem aliquando uniuerſi eſſemus ab omni periculo uacui.Nimirum in hac mortali uita nihil eſt deteſtabilius dedecore,nihil importunius, nihil fœdius ſeruitute, quam Angli nõ modò nobis, ſed terræ noſtræ Scotiæ in perpetuum imponere curant,aliudq; nihil laborant,urgent,pugnant.Prò, bone Deus, ecquis nollet mille potius uitas,ſi totidẽ haberet, amittere, quàm in ſeruitutẽ adſeri,cùm præſertim ad decus & libertatem,perinde ac uos in pri

mis eſtis,natus eſſet? Hæc igitur fortiſſimi principes aut teneamus,aut eum dignitate amittamus, quò teſtemur tentaſſe nos tandẽ aliquando propulſare iniurias factas ab Anglo,qui cùm eſſet à nobis regis creandi arbiter ſtatutus, non dubitauit ius dominatus Scotiæ ſibi adiudicare,quem nos aliquando nõ uoluntate,ſed neceſſitate ſecuti ſumus,quò uitam iſtam ad Reipublicæ uſum reſeruaremus,à qua nunquã mentem deieci. Sed cùm ea omnia ob oculos ueſtros poſita uobis nota eſſe, & in ueſtris iampridem animis inſediſſe perſpiciam,ſolùm quod factu quam optimum puto, uobis in præſentia exponam.
Pugnauimus non ſatis proſperè hactenus cum Anglis, quos tametſi bis intra paucos dies uicimus,& pertimeſcendũ eſt,ne deinceps ab ipſis opprimamur, cùm nequaquam pari imperio rem geramus: illi enim regem domi habent, ad quem omnia referuntur, qui dies noctesq; conſeruandæ Reipublicæ conſilium diligenter capit, at militiæ ei omnes parent, omnia eius auſpicijs geruntur,& deniq; unus eſt rerum omnium moderator ac gubernator,qui ſuis conſilijs, ſua autoritate præſtò ubique eſt. At nos multitudo hominum perinde ſine rege ſumus, ac corpus ſine capite eſt, qui, ut de reliquis taceam, in bello gerendo,ſicuti probè ſcitis, dum de rebus minimis inter nos ſæpenumero diſceptauimus,totum Reipublicæ corpus tueri parum curauimus, unde clades aliquot accepimus,resq; in ſtatum miſerabilem ducta eſt, & niſi maturè prouideamus, peiora patiemur. Igitur regem inter nos faciamus,qui ſua autoritate,& tanti nominis maieſtate,nos regat & tueatur. Eſt illud munus mihi iure hæreditario debitum, quod ſi demandare cordi uobis erit,quanquam graue eſt, obire tamen non abnuam. Hæc ubi ab eo grauiter dicta fuerunt, magno omnium qui aderant, accepta ſunt fauore. Vnus tamen extitit Ioannes Cuminus,qui Reipublicæ ſtatum non eſſe mutandum contenderet, ſed eius ſententia non uicit. Itaque Robertus ſtatim rex creatus eſt,aſſumpto ſibi,ut non nemo falſo prodidit,Dauid nomine,quòd ad eum, uti ſuprà demonſtrauimus,genus ſuum referret. Ille autem certò ſciens Anglos periniquo animo id factum laturos,contraq; uenturos,ad reſiſtendum ſe parat,ſtudia ſperans ſe ſumma habiturum omnium ordinum.

Poſtquã Odomarus præfectus de Roberti coniuratione atq; audacia reſciuit,ſtatim ſe cum ſuo præſidio Edinburgũ contulit,reliquis militibus ad loca cõmunita miſſis, ac Edouardũ rei geſtæ certiorẽ facit. Rex ubi cognouit Scotos ſibi regẽ creaſſe, fremere minaciter, palamq; uociferari cœpit,aduolaturũ ſe in Scotiã, ac Scotis ad internecionẽ cæſis, omnia oppida direpturũ, direpta ferro & igne exciſurũ: itaq; irarum plenus, Edouardũ filiũ principẽ Vualliæ cum bene magnis copijs in Scotiã proficiſci iubet, & quia adoleſcentẽ ad tantum bellum gerendũ,neq; uirium robore,neq; conſilio idoneũ ducebat, mandat,ut de Odomari præfecti ſententia cuncta gerantur. Iam aderat annus ſalutis humanæ MCCCVI,cùm Edouardus princeps in Scotiam peruenit,is agrũ paſſim populatur, omnia primo acceſſu de hoſtibus capta, militibus donat, deinde caſtella & oppida natura locorum parum munita aggreditur, prælia cæterùm leuia alia alijs locis facit. Erat ſpectaculum uni Anglo iucundum, cæteris non item, uidere Scotos timore perculſos, aut abiectis armis, manus tendentes mortem deprecari, aut reſiſtentes multis affectos uulneribus paſſim concidere. At Robertus rex ubi de aduentu Edouardi principis comperit,quia

rit, quia nondum iuſtum exercitū conflarat, in loca abdita abijt, ita ei placuit, ſperanti deinde effuſos hoſtes ſe tutius inuadere poſſe, quos remoto metu, latius licentiusq́, uti ſolet uenire uſu, euagaturos putabat. Verùm contrà atque ille ducebat, accidit: enimuero princeps, uti faciendum ſtatuerat, oppida caſtellaq́ munita partim ui, alia metu, alia præmia oſtentando capit, cum magno hominum numero, inter quos fuit Gulielmus Vallas, qui nō multò pòſt Londinum ductus, ſecuri percutitur. Dum ita Angli regionem percurrunt, Robertus in montibus exercitum parat, ſimul locum & tempus obſeruans, quo hoſtes inuadat: ſed ut id ſine ſui ipſius capitis ſaltem periculo tentet, iubet ſuos ſuper arma induere candidiſſima ſaga, quæ in ſingulos milites dederat: eo ipſe ſago utebatur, ut ne inter alios, ex colore ueſtitus, internoſceret̃, néue ab hoſte maiore impetu peteretur: quo facto in campum planū deſcendit, ſequiturq́ hoſtes à tergo, ac ſequendo peruenit ad oppidum Calidoniæ Caſtrum olim dictum, ad Taum ſitum, quod incolæ Dounkeldinum uocant. Hîc non procul conſpicatus Anglos, facto impetu, extremum inuadit agmen. Angli qui extremi in agmine, & primi erant ad recipiendum hoſtium impetum, paulisper territi conturbantur, reliqui citò ſubueniunt. Cōmittitur pugna utrinque acris: Robertus cohortatus ſuos, inter confertiſſimos hoſtes ſe infert, ter confoſſis equis, humi cadit, atque pedes pugnam facit: ſed dum eo modo cum paucis ſuorum præliando hoſtes acriter cædit, eius milites qui in altero cornu pugnabant, paſſim aut cadunt, aut fugam faciunt, quos cùm ipſe accurrens ſubleuare, & propè iam adeptam uictoriam, omnibus modis retinere nititur, circumuentus ab equitibus in pedes ſe quoq́ dare cogitur: equites fugientem Robertum aliquot paſſus ſecuti, conſequi non potuere. Princeps de parta uictoria ſtatim patrem certiorem facit. Ille immortaliter gauiſus, tum demū ratus tempus aduenisse, cùm in multos annos prouinciā pacatā reddere ſine ullo negotio poſſet, continuò in Scotiā aduolat, eam quaquauerſum luſtrat, rebelles partim ſupplicio afficit, partim captiuos in Angliā mittit, quorū nōnnulli poſtea Londini pœnas capite ſoluerunt. In ijs fuerunt Simon Fryſellus, & Ioannes comes Bochamius honeſti equites. Fuit in eo bello & Iſabella uxor Roberti Bruſij capta, quæ Londinū ducta in cuſtodiā traditur. Rex dum Scotos ſic domabat, in aduerſam ualetudinē incidit, qua ualde affectus Carliolū reuerſus eſt. Robertus rex qui poſt acceptā cladē, cura & ſolicitudine angebat̃, ubi cognouit Edouardū exceſſiſſe finibus, maiore quàm antea animo exercitū cōparat. At rex interea dum Carlioli morat̃, ingraueſcente ui morbi, morit̃ nono & ſexageſimo ætatis anno, & poſt quartū & trigeſimū, quàm regnare cœperat, nonis Iulij. In quibuſdā annalib. legimus cū apud Scotos in caſtris obijſſe mortem, præcepiſſeq́, ut corpus non prius illinc exportaret̃, quàm ipſa Scotia penitus deuicta eſſet. Ita ſubitò ac leui labore eam prouinciā ex animi magnitudine putabat ſubigi poſſe. Corpus per milites Londinum deportatum, ad Vueſtmonaſterium ad ſepulturā datur. Filios ex Aleonora priore uxore genuit, Ioannem, Henricū, Alphonſum, & Edouardum: iſte ſucceſſit patri in regnum, illi omnes longè antè occiderant. Item filias quinque, Aleonoram, quæ Henrico duci Barri locata eſt: Ioannā, quæ nupſit Gilberto comiti Glocestriæ: Margaritam, quam in matrimonium duxit Ioannes dux Brabantinus: Eliſabeth, quæ bis nupſit, & ſecundo loco Humfredo comiti Herefordenſi: & Ma-

riam, quæ monacha facta eſt. Ex Margarita poſteriore uxore ſuſtulit Thomã, & Edmundum filios, ac unicam filiam nomine Margaritam. Statura fuit eminenti, colore ſubnigro, corpore ualido, ac minimè pingui, id quod continua exercitatione uitauit, facie uenuſta, oculis ſubnigris, qui dum ira inflammabatur, ſubitò ſubrubri efficiebantur, ac inde ignem emittere uidebantur, capillo nigro ac criſpo. Valetudine uſus eſt ſatis proſpera, animo magno, qui in rebus aduerſis nunquam defecit, ingenio præclaro, cuicunque enim rei operam dabat, eam facilè imbibebat, prudentia ſumma, religionis ſtudioſiſſimus, inſolentiæ ſacerdotum inimicus acerrimus, quam ex opibus cum primis proficiſci putabat, quam ob rem legem ad Manumortuam perpetuaſſe fertur, ut ita eorum luxuries coërceretur. Condidit cœnobium monachorũ ordinis Ciſterrtienſis, in Ceſtrenſi comitatu, quod ex dignitate autoris, & natura loci Vallire gale appellauit. Amicitiã conſtantiſſimè ſeruabat, contrà quos ſemel oderat, non facilè deinceps in gratiam recipiebat. Dum aliquid uacui temporis habebat, plurimũ in uenationibus erat. Hæc de primo Edouardo ſcribere habui. Viros autem qui in ea tempeſtate ingenio & uirtute clari fuerint, quia ſuprà de illis ſæpe meminimus, idcirco hîc cõmemorare ſuperuacaneum duximus,

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XVIII.

EDOVARDVS princeps Vualliæ poſt mortem patris conuocato maturè concilio, primũ Scotos principes in ſua uerba iurare iubet, ius quod iurandũ cuncti, extra paucos, qui Robertum Bruſium ſequebantur, ultrò dederũt: deinde relicto in Scotia firmo militum præſidio, Londinũ reuertitur, qui ubi urbẽ ingreſſus eſt, magno omniũ plauſu, rex conſalutatũ, ac non multò pòſt unà cum Iſabella uxore filia Philippi Pulchri Francorũ regis, quam ſub idem tempus in matrimoniũ duxerat, ad Vueſtmonaſterium multa cum cærimonia coronatur, ad X calend. Martias, anno ſalutis humanæ MCCCVIII. dictusq́ꝫ eſt poſt primum Gulielmum Normanum Edouardus ſecundus. Initio ſui principatus, etſi ad leuitatẽ ſuapte natura propenſus erat, quorundam tamen ſuorum conſiliariorum coërcitus monitis, ut bonam indolem oſtentaret, grauitatem, probitatem, modeſtiam præ ſe ferre cœpit: uerùm haud omnino potuit ita coërceri, quin breui tempore petulantiam ac uanitatem ſenſim quidẽ primò & occultè uelut iuuenili errore complexus fuerit: at cùm poſtea Petrum quendam cognomento Ganeſtonem hominem longè contaminatiſſimũ, quem Edouardus pater ut à familiaritate filij remoueret, in exilium eiecerat, reuocaſſet, ac ita ſtatim ab exilio reuocatũ, apud ſe in maiore gratia poſuiſſet, comitemq́ꝫ Cornubiæ regniq́ꝫ gubernatorem feciſſet, adeò eſt illius hominis ſocietate repentè deprauatus, ut ad maiora uitia palàm irruperit: nanq́ꝫ tum demum Petro impulſore, ac comprobatore, ad ſuos principes reſpectum non habere, bonas artes minus colere, Rempublicam minus curare cœpit, ſic, ut mox delitijs ſeſe daret, ac uitam molliſſimã luxuq́ꝫ circunfluentem traduceret. Cuius ſtudium ut Petrus qui adoleſcentem uiſus eſt nõ nolle infatuare, facilius iuuaret, eum à primo armauit ſcurrarum, ganeonum, paraſi-

paraſitorũ, citharœdorũ, ac omniũ uiliſſimorũ hominũ pariterq; ſceleratiſſimorũ cateruis, ut princeps cum illis dies nocteſq; iocando, ludendo, comeſſando, ac multa alia parum honeſta exercendo tranſigeret. Quid, quòd ſui ſimiles iuuandi cum primis cupidus, illis ipſis magnos honores deferendos curabat? Hæc Petri maleficia tantam in regem cõmouerunt inuidiam, ut optimates nõ amplius toleranda conſtituerint: itaque ſperantes animum iuuenis principis poſſe mutari, & moribus nondum malum uenenum penitus inſitum euelli, ſi modò corruptor ab eo ablegaretur, in Petrum inſurgunt, eumq; fugientem in Hyberniam exulatum agunt. Tulit id factum rex moleſtiſſimè, palamq; generatim omnibus uincula, cruciamenta, mortes intentare cœpit, per quos ſtaret, quin Petrus in Angliam continuò reuocaretur: tanto repente ſui Petri deſiderio affectus eſt, cuius memoria ex eius pectore euelli minimè poſſet. Principes arbitrantes iſta nõ tam moleſta exitu, quàm auditu, & animo confidentes regem deinceps facilius ad ſe rediturum, ac Petrum iam metuentem ſimilem ſui nunquam futurum, haud ſe rurſus opponendum duxerunt. Cæterum opinio ualde feſellit: nam Petro tali modo ab exilio in Angliam reſtituto, ut timere deſijt, nihil prius fuit, quàm ut in omnes truculenter ſæuiret, ac refricaret exulceraretq; regis animũ uehementius. Quod ut optimates animaduerterunt, Petrum armis proſequuntur, fugientemq; aſſecuti paucis pòſt diebus non longè à Varuico obtruncant. Hunc uitæ exitum habuit Ganeſto, qui nullam uiuendi habuit rationem. Atqui tantum abfuit, ut Edouardus in poſterũ tempus, ob interitũ Petri, deterritus ſit, ut etiam flagitioſiſſimos quoſq; in ſuã familiaritatem, in ſuum domeſticum ſenatum receperit. In ijs fuere Hugones Spenſerij pater & filius duo inſignes eius indolis corruptores, quorum conſilijs cum primis regebatur. Quæ res cùm multos angeret, ante tamen alios Robertum Cantuarienſem antiſtitẽ cruciabat, qui fore proſpiciebat, ut rex breui regnum ſeue ipſum perditum iret: qui tanto imminenti periculo quamprimũ remedium aliquod adhibendum iudicans, principes in conciliũ cogendos curauit. In quo concilio, poſtquam ſtatus regni quaſi de integro fundatus eſt, datiq; ſunt noui conſiliarij, qui de ſumma rei decernerent, mitigatis interuentu boni antiſtitis optimatum animis, rex iureiurando promiſit ea omnia ſe ſeruaturum, quæ de concilij ſententia conſtituta eſſent. Sed cæcus, uti iam uulgò dicitur, parietem palpabat. Sanè iuuenis non reputans quid iurarit, quid'ue in ſacramento religionis foret, nihil quod recepiſſet poſtea ſeruauit. Iam agebatur annus ab eo, quo Edouardus regnare cœperat, quartus, & ſalutis MCCCXII, cùm Robertus Cantuarienſis mortem oppetijt, poſt annum XIX, quàm ſedere cœperat, qui quantũ in eo fuit, de religione iuxtà atq; de Republica promereri ſtuduit, à qua nunquam diſceſſit, nunquam oculos deiecit, ita officio ſuo ac omnium commodis ſibi ſeruiendum cenſuit. In Roberti mortui locum ſubſtituitur Gualterus, qui ordine Cantuarienſium antiſtitũ fuit XLIX. Item è uita exceſſit Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, quem Gulielmus Meltonus ordine antiſtitum XLII ſecutus eſt. Eodem etiam anno Philippus Pulcher rex Franciæ moritur, cui Ludouicus Hutinus maior natu filius ſucceſſit, idem & Nauarræ rex.

Dum rex Edouardus otium trahit, & malorum conſilijs adductus ſuorum principũ animos iratos ſibi maiorem in modũ facit, Robertus rex Scotorũ au

diens eum patris ſimile habere nihil,tum demũ ratus aduenisse tempus, cùm patriã ſeruitute liberare poſſet, ſine ulla mora, aggreſſus Anglicũ præſidium partim fundit,fugatq́;, partim interficit, & in ijs Ioannem Cuminũ, qui Anglicas partes ſequebatur,ac ita omnẽ ferè Scotiam uno puncto temporis recipit: qui uidens id inceptum optimè ſibi cecidiſſe, inde confeſtim progreſſus ad fines Anglicos, omnia cæde & populationibus complet, Beruicumq́; oppidum obſidione cingit,quam paucis pòſt diebus cùm ſe nihil proficere uideret,ſua ſponte diſſoluit. Quæ ſtatim ut Edouardus cognouit, ira inflãmatus, iurat ſe primo quoque tempore Scotorum gentem deleturum, ac unà exercitum ſtudio parat,ornatq́; pulcherrimè, perinde quaſi nõ bellum geſturus,ſed triumphum acturus.porrò milites auro,argento, atque gemmis arma ornata ferentes,equis phaleratis inſignes,precioſas ueſtes induerant. Cum eiuſmodi igitur copijs non multò pòſt in Scotiam proficiſcitur, rectaq́; uia Caſtellum Sterlyngum petit, quod Philippus Mombraius loci cuſtos fortiter hactenus defenderat,& ibi caſtra ponit, ac eo loci cum Roberto acie confligit. Quo in prælio Edouardus uictoriæ quaſi non incertus ita ordines peruerterat,ut Angli primo congreſſu diſiecti non modò cominus opprimerentur à pugnantibus,ſed eminus à ſubſidiarijs acriter cõuulnerarentur, qui ita cum multa cæde preſſi,ſalutem fuga quærere coacti ſunt.Rex cum paucis in agrum Eboracenſem ſe retulit.Interfecti ſunt equites aliquot,& in ijs Gilbertus Gloceſtriæ comes, Robertus Clyffordius, Aegidius Argentinus, Paganus Tiptoſtus, Gulielmus Mareſcallus,& Reginaldus Dancortus.Deſideratorum numerus fuiſſe traditur decem circiter millia. Multi itidem ex nobilitate capti ſunt,qui poſtea magno pretio ſe redemerunt,& in ijs Humfredus comes Herefordiæ, pro quo liberando, Iſabella uxor Roberti Bruſij miſſa facta eſt, quam ſuperiori libro dixi captiuã Londini in cuſtodia teneri. Habuit inde rex Eboraci, ubi aliquandiu fuit,conciliũ,in quo de exercitu in primis reficiendo,cum ſuis principibus egit,cupidus ſarciendi incõmodi,quod nuper accepiſſet. Ea quæ ſecuta eſt æſtas, qui fuit annus ſalutis M C C C X V,fame primò,deinde peſtilentia grauiter infeſta fuit.

Scoti interim elati tanta uictoria,in Hyberniã duce Edouardo Bruſio Roberti regis fratre traijciunt:nam ubi cognouerunt Edouardum regem in agro Eboracenſi ſubſtitiſſe, atque exercitum reficere, ne fortunã temerè tentarent, non perſequendum hoſtem, ſed alibi bellum faciendum conſtituunt: itaque ubi Hyberniam attigerunt, expoſitis in terram copijs, inſulam ex improuiſo hoſtiliter adorti latè populantur,paſſimq́; uicos,caſtella,ac oppida minus munita diripiunt,direptaq́; incendio deformant.Inſulani ex ea trepidatione in unum collecti, ſeſe cum regio præſidio,cui Ioannes Bernyngamius uir fortis præerat,coniungunt,atque ita iunctis armis,hoſtium conatibus quam fortiſſimè poſſunt,reſiſtunt.Eſt deinde totum quadriennium inter utrunq́; populum mutuis cædibus dimicatum,hinc Scotis imperiũ inſulæ obtinere conantibus,quippe qui iam bona parte potiti, Edouardum ducem ſibi regem crearant,illinc Hybernis hoſtem procul pellere nitentibus. Sed uicit ad extremũ inſulanorũ pertinacia:enimuero cùm nihil laxamenti Scotis daretur,ſed continuato certamine urgerentur,ſuperueniente tandem ex Anglia nouo militũ ſupplemento,uno prælio profligati ſunt,in quo Edouardus eorum dux cecidit,re-

dit,reliqui partim ſimul cæſi, partim in naues quas ad omnem euentum paratas habebant,repulſi, in ſuam Scotiam redire coacti ſunt. Sed hoc poſt quartū deniq; annum, quàm Scoti in eam inſulam uenerant,factum eſt. Amplius triginta millia hoſtiū, & inſulanorum plus quindecim millia, per id tempus interijſſe annales Anglici produnt.

Anno qui ſecutus eſt,Ioannes uigeſimusſecundus Romanus pontifex factus eſt:huic in primis curæ fuit conciliare pacem inter Scotum & Anglū,audiuerat enim diu multumq; utrinq; certatum eſſe: itaq; duos Cardinales miſit,qui primò in Angliã,inde in Scotiam proficiſcerentur. Ii ubi in Angliã peruenerunt,miſſis ultro citroq; in Scotiam nuntijs, de pace agitant,& quia Robertus nullis æquis conditionibus ad concordiam deſcendebat, in Scotiã ire pergunt:uerùm antequã eò peruenirent,Robertus qui ex ſuo uſu fore non iudicabat id temporis habere pacem cum Anglo,milites obuiam miſit,qui Cardinales ingreſſu Scotiæ prohiberent. At antiſtites ea iniuria affecti,Scotos ſua autoritate execrantur, illisq; interdicunt ſacris, ac ita uidentes compoſitione nil eſſe apud Robertum deſperatius, re infecta ad pontificem redeunt. Perſtrinxit animum Roberti ea ſacrorum interdictio,partim quòd ſibi id probro ducebat,partim quòd putabat procuratum eſſe ab Anglo,ut ea ignominia afficeretur genus Scoticum, quò diceretur ex piorum cœtu eiectum eſſe:qui ita exagitatus ira,Beruicum oppidum oppugnatum contendit, ac ubi ad locum peruenit,oppidanis incolumitatem pollicetur,ſi intra triduum,oppidum tradant, quod ſi non faciant, exitium omnibus denuntiat. Oppidani qui intelligebant regem Edouardū rebus ſuis indiligenter prouidere,ac propterea nullum ab eo expectandum ſubſidium iudicabant, ſeſe continuò Scoto dediderunt.Robertus potitus oppidi,Anglos omnes, prout promiſerat, incolumes dimiſit,atque inde munito ſuorum præſidio oppido, uictor domum redijt. Habeo tamen autores,qui affirment oppidum per proditionem Petri Spaldyngi eius loci præfecti, ante regis aduentum, traditum fuiſſe Iacobo Douglaſſati,quod à uero non magnopere abhorret,ſiquidem ſatis conſtat oppidū longè munitiſſimum id temporis fuiſſe, adeò ut Scotus paulò antè fruſtra id tentarit per uim capere, quemdmodum ſuprà ſcripſimus. Sed parum refert, quoquo modo res acta ſit, quando amiſſa eſt. Quid quòd omnes Anglorum conatus eo tempore quaſi obſtante fato male cadebant? nam Henricus qui ex Bellicampo erat,uir multæ uirtutis,comparata non mediocri armatorum manu,Scotiam ſub idem tempus ingreſſus, poſtquam multum prædæ fecerat, à Iacobo Douglaſſate circumuentus, præda & magna parte comitatus ſpoliatur. Adauxit domeſticum malum perditiſſima audacia Gilberti Mideltonij, is iratus Ludouico Bellimontenſi, qui nuper repulſo Henrico Stanfordio, Dunelmenſis epiſcopus rogatu Edouardi regis, à Romano pontifice factus fuerat,eum cum Henrico fratre cepit,duxitq; in Mitfordiam arcem,nec prius dimiſit,quàm ambo ſe grandi pecunia redemerint. Ob eam rem Gilbertus animo elatus, ſe Northumbriæ ducem dicit, iunctoq; cum Scoto fœdere, Richemondiam comitatum crudeliter populatur. His maleficijs Gulielmus Feltonus & Thomas Hetonus commoti,arcem primò Mitfordiam expugnant, dein Gilbertum cum Gualtero Sebio eius ſocio capiunt,captosq; Londinum mittunt,ubi poſt paulum pœnas ſcelerum dederunt. Edouardus ubi cogno-

uit Beruicum eſſe amiſſum, eò cum paucis copijs profectus, oppidum circunſidet. Adfuit non multò pòſt Robertus ſubſidio ſuis, ac confeſtim ut loco appropinquauit, poſitis caſtris, ſuos ad pugnam faciendam ſe expedire iubet: iamq; in hoſtem ibat, cùm Anglus relicta obſidione, perpetua fuga Eboracū ſe recepit. Robertus nihil, fugiente rege, ſibi formidandum ratus, hoſtem uſq; Dunelmum inſectatus, & poſtquam multos interfecerat, magnam redeundo aduexit prædam. Sunt qui tradant Scotum fretum ſuo præſidio, quod Beruici erat, alio itinere Angliam ingreſſum, curſitando perueniſſe ad Suellem flumen, quod flumen Langtonum uicum præterlabitur, & circa eum locum, ſe fœni cumulis qui tunc in agris frequentes erant, texiſſe, ac Anglos more ludentium obuiam factos repentè adortū, ad duo millia interfeciſſe, & eam rem Edouardum ab obſeſſione auertiſſe. Atq; ita omnis regis conatus uno uel altero modo fruſtra euaſit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXVII. & IX, cùm regnare cœpit Edouardus.

Habebatur iam nomen Anglicum ab omnibus contemptui, propter infelicitatem principis, qui ut deuius & præceps nihil non præpoſterè ageret. Quæ res ita principes angebat, ut iugiter cogitarent, quonam pacto iuuenem non utiq; improbum ad officium reuocare poſſent, quò tandem pateretur exactis Spenſerijs, eos optimates ſui eſſe uicarios, quos concilium iampridem ſibi dediſſe non ignoraret. Itaq; poſt longam conſultationem armis agendum rati, Thomam Lancaſtri & Humfredum Herefordiæ comites, ac duos Rogerios Mortimerios duces ſumma omnium uoluntate ſibi deligunt, atq; ſtatim ſumptis armis, Hugones Spenſerios patrem & filium labes regni nefarias, furias & faces Reipublicæ teterrimas, in exiliū eijciūt. Quo facto, ad regem adeunt, exponuntq; Hugones non odio, ſed regni eiuſq; ſalutis cauſa ab ſeſe exterminatos, tanquam duas peſtes, quòd illis gubernantibus, Reſpublica ſalua eſſe non poſſet, ac propterea nihil ægreferat. Rex, ut ſuapte natura lenis, & in quamuis partem non conſilio magis quàm cuiuſque perſuaſionibus facilè inclinatus, ſuorum principum conſilijs acquieſcens, id factum ſatis tum probauit, ac non multò pòſt habito concilio, ipſos Hugones ſuo etiam decreto exules edixit, publicatis ſimul eorum bonis. Quibus actis rebus, comites Lancaſtrius & Herefordenſis in Vualliam proficiſcuntur, ut oppida quædam recipiant, quæ adhuc ab exulibus tenebantur, quæ cùm ſatis munita forent, præſidiū quod intus erat, negauit ſe iniuſſu Hugonū, ea redditurū. Quo accepto reſponſo comites ad oppugnandum iam aggrediebant, paratis omnis generis machinis, cùm (etenim difficile eſt, tam abſtinere à cōſuetudine, quàm nō moueri deſiderio eorum hominum qui iampridem per uoluptatū ſocietatem, à te gratiam iniuerint) Edouardus cui pluris erat Spenſeriorū amicitia, quàm patriæ decus, aut ſalus, interim ſententiā mutauit, qui cùm pro ſuo iure, nihil ſibi agendum duceret, & horreret bonorū monitiones, rurſus habere ſuos Hugones conſiliorū autores, uoluptatū ſocios, in omni cogitatione coniunctos cupiebat: itaq; primò clàm admonuit Hugonē patrē, ut non decederet de regno, ſed ſe abderet in loca Vualliæ maritima, deinde cū exercitu profectus utrunque Hugonem palàm ad ſe euocauit. Erant in parte eius cōplures Hugonum amici, & in ijs Ioānes comes Arundellius, Robertus Baldochus cancellarius, & Simon Redyngius homines non minimi uſus. cum ijs igitur inito conſilio,

quo-

quonam pacto factam à principibus iniuriam ulciſceretur (iniuriam enim appellabat, inultamq́; eſſe nolebat princeps, quòd ab ſe Hugones malarum artium doctores, quibus maximè pollebant, ablegati eſſent) exercitũ diuiſit; & partem ſecum tenuit, alteram duce Andrea Hertleio, Derbium uerſus ire iuſſit, ut comites circumueniret, qui interim expugnatis locis ferè omnibus, quæ Hugonum erant, apud Burtonum uicum, citra Trentam flumen, caſtra habebant. Ipſe uerò Salopiam progreditur, ac inde recto itinere, pagum proximũ Tutberiam, quæ trans amnem eſt, petit, ut à tergo comites adoriatur. At ubi comites per crebros nuntios cognouerunt, regem more hoſtis appropinquare, ancipiti malo perculſi fugam neceſſariò parant, quippe quòd nihil tale in præſentia à ſuo principe formidabant, licet antea intellexerint eum accerſiuiſſe in patriam Hugones, qui cum globo militum Eboracum uerſus iter conferunt, ſed obſeſſis ab Andrea Hertleio uijs, in inſidias præcipitant. Hîc ingens pugna committitur. Humfredus comes Herefordiæ cùm ferocius in hoſtem eueheretur, telo transfixus cõcidit. Amiſſo tanto duce, cæteri cadentes animis in fugam uertuntur, paſſimq́; fugiendo, aut interficiuntur, aut capiuntur. In ijs fuere Thomas comes Lancaſtrius, duo Rogerij Mortimerij, Gilbertus Talbotus, Robertus Clyffordius, filius eius, quem in bello Scotico ſuprà oſtendimus cecidiſſe: item tres Gulielmi, Varanius, Chenius, & Tuchettus, Ioannes Pagius, ac multi alij nobiles, qui ferè omnes paucis pòſt diebus, alij alio in loco ſupplicio affecti ſunt. Comiti Thomæ poſtquã Pontifracti aliquot dies in cuſtodia fuerat, caput amputatum eſt. Hunc quidam tradunt hominem fuiſſe ſumma integritate atque innocentia, ac ob eam ſanctitatem, poſt mortem, multò clariſſimum factum miraculis: è contrario iam inde à principio multorum opinio tulit, eundem haud puris præditũ moribus: adeò perdifficilè eſt cuiuſpiam metiri uirtutem uulgi iudicio, cuius proprium eſt, ex ueritate, pauca, ex opinione multa æſtimare, ac unumquenque modis omnibus iure uel iniuria carpere. Incidit hæc principum clades in annum ſalutis M C C C X X I, & cùm regnare cœpit Edouardus, X I I I.

Rex ſecundum hanc uictoriã, ſinis Hugonibus omnia credere, ſummam imperij deintegro tradere, itẽ gloriari, quòd ſuos dolo oppreſſiſſet, tum demũ ſe in cœlo eſſe arbitrari, iracundè minitari, de reliquis omnib. iniurioſe decernere, niſi dicto parērēt, ſimul & Iſabellã uxorẽ quia bene admonebat, iam palàm aſpernari. Contrà optimates cernentes iam omnia deſperationis plena eſſe, cũ in metu, tum in dolore erant, ac inſuper funeſtæ nobiliũ cædis exprobratione moti, iam inde locum & tempus inſidijs perappoſitũ quærebant, quò Hugones primò perderent, ac per hoc deinde principẽ ad ſanitatẽ reducerent, quem non poterant non odiſſe, ac omnibus precibus execrari, quòd tam ſuis nocendum iudicaret, quàm ſuæ ipſius ſaluti minimè omnium proſpiciendum curaret. Verùm Edouardus quãuis ab omnibus ita male audiret, malis Hugonũ artibus inſtructus, non lenire tamen ſuorum principum in ſe odiũ, aut ſimultatem, ſed augere ſtudebat, ut qui hebes ad intelligendum conſiderandumq́; quid periculi immineret, non animaduerteret: itaq; anno qui inſecutus eſt, Eboracum proficiſcitur, ibiq́; concilium habet, quò pauci admodũ acceſſerunt, quòd omnes ſibi ab Hugonibus timerent. Quo in concilio Edouardus regis filius primùm princeps Vualliæ ac Aquitaniæ dux creatur: deinde Hugo pa-

ter Vintoniæ, & Andreas Hertleius Carlioli comites fiũt, cuius quidẽ rei cauſa huiuſmodi conciliũ habitũ eſt. Interim Gualterus Cantuarienſis antiſtes ſacerdotũ conuentũ Londini egit, in quo poſtquam nonnulla conſtituta ſunt, quæ ad ſtatũ ordinis pertinerent, rogatu regis, publicè declarauit eos omnes impios, ſuaq́ꝫ autoritate à reliquorũ Chriſtianorum cõmunitate excluſit, qui perſecuti eſſent duos Hugones, quòd illi tam perperàm primùm in exilium acti fuiſſent, quàm deinde iure optimo in patriam reſtituti: qua quidem ille declaratione ſtulta pariter atq́ꝫ iniqua, & Dei iram in ſe, uti credere par eſt, & odium populi non iniuria concitauit. Sub idem tempus, arx ad Leuiſum oppidum Suthſexiæ poſita, quæ à principibus tenebatur, deturbata inde præſidij parte, à rege capitur, qui omnes intus captos exemplo poſt homines natos importuniſsimo, ad unum necauit.

Dum ita domeſticis ſeditionibus laboraẽ, hinc Scoti Dunelmenſem agrum deuaſtant, illinc Franci Aquitaniam excurſionibus uexant: ſed iſti ne dicerentur pacem aut fœdus rumpere, prædicabant ſe id eam ob cauſam facere, quòd Edouardus non iuraſſet in uerba regis Ludouici ut beneficiarius, qui poſſeſſor eſſet principatus ipſius Aquitaniæ, & comitatus Pontiui, cùm reuera ipſi, ut illud eſt hominum genus imperij fines propagandi longè cupidiſsimum, cognoſcentes Edouardum bello parum felicem, & conſilio minus bonum, nõ uti cum ſuis concordia, ac ſemel atque iterum intra paucos dies plagam à Scoto accepiſſe grauem, putarent tempus ueniſſe, cùm tandem Anglum omnis Galliæ poſſeſsione haud multo negotio pellerent: quare nomine iuriſiurandi exigendi, primo quoq́ꝫ tempore arma mouerunt. Et hæc cauſa belli. Nunc ad rem redeo. Edouardus duplici malo uno tempore affectus, poſtquã quod facto opus eſſet deliberauit, in Scotos à quibus uicinius ac magis imminens periculum futurũ arbitrabatur, armis à finibus quamprimùm arcendos ſibi ipſi eundum conſtituit: ad Francos uerò compeſcendos, Edmundum fratrem comitem Cantij in Aquitaniam miſit. Itaq́ꝫ nõ multis inde interiectis diebus, cùm iam hoſtes præda onuſti intra ſuos fines ſe recepiſſent, non paruo cum militum numero Scotiam petijt, & quia nullos hoſtium habuit primo ingreſſu obuios, audacter & ultra quàm deberet, multa millia progreſſus, repentè à tergo inuaditur ab hoſtibus, in fugamq́ꝫ momento uertitur. Scoti poſtquam fugientes cædendo uſque ad arcem Norhamum inſectati ſunt, confeſtim conſiſtunt, atque rei bene gerendæ occaſionem nacti, arcem oppugnare aggrediuntur, qua poſt decimum diem, quàm oppugnare cœperant, potiuntur. Rex Edouardus partim ira, partim ignominia turpis fugæ ſtimulatus, haud multò pòſt exercitũ reparat, atq́ꝫ celeriter in Scotiam iter facere incipit, quem Scotus cùm appropinquare cognouiſſet, obuiam factus prius in fugam uertit, quàm armis inuaderet: nam dum ille ut iam minus inſolens infamiæ in loco ſylueſtri ad Blakmuram (id loco nomẽ eſt) citra Theſim amnem, magis feris capiendis operam dabat, quàm imperatoris officiũ faciebat, ſuperueniente hoſte, parum abfuit, quin caperetur. Rege per hunc modum fugato, Scoti eodem impetu Eboracum uſq́ꝫ progreſsi, poſt uicos & ædificia aliquot incenſa, bene magnum numerum frugum atque pecorum ſecum in patriam deportarunt, principibus Anglis certè quidem patriæ uicem dolentibus, ſed ex eo nihil iuuantibus, atque tantum calamitatis æquius ferentibus, quòd per id exiſti-

exiſtimabant citius futurum, ut de Hugonibus actum foret, quandò illorum culpa rex ob amicorum inopiam, tam infeliciter cum hoſte quotidie congrediebatur. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XV.

Peruenerat interea Edmundus in Aquitaniam, ſed quia magnis actus tempeſtatibus tardius expectatione ſuorũ acceſſerat, iam Franci maiorẽ partem Aquitaniæ occuparant. Quod poſtquam Edouardus cognouit, ut quoquo modo poſſet, rebus ſuis opportunè ſubueniendi cauſa, cum inimico tranſigeret, initio ſequentis anni, Iſabellam uxorem ad Carolum Pulchrũ fratrem regem Franciæ, qui Ludouico Hutino ſucceſſerat, legauit, quæ cõtrouerſias tolleret. Audiuit Carolus ſororem libens, promiſitq́ ſe omnia oppida de Anglo capta redditurum, ſi modò Edouardus more maiorum, iuſiurandũ daret. Fecit Iſabella uirũ certiorem de reſponſo à fratre dato, hortataq́ eſt ut fidem debitam iureiurando daret. Edouardus accepto ab uxore nuntio, ſtatim filium Edouardum duodecim annos natum, quem nuper principem Vualliæ ac ducem Aquitaniæ fecerat, ſicut ſuprà ſcripſimus, in Gallias miſit. Ille iureiurando de more dato, renouatoq́ fœdere, omnẽ Aquitaniam ab auunculo cui iam plena manu ſatisfeciſſet, recepit.

Dum ita Francus placatur, proditio nefaria domi naſcitur: cùm enim res toties male geſtæ cum Scoto, iam Edouardo documento eſſent, ut fortunã belli timeret, ac pacem demum quæreret, negotium dedit Andreæ Carliolenſi cõmiti, ut bono modo cum Scoto de concordia agitaret. Is iuſſu regis in Scotiã profectus, cum Roberto rege nihil de pace, ſed de bello egit: nam ſiue quòd deſperaret de rebus Edouardi, cui tam domi quàm foris omnia infeſta erant, idque mali in primis eius incuriæ aſsignabat̃, ſiue quòd ſuapte natura, præ fraudibus & dolis, nulla re alia delectaretur, cum Scoto paciſcit̃, quando, quóue loco inſidiæ Edouardo intenderentur: & ut fides data ac accepta firmior eſſet, eam noua affinitate obſtrinxerunt, deſpondente Roberto ſororem quæ præter cæteras electa atq; formoſa erat, ipſi Andreæ. Tali modo dolo iam compoſito, poſt paulùm de ea perfidia, tametſi neſcitur à quo, rex certior factus eſt. Adeò difficile eſt de re quam facis, licet id enixè efficere ſtudeas, omnes cælare, & præcipuè de proditione, quæ mille graditur pedibus, & quoquouerſum pergit, mille poſt ſe ueſtigia relinquit, quibus facilè deprehendi poſsit. Vbi igit̃ Andreas Carliolũ reuertit, à militibus regijs qui illic hybernabant, ipſius regis iuſſu captus, atq; facinoris ſtatim cõuictus morte mulctat̃. Ita Andreas crucem ſibi conſtruxit, ex qua tandem aliquando penderet. Atqui ſe res aliter habet: nõ nemo enim cuius ſententiæ me eſſe nõ pœnitet, tradit Andream patriæ malis permotum feciſſe pacem cum Scoto, & eam quidem honeſtam, ac coëgiſſe præfectos uicinos in eam ſimul iurare: ſed quoniam id negotij iniuſſu regis & Hugonum confeciſſet, idcirco perfidia notatum male periſſe, utpote quẽ ob alia permulta facinora, talis omnibus modis pœna manebat. Ita homo facinoroſus nuſquã tutus eſt, id quod illa prophetica allegoria ualde prouerbialis perſpicuè docet: Si aſcendero in cœlum tu illic es, ſi deſcendero in infernũ, ades. Vtinã tabella huiuſce prophetici carminis ante oculos multorũ eſſet, qui autoritate nixi nihil penſi habẽt, quod agãt. Ad rem redeo. Attamen Edouardus Scoto diutini belli moleſtia tædioq́ defatigato, & ob id ipſum pa

cem deinde ſua ſponte petenti, inducias in decem & tres annos dedit, cui poſtquam ita Anglo ad tempus reconciliatus fuerat, Ioannes pontifex Romanus perdiu contumaci peccatũ ignouit, ſublatoq́ʒ interdicto, omnem gentem piorum numero habendã cenſuit. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCXXIIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XVI. At nõ omittã illud: ſanè per idẽ tempus, bene rei literariæ eſt conſultũ. Siquidem Henricus ex Stantonia, uir equeſtris ordinis, cùm diuitijs redundaret, ſtatuit eas collocare in uſum & cõmodum bonorũ ingeniorũ, quæ deinde patriæ honori atqʒ utilitati eſſent. Is itaqʒ homo magnificus eodem anno cœpit Cantabrigiæ ædes extruere, in quibus paulò pòſt ſcholaſticorum inſtituit collegiũ, dedicauitq́ʒ opus diuo Michaëli archangelo, quod hodie bonarum artium cultu ſummè frugiferũ eſt. Eo ipſo anno Edouardus habito Londini concilio, omnes patriæ hoſtes iudicandos curauit, qui ſtetiſſent cum comitibus Herefordenſi & Lancaſtrio, iratus quòd alter Rogerius Mortimerius paulò antè aufugiſſet clàm ex turri Londinenſi. Item cùm id temporis, per Hugonũ crudelitatem complures quotidie uarijs afficerentur ſupplicijs, eſſetq́ʒ acerbũ ſpectaculũ uidere paſsim damnatorum corpora in furcis, quas uocant, pendentia, cibo eſſe auibus, per idem concilium ſtatutũ eſt, ut corpora hominũ qui deinceps ſuſpendio ſtrangularentur, ſtatim ad ſepulturam darentur, id quod etiam nunc ſeruatur.

Poſt hæc, iam ineunte uere, cùm rex intellexiſſet Edouardum filium iuraſſe, uti moris eſt, in uerba Caroli, & facta pace, amiſſa recepiſſe, continuò Iſabellam uxorem cum eo domũ euocauit. Illa accepto nuntio, ſiue quòd à fratre detineretur, cui læſa iam patientia, uelut par eſt credere, patefeciſſet ſe nihil autoritate aut gratia poſſe apud uirum, ſiue quòd idcirco grauatè reuerteretur, ut ne uideret Hugonum conſilijs omnia domi turbari, quæ etiam auditu longè grauiſsima ducebat, ſiue denique, ut mulierum eſt, omnia tardè ageret, totam æſtatem reditum de induſtria retardauit, cauſas morandi uarias per literas eodem exemplo datas, excuſando: ſed ut ne apud Edouardum uirum, in ſuſpitionem caderet, cœpit aliquot ex ſuis, quos ſecum in Gallias duxerat, domũ gradatim præmittere. Cæterum rex ob id Carolo, cuius conſilio fœminã regi exiſtimabat, ualde iratus, ita egit cum Ioãne Romano pontifice, ut ille per literas Francum increpando admonuerit, ut ſororem cum filio, ad uirum remitteret: & quia nihil eo modo profecerat, & ipſam Iſabellam & Edouardũ filium hoſtes patriæ publicè declarauit. Qua re cognita, regina animo turbata in Angliam ſibi redeundũ ſtatuit. Hîc inter ſe diſsident autores: quidam tradunt Iſabellam eo conſilio iter in Angliam maturaſſe, ut cum uiro in gratiam rediret. Apud alios legimus, eam tam uiro quàm utriqʒ Hugoni iratã decreuiſſe redire, ut facto per ſe populi tumultu, acceptam iniuriã ulciſceretur, id quod, ſicuti mox ex rei euentu apparuit, ueriſsimũ eſt. Equidem cùm mulier longè prudentiſsima intelligeret Hugones excluſiſſe, diſtraxiſſe, ſegregaſſe omnes bonos à ſenatu regio, à Republica, & in locum illorum ſuas operas, hoc eſt, clientes, aſſeclas induxiſſe, ecquid ſpei ponere potuiſſet aut in uiro, qui Hugones libens audiret, præterea neminem, aut in ſuo conſilio, quæ hoſtis iudicata ipſi Edouardo tam contemptui quàm odio eſſet? Interea Gualterus Stapyltonus Exonienſis epiſcopus, qui hactenus cum regina in Gallia fuerat, in Angliã ad regem clàm aufugit, ac omnia ei conſilia pariter atqʒ Iſabellæ ſtudia patefecit.

quæ res, uti infrà dicetur, ipſi in primis malo fuit. Regina comparata iam non mediocri militũ copia, inter quos erant Angli exules, & in primis Rogerius Mortimerius, qui ſummam belli ſcientiã habebat, duce Ioanne Annone Gulielmi comitis Annoniæ fratre, in Angliam cum filio Edouardo nauigat, quò ad VII calendarum Octobris peruenit. Hæc de profectione, ac reuerſione Iſabellæ, ex Anglicis annalibus dicere habui. Verùm nonnulli alij qui eorũ temporum hiſtoriam ſcripſerunt, aliter de ea re ſentientes, tradunt Iſabellam duorum Hugonum atq; uiri iniurijs offenſam, clàm cum filio Edouardo, Edmundo comite Cantiano, & Rogerio Mortimerio, aufugiſſe in Gallias, ad Carolũ fratrem: ſed Hugones ita egiſſe cum Carolo, ut tantum abfuerit, ut ſororem opibus deinde iuuerit, uti etiã regno expulerit ſuo, & illam poſtea perſuaſione Roberti comitis Atrebatis, à fratre occultè ad Gulielmum comitem Annoniæ confugiſſe, atq; ſic demum duce Ioanne comitis fratre, in Angliam redijſſe accitam à maiore principũ parte. Sed utcunq; res ſe habuerit, ſatis conſtat illam applicuiſſe ſuas naues ad eam partẽ inſulæ, quam Suthfolchiam uocant, quæ ad orientem ſolem ſpectat, unde rectà iter ad Londinũ pertinet. Poſteaquàm Iſabella in hanc maritimam oram delata eſt, ut ſuos à labore reficeret, ſe Oruellum qui eſt uicus celebris, contulit, quòd inde ei iter Londinum eſſet. At ubi fama de eius aduentu, per regnum peruaſit, incredibile dictu eſt, quot uno temporis puncto heroës ſumptis repentè armis, in partem reginæ uenerint, adeò ut Edouardum principẽ pro rege iamiam haberent, conſultarent, obſeruarent, in cœlumq; laudibus ac plauſibus ferrent, & eius patrem apertè clamoribus, conuitijs, maledictis conſectarentur.

Erat per eos dies Edouardus rex Londini, qui cùm intellexerit uxorẽ cum filio adueniſſe, & magnos tam principum quàm aliorum ad eos undiq; concurſus fieri, primò urbem præſidio firmat, cui Gualterum Exonienſem epiſcopum præponit, deinde capto de ſententia ſuorum Hugonum conſilio, trepidus paruo cum numero militum, in Vualliam contendit, atq; ubi Briſtollium peruenit, oppidum præſidio munit, mandatoq; negotio loci cuſtodiendi Hugoni comiti patri, cum Hugone filio Vualliã ingreſſus ad oram regionis maritimam ſe recipit: interim quacunq; ibat, diligenter locorum præfectis de rebus omnibus præcipiebat, ut ne imparati offenderentur. Placuit potiſſimum Edouardo eò ſe conferre, quòd iampridem Vuallos ſuo nimio certè obſequio ſibi fideles feciſſe exiſtimabat, idq; ita in animo hærebat, ut eos pro ſuo iure uiuentes quaſi pro certo haberet nõ eſſe regij decoris ulciſcendi cauſa, neq; laboribus, neq; periculis parſuros: ſiue ut inde in Hyberniam confeſtim traijceret, ſi ita caſus ferret, ut ſibi fugiendũ eſſet, aut ad extremũ ſibi ad aliquẽ montem impeditámue paludem receptus foret. O res humanas in cõtraria ſemper mutabiles: rex ritu feræ latebras quærit, qui dum regnũ obtinebat, nõ utiq; intelligere uoluit, illud tale eſſe, quod gubernatorem dormientem facilè obruere, uigilantem uerò erigere, augere, ornare poſſet. Interea Londinenſes ciues, qui eo maioribus affecti fuerant contumelijs ab utroq; Hugone, quo rex diutius apud eos conſueuerat eſſe, & licet antea illorum alijs conſilium, alijs occaſio, alijs animus ad uindicandas iniurias defuiſſet, at uoluntas nemini, tum demum ubi reginam aduentare ſenſere, conuocato per Hamonẽ Chikuuell prætorẽ ſenatu, captoq; ſequẽdi reginã conſilio, arma cõmuniter ſumũt, ac primo

Gualterũ Exonienſem epiſcopũ,qui urbi præerat,deturbato ſtatim inde præſidio,cum nõnullis alijs,qui regis ſtudebant rebus,comprehendunt,atq; illos in forum protinus tractos ſecuri percutiunt:dein turrim ui expugnatam ſpoliant,cuſtodias omnes dimittunt,miniſtros regios aut occidunt, aut adminiſtratione priuant, ac eorum bona paſsim diripiunt: deinde nouos præfectos faciunt,qui reginæ & Edouardi principis rebus faueant:quibus rebus ita peractis,ad Iſabellam reginã legatos tres uiros,primos ciuitatis ſuæ mittunt,qui ſignificẽt ea quæ in urbe acta eſſent, ac ſe eius dicto audientes fore polliceanť. Hæc ubi regina cognouit,& ſimul certior facta de profectione regis in Vualliam,omiſſo itinere incœpto,Oxonium proficiſcitur, quæ dum hic pauliſper moratur,confluunt undiq; ad eam populi auxilio iuxtà uenientes,atq; incolumitatẽ gratulantes. Ad iſtos Adam Herefordenſis epiſcopus, quem Edouardus rex paulò antè grauiter mulctarat, quòd diceretur eſſe ſeditionis ſuaſor, contionem habuit,exponens reginã cum filio eam duntaxat ob cauſam reuertiſſe in Angliam, & Hugones perſequi,ut ſtatus regni corrigeretur,ac ita melior fieret: & quoniam propè ad finem tyrannidis contaminatiſsimorũ hominum,ac periculorum eſſet peruentũ, æquo animo quod parum ſupereſſet laboris,in perſequendis inimicis ferrent,omniaq; ex uictoria & liberalitate reginæ expectarent, quæ ſummũ in Rempublicam amorem haberet, cunctaq; ex eius uſu ageret. Quibus dictis,una uoce generatim conclamarunt omnes, quæcũq; illa præciperet,ſe perlibenter facturos. Quo facto,regina iam ingenti ſtipata armatorũ agmine, Oxonio diſcedit, ac ſtatim Gloceſtriam petit, indeq; Briſtollium. Eius aduentu audito, Hugo pater qui oppido præerat,ſe ad defendendum parat,prouidet,omnibus locis adeſt. At ubi appropinquarũt, aduerſarij oppidum circunſident,ſcalas & alias machinas bellicas admouent, quibus muros aut aſcendant,aut demoliantur: iamq; acriter oppugnare incipiebant,cùm oppidani incolumitate pacta,ſe atq; oppidum cum arce Iſabellæ & Edouardo eius filio dediderunt. Eodem die Hugo pater furente populo captus, ac extra oppidum per longũ ſpatium equorũ caudis tractus, ſuſpendio necatur, corpus à plebe dilaceratur,caput uerò ceruicibus abſciſſum fixumq; geſtatur in pilo Vintoniam,ut eo conſpecto,ciues timore perculſi citius in deditionem ueniant,id quod continuò fecerũt. Atq; ita potentia per ſcelus quæſita,per ſupplicium concidit. Hos ſequuntur Sariſberienſes, Vuellenſes, Bathonienſes, & reliquæ finitimæ, ac demum totius Angliæ ciuitates, miſsisq; ad reginam legatis,ſe atq; omnia ſua in eius fidem & poteſtatem permittunt. Iſabella poſtquam uidit omnes ferè principes atq; ciuitates in ſuam poteſtatem ultrò ueniſſe,& nihil amplius reſtare,niſi ut Edouardus rex aliquo incõmodo affectus diſceret tandem aliquando reſipiſcere,cum toto exercitu Herefordiam proficiſcitur. Hîc poſt longam diſputationem, negotiũ comprehendendi Edouardi datur Henrico comiti Lancaſtrio Magni Thomæ fratri, & Rheſo Houello homini Vuallo,qui confeſtim cum electa militum manu, regem perſecutum ierunt.

Dum iſta gerebanť,Edouardus qui ſummis ſolicitudinum aculeis atq; ſcrupulis dies nocteſq; de re ſua cogitando pungebatur,& nullum tempus ad medicinam idoneũ reperiebat, nuntiata ſuorũ ferè omnium defectione, ira pariter accenſus,atq; timore perculſus, aliquantum ſuſpenſus manſit: nunc enim

fugam

fugam tentare, nunc collecta Vuallorum manu, aduerſus inimicos ire peropportunum ducebat: ſed cùm ad extremũ omnia timeret, nec quicquam tam calamitoſum putaret, quod non in ſuam fortunã cadere poſſe uideretur, ſtatuit in locũ aliquem munitũ ſe abdere, ibidemq; expectare, dum amici opera & armis iuuarent: itaq; noctu cum paucis ſuorum, per Sabrinam nauicula uectus ad oppidum Brygnorthũ, in arcem quæ eo loci egregiè poſita eſt, clàm ſe recepit. Interea Lancaſtrius cum Rheſo ſuperuenit, quærens ubi Edouardus latitaret. Sed in eo inueniendo parũ laboris fuit, nanq; præſtò fuere ex Vuallis, qui pecunia corrupti eis locum indicarint, quo ſe rex exanimatus teneret: igitur cognito loco, ad arcem accedunt, eaq; ſine contentione, primo impetu potiuntur. Hìc demum Edouardus cum Hugone filio, Roberto Baldocho, ac Simone Redyngio, captus ducitur ad Keneluorthem arcẽ, ibiq; in cuſtodiam traditur. Quo negotio maturè confecto, comes & Rheſus ducentes ſecum aliquos captiuos ad reginam, quæ nondum Herefordia ſe cõmouerat, reuertuntur. Ea maiorem in modum gauiſa eſt, quòd ſine cæde, omnia pacata eſſent: exin iuſſu Rogerij Mortimerij, cui de conſilij ſententia, ſumma rerũ omnium cõmiſſa erat, cõuocato principum ſenatu, de maieſtate damnantur Hugo & Simon, qui per totam ciuitatẽ, multo cum probro trahuntur, ac poſt acerbos cruciatus, publicè necantur. Simili atq; illi mactati ſunt ſupplicio, paucis antè diebus affectus fuerat Ioannes comes Harundellius, unus omniũ Spenſeriorum longè ſtudioſiſsimus. Hunc finem uitæ duo Hugones cum alijs eorum aſſeclis habuerunt, ſtatim ut paxillus infractus eſt, uti dicit̃, hoc eſt, confeſtim atq; regio ſunt præſidio deſtituti, quo innitentes potentia & autoritate temerè abutebant̃. Poteſt talis iſtorum infelix exitus eſſe bene multis documento, qui idcirco inhumaniſsimi iniuſtiſsimiq; ſunt, quòd apud principes plurimũ poſsint, ſuoq; arbitratu cuncta agant, immemores ſe precariã habere in alios poteſtatẽ. Robertus uerò cancellarius multis affectus ignominijs poſtquam miſſus factus fuerat, à ciuibus Londinenſibus è manu Adæ Herefordenſis epiſcopi, qui eum diu apud ſe principum iuſſu cuſtodierat, per uim raptus inter fures in carcerẽ rurſum traditur, ubi ſe tanto mœrori dedit, ut paucis pòſt diebus mortem oppetiuerit.

Quibus rebus ita peractis, regina cum filio Edouardo Londinum proficiſcitur: egregiè prorſus atq; lætè, ut populi gratiam captaret, incedebat: nanq; inchoato itinere per media oppida atq; pagos, ritu triumphantis, uehebatur, & quacunq; ibat, inter profuſiſsimos opſoniorum apparatus, populi gaudentes Hugonum tyrannidem è medio ſublatam eſſe, epulum ubiq; publicè præbebant, multaq; inter eos facta gratulatione, omniũ animi ad lætitiam excitabantur. Sed Londinenſes ciues longè ſplendidiſsimo rerum apparatu, reginam uenientem ſumma omniũ uoluntate acceperunt, pari affecti lætitia, tam ob aduentum eius, quàm Edouardi principis, quem inter plaudendũ, regem conſalutabant. Cæterùm regina quò plus lætitiæ uultu præ ſe ferebat, hoc minus uoluptatis animo capiebat, quòd ita uſu ueniſſet, ut neceſſariò ſe oporteret gaudere uirũ ex tam amplo ſtatu, tantis ornatũ opibus, tantis facultatibus abundantem ſubitò concidiſſe: ſed, ut diximus, uitandæ inuidiæ cauſa, quantum poterat, dolorem diſsimulabat. At poſtquam illa ac principes omnes qui eam ſequebantur, Londinũ peruenerunt, cõuocato primo quoq; die cõcilio,

de collocando regni ſtatu inter ſe agitant:placuit omnibus,ut Edouardus primùm concilij decreto priuaretur regno,ac deinde filius rex crearetᷓ: ſed ut pro ſua dignitate, iudicij acerbitatem remouerent, uiſum eſt optimũ factu, prius tentare,ſi ipſe ſpontè uellet ſeſe imperio abdicare, quàm filius in locum patris ſurrogaretur. Quocirca legati ad Edouardum miſsi ſunt, quorũ princeps fuit Ioannes Borthonus Elyenſis epiſcopus,qui ei exponerẽt,optimates auere, ut uellet in poteſtate concilij eſſe,atq; Edouardo filio imperiũ per manus ſuas dare, & niſi id quamprimũ faceret,ſtatutum cunctis eſſe, unum aliquem quem ſors offerret,ſibi regem optare. Edouardus auditis legatis,non tenuit lachrymas: iam tum enim illud ex ſeipſo, uerũ eſſe percepit,nihil tam miſerabile eſſe,quàm hominem ex beato miſerum fieri:ſed ſeipſum ſtatim colligens, ac denuntiationi parens, reſpondit, ſcire ſe ſuis multis peccatis, in hanc ærumnam incidiſſe,& propterea minus moleſtè ferre:ſed primùm dolere ſe publicum ſuſcepiſſe odiũ, deinde agere generatim principibus gratias immortales, quòd acceptarũ iniuriarum obliti,tanto complecterentur fauore Edouardũ filium, ut eum habere regem cuperẽt,quare ut illis ſatisfaceret, quandò aliter fieri nõ poſſet,iam ſeſe &regno,ac ipſius adminiſtratione abdicare. poſtremò addidit, ſe rogare,ut principes ſibi tam afflicto miſericordiam impartirent. Legati accepto ex ſententia reſponſo,Londinũ redeunt ad principes, atq; ordine legationem renuntiant. Fuit cõmune omnibus gaudiũ,quòd iam optimatibus liceret alium ſibi optare regem. Quapropter habito ad Vueſtmonaſteriũ concilio,quarto calend. Februar. anno ſalutis MCCCXXVI, Edouardum ſecundi Edouardi filium annos natum decem & quatuor,regem fecerunt,ordine regum tertium Edouardum nuncupatum,quem Gualterus Cantuarienſis antiſtes more maiorum ſacrauit. Huic quia per ætatem regia munia obire nõ poterat,tutores cum primis dantᷓ Edmundus Cantianus, Henricus Lancaſtrius comites,&Rogerius Mortimerius,quòd uiri ſingularis uirtutis haberentur. Deinde Iſabellæ eius matri dos multò ampliſsima aſsignatur,unde honeſtam uitam degeret. Poſtremò datur negotium cuſtodiendi Edouardi per hunc modum dignitate deiecti, Thomæ ſeu Mauritio, utrunq; ſcriptum reperio, Barkeleienſi,& Ioanni Matreuerſio honeſtis equitibus. Hi ineunte uere,Edouardum ab arce Keneluorthi Barkeleium noctu & clàm abducunt, atq; in arcem quæ ibi munitiſsima eſt,cuſtodiendum conijciunt. Eſt arx iſta in medio ferè itineris ſpatio ſita,inter Briſtollium, & Glouceſtriam oppida, ad mille ferè paſſus cis Sabrinam.

Dum Edouardus hîc tenebatur,non deerant qui eius uicem dolentes,ſummæ principes perfidiæ,ac Edouardum regem & Iſabellam impietatis crimine palàm notarent,inſimularentq; iniquitatis: quia, ut quidam Græcus hiſtoricus ait,Infelices miſericordia,potentes inuidia ſemper ſequitur:ac uictus accepiſſe,uictor feciſſe iniuriam uidetᷓ. Ita fiebat,ut præſens regni ſtatus bene multis,non item omnibus,ut ſolet,omnino probaretᷓ. Quare aliquot optimates, autore Edmundo Cantij comite,ſecreta paſsim iam conſilia & ſermones de liberando Edouardo,unà conferre cœperunt,qui inuidis eius calamitatem crimini dabant. Quæ ubi Iſabella & alij tutores comperierunt,arbitrantes nõ eſſe tutũ initio principatus Edouardi,in autores conſpirationis animaduertere, tantũmodo occaſionem inimicis auferendam perficiendi negotij iudicarunt,

itaq;

itaq; cuſtodibus iubent, ut Edouardum captiuũ atq; huc atq; illuc continenter ducant, quò deniq; ubi loci ſit, nemo homo certum habeat. Ii quod imperatum eſt, facientes, miſerum principem Barkeleio ad arcem Corfim cõmouent, & inde alia loca nocturnis itineribus traducunt, defatigando uſq; eò, dum poſtremò quàm ſecretiſsimè potuerunt, rurſus Barkeleium reducere. Dum hîc Edouardus cuſtoditur, Iſabella uxor ei ſæpiſsimè ſalutem ſcribebat, ſignificabatq; dolorem ſe accipere, quòd prohibentibus principibus, uiſere ſibi non liceret: mittebat inſuper munera frequẽter. Quæ res tantum ſuſpicionis cuſtodibus attulit, ut de eo necando ſtatim pòſt cogitare cœperint: qui cùm eum inhumaniter tractaſſent, uerebantur, ne tandem rex paterna charitate uictus, hortante matre eum liberaret, & ille inde de ſe ſupplicium ſumendum in primis curaret: ſic hominem paucis pòſt diebus necant, eoq; nefario edito facinore, clàm in Galliam aufugiũt. Quo autem genere mortis Edouardus interierit, non facilè conſtat: fama exit in uulgus, illum dum uentrem purgaret, fuiſſe ueru transfixũ per clunes, anno ætatis XLIII, & cùm regnare cœperat XIX. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXXVII. Corpus nulla funebri pompa Gloceſtriam delatum ad diui Petri cœnobium, ubi loci monachi ordinis diui Benedicti degunt, ſepelitur. Creauit ex Iſabella uxore quaternos liberos, Edouardum, qui, ut demonſtrauimus, eo uiuo, rex factus eſt: Ioannem cognomento Helthamium à loco ubi natus eſt, ſumpto: Aleonoram, quæ ante nubiles annos mortua eſt: & Ioannam, quæ poſtea Dauid regi Scotiæ nupſit. Fuit ſtatura penè iuſta, corpore ualido, qui proſpera uſus eſt ualetudine: non deerant etiam animi uires, ſi repudiatis malis ſuaſoribus, eas in aliqua re honeſta exercuiſſet, quod ei per conſocios facere minimè licuit: adeò curandum eſt, quem à principio in amicitiam aut familiaritatem recipias, quandoquidem ut illius cum quo diu ſocietatẽ habes, quotidiano uſu perſimilis fias neceſſe eſt, dicente græca parœmia: Si iuxta claudum habitaueris, diſces ſubclaudicare. Nam aliquando literarum ſtudia, quæ ipſe, ut dixi, attingere & guſtare nõ potuit, admirari cœpit, qui Oxonij autor fuit collegij regalis, quod Orial uocãt, ac aulæ diuæ Mariæ, ut in his cœnobijs doctrina coleretur, quemadmodum hodie duo hæc ſcholaſticorum collegia bonarum omniũ artium plena ſunt.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XIX.

RES GESTAS Edouardi ſecundi regis per annos decem & nouem, ac illius cædem, ſuperiore libro perſecuti ſumus: dehinc Edouardi tertij eius filij facta dicemus. Is poſtquam eſt rex factus, aliquandiu fuit in tutela Iſabellæ matris, & optimatum, quos illa à primo in regium ſenatum deligendos curauerat, ad res gubernandas, cauſasq; ſine litium tumultu cognoſcendas. At Edouardus ut primùm ex pueris exceſsit, animum ſuum grauioribus conformauit moribus, & cùm ætas patiens militiæ fuit, Scotum reprimendum, &, ſi fortuna belli faueret, in deditionem ſibi redigendũ ſtatuit, qui paucis antè annis, Edouardo patre rege, ſæpe Anglicos fines impunè uaſtaſſet, ac aſsiduis abactis prædis, tam audacior quàm locupletior effectus eſ-

ſet: itacꝫ copijs primo quocꝫ tempore coactis, Eboracũ proficiſcitur, facta omnibus ſuis magna uictoriæ expectatione. Dum autẽ hîc de inuadendo in hoſtem, conſilia agitat, orta diſcordia inter Ioannis Annonis milites, & aliquot Anglicos duces, nonnihil cædis factũ eſt. Quæ diſcordia, etſi iuſſu principis eſt eueſtigiò ſedata, tamẽ quia animi utrincꝫ offenſi clàm odium alebant, fecit, ut omnis regis conatus male ceciderit: nam paucis deinde interiectis diebus, rex cum omnibus copijs Scotiam ingreſſus, Robertũ regem parua militũ manu ſtipatũ obuium habuit, quem à tergo, à fronte, à lateribus circumueniendum ratus, dum milites certis in locis diſponere feſtinabat, ecce tibi, Scotus de re à transfugis certior factus, protinus è conſpectu hoſtium in montes proximos conuolauit. Rex dolens ereptam è manibus fraude ſuorũ, bene gerendæ rei facultatem, ut ne fortunã fruſtra rurſus tentaret, qui optimè norat nihil boni fieri poſſe à militibus diſcordia agitatis, infecto negotio, Londinũ confeſtim reuertitur, ac Ioannẽ Annonem de ſe & matre bene meritũ, ampliſsimis donatũ muneribus, domum dimiſit. Is nõ multi interceſſerunt dies, cùm autor fuit, ut Philippa fratris Gulielmi filia, ætate & forma longè florentiſsima, Edouardo nuptũ collocaret̃. Quæ equidem affinitas magno deinceps Anglo uſui fuit, quippe quæ ad illum Flandrorũ animos aduerſus Francos cum primis, ut infrà declarabit̃, adiunxit. Porrò fœdus inter ipſum Anglum & Francum antè percuſſum nõ diu inuiolatũ permanſit: quoniã eo anno qui fuit humanæ ſalutis MCCCXXVIII, noua cauſa redintegrandi odij incidit, unde magnarũ ducta ſunt initia rerum, quæ iam tum utruncꝫ populũ ſolicitũ habere cœperunt, ac nunquã poſtea exitũ habuere: nàm cùm Carolus Pulcher, qui id temporis uita exceſſerat, reliquus unus ex ſtirpe regia uirili fuiſſet, inde factũ eſt, ut diſceptatio de principatu Frãciæ orta ſit, quæ adhuc ſub iudice eſt, cùm Anglus regnum illud uti certam maternam hæreditatem ſibi uenire contenderet, contrà Francus idipſum ſe iure quamoptimo poſsidere affirmaret.

Quoniam autem ad hunc locum peruentum eſt, non alienum eſſe uidetur, de origine huius magnæ controuerſiæ proponere, ut hiſtoria nihil non in re etiam ambigua, ſi fieri poſsit, planum faciat. Philippus Pulcher rex Franciæ, tris ex Ioanna uxore creauit filios, Ludouicũ Hutinum, Philippũ Longum, & Carolum Pulchrum: filias uerò duas, unam, quam infantem mors rapuit, & alteram Iſabellam nomine, quæ nupſit Edouardo ſecundo regi Angliæ, ex qua natus eſt Edouardus tertius, de quo nunc ſermo eſt. Illi tres filij deinceps regnarunt. Succeſsit Philippo patri Ludouicus: is ex Margarita priore uxore, filia Roberti ducis Burgundiæ, Ioannam filiam ſuſcepit, quæ deinde data fuit in matrimoniũ Ludouico Eburouicum comiti, ſed nullis ex ſe genitis liberis, haud diu ſuperſtes fuit. alteram uxorẽ Clementiam nomine, filiam Martelli, qui pater fuit Roberti Siciliæ regis, moriens grauidam reliquit, quæ puerum peperit, cui nomen Ioannes eſt impoſitum, qui pauculos dies uixit. Poſt hunc Ioannem, regnat Philippus Longus, quamuis nõnullis inclamantibus regnum Ioannæ Hutini filiæ deberi, id quod Odo Burgundiæ dux auunculus puellæ cum primis faciebat: plus tamen uis potuit, quàm ius. Philippus deindè poſt annum quintũ, quàm regnũ occuparat, ſine liberis morit̃. Poſtremò Carolus Pulcher regnũ obtinuit, is ſeptimo pòſt anno mortẽ obiuit, relicta Ioanna uxore grauida, quæ paucis pòſt diebus filiam nomine Blancham

enixa

enixa eſt, quæ ſtatim patris fatum ſecuta eſt. Per hunc igitur modũ, regia uirilis ſtirps Philippi Pulchri in Carolo filio defecit, ex quo de regno inter Francum & Anglum contentio orta eſt, quæ, ut antè diximus, etiam nunc ſub iudice reſtat. Edouardus enim rex ſibi ut legitimo hæredi Franciæ regnũ uenire cõtendebat, quòd ipſe ſolus ex ſtirpe regia eſſet, qui Philippũ Pulchrũ auum maternũ proximo cognationis gradu attingeret, utpote qui ex Iſabella eius filia genitus eſſet. Quocirca primo quoq; tempore per legatos, cum Francis principibus egit, uti ſe regem dicerent: ſed legati nunquã gratè auditi, domũ re infecta rediere, cùm ipſe ſtatim pòſt ſe utriuſq; regni & Franciæ & Angliæ regem appellare cœpit, aliquãdo armis, quam iure nõ poterat, recuperaturus hæreditatem. Quo quidem titulo etiam nunc Angliæ reges ſic utuntur, ut ne ſcripto quidem quotidianóue ſermone uocentur aliter. At Franci qui iniuriã filiæ Ludouici Hutini regis paucis antè annis factam pro iure habebant, prædicantes iam inde à principio ſuorũ regum, lege exceptum eſſe, ne regnũ Franciæ ullo unquam tempore fœmineo ſexui deberetur, Philippũ Valeſium filium Caroli Valeſij, qui Philippi Pulchri frater fuerat, regẽ fecerũt, quem memoriæ proditũ eſt Flandros finitimos populos illudentes, regẽ repertũ extra iocum appellaſſe, tanq; nõ iure creatum. Hinc colligere licet, nullam fuiſſe ab initio legem apud Francos, qua uetitum eſſet, regni hæreditatem mulieribus uenire, id quod teſtimonio Odonis Burgundionis ducis potiſsimũ comprobatur, qui, ut ſuprà oſtendimus, magnopere reclamauit, cùm Philippus Longus eſt rex creatus, nec prius à negotio deſtitit, quàm Longus locata illi filiarum maxima, & comitatu Burgundiæ nomine dotis dato, in ſuas traxerit partes. Illud item ueriſsimũ eſſe atteſtatur Flandrorũ ſcomma in Valeſium uulgi ſermone iactatũ, quòd ille fortuitò, nõ iure ad regnum perueniſſet. Atq; ita recens cõmentũ fuiſſe uidetur, quo Edouardus regno Franciæ eſt fraudatus, quod quemadmodũ ille tam iure ſibi quàm qui optimo, repetebat, ita nũc Angliæ reges non iniuria repetere uident. Sed unde digreſsi ſumus, reuertamur.

Per idem tempus Robertus rex Scotiæ occidit, cui Dauid filius ſucceſsit: is formidans potentiam Edouardi, & tædio longi belli affectus, quo nouerat Ioannem Baliolum & patrem Robertum preſſos longè miſerrimam egiſſe uitam, confeſtim legatos de pace ad Edouardum qui tunc Northantoni erat, miſit. Audiuit rex legatos libenti animo, & quia iam tum Scotico bello Gallicũ anteuertendũ decreuerat, de ſui familiaris ſenatus ſententia, dedit pacem Dauid regi, ac ſimul eidem Ioannam ſororem locauit. Quod fœdus ut parum honorificum nonnulli ex optimatibus, quibus iuſtitia cordi erat, minimè probarunt, periniquũ eſſe prædicantes, ut Dauid regnum Scotiæ obtineret, quod Robertus eius pater contra ius faſq; occupaſſet. Atq; ita demum ceſſatum eſt ab armis inter Anglum & Scotum, poſt annum trigeſimũ, quàm Ioannes Baliolus rex Scotiæ ab Edouardo primo uictus, regno eſt priuatus. Eodẽ anno moritur Gualterus Cantuarienſis antiſtes, poſt annũ quàm ſedere cœperat, XV. cui ſucceſsit Ioannes Stretfordius Vintonienſis epiſcopus, ordine antiſtitum Cantuarienſium quinquageſimus, uir tam pontificij quàm ciuilis iuris peritiſsimus. Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCXXIX, rex conciliũ ad Sariſberiam cõuocauit, quo in concilio poſteaquam ex patrũ conſenſu, permulta quæ è republica erant, partim correcta, partim conſtituta

ſunt,nouiſsimè autē Ioannes regis frater cognomēto Helthamius Cornubiæ, & Rogerius Mortimerius Merchiæ Vualliæ comites facti ſunt. Dum ita Edouardus ad res ſuas domi conſtituendas incumbebat, Philippus rex Franciæ ab eo poſtulauit, ut ſibi iuſiurandū nomine poſſeſsionis Aquitaniæ, & Pontiui daret. Quocirca ille in Ambianos profectus,ubi Philippus erat, in uerba eius, prout eſt mos, iuratus eſt: exin de locis quæ Carolus Valeſius Philippi pater aliàs Edouardo primo regi ademiſſet, nec reddita eſſent, coràm pauca pro ſuo iure locutus,quamobrē Francus ſuū animū perſpiceret, in Angliam redijt. Anno illo ipſo Ioānes Cantuarienſis antiſtes ſuorū ſacerdotū conciliū habuit Londini, in quo poſtquā pleraq; uiolata expiata ſunt, atq; alia multa ad modū priſtinū à patribus olim inſtitutū redacta ſunt, quibus res ordinis cōmodiorem in ſtatū peruenirēt,omnes generatim qui mortē Gualtero Stapyltono Exonienſi epiſcopo machinati eſſent, eúq; percuſsiſſent, ex Chriſtianorū cœtu eiecti ſunt. Hunc Gualterū,ut diximus in uita Edouardi ſecundi, Londinenſes ſecuri percuſſerūt,qui fortè præſenſerat ſe nō poſſe diu ſaluo capite,ſuis ſeruire principibus,idcirco antè duo multorū ſeculorū opera Oxonij fecerat,in quibus ſcholaſticorū collegia collocauit. Iſtorum alterū Exonienſe collegium,alterū Ceruina aula nuncupať. Rex interea conciliū Vintoniæ habet,quo in cōcilio Edmundus comes Cantij eius patruus proditionis inſimulatus damnať capite,quòd nōnullos de nobilitate cōcitaſſet,qui, uti ſuprà memorauimus,Edouardū fratrē clàm è carcere ducerēt, ac in adminiſtrationem regni reſtituerent. Quare ille urgente Iſabella regina matre regis,quæ cum homine apertas habebat inimicitias,paucis pòſt diebus ſecuri percutitur. Anno deinde qui ſecutus eſt, qui fuit humanæ ſalutis MCCCXXX, & cùm regnare Edouardus cœpit IIII,Philippa regina peperit filiū,quem Edouardum pater nominauit:moris eſt enim tam regum,quàm priuatorū Anglorū, ut pater in filio maiore natu plerunq; ſuum renouet nomen. Eodem tempore Thomas ſeu Mauritius Barcleienſis unus ex percuſſoribus Edouardi ſecundi, captus in Gallijs, in Angliā ducitur,ac merito ſupplicio afficiť. Item Rogerius Mortimerius comes Merchiæ Vualliæ à proditionis ſcelere non abeſſe cōpertus, pari pœna mulctatur. Rex interim ueſtitu incognito in Gallias profectus,illic nōnullas ædes ſacras uoti nomine uiſendi cauſa,aliquot dies peregrinatus eſt.

Dum hæc in Anglia gerebantur, Edouardus filius Ioannis Balioli qui rex Scotiæ fuerat,cui diximus in uita Edouardi primi,Carolum Valeſiū Philippi Pulchri fratrem locaſſe filiam,qui toto eo tempore ex quo pater regno ſpoliatus fuerat,in Gallia exularat,tum demū fretus ope Philippi regis Franciæ uxoris fratris,in ſpem recuperandi regni Scotici non incertam uenit,atq; comparata nō parua militum copia,in Angliam traiecit,ut partim tentaret,an rex permitteret ſe per Angliam iter in Scotiam habere,quod ualde cōmodum eſſet,partim uerò ut in ſocietatē belli adduceret aliquot principes regni, qui eodem tempore poſt eiectū Ioannem regem, poſſeſsiones in Scotia amiſerant, quorum ſanè in numero cum primis erat Henricus Bellimontenſis comes Atholiæ,& Ricardus Talbotus,ambo ſummæ uirtutis uiri. His itaq; cum nonnullis alijs Edouardus ſibi copulatis,maiore cum fiducia adit regem, oratq;, ut permittat ſe per Angliam in Dauid regem exercitum ducere,atq; id pollicetur ſine ullo maleficio ſe facturū. Rex cognita eius poſtulatione, rem ad fami-

liarem

liarẽ ſenatũ detulit, ut quid ille agendũ argumentaret̃, audiret: qui interim cœpit ancipiti cura ſolicitari, quòd diu antea eum pœnituerat icti fœderis cum Dauid, cui nullo iure regnũ Scotiæ debebatur, & idcirco ægrè patiebat̃ illũ regnare: contrà cogitabat, ſi Dauid regno pelleretur, illud malum illi fore cõmune cum Ioanna ſorore eius uxore. Vicit deniq; de ſenatus ſententia, fraternæ charitatis affinitatisq; uinculũ, negauit enim rex ſe daturũ iter: noluit tamen, quemadmodũ potuit, Baliolum ab incœpto deterrere, quippe qui nõ inuitus ſinebat Scotũ bello peti, quem ipſe per hunc modum iam debilitatũ tandem aliquando ſub imperiũ ſuum redigendum ſtatuerat. Baliolus accepto reſponſo, & cognito, etſi obſcurè taciteq;, regis animo, conducit undiq; naues, atq; in Scotiam nauigat, qui in Fortheam delatus, ubi littus attigit, ecce conſpicit raros milites quaquauerſum diſpoſitos, qui oram maritimã tuerentur: qua re cognita, quia hoſtes pauci eo in loco erant numero, cùm alij alibi aduentũ eius obſeruarent, præceſſerat enim fama aduentus Edouardi, quamprimũ in terrã deſcendit, atq; dum primi egreſſi cum hoſte pugnant, reliqui omnes tutò deſcendentes, pugnam redintegrant. Hîc magna contentione dimicatũ eſt, cùm illi ea in re uictoriam celerem, & iſti ſuam ſalutem conſiſtere animaduerterẽt. Sed rem obtinuere Baliolani: nanq; Scoti poſt multa accepta uulnera pedem retulere, hoſtem ueniſſe paſsim clamitãtes. Baliolus eo ſucceſſu animo elatus, Fanum Ioannis rectà petit, ad oppugnandumq; aggredit̃. Ad hunc clamorem fit concurſus adeò frequens, ut breui tempore Patritius Doumbar, & Donaldus Marriæ comes, qui regni gubernatores erant, quòd Dauid rex eſſet ætate admodũ puer, cum reliquo exercitu adfuerint, confeſtimq; ad hoſtes properarint, qui caſtra in proximis tumulis, ſecundum Ernam flumen, ad Duplynũ uicum, metati erant. Hîc commiſſo prælio, gubernatores qui omnia negligenter curarant, multitudine freti, profligantur, amiſsis ex ſuis amplius ſexdecim hominũ millibus, in quibus fuit Donaldus alter dux, cum bene multis equeſtris ordinis uiris. Baliolus tanta potitus uictoria, protinus de principũ Anglorum ſententia, Fanum Ioannis rurſum inuadit, nulloq; negotio capit, qui uidens rem incipere melius ire, quàm putarat, ſe Scotiæ regem dicit.

Hæc ubi rex Edouardus accepit, ualde gauiſus eſt, quòd ueniſſe tempus putaret, cùm Scotos ſubigeret: ſed ut ne ſibi crimini daretur, ſi bellum tentaret, cœpit prædicare palàm Scotũ nõ eſſe ſecum in fœdere, quòd ſe inſciente, qui id temporis legitimam ætatem non ageret, illud factum fuiſſet. Atq; ita fracti fœderis culpam delendo, in Scotiam contendit: qui ubi Beruicum peruenit, oppidum obſidione cingit, ac interdiu noctuq; continenter urgendo reſpirare non ſinit. Erat loci præfectus Alexander Setonus uir ſingulari uirtute, qui oppidum fortiter defendebat, cùm Andreas Morauius qui Donaldo comiti nuper interfecto ſurrogatus fuerat gubernator, regis Edouardi ab obſidione auertendi cauſa in Angliã incurſiones fecit. In hunc rex Baliolũ qui ad eũ paulò antè uenerat, miſit, qui leui prælio apud Roxburgum facto, Andream cepit, fuſo aut cæſo omni eius comitatu. In Andreæ locum Scoti principes Archibaldũ Stuartũ, uirum æquè fortem ac prudentem ſubſtituunt. Is magnis repentè inſtructis copijs, oppidanis ſubſidio uadit, qui Deum uiolati fœderis ultorem inuocans, cum hoſte ad Halydonũ montem proximũ confligit, ac demum uincit̃. Rex Edouardus parta uictoria, Beruicũ reuertit̃, acriusq; quàm

antea urget. Tum oppidani deſperato ſubſidio, incolumitate pacta, ilicò ſeſe dediderũt. Conciderat in ea pugna à Scoto infinitus hominũ numerus, & præſertim nobiliũ, in quibus fuit ipſe Archibaldus cum Iacobo Alano & Ioanne fratribus, item Alexander Bruſius Carictæ, Hugo Roſſenſis comites. Captiuorũ numerus penè par. Secundum hanc cladem acceptam, Alexander Setonus datur collega in procuratione regni Patritio. Ii uidentes res domi in ſummo ubiq; uerſari periculo, ut conſeruarent Dauid regem uix tum decem natũ annos, cum Ioanna ſponſa in Galliam miſerunt, qui apud Philippum regem uſq; eò eſſet, quoad idoneus foret per ſe obire bella. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCXXXIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, VII. Cæterum autores habeo, aliam huiuſce belli cauſam fuiſſe, & eam omnino ueriorem, qui tradunt Edouardum regem ideo bellum feciſſe Dauid regi, quòd ille pernegaſſet more maiorũ, in eius uerba iurare, ut ne per id Anglũ terræ Scotiæ dominum ſe agnouiſſe fateretur. Sic Edouardus recepto oppido, ac alijs poſtea locis de Scoto captis, Baliolũ quem ſibi iureiurando obligauerat, præfecit, cum Ricardo Talboto, relictoq; exercitus robore in Scotia, ipſe cum paucis Londinum uictor belli redijt.

At Baliolus rebus ſuis ſtrenuè uacans, ad Ioannis Fanum conuentũ facit, quò bona nobilium pars conuenit. Hîc poſt nouum regni ſtatum de concilij ſententia rectè collocatum, generatim omnes ei iuſiurandum dederunt. Quo facto, Baliolus regionem obire, loca paſsim præſidijs firmare, & deniq; ubiq; regnare cœpit, cùm gubernatores nullam morã interponendã rati, conflato repentè nouo exercitu, hoſtes adoriunt̃. Fuit certamen diu anceps, ad ultimũ Angli ſingulari prælio profligantur, cæſis ad magnum utriuſq; partis numerum militibus. Capti Anglorũ permulti, & in ijs Ricardus Talbotus, qui poſtea permutatione Andreæ Morauij miſſus factus eſt. Rex allato male geſtæ rei nuntio, in Scotiam ſuorum cædem ulturus aduolat, ſimul terra ſimul mari copijs ductis, quanquam maritimarũ pars aliqua tempeſtate perijt. Fuit Edouardus totum fermè annũ in Scotia, qui affectis magnis paſsim ſtragibus aduerſarijs, maiorem partem in ditionem ſuam reduxit: quibus rebus feliciter confectis, poſtquam à populo iuſiurandũ eſt datum, in Angliam reuertitur, ducitq; ſecum Baliolum, cuius fidem nondum ſatis exploratã habebat, commiſſa rerũ ſumma Ricardo Talboto, & Dauid Cumino Atholiæ comiti. Scoti poſt hæc, qui in altera parte erant, ſibi Robertũ Stuartum & Ioannem Ranulphum gubernatores conſtituunt. Illi libertatis cupidi, ſtatim nouis rebus ſtudentes, cum Cumino loco idoneo congreſsi, eum interficiũt, exercitũ profligant. Qua re nuntiata, rex Edouardus cum Baliolo in Scotiã accurrit, qui latè hoſtes ſeſe in ſyluas & paludes more patrio abdentes, multa cum cæde perſecutus, oppida amiſſa recipit, ac diruta reparat, muriſq; deintegro aut cingit, aut foſsis cõmunit, in quibus fuere Fanum Ioannis, atq; Andreæ, Cuprum, Aberdonia, Douſermilis, ac arces nõnullæ, eaq; omnia loca præſidijs firmat, ratus ſatis prouidiſſe ſe, ut ne Scotus poſthac poſſet ſeu auderet ab officio diſcedere. quo facto, quia multis de cauſis in Angliam reuocabatur, Baliolũ in Scotia ſibi relinquendum ſtatuit. Eſt deinceps aliquandiu uariè dimicatum, modò fortuna in unam, modò in alteram partem inclinante, donec ad extremum Baliolus amiſsis partim ui, partim proditione multis locis, & urgente

fame

fame,ac paſsim dominãte,cœperit ſibi timere, animaduertẽs nullo pacto poſſe ſe Scotorũ ſtudium habere,quare ſibi neceſſariò ad Edouardũ redeundum putauit,cùm eodem tempore,hinc orante Ioanna ſorore Edouardi, illinc Benedicto duodecimo Romano pontifice Scotorum precibus moto, eorumq; calamitatẽ miſerato,intercedente tanto certamini,atq; iubente,ne ultra utrinque arma mouerentur,induciæ aliquot menſiũ datæ ſunt. His demum rebus ita compoſitis,Dauid rex domũ ex Gallia reuertitur,qui regnum ſuum pariter bellis ac rectorũ incuria,penitus deuaſtatum inuenit, id quod fecit, ut nihil ei deinde potius fuerit,quàm ſtudere,ut pacem ab Anglo modis omnibus impetraret,ne rurſus in tam exitiale incideret bellum.

Edouardus interim Londinum reuerſus cauſa habendi delectus,neruoſq; belli cõparandi, quod celeritatis indigere uidebatur, ne poſt finitas inducias, procraſtinatio ſuis malo foret,concilium cõuocat,cauſam belli exponit, auxilium quærit.Patres audiunt,& pro tempore & negotio pecuniam decernunt in rem bellicam.Poſt hæc & alia multa ex Reipublicæ uſu conſtituta, placuit prouidere,ne opes quæ merciũ uſu in dies ſingulos in inſulam inferebantur, aliquando diſsiparentur:itaq; lege exceptũ eſt,ut nemini homini neq; Anglo neq; externo liceret in poſterũ tempus aurum,argentum cælatum ſiue ſignatum,de regno in continentẽ exportare.Quo factum eſt, ut mercatores extranei mercium ſuarum pretia coacti ſint in alias merces inſumere.Decretũ iſtuc etiam nunc ſeruatur,perpetuatum uti regno utile ab alijs qui ſecuti ſunt regibus.Dein publicè demonſtrantur multorum in Rempublicam merita, quæ eis magnæ laudi,magnoq; decori eſſe deberent.Quare illis noui honores dantur,& ante omnes,reuerentiæ cauſa,Edouardus regis filius fit princeps Vualliæ & dux Cornubiæ,atq; ſex creantur comites,id eſt,Henricus filius Henrici Lancaſtrij Derbij,Gulielmus Bonnus Northãtoni,Gulielmus Montacutus Sariſberiæ, Hugo Andlaius, ſeu Audellus Gloceſtriæ, Gulielmus Clyntonius Huntyngtonæ,& Robertus Offordius Suthfolchiæ.Fuit is annus cùm ipſe Edouardus regnare cœpit,x.& ſalutis,MCCCXXXVI,quo Ioannes regis frater comes Cornubiæ paulò antequam illud concilium haberetur,in Scotia cùm fuerit aliquot dies in morbo,interijt.Eodem etiam in concilio,Henricus Lancaſtri comes,factus eſt Aquitaniæ præfectus, quò haud ita multò pòſt, cum bene magna armatorum copia profectus eſt.

Per idem tempus,Robertus Atrebas tranſiuit ad Anglum,cuius alienationis cauſam,ut more noſtro planiorem faciamus,ab ouo, ſicut aiunt, incipiendum ducimus.Robertus Atrebatium comes uir fortiſſimus,de quo ſuprà nõ uno in loco meminimus, genuit ex ſe Philippum & Mathildem : hæc nupſit Othoni Burgundiæ comiti, ille ante patris obitum uita exutus reliquit Robertum filium, de quo nunc ſermo habetur. Exin Roberto comite in pugna Curtracenſi cum Flandro facta, interfecto, Philippus Pulcher rex Atrebatium comitatum Othoni Mathildis uiro dedit,tametſi reclamante Roberto, hæreditatem à Roberto auo paterno & diuino & humano iure ſibi uenire debere. Sed uis plus ualuit, ſic, ut iudices poſtea de re controuerſa cognoſcentes,regis præiudicium ſecuti,& contrà atque ius poſcebat, ſecundum Mathildem ſententiam tulerint.Cœpit Robertus magis inde apud ſuos queri atque indignari,quòd amitæ quam dote tantum contentam iura uolunt,cùm ſtirps

uirilis ſuperſit,perperàm ſuus auitus principatus eſſet attributus. Haud longo pòſt tempore cùm Valeſius Philippus ad regnum euocaretur, Robertus eius cum primis cauſam aduerſus Anglum regnum Franciæ repetentem acriter defendit,idq; fecit,partim quòd eius ſororem in matrimonio haberet, partim uerò quòd confideret futurũ,ut autoritate regis,tandem aliquando ſuum reciperet comitatũ. Sed contrà accidit: Valeſius enim Mathildi apertè fauens, nullo pacto eſt paſſus rem utcunq; iudicatam reſcindi. Robertus ex ea cauſa, alieno tum à Franco iam animo fuit,& uxore ac duobus filijs Ioanne & Carolo relictis, ad Edouardum profectus eſt, quem ille quòd honeſto loco natus eſſet,liberaliter accipiens,magno in honore habere,ad omniaq; ſua conſilia adhibere cœpit,ac non multò pòſt Richemondiæ comitatu donauit. At Robertus ex illo,dies noctesq; non ceſſauit Anglo perſuadere,ut Franco bellum faceret,atq; ita iniuriam ultus eſt. Hæc Edouardo de bello iampridem cogitanti accidere uiſa eſt facultas bene rei gerendæ,qui quamprimùm bellum ipſum ſumendum,& eius initium in Flandria faciendum ſtatuit:nanq; Guidoni comiti in carcere apud Francos mortuo,ſucceſſerat Robertus filius natu maior, ingenti pecuniæ ſumma à Franco mulctatus,quem Ludouicus ex filio nepos ſecutus eſt. Is cùm pecunia factæ redemptionis ab auo debita nondum Franco perſoluta eſſet,& ob id populũ uexaret exactionibus uſq; eò, ut iam grande æs alienum tam locupletes quàm pauperes iuxtà fecerint, ſubitò principatu deijcitur,ad Philippumq; Valeſium regem cum uxore & liberis confugere cogitur. Tum Flandri certò ſciẽtes rem ſibi cum Franco breui fore, Iacobũ Arteuillam hominem ſumma audacia,cæterum ſordido loco natum,qui Edouardi rebus enixè ſtudebat,ducem eligunt.

Initio inſequentis anni Benedictus pontifex Romanus audiens tantã belli molem impendère inter Anglum & Francum,qui de iure regni Franciæ,deq; imperio ſummè contenderent, miſit duos legatos ad Edouardum regem in Angliam, qui cognita controuerſiæ cauſa, redirent ad Philippum regem in Gallias,& pacem,ſi fieri poſſet,inter eos facerent. Ii poſtquam cum Anglo de compoſitione agitarunt, in Galliam pergunt, atq; cum Philippo conferunt, quibus conditionibus controuerſiæ ſedandæ ſint. Adfuere ſimul ex Anglia Ioannes Cantuarienſis & Ricardus Dunelmenſis antiſtites, miſsi ab Edouardo. Hìc tametſi legati pontificis maximè conati ſunt ſua autoritate res terminare, pax tamen conuenire non potuit, Franco non ſe accepturum, ſed daturum conditiones pacis palàm proclamante. Atque ita legati infecto negotio,ad pontificem redierunt. Cantuarienſis uerò cum Dunelmenſi epiſcopo in Flandriam proficiſcitur,illic expectaturus, dum rex ueniat, quem interim per literas,de rebus cum Franco agitatis certiorem facit, populumq; confirmat,eius beneuolentiam humanitate & largitionibus Edouardo modis omnibus conciliando.

Edouardus ubi cognouit Francũ ad nullas per pacificatoriã pontificis Romani legationem,æquas pactiones deſcendere,tum demum armis repetendũ iudicat,quod ab hoſte contra ius faſq; negabatur,&ad id ocyus obtinendum ex iuſtitia ſpem bonam animo concipiebat,quandò ipſe,ut prædicabat, non inferre,ſed propulſare iniuriam cogebatur: ſic paraturus magnum bellum cum ingenti claſſe quamprimùm in Flandriam traijcit, & ut ne Flandris ul-

la

la ſuſpitio ex ſuo aduentu oriatur, ſecum Philippam uxorem ducit, ut illa apud eos quaſi obſidis nomine ſit:qui ubi Anuerpiã peruenit,ſumma omniũ principũ uoluntate accipitur,cum quibus primùm de bello inferendo Gallis agitat,deinde Annoniam petit,atque Gulielmum comitem ſocerum rogat,ut conciliatis ſibi Flandrorũ animis,in ſocietatem belli contra Francum ueniat. Non abnuit Anno, qui data acceptaqꝫ fide, unà bellum continuò comparat. Cuius rei poſtquam rumor increbuit, ſtatim omnes finitimæ ciuitates præter Tornacenſem & Cameracenſem,quæ in fide Franci regis permanebant,ad ambos certatim ex ciuibus ſuis, legatos mittunt,qui ſuam operam,laborem, officium,ſtudium,ad omnem euentum polliceantur. Rex concilio aduocato, poſtquã de ſumma rei deliberauit,ita legatis reſpondit: Ego ſimul mea,ſimul ueſtra cauſa huc ueni,ut aliquam rationem inter nos iniremus, qua ipſe meã hæreditatem reciperẽ,& uoſmet malis leuaretis,quibus nunc uexamini. Quæ incõmoda & iniuriæ à Franco duntaxat proficiſcũtur:ille etenim pernegat mihi reddere,quod materno iure debetur:uobis negotium exhibuit, quod cum ueſtris comitibus habetis. An putatis aliam ob cauſam, Roberto comiti eum olim millia aureorum ducenta redemptionis nomine imperaſſe,niſi ut per id, ueſtras abſorberet fortunas?quandò ipſe Robertus minimè ſoluendo erat,id quod poſtea accidit,cùm Robertus primò, & Ludouicus deinde ad eam mulctam ſoluendam uos cogere tentarunt. Præſtat igitur arma capere,ſi in ea libertate quam à maioribus accepiſtis,manere,quàm Francorum ſeruitutẽ perferre malueritis,cùm præſertim certa fiducia confidere poſſimus uictoriã nobiſcum fore,quòd noſtræ uires non ſunt infirmæ, quòd auxilia ex Anglia, ex Germania licet arceſſere. Proinde ueſtros principes meis uerbis iubete bene ſperare,ac bono eſſe animo, & ſimul eos hortamini,quod ſpõtè ſunt polliciti, nauiter præſtent,certũ habentes me nihil cõmuni conſilio acturũ. Ad hæc adiungit, ut quæque ciuitas certum militum numerũ cogat, ad ſeqꝫ ducat, cùm opus fuerit. Dimiſſa concione, cum ſingulis ciuitatibus fœdus icit, gratias agit,& legatos muneribus donatos domum remittit. Flandris ita in ſocietatem belli adſcitis,& ad amicitiam iunctis,deinde Ludouicum cognomento Bauarum Imperatorem in ſuas partes ducit. Ille continuò copias congregat,& ut Edouardo gratum faciat,eum uicariũ imperij facit:quod munus Anglus non abnuit,ſed obire noluit, ne Benedicto pontifici diſpliceret, quia Bauarus eius inimicus erat. Dum Edouardus Anuerpiæ moratur,Philippa uxor filium peperit,quem Leonellum appellauit. Fuit is annus cùm regnare cœpit XII, ac humanæ ſalutis MCCCXXXVIII.

Iſta omnia Philippus facilè intelligebat,eruditus in ſingulas horas & literis amicorũ & nuntijs: quamobrẽ maiorem Flandriæ motũ expectans, ex omni Gallia,ac uſqꝫ à Scotia,copias quãcitiſsimè poteſt,quærere,cogere præſidia incipit:item belli duces rerum geſtarum fama claros ad ſe euocat,in quibus fuere Ioãnes Boëmiæ, Ludouicus Nauarræ reges,Ioannes Britannus dux, cum Rodulpho Lotharingo,atqꝫ nõnullis alijs,adeò ut breui millia armatorũ centum cõuenerint. Dum uterque rex nouas amicitias ſibi conciliant,& ueteres confirmantes auxilia parant, in Aquitania fit belli initium: nam Carolus Alenconij comes Philippi frater, Anglicos fines excurſionibus uexare primus cœpit. Qua re permoti Angli, in Santones egreſsi, Paracolum oppidum

capiunt, agros circa populantur, incenſis paſſim ædificijs, aliquotq́; ſequundis factis prælijs, bellum continuant, cùm alia parte Philippus claſſem mittit, quæ omnem Angliæ oram infeſtam reddat. Ea primò Vectam inſulam petit, quò cùm prohibente uento, accedere non poſſet, rectà, maioris prædæ faciendæ cauſa, in Suthantonenſem portum ſe appulit. Hîc Franci in terram ſeſe eijciunt, ac oppidum diripiunt, inde ad oram inſulæ occidentalem curſum tenentes, eam pari modo hoſtiliter deuaſtant: ſed dum in terram aliquot egreſſi, longius euagantur, ſubito incolarum concurſu circumuenti paſſim obtruncantur, aliquot etiam naues minores quæ decreſcente Oceano, in ſicco littore reſederant, captæ ſunt, reliquæ naues cum præda domum ſe receperunt. Atque tale fuit Gallici belli initium.

Edouardus parato interim ingenti exercitu, acceptisq́; auxiliarijs copijs à ciuitatibus, unà cum obſidibus, qui pignora eſſent beneuolentiæ, ac datæ ab eis fidei, ut ſigna ueris prima apparuerunt, Tornacũ proficiſcitur, & quia urbs munitiſſima erat, ne terat tempus, per uim expugnando, Cameracum contendit, præmiſſisq́; nuntijs ad oppidanos, ut quæ imperaret, facerent, eos ex timore ſummiſſiores fore ſperabat. Verùm tantum abfuit, ut Cameracenſes fuerint dicto audientes, ut freti præſidio Francorum, quod intus erat, portas clauſerint. Tum Edouardus iudicans oppidum inimiciſſimum à tergo non relinquendum, propius accedere ac oppugnare conſtituebat, cùm Anno & Atrebas comites admonuerunt, negotium præ bello in Francum iam ſumpto, minimi omnino momenti, non eſſe tunc curandum, ſed illud gerendũ, ad quod maturandum milites paratiſſimi eſſent, cùm periculum eſſet, ne ſi retardaretur, eorum animi elangueſcerent, remitterentq́; uirtutem. His rationibus rex adductus, oppugnationem dimittit, atque fluuium Scaldam traijcit, conſtitutumq́; iter facere pergens, Peronã uerſus, quod eſt Veromanduorũ oppidũ, proficiſcitur. Dum eò properat, nuntiatur Philippum Sommam flumen traduxiſſe copias, atque non procul conſiſtere: igitur rectà uia ad hoſtium caſtra contendens, millia paſſuum circiter tria, locum caſtris idoneum capit, poſtero die per nuntios hoſtem qui ſtudio pugnandi ardere uidebatur, ad certamẽ inuitat. Francus dehortantibus ſuis heroibus, & multis argumentis docẽtibus, non præſtare offerre ſe periculo & niti multitudine militũ, noluit ad manus uenire, ſed unde uenerat, retro abijt, fortaſſe intelligens, in tanto negotio minus omninò externi militis, cuius maior pars in exercitu erat, uiribus cõfidendum, & idcirco pedem referendum, cùm cuiuſuis hominis ſit interdum errare, cæterum in errore permanere tantum inſipientis. Qua re cognita, Edouardus qui feſtinando nullum deſidiæ quietiq́; locum relinquebat, ut hoſtem armis & non obſidione premeret, & ob id magnos cõmeatus nõ parauerat, Anuerpiam reuertitur, ac inde non multò pòſt relicto exercitu cum Philippa uxore Gandaui, in Angliam redit, ad parandum in militem ſtipendium, cæteraq́; curanda. Fuit is annus quo rex in Angliam redijt, XIII cùm regnare cœperat, & ſalutis MCCCXXXIX. Tum conuocato ad Vueſtmonaſteriũ concilio, ita egit, ut eius autoritate imperatum ſit populo tributum, quod ſtatim cuncti ſoluerunt, præter ſacerdotes, quibus parſum eſt, quò aliàs illi ampliores erogarent pecunias.

Interea in Flandria, quæ id temporis belli adminiſtrandi, ſuſtinendi, propulſan-

pulſandi principatum tenebat, poſt diſceſſum Edouardi, Gulielmus Sarisberienſis & Robertus Suthfolchiæ comites, cum parua manu militum, oppidū Inſulam quod Francus cum Betunia, & Aduaticis, nomine pignoris, ob non perſolutam mulctā olim Roberto comiti indictam, adhuc tenebat, oppugnatum eunt, atqꝫ uno tēpore obſidione pariter ac oppugnatione opprimere incipiunt. Oppidani miſſis celeriter ad Philippū nuntijs, auxiliū petūt, quod ille opportunè tulit. At Angli qui temerè ſe inter hoſtes coniecerant, ubi ſubſidiū oppidanis ſubmiſſum eſſe cognouerunt, deſperata oppugnatione oppidi, in fugam uertuntur, & amiſſo magno militum numero, comes Sarisberienſis capitur. Eſt eodem tempore par clades à Franco accepta, ſiquidem claſſis Anglica ſecundum oram Bononienſem delata, noctis ſilentio bonam militum partem in terrā exponit. Ii derepentè ſuburbanos uicos incendūt, prædas agunt, dum eodem temporis puncto, reliqui naues aliquot quæ in anchoris conſiſtebant, capiunt, & abducunt onuſtas frumento, ac machinis bellicis. Atque ita tam mari quàm terra quotidie incurſionibus utrinque decertabatur, cùm Edouardus in Anglia nouum militum ſupplementum parabat, cum claſſe, ad uehendum in Flandriam militem. Quod ubi Philippus per exploratores cognouit, claſſem quadringentarum nauium, quas ex omni littore Gallico collegerat, in Flandriam præmittit, ut Edouardum uenientem littore arceat. Huic ingenti claſſi præfecit Hugonem Quieretum, & Nicolaum Bochettum, uiros rei nauticæ peritiſſimos. Illi idoneam tempeſtatem nacti, ubi ad oram Flandricam delati ſunt, portum qui contra Cluſas oppidum eſt, & ad Angliam ſpectat, occupant, ac littus omne diſpoſitis nauibus tenent, ut mox claſſi Anglicæ interceptæ, aut fugatæ, non poſſint Flandricæ naues quæ ad Cluſas erant, auxilio ire: ac ita inſtructi, hoſtis aduentum præſtolantur, obſeruant, expetunt. Atqui Anglus qui tale quid non ſuſpicabatur, ut comperit hoſtes præpropera feſtinatione portum præoccupaſſe, & nullam eſſe uiam, niſi quam ferrum ſibi patefaceret, adauget quamprimùm numerum cùm hominum tum nauiū, in pluresqꝫ dies commeatus parat: ita paratam claſſem ducentarum & ſexaginta nauium, ad decimū calend. Iulias anno ſalutis M C C C X L, ex ora inſulæ orientali, quò naues conuenerant, ſoluit, qui tota ea nocte, quæ ſecuta eſt, ſequundo uento uſus, mane luceſcente die, cōſpicit ex alto Gallicā claſſem, quæ, ut dictum eſt, portum ac littus omne prior occuparat. Qua re cognita, ilicò iubet uela deponi, atque milites ſumpto cibo, ſeſe ad pugnam expedire, ut dum ita ſe parabant, ſol qui oriens proſpectum adimebat, interim ad occidentem inclinaret. Ductores Franciæ claſſis hoſtem itidem uenientem conſpicati, ad certamen accinguntur, obuiamqꝫ procedunt: qui uix per mille paſſus extra portum in altum exierant, cùm Edouardus cum tota claſſe adfuit, datóque ſigno, ſuos ſeſe in eos incitare præcepit. Hîc ubi uentum eſt ad manus, pugnantur aliquantiſper utrinque acerrimè, donec impellente uento, qui Anglis ſequundus erat, naues Gallicæ ad littoris anguſtias ſenſim tranſcurrerint, ubi tandem uictoria ab Edouardo parta eſt, captis aut fractis omnibus ferè hoſtium nauibus. Occubuere mortem in hac nauali pugna, ſi autoribus qui ad fidem ſcribere uidentur, credimus, Franci fermè omnes, extra nobiles quàm multos captos: ex Anglis plus quatuor millia ceciderunt. Secundum iſtud ſingulare prælium, Francorum animi uehementer fracti, Anglis autem ſpes

ingens addita eſt. Rex ubi Gandauum peruenit, Flandrorum animos ob rem male geſtam ab Anglis ducibus ad Inſulam, territos maximè cõfirmauit. Philippa regina paulò ante aduentum regis, Gandaui filium enixa eſt, quem Ioannem cognomine Gandauenſem appellauit, quæ res lætitiam adauxit.

Rex Edouardus poſt hæc ad exercitũ uenit, ubi cum Ioanne Brabantino duce, Gulielmo minore Annoniæ comite (nam eius pater Gulielmus paucis antè diebus mortuus erat) Iacobo Arteuilla, ac pluribus Germanis principibus belli ſocijs, qui arma, qui equos, qui milites polliciti, ſe totos & animis & corporibus in id bellum gerendum contulerant, fœdus renouat. Quo facto, Robertum Atrebatem cum parte copiarum mittit oppugnatũ Fanum Odomari, quod ab hoſte tenebatur, qui ubi oppido appropinquauit, obuios habuit Francos, qui intus in præſidio erant, in quos dato ſigno ad inuadendum equites ſuos concitat, ipſe deinde inſtructa acie ſequitur. Non refugerunt pugnã Franci, qui non modò ſuſtinuerunt primũ equitum impetum, ſed eos loco dimouere, atq; pedem referre coëgerunt. Tum Robertus cum reliquo exercitu in hoſtem delatus, certamen redintegrauit: pugnatũ eſt ad ueſperum, ſed uter uicerit, non facilè conſtat. Non nemo tradit Francos fudiſſe primo congreſſu hoſtes, & in fuga interfeciſſe ex illis quatuor millia & octingentos, ac cepiſſe quadringentos. In annalibus uerò Anglicanis inuenio Robertũ bis in fugam uerſum, ſed ad extremũ collectis per ſuos centuriones raptim omnibus ſubſidijs, quæ huic neceſſitati reſeruarat, in hoſtes conuerſum, poſteaquã ſenſit, nec clamorem hoſtium, nec impetũ, nec tela miſſa eandem uim habere, quæ haud dubiam laſſitudinem ſignificabant, quanto maximo potuit impetu incurriſſe in Francos, & illos deniq; in fugam uertiſſe, magnamq; feciſſe ſtragem, licet beneficio noctis, Francis fugiendi ſpatium datum fuiſſet. Robertus poſtea ad Edouardum redijt, qui interea cum reliquo exercitu Tornacum profectus, urbem obſidebat, & quamuis uallum circunduxiſſet, & dies ac noctes oppugnationem continuaret, nec tamen proficiebat hilum, quòd ciues muniti ualido Francorũ præſidio fortiter ſe defendebant, cùm Philippus inter hæc Tornacenſibus opem laturus, in Atrebates copias duxit. Dum ita reges paruo inter ſe interuallo in armis ſtabant, ac ſimul de pace amici inter eos agebãt, Ioannes Anno ſiue Gulielmus eius ex fratre nepos comes Annoniæ (uter enim fuerit, ambigitur) cum ualido Anglorũ robore, ad Fanum Amati oppidum egregiè munitũ contendit, & quacunque incedit, ferro & igne omnia deuaſtat, exhaurit, urit: quò ubi peruenit, tanto impetu inuaſit, ut ui ceperit, ac diripuerit, direptumq; inuſſerit: quo feliciter ac celeriter confecto negotio, per omnem proximũ agrum excurrit, unde magnum numerũ pecoris atq; frumenti adduxit. Vrgebat interim Edouardus Tornacenſes uſq; eò, ut nihil ei oppidanorũ deditione deſiderabilius eſſe uideretur, cùm illi per legatos Philippo ſignificarunt, ſe non poſſe diutius obſidionem tolerare, niſi confeſtim ſuppetias ferret. Qua re intellecta, Francus Tornacum uerſus mouet, ac millia paſſuũ tria, ab hoſtium caſtris caſtra ponit. Fuiſſet haud dubiè paulò pòſt aliquo ſingulari certamine inter reges dimicatũ, niſi induciæ in duodecim menſes factæ interueniſſent, quarum conditiones fuerunt, ut Francus reſtitueret Anglo aliqua in Aquitania oppida belli tempore capta, ac Flandris reſiduas pecunias remitteret, ex mulcta Roberto comiti irrogata, id quod illi in primis poſtulabant.

Igitur

Igitur ſic conſtitutis ad tempus rebus, Ludouicus tandem comes in Flandriam reſtituitur, & Philippus domum repedat, cùm Edouardus Gandauũ conceſſit, ac non multò pòſt in Angliam. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCXLI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XV.

Quo tempore concilium habitum, quo in concilio bene multi locorũ præfecti, quòd officium non feciſſent, uel multa commiſiſſent, quamobrem cum populo peius actum eſſet, turpiter priuati, mulctatiq; ſunt, et in locum eorum alij ſurrogati homines multò probiores, integrioresq;. Eodem anno mortem obijt Gulielmus Meltonus archiepiſcopus Eboracenſis, cui ſucceſſit alter Gulielmus Zonchis, ordine antiſtitum tertius & quadrageſimus. Eo qui ſecutus eſt anno, Dauid rex Scotiæ aliquot derepētè cum Anglis finitimis tumultuoſa prælia fecit, audacior effectus ex noua amicitia, cum Franco conciliata: nam Philippus rex cùm uideret Anglum repetundo hæreditatem Franciæ regni, futurum in perpetuum hoſtem, putauit peropportunũ habere Scotum qui illi propinquus eſſet, amicum, qui ſibi inſtar ſagittæ eſſet, quam cum uellet, in Anglum adijceret: itaque omnis oblitus neceſſitudinis, quæ ipſi cum Edouardo Baliolo intercedebat, fœdus cum Dauid iũxit, opibuſq; enixè iuuit. Sunt deinceps Franci reges Philippi inſtitutum nauiter ſecuti, adeò ut Scotum in amicitiam acceperint, fouerint, protexerint, rem ſuam cum eo ſemper coniunctam putarint. Quo ille beneficio auctus, etiam nunc Franci regis nutu, atq; renutu, & pacē habet, & bellum cum Anglo gerit, ut qui ſemper paratus eſt, ex eius uoluntate facere id, quod patriç bono magnopere eſt: etenim Francus Scoto milite continenter utitur, item reliquos in terra Francia, libens dat mercaturam facere, habere agros, habere domicilium, conſequi honores, obtinere dignitates, perinde ac ſi Franci homines eſſent. Sed ego dixerim illam amicitiam iam inde ab initio, ab Achaio rege, uti alibi oſtendimus, contractã fuiſſe, qui ſe cum Magno Carolo coniunxerat fœdere perpetuo, ut illud poſtea non factum, ſed renouatum fuerit. Nunc ad prima redeo. Dauid non multò pòſt ſibi timēs, quamſummiſiſſimè potuit, rurſum ab Edouardo inducias petiuit, ac ſimul curauit, ut Philippus ſua cauſa miſſum faceret Gulielmum comitem Sarisberienſem, qui, ut ſuprà docuimus, apud illum captiuus erat. Quam ob rem rex Edouardus placatus, qui maioribus rebus ſimul diſtentus erat, inducias Dauid in aliquot menſes dedit.

Per idem tempus, ſubitum bellum in Britannia ortum eſt: eius belli cauſa hæc fuit. Siquidem Petro duci, de quo ſuprà ſæpe memorauimus, Ioannes ſucceſſit ex Ioanne Rufo filio nepos, qui moriēs filium dignitatis ſuperſtitem reliquit Arthurum. Is ex Beatrice priore uxore genuit Ioannem & Guidonem, & ex altera Iolantide nomine comite Montifortis ſuſtulit Ioannem. Ioannes tertius maior natu Arthuri filius dux, ſine liberis mortuus eſt. Ex Guidone uerò nata eſt Ioanna cognomento Clauda, quòd ſubclaudicaret. Hæc nupſit Carolo comitis Bleſenſis filio, ex Margarita Philippi regis ſorore procreato. Igitur Ioanne tertio uita priuato, orta eſt de principatu Britanniæ controuerſia, inter Ioannem qui iure materno comes erat Montifortis, & Ioannã Claudam. Iſta in ſenatu Pariſienſi, hæreditatem eò ſibi uenire contendebat, quòd filia Guidonis eſſet, qui ſi uiueret, ſine omni controuerſia, fratri ſuccederet. Ille è contrario affirmabat ius ſecum facere, propterea quòd eſſet cognationis gra

du propinquior Ioanni duci, ꝙ Clauda, quæ neptis eſſet, remꝗ ſuã corroborabat exemplo cauſæ comitatus Atrebatium paucis antè annis actæ. Itaꝗ iudices ad quos controuerſiæ cognitio pertinebat, poſtquam de cauſa cognouerunt, ſecundum Carolum, qui uxoris cauſam agebat, iudicarunt. Noluit Ioannes eo iudicio eſſe contentus, qui prædicabat illud nõ iure, ſed autoritate Philippi Caroli auunculi factum: quare de controuerſis rebus non amplius iure, ſed armis decertãdum iudicans, primo quoque tempore Edouardi auxilium implorat, atque ita armatus primùm omnium pecunias ab arce Lemouicum tollit, quas frater eo loci recondiderat, deinde Nanetes atꝗ Redones in poteſtatem redigit, item Breſtum cum arce, deiecto Caroli præſidio, capit, ac poſtremò Venetos in deditionem recipit. Quod ubi Philippus cognouit, qui Carolo fauebat, continuò Ioannem filium ducem Normaniæ in Britanniam mittit. Ille cum exercitu profectus, paucis pòſt diebus, quàm eò peruenerat, Nanetes recepit. Hîc Ioãnes comes captus Lutetiam in Luparam arcem mittitur, ubi ad extremum uitam finiuit, qui ex ſe filium ſuperſtitem etiam nomine Ioãnem reliquit. At uxor comitis Claudia Ludouici comitis Flandriæ ſoror, fœmina nobiliſsima, quæ ſe Redoni tenebat, nihil ferè animo territa propter uiri caſum, Ioannẽ filium impenſe Britannis principibus qui eius factionis erãt, commendat, miſsisꝗ legatis, qui auxilia Anglica accerſirẽt, filium ducem renuntiandum curat. Edouardus uicem amici dolens, ac tum iure amicitiæ, tum accenſus ira, ſuccurrendum cenſuit, qui habito militum delectu, paratisꝗ nauibus, Robertum Atrebatem aduerſus Bleſenſem in Britanniam mittit. Is ubi regionem ingreſſus eſt, omnia cædibus & incendijs diſturbat, uaſtat, fœdat: ſed ut belli ſciens cùm animaduerteret maiorib. uiribus eſſe opus ad reſiſtendum hoſti, unà cum Claudia, & Ioanne eius filio, aliquanto pòſt redit in Angliam, docetꝗ Edouardum de Britanniæ ſtatu, deꝗ belli gerendi ratione: Claudia uerò omnibus orat precibus, ut pro ſua liberalitate, ſe opera, cõſilio, gratia, opibus iuuet. His rebus permotus rex ſtatuit opem ferre, ſed ut iure affinitatis, id honeſtius faceret, Mariam filiam Ioanni duci deſpondit, atꝗ rurſus Robertum maioribus copijs inſtructum cum Claudia in continẽtem mitit, cum eoꝗ Sariſberienſem comitem ac Ioannem Burſcherium uirum cùm prudentia, tum fortitudine præſtantem adiungit. Illi ſequũdo uento uſi, ſimulatꝗ Britanniam attigere, ecce tibi, ſubitò obuiam habuerũt Francorum claſſem & uiris & armis ualidam, tum orto certamine, ita eſt pugnatum, ut æquo Marte diſceſſum ſit: poſtero die, expoſito in terrã exercitu, Robertus Venetos aggreditur, manusꝗ dare cogit. Adſuit aliquanto pòſt Carolus Bleſenſis cum ualido exercitu, fractaꝗ una portarum, captam Venetorũ urbem recuperauit. Angli per alias portas egreſsi, in Redones ſe receperunt, multis illorum captis, aut interfectis: ibi Robertus Atrebas uulnus accepit, eoꝗ continuum dolorẽ faciente acerbè affectus paucis pòſt diebus occidit. Is honeſtum apud regem ordinem duxerat, cuius immaturo interitu, res Anglica maximũ fecit damnum. Hac clade cognita, rex Edouardus in Britanniam confeſtim traiecit, ac Nanetes obſedit, ubi Carolus ſe tenebat: ſed cũ illi firmo eſſent muniti præſidio, ut ne operam luderet in oppugnando, inde digreſſus, Dinanum oppidũ per uim cepit, ac diripuit: quo facto, Venetos obſeſſum perrexit, qui dum eos acriter opprimebat, ſuperuenit Ioannes dux Normaniæ, cũ maximo exercitu,

exercitu, poſitisq; propè caſtris, ad pugnã ſe accingebat, cùm Clemens ſextus Ro. pontifex, qui in Benedicti demortui locũ ſubſtitutus id tẽporis Auenione ſedebat, ita per legatos egit, ut induciæ paucorũ menſiũ renouatæ fuerint.

His actis, rex in Angliam reuertit, atq; ſtatim pòſt legatos Auenionem ad pontificem miſit, quò iam antea Philippi legati cõuenerant: pontifex enim pacis conciliandæ cupidus, ſe magnopere confidere demonſtrabat, ſi ſibi eius rei eſſet facta poteſtas, fore, ut æquis conditionibus omnes controuerſiæ dirimerentur, qui tamen poſtquam utriuſq; partis audiuit rationes, deſperans de cõpoſitione, id negotij in aliud tempus reiecit. Ita rem ſæpius fruſtra tentatam Edouardus aliquando dimittendam, & tantummodo de bello agendum iudicat, non quò nomen pacis horrere, ſed uictoria, non pactione complecti deinceps uelle dicatur: quocirca naues, arma, uiros, commeatum ſtudio comparat, ut mox in Normaniam, ubi initium belli faciẽdum deliberarat, proficiſcatur, ac ſimul Henrico Lancaſtrio Aquitaniæ præfecto imperat, ut in armis ſit. Fuit hic annus ſalutis MCCCXLVI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XX. Philippus interea regno purgando uacabat: nanq; nõnullos qui Angli partes ſecuti fuerant, exilio aut morte mulctauit, in quibus fuit Oliuerus Cliſſonius, Gulielmus Bacchus, & Ricardus Perſeius, qui ſuis & amicorum opibus Edouardum enixè iuuerant. Vnus fuga euaſit Gotthofredus homo Normanus Aricuriæ comitis frater, qui ad Anglum tranſiuit. Altera parte Iacobus Arteuilla opera Ludouici Flandri comitis, Gandaui à plebe interficit̃, eiuſq; corpus ad ignominiam inhumatum relinquitur, feris eſcæ futurum. Quibus rebus auditis, Edouardo ira ſimul & Gotthofredi ſtimulis incitato nihil deliberatius fuit, quàm ut aliquot Francos captiuos ſupplicio mactaret, ſed humanitatis memor illis pepercit, ex quibus unum Henricum Leonenſem ea conditione dimiſit, qui Philippum ſuis uerbis ad certamen inuitaret, quod ille profectus celeriter fecit. Non abnuit Francus, qui undiq; copias cogebat. Interim induciarum finis obrepſerat, cùm Lancaſtrius in Aquitania initium belli fecit: is ſocio Gualtero Manio uiro ſingulari uirtute, in Francos arma mouet, illiſq; paſsim profligatis, Engoliſmenſes, Villamfrancam, item Rionis & Fani Baſilij arces cum oppidis aliquot minus amplis, capit. Secundum hæc, uenit auxilio ſuis Ioannes Normaniæ dux, qui nonnullis factis cum hoſte prælijs, Engoliſmum cum Villafranca, ſeſe oppidanis dedentibus, recepit. Dum ita Aquitania bello ardet, Edouardus omnib. rebus paratiſsimus in Normaniã tranſmittit, qui ubi eò peruenit, quia audiebat regionem militibus uacuam, eductis in terram copijs, recta uia Cadomum petit, in itinere oppida aliquot capit ac diripit, uicos & ædificia cunctis timoris incutiendi cauſa, incendit. Cadomenſes ſeſe muniuerãt, & pro Vallo ſtabat Rodulphus Francorum equitum magiſter, ac Ioannes comes Tancredouillanus, qui turrim quæ ad pontẽ ſita eſt, tenebãt. Cùm igitur Anglus appropinquauit, in eum impetũ faciunt, ſed nullo negocio repulſi in oppidum effuſe ſeſe concitant, quos ille ſecutus ſimul intrat. Hìc aliquid cædis utrinq; editum, Anglo uiam ferro faciente, & oppidanorum alijs repugnãtibus, alijs infirmioribus è tectis ſaxa pariter demittentibus, atque aqua feruenti hoſtes per uias commeantes perfundentibus, cùm ad extremum uniuerſis manus tendentibus, rex receptui cani iuſsit. Hìc Rodulphus & Ioannes comes cum bene multis alijs capiuntur. Poſt Ca-

domum captum, tantum Normanos omnes timoris inuaſit, ut uideres non hominum modò turbam mulierum puerorúmque agminibus immiſtam omnes paſsim complere huc illuc fugiendo uias, ſed pecora quoque præ ſe agreſtes agere, ut omnem Normaniam relinqui ſubitò crederes, necnon oppidanos ultrò ſeſe Anglo offerentes, claues oppidorum ac arcium tradere, quos ita facientes Edouardus perbenignè atque humaniter accipiebat, bonoq; animo eſſe iubebat, ut tali clementiæ exemplo, deinde alios in fidem ſuam uenire alliceret.

Philippus à quo nullum tempus prætermittebatur, de rebus inſtantibus agendi, & prouidendi, interea cupiens tot detrimenta ab Anglo hactenus accepta ſarcire, coactis magnis copijs, & in ijs Ligurum ſagittariorum mercede conductis millibus duodecim, claſſem parabat, quò traijceret in Angliam, ut eò omne bellum auerteret, uocatus in eam ſpem, ut par eſt credere, Romanorum exemplo, qui non prius Annibalem hoſtem acerrimum à ceruicibus ſuis excutere potuerint, quàm duce Scipione, in Africã bellum mouiſſent: ſed ubi audiuit Anglum Normaniam inuaſiſſe, mutata neceſſariò ſententia, cum illis copijs, quas paratas ad id tempus habebat, hoſti obuiam eundum conſtituit. At Edouardus in cauſam ſuam ſedulò incumbens, utpote qui certò ſciebat uictoriam in celeritate eſſe poſitã, capto Cadomo, ut ne labori neu periculo parcat, poſtquam oppido milites præſidio reliquit, confeſtim præmittit Gotthofredum Aricuriã cum electa leuis armaturæ equitum manu, qui iniecto paſſim populis timore ad deditionem ſolicitet, commeatumq; paret. Ipſe deinde cum toto exercitu ſubſequens, Rothomagum uerſus contendit, eam urbem quæ regionis caput eſt, primùm omnium petiturus armis: ſed per exploratores certior factus, ciues longè firmiſsimo munitos præſidio non omnino parui negotij fore, aut expugnare, aut ad deditionem breui cõpellere, ad pontem Archæ qui in Sequana eſt, pergit, quem hoſtis præſidio teneri audiẽs, Piſciacum proficiſci maturat, ac ſimul quoquouerſum equites dimittit, qui prædã, qui cædem, qui incendia faciant, ut Francus rex qui prope Lutetiam, ad diui Germani Fanum cum exercitu erat, ſuorum detrimentis motus, ad oram maritimam deſcendere cogatur, ubi loci multis de cauſis præſtare ducebat manus cum hoſte conſerere, & eo in primis, quòd ex Anglia continenter illuc auxilia confluebant, quodq; miles præda præpeditus, ac longo itinere defeſſus, non libenter ire longius uidebatur. Itaq; equites longè lateq; euagati magna edita ſtrage, ingentem egerunt prædam. Poſtquam rex Piſciacum peruenit, pontem qui ibi erat, à Franco diſiectum eſſe inuenit, propter quod poſitis eo loci caſtris, pontem reficere inſtituit. Ea temporis mora damno cum primis fuit uicinis populis, quia ille interim omnem circumiacentem agrum fœdè uaſtauit: ita demum ponte reſtituto, in Bellouacos profectus eſt, atq; inde Caletum oppugnatũ contendebat, cùm Philippus interea motis caſtris, cœpit hoſtem pedetentim ſequi, ſimul locum quæritãs ad pugnam faciendam idoneũ. Sed occultũ erat, quod omnino obſtabat, cur minus cum hoſte cõfligeret Philippus: is etenim talis erat, qui magnum præ ſe ferret animum, & ut id facilius oſtentaret, pro ſuo iure res gerens, minus aliorum conſilio nitebatur, ut etiam qui cibum alienis dentibus manſum, uti iam uulgò dicitur, nauſeam mouere ducebat. Quæ tamen animi magnitudo ſiue quòd eius mens nihil boni diuinaret,

naret, ſiue quòd reuera timidus eſſet, nequaquam apparuit in committendo prælio cum Anglo, quod infrà perſpicuè demonſtrabitur. Sed ad incœptum reuertamur.

Philippus igitur ubi cognouit per exploratores Edouardum in Bellouacos perueniſſe, & inde ad mare feſtinare, arbitrans eum fugere, & ob id ſe uictoriæ compotem fore ſperans, Abbatiſuillam perrexit, ut hoſtem qui comperto eius aduentu, iter commutarat, & ad Arenas uicum profectus ad ripam Sommæ conſtiterat, inuaderet: & ne flumen derepentè tranſiret, Godomarum egregium belli ducem cum magna militum manu, ad alteram ripam præmiſit, qui Anglum fluminis tranſitu prohiberet. Edouardus cognito Philippi aduentu, ut ne inter arenas pugna, ſi pugnare cogatur, fluctuet, ſtatim reperto fluminis uado ad tranſeundum tuto, copias omnes, Godomaro nequaquã ſeſe opponere audente, traducit, ac recta uia Creſciacum ſui Pontiui comitatus oppidum petit, atque eo loci factis caſtris, triplicem aciem deducere incipit: in prima, ſuo more, ſagittarij erant, in altera equites, quibus Edouardus Vualliæ princeps præerat, tertiam ipſe cum militum robore tenebat, qui ſingulos duces cohortatus ut pro ſe quiſque fortiter pugnaret, ſub ſignis Francum expectabat. Sequitur hoſtem Philippus, ac traiecto flumine ab eius caſtris ad tria millia paſſuum caſtra locat, credens ſe longius abeſſe: ſed ubi cognouit eò uentum eſſe, ut denique aut pugnandum, aut turpiter retrorſum abeundum eſſet, ac ſimul per ſpeculatores intellexit Edouardum inſtructo iam agmine, in campum qui inter utraque caſtra intercedebat, reuerti, ut ſe in pugnam traheret, tum neceſſariò ocyus quàm conſtituerat, ſuos in aciem educit, in fronteq́ locat Ligures ſagittarios, qui arcubus utebantur, quos baliſtas uocant, quibus plurimum fidebat, ac protinus in campum deſcendit, ipſo illo die, qui fuit dies X. cal. Septembris. Datur utrinque ſignum pugnæ: Ligures tenſis arcubus, prælium incipiunt. Angli ubi primos ictus ſcutis exceperunt, emiſſa ſubitò ſagittarum nube, ita Ligurem turbant, ut ſpatium tendendi arcus non ſit: ita acriter urgent, ut ad extremum pedem referre cogatur. Id Philippus animaduertens, ira pariter atque metu turbatus, iubet equites per medios Ligures impetum in hoſtem facere, quos etiam ſagittis primùm propè confectos, Edouardus princeps cum equitatu obuiam factus, facilè inde fundit. Tum ſagittarij qui ferè ſoli pugnabant, ſpe certa uictoriæ ictibus crebrioribus urgentes, uno temporis puncto, totum hoſtis exercitum diſſipant. Sic Franci in fugam uerſi, paſsim aut interficiuntur, aut capiuntur. Philippus cognita ſuorum ſtrage, cum paucis ea nocte, quæ ſequuta eſt, in Ambianos ſe retulit. Ceciderunt in ea pugna triginta circiter Francorum millia, in quibus fuere uiri principes Ioannes Boëmus rex, Carolus Alenconij comes Philippi frater, item duo Ludouici, dux Lotaringus, & Flandriæ comes, compluresq́ alij. Numerus etiam captiuorum ingens fuit. Interijt & in eo prælio comes Aricuriæ frater Gotthofredi, quare ille rerum ſuarum ſortem dolens, ad Philippum poſtea redijt, cui uenia data. Eſt res profectò dictu mirabilis, ut tantus ac potens exercitus à ſolis ferè Anglicis ſagittarijs uictus fuerit, adeò Anglus eſt ſagittipotens, & id genus armorum ualet.

Edouardus tanta uictoria potitus, maximè collaudat ſuorum militum

uirtutem, atque omnem prædam illis concedit, deinde corporibus omniũ occiſorum ad ſepulturam traditis, Caletum contendit, cui uenienti quoniam oppidani portas clauſerunt, poſitis ſecundùm muros caſtris, iurat ſe nequaquam prius illinc abiturum, quàm per uim oppido expugnato, omnem necarit ſenatum: atque ita factis confeſtim ibidem hybernaculis, illud obſidione cingit. Dum hæc alibi geruntur, Ioannes dux Normaniæ neceſſe habet ex Aquitania ire auxilio patri, cuius poſt diſceſſum, Henrico Lancaſtrio eius regionis præfecto tantùm animus creuit, ut continuò Santones cum Pictonibus, in ſuam poteſtatem redegerit, atque inde omnis generis prædam Burdegalam abegerit. Premebat interea Edouardus Caletum arcta obſidione, qui ita omnes uiarum aditus diſpoſitis paſsim militum cuſtodijs, tenebat, ac ingenti claſſe omne maris littus anteceperat, atque diligenter obſeruabat, ut iam neque terra neq; mari ſpes ulla oppidanis ſupereſſet habendi aut auxilium, aut uictum à Philippo, qui interim reparabat exercitum. Ita Caletes deſperato omni ſubſidio, ac fame domiti, ad ultimum incolumitate habita, dataq; facultate, ut cum ſingulis ueſtimentis, quò terrarum uellent, ſibi migrare liceret, præter principes, qui in uictoris poteſtate eſſent, ſe Edouardo dediderunt, poſt undecimum menſem, quàm oppidum oppugnari cœperat. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXLVII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XXI. Præſidium quod in oppido erat, rex partim dimiſit, partim ad redemptionem retinuit: principes uerò oppidanorum, quos, uti diximus, neci deſtinauerat, cùm ſupplicio affici mandaſſet, Philippæ uxoris uictus precibus ad extremum uita donauit. Hiſq; actis, oppidum & natura loci & manu munitum, quippe quod ſpecus habet ad Oceanum pertinentes, per quas aqua creſcente æſtu, circunduci poteſt, atque per id inexpugnabile fit, ualido firmauit præſidio, crebraſq; poſuit uigilias, quò ab omni uacuum foret periculo: item & Anglicam eò coloniam deduxit, ſed id aliquanto pòſt fecit, ſicut infrà oſtendetur. Conſiderauit enim prudens princeps locum patriæ peropportunum eſſe, tam ad obeunda bella tranſmarina, quàm ad merces apportandas. Porrò oppidum in littore Oceani, ut alibi ſcripſimus, contra inſulam ſitum eſt, à quo ad eam eſt longè breuiſsimus tranſmiſſus, triginta non amplius paſſuum millia. Quare reges etiam nunc id oppidum ut regni arcem continuis cuſtodiunt excubijs.

Scoto interea per Francum ſolicitato, cùm audiret Edouardum in Gallia bello eſſe ingenti implicatum, tantùm fiduciæ ac ſpiritus acceſsit, ut omnis immemor induciarum religionis, non de ratione belli innouandi cum Anglo cogitaret, ſed uiciſſe iam ſibi uideretur: itaque primo impetu partim cæſis, aut alijs fugatis Anglis, qui locis aliquot quæ ad Scotiam pertinent, præſidio relicti fuerant, in Angliam erumpit, atque paſsim uicis ædificijſq; incenſis, uſque Dunelmum, in omnes incurſat agros, ac dulcedine prædæ ductus longè lateq; uagatur, ut qui planè confidebat omnem breui tempore regionem incolis iam terrefactis, poſſe ſe in poteſtatem redigere. Sed multum intereſt inter os & offam, ſicut in prouerbio eſt: nam hunc cùm Angli audacius progreſſum uidiſſent, ſperantes intercipi poſſe, confeſtim bene magno ex quocunque hominum genere, etiam ſacerdotum, quibus neceſsitas pu-

gnandi patriæ defendendæ cauſa, ueniam dabat, coacto exercitu, duce Ioanne Coplando uiro forti, inuadunt, ac ſingulari certamine, non ſine tamen ſuorum detrimento haud mediocri, uincunt. Cædes tanta fuit, ut pauci euaſerint. Dauid rex poſt ſuorum ſtragem, cum aliquot principibus captus, Londinum in cuſtodiam mittitur. Scoti principes poſt acceptam cladem, ut ne ſuis deſint rebus, confeſtim Robertum Seneſcallum regno præficiunt, adiungúntque ei conſiliarium Gulielmum Douglaſſatem uirum ſingulari prudentia. Ii ſtatim exercitum cogunt, unaq; per legatos à Philippo Franco rege auxilium rogant, qui paulò pòſt illud ultrò miſit. Ita breui magnis comparatis copijs, bellum cum Anglo redintegrant, ſolùm tamen de reſiſtendo eatenus cogitantes, quoad æquis conditionibus rex ab hoſte redimi poſſet. Multæ itaq; utrinq; interim cædes factæ ſunt, fortuna modò rerum euentus, modò hominum animos uariante. Atq; talis ſecutus eſt Scotiæ ſtatus.

Per idem ferè tempus, ut cuncta ubiq; Anglo arriderent, & idem hominum opinione in cœlo eſſe uideretur, Carolus Bleſenſis in Britannia à regio præſidio quod illic ad tutelã Ioannis pueri Montifortis comitis relictum erat, cum duobus filijs Ioanne & Guidone capitur, ſed certis non multò pòſt conditionibus per operam Philippæ reginæ dimittitur, filijs in cuſtodia remanentibus. Dum fortuna ita Francas res afflictat, & adhuc Edouardus Caleti moratur, ueniunt legati à Clemente pontifice Romano, quibus demum autoribus induciæ in duodecim menſes inter reges pactæ ſunt. Hæc induciarum compoſitio incidit in annum ſalutis MCCCXLVIII. Eo ipſo anno Edouardus conſtituto Caleti præfecto Almerico, homine Italo, ciue Papienſi, uictor more triumphantis in Angliam redijt. Eſt ſtatim pòſt primùm fame, deinde peſtilentia tam in Gallijs, quàm in Anglia uehementer laboratum, quæ infinitum mortalium numerũ abſumpſit. Eodem tempore Ioannes Cantuarienſis archiepiſcopus deceſsit. Huius extãt etiam nunc permulta decreta ſacerdotali ordini ſalutaria. Succeſsit in eius locum Ioannes Offordius, uir pari doctrina clarus, qui poſtea haud diutius decem menſibus in uita manſit: cui ſucceſsit Thomas, & hic non longius anno uixit. Eſt demum tertio loco creatus à Clemẽte ſexto antiſtes Cantuarienſis, Simon Iſleppus ordine antiſtitum quinquageſimus tertius. Et non multò pòſt mortẽ obijt Gulielmus Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſsit Ioannes Toresbius, qui fuit ordine antiſtitum quartus & quadrageſimus.

Philippus interea tantis uno tempore malis affectus, de inuadenda Anglia, cum ſuis conſilia conferebat, certũ propémodũ habens nõ aliam aggrediendam eſſe uiam, ad damna cõpenſanda, eaq; huiuſce rei conſilia non ſuo periculo, ſed Reipublicæ duntaxat utilitate metiebatur, qui tot curis anxius incidit in morbũ, quo breui ualde infirmus effectus interijt. Succeſsit patri Ioannes Normaniæ dux. Huius principatus initia Delphini nouo honore aucta ſe feliciter dederũt: ſiquidẽ id tẽporis mortuo ſine liberis Humberto Delphinatiũ principe, qui Francum regem teſtamento hæredẽ fecerat, Carolus Ioannis filius, primus Delphinus creatur. Vnde mos natus, ut regũ filij quibus regni uentura eſſet hæreditas, Delphini uocarentur. Hanc olim Galliæ partem Allobroges tenuerunt, cuius caput eſt Vienna celeber-

rima ciuitas. Contrà exordium eiuſdem Ioannis principatui inauſpicatiſſimum dedit fatum Rodulphi magiſtri equitum: is apud Cadomum captus, & ab Anglo miſſus factus, ubi domum uenit, eſt, cauſa non ſatis cognita, mulctatus capite: & ſtatim pòſt cùm Gaufredus Charnus, qui Fano Odomari præerat, de Almerico Papienſi Calctum pretio redimere tentaret, in emptoris perniciem fraus recidit: Gaufredus enim ſpe deluſus inani, cùm ad oppidum occupandum ueniſſet, captus, in Angliámque ductus, deinde pretio quo Caletum emere uoluerat, ſeipſum redimere coactus eſt. Sed felicius ſucceſsit Anglo, qui per eos dies, Guinas oppidum non procul à Caleto ſitum, cum arce occupauit. Franci hiſtorici aiunt præfectum arcis pecunia de fide deductum, oppidum prodidiſſe hoſtibus. Anglici uerò autores tradunt captiuum quendam Anglum dum in ea arce cuſtodiebatur, dormientibus uigilijs, uiam oſtendiſſe ſuis, & eos noctu in muros aſcendiſſe, ac ita arce & oppido ſimul potitos. Sed cùm induciæ nondum exiſſent, turpe fuiſſet uictori Anglo uiolare inducias. Quare cum Francis ſcriptoribus omnino conſentiendum cenſeo, qui uel illud tradunt, Franco poſtea iniuriam expoſtulanti, Anglum Thracio commento uſum reſpondiſſe, de rerum emptione nihil induciarum religione eſſe exceptum. Eſt autem Thracium commentũ prouerbium, quod nos in libro noſtro adagiorum declarauimus, in eos qui uafrè fidem fallunt. Poſt mortem Philippi, Romani pontificis rogatu, induciæ inter Edouardũ, & Ioannem regem, in biennium factæ ſunt.

Rex Edouardus induciarum tempore dum Reipublicæ domi operam dabat, concilium ad Vueſtmonaſterium habuit, quo in concilio, poſtquam res regni in commodiorem redactæ ſunt ſtatum, Henricus comes Lancaſtri & Derbij ex comite dux, & Rodulphus Staffordius comes Stanfordiæ factus eſt. ~~Rex autem inſtituit Garterium ordinem~~, cui tantus deinde acceſsit honor, ut maximos quoſque reges non pœnituerit in id uenire collegium. Sunt numero ſex & uiginti Garterij equites (ſic enim appellantur) & alius in alij demortui locum per electionem reliquorum cooptatur. Horum autem princeps eques rex Anglus habetur: utuntur pallio cœruleo, crus ſiniſtrum parum infra genu, corrigia fibulata gemmis & auro ornata cincti, à qua quidem corrigia nomen ordini inditum conſtat, quòd garter lingua Anglica, id ligaculum ſignificet, quo mulieres tibiarum tegumenta ſibi ligant. Illa præterea corrigia ornatur eiuſmodi titulo Gallicis uerbis inſcripto, Honi ſoit, qui mal i pence: id eſt, uituperetur, qui male cogitat. Ordo uerò eſt diuo Georgio, ut bellatorum præſidi dicatus, quare equites quotannis diem ei ſacrum multis cærimonijs colunt, in templo ad Vindeſorium Caſtrum, ubi loci eius collegij ſedes eſt, opiparóque conuiuio diem illum feſtum agitant. Quapropter rex Edouardus ibidem inſtituit celebre ſacerdotum collegium, qui res curarent diuinas. Habent iſti equites certas leges, quibus illud cum primis eſt conſtitutum, ut mutuò ſe iuuent, defendantq́ꝫ, ac bellando nunquam turpem faciant fugam. Habent inſuper apparitores miniſtros, quos Haraldos dicunt, quorũ præfectus armorum rex uocitatur. Ii belli & pacis nuntij, ducibus, comitibusq́ꝫ à rege factis inſignia aptant, ac eorũ funera curant. De cauſa autẽ inſtitu-

inſtituendi ordinis omnino ambigitur: fama tamen apud uulgus etiam nunc tenet, Edouardum aliquando è terra collegiſſe reginæ ſeu amicæ tibiarum tegminis ligamen, quod fortè reſolutum ita, ut uſu uenit, ceciderat, & nonnullis heroibus id uidētibus, ac iocoſe cauillantibus, dixiſſe, breui tempore futurū, ut eiuſmodi cingulo etiam ab illis ſummus haberetur honor, atq; non multò pòſt iſtiuſmodi ordinem inſtituiſſe, ac eum addidiſſe titulum, quo teſtaretur ipſos heroës contrà quàm erat, de ſe iudiciū feciſſe. Et fama uulgi talis. Atqui autores Anglici uerecundè ſuperſtitioſi, fortè timentes ne imminutæ maieſtatis regiæ crimen ſubirent, ſi tale quid ut minus inſigne prodidiſſent, maluerunt tacitum relinquere, perinde quaſi nunquam alias uiſum eſſet, rem ab initio, à parua ſordidaq; origine ortam, magno eſſe incremento dignitateq; auctam. Ecquid deformius deſpicatius'ue apud multos olim populos habitum eſt, quàm raſus uertex, qui nunc unicum eſt ſacri prophaniq; capitis diſcrimen? An aruales fratres quos Romulus creauit, eo in honore à principio fuere, atq; poſtremò extiterunt? uti nos utrunque in noſtro de Rerum inuentoribus opere docuimus. Quid, quòd Cenſura, magiſtratus olim apud Romanos, ab initio, teſte Liuio, à primoribus omnino ſpreta eſt, at non longo pòſt tempore, omnis Vrbis ordo ſub eius ditione fuit? & id genus exempla ſexcenta ſunt. Proinde origo uera Garterij ordinis non erat prætereunda ſilentio, etiam ſi profecta eſſet ab amore, quo nihil eſt nobilius, dicente Ouidio: Nobilitas ſub amore iacet. Quocirca famā uulgi de iſtiuſmodi cauſa rei, dubio procul non uanam dixerim. Edouardus item cùm diuum Georgium ſuæ militiæ præſidem optaſſet, poſtea ei armato & equo inſidenti dedit ſcutum album rubra cruce perinſigne, dedit & militibus ſuis ſaga alba utrinq; binis crucibus etiam rubris munita, quæ illi ſuper armaturam induerent, ut tam decorum q̃ magnificū eſſet, uidere Anglicanas legiones armatas inſtar orientis ſolis procul albeſcere, micare, fulgere, cùm aliarum nationum milites uel ut gregarij ueſtitus colore minimè internoſcantur. Nunc redeo rurſus eòdem. Edouardus poſtremò pecunias populo ex conſenſu patrum imperandas curauit, in ſtipēdium militum, quas omnes libentiſsimis animis ſoluerunt. His actis, cùm Innocentius ſextus, qui paulò antè Clementi ſexto in pontificatū ſucceſſerat, reclamaret, quòd ipſe & Ioannes rex Francus mutuis inter ſe odijs totum Occidentem ſolicitum haberent, ac demum diſcordiam tam pernicioſam ſedare conaretur, Edouardus primo quoque tempore Henricum Lancaſtrium ducem Auenionem miſit, qui pontificem de ſumma rei controuerſæ doceret, rogaretq;, ut ſua autoritate litem terminaret. Miſit & Ioānes ſuos oratores, qui cauſam defenderēt. Pontifex auditis legatis, cùm unam rem peterent, hoc eſt, regnum, quod conſortem non patitur, talia mandata dedit: Debere utrunq; regem pertinaciæ finem facere, & ab armis diſcedere, neq; amplius fortunā belli periclitari, cùm ſatis eſſent magna utrinq; incommoda accepta, quæ pro diſciplina habere poſſent, ut reliquos caſus timerent. Atque ita legati cum his mandatis domum redeunt, narrantq; ordine omnia.

Hæc ubi uterq; rex accepit, tantum abfuit, ut quieuerit, ut etiam longè ardentiſsimè ad arma eundum cum primùm per anni tempus liceret (erat enim hyems) ſtatuerit. Itaq; Edouardus habito nouo militum delectu, Edouardū filium principem Vualliæ annum ætatis uigeſimumquartum agentem, iuue

nem & indole animi, & uirtutum fiducia ferocem, cum ualido militum robore in Aquitaniam mittit, eiq; præfectos copiarum ac conſiliarios dat Ioannem Candium, Robertum Canolum, Francum Hallum, atque alterum Ioannem Dandellũ, equites ſumma prudentia, ſummaq; militaris artis ſcientia. Ille ubi eò peruenit, cùm induciæ iam exiſſent, per Toloſatium agrum erumpens, omnem eam regionem uſq; Narbonẽ urbem populatur, paucis procedere obuiam audentibus, ex tot copijs, quæ ad præſidium prouinciæ, paſsim à Ioanne locatæ erant, adeò terror eos inuaſerat: & inde ſecundum Garumnam flumen iter tendens, cum bene magna præda Burdegalam proficiſcitur. Fama interim huiuſce cladis Auenionem perfertur, ubi pontifex Innocentius reſidebat, qui mira affectus moleſtia, quòd ſua mandata nihil ponderis apud principes habuiſſent, duos continuò Cardinales in Aquitaniam miſit, qui & Edouardi principis ferociam ſaltem mollirent, & Ioannẽ regem ob recentem acceptam plagam ulciſcendi auidum compeſcerent, ne dum hic ulciſci tentaret, ille inſtar leonis irritatus maiore exardeſceret ira. Sed ſumma mandatorũ fuit, ut concordiæ in primis inter reges conglutinandæ ſtuderent, ad quos pontifex etiam literas uno exemplo dederat. Ioãnes rex interea duplici cura ſeſe afflictabat: una erat, quòd Dauid rex Scotiæ captiuus apud Anglum detineret, à quo permagna expectarat auxilia, & idcirco eius caſus ſummum ipſius animo inuſſerat dolorẽ: altera, quòd domeſticis laboraret hoſtibus: ſic enim, ut Liuius ait, malum malo aptiſsimum eſt: nam cùm pecuniã à populo ſine modo exigeret, Carolus rex Nauarræ cum nonnullis optimatibus id factum palàm improbans, in Normania magnas facere cœpit ſeditiones, ſed Carolo ſtatim capto, atque aliquot principibus qui cum illo ſentiebant, ſecuri percuſsis, eum populi motum facilè compreſsit: quo celeriter ex animi ſententia expedito negotio, quicquid Francarũ uirium id temporis erat, in unum colligit, ut illud opponat Anglo ſæuienti. Qua re aut illis copijs defendi poſſe Francorũ regnum, aut ſpem nullam aliã eſſe, ſatis declarabatur. Itaq; ut erat recentis animi, & ob id ferocior, nullam dilationem paſſus, omnem exercitum in Carnutum fines educit, & quia audiuerat Edouardum principẽ, qui tunc in Pictonibus erat, in Turones cum exercitu iter habere, ipſe eò præcedit, ut tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, cum hoſte agmine minimè, uti fit, expedito ueniente manus conſerat. Verùm Edouardus animaduertẽs Francum ſua ſponte ad certamen accedere, quod etiam auebat, ut ne ſuos atq; huc atq; illuc ducẽdo defatigaret, eo loci quo erat, caſtra poſuit, eaq; uallo muniuit. Superuenit non multò pòſt Ioannes, & caſtra adeò prope hoſtem fecit, ut niſi tria millia paſſuum inter bina caſtra intereſſent. Poſtero die ingẽtibus animis utrinq; ad pugnã ſe accingentes, ad mille paſſus propè accedũt. Quo die pontificis legati adfuere, qui uarias pacis conditiones utriq; principi præponentes, magnopere ſtudebant iniurias reuellere, odium delere, & deniq; à prælio eos auertere. Petebat rex anteq̃ pax ulla fieret multa inhoneſta, quò pauca honeſta obtineret, illud ſcilicet, ut princeps quatuor datis obſidibus, ſeſe cum toto exercitu, ut iam uictus ſuæ cõmitteret fidei. Contrà princeps offerebat ſe paratum eſſe ad reſtituendum loca omnia, quę paulò antè de eo cepiſſet, unà cum captiuis. Noluit rex qui à ſuo malo ducebatur genio, iſtiuſmodi æquas pacis conditiones accipere: unde tantus repentè ardor inuaſit omnes

pugnandi,

pugnandi,ut nõ facilè poſtea inter armorũ ſtrepitus,rationes pacis audirent. Tum legati uidẽtes rem eo loci eſſe,ut nihil amplius foret,quod de coagmentatione concordiæ ullius ageret,etſi dolentes caſtris exceſſerunt. Igitur edito utrincꝫ ſigno,prælium committit. Franci equites qui in prima acie erant, Carolo Delphino duce, in ſagittarios Anglos qui pro uallo caſtrorũ pugnabant, ſeſe concitãt, ſed crebris ſagittarũ ictibus primò retardati,deinde in fugã uerſi ſunt. Quod ubi Edouardus accepit, laxatamcꝫ pugnã, & equitatũ hoſtium auerſum uidit,protinus equitibus dextera læuacꝫ emiſsis,in hoſtem ipſe cum peditũ robore erumpit. Franci qui in ultima acie erant, turbatis iam ordinib. ſuorumcꝫ fuga perterriti,non ultra ſuſtinuerũt impetũ. Capitur Ioannes rex cum Philippo eius filio,ac nobilibus mille & ſeptingentis,Delphinus fuga ſibi ſalutem quæſiuit. Cæſa ſunt eo die ad ſex millia Francorum: præda magna alia tum omnis generis, tum auri argenticꝫ, ſigna militaria ultra centũ relata ſunt. Poſtridie facta à ſacerdotib. re diuina,actiſcꝫ Deo gratijs,princeps concione aduocata,in conſpectu captiuorũ milites collaudat, totumcꝫ exercitum donat præmijs,ac inde motis caſtris,Ioannem regem ſumma complexus humanitate cum reliquis captiuis, ſecũ Burdegalam ducit, atcꝫ confeſtim patri Edouardo in Angliam ſcribit uictoriam populi Anglici eſſe,ac Francorũ exercitũ capto Ioanne eorũ rege,in Pictonibus profligatũ. Eſt mira affectus uoluptate rex,ut par erat,ob rem bene geſtam,ſed ubi uictoriæ fama exiuit in uulgus,tãta fuit omnibus lætitia, ut homines uix compotes mentiũ præ gaudio eſſent. Rex uerò in primis Deo acceptam referebat uictoriam, quam ob rem primùm omniũ egit cum Simone Cantuarienſi antiſtite,ut octo dierũ publicas ſupplicationes decerneret,id quod maturè factũ eſt. Parta eſt tam inſignis uictoria XIII.calend.Octobris,anno ſalutis humanæ MCCCLVI,& cùm regnare cœperat Edouardus,XXX.

Princeps haud multò pòſt Ioannem regẽ cum reliquis captiuis in Angliam ducit,quẽ ubi appropinquare allatũ eſt, tum enimuero omnis ætas, pueri, iuuenes,ſenescꝫ currebant obuij:primus enim quiſcꝫ oculis uidere captiuos hoſtes,ſpolia opima demirari,ac auribus tantũ gaudium haurire cupiebat. Vſcꝫ ad Plimuthũ portũ,qui in Deuonia eſt,in quẽ princeps ſe applicuit, cõtinens agmen peruenit. Atcꝫ ita princeps triumphantis more,ingenti comitatus nobiliũ caterua Londinũ peruenit,cui Edouardus pater ad pontẽ Thameſis obuiam factus,inquit: Macte uirtute fili, nobiliſsimã uictoriã hanc tibi meritò gratulor. Deinde multa charitate Ioannẽ regem complexus iuſsit ſaluere,bonũcꝫ animũ habere,atcꝫ ſibi perſuadere,ſe iure belli captiuũ ad eos uenire homines,à quibus ut rerum humanarũ uiciſsitudinẽ nõ ignorantibus,humaniter atcꝫ liberaliter tractaret. At uictor princeps in urbẽ diuerſo apparatu ope ra & ſtudio Henrici Pichardi prætoris ac ciuitatis ſenatus ornatã,mirifico omniũ ætatũ gaudio,atcꝫ ordinũ incredibili cõcurſu,plauſucꝫ acceptus eſt, cunctis generatim eum una uoce in cœlũ ferentibus: ab infima autẽ plebe ita uiæ cõpletæ erãt,ut uix incedere poſſent equites. Cæterũ in maxima lætitia,& exoptatiſsima cõgratulatione,ut in primis Deo gratiæ agerentur,& illo ipſo die ſacerdotes orantes uenerunt obuiam uenienti principi, & totũ biduum pòſt ſupplicationibus publicis celebrarũt. Vbi demum ad Vueſtmonaſteriũ uentum eſt,Ioãnes rex ad ædes ducis Lancaſtri ductus,ibi honeſte unà cum filio

Philippo cuſtodit̃. Iſtæ olim ædes ad Thameſim eo loci fuerũt, quo memoria noſtra Henricus ſeptimus domũ hoſpitalem diuo Ioanni Baptiſtæ dicatã poſuit, quem Sauoyam uocant, ita nominatũ quondam à Petro Sabaudienſi. Petrus enim pater Bonifacij Cantuarienſis archiepiſcopi, qui Aleonoræ Henrici tertij uxoris auunculus fuerat, uir ſingulari uirtute, ad filium in Angliam uenit, quemadmodũ ſuprà demonſtrauimus, circiter annũ ſalutis humanæ M C C X L I. Hunc igitur propter grauitatẽ, prudentiamq́ʒ, rex Henricus humaniter accepit, habuitq́ʒ in cõſilio in rebus agendis, ac idcirco tantis auxit opibus, ut ille eo in loco magnificas ædificauerit ædes, quem à patriæ nomine Sauoyã dixiſſe fertur. Alij uerò captiui partim dimiſsi, pro quibus Ioãnes redemptionis ſoluendæ ſponſionem fecerat, partim aliò cuſtodiendi mittuntur. Poſtridie uerò ac deinde per aliquot dies, inter iuuenes gloriæ cupidos fuit equeſtre certamen, quod gaudio & uoluptati publicæ finem impoſuit. Interfuit iſti ludicro Ioannes animo quidẽ triſti, uti in uultu indicia exiſtebant, qualis captiuum decebat, quem cùm Edouardus rex & princeps omni humanitatis officio conſolarent̃, rogarentq́ʒ, ut lætitiam cum alijs caperet oculis, ille dolorem quammaximè poterat premens, fertur ſubridendo illud propheticũ iam celebre carmẽ repetiſſe, Quomodo cãtabimus canticũ in terra aliena? At tota Gallia poſt acceptam plagã cùm re tum tempore longè maximã, nil aliud niſi gemitus, niſi ploratus, niſi fremitus incuſantiũ illius diei fatum, audiebatur. Carolus autem Delphinus ſuos conſolando nõ luctu, ſed conſilio, cura, ſtudio, rebus affectis occurrendũ ratus, quamprimũ cum pontifice Romano egit, ut ſua autoritate pacem demum cum Anglo conficiendam curaret. Quapropter adfuere nõ multò pòſt ex Auenione, Londinũ legati ipſius pontificis, qui demum pacem facerent inter reges, & in primis ad id hortarentur Edouardum, cumq́ʒ monerent memorẽ eſſe debere, res humanas eſſe tales, quæ ad punctũ tẽporis in contraria ſemper mutarent̃, ac propterea miſericordiã impartiri Ioanni regi, cui nũc, in quẽ ſæuire poſſet, ſi parceret, magnũ profectò ederet clemẽtiæ exemplũ. Eſt igitur de pacificatione toto anno qui ſecutus eſt agitatũ, quæ conuenire non potuit, impetratis tantùm duorum annorum inducijs.

Inter hæc Edouardus rex miſerat in Britanniã Henricũ ducem Lancaſtriũ auxilio Ioanni Montifortenſi, qui cum Carolo Bleſenſi iugiter de principatu certabat, ut tandem aliquando omnem Britanniã ſub eius imperiũ redigeret. Itaq́ʒ ubi eò dux peruenit, Redones qui paucis antè diebus ad Bleſenſem defecerant, arctã obſidione, acriq́ʒ oppugnatione premere cœpit, adeò ut illos breui pòſt ad deditionẽ cõpulerit. Quo facto, omnis belli motus ſubitò refrixit: nam Lancaſtrius certior factus inducias in duos annos Franco eſſe datas, nil amplius hoſtile tentauit, ſed confeſtim in Angliam redijt. His tẽporibus duo Franciſcani ordinis pſeudomonachi poſt multa malefacta, Londini igne necantur, quòd de religione male ſentirent. Annus qui ſecutus eſt nobilis fuit morte Iſabellæ Edouardi regis matris, fœminæ immortalitatis nomine longè digniſsimæ, quippe cuius potentiam nemo ſenſit, niſi aut boni acceſsione, aut leuatione mali. Hæc tamen apud nonnullos principes non caruit calumnia, quòd eſſet perſecuta uirum, tametſi non nocendi uiro, ſed Reipub. ſuccurrendi cauſa, id facere coacta eſt: quare profectò uenia danda eſt, ſi ob amorem patriæ, præ qua reliqua omnia negligenda ſunt, minus priuato officio ſeruierit.

Corpus

Corpus Londini in cœnobio Franciſcanorũ ſepulturæ datũ eſt. Per idẽ tempus Dauid rex Scotiæ qui hactenus in arce quæ prope pagum Suthantonenſis comitatus ſita eſt, quem uocant Odiham, in cuſtodia fuerat, poſt annũ decimum, quàm fuerat captus, dimittitꝛ, decẽ millibus aureorũ redemptus: impetrauit enim multis precibus Ioanna eius uxor à fratre Edouardo, ut tandẽ in regnũ reſtitueretꝛ eo paruo ære. Equidem Dauid ſoluendo nõ erat, magna de eius bonis iam facta diminutione, qui ſuo populo pecuniã imperare nõ audebat, cùm Scoti ne belli quidẽ tempore, ſoleant ſuũ principẽ præter operã, facilè pecunia iuuare: nec ex poſſeſsionib. uectigalia interim ceperat, quæ in belli ſumptus cõſumpta erãt, id quod cauſa fuit, quamobrẽ ſerius ſit miſſus factus

Interea Ioannes rex cum filio ad Vindeſoriũ Caſtrum ducitur, ubi loci de pacis compoſitione actum propoſitumq́ eſt, eius ſummam hanc fore, ut Angli in perpetuũ Aquitania eſſet ijs finibus, ad quos iungerentꝛ Vaſcones, Pictones, Turones, Santones, Petracorij, Cadurci, Lemouices, Engoliſmenſes, Caleti, Ginarum, Bononiæ, & Pontiuũ comitatus, & ipſe Anglus nullũ deinceps neq; uectigal penderet, neq; iuſiurandum Franco daret, ſed è contrario quicquid iuris in Normaniã, Andegauenſes, Cenomanóſue haberet, illud ipſum remitteret. Francus uerò certam pecuniæ ſummã redemptionis nomine ſolueret, atq; datis obſidibus, liber domũ abiret. Haſce pacis conditiones Delphinus ac principes Franci admittere nequaquam uoluerũt, quocirca finitis iam inducijs, ad arma itum eſt. Primùm itaq; omnium Francis hominibus omnis Anglia interdicitur, deinde Edouardus Lancaſtrium cum quadringentis equitibus & mille ſagittarijs Caletum præmittit, & mox parata tam mari quàm terra in multos dies ingenti cõmeatus copia, ipſe ſequitur cum ualido armatorũ exercitu, qui ubi Caletum peruenit, cœpit cum ſuis ducibus de ratione belli gerendi agitare. Erant qui ſentirẽt, ut Ludouicus Flandriæ comes, qui Ludouico patri in pugna Creſciacenſi cæſo ſucceſſerat, primò tentaretur, ac inde in Franciam iretur. Verùm rex cui decretũ erat, aut in Franciæ poſſeſſionem per uim uenire, aut eam funditus deuaſtare, nõ probata ſententia, ante omnes in Atrebates arma uertit, quibus intra triduũ deuictis, Rhemos inde petit, poſitisq́ prope urbem caſtris, natalem Chriſti diem ibi agit: exin in Campaniam pergit, & Niuernenſes atq; Senonenſes adortus, in poteſtatem redigit: quo facto, in Burgundiones proficiſcitur, quibus tantus inceſsit terror, ut aliquot millia aureorum dederint, ne uaſtaretur ager: igitur ibi paucos dies moratus, dum ſuos à laboribus reficit, ecce põtificis legati ſubitò adſunt, qui de pace iterum locuti: ſed uidentes omnia plena odiorum, plena diſcordiarum, plena irarũ eſſe, re infecta dolenter abeũt. Tum ille ſublatis caſtris, rectà Lutetiam contendit, ubi Delphinũ cum exercitu eſſe intellexerat, ut cum eo aut præliũ faciat, aut urbẽ, ſi ita occaſio ſuadeat, oppugnet: qui in ſuburbano agro caſtra metatus, Carolo Delphino pugnandi copiam facit. Sed ille recentis cladis in Pictonibus acceptæ nondũ oblitus, fortunã periclitari nõ audet. Quare factis uſq; ad muros urbis excurſionibus, uſtoq́ latè agro, per Normaniam ducens, in Britanniam perrexit, eo conſilio, ut eam iure belli quæſitã uectigalẽ ſibi faceret, relinqueretq́ integrã Ioanni genero Montifortis comiti, qui ipſius beneficiarius eſſet. Cæterũ dum hîc æſtiua habet, cum plures in negotio conficiendo difficultates obijcerentur quàm putarat, ut ne militem de-

fatiget,quo recentibus uiribus in Lutetiana oppugnatione utendum ſtatuerat,quieſcit pauliſper,atq; non multò pòſt Lutetiam oppugnatũ reuertitur, poſitisq; propè ad mille paſſus caſtris, hoſtes ad pugnam prouocat. Verùm Franci qui ſatis habebant urbem ſeruare,clauſis repentè portis,nequaq; hoſti obuiam fiunt,ſed armati in muris crebras uigilias obeunt,ſe ad laborem conferunt,ad reſiſtendũ expediunt,ac ſtationes paſsim militibus dantes urbem tantùm cuſtodiendam curant. Qua re cognita,Anglus caſtra mouit,ac ad diui Marcelli ſuburbanũ uicum uenit:ſed ne eo quidem modo ciues,néue præſidium extra urbem ad certamen elicere potuit,licet miles ipſis portis obequitans,inureret circa ciuitatem paſsim domos,adeò ut uideretur omnino à laſſo rixam quærere, uelut in prouerbio eſt. Carolus interim omni ſpe bene rei gerendæ deſperata,legatos ad Edouardum de pace mittit. Audiuit rex benignè legatos, cognitisq; eorum poſtulatis,reſpondit ſe daturum pacem, ſed illis duntaxat conditionibus,quibus cum Ioanne rege de concordia paulò antè conueniſſet. Quo accepto reſponſo, legati ad Carolum redeunt. Edouardus uerò oppugnationem tantæ urbis in aliud tempus differendam iudicans,in Carnutum fines contendit,quos dum latè populatur, præfectus claſsis Normanicæ cum magno nauiũ numero,in oram Anglicam ſubitò delatus, in terram noctis ſilentio deſcendit, ac Vincelſeium oppidum maritimũ oppugnare aggreſſus,ante ſolis ortũ, oppidanis omnibus rebus imparatiſsimis ad defendendum ſeſe,expugnat,ac diripit,direptumq; incendit, interfectis ſine diſcrimine,etiam impuberibus ,nõ ſine tamen ſuorum cæde: atq; ita multa abacta præda,cùm uideret ex clamore concurſum agreſtium fieri, eò unde uenerat,celeriter diſcedit.

Dum Edouardus in Carnutibus moratur, pontificis Romani atq; Caroli legati ad eum redeunt:hîc de pace multis utrobiq; oblatis conditionibus, aliquandiu agitatum eſt,quæ ad extremum conuenit. Leges ferè eædem fuere, atq; antea præſcriptæ erant,de quibus ſuprà memoraui,excepto, quòd additum eſt,ut Anglus (ſi quibuſdam credimus,qui res eius temporis ſcripſerũt, & pactiones eiuſmodi fœderũ cognitas omnino habere potuerunt) omni hæreditatis iure quod in Franciæ regnum, in alios'ue principatus quos in Gallijs ipſius maiores poſſediſſent, ſibi eſſet,Franco cederet,& Francus pariter iure ſeſe exueret, quod in omnes Gallicanas ciuitates, quæ Angli in præſentia eſſent, haberet, ac tam ſui quàm aliorum captiuorum redemptionis nomine, ad certam diem tricies centena millia aureorum ſolueret,datis obſidibus duobus filijs Ludouico Andegauenſium, & Ioanne Biturigum ducibus, cum alteris duobus ducibus Ludouico Borbonienſi,& Petro Alenconienſi,qui eatenus in Edouardi poteſtate eſſent, quoad promiſſa ſine fraude exoluerent. Ex priore item formula exceptum eſt, ut Turones & Bononiæ comitatus Franci eſſent. Quibus rebus ita peractis, Edouardus Ioannem regem poſt quartum quàm captus fuerat annum, Caletum perduxit. Incidit hæc regum concordia in annum ſalutis MCCCLX. & cùm regnare cœpit Edouardus, XXXIIII. Huc poſt paulùm utriuſque gentis principes conueniunt, ubi ex cõmuni omnium conſenſu, fœdus iureiurando ſancitur,atq; Romani pontificis autoritate ratum habetur,quò in perpetuũ inuiolatũ maneat, quandò per id omnes iam controuerſiæ ſublatæ erant, & nunquã in poſterũ tempus uide-

uidebantur rurſus erupturæ. His igitur ritè peractis, Ioannes rex dimiſſus in Franciã reuertit, & Edouardus acceptis obſidibus, in Angliã. Secundũ hæc, Edouardus rex iam ſui deſiderij compos, bellorumq; curis relaxatus, poſtq; Deo gratias egit, quòd tot uno tẽpore conſecutus eſſet uictorias, diuo Georgio ordinis ab ſe inſtituti præſidi uotiuũ templũ intra Caſtrum Vindeſoriũ condidit, ibiq; ſacerdotũ collegiũ inſtituit, quod & ampliſsimis locupletauit poſſeſsionibus: item quia eo loci natus erat, regias ædes quoq; amplificauit, magnoq; ædificiorũ apparatu exornauit. Ea tẽpeſtate quietis tandẽ à bello rebus, ut ne mortales aliquãdo à metu ac periculis uacui eſſent, peſtilentia ingẽs orta eſt, quæ multos magnos abſumpſit uiros, ex multitudine uerò infinita funera fuiſſe tradũt. Sed eam peſtilentiã inſignem mors Henrici ducis Lancaſtri fecit, etenim uir fuit eo tẽpore domi clarus, foris admirandus, ac rebus omnibus laudandus: is reliquit ſuperſtitem filiam Blanchã nomine, quæ poſtea nupſit Ioanni Gandauenſi regis filio, qui per eas nuptias, in ducis ſucceſsit opes. Et Edouardus princeps in matrimoniũ duxit Ioannam filiam Edmundi comitis Cantij, paucis antè annis ob ſuſpitionẽ ſeditionis, ut ſuprà eſt dictũ, capite mulctati: & quia Edmundus frater fuerat eius paterni aui Edouardi ſecundi, idcirco cùm ea cognatio nuptias infirmaret, haud prius fieri potuerũt, quàm Romanus pontifex lege ſoluendo utrunq;, id impedimenti ſuſtulerit. Suſcepit princeps Edouardus ex ea duos filios, Edouardũ, qui impuber interijt: & Ricardum, is ad facilitatem ac humanitatẽ natus, auo paterno in regnũ ſucceſsit. Ioanna à principio data eſt à patre nuptũ priori uiro Ioanni Holandio equiti, ex quo genuerat duos filios, Thomam & Ioannem, quos Ricardus rex, ut infrà appoſitè dicetur, duces fecit. Poſt hæc princeps à patre dux Aquitaniæ factus eſt, qui ſimulatq; ob id in eius uerba iurauerat, eò cum uxore ſe contulit. Sub eius diſceſſum, circiter Idus Ianuarij, uẽtus meridionalis, quem nos Auſtrum, Græci Notũ uocant, tanto impetu repentè flare cœpit, ut ædificia paſsim deiecerit quamplurima, id quod prodigij loco habitum eſt.

Interea Edouardus rex iam cœperat agere annũ ætatis quinquageſimum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCLXI. & memor ueteris iubilei inſtituti, quod quinquageſimo quoq; anno Chriſtianis celebre erat, decreuit liberalitate aduerſus populũ uti. Sed, ut rem planiorem faciamus, ſubijciam breuiter, quare ſuæ ætatis ſolennem iubileum agere uoluerit. Bonifacius enim octauus Romanus pontifex anno ſalutis MCCC, iubileum retulit, qui generatim cunctis delicta remiſerat, qui limina apoſtolorum centeſimo quoq; anno adiuiſſent, ſecutus Hebræorũ inſtitutum, quòd apud illos, anno iubilei, debitores à creditoribus laxarentur, & ſerui libertate donarentur, quoniam uerè liberi dici poſſunt, quibus peccata remittantur. At Clemens ſextus deinde petentibus Romanis conceſsit, ut quinquageſimo quoq; anno iubileus ageretur, cùm in omni mortaliũ memoria nemo homo id ætatis fuerit, qui iterum Bonifacianum iubileum uiderit. Rex igitur cùm eodem anno, quo quinquageſimum agebat ætatis annum, haberet concilium ad Vueſtmonaſteriũ, poſtquam de concilij ſententia filios Leonellum ducem Clarentiæ, & Edmundum comitem Cantabrigiæ fecerat, exules reuocauit, perduellibus pepercit, cuſtodias omnes dimiſit, condonatis maleficiorum pœnis, leges aliquot ſalutares tulit, priuilegia olim à maioribus populo irrogata, quæ uulgus Magnæ chartæ im

munitates uocitat, deintegro conceſsit. Hinc ortum dixerim, ut reges etiam nunc iubileum ætatis colerent. Verbi gratia, Rex ſeu regina in annos ſingulos, tot inopes homines in cœna domini, ueſtit, eiſq; largitiones facit, quot illo ipſo die annos ætatis habuerit. Poſtremò de eiuſdem ſententia decretū eſt, ut iudices item atq; litigatores, patroni, procuratores, cauſarū cognitores, nō amplius Gallicè, uel potius Normanicè, quemadmodū hactenus feciſſent, ſed Anglicè loquerentur, ac cauſarum actiones, ſententiæ, & cætera acta lingua Anglica latináue conſcriberent, id quod populo fuit cōmodo, quippe quem deinceps in cauſis agendis nō oportuit interprete uti. Eodem in concilio ſenatus decreuit, ut Angli homines tantùm Caletum habitarent. Eam coloniam ſtatim pòſt rex deduxit: qui uerò ſunt ducti, fuere uiri diuites, qui mercium diuerſarū, & præſertim lanæ cōmercio, eum locum emporiū totius regni non incelebre fecerunt. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCLXII. & cùm regnare cœperat Edouardus, XXXVI. At menſe deinde Martio ineunte, Ioannes rex Francus ueritus ne negligentia iter amoris & officij nō interrumperet, ad Edouardum in Angliam uenit, excuſaturus multa, quamobrem nondum ſui promiſſi ſummam compleuiſſet, qui dum de obſidibus liberandis cum eo agebat, in morbum incidit, quo pariter atq; animi triſtitia grauiter affectus breui interijt: corpus eius inde funerali pompa nobilium humeris ad Pariſios deportatū, in cœnobio diui Dionyſij more maiorū ſepelitur. Carolus quintus, filius demortuo patri in regnum ſucceſsit. His temporibus Carolus Bleſenſis ſingulari prælio in Britannia à Ioanne Montifortenſi uincitur, ſuis partim cæſis, partim fugatis, ipſe etiam pugnans interfectus eſt. Ita demum Ioannes, fauente & auxilium ferente Anglo, Britanniæ potitus eſt. Cæterum Caroli memoria apud poſteros ſanctitatis nomine celebris extitit, quòd ille uitam duxiſſet innocentiſsimam.

Iam tum deniq; otium à bellis partum uidebatur, cùm repentè nouam ſumendi belli occaſionem fortuna inuexit, quo ſemper aliquid eſſet, cur minus à cædibus ceſſaretur: nanq; Henricus frater nothus Petri regis Caſtellæ ac Legionis, uir ſagacis ingenij, cùm ea tempeſtate animaduerteret Caſtellanos infenſos eſſe Petro fratri, propter crudelitatem, quam in omnes æquè exercebat, perpeſſus & ipſe ſæuitiam eius, ad Petrum Aragoniæ regem confugit. Hîc comiter acceptus in ſpem potiundi regni Caſtellæ adducitur, adeò ut armatorū manū aliquam maturè undecunq; comparandam conſtituerit, quòd uidebat in Petro fratre nullum eſſe ingenium, nullam rationem, nullam cogitationem, nullam diligentiā, qui ſua auaritia multitudini odio eſſet, qui ſuos nullis præmijs deuinciret, qui aduerſarios nulla arte, aut humanitatis ſpecie leniret: itaq; poſtquā cum Aragonenſi de ratione belli cōmunicauit, qui eum ad id hortatus auxilium pollicitus eſt, quòd ipſe à Petro uexaretur bello, in Franciā pergit, ubi nō inuito Carolo rege, qui Petro iratus erat, ob diuortiū cum uxore haud ullo iure factum, ſicut infrà demonſtrabitur, ſibi Bertrandū Geſquinum hominem Britannum, uirum fortem ſociat, eoq; duce, bene magnum eorum hominum numerum, qui pace inter Anglum & Francum nuper facta offenſi, latrocinia paſsim facere incipiebant, cogit, ac per Aragoniæ fines in fratrem ducit: cui ne ſuſpitionem afferat, prædicat ſe in Mauros unà cum alijs militiæ exercendæ cauſa ire: ſed res cælari non potuit. Igitur de fra-

tris aduentu Petrus rex qui nil eſſe quod id temporis pertimeſceret, cogitabat, certior factus, ſuis ſubitò diffiſus uiribus, animo ualde infirmo, inter manendi fugiendiq́ conſilium, deficitur, quippe qui nec fugam nec certamen expedire iudicabat: ad ultimum tamen cùm exercitum paratum non haberet, quo ſtaret contrà, placuit ſalutem fuga quærere: ſic ad Edouardum principem Vualliæ in Aquitaniam profugit, eiusq́ auxilium ſuppliciter implorat. Henricus interea regnum à defenſoribus uacuum occupat, ſeq́ regem dicit. Petrus in Aquitaniam fugiens, ſecum tulit partem theſauri, quam ad manus habuit, quo ſe iuuaret: & filias tris ſimul duxit, Beatricem, Conſtantiam, & Iſabellam, quas ex Maria Padilla reginæ pellice genuerat, unà cum filio nomine Alphonſo. Hos filios ſua autoritate legitimos antea declarauerat, iuſſeratq́ à populo eo loco haberi, perinde ac ſi nothi non eſſent. Sed Alphonſus paulò ante patris fugam, mortuus eſt. Ex Blancha uxore filia ducis Borbonienſis, Petrus nullos ſuſtulit liberos, quam contra ius, ac ſine ulla iuſta cauſa, ab ſe ablegauit, quæ non multò poſt mœrore confecta mortem obijt. Fama tamen tenet Blancham pellicis tori æmulæ odio concitatam donaſſe uirum cingulo, cui ille comperit uim ineſſe magicam, arte cuiuſdam Iudæi inſertam, & ob eam cauſam, reiectam: quod factum à Petro fauorem auertit Francorum. Iſtas tres filias Petrus cùm paulò pòſt Caſtellam unà cum principe armis peteret, obſidum nomine, Baionæ apud Ioannam principis uxorem reliquit.

Edouardus princeps dolens Petri uicem, qui fratris proditione regno deiectus eſſet, pro ſua humanitate, ac gloriæ conſequendæ, cuius uerum guſtum habebat, cupiditate, hominem iuuandum exiſtimat: ſed ne ſibi nimium ſumere uideatur, ſi exulis cauſa uelit ſe tanto bello implicare, primo quoq́ die confert de ea re cum Roberto Canolo, & Ioanne Candio conſilium, ac de eorum ſententia ad patrem in Angliam ſcribit, narratq́ Petrũ regem patria extorrem ad ſe ueniſſe rogatum auxilium, & in animo habere illum in regnum reſtituere, ſi modò id ipſe faciendum decernat. Rex Edouardus ubi cognouit Henricum ope Francorum, regnum Caſtellæ adeptum eſſe, ac certum habens eum ſi regnum diu obtineret, eſſe deinceps illorum partes ſecuturum, nonnihil etiam motus miſericordia exulis regis, iuſsit principem id bellum maturè ſuſcipere. Princeps accepto patris reſponſo, maiorem in modum lætatus eſt, quòd oblata eſſet occaſio exercendi militis, qui nihil æquè atq́ pacem & otiũ abhorrens, uix imperio contineri poterat. Poſtquam militi ſuo cauit, ne ſtipendio fraudaretur à Petro, nihil cunctatus cum ipſo Petro, primũ in Nauàrram pergit, ubi Carolum eius regionis regem ſibi belli ſocium adiungit, qui etſi in itinere ſtatim pòſt ſeu uolẽs, nolens ue, à Francis interceptus eſt: ſed ea re minimè retardatus, deinde rectà in Caſtellam cum ingenti exercitu mouet, quò incitato agmine, paucis pòſt diebus peruenit, cuius aduentus fama iam antea præceſſerat, multumq́ timoris hoſtibus intulerat: fit tamen Anglo obuiam Henricus, & poſitis loco idoneo ad pugnandũ caſtris, ſexcentos leuis armaturæ equites præmittit, qui hoſtem uenientem interdiu noctuq́ inſectando defatigent. Iſti aliquot leuibus prælijs factis, circiter ducentos equites Anglos occidunt. Sed felix initium, triſtis excepit ſucceſſus: iam enim Nauerretem princeps peruenerat, ubi ſe Henricus intra caſtra continebat, cùm facta

pugnandi poteſtate, ſuos in aciem duxit. Non recuſauit Hiſpanus certamen, pugnatur primò utrinque ſtrenuè, dein ſuperante Anglo, Henricus celeri equo uectus fugam facit, capto Geſquino duce, ac multis alijs Francis pariter atque Hiſpanis ordinum ductoribus, & in his Guidone Dennenſi comite, qui Franco Hallo in diuiſione prædæ obuenit. Deſiderata ſunt circiter ſex Hiſpanorum & Francorũ millia, præda uerò nõ admodum opulenta obuenit. Princeps tanta uictoria potitus, ubi Petrum in regnum ſuum reſtituerat, cœpit conquerente in primis milite, poſcere ex pacto ſtipendium. Petrus non inuentis pecunijs, ubi reliquerat, quòd eas Henricus frater paulò antè rapuiſſet, tum ſoluendo non erat, quod aliquot dies blandè loquendo comiterq; appellando diſsimularat, ſed ad extremũ cognita eiuſmodi moræ cauſa, ita rurſus conuenit, ut rex Petrus intra quatuor menſes, dimidiã partẽ ſtipendij ſolueret procuratoribus, quos princeps in Caſtella ob eam cauſam relinqueret, & reliquam intra ſpatiũ unius anni, ac interim apud Anglũ eſſent tres eius filiæ obſides. His ita actis, princeps Burdegalam uictorem exercitum reduxit. Cæterum ea uictoria non fuit Petro ſaluti, quippe qui ſtatim poſt principis diſceſſum, ab Henrico uictus occiditur, ac ita exitum uitæ habuit ſua crudelitate dignum. Atq; Henricus deinceps rerum potitus eſt, anno ſalutis humanæ MCCCLXV.

Fuit eo anno uis frigoris ſolito acrior, & cometes per plures dies apparuit, inter occidentem & ſeptentrionem, cuius radij ad Franciam pertinebãt, quaſi demonſtrantes eam paucis pòſt menſibus rurſus magnis belli motibus fluctuaturam, perindè ut accidit. Sub idem tempus, Ludouicus comes Flandriæ cupidus ineundæ gratiæ ab Edouardo rege, utpote qui duos parietes, uti aiunt, ex eadem fidelia dealbare ſtudebat, uenit in Angliam, quem ille benignè accepit hoſpitio, atque abeuntem ampliſsimis donauit muneribus. Is Ludouicus Margaritã unicam quam habebat filiam, Edmundo comiti Cantabrigiæ regis filio deſpondit, ſed paulò pòſt à Carolo rege Franco ſubornatus, eam Philippo Burgundionum duci eius fratri locauit. Quæ res Edouardi animum non minus commouit, quàm paulò antè offenderat fuga Ludouici Andegauenſis ducis unius obſidum, qui dum Caleti quò ductus erat, à præfecto loci humaniter tractaretur, & aliquando animi cauſa, uenatum ire permitteretur, inter uenationem longius à ſocijs digreſſus, Bononiam celeri curſu ſe proripuit. His temporibus migrauit è uita Dauid rex Scotiæ ſine liberis, cui Robertus Steuartus ſecundus ex ſorore nepos ſucceſsit, qui feliciter regnum obtinuit, cùm etiam nunc id decus in ea Steuartorum familia remaneat. Item Simon Cantuarienſis antiſtes moritur, cuius pontificatus decem & ſeptem habuit annos. Is optimus pater ut de Anglica pube bene mereretur, autor fuit collegij Cantuarienſis Oxonij, quod hodie celeberrimũ eſt, cùm ſcholaſticorum nobili cœtu, tum doctrinæ frequenti cultu. Succeſsit Simoni Isleppo Elyenſis epiſcopus nomine etiam Simon, qui biennio pòſt ab Vrbano quinto pontifice Romano, qui Innocẽtio ſucceſſerat, cardinalis creatus, archiepiſcopatu ſe abdicauit: in cuius locum ab eodem Vrbano ſurrogatur Gulielmus Vigornienſis epiſcopus, ordine antiſtitum Cantuarienſium quintus & quinquageſimus. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXVI, & cùm Edouardus regnare cœpit, XL. Illo ipſo quoq; anno Gulielmus Vuykhã

conſi-

conſiliarius regis creatur Vintonienſis epiſcopus. Is ſanè uir ornatiſsimus breui tempore Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit, loco magnifico, illudq́; diuæ uirgini Mariæ dedicauit, licet uulgò nouum nuncupetur collegium, & fundos dedit ad conuictum eorum. Id fecit opus Gulielmus, ut ſui quaſi corporis ſimulacrum informaret, in quo continenter bona deinde nutrirentur ingenia, quæ effigiem aliquam ingeniorum poſteris relinquerent. Nõ equidem feſellit opinio: nam inde uelut ex equo Troiano, uiri omni tempore uirtute excellentes prodeunt.

Eiuſdem anni facinus multorũ annorum angorem attulit, quò aliqua ſemper mala tempeſtas tum Galliæ tum Angliæ impendêret. Siquidem inſtrumentum nouæ diſſenſionis ad utrunq́; regem delatum eſt, ex recenti fœderis uiolatione: ſed in quo culpa reſederit, neutiquam ſatis conſtat, ſi uolumus aut Anglicis aut Francis autoribus credere, qui nõ minus inter ſe ſcribendo altercationibus aliquando decertant, quàm uterq́; populus longè fortiſsimè armis dimicarit. Igitur ne nos etiam ad gratiã uel odium aliquid de tanta re ſcripſiſſe dicamur, proponemus ueram uiolati ſacroſancti fœderis cauſam, quam illi tradunt, qui de ſuis temporibus hiſtoriam diligenter compoſuerunt. Poſtquam princeps Edouardus reſtituto Petro in regnum ſuum, nõ potuit promiſſum ſtipendium militi, ut ſuprà memorauimus, dare, reuerſus Burdegalam, ut ne eum mercede fraudaret, pecuniæ egens adauxit Aquitanis uectigalia, ac in ſingula hominũ capita tributum impoſuit. Re graui ac inſolita Aquitani permoti indignabant, præſentem rerum ſuarum ſtatum deplorabant, palamq́; prædicabant ſe non paſſuros ita diu opprimi, qui demum ob id uidebantur rebellionem facturi, ſi modò autorem inuenirent, cùm ecce tibi, duo fulmina belli Ioannes Armeniacus, & Carolus Petragoricus comites adfuere, qui maximè omnium contra principem facere non dubitarunt. Ii Carolum regem Francum continuò appellarunt, ad ſenatumq́; Pariſienſem prouocarunt, perinde quaſi ad eos pertineret Aquitanorum adhuc querelæ cognitio. Interea Ioannes Candius cum alijs principibus, qui ex ea re ſeditionem fore proſpiciebat, principem orabat, ut de negotio deſiſteret. Verùm ille militum tantummodò rationem habens, de ſententia deduci non potuit. Ita Carolus data occaſione perſequendi inimicitias, quas ſecreto cum Anglo habebat, comitum cauſam ſuſcipit, ſed primùm omnium datis prædibus, obſides ab Edouardo recipere conatur, ac dein legatos in Aquitaniam mittit, qui principi diem dicant, quo Lutetiam ueniat cauſam in ſenatu dicturus. Legatis mandata executis princeps reſpondit: Dicitote Carolo, me breui cum quinquaginta armatorum millibus Lutetiam uenturum. Et his dictis, abeuntes legatos in itinere retineri iuſsit, ne per eos hoſtem præmoneret. Quocirca comites audaciores effecti, ſumptis repentè armis, populos paſsim ad defectionem ſolicitant, & ante alios Cadurcos ad id alliciunt. Secundum hæc, Carolo regi qui uidebat ad arma iam ueniendum eſſe, ita creuit animus, ut primo quoque tempore Edouardo regi per nuntios bellum indixerit, qui & ipſe ſtomachatus, Carolo per eoſdem nuncios, ſe ſuo tempore in armis fore ſignificauit. Atque ita bellum utrinq́; ſummo ſtudio comparatur. Hæc de fracto fœdere ſcribere habui. Iam antea princeps de noui belli motu patrẽ fecerat certiorẽ, ſed quia id temporis nõ bellè ſe habebat, tentatus ualetudine, in quã inciderat in Hiſpania, idcirco

non potuit ſtatim ire obuiam iniuriæ à rebellibus factæ.

Iſta ubi rex cognouit, conuocato ad Vueſtmonaſterium principum concilio, corám de toto negotio docuit, ſic locutus: Hodierno die principes rem uobis ſum expoſiturus magni quidem momenti, ſed uobis minimè nouam, ſi Francorum unquam naturam cognitam habuiſtis: habuiſtis autẽ ſæpiſsimè. Abhinc ſex annos, pacem oranti Franco dedimus terra mariq́ uicto: is ex illo non ceſſauit clandeſtina inire conſilia, quomodo aliquod nobis graue exhiberet negotium: quippe primùm omnium Margaritam Ludouici Flandriæ comitis filiam, Edmundo filio pactam, Philippo Burgundionum duci locandam curauit: deinde Ludouicum Andegauenſium ducem, unum ex obſidibus, contra ius fœderis, fugientem recepit: nuper Aquitanos de uectigalibus diſceptaturos ad ſe uenire paſſus eſt, perinde quaſi non antea omni iure quod in eos habuerat, ſeſe penitus exuiſſet, nobisq́ ceſsiſſet. Quid, quòd ei audacia tantùm dedit animi, ut principi Edouardo diem dici iuſſerit? Cadurcos ad defectionem ſolicitarit, ac in fidem receperit? tertio loco bellum nobis indixerit, perinde ac ſi de noſtra gente conſueſſet frequentes agere triumphos? Atque ita uiolato turpiter fœdere, in noſtra etiam capita inſultare nõ dubitat. Quare ut ne quid de iure aut legibus noſtri regni diminuiſſe dicamur, iam nũc ius in Franciæ regnum mihi iuſtè atque ſanctè reſumo, & in animo eſt proſequi iniurias, ac nõ antè finem belli facere, quàm nomini noſtro infeſtiſſimum hoc hominum genus perenneq́ inimicum perdomuerimus. Et hoc mei conſilij eſt. Cæterũ ſupereſt, ut uobis cordi ſit, ueterem militiæ gloriã retinere, propulſare iniuriam, gentem crebrò ueſtris armis uictam, tandem aliquando ſub noſtrum redigere imperium, id quod facilè fiet, ſi auxilium ferre libuerit. Talia dicentem, cuncti Angliæ & Franciæ regem ſalutantes, non oportere plura loqui conclamant, unoq́ conſenſu pollicentur ſe omnibus omiſsis rebus, bello iam indicto fortiter operam nauaturos, ac uim ui illatam pro ſua parte defenſuros. Rex dimiſſo concilio, ac ſingulis nominatim gratijs actis, deinde Ioannem filium Lancaſtri ducem cum ijs quas habebat expeditas, copijs Caletum præmittit, ipſe interim maiores domi parat. Lancaſtrius Caleto mouens, non longè à Morino (uocant hanc urbem hodie Terrauanam) caſtra ponit, qui continuò obuiam habet Philippum Burgundiæ ducem magnis ſtipatum copijs, quem facta pugnandi poteſtate, ad certamen inuitat. Verùm Philippus nolens ad manus uenire, de media nocte, ſublatis caſtris, diſceſſionem fugæ ſimilem in Pariſienſem agrum facit. At Lancaſtrius ſpe pugnandi abiecta, inde digreditur, ac Rothomagum uſque omnem populatur agrum, & ea præda contentus dum Pontiuum reuertitur, in medio itinere capit Hugonem Caſtilionenſem, cum aliquot equitibus, qui ſpeculandi gratia circumuagabatur. Moratur Lancaſtrius aliquot dies ad Pontiuum, & quia populum minimè ſuſpectum habebat, quòd diu ſub Anglico imperio fuiſſet, non cognouit eius conſilia, quæ iam tum de rebellione facienda agitabantur, quare in Angliam hyeme iam ineunte reuertitur, ubi de totius belli ſumma agebatur. At Pontiuenſes poſt ducis diſceſſum, autore Guidone diui Pauli comite, omni ilicò deiecto præſidio, ad Francum deficiunt: atque ita longè nobiliſsimus comitatus à Franco receptus eſt, poſt annos centum & duodecim, quàm dotis nomine Edouardus primus illum acceperat. Vſu ue-

niſſe

niſſe hoc Pontiuenſibus admodum mirum eſt, & eis, qui à regibus Anglis honores accepiſſent, ut Anglorum patria incolumi, fortuniſq; omnibus, maluerint per proditionem ſe Francorũ fidei dare, quàm ſub ſuorum regum ditione manere. Sed naturæ hominum attribuendum eſt, quòd illa ut plurimũ prioris rerum ſtatus etſi minus felicis auida, ſemper ſit præſentis faſtidiens, uel quia ea duce, nos facimus, quòd pecudes, quæ diſpulſæ ſui generis ſequũtur greges, ac ut bos armentum, ſic Gallus Gallum, & Anglus Anglum ſequitur. Hæc iactura comitatus portendiſſe uiſa eſt nobilis reginæ mortem: nam eo ipſo tempore Philippa Edouardi uxor occidit, cuius mors totum regnum dolore oppleuit. Fœmina hæc probatiſsima Anglicam iuuentutem ſuis opibus ad uirtutem pariter excitare ac iuuare cupiens, inſtituit Oxonij collegiũ, magnificis cum templo extructis ædibus, ut ibi ſcholaſtici & religionem & literas ſimul colerent, ex quo Reginæ collegium eſt dictum. Rex ut primùm uxoris funeri iuſta perſoluit, de Pontiuenſium defectione cognoſcit, qui licet duplici dolore perculſus, nihilo tamen ſegnius rebus ſuis prouidet, uacat, inuigilat: itaque confeſtim Robertum Canolum cum eo exercitu, quem toto anno conflarat, Caletum mittit, qui ut primùm uer appareat, in Francos ducat, cùm ipſe interim domi ſubſidia rei nummariæ comparat. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C L X V I I I, Edouardo regi omnino infelix, eò quòd ei uel alia id temporis inciderit calamitas.

Sanè circiter anni initium Leonellus eius filius dux Clarentiæ, amiſſa Eliſabeth uxore, ſponſalia fecit cum Iolantide Ioannis Galeatij primi Mediolanenſium ducis ſorore, eiuſq; rei gratia Mediolanum profectus, ſplendidiſsimis nuptijs ſe cum puella coniugauit, qui cùm paulò pòſt domum rediret, in itinere mortẽ obijt, filia unica ſuperſtite, nomine Philippa, quam ille ex priore uxore ſuſceperat. Ea puella Edmundo Mortimerio comiti Merchiæ poſtea nubit, ex qua Edmundus Rogerium creat, Rogerius Annam, quæ in Eboracenſiũ ducũ familiam nupta, genti hæreditatẽ regni importauit, quemadmodum alibi planius fiet. Cæterum cùm partim uetuſtate, partim ſcriptorum negligentia, iam omnibus incognitum eſſet, unde duces Clarentiæ nominarentur, nos idcirco eatenus ueſtigauimus, quoad tandem aliquando inuenimus originem, quamuis ob oculos fermè lateret, quæ ne rurſum in tenebras incidat, genus ipſius Eliſabeth prioris Leonelli uxoris, à qua hæreditas Clarentiæ principatus duci uenit, demõſtrandum ducimus. Vixit olim cum rege Ricardo primo eques honeſtus, nomine Ricardus, Clarentiæ dominus. Clarentia eſt pagus nobilis comitatus Suthfolchiæ, ad fines Eſſexiæ comitatus, ubi fluuius Clarentius alterũ ab altero diſcriminat, munitus ualida arce, quæ nunc bona ex parte diruta eſt. Ricardus Gilbertũ creat: is deinde Gilbertum, qui factus Gloceſtriæ comes, in matrimoniũ duxit Ioannam Edouardi primi regis filiam. Gilberto orta eſt Eliſabeth, ea nupſit Ioanni Borgh equiti, ex qua ille Eliſabeth genuit, quæ cum Leonello nupta eſt. Ita hæreditas Ricardi equitis Clarentiæ domini, ab Eliſabeth filia Ioannis Borgh ultima eius hærede Leonello uenit, unde ille à patre dux factus, Clarentiæ cognomen ſumpſit. Id poſtea manſit nonnullis alijs ducibus: nam Thomas Henrici quarti filius, & Georgius frater Edouardi quarti regis, duces Clarentiæ dicti ſunt, licet eius loci poſſeſsionem neuter habuerit: quia Anglis mos eſt, ut eiuſmodi

tituli arbitratu principis dentur, etiam ſine poſſeſsione locorum, è quibus ipſi tituli petantur. Quare rex ſolet ijs qui nihil in eo comitatu habeant, ex ſuis uectigalibus dare quotannis aliquam pecuniæ ſummã, in poſſeſsionis loco. Sed oratio ad ſuum redeat exorſum.

Aderat iam annus ſalutis humanæ MCCCLXIX, & ab eo quo Edouardus regnare cœpit, XLIII, cùm Canolus ſtatim ut copia pabuli eſſe cœpit, ex hybernis deduxit exercitum, & ſe Caleto commouens, quà commodum iter in Andegauenſes per Pariſiorum agrum erat, rebus Aquitanicis quæ in maiore periculo uerſabantur, auxilio ire contendit. Is Rhemos primùm, Sommam & Oſam flumina traijciens, armis adoritur, & quia urbs bene cõmunita nullam ſpem expugnandi per uim, in præſentia præbebat, agrum latè populatur: inde omnibus copijs, triplici inſtructa acie, Lutetiam proficiſcitur, & ſub muris urbis, ad Iudæã uicum cõſiſtit, ac ibi pauliſper ſub armis moratus, facit æquo loco Pariſienſibus, qui omnis generis expeditam armatorum manum intus habebant, pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta, Pariſienſes nihilo ſecius intra muros ſe continent. Canolus ubi cognouit per Francos ſtare, quò minus prælio dimicaretur, iter incœptum conficere pergit: iam ad Ligerim propè uentum erat, cùm miles effuſe agros paſsim uaſtare cœpit, atque dulcedine prædæ longius uagari. Interea Bertrandus Geſquinus ſuperuenit, quem in bello Hiſpano à principe Edouardo captum, uti ſuprà oſtendimus, Carolus rex paulò antè pretio redemerat, magiſtrumq; equitum fecerat, & eos Anglos qui per agros palantes prædam faciebant, aggreſſus, non exiguum numerum interficit, amplius centum capit: reliqui fugæ ſe mandantes, ægrè ad caſtra incolumes peruenerunt. Qua uictoria ſublati Franci, quòd primo aduentu tot ex hoſtibus interfeciſſent, audacius ſubſiſtere, nonnunquam etiam ad caſtra uſque, Anglos prælio laceſſere cœperunt. Robertus conſultò pugna ſuperſedebat, quòd in caſtris diſcordia orta erat, quod omnibus iuxtà nocuit: nam non multò pòſt conſerta bis cum hoſte manu, male pugnarunt. Robertus cum ſuis in Pictones profectus, ſe principi iunxit, qui iam morbo afficiebatur, & officio fungi non poterat, cui ob id Roberti, tametſi milite diminuto, aduentus gratiſsimus fuit. Ad id tempus plures Aquitaniæ ciuitates, quas pecuniarum exactionibus princeps acerbè oppreſſerat, defecerant, ea labe à Lemouicibus facta, qui poſt Cadurcos primi ſe Franco dediderunt. At poſt iter Canoli, ubi rei geſtæ fama per regionem peruaſit, tum ea rebellio ita creſcere cœpit, ut princeps ſatis haberet, & conuenientes contra ſe inimicorum manus diſsipare, & reliquos in fide continere. Hæc ubi Edouardo regi nuntiata ſunt, confeſtim Ioannem ducem Lancaſtri, & Edmundum comitem Cantabrigiæ filios cum expeditis copijs in Aquitaniam mittit ſubſidio principi, ij ſequunda nauigatione uſi, celeriter eò perueniunt. Princeps interea Lemouicum urbem quæ illius defectionis caput fuerat, oppugnabat, quam ſub aduentu ducis, per uim expugnauit, atque diruit, interfectis ad unum omnibus, qui intus fuerant, ac arma mouerant, ut eiuſmodi crudelitatis exemplo reliquas ciuitates in fide manere commonefaceret. Poſt Lemouicum urbem dirutam, princeps quia multis neceſſarijs rebus reuocabatur in Angliam, dato imperio tuendæ prouinciæ duci, ad patrem proficiſcitur. Rex tot ſimul acceptis detrimentis, concilium principum conuocat, quo

in concilio pecuniæ, & quæ belli uſui neceſſaria erant, de principum uoluntate imperata ſunt. Per eos dies Carolus Nauarræ rex ad Edouardum in Angliam tranſiuit, ſeq; eius partes ſecuturum promiſit, ſed fidem facere non potuit: is equidem paucis antè annis ſocius fuerat belli, quod Edouardus princeps in Hiſpania fecerat, ut antè dictum eſt, & in itinere non inuitus, ut multorum opinio ferebat, à Francis captus, ſe pretio redemit, qui tunc cum eis rurſus inimicitias gerebat, uerùm non multò pòſt cum illis in gratiam redijt, quod indicio fuit, non eſſe homini temerè fidendũ. Item Vrbano quinto Romano pontifice per legatos agente, de pace concilianda agitatur, quæ nullo pacto conuenit.

Eſt poſtea uariè ac perquàm ualde inter utrunque populum armis certatum, cùm pro ſe quiſque ſua aut retinere, aut recipere conaretur, & ex factionibus Aquitanorum, omnia uaria euaderent. Itaque Robertus Canolus, Thomas Spenſerius, Ioannes Triuettus, & Hugo Haſtyngius partiti inter ſe copias, alij alia oppida recipiunt, quædam nequicquam tentant, oppidanis fortiter reſiſtentibus, ut qui timebant, ne ſibi rebellio antè facta fraudi eſſet. Alia parte Ioannes comes Penbruchi magnis inſtructus copijs, nonnulla etiam loca recuperat, ſed cùm animaduerteret hoſtes qui in proximo erant, trepidationis ſignificationem facere, modò inconſtanter prodeundo, modò immoderatè circumeundo, caſtra imprudenter adortus profligatur. Ioannes quoque Candius Pictonum præfectus, magnam Francorum manum urbem aggredi conantem in fugam diſsipat, uerùm ipſe uulnere ictus poſt paulùm interijt. Amiſſo tanto belli duce, Lancaſtrius ingentem accepit dolorem, & in eius locum Thomam Percium protinus ſubſtituit. Secundum hæc, Canolus à Lancaſtrio Caletum remittitur, ut alia in parte hoſtes in bello habeat, & ſi ullam faciat ſucceſſus ſpem, tentet armis Pontiuenſes. Is itaque per fines Pariſiorum iter faciens, in Ambianos uenit. Et quia præ iſtius uiri uirtute, cæteri Anglici duces minus Francis formidoloſi erant, idcirco Geſquinus relicto locis opportunis præſidio, Canolum ſequitur, modò poſtremum agmen carpens, modò à latere inſiſtens. Interdum nonnulla in itinere leuia fiunt prælia, multis utrinque cadentibus. Verùm cùm nullus felix appareret proceſſus, Canolus depoſito tentandi Pontiuenſes conſilio, ſe Caletum contulit, & Geſquinus retrò abiuit. Ita alternis aſpirante fortuna, ſatietas cædium tam Anglum quàm Francum ſenſim capiebat, uſque eò, ut uterque eorum cuperet iam manus abſtinere. Carolus rex interim Rothomagi erat, ac ſtudio parabat claſſem, qua poſt exactam hyemem, quæ iam inſtabat, exercitum in Angliam traduceret, ſi ita res depoſceret. Cuius rei Edouardus optimè gnarus, rem nauticam pari diligẽtia curabat. Cùm igitur milites iam hybernatum utrinq; ierant, interea Lancaſtrius cum Edmundo fratre in Angliam uenit: is amiſſa paulò antè Blancha uxore, Conſtantiam alteram Petri regis Caſtellæ demortui ſuperſtitem filiam cui regnum Caſtellæ debebatur, in matrimonium ducit: altera uerò Iſabella nomine Edmundo comiti Cantabrigiæ locatur. Iſtæ duæ puellæ unà cum Beatrice ſorore maxima natu, quæ Ferdinãdo Petri regis Luſitaniæ filio deſponſa paulò antè Baionæ mortem obiuerat, erant apud Ioannam principis uxorẽ in Aquitania obſides, ut ſuprà diximus, quando pater interfectus fuit, quæ poſtea in Angliam

ductæ bene habitæ cultæq; ſunt. Dux ſimulatq; Conſtantiam uxorem duxit, ſe regem, & eam reginam Caſtellæ appellare cœpit, exin id regnum armis recuperaturus, quod non multò pòſt tentauit, prout infrà dicetur.

Interea in Britannia ſeditione laborabatur, quòd bona nobilitatis pars iam inde uſque ab interitu Caroli Bleſenſis, cum Franco ſecretò ſentiret, quod tamen Ioannes dux comperit, timensq; inſidias rogauit Edouardum ſocerum, cuius, ut ſuprà diximus, Mariam filiam in matrimonio habebat, ut ſibi ſubueniret. Edouardus exiſtimans eam rem non parui eſſe momenti, ac idcirco nequicquam deſerendam, continuò Canolum qui Caleti erat, naui in Britanniã adiutorem duci ſummittit, ut eius autoritate eatenus Britanni in officio tenerentur, quoad exacta hyeme, copias eò traduci liceret. Canolus ubi in Britanniam peruenit, uidens rem in periculo eſſe, & diligentiam requirere, conſulit duci, ut ille ipſe in Angliam proficiſcatur rogatum auxilium, quoniam nemo homo aliena ut ſua diligenter negotia gerit. Dux itaque ſumma imperij Canolo tradita, in Angliam aduolat, docetq; regem de præſenti rerum ſuarũ ſtatu, atq; in primis auxiliũ rogat, quod, uelut infrà explicabitur, facilè impetrauit. At ubi rex Carolus per exploratores cognouit, Lancaſtrium ab hybernis diſceſsiſſe in Angliam, & ducem Britannum eòdem aduolaſſe, ratus non multum abeſſe ab eo, quin & tota Aquitania & Britãnia potiri poſſet, nouas protinus conſcribit copias, atque cum ijs Geſquinum hybernis nõdum peractis, ire iubet primùm in Pictones, deinde in Britanniam. Is pari fortuna, in uno atque altero loco rem proſperè geſsit: nam primo ſuo acceſſu, Pictones proximè animo alienatos ab Anglo ob exactiones pecuniarum, in fidem recepit, ac omnem occupauit Britanniã, præter Breſtum & Deruallum, quæ loca in Ioãnis ducis fide permanſerunt, ſed non multò pòſt Deruallum etiam expugnauit. Atq; ita ſolum Breſtum quod Canolus defendebat, pertinaciter reſtitit. His actis, Geſquinus furtim & itineribus propè deuijs, Rupellam petit, quò etiam poſt paulùm Ioannes Biturigum dux adfuit, qui ſimul iuncto exercitu oppidum obſident, & ne oppidanis naualis ſubſidij habendi ſpes ulla ſit, néue fugiendi pateat aditus, naues quas confeſtim cogere poterãt, circa portum diſponunt. Edouardus rex certior factus de obſidione Rupellæ, claſſem quadraginta nauium continuò duce Ioanne comite Penbruchi, qui paulò antè cum Lancaſtrio domum redierat, mittit, ut terra & mari ſuis ſuppetias ferat. Interea Henricus Caſtellæ rex qui inimicum gerebat in Anglos animum, auxilio miſit Carolo regi Ambroſium Bochanigrum, uirum ſtrenuum, ac cum eo aliquot belli duces non contemnendos, cum multis nauibus tam uiris quàm armis bene inſtructis. Is ex Hiſpania digreſſus breui in portum Rupellæ defertur, qui à ſuis, quos ſpeculatorijs nauigijs paulò antè ad colluſtrandum mare foras miſerat, certior factus Anglicam claſſem appropinquare, protinus extra portum egreditur, atque diſpoſitis nauibus ex utraq; parte ſinus, qui ante portus ingreſſum, latè in altum patet, inſidias tendit. Adfuit non multò pòſt claſsis Anglica, quæ tota nocte ſequundo uſa uento ſub lucem eò delata eſt. Vbi naues ſinum intrare cœperunt, Hiſpani dextra læuaq; uno ferè tempore, in Anglos qui confecto iam curſu, non ſe ſtatim ad pugnam accingere, ſed aliquantulum quieti dare meditabantur, ſeſe incitant. Angli repentina re permoti, ſubitò arreptis arcubus atq; ſagittis, multa eminus hoſti uulnera inferunt.

Verun-

Veruntamen ubi cominus pugna iunctis nauibus fieri cœpit, paſsim gladijs interficiuntur, quippe qui ſpatium armandi ſui nō habuere: ſic nulla ex nauiū numero euaſit, quin fuerit aut depreſſa, aut incenſa, uel capta: homines itidem aut occiſi, uel capti ſunt, & cum ijs Ioannes præfectus. Ac ita Anglus qui ſuperioribus annis inſignem calamitatem Henrico intulerat, parem ab eodem in præſens accepit. Incidit hæc clades in eum annū, qui fuit humanæ ſalutis M C C C L X X I, & cùm regnare cœperat Edouardus, X L V I.

Rupellani interim deſperatis præſentibus auxilijs, nihilominus oppugnationem acriter tolerabant, cùm Edouardus rex cognita ſuorum clade, quia filius princeps ualetudine propè perdita afficiebatur, ſibi eundum ſubſidio ſuis ſtatuit, qui nō cunctandum ratus in tanta re, omnes copias quas raptim comparare potuit, ad mare præmittit, ac unà conſcendere naues undiq; conductas iubet: ipſe inde ſuos ſecutus, ubi naues ad iter paratas cognouit, ſignum dedit proficiſcendi, qui uento ſequundo ſatis uehementi profectus, celeriter è conſpectu terræ iam ablatus erat, cùm uentus momento perincōmodè mutatus eſt, ita ut ad terram redire compulſus ſit, & cùm uentum contrariū continenter perflare uideret, mutato conſilio, copias omnes duce Ioanne Lancaſtrio, Caletum traijcere iuſsit, ut ille approperandi cauſa, quaquauerſum ferrū uiam patefaceret, ſuis auxilio iret. Itaque dux inſtructo agmine in Burgundiam, quò primum tetenderat iter, ſine ullo impedimento peruenit, populatis agris, ac uicatim inflammatis ædificijs, quacunque ierat. Hîc aliquot dies ad reficiendum militem dum moratur, Franci trans Ligerim paſsim inſidias ponunt, quò hoſtem itinere prohibeant. Quod ubi dux per ſpeculatores cognouit, magnis diurnis, nocturnisq; itineribus contendens, Ligerim tranſire maturat: qui ut in Biturigum agrum peruenit, tripartitò exercitum ducit: in prima enim acie equites leuis armaturæ cum parte ſagittariorum locat, in altera pedites, cum parte equitatus grauis armaturæ, ut alas utrinque faciant, in qua ipſe erat: in tertia, quæ duas præcedentes ſequatur, reliquū equitatum cum ſagittariorum parte reliqua ponit, qui exercitus ad triginta millia hominum fuiſſe fertur, & ita quantumcunque poteſt itineris efficiens, in Pictones pergit. Franci paſsim Anglos modò in primo, modò in nouiſsimo agmine laceſſebant, dux tamen manum à prælio abſtinens iter continuabat, ſed cùm ad Pictones adhæreſcere cœpit, tenens memoria illius populi proditiones, tum demum ſuos quacunq; incederent, pugnare, uaſtare, incendere omnia iuſsit. Qua de re Franci qui ibi in præſidio erāt, perterriti, ad loca munitiora raptim confugerunt. Ipſe uerò nihil de uia recta egreſſus, agris quacunq; inceſſerat populatis, ac oppidis nonnullis incenſis, Burdegalam peruenit incolumis. Eius aduentu cognito, & Rupellanis ſtudium defenſionis maius acceſsit, & hoſtibus eadem de cauſa, ſpes potiundi oppidi deceſsit. Quare dux Biturigū relicta continuò obſidione, in Pictonum fines pedem retulit, ut eum populū Anglorum armis etiam territum confirmaret. Lancaſtrius collaudatis generatim Rupellanis, ac eorum ſigillatim principibus actis gratijs, pro ſeruata fide, remuneratoq; præmijs toto præſidio, reliquos populos ad defectionem ſpectantes in officio continere ſtudet. Item per idem tempus, uel paulò antè eſt nauali prælio dimicatum inter Anglum & Flandrum, qui cum Franco ſentiebat, & uictoriam Anglus obtinuit. Sed ſtatim pòſt conciliata inter eos

L

pace, bellum nequaquam latius ſerpſit.

Deteſtabatur interea omnibus precibus Gregorius undecimus, qui triennio antè in Vrbani demortui locum pontifex Auenione factus ſucceſſerat, regum diſcordiam, quòd Reipublicæ Chriſtianæ calamitoſa cum primis eſſet. Is miſsis ad Biturigum urbem legatis, iuſsit & eò principũ conuenire oratores, qui præſtò fuerunt. Multa legati pontificis nomine coràm pronuntiarũt, quamobrẽ ab armis eſſet maturè diſcedendũ: multas propoſuerunt conditiones, quas uterque princeps & dare & accipere deberet, idque multis uerbis. Atqui animis commotis nihil uidebatur æquum, ut quibus illud certum ſtaret, finire controuerſiam armis. Ac ita deſperato negotio, legati ad pontificem redierunt. Rex Edouardus interim habuit Londini ſuorum principum concilium, quo in concilio cùm eſſet ſtipendiũ in militem petiturus, uoluit omnes ad id libenti animo dandum beneficio quopiam hortari, adducereque: itaque populo nonnulla irrogauit priuilegia, ſacerdotibus uerò iureiurando promiſit, per ſe non ſtaturum deinceps, quò minus eſſet integrum, optare ſibi quos uellent epiſcopos, aliosque præfectos, atque idem à Romano pontifice concedendũ ſe curaturũ. Pontifex Romanus tum primùm illud conceſsiſſe uidetur, cùm etiã nunc apud Anglos nihil poteſtatis habeat, in eligendis epiſcopis, ſed tantùm à principe deſignatos faciat. Sic reges ſuo conſtanter utuntur inſtituto, quippe qui ſuo arbitratu epiſcopos deſignant, id quod Edouardo ipſi paulò pòſt ut faceret, eſt perſuaſum ab ambitioſis ſacerdotibus. Porrò illi in aula diu uerſati, cùm non ſperarent poſſe ſe tam facilè ſui ordinis honores de collegarum ſententia, quàm à principe conſequi, & pontificis & regis irrogati priuilegij ut ſibi minimè commodi, autores uiolandi extiterunt. Atque ita res priuata publicam ſuſtulit. Ad Edouàrdum redeo. Rex poſtquam ſic cunctis gratificatus eſt, patres ex eius animi ſententia, pecuniam ad neceſſarios belli ſumptus faciendos imperarunt, cuius magnam partem ſacerdotes ſoluerunt, collato ex decima tributo: tum enim primùm annui fructus omnium poſſeſsionum ordinis ſacerdotalis æſtimati ſunt, ac ſecundùm eam æſtimationem, poſtea ſacerdotes cùm regi, tum Romano pontifici decimas ſoluerunt, cùm antea quiſque ex decima uectigalium, quæ in ſingulos annos caperet, tributũ conferret. Quapropter ea æſtimatio poſtea ordini damno fuit, cùm fructus multorum ſacerdotiorum ita diminuti ſint, ut decima interdum quintam partem abſorbeat. Fuit is annus humanæ ſalutis MCCCLXXIIII, & cùm regnare cœpit Edouardus, XLVIII. Quo anno Gulielmus Cantuarienſis antiſtes moritur, cui ſucceſsit Simon Londinenſis epiſcopus, ordine Cantuarienſium antiſtitum ſeptimus & quinquageſimus. Iam tum obſoleuerat decretũ illud, quo conſtitutum erat, ut epiſcopi à ſacerdotum collegijs eligerentur, quandoquidem Simon Cantuarienſis & alij deinde epiſcopi non ſacerdotum ſuffragijs, ſed pontificum Romanorum, regumque arbitrio & autoritate deſignati factique ſunt, donec ad extremum ita uſu uenit, ut ſoli reges Angli epiſcopos deſignarent, & epiſcopi minores præfectos facerent. Ac ita demum Romanus pontifex paucis pòſt annis, omne ius quod ei olim fuit in Anglia in epiſcopos, ac alios præfectos creandos, habere deſiuit, quemadmodũ uel breui poteſtatem imperandi ſacerdotiorũ decimas amiſit. At neutrum Angliæ malo fuit, quandò illa per id minus omnino ſuas opes alienigenis hominibus deinceps im-

partire

partire coacta eſt, id quod iam tum deguſtare cœpit: ſiquidem in eodem conuentu, autore Edouardo, de concilij ſententia, lex lata eſt, quæ uetuit cunctos mortales in poſterum tempus impetrare ubiuis gentium Anglicana ſacerdotia à Romano pontifice, aut cauſas, niſi per appellationẽ, ad eundem deferre, conſtituitq́ pœnam immanem contrà facientibus, quam & ad illos etiam peruenire uoluit, qui talia audenti adiumento eſſent. Quod quidem decretũ poſteriores reges non modò ſeruandum paulatim curarunt, ſed puniendi ſeueritate multò ſemper terribilius reddiderunt, cùm pœna eiuſmodi ſit, ut uiolator legis & bona amittat, & ipſe in æternas carceris tenebras abdatur. Sed reo datur tempus duorum menſium, antequam ad cauſam agendam aggredi cogatur, & ex eo, lex prouiſionis, ſiue de præmoneri uocitatur, tametſi uulgò de præmuniri nuncupatur, quòd illa ſcilicet tali pœna ita præmunita ſit, ut perrumpi nequeat. Cæterum lex non manſit in ſuo inſtituto, quandò nunc tot gerit horrida tela manu, ut perdifficilè ſit ea uitare, proin non utique iniuria inſtar mortis timeť. At ubi Gregorius undecimus, qui id temporis Romanus erat pontifex, de ea re reſciuit, ualde multum reclamauit illud aliud eſſe nihil, niſi Chriſtianam eccleſiam diuidere, niſi religionem exinanire, niſi ius faſq́ delere, ac concilia omnia deniq́ reſcindere: quare primo quoq́ tempore cum Edouardo egit, ut legem tolleret. Exin orto ſchiſmate, non fuit pontifex, qui tale quid curaret, donec poſtremò Martinus quintus ſuper ea re, literas uehementiores ad Henricum ſextum regem ſcripſit: ſed utriq́ unum datum eſt reſponſum, non poſſe reſcindi decretum concilij, ſine autoritate concilij, & propterea futurum eſſe, ut tale concilium quamprimùm haberetur, quod tamen poſtea nunquam eſt habitum. Anno eodem moritur Ioannes Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſsit Alexander Neuyllus, ordine antiſtitum quintus & quadrageſimus, quem octauo pòſt anno mortuum ſecutus eſt Thomas Harundellius Elyenſis epiſcopus.

Dum hæc gerebantur, Ioannes Britannus dux, cuius ſuprà mentionem fecimus, apud Edouardum regem partim precibus, partim pollicitationibus agebat, ut ſe adiuuaret. Re ad regium ſenatum delata, placuit omnibus, cùm ob uetus hoſpitium, quod ipſis cum Britannis erat, tum quòd ducis calamitatem cum ſuis rebus coniunctam iudicabant, ut Edmundus regis filius id bellum cum Ioanne duce ſuſciperet. Itaq́ bene magna comparata militũ manu, & in naues impoſita, ambo in Britanniam proficiſcuntur, qui ubi littus attigerunt, obuium habent Robertum Canolum, qui, uti ſuprà dixi, Breſtum tenebat. Hinc ſingulis ducibus datis muneribus, tripartitò copias ducunt: nõnullæ ciuitates ſponte in ducis poteſtatẽ ueniunt, aliæ contrà portas claudũt. Verùm aliquot captiuis in medio campo ob rebelliũ oculos iugulatis, tantũ formidinis omnibus iniecere, ut oppida maritima uno propè temporis puncto, in fidem uenerint. Adfuit aliquanto pòſt Ludouicus Andegauenſis dux, ut ſuis contra Anglum, auxilio eſſet: cæterum cùm hoſtem accedere ſciſſet, ſiue propter militũ paucitatem, metu affectus, ſiue propter ſuſpectam accolarum fidem, impigrè domum repedauit, & ſuos qui in præſidio erãt, iuſsit tantiſper intra oppida ſe continere, quoad cum maioribus copijs rediret: illi tamen auxilium depoſcebant, ſed eum remorari non potuerunt. Tum plura mediterranea oppida deditionem facere cœperunt, cùm Angli uictoria utendum iudi-

cantes, omnem impetum in Francum præſidium fecerunt, quod fortiter ubique reſiſtebat. Ita res Britannicæ in articulo uerſabantur, cùm per idem temporis, autore pontifice Romano, qui pacem inter reges conciliare in primis ſtudebat, induciæ duodecim menſium factæ ſunt, quæ Anglo nihil commodi attulere. Porrò Edmundus cum Carolo certior factus de inducijs, Ioannem ducem deſerere coactus eſt: & Lancaſtrius qui poſitis in propinquo ſtatiuis, ſuos inſtructos armatosq; habebat, ut cum Biturigum duce in Santonum agro acie confligeret, de inducijs edoctus prælio itidẽ abſtinuit. Et quanquam penes quem uictoria futura eſſet, in incerto erat, attamẽ cùm Angli maiore animorum alacritate, quàm aliàs unquam reuiuiſcente ſpe, parati & expediti pugnam efflagitarent, ut qui pro iuſta cauſa, ardentius pugnaturi eſſent, contrà & Franci numero longè inferiores, in ſolo, quod Anglorum iuris erat, omnia ſuſpecta habentes trepidè ad certamen accederent, ut re ipſa poſtea compertum eſt, quippe qui ob inducias factas, mirè gauiſi ſunt, haud dubiè res Anglica ſuperior euaſiſſet. Atq; ita induciarum pactio intempeſtiua, paratam Anglis interpellauit uictoriam. Quapropter Franci læti oppida omnia de hoſte capta præſidio firmant, Angli uerò certum habentes uictoriam de manibus amiſſam, triſtes dicto parent. Rex autem Edouardus eo conſilio iſtas inducias pactus eſt, ut aduerſæ fortunæ impetum infringeret, eo præſertim tempore, quo & ipſe id ætatis erat, ut minus bello utilis eſſe inciperet, & princeps Vualliæ in quo omnes ſpes eius erant, ex morbo admodum infirmus eſſet. Sed Ioanni Britanno duci ea interpoſita temporis mora cum primis damno fuit, qui in curſu medio deſertus, pedem referre coactus eſt. Cæterum ille nihil animo territus, poſt finitum induciarũ tempus, uſq; eò pugnauit, ut toto principatu ſit ad extremũ potitus, Francis reliqua oppida quæ per uim amplius retinere non poterant, per pacis conditiones reſtituentibus.

Per hunc modum quietis aliquantiſper à bello rebus, ut ne otium domi iucundũ eſſet, peſtilentia orta eſt, qua multi mortales periere. Incidit hæc lues in annum ſalutis MCCCLXVI, & cùm regnare cœpit Edouardus, L. Quo anno Ioannes comes Penbruchius, quem ſuprà oſtendimus nauali prælio uictũ ab Hiſpanis captũ fuiſſe, grandi pecunia redemptus, dum in Angliã redit, in itinere morit̃. At Ioannis comitis uxor nomine Maria, quæ erat è Sancto Paulo Belgicæ Galliæ oppido ad fines Atrebatum ſito, fœmina nobilis, pia, ſancta, ut ſuo beneficio iuuentutem Anglicam excitaret ad ſtudia literarum, quarum auxilio intelligebat rem Chriſtianam ſummè adiuuari, collocauit ſcholaſticorum collegium Cantabrigiæ in ædibus, quas ipſa ad id extruxerat. Illud nunc uocitatur Bembruchenſis aula, uerè morum, modeſtiæ, doctrinæ magiſtra. Rex interea multis implicatus curis, ad Vueſtmonaſterium concilium habuit, in quo primùm de uarijs rebus, quæ ex uſu Reipublicæ eſſe uidebantur, cum ſuis principibus, deinde de tributo indicendo, agitauit, quod uniuerſi ſe collaturos negarunt, argumentantes quòd moueret ſe, quamobrem nollent id facere, ac multa pariter conquerentes de eius quæſtoribus. Audiuit rex patienter populi querimonias, ac habita quæſtione, nonnullos ex quæſtoribus in culpa eſſe comperit, acriterq; puniuit. Quo facto, dum inceptum negotium ſtudet, agit, curat, ecce tibi, Edouardus princeps longitudine morbi confectus, ad VI Iduum Iulij mortem obijt, annum ætatis agens

XLVI.

XLVI. Quam ob rem populus in ſummo protinus dolore fuit, & hoc etiam acriore, quòd talem princeps omnibus expectationem ſuæ uirtutis mouerat, ut eum ſi regnum obtinuiſſet, facilè confiderent maiorũ ſuorum gloriam ſuperaturum. Cæterum ante omnes Edouardum patrem mœror lacerauit, ulnerauit, confecit, adeò ut decimo pòſt menſe ex angore animi in morbum inciderit, ac eo grauiter oppreſſus mortuus fuerit: ſed ut rebus ſuis ne deeſſet, belli cura addita, ſtatim ut filij funus fecerat, ac concilium dimiſerat, miro ſtudio exercitum nouum facere cœpit, quo finitis inducijs, de ſumma rei cum Franco decertaret. at (ut diximus) uis fati mortalem animum uicit, quia morte ſublatus eſt. Corpus ad Vueſtmonaſterium ſepulturæ datur. Vixit annos LXV. regnauit LI. Filios ex Philippa uxore ſex, ſiue ſecundum alios, ſeptem genuit: Edouardum principem Vualliæ, Gulielmum, qui puer mortem obijt, Leonellum Clarentiæ, Ioannem Lancaſtri duces, Edmundum Langley, Cantabrigiæ, Thomam Vuodeſtok Bochyngamiæ comites, ambos à locis ubi nati eſſent, ita cognomine appellatos. Hunc Ricardus rex, prout inſequenti dicetur libro, Glouceſtriæ, & illum Eboracenſium ducem fecit. item alterum Gulielmum, qui impubes interijt. Filias uerò tris reliquit, Mariam Ioannis Britanniæ ducis uxorem, Iſabellam Bedfordiæ, & Margaritam Penbruchi comitibus locatas. Huic regi abſque cæteris naturæ ornamentis cum primis formæ dignitas ſuffragabatur, ingeniũ prouidum, perſpicax ac mite, nihil porrò non ſapienter, non conſideratè agebat, & homo permodeſtus & frugi, illos ſummè diligebat, honoribusꝗ ornabat ac amplificabat, qui probitate, modeſtia, atque uitæ innocentia alios antecederent. Corporis habitus congruens, pulchra uirilisꝗ facies, oculi micantes, canities in ſenecta ætate decora, quæ omnia ad gratiam comparandam ei magnopere conducebant. Militaris diſciplinæ apprimè ſciens fuit, ut res ab eo geſtæ teſtimonio ſunt. At liberalitatis & clementiæ exempla paſsim non uulgaria edidit, ita ut unus omnium fermè regum inuentus ſit, qui nullis uel leuibus deditus fuerit uitijs, ſicut nec malorum expers fuit: nanꝗ ut regnans rebus omnibus quadraginta annos beatiſsimus fuit, ita reliquo tempore grauem fortunæ commutationem ſenſit, adeò noſtra humana negotia rarò ſub manus perdiu ſuccedunt: id quod fecit, ut ille de altera uita frequentius cogitationẽ ſuſceperit, in remꝗ diuinam multò ſtudioſiſsimè incubuerit, qui idcirco templum diuo Stephano magnificum ad Vueſtmonaſteriũ locauit, in eoꝗ ornatiſsimum ſacerdotum collegium inſtituit: & alterum Cantabrigiæ, quod Aulam regiam appellant, deditꝗ facultates, quibus ibi uiuerent, qui ſe in bonis exercerent diſciplinis. Sed breui tempore præter morem atꝗ legem, cœperunt collegæ loca uendere. Quod quidem inſtitutum non uetante rege, cuius autoritate emptio facta approbatur, etiamnum & durat, & bene multis minus utile uidetur, quoniam ſæpenumero nonnullis illorum qui de collegijs loca mercantur, potius in otio, quàm in literis eo loci uitam uiuere conſtitutum eſt.

Fuere ea tempeſtate uiri longè ſanctiſsimi, multò doctiſsimi atꝗ fortiſsimi, quorum ſuprà mentionẽ appoſitè fecimus, idcirco nihil eſt, quod de eis rurſum cõmemoremus. Extitere & aliqui inſigni infamia, quorũ caput & princeps fuit Ioannes Vuythcliffus: is, ut fama eſt, à primo indignatus, quòd non potuiſſet ad ſummos ſacerdotalis ordinis aſpirare honores, factus inde ſacer-

dotibus cunctis inimicior, cœpit diuina ſcripta peruerſe interpretari, atque nouam inſtituere ſectam, uſque eò, ut in nobili Oxonienſi gymnaſio publicè ſit in ſacerdotes ut legis euerſores debacchatus. Et ut impunè tantum facinoris fautore pariter atq; audacia armatus faceret, regi ante omnes ſummum in cunctos ordinis præfectos imperium, iusq; tribuit. Præterea homo nocendi cupidus, certum habens non facilè uiros doctos ueneno infici, utpote qui rationes admittunt, cogitauit imperitum uulgus in ſuam in primis ſectam ſibi trahendum, quòd ille pertinacius ſoleat, id quod ſemel imbiberit, modis omnibus retinere. Non contentus itaq; impleuiſſe codices latinè ſcriptos de ſua hæreſi, etiam ex illis commentarios patria lingua conſcriptos fecit, atque protinus edidit, ut etiam agreſtes maleficæ ſuperſtitionis peritos redderet. Certè eum non fefellit ſua opinio: ij nanque commentarij quamuis breues, longo tempore durarunt, ut etiam nunc è manibus plebis auferri nequeant, tametſi ob id ſcelus, nonnulli uiui interdum comburunt, cum ſuis libellis. Ad extremum homo nimium confidens, cùm rationibus ueris cogeretur ad bonam redire frugem, tantum abfuit, ut parêret, ut etiam maluerit uoluntarium petere exilium, quàm mutare ſententiam, qui ad Boëmos nonnulla hæreſi antè inquinatos profectus, à rudi gente magno in honore habetur, quam pro accepto beneficio confirmauit, ſummeq; hortatus eſt in ea remanere ſententia, ut ordini ſacerdotali parum honoris, & ad Rom. pontificem nullum reſpectum haberet. Hæc de Vuythocliffo, qui illius temporis æqualis fuit, habui breuiter memorare, quò hiſtoria quæ rerum geſtarum expoſitio eſt, ſuas etiam in hoc partes ageret.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XX.

POST Edouardi mortẽ, principes regni habito ad Vueſtmonaſteriũ cõcilio, Ricardũ ordine regũ eo nomine ſecundũ, principis Edouardi filium annos undecim natũ, regem dicunt, ad XVII cal. Auguſti, in eiusq; uerba more maiorũ iurant. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCLXXVII. Propter ætatẽ regis, iam inde ab initio in procuratione fuere Ioãnes Lancaſtrius dux, & Edmundus Cantabrigienſis comes, eius patrui, ac pleriq; alij paterni amici. Erat in puero bona indoles, ſed ætas flexibilis, quæ faciebat, ut tutores à patribus dati omnes adhiberent machinas, ad continendã eius adoleſcentiam: ſed cùm pro ſe quiſq; poſtremò magis ſuis quàm publicis commodis ſeruire cœpiſſet, aditus patefactus eſt alijs, qui ad deprauandũ parati, ubi uiderunt Ricardum pro ſuo iure agere, paulatim ſeſe ad eum adiunxerunt. Et hæc Ricardi principatus malorum initia fuere, quæ Francis ſic animum dederunt, ut illi poſtea finitis iam inducijs, duce Geſquino equitum magiſtro, in Aquitaniam incurſiones facere, prædas abigere, terra mariq; irrumpere cœperint: quibus exercitus non parum fortiter reſiſtebat, quem Lancaſtrius audita morte patris, rediens in Angliam illic paulò antè reliquerat. Illi tamẽ partim ui, partim incolarũ uoluntate, aliquot oppidis potiuntur, in quibus fuit Fanum Macharij, Caſtellio, Bergeracum, & Duraſsi arx. Dum ita inter ſe alibi præ-

bi præ-

bi præliantur, pars hoſtiũ cum uniuerſa nauiũ claſſe in Angliam repentè delata, omnẽ maritimã oram latrocinijs diuexat: nam priuſquã Angli parata claſſe obuiam eant, omnes ferè occidentales inſulæ portus, qui frequentes ac locorũ natura ampli ſunt, incenſis circunquaq; ædificijs, ac uicis, & nauibus aut abductis aut inuſtis, ſpoliat, indeq; magnam uim hominũ ac pecoris, & omnis generis prædæ trahens, in Normaniam ſe refert. Sed hæc præda Francis funeſta fuit: ſiquidem procuratores regni coacto ſtatim ingẽti exercitu, Thomã Edouardi regis mortui filium, Caletum mittunt, iubentq; in Franciam protinus erumpat. Is igitur traiecto mari, ac ſe Caleto mouens per Atrebatiũ fines, iter in Veromanduos, Sueſsiones, Senones & Carnutes uertit, tenetq;, dum haud procul à Lutetia eſt, ac per omnẽ quaquauerſum regionem bene multis paſſim oppidis uicisq; aut incenſis aut exciſis, excurrit. Ita Anglũ omnia uaſtantem ac bidui abſentẽ ſequebatur à tergo Ludouicus Andegauenſis dux, qui ad congrediendum uſpiam cum eo, tempus & locum idoneũ obſeruabat: ſed à Carolo fratre prohibitus tentare fortunam non eſt auſus. Equidem Carolo regi tot cladium ab Anglo antè acceptarum memori, iam inde ab initio ſtatutum decretumq; erat, per duces tantũmodo bellum cum tali hoſte gerere, nec ipſos duces permittere ad manus uenire, niſi manifeſta foret ſpes uincendi, ut res Franca ne amplius in extremum adduceretur diſcrimen: quamobrem ſæpe paſſus erat ante id tempus, omnem agrum uaſtari, ſub muris etiam Lutetiæ, quæ regni caput eſt. Quod hercle ſtrategema eo magis eius rebus utile fuit, quòd quemadmodum Anglorum uirtus, niſi ſint longo belli uſu exercitati, in præſenti negotio recens habetur, ita mora quam belligerando intoleranter ferũt, interpoſita, fatigari ſoleat. Quocirca Angli in ciuili bello omnia, ſicut alibi diximus, uni prælio cõmittere conſueuerunt. Ad Thomam redeo. Is ex Carnutibus præda onuſtus pari locorum populatione in Britanniam ſe recipit, cuius aduentus res Ioannis ducis maiorem in modum confirmauit: hîc enim aliquot dies moratus, breui omnem ferè Britanniam metu perterritam in fidem ſui ducis uenire compulit, exin in Vaſconiam ad ſuos profectus eſt, qui etiam per eoſdem dies, Turones, Andegauenſes, Cenomanosq; iniectis paſsim ignibus, incurſionibus uexarant. Interea Geſquinus Caſtrumnouum oppidum in Auernorum finibus ſitum obſidebat, quod Anglorũ clientes tenebant, ubi ille morbo correptus interijt.

Dum per hunc modum Angli & Franci æternũ, ut ita dicam, inter ſe bellũ ducunt, ambo eius perennis moleſtiæ tædentes, Carolum quartũ Imperatorem pacis diſceptatorem ſtatuunt. Huius iuſſu, cõtinuò Gandauum utriuſq; populi legationes cõuenere, ubi cùm de pace agitaret̃, ſubitò ex diſcordia Vrbani ſexti, & Clementis ſeptimi pontificũ, orto ſchiſmate, Carolus neceſſe habuit id negotij intermittere. Quare dimiſſo conuentu, rurſus ad arma itur, uarieq; pugnatur. Cæterum paulò pòſt ſatietas cædium fecit, ut quaſi inducijs tacitis quodammodo ſua ſponte exortis, ceſſatum ſit aliquantiſper à bello inter Francos & Anglos, quòd illi mortuo per idem temporis Carolo rege quinto, ac in eius locum Carolo filio ſubſtituto, de rectoribus regni conſtituendis ſoliciti eſſent, & iſti Ricardo puero rege nuper facto, ſtatus regni bene collocandi pari ſtudio & cura tenerentur. Itaque optimates nacti pacis aliquid, de autoritate regis concilium ad Vueſtmonaſterium cõuocant. Fuit is annus

ſalutis humanæ MCCCLXXX, & cùm regnare cœpit Ricardus, III.

In eo concilio poſtquam acta correctaq; multa ſunt, ad ultimum, ſicuti iam tum mos inoleuerat, & nunc idem eſt, de pecunia exigenda agitari cœptũ eſt. Principum nonnulli tributum ſacerdotibus iuxtà atq; reliquo populo imponendum iudicabant, quod imperari ab epiſcopis rogatu regis, hactenus conſueuerat. At alij qui Rempub. gerebant, aliter ſentientes affirmabant, plus pecuniarum eſſe neceſſariũ, ad explicandos rei militaris ſumptus, quàm per tributum exigi poſſet, cùm præſertim Edouardus rex aduerſa poſtremò fortuna preſſus tantũ pecuniæ conſumpſiſſet, ut nihil nepoti reliquerit, & ideo populum oportere liberalius ſuum iuuare regem. Hæc illi ſiue dicerẽt, quòd ita optimũ factu cenſerent, ſiue quòd ſuæ auaritiæ plus alimenti futurum arbitrarentur, ſi grande tributum conferretur, cuius ipſi quæſtores futuri eſſent, ad extremũ decretum eſt, ut nouum tributi genus miſellæ plebi indiceretur: tam etſi qui magis populares erant, huic rei quæ deinde multorũ malorum cauſa fuit, aures nõ facilè accõmodabant: uicit tamen regis procuratorũ autoritas & ſententia. Itaq; tributum in capita ſingula utriuſq; ſexus hominũ, qui id ætatis eſſent, quam Iuriſconſulti legitimam uocant, impoſitum eſt, ut ſinguli nummos ſingulos argenteos, quos groſſos dicũt, ſoluerent. Et hoc pauperum fuit onus. Diuitibus uerò ac ſacerdotibus amplior pecunia, ut par erat, imperata eſt. Hæc exactio cùm noua & inſolita, tum intolerabilis, ita plebis animũ uulnerauit, ut poſteaquam pauperes qui ſoluendo nõ erant, paſsim cõquerentes diras uoces in autores tanti facinoris iactarunt, & nihil ſe eo modo proficere uiderunt, arma demum capienda ſtatuentes, iamiam mortes & manus ubiq; exactoribus intentarint. At non nemo principum auribus ſeruiens, aliam tradit tantæ ſeditionis cauſam, cui utique non aſſentiendum cenſeo, cùm ſcribat quendam Ioannem Vallæum ſacerdotem tam ſuipſius quàm ſui ſimilium generis humilitatẽ horrentẽ ſolicitaſſe plebem Cantianam, ut armis ſe cum nobilitate exæquaret, & populum nouitatis auidum uanis hominis uerbis motum ad arma temerè concurriſſe, perinde quaſi populus Anglicus nõ antea ex plebeiorũ ac patritiorũ ordine conſtitiſſet, & tum primũ fremere debuiſſet, quòd plus uni quàm alteri honoris acceſſiſſet. Sed dum alibi plus minarum iactatur, quàm cædiũ fit, Cantiani, & illi qui ad alterã Thameſis ripã, Eſſexiam accolunt (id comitatus nomen eſt) ſimul iniurias conqueruntur, uociferantes actum de ſe, ac fortunis ſuis eſſe, quandò aliud agendum cogitandúmue non ſit, quomodo reſiſtatur, niſi ut plebs ſeipſam defendat, ac propterea unũ eſſe ad hoc conſilium optimũ, ut ui & armis regios procuratores perſequatur, qui rem tam horrẽdam & in omni memoria inauditã facere auſi ſint. His uocibus alij alios incitantes, Ioannem quendam Strauum & Gualterũ Tylerum de plebe homines mortalium omniũ fæces, cæterũ manibus promptos, ac conſilijs præcipites, ſibi duces conſtituũt, quo facto, ducibus bellicũ canentibus, concitati homines ueluti ad prælium ſe expediunt, ac Londinum approperant, conſidentesq; aliquot dies in mõticulo, qui prope urbem eſt, ad millia paſſuum quinq;, quẽ Blakhethum dicũt. Interim miſſis ultro citroq; nuntijs, ad ripam Thameſis demum deſcendunt, prædicant, inclamant, denuntiant, ſi per conſiliarios liceat, uelle ſe regem conuenire, ac nonnulla quæ è Republica eſſent, coràm cum eo cõferre. Qua re cognita, Ricardus ut ſemina malorũ in ipſo exortu extin-

tu extingueret, nauicula uectus ad ripã uenit, & de flumine cum eis colloquitur. Sed cùm in terram deſcendere nollet, quod ipſi uehementer poſcebant, tum demũ maiore quàm antea furore cõmoti ad urbem concurrũt, ſuburbanum diui Georgij uicum primo acceſſu ſpoliant, fractoq; publico carcere, cuſtodias omnes liberant, in ſocietatem recipiũt, inde urbem ingreſsi turrim oppugnant, quò ſe rex cum toto ſenatu ſuo, paulò antè declinans furentis plebis impetũ, receperat. Hîc primo acceſſu Simonē Cantuarienſem antiſtitem, Robertum Haliſium diui Ioannis Baptiſtæ militũ collegij præfectum, & Ricardum quendam ordinis Carmelitani monachum, qui regis confeſſionem audire ſolebat, ad ſe miſſos contrà quàm ius fasq; erat, retinent, ibiq; in ſubiecta area, eodem temporis momento ſecuri percutiũt, gaudentes ac uociferãtes ſibi eos pœnas dediſſe, qui cum primis nocuiſſent. Ferũt illos tres per uim ex turri à populo furente abductos fuiſſe, quod omnino tam dicere, quàm credere abſurdum eſt: nam ſi uulgus ita concitatũ turrim expugnaſſet, nõ eos utiq; tris duntaxat, uti credere par eſt, ſed & regem & reliquos omnes quos in primis ad ſuppliciũ petebat, interfeciſſet. Item nec uerisimile eſt, Cantuarienſem & cum eo illos duos honeſtos uiros tam temerè ſeſe populo armato obieciſſe, atq; primo congreſſu captos fuiſſe. porrò alterũ accidiſſe neceſſe eſt, ſi illud quod falſo ſcriptores nonnulli tradiderũt, uerum ſit, ut cæteris ſaluis, illi duntaxat per uim, ex turri abſtracti ſint. Quocirca illud pro certo affirmauerim, quod autores quos ſequimur produnt, regem exiſtimantem condimentis humanitatis multitudinē mitigandam, de concilij ſententia miſiſſe Cantuarienſem antiſtitem, cum alijs duobus uiris & ordine & uitæ ſanctimonia præclaris, extra turrim ad concitatam plebem, qui bene admonendo ac orando, furorē tantũ omnibus modis cohiberent, lenirẽtue: quoniã credibile erat, populũ etſi ira agitatum, nõ eſſe uiolaturũ ſacerdotes Dei in primis miniſtros, & ea de cauſa, bonos uiros incidiſſe in manus inimicorũ, qui perfidia abuſi ſunt ad eorũ exitiũ.

Cantiani edito tanto ſcelere læti & alacres, perinde quaſi ex ſententia uiciſſent, ac in omnes regis cõſiliarios quos neci deſtinarãt, iuxtà iam uindicaſſent, gratulationē inter ſe facientes omittũt turris oppugnationē, atq; ad diripiendam ciuitatē ſe conuertũt: itaq; in omnes uicos penetrant, aduenas, ciues paſſim occidũt, domos, templa, cœnobia depeculant, ſed ante omnia, ædes ducis Lancaſtri, ac cœnobiũ militũ diui Ioannis diripiunt. Tunc ſi qui erant in urbe, fortuna miſeri, aut uoluntate perditi, uel fures, ganeones, ac reliqui parricidijs contaminatiſſimi atq; flagitioſiſsimi homines, in medium prodeunt, rapinas ſimul faciunt. Quid, quòd ubi rumor per agros peruaſit, momento diei ingens perditiſsimorũ hominum numerus eò aduolat, ad prædamq; pariter incumbit? Poſtquam omnis ciuitas direpta eſt, in uetus templum irrumpũt, & inde in Vueſtmonaſterium, ubi loci incenſo ſtatario (uulgus, quemadmodum alibi dictum eſt, ſchacarium uocat) pleno antiquarum tabularũ, quibus monimenta regni continebantur, & multa facta præda, in urbem redeunt, fractisq; reliquis furum cuſtodijs, quod reliqui erat fortunarum in tota urbe rapiunt: quam ubi rapinis & incendio fœdè deformauerãt, ac iam omnibus præda onuſtis, tumultus paululum refrixerat, tum Ioannes Strauus princeps ductor concitatæ plebis, ut urbis imperiũ penes ſe eſſe teſtaretur, per præconem quædam ſuo nomine publicè denuntianda curauit, quæ obſeruanda forent:

quòd homo ſordidus maioris dedecoris tam regi quàm prætori ciuitatis imprimendi cauſa, fieri uoluit, quia eorū iuſſu talia huiuſmodi denuntiari populo ſolerent. Hæc ignominia fecit, ut formidinē audacia neceſſariò uicerit. Porrò Gulielmus Valuorthus prætor in eum annū ciuitatis, ac omnis ſenatus ea re permoti, cōtinuò timore excuſſo, pubem urbanā & ſellularios atq; opificū uulgus quamuis parum pugnæ idoneū cogunt, eos armant, hortantur ad ſuū ulciſcendum decus. Rex itidem copia interim armatorū comparata, in urbem egreditur, ut populi licentiā contumaciamq; coërceat. Dum ubiq; in rebelles arma parantur, Gulielmus prætor uir ſingulari uirtute urbanæ iuuentutis ſtipatus caterua, iuſſu regis, in uicum diui Georgij, ſiue, ut alij ſentiūt, in forum equinū quod Smythfildū uocant, ad plebem proficiſcitur, quæſiturus ecquid deniq; illa ſibi uelit. Admiſit turba ſine maleficio, aduenientē prætorē, utpote quæ inops conſilij furore iam remiſſo, incipiebat animo deficere, ignorabatq; quid amplius ſibi faciendum foret. Seduxit prætor Ioannē Strauum ductorē in colloquiū, quaſi de pace agitaturus: hîc ubi hominē tot malorū autorem coràm habuit, ira accenſus, ſtricto pugione paulùm infra iugulum uulnerat, atque interficit. Hunc ſimulatq; multitudo interemptū eſſe cognouit, mirū dictu eſt, quanto repentè perculſa ſit timore: nam nihil cunctata in fugam uertitur, in qua multi fugiendo, aut interficiuntur, aut comprehenſi ad ſupplicium trahuntur. Alij uerò qui euaſerant, ſtatim ex ſe delectos miſerunt ad regē, qui mortē deprecarentur. Iſti amictu reorū, regem cum lachrymis adiere, eiq; ad pedes iacentes orarūt, ut ueniam miſeris, aut errore lapſis, uel furore compulſis daret. Spes ueniæ oſtenſa: cæterū rex quæſtione habita, quorum opera tumultus eſſet factus, quos ſontes comperit, ſupplicio affecit, reliquos grauiter mulctauit. Atq; ita Cantiani cum ſocijs, poſt tertiū diem, quàm *Londini* inſanire cœperant, ad ſanitatē multa cum ſuorum cæde, redire coacti ſunt. Incidit hæc populi ſeditio in annum ſalutis MCCCLXXXI, & cùm regnare cœpit Ricardus, IIII. Rex ſedato per hunc modum Cantianorū tumultu, Gulielmum Valuorthum prætorem equeſtri ordine donauit, & cum eo, Ioannem Philippotum, Nicolaum Tuiffordium, Robertum Gaytonum, Nicolaum Brembræum, & Robertum Landreum ſenatores de repub. bene meritos, qui & urbem extremo periculo, & ciuitatem metu liberaſſent.

Initio anni qui ſecutus eſt, terræmotus ſubitò exortus, multa paſsim ædificia diruit. Quæ res cùm rara, in Anglia præſertim, tum horrenda ita hominū mentes turbauit, ut toto eo anno maximus eos terror occuparit: nam præter accepta in præſens detrimenta, aliquid grauius eum motum terræ in poſterum tempus portendere ſuſpicabantur, cùm nihil ob factum tumultū, à tributi exactione ceſſaretur. Ea iſtorum temporū uis fuit, ut totus Occidens ciuilibus ſeditionibus ob unam eādemq; cauſam ortis ſimul turbaretur: ſiquidem dum Anglia eo morbo afflictabat̃, multò grauiore Flandria laborabat: idem enim temporis Ludouicus comes noua uectigalia impoſuit mercibus, quæ nauibus eò ueherentur: item rerum capitalium cognitiones ad ſe pertinere contendebat. Contrà Flandri reclamabant, rogabant ut portoria tolleret, iudicia non uiolaret: ſed cùm minus audirentur, arma corripuêre, ducem Ioannem Leonem fecere, inſigne factionis tegmen capitis album, quod Capitium dicunt, induêre. Atque hinc belli initium, quod Gandauenſes omnium

primi

primi fecerũt. Illi igitur plebe albatorum armata ſtipati, primò ædes comitis, quas ille magnificas in ſuburbano uico Gandaui habebat, funditus complanant: deinde Brugas profecti dare obſides cogũt, Dammũ expugnãt, ibi Leo dux agminis morbo affectus perijt, Hypras occupant, ac demũ omnem Flandriam ſuarũ partium efficere contendunt, comite Ludouico ſtrenuè furori reſiſtente. Exin de pace actũ ſæpius eſt, ſed plebis imperitæ amentia rationẽ ſuperante, nunq̃ certa cõuenit, quia comes factam cum ea pacem, quam ipſa dare non accipere uolebat, nõ pacem ſed pactionem ſeruitutis fore ſuſpicabatur. Quocirca Gandauenſes poſtremò cum Anglo fœdus iunxere, atque inde bellum, uti infrà demonſtrabitur, multò acrius renouatũ. Peruaſit ea peſtis per Franciam: pari atq; alibi furore ſæuitũ eſt: nanq; rectores regni cùm pecuniæ ad ſumptus rei militaris faciendos indigerent, tributũ impoſuerũt. Ea res ita plebem cõmouit, ut præceps ad arma conuolarit. Pariſij primi à quibus ea iniuria cœperat, impetum facientes in regios quæſtores & exactores, Rothomagenſem, ac cæteras uicinas ciuitates ad arma capienda cõcitarũt. Qui quidem populi motus fecit, ut Francus domi ſeditionibus eiuſmodi impeditus, nihil in Anglum moliri potuerit, quod paulò pòſt ſedatis motibus, ut ſuo oſtendetur loco, impigrè fecit. Sed iam unde aberrauimus, tandem redeamus. In locũ Simonis Cantuarienſis antiſtitis poſt annũ quàm ſedere cœperat ſeptimũ, à Cantianis, uti dictũ eſt, crudeliter occiſi, ſurrogatur Gulielmus Corteneius, & huic poſtea Thomas Harundellius Eboracenſis archiepiſcopus ſucceſsit, antiſtitum ordine nonus & quinquageſimus. Eboracenſis uerò archiepiſcopus fit Robertus Valdby, cui breui tempore mortuo ſucceſsit Ricardus Scruppus, qui fuit ordine antiſtitum octauus & quadrageſimus.

Interea altercationes pernitioſæ nõ ſine mutuis odijs, factæ ſunt inter Vrbanum ſextum pontificem Romanũ, & Cardinales Gallos numero decẽ & tres, quòd iſti poſt illum renuntiatũ pontificem, argumentantes id neq; iure, neq; ritè factum, hominem Gallum pontificem faciendum curabant. Ex ijs igitur octo (reliqui enim cum Vrbano ſentiebant) nõ multò pòſt Gebennenſem cardinalem pontificem dixerunt, eumq; Clementem ſeptimũ appellarunt. Hinc nouum ſchiſma ortum, hinc diuerſa principum ſtudia, diuerſi urbium fautores. Iuuabat ante omnes Clementem põtificem Ioanna Apuliæ regina, & Carolus rex Francus eius partes pari ſtudio ſuſceperat. Quo factum eſt, ut magnus Francorum exercitus, quem paulò antè Gebennenſis ipſe legatus à Gregorio in Italiam miſſus ſecum duxerat, Romam properauerit, ad res Romanas noui pontificis nomine recipiendas, qui à populo Romano Vrbani ſtudioſo, ad Marinum oppidum penitus deletus eſt. Hæc accepta iniuria effecit, ut Vrbanus ualde infenſus Carolo, rogarit Ricardum regem Angliæ, ut pro ſua in Romanum pontificem obſeruantia, uellet ſe gratia, conſilio, opibus iuuare, & quò id facilius faceret, decimas ei ſacras conceſsit, ueniamq; ad remiſſionem peccatorum, pro tam iuſta cauſa pugnaturis dedit. Rex pontificis rogatu, continuò millia peditum quindecim, equitũ amplius duo millia coëgit, illisq; præfecit Gulielmũ Bellicampenſem, uirũ militaris artis ſcientem. Attributi ſunt huic belli duces ualde bellicoſi, Hugo Chauerellus, Thomas Triuettus, Gulielmus Helmus, Hugo Spenſerius, pluresq; alij. Item Henricus Spẽſerius epiſcopus Nordouicẽſis, uir & animi magnitudine & multarũ rerũ

experientia præſtans, cõſtitutus erat ab Vrbano põtifice legatus in exercitu, ut eius conſilio &autoritate cuncta gererentur. Is exercitus ubi Caletum peruenit, cœptũ eſt agitari, ubi loci bellum inciperetur: & quia rex ducibus præceperat, ut in eos duntaxat populos arma mouerent, quos conſtaret Clementis ſectã ſequi, placebat ferè omnibus prius Francos inuadere, quos nemo homo ignorabat eum enixè iuuare. At Henricus epiſcopus aliter ſentiens, iudicauit nihil Flandrico bello præuertendũ, quòd paulò antè Ludouicus comes ubi intellexerat regem Ricardum percuſsiſſe cum Gandauenſibus fœdus, homines Anglos toto ſuo principatu expuliſſet: itaq; ſic iubente Henrico, Grauelingam oppidum confeſtim oppugnant, & capiunt: inde Dammũ petunt, conſertaq; cum magna Flandrorũ multitudine, ſecundum oppidum, manu, nouem millia hoſtium perimunt, oppidiq; potiuntur: Inde Hypras circumſident: ea enim duo oppida à Gandauenſibus paulò antè capta, ut ſuprà dictũ eſt, comes mox recuperarat, ſed cùm oppidani fortiter reſiſterent, in aliud tempus eam oppugnationẽ reijcientes, Casletũ cõtendunt, atq; per uim occupãt, ibi magnam prædam faciunt. Poſt hæc Borburgũ profecti, primo acceſſu per deditionem recipiunt, præſidioq; muniũt. Sic à Cluſis oppido uſq; Dammũ, paucis diebus loca omnia in ſuam poteſtatẽ redegerũt, & his actis, Hypras redeunt, obſidionemq; inſtaurant, euocatis illuc Gandauenſiũ auxilijs. Ludouicus comes interea ſuis diffiſus uiribus ad Carolum regem Francorũ confugit, docetq; Anglos oppida aliquot occupaſſe, atque magnis uiribus Hypras obſidione premere, & propterea rogat, ut maturè ſibi ſubueniat. Carolus qui de Anglorũ aduentu antea cognouerat, & idcirco iuuẽtute omni ex tota Gallia excita, exercitũ nõ mediocrem iam conflarat, ubi à comite audiuit tantum periculi ab Anglo imminere, uelut nouis agitatus ſtimulis, protinus cum ualida armatorũ manu Dammũ contendit, nulloq; negotio oppidũ, Anglis qui intus erant ad ſuos ſe recipientibus, capit: eaq; feliciter re expedita, Borburgum proficiſcitur, quò Angli cognitũ habentes eius aduentũ, omiſſa Hyprarum obſidione, ſe antea contulerant. Dum hîc poſitis caſtris, de oppugnando oppido cum ſuis agitat, amicorũ opera cum Anglis paciſcitur, ut illi relicta terra Flandria, cum capta de hoſte præda Caletum repedent. Atq; ita tantũ bellum finitum, in quo Vrbano pontifici nihil inſeruitũ eſt, cuius iuuandi cauſa inchoatum fuerat. Ludouicus poſt partam quietem, ſtatim mortuus eſt, in cuius opes Philippus Burgundionũ dux cum Margarita uxore comitis filia ſucceſsit. Is Gandauenſes ab Anglis deſtitutos poſt paulùm domuit, coëgitq; parêre imperio. Sed Angli in patriam reuerſi apud Ricardum in ſuſpitionẽ proditionis facilè ceciderunt, prædicantibus cunctis paſsim illos pecunia corruptos, uendidiſſe Francis comitatũ Flandriæ, quem iam penè in ſuam redegiſſent poteſtatem, ex quo nihil propius eſt factum, quàm ut omniũ ordinũ duces ſecuri percuterent. Ita iſti duo populi tanto inter ſe odio ardebant, ut nulla pacis ratio animos mutare poſſet, tametſi tot quotidie malis per hæc bella reges affecti, non grauatè ad pacem inclinabant: ſed modus conglutinandæ concordiæ multò utriq; difficilimus uidebatur, tamen quia optimates erant, qui ſuam operam pollicerentur, ut tandem aliquando armis aut conditione poſitis, aut defatigatione abiectis, aliqua ratione fœdus iceretur, miſsi ſunt ultro citroq; legati frequentes, per quos conuenit, ut Caleti de concilianda pace ma

turè

turè agitaretur. Venit illuc prior Ioannes Lancaſtrius dux, quò etiã non multò pòſt adfuit Ioannes Biturigum dux à Carolo miſſus. Hîc quoqꝫ cùm nulla medicina inueniret, quæ grauiter affectos ſtomachos ſubleuare poſſet, ut ne ſub nomine pacis, bellũ lateret, quod uelut tectus ignis aliquãdo uehemẽtius latè manaret, repudiata tali pace fucoſa, induciæ in paucos menſes factæ ſunt.

Ricardus quietis aliquantiſper à bello rebus, Annam Vinceslai Romanorum Imperatoris filiam in matrimoniũ duxit, quam à patre in Angliam miſſam, miro rerum omniũ pari ac ludorum apparatu accepit. Collocatio iſtius puellæ incidit in annum ſalutis humanæ MCCCLXXXIIII, & cùm regnare cœpit Ricardus, VII. Dum rex inter uoluptates & gaudium, uxori blandiebatur, & regni oſtentabat opes, ac ſumma in omnes liberalitate utebatur, ſubitò extitere nõnulli domeſtici, qui ſui utilitati ſeruiendi cauſa in eum inuidiã deriuarent. Siquidem illi quod à rege gratuitò impetrabant, alijs pretio concedebant: qui abſqꝫ pretio, gratias agebant, perinde quaſi gratia nõ à principe, ſed à uenditoribus fieret. Res iſta effecit, ut in caput Ricardi ſit coniuratũ, quò eo adempto, omnis inuidendi materia tolleretur. Ita princeps beneficiũ ſerebat, ut fidei fructũ meteret: ſed quia in immeritos priuatim conferebat, nihil à ſuo populo beneuolentiæ conſequebatur, quinimò odium generatim ſibi cumulabat, uſqꝫ eò, ut iam tum permulti fremerẽt male cum rebus publicis agi, paſſimqꝫ iactarent illud Hebræorum prouerbium: Væ terræ, cuius rex puer eſt. Iſtæ autem uoces ad principis aures non penetrabant, utpote qui ſemper ultimus omniũ uerum audit: cæterum nõ mediocriter mouebant optimates nõnullos, qui tametſi ſtudebant, è latere regis ſummouere malos, cupientes quãoptimos in eorum locum ſurrogari, nihil tamen profecere, fato quaſi obſtante. Eſt igitur conſpiratũ, ſed odium quod tandem in regis caput emiſſurũ erat fulmen, ſubitò erumpens, partim cõſpirationem in præſens patefecit, partim ipſum regem ad præcauenda in poſterum tempus pericula eiuſmodi admonere potuit. Erant in domo regia Ioannes Anſleius eques, & Hugo Cartonus, duo teterrima capita, qui iampridem inter ſe nõ dilexerant, ſed poſtremò ſcelere cõiuncti cõiurarant aduerſum Ricardum regem: ſed urgente maleuolentia, ambo in ſuſpitionẽ facinoris adducuntur, ut alter diceret alteri, certum ſibi eſſe cum ſuis pediſſequis, in regem impetũ facere, eumqꝫ occidere. Hoc Anſleius ad præfectum cubiculi regij detulit, ille ad regem: res delata ad ſenatum regium, introductuſqꝫ Cartonus, pernegauit ſe unquam cum Anſleio contuliſſe, ſed affirmauit Anſleium uoluiſſe ſecum coniurare, & non dediſſe aures, ut ille prior peccaret, & eum ueritum ne nõ inſimularetur, ſuum falſiſsimè detuliſſe nomen. Cæterũ poſt altercationes, cùm certus index non interfuiſſet, qui teſtaretur, in quo culpa eſſet, & illi alios, ſi qui erant, coniuratos indicare nollent, placuit inter ſe dimicare, & palàm per præconem denuntiari, eum proditorem habitum iri, qui ab altero uictus foret, non quò ſic uictus, incognita cauſa puniretur, ſed ut aliquod rei indiciũ liquidius fieret, per certamen. Quo facto, in certamen deſcendunt, pugnant pro honore, pro uita, pro fortunis, nituntur, urgent, inſtant, magna populi expectatione, ad extremum Cartonus accepto graui uulnere, humi proſternitur, iamqꝫ ſpiritum edens, ut criminis conuictus, culpam faſſus, ad ſupplicium trahitur.

Erant reges adhuc in inducijs, & faſtidio belli affecti, pacis impendiò magis

cupidi, cùm Francus Biturigum principem, & Anglus Lancaſtrium rurſus Caletum miſerit, qui de fœdere agerent. Hi poſtquam ad locum conuenerũt, & uarias inuicem cõditiones contulerũt, ad extremũ cùm nulla pacificationis ſpes eſſet, infecto negotio abeunt: nam neuter ad æquas pacis conditiones inclinabat. Carolus ubi cognouit nullam fermè amplius ſpem eſſe pacis, ac non alium eiuſmodi contentionũ terminũ fore, niſi quem Mars poneret, Angliam deniq; armis ſibi inuadendam cõſtituit, ut cò bellum auerteret, unde ueniſſet, qui cõuocato ſuorũ principũ concilio, exponit ſe ueteribus externisq; multis exemplis admoneri, qua demũ ratione poſſit bellum cum Anglo finiri, atq; ita argumentatur: Memoriæ proditũ eſſe inſulam Britanniã primũ à Romanis nullo ferè negotio occupatã, deinde ab Anglis Germaniæ populis ſedes quærentibus captam, & ab ijs diuturna poſſeſſione Angliã dictam, atq; hanc longo pòſt tẽpore Dacos uictis Anglis, aliquot annos tenuiſſe, ac poſtremò Normanos uno duntaxat cõmiſſo prælio, eandẽ cepiſſe. Iſtam igitur toties uictã facilè poſſe armis Gallicis uinci, cùm præſertim ex Gallia tranſmiſſus in inſulam breuis, tot ubiq; portus claſsi hoſtili aperti ſint, & Scotia amica in eadem inſula portio extrema ſeptentrionalis, item paſsim circa littus, loca cõſiſtendi procedendiq; tuta nõ negentur, & eas ob res, ſibi tantũ animi eſſe, ut ſi placeat bellum huic præuertere, quod domi tot iam annos ſine fine cum hoſte tranſmarino geritur, nõ dubitare ſe ita facturũ, quò breui tempore audiant unà & traieciſſe ſe, & bello ardere Angliã, ac eam protinus uel captã, aut uectigalem eſſe factam. Auditus eſt lætis animis Carolus, ſummaq; alacritas & cupiditas eius belli ſumendi multis ſimul innata eſt, qui illud ipſum facilè factu arbitrarentur, quiq; in primis iuuenẽ animo & ætate florentẽ, ad eam rem obeũdam antea incendere ſtuduiſſent. Itaq; principis conſiliũ fertur in cœlum, ac ſimul claſſis ingens, & omnia quæ ad bellum gerendum opus ſunt, ſumma cura parantur. Sub idem tempus Leo rex Armeniæ Turcarũ crudelitatẽ & potentiã effugiens, primò in Italiam ad Vrbanũ pontificẽ rogatum auxiliũ, deinde in Gallias ad Carolum regem uenit. Carolus miſertus fortunæ regis Leonis aduerſæ, reſpõdit ſe maximè omniũ illud primũ auere, ut ſibi liceret eſſe à domeſtico bello libero, atq; deinde in cõmunes religionis hoſtes arma mouere, ſed id in præſentia & tempore excluſum, & bello Anglico occupatũ, minimè poſſe facere. Qua re cognita, Leo impigrè curare cœpit, ut ſublatis controuerſijs, ipſi reges iunctis armis ſacrũ bellum ſuſciperent, quamobrem cõfeſtim in Angliam traiecit, qui poſtq; cauſam aduentus ſui expoſuerat, cœpit de pace conciliãda magno ſtudio agitare. Accepit eum amicè Ricardus hoſpitio, audiuitq; benignius, atq; reſpondit ſe pacẽ quidem amplexurũ, ſi modò æqua eſſet, & eo confecto negotio, nõ defuturũ cùm eius priuatis, tum Chriſtianæ rei publicæ rebus: & ut edoceret ſe utrunq; eſſe grato animo præſtaturũ, ſi ita fieri per ſimultates aliquando licitum foret, deſignauit quamprimũ nouos legatos, qui pacis faciendæ cauſa, Caletum peterent. Miſit & Francus ſuos legatos Bononiã, qui cum Anglo rem componerẽt. Sed fata obſtabant, odium quod uterq; populus in alterũ habebat, turbabat omnia: ſuperbia nonnihil officiebat, cùm alter alteri nulla in re cõcederet. Sic multis cõſumptis diebus, de pace nihil conſtitutũ eſt. Leo interim magno apud Ricardum in honore habitus, ac nullo non humanitatis genere acceptus, poſtquã non modica ad neceſsita-

tem

tem belli aduerſus Turcas gerendi, pecunia donatus eſt, in Galliam reuertit.

Francus ubi cognouit nil de fœdere eſſe tranſactum, tum demũ in Angliã primo quoq; tempore tranſmittendũ iudicat: itaq; nihil moræ, claſſem mille nauiũ iam paratam atq; exercitũ Cluſas conuenire iubet. Quò poſteaq; uentum eſt, & iam milites ordine naues conſcenderant, gubernatores incipiente ſequundo uento flare, ſignum proficiſcendi à rege edi petunt. Ille autem, ſiue quòd iam eum tanti cœpti pœniteret, ſiue quòd ita fieri oporteret, cœpit de induſtria iter extrahere, excuſans abſentiam ducis Biturigũ, qui id temporis in celebrãdis nuptijs filij, qui Catharinam regis ſororẽ in matrimoniũ duxerat, Lutetiæ detinebatur. Verùm haud multò pòſt cùm dux acceſsiſſet, ita ab illo ei perſuaſum eſt, ut nihil non quamtardiſsimè agere inciperet. Nimirum dux uir certè quidem prudens, nõ putabat è Republica fore, ut rex in alieno terrarum orbe, quò ſubſidia ex Francia accerſiri, Oceano intercedente, haud facilè poſſent, fortunam tentaret: nec multum mouebatur exemplis, quibus conſtaret inſulam aliàs fuiſſe captam, cùm ſecum reputaret, non omnes unum in bello gerendo habere euentum, ac non idcirco quempiam debere ſe periculo cõmittere, quòd quis antea illud adiuiſſet ſine detrimento, admonente prouerbio: Non omnibus tuta inter Cyaneas petras contigit nauigatio. Quare poſtremò placuit, ut ne rex tantum animi quod præ ſe ferebat, ſine ſucceſſu aliquo remiſiſſe, curámue rei bellicæ abieciſſe diceretur, periculum facere per duces, ecquid Francorum uires in terra Anglia ualerent. Igitur Ioanni Viennenſi uiro ſtrenuo prouidoq; id negotij datum, qui ſexaginta nauium claſſe copias in Scotiam traduceret, quam pro uetere ac perpetua erga Francos fide, præſtò futuram confidebant. Is itaq; accepto exercitu, magna omnium expectatione iter ingreſſus eſt, ſequundoq; uento uſus, in Scotiam celeriter peruenit. Dum hæc ad Cluſas à Franco deliberantur, orta interim tempeſtas ita naues onerarias quæ ad anchoras erant alligatæ, afflictauit, ut compluribus nauibus fractis, multæ aliæ funibus, anchoris, reliquisq; armamẽtis amiſsis, ad nauigandũ inutiles factæ ſint. Vnde magna totius exercitus perturbatio orta effecit, ut Carolus eo demum bello multò facilius abſtinuerit. Ita multorum dierum labor & impenſa, ſimul deliberandi mora, ſimul tempeſtatis ui malè cecidit. At Viennenſis à rege Roberto liberaliter accipitur, qui ubi exercitum refecit, hyeme nondum confecta, iunctis cum ipſo Scoto armis, de improuiſo in fines Northumbrorũ contendit, & priuſquam illi aut conuenire, aut profugere poſsint, magna facta præda, & ea militibus conceſſa, uaſtatisq; agris, aliquot oppida & pagos incendit, rectaq; uia Dunelmum pergit, ut eam urbem armis aggrediatur: ſed per exploratores certior factus, Dunelmenſes cum tota Northumbria, in armis eſſe, in itinere cõſiſtit, nouaq; ex Scotia auxilia euocat, quibus aliquanto pòſt acceptis, in agrum Eboracenſem incurrit, eo conſilio, ut Eboracum obſidione tentet.

Ricardus rex interea certum habens Francũ terra mariq; in ſe bellum parare, pari ſtudio claſſem comparat, & diſpoſitis paſsim circa littora militũ cuſtodijs, exploratores conſtituit, qui uenientem Francam claſſem obſeruent: ſed cùm paulò pòſt cognouiſſet hoſtem amiſſa maiore parte claſsis, nihil eſſe moliturum, & eodem tempore nouos motus in locis Scotiæ finitimis fieri, cum magnis copijs Beruicum proficiſcitur. Præceſſerat fama eius aduentus, quæ

effecit, ut Franci & Scoti ſpe ſubitò lapſi oppugnandi Eboraci, ac diffidentes poſſe ſe tam longè gentium progreſſos cum præda in Scotiam tutò remeare, deuitandi hoſtium impetus cauſa, in Vualliam diuerterint, quam pari populatione deuaſtare cœperunt. Quod ubi Ricardus comperit, ratus ſe facilè poſſe uno tempore & Scotiam milite uacuã deuincere, & hoſtes qui in Vualliam conceſſerant, itinere intercludere, ducem Lancaſtrium mittit, qui locis omnibus circa Sabrinã præſidio firmatis, hoſtes ſi ex Vuallia excedere tentent, aditu ac frumentatione uſq; eò prohibeat, quoad fame domiti in poteſtatem uenire cogantur. Ipſe uerò Scotiam ingreſſus, Merchiam Laudoniamq; igne ac ferro deuaſtat, expugnatisq; aliquot arcibus ac caſtellis, Edimburgum capit, captumq; hoſtiliter diripit. Dum hîc moratur, ad eum ſecretò adit Robertus Verius comes Oxonienſis, admonetq; de inſtanti periculo, doló ne, an quòd ita ſentiret, in incerto eſt, ac hortatur, ut quamcitiſsimè poteſt, ex hoſtili ſolo omnibus rebus omiſsis, in Angliam diſcedat: & ut adoleſcentẽ magis terreat, ait eius conſilij principem eſſe Lancaſtrium. Credidit Roberto Ricardus, qui ita illius uerbis cõmotus eſt, ut ſtatim Beruicum redierit, datisq; Scoto inducijs, inde Londinum male in ducem animatus. Enimuero dux non inſidiabatur uitæ regis, nec ei rerum geſtarũ gloriam inuidebat, ſed cùm bellum ab omni uacuum utilitate longius ductum iri animo cerneret, rebus componendis ſtudebat, ut ocyus ſuo negotio, quod regni Caſtellæ recuperãdi gratia gerendum ſibi iampridem ſtatuerat, ſeruire poſſet. At Scoti qui in Vuallia penè cõſumpti fame erant, cognito regis diſceſſu, cum Francis patriam cõfeſtim repetunt. Rex Robertus tot acceptis detrimentis, iam iratus erat Ioanni Viennenſi, quòd bellum tranſtuliſſet in Scotiam, quare eum bonis ferè omnibus ſpoliatum domũ redire coëgit, ut aliquid ſolatij ſuis Scotis ex eo bello fuiſſe uideretur. Fuit hic annus ſalutis humanæ MCCCLXXXVI, & cùm regnare cœpit Ricardus, IX. Atqui ſunt, qui tradant Vienneníem anno antè, in Scotiam traieciſſe, & domum reuerſum poſtquam de moribus utriuſq; gentis, & inſulæ ſtatu docuiſſet, Carolo perſuaſiſſe, ut traductis copijs, bellum Anglis faceret, quòd facile eſſet illos domi, non item foris uincere, & Carolum eius ſecutum conſilium comparaſſe bellum, de quo ſuprà memorauimus.

Ortum eſt ea tempeſtate graue bellum, inter Ioannem primum regem Caſtellæ ac Legionis, filium Henrici ſecundi, & Ioannem Luſitaniæ regem. Cauſam belli hanc fuiſſe cõſtat. Habebat in matrimonio Ioannes Caſtellanus rex Beatricem filiam Ferdinandi regis Luſitani, quo ſine uirilis ſexus legitimis liberis mortuo, regnũ Luſitaniæ iure hæreditario uxori ac ſibi debitum repetebat. At Ioannes filius nothus ipſius Ferdinãdi, qui ab initio factus monachus in ordinem diui Benedicti, ſiue, ut alijs placet, Ciſtertienſium uenerat, ubi accepit de morte patris, exutus monaſtico indumento, uocantibus eum Luſitanis principibus, regnũ paternũ obtinuit. Eſt nõ multò pòſt nauali prælio inter reges dimicatũ, in quo Caſtellani ſuperiores fuerunt. Ioannes poſt acceptã cladem, cupidus ulciſcendi, ad Ioannem ducem Lancaſtrium legatos miſit, ut auxilium ferret aduerſus cõmunem hoſtem, qui regnum ei debitum per uim retineret. Dux nactus idoneã conterendi, debilitandi, infirmandi uires inimici occaſionem, rege Ricardo nõ inuito, Edmundum fratrem comitem Cantabrigiæ cum mille equitibus grauis armaturæ, & bene magno numero peditũ

pariter

pariter ac ſagittariorũ,mittit in Hiſpaniam.Is celeriter tranſgreſſus Oceanum liberaliter à rege Luſitano accipitur,& ambo cõmunicato conſilio,in fines hoſtium quamprimũ eundum exiſtimant: itaq; cum copijs iam iter facere incipiebant,cùm intellexerũt Caſtellanũ fiducia adeptæ nuper uictoriæ elatum, contra ſe exercitum ducere,tum neceſſariò approperandum iudicantes,ad hoſtium caſtra quàm poſſunt proximè accedũt,cohortatiq; ſuos,ut priſtinæ uirtutis memores eſſent, dant ſignum prælij. Primo cõcurſu, ab dextero cornu, ubi ſagittarij conſtiterant,hoſtes pelluntur: ab ſiniſtro, quem locum equites tenebant,eatenus incerto uictoriæ exitu acerrimè pugnatum, quoad ſagittarij accurrentes,hoſtem à tergo ſunt adorti, qui impetũ uictorum ſuſtinere nõ potuit.Deſiderata ſunt Caſtellanorũ millia circiter decem,capti amplius mille:ex Anglis ſummùm ſexcenti cecidere, ex Luſitanis paulò minus duobus millibus. Ioannes Caſtellanus rex continuato die noctuq; itinere, in Caſtellam aufugit,paucis cinctus equitibus, qui tantæ ſtragi ſuperfuerant. At Luſitanus ita omni periculo defunctus, non amplius in præſentia fortunam belli tentare auſus,quieſcendum tantiſper ſtatuit,quoad ſibi regnum confirmaret, & dux ipſe Lancaſtrius cum maioribus copijs in Hiſpaniam accederet: quæ ſpes, ut alibi perappoſitè demonſtrabitur, eum nequaquam feſellit. Edmundus uerò magnis donatus à Ioãne muneribus, & ſtipendio militi ſoluto,cum uictore exercitu in Angliam redijt.

Ricardus interea ad Vueſtmonaſteriũ ſuorum principum conuentũ facit, in quo conuentu poſteaq; de regni ſtatu confirmando mediocriter prouiſum eſt,aliquot uiris ſummis de patrum ſententia,maiores deferunt honores:nam Edmundus & Thomas regis patrui,ex comitibus, hic Glóceſtriæ,ille Eboracenſium duces creantur. Item Robertus Verius ex comite, Marchio Dublinenſis: iſtum,ut non nemo ait,Ricardus poſtea ex Marchione ducem Hyberniæ fecit. Item fiunt comites ſex. Henricus Bolyngbrochus filius Ioannis ducis Lancaſtri,comes Derbij,Edouardus filius Edmundi Rutlandiæ,Ioannes Holandius ex matre frater ipſius Ricardi regis Huntyngtonæ,Michaël Pola Suthfolchiæ, Thomas Percius Vigorniæ, & Henricus Percius Northumbriæ.Erãt enim anni propè CCXCII, cùm nullus fuerat eius regionis comes, poſt Robertum Mulberienſem, præter Hugonem Dunelmenſem epiſcopũ, qui à Ricardo primo comes factus fuit, quemadmodũ idoneo eſt loco demõſtratum.Ad propoſitum redeo. Exin Michaël, Angliæ cancellarius, & Thomas Mombraius Notyngamiæ comes magiſter equitũ, id eſt, Coneſtabilis, quem uocant,dicitur. Poſtremo deniq; loco,eodem in conuentu,ut ne ambigeretur,néue contentio foret, cui Ricardi hæreditas, ſi ſine liberis è uita excederet,uenire deberet,Edmundus Mortimerius Merchiæ Vualliæ comes,ſucceſſor regni renũtiatur,ex eo, quòd in matrimonio haberet Philippam filiam unicam Leonelli ducis quondam Clarentiæ.Hinc ad poſteros manauit declarandi ſucceſſoris inſtitutũ,ad extirpandas ſeditiones quamoptimũ:tametſi id potius Ricardo primo aſſignandum iudico, qui, ut in eius uita oſtendimus, iturus ad bellum Aſiaticũ cùm cœlebs eſſet, Arthurum Britanniæ ducem ex Gaufredo fratre nepotem,hæredem publicè fecit. Is etenim Leonellus filius fuit tertius Edouardi tertij,& cùm fratres eius natu maximi,Edouardus princeps & Gulielmus,qui admodum puer mortuus eſt, extra Ricardum, nullos

reliquiſſent liberos, ſine cõtrouerſia iam tum Philippæ omnis Ricardi hæreditas, ſi ſine liberis mortuus fuiſſet, iure optimo ueniſſet. Sed quoniam locus perappoſitus uidet̃, nõ alienũ ducimus, genus Edmundi & Philippæ ponere, quò planũ faciamus, utrũ iure iniuriáue poſtea orta ſit de regno cõtrouerſia, inter Eboracenſes & Lancaſtrios duces. Edmũdus itaq; ex Philippa ſuſcepit liberos Rogeriũ & Eliſabeth: hæc Henrico Percio comiti Northumbriæ locata fuit. Rogerius ex ſe genuit filios duos, Edmundũ & Rogeriũ: ac totidem filias, Annã & Aleonorã. Iſti moriunt̃ omnes ſine liberis, ſola Anna ſuperſtite, quæ maior natu erat, ea Ricardo comiti Cantabrigiæ filio Edmundi ducis Eboracenſiũ minori natu nupſit. Atq; ita omnis Leonelli hæreditas & eorũ qui principe Edouardo orti ſunt, nomine dotis Annæ, Ricardo Edmundi ducis Eboracenſiũ filio uenit. Ex quo ipſi duces Eboracenſiũ poſtea uſq; eò regnũ iure repetierũt, dum ad extremũ conſecuti ſunt. Sed age, iam eius domus ſtirpem ponamus. Edmũdus enim primus Eboracenſis dux, Edouardũ Rutlandiæ, & Ricardum Cantabrigiæ comites creat: ille ſine liberis occidit, hic ex Anna Ricardũ cognomine Plantagenetã: quo quidem Ricardo Plantageneta & Cecilia eius uxore orti ſunt liberi duodeni: Edouardus, qui, ut alibi demonſtrabit̃, regnũ adeptus, regũ ſerie, eo nomine quartus fuit: Gulielmus & Henricus in puerili ætate mortui: Edmũdus comes Rutlandiæ, Georgius & Ricardus, horũ alterũ Clarentiæ, alterũ Gloceſtriæ ducẽ poſtea fecit Edouardus rex: Ioannes & Thomas, qui in flore ætatis mortẽ obierũt. Item Anna, Eliſabeth, Margarita, & Vrſula. Et hoc cõmodè habui dicere de ſtirpe generis, q̃d deinde Edouardus quartus, & Ricardus tertius illius frater reges ad Leonellum per Philippam eius filiam referebant. Ex hac domo, per matrẽ, Henricus octauus, qui nunc regnat, genus etiam ducit. Sed ad inceptũ redeamus.

Dimiſſo concilio à rege poſt tertiũ menſem, quàm cõuocatum fuerat, cùm populus uideret nullas Reipublicæ uitioſas partes eſſe per id ſanatas, ac non modò illius ſuccum & ſanguinem, ſed etiam omnem ſpeciem amiſſum iri, moleſtè ferebat, & occurrendum omni modo ratus, ex ſe aliquot uiros graues primo quoq; die delegit, qui apud Ricardum ſuo nomine expoſtularent. Illi patrocinio Thomæ ducis Gloceſtriæ uiri popularis fulti, regem qui ad Caſtrũ Vindeſoriũ id temporis erat, adeunt, coramq; humili ac lamentabili uoce, de rapinis, quæ ab eius quæſtoribus quotidie fierẽt, deq; iniquis iudicijs, quæ iudices pecunia corrupti, nullo iuris ſeruato ordine, aut forma, facerent, exercerent, cõquerunt̃. Rex auditis oratoribus populi diem dedit, quo Londini adeſſent, expoſituri querimoniarũ cauſas patruis eius ducib. Gloceſtrẽſi & Eboracenſi, alijſq; cõſiliarijs. Quo accepto reſponſo, oratores abeunt. Interim ambo duces, Thomas Harundellius archiepiſcopus Cantuarienſis, Ricardus eius frater Harundelli, alter Ricardus Varuici, Henricus Derbij, & Thomas Notyngamiæ comites, nacti occaſionẽ idoneã male mulctandi aliquot magiſtratus, cõmunicato conſilio, populũ ſolicitant, ut ſtatuta die adſit, audacterq; ſuas querimonias proferat. Quod nauiter factũ eſt: adfuit enim populus frequens ad diẽ, palamq; multos repetundarũ, alios aliorũ flagitiorũ inſimulat, rogatq; ſibi dari præfectos, & iudices, qui ius æquè omnibus dicant, qui nihil loci gratiæ eſſe ſinant, qui rapinas non faciant. Re iuſſu regis ad ſenatum delata, multi non modò adminiſtratæ Reipublicæ, ſed exactæ etiam uitæ rationem

nem reddere coguntur, quorũ habita quæſtione, alij præfecturis priuantur, alij urgente conſcientia, ante damnationem in continentem transfugiunt, alij uerò cum plus rapuiſſent, quàm ſoluendo eſſent, in carcerem mittuntur. In ijs fuerunt Simon Beuerleius, Thomas Triuettus, & Gulielmus Helmus, qui accuſabantur ſubtracti à militibus ſtipendij: ſed Thomas per eos dies excuſſus ab equo inter curationem antè ſpiritum edidit, quàm furti conuinceretur. Gulielmus qui falſo accuſatus fuerat, facilè ſe expurgauit. Simon uerò qui repetundarũ reus eſt factus, in carcerem conijcitur. At Robertus Tryuilianus, alter Robertus qui ex Bellicampo erat, ac cõplures alij in paris delicti crimen uocati ad regem confugiunt, qui rerum ſuarum parum accurans, animi cauſa in Vualliam proficiſcebatur: hos Robertus Verius Marchio Dublinenſis, præ cuius conſilio, Ricardus reliquorũ principũ monita ne flocci quidem faciebat, à præſenti periculo defendit, niſusq́; eſt Simonem quoq́; ſeruare: ſed Glocestrenſis, homo certè nimis ſeuerus acrimoniæq́; plenus, & qui à ſuo ſenſu deduci nõ facilè poterat, nequaquam confici ſiuit mandatum regis, qui per literas iuſſerat Simonem miſſum fieri, quinimò regiæ literæ attulerunt homini mortem: nam dux ſine mora, Simonẽ inter hæc capite mulctari iuſsit. Quare cognita, Ricardus ita permotus eſt, ut haud multum àbfuerit, quin ducem arripi, in uinculaq́; trahi iuberet: ſed ueritus ne tumultus fieret, tantùm uehementioribus uerbis illum deinceps hominem facinoroſum uocitare, puniendumq́; clamare, quòd per ſpeciem ſeruandæ iuſtitiæ, optimum quenq́; perdere deſtinaſſet: nonnihil etiam ſuccenſebat duci Eboracenſi, ob fratris audaciã, licet ille mitis ingenij uir, Reipublicæ utilitatem ſine cæde ac crudelitate quærendam cum primis iudicaret. Atqui Glocestrenſis & bona principum pars eius conſilij particeps, quanto minus regis minis mouebatur, tanto maiore rumpebatur dolore, quòd Marchio unus omnia iam apud Ricardum poſſet, magnoq́; loco eſſet: quem cùm uideret nec commodum populi, nec leges, nec libertatis iura chara habere, ſed diſcordijs delectari, exterminandũ conſtituit: itaq́; primùm ſubſtitutis amicis in damnatorum magiſtratuum locum, concilium ad Vueſtmonaſteriũ alicuius ſtatus collocandi cauſa, ſua autoritate indicit, dein ad id peragendum Ricardum inuitat.

Interea Dublinenſis Marchio cum ſuis aſſeclis, maiorẽ inuidiæ flammam ac materiam criminibus ſuggerendo, iuſtumq́; odium incendendo, perſuaſit regi, ut exercitum pararet, quò ſe ac ſua tueretur aduerſus patruos duces, qui eum perdere curarent. Credidit facilè iuuenis Marchioni, credidit turbulentis, credidit ſuis, qui dum duces Londini conuentũ celebrabãt, ipſe ad Briſtollium copias undecunq́; cogere cœpit: ſed antequã aliquid hoſtile tentaret, de conſilio Marchionis, Robertum Tryuilianũ ueſtitu incognito Londinũ præmiſit exploratũ, ſi quid illic patrui in ſe molirentur. Is fortefortuna cognitus capitur, ac eodem momento Glocestrenſis iuſſu trucidatur. Rex cædis Roberti certior factus uociferari, ultorem inuocare Deũ, illam uim eſſe, quòd patrui ſuos conſiliarios occidere, exilio mulctare, bona eorũ rapere iniuſſu ſuo auderent, inclamare nõ ceſſabat. Gulielmus Scruppus domeſticus quæſtor ac Marchio iram principis adaugebant, ipſi quoq́; exclamantes iam ducum fraudes ſatis dilucere. Verùm poſtquam paululum conſedit furor, rex Marchionem in duces quamprimũ armat, cum exercitu Londinum uerſus proficiſci iubet.

Marchio qui diffiſus uiribus omnia timebat, ab ea ducū tyrannide (ita eorū regimen appellabat) Exoniæ conſtitit, aut ibi maiores copias paraturus, aut propter loci opportunitatem pugnaturus, ſi ita uſu ueniret. Adfuere nō multò pòſt duces cum magno militum numero, cōmiſſoq; prælio, Marchionem ad primos impetus in fugam uertunt, qui cum Michaële Pola comite Suthfolchiæ, continuato curſu, in Scotiam ſe contulit, ac ambo paulò pòſt de Ricardi rebus deſperantes in Flandriam profecti, finem demum uiuendi in exilio habuerunt. Non equidem putarat Robertus Marchio tantam ſuam potentiam & autoritatem tam citò ad nihilum caſuram, qui à principio ſe cœlum digito attigiſſe duxerat, quòd Ricardus omnia ſibi crederet, præterea nemini.

At ubi de prælio rumores nō boni ad Ricardum allati ſunt, actutum animi defectione turbatus, deſperare potius quàm ſperare cœpit. Duces ubi hoſtilem exercitum diſiectum eſſe uident, ſuis per præconem præcipiunt, ut aduerſariorum neminem niſi reluctantem, aut arma ferentem percutiant. Quo cognito edicto, milites depoſitis armis, mortem deprecantur, quibus parſum eſt. Ex ducibus uerò qui ſe in pedes dederant, Ioannes minor Bellicampenſis, & alter Ioannes Salbery in fuga deprehenſi ſecuri percutiunt̄. Sedato hoc ciuili tumultu, duces Londinum redeunt, uocatoq; principū concilio, Cantuarienſem archiepiſcopum oratorem deſignant, qui ad regem proficiſcatur, eumq; doceat de ſtatu regni ad meliorem modum per ſe redacto, atq; ex ſua parte roget, ut Londinū redeat ad curam & cuſtodiam regni ſui. Interim Nicolaus Brembræus eques, qui ex pugna Exonienſi in Vualliam profugiebat, deprehenſus in fuga, Londinū ducitur, ac ilicò iuſſu ducum capite mulctat̄: is fuit Londinenſis ciuis, unus ex illis ſex, quos rex ob enauatam ſingularem operam, in ſedando Cantianorum tumultu, ut in principio huius uoluminis demonſtratum eſt, equeſtri ordine donauerat. Peruenit Cantuarienſis Briſtollium, cum regeq; congreditur, cui primùm mandata ducum expoſuit, ac ſpem bonam fecit, deinde cœpit multis eum hortari, atque rogare uerbis, uti Londinum reuerteretur, affirmans eius reditum ſimiliter ducibus patruis, atq; omni populo futurum ſolatio: tertio loco ſui etiam purgandi cauſa, docuit in ea regni cuſtodia, propter quam Londini conuentus erat peractus, nihil prius ducibus reliquis'ue optimatibus fuiſſe, quàm ut omnia agerentur, quæ tantummodo è Republica eſſe iudicarent̄. Ricardus qui licet neq; acris, neq; ſagacis eſſet ingenij, rectè tamen ſciebat Cantuarienſem caput eſſe factionis, à ſuis antè admonitus, ad ea paucis reſpondit, ac ut potuit, odium & conceptam ob cædem ſuorū indignationem in præſens diſsimulans, relicta Anna uxore Briſtollij, haud ita multò pòſt Londinū profectus eſt. Acceperunt uenientem principem libentiſsimis animis duces, & populus Londinenſis. Poſt hæc, concilium habetur: eo in concilio duces, quorū fides tam regi, quàm principibus iam in dubium uenire cœperat, facta ſua multis rationibus excuſare conantur, affirmantes peropportunè fuiſſe, afficere pœna aliquot magiſtratus, quæſtores, præfectos regiæ domus, qui ex longa patientia principis, adeò licentiam atq; improbitatem in promiſcuo eſſe uoluerint, ut ſibi impunè liceret rapere, ſpoliare, uerberare, uulnerare, occidere, ſtuprare matronas, rapere uirgines, ac idcirco illa omnia iam impudenter facerent: ſimul cætera multa expoſuerunt, quibus oſtenderent ſe non ex ſuo, ſed ex regni tantum

uſu,

uſu,malos male mulctaſſe.Poſtquam duces ita ſe concilio purgarũt,de rebus abſente rege actis,ut tutior hominum fides erga regem foret,placuit ut populus in eius uerba rurſum iuraret.Ea res bene multis præſertim ducibus & illorum clientibus documento eſſe potuit, quantũ ſibi deinceps eſſet cauendum: ſiquidem dum ſigillatim cũcti principes ordine iuſiurandum coràm dabant, non potuit adoleſcens non odium ſimul & beneuolentiam unicuiq; oſtendere: quos enim oderat, truculenter, quos amabat, comiter aſpexit, id quod in eum maiorem multò inuidiam cõmouit. His actis,ad belli uſum tributũ populo imponitur.Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCLXXXVIII,&cùm regnare cœpit Ricardus, XI.

Dum hæc in Anglia fiunt, dux Lancaſtri in Hiſpaniam ad recuperandum regnum Caſtellæ & Legionis proficiſcitur, ducens Conſtantiam uxorem, & Catharinam filiam ex ea genitam,ac duas filias,quas ex priore uxore ſuſceperat.Is itaq; cum ingenti apparatu egreſſus,in Luſitaniam primò peruenit,ubi facto cum Ioanne rege fœdere,atq; Philippa una filiarũ eidem deſponſa,deinde in Caſtellam procedit. Obtinebat regnum Caſtellæ, uti ſuprà demonſtrauimus,Ioannes Henrici ſecundi filius, qui ubi de aduentu ducis accepit, loca munire,exercitũ parare,ſuos in fide cõtinere uehementer ſtudet. Dux cùm in fines Caſtellæ celerius omniũ opinione perueniſſet,eoſq; uexare cœpiſſet,populi undiq; ad eum ciues primarios legatos miſerunt, qui dicerent ſe ſuaq; in eius fidem permittere, & paratos dare obſides, & oppidis recipere, iuuareq; cõmeatu,ac imperata facere. Hac populorũ deditione confiſus dux, nihil dubitandum exiſtimãs,quin rectà Burgum oppidum peteret,caſtra mouet,diebuſq; paucis propè accedit. Fit illi obuiam Aluarius Perreſæus uir bello egregius,quem Ioannes rex cum ſexcentis equitibus, & magno peditum numero præmiſerat, ut hoſtem uenientem aditu ac frumentatione prohiberet, aut loco idoneo,ſi ita præſtaret,cum eo manum conſereret. Lancaſtrius ubi comperit Aluarium in ſe uenire,compoſito agmine,ſuos cõfertim ire iubet,ut ſimulata militum paucitate,eum ad certamen alliciat.Non fefellit eum ſuum conſilium:porrò Aluarium per eam artem ad pugnam duxit, nulloq; ferè negotio in fugam uertit. Secundum hæc,non armati ab Hiſpano,ſed legati de pace ad Anglum frequentes miſsi ſunt: quippe ille eò quòd ſibi timebat,honeſtas offerebat conditiones,ac ante omnia,affinitatem cum duce petebat.Cunctas pacis conditiones dux ducebat abnuendas, quoniam ei illa Aluarij profligatio inſtar inuitamenti erat belli ſequendi, ac ob id in animo erat, modis omnibus eo potiri regno. Fames interim in caſtris erat, & rerum penuria, quæ mala pòſt peſtilentia ſecuta eſt, qua cùm multi paſsim mortales morerentur, cœptum eſt neceſſariò inde commoueri,atque unde uentum erat,in Luſitaniam remeatur. Rex Caſtellanus qui pacem quàm bellum malebat, nihilo ſecius legatos rurſum ad ducem mittit, qui de pace, qui de nuptijs cum eo agant. Hi poſtquam coràm uenerunt,mandata regis exponũt,& in primis docent multis rationibus in rem utriuſque principis fore, ſi maturè facta pace, Catharina unica ex Conſtantia uxore ducis filia, locaretur Henrico Ioãnis filio. Dux auditis legatis, cùm id quoque temporis per literas fratrum,intellexiſſet omnia domi ſeditionibus turbari, & ob id bellum quod gerebat, multò periculoſius fore, cùm nullum inde expectandum eſſet ſupplementum,tantum

abfuit, ut oblatas conditiones amplius repudiarit, ut etiam non inuitus admiſerit. Itaque icto fœdere, ad pactiones uentum eſt, ut dux Catharinam filiam nuptum daret Henrico Ioannis filio, ac ipſe & Conſtantia eius uxor cederent omni iure, quod in regnum Caſtellæ & Legionis haberent. Contrà rex Ioannes dotem puellæ & matri daret, aſsignaretq; ambabus dotales fundos, ac duci & Conſtantiæ in ſingulos deinde annos penderet uectigalis nomine, aureorum uicena millia, atque pro impenſis in id bellum factis, certo tempore tercentena millia. Iſtud pro conditione rerum, Caſtellanus iugum ferre non recuſauit, quippe qui iam norat quantum periculi ſupra caput eſſet, niſi cautioribus uteretur conſilijs, in poſterumq; prouideret. Quibus peractis rebus, & Catharina puella uiro coniuncta, Lancaſtrius mox cum Luſitano affinitatem iunxit, locata ei Philippa filia, quam ille tamen non prius ſibi copulauit, quàm Vrbanus Romanus pontifex eum lege ſoluerit, qua innodatus eſſe dicebatur, quia, uelut ſuprà ſcripſimus, Ioannes antè monachus fuerat, quàm regnum obtinuiſſet. Atque ſic denique Ioannes dux Lancaſtri rebus in Hiſpania compoſitis, domum cum Conſtantia uxore, atque exercitu, reuenit incolumis, poſt menſes decem & tres, quàm eò conceſſerat. Peruenit in Caſtellam ſub idem tempus, quo inter reges factum eſt fœdus, Ludouicus Borbonienſis dux, cum bene magna armatorum manu, quam Carolus Ioanni regi auxilio miſerat. Hunc Caſtellanus poſt actas pro beneficio gratias, & partem ſtipendij militi datam, multis donauit præmijs, atq; domum dimiſit, acceptum perinde referens finem belli Franco, ac ſi eius ſolius opera, is factus reuera fuiſſet, ut ne apud amicum diceretur ingratus.

Interea Ioannes Britanniæ dux animaduertens Anglorum uires ſeditionibus paſsim inter principes factis, in dies ſingulos infirmiores fieri, propterea quòd id malum inteſtinũ ac domeſticum incluſum eſſet medullis animorum ipſorum principũ, & dolens ſuum principatũ à Franco partim poſsideri, partim uaſtari, tandem aliquando patriam eo detrimento liberandam conſtituit: itaq; amicitiæ Caroli ſe dedit, receptisq; oppidis amiſsis, in eius quoq; uerba iurauit. Angli autẽ qui ei præſidio relicti fuerant, ſine fraude dimiſsi, alij in patriam, alij in Aquitaniam ſe recipiunt. Renouauit ea res inter Anglũ & Francum furorem: Robertus Canolus Aquitaniam prouinciam obtinebat, qui audita Britanni ducis defectione, confeſtim ſuos hoſtium fines uexare iuſsit. Miles ſi uſpiam prædæ aliquid eſſe nouiſſet, eò cõcurrebat, leuiaq; quotidie prælia faciebat, cùm ita uſu uenit, ut Angli qui in Lemouicibus erant, cùm excurſiones crebrò in Aruernos facerent, circumuenti ſubitò à magna Francorum manu & præda exuti, & poſt tumultuoſam pugnam, in fugam uerſi fuerint, aliquot captis, qui poſtea grandi auri pondere ſe redimere coacti ſunt. Ii dolore incenſi, quòd ita inſidijs temerè excepti eſſent, cladem per hunc modũ uindicandam excogitant: cum expeditis enim equitibus noctu Monferandum accedunt, & quia oppidum à præſidio uacuum eſſe ſciebant, nihil cunctati prope portas conſiſtunt: hîc oppidanum quendam caſu eo noctis tempore domum redeuntem capiunt, quem ad unam portarum accedere cogunt, admonentq;, ut cuſtodes excitet, illisq; dicat, ſecum eſſe aliquot mercatores, eosq; cum oneratis iumentis ad nundinas uenire, quæ illic breui futuræ erãt,

& pro-

& propterea roget,ut ex itinere feſsis aperiant portas, quò in diuerſorium ſe recipere poſsint. Oppidanus non ignarus omnia libertate patriæ poſteriora ducenda,& nulli mortalium quicquam ea antiquius eſſe debere, primùm negauit ſe tam nefaria mandata executurũ,poſtea tamen cùm Angli cruciamenta,ſupplicia,mortem intentarent,uti doctus erat, cuſtodes excitauit. Illi nihil tale ſuſpicãtes portam pandunt, qua ſubitò occupata, Angli cuſtodes obtruncant, oppidumq́ ingreſsi diripiunt,tantum templis ab omni maleficio,& mulieribus à dedecore uacuis relictis:poſtero die multa abacta præda, captiuiſq́ abductis Chalucetum oppidum, unde uenerant, properè reuertuntur. Atq́ ita Anglus inuſtam paulò antè per fraudem ignominiæ notam, fraude autoribus facta, deleuit. Erat per huiuſcemodi clades mutuò acceptas, uterq́ rex diuturni belli cura & ſolicitudine magnopere affectus, ita ut ſolùm bellandi finem optaret. Qua de cauſa Carolus per nuntios egit, ut Ricardus miſerit Lancaſtriũ Lutetiam,ſiue,ut non nemo tradit,in Ambianos. Huc poſtquam conuenere legati, inter ſe uarias conditiones pacis conferendo, in contentionem uenire incipiebant, cùm dux ita effatus eſt: Ecquid oportet nos de noua forma fœderis faciendi cogitare,cùm illa iampridem præſcripta nobis fuerit à Ioanne & Edouardo patre meo regibus? Illud ergo fœdus ſummo utriuſque populi conſilio,conſenſuq́ ſancitum permaneat,ſitq́ eò contentus Carolus rex, atque ita tandem ab armis diſcedere licebit. Ad ea Franci oratores reſpondere, per ſuos reges non ſtetiſſe, quò minus id fœdus corroboratum foret,ſed ab Edouardo principe contra iuriſiurandi religionem fuiſſe uiolatum,&propterea Carolum quintum,& ſextum,de pace poſtea ſæpiſsimè expertos nihil potuiſſe efficere,niſi uoluiſſent pactionẽ pacis talem facere, quæ ſeruitutis lex foret,& id Anglorum cauſa factum,qui pacem dare,non admittere,& datam nunquam ſeruare uellent. Inter has diſceptationes, cùm utraq́ pars non pacem,quam ſummè quærebat,ſed eius conditiones repudiaret, induciæ tantùm trium annorum pactæ ſunt. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C X C I, & cùm regnare cœpit Ricardus, X I I I I. Quo anno multarum rerum agendarum cauſa, concilium habitum eſt ad Vueſtmonaſterium: eo in concilio regi pariter atque principibus uiſum eſt è Republica ſua Anglicana fore,ſi pars aliqua imperij Romani pontificis Oceano terminaretur,quòd multi quotidie uexarentur, ob cauſas, quas Romæ non facilè cognoſci poſſe putabant: quapropter ſancitũ eſt, ut nulli mortalium deinceps liceret, pro quauis cauſa agere apud Romanum pontificem,ut quiſpiam in Anglia eius autoritate, impius religioniſq́ hoſtis publicè declararetur, hoc eſt, excommunicaretur, quemadmodum uulgò dicitur, néue exequi tale mandatum, ſi quod ab illo haberet. Pœna uerò ijs conſtituta eſt, qui legem uiolaſſent, ut amiſſis omnibus bonis,uitam perpetuò in carcere agerent. Deinde pecunia ad uſum belli imperata eſt.

Iam arma ubique depoſita erant,cùm ecce tibi,ab Aquilone nouum erumpit fulmen:nam Scoti quibus quinquennio antè induciæ datæ, & ut Anglici annales tradunt, nondum finitæ erant, cupidi prædandi, contrà atque fas erat,in finitimos agros egrediuntur, ac ſubito acceſſu, uicis ædificijſq́,quæ adire potuerant, incenſis, hominum pecudum'que prædas agunt,& ſtudio prædandi, uſque Dunelmum excurrunt: hinc ciuium occurſu, qui ex fuga

agreſtium de hoſtium aduentu cognoſcentes ſe armauerant, repelluntur: uerùm quia Angli qui ſumptis repentè armis, obuiam ierant, pauca millia paſſuum proſecuti ſunt, quòd ipſi longè numero præſtarent, nõ fugiunt, ſed lentè & pedetentim cum præda Nouumcaſtrum uerſus contendunt. Hæc ubi paſsim nuntiata ſunt, Henricus Northumbrorum comes cum armatorũ manu hoſtes à tergo ſecutus, non longè ab eo oppido inuadit: dimicatur utrinqꝫ fortiter, ac incerto euento, & cùm anceps cædes fuiſſet, aduerſæ tamen rei fama in Anglos uerſa eſt, quòd nonnulla amiſiſſent militaria ſigna. Paucis deinde interiectis diebus, eſt iterum inter Nouumburgum, & Nouumcaſtrũ ſingulari prælio pugnatũ, & ibi quoqꝫ æquo ferè Marte certatũ, multis utrinqꝫ interfectis. Ex Scotis ducibus Iacobus comes Douglaſſatium graue uulnus accepit, quo nõ multò pòſt ingraueſcente, à uita diſceſsit. Poſt hæc, exercitus utrinqꝫ reficiuntur, & ad nouam edendam pugnam pro ſe quiſqꝫ parat, hinc Scotis, illinc Anglis recentioribus auxilio ſuis uenientibus, ita ut rurſum omnibus copijs ad manus uentum ſit: tantis nunquam aliàs cùm copijs, tum animis dimicarũt, tantoqꝫ irarum certamine res geſta eſt, ut à neutra parte emiſſa ſint tela, ſed gladijs & cœperint, & finierint pugnam, in qua demum Scoti ſuperiores fuerunt. Captus eſt Henricus comes, totqꝫ alij nobiles, ut illis ſua redemptio conſtiterit centum aureorũ millibus. Cecidit Anglorum amplius tertia pars, Scotorum uerò dimidio minus. Quieuerunt poſthac Scoti, cùm intercedere inducias inter Francum & Anglum comperiſſent: nam, uti alibi diximus, in perpetua Francorum amicitia atqꝫ gratia, ac tam belli quàm pacis cõmunitate ſunt, & Ricardus ſe per omnia ſegnem gereret, qui acceptam plagam in primis ulciſci debuiſſet: ſed iuuenis uoluptatibus deditus, ac ſuorum æqualium colluſorũ ſodalium ſocietate corruptus, haudquaquam libens bella obibat. Quid, quòd ut omnem bellandi materiam ab ſe uerteret, ſuadentibus ſuis, qui ei ſeruiebant, ei lenocinabantur, donauit patruum ſuum ducem Lancaſtrium Aquitaniæ principatu. Eò ille continuò profectus eſt, ut in poſſeſsionem ueniret: cæterum Aquitani animo cernentes breui tempore futurum, ut Francis prædæ eſſent, niſi principem haberent, à quo ab iniuria defenderentur, non dubitanter ducis imperium abnuerunt, atqꝫ uenienti tantũ abfuit ut gratulati ſint, ut etiam denuntiarint, nolle ſe in eius uenire poteſtatem: quo facto, legatos uiros primarios ſuarum ciuitatum ad Ricardum miſerunt, qui dicerent ſe regi parêre aſſuetos, non poſſe ab officio diſcedere. Excuſatio Aquitanorum à rege accepta eſt, ac ita legati optati compotes domũ remittuntur. Dux autem ut uir prudens, æquo animo repulſam tulit, qui nihil ea re motus, in Angliam paucis pòſt menſibus reuertit. Attulit eius aduentus in Aquitaniam, ſuſpitionem Francis, etſi induciæ adhuc non exiuerant, adeò, ut nihil propius factum fuerit, quàm ut tumultus concitaretur ab ijs, qui in præſidio erant. Verùm ubi conſtitit nihil hoſtile à duce tentari, facilè eſt temperatum armis.

Finis tertij anni iam propè obrepſerat, ab eo, quo induciæ factæ fuerant, cùm Carolus rex ſpe pacis coagmentandæ, legatos Bononiam, Ricardus ſuos Caletum miſit. Legati ſumma uſi diligentia & ſtudio, ad extremũ poſtquam nulla negotij pacis concluſio eſſe potuit, inducias in quatuor annos prorogarunt. Eſt res mira tam dictu, quàm creditu, ut pax toties utrinqꝫ petita & cupita, nun-

ta,nunquam conuenire potuerit,cùm præſertim utriq; populo commoda æquè ut peropportuna uideretur. Equidem Franci facilè animaduertebant,bellum neutiquam in rem ſuam fore, quòd Carolus rex mentis errore affectus, iam tum rebus agendis uacare minus paratus erat. Anglis uerò nec ſpes magna uictoriæ erat, quòd domi ex ſeditionibus laboraretur,& Ricardus quanquam diues operis, tamen expers laboris non inuitus bello otium ſæpe præuerteret. At eiuſmodi tamē rationes uincere nō poterant obſtinatos animos, quò tandem aliquando pace facta, ab armis ceſſarent, cùm alter nihil de poſſeſsione, & alter nihil de iure proprietatis dimittere uellet. Id temporis uita exceſsit Robertus rex Scotiæ,cui Ioannes filius in regnum ſucceſsit. Placuit optimatibus huic nomen patris imponere,quod Ioannes parum eſſet nomen regibus felix, omen à Ioanne Francorum rege accipientibus, qui inauſpicatò cum Anglis pugnaſſet. Franci interim per inducias nacti otium, ac ſimul Genuenſium precibus defatigati,bellum in Afros,qui omnē oram,inſulasq; Italiæ latrocinijs infeſtas reddebant,ſuſcipiūt. Ricardus quoq; rogatus auxiliū, mittit Henricum comitem Derbienſem cum electa Anglicæ pubis manu, ad id bellum faciendum. Igitur Franci Angliq; uiribus & animis conſociatis, in Africam traijciunt,qui ubi littus attigere,eatenus à barbaris deſcenſione prohibiti ſunt, quoad Anglorum ſagittariorum uirtute factum eſt, ut aditus patēret:in terram egreſsi rectà Tunetam urbem regiam petunt,ac obſident. Barbari timore affecti de pace ad eos legatos mittūt,quam noſtris dare placuit,ut ſoluta certa pecuniæ ſumma,ab omni deinceps Italiæ Galliæq; ora manus abſtinerent. Ita peractis rebus,poſt paucos menſes,quàm eò itum erat, domum repedatum eſt.

Eiſdem temporibus rex Ricardus bellum ſumere repentè cogitur: cùm enim nuntiaretur Hybernos Sylueſtres excurſiones in agros facere, atque omnem prouinciam populari, iudicauit in inſulam cum exercitu traijciendum: itaque dato imperio regni adminiſtrandi duci Eboracenſi, non multò pòſt unà cum Lancaſtrio,& Gloceſtrenſi ducibus,Briſtollium profectus, nauem conſcendit,ſequundoq; uento uſus in Hyberniam tranſmiſit. Quò ubi peruenit, cùm intelligeret prædatores raros per agros uagari,ac nullo certo loco ſe tenere, equites quoquouerſum dimiſit, qui palantes hoſtes inuaderent. Ipſe uerò cum peditatu ſubſecutus obſeruabat, ſi uſpiam liceret cum aliqua collecta prædonum manu congredi. Hyberni ubi ſe undiq; armis peti conſpiciūt, pars incipit dare ſe in pedes,pars ſtare incerta,utrum progredi, an regredi tutius foret:inter cunctationem, permulti imprudentes paſsim opprimuntur: cædes tamen modica edita eſt,quoniam ſuperueniente nocte,in ſuas ſyluas ſe facilè incolumes receperunt. Aliquot Angli equites in perſequendo hoſte, dum incautè feruntur, iaculis conficiuntur à fugientibus, quibus adijciendis illi plurimū ualent. In ijs Edmundum Mortimerium comitem Merchiæ fuiſſe opinor, quem, ut ſuprà oſtendi, Ricardus ſibi hæredem fecerat, quem omnino aut tunc,aut prius poſterius'ue ab Hybernis interemptū fuiſſe conſtat. Cæterum tantus terror Hybernos inuaſit, ut quatuor reguli ultrò Dublinum uenerint,ubi Ricardus erat,ſeq; eius fidei commiſerint,quos tantum abfuit,ut ille pro commiſſo delicto pœna afficiendos ſtatuerit,ut etiam equeſtri ordine donauerit,reliquos uerò quos ſontes comperit, partim ſupplicio

affecit, partim hoſtes iudicauit, eorumq; bona publicauit: & ut ne Syluestres poſthac loca inſulæ culta populatū exirent, præſidia opportuna poſuit, quæ eos tranſitu prohiberent. Pacata per hunc modum inſula, cùm Ricardus eodem tēpore ex literis Eboracenſis intellexiſſet Annam uxorē eſſe mortuam, citius quàm decreuerat in Angliam reuerſus eſt. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXCIIII.

Regi autē ut in Angliam acceſsit, cùm nullos ex Anna ſuſcepiſſet liberos, nihil fuit prius, quàm ut de nouo cogitaret connubio: & quia nullus erat in regno, cum quo placeret genus & ſanguinem miſcere, legatos protinus miſit ad Carolum regem, qui Iſabellam eius filiam octauum agentem annum ſibi uxorem peterent. Audita eſt benignè legatio, ac poſteaquam de modo iungendæ affinitatis aliquandiu tractatum eſt, puella Ricardo deſpondetur. Secundum hæc, miſsis ultrò citroq; legatis, de pace inter reges continenter agitatur, quæ ad ultimum nullo pacto fieri potuit, ſed tantum induciæ in triginta annos pactæ ſunt. Atq; ita fœdus totidem annos duraturū factum eſt, ſed quibus conditionibus, nullus, quem ſciam, ſcriptor ponit, adeò negligenter ea tempeſtate res geſtæ literis mandatæ ſunt. Fuit hic annus cùm utrinq; induciæ datæ ſunt, MCCCXCVI, & cùm regnare cœpit Ricardus, XIX. His actis, Ricardus Caletum proficiſcitur, ibiq; ad accipiendam quam honorificentiſsimè uxorem, omnia quæ uſui neceſſaria ſunt, quam liberaliſsimè parat. Interea Carolus rex cum puella Arderam uenit, quò Ricardus ſe poſtridie contulit. Hic reges mutuis amplexibus congrediuntur, blandiſq; appellationibus paria inter ſe paribus reſpondentes, multa facta congratulatione, alter alterum certatim honore, dignitate, gratia tractat: Ricardus enim Carolum patrem, Carolus Ricardum filium appellat. Deinde Carolus epulum dat opiparum, precioſiſsimiſq; donat Anglos muneribus, facit & idem Ricardus erga Francos. Poſt hæc, factis ſponſalibus, puella Iſabella etſi nondum matura uiro traditur Ricardo, quam ille ſecum Caletum primò, deinde in Angliam magna cum pompa ducit. Quòd ſi cæteri omnes ex ea affinitate aliquid lætitiæ cœperunt, non item Thomas dux Gloceſtriæ, is enim grauiore erat in Gallicum nomen odio, & quamuis affinitas intercederet, attamen nullum fœdus cum Franco ratū religioſumq; fore putabat: ſed maior inuidiæ cumulus ex eo accedebat, quòd Francus retineret principatus & loca celebriora aliquot in Gallia, quæ Anglicæ ditionis fuiſſent, & toties repetita non reſtituerent. Et quia Ricardus talia detrimenta minimè ſarcienda curabat, non poterat ſe continere, quin eum ignauiæ paſsim accuſaret, clamaretq;, hoſtibus qui toties datam fidem fregiſſent, non eſſe fidem ſeruandam. Quibus uocibus cùm nihil rex moueretur, dux ut ei aliquod exhiberet negotium, quo locum daret uoluptatibus, & ab otio ad arma auocaretur, egit ſic cum Gulielmo Moro qui in eum annū factus erat prætor, ac cum ciuitatis ſenatu, ut ciues Londinenſes regem adiuerint, rogarintq;, ut iam pacatis rebus, & cum Franco multorum annorum renouatis inducijs, uellet ſuos ciues leuare tributo, quod belli cauſa impoſitum, & nondum exactū eſſet. Ad rogatū populi, ita dux Lancaſtrius reſpondit, ut ille eius reſponſo contentus ab incœpto negotio deſtiterit, tributumq; ſuo tempore penderit.

Per eos dies uenit in Angliam Guido comes diui Pauli miſſus à Carolo, ut

officij

officij ac amoris gratia, eius uerbis Iſabellam filiam & Ricardum ſalutaret. Rex multa conferendo aperit comiti, quemadmodum dux Gloceſtriæ ſumma ope nitatur, ut bellum Carolo inferatur, & quia id ex animi ſententia obtinere nondum potuerat, populum ad ſeditionem ſolicitet, quò domi bellum ardeat, quod foris gerendū ſummè cōcupiuerat. Item narrat eundem ducē iniuſſu ſuo, bene multos ex ſuis domeſticis & amicis, affeciſſe ſupplicio, ac denique ſibiĳpſi exitium machinari. Hæc ubi comes accepit, ſubitò reſpondit, non eſſe diutius tantum iniuriarum patiendum, ſed continuò uindicandum, ſimulq́; præcauendum malum, quod omnino futurum eſſet, niſi maturè obuiam iretur. His comitis uerbis Ricardus permotus, ex illo tempore ſtatuit ducem & Ricardum Harundellium comitem, ut duos ſeditionis autores, ac eorum clientes modis omnibus è medio tollendos: ſic, ut quod deſtinarat animo, quamcitiſsimè perficeret, cœpit diligentius facta dictaq́; ducis notare, & quoniā qui ſuſpicantur, ita uſu uenit, ut peiora ſemper conĳciant, quàm uideant, idcirco nihil non in malam capiebat partem, ita ut de ipſo duce identidem cum eius fratribus Lancaſtrio & Eboracenſi quereretur, quòd ille contra ſe ueniret, ſibiq́; rebus in omnibus aduerſator eſſet, ad interitum ſuum, ad perniciem ſuorum domeſticorum, ad diſperditionem regni. Duces autem ut ab omni ſuſpicione principis animum liberarent, ad ea reſpondebant, ſe haud clàm eſſe, Gloceſtrenſem fratrem ut interdum imprudentem plura ſæpenumero effundere, quàm ut efficere poſſet, uellet'ue, & ea tamen ex fidelitate proficiſci, quòd ille in primis doleret regni fines anguſtiores fieri, ac propterea bono eſſet animo, quandoquidem nullum caperet detrimentum, nullumq́; ei crearetur periculum, quandiu ſana non ſperneret conſilia. Hæc animum regis ad tempus mirificè confirmarunt. Gloceſtrenſis interea non ceſſabat omnia tentare, quibus inducias frangeret, adeò bello ſtudebat: quod cum minimè procederet, uſque eò furere cœpit, ut iactarit ſe coniecturum Ricardum tanquam hominem imbellem, minimeq́; qui imperet idoneum, in aliquam arcem, ubi ſine Reipublicæ iactura, pro ſuo iure otium traheret. Iſti ſermones ubi in uulgus emanarunt (emanarunt autem ſubitò per eos, qui duci inuidebant) fratres eum acriter caſtigarunt, id quod ille paruipendit. Ea de cauſa, duces qui uidebant non eſſe quod amplius fratrem monerent, & ſe propter eius inſolentiam, iam omnibus ſuſpectos eſſe, proſpicientes fore, ut ille in dies criminoſior eſſet, ſi ipſi Rempublicam diutius gubernarent, exiſtimarunt per aliquot menſes ſibi aula cedendum, quò Gloceſtrenſis minus fraterna autoritate fultus mitius ſe gereret: itaque Lancaſtrius in principatū ſuum, Eboracenſis Eboracum ſe contulit. Cæterum ſecus euenit, atque illi cogitarant: ſeceſſus enim fratrū, Gloceſtrenſi exitio fuit: nam ubi duces procul à regia fuerunt, non defuere contra Gloceſtrenſem accuſatores, qui regem incenderent, ad eum necandum, quiue hortarentur, ad ulciſcendam mortem ſuorum conſiliariorum: ita demum iuuenem ad flagitium faciendum incitarunt, ut ille ſtatuerit, non ultrà timoris ferre moras. Poſt ducum diſceſſum, ſeceſſerat quoque Gloceſtrenſis in Eſſexiam ad uillam ſuam, quam iuxta celebrem pagum habebat, quem Chelmisfordiam dicunt, illicq́; ſe tenebat. Rex interim cum Thoma Mombraio equitum magiſtro, qui cum ipſo in ſumma erat gratia, conſilium opprimendi ducis capit, compoſitoq́; dolo, ambo uenatum

N 2

eunt: Thomas in medio itinere ſe in ſyluam abdit, rex uerò uenando, ad ducem cum paucis uenit, ibiq; ſumpto cibo, negotium ſimulat, quamobrem ſibi Londinum actutū redeundum docet, eumq; rogat, ut feſtinandi cauſa, paucis contentus comitibus ſecum Londinū eat, ac reliquos ſuos miniſtros poſt ſe eò uenire iubeat. Dux nihil tale quod ei mox accidit, ſuſpicatus, cum Ricardo iter facere incipit: pergunt ſimul colloquentes uſq; eò, dum loco inſidiarū appropinquant: inde rege de induſtria præcedente, dux inſidijs excipitur, inclamās alta uoce, atq; regis opem implorās. Rex nihil eo clamore motus, perinde quaſi non audiſſet, iter continuat: Gloceſtrenſis uerò à Mombraio ad Thameſim trahitur, ibiq; in nauem ad id antè paratam imponitur, atq; Caletum perducitur, ubi loci peſsimo poſt hominum memoriam exemplo, poſtridie illius diei ſtrangulatus eſt. Hic exitus fuit ferociſsimi ducis, uiri præcipitis ingenij: corpus poſtea funerali pompa in Angliam deportatū ſepulchro infertur, quod ipſe ſibi in ſua uilla poſuerat. Ricardus ubi Londinum peruenit, duos Ricardos Harundellij, cum Thoma eius filio, & Varuici comites, item Ioannem Cobanum, & alterum Ioannem Chenium equites, à ſuis ſatellitibus arripi, & in cuſtodiam tradi iubet. Quo facto, conuentum ad Vueſtmonaſterium indicit, ut in eo ſibi populi fauorem conciliet, ad cætera quæ deſtinauerat peragenda. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCXCVII, & cùm Ricardus regnare cœperat, XX.

Duces Lancaſtrius & Eboracenſis cognita nece fratris, dolere, ac ſibi ualde timere cœperunt: nam cùm ſecum reputarent regem contaminatorum conſilijs adactum non abhorruiſſe à tanto facinore, non iniuria arbitrabantur eum alia atq; alia peiora in dies auſurum: itaq; confeſtim exercitum parant, ac armis ſtipati Londinum proficiſcuntur, quos Ricardus Vuittyngtonus urbis prætor & ſenatores receperunt libentiſsimis animis, utpote qui pari mœrore ob Gloceſtrenſis necem angebant̄, eam indignā querentes: quapropter regi maiorē in modum irati, contra eius uoluntatē atq; mandatū, ducibus uenientibus portas aperuerunt. Hic de rebus agendis inter ſe conſultant: diuerſa conſilia afferebantur, quibuſdam placebat, Gloceſtrenſis mortem perſequi, alij Mombraium, & Ioannem Holandium comitem Huntyngtonæ, nōnulloſq; alios ut malorum omniū autores petendos cenſebant, qui regis animum iam inde ab ineunte eius ætate, uitijs & malis artibus inquinaſſent. Sed duces ad extremum ubi aliquantulum dolor mitigatus eſt, pro tempore angoris aculeos occultare, & ſi princeps melius uitam inſtitueret, etiam iniuriarum obliuiſci decreuerūt. Rex interim prope Londinum, ad quatuor millia paſſuum, in Helthamo uilla ſe tenebat magno armatorū numero ſeptus, munitus, obuallatus, cùm interea currebant ultrò citroq; optimates quamplurimi, qui regem & duces inuicem in gratiam reconciliandos magnopere curabant. Diluebat rex crimē cædis multis rationibus, quòd Gloceſtrenſis inducias quas ipſe cum Franco pepigiſſet, uiolare ſe inuito tentaſſet, quòd populū ad ſeditionem ſolicitaſſet, quòd deniq; ſuæ uitæ inſidiatus fuiſſet. Contrà duces fratrem immerito ſuo morti deditū, quòd ab eo nihil foret tentatū, factum' ue, quamobrem tali pœna afficiendus eſſet, indubitanter aſſerebant. Inter has diſceptationes, cùm rex ad ultimū fidem daret, ſe in poſterum tempus nihil acturum, niſi ex ducum conſilij ſententia, illi cum eo in gratiā redierunt. Sed Ricardus iam

omnia

omnia per imperium ſibi facere licere ratus, tantum abfuit, ut promiſsis ſteterit, ut etiam multò inſolentius ſe deinde geſſerit: quippe cùm ad diem principes conueniſſent, primùm omnium in eo conuentu ducum uulnera refricare cœpit, coràm exponẽs aliquot conſpiraſſe in ſe, & eius flagitij caput fuiſſe Gloceſtrenſem, ac propterea uim parantem ui coërcitũ eſſe, & meritò primũ pœnas dediſſe, reliquos uerò in uinculis haberi, ut cõmuni omnium iudicio condemnarentur. His dictis, eos produci iuſsit, qui quæſtione eius arbitratu acerbè habita, de maieſtate damnantur, eorumꝗ; bona publicantur. Verùm de Ricardo Harundellio tantùm ſumpto ſupplicio, & altero Ricardo Varuicenſe in exilium acto, alij in cuſtodiã in perpetuũ dantur. Feruntetiam Thomam Cantuarienſem exilio mulctatum, quod aliqui negant. Secundùm hæc, regni ſtatu pro tempore conſtituto, in quo ut aliquid populi compendium eſſe uideretur, captandæ regi beneuolentiæ cauſa, nonnulli augentur honore: nam ex comitibus, Henricus Herefordiæ, Edouardus Abermaliæ, Thomas Surræ, Ioannes Exceſtriæ, & alter Thomas Northfolchiæ duces fiunt: comites uerò Hugo Spenſerius Gloceſtriæ, Rodulphus Neuyllus Vueſtmerlandiæ, Thomas Percius Vigorniæ, Gulielmus Scruppus Vuylshyriæ, & Ioannes Montacutus Sariſberiæ, at Marchio Dorceſtriæ, Ioannes Sommerſeti comes creatur.

Rex dimiſſo conuentu, & rebus ex animi ſententia compoſitis, non modò quicquã conſultius agere, uel ducũ patruorũ ſuorũ conſilijs inhærere nõ cœpit, ſed ex ſequundis rebus animũ ſumens, ferocius omnia uolũtate, omnia imperio, omnia immanitate metiebatur, quàm ſolitus erat, qui generatim omnibus cruciatus & mortes minitabatur, niſi dicto parẽrent, & demum quò magis ſuo utebatur imperio, hoc plus uiolentiæ præ ſe ferebat, ita ut principes iamiam ab eo tanquam inſaniente cauerent, ſibiꝗ; timerent, quem ſimul oderant. Quocirca erant quamplurimi, qui hæc mala deplorarent, & apud eos præſertim, quorũ conſilijs ſciebant regem deprauari, & ob id illos in eius intimis eſſe, ut uel illi à male conſulendo deſiſterent, uel princeps male audiendo ad bonos mores ſe reuocaret. Sed neutrum ſecutum eſt, nanque aliquanto pòſt Henricus dux Herefordiæ caſu ſermones conferẽdo cum Thoma Mombraio duce Northfolchiæ, multa dolenter potius quàm libenter queſtus eſt, quòd Ricardus principes ſuos negligeret, nullo numero haberet, & quantum in eo eſſet, perdendos curaret, cùm alijs exilium, alijs mortes minaretur, ac nõ ei aliquoties ueniret in mentẽ quanto eſſet ſibi dedecori, & Reipublicæ damno, pati per ſuam inertiam regni fines anguſtiores fieri, ac cuncta domi iuxtà atꝗ; militiæ labefactari: & demum dux haud diſsimulanter addidit, cùm ea ante omnium oculos uerſarentur, eum maximè omnium debere regem admonere, à quo ſolitus eſſet facilè audiri. Hæc Mombraius ubi accepit, non boni conſulit, ſed ratus ſe prædam facturum, per quam apud principem, in maiore ſe poneret gratia, tacitus in præſentia ſeruat: uerùm paucis pòſt diebus forſan timens ne ſibi fraudi eſſet, ſi ſileret, nactus tempus idoneum gaudens, ut delatores eſſe ſolent, quando habẽt quod in aures principis inſtillare poſsint, quæ & quomodo audierat, ad regem defert, & ut reddat quod nuntiaturus erat, grauius delictũ, multa affingit. Ea res uehementer incendit Ricardi animum ad iracundiam, ſed ira poſt paululũ deferueſcente, placuit rem conſide-

ratè cognoſcere: itaque uocatis ad ſe duce Lancaſtrio & Henrico, Mombraiũ proferre coràm, quæ ſibi antè indicaſſet, de ipſo Henrico iubet. Mombraius præſenti animo uerba in regem dicta recitat. Iſta ubi Henricus audiuit, ſiue ſubitæ rei caſu territus, ſiue ira percitus, aliquantiſper tacitus regẽ aſpexit, deinde collecto animo, ac dimiſſo honoris gratia uultu, poſtulat à rege, ne quid de ſe facilè credat: & his dictis, conuerſus in delatorem, conſtanter quæ ei dixerat, fatetur, docetq; eius rei rationem, at falſo obiecta pernegat, aitq; ſe inſontem eſſe, & id crimen armis, ſi modò rex permittat, in caput autoris relaturum. Contrà Mombraius pertinaciter obſtinatoq; animo delata ab ſe aſſeuerat ueriſsima eſſe. Ad ultimum inter eiuſmodi altercationes conſtitutus eſt dies, quo ſui purgandi cauſa, alter cum altero ſingulari certamine dimicaret. Cæterum cùm id regio conſilio pro uerbis tantum, ſi qua facta fuiſſent, permittendum non probaretur, rex uetuit eos in certamen deſcendere: & quia ab utro culpa abeſſet, non conſtabat, ut neuter ea liberaretur, utrunque exilio affecit. Sed mitius cum Henrico agitur: nam decennium prius, dein ſexennium tantum exulare decretum eſt, Mombraium uerò diutius, ac longè gentium. Itaque Henricus in Gallias profectus eſt, quem Carolus cognita exilij cauſa, quã nullius momenti eſſe iudicabat, bene accepit. Mombraius in Italiã ablegatus Venetias ſe contulit, ubi angore animi, uitam breui pòſt amiſit. Atqui Ricardus permoleſtè tulit Mombraij fatum, qui animo iam deſtinarat eum ut hominem ſibi multò chariſsimum ab exilio reuocare, quem propémodum inuitus damnari permiſerat. Sed ita fraus autoris fuit. Henrico uerò ea pœna bono fuit, quippe qui nõ odio priuato, ſed amore patriæ, inertiã principis coarguerat. Is natura longè humaniſsimus, ita omnibus charus erat, ut cum in exilium euntem, perinde ac unicũ patriæ patrem, & iam uita priuatũ, uniuerſus populus fleret: in Gallia itidem tam cum Carolo rege, quàm cùm optimatibus in ſumma eſſet gratia, ita ut dux Barri ei cœlibi filiam deſponderit: priorem enim uxorem paulò antè amiſerat, quàm in exilium eijceretur. Veruntamen id matrimonium ſtatim refrixit, impediente Ricardo, qui cùm animaduerteret populum Anglicum miro teneri deſiderio reditus Henrici ducis in patriam, cogitauit nequaquam in rem ſuam fore, ſi ipſe Henricus affinitatem cum duce Barri uiro magnæ autoritatis coniungeret, quam propterea, ut diximus, impediendam curauit. Fuit is annus cùm hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCCCXCVIII, & cùm Ricardus regnare cœpit, XXI, nobilis morte Ioannis ducis Lancaſtri, cuius corpus Londini in æde diui Pauli, ad læuam prope princeps altare ſepultum eſt. Contrà eſt ſacellum ab ipſo poſitũ, ubi duo ſacerdotes quotidie pro eius ac totius Lancaſtriæ familiæ animis orant. Idem fit Leceſtriæ à collegio ſacerdotum, quod ille ibidem collocauit, deditq; fundos ad conuictum tum ſacerdotum, tum multorum pauperum, qui ætate confecti eo loci ſuſtentantur.

At ducis mors Ricardi uitam breuiorem fecit: nam ille in eius fortunas inuaſit, Henricum filium hæreditate fraudauit, nudauit, ſpoliauit, ſuis de alienis bonis dona dedit. Id factum generatim cunctis optimatibus longè importuniſsimũ uiſum eſt, quòd Henricus ducis filius nullo ſuo merito patria extorris, paterna hæreditate priuaretur, qui iam tum de Ricardo male cogitare, male de eius exitu augurari cœperunt. Sed Edmundo Eboracenſium duci ea

res

res cum primis bilem cõmouit, quòd rex omnia iam iura peruerteret, quòd antea parricidio, & poſtea rapinis ſe obſtrinxiſſet. Is enim hactenus tentauit, quid patientia proficere poſſet, qui fratris necem, qui nepotis exilium, qui ſexcentas iniurias regis adoleſcentiæ & errori iuuenili aſsignarat, tribuerat, conceſſerat, ſed nihil cùm proficeret, atq; animo cerneret, ex eo breui futurum, ut ingens Reipublicæ labes fieret, quòd ipſe Ricardus per ſe parum ingenio ualeret, & officij monitorem neminem hominem probum pateretur, prudentis eſſe putauit in tempore locum tutum petere, ac in caſtris relinquere tam deuium imperatorem, qui ſuo, quemadmodum dicitur, gladio ſeipſum iugulare tandem aliquando uellet. Tali capto conſilio, cum Edouardo filio Abermaliæ duce, domũ abijt, illudq; deinceps ſolatij habuit, ut ſe autore, nihil de Republica decretũ ſit, qui tantum precabatur, ut Deus omen auerteret, in quod Ricardum pedetentim incurrere proſpiciebat.

Interea rumor erat Hybernos Syluestres omnem inſulam Hyberniam latrocinijs atque incurſionibus uexare, ac bonam partem regij præſidij quod ibi erat occidiſſe, aut fugaſſe. Qua re cognita, Ricardus ineunte uere, cum non utique mediocri exercitu, Briſtollium primùm, tranſiens deinde Oceanum, Hyberniam petijt, rebellemq; Hybernum domare inſtituit. De hoc belli exitu alij aliter ſentiunt, qui tradunt Ricardum non traieciſſe in Hyberniam, ſed Briſtollij conſtitiſſe domeſticis territum factionibus, quippe qui in itinere factus eſt certior Henricum Percium comitem Northumbriæ, ac bene multos alios principes cum eo alieno eſſe animo in ſe, neque uelle ſequi in Hyberniam, & ea de cauſa, noluiſſe tam longè gentium abeſſe, ſed eo loci manſiſſe, & inde per nuntios comitem ad ſe arceſsiuiſſe, illúmque qui timebat iram principis, & ob illud ipſum cum Roberto rege Scotiæ ſecretam iunxerat amicitiam, ut in Scotiam, ſi ita res poſtularet, receptum haberet, reſpondiſſe ſe in præſentia non poſſe commodè ex principatu ſuo diſcedere, nihilq; in eo Hybernico bello eſſe, quod ſe unum ex tam longinquo loco euocaret, cùm ipſe armatorum copiam haberet. Rex contrà quàm ſperabat accepto reſponſo, ſanè comitem ad ſe uenturum omnino putarat, non mediocriter angi cœpit, nimirum ubi uidit homines claros, qui ſumma erant apud populum autoritate, contra inceptum ſuum uenire, timuit excedere de regno: & quanquam grauatiſſimè bello Hybernico haſce rixas præuertebat, attamen præferendum exiſtimauit coërcere ſuorum furorem, ut domeſticis diſſenſionibus liberaretur: ita omiſſo bello, Henricum Percium cum eius aſſeclis hoſtem patriæ iudicat, eorumq; bona publicat, ut metu pœnæ, alios ab officio non diſcedere doceat.

Cæterum dum Ricardus Briſtollij moratur, ſiue, ut alijs placet, quibus minimè aſſentiendum cenſeo, Hybernos domat, complures principes qui præſentem ſtatum regni continenter deplorabant, per literas Henricum ducem Herefordenſem, quem poſt mortem patris, ducem Lancaſtri appellabant, ſollicitant, ut quamprimùm in Angliam redeat, eiq; pollicentur ſe Reipublicæ conſulendi cauſa, paratos eſſe eius dignitati ſeruire, ac omne ſuum ſtudium, conſilium, officium, laborem, operam, curam ad ipſius amplitudinem conferre, opesq; impendere, ſi Ricardo eiecto homine minimè rebus gerendis apto, ipſe regnum obtinere uelit: atq; ſimul aliquanto pòſt Thomam Cantuarien-

ſem archiepiſcopum ueſtitu mutato, perſonaq́ alia ſuſcepta, ad eum mittunt, qui nomine Anglici populi, cum eodem ſtatuat, prout ex fide, fama, req́ ipſius populi uidebitur. Ille homo magnæ prudentiæ diligentiæq́, ducem in eam ſpem potiundi regni adduxit, ut confeſtim facultate, ſpecie uiſendi Ioannis ducis amici & neceſſarij ſui à Carolo habita, in Britanniam profectus ſit, & inde magna Britannorum manu comitatus acceſſerit ad læua inſulæ littora, in Portimuthum portum, iamq́ decimum hîc diem conſumebat, cùm amicorum concurſus ad eum factus eſt: exin duce Cantuarienſi, Londinum contendit, quem ciues ſumma omnium uoluntate, urbe recipiunt, adeò ut nihil exoptatius eius aduentu fuerit. Sed quæ alij ſcriptores de eius aduentu proponunt, proſequamur. Dux Henricus ubi principum erga ſe ſtudium cognouit, unà cum Thoma Cantuarienſi archiepiſcopo, & Thoma comite Harundellio Ricardi comitis filio, qui paulò antè è cuſtodia ad eum aufugerat, in agrum Eboracenſem traiecit, quò ubi peruenit, ſine mora, tam de nobilitate, quàm de plebe homines, ut eſt mortalium natura nouitatis auida, ad eum confluunt, regemq́ ſuum ſalutant, maledicta atque probra paſsim in Ricardum regem ut imprudentem, inertem, nulloq́ imperio dignum dicunt, iactant, congerunt. Poſteaquam magna hominum multitudo in unum conuenit, atque de pellendo Ricardo conſilium ceperunt, arma momento temporis capiunt, & alij ad alia loca opportuna diſcedunt, ut initium belli contra eos ubique faciant, qui Ricardum iuuandum curarent. Hæc interea in Hyberniam nuntiantur, quæ ubi rex accepit, pacatis iam rebus Hybernicis, properè in Angliam redijt, periculo obuiam iturus, atque in arcem munitiſsimam, quam Flyntum dicunt, ſe recepit. Eſt arx iſta poſita in ora maritima, ad fines Vualliæ, prope Ceſtriam oppidum, ad decem millia paſſuum. Hîc Ricardus ubi comperit populum ad Henricum deficere, diu in incerto habuit, quidnam conſilij caperet: in una enim parte, uidebat ius pugnandi iuſtum, ſpem non exiguam in fide Vuallorum ſitam, conſcientiam, ut ipſe prædicabat, de nulla culpa: at in altera, maiores inimicorum uires, defectionem ſuorum, ac demum omnia pro ſe incerta. His rebus magis territus, quàm illis confirmatus, neceſſariò decreuit, uſque eò ad id loci conſiſtere, dum tutiora omnia proſpiceret, qui iam tum ſenſerat, norat ſe inductum, relictum, proiectum ab illis, per quos ſibi reſipiſcere per tempus non licuit, cùm id demum facere ſerò foret. Ea tempeſtate unum hoc profectò exemplum editum eſt, quod illis qui alijs præſunt, documento in perpetuum eſſe poteſt, ut Henricus ad regnum uocaretur, ac tanta haberet hominum ſtudia, qui de ipſo regno adipiſcendo forſitan antehac ne quidem ſomniarat, & Ricardus ſubitò à ſuis deſereretur, qui ſi quid peccatũ erat, iuuenili potius errore, quàm animi ſæuitia id fecerat: adeò ſemper mortales futura meliora putantes, præſentia minus probant. Dux ubi cognouit de aduentu Ricardi ad Flyntum, uel, ut atque adeo dicam, fletum, quòd eo loci infelix princeps fleuit uberrimè, ac de ſummo demigrauit ſtatu, magno confeſtim conflato exercitu, ne occaſio temporis aduerſarios opprimendi omittatur, ſe Londino commouet, ſiue, ut alijs placet, ex Eboracenſi agro contendit, atque Briſtollium proficiſcitur, ibi Gulielmum Scruppum regis quæſtorem, Ioannem Buſsheum, & Henricum Greneum ſubitò deprehenſos ſecuri percuti iubet: inde Ceſtriam uerſus iter

ſuum confert, quem ubi Thomas Percius frater comitis Northumbriæ præfectus regiæ domus aduentare ſenſit, quia iam antea in Ricardum male animatus eſſet, quòd fratrem hoſtem iudicaſſet, in aula regia bacillum quod more maiorum geſtabat(nam baculum domeſticæ præfecturæ inſigne eſt) præſente tota familia frangit, atq; rectà ad ducem tranſit. Quo facto, reliqui ferè omnes miniſtri alij aliò repentè dilabuntur. Accedit interim Henricus, ac nullo negotio Ricardum ab omni ſuorũ comitatu nudum capit, captumq; Londinum ducit, atq; in turrim conijcit.

Dux cõfecto ex ſẽtẽtia negotio, primũ omniũ principũ conuentũ agendũ ſtatuit, ut eo in cõuentu mox cætera expediantur. Interea Ricardum luctu afflictum, fractum, confectum, nonnulli miniſtri qui ad eum aditum habebant, erigunt, ſuſtentant, conſolantur, ac poſtremò hortantur, ut nunc ſuæ ſaluti uigilanter proſpiciat, illudq; cum primis præſtare, ſe cogitare aiunt, ut pro temporis conditione, non inuitus patiatur ſe omni dignitate pariter deijci, ac opibus ex aduerſariorum uoluntate euerti, quò ſine eius cæde, Henricus dux regnum obtineat, cùm iam diluxiſſet, patuiſſet, apparuiſſet illum aliud nihil affectare, ut per hunc modum, uitæ ad extremũ prudenter conſulat, ſeq; ad bonam ſpem, quę homini uiuo ſemper comes eſt, reſeruet. Bellum mehercle pro neceſsitate conſiliũ, ſed nullius momenti, ut rei poſtea exitus oſtendit. Quàm illud ſanè utilius fuiſſet, ſi, dum licuit, Ricardus qui ſe regẽ, hoc eſt, cuſtodem populi profitebatur, cogitaſſet ſe in primis ſui capitis cuſtodem eſſe oportere, qui ab omnibus deſertus, quos ipſe ut malus cuſtos antea deſeruerat, facilè in poteſtatẽ inimicorũ uenit. Atqui non fuit difficile homini longè ærumnoſiſſimo miſerrimoq;, cui iam ferè omnia deſperata erant, perſuadere, ut ſe imperio abdicaret: itaque nihil ſe facturum negat, atque per cuſtodes quamprimùm colloquium petit, &, ſi fieri poſsit, cum duce ab alijs ſemoto uelle ſe quædam communicare ſignificat, quæ ex eius uſu quammaximè forent. Cuſtodes ducem de re certiorem faciunt, qui confeſtim ad eum uenit. Hîc Ricardus multa conferre cœpit, ſed ante omnia, ſe optimè ſcire nimis uera eſſe, quæ de ſe ad patres delata eſſent, hoc eſt, male gubernaſſe regnum, quapropter a uere ſe ea cura liberari: at eum pro ſalute demũ orauit, atq; obſecrauit, ut ſui miſereretur, beneficia in eum ab ſe collata cõmemorando. Dux ad ea reſpondet, ut bono animo ſit, ſaluumq; fore pollicet̃, ſi modò ſe abdicauerit imperio: exin cum patribus congreſſus, narrat quæ Ricardus dixiſſet: ſed in rebus tantis agendis, ducis Eboracenſis patrocinio potiſsimè utitur, qui per eos dies, audiens omnia turbari, Londinũ uenerat. Placuit cunctis, ut Ricardus ſponte faceret, q̃d cupidiſſimè petebant, ut ne per uim regno expoliatus uideretur. Itaq; nõ multò pòſt conuocato in turrim principum concilio, Ricardus regio ornatus ueſtitu, corona redimitus, ac ſceptrũ gerens, ſic fermè coràm uerba feciſſe fertur: Ego Ricardus rex Angliæ, dux Aquitaniæ, ac dominus Hyberniæ, fateor patres me per iſtos duos & uiginti annos, quibus hactenus regnũ obtinui, partim malorũ conſilijs deprauatũ, partim iuuenili errore actum, uoluptatumq; illecebris à primo captũ nõ feciſſe, ut debueram, omnia è Republica, ex qua re meritò plus doloris, q̃ quiſquã ueſtrûm, uti mea opinio fert, accipio, qui ad id deueni, ut miſero mihi neq; ullus amplius miſericordiæ locus relinquat̃, nec concedat̃ delicta quę adoleſcens cùm errare cum excuſatione potui, cõmiſerã,

corrigere, in ætate præſertim hac maturiore, quæ haud dubiè cuncta in melius mutaſſet. Etenim quotuſquiſque inuenitur tanta uirtute iuuenis, & ita moratus, qui eius ætatis calore agitatus non peccet, & cùm grauior annis fuerit, non emendauerit tandem aliquando errata? Cæterum poſtquam id mihi nõ datur, ut ex meo caſu regnum deinceps ſubleuetur, nullumque amplius damnum faciat, & uobis ſimul per me liceat Henricum ducem conſanguineum meum uirum imperio dignum regem facere, iam nunc ipſe ultrò omni dignitate me abdico, regnique poſſeſsione ac iure cedo. His flebili uoce triſtique uultu dictis, ſceptrum atque coronam ſuis manibus Henrico tradidit, nominatim cunctos rogitans, ut ſibi deinceps priuatam liceret uiuere uitam, cuius dulcedine ductus princeps, ne ad ſupplicium progredi neceſſe haberet, cuncta quæ habebat, dedit tanquam pignora iniuriæ, qua tamen uita non multò pòſt inimicorum perfidia priuatus eſt: nanque regia exutus maieſtate, paucis pòſt diebus in eadem turri interijt. Sed, ut nonnullis placet, quibus libens conſentio, non diu fuit in turri, ut procul hominum cœtu, ſine minore parricidarum infamia atque calumnia necaretur: ſiquidem, ut natura mortalium eſt, bona iam pars optimatum Ricardo in tanta mala præcipitato miſericordiam impartiri, & Henrico duci ita repentè in altum ſublato inuidere cœperat. Quare primò infelix princeps tot ærumnis coopertus, in Cantium ad Ledeſeam arcem mittitur, deinde aliquanto pòſt Pontifractum ſecretò ductus, ubi loci fame necatus fuiſſe dicitur, uti etiam nunc conſtans fama eſt, quæ teſtatur cibaria in ſingulos dies more regio adpoſita fuiſſe, quò ſic facinus occultaretur, ſed eſurienti non licuiſſe, non modò deguſtare, uerumetiam ne attingere quidem. Quod certè crudelitatis genus dixerim haudquaquam in Henricum hominẽ temperatum cecidiſſe, cùm morte ipſa peius ſit, in aqua perire ſiti. Hæc oportuit non omittere, ut uulgo etiam ſatisfieret, qui facilè aniles fabellas ad poſteros ſermone propagat. Vixit annos XXXIII, regnauit XXII. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCXCIX. Corpus mortui ad Langleium cœnobium Prædicatorum, quod à Londino diſtat paſſuum millia XX, defertur, eoque loci ſepelitur, quod poſtea iuſſu Henrici quinti regis exhumatum, ad Vueſtmonaſterium maiorum ſepulchro illatum eſt. Fecit id, credo, Henricus fidei patris Ricardo datæ & pòſt uiolatæ expiandæ cauſa. Fuerunt id temporis permulti uiri ampliſsimi, in quibus fuit ingeniũ & literatura, quorum facta mentio ſuprà perappoſitè facit, ut non ſit, quod repetatur. In Ricardo autẽ fuit formæ gratia, ſpiritus non uilis, quem conſociorum peruerſitas, improbitas, inſulſitas extinxit: fuit item ſumma infelicitas, qui in talem calamitatem incidit, ut in maximi beneficij partem acceperit, abdicare ſe imperio, pro quo, mortales ſoleant cætera omnia proijcere. Hæc & eiuſmodi in eos principes ſæpiſsimè cadunt, qui dum ſtant, nullum ſibi caſum pertimeſcendum putant,

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXI.

POSTQVAM fama quoquouerſum peruaſit, Ricardum ſe regio abdicaſſe imperio, omnis populus una uoce congratulari cœpit Henrico, gratia nominis eius. Ille autem ut ne ardor populi frigeſceret, primo quoque tempore concilium habendum curauit, quo in concilio ad III Iduum Octobris, eodem anno, quo Ricardus mortem obiuerat, rex creatur, atque à Thoma Cantuarienſi antiſtite more maiorum conſecratur, qui quartus Henricus eſt nuncupatus. Dum coronabatur, ut ne ad id honoris per uim ueniſſe diceretur, erant qui ſuaderent, ut publicè declararetur, eum idcirco regni iure potitum, quòd illi ueniſſet hæreditas Edmundi comitis Lancaſtri, quem fama teneret filium fuiſſe Henrici tertij maiorem natu. Sed id commentum, de quo alibi memorauimus, quia paucis non item multis probatum eſt, ideo placuit aliter ius parti regni corroborare: itaq; in ſuggeſto, à præcone facto ſtatim ſilentio, denuntiari iuſsit, ideo ſe regnum obtinere, primùm quòd illud belli lege, ac uictoriæ iure acquiſiuiſſet: deinde, quòd à Ricardo ſucceſſor renuntiatus, & ab eo ſceptrum & coronam accepiſſet: poſtremò, quòd ipſe regia ſtirpe natus, & ſanguine proximus Ricardi hæres eſſet. Fuit utique hæres, qui in cuncta demortui bona inuaſit, quanquam Rogerius comes Merchiæ filius Edmundi, quem ſuprà dixi poſthac in Hybernia periſſe, iiſdem temporibus uiuebat, qui paterno nomine, ut in ſuperiore libro illud planum fecimus, iure regnum obtinere deberet. Sed, quemadmodum uſu ſæpe uenit, uis ius uicit, neque ille eſt auſus id temporis Henrici potentiæ ſe opponere. Henricus igitur rerum potitus, ſtatim ut ſuæ domus amplificator, Henricum maiorem natu filium treſdecim natum annos principem Vualliæ, ducem Cornubiæ, ac comitem Ceſtriæ facit: deinde ut maleficiorum uindex cædem ducis Gloceſtrenſis, ac cæteras iniurias ulciſcendas ratus, parricidas qui ducem ſtrangularant, comprehendi, ac ſupplicio affici iubet: item Ioannem Montacutum comitem Sarisberienſem, nonnulloſq; alios, qui apud Ricardum autoritate ualuerant, in carcerem mittit, quibus tamen poſtea multorum principum precibus mitigatus ignouit. Amicos autem ſuos, Ricardum comitem Varuici, compluresq; alios à Ricardo aut in exilium actos in patriam reuocat, aut carcere damnatos in libertatem aſſerit: recipit & in gratiam Ioannem Holandium fratrem Ricardi ducem Exceſtriæ præfectum Caleti, qui paulò antè uehementer permotus, quòd frater imperio uiolenter ſpoliatus eſſet, in animo habebat, nouos motus in regem moliri, quamobrem citius hominem in amicitiam recipiendum exiſtimauit.

At ubi quæ Ricardo acciderāt in Gallias nuntiata ſunt, Carolus rex ac principes omnes atrocitatem atque immanitatem facinoris horrentes, execrantes, deteſtantes tantam iniuriam principi, ut prædicabant, longè innocentiſſimo factam, ſine mora uindicandam iudicant. Verùm cùm poſt hæc, magnum appararetur bellum, tanta animi indignatio Carolum inuaſit, ut in ſolitam inſaniam inciderit: nanque, ut ſuprà docuimus, iam manifeſtè nauigabat, uti dicitur, Anticyram, etſi interdum ad ſanitatē reuocabatur adiutus remedijs, quæ permulta & uaria adhibebant̃. Quæ res ſola impedimēto fuit, cur

nihil à Franco extra minas, tūc hoſtile tentatum ſit, contra Henricum regem. Sed cùm fama deiecti regali dignitate Ricardi per Aquitaniam peruaſit, protinus cuncti in ſummo metu, atq; mœrore fuere, pars dolebat uicem Anglici populi, quòd in perpetuum eius gloria læſa eſſet, ob memoriam tanti editi in principem ſceleris: alij ſibi & libertati iuxtà timebant, ſuſpicantes ob eiuſmodi calamitoſas Reipublicæ factiones, omne regni robur breui tempore ad nihilum caſurum. Sed Burdegalenſes in primis Henrico infeſti, qui Ricardi memoriam ſumma cum beneuolentia tenebant, quòd ille in ea ciuitate natus eſſet, id facinus iniquiſsimo animo ferebant, exclamātes nunq; aliàs poſt homines natos, importunius, crudelius, magisq; nefariū factū flagitiū, qui ita dolore pariter affecti atq; ira inflammati, paſsim uociferabantur bonum principem à perfidis hominibus proditum, ius omne uiolatū, ac identidem Deum optimum maximum tantæ iniuriæ ultorem omnibus precibus inuocabant. Hunc Aquitanorū dolorem ubi Franci odorati ſunt, mirandum in modum gauiſi, quòd Angli iam manifeſtò ſic in eorum odium & offenſionem incurriſſent, ut facilè tota prouincia potiri ſe poſſe ſuſpicarētur, ſi potentiæ neruos primo quoq; die contenderent. Itaq; Ludouicus dux Borbonienſis Agennas uenit, & inde crebris nuntijs uicinas ciuitates ad defectionem ſolicitat, quibus multa præmia ſe daturum recipit: ſed nihil profecit: nam populi certò ſcientes præ iugo Francorum, longè leuiſsimum Anglorum eſſe, quòd aliàs experti eſſent illos grauiſsimis uectigalibus atq; exactionibus ſolere ſuos ciues, miſeramq; plebem diuexare, premereq;, maluerunt in fide permanere, quàm ob eam indignationem cōmittere, ut ſe nouis periculis offerre cogerentur. Henricus rex interim de ea re certior factus, cōfeſtim Thomam Percium cum magna militum copia, in Aquitaniam miſit, qui ſe cum Roberto Canolo regionis præfecto coniungeret, ſtuderetq; populos in fide confirmare. Is ut eò peruenit, blandè principes appellando, multisq; uerbis hortando, ita populū placauit, ut ne ueſtigium quidem ullum ab officio diſceſſerit: ipſe uerò ſecūdum hæc, domum protinus redijt.

Dum hæc alibi geruntur, non minuebatur furor ulciſcendæ iniuriæ Ioanni Holandio duci Exceſtriæ, ſed in dies ſingulos plura agitabat, quibus Henrico regi mortis periculum procrearet, qui primū ſibi copulat Ioannē Montacutum, Thomam Cantij ex fratre nepotem, & Hugonem Spenſerium Gloceſtriæ comites, deinde pleroſq; alios nobiles, ijs aperit cōſilium ſuum, quod eiuſmodi erat, ut ludi ſtatuto die Oxonij fierēt, cum equeſtri certamine, & ad id ſpectaculū rex Henricus inuitaretur, qui dum ad ludos intentus eſſet, ſubitò inter ludorum pompam obtruncaretur, ac ita Ricardus qui adhuc ſuperſtes erat, in libertatem & regnum reſtitueretur, & ſi poſt hæc, maioribus uiribus opus foret, tum confeſtim nuntios ad Carolum regem mitterent, rogatū auxilium. Fuit cordi conſilium omnibus, & data acceptaq; fide, coniurant, indictisq; ludis, arma quamſecretiſsimè poſſunt, parant, dein regem rogant, ut ſpectatum hoſce ludos uenire uelit, qui nihil fraudis ſuſpicans, ſe iturum promittit. Itaq; coniurati quod deſtinarāt maturè agentes, ſuo tempore ludos apparant, diſpoſitis armatis hominibus, qui regem incautū, imprudentem confoderent. Rex erat ad Caſtrum Vindeſorium, & iam ad iter faciendum paratus, equum adduci iuſſerat, cùm ecce tibi, per amicos, de dolo qui parabatur,

factus

factus eſt certior, qui re cognita, grauiter turbatus, nuſquam diſcedendũ, neq; eum diem ludis, ſed uitæ ſeruandæ dandum iudicans, ibidem expectat, dum certum habeat, quid inimici moliãtur. Sunt, qui tradant illos ludos in eodem caſtro apparatos: ſed cùm ea armatorum manus qua coniurati cincti erant, nequaquam eo loci occultè fieri potuiſſet, malo alios ſequi, qui haud dubiè magis ueriſimilia ſcripſere. Coniurati interim ex mora aduentus principis, ſuſpicantes illuſtratum eſſe de inſidijs, quod clàm tentarant, aperto Marte ſibi maturandum conſtituunt: itaq; iuuenem quendam Ricardo ſimilem, regio indutum ueſtitu, ſimulant Ricardum eſſe, prædicantes per cuſtodes è carcere occultè dimiſſum, ac quadrato agmine, eum præcedentem ſequuntur, ut Henricum ueluti hoſtem patriæ perdant. Dum ita ſtructo dolo, cunctis referti copijs Vindeſoram rectà contendunt, Henricus de inimicorum aduentu certior factus, de media nocte Londinũ ſe recipit. Illi uerò ſub lucem pagum ingreſſi, caſtrum inuadunt, quod uacuum reperientes, Londinum uerſus pergunt: ſed in itinere mutato conſilio, Fanum Albani petunt, ubi dum morantur, ſiue timore affecti, ſiue cœptus pœnitentes, uel uiribus diffiſi, id quod magis apparebat, uno puncto temporis alij aliò abeunt, qui non multò pòſt ferè omnes trucidati, aut ſupplicio mactati ſunt: nam comites Cantianus & Sariſberienſis ad Ciceſtriam, quò confugerant, commiſſa cum ciuibus pugna, poſt multam utrinque factam cædem, interfecti ſunt, ſuis propè omnibus militibus amiſsis. Sunt tamen qui ſcribant, illos poſt ſuorum ſtragem captos, capite ad id loci mulctatos fuiſſe. At Ioannes Holandius in Eſſexia comprehenditur, & ad uillam ducis Glocestrenſis, ſecuri percutitur, ut illius, opinor, oſſibus pœnas daret, quandò dux eo etiã impulſore, neci datus eſt. Ita par pœna ſemper nocentem manet, qui alterum uiolarit. Vtinam eiuſmodi exempla nõ pauci aliquando recordarentur, qui ſua continua maleficia uiribus, autoritate, potentia metiuntur, quò tandem ab offendendo manus abſtinerent. Eodem ferè tempore Hugo Spenſerius Briſtollij pœnas capite ſoluit, & alij alibi equites, ac tam ſummi & medij quàm infimi homines, eius coniurationis ſocij ſupplicio affecti ſunt. Capita principum coniurationis pilo ſuffixa Londini poſtea perdiu ſpectaculo fuerunt, quò ſic pœna eorum teſtatior eſſet. Cæterum ita uenit tempus, cùm ſocij unà omnes malarum uoluptatum fructum caperent: nam cum ſontibus, inſons coniurationis crimine & miſellus Ricardus in arce Pontifractenſi eodem ferè momento morte àfficitur, iuſſu Henrici regis, qui illo alto ſtratagemate, quo paulò antè inimici uſi fuerant, perculſus, uoluit ſe liberare metu, & materiam nocendi tollere, ut ne quiſquam omnium amplius Ricardi perſona ſe armaret in ipſum. Quapropter demortui corpus aperta facie ad Langleium cœnobium delatum, & ibi, ut ſuprà ſcripſimus, ad ſepulturam datum eſt. Eius rei fama ubi in Gallias peruenit, Francorum cogitationes fregit, eorumq; animos à bello gerendo auertit, qui iam ingentem claſſem parauerant, ut primo quoq; tempore Ricardo adhuc uiuo opem ferendi cauſa, in Angliam tranſmitterent.

Iiſdem temporibus Ioannes dux Britanniæ è uita exceſsit, qui ex Ioanna altera uxore (nam ex Maria filia Edouardi regis priore uxore, nullos ſuſceperat liberos) tres ſuperſtites reliquit filios, Ioannem, Ricardum, & Arthurum. Ioanna eius uxor poſtea, uti infrà demonſtrabitur, Henrico regi nupſit. Item

Edmundus dux Eboracenſis, uir temperatus, modeſtus, innocens, mortem occubuit, qui reliquit duo uera ſui tam corporis quàm animi ſimulacra, Edouardum & Ricardum filios uiros illuſtres. Fuit is annus MCCCC humanæ ſalutis. Carolus rex eo ipſo anno per literas & nuntios cum Henrico egit, ut ad ſe filia Iſabella Ricardi uxor cum dote remitteretur. Reſpondit Henricus ſe propédiem miſſurum legatos in Galliam, qui cum eo de rebus omnibus agitarent: ita haud multò pòſt, Edouardum ducem Eboracenſem, qui patri in eum principatum ſucceſſerat, & Henricum comitem Northumbriæ Caletũ miſit. Caroli quoque legatio, cuius Borbonienſis dux princeps erat, Boloniam uenit. Conuenere legati frequenter ſimul modò in unum, modò in alterum locum. Borbonienſis ante omnia repetebat Iſabellam puellam, & id à Carolo eius patre ſe mandatum habere dicebat. Angli contrà eam puellam Henrico principi Vualliæ nuptum dari petebant, quod nequaquam fieri potuit, Carolo negante ſe deinceps uelle cum Anglo affinitatem iungere, cùm eiuſmodi neceſsitudo male antea cecidiſſet. Exin cœptum eſt de pace agitari, quæ cùm minimè conueniſſet, induciæ cum Ricardo quadriennio antè in triginta annos factæ, confirmatæ ſunt. Autores alij nouas inducias, & eas quidem paucorum dierum pactas produnt, quorum ſententiam ſequi me non pœnitet. His actis, legati domum abierunt, unde uenerant. Henricus poſt aliquantum Iſabellam cum magno principum matronarumq; comitatu, non mediocribus donatam muneribus ad Carolum patrem remiſit. Hanc puellam poſtea Carolus Ludouici Aurelianenſis ducis filius in matrimonium duxit. Atque ita foris aliquid pacis futurum per inducias apparebat, cùm maiorem in modum cœperunt domi omnia ſeditionibus flagrare: ſiquidem erant plures, qui iniquo animo ferrent, Henricum præter omnium opinionem, ac bene multorum uoluntatem, conſecutum eſſe regnum, & Ricardum quem uiuum impiè deſtituerant, iam mortuum more imperiti uulgi deſiderarent. Vſque eò hæc animis indignatio inhærebat, ut mortales paſsim ex bile, & ſtomacho, uerſiculos & id genus ſcripta cum maledictis in regem diuulgarent. Quibus probris ille laceſsitus, autores requiſiuit, & Rogerium Claryngtonum equitem, ac octo Franciſcani ordinis monachos cum nonnullis alijs, per indicem compertos, ut culpæ reos ſupplicio affici iuſsit. Item Thomas Percius comes Vigornienſis eodem tempore dicitur deſtinaſſe tumultus, & multa, quibus regem opprimeret, quæ deinde perficere tentauit, ut infrà appoſitus explicabit locus. Cauſam odij quo Thomas teneretur in Henricum regem, quod ſciam, non prodit quiſquam autor, cui fides ſit habenda: poſſumus coniectura augurari inuidiam fuiſſe, quam illi regnum nullo labore adeptum conflauerat.

Interea ut ſpes nulla requietis eſſet, Vuallia quæ ſemper ad nouos motus intenta erat, mutuis quorundam nobilium diſsidijs exagitata, ad defectionẽ propémodum ſpectare uidebatur. Quod ubi rex cognouit, eò celeriter cum exercitu proficiſcitur, qui uix aberat bidui, cùm Vualli perterriti ſeſe raptim in ſyluas atq; paludes abdiderunt, copijs regijs poſſe ſe reſiſtere, non dubitanter deſperantes: nõ omnibus tamen fuga ſaluti fuit, quippe aliquot in ea capti merita pœna afficiuntur. Dum iſta aguntur, Georgius Doumbar Merchiæ comes in Angliam uenit, is deſponderat filiam nomine Eliſabeth, Dauid Ro-

berti

berti regis Scotiæ filio, dotemq́ depoſuerat apud patrem. Id factum Archibaldus Douglaſſatium comes iniquo animo ferens, ita apud regem egit, ut Dauid repudiata ſponſa ſua, duxerit Mariolam eius filiam, non reſtituta pecunia dotis nomine depoſita. Qua re Georgius indignatus, cum tota familia ad Henricum Northumbriæ comitem confugit, iniuriã aliquando armis uindicaturus. Quo cognito, Robertus rex primùm comitẽ poſſeſſionibus priuat, deinde Henricum regem rogat, ut eum è regno ſuo exigat. Quod cùm minimè factum ſit, ad arma uentũ eſt, & primũ omniũ Northumber cum Georgio Scotiam ingreſſus, poſt multã factam prædam, eſt acriter pugnatũ, Marte tamen æquo. Rurſus paucis pòſt diebus, eòdem ambo reuerſi magna affecerunt clade aduerſarios, belliq́ uictores redierunt in Northumbriam. Sub idem tempus cometes immenſæ magnitudinis apparuit per plures dies, qui haud dubiè cædem denuntiauit, quæ deinde facta eſt. Siquidem Thomas Vigornienſis comes, qui nouarũ rerum cupidus præſentem regni ſtatum oderat, ubi uidit Henricum Vuallico bello implicatum, ea impulſus occaſione, Henricũ ex fratre nepotem comitem Staffordiæ ſummæ audaciæ iuuenem, cum quo iam antea de bello faciendo clandeſtina cõtulerat conſilia, per crebros nuntios ad ſe cum exercitu accedere iubet. Henricus accepto nuntio, cum ſuis copijs Vigorniam ad patruum cõtendit, prædicans ſe regi auxilio ire, ut ne aduerſarijs ſuſpitionẽ afferat. Hìc ambo cum ſuis militibus conſilia cõmunicant, hortantes eos ne ullum periculum cõmunis ſalutis cauſa recuſent, néue labori parcant: nam palàm profitebantur ſe nulla alia ratione bellum facere, niſi ut Angliam in libertatem aſſererent, quæ nõ à ſuo rege, ſed à tyranno teneretur. His dictis omnes pollicentur ſe pro patriæ libertate egregiè pugnaturos. Erant in exercitu Henrici Percij Scoti milites ualentiſſimi: ij nõ pro ſalute Angliæ, ad quos ea cura non pertinebat, ſed aut pro ulciſcendis antiquis iniurijs, aut pro laude, ſe primos in hoſtem ituros recipiunt. Rex interim certior factus à comitibus in ſe bellum parari, quamcitiſsimè poteſt, militem ſuum cogit, præſentemq́ tumultũ Vuallico anteuertendum ratus, Salopiam reuertit, ueritus ne à tergo ab inimicis intercluderetur: uix eò peruenerat, cùm intellexit comites inſtructo agmine aduentare, qui tanta ferocia accedebant ad dimicandũ, ut in propinquo caſtris poſitis, auſi ſint incurſare in hoſtes. Rex ubi propiorem ſpe dimicationem uidet, ut ne militum uirtuti mora damno ſit, aciem inſtruit: inſtruuntur cõtrà & hoſtes animis & uiribus pares, datoq́ utrinq́ ſigno, initur magnis ſublatis clamoribus prælium: primo cõgreſſu, regia prima acies quæ peditum erat, à Scotis qui initium pugnæ fecerunt, paululum loco cedere cogitur, ſed confeſtim centurionũ opera & iuſſu, pro ſe quiſq́ rurſus in eum locum unde erat egreſſus, reuertens non parum fortiter reſiſtit. Interim Vualli qui poſt regis diſceſſum, ex ſyluis ac paludibus egreſsi de nouo bello audierant, ſubinde uenientes ad comites, feſsis integri ac recentes ſubibant. Quod ubi regi nuntius trepidus attulit, ipſe quacunq́ in parte ſuos premi ad laborem ſentiebat, opem cum ualido uirorum robore qui eum ſequebantur, diligentius ferre ſtudebat, impigreq́ hoſtem maiore ui petebat, & ita ſuos ubiq́ tuebatur. Aequabat nauiter patris ſtudium Henricus princeps Vualliæ, qui ardenti animo per confertiſsimam hoſtium turbam, impetum paſsim faciebat, & quamuis in facie ex ictu ſagittæ uulnus accepiſſet, haud tamen prælio

excedebat. Tres fermè horas pugnatum erat, & ubiq; atrociter, cùm Thomas Vigornienſis comes lancea transfixus cecidit, cuius interitu cognito, fuga eo dem temporis puncto cœpit hoſtium. Iam nec mõtes, nec flumina obſtabant pauori, per omnia arcta præruptaq; uicti euadunt: uictoria tamen nõ incruen ta fuit, cædes enim utrinque facta ſit magna neceſſe eſt, cùm diu anceps certa men ſteterit. Henricus Percius uiuus captus, ilicò ſecuri percutitur, reliquiq; captiui ſupplicio afficiuntur. Qua re nunciata, Henricus Northumbriæ co mes ſibi timens, in Scotiam ad Georgium Merchiæ comitem amicum ſuum ſe cum omnibus fortunis ſuis contulit, expectaturus dum armis aut concor dia rebus ſuis conſulere poſſet. Nam Georgius paulò antè in principatũ ſuum reſtitutus fuerat. Rex uerò Henricus in hac pugna non minus boni militis, quàm imperatoris officium fecit: fertur enim ſex & triginta homines eo die præliando confodiſſe ferro, qua de cauſa, non immeritò poſt adeptam uicto riam, cùm tanti belli uictor more triumphantis rediens Londinũ ingredere tur, populus ei magnos plauſus dedit, ac uoce maxima uictoriam gratulatus eſt. Incidit hæc comitum conſpiratio in eum annum, qui fuit humanæ ſalutis MCCCCI, & cùm Henricus regnare cœpit, III.

Princeps Henricus ſecundũ hanc uictoriã in Vuallum rebellem duxit, quẽ patris belli fortuna ſequunda perterritum, nullo ferè negotio domuit, Ouino uiro natura ſeditioſo tumultuoſoq;, qui factionũ caput fuerat, exiliũ ultrò adi re coacto, ubi uitæ exitum ſuis factis dignũ habuit: nam rerum omniũ egens miſerrimè mortem obijt. Hæc domi, at foris longè maior belli motus impen debat: equidem ubi Carolus rex Francus de rebellione Vuallorũ cognouit, (nam, uti ſuprà docuimus, induciæ inter reges, in paucos dies cõuenerant) ſta tim Iacobum Borbonienſem comitẽ Marchiæ cum mille ducentis equitibus, ac magno peditũ numero, in Vualliam traijcere, ſeq; quamprimũ cum Vual lis contra Henricũ coniungere iubet. Comes ut erat præceptum, ex Sequanæ oſtio diſcedens cum claſſe cui præerat, nauiũ triginta, uẽto ſæuo, nõ aduerſo, in Cornubiam uenit: inde parum progreſſus, Plimuthum portũ occupat, re lictisq; aliquot maioribus nauibus in anchoris contra portum, & noctu in ter ram egreſſus, uicos ſpoliat, incendit, complanat. Sed dum prædæ milites in a gris ſtudent, orta ſubitò tempeſtate, duodecim naues ex illis, quæ ad cuſtodiã portus in anchoris ſtabant, pereunt. Quo accepto detrimento, comes exerci tus infirmitate laborans, colligit repentè milites, ac in altũ egreſſus, in Britan niã ſe refert, amiſsis bene multis ex ſuis, qui ab agricolis dum populabãtur, in terfecti fuere. Qua re nunciata, rex Henricus Thomã filium cum claſſe multa rum nauium in altum mittit, qui ſi fuerit occaſio, manu, ſin minus, populatio ne iniuriam ulciſcatur. Ille poſtq; aliquot portus ſecundum Normaniæ oram ſpoliauit, ac nõnullas onerarias naues, quas in mari caſu offenderat, cepit, præ da onuſtus, pari propémodum celeritate atq; ierat, domũ reuerſus eſt. Quo etiam tempore Valleranus comes diui Pauli pagum ad tria milla paſſuum à Caleto diſtantem, quem Marchum uocant, ſubito acceſſu diripuit: ſed cùm co gnouiſſet Ricardum Aſcthonũ præfectũ Caleti, cum expedita militũ manu aduentare, relicta præda, celeriter fugit. Cæterũ Franci poſthac ſeditionibus domeſticis maximè laborãtes, externo bello abſtinere coacti ſunt. Idem quo que facere compulſus eſt Henricus, ſuorum crebris cõiurationibus uexatus.

Quibus

Quibus de cauſis, reges in aliquot menſes inter ſe inducias pepigerunt.

Per idem temporis, rex adhuc cœlebs, Ioannã quæ nupta fuerat cum Ioanne Montifortenſi duce Britãniæ, in matrimoniũ ducit, & Blancham filiã Ioanni ducis Bauariæ filio locat. Dum ita Henricus res domeſticas curat, Gulielmus Pluntonus eques fortis & audax, Ricardi olim regis familiaris, cum nõnullis ex familia Thomæ Mombraij equitum magiſtri, quem ſuprà oſtendimus Venetijs in exilio mortuũ fuiſſe, populum primũ Eboracenſem & Dunelmenſem ad defectionẽ ſolicitat, deinde magnum cogit armatorũ numerũ, idcꝙ incallidius facit, quàm ut res poſtulabat, quòd eius animus ad ulciſcendũ maximè arderet. Coniungunt ſe cum eo & Northumbri, ac nouiſsimè Scoti: ſed iſti, ſicut infrà dicetur, in tempore non adfuerunt. Rex edoctus interea de coniuratorũ conſilio, præſentis periculi uitandi cauſa, arma cepit, ac nullo interpoſito ſpatio Eboracum contendit, tantaꝙ celeritate uſus eſt, ut prius eò peruenerit, quàm autores coniurationis de eius aduentu quicquam certi habuerint. Capitur Gulielmus Pluntonus ilicò, & cum eo aliquot factionis ſocij, inter quos fuit Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus, qui etſi plurimum nomine ſanctitatis & uirtutis pollebat, attamen præſtò fuere accuſatores, qui ſuſpiciones iniecerint, ad eum quoque crimen pertinere, quòd ita uoluiſſet uindicare mortem Gulielmi fratris, quondam regis Ricardi quæſtoris, quem Henricus Briſtollij, ut ſuperiore librò demonſtraui, ſupplicio mactauerat. Exin Henricus concilio principum Eboracum conuocato, de coniuratione quæſtionem habere inſtituit. Hîc de Pluntono una uoce omnes grauem ſententiam pronuntiant, quòd eius conſilij caput fuiſſet, de alijs uerò mitius iudicant: ſed de eo more maiorum ſumpto ſupplicio, cæteri quoque aut capite, aut ſuſpendio pœnas ſoluunt. Per hunc modum extincta cõiuratione, rex Henricum principem cum exercitu mittit, qui Scotum auxilio coniuratis uenientem in itinere armis adoriatur, cui adiungit Edouardum ducem Eboracenſem. Princeps ubi in itinere hoſtium neminem offendit, quippe qui per exploratores cognorant, coniuratione patefacta, de autoribus ſuppliciũ ſumptum eſſe, ac ob id finibus ſuis nõ exceſſerant, Scotiam ingreditur, ac quacunque pergit, ſata, uicoſꝙ incendit. Quæ res tanto hoſtibus terrori fuit, ut confeſtim de pace legatos miſerint, quam princeps negauit, ſed datis tantummodo in paucos menſes inducijs, cum præda omnis generis Londinum redijt, ut patri præſtò eſſet, qui ſatis habebat negotij in ſanandis uulneribus, quæ quotidie per ſeditiones inferebantur.

At iſti rerum ſucceſſus non potuere malę ſanas hominũ mentes ad ſanitatẽ reuocare. Quid, quòd tam graui populus odio erat in principem ſuum, ut ad præſens imperiũ euitandum, nullam omitteret nouandarũ rerum occaſionẽ: nanꝙ uoces quædam incerto, uel, uti nõ nemo tradit, uili quodam homine autore, in uulgus iactatæ ſunt, Ricardũ regem uiuere, ac inter Scotos uerſari: quibus tantũ plebs fidei ſubitò habere cœpit, ut niſi citò ſuppreſſæ fuiſſent, inde haud dubiè ſeditio rurſus orta fuiſſet. Fuit ille annus ſalutis MCCCCVII, & cùm regnare cœpit Henricus, VIII, inſignis morte Roberti Canoli. Is magnæ uir nobilitatis domi, ſcientiaꝙ in bello, uirtutis & fidei, ætate iam exacta, ex Aquitania domũ paulò antè redierat, conſtituto Henrici iuſſu regionis præfecto Thoma Belfordio, uiro pariter fòrti atꝙ prudente: corpus eius Londini

in cœnobio Carmilitanorũ terra humatur. Anno eodem in Ricardi Scruppi Eboracenſis archiepiſcopi locũ Henricus Bouettus antiſtitum ordine nonus & quadrageſimus ſurrogatur. Rex anno extremo nouis uel atqueadeo perpetuis uexatur ſuorum ſeditionibus, quippe quæ ubi ille uno in loco eas reueliſſet, multò alibi uehementius renaſcebant: nam Henricus comes Northumbrorũ qui poſt fratris & filij cædem, quos ſuprà Salopienſi prælio occiſos ſcripſimus, ſe in Scotiam receperat, cõtractis multis hominũ tam Anglorũ quàm Scotorum millibus, auidus ulciſcendi in principatũ ſuum redijt, petiturus inimicos armis, ubicunq; forent. Erat comes longè potentiſsimus effectus noua Georgij comitis Merchiæ hominis Scoti neceſsitudine. Is enim iratus Roberto ſuo regi, quòd Dauid eius filius Eliſabeth filiam ſibi pactam ducere uxorẽ noluiſſet, dote non reſtituta, quæ apud regem depoſita fuerat, cum Henrico ſe coniunxit, atq; ambo multis incõmodis Robertũ regem & Dauid pugnando, incurſandoq; affecerunt, quemadmodum ſuprà appoſitè dictum eſt. Northumber igitur ſuis & amicorũ Scotorum opibus fretus, cœpit excurſiones facere, qui in agrũ Eboracenſem iam peruenerat, cùm Henricus rex de re certior factus obuiam profectus eſt cum exercitu, qui cõmiſſa protinus tumultuaria pugna, hoſtes in fugam uertit, & eos ſecutus, magnũ numerũ cæcidit. Qua in fuga ipſe comes ac nonnulli copiarum præfecti capiuntur, qui Eboracum perducti, capite mulctantur.

Poſt hæc, ineunte uere, cùm rex intelligeret mare paſſim à piratis præſertim Britannis latrocinijs infeſtum reddi, claſſem multarũ nauium omnibus refertam quæ belli uſui neceſſaria eſſent, miſit in altum, duce Edmundo Holandij Thomæ comitis Cantij filio, ſiue fratre (de ea re ſcriptorũ incuria ambigitur) quem ſuprà oſtendimus ad Ceſtriam captum, ſecuri percuſſum fuiſſe. Cantianus comes ubi ſe uento dedit, cùm per aliquot dies obeundo omnẽ Gallicam oram, nullos inueniſſet piratas, ac per ſpeculatores cõperiſſet, eos ſuo aduentu territos, in Britanniam ſe recepiſſe, eò pugnandi ſtudio curſum flectit, & quia illi iam naues in portum ſubduxerant, cum quibus nauali prælio certare non poterat, expoſitis derepentè in terram militibus, Fanum Brioci urbem maritimam oppugnare aggreditur. Ciues contrà telis ſaxiſq; ex improuiſo ſe defendunt, impigrè cætera parantes, quibus poſsint obſidionem tolerare. In hoc primo congreſſu Edmundus comes ex ictu lapidis in capite uulnus accepit, eoq; interijt, quinto pòſt die. Angli amiſſo duce, nihilo ſecius oppugnationem continuant, oppidumq; capiunt, diripiunt, incendunt, necata bona oppidanorum parte: quo facto, in Angliam abiere. Secuta eſt eo anno tanta frigoris uis, ut bona pars ouium intolerabili frigore perierit.

His temporibus mortuus eſt Philippus Burgundionũ dux, cui Ioannes filius ſucceſſit, homo acris ingenij, cupidus imperij, magni animi, magnæ inter Francos autoritatis, cui ciuiles diſcordiæ in primis cordi erant: is itaq; in Ludouicum ducem Aurelianenſiũ fratrem Caroli ſexti regis odium conceperat, quòd ille regnũ gubernaret, quòd cunctis rebus arbitratu ferè ſuo moderaretur: nam Carolus, ut ſuprà diximus, iampridem mentis errore affectus, publicis conſilijs nõ multũ intererat, res nõ gerebat. Aurelianenſis etiam ſuis laborabat uitijs, uir uehemẽs, qui par odium in Burgundionẽ habebat, quòd eum uideret ſumma ope niti primas in Republica tenere partes. Vſq; eò ſimultas

breui

breui tẽpore creuit, ut omnis Gallia in duas factiones diuiſa ſit: alij enim principes regni Aurelianenſis, alij Burgundionis rebus ſtudebãt, id quod magnũ Galliæ iuſſit multorũ annorũ malum. Dum ita duces mutuis inter ſe odijs flagrant, à Carolo Lutetiã euocantur, ab eoq́ uterq́ acriter caſtigantur. Sed tantũ abfuit, ut ea caſtigatione mouerent̃, ut paucis pòſt diebus Burgundio Rodulpho Auctouillæ familiari negotiũ dederit Aurelianenſis interficiendi. Ille quod mandatũ erat, faciendi cupidus, ſeſe ſatellitũ caterua ſtipat, ac Ludouicum ducem ex regia de nocte domũ redeuntem interficit. Accepit Carolus ob fratris cædem magnũ dolorem, ſed ne peius inde malum renaſceretur, iniuriam & moleſtiam deuorare, rem diſsimulare coactus eſt, ueritus ut Burgundio cuius naturæ immanitatẽ rectè nouerat, adiungeret ſe ad Anglum, ſi ob id facinus in eum aliquid grauius ſtatueret. Quare nõ multò pòſt regis atq́ principum opera, Burgundio ac Carolus dux Aurelianenſis ipſius Ludouici nuper interempti filius, reconcilian̄t in gratiam quanq́ fucoſam, dato acceptoq́ iureiurando, ut nunq́ poſthac inimicitias inter ſe gererent exercerentq́. Sed apud animos diris exagitatos furijs iuriſiurandi religio nullũ habuit momentum: nimirũ Aurelianenſis renouato haud multò pòſt uehemẽtius odio, Burgundioni bellum fecit, quo cùm ille premeretur, ad Henricũ regem protinus legatos miſit, rogatũ auxilium. Rex ratus inimicorũ diſcordias ſibi quandoq́ cõmodum allaturas, libenter auxiliũ pollicetur, qui magnã armatorũ manũ duce Thoma Harundellio comite, quãprimũ in Flandriam ad Burgundionẽ mittit. His Burgundio auctus copijs, Lutetiã diurno, nocturnoq́ itinere non intermiſſo, contendit, ac poſtridie quàm eò peruenit, pontem diui Clodoaldi qui in Sequana eſt, per uim capit, interfectis omnibus militibus, quos Aurelianenſis ponti quem antea occuparat, præſidio reliquiſſet. At quæ ſecuta eſt nocte, Aurelianenſis facto è regione diui Dionyſij ponte, ſe in tutum fuga recepit. Tum Burgundio iam ſolus rerum potiebatur, Carolũ regem ſuo arbitratu regebat, quare ratus ſe in tanto rerũ motu, omnis iam difficultatis nodum expediuiſſe, cùm uideret rem ſuam incipere melius ire quàm putarat, Anglos auxiliares donatos multis muneribus domũ dimiſit, id quod Henricus eius leuitati aſſignauit, quòd prius auxiliũ ablegauerit, quàm motus belli refrixiſſet, quàm deniq́ perſpexiſſet, quo loco res ſua eſſet. Interea dum hæc alibi geruntur, Henricus rex Londini ſuorũ principum conuentũ agit, in quo poſtq́ quæ è Republica erant tractata ſunt, tres eius filij quos ex priore uxore poſt Henricũ principẽ ſuſceperat, Thomas Clarentiæ, Ioannes Bethfordiæ, Humfredus Gloceſtriæ duces fiunt, ac Edouardus patruelis eius in locum patris Edmundi ducis Eboracenſis ſubſtituitur, item Thomas Bedfordius comes Dorceſtriæ creatur. Sed in quibuſdã annalibus reperio eos duces factos fuiſſe Henrico quinto huius Henrici filio rege, in concilio, quod anno primo, cùm regnare cœpit, Leceſtriæ habitum eſt, quod mihi minimè probatur.

Per idem temporis Carolus Aurelianenſiũ dux animaduertens Burgundionẽ dimiſiſſe Anglos, quos antea omnibus pollicitationibus accerſiuerat, eos ſibi copulandos ſtatuit, atq́ Albertũ uirum ſummæ induſtriæ ad Henricũ ablegat, qui oret, ut ſecũ cõciliata amicitia, ſibi opem ferat, aduerſus cõmunes inimicos. Audiuit Henricus Albertũ grato animo, auxiliũq́ ferre nõ negauit, quippe qui iratus erat Burgũdioni, quẽ feciſſe nõ bellè putabat, q̃d pau-

lò antè auxiliares copias neglexiſſet,& ducebat futurum,ut eiuſmodi Francorum diſcordia non multò pòſt regno Angliæ,quemadmodum uſu uenit,bono eſſet:itaq; Thomam filium Clarentiæ ducem,& cum eo Edouardum Eboracenſem cum octingentis equitibus,ac ſagittariorũ nouem millibus,quamprimùm in Franciam mittit Aurelianenſi auxilio. His auditis, Carolus Delphinus omnes controuerſias ſuorum prius tranſigendas,quàm Angli ſe cum Aurelianenſi & Biturigenſi,qui eiuſdem factionis erat,ducibus coniungerẽt, tanto ſtudio curauit,ut fama de reconciliatione principum, quanquam conſecuta non eſt,paſsim uulgata ſit.Quod Angli qui iam Ligerim traiecerant, audientes,cum Aurelianenſis promiſſum ſtipendium non daret,ira conciti Bellilocum,quem primum locum attigerant,diripiunt, unà cum cœnobio. Dux Clarentiæ deinde reuocato à præda milite, in Vaſcones proficiſcitur, & inſtructo agmine procedit, ut ne imparatus in itinere offendatur: quacunq; incedebat,prædæ omnia dabat, ita ut multa paſsim edita cæde, magnũ tum pecorũ,tum auri & argenti numerũ ſecum abduxerit. Ea in præſens præda miles contentus,facilius expectauit, dum ſtipendium ab Aurelianenſi numeraretur: nam à principio eius frater dux Engoliſmenſium obſes datus, pro centum & nouẽ millium aureorũ ſumma in milites ſoluendá,in Angliam miſſus fuerat,ubi eatenus fuit,quoad promiſſa pecunia curata eſt. Dux autem Clarentiæ poſtq; in Vaſconia ad nutũ Aurelianenſis, amplius tribus menſibus fuit,&ille ad ſpem cõcordiæ erectus,nihil eſſe putauit quod auxilio uteretur, in Angliã incolumi exercitu reuertit. Poſt hæc, Henricus rex memor nihil homini debere eſſe antiquius,quàm ad officiũ iuſtitiæ quæ ad hominũ utilitatẽ pertinet,omne ſuũ ſtudiũ conferre,protinus omiſſo ciuili bello,quo pudebat uidere Chriſtianos omni tempore turpiter occupari, de Republica Anglica bene gubernanda,de bello in hoſtes cõmunes ſumendo,de Hieroſolymis tandem aliquando recipiendis plura deſtinabat,claſſemq; iam parabat, cùm ei talia agenti atq; meditanti caſus mortem attulit: ſubito enim morbo tentatus, nulla medicina ſubleuari potuit. Mortuus eſt apud Vueſtmonaſterium, annum agens XLVI. qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCCXIII. Regnauit annos XIIII, plusq; menſes VI. ac dies duos. Corpus funerali pompa Cantuariã delatũ, in templo Chriſti ſepelit. Filios ex Maria priore uxore, altera filia comitis Herefordiæ & Eſſexiæ quatuor ſuſtulit, Henricum principem Vualliæ, Thomam Clarentiæ, Ioannem Bedfordiæ, & Humfredum Gloceſtriæ duces. filias uerò duas, Blancham, quæ fuit locata filio ducis Bauariæ, & Philippam deinde datam nuptum regi Daciæ. Ex Ioanna poſteriore uxore nullos, quod ſciam, genuit liberos. Homo ſtatura honeſta & iuſta, membris gracilibus, ac animo magno fuit. Poſt bella ciuilia, & uarias ſuorum coniurationes extinctas, longè humaniſsimè cunctos accepit. Sub Henrici mortem, Iacobus Steuartus Roberti regis Scoti unicus filius, nam Dauid maior natu alter filius iam antea mortem obiuerat, ab Anglica claſſe capitur. Is duodecim natus annos, à patre in Gallias miſſus, ut apud principes Francos, mores & linguam gentis addiſceret, fortè in naues Anglicas dum eò proficiſceretur incidit. Henricus regium adoleſcentem non modò non neglexit, ſed magnopere curauit, ut ille ſe in bellicis ac ciuilibus rebus exerceret. At Robertus pater uir teneriore animo cœpit ob eum caſum repentè frangi, quòd filium iam

pro

pro perdito haberet, atq; ita cadere, ut nulla res eum ad æquitatem animi potuerit extollere, ſed breui poſt è uita migrauit. Tum Scoti principes Reipublicæ rege orbæ præfecerunt Robertũ ipſius Roberti regis demortui fratrem, qui id imperium amplius decem poſtea obtinuit annos.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXII.

PRINCEPS Henricus facto patris funere, concilium principum ad Vueſtmonaſterium conuocandum curat, in quo dum de rege creando, more maiorum, agitabatur, ecce tibi, continuò aliquot principes ultrò in eius uerba iurare cœperunt. Quod beneuolentiæ officium nulli antea priuſquam rex renuntiatus eſſet, præſtitum conſtat: adeò Henricus ab ineunte ætate, ſpem omnibus optimæ indolis fecit. Creatur itaq; rex ad quintum Iduum Aprilis, eo anno, quo pater è uita exceſſerat, & quintus Henricus dictus eſt. Hic uir, hic fuit, qui à primo docuit, honores, ut eſt in prouerbio, debere mutare mores, quippe qui ſtatim ut eſt rex factus, ſtatuens alio atque habebat, uitæ inſtituto ſibi utendum, omnes ſuos æquales quibus cum pueritiam, quæ laſciuiæ & inſolentiæ ut plurimum eſt plena, egerat, ab ſe relegauit, illisq; regia interdixit, ac loco illorum fortiſsimos grauiſsimos quosq; uiros in familiaritatem recepit, in quibus iudicarat & in capiendo conſilio prudentiam ſummam ineſſe, & in dando fidem, ut eorum conſilio, monitis, prudentia iuuaretur. Is profectò unus fermè omniũ princeps iam inde ab initio cognouit regem oportere cæteris præſtare hominibus, animo, conſilio, grauitate, uigilantia, cura, fide, & propterea obtinere regnum, non tam honorem, quàm onus, non tam alienæ quàm ſuæ ipſius uitæ rationem eſſe, quandò ſui ingenij facultatibus minimè confiſus, uoluit habere circa ſe uiros, qui pariter ſubleuarẽt in ferendo imperij onere, atq; optima quæq; monerẽt, quò ſuis ſingulare uirtutis exemplum aliquod edendum curaret. Enimuero uidere licet uitioſum principem plus exemplo, quàm peccato nocere, cùm ſemper permulti exiſtant principis imitatores. Ex quo non tantum, uti Cicero ait, mali eſt peccare principem, quanquam eſt magnum hoc per ſeipſum malum, quàm quòd alios corrumpit, & facit, ut ſua mutata uita, mutentur populi mores. Equidem qui præeſt, idcirco honore amplificatur, ut regat, prouideat, corrigat populi mores, & ijs ſtudeat rebus, quæ ei gloriam, & alijs commodum afferre poſsint, nec delectetur uoluptatibus, quæ de ſordida etiam plebe hominibus cõmunes ſunt. Ea ſi quis agere noluerit, uel neſciuerit, is hercle nõ princeps, ſed ſeruus eſt potius habendus. Ecquid enim turpius eſt, ut qui imperare debeat, ille per ignauiam & inſcitiam uelut pupillus nõ octo, decem'ue, ſed uiginti, triginta, ac eo amplius annos natus alijs parère cogatur, & non regat, ſed regatur? Talis fuit Ricardus ſecundus rex, ut ad res Anglicas redeamus, à principio nõ peſsimæ indolis adoleſcens, quippe cuius non uſquequaq; tanta fuerat pectoris anguſtia, aut ingenij infirmitas, ſeu egeſtas animi, quin non potuerit bonum conſilium capere, recipere, retinere, ſed eum poſtremò perditiſsimi conſiliarij corruperũt. talis & Edouardus ſecundus, ac uterq; eundem longè infeliciſsimũ exitum habuit, quorũ fortaſſe periculo Henricus doctus,

ſuos æquales malarũ uoluptatũ autores, ſatellites & miniſtros ſibi uitandos non immeritò putauit, ac ſummos uiros adiungendos curauit, per quos bene imperare diſceret. Iacto igitur tali prudentiæ fundamento, cùm multa egregia facinora facere, animo deſtinaret, ac ſciret omnia noſtra diuinitus gubernari, humanasq́ uires præ cœleſti potentia, multò infirmiſsimas eſſe, ſtatuit à pietate atq; iuſtitia imperiũ inire: itaq; primùm omnium duo cœnobia prope uillam regiam, cui hodie Richemondia nomen eſt, & ſeptem millia paſſuũ à Londino abeſt, miro operis apparatu ædificare cœpit, magnisq́ tum poſſeſsionibus, tum irrogatis priuilegijs locupletauit, honeſtauitq́: alterũ autem ſacratũ uoluit nomini Ieſu, appellauitq́ Bethleem, idq́ Carthuſianis monachis poſtea incolendũ dedit. Eſt hoc cœnobium in læua Thameſis ripa è regione alterius, quod in altera fluminis ripa ſitũ, dedicatũq́ eſt pariter Ieſu, atq; deiparæ uirgini, ac diuæ Brigidæ, quod eius diuæ ordinis uiris & fœminis commune eſt, uocatũq́ Sion. Indidit pius princeps huiuſmodi cœnobijs Bethleẽ & Sion nomina, ut per hæc, memoria terræ ſanctæ, unde ſalus noſtra profecta eſt, in regno ſuo perpetuaret. Secundum hæc, uiros probos ac iuris apprimè peritos iudices legit, ampliſsimos magiſtratus illis cum primis mandauit, quorũ uirtutes iampridem cognitas habuiſſet. Poſtremò Vuallos & Scotos à quibus continenter ſeditiones, tumultus, bella impendêre nouerat, in officio, & fide, ac amicitia continere diligentiſsimè ſtuduit, ut quietis domi rebus, poſſet deinceps externis maturius ſeruire bellis, incumbere in Reipublicæ commoda, ſe dare ad regni gloriam comparandam, augendam, conſeruandam.

Ita rebus militiæ gerendis otio domi parto, rex in concilio, quod primũ ab eo habitũ eſt, cum ſuis principibus, de bello in Francos ſuſcipiendo deliberat, cuius ut ne iura uiolentur, primùm omniũ de repetundis agendũ cuncti iudicant. Itaq; legati ad Carolum regem mittuntur, qui regnũ Franciæ Edouardo tertio ac poſteris regibus Anglis debitũ repetant. Accepit uenientes legatos Carolus perbenignè, ſed ad mandata ab eis expoſita nullo dato reſponſo, promiſit primo quoq; die legatos ad Henricum ſe miſſurũ, qui eius poſtulatis coràm reſponderent. His auditis, diſceſſere legati: quos Franci oratores ſecuti, eodem propè tempore atq; illi in Angliam peruenerunt. Eos paulò mox quæ pro re uellent loquentes, cùm poſt multa acriter dicta, iam conuitia facere inciperent, Henricus leniter & placidè interpellauit, aiens: Summa rei ſit, meis uerbis regi hæc dicite ueſtro, Anglos intra pauculos dies in Franciam uenturos, non legationibus, ſed armis ius ſuum repetituros recuperaturosq́. Illis in Franciam abeuntibus, Henricus confeſtim bellum ex concilij ſententia decernit, iuuenili ardore accenſus, ad fines regni longius propagandos, qui potiſſimum ex eo ſpem bonam concipiebat, quòd compertum habetur, uictoriam ſemper fore in ea parte, quæ iure pugnet, utpote cum qua iuſtitia & ueritas facit. Eo item in concilio, de ſtatu regni quaſi nouo collocando prouiſum eſt, & illud quoq; lege cautum: cùm enim per idem tempus multi præſertim monachi homines Galli in Anglia ſacerdotia haberent, cœnobijsq́ præeſſent, & continenter in patriam ſuos iuuandi cauſa, magnam pecuniam mitterent, ad Reipublicæ commodum ſancitum eſt, ut poſthac eiuſmodi externis hominibus nullius Anglicani ſacerdotij poſſeſſio traderetur, niſi de regis uoluntate, id quod aliàs rege Ricardo ſecundo, concilij decreto cautũ tradunt, cùm ſatis

conſtet

conſtet Ricardum conſtituiſſe, ne illi qui in Anglia nati non eſſent, ſacerdotiorum fructus abſentes caperent, ad idq; lege prouidiſſe.

Henricus decreta ad bellum dein pecunia, ac dimiſſo principũ conuentu, omnia quæ ad bellum opus erant, ſtudio parare cœpit, quem ſimul interim multò maior cura tenebat, unà cum cæteris Chriſtianis principibus, ſedandæ diſcordiæ cõmunis, cuius cauſa concilium omniũ gentium conſenſu, ad Conſtantiam præclaram Germaniæ urbem indictũ erat. Huic igitur rei haud bellum Gallicum præuertendum iudicat, qui paululum negotio ſuperſedens, legatos ſine mora Conſtantiam mittit, qui cõmunem Reipublicæ cauſam diligenter agant. In hoc conuentu Ioannes uigeſimustertius pontifex Romanus ob crimina obiecta de quibus ſe purgare nequiuit, priuatur. Nec multò pòſt Gregorius duodecimus per Carolum Malateſtam, in cuius fide erat, ſe pontificatu abdicauit. Benedictus tertiusdecimus cùm pertinaciter ſe uerum Chriſti uicarium prædicaret, ac nullis amicorum perſuaſionibus de ſententia ſua deduci poſſet, adeò honores ſitiebat, imò adeò inſaniebat, inuitus priuatur, electusq; eſt deinde poſt annum tertium, quàm id concilium haberi cœperat, omniũ conſenſu, pontifex Otho Columnenſis homo Romanus, qui ſe Martinum nominauit. In eodem concilio damnata eſt Ioannis Vuytcliffi hæreſis, ac Ioannes Hus, & Hieronymus Pragenſis eius diſcipulus, duo id temporis uiri qui eius ſectæ capita erãt, in ea urbe combuſti ſunt. Quod ubi reliquis conſocijs, qui etiam tunc in Anglia erant, patefit, tanquam furijs agitati, primùm coniurationes in omnes ſacerdotes, deinde in regem, quòd pius eſſet cultor religionis, faciunt, protinusq; conuentus paſsim celebrantes, ſuam ſuperſtitionem armis defendendam ſtatuunt: itaque Ioanne Oldecaſtellio uiro forti cæterum impio, cuius rei cauſa, paulò antè ab exercitu regio relegatus fuerat, & Rogerio Actono ducibus, ac bene magna deſperatorum hominum comitante caterua, Londinum concurrunt, ut ciuitate potiti, maiorem inde ſui ſimilium manum cogant, atq; regem opprimant. Qua re nunciata, rex omnibus conſilijs anteuertendum exiſtimat, ut prius in armis ſit, quàm ea hominum colluuio in urbem irruat, qui celeriter obuiam factus, expectat loco idoneo ad pugnandum, dum illud agmen accedat. Verùm perditi homines ubi de regis aduentu cognouerunt, ut iamiam uicti alij aliò turpiter ſe in pedes dant, quorum aliquot in fuga deprehenſi, igne ilicò necantur. Capiuntur nõ multò pòſt ambo ductores, in carceremq; conijciuntur: ſed Ioannes ex turri Londinenſi noctu aufugit, Rogerius uerò merito afficitur ſupplicio. Ob id tamen non fugiebat principem ſe nequaquam funditus tanti ueneni radices de hominum longè opinioſiſsimorũ pectoribus euelliſſe, quare publicè edixit, ut ſi uſpiam deinceps reperirent, qui eam ſequerentur ſectam, patriæ hoſtes haberentur, quò ſine omni lenitate, ſeuerius ac ocyus de illis ſupplicium ſumeretur: ita animum & cogitationem poſuerat in ea delenda. Eſt hæc parua pro nominis Chriſtiani conſeruatione, geſta domi à principio res, quæ ſine dubio potuit monſtrare uictoriam, quæ poſtea in Gallijs parta eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ M C C C C X V, & cùm Henricus regnare cœpit, I I, quo Thomas Harundellius Cantuarienſis antiſtes annum iam tunc ſedens tertium & trigeſimum, è uita exceſsit: in cuius locum ſucceſsit Henricus Chicheleius Mencuenſis epiſcopus, ordine Cantuarienſium ar-

chiepiſcoporum ſexageſimus.

Secundum hæc, claſſe nauium iam parata, copijsq; collectis, cùm Henricus audiret duces ſuos tot amiſſos menſes rei gerendæ queri, ac illis nihil procraſtinatione odioſius eſſe, indulgendum animorũ ardori ratus, uere iam ineunte, ad Suthantonenſem portum profectus eſt. Dum hîc militibus in naues imponendis operam dat, à fideli indice cognoſcit Ricardum comitem Cantabrigiæ, fratrem Edouardi ducis Eboracenſis, Henricum Scruppum, & Thomam Graium equitẽ facta coniuratione, necem ſibi machinari, quos ita patefactos comprehendi ſtatim iuſſit, dolens quòd tales in tale crimẽ uocarentur, ac ipſe amittere cogeretur eos cum primis, quorũ uirtute ſe hoſtibus terribiliorem fore confidebat. Ii quæſtioni admoti, tam de coniuratione fatentur, quàm nõ inficiantur, accepta à Franco grandi pecunia, ſtatuiſſe ſe regem, uel uiuum in hoſtium poteſtatem tradere, uel prius interficere, quàm Normaniam attingeret. Henricus ubi ſatis explorata ſunt, quæ uoluit, principes in unum conuocat, ſontesq; in conſpectum ſuum adduci iubet, quos ita affatur: Si me ad cædem deſignaſtis, qui ſum patriæ caput, dubio procul & de omnium etiam interitu uos cogitetis, & patriam funditus perditũ ire nitamini, neceſſe eſt. Cæterum ſi aliqua uos priuata mouit iniuria, id profectò non erat faciendum in caſtris, quæ ſine duce ſtare non poſſunt, nec cauſa cõmuni placendi hoſti. Scelus igitur ſcelus edidiſtis importuniſsimum, cuius ſi quis in noſtro exercitu ſit conſcius, ut ueſtro ſupplicio à facinore perficiendo terreatur, hinc iam ad meritam pœnam ſubeundam faceſsite. Poſtquam illi in militum conſpectu, ſecuri percuſsi ſunt, rex ad heroës conuerſus, inquit: Videte ſummam hominum audaciam, me perſequuntur, qui omnia mea ſtudia ad utilitatem Reipublicæ dies noctesq; me ſtimulando confero, qui eius rei cauſa, nullis parco laboribus, qui deniq; de omnibus iuxtà bene mereri ſtudeo, & ad id natum me eſſe duco. Vtinam in uobis non ſit quiſquam, cuius in me increpare tantam perfidiam queam, ut malit me perditũ, quàm patriam incolumem, ac auctam imperio cernere. Ego tamẽ de uobis nihil tale ſuſpicor, ſed omnia æqui boniq; facio. Si mihi per uos licuerit primò eſſe tutum, deinde patriam iuuare, & maiorum decus aduerſus Gallos ulciſci, id omnis periculi immemor ultrò faciã: ſin nolueritis, illud uobis modis omnibus aliquando fraudi erit, ita uolente Deo. Talia dicenti cunctorum ordinũ duces ad pedes protinus iacuere, pollicentes futurũ, ut ſemper eius dicto audientes eſſent, nec paterentur ſuum imperatorem inimicorum inſidijs circumueniri: atq; ita confirmatis omnium animis, coniuratio eſt ſubitò extincta. Quòd ſi Henricus adieciſſet igni iam ardenti oculũ, uidiſſet nempe horribilem ex eo facem ad parietes ſuæ domus accenſam, & fortaſſe in ipſo extinxiſſet ueſtigio: nimirum credere licet Ricardum comitem cõmunicato conſilio cum Henrico & Thoma ſocijs, non utiq; paraſſe regem interficere, ut hoſti morem gereret, ſed ut ipſe regnũ obtineret, ac patefacta coniuratione, maluiſſe poſtremò fateri ſe à Gallis, ſtimulante rei familiaris inopia, corruptum eſſe pecunia, quàm regnum affectaſſe, quò ſua iam deſperata ſalute, liberis ſuis per eum modum proſpiceret, in quos facilè Henricus cognito patris conſilio, ſæuiſſet. Porrò habebat in matrimonio Ricardus comes Annam filiam Rogerij comitis Marchiæ, quæ reliqua una erat ex ſanguine Leonelli ducis Clarentiæ, ſicut in uita Ricardi ſuprà eſt demonſtratum,

ſtratum,cui regni hæreditas ueniebat.Iſtius rei Ricardus eius uir optimè gnarus,non herclè iniuria,regnum ipſum obtinere nixus eſſe fertur,quod poſtea Ricardus eius filius dux Eboracenſis non occultè,ſed palàm repetebat.Nunc ad rem redeo.

Exin Henricus circiter Idus ſextiles,flante ſequundo uento, ſignũ edit proficiſcendi,in Normaniamq; curſum teneri iubet, quò ubi peruenit, expoſitis ſine ullo incommodo in terram militibus,Harfleum oppidum maritimũ inter duos monticulos ad Sequanam poſitum, armis oppugnare aggreditur. Franci interea cùm fama eſſet Anglum copias in Normaniam tranſducere,diligenter duce Buſſicaudo equitum magiſtro, non uno duntaxat in loco, ſed paſſim præſidia diſpoſuerant, oræ maritimæ tuendæ cauſa,qui ubi cognouere Harfleum repentino hoſtium aduentu obſideri, confeſtim ad Caudebecũ, quæ arx eſt non longè ab oppido,ſuppetias ſuis laturi ueniunt, atq; loca omnia circunſiſtunt, quò ſi Angli pabulatum frumentatum'ue egrediantur, ut illos facturos confidebant,facto quoquouerſum impetu, uexent, impediant, intercipiant:ſed opinione decepti,quòd hoſtis commeatum in plures dies ſecum portarat,dum procul inſidias faciũt,atq; ſuis ſubſidio ire nõ audent, Anglus nullo dato oppidanis temporis interuallo, obſidionẽ acriter continuat. Humfredus enim Gloceſtrenſis dux cui oppugnandi oppidi negotiũ datum erat, actis ad muros cuniculis,admotiſq; paſſim machinis, pugnam continuã cum oppidanis faciebat.Rex interea in cliuo monticuli qui oppido propior eſt,poſitis caſtris,ſimul & Gallos aditu prohibebat,ut ne ſuis ſuppetias ferret, & oppidanis ſpem omnem futuri ſubſidij penitus adimebat.Quod oppidani qui tam pertinaci hoſtium obſidione premebantur, animaduertentes, deſperato omni ſubſidio,à rege paucorũ dierum inducias petierũt,ut ſi priuſquam illæ exiſſent,ſibi non eſſet ſuccurſum,tum dedito oppido,cum triginta principibus obſidibus,captiuorum nomine,omnes reliqui inermes liberi abire permitterent.Conceſsit rex oppidanis,quod poſtularant,ut ne illic tempus quo iamiam excludebatur,in maioribus attẽtus rebus,tereret.Illi igitur finitis inducijs,cùm à ſuis nullum uiderent mitti ſubſidium,oppidum poſt ſeptimum & trigeſimũ diem,quàm obſideri cœperat,dediderunt,cum captiuis, qui poſtea ſe redimerent:præda omnis militi conceſſa eſt. Henricus ob eam rem benè geſtam auctus lætitia & uoluptate,longius progrediendum exiſtimat, ſed impeditus hyeme,quæ maturius ſolito iam aduentabat, conuocato concilio, de itinere faciendo conſultat. Varijs dictis ſententijs,una omnium melior uiſa eſt,ut Caletum iretur,& ne profectio fugæ ſimilis uideretur,terreſtri itinere per medios hoſtes eundum decernitur, quod eò periculoſius iudicabatur, quia militum numerus ualde erat diminutus, multis paſsim ex morbo pereuntibus,qui id temporis per eam regionem peruaſerat, quod etiam in cauſa fuit,quamobrem de reuerſione ſit citius deliberatũ. Itaq; rex poſtquam Thomam Dorceſtriæ comitem capto oppido reliquit præſidio, iter facere inſtructo agmine incipiens Pontiuũ contendit,eo conſilio,ut prius Sommam copias traducat,quàm pontes interrumpantur.

Franci interea cognito hoſtis conſilio,omnes pontes atq; fluminis uada antecapiunt, item quaquauerſum Anglum tranſiturum conijciunt, agrum pabulo,frumento,cæteriſq; cibarijs ſpoliant,ut eum omni pariter itinere inter-

cludant, ac inopia rerum omnium premant. Anglus eiuſmodi incommodis uno temporis puncto affectus, nihil territur, ſed iter inceptũ facere pergens ad Sommã uenit, ibi certior factus pontes ab hoſte eſſe interruptos, ſine mora, equites leuis armaturæ mittit exploratũ, quid hoſtium, quid inſidiarum, quid periculi ad dexterã, quid ad ſiniſtram ſit, item ubi loci uadum fluminis ad traijciendum tutum. Equites celeriter officio functi, omnia plena hoſtium renuntiãt. Quibus rebus cognitis, rex nõ ſecus ac inſtituerat, lentè incedebat, atq; ſui negotij bene gerens dextra læuaq; circunſtantibus hoſtibus ita aciem inſtructã ducebat, ut ſpeciẽ terroris inſpicientibus præ ſe ferre uideretᷓ. Quo factũ eſt, ut nulla impoſita dimicãdi neceſsitate, uſq; Corbias peruenerit. Hîc nocturno agreſtiũ aduentu, & matutino militũ qui oppido relicti erant præſidio, retardatur: ſed ea res perbono ei loco fuit, nam præſidio cæſo, fugatoq; intra mœnia cum agreſtium turba, poſtridie illius diei inuento inter Corbias & Peronã uado, ante id tempus nunquam, ut fama eſt, cognito, flumen tranſmittit, atq; properans Caletũ rectà pergit, ut qui propter paucitatem ſuorũ, niſi aliter ratio poſceret, minimè pugnandum decreuerat: erant enim Anglici equites ad duo millia, ſagittarij ad decem & tria millia. Afficiebantur Angli inter itionem ſexcentis incõmodis, cùm neq; ipſi cibos in tot dies neceſſarios paraſſent, neq; in itinere facilè inuenire poſſent, frumento ab hoſtibus antè compreſſo: abſtinebat tamen Henricus ſui militis manus in tanta rerum penuria à ſacrilegijs, quippe qui eiuſmodi edictum exercitui iampridem propoſuerat: Ne miles unquam ſacras ædes ſpoliato, néue uiolato, quod ſi feceris, debito ſupplicio ſcelus luito. Ex quo cùm accepiſſet militẽ quendam rapuiſſe de templo uaſculum, in quo euchariſtia aſſeruabatur, fertur iuſsiſſe agmen conſiſtere, ac non prius illinc abire permiſiſſe, quàm reſtituto uaſculo, miles perſoluiſſet capite pœnas. Hinc fiebat, ut cùm eius rei fama per agros peruaſiſſet, uicinorum locorum coloni contrà ac uetitum eſſet, cibaria agmini ſuppeditarent.

Franci uehementer indignati quòd hoſtis ſine certamine elaberetur, per nuntios inuitant Henricum ad pugnam, armis & uerbis laceſſendo. Reſpondet ad ea Anglus: Mihi curæ eſt, ne quid fiat ſecus, quàm Deus uelit, quamq; oporteat: nam ego Francos armis prior non aggrediar, at ab eis prouocatus, certamen non denegabo: interea Caletum pergam. Si quis autem me in itinere prohibere tentarit, id ille non ſine ſuo faciet malo: quare ne quiſquam unus illud temerè audeat, maximè aueo, ut hæc humus ne Chriſtiano ſanguine infeliciter madeat. His dictis, nuntios nullos non donatos ab ſe dimittit. Principes Franci accepto reſponſo, quod magis timidi ꝙ cauti imperatoris eſſe iudicabant, caſtra apud Blangiũ oppidum metantes, hoſtem ultrà progredi prohibent, parati omnino ad manum conſerendam, qui ita aciem inſtruũt. In prima fronte tria millia equitũ collocant, ſecundã aciem firmant Carolus Aurelianenſis, Ludouicus Borbonienſis, Edouardus Barri duces, ac Niuernenſis comes, cùm peditũ tum equitũ multitudine innumerabili ſtipati. Poſt hos, ad ſubſidium ferendum turba militum infinita inordinatè tertiam tenet aciem. Henricus cùm uideret dimicationẽ propiorem eſſe quàm crediderat, neque ſe tutò diſceſſurum arbitraretur ex propinquis caſtris, ubi pridie illius diei conſederat, in aciem exercitum educit in proximam planitiem, quæ

ampla

ampla patet circa Blangium oppidum:& ne militū uirtuti locus pugnæ damno ſit, prope uiculum, quem Dagincurtum dicunt, locum eligit, cui ponè imminebat colliculus undique arboribus ſylueſtribus atque denſiſsimis ueſtitus uepribus, qui inſtar muri, munitionem efficiebat, ne hoſtis à tergo inuaderet. Hîc aciem inſtruit, ſagittarios in dextro cornu quod contra hoſtes erat, collocat, quibus Edouardum Eboracenſem ducem præficit, in ſiniſtro & circa latera equites diſponit. Ipſe uerò cum robore militum in mediam aciem ſe confert. Verùm cùm hoſtis numero militum equitumq; præſtaret, ueritus ne non pariter in fronte atque latere ſuorum pugnaretur, ad arcendam equitum uim & impetum, ut ne peditatus ſui, in quo omne exercitus robur conſiſtebat, ordinem turbarent, néue frangerent, ſepta ad utrunque latus fecit ex palis ſenis uel paulò plus pedibus oblongis utrinque ferratis ac præacutis, quò ſi equi in eos incurrerent, ſubitò transfoderentur, deditq; negotium certis gregarijs militibus, qui ut caſus & res poſceret, ipſos palos refigerent, rurſusq; eo loci figerent, quo pedites ſe commouerent pugnando. His igitur palorum ſeptis ſiue uallo, acies peditum ſe continebat, equitatus uerò omnis ab lateribus, extra palos ſtabat. Iſtum quidem modum muniendi aciem Angli etiam nunc ſeruant, inuentis ad hæc alijs machinis, præcipuè pilis ferreis, quæ acutis undique munitæ clauis per terram ſparguntur, quibus equites procul à ſuo peditatu arceant: nam ſi temerè equi in ipſas machinas incurrerint, aut in ueſtigio confodientur palis, uel læſis pedibus, cadere cogentur. Rex inſtructa ad hunc modum acie, impedimenta in unum coniecta locum, in caſtris etſi leui præſidio munitis relinqui iuſsit: poſt hæc, apud milites concionem habuit, hortatusq; eſt, ut bonam animo ſpem conciperent, quandoquidem illud ſibi perſuadere deberent, ſe ad id loci qui quàm paucitati militum idoneus ad pugnandum, tam multitudini inutilis eſſet, perueniſſe, duce Deo, qui fœdifragis non fauet, qui eos qui alieno manum afferunt, non iuuat, quorum nempe criminum maculis rectè ſcirent Francos ſuos hoſtes cum primis notatiſsimos eſſe: quare à primo admonuit, ut nihil timerent, quòd hoſtes longè plures numero eſſent, quoniam etiam ſcire deberent in magna militum multitudine, neceſſe eſſe maiorem partem rei bellicæ multò imperitiſsimam eſſe, quæ bonis ſtrenuisq; militibus ſemper præliando, impedimentum afferre ſoleret. Et quamuis omnes æquè militaris artis ſcientes forent, non eò tamen pertimeſcendum, cùm pro patria dimicandum eſſet, pro qua nihil non parato animo ferendum eſſe. Item quamuis uitæ iactura fieret, glorioſum tamen fore ducerent: equidem ſi uincerent, illud ſuis uirtutibus certum haberent apud cunctos mortales aſsignatum iri, ſin uerò à tanta hoſtium multitudine uincerentur, nihil demum ignominiæ ſe ſubituros iudicarent, quòd pauci à multis ſuperati eſſent: ac poſtremò certò ſcirent uictoriam in manu eſſe, ſi primo congreſſu pugnam magno animo inirent, quod omnino eos ita facere oportere illud moneret, quòd non ignorarent ſibi cum Franco rem eſſe, quem antea ſæpiſsimè uiciſſent, quem ad prælium committendum tam promptiſsimum, quàm ad longioris pugnæ onus ferendum infirmiſsimum iampridem nouiſſent. Loquente adhuc rege, militum ardor tantus eminere cœpit, ut ingenti clamore ſignum pugnæ flagitarent. Idem duces Clarentiæ, Eboracenſis atq; Glocestrenſis maturè faciendū

ſentiebant,affirmantes moram hoſti duntaxat commodo eſſe, confluentibus ad illum undiq; nouis militibus. Regi tamen aliquid moræ facere placuit, ut ne quid inconſideratè ageret,ut qui probè ſciret, in prælio ſuperari, turpiſsimum,ſuperare pulcherrimum eſſe.

At Francis interea paucitatem hoſtium negligentibus pro nihiloq; putantibus, tantum fiduciæ ac ſpiritus acceſsit, ut non de ratione belli cogitarent, ſed uiciſſe iam ſibi uiderentur,qui paſsim efferebantur, maximo gaudio gloriabantur,iactabant ſe Anglum incluſum habere,nulloq; negotio uictum iam in manu ſua eſſe,duces ordinũ iam ſpolia diuidere,captiuos ſortiri,ac currum parare,quo rex captiuus in triumpho duceretur,ſimul milites hortari, conclamare, Ad prædam, ad gloriam properate, ut iam de præmijs ueſtris, de referenda gratia cogitemus.Eò euaſit lætitiæ libido, ut quoquouerſum nuntios ad ciuitates mitterent,qui iuberent,ut publicè ſibi gaudentes de uictoria,perinde quaſi incerta non eſſet,gratularentur,Deoq; gratias agerent, nequaquã ſuſpicantes fieri poſſe, ut uenti, ſicut aiunt, ſua gaudia ferrent. Hinc colligere licet,tam dementiæ eſſe de exitu rerum futurarum quicquam certi iudicare, quàm prudentiæ,non iudicare.Quid,quòd & ad Henricum nuntium miſerunt,quæſitum quanti uellet ſe redimere: quem ferunt reſpondiſſe,ſe ſperare intra duas tréſue horas ita uſu uenturum,ut potius Francis quàm Anglis de redemptione facienda curæ eſſet.

Inter hæc autem,copijs ab utraq; parte inſtructis, ad VIII calẽ.Nouembris,qui fuit dies pugnæ,circiter meridiem,ueniunt tandem ad manus: ſigno enim eodem temporis puncto utrinq; dato, concurritur acriter, uariéq; confligitur:ſanè ſagittarij Angli ita Francos equites pediteſq; unà obuiam factos primo impetu urgent, ut aliquandiu multis affecti uulneribus nõ facilè queant pedem conferre,qui paſsim cadentes nõ mediocrem ſuis terrorem, hoſtibus animũ præbebant.Cæterum ubi cominus pugnari cœptũ eſt, bona pars ſagittariorũ Anglorum proiectis actutũ more ſuo arcubus, ſumptiſq; quæ ſemper ad manus habent, telis & gladijs, magno impetu in uenientẽ hoſtem fertur.Franci contrà ubiq; urgent,inſtant,laborãt:nam equites dum alij cum peditatu Anglico dimicãt,in dextero cornu, obiectis ſcutis, à latere hoſtem inuadere ſumma ope nituntur,ſed nõ ſine cæde,tum à reliquis ſagittarijs,tum ab equitibus qui prope palos aſtabant,repelluntur. Itaq; certamen ubiq; ſæuum, & anceps erat, in ſuo pro ſe quiſq; gradu obnixus,urgens ſcutis & gladijs ſine reſpiratione,alius pro uictoria,alius pro ſalute pugnabat. Poſtquàm tris propè horas utrinq; fortiter eſt dimicatũ,rex circunductis paululum equitum alis,à tergo ipſe pedeſtrẽ aciem adoritur:clamor nouus inde ortus Francorũ animos ita terruit,ut pedem referre extemplò cœperint. At rex ubi turbata ſigna ac fluctuantem aciem uidit,tum milites parum hortatus tanto impetu inſecutus eſt,ut Franci in fugã ſubitò uerſi,alij aliò fugerent, proiectiſq; armis,pro ſalute tantum orantes manus darent. Interea equites Franci duce Roberto Borimuillenſi, qui primi terga uerterant, cùm accepiſſent impedimenta Anglorum procul ab armatis, ſine præſidio magno eſſe, partim faciendæ prædæ,partim accepti incommodi aliquo pulchro facinore farciendi ſtudio concitati,impetum in caſtra uacua defenſoribus faciunt, impedimentaq; omnia rapiunt, captis aut interfectis qui præſidio relicti fuerant. Quod ubi

ubi regi nuntius trepidus attulit, ac clamor puerorum aliorumq́ auditus eſt, qui aduentante hoſte, in pedes ſe dederant, ac diripi paſsim ferriq́ fortunas militum uociferabantur, ueritus ne non hoſtes diſsipati ex curſu in unum coacti pugnam redintegrarent, ac ſibi ſimul cum captiuis, & hoſtibus nouum certamen eſſet, neceſſariò contra animi lenitatem, iuſsit ipſos captiuos, quorum ingens numerus erat, protinus interfici, atque milites ſe iterum ad præliandum expedire. Illi autem imperata facientes, poſtquam bonam partem captiuorum occiderant, omnis repentè laboris per diem penè totum tolerati, uulnerumq́ obliti, perinde ac ſi integri recentesq́ eſſent, uno impetu contendunt, in aciemq́ redeunt, ſeq́ in hoſtē quanta maxima poſſunt ui, concitant. Sed cùm ille præda iam potitus longius abeſſet, quàm ut eum conſequi poſſent, ſua ſponte à perſequendo deſtiterunt. Atque hæc eſt nobilis ad Dagincurtum pugna, & inter primas memorata populi Anglici uictoria. Decem millia Francorum in acie cæſa ſunt, captiuorum numerus penè par, ſi in caſtris ab hoſte trucidati non fuiſſent: multi poſtea utrinque ex uulneribus interiere. Ab Anglis cecidere uix centum, ſi credimus illis qui miracula ſcribunt, cum Edouardo duce Eboracenſi. Autores alij quingentos, alij ſexcentos Anglos in eo prælio deſideratos tradunt, quorum non pœnitet me ſententiæ eſſe: cùm enim amplius tribus horis ſit ſtrenuè dimicatum, dubio procul Anglos qui inter arma uerſabantur, ſua quoque accepiſſe uulnera, par eſt credere. At regi tantæ potito uictoriæ nihil prius fuit, quàm ut eo loci flexis genibus, multis oraret precibus, Deoq́ immortales ageret gratias, cui deinceps ea dies, quæ diuis Criſpino & Criſpiniano ſacra eſt, ſolennis perpetuò manſit. Secundum hæc, paulò ante noctem redijt in caſtra, quæ ab hoſte ſpoliata, ut oſtendimus, inuenit, ſed eius ſpolijs mediocriter repleuit, ubi ea nocte à laboribus feſſum refecit militē, poſtero die ad locum pugnæ reuerſus, omnes pariter ſuos atq́ alienos in eo prælio deſideratos ſepultura affecit, corpus uerò Eboracenſiū ducis in Angliam reportandum curauit, ut eius maiorum ſepulchro inferretur. Hoc facto, cum Aurelianenſi & Borbonienſi ducibus, ac alijs de nobilitate captiuis, primùm Caletum, deinde in Angliam redijt, qui urbem Londinum ritu triumphantis imperatoris, uictore cum exercitu iniuit, cùm interim per totum regnū, ſupplicationes multorum dierum ad omnia templa Dei diuorumq́ decretæ ſunt, ut dum uictoriam eius diei cuncti congratularentur, regem in cœlum laudibus ferentes, in primis Deo gratiæ agerentur. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCCXVI, & cùm ipſe Henricus regnare cœperat, III.

Carolus rex Francus ob acceptam plagam, magna animi perturbatione commotus, ſumma ope ſtudet Ioannem Burgundiæ ducem diu antè ab ſe alienatum ſibi reconciliare, timens ne accidat, ut dum domi ciuili diſcordia laboratur, foris ab externo hoſte grauius aliquid accipiatur. Item Ioannem Arminiacū comitem, qui ſummum in re militari uſum habebat, magiſtrū equitum in locum captiui apud Anglum Buſsicaudi ſurrogat, ſperans futurum, ut is eſſet, qui res Francorum inclinatas armis ſubleuaret. Thomas inter hæc comes Dorceſtriæ præfectus Harflei certior factus de uicto-

ria adepta,cum tribus millibus armatorum in finitimos agros egreſſus,Rothomagum uſque excurſiones facit: is inde dum præda onuſtus redit, Arminiacū comitem forti militum robore refertum obuiam habet, cōmiſſoq; leui prælio,in fugam uertitur,qui plus trecentos ex ſuis perdidit.Sed Franci non contenti uictoria,ſequendo propius oppidum,quàm ut conduceret, progreſsi,cum præſidio quod obuiam ſuis uolarat,manus conſeruerunt,ac leui pugna repentè facta,non ſine cæde pedem referre coacti ſunt.

Dum iſta alibi fiunt, Sigiſmundus Romanus Imperator, uir magnæ uirtutis ac fidei,qui aliàs apud reges de pace concilianda,cùm longè gentiū abeſſet,per literas frequenter egerat,cum Caroli regis legatis in Angliā uenit, quem Henricus pro ueteri amicitia,quæ ei cum illo erat, amicè & beneuolè accepit.Is ſtudioſus pacis modis omnibus rem utriq; regi utilem tandem aliquando cōficiendam curare cœpit:ſed Francorū fatalis obſtabat caſus,qui poſtea accidit,quo adhuc maiora detrimenta acciperēt.Enimuero dum concordia in foribus penè erat,ecce tibi,noua maioris diſcordiæ ac inimicitiarū cauſa incidit.Porrò Henricus certior factus de cæde ſuorū in Rothomagenſi agro ab hoſte edita,ita iraſci cœpit, ut ne quidem de nomine pacis tum audire uoluerit.Quocirca Imperator negotio parum ſuperſedit,ac ſtatim poſt iram regis,quæ citò deferbuerat,nihilominus rem aggreditur,quam & perfeciſſet, ſi Franci nouum bellum nō paraſſent: quippe illi duce Arminiaco, ex re proſperè paulò antè geſta,animo aucti, Harfleū ſibi omnino recipiendum ſtatuunt,qui poſt paulùm diuerſo itinere, quàm poſſunt occultiſsimè cum omnibus copijs,quas eo momento coēgerant,oppidum oppugnatum eunt.Itidem Ioannes uicecomes Narbonenſis,qui claſſi præerat,facit,omne uicinum littus pari celeritate occupat, circunſidet. Sed dolus non proceſſit, quòd anteq; ad oppidum peruenirent, animaduerſum eſt à ſpeculatoribus ex arce, hoſtiū cohortes accedere. Qua re cognita, Thomas præfectus ſuos intra muros recipit, nuntios crebros, ac literas ad regem mittit petitū auxilium. Franci uerò quamuis uiderent nullam amplius oppidi de improuiſo occupandi facultatē dari,nihilo tamen ſecius tam terreſtribus quàm maritimis copijs ad oppugnationē aggrediunt, quibus Angli pro tempore fortiter reſiſtunt.Interea Henricus accepto nuntio, cognoſcit ſuos in magno periculo uerſari,remq; diligentiam requirere, quare nulla facta mora, claſſem parat,ſuisq; ſubſidio ire maturat. Retardauit eum tamen Sigiſmundus Imperator,dehortatus magnopere ipſum proficiſci,ſed ſuaſit,ut ducem aliquē mitteret,qui eam impendentem procellam propelleret, quandoquidem nō præſtaret,& tunc nihil eſſet quòd princeps, in quo totius Reipublicæ ſumma conſiſteret,omnibus ſe obiectaret periculis. Ita rex monitis amici cohibitus, Ioannem fratrem ducem Bedfordienſem cum multarū nauiū claſſe, quamprimū in Normaniā mittit, qui ſequundo uſus uento, celeri curſu ad Sequanæ oſtium peruenit. Hūc cum uicecomes Narbonenſis cognouiſſet appropinquare,ſe ſubitò ex omnibus partibus,dato ſigno, in hoſtes concitat,fauceſq; portus occupat. Ioannes cùm claſſem hoſtilem audacius egreſſam uidiſſet, naues aliquot fortiores in eam præmiſit, quæ primo impetu duas Francas naues incautius progreſſas,cum remigibus defenſoribuſq;

ſuis

ſuis ceperũt. Adſuit ſtatim poſt ipſe ſtudio incitatus cum reliqua claſſe, qui certamen ſortiter redintegrauit. Eſt ſummè aliquantũ utrinq; pugnatum, cùm Angli ad extremũ bonam hoſtilium nauium partem aut ſubmerſerũt, aut ceperũt, reliquas uerò turpiter ſugere coëgerunt. Tum Ioannes per flumen ad oppidum delatus, ſine ullo impedimento deſcendit pariter in terrã, ac ſuos uno tempore & cõmeatu & nouo militũ ſupplemento iuuat. Arminiacus interea certior factus per literas & nuntios, malè à ſuis ad Sequanæ oſtium, nauali prælio eſſe pugnatum, relicta obſidione, in Pariſios ſe contulit, ut qui in nulla ſpe erat oppidum per uim expugnandi.

Poſt hanc acceptam cladem, res Francorũ multò infirmiores extiterunt, quòd principum ſtudiũ diuerſum eſſet, utpote qui ueterũ inimicitiarũ ſtimulis incitati, iam Reipub. munia grauatè obirent, & per ſimultates adeò labefactari inciperẽt uiribus, ut libertatẽ in diſcrimen adduxerint. Et quanq; Aurelianenſis dux alterum factionis caput in Anglia captiuus erat, tanto tamen ſimultatũ furore Carolus Delphinus, & Burgundiæ dux agitabãtur, ut dum alter alterum armis, fraudibus, inſidijs opprimere conabatur, & reliqui principes eiſdem factionibus & ſtudijs trahebantur, nemo quiſquam illorum eſſet, qui propulſandum cõmune periculũ quod impendebat ab Anglo, magnopere curaret. Ita in hoc ſtatu multa erant mala, alienatio mentis Caroli regis, belli periculum, principum diſcordia & improbitas, ſexcenta præterea alia, quæ rem totam ærumnoſam reddebant. Sed ad propoſitũ redeo. Bedfordienſis dux re proſperè geſta, continuò in Angliam redijt. At Sigiſmundus Imperator animaduertens nihil eſſe, quòd ſe in iſtam pacificationem in præſentia interponeret, quòd Franci proxima Harflei obſidione, uehementer offendiſſent Anglorũ animos, quibus etiam ipſe ob id ipſum iratus erat, omiſſo diu antea inchoato pacis negotio, fœdus cum Henrico fecit, quod quidem tantũ abfuit ut deinceps uiolauerit, ut etiam pro ſe quiſq; eorũ ſeruare, & colere maiorẽ in modum ſtuduerit, id quod cõmodo utriq; fuit. Imperator poſt hæc, multis ac uarijs donatus muneribus in Germaniã tranſmiſit. Incidit hæc regum ſocietas in annum quartum, cùm regnare cœpit Henricus, & ſalutis humanæ MCCCCXVII.

Eodem anno rex principũ conuentũ facit, apud eos concionatur, recentes Francorũ iniurias in ſe cõmemorat, occaſionẽ gerendi belli oſtendit, diſcordias Francorũ principũ replicat, multa proponit, quamobrem bellũ in eos deintegro ſumendum, ac totis uiribus in illud enixè incumbendũ iudicet. Item orat ut pecuniam imperandam, ac militũ delectum primo quoq; tempore habendum decernant, quò inimicorũ iniurias perſequi tandem liceat. Hæc dixit, & ad eius nutum cuncta à patribus decreta ſunt. Sed pecunia in primis imperatur, quò ſumptus in copias ſuo tempore fiant: nempe nullus erat, cui id bellũ nõ maximè cordi eſſet, uidereturq; tam utile, quàm opportunum. Deinde ex ſenatuſcõſulto, Ioannes Bedfordienſis dux regni præfectus renuntiat, caputq; regij ſenatus, qui eatenus id imperij obtineret, quoad rex belli gerendi cauſa, in terra Gallia eſſet: quo facto, circiter VI cal. Auguſti, cum mille & amplius nauium claſſe in Normaniam trajcit, expoſitisq; in terram militibus, cum ſuis ducibus de rebus agendis conſilia con-

fert. Normani cognito hoſtis aduentu, ingenti perculſi pauore, mœſtitiaq́ ſimul affecti, ex agris cum liberis, fortunisq́ ſuis, in oppida concurrunt, ipſaq́ oppida muniunt, frumenta ac cætera uſui humano neceſſaria apportant, tela, arma parant, quibus hoſti reſiſtant, ad Carolum regem legationes mittunt, ut ſuos ciues ab hoſtium iniurijs defendat. Franci milites qui locis præſidio relicti erant, unà cum agreſtium turba, in oppida ſe recipiunt, ut oppidanis intus auxilio ſint, qui foris hoſtium uiribus reſiſtere poſſe ſe deſperabant. Hæc per omnem Normaniam fiebant, adeò uniuerſi magno erant timore, cùm Henricus poſtquam rei gerendæ conſilium cepit, ad Tucham arcem opere & natura munitam caſtra poſuit, eamq́ oppugnare aggreſſus, etſi ab ijs qui intus erant fortiter defenſam, cepit: dein Cadomum petendum conſtituit, ratus id quod officium poſcebat, Francos laborantibus ſuis auxilio uenturos, ibiq́ prælium fore, quod in primis cupiebat: quare cum expedito exercitu eò ire contendit, agros latè populatur, prædam facit.

Cadomum eſt oppidum in plano campo poſitum, foſsis, altisq́ muris munitum, ut alibi oſtendimus, & id temporis nullius rei egens, quòd oppidani ante aduentum hoſtium, commeatu & armis illud referſiſſent. Igitur rex ubi ad oppidum peruenit, mœnia à ſuis caſtris munitione ſecludit, ut ne de oppido eruptionem incluſi facere poſsint, ac diſpoſitis paſsim centurionibus, cum ſuis militibus, tela in hoſtium munitiones adigi iubet. Nihil ea res Cadomenſes terruit, qui infenſi intentiq́ ſine tumultu manebant: ita prælium undique incipitur. Angli pro ingenio quiſque pars eminus ſagittis, lapidibus, alijsq́ tormentis pugnabant, alij ſuccedere, ac murum modò effodere, modò ſcalis aggredi conabantur, & ſolùm cupiebant pugnã manibus facere. Contrà Cadomenſes in proximos ſaxa uoluebant, ſudes, pila, præterea picem, ſulfur & tædas ardentes mittebant. Eſt ad hunc modum per aliquot dies continuatum certamen, bene magno numero Anglorum interfecto, quòd plus detrimenti acciperent ab illis, qui in munitionibus dimicabant, quàm inferrent. Quod Henricus animaduertens, militẽ à pugna reuocat, & ſolùm muro perfodiendo deijciendoq́ ſtudendum putat: itaque actis ad oppidum repentè cuniculis, adhibitisq́ in diuerſis locis machinis, ſtatim magna ui mœnia aggreditur, & ne opus incœptum ab oppidanis impediatur, iterum milites admotis ſcalis, alios in murum aſcendere, ſummaq́ capere, alios urgere telis iubet. In hos oppidani animoſe ſe defendendo, lapides, ignem, aliaq́ id genus tormenta torquent. Dum ita pugnatur, Angli ipſos muros uarijs in locis perfrangunt, iamq́ ab illis qui in cuniculis fundamenta effodiebant, paſsim foueæ factæ erant, per quas miles in oppidum penetrare poterat, cùm rex miſertus oppidanorum, quos ſibi ſeruandos, ſi in fidem uenirent, non perdendos ſtatuerat, ac ſimul ueritus ne ſi per uim oppidum expugnaret, cogeretur illud diripiendum dare militibus, per præconem eos admonuit, eſſe adhuc apud ſe clementiæ locum, ſi confeſtim deditionẽ facerent, quod illi ſpe ſubſidij confiſi pertinaciter ſe facturos negarunt. Tum Anglus rurſus mœnia aggreditur, per foueasq́ introire nititur. Hîc momento unius horæ eſt conflictatum,

cùm

cùm Angli irrumpere conarentur, & Cadomenſes loca omnia defenderent fortiſsimè, ſed tandem Angli uirtute uicerũt. Rex oppido potitus, cunctos arma in unum locum inferre imperauit: quod ubi ſine recuſatione fecerunt, paſſisq́ palmis proiecti ad terram flentes pro ſalute orarunt, conſolatus ſurgere iuſsit: hoc facto, ad principem ædem more ſuo acceſsit, ibiq́ aliquandiu orauit, gratias Deo pro re feliciſsimè geſta agens. Ea nocte nõ ſe quieti dedit, ſed exercitum perinde in armis eſſe uoluit, ac ſi à periculo uacuus nõ eſſet, ne quò miles licentia nocturni temporis ad prædam laberetur, uel oppidani clàm diſcederent. At prima luce, recenſione habita ſenatus, partim morte pro ueſana pertinacia, partim bonis mulctauit, deinde militem etiam atq; etiam collaudatum omni præda de hoſte capta donauit, quod in ea oppugnatione eius excellentiſsimam uirtutem fuiſſe, optimeq́ eum de ſe meritum iudicabat. Sanè uidetur Henricus eo potiſsimũ prælio uoluiſſe tam ſuam ipſius, quàm ſuorum bellicæ artis doctrinam oſtendere, quò Franci intelligerent ſibi cum eo hoſte rem eſſe, qui multùm uirtute polleret, aut quòd fortaſſe nõ erat ignarus, in bello gerendo ſtudendũ eſſe famæ, ac prout prima cedunt, fore ut plurimũ uniuerſa. Arx adhuc ſtabat in fide Francorũ firma atq; egregiè munita, cuius præfectus ut fidem magis ſeruaſſe uideretur, palàm iactabat ſe prius excidium ex pectaturũ, quàm hoſti traderet: quod Anglus minimè faciendum conſtituit, ut ne pulchrum opus & oppido cuſtodiendo neceſſarium dirueret, quod pòſt reficere oportuiſſet. Itaq; rex præfecto ac reliquis militibus qui intus erãt, incolumitatẽ pollicitus, diem præſcribit, quo arcem dedant. Quo audito, ac deſperato iam ſubſidio, deditionem fecerunt. Ac ita Henricus Cadomũ cum arce, ad extremum cepit, qui eius uictoriæ bonam antea ſpem animo concepiſſe dicitur, eò quòd orando, cum ferunt uidiſſe crucem inter ſuas copias emicantem. Ita uſu uenit, ut bene precantibus ac iuſtum bellum facientibus, præſens numen eſſe ſoleat.

Dum hæc ab Anglo ita fiebant, Franci neq; iuſtum exercitum paratum habebant, neq; ipſi parati erant ad eundum ſuis ſubſidio, domeſticis hoſtibus laborantes, qui ne emergerent, noua extitit cauſa, cur ſeditiones maximè renouatæ ſint: cùm enim rex Carolus pro ſuo iure res gerere neſciret, accidit, ut nil eſſet eo egentius, nil regno ſpoliatius, quòd pro ſe quiſq; bona publica diſsiparet. Solus Carolus Delphinus patriæ mala deflebat, ſolus in Rempublicã incumbebat, ſolus hoſtibus reſiſtendũ curabat, ſed inopia affectus ſolicitudine mordebatur, qui ad extremũ de conſilio Armeniaci equitum magiſtri, pecunias quas Iſabella mater cõgeſſerat, ex diuerſis locis ſuſtulit, ſubleuandæq; patriæ cauſa, eas in parandum exercitũ inſumere cœpit. Ea re mulier immemor periculi inſtantis, memor iniuriæ offenſa, filium cum Armeniaco pro hoſte habet, ambos perſequendos iudicat, Ioannem Burgundiæ ducem in ſumma apud Carolum uirum gratia ponit, eiq́ imperium rerum omniũ dat, defert, confirmat. Burgundio quem penes iam omnis erat poteſtas, facultate data ulciſcendi iniurias, ſe in Delphinum armat, quò eo debilitato, publicis hoſtibus pro uirili parte reſiſteret. Mouit par ratio & Delphinũ, qui domeſticũ tumultum bello externo præuertendũ ratus, in Burgundionẽ factionis caput arma uertit, eumq́ quouis modo perditum ire contendit. Hinc igitur magna regni labes facta eſt, quæ nihil propius factum fuit, quàm ut illud funditus deleret.

Ardebat itaq; Gallia bello, & nemo ferè erat, qui in tanto mœrore curam belli ſuſciperet, ſuſtinerétue.

Inter hæc Thomas Clarentiæ dux cum expedita militum manu, ſecundum oram Normaniæ maritimam profectus, Bellocaſsiorum, hoc eſt, Baiocenſium, ut hodie nuncupantur, urbem de Franco capit. Item Humfredus Gloceſtrenſis dux eius frater Lexouiorum oppidum armis adortus, nullo ferè negotio occupat. Rex interim Cadomi cauſa firmandi præſidio loci morabatur, cùm ibi ſingulare edidit pietatis exemplum: reperit enim in arce magnas ciuium fortunas, quarum in numero erant pecuniæ in templis diu depoſitæ, ac ſacra uaſa, ea omnia tantùm abfuit ut ipſe tetigerit, ut etiam in templa ſubitò referenda, ciuibusq́; reſtituenda curauerit, ut ne præter inſtitutum ſuum, ſacrilegio rapináue contaminaretur. His actis, conuocato ſuorum ducum conſilio, de ſumma rerum agitabat, cùm rumore interim quoquouerſum de eius lenitate clementiaq́; perlato, omnes propémodum uicinarum ciuitatum principes Cadomum conuenerunt, ſeq́; eius fidei commiſerunt. Quare placuit omnibus publico edicto denuntiari populis, eos fore cum fortunis ab omni periculo uacuos, qui ſua ſponte in Anglorum ditionem rediſſent, ueniſſentq́;. Quæ mehercule res efficiebat, uti bene multi quotidie populi à Franco ad Henricum deficerent. Rex poſt hæc Argentonium oppugnatum Cadomo proficiſcitur, quod adueniens capit. Venit deinde in eius fidem Alenconium, Conſtantia, Faleſia, Fanum Landi, nonnullaq́; alia oppida multò munitiſsima, adeò ferè omnes miſerrima Cadomi memoria ſolicitos ſimilem caſum timentes habebat, ut mallent Anglo ſe dedere, quàm fortunæ fortaſſe cum ſuo magno malo periculum facere, cùm præſertim nullum Caroli exercitum proxime ſe uiderent, nec audirent uenturum ſibi ſubſidio. Henricus autem tot uno tempore receptis oppidis, ſolùm ſibi laborandum eſſe ducebat, ut Rothomagum urbem totius Normaniæ caput in poteſtatem redigeret, quò ex cuncta regione, Normani omnem pecuniam, chariſsimasq́; res comportarant, quodq́; inito bello, operibus maximis munierant: quare inſtructis copijs, caſtra mouet, atque Larcham, quod oppidum ad Sequanam ſitum à Rothomago circiter millia paſſuum octo abeſt, ire cõtendit. Quod ubi Franci qui ad præſidium loci erant, animaduertunt, pontem qui eo ipſo loco in Sequana eſt, ante hoſtis aduentum, ualido præſidio firmant, ſimulq́; ad alteram fluminis ripam milites diſponũt, qui prohibeant, ne ille flumen pontibus aut cratibus uel ſcaphis tranſeat. Poſtquam Henricus ad oppidum peruenit, pontem confeſtim oppugnare aggreſſus, cùm uideret eum à Francis acrius defendi, quàm ut paruo negotio capi poſſet, ſtatim regreſſus millia paſſuum ferè tria, ſecundum ripam, ad aquam fecit caſtra, atque inde paratis ratibus, lintribusq́;, partem exercitus noctu in alteram ripam tranſduxit, nullo ex hoſtibus ſe opponente: nam qui ad alteram ripam erant, arbitrantes Anglum aliò uerſum iter uertiſſe, non ſunt ſecuti, quòd ſatis negotij haberent in tuendo oppido: quo facto, ad oppugnationem de media nocte reuerſus, oppidum utrinque obſidione cinxit. Quod ubi oppidani ſenſerunt, deſperato ſubſidio, deditionem faciunt. Rex potitus oppidi, iam cùm tutum pateret iter, Rothomagum proficiſcitur. Quod poſtquam præſidium quod intus erat, cognouit, omni propémodum equitatu celeriter educto, aciéque

equeſtri

equeſtri inſtructa, obuiam exiuit, factóque cum antecedentibus equitibus agminis Anglici leui prælio, cùm iam premeretur, neceſſe habuit eò ſe repentè recipere, unde uenerat. Tum rex quamproximè mœnia accedens, urbem obſidet. Fuit ille annus ſalutis M C C C C X I X, & cùm regnare cœpit Henricus, V I. Angli opus inceptum facientes, duabus ex partibus uineas, aggerē, cuniculum ad urbem agere inſtituunt, quibus perfectis, quotidie cum incluſis pugnabant, ſed parum proficiebant, quòd Rothomagenſibus nulla res ad uirtutem deerat, neque quiſquam omnium erat, qui non in eius oppugnationis caſu, ſuarum omnium fortunarum euentum conſiſtere exiſtimaret, quare ſeſe mutuò animis confirmantes eo conſilio decertabant, ut nullum aliud tempus ad conandum habituri uiderentur, qui capta urbe, omnia extrema ab hoſte patienda putabant. Hanc animorum miram quidem conſenſionem & perſeuerantiam ubi Henricus perſpexit, mutato ex neceſſitate conſilio, ſtatuit hoſtem fame domare, quem armis ſuperare nō poterat, id quòd factu eò facilius ducebat, quòd Franci domeſticis implicati, ut dictum eſt, ſeditionibus, ſubſidio ſuis uenturi minimè uiderētur: itaq; diſpoſitis paſſim per opportunas ſtationes armatorum cohortibus, & ſuprà infraq; clauſo omni fluminis Sequanæ, quo urbs alluitur, aditu, ita ciues breui tempore rerum omnium penuria affectos cōſternauit, ut illi cibis iam conſumptis, ac ſpe ſubſidij penitus adempta, in eius poteſtatem ultrò uenerint. Rex opulentiſsimam urbem adeptus, eodem ferè momento omnia propinqua loca in poteſtatem redegit, accepit & in fidem Ioannem Britanniæ ducem. Is porrò rebus ſuis timens, ſpontè id temporis ſeſe amicitiæ Angli dedit, quòd uideret Francorum uires in dies ſingulos magis infirmas eſſe, ueritus ne ſi aliàs id facere coactus, nō acciperetur.

At ubi Rothomagenſium deditionis fama per Gallias peruaſit, incredibile dictu eſt, quantus omnes terror inuaſerit, quantusq; dolor occupauerit, utpote qui uidebant, quas quotidie ciuilis ſeditio importaret clades, & ad id mali prohibendi nullum adhiberi remedium. Sed Burgundionē ducem in primis ea res uexabat, angebat, cruciabat, quòd duplici malo uno tempore teneretur: ſiquidem imperiū obtinebat, & ſuo arbitratu Carolum regem regebat, & idcirco ſine inimicitijs eſſe ſe non poſſe, & quicquid cladium accipiebatur, ſibi ſoli aſſignari certò ſciebat: quare tam è Republica quàm ex ſuo uſu futurum iudicabat, ſi uiam inueniret ad reconciliandos in gratiam reges, quòd tunc ab externo uacuus metu, facilè decus ſuum aduerſus Carolum Delphinum ulciſci, & ſe odio publico, inuidia, infamia liberare, patria bello liberata, poſſet. Hoc capto conſilio, per legatos cum Henrico agere inſtituit, ut pacis conciliandæ cauſa, uellet cum Carolo de ſumma totiùs rei colloqui. Non abnuit Anglus id facere, ſed perinde ac legatis promiſerat, paucis pòſt diebus Meulanū conuenit, quò Carolus cum Iſabella uxore, & Catharina filia longè formoſiſſima, ſiue, ut quidam tradunt, regina ſine Carolo, quia non erat mente ſana, cum Burgundione antea uenerat. Ibi de pace, ueluti aliàs factum eſt, fruſtra agitatur: tantum profuit congreſſus, quòd Henricus uiſæ puellæ forma captus, multò mitiſsimus eſt hoſtis effectus. Interea principes Franci cōmunem patriæ fortunam miſerantes, rerum ſuarum ſortem incuſabant, quòd uires ad externa bella ſatis ſupereſſent, ſed ijs abuterentur inter ſeipſos certando. Quocirca aliud nihil eſſe uiſum eſt, quod ægras ſanaret mentes, niſi cōmune colloquiū,

quòd per illud inimicitiarũ furor facilè extingui, iniuriæq́; euelli poſſent. Probata ab omnibus ſententia, colloquiũ ad Monſteriolum, quod eſt oppidum eo loci ſitum, quo Iona fluuiolus in Sequanam influit, indicitur, quò cum primis Delphinus & Burgundio duo factionum capita accederent, ut ciuiles diſcordiæ aut funditus in eo conuentu extirparentur, aut tantiſper ſedarentur, ſupprimerenturq́;, quoad bellum reſtingueretur, quod ipſa ſeditio domeſtica inflammaſſet. Sed ſecus accidit, atq; in expectatione erat: quoniã dum ſpes concordiæ omnes complebat, dolus ex odio inteſtino compoſitus diſcordiam repentinò renouauit, resq́; cõmunes in longè maius adduxit diſcrimen. Equidem ubi de habendo colloquio, inter principes conuenit, ecce tibi, ſubitò Guidoni Caſtrenſi, uiro immani ad omne facinus audacia, uenit in mentem memoria Ludouici Aurelianenſium ducis, ſub quo ſtipendium meruerat, decretumq́; eſt illius ulciſci cædem, quam ſuperiore libro, autore Burgundione, editam docuimus. Sunt tamen qui tradant Guidonẽ id conſilij impulſore Delphino cepiſſe, quod à uero minimè abhorrere uidetur: nempe Delphinus qui æternas cum duce ſimultates habebat, forſitan per eum modum Burgundionis potentiam ſine ulla ſua perfidia, uti putabat, comprimendam exiſtimauit. Sed ne plura. Venit dies colloquij, & Delphinus ac Burgundio ſatellitibus ſtipati adfuerunt. Hîc poſtquam in unum conuenere, cuncti uno ore pacem petebant, cùm interim Delphinus & dux cœperunt inter ſe exprobrare beneficia, de iniurijs expoſtulare, cõuitia facere. Ita altercatione integraſcente, Guido ratus tempus eſſe edendi ſceleris peropportunum, de improuiſo Burgundionis manum arripuit, atq; primo ictu hominem confecit & occidit. Quo uiſo, cuncti utrinq; gladios aut ſui defendendi, aut tumultus ſedandi cauſa, educunt, nõ credentes Burgundionem mortifero uulnere eſſe affectum: ſed cùm uidiſſent corpus mortuum iacere, non tam pugnandi quàm diffugiendi ſtudium habuere. Atq; ita à colloquio diſceſſum eſt, & talis Ioanni duci mors accidit, qui præ ciuilibus diſcordijs, ſalutẽ ſuam parum curandam duxerat, quò (credo) Aurelianẽſis ducis cineribus pœnas daret, ſic uolente diuina iuſtitia, ut ſemper autori ſuo parricidium fraudi exitioq́; ſit.

Philippus Ioannis Burgundionis filius qui ſe Lutetia tenebat, ubi cognouit parentem ab inimicis perfidioſe interemptum, confeſtim deſtinat animo tale illis exhibere negotium, quo cõflictati ad extremũ meritas parricidij pendant pœnas: itaq; primo per ſecretos nuntios, cum Henrico pacem facit, conſiliaq́; cõmunicat: poſtea nomine Caroli regis, quem à patre traditũ in ſua poteſtate habebat, legatos de cõmuni pace ad eundem mittit, qui ſimul rogent, ut uelit Trecas, quæ Campaniæ urbs eſt, uenire ad colloquium, cum Carolo, ubi tandem aliquando confidere poſſet, & pacem bonis conditionibus conuenturam, & ſe eius filiæ connubium conſecuturum. Audiuit Anglus animo libenti legatos, & ſe ad locum ab eis dictum primo quoq; tempore iturũ promiſit: qui his auditis, quamuis mirabiliter cumularetur gaudio facultatem bene gerendarũ rerum ſibi præter ſpem dari, haud tamen tantum fidei promiſſis Philippi habuit, quin iudicaret omnia prius per exploratores cognoſcenda, quàm ad colloquium accederet, quòd memoria recentis Burgundionis cædis faciebat, ut cautior eſſet, ac timeret Francos, & dona ferentes, ut apud Vergilium Laocoon de Græcis ait. Verùm ut cognouit ſine fraude cuncta fieri,

nihil

nihil cunctatus, Trecas proficiſcitur, quò poſtquã qui miſſi fuerant, legationẽ renunciarant, Philippus cum Carolo ſub eos dies acceſſerat. Hîc acto Francorum principum cõuentu, icitur fœdus, nouaq; affinitate corroboratur, collocata nuptum Catharina Caroli filia regi Henrico. Pactio fœderis eiuſmodi fuit, ut Henricus uſq; eò dùm uiueret Carolus, regnum Franciæ gubernaret, adminiſtraret, regeret, idq; poſt Caroli mortem, eodem obtineret iure, quàm qui optimo: & ſi contingeret, ut Henricus prior moreretur, eius filio maiori natu ex Catharina genito regni hæreditas ueniret, ac principes Franci conceptis uerbis, ipſi Henrico iuſiurandum darent, atq; Carolus Delphinus omni deiectus honore quem gerebat, hoſtis patriæ perpetuò haberetur.

Secundum hæc, Henricus gerendarũ rerum munere ſuſcepto, Franciæ regens nuncupatur, in cuius uerba principes qui aderant, aderant autẽ frequentes, incipiente Philippo Burgundione duce, ultrò iurarunt, quòd eos iampridem ex fama rerum geſtarũ, uiri admiratio cepiſſet, & maior præſentis ueneratio caperet. Sed utrum fronte, an mente id fecerint, dubitatum. Sanè iam ſenſerant Henricũ eſſe ad cõſilia capienda prudentem, ad militarem diſciplinã ac eius uſum peritum, ad belli labores impigrum, ad omnia pericula fortem, & ad fortunam atq; caſum ſemper prouidentem, unde illa admiratio in primis proficiſcebatur. Hos rex ita alloquitur: Omnes meas curas, principes, una de multis demũ occupat, noſtrumq; animũ intentum tanquam arcum habet, ut continenter cogitem, & agam, quonam pacto utrunque regnum tandem Dei immortalis beneficio, alterius acceſsione unum effectum ac feliciter auctum, queam à factionibus uacuum noſtris poſteris relinquere, ut ſicut in præſens maius regnum non habet Europa, ita in poſterum tempus, non aliud habeat. Quare primùm omniũ ciuilium ſeditionũ reliquias nobis perſequendas ſtatuo, quæ in ſolo Carolo, qui ueſtro nuper iudicio, Delphinatus honore eſt priuatus, remanent: hunc igitur ut imperio pareat, ſubigendum mecum curate, quò Reſpublica ab omni liberetur periculo. Ecquem enim putatis eum fore regem, ſi regnũ obtineret, qui id ætatis adoleſcens nõ erubuit ſeſe nobiliſsimi Burgũdiæ ducis ſanguine turpificare? Proinde mecum ſtate, qui ſucceſſurus ſum Carolo ſocero, in ueſtrum regnũ, meis primò maioribus, & deinde mihi iure hæreditario debitum. Nec uos illud moueat, quòd ſum homo ortu Anglus, qui cùm ſim regni hæres, non utiq; poſſum debeóue uobis niſi ueſter uideri, qui niſi uelim ab officio lõgè diſcedere, uos in oculis ſemper ferre, pro ueſtra in me humanitate, neceſſe habeo, eiuſq; officij initiũ faciam erga Carolũ ſocerũ, quem loco patris habeo. His dictis, ac dimiſſo conuentu, copias cogit.

Atqui ubi reliqua Gallia de hiſce fœderis conditionibus rebuſq; actis cognouit, repentè ſummo dolore corruit: non poterat enim iſtum patriæ caſum æquo animo ferre, quòd uideret Rempub. ſuam ad exitum uocari, ni Carolus Delphinus eam ſuſtentaret, conſeruaretq;: quare ad eum cunctus hominũ alterius partis concurſus erat, ut in quo omne præſidium ciuium poſitum eſſet. Ille uerò per eiuſmodi Philippi Burgundionis amicitiam cum Anglo factam in ſummam ſolicitudinem adductus, cum amicis principibus cõcilium habet: quo in conſilio, quia uires nõ erant pares, primùm de reſiſtendo agitur: ſecundo loco, ut ne ſubitò aduerſi quid eueniat, conſtituitur, ut ipſe Delphinus, in quo totius belli diſcrimen poſitum erat, in aciem nullo pacto deſcendat: tertiò

Q

de exercitu comparando, præſidioq́ locis opportunis locando prouidetur. Ita Delphinus animo ac copijs ſeſe ad repugnandum oppugnantibus parat, armat, inſtruit.

At Henricus rex Franciæ regens, cum firmo exercitu ex Trecenſibus mouens, in Senones ire contendit, qui in Delphini fide erant: poſtquam Senonũ fines effuſis populationibus peragrauerat, ad eorum urbem accedit, & expugnat: item Moretum & Monſteriolum recenti Ioannis Burgundionis cæde nobile, capit: inde Meledunum obſidet. Erat præſidio loci præfectus Barbaſanus uir bellicoſus, qui oppidũ impigrè tuebatur, ſed & is rei frumentariæ inopia uictus, in deditionem uenire cogitur. Cõceſſa eſt omnibus abeundi facultas, præterquam illis, in quibus Burgundionis cædis culpa reſideret: nam eò aliquot facinoris ſocij ſe contulerant. Rex recepto oppido, ſontes ibi deprehenſos, in quibus Barbaſanus fuit, ad quem illius ſceleris contagionem pertinere compertũ eſt, Lutetiam in cuſtodiam mittit: poſtremò Meldem circunſidet, ſed oppidani non diu obſidionẽ tolerarunt, qui paucis pòſt diebus, ſubſidio deſperato, deditionem fecerunt: hiſq́ rebus proſperè geſtis, ad Carolum Trecas redit, & inde ambo cum Philippo Burgundione duce, Lutetiam proficiſcuntur, quorum acceſſus fuit ciuibus multò gratiſſimus, quòd tum demum odijs domeſticis, inteſtiniſq́ bellis finem terminumq́ aliquẽ breui conſtitutum iri exiſtimabant. Henricus poſtquam Lutetiæ fuit, primùm de captiuis qui Burgundionis cædis conſcij compedibus uincti tenebantur, & de alijs qui tunc in ea noxa eſſe reperti ſunt, ſupplicium ſumi iubet: deinde regni ſtatus collocandi cauſa, ſenatum conuocat, patribus exponit, quæ è Republica eſſe ducat, & multa inſtare, quamobrem in Angliam reuocetur, propterea uelint deſignare præfectos, qui in eius abſentia res gerant. His cauſis cognitis ex uoluntate ſenatus, ducibus Humfredo eius fratri Gloceſtriæ, & Philippo Burgundiæ, imperium Reipublicæ adminiſtrandæ datur, ac Thomas Clarentiæ alter frater cum Ricardo Varuici comite, uiro ſingulari uirtute, in Normaniã mittitur, qui in regione præſit. Poſtquam eſt rebus ita prouiſum, Henricus in Angliam cum Catharina uxore redijt, cuius aduentus tanta lætitia ab omni ætate concelebratus eſt, ut homines præ nimio gaudio, uix compotes mentium eſſent. Porrò non iniuria Angli ſibi gaudebant, quandò res ex animi ſententia ſucceſſerat, obtento in Francia regno. Quare Henricus exoptatum ſuum plenè quaſi conſecutus, Deo gratias agi publicè cupiens, cum Henrico Cantuarienſi antiſtite egit, ut ille confeſtim in quadriduum ſupplicationem indixerit: ipſe deinde coacto principum concilio, res ab ſe ordine geſtas exponit, docetq́ in eo eſſe ſtatu apud Gallos, ut ſine eorum opibus, nequeant in tuto collocari, & idcirco rogat, ut ad bellum pecunia decernatur. Patres libentiſsimis animis morem principi geſſerunt, ſeq́ ac ſuas opes præſtò eſſe dixere. Poſt hæc, Catharina regina more maiorum, in eo conuentu coronatur. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCXXI, & cùm Henricus regnare cœpit, VIII. Dimiſſo concilio, rex primò ex nobilitate, plus militum quinq́ millia, ex agreſtibus alterum tantum conſcripſit, dein imperatam pecuniam ſtudio exigere inſtituit, ut citius ad exercitum in Gallias rediret.

Poſcit locus, ut aliquid de re Scotica ſubijciamus: in eo enim principũ Anglorum conuentu, de quo ſuprà memorauimus, Iacobus rex Scotiæ primus

miſſus factus eſt, poſt annum decimum, quàm ab Henrico quarto captus fuerat, cui Ioanna Clarentiæ ducis priuigna locata fuerat, ut ex dote puellæ, partem redemptionis ſolueret, cùm pro altera obſides dediſſet, qui ex fœdere in primis promiſit ſe nunquam contra Anglum uenturum. Is in patriam reuerſus res parũ quietas reperit, quòd ſub idem tempus Robertus Albaniæ dux regni gubernator è uita exceſſerat: quare confeſtim principum conuentum fecit, in quo poſtquam ipſe cum regina coronatus eſt, & regni ſtatus rectè conſtitutus, cum ſenatu egit, ut ſe pecunia iuuaret, quod libenter cuncti fecerunt. Rebus ex ſententia ita actis, tanta gloriæ cupiditas ueræ Iacobum à primo cepit, ut nihil poſthac antiquius habuerit, quàm bonas literas paſsim docendas per uiros doctiſſimos pretio accitos curare, ac iuſtitiam, bonos mores quos apud Anglos didicerat, colere, cum ſuis heroibus de uirtute certare, iuuentutem legibus continere, bellicisq; exercere artibus, ut ne animi per licentiam & otium inſolentes fierent: & quia nouerat apud ipſos Anglos, quantum in bello ars ſagittariorũ ualeret, idcirco pubem Scoticam uſum eius rei diligentius ſolito perdiſcere uoluit. Quid, quòd pœnam ijs ſtatuit, qui à puero arti operam non dediſſent? Talibus ſtudijs imperium gerebat Iacobus, cùm illa Sylueſtres Scoti duce Chẽnetho uiro forti, nõ item probo, impedire conati ſunt, qui populationes in meridionalem agrum facere cœperunt. Sed eam procellam multò maiorem fecit Alexander Inſularum, ita eius regnum uocitant, regulus, qui ſe cum Sylueſtribus copulauit. Verùm Iacobus comparato protinus exercitu, tam citò naſcenti malo remedium adhibuit, ut priuſquam erumperet, in ipſo propè ueſtigio ſanauerit, reductis ad ſanitatem eius labis autoribus. Nunc domum repedo.

Interim Thomas dux Clarentiæ cum parte exercitus, ex Normania in Andegauenſes profectus, apud Belliforte oppidum caſtra ponit, & ibi audiens Francos qui Delphini fidem ſequebantur, in propinquo eſſe, eò cum paucis equitibus procurrit, qui dum in hoſtem temerè fertur, inter primos interficitur, reliquis aut captis, aut unà interemptis. Angli qui ad Belliforte confidebant, ubi de morte ducis cognouerũt, celeri fuga in Normaniam unde uenerant, ſe recepere. Henricus accepto de fratris cæde nuntio, ualde permotus, primùm omniũ Edmũdum Somerſeti ducem, magni uſus & nobilitatis uirum in Normaniã præmittit, qui loco Clarentiæ ducis, prouinciam obtineat: dein cum Ioanne fratre duce Bedfordienſi, & copijs quas parauerat, Caletũ quamcelerrimè poteſt tranſmittit, & inde pari ſtudio profectus, ſextis caſtris ad Vincentianũ Nemus (id nomen eſt regiæ uillæ procul à Lutetia circiter paſſuum millia tria, ad Sequanã ſitæ) peruenit, ubi Carolus cum regina erat. Hîc multa agitant, quæ in rem opus eſſent: ſed Henricus cum Burgundione ſecreta conſilia confert de Delphino omnibus modis opprimendo, quòd certò ſciret, illo incolumi, nunquam factiones extinctum iri. Dum talia aguntur, Catharina quam Henricus domi prægnantem reliquerat, ad Vindeſorium caſtrum enixa eſt filium, cui patris nomen eſt impoſitum. Fama etiam nunc in uulgus ualet, Henricũ regem cùm intellexiſſet filium in eo caſtro natum, male de eo eſſe ominatũ, perinde quaſi ille locus naſcenti puero fatalis fuerit. Catharina ſimulatq; partu leuata eſt, ad uirum uenit, multa congratulatione accepta. Reges mox Lutetiam conceſſerunt, ubi relicto Carolo, Henricus cum

Burgundione, Carnutibus auxilio ire inſtituunt, quos per eos dies Delphinus obſidione cinxerat, adiutus à Scotis, quorum bene magnus numerus ducibus Ioanne Stuarto Burchaniæ Roberti gubernatoris filio, & Archibaldo Douglaſſate Victoni comitibus, ei auxilio uenerat. Verùm non expectauit aduentum hoſtis Delphinus, qui uiribus ſuis diffiſus omiſſa obſidione, in Bituriges contendit: illum enim locum ut imperij tutiſsimam arcem ſibi à principio partim eius natura, partim populi fidelitate fretus, eligendū ſtatuit, ſeq́ꝫ eatenus eo continendum, quoad mutata fortuna, liceret rem ſuis reſtituere, qui ob id interim ioculatorio nomine, Biturigū rex uulgò dictus eſt. At Henricus conſerendi manum cum hoſte cupidus, poſtquam Drocas, Vindocinū, nonnullaq́ꝫ alia loca recepit, ſecundum Ligerim iter tendit, in Belſiaq́ꝫ caſtra facit, incolas à priuatis focis excludit, ſpoliat, diſtrahit. Belſiam hodie uocant eam partem Celticæ, quæ à Ligeris ripa, ad Sequanam pertinet, Pariſiorum & Senonū incluſa finibus. Inde Villamnouam oppidum, quod eſt ad amnem Ionam, in Senonenſi agro ſitum, oppugnatum ire contendit. Hoc adueniens capit, & ad Ligerim regreditur, copijsq́ꝫ trans flumen ductis, in Bituriges proficiſcitur, quò ſe Delphinus, uti dictum eſt, receperat. Hîc loco æquo poteſtatem pugnæ ipſi Delphino facit, quam tantum abeſt ut ille tentare uelit, ut ſtatim in urbem intret. Quo uiſo, Henricus propius accedens eius urbis ſitum cōtemplatur, quem animaduertens defendentibus nō item oppugnantibus idoneum ac cōmodum eſſe, poſtquam agrum quaquauerſum populatus eſt, Syluanectum pergit, ac ibi copiam rei frumentariæ, quæ iam deficere incipiebat, ſtudio comparat. Interea Carolus Delphinus, qui magno artificio manus à prælio abſtinebat, quòd infirmum exercitum haberet, & ob id nullum conficiebat iter, quòd ab hoſte non bidui minimùm abeſſet, ubi cognouit Henricum ex Biturigum finibus longè exceſsiſſe, continuò Conenſes qui Ligerim attingunt, obſidet, ac partem copiarum ad uaſtandos fines Philippi mittit, ut illum ab Anglo diſiungat. Non fefellit eum ſua ſpes, Burgundio enim maturè ſuis auxilio iuit, & cùm ſatis haberet hoſtibus reſiſtere, per literas Henricū admonuit, ut Conenſibus ſubſidium mitteret, qui datis obſidibus hoſti, recepiſſent ſe, niſi ad certum diem ſibi ſuccurreret, deditionē facturos. Reſpondit rex, neminem ſe miſſurum auxilio, ſed ſe magnis itineribus iturum: quod urgente fato, efficere nequiuit: nam ſiue nimio labore fractus, ſiue cœli grauitate affectus, cœpit non bellè ſe habere, qui cum febre in ipſa uia ſubſedit, neceſſarioq́ꝫ retrò abijt. Quo uiſo, Bedfordienſis dux confeſtim Conenſibus opem tulit, qui ea obſidione liberati, datos obſides ab hoſte receperunt. Delphinus autem ducis aduentu territus, non modò Conenſes diuexare deſtitit, ſed etiam reuocatis omnibus copijs, quas in Burgundiones miſerat, in Bituriges ut in tutam arcem ſe continuò retulit.

Rex Henricus interim corpore paulùm alleuato, ſe Syluanecto ad Vincentianū Nemus cōmouit, qui protinus ex itinere multò grauius uehemētiusq́ꝫ affligtari cœpit, ad quē paucis pòſt diebus aduolarūt Bedfordienſis & Glocestrenſis duces eius fratres, cum Ricardo comite Varuici, alijsq́ꝫ ordinum ducibus. Iis uenientibus rex comiter dexteram porrexit, & cùm lachrymarent, conſtanti animo, ſineq́ꝫ ullo triſtioris mentis argumento, eos conſolatus eſt. Deinde ingraueſcente ui morbi, ubi deploratam planè ſalutem ſuam ſenſit,

ſupplex

ſupplex ueniam petens, Deo opt. max. gratias egit, quòd ſibi mentis compoti ac nondum aduerſam experto fortunam, in flore uictoriarū ſuarum, mors accideret, ac conuerſus ad fratres reliquoſq; qui aderant, eiuſmodi uerba fecit: Vos principes uideo mortē meam dolere, at ego non item: nam hæc uitæ breuitas mihi fidei, integritatis, iuſtitiæ, probitatis, clementiæ teſtimoniū dabit, facietq;, ut gloriam in morte, nō ignauiæ reprehenſionem, aut magnæ culpæ uituperationē relinquā, quæ longinquitas temporis fortaſſe non præſtitiſſet, ſed atque adeo ademiſſet, cùm mortales animi puncto interdum temporis mutari ſoleant. Et hæc ad me refero. Cæterū uos noſtra immatura mors nō immeritò angit, non immeritò patriæ dolorem inurit, quòd in tanto rerum motu uos intempeſtiuè deſero principe orbos: ueruntamen ferendum minus moleſtè eſt, quòd res humanæ tales ſunt, ut illis ad ſummam ſemper aliquid abſit. Conſulite uos, proſpicite, prouidete pro parte quiſq; ſua cōmuniter, ut iter q̄d ipſe tenui, tandem aliquando conficiatis. Oro, obteſtorq; uos, ut Henricum filium infantem ametis, beneq; inſtituatis, quò is ueſtra opera, cura, gratia, uir euadat, qui tanto imperio dignus habeatur. Meam chariſſimā uxorem nunc omniū ærumnoſiſſimam ueſtris officijs ſuſtentate, in eamq; amorē eundem, quæſo, uelitis habere, atq; ipſe erga uos ſemper habui. Quod ad præſentem rerum ſtatum attinet, in primis admoneo, ut concordes, unanimeſq; ſitis, atque perpetuam cum Philippo Burgundione duce amicitiam pacemq; habeatis, et ſi ita uiſum omnibus fuerit, Humfredus frater Glloceſtrenſis dux regni noſtri Anglici adminiſtrandi curam ſuſcipiat, nec aliqua de cauſa ex finibus excedat, quoad Henricus filius imperio maturus erit: at Ioannes Bedfordienſis dux cū Burgundione, regnum Franciæ gubernet. Sed illud exiſtimatote, aut uobis Carolum quem Delphinū uocant, modis omnibus ita armis ſuperandum, ut manus tandem det, aut illi poſſeſſione Frāciæ cedendū: proinde cauſæ ueſtræ non indormiatis, dum gerendæ rei facultas datur. Et poſtremò quicquid uſu uobis uenerit, illud enixè curatū uolo, illud præcipio, illud iubeo, ut Normaniam noſtris nuper uiribus receptā, uelut poſſeſſionē certam imperij noſtri, dignitatis, honoris, et antiquū regni patrimoniū domiciliumq; in perpetuū retineatis. Talia dicēti Henrico, reſponderūt omnes ſe imperata facturos, tam etſi tanta frangebantur miſericordia, ut præ dolore uix loqui poſſent. Ille cùm poſtea amplius unum diem uixiſſet, mortem obiuit, unicum id temporis decus, et lumen patriæ, quo nemo uir animi celſitate et magnitudine ac uirtute clarior natus, nemo pietate præſtantior, cuius deſideriū etiam nunc apud mortales pariter permanet, atq; à principio apud ſuos fuit: nam ubi per uulgus fama mortis eius peruaſit, cuncti generatim ſubito dolore conciderunt, quibus ita mœror omnes fermè mentis partes ademit, ut more inſanientium, paſsim fortunam incuſarent, quæ tantam gloriam patriæ inuidiſſet: nimirū regis immatura mors quantū ſpei potiundi Francorū regni Anglis ademit, tantùm recuperandæ libertatis ipſis Francis fecit. Quocirca iam tum fuere, qui ſuſpicati ſint illum interijſſe ueneno. Regnauit annos IX, menſes V, dies XXIII. uixit annos XXXVI. Corpus in Angliam deportatum ad Vueſtmonaſterium, maiorum ſepulchro infertur. Fuit ſtatura corporis quæ iuſtam excederet, corpore gracili, membris æqualibus ac ualidis, facie decora, collo oblongo, artis militaris peritiſſimus, ac eius gloria illuſtriſſimus.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIII.

MORTE Henrici regis, quanquam res Anglicæ infirmiores uidebantur, principes tamen nihilo ſecius magno animo bellum inſtaurandum, & domi pariter atq; foris omnia curanda, quæ ex uſu eſſent, ſtatuunt. Nam primo quoque tempore Humfredus Glouceſtrenſis dux in Angliam reuertitur, cõuocatoq; principum concilio, exponit quæ Henricus rex eius frater moriens mandaſſet, atque quo in ſtatu res Gallicanæ eſſent. Poſteaquam omnia principes intellexerunt, placuit, ut ipſi Gloceſtrenſi ex Henrici mandato, ſumma imperij traderetur. Is obiuit munus, & ne ſuorum factorum conſiliorúmue aliquãdo pœniteret, ut memor aliorũ, oblitus ſui, ſumma cum laude ſe tractare, cuncta quæ ad regni dignitatem utilitatemq; publicam pertinerent, prouidere, conſtituere, parare cœpit, & illud à primo curæ habuit, ut Henricus nepos bonis inſtitueretur moribus, quem Catharinæ matri, quam ſecum in Angliam paulò antè deduxerat, & omnibus officijs complectebatur, cõmendandum curauit: ſicq; rebus domeſticis conſtitutis, deinde alia parare quæ ad uſum belli neceſſaria erant, pari diligentia inſtituit. Itaq; habito confeſtim militum delectu, quos in Anglia, in Galliáue ad bellum gerendum idoneos iudicauit, eos rebus omnibus paratos eſſe iuſſit, quibus centuriones & duces dedit, qui militaris diſciplinæ ſciẽtes eſſent, ut cùm res poſceret, præſtò eſſent. Poſt hæc, ex ſenatus decreto, pecuniæ ſummam confecit, quæ ad explicandos rei militaris ſumptus opus erat, ut nihil eſſet, quod retardaret bellum.

Hæc dum apud Anglos à Gloceſtrenſi fiunt, in Gallijs Ioannes Bedfordiæ dux, quem ut caput rerum omniũ gerendarũ Franciæ regentem appellabant, cum Philippo Burgundione duce, pari ſtudio omnibus quæ erant neceſſaria, prouidebat, ſed in primis Carolum Delphinũ in poteſtatẽ redigere, ut Henricus facere deſtinarat, nitebat̃, cùm Carolus rex è uita migrauit, ob cuius mortem magna accidit rerũ cõmutatio, quæ adeò Delphinianis rebus opportuna fuit, ut de earum conſeruatione uiſum ſit Deo cum primis curæ fuiſſe. Porrò bene multi ex Francis principibus, qui ante id tempus, partim Anglicanarum opum timentes, partim ueriti ne ſibi fraudi eſſet, ſi ab officio diſcederent, cum Carolo ſteterant, ubi de morte regis cognouerũt, nil amplius quicq; penſi habent, quibus modis patriã pulſis Anglis recuperent, ad ſuosq; ſe adiungant, itaq; uno momento ad Delphinũ tranſeũt, ſeq; ac omnia ſua in eius fidem permittũt. Quod animaduertẽtes Bedfordienſis regens & Burgundio, uno tempore ad loca opportuna diſpoſitis præſidijs, coactoq; in unum exercitu, principes ſuos ad ſe euocarũt, ac apud eos regens concionem habuit, admonuitq;, ut ne fidem datam fallerent, néue aut autores eſſent, uel paterent̃ Henricũ puerum auito regno fraudari, per perfidiſſimorũ hominũ odia, uel inimicitias inter Francũ & Anglum iampridem extinctas rurſus renouari, atq; quemadmodum deberent recordari regnum Franciæ & Angliæ Dei beneficio, unum ex duobus poſt hominũ memoriam pulcherrimũ, fœdere æterno, & animis effectum, ac nuper ita ſtabilitũ, ut nulla humana uis ei reſiſtere poſſet: & q̃uis bellando detrimentũ acciperent, illud tamen breui in bonũ uerterent, ſi Henricũ

regem ſuum colerent,obſeruarent, amarent,ac eius hoſtes perſequendos ſtatuerent:ac ita præſtaret,ut darent operã ſuo principi fortiter, fideliterq́. Hac habita concione,Henricum cõmuni omniũ conſenſu regem Angliæ & Franciæ dicunt,principesq́ qui aderant,in eius uerba iurare iubent, reliquosq́ ex toto regno ad id iuſiurandum adigunt.His actis,copias ex omni parte accerſunt,ſeq́ ad inſtaurandum bellum omnibus rebus parant.In Anglia itidem Henricus ſextus rex renuntiatur,eiusq́ nomine cuncta gerunt,ut ita per populos maieſtatis regiæ decus peruaderet.

Delphinus uerò per eos dies in Pictonibus erat, qui cognita morte patris, animũ ſtatim triſtitia&gaudio permiſtũ habuit,nempe de obitu patris dolebat,gaudebat aũt quòd res ad ſe perueniſſet,quam regali nomine auctus, facilius poſſe ſe defenſitare ſperabat,qui cõuocatis ſuæ factionis principibus,ſe regem Carolũ ſeptimũ pronũtiat,edictoq́ ſic appellari iubet, & ita ſpe tandem certa uacuam faciendi patriam hoſtibus erectus, maiore animo bellũ comparat.Sunt ſtatim ab initio tumultuoſa prælia ab utriſq́ facta, quoties caſus tulit,ut alteri alteros de improuiſo inuadere potuerint,ſed aliquanto pòſt conflato utrinq́ exercitu,more iuſti belli,cœpere inter ſe rem gerere. Carolus ſequundis uentis,prout uulgò dicitur,nauigans,ut nullas amplius interponat moras,quibus fortaſſe ipſe infirmari, hoſtis fortior fieri poſsit, exercitũ paucis diebus magnum facit, ac Meulanum Normaniæ oppidum ad Sequanam poſitum ſubito acceſſu oppugnare aggreditur,ad punctumq́ temporis capit, ac omnes Anglos qui in præſidio erant,ad unum interficit.Quod ubi Bedfordienſis accepit,Thomam Montacutũ Sariſberienſem comitem,uirum animi altitudine ac uirtute magis cum ueteribus Romanis, quàm cum eius ſeculi hominibus comparandum,& Ioannem Lucemburgenſem,qui Burgundionis ducis magiſter equitũ erat,cum electa militum manu, Meulanum recuperatum mittit.Hi oppidũ circunſident,& quia Carolus modicũ præſidium illic reliquerat,breui expugnãt,ac in Francum militem ita ſæuiunt, ut ne quiſquam omniũ euaſerit.Qua re feliciter confecta, Sariſberienſis in Campaniã, in qua præerat,cum parte copiarũ proficiſcit̃,ac paucis pòſt diebus,Sedanam oppidũ Briæ(eſt Bria hodie pars illa,quam Campaniæ finitimã duo ſepiunt flumina Sequana & Matrona)obſidet,ac expugnat,interfectis omnibus, qui collocati in præſidio fuerant,& in ijs Gulielmo Marino eorũ præfecto. Pariſij interea cum animaduerterẽt Carolũ in dies ſingulos augeri uiribus,quamobrem breui futurũ ſperarent,ut in eius ditionem redirent, quod maximè cupiebant,ne eatenus quoad ex animi ſententia id accideret,ſua fides in dubium Anglis ueniret,legatos in Angliam ad Henricum regem miſerunt rogatũ auxilium,quibus pòſt actas pro officio gratias,reſponſum eſt,ut in fide permanerent,quandoquidem nullum eorum ciuitati auxilium atq́ præſidium defuturum eſſet,ſi ipſi modò ſibi non deeſſent,hoſtisq́ fidem non ſequerentur.

Item illo ipſo anno qui fuit humanæ ſalutis M C C C C X X I I I,&primus,cùm regnare cœpit Henricus,Humfredus Glocestrenſis dux Iacobinã principem Bauariæ in matrimoniũ duxit,quæ nupta erat Ioanni duci Brabãtino adhuc ſuperſtiti.Quæ res magnam hominibus admirationem præbuit,quòd Glocestrenſis contrà quàm ius faſq́ erat,alterius uiri uxorẽ in matrimonio habere uellet:ſed pluris ipſi Glocestrẽſi erat mulieris diuitis copulatio, colligatio,

quàm hominũ admiratio aut ſermo. At Ioannes Bedfordiæ, Philippus Burgundiæ,&Ioannes Britanniæ duces Ambianum cõuenere,ibiq; inter ſe fœdus renouarũt,his additis conditionibus,ut alius alium ac ſimul omnes Henricum regem armis defenderent, ab iniuriaq; prohiberent: idq; fœdus noua affinitate corroboratur,locata Anna Burgundionis ſorore Bedfordienſi, qui id temporis cœlebs erat,quam ille dimiſſo conuentu,Trecas ſecũ duxit,ibiq; fecit ſplendidiſsimas nuptias, atq; inde Lutetiam rediјt. Interea nonnulli ciues qui inuiti Anglorũ imperio parebant,cùm uiderent Bedfordienſem procul eſſe,ſtatuerunt Carolum urbe recipere, atq; non prætereundum tantum commodum exiſtimantes, Carolum de conſilio admonent,diemq; ſtatuunt, quo ad portas ſit ueniendum. Atqui dolus nõ proceſsit,ſed autoribus exitio fuit. Venit Bedfordienſis per tempus, & celerius coniuratorũ opinione, qui de cõiuratione certior factus,quos reperit delicti affines,pœna affecit. Secundum hæc,ex ea re cognito ciuium animo, dux ſolerter accurateq; inſtituit urbem munire,cuſtodias paſsim diſponere, inſidias Francorum anteuenire, nihil apud ſe remiſſum uolens,nihil apud illos tutum ducens. Inter hæc, Carolus Crauantum obſedit,quò confeſtim concurrit Sarisberienſis,& Gulielmus Pola Suthfolchiæ comes, cum quatuor armatorum millibus, commiſſoq; prælio,Francos cædunt,fundunt,profligant,duobus millibus ex illis occiſis,&quadringentis captis,quo in numero fuit Bucanus equitum magiſter, qui ſtatim pòſt ſe pretio redemit, ad militiamq; rediјt. Hac re proſperè geſta, cum Sarisberienſis intellexiſſet aliquot arces in agro Laudunenſi à Francis interim occupatas, eò celeriter contendit, pariq; fortuna loca omnia recepit. Contrà Franci eodem tempore Compendio, & in Morinis Croteio oppidis per deditionẽ oppidanorũ potiuntur,quæ Angli mox primo aduẽtu territis eorũ animis,qui in præſidio erant, nullo negotio recuperarunt. Dum hæc in Gallijs aguntur,Gloceſtrenſis habito in Anglia militum delectu,decem armatorũ millia ad Bedfordienſem,Lutetiã miſit,quibus ille præfecit Sarisberienſem,& Robertum Vuyllugby hominẽ ſummo loco natũ, multũq; prouidentem,ac Gulielmũ Polam: ipſe uerò ſecũ habebat mille & octingẽtos equites, ac peditũ millia octo. Cum ijs copijs Bedfordienſis ex Pariſijs mouẽs,in Normaniã proficiſcitᷓ tentaturus,ſi uſpiam poſsit Carolũ ad æquũ certamen allicere,quippe qui eo nõ uicto,putabat res ſuas nunq; perbono fore loco: ſed cùm hoſtis nuſquam cõpareret, Hyuerã arcem in Normaniæ finibus longè muniti ſsimã obſedit. Erat intus magna electorũ militũ manus,qui ſe fortiter defendebãt,quos Anglus circũdare uallo & aggere,atq; operibus oppugnare adortus,poſt paucos dies q̃ obſidere cœperat, ad deditionem faciendam ſubegit.

Carolus qui id temporis in Turonibus morabatur,iam inde à principio de ea re certior factus,nõ magnopere curare negotium eſt uiſus,qui interim partim loci natura,partim ſuorũ uiribus fretus,copias tantũmodo cogebat, quibus ex æquo poſſet cum hoſte acie confligere,itaq; ubi exercitũ numero ampliorem contraxit,Ioannem Alenconij ducem ſuis ſubſidio mittit,iubetq;,ut, ſi ita res poſtulet,non refugiat certamen. Dux celeriter profectus,antequã ad locũ appropinquat,de arcis deditione cognoſcit,atq; tum iter neceſſariò commutans, Vernolium petit, paruoq; negotio expugnat, occiſa bona parte ex Anglico præſidio: quo magnis munito operibus, mox à Carolo donatur,

quòd

quòd id ſuæ ditionis eſſe debere iampridem contendiſſet. Quod ubi Bedfordienſi nuntiatum eſt, nihil cunctatus cum inſtructo exercitu Vernolium contendit, eoq; modo ad caſtra hoſtium procedit. Franci ex improuiſo hoſtium aduentu aliquantulum territi, quid facere expediat, inter ſe agitant. Placebat ferè omnibus, ut in caſtris expectarent, dum quid ipſi hoſtes molirentur, facilius cognoſcerent: nam memores ſe antea ſæpius uictos fuiſſe, quotiens in certamen cum Anglis deſcendiſſent, non inuiti ad pugnam conſerendam cunctabantur: ſed ubi aciem hoſtium magis magiſq; appropinquare uiderunt, ſublatis animis, cùm uarijs ululatibus, cantuq;, more ſuo, arma capiunt, ac pro caſtris conſiſtũt. Prælium miſſilibus incipitur, ſed ſtatim illis miſsis, pedes conferuntur, nudatiſq; utrinq; gladijs, magno clamore cõcurritur: pugnatur neruoſe & conſtanter, atq; adeò æquo Marte, ut utro ſe uictoria inclinaret, nequaquam facilè internoſceret, multis paſsim utrinq; cadentibus: fremitus æqualis, tenorq; idem pugnæ: ubi plus periculi impendebat, ibi pro ſe quiſq; acrius reſiſtere ac propulſare nitebatur, itaq; amplius horas quatuor, extractum erat certamen, cùm etiam tum euentus incertus eſſet. Dux Alenconij interea non deſiſtebat ſimul orare, ſimul hortari milites, ne deficerent, néue paterentur hoſtes iamiam fugientes uincere. At Bedfordienſis ipſe quoq; circumire, hortari, renouare prælium ubiq;, qui ad extremum cùm animaduerteret Francos labore & æſtu languidos (ea enim eſt natura Francorum, ut diutius præliando, laborem nequeant tolerare, pluſq; terroris incutiant, quàm uirium in certamine habeant) minus ſolito inſtare, tum deniq; totis uiribus in hoſtem fertur, quem ſui ſequentes tanto impetu inuaſerũt, ut primùm hoſtem loco mouerint, inde præcipitẽ egerint. Ceciderunt in ea pugna ex Francis quinq; millia hominum, & in primis Bucanus equitum magiſter, atq; Ioannes Stuartus homo Scotus, quem ſuprà oſtendimus ueniſſe auxilio Carolo, ac amplius decem ordinum duces homines Franci. Capti ſunt circiter ducenti, & in ijs Ioannes dux Alenconij. Sed fama eſt occiſos captoſq; fuiſſe ad quindecim millia: ex Anglis duo millia deſiderata ſunt, partim peditum, partim equitum. Accepta eſt hæc plaga à Francis eo anno, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXXV, & cùm regnare cœpit Henricus, III.

Bedfordienſis poſtq; tanta eſt uictoria potitus, eueſtigiò genu nixus, & ad cœlum tendens manus, gratias Deo immortales pro tanto beneficio egit, aliquandiuq; præ gaudio lachrymans ſuppliciter orauit: deinde facta poteſtatẽ Francis abeundi, Vernolium recepit, impoſitoq; præſidio, in Pariſios redijt. Sarisberienſis uerò Cenomanorũ ciuitatẽ opibus & armis opulentiſsimam oppugnatũ pergit. Ciues quanquam cùm ſubito hoſtis aduentu, tum Sarisberienſis nomine apud hoſtes pariter atq; ſocios celeberrimo territantur, tamen ſe magno ſtudio ad defendendũ parant, quòd intus redundarent fortiſsimorũ militum multitudine. Anglus quamproximè potuit ſine ſuorum incõmodo, poſitis caſtris, mœnia tormentis æneis quæ bombardas Itali uocant, & quorum uſus, qui eſſe cœpit anno MCCCLXXX. ut lib. de inuent. rerũ II. cap. XI. demonſtrat, nõ antea Gallis perinde erat cognitus, tanta ruina quaſſare cœpit, ut intra paucos dies bona murorũ parte urbẽ nudauerit. Quo uiſo, Cenomani etiã deſperato ſubſidio, quod ad eum diem fruſtra expectarant, impetrata militum qui in præſidio erant, incolumitate, deditionem fecerunt. Fir-

mata ciuitatē præſidio, cui Gulielmus Suthfolchiæ comes uir fortis præficit, ad Fanum Suſannæ oppidum eiuſdem regionis celebre exercitus ductus. Erat in oppido Ambroſius Delorus uir militari gloria illuſtris, cum magna armatorū manu. Sariſberienſis ubi ſitum naturamq; loci ſpeculatus eſt, ad eam partem ubi oppidum minus munitum uidebatur, oppugnare aggreditur: ſcalæ admotæ, & clamore primo, impetuq; ad murorū ſumma penè peruentum erat, cùm oppidani cum Franco præſidio, qui in pugnam extra oppidum deſcendere nō audebant, uim hoſtium ab ſe arcentes magno animo reſiſtere cœperunt. Certatum eſt eo die, ac deinde, ſæpius multis utrinq; conuulneratis atq; interfectis: ſed oppidani nihilo minus in bellum intenti erant. Quod ubi Sariſberienſis uidit, atq; ſimul animaduertit ſe nihil eiuſmodi leuibus pugnis proficere, reductis in caſtra copijs, uallo primū foſſaq; mœnia circundat, deinde iubet milites quibus id negotium datum erat, locis minus munitis tormenta admouere, ac ita mœnia ipſa dies noctesq; uerberare: quod ſine mora factum eſt, ita ut muri in magnam longitudinem paucis diebus deiecti ſint. Qua re Delorus territus, deditionem fecit, duobus aureorū millibus pro ſua ſuorumq; incolumitate ſolutis, ut tantum inermes cum ſingulis ueſtimentis abirent. Exin Sariſberienſis Mena arce, ac oppidis nōnullis partim ui, partim pactionibus potitur. Interim fama eiuſmodi rerum per Gallias perlata, alijs terrorē, alijs mœſtitiam afferebat, cùm in Anglia acceptis uictricibus literis, quas Bedfordienſis frequētes dabat, cuncti mortales gaudio exultarēt, quòd ſui duces ſingulari prælio hoſtem uiciſſent, totq; uno tempore oppida recepiſſent. Quare ſenatus ſupplicationes confeſtim decreuit, quò eas uictorias Deo potius quàm ſuorum uirtutibus acceptas referre uideretur. Carolus interea tot uno tempore incōmodis affectus, nihil de rerum ſuarum ſtudio remittendum ratus, undecunq; militem colligit, & in primis Iacobum regem Scotiæ auxilium poſcit: quod ille non modò non negauit, ſed ſtatim Robertum Patillocum uirum ſtrenuum cum ualida armatorum manu in Galliam miſit, qui ſe cum Archibaldo coniungeret, quanquam Gloceſtrenſi Angliæ procuratore reclamante, ac per legatos agente cum Iacobo, ut ne contrà faceret, quàm iuberent iura fœderis, quod paulò antè cum Henrico rege feciſſet. Sed plus amicitia quàm iuſtitia apud Scotum ualuit.

Dum ita res in Gallijs feliciter ab Anglis geruntur, dux Gloceſtrenſis cum Iacobina uxore, tranſmittit Oceanum, & Montem quod eſt Annoniæ oppidum percelebre, & quicquid locorū Ioannes Brabātiæ dux nomine dotis uxoris Iacobinæ tenebat, de eo capit. Quod factum Philippus Burgundiæ dux qui Brabantini cauſam tuebatur, moleſtè tulit, & nō dubitans, quin quod honeſtius, id duci pro ſuo in eum amore, futurū eſſet antiquius, per literas Gloceſtrenſem admonuit, ut ab illo negotio deſiſteret, palàm teſtatus, tam ei turpe eſſe aliena loca occupare, q̃ alienū uiolare torum. Verùm tantū abfuit, ut Gloceſtrenſis ſalutaria amici monita audienda duxerit, ut etiā ſiue amore, ſiue auaritia captus, armis quæ de Brabātino cepiſſet, ſe defenſurū iactauerit: qui cùm paucis pòſt diebus ob res graues quotidie impendentes, neceſſariò in Angliā reuocarēt, Iacobinam cum magno militū Anglicorū numero in Annonia reliquit, quæ ſe & poſſeſsiones ſuas ab iniuria ducis Brabātini defenderet. Cæterum ubi Gloceſtrenſis ex finibus exceſsit, ecce tibi, Brabantinus bellū mulieri

intulit,

intulit,quo ambo aliquandiu conflictati ſunt,cùm ad extremum res ad Martinum quintum Rom.pontificem delata eſt.Is cognita cauſa, ſecũdum nuptias Iacobinæ cum Brabantino iudicauit,ſuaq́ꝫ autoritate matrimoniũ quod Iacobinæ cum Gloceſtrenſi intercedebat,irritum decreuit. Atq́ꝫ ita re peracta, Iacobina ad priorem adhæſit uirum, Gloceſtrenſi non inuito, utpote quem ius æquè rexerat, ac mulieris importunitas ſupra modum iam faſtidire cœperat.

Per idem tempus Edmundus dux Somerſeti,qui Normaniæ præerat, Fanum Iamæ dirutũ olim oppidum quod Britannis finitimũ eſt, reparauit, ualidoq́ꝫ præſidio firmauit.Is Edmundus ſucceſsit in principatũ Ioanni ſuo fratri primo duci Somerſeti, qui deinde moriens unicam tantùm filiam nomine Margaritam reliquit,quæ,ut alibi dicetur, ex Edmundo comite Richemondiæ,genuit Henricum ſeptimum regem. Ioannem autem & Edmundum fratres creauit Ioannes comes Somerſeti, quem,ut ſuprà eſt demonſtratum, Ricardus ſecundus fecit Marchionem Dorceſtriæ,quòd ille Ioanne duce Lancaſtrio eius patruo ortus eſſet,genitus ex Catharina tertia eius uxore.Illud bellè admonendum duxi,nihil iniuriæ factum fuiſſe Margaritæ,quòd Ioanni patri in Somerſetenſem principatum non ſucceſſerit: ſiquidem ex ueteri inſtituto,apud Anglos,duces & comites titulos dignitatis à comitatibus habent, in quibus ſæpe nihil opũ,nihil ditionis illis eſt, ſed eorũ opes in agris ac cæteris poſſeſsionibus conſiſtunt.Quocirca parum refert,quis in eos titulos ſucceſſerit,quos rex ſuo arbitratu illis diſtribuit, quos duces aut comites facit, uti ſuprà lib.XIX.idem planius feci.Iam ſatis diuertimus.

Cùm ita ſortem belli fortuna uariaret,uenit in mentẽ Ioanni Britanniæ duci præteriti temporis,quo Angli tentarant in terra Britannia imperium obtinere,&in præſentia pertimeſcendum exiſtimabat,ne Francis uictis,oculũ ſuo principatui adijcerent,qui talem morbum lateri iamiam adhærentem, quemadmodum ille falſo ſuſpicabatur,depellendum ſtatuens, ad Carolum defecit. Confirmauit ea res maiorem in modum animũ Caroli, qui ob res paulò antè male geſtas, in terrore erat: quapropter ducis cauſa, Arthurum eius fratrem, quem Angli Richemondiæ comitatu donauerant,& cum fratre defecerat,magiſtrum equitũ dicit, quod munus obiuerat Bucanus in Vernoliana pugna interemptus. Dux uerò haud diu pòſt ſuperſtes fuit, qui tris reliquit filios, Franciſcũ,Petrum,&Ægidium.Franciſcus patri ſucceſsit.Ad Arthurum redeo. Is gloriæ appetentior per nouum magiſtratũ factus, putauit apprimè ſe facturũ Franco gratũ, ſi Fanum Iamæ,deiecto Anglico præſidio, in poteſtatẽ redigeret:itaq́ꝫ coactis in unum propè uiginti hominũ millibus,oppidum circundat,fortiterq́ꝫ oppugnare aggreditur. Inopinantes Angli re ſubita perturbantur,ac uix portas tuent̃,ſed paulatim collectis animis,captoq́ꝫ cõſilio, reſiſtere incipiũt,cùm interim pars per portã arcis,quæ ad mœnia pertinet egreſſa,&altera ex oppido ſeſe eiecit,ac facto cuneo, antè & à tergo prorupit. Tum Franci ſubito hoſtiũ impetu circunfuſi,deſperata oppugnatione,partim fugã faciũt,partim interficiuntur, aut in lacu oppidum proximo ſubmergunt̃. Ita omiſſa obſidione, Arthurus in caſtra quæ in propinquo erant, reuertit, quò etiã ex fuga multi ſuorũ antea ſe receperant. Nocte autẽ inſequenti, indignati inter ſe Franci ob rem male geſtam, cùm alij alijs culpam adſcriberent, nanq́ꝫ res bellicæ ita ſeſe habent, ut in uictoria ignaui etiã glorientur, in rebus uerò

aduerſis optimis quibuſq; militibus ſimul dedecus aſsignetur, orto repentè tumultu, omnes deſertis caſtris abierunt, etſi Arthurus maximè reclamabat, præſertim quòd tormenta hoſtibus relinquerent. Sed Arthurus dolens tantum conatum male cecidiſſe, ut ſuorum fugæ turpitudinem uirtute deleret, in Andegauenſes inde aduolauit, quacunq; iuit, omnia uaſtauit, diripuit, abſtulit, ac unum uel alterum oppidum cepit.

Quo facto, omnis reſedit ſubitò ardor & impetus, cùm dux Bedfordiæ in Angliam diſceſsit, partim curandi nonnullas ſimultates inter principes regni ex inuidia ortas quamprimùm deponendas, partim noui militum delectus habendi cauſa. Is confeſtim conuocat concilium, de controuerſijs diligenter cognoſcitur, & ad quos eius mali labem pertinere conſtat, iuſtiſsimo honeſtiſſimoq; omnium conuitio caſtigantur, quod tempore belli per ſuas priuatas inimicitias populum ad ſeditionem, ad arma uocarent, quo potiſsimum deberet omnibus iuxtà una eſſe uoluntas. Ille poſtea hortatur, ut dignitatem & exiſtimationem Henrici regis, cuius auſpicijs id temporis Gallia ſub imperium Anglicum penè redacta eſſet, omnibus officijs defendere uelint. Hæc ita principes mouere, qui odijs mutuis agitabantur, ut ſtatim alij cum alijs inter ſe, in gratiam redierint, ac de ſenatus decreto, ingens militũ numerus conſcriptus fuerit. Quibus rebus ex animi ſentẽtia confectis, ſtatuq; reipub. ex re, ex tempore, conſtituto meliore, dux eadem propè atq; uenerat celeritate in Galliam reuertitur, cum electa militum manu, cui præerat Ioannes Talbotus uir inter uiros, & nobilitate generis, & animi uirtute ampliſsimus, clariſsimusq;, qui tot deinceps bellorum uictor fuit, ut eius nomen tam maximè formidabile Francis, quàm apud omnes gentes plurimũ celebre extiterit, uel etiam nunc. Secutus eſt ducem & Henricus Vintonienſis epiſcopus, ac diui Euſebij cardinalis, Ioanne duce Lancaſtrio, & Catharina eius tertia uxore natus, à loco natali, cognomento Belfordius, uir multò frugaliſsimus, qui res Anglicas ſæpe afflictas conſilio & opibus iuuandas maximè omnium curauit. Bedfordienſis paucis pòſt diebus, quàm in Galliam reuertit, fit per exploratores certior, Montargeũ, quod eſt Aurelianenſis agri oppidum, à præſidio eſſe uacuum, adeò ut nullo ferè negotio capi poſſet: quo audito, partem copiarum ex Pariſijs, ſupplementumq;, quod ex Anglia adduxerat, duce Ricardo Varuicenſi comite eò mittit. Ille quammaximis potuit itineribus peruenit ad oppidum, quod animaduertens ualidiore firmatum eſſe præſidio, quàm fama erat, non adoritur, ſed caſtra propè ponit, atque obſidione cingit. Celeriter hæc fama ac nuntijs ad Arthurũ Francorũ equitũ magiſtrum perferunt, qui cùm uideret rem requirere diligentiam, & ipſe tempore excluſus nequiret ire ſuppetias oppidanis, miſit confeſtim Stephanum Hyrum Francum equitem cum bona exercitus parte, qui hoſtem ab obſidione arceret. Poſtquam eò uentũ eſt, Franci ſua multitudine freti, qua maximè præſtabant, caſtra hoſtiũ inuadunt, primoq; impetu effractis munitionibus, poſt magnam editã cædem, Anglos in fugam uertunt. Apud quoſdam autores inuenio mille & quingentos Anglos partim ferro cæſos, partim in proximo amne qui in Ionam influit, fracto ob tranſeuntium impetum ponte, demerſos fuiſſe. Atqui id temporis uidetur nihil Francis lætum, quin illud idem triſtitia admiſtũ eſſet, contingere potuiſſe: nam per eos ipſos dies Nicolaus Borthus à Sommerſeti duce miſſus ad

uexan-

uexandos hoſtes, in fines Britannorũ, qui paulò antè, ut ſuprà oſtendimus, ſe Francorum amicitiæ dederant, exiuit, dimiſsis in omnes partes equitibus, quibus quoquouerſum excurſiones ſine impedimento facientibus, omnes paſsim uici, omnia ædificia incenduntur, præda ex omnibus locis agitur, oppida minus munita capiuntur, oppidanis interfectis, aut captiuis abductis, ut ſe redimerent. Tali modo finibus populatis, Nicolaus in Normaniam ſine ſuorum uulnere, cum ingenti præda ad exercitũ rediјt. Hæc igitur ſociorum clades nõ immeritò Francorum animos ob uictoriam ſublatos nonnihil depreſsit, infirmauitꝙ, quos uiciſsim plurimum confirmauit Ioannis ducis Alenconiј reditus. Is ſuperiore anno in Vernoliana pugna captus, datis pro redemptione coronatorum numûm millibus centum, ab Anglo per eos quoꝙ dies dimittitur.

Dum hæc alibi geruntur, Cenomanorũ defectio tentata eſt: nonnulli enim principes ciuitatis qui iam antè ſe populi Anglici imperio ſubiectos dolebãt, cùm intellexiſſent Britannos repudiata ipſorum Anglorum amicitia, Caroli fidem eſſe ſecutos, rati eam partem breui tempore ſuperiorem fore, Francum urbe recipiendum ſtatuũt: itaꝙ ratione rei conficiendæ inita, temporeꝙ conſtituto, per ſecretiſsimos nuntios ſua clandeſtina conſilia Francarũ copiarum præfectis, qui in propinquo ſtationes habebant, patefaciunt. Illi tantam occaſionẽ nacti, collaudatis ciuibus reſpondent, ſe in tempore adfuturos, ac ſimul omnibus pollicitationibus atꝙ præmiјs eos ſolicitant, ut quod deſtinaſſent, nauiter maturent. Vbi is dies uenit, præfecti nocturnis itineribus accedunt, factaꝙ per ignẽ aduentus ſignificatione, urbi appropinquant. Ciues qui in muris eorũ aduentum obſeruabant, uiſo à longè igne, idem ſignum reddunt: extinctæ deinde utrinꝙ flammæ, & Franci ſilentio ad portã ducunt. Cõiurati intus ex improuiſo ad portam ſopitos uigiles in cubilibus obtruncant, portamꝙ aperiunt. Franci cum peditatu ingrediuntur, equites ad portam ſubſiſtere iubent, ut quò res poſtularet, occurrere libero campo poſsint: tum ſuos paſsim dimittunt, qui Anglos cædant. Tumultus erat, clamorꝙ, qualis eſſe in capta urbe ſolet, ſed quid rei eſſet, nemo omniũ extra paucos coniuratos, ſatis pro certo habebat. Reliqui ciues Anglos ad diripiendam ciuitatem credebant coortos. Anglis uidebatũ ſeditio aliqua cum fraude ab oppidanis facta. Gulielmus Suthfolchiæ comes loci præfectus primo excitatus tumultu, ubi ex clamore ſuorum, qui paſsim per urbem ex ſtationibus ea nocte fortè dilapſi trucidabãtur, cognouit Francos intromiſſos eſſe, cum ſuo præſidio in turrim quæ ad portam ſita eſt, quam diui Vincentiј portam uulgò uocant, properè confugit, atꝙ inde celeres nuntios ad Ioannem Talbotum qui Alenconiј erat, cum literis mittit, qui petãt atꝙ orẽt, ut ſibi ſubueniat. Literis perlectis, Talbotus cum expedito exercitu in Cenomanos contendit, præmittitꝙ nuntiũ ad præfectũ, qui ei dicat ſe celeriter ſubſidio uenturũ, horteturꝙ omnes, ne animo deficiãt. Interim Franci capta dominabantur in urbe, ac nihil formidantes perinde ſeſe otio inertiæꝙ dabãt, ac ſi nullũ ab hoſte immineret periculum, quippe qui ſe à tantis laboribus quos ſuſtinuerãt reficientes, arbitrabantur Anglos uelut in ea turri in quam ſe recepiſſent, incluſos, nihil hoſtile molituros, ſed iamiam de ſua ſalute ſecũ acturos. Adfuit protinus Talbotus maximis itineribus profectus, & à ſuis per eam portã receptus, quam ipſi occupa-

rant,urbem ingreditur,& id quod rebatur,ſoluta omnia,rebus ut fit ſequundis,inuenit,nullam ſtationem ante portas,& ipſas patētes, uictorem uagum, ac tantummodo ciuium libertate,& hoſtium clade gratulantem. Iterū igitur urbs ab Anglo capitur, ac uictores Franci paſsim trucidantur, neq; ſe cogendi,aut arma capiendi ſpatiū datur.Quapropter pro ſe quiſq; ad portas tendit, & quia eas ab hoſte occupatas inuenit,ſubitò de fuga deſperans,uitam deprecari iam incipiebat,cùm Talbotus per præcones iuſsit arma deponi,& inermi parci,nec præter armatos quenquam uiolari.Spe uitæ per hunc modū facta, Franci arma iactant,ſeq; hoſti dedunt:eorum pars necata,pars uerò in cuſtodias diuiſa.Quo negotio proſperè confecto,Talbotus Pontoſonem petit, ac capit.Gulielmus uerò præfectus de Cenomanorū cōiuratione quæſtionem habere inſtituit,& de illis qui eius conſilij principes fuerāt,ſuppliciū ſumpſit.

Anglicæ res ea tempeſtate cùm ſic ubiq; proſperæ eſſent,haud temerè ſpem fecerunt Thomæ Montacuto Sarisberienſi comiti Aureliani potiundi.Eſt ea urbs potentiſsima, quam olim Genebum uocabant, ad Ligerim poſita in ea parte Galliæ, quam Celticam appellant: uerùm quia ſitus loci ſuapte natura longè munitiſsimus erat,& idcirco expugnatio non uidebatur opus eſſe unius diei, placuit rem tanti momenti in conſiliū deferri, tametſi ipſe ſolus erat, cuius uirtute populus Anglicus Francis longè terribilior ubiq; gentium exiſtebat, cui ſuo arbitratu multa decernere, multa facere licebat, in quo, ut poſtea morte obita,facilius apparuit,omnis Reipublicæ Anglicæ ſalus conſiſtebat,quòd nempe is homo eſſet ſemper multò paratiſsimus, multò expeditiſſimus, cui plurimū audaciæ ad pericula adeunda, plurimumq; conſilij inter ipſa pericula: nullo labore eius corpus fatigari, aut animus uinci poterat, ex quo milites non alio duce plus confidere,aut audere ſolerent.Poſtquā in conſilio de tanto negotio aliquandiu diſputatū eſt,placuit omnibus Sarisberienſis ſententiam probari, quamuis opus arduū ac difficilimū factu iudicarent, quod ipſe tamen rem gerendam ex ſuis tum animi tum corporis uiribus metiendo,facilimum ducebat.Itaq; ille plenus ſpei bonæ atq; animi, comparatis omnibus quæ ad urbem oppugnandam opus eſſent, cum Gulielmo comite Suthfolchiæ,ac Talboto, Aurelianum ducit,atq; non longius mille ferè paſsibus caſtra ponit,tum ex propinquo contemplatur ſitum urbis, mœniaq;, & quæ pars tutiſsima mœnibus,uel flumine,quæ'ue cuſtodijs maximè eſſe uideatur.Quibus rebus bene perſpectis,quia nulli extra portas milites in agro apparebant,uſq; ad muros accedit.Hîc ex loci natura Sarisberienſis conſiliū capit:erat pons in Ligeri,per quem cōmeatus ex agris continenter inferebantur,item oppida uicina ad ipſum flumen pertinentia, quæ pariter rerum copiam ſubminiſtrabant,iſta primùm in poteſtatem redigit,præſidijsq; firmat, pontemq; cuſtodijs tenet, ac longo circuitu propugnacula facit, cōmunitq;: deinde ex munitione in munitionem perducta foſſa,urbem circumuallare, ac tormētis locis opportunis locatis,uexare inſtituit. Aurelianenſes contrà ſub hoſtis aduentum,omnia ad defenſionem neceſſaria parant, ædificia ſuburbana incendunt,agrum ex omni parte commeatu & pabulo ſpoliant, eaq; in urbem ferunt: ſed ubi hoſtem cinxiſſe mœnia uiderunt, tum tormēta aduerſus illius tormenta ponūt,interiore ſpatio perpetuas munitiones efficiūt,ne quo loco fractis fortè aliquà muris,Anglus introire poſsit:armatorū numerum

parant,

parant,qui ſatis ſit ad ipſa mœnia tuenda,quibus præficiunt Stephanum Hyrum,&Ioannem filium nothum Caroli ducis ſui,qui paucis antè annis in Dagincurtenſi prælio captus adhuc apud Anglos in cuſtodia erat. Acceſsit itaq; ad muros Anglus,atq; ſumma ui oppugnare cœpit.quotidie leuia fiebãt prælia,modò ciuibus erumpentibus,modò in propugnaculis certantibus. Angli ſuis locis ſic ſagittarios,quorũ magnum habebant numerũ,locabant,ut bene multi ex oppidanis uulnerarẽtur,magnusq; incideret timor ſagittarũ. Dum ita utrobiq; certatur, Carolus mittit Aurelianenſibus ſubſidio Ludouicum Borbonienſiũ ducem cum expedita militum manu:is in itinere factus certior aliquot Anglicas cohortes magnam cõmeatus copiam ex Pariſijs in caſtra ferre,eas ex improuiſo inuadendas ſtatuit, atq; cõmutato itinere, ad eas pergit. Cognouit aduentum eius Ioannes Faſtolus,qui cohortibus præerat,ab equitibus antecedentibus,&in ueſtigio currus conſiſtere,ac ijs circunductis,coronam fieri iuſsit. Quo facto,dimiſsis equis,aduenientis hoſtis impetum tanto animo excepere, talemq; ſtragem facere cœperunt, ut Borbonienſis amplius ducentis ex ſuis amiſsis,ſponte pedẽ retulerit,qui Aurelianũ profectus ægrè cum paucis eſt ingreſſus. Faſtolus uerò ſuo itinere uſus,cum cibis ſine impedimento ad caſtra peruenit. Res per nuntios delata in Angliam gaudium publicum duplicauit,quòd per eos dies,circiter octauũ Idus Nouembris,Henricus puer multa cærimonia,more maiorũ, coronatus eſt, annum agens ætatis octauum,qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXXIX.

Iam maiorẽ partẽ hyemis durauerat Aurelianenſis obſidio plena periculi, plena uulnerũ, plena mortis,nanq; Angli acerrimè oppugnãdo, multos paſſim ex hoſtibus aut interficiebant,aut uulnerabant, contrà oppidani ſtrenuè ſe defendendo,par pari referebãt,cùm inter hæc,ita caſus tulit,ut Sariſberienſis haudquaquam moræ patiens,ac potiundæ urbis cupidus,ex quadam feneſtra ædium, quas in edito loco habebat, oriente ſole, ſubiectam urbem contemplari rurſus diligentiusq; ſolito inſpicere cœperit, ut locum obſeruaret idoneum ad nouam oppugnationem,quam omnibus uiribus tentandam ſtatuerat, ut qui eam urbem expugnatam aut deditam uolebat. Dum ita faciebat,& ſexageſimum iam diem uehementius ciues diuexabat,ecce tibi, pila ferrea ſiue lapidea magna ui tormenti ænei,è regione domus miſſa,alterum feneſtræ latus percuſsit,fregitq;,ac illius aliquot fragmenta in faciẽ eius iecit,quibus ita ſaucius interijt biduo pòſt. Reliquit Aliciam effigiem morum ſuorũ, probitatis,honeſtatis unicam filiam,quam,uti deinde dicetur,Ricardus Neuyllus in matrimonium duxit. Cæterum quantũ damni immaturo Sariſberienſis interitu Reſpublica fecerit,iam tum perſpicuè apparuit:nimirum inde dubio procul cœpit tranſmarinarũ rerum Anglicarum infirmitas, quam etſi ipſi Angli ut longè ualentiſsimum corpus primum nõ ſenſere, poſtea tamen eam tanquam peſtem & morbũ uires intrinſecus paulatim corrumpentem perpeſsi ſunt:nam ſtatim poſt huius uiri mortẽ, fortuna belli mutata eſt, uti infrà perappoſitè declarabitur. Fuit proinde comitis mors æquè omnibus ducibus longè maximo dolori,qui poſtquam ei iuſta quæ mortuo debebantur, ritè fecere,nihilo ſecius obſidioni ſtudent,quæruntq;,quod Sariſberienſis facere decreuerat,quo pacto per uim urbẽm capiant, uel ſaltem ciues ad deditionem compellant. Cum primis huic rei magna cum cura uacabat Gulielmus

Ncuyllus uir impiger, & peritus militiæ, is continenter hoſtes diuexabat, & ſuos diligentius noctu uigilias ducere, atq; interdiu prælium continuare hortando, pugnando, magno animo incommoda omnia patiendo, cogebat. Reliqui etiam duces nihil prætermittebant, quod ad debellandos hoſtes opportunum putarent. Quibus denique rebus factum eſt, ut Aurelianenſes ſpe ſubſidij penè lapſi, de deditione facienda inter ſe agitare cœperint. Poſt uarias dictas propulſandi periculi ſententias, plures in ſummi dedecoris, ultimiq; urbis excidij loco ponebant, ducebantq;, ſe Anglis Franci generis parum amicis ſubijcere: ex altera parte timebant hoſtium uictoriam, quòd ex ea cùm multa mala, tum certè tyrannis interdum exiſtere ſoleat, qui propterea arbitrabantur tam imprudentium eſſe, non iſta cauere, quàm non niſi ſeruire uolentium illa uelle, poſſéue pati: ſed cùm uiderent rem in diſcrimen adductam, ad ignominiam ſimiliter atq; miſeram ſortem declinandam, unum rebus ſuis conſentaneũ iudicabant, ut Philippi Burgundionis ducis fidei ſe ac omnia ſua committerent, quòd ille antiquiſsima regum Francorum ſtirpe ortus eſſet, & omnium opinione perciperetur ita uſu uenturum, ut tandem aliquando Anglorum amicitiam repudiaret. Probata hac ſententia, & cognito per ſecretiores nuntios de ea re Burgundionis conſilio, qui reſponderat ſe id æquis conditionibus admiſſurum, ſi modò Bedfordienſi factum probaretur, legatos Lutetiam ad Bedfordienſem mittũt. Ille autem auditis legatis, ſenatum conuocat, exponitq;, quas Aurelianenſes ciues pacis conditiones offerrent. Erant qui cenſerẽt eas deditionis leges eſſe admittendas, quò tam magna ciuitas & opulenta per hunc modum ab amicitia Caroli auerteretur: Bedfordienſis uerò & bona concilij pars turpe ac nefariũ exemplũ fore iudicabat, ſi ciuitas tam longa obſidione preſſa, & auſpicijs Henrici regis penè capta, in alterius ad extremum quàm in ipſius regis poteſtatem ueniret, quod aliæ ſcilicet ciuitates Aurelianenſes facilè ſequerentur, atque idcirco eiuſmodi conditiones minimè concedendas. Vicit hæc ſententia, & legatis reſponſum eſt, bellum Henrici regis nomine geri, & eius imperio ſubijci oportere. Atque his mandatis Bedfordienſis legatos ab ſe dimiſit. Sed paruo caſu, magna crebrò fit rerum commutatio: duplex enim inde malum accidit: Burgundionis animus primùm offenſus eſt, qui arbitrans Anglos ſuæ gloriæ inuidere, iam tum de ijs malam animo opinionem accepit: deinde Angli obſidionem Aurelianenſem relinquere coacti ſunt.

Dum pacificatorijs legationibus Aurelianenſes cum hoſte agunt, Carolus copias undiq; arceſſendas, principes Francos ab Anglorum amicitia omnibus pollicitationibus alienandos curabat: item commeatum quem ad obſeſſos Aurelianenſes mitteret, ſtudio parabat, cùm ad eum puella quædam nomine Ioanna, uiginti circiter annos nata ducitur. Hæc ob ſeruatam uirginitatem, Puella dicta, & ſingulari prædita animo ac fatidica, cùm ad Carolum adiuiſſet, eum primò ueſtitu regalem perſonam diſsimulantem internouiſſe, deinde ita ſalutaſſe fertur: Bono rex animo es, atq; mitte timorem, uinces enim, & me duce, patriamq; tandem in libertatẽ priſtinam uindicabis, ſi nõ maieſtate indignum arbitrabere fœminæ opera uti. Carolus qui rebus ſuis iam affectis ualde timebat, facilè dictis credidit, in ſpem bonam omnino ingreſſus, ut qui iam tum aliquid diuinitatis in mẽte Puellæ ſibi perſuadebat ineſſe, ex eo,

quòd

quòd ueſtitu non regio indutus, ab ea fuiſſet rex ſalutatus. Sed aliud fuit, quāobrem in eam ſpem uenerit: Puella enim petijt gladiū, quem diuinitus, uti aiebat, erat facta certior in templo diuæ Catharinæ in Turonibus, inter antiqua donaria pendêre. Miratus Carolus, gladium inquiri, ac inuentum protinus Puellæ afferri iuſsit, & periculi potius eius uirtutis faciūdi cauſa, quàm quòd magnopere confideret facinus aliquod egregiū à fœmina edi poſſe, armatorū manum cum parte cōmeatus attribuit, ut obſeſſos ſubleuatum iret. Puella ita armata, dux agminis Aurelianum proficiſcitur, ac ſiue fruſtrata cuſtodes, ſiue numine diuino tecta, noctis ſilentio inter tela hoſtium in urbem intrauit, cibariaq; intulit, ſine ullo ſuorum incōmodo. Angli interea qui certum habebant ciues ob rei frumentariæ inopiam, nō poſſe diutius obſidionem ferre, remiſſius ſolito urgebant, negligentiusq; excubias ducebant: ſed ubi cognouerūt Ioannam Puellam cōmeatum ſupportaſſe, etſi contemptui habebant fœminam, quæ militaria munera obiret, tamen ob miſſum ſubſidium ira accenſi, acrius multò hoſtem premendum ſtatuunt: itaq; duces ſuos cohortati, ut aliquando pro tantis laboribus, fructū uictoriæ caperent, ijs qui primi in murū aſcendiſſent, præmia proponūt. Qua re pronunciata, ſubitò ex omnibus partibus euolant, murumq; complent ſimul tormentis cuiuſq; generis, ſimul telis hoſtes à defenſione murorū arcentes, idq; ſine intermiſsione faciunt. Hoſtes quāuis re noua perterriti, ſeſe tamen nō deſerebāt, nec animo dimittebāt, cùm Ioannes Nothus per nuntios celeriter Carolo ſignificauit ciuitatem inopia rei frumentariæ premi, ac uſq; eò hoſtem urgere, ut non poſſent uires cuiuſquam ſatis eſſe, atq; rem deniq; in tali periculo uerſari, ut breui male caſura eſſet, & ne id accideret, poſitum in eius diligentia atq; uirtute. Quibus rebus cognitis, Carolus quamcelerrimè potuit, & ſubſidium & cōmeatus copiam miſit. Exercitus Aurelianū ductus, ac caſtra propè ad millia paſſuum duo poſita. Tum Franci de ſuo aduentu Puellam quæ Aureliani erat, admonent, rogantq;, ut poſtero die cum electa ſuorū manu obuiam ueniat, ſeq; tutò intromittendos curet. Quod ubi per Anglum fieri licuit, qui ex uſu ſuo fore ducebat, ſi quamplurimi in urbe eſſent, in qua iam fames dominaretur, poſtridie illius diei omnes uno momēto, contendentes de urbe erumpunt, proximumq; propugnaculū continenti impetu petunt, quod poſt multam factam utrinq; ſtragem capiūt, atq; incendunt, deinde maioribus animis aliud longè maius oppugnāt. Hîc quia bene magna defenſorū manus aderat, uehementius depugnat̄. Francus qui numero præſtabat, facta corona, undiq; urgebat. Anglus uitio munitionis, quæ iam frangi cœperat, omnibus rebus premebat̄, ægreq; ſuſtinebat, cui ita laboranti ne Talbotus quidē qui in propinquo erat, & tertium tenebat propugnaculum, ſubſidio ire poterat, ueritus ne ſe abſente, ea quoq; munitio amitteretur. His igitur difficultatibus Angli aliquandiu preſſi, ad ultimū loco ſummouentur, qui facto repentè cuneo ad Talbotum in tertium propugnaculū ſe receperunt. Talbotus nulla facta mora, cum expedito exercitu aduerſus multitudinem contendit, qui nō mediocri terrore illato, & ſuos firmauit, ut ſe ex magno timore colligerent, & hoſtes cōpreſsit, adeò ut protinus ſe intra mœnia coniecerint. Cædes ab Anglo minor facta, quòd munitio minus firma fuerat, in qua primum erumpentiū impetū excepit. Haud ita multò pòſt Talbotus cōuocato conſilio, cauſas q̄ multas docet, quamob-

rem obſidionē ciuitatis diu oppreſſæ, & perinde quaſi ope diuina defenſæ, aut modis omnibus relinquendam, aut in aliud tempus reijciendam exiſtimet, cùm meliore omine id opus tentari licuerit, ut ne tempus teratur, quo hyeme iam confecta, ad bellum magis neceſſarium eatur. Probata nō tam libenter quàm neceſſariò generatim à cunctis ſententia, & dato profectionis ſigno, Magdunum pergunt. Diſceſſu Anglorum omnia repente apud Aurelianenſes lætitia & congratulatione plena ſunt, quòd tantum periculum uitaſſent: quare id beneficij Deo acceptū referētes, in plures dies ſupplicationibus decretis, orarūt ad cuncta diuorū templa, cōmunem uictoriam expoſcētes. Hinc profectò uideamus licet, illū aliquoties minus conſequi, qui plus nimio poſcit: equidem Angli uincere potuerunt, ſed exiſtimantes ſuæ dignitatis non eſſe admittere Aurelianenſiū deditionem aliter atque petebant factam, neglexere uictoriam, perinde quaſi in manu eſſet: uerùm tantum pòſt abfuit, ut Aureliani potiti ſint, ut eos neceſsitas ab incœpto auerterit. Franci autem ob pulſum hoſtem gloriantes, reliqui negotij gerendi facultatem nequaquam dimittendam ſtatuunt, qui continuò per omnem agrum Aurelianenſem percurrunt, oppida quæ hoſtis præſidijs tenebat, recuperandi cauſa, & primùm Gergeū petunt, paucisque pòſt diebus capiunt, amplius ducentis Anglis interfectis, & quadraginta captis: ex ſuis uerò militibus trecentos deſiderarunt.

At Talbotus, quem oſtendimus relicta Aurelianenſi obſidione, Magdunum ſe contuliſſe, poſtquam oppidum præſidio firmauit, Lauallum conceſſit, iuxtaque murum caſtra poſuit, ac perſpecto loci ſitu, ſuos cohortatus tanto impetu oppugnare cœpit, ut poſt tertium diem, quàm eò peruenerat, oppidum cum arce ceperit, at oppidanos quorum pertinaciam pœna afficiendam iudicabat, grauiter mulctauit. Franci poſt receptū Gergeum, omnibus copijs duce Puella, Magdunum proficiſcuntur, atque ſub mœnibus conſiſtunt. Qua re nuntiata, Talbotus & Ioannes Faſtolus cum inſtructo agmine ſuis protinus auxilio ire maturant. Quod ubi Arthurus Francorum equitum magiſter per ſpeculatores cognouit, haud mora, accita ad ſe Puella, & Ioanne Alenconij duce, cum omnibus copijs ad impediendū iter profectus, ad Pataium oppidum quò hoſtes uenturos eſſe iudicabat, caſtra fecit, atque equites pro caſtris inſtructos locauit, qui in uenientē hoſtem præcurrerent, prælioque inopinantem exciperēt. Angli dum cœptum iter faciunt, uiſo à longè hoſtium equitatu, inſidias ſibi cauendas rati conſiſtūt, peditesque ſuos uallum palis more ſuo circunducere iubēt: cæterum tanta celeritate equites Franci in eos delati ſunt, ut nullo ſui colligendi dato ſpatio, equeſtrem pugnam cōmittere coacti ſint. Hoc loco cùm eſſet amplius tris horas pugnatum, equitatus Anglicus multitudine preſſus, in fugam uertitur. Peditatus uerò omnibus ferè telis conſumptis, gladijs diſtrictis confertus pergit, & parte equitum adiutus, ad ſuos incolumes Magdunum peruenit. Angli in primo congreſſu circiter mille cecidere: captiuorum numerus centum, & in ijs Ioannes Talbotus. Ex Francis interficiuntur milites amplius ſexcenti. At ubi fama per Gallias peruaſit Talbotum eſſe captum, confeſtim omnium opinione res Anglicæ inferiores iudicantur, adeò ut multa oppida uno momento ad Francos defecerint. Nempe omnes generatim incenſi rapiebantur ad libertatem recuperandam, ſperabant tum demum optima, confidebant Deum uelle Rempublicam Fran-

cam, quæ iamiam exurgere uidebatur, ſaluam, quòd ſoleat precibus placatus afflictos ſubleuare.

Carolus de parta uictoria certior factus, iam tandem ſibi rem reſtitutam opinione certa mente cōcepit, qui ea animi præſtantia hactenus fuerat, ut rebus aduerſis preſſus, nunq̃ ſe deſeruerit, ita nunc Sarisberienſi comite ſublato, & Talboto capto, duobus excellentiſſimis aduerſariorum ducibus, eadem uirtute auctus maiora audere cœpit, atq; ita primùm omniū Rhemos petendos ſtatuit, ut ea potitus urbe, ibi more maiorum, & ſolita cærimonia conſecraretur, quò cunctis conſtaret ſe perinde ritè, ut iure, ſicut prædicabat, regem eſſe, ac appellari: itaq; cum ingenti exercitu, duce Puella, quam ut oraculum de rebus agundis conſulebat, iter per Campaniam faciens, Altiſiodorū contendit, quò ubi appropinquauit, legati ex ciuitate obuiam ueniūt, libenter ſe omnia facturos quæ uellet, pollicentur, ſi modò datis in aliquot dies inducijs, eius uoluntate liceret, officij gratia, prius cognoſcere, an ab Anglo ſubſidium eſſet expectandū nec ne. Carolus ne gratos in ſe ciuiū animos iniuria læderet, inducias dedit, & caſtris haud longè ab urbe cōmunitis, ac præſidio firmatis ne oppidani fidem fallerent, Trecas duxit. Hanc urbem quæ caput eſt Campaniæ, bis intra paucos dies obſidere aggreſſus eſt, quam demum per deditionem recepit, facta Anglis qui in præſidijs collocati erant, abeundi poteſtate. Itidem Cathalanenſes fecerūt: ibi propoſito præſidio, Matronam amnem tranſgreſſus, Rhemos armis adortus eſt, quos nullo ferè negotio recepit: etenim ciues quò Anglorum imperia grauius ferebant, hoc obſidionem minus tolerarunt: ſed ne proditionis crimine notarentur, Anglis qui loco præſidio erant, incolumitatem à Carolo impetrarūt. Carolus recepta urbe, more maiorum conſecratur, ad quem totius eius factionis legati principes ciuitatum protinus gratulatum conuenere, prædicantes intelligere ſe iam tandem aliquando Deum optimū maximum Franciæ labores miſeratum, reddidiſſe ſibi libertatem, quam à ſuis olim accepiſſent maioribus. Altiſiodorenſes quoque finitis per eos dies inducijs, & nullo ab Anglis miſſo ſubſidio, in eius poteſtatem uenere.

Bedfordienſis interea qui intentis oculis cunctas regni partes intuebatur, animaduertens famam capti Talboti rebus ſuis ſic nocere, ut aliquot ciuitates ab omni metu uacuæ nō dubitarint rebellionē facere, & complures in dies ſingulos ad defectionē ſpectare, periculo occurrendi cauſa, modis omnibus manum cum Carolo conſerendam ſtatuit, ut ipſe euētus uictoriæ, quam Deo iuuante ſuis promittebat, reliquos populos in officio & metu contineret: itaque Lutetia profectus in Carolum contendit, qui paulò ante à Rhemis diſceſſerat Dammartū, & in itinere aliquot occupatis ignobilibus oppidis, collocatoq; præſidio, eo loci manebat, ut Pariſios pecunia uel promiſſis ſolicitaret. Acceſſit Bedfordienſis, & caſtris loco natura edito poſitis, equites miſit, qui hoſtem ad certamen prouocarēt, irritarent, ferroq; & uerbis laceſſerent. Carolus tum quoq; ſibi dubitandum non putauit, quin productis copijs, prælio dimicaret, ſed cùm per ſpeculatores cognouiſſet Anglū & numero & uiribus parem eſſe, ſtatuit potius ſine periculo abſtinendum, quàm cum periculo prælium tentandum, ne curſum rerum ſuarum quæ iam proſperæ eſſe cœpiſſent, temeritate interrumperet interpellaretq;. Factæ ſunt igitur leues pugnæ tantūmodo inter equites in medio ſpatio, quod inter utraque caſtra intercedebat. Cæte-

rum Carolus cùm cerneret Anglorum ſtudium & alacritatem pugnandi, ſuſpicatus ne morando non cõmitteret, ut aut inuitus decertare cogeretur, aut magna cum infamia ſe caſtris continere, de media nocte caſtris ſublatis pedem referre cœpit. Qua re multo mane cõperta, Bedfordienſis ſuos ægrè retinuit, ne hoſtem inſequerẽtur, quod conſultò fecit, ut ne fortunam temerè tentaret: qui ita deſperans Francũ ad pugnam tum elici poſſe, Lutetiam reuertitur animo augendi exercitus, ut cùm in poſterũ facultas daretur, maioribus uiribus Carolum aggrederetur.

His temporibus Boëmi qui aliam ſectam habent, ac cæteri Chriſtiani, propterea quòd Rom. pontifici non parent, partim ſuæ hæreſeos tuendæ cauſa, partim, ut fit, odio in externos concitati cœpere finitimos uexare bello. Quod ubi notum factum eſt Martino quinto Rom. pontifici, ille primo quoq; tempore legatos in Germaniam miſit, qui pios principes aduerſus Boëmos, tanq; Chriſtianæ religionis hoſtes, ad arma concitarent: item Henricum diui Euſebij Cardinalem Vintonienſem epiſcopum legatum fecit, qui ad id bellum gerendum ex Anglia cum aliqua armatorũ manu proficiſceretur, cui ſimul iuſſit, ut religionis iuuandæ gratia, ſua autoritate, decimam ſacerdotiorũ imperaret ſacerdotibus. Henricus cõmunicatis põtificis mandatis cum ſenatu regio, & illo nihil quicq; huic rei præuertendum decernente, pecuniã pariter exegit, ac nõ mediocrem militũ numerũ confecit, quamuis nõ ſine patriæ incõmodo tot quotidie tributa conferrentur, totq; delectus haberentur, atq; ita rebus paratiſſimus per Germaniam iter propédiem ſuſcepturus iam ad littus peruenerat, milesq; naues conſcendere cœperat, cùm à Bedfordienſi literæ ad Glocestrenſem allatæ ſunt, quibus nouum militũ ſupplementũ petebat. Gloceſtrenſis magna affectus eſt ſolicitudine hoc nuntio, quòd neq; ullum paratũ haberet exercitũ, quem trans mare mitteret, neq; ſpatium eſſet in eo articulo temporis, quo cauſa belli gerendi in Boëmos, nouus habitus erat militũ delectus, ad cõtrahendas nouas copias, cùm præſertim res in celeritate poſita eſſe uideret, qui propterea neceſſariò nulla interpoſita dubitatione, Henricũ Vintonienſem magnopere rogauit, ut primũ cum exercitu, quẽ ducebat, ad Bedfordienſem ſe conferret, iuuaretq; ſuos in prælio, quod Bedfordienſis cum hoſte propédiem facturus erat, & inde eo confecto feliciter negotio, prout fore confidebat, in Boëmos pergeret. Henricus etſi permoleſtè ferebat ſuũ iter impediri, tamen ne ſuis deeſſet, tranſgreſſus Oceanũ, Lutetiã ad Bedfordienſem cõceſſit.

Interea Carolus factus ab equitibus quos in omnes partes ad cognoſcendos populorũ animos inſtigandosq; ad defectionem dimiſerat, certior, Compendienſes Bellouacosq; grato in ſe eſſe animo, ac maximè cupere ab Anglorum dominatione liberari, & propterea paratos eſſe ſibi uenienti aperire portas, ſi modò id ſine capitis periculo fieri liceret, cum expedito exercitu Compendium petijt. Qua re cognita, Bedfordienſis maioribus copijs quas Henricus duxerat, auctus, obuiam hoſti perrexit, ut tandem ad æquum certamen cum traheret, qui uix in Syluanectenſem agrum peruenerat, cùm Carolus ad montem Piliolum qui inter Compendium & Syluanectum eſt, iter auertit, ubi idoneum locum nactus copias collocauit, ſuos ex caſtris non facile ducturus. Hæc ad Bedfordienſem per ſpeculatores ſtatim deferuntur, qui actutum educto in aciem exercitu, propius hoſtem accedit, pugnæq; poteſtatem facit.

Franci

Franci monte Piliolo ſe cõtinent, & cum hoſte aliquot tumultuarijs tantũmodo ab equitibus pro caſtris, factis prælijs, nil amplius tentant. Conſiderabat enim Carolus quantũ in bello fortuna, hoc eſt, ſubitus atq; inopinatus rei etiã minimè accidentis euentus poſſet, cui detrimenta prius crebrò accepta pro diſciplina & documento erãt: item cùm per exploratores cognouiſſet multas ac amplas Galliæ ciuitates grauatè Anglorũ perferre imperium, ac paratas eſſe quamprimũ tentare rebellionẽ, ſperabat ſine certamine, ipſos Anglos modis omnibus tota Gallia breui tempore expulſum iri, & illud eſſe iudicabat, quãobrem Bedfordienſis ut uir prudens ac ſuorũ uulnerũ minus expers, de ſumma rei uno prælio decertare tantopere cuperet. Quibus rebus edoctus, in animum induxerat nullo loco, niſi quantũ neceſſitas cogeret, ſe fortunæ cõmittere, idq; in rem ſuã fore maximè iudicabat. Bedfordienſis qui Pariſios cum primis ſuſpectos habebat, quòd quicquid ciuitati imperatũ eſſet, ita illi facerent, ut inuitis imperatũ eſſe facilè appareret, nec multũ Burgundioni confidebat, cuius rei cauſa pòſt perappoſitè dicetur, ubi animaduerterit hoſtem conſultò certamen extrahere, Lutetiã reuertit. Tum Henricus Cardinalis legatus Romani pontificis ſumpto ſecum exercitu, quẽ ex Anglia antea traduxerat, poſt quintũ & quadrageſimũ diem, quàm in Galliã uenerat, iter ſuum in Boëmos proceſſit: quò ubi peruenit, cùm omnia flagrare bello reperiſſet, rem Chriſtianam pro uirili parte fortiter iuuare cœpit, mãſitq; in Boëmis aliquot per menſes, uſq; eò, dum cum alijs legatis reuocatus eſt à pontifice, miſſo cum maioribus copijs ad id bellũ Iuliano Cæſarino ſancti Angeli Cardinale. Ac ita Henricus poſt egregiam ſacro bello enauatam operam, domum incolumis redijt.

Carolus poſt Bedfordienſis diſceſſum, Compendiũ, Bellouacos, & Syluanectum, oppidanis ultrò in ſuam poteſtatẽ uenientibus recepit: qui licet ita fauente fortuna gauderet, nõ ſperabat tamen prius poſſe ſe Anglos patria exterminare, quàm eorũ & Burgundionis conſocietatẽ diſiunxiſſet, quod tandem aliquando uſu uenturũ confidebat: itaq; crebris nuntijs ipſi Burgundioni ſe primùm expurgatum uoluit, de eius patris interitu, atq; eum monitum, nihil eſſe alienius ab omni iuſtitia & pietate, aut quod minus deceat, quàm contra ciues, contra patriam facere, quàm uel ob priuatas iniurias, cum perpetuis hoſtibus conſentire: deinde de pacificatione agitare, offerre conditiones minimè negligendas, polliceri plura, quàm præſtare poſſet, tanto cœpit ſtudio, ut eius conſiliũ Bedfordienſi facilè nõ latuerit. Quocirca ille maioribus curis anxius, cùm uideret Anglicas res ualde infirmari, ſtatuit quodcũq; aduerſi incideret, primùm omniũ maximopere curandum, ut ſi loca omnia quæ Henricus rex eius frater in Gallijs recuperaſſet, nõ poſſent retineri, conſeruari, defendi, ſaltem Normania à maioribus perdiu poſſeſſa non amitteretur, perinde ac ipſe Henricus in extremo ſpiritu faciundum mandaſſet: quapropter dato imperio ciuitatis Lutetiæ Ludouico Lucembergenſi Morinorum epiſcopo, ac Franciæ cancellario, & præſidio non modico relicto, in Normaniam proficiſcitur, quò ubi peruenit, principes ciuitatum ſpeciatim ad ſe euocat, quibus primùm commemorat beneficia omni tempore à ſuis maioribus in Normanos collata, iura & leges redditas, ſimul antiquam Normanorum ducum ſtirpem, qua Angli reges orti eſſent: deinde ſingulos nominatim hortatur, ut animo pariter atq; uiribus uelint incumbere in negotium pacis ſeruandæ, fideiq; non fal-

lendæ, idꝗ ſi faciant, iam poſſe eos affirmat omnia præclara & magna ab Henrico ſuo rege meritò expectare. Dum hæc agit Bedfordienſis, fit certior nõnullos legum metuentes de oppidis, de agris demigrare: qua re permotus conuocat conſilium, ad idꝗ adhibet omniũ ordinum duces, quos rogat de populo Normanico in officio continendo, ſententias dicere. Cuncti partiendum exercitum in plures locos iudicant. Itaꝗ pars una ad oram maritimã tuendam Ricardo Eboracenſium duci datur, altera in oppidorũ præſidijs collocatur, tertia Rothomagum ducenda Edmundo Somerſetenſi duci attribuitur. Sic rebus conſtitutis, copijsꝗ diſtributis, Bedfordienſis Lutetiam redit.

Dum hæc apud Anglos in Normania geruntur, Carolus Fanum Dionyſij per proditionẽ occupat, præſidijsꝗ uincire maturat, ac ex in Ioannem Alenconij ducem, & Puellam præmittit, qui Lutetiam uſꝗ percurrant, ciuiũ animos ad defectionẽ tentandi cauſa, & ſi ex re eſſe uideant, urbem oppugnare aggrediantur. Illi agmine quadrato cum ſcutatis militibus proficiſcunt, urbiꝗ appropinquantes cum magna ſuorum cæde repelluntur ab Anglico præſidio. Quibus rebus auditis, Bedfordienſis celeriter ad urbẽ peruenit, collaudatisꝗ ciuibus gratias egit, quòd Dionyſianos ſecuti nõ eſſent. Tum Carolus quem ſpes fruſtrata eſt, aliam rem aggreditur: miſit enim Ambroſium Delorum Latiniacũ, quod eſt ad Matronam flumen ſitum, cui uenienti oppidum traditur. Haud multò pòſt Carolus eò diſceſſit, impoſuitꝗ præſidiũ, quòd loco per ſe munito plurimũ confidebat, qui in Andegauenſes iter habebat, cùm Angli ex altera parte Fanum Dionyſij armis adorti recuperarũt: tentarunt & Latiniacum recipere, ſed cùm Puella in præſidio eſſet, quæ acriter reſiſtebat, defenſum egregiè oppidum eſt. Per eos ipſos quoꝗ dies, aliquot Anglicanæ cohortes, quæ ſtatiua habebant, Rothomagi, duce Thoma Terello uiro ſtrenuo, per hoſtium agros populabundæ curſitantes, Claromontem oppidum, quod leui præſidio teneri audierãt, primo impetu capiunt: ſed quia locum cuſtodijs, propter ſuorum paucitatem, munire non poterant, primùm murorũ parte nudant, inde diripiunt, ac præda omnis generis refertæ redeunt, unde uenerant. Alia ex parte Burgundiones duce Ioanne Lucemburgenſi, cum bene magna Anglorum manu, Compendium petunt, uallocꝗ circundant. Sed neꝗ oppugnatione facilè capi poterat oppidum munitum, neque in obſidione uis magna ineſſe uidebatur, quia frumentum ſatis antea conuectum fuerat, attamen aut longo certamine expugnandi, aut ad deditionem cogendi ſpe adducti, ad mœnia ſubeunt, bifariam diuiſo exercitu, & dies ac noctes alij telis, tormentisꝗ, alij cuniculis ad muros actis, alij prælio propè continenti oppidanos uexant, in idꝗ potiſſimum incumbebant, ut deditio maturius fieret, cùm ſubitò Ioanna Puella Dei uates, uti uulgò appellabatur, at ſuæ omnino ſortis neſcia, ſubſidio uenit, ac in oppidum fortiter ſe recepit, ſed paulò pòſt cùm oppido egreſſa in hoſtes temerè erumperet, à Lucemburgenſi capitur, Rothomagũꝗ ad ducem Somerſeti mittitur.

Hæc Puella cùm ultra fœminæ uires, ſineꝗ ulla ferè peritia militaris diſciplinæ, quam nunꝗ didicerat, multa facinora, & illa quidem egregia faceret, apud uulgus in ſuſpitionẽ uenit, ut diceretur magicis artibus ea omnia agere: quamobrem in ueneficij crimen uocata, primò iubente duce Somerſetenſi, diligenter examinata eſt, an bene ſentiret de religione Christiana: deinde quia

uirili

uirili uſa erat ueſtitu,& omnino uenefica habebatur,ſeuerè damnatur,atq; cõburitur. Sed Puella infelix priuſquã ea pœna affecta ſit, memor humanitatis, quæ unicuiq; innata eſt,ſimulauit ſe grauidam eſſe, quò aut hoſtes miſericordia frangeret,aut faceret, ut mitius ſupplicium ſtatuerent. Verùm poſtquam ob eam cauſam,nouem menſes eſt ſeruata ad partum,& res uana apparuit, nihilominus crematur. Viſa eſt ea profectò ſententia in Puellam lata longè poſt homines natos duriſſima,quæ neq; molliri,neq; mitigari tempore potuit. Sanè fœmina pro patria ad uirilia decora excitata,digna fauore uidebatur, cùm præſertim permulta extarent parcendi exempla, & illud potiſſimũ à Porſena Hetruſcorum rege editum: is enim compoſita cum Romanis pace, cùm obſides accepiſſet,& in ijs Clœliam uirginem, & illa dux agminis aliarũ uirginũ, fruſtrata cuſtodes inter tela hoſtium Tyberim tranaſſet, ad ſuosq; confugiſſet,ac inde ex fœdere reſtituta fuiſſet,non affecit uirginem pœna,ſed collaudatam & parte obſidum donauit,& domũ remiſit. Ad rem redeo. Hunc exitum Ioanna Puella habuit, magicis, uti uulgi opinio ferebat, artibus quàm bello gerendo aptior. Franci tamen illam etiam nunc ad pellendum patria hoſtem ex cœlo dimiſſam ferunt, quippe quam uirginem interijſſe prædicant. Poſt Puellæ caſum, Franci nõ ſe deſeruerũt, qui hoſtes cùm aſſiduis ex oppido eruptionibus, tum in campo ſæpius pugnando, tot incõmodis affecerunt, ut illi deſperata expugnatione,ſua ſponte receſſerint.

Res Anglicæ per hunc modum in dies magis magisq; in terra Gallia infirmiores erant,quod uariè afficiebat principes,quorum pars occupatis ægritudine animis,horum temporum malum præ illo, quod impendère proſpiciebat, leue admodum ducebat:pars quod acciderat, grauiſſimum exiſtimabat, quia uidebat hoſtis uires per id auctas,& ſuas plurimũ debilitatas : ac ita tacitis incenſus curis,pro ſe quiſque animo uerſabat, ecquid remedij ad res propè affectas adhiberi poſſet,cùm ad extremum omnibus uiſum eſt,in rem præſentem maximè eſſe,ut Henricus rex cum nouo exercitu, primo quoq; tempore Gallias peteret,partim ſuos confirmandi,partim Francorũ animos, aut metu,aut gratia,quam puer id ætatis plurimam præ ſe ferebat,in officio continendi cauſa. Quocirca conſcriptis copijs, quæ ſatis uiderentur ad iter faciendum, & pecunia in ſumptus neceſſarios eroganda ex tributo cùm ſacerdotibus tum reliquo populo indicto, confecta, Henricus duce Henrico Cardinale,ex Anglia profectus,primùm Rothomagum, inde Lutetiam uenit. Fit illi obuiam tota ciuitas,adoleſcentemq; optimæ indolis fauſtis plauſibus regẽ ſalutat, etſi permulti fortaſſe erant, qui id officij ſimulatè præſtarent, attamen dies ille cunctis æquè lætè concelebratus, populusq; pro concione collaudatus, pecunia, frumento,uino donatur. Bedfordienſis poſt hæc conuocato principum conuentu,ſic locutus fertur:Ecce principes humanarum rerum ſucceſſus, Henricus quintus cùm iure,tum ex fœdere rex ueſter futurus erat,ſed ante fermè ætatis maturitatẽ uita priuatus, reliquit filium qui ſuccederet, ac auitum regnũ poſſideret. Is apud nós eſt,eaq; de cauſa,in præſentia huc acceſſit, ut more maiorum coronaretur,ſuumq; Francũ populũ cognoſceret, ab eoq; unà cognoſceretur,qui unus omnium ex ueteri inſtituto,ſolet regem ſuum loco Dei, ut ita dicam, habere, & colere, ac fideliter & uigilanter dicto eius eſſe audiens . Et quãuis ſint,qui Carolum ſequantur,id tamen errore,nõ perfidia fieri conſtat:

quare qui ad officium redierint, ſine fraude erunt. Igitur tantùm ſupereſt, ut uos ueſtra fide, quemadmodum hactenus nauiter feciſtis, uelitis deinceps dare operam, ut populus in officio permaneat, quo ſanè beneficio tantùm de ueſtro rege bene merebimini, ut omnia ab eo ampla expectare potueritis, cuius animum erga uos fore gratum, ex ueſtra tantùm conſcientia metiamini, licet. Dimiſſo conuentu, Henricus decimum agens ætatis annum, in æde deiparæ uirginis ſolita cærimonia ab Henrico cardinale coronat̃. Facta re diuina, principes Franci in Henrici uerba iurant, dein per præconem edicitur, omnes ſine noxa fore, qui intra certum diem, in Henrici ditionem redierint. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXXXII.

Dum hæc Lutetiæ aguntur, Meledunū, Corbolium, cum nōnullis alijs locis, partim proditione, partim ui à Carolo recipiūtur. Sed alibi alio euentu res geſtæ ſunt. Erat bene magnū Francorū præſidium apud Bellouacos, hos Thomas comes Harundellius ſperās ad pugnam elici poſſe, poſitis procul caſtris, loco idoneo & occulto, prope ipſam urbem pedites equiteſq; ſimul collocat, deinde aliquot equites leuis armaturæ præmittit, qui hoſtes ad eruptionē laceſſant. Illi quod mandatū erat, ſedulò facientes, uſq; ad portas progreſsi, ubi Francos ad inſequendū paratos conſpiciunt, ſimulantes fugam, in inſidias ducunt, ſe temerè ſequentes. Franci in inſidias intrantes, paſſim occiduntur, unà cum oppidanis, qui ſimul in hoſtem cōcurrerant. Nonnulli cognito ex fremitu equorū dolo, in urbem ad ſuos ſe ægrè receperūt, reliqui interiere. Non ponitur, quod ſciam, ab aliquo autore occiſorum numerus, qui omnino non mediocris fuiſſe creditur. Item Ricardus comes Varuicenſis apud Gorneum, eodem tempore cum hoſte pari fortuna congreſſus complures interfecit, ac ſexaginta equites cepit. Similem fortunæ uim Rhenatus dux Barri, qui Carolum opibus maximè iuuabat, per eos illos dies paſſus eſt; Rhenatus enim qui ueteres inimicitias cum Antonio Vallimontis comite habebat, contracto magno exercitu, Vallimontem oppidum oppreſſum contendit, quem ubi comes appropinquare audiuit, ne ab hoſte intercluderetur, relictis militibus quos ſecum habebat, præſidio oppidanis, ad Bedfordienſem & Burgundionem quorum partes ſequebatur, rogatum auxilium aduolauit, & eo impetrato, ipſe & Antonius Tolongonius præfectus Burgundionum cum ualida armatorum manu, ſuis quos hoſtis aſperè premebat, protinus ſubſidio uenerunt. Quod ubi Rhenatus cognouit, ueritus ſi hoſtes appropinquarent muris, idq; oppidani ſentirent, ut uno tempore, & ex oppido eruptio fieret, & à tergo à comite inuaderetur, relicta obſidione, ſuos in uenientes hoſtes conuertit, impreſsionemq; facere iubet. Pugnatur aliquantiſper inter equites, qui primi impetum exceperunt, donec peditatus acceſſit, qui tanto impetu in certamen uenit, ut Franci non modò ſuſtinere non potuerint, ſed confeſtim in fugam uerſi ſint. Capitur Rhenatus, cum ducentis militibus. Occiſa ſunt tria circiter millia. Non minor per idem temporis occaſio bene gerendæ rei alia in parte Anglis oblata eſt, ſi eam imprudenter non omiſiſſent: Robertus enim Vuyllugby & Matthæus Gothus homo Vuallus, uir audax, Fani Selerini arcem natura loci munitam obſident, inſtantq; per uim capere, contrà præſidium quod intus erat, ſtrenuè locum tuebatur. Quo cognito à Carolo, celeriter Ambroſiū Delorum cum nonnullis alijs ducibus, ſuis ſubſidio miſit. Ille quia præfectus arcis erat,

tis erat, & à præſidio quod ipſe ibi collocarat, defendebatur, cupidus ſubueniendi ſuis, prior iter facere cœpit, ſed mox ueritus ne non circumuenirẽt, conſtitit ad Bellimontem, expectaturus dum eò reliqui duces cum ſuis copijs peruenirent, quò inde omnes ſimul in hoſtes irent. Dum ad eum locum conueniunt Franci, interim Angli qui in obſidione arcis erant, id quod hoſtis agebat, per ſpeculatores edocti, occurrendum ſtatuũt, anteq́; alteri ad alteros perueniant. Itaque bona pars de media nocte ſine ullo tumultu egreſſa, caſtra hoſtium adeò neglecta reperit, ut mille circiter hominũ prius in uallum intrauerit, quàm quiſquã penè ſentiret: ſed cædes in ipſo uallo facta excitauit hoſtes, quos inopinantes tantus terror pauorq́; repentè occupauit, ut nemo aut arma capere, aut caſtris pellere hoſtem ſatis conaretur. At ubi illuxit, Angli prædæ ſtudentes hoſtem atq; huc atq; illuc fugientem non perſequuntur, ſed contenti tanta præda, eam dum abducere conãtur, ecce accidit, ut ex improuiſo Franci qui in itinere erant, exaudito clamore pugnantium, ſeſe concitantes ſuperuenerint, atq; hoſtem præda præpeditum magno inuaſerint animo. Accurrũt etiam reliqui Franci ex fuga reuerſi ad ſuos: committitur utrinque atrox prælium, diuq; æquo Marte certatur, ſed ad ultimum ſuperante multitudine, Angli pedem retulerunt. Eorum nõnulli capti, & in ijs fuit Matthæus Gogthus. Ex Francis multi cecidere, ſed complures capti, quorum in numero Ambroſius Delorus fuit. Robertus obſidionem poſtea reliquit. Adeò imperatori uictoria curanda, præterea nihil, quæ ita difficilis quæſitu, ita fugax eſt, ut qui eam putat in manu eſſe, antequam teneat, falli ſemper ac damnum incurrere poſſit, aut qui eam habet, niſi retinendam curet, cum incõmodo facilè amittat. Angli dum quaſi uictores prædæ ſtuduerũt, partam uictoriam perdiderunt.

Dum autem ita Angli Franciq́; de potentatu, de principatu, de uita deniq; certant, in terra Gallia per bellorum licentiam, mortalium omnium facultates rapiuntur, theſauri ſacri ſpoliantur, homines paſsim occiduntur, aut conuulnerantur, cruciatu & ſupplicio afficiuntur, matronæ conſtuprantur, uirginum raptus fiunt ex complexu parentum, quotidie oppida capiuntur, quotidie diripiuntur, atq; oppidanorum opes aliò exportantur, ædificia, uiciq; incenduntur, ac nulla deniq; crudelitas in miſeros Francos non exercetur, mitto ſexcenta alia calamitatum genera, quibus pariter premebantur. Ad hoc accedebat, quòd res interea ubiuis gentium publica ſine legibus, quæ inter arma ſilent quãmaximè, ſine iure, ſine iudicijs, iacere cogebatur. Nec Anglia eiuſmodi iniuriarum expers erat, quæ in ſingulos dies ſuorum funera, cædes, uulnera, ac tributis aſſiduis opes ſuas diminui uidebat, ita ut cõmunia propè mala eſſent, ploratibusq; utriuſque gentis, totus Occidens ſonaret, ac fama triſtitiæ pleniſſima in omnes orbis partes peruaderet. Quapropter non erat, qui non miraretur, quomodo hi duo populi ad patiendum ſatis eſſent, ac maximè miſereretur: & cum primis id faciebat Eugenius quartus Romanus pontifex, qui cupidus ineũdæ rationis, qua importuniſſimi belli finis fieret, Nicolaum Cardinalem ſanctæ Crucis in Gallias miſit ad conciliandam pacem inter reges. Is ubi eò peruenit, ad Carolum primùm adit, eiq; exponit mandata pontificis, inde eadem Bedfordienſi, hortatur pacem, demonſtrat, declarat, argumentatur eam ſemper honeſtiorem eſſe, quàm bellum, in Chriſtianis principibus, qui ſuorum commodis ſeruire, qui iuſtitiam ſeruare, qui ſe ratione re-

gere,qui remittere ſemper aliquid de ira,de iniuria deberent,quæ per bella fieri non liceret.Iſta in animos principum inducere conanti legato,uterq; reſpondit ſe paratū ad omnia deſcendere: atqui cùm res cœpta eſt agi,tantum abſuit, ut honeſtis conditionibus eſſent contenti, ut etiam magis atq; magis in pertinacia permanerent.Id Cardinalis animaduertens,deſperata pace,ut ne fruſtra tantum laboris ſubijſſe diceretur, inducias ſex annorum confecit, quas ut ægrè ambo principes rogatu Cardinalis conceſſerunt, ita poſt eius diſceſſum ſubitò fregerunt.Non nemo ex recentioribus autoribus tradit Francos priores illas uiolaſſe, qui paſsim Anglorū Burgundionumq; amicos mulctarint. Quo factum eſt,ut irritatis utrinq; animis,acrius ſolito ad arma itum ſit. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCXXXIII.

Cæterū ad Henricū regem reuertamur. Henricus poſt aliquot dies, quàm eſt Lutetiæ coronatus,Rothomagum conceſſit,ubi dum moratur,Henricus Cardinalis in Angliam reuocatur,ad ſedandum tumultum per quoſdam perditiſſimos factum,qui ſpecie perfundendi hominum animos noua religione, quietem regni turbandam ſtatuentes coniurarunt.Sed Gulielmo Mandeuilenſi eius maleficij autore capto, ac pœna affecto, cæteri mortem deprecantes confeſtim ad ſanitatem rediere. Cardinalis cum Gloceſtrenſi de tranſmarinarum rerum ſtatu communicat, idq; quod rebatur, docet ſe ſuſpicari inducias per Francos breui uiolatum iri,& propterea præſtare,ut ſupplementum militum cum pecunia ad uſum belli neceſſaria pararetur. Quibus rebus cognitis, Gloceſtrenſis concilium conuocat, de cuius decreto delectus habetur, pecuniaq; imperatur.Dum hæc aguntur,Iacobus rex Scotiæ ad Gloceſtrenſem de pace legatos miſit.Gloceſtrenſis quia rex aberat, de ea re ad concilium retulit. Poſt longam diſputationē pax conceditur, quòd ſpes eſſet longæ concordiæ, ex eo,quòd Iacobus domeſticis laboraret ſeditionibus, & inter ipſum Anglū & Francum, ſex annorū induciæ intercederent. Dimiſſo concilio,Cardinalis cum copijs coactis,&bene magna pecuniæ ſumma cōfecta,Rothomagū ad regem reuertit. Acceſſit etiā illuc Bedfordienſis ex Pariſijs,de rationibus rerū gerendarum agendi cauſa. Hîc rem omnem ad conſilium deferunt, magnaq; inter eos exiſtit diſputatio: aliqui ſuſpicabantur Francos haudquaquā in conditione atq; pacto manſuros, cùm ſatis conſtaret illis ferè omnibus magnum inuſtum eſſe dolorē,quòd Normania,Lutetia,ac tot egregia oppida ſub Anglicum imperium redacta eſſent, & propterea perſuadere nitebantur, ut nihil de bello remitteretur,ne uiolatis repentè inducijs,cogerentur in ſummo periculo,de ſummis rebus ſubitum conſiliū capere imparati,cùm à militibus,tum à pecunia.Contra ea nonnulli affirmabant, non poſſe continuari bellum tam longo ſpatio induciarum, ſine illarum uiolatione, cùm perdifficile eſſet, militis manum à maleficio abſtineri,qui quotidie ob metum hoſtis,in armis eſſet, & ideo ſibi uideri firmatis præſidio locis magis opportunis, debere militem domum mitti,donec induciæ manerent. Hac in utranq; partem habita diſputatione,priorem ſententiam Bedfordienſis,Somerſetenſis,& Eboracenſis duces ſecuti, quod ad bellum opus eſſet parandum, militi ſtipendium dandum, & ad omnem caſum,maiorem exercitum conflandum deliberant.

Tali capto conſilio,Henricus rex Caletum primùm,ac inde in Angliam reuertit.Bedfordienſis comitatus regem uſq; Caletum, illic aliquot dies eſt moratus,

ratus, cùm interim nonnulli milites priſtinæ licentiæ militaris memores cœperint paſſim rapinas facere. Quod poſtquã ille cognouit, hanc paruulam puniendi cauſam nactus, eius maleficij autores comprehendendos, ac ſupplicio mactandos curauit, quò deterreret alios, ut ab alieno facilius manus abſtinerent. Atq; ita Bedfordienſis oppidum facinoroſis hominibus purgatum nouis præſidijs firmauit, qui Lutetiam iter habebat, cùm aliud interim negotiũ uenit in mentem: etenim paucis antè menſibus amiſerat Annam uxorem Burgundionis ſororem, cuius mors effecit, ut facilius Burgundionis animus ab Anglorũ amicitia ſit poſtea alienatus, qui, ut ſuprà diximus, alijs etiam de cauſis, ad id ſolicitatus fuerat: quare ſtatuit in matrimonium ducere Iacobam filiam Petri Lucemburgenſis comitis diui Pauli uiri illuſtris, ut ob eam nouã affinitatem, uetus hoſpitium quod ſibi cum illa nobili familia intercedere gaudebat, arctiore beneuolentiæ uinculo firmaret: itaq; Caleto profectus iter Morinum uerſus, ubi comitis erat ſedes, contulit, quem ipſe comes multa congratulatione accepit, & id quod petebat, filiam Iacobam ei locauit. Ita Bedfordienſis ſui optati compos, poſt factas ſplendidiſſimè nuptias, cum uxore Lutetiã uenit. Tulit iniquo animo id factum Burgundio, qui cùm in animo haberet Caroli fidem ſequi, dolebat Anglum auctum eſſe affinitate Lucemburgenſis familiæ ueteris ac præpotẽtis, quæ ei maximo ubiq; uſui eſſe poſſet. Per idem tempus, Ioannes Talbotus, quem ſuprà oſtendimus ad Pataium oppidum, à Francis captum fuiſſe, ſoluto grandi auri pondere, ac reſtituto in libertatem Ambroſio Deloro paucis antè menſibus capto, miſſus factus ab hoſte in Angliam reuertitur.

Dum alia alibi fiunt, Franci milites cùm ſtipendio carerent, & inter eos bene magna eſſet hominum multitudo, quos ſpes prædandi, ſtudiumq; bellandi ab agricultura, & quotidiano labore reuocarat, cœperunt primò furtim modò Anglos, modò Burgundiones, ut occaſio offerebat, capere, eosq; pro facultatibus mulctare, & quamuis per inducias minimè licitum eſſet, idem tamen palàm deinde facere haud ueriti. Qua iniuria Angli affecti, arma poſt ſextum menſem, quàm induciæ factæ erant, rurſus capere cogũtur. Atq; ad hunc modum bellum renouatum eſt, quod bellum iam confectum, uel ad longius tempus excluſum populi paſſim arbitrabantur, & concupiebant. Atqui Franci induciarum ruptores nihil cunctati ad arma concurrunt, ac Fanum Valerij oppidum in Normaniæ finibus ad oſtium Sommæ ſitum capiũt. Altera eorum manus Ambroſio Deloro duce, excurſiones in agrum Cadomenſem, eodem illo momento facit. Contrà Angli duce Bedfordienſi, Latiniacum oppidum ad Matronam, quemadmodum ſuprà diximus, poſitum, paruũ quidem, ſed operibus munitionibusq; altè ſeptum, magnis uiribus oppugnãt, quod quia primo impetu expugnare nõ poſſunt, munimentis caſtra firmant, occupatoq; ponte, tutandi cauſa, caſtellum ſuperimponunt, ac undique tormentis uerberant. Contrà oppidani utiliter ſe defendunt, & interdum duce Ioanne Notho Aurelianenſi, qui loco præerat, erumpunt, non ſine ſua tamen cæde. Ibi per aliquot dies ita certando, ſtatiua habita, cùm re longè maioris momenti urgente, Bedfordienſis aliò reuocatur, qui omiſſa obſidione, Lutetiam redijt, ne per ſuam abſentiam, ciuibus qui malè ſanis erant mentibus, tentandi aliquid in ſe facultas interea daretur: quò ubi peruenit, nulla facta mora, Petrũ Lucembur

genſem ſocerum comitem diui Pauli,& Robertum Vuyllugby cum parte copiarum, ad recuperandum Fanum Valerij miſit. Ii cùm omniū animi ad ulciſcendum arderent, celeriter profecti, oppidum circumſident, & oppugnare acriter aggrediuntur. Franci qui intus erant, poſtquam aliquot dies reſiſtendo conſumpſerūt, deſperato ad extremū ſubſidio, paciſcuntur incolumitatē cum hoſte, atq; oppidum dedunt. Exin Lucemburgenſis & Vuyllugby præſidio eo loci collocato, ad Bedfordienſem eius belli uictores rediere, quòd in oppido, ſiue ob grauitatem cœli, ſiue ob cibaria diu ſeruata minus ſalubria, quibus miles ueſcebatur, cœpit peſtilentia ſæuire, ut (credo) infelix oppidum poſt tot acceptas clades, quales iam bis ab obſidentibus Francis primū, ab Anglis deinde paſſum erat, etiam mortifero tentaretur morbo. Item Franci paulò antè Burgundionū quoq; fines uexarant, aliquot oppidis & arcibus aut captis, aut ſolo æquatis. Hæc loca dum Burgundiones recipere nituntur, Bedfordienſis Vuyllugby & Thomam Terellum cum aliquot cohortibus, amicis prope rē auxilio mittit. Illi citò profecti, ubi in Laudunenſem agrum peruenere, fortè obuiam habuerūt magnam hoſtium manum, & cum ea congreſſi ſubitò fuderunt, interfectis centum & ſexaginta militibus, ac captis aliquot, quos poſtea necarūt. Angli poſt hæc, incœpto itinere euntes ſe cum Burgundionibus coniungunt, qui ita iunctis armis, breui loca omnia recepere.

Interim Talbotus habito in Anglia militū delectu, magnum armatorū numerum in Gallias tranſportauit, Rothomagumq; uenit, ubi poſtquam militē refecerat, Lutetiam ad Bedfordienſem profectus eſt, cuius aduentus mirum dictu eſt, quantū ſpei ſuis, quantumq; metus hoſtibus attulerit: optimus porrò dux belli habebatur, & eius rectè cognita bellando uirtus meritò Francis formidoloſa, ſuis uerò plena fiduciæ erat. Talbotus ſimulatq; de rebus agendis, à Bedfordienſi ſatis edoctus eſt, cum expedito exercitu Bellimontem oppidum oppugnatū contendit, quod puncto temporis expugnat, uicinas ſimiliter arces pari ſucceſſu in poteſtatē redigit. Inter hæc comes Harundellius obſidebat arcem Fani Selerini, qua poſt tertiū menſem, quàm oppugnare cœperat, potitur, interfecto præſidio, quod intus erat. Exin Sillum oppidum munitiſſimū petit, atq; obſidet. Oppidani ob recentem ſtragem ad Fanum Selerini factam, territi, datis ſubitò obſidibus, promiſerunt intra trigeſimū diem ſe oppidum dedituros, niſi ſibi à Carolo ſubueniretur, atq; ſtatim certos homines ad Carolum miſerunt. Carolus de ea re certior factus, Arthurum cum aliquot ordinū ducibus, Sillenſibus cōfeſtim ſubſidio miſit. Poſtquā illi in conſpectu fuerūt, Harundellius obſides oppidanis reſtituit, & Francis poteſtatē pugnæ fecit, loco haud longè à caſtris, ad id idoneo, quem ſub aduentum hoſtis elegerat. Arthurus etſi dimicare optabat, tamē cùm uideret Anglum locum tenere, qui ſuæ multitudini minimè cōmodus foret, noluit aduerſus prodire, ſed nocte inſequenti oppidanis cōmeatu ac præſidio mediocriter adiutis, unde uenerat, abijt. Poſt hoſtis diſceſſum, Harundellius oppidū expugnauit, ac in Normaniā diſceſſit, populatis quaquauerſum, qua iter fecerat, agris, atq; nōnullis Cenomanorū Andegauenſiumq; caſtellis in poteſtatē redactis. Eò etiā rediere Vuyllugby, & Terellus ex Burgundia uictores, uti ſuprà memorauimus, qui in itinere Loucrium oppidum munitiſſimum occuparunt, militumq; cuſtodia firmarunt.

His

His temporibus ingens agreſtium Normanorũ, qui Oceanum attingunt, manus, ſiue à Francis ſolicitata, ſiue mutationis rerũ cupida, quod uulgus plurimũ auet, paſſim arma ſumit, deiectisq; per uim præſidijs, loca aliquot occupat, ac ſolum Anglũ perſequendũ ubiq; uociferat. Hinc nimirũ cognoſcere licet, prius Aethiopem poſſe mutare pellem, uti dicitur, quàm qui terrã incolũt Galliam, ualde multũ diligere Anglos. Quippe Normanus diu paruit Anglo bene acceptus, qui nunc oblitus officij, nõ oblitus odij, non dubitauit uenire contra ſuos principes. Ea turba ita concitata, Cadomũ uerſus iter tendit, ut eo loci aucto armatorũ numero, de ſumma rei conſiliũ capiat. Interim Somerſetenſis & Eboracenſis duces audito agreſtium tumultu, ac de eorũ itinere certiores facti, nulla interpoſita mora, Harundelliũ comitem & Vuyllugby cum ſex millibus ſagittariorũ, ac mille trecẽtis equitibus leuis armaturæ immittũt, qui eos omnibus modis remorẽt atq; impediant, ut ne egrediantur, progrediantúrue. Harũdellius itinere diuerſo profectus, Vuyllugby cum parte equitum ac duobus millibus ſagittariorũ præmittit, qui uſpiam prope uiam, inſidias uenienti multitudini ponat. Ille ut imperatũ erat faciens, in inſidijs ſe locat, atq; per nuntios docet Harundelliũ de loco inſidiarũ, quò intelligat, quando inuadendi ſignum ſit dandum. Quo cognito, Harundellius à tergo antecedentem multitudinem ſequitur, quaſi ceruorũ agmen in retia urgens, qui ubi ignauam turbam loco inſidiarũ appropinquare cõſpexit, edito repentè ſigno, Vuyllugby antè coortus, & pòſt ipſe eam uno momento adoritur, quæ ſubito caſu territa manus tendere, & proiectis armis mortẽ deprecari cœpit. Quibus precibus motus Harundellius, militem à cæde ſubitò reuocauit, comprehenſisq; ſpeciatim illis, quorũ operatione plebem concitatã exiſtimabat, reliquos domũ dimiſit incolumes. Fuerũt tamen prius mille homines interfecti illo primo impetu, quàm miles ad ſigna reduci potuiſſet. Ita ſedato tumultu, & frenis ſubitò tãto furori iniectis, quæſtio acerbè habita, & omnes in quibus culpa erat, damnati necatiq; ſunt. Franci interim duce Petro Rupifortenſi, Dieppam & quædam alia oppida minus cõmunita de hoſte capiũt. At Harundellius poſt tot egregia facinora, aliud nõ multò pòſt tentauit, quod eius ultimum extitit opus. Erat Gerberoia arx in Bellouacis loco munito poſita, ſed ſiue humana ui, ſiue temporis uetuſtate penè tota cõplanata. Hanc quia locus peropportunus ad arcendos repentinos hoſtiũ incurſus erat, Carolus Stephano Hyro negotiũ reficiendi dat. Hyrus magno munitus militũ numero, ad locum proficiſcitur, parataq; materia, atq; adhibita fabrorũ diligentia, arcem impigrè extruendam curat. Quod ubi Harundellius cognouit, cõtinuò ex Normania in Bellouacos operis interpellandi cauſa, cum modica admodũ armatorum manu cõtendit. Franci repentino hoſtiũ aduentu permoti, locum fabris dant, ac arma corripiũt, ſeq; foras eijciũt. Fit eorũ ingens in uenietes impetus, quẽ illi pauliſper ſuſtinent: ſed cùm Harundellius graui uulnere accepto, ex equo cecidiſſet, tum facto cuneo, paulatimq; omiſſo certamine, pedem neceſſariò retulerũt. Harundellius uerò ita ſaucius, paulò pòſt moritur, uir ſingulari uirtute, cõſtantia, grauitate præditus, cuius interitus in tantis rerũ fluctibus, maximè ſuorũ animos perturbauit. Franci poſt diſceſſum hoſtis, inchoatũ opus perficiũt. Incidit Thomæ comitis Harundellij mors in eum annũ, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXXXIIII, & cùm regnare cœpit Henricus, XII.

Ipſo illo anno Fanum Dionyſij bis eſt captum, ſemel à Franco per proditionem, & rurſus ab Anglo per deditionẽ. Item Corbolium, Vicennas, & Meulanum Francus in poteſtatem redegit: adeò enim oppida maiore ex parte muris nudata habebantur prædæ, ut oppidani qui nihil fide præſtare poterant, primis ſemper oppugnatoribus quoties per præſidia licebat, ſe dederent, ut ne extrema omnia paterentur. Quo fiebat, ut nil Gallia perturbatius, nil ſpoliatius, nil egentius eſſet. Sed neq; cum milite melius agebatur, qui tametſi gaudebat præda, interim tamẽ trucidabatur paſſim, dum uterq; rex ciuitates ſuæ factionis principes, in fide retinere modis omnibus ſtuderet. Igitur iam cædiũ ſatietas utrunq; populũ ceperat, iamq; tot damna utrinq; illata erant, ut quiſq; generatim ſe oppreſſum, laceratũ, perditum ingemiſceret, doloreq; ſummo angeretur, diſrumperetur, cruciaretur, ac per id animi quãuis obſtinatiſſimi ad pacem inclinarẽtur. Simul urgebat ad hoc rerum omniũ inopia: paſſim enim agri deuaſtati, inculti manebant, cùm præſertim homines pro uita tuenda, nõ arua colere, ſed bello ſeruire neceſſariò cogerentur. Ita tot urgentibus malis, neuter à pace abhorrebat, ſed alter ab altero eam aut petere, uel admittere turpe putabat. Quare neceſſe fuit, ut Eugenius pontifex tantæ compoſitionis autor arbiterq; eſſet, qui tandem extorqueret ſua autoritate, conſilio, hortatione, arma de manibus tam inuictiſſimorũ imperatorũ, aliorũq; belligeratorũ, qui nunq; receptui ſignum dare, nunq; reuocationẽ à bello audire uellent: qui in bonam ſpem pacificationis in primis adducebatur, quòd fama eſſet Philippum Burgundiæ ducem iam ſui facti pœnitere. Is etenim à principio cupidus cùm paternæ cædis uindicandæ, tum retinendi imperij dignitatiſq;, Anglum omni obſequio complexus eſt, cogitans nec ſibi iuncto cum ipſo Anglo fore neceſſe, peccare in Rempublicam, quam ſuo iure & arbitratu tũc regebat, nec cùm Anglo conſentienti de ſtatu dignitatis recedendum eſſe: at cùm ſecus ac putarat, poſtea contigiſſet, quòd Anglus iure hæreditario, iam imperio uti, ac omnia iudicia, leges, paces, bella penes ſe eſſe uoluiſſet, & id paulò antè cognitum fuiſſet, cùm de deditione Aurelianenſium ageretur, quam negatum eſt eius nomine fieri, poſtremò decreuit redire in uiam, de qua aberraſſet, & ſtare, & ſentire cum ſuis, cum primùm ſpecie aliqua honeſtatis liceret, ut ne ſe nouis ſceleribus obligare, néue ea in Anglicum populum concipere diceretur.

Eugenius proinde Rom. pontifex certior factus de eiuſmodi hominũ mentium motibus, quaſi pro certo habens pacem conuenturã, primo quoq; tempore Nicolaum Cardinalem rurſus in Gallias miſit, qui ubi eò peruenit, conuentum ad Atrebatiũ urbem indixit, quò cõuenere Henrici regis legati, Henricus Vintoniẽſis Cardinalis, Henricus Eboracẽſis antiſtes, Gulielmus Suthfolchiæ, & Ioãnes Huntyngtonæ comites eius legationis principes. Item Franci legati Rhemorũ archiepiſcopus, dux Borbonienſis, Arthurus comes Richemondiæ, ac honeſti equites nonnulli. Burgundio etiam ſuos miſit, Leodienſem, Cameracenſem, & Atrebatenſem epiſcopos, cum pleriſq; heroibus uiris honoratis. In hoc frequenti conuentu, poſt longam diſputationem, Nicolaus Cardinalis homo ſpectatus in iudicandis rebus, fit omnium cõſenſu, rei diſceptator: is rurſus ſingulos ſententiã rogauit, quò ſecũdum iuſtitiam iudicaret. Petebant Angli, ut Carolus declararetur Henrici beneficiarius, contrà Franci alterius factionis Carolo imperium liberum, nõ precarium eſſe uolebant. Ni-

colaus

colaus his auditis, nihil de poſſeſſione tunc decernendum iudicans, leges fœderis in publico propoſuit, quas pro præſenti rerum ſtatu, utrinq; dandas & accipiendas iure cenſebat. Has tamen uterq; reſpuit. Atq; ita negotio infecto, à cõuentu diſceſſum eſt. Ea res fecit, ut Burgũdiones & Franci cœperint mox ad pactiones uenire, inter ſeq; de concordia agitare, quam multis de cauſis, ut ſuprà planum fecimus, ipſe Philippus Burgundio diu antea optarat. Conuenit itaq; pax eiuſmodi conditionibus, ut Carolus Burgundioni præter nõnulla loca Burgundiæ finitima, quæ eius maiorum ditionis fuiſſent, Artheſio, & oppidis Ambiano, Corbia, Perona, Fano Quintini, Abbatiſuilla, ac Pontiui & Bononiæ comitatib. cederet. Multa alia promiſit Francus, quæ poſtea præſtare nequit: nanq; ipſe nihil ex poſtulatis Burgundionis detrahere auſus eſt, utpote qui putabat ſe repentè beatum fore, ſi cum tali aduerſario non honeſtam & quam optaſſet, at neceſſariam, & ad præſentem fortunam longè commodiſſimam pacem habere poſſet: quæ ei poſtea bono fuit, quod iam tum fore perſpexit. Porrò cùm paucis pòſt diebus accideret, ut congrederentur, ferunt Carolum ita reſalutaſſe ducem: Sis tu quoq; felix, nunc tandem aliquando ab omni me metu uacuum, moleſtijſq; ingentibus relaxatum ſentio, quòd tu quem Francia ſecundum regem, habet principem potentiſſimũ, pluriſq; facit omnium hominũ neminem, ad tuos optato te retuliſti: inhærebat nempe menti meæ ſemper illud Euangelicum uerbum, Omne regnum contra ſe diuiſum deſolabit. Quàm pertimeſcebam, ne non id per noſtras fieret diſcordias: nunc proinde ſalua res eſt, cùm unà mecum Anglos communes hoſtes ex finibus Galliæ exterminandos quamprimũ curabis: curabis autem, ſicut confido: à me uerò omnia tibi ampla expectato. Ad ea Burgundio reſpondit, ſe daturũ operam, ut ne ſuæ deſiderarentur partes.

Facto ita fœdere, Burgundioni nihil potius fuit, quàm celeriter mittere legatos ad Henricũ regem in Angliã, qui dicerent ſe longo feſſum bello, ac querimonijs ſuorũ, qui in dies ſingulos maiora à Franco acciperent detrimenta, qui ingemiſcerent, qui palàm quererentur, quòd ipſe ſolus Anglos in gentem ſuam aluiſſet, auxiſſet, armaſſet, & illorũ in terra Gallia retinendorũ, quàm Caroli regis cõſanguinei reſtituendi ſtudioſior eſſet: ad extremũ coactum fuiſſe cum Carolo pacem facere, & quoniam longè honeſtiores pacis conditiones à Carolo offerrentur, idcirco hortarentur eum ſuis uerbis ad id fœdus. Cæterũ Burgundio cui res omnino inſigni infamia uidebatur, magis fugiendæ culpæ cauſa, legatos miſit, ut uidelicet turpis facti notam deleret, quòd diceretur per proditionem ab Anglorũ amicitia diſceſſiſſe, quàm quod ipſe magnopere cuperet rebus Anglicis bene cõſuli. Audita legatione, omnes qui aderant rei indignitate accenſi, neq; ita irã cohibere, in eaq; ſibi temperare, neq; linguæ moderari potuerũt, quin Burgundionẽ proditorem, perfidum, ac fallacem appellarint. Sed ubi rumor uiolatæ fidei in uulgus exiuit, à uerbis ad uerbera uentum eſt: etenim populus tam ingrato nuntio concitatus, in omnes Flandrici generis mortales qui Londini erant, ſæuire uſq; eò cœpit, ut multi prius uulnerati, cæſiq; fuerint, quàm publico regis edicto plebs cohiberi potuiſſet. Voluit princeps ſuos ab innocentiũ cæde abſtinere manus, cùm ipſe placidè legatis reſpondit, ut ſuo nomine ducẽ cõmonefacerent, ne ſine cauſa, hoſtis populi Anglici fieret, ſed magis ueterẽ amicitiã coleret, quæ nouo bello potior eſſet,

néue deberet tanquã improuidus pro incertis, certa mutare, proinde ſibi conſuleret, neu res ſuas florentes cum Caroli penè perditis miſceret, ac ita ab erecta fortuna ad inclinatam temerè deſciſceret. His mandatis legati dimiſſi, cùm interim rex negotium aliquod duci exhibendum ſtatuit, quo implicatus minus poſſet Francum ſuis iuuare opibus: itaque nuntios ſecretos continuò in Flandriam miſit, qui principes ciuitatum pecunia ſolicitarent, ad res nouandas, ad quas ſuopte ingenio intenti eſſe ſolerent. Nuntij officium fecerunt, & Gandauenſes cum primis pro ueteri hoſpitio tentarunt, ſed nihil profecere, quòd illi populi iam opinione certa perceperant res Anglicas tranſmarinas in dies infirmiores fore. Fuit hic annus cùm hæc geſta ſunt, humanæ ſalutis MCCCCXXXV, nobilis morte Ioannis ducis Bedfordiæ, uiri tam pace optimi, quàm bello fortiſſimi, qui Lutetiæ alieniſſimo reipub. tempore morbo extinctus eſt: corpus Rothomagum delatum, in principe æde ad ſepulturã datur.

Poſt mortem Bedfordienſis Franciæ regentis, ad nihilum omnia cadere cœperunt, ut omnino uiderentur regente carere: nam tum Franci populi metu penè ſoluti, non modò deficere, ſed palàm arma in Anglos capere auſi ſunt. Ita puncto temporis, magna rerum Anglicarũ cõmutatio accidit. Veruntamen Angli non ſe deſerunt, ſed omnium conſenſu, ſumma imperij Edmundo Somerſeti & Ricardo Eboracenſium ducibus traditur, in quibus poſitas omnes ſuas ſpes habebant. Illi ſtatim Robertum Vuyllugby Lutetiam mittunt, qui urbi præſidio ſit. Carolus autem eiuſmodi ſecũdis rebus ſublatus, poſtquã auxiliares copias à Burgundione miſſas accepit, Arthurum equitum magiſtrum cum bona exercitus parte, ad Fanum Dionyſij oppugnandum mittit, quòd eo oppido recepto, ciuitatem Pariſiorum ſe in poteſtatem redacturum confidebat. Arthurus, ut imperatum eſt, facit, celeriter ad Fanum Dionyſij ducit, atq; paucis diebus expugnat, quo feliciter expedito negotio, Lutetiam mouet, quem ubi ciues accedere cognouerunt, rati tempus eſſe, quo tutò rebellionem facere poſſent, ſubitò in Anglos inſurgunt, ac uno tempore uiri per uicos & compita Anglos armis inſectantur, & ex feneſtris ac tectis fœminæ ſaxa & aquam calidam in eos dimittunt. Erat intus Robertus cum præſidio, ſicut ſuprà oſtendimus, qui aliquandiu conatus rebellem compeſcere populum, ubi uidit ſe non poſſe reſiſtere, in turrim quæ è regione ædis diui Antonij eſt, confugit. Interim Arthurus cognito tumultu in urbe orto, portis appropinquat, illiſq; multo mane à ciuibus patefactis ingreditur, ac protinus locum quo ſe Angli tenebant, ſumma ui oppugnare aggreditur. Defenderunt ſe Angli aliquot per dies fortiter, quòd ſperarent ſubſidium à Somerſetenſi & Eboracenſi ducibus uenturum. Sed duces ignorantes in id loci ſuos ſe recepiſſe, quòd obſeſſis ab hoſte itineribus, certum nuntium in tempore accipere non potuerant, ſuppetias nullas tulerunt, qui rumore defectionis precrebreſcente, omnino exiſtimabant Vuyllugby cum toto præſidio aut captum, aut in tanto populi tumultu eſſe occiſum. Igitur Vuyllugby ad ultimum deſperans de ſubſidio, facta deditione, incolumis cum ſuis Rothomagum ſe contulit. Atque ita Lutetia longè princeps totius Galliæ ciuitas poſt quindecim annos, quàm in Anglorũ ditionem uenerat, à Francis recepta eſt. Qui fuit annus ſalutis humanæ MCCCCXXXVI.

At ubi fama amiſſæ Lutetiæ per Galliam peruaſit, tum generatim cuncti penè

penè populi Anglorum tranſmarina oppida pro derelicto habent, item nullam eis certam ſedem quò concurrant, nullum amplius animũ, nullum conſilium, nullum firmum exercitum fore ducunt, exiſtimant, pro certo habent. Quæ hercle opinio ante omnes in Philippi Burgundionis ducis animo inſederat, is enim id temporis permotus, quòd Henricus rex paulò antè ſollicitaſſet Gandauenſes, ac reliquos Flandros ad ſeditionem, cum infeſto exercitu ad uaſtandos Anglorum fines proficiſcitur, Caletumq́ꝫ uenit, ac obſidet, totisq́ꝫ uiribus expugnare conatur, eodemq́ꝫ tempore partitis copijs Guinas proximum oppidum aggreditur. Cæterum oppidani aduerſus hoſtem muniti non mœnibus modò, & armis atque uiris, uerùm multò magis locorum natura, magno animo ſe defendunt. Quibus rebus cognitis, Burgundio longè alia ratione oppidanos ad deditionem eſſe compellendos exiſtimans, atque à principio tentarat, uni rei ſtudendum curat, ut illi omni com meatu intercludantur, atque ſubſidio prohibeantur, quò fame domiti, manus tendere cogantur: itaque diſpoſito paſsim milite in ſtationibus, omne littus occupat, tormentis, telis, ſagittis hoſtem dies noctesq́ꝫ uexat, ut nemo homo de muro ſuos offendat, repugnet'ue. Dum ita Burgundio obſidionem continuat, dux Glóceſtriæ cunctis copijs refertus, ſuis ex Anglia auxilio uenire maturat, quem ubi ad alterum littus traijciendi cauſa, horribili celeritate perueniſſe rumor diuulgauit, Burgundio ſpe oppidi potiundi lapſus, ſilentio noctis, relicta obſidione, domum pedem ſtatim refert. Adfuit bene mane ad Caletum Gloceſtrenſis, qui ad ſtationes hoſtium egreſſus, plurima præda potitur, quia hoſtes trepidè ſtatiua deſerentes partem impedimentorum neceſſariò reliquerant: deinde expedito agmine ad populandos hoſtium fines contendit, eosq́ꝫ ingreſſus, omnia ferro igneq́ꝫ uaſtat, prædas paſsim agit, nec ſolùm agrum diripit, ſed caſtella & uicos incendit, ac præda inuitatus longius procedit, atque oppida in quæ timor agreſtium turbam compegerat, leuibus oppugnationibus uexat: ita demum uſque ad Fanum Odomari, nullis obuiam factis, graſſatus, cum multa abacta præda Caletum primò, & inde in Angliam reuertitur. Poſt hæc, amicorum perſuaſu, inter Henricum regem & Burgundionem, induciæ in paucos annos agitatæ, ad extremum cum uxore, quam id temporis Philippus in matrimonio habebat, habuit autem tris, & ex ultima nomine Iſabella Carolum filium ſuſceptum reliquit, pactæ ſunt: eius nomine cuncta deinceps inter Anglum & Burgundionem geſta tradunt. Quod ideò factum uideri poteſt, aut ne diceretur Anglus Burgundioni credere, quem paulò antè fœdifragũ eſſe nouiſſet, aut ne Franco tantum ſuſpitionis oriretur, cùm intelligeret inducias cum uxore, nõ cum duce factas, quas uir nullo iure ſeruare teneretur.

Per idem tempus occidit Henricus Eboracenſis archiepiſcopus, cui ſucceſſit Ioannes Chempius, ordine antiſtitum quinquageſimus. Item è uita exceſſit Catharina mater Henrici regis, quæ ad Vueſtmonaſterium maiorum ſepulchro illata eſt. Hæc mulier mortuo Henrico quinto eius uiro, cùm id ætatis puella eſſet, ut minus ſciret animo decernere, quid deceret, occultè nupſit cuidã Ouino Tyderio homini Vuallo nobili genere, ac multis uirtutibus mirabili, qui genus ſuũ ad Cadoualladrũ ultimũ Britannorũ regem referebat, ex quo genuit tris filios mares, Edmundũ, Gaſparẽ, & tertiũ, qui monachus

ordinis diui Benedicti effectus, non diu pòſt ſuperſtes fuit: ac unam filiam, quæ monacha quoq; facta eſt. Poſtea Henricus rex Edmundum Richemondiæ, & Gaſparem Penbruchi comites fecit, quòd ex matre Catharina ſibi fratres eſſent. Ouinus uerò poſt Catharinæ mortem, iuſſu ducis Gloceſtrenſis, bis in carcerē coniectus eſt, quòd auſus fuiſſet per Catharinæ puellæ connubium miſcere ſanguinē ſuum cum regum ſtirpe nobiliſsima, qui ad ultimum ſecuri percutit̄. Is Edmundus Richemondiæ comes ex Margarita filia Ioānis ducis Somerſeti ſuſtulit filium nomine Henricum, qui, ut alibi perappoſitè ſcribemus, regnū adeptus, ſeptimus Henricus eſt dictus. Illis ijſdem temporibus Ricardus Varuicenſis comes Rothomagi è uita migrauit. corpus eius in Angliam inde delatū in nouo templo, quod Varuici eſt, ſepelit̄. Iacobus item rex Scotiæ iunxit affinitatem cum Carolo, qui Margaritam filiam Ludouico eius filio nuptum collocauit, eumq; ſibi enixè iuuandū conſtituit. Itaq; Iacobus immemor fœderis, quod paucis antè annis cum Henrico rege feciſſet, primo quoq; tempore exercitui ſuorū qui adhuc apud Carolū militabāt, ſupplementū ſcripſit, eratq; bellum ſimul Anglo facturus, cùm repentè è medio eſt ſublatus: quippe Gualterus eius patruus Atholiæ comes, homo ſeditioſus & regni affectans, facta cum quibuſdam perditiſſimis hominibus cōiuratione, principem inopinantem ad Fanum Ioannis occidendū curauit. Quod Anglis incōmodo nō fuit, quia cùm Iacobus uir eſſet longè fortiſsimus, nactus occaſionem, quæ poſtea accidit, haud dubiè res Anglicas Henrici & Edouardi factionibus turbatas mirum in modum afflixiſſet. Succeſsit patri Iacobus filius eo nomine ſecundus, qui à principio domeſticis ſeditionibus irritatus, potius ſuis quàm Anglis infeſtus fuit, quod alibi abundè ac appoſitè diſſeremus. Decimumſeptimum annum iam regnauerat Henricus, qui fuit humanæ ſalutis MCCCCXXXIX, cùm Londinū ad Vueſtmonaſteriū concilium conuocauit, cauſa rerum pariter domi ac militiæ rectè & opportunè conſtituendarū: in quo concilio multa quæ belli neceſsitas, ac non parum multa quæ regni ſtatus requirebat, agitata, prouiſa, ſtatuta ſunt, & illud quoq;, ut non amplius liceret mercatoribus externi generis ſuas merces in regnū importatas uendere alijs quibuſuis hominibus, niſi Anglis, ut ne monopolia inter ſe inſtituerent. Quæ nempe lex ut Reipublicæ commoda, etiam nunc ſeruatur.

Interea Carolus poſt Pariſiorum urbem, multaq; loca alia biennio antè in poteſtatem redacta, iam in certam propè ſpem uenit, poſſe ſe nullo negotio Normaniam recipere, quòd illinc quædam tumultuoſiora nuntiabantur: itaque Arthurum & cum eo Ioannem ducem Alenconij cum ualidiſsimo exercitu mittit in Normaniā. Ii celeriter profecti, Obruncas petunt, protinusq; obſident. Eſt ea urbs in colle poſita ad eam regionis partem, quæ ad Oceanū Britannicum pertinet, altis mœnibus munita, quam magnum etiam tuebatur præſidium. Iam hoſtis per multos dies in obſidione fuerat, parumq; profecerat, cùm ecce tibi, ſubitò Talbotus & Thomas Dorceſtrenſis comes cum inſtructis copijs adfuerunt, atque quamproximè potuerunt, hoſtium caſtris caſtra admouerunt, ut pugnandi facultas daretur. Franci oblata facultate certandi, tantum abfuit, ut uoluerint ad manus uenire, ut etiam ſeſe magis caſtris continuerint, muniuerintq;. Quod ubi Angli cognouerunt, paulùm ex eo loco circiter ad ſecundum milliariū digreſsi, locum minus idoneū pro ſe ad

pugnan-

pugnandum ceperunt, ut timorem aduerſarijs minuerent: ſed cum ne eo quidem modo Francum ad certamen elici poſſe animaduerterent, ſublatis caſtris in conſpectu hoſtium, Obruncas intrarunt, atque eruptione inde facta, Francos remoto iam metu, latius licentiusꝗ effuſos, in fugam uerterunt, intercluſoꝗ itinere, bene multos exceperũt, exceptosꝗ interfecere. Eodẽ tempore altera Francorũ manus temerè uſꝗ ad Rothomagi muros populando dilapſa, à Thoma Terello profligatur. Inter iſta, Carolus poſt tot acceptas calamitates, cùm iter rerum ſuarum ſequundarum non dubitaret amplius interruptum iri, imò in dies ſingulos plus conſolationis expectaret, ecce procella ingens impendêre cœpit, qua nil miſerius, nil perditius, nil fœdius accidere poterat. Siquidem Ludouicus Caroli filius, adoleſcens natura immani, moribusꝗ acerbis, cupidus ante tempus ſui eſſe iuris, cum ſuis æqualibus aduerſus patrem coniurat, quorum capita erant Ioannes Alenconij, & alter Ioannes qui Ludouico patri paucis antè annis ſucceſſerat, Borbonienſium duces, ac exercitum facit, curamꝗ regni ſuſcipiendam, ſeꝗ rerum omniũ non ad patris præſcriptum, ſed ſuo arbitratu moderatorem faciendum ſtatuit. Qua re cognita, Carolus etſi magno ſtatim dolore intercluditur, ſeꝗ ad miſeriam natum inclamat, quòd quaſi parũ ſit, tot annos in patrio ſolo, cum externis, cum ciuibus, de dignitate pugnare, ut etiam cum filio de imperio certare cogatur: attamen ut uir conſilij magni & uirtutis, ac malis iampridem aſſuetus, nõ concidit animo, ſed principio obſtandũ putans, antequam in ſe impetus fiat, ſuos quibus fidebat ad ſe principes uocat, de tantoꝗ euitando periculo, cum eis cõmunicat. Bona pars ſentit non armis, at conſilio & lenitate id mali auertendum. Quapropter primùm literis pro parte Caroli, quoquouerſum ad ciuitates ſcriptis præcipitur, ut nemo homo ſit Ludouici dicto audiẽs, deinde cõiuratis impunitas promittit̃, ac poſtremò per principes uiros graues, cum Ludouico ac ducibus de reconcilianda pace ſummè agitur, demonſtraturꝗ nihil aliud eſſe in præſentia, tempore haud aliàs magis turbulento, de imperio certare, niſi patriam perditũ ire, quæ hoſtium armis penè confecta eſſet. His conſilijs & rationibus factum eſt, ut coniurati depoſitis armis, confeſtim in gratiam cum Carolo redierint. Atꝗ ita magna labes quæ Rempublicam obrutura uidebatur, prius eſt reſtincta, quàm fieri cœpiſſet.

Angli interim audita hoſtium domeſtica ſeditione, maioribus animis bellum inſtaurant, atque aliquot arces in Normania paulò antè amiſſas recuperant, & Lutetiam oppugnatum ire iam maturabant, cùm de reditu Ludouici in gratiam cum patre, rumore peruulgato, nuntiatum eſt Carolum Pontiſaram oppugnare. Id oppidum Ioannes Clyffordius uir militari arte egregius, bene magnæ armatorum manus præſidio tuebatur. Quibus rebus compertis, dux Eboracenſis & Talbotus cum electo militum robore Pontiſaram proficiſcuntur, poſitisꝗ prope hoſtes caſtris, Carolo dimicandi copiam faciunt. Ille autẽ ſine pugna atꝗ periculo, rem confici poſſe confidens, certamen omnino abnuit, ſed relicta parte exercitus ad oppidum oppugnandũ, caſtra mouit. Qua re cognita, Eboracenſis certior factus præſidiũ quòd in oppido erat, ſatis idoneum eſſe ad defendendum ſe, & idcirco nihil eſſe, quòd illic ſtatiua diutius haberet, ratus, hoſtem ſequitur, præmittitꝗ Talbotum cum equitibus, qui explorato loco, eũ modis omnibus ad pugnã laceſſendo trahat,

ſed Carolum neq; ibi in certamen traxit: ita dux multa abacta præda, Rothomagum redijt. Inter hos bellorum fluctus, crebrò literis à pontifice Romano ad reges cōmeantibus, de pace rurſus Caleti à legatis utriuſq; populi agitatū, quæ cùm fieri nō potuiſſet, in aliud tempus id negotiū reiectum eſt. Ductus fuit per eos dies Carolus Aurelianenſis dux Caletum, ut eius pacificationis autor eſſet, qui boni uiri officio functus, cùm per eum non ſtetiſſet, quin pax conueniret, tandem dimittitur, poſt annū uigeſimum ſextū, quàm in pugna Dagincurtenſi captus fuerat. Fuit ille tandiu apud hoſtem captiuus, quòd ſoluendo non eſſet, cùm ad ultimum etiam non fuiſſet ſine pretio liberatus.

Initio anni inſequentis, duces Eboracenſis & Somerſetenſis qui nullo neq; ſtudio, neq; labore, aut cura rebus deerant, belli conſilia conferentes, ſtatuerunt diuerſis in locis hoſtes armis inuadendos, ut cùm illi contra ſingulos duces in ſe uenientes ſtare cogerentur, omnis uis belli à Normaniæ cui prætimebant, uſq; eò finibus auerteretur, dum caſus aliquis fortunam belli mutaret: quæ ſanè conſilia pro temporibus non incauta, ualde reliquis omnibus probata ſunt: itaq; ineunte uere, Robertum Vuyllugby cum magno militum numero in Ambianos ad populandū agrum proficiſci iubent, Ioannem Talbotum cum parte copiarum mittunt, qui Dieppam circunſideat, ipſi uerò Andegauorum fines medio tempore uexare parant. Profectus Vuyllugby cùm fines Ambianorū attigit, ut ne aliquod incurſionis ſignum edatur, quod incendio ædificiorum in primis intelligi ſolet, interdicit ignem inijci in uicos: quo accidit, ut ſine timore ullo, rura colentes prius ab equitatu opprimerentur, quàm confugere in oppida poſſent, multis hominum millibus captis. Franci qui uicinis oppidis præſidio erant, clamore agreſtium excitati obuiam hoſtibus fiunt, præliumq; cum ijs faciūt: pugnatur ſtrenuè aliquantū, donec Franci cæde ſuorum, qui primi in certamen deſcenderant, territi, terga uerterint: quos fugientes partim Angli conſecuti interfecerūt, partim Petrus diui Pauli comes, qui Anglis auxilio ueniebat, in uia ſpoliauit. Amplius ſexcenti milites Franci occiſione occiſi. Vuyllugby re feliciter geſta, ingenti præda onuſtus Rothomagum redijt. Dux itidem Somerſetenſis magnam prædam ex Armoricis ciuitatibus abegit. Talbotus interim Dieppam fortiter oppugnabat, ubi quotidiana committebantur utrinq; prælia, qui poſuit caſtra prope oppidum, in loco edito, quibus præfecit Gulielmū Poyntum, hominem attentum, ipſe munitiones tuebatur. Obſidio in multos iam dies extracta erat, cùm Carolus miſit Ludouicum filium cum ualido militum robore, oppidanis auxilio. Is ubi eò peruenit, munitiones oppugnare aggreditur, ubi atrox pugna facta eſt: cecidere in primo congreſſu multi utrinq;, ac ſimul multi uulnerati ſunt, concurſabat pro ſe quiſq; ex utraque parte, huc illuc ſigna transferens, dum alteri intra munitiones alteros cohibere, & alteros alteri procul arcere conniterentur. Ad ultimum ad manus uentum eſt: fuit circū munitiones ingens certamen, quibus deniq; Angli eiecti in caſtra ſe receperunt, atque inde ſpe potiundi oppidi amiſſa, obſidionem relinquentes Rothomagū conceſſerunt. Carolus interea Fanum Selerini per uim expugnare fruſtra tentauit, à præſidio Anglico ſtatim repulſus. Dum hæc alibi fiunt, Philippus dux Burgundiæ bellū Petro Lucemburgenſi comiti diui Pauli intulit, quòd ille adhuc ſtaret, ſentiretq; cum Anglo, quem haud magno negotio uictum coegit,

git,contrà quàm fides Bedfordienſi data poſcebat,Carolũ quoq; ſequi, quod opes Anglicas nonnihil debilitauit. Cùm per hæc res Anglicæ parum lætæ eſſent,& Francorum ſucceſſus ipſis Francis cædes,uulnera,uariaq; detrimenta afferrent,iterũ inter reges de pace agitatum eſt,quæ cùm coagmentari nõ potuerit,induciæ tantum decem & octo menſium factæ ſunt.

Sic refrixerat aliquantiſper belli furor,cùm rex Henricus in matrimonium duxit Margaritam Rhenati Andegauenſium ducis, ac regis Siciliæ filiam, puellam tam ultra alias fœminas pulchram,quàm prudentem,ac animo præter naturam ſexus,præditam ingenti,quod eius res geſtæ quas ſuo ordine memorabimus,perſpicuè declararunt. Angli aliquot ordinum duces interim in Angliam redierunt,ſtudio uiſendi patriam, liberos, uxores, necnon parandi ſupplementi, quod ueteri exercitui ſcribendũ ducebant. Itaq; rex Henricus nõ multò pòſt concilium habuit,in quo belli comparandi multa ac uaria conſilia inita ſunt,ad extremum nemo unus id faciendum negauit,cùm ſatis conſtaret huic rei Francum pariter ſtudere,ut finitis inducijs,ad arma iretur:quo circa primũ pecunia imperata,dein de militũ delectu habendo decretum eſt. Sed interim ut populo gratũ aliquid fieret, priuilegiũ irrogatur,ut cùm quarterius(eſt menſuræ genus)tritici non uenditur amplius ſex ſolidis,& octo denarijs,& ſiliginis quatuor,hordeiq; tribus ſolidis,tum unicuiq; liceat emere, & exportare eas fruges ad alias tranſmarinas partes,dummodo ad hoſtes Anglorum non deferantur. Hanc poſtea legem Edouardus quartus,ad commoditatem populi approbandam putauit. His conſtitutis rebus,regni ſtatus talis collocatur,quo rex deinceps utilitati cõmuni plus quàm unius alicuius aut ſuæ conſulere uideatur. Poſtremò ſenatus nõnullos principes honoribus augendos pro regis uoluntate,ſanxit,quos fuiſſe inuenio Humfredum Staffordiæ,& Henricum Ricardi, de cuius exitu ſuprà meminimus, filium Varuici comites, quorum alter ſui Varuici comitatus, alter Buchyngamiæ dux creatus eſt:item Thomam Dorceſtriæ,& Gulielmũ Suthfolchiæ comites,& ambos marchiones factos: ſed Gulielmus haud multò pòſt ex marchione dux eſt creatus: ac Ioannem Huntyngtonæ comitem,qui Exonienſis dux factus fuit. Reperio præterea Ioannem Talbotum de patria optimè meritum, Salopiæ comitem factum. In eo conuentu Glouceſtrenſis,qui iam animo cernebat rerum mutationẽ uſu uenturam,quæ hominũ animos plurimũ languefaceret,multis uerbis egit,ut omnes Reipublicæ tuẽdæ fideliter ſtuderẽt,quòd certò ſciret hoſtes & tempus & occaſionem fraudis & doli quærere,ac idcirco nõ expectandum cenſebat,dum induciarũ finis obreperet. Hæc dux auribus audientiũ inſtillauit,magis audaciæ quorundam comprimendæ cauſa, quos eius,opinor, coniectura ferebat ſine fine, ſuo capiti inſidiaturos, quàm quòd Francorum fidei diffideret,quos cædium quoq; ſatietate iam defeſſos ſimilis belli moleſtia iampridem ceperat,atq; Anglũ tenebat. Sed nihil profuere bona monita animis malis prauiſq;. Fuit ille annus noſtræ ſalutis MCCCCXLV,quo Henricus Chicheleius Cantuarienſis antiſtes mortuus eſt,poſt annũ quàm ſedere cœperat,nonum & uigeſimũ. Is longè ſapientiſsimus pater animaduertens hominũ ingenia ad percipiendam colendamq; uirtutem literis in primis adiuuari,nihil antiquius habuit,q̃ curare,ut ſui Angli quàm doctiſſimi euaderent, qui Oxonij binas ædificauit ædes, in quibus duo collocauit

ſcholaſticorum collegia,deditq́ poſſeſsiones ad uictum eorum,qui ad literarum ſtudia ſe conferrent:& alterum omnium mortuorũ animarũ memoriæ, alterum diuo Bernardo dedicauit,uelut duas omnium uirtutũ aras, quarum ſanè opus in ijs cœnobijs etiã nunc maximè feruet, ſic, ut nullus autoris neq́ labor,neq́ impenſa perierit. Succeſsit Henrico Ioãnes Staffordius epiſcopus Bathonienſis & Vuellenſis, ordine antiſtitum alter & ſexageſimus. Sed iam ad ciuiles diſcordias ueniamus.

Dum manebant induciæ,ut nihil deeſſet domi,quamobrem mortalium animi continenter ſolicitarentur, initium turbandi omnia à fœmina factum eſt. Erat Henricus rex uir miti,ſimplicíq́ ingenio,qui pacem bello,qui requiem ſolicitudini,qui honeſtum utili, & otium curis anteponebat, & quo demum nihil caſtius,nihil probius,nihil ſanctius:in eo pudor,modeſtia,integritas,patientia ſumma,qui humanos caſus,ærumnas,omnia id genus uitæ tormenta perinde æquo animo ferebat,ac ſi ipſius culpa contracta eſſent:continebat ſe,ut facilè quibus præerat,contineret,non inhiabat opes, non ſitiebat honores,at animæ tantũ ſaluti ſtudebat,qua ſola ſapienter quidem bona, eiusq́ amiſsione mala metiebatur,& definiebat. Contrà Margarita uxor,fœmina ſatis prouida;gloriæ appetens,rationis,conſilij,officij,uirilium operum plena, in qua multum ingenij apparebat, multum diligentiæ, multum uigilantiæ, multum curæ, ſed non expers muliebris naturæ,quæ uehemens ac propenſa in mutationem eſſe ſolet. Hæc cùm animaduerteret Henricum uirum non ad ſuum,ſed ad Humfredi ducis Gloceſtrenſis præſcriptum regnare, & eundem non magnopere in gerendis rebus diligentiam cogitationem'ue ponere, ſtatuit ſibi curam rerum ſuſcipiendam, ac ducem omni paulatim autoritate quà maximè pollebat,priuandũ, ut ne diceretur ipſa nihil quoq́ ſapere, quæ pateretur maritum ætate iam prouectum ſub tutela eſſe aliena:itaq́ Margarita quod decreuerat,aliquanto pòſt efficere nititur. At ubi mulier id ſua ſponte tentauit,ſubitò nonnulli ad ſeditionem parati,ad uim prompti, ad facinus & cædem accommodati extiterunt, qui inuidiam in Gloceſtrenſem quærentes eam ſtimularent,hortarentur,ac ſuaderent,ut res domeſticas reſpiceret,ad calculos duceret,per quos tandem comperiret Gloceſtrenſem non tam publicam rem hactenus,quàm ſuam priuatam geſsiſſe. Nonnihil etiam rex Siciliæ Margaritam filiam inſtigabat,ut ipſa cum uiro,regnum gubernaret. His perſuaſionibus mulier accenſa,rempublicã cum Henrico uiro capeſsit: & quamuis illud aliud nihil eſſe diceretur,niſi arare boue & aſino,ut aiunt, tamen illa munia omnia magno animo obire cœpit,quæ primùm omnium non ſolum Gloceſtrenſem à rebus publicis excluſit, ſed dein ab inimicorum iniuria ne quidem prohibendum putauit:conſpirarunt enim haud ita multò pòſt nonnulli principes in ducem,eumq́ in bene multorum delictorum crimen uocarunt,ſed in primis,quòd ſcelerum conuictos grauioribus pœnis affeciſſet, q̃ lex Anglica iuberet. Porrò dux uir ſeuerus,cùm eſſet iuris quod ciuile uocatur, peritus, & nocentes grauiter plectendos curaret, conuertit in ſe ſceleſtorum hominum digna factis timentium odium. Quid, quòd etiam nunc legulei cùm uoluntius ciuile,quod hoc peius oderunt, quò magis ignorant, more ſuo,deteſtari,iſtuc ſeueritatis exemplum adducunt,perinde quaſi non debeat ad Reipublicæ utilitatem referri,ſi animaduerſio aſpera ſit,& non maio-

rem

rem pœnam maior culpa poſcat? Dux quanquam non ſine ſua magna laude, obiectis criminibus reſpondit, tamen quia iam ad necem deſtinatus erat, nihil cauſam ſuam iuuit, niſi quòd ea animi moleſtia ſe liberauit, ut neque damnationem nec horam mortis nouerit: nam coniurati ueriti ne non tumultus fieret, ſi homo popularis palàm mactaretur ſupplicio, eum inopinantem opprimendum ſtatuerunt. Itaque ex autoritate regis, concilium ad Burienſe cœnobium conuocatur, quò ad diem dictum principes conuenere, & cum ijs Gloceſtrenſis, qui ſubitò comprehenſus nocte inſequenti, exemplo poſt hominum memoriam peſſimo, ſtrangulatur, omni eius cohorte eodem momento coniecta in uincula: ſed eo necato, nemo ex cohorte perijt, tantummodo nonnulli ignominiæ cauſa ad ſupplicium tracti, uita mox donantur. Corpus ducis ad cœnobium diui Albani deportatum, eo loci humatur. Atq; tali procella ab inimicis immiſſa, dux repentè obrutus eſt, poſt quinq; & uiginti annos, quàm regnum gubernare cœperat. Ita illis qui præſunt, nullus, ut ueriſſimè ait Cicero, locus, neque curia ſummum omnium auxilium, neque domus commune præſidium, neque denique lectus ad quietem datus, uacuus à mortis periculo eſt. Atqui uidetur illud Gloceſtrenſe nomen honoris cauſa comitibus ducibusq; datum, fatale fuiſſe, ad eorum perniciem, quibus illud fuerit, cùm ante Humfredum, Hugo Spenſerius, & Thomas Vodeſtocus Edouardi tertij regis filius, ille comes, hic dux Gloceſtriæ, miſerabili ſupplicio uitam finierint, & poſt illos Ricardus tertius rex, Gloceſtriæ dux ciuili bello trucidatus eſt, ita ut nomen illud perinde in prouerbium de calamitoſis hominibus uerti poſſet, ac olim Equus Seianus uenerat. Ad rem redeo. Vbi de nece ducis fama per uulgus manauit, multi ſubito metu corruêre, multos horror perfudit, adeò ſumma uiſa eſt omnibus immanitas. At Reſpublica ob mortem ipſius ducis, magnum nempe damnum fecit, cùm nemo unus id temporis eſſet, quo magis inniſa ſtaret, quod euentus rei docuit: equidem poſt indignam Gloceſtrenſis necem, boni ſibi timentes, ſua ſponte ex aula ſe remouerunt, in quorum locum ſucceſſere pleriq;, qui & ipſi ſibi imperiũ optantes, facilè uiam patefecerunt nouis factionibus.

Anno qui ſecutus eſt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXLVII, è uita exceſſit Henricus Cardinalis Vintonienſis epiſcopus, qui unus omniũ erat, cuius & conſilio & opibus quibus ualebat, ita Henricus iuuari potuiſſet, ut depulſo animi periculo, facilè in perpetua pace domi fuiſſet: quanquam eam grauem iacturam, quam Henricus rex in eius morte fecerat, ſarcire poſſe uiſus eſt Gulielmus Vuanfletus, qui illi in epiſcopatum Vintonienſem ſucceſſit. Is etenim homo propter iuſtitiam, prudentiamq;, diu Angliæ cancellarius fuit, & cùm permulta egregia opera feciſſet, illud unum in primis præclarum extitit: nam ut patria eruditiſſimis hominibus in dies magis magisq; afflueret, Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit loco opportuno & ampliſſimo, poſſeſſiones quoque dedit, ex quarum uectigalibus, ſumptus neceſſarij ad illorum conuictum ſuppeditarentur: & opus diuæ Mariæ Magdalene dedicauit, ut quemadmodum bona fœmina pedes Chriſti ſuaui olim refecerat unguento, ita illa loci præſide, bona ingenia ibidem perenni doctrinæ nectare paſcerentur, id quod ab eis ſedulò fit. In concilio autem quod admittendæ fraudis cauſa indictũ fuerat, poſt editum ſcelus, nihil memorabile agitatũ eſt,

excepto quòd Gulielmus Suthfolchiæ marchio factus eſt dux,quippe qui eò quòd eius nefarij conſilij princeps fuiſſet, uti poſtea diluxit, ut Glouceſtrenſis necaretur,dignitate auctus eſt:quo etiam autore, ingẽs populo tributum eſt indictum,omnibus potius inuitis,quàm negantibus, quò illinc ubi tantũ facinoris erat factum,citius abire liceret:etenim cùm bonæ principum parti uideretur iam poteſtas liberè decernendi,eſſe erepta,cuncti ſtatim partim dolore affecti,partim quod machinati fuerant, iam executi,domum diſceſſerunt. Ac ita conuentus eſt dimiſſus.

Dum hæc in Anglia fiunt,Franciſcus Aragonenſis Normanus eques ſingulari uirtute & homo officioſus,qui ſemper Anglorum partes ſecutus erat, Fulgeras oppidum Normaniæ finitimum ac ueterũ fortunis opulentum,de Franciſco Britannorum duce ex improuiſo capit,boniſq; ſpoliat.Quo detrimento accepto,dux per nuntios docet Carolũ de iniuria ſibi facta, & quia induciæ erant,rogat,ut uelit ab Anglo repetere,quod contrà quàm fas eſſet, Aragonenſis rapuiſſet,qui illius fidem ſequeret. Carolus auditis querimonijs ducis,legatos protinus ad Somerſetenſem ducem miſit, qui repeterent Fulgeras, cum rebus induciarum tempore raptis. Somerſetenſis audita legatione, reſpondit ſibi nõ probari facinus,quod ſuo pariter atq; regis Henrici iniuſſu commiſſum eſſet:ſed ſi Carolus mitteret legatos Loueriũ, eódem ſe miſſurũ aliquot uiros graues,qui ſimul de repetundis agerent.Conuenere legati ad locum,&unà facientes iudicarunt Fulgeras cum bonis eſſe reſtituendas,ac damna compenſanda: quod Franciſcus facere negabat, multiſq; rationibus factũ ſuum tuebatur.Ad ultimũ cùm Francus res ſociorum repeteret ab Anglo, & Anglus affirmaret non eſſe ſibi in ſua manu,ut id redderetur,quod alter poſſideret, ac culpæ uitandæ gratia, promitteret, ſi Francus bona ablata armis à Franciſco repoſceret,ſe eum non eſſe defenſurũ, re infecta à colloquio diſceſſum eſt.Interea Franci,qui,ut natura ſunt uehementiores,non magis de repetendis rebus à ſocio ablatis,quàm de noua iniuria facienda,ob recentem acceptam,cogitabant,Larcham per proditionem occupant,dimiſsis Anglis, qui nihil tale timentes ſubitò oppreſsi ſunt.Per hunc modum,reddita iniuria iniuriæ,induciæ uiolatæ ſunt,& ad arma iterum concurſum eſt.Et quia res ſpeciem iniuriæ magis, quàm doli præ ſe ferebat, Somerſetenſis non armis, ſed per legatos Larchã à Franco repetere cœpit. Ille autem ſe redditurũ oppidũ reſpondit,ſi Fulgeræ Britanno duci reſtituerentur.Cæterum dilucere deinde breui Caroli conſilium cœpit,qui cùm intelligeret rem Anglicam poſt Gloceſtrenſem extinctum,orbam conſilio,& ſeditione ardere,cernebat animo facultatem ſibi recuperandæ Normaniæ breui datum iri,quare ſtatuit nihil ex fortuna ſequunda remittendum,ſed tempori ſeruiendum:itaq; copijs tripartitò uno tempore dimiſſis,& ad uictoriam fama rei prius geſtæ iuuante,intra paucos dies per defectionem redegit in poteſtatem Mantenſes,&Lexouium, etſi haudquaquã incruento ſuo milite. Quibus rebus ex animi ſentẽtia confectis, Carolus animo & uiribus auctus, Vernonem ingenti ardore militũ expugnare adorit. Oppidani quamuis re repentina territi, tamen freti præſidio, & ſpe ſubſidij ſeſe inuicem cohortantes, per dies complures fortiter reſtiterunt: ſed poſtquam tardius deſiderio, & opinione omnium auxilium differebatur, coacti ſunt cum hoſte paciſci, ut ſi intra certum diem ſibi non

ſub-

ſubueniretur, dimiſſo Anglico præſidio incolumi cum ſuis fortunis, deditionem facerent. Adfuit eodem momento Somerſetenſis dux. Quo cognito, Carolus obſidionem reliquit.

Ita bellum ante finem induciarum ſubitò ortum, quo nihil incommodius cadere potuerat, cùm ſatis per ſeipſum duces Anglicos ſolicitos haberet, acceſſit, ut repentes populorum defectiones impedirent, quò minus illi res ſuas aſfectas ſubleuare poſſent: ſanè dum uni ciuitati opem ferre parabant, tres quatuórue fortunam ſequentes, ad hoſtes deficiebant. Cuius rei cauſa potiſſimū erat, quòd fama per omnē Galliam iam peruaſerat, poſt interitum Gloceſtrenſis, populum Anglicum per principes factionū, in diuerſa trahi ſtudia, & Gulielmum nuper ex Marchione ducem Suthfolchiæ factum, cum nonnullis alijs, qui, ſicut poſtea liquidò patuit, necandi Gloceſtrenſis patris patriæ autores fuerant, ita ipſum populum conficiendæ pecuniæ cauſa, diuexare, premere, ſexcentis afficere incōmodis, ut animi hominum nō ad bellum externum intenti, ſed de propulſandis domeſticis iniurijs cogitabundi eſſent, & eas ob res, non ſtipendium militi, non ſupplementum exercitui, ut facto opus erat, parari. Quæ mala cùm rex non magnopere reſpiceret, nec Margaritæ eius uxoris, quam penes etſi totius regni gubernatio erat, eſſet ea depellere, inde proculdubio factum, ut ubi cognitum eſt quo in caſu res Anglica eſſet, & hoſtibus animus creuerit, & Normanis, Aquitaniſq; diminutus uſque eò ſit; ut omni ſubſidio deſperato, ad Francum certatim deinde deficerent. Igitur poſt paucos dies, quàm fama tantæ infirmitatis per Gallias diuulgata eſt, Franci haud ullo ferè negotio potiti ſunt Conſtantia, Giſortio, Caſtrogaliardo, Fano Landi, Fecano, Alenconio, Nouocaſtro, & in Vaſconibus Mauliſſone, cum eiuſmodi locorum arcibus deditis ad extremum ab ipſis Anglis, qui repentinis populorum defectionibus compulſi in eas ſe receperant. Item pari euento Rothomagum occuparūt. Hanc urbem Somerſetenſis, Talbotus, & cæteri belli duces aliquandiu uiriliter ac conſtanter defenderunt, defendiſſént que haud dubiè à præſenti periculo, ſi plus negotij non habuiſſent in continendo populo in fide, quàm in reſiſtendo hoſti, qui tamen ſine fine, tempus doli quæritans, ubi eſt faciundæ fraudis occaſionem nactus, nullo pacto coërceri potuit, quin Francum intra muros receperit. Qua re cognita, duces cum præſidio in arcem confugerunt. Hîc per aliquot dies ſe tenuerunt, identidem urbem miſſilibus diuexantes: poſtremò ſpe ſubſidij, ac cibo deficiente, neceſſariò pacta cum hoſte incolumitate, Cadomum ſe receperunt, quod Dauid Hallus loci præfectus uir bellicoſus & ſolers, firmis tenebat cuſtodijs. Franci poſt hæc ſequentes uictoriam, & rerum geſtarum fama freti Hareflorum ducunt, atque oppugnare adoriuntur. Erat oppidi præfectus Thomas Curſonus uir animo magno, qui accepto triſti de re Rothomagenſi nuntio, nequicquam deterritus primo congreſſu hoſtem magna clade affecit, qui temerè muros ſcalis capere tentauit. Factus deinde ſuo periculo cautior Francus munitiones fecit, & admotis tormentis, dies noctesq; uerberare cœpit. Ita in multos dies oppugnatio extracta, cùm Curſonus nihil uideret ſubſidij à ſuis ſubmitti, oppidum Franco reliquit. Adfuit non multò pòſt Carolus, & Harfleū alterum oppidum maritimum cis Sequanam adortus, etiam per deditionem recepit. Adeò fortuna immodica eſt, quæ uehementiſsimè aut fauet, uel per-

ſequitur. Dum hæc alibi geruntur, Thomas Terellus accepta noua, ſed omninò mediocri militum manu ex Anglia, Lexouium oppidum oppugnare aggreditur, cuius breui potitur, impoſitóque præſidio, Cadomum raptim contendit, ut ſe cum Matthæo Gogtho, qui, ut ſuprà oſtendimus, in obſidione arcis Fani Selerini captus fuerat, ac paulò antè ſe redemerat, coniungeret, atque ſimul hoſtem quem fama erat Cadomum petere, prius uſpiam adorirentur, quàm eò perueniret. Sed in itinere ipſe ſolus illo ipſo die cum parte hoſtium quam fortè obuiam habuit, auſus uenire in certamen, poſt magnam utrinque editam cædem, profligatur. Francorum altera pars iam Cadomum peruenerat, quod quia Terelli caſus omnem ciuibus ſpem ſubſidij præciderat, paucis pòſt diebus per deditionem recepit, data Somerſetenſi qui in arce erat, cum reliquis Anglis, liberè abeundi facultate. Simili quoque conditione Baiocenſium urbem & Falleſiam recipiunt, ſed in deditione Falleſiana præter incolumitatem Anglis conceſſam, Talboto & alijs qui intus erant, datum etiam eſt, ut fortunas omnes ſecum ferrent: Quandoquidem Franci pro ſuo ueteri inſtituto, non in auro, ſed in orbis terrarum imperio potiundo, gloria ſe & prædicatione efferunt. Quibus rebus reliqui Normani inuitati, omni iam dubitatione depulſa, ſe per legatos in Caroli poteſtatem permittunt, ita ut ſola Chereburgi arx maritima retineretur ab Anglis. Ad eam poſtremò Franci acceſſerunt, factiſq; circa locum paruulis prælijs, etiam per deditionem potiuntur. Duces autem Somerſeti & Eboracenſis cum reliquo exercitu in Aquitaniam proficiſcuntur, rem ibidem quoque cadentem iuuandi cauſa. Tali modo Henricus rex perdidit Normaniam, poſt annos triginta, quàm Henricus quintus eius pater illam armis recuperauerat. Qui fuit annus ſalutis humanæ M C C C C L I, & cùm ipſe regnare cœpit, X X I X. Circiter exitum eiuſdem anni, migrauit è uita Franciſcus Britanniæ dux ſine liberis, cuius operatione, ut etiam iam nunc fama eſt, Aegidius eius frater homo clariſſimus neci datus eſt. Petrus in fratris opes ſucceſſit, ſed eo breui uita priuato, Arthurus eius patruus dux creatur, & hic uix biennio exacto, morbo interijt, ſine liberis. Ex quo hæreditas uenit Franciſco ſecundo, ex Ricardo eius fratre nepoti.

Deuicta Normania, Carolus nullum bellandi tempus intermittit, optimè gnarus, uariam ac mutabilem ſæpe eſſe belli fortunam, qui primo quoq; tempore in Aquitanos ducit, quos nõ multo labore in poteſtatẽ redigit: ubi enim fama amiſſæ Rothomagenſium urbis ad eos peruenit, iam tum rebus Anglicis diffidentes uidere uiſi ſunt futurum eſſe, ut in Francorum ditionem redire cogerentur. Quanquam duces poſtquam eò peruenerunt, non deſiſtebant loca cõmunire, copias debilitatas augere, populum hortari, ut in fide, ut in officio permaneret, item crebris pariter literis atq; nuntijs Henricũ regem de periculo amittendæ prouinciæ docere, rogareq; auxiliũ, at nullum tamen ex Anglia cõparuit. Quo factum eſt, ut Aquitani cùm poſtea ob oculos habuerint hoſtem tam ad occupandam, quàm ad uaſtandam prouinciam paratum, dum pro ſe quiſq; nihil prorſus aliud niſi agros, niſi uillas, niſi rem familiarẽ tutandàm curaret, negligentius timidiusq; bellum pararint, quò ne reſiſtendo amplius damnũ facerent. Angli tamen qui ſuapte natura etiã in morte animo cõcidere non ſolent, totis uiribus connixi ſunt aduerſam auertere fortunam, qui

poſtquam

poſtquam nõnulli populi ad Francos deſciuere, & iam Burdegalenſes tumultuari cœperunt, uenientibus hoſtibus obuiam facti, haud procul ab urbe prælium faciũt. pugnatũ eſt ualentiſſimè, ſed ad ultimũ ſuperãte multitudine, Angli fundunt̃, multi quidem cæſi, ſed aliquot etiam capti. Ex Francis qui numero bis altero tanto præſtabant, amplius decem millia deſiderata tradũt, qui idcirco hoſtem minus perſecuti ſunt, cõtenti ea uictoria tametſi admodũ cruenta, per quam poſtremò in Aquitania rerum potiti ſunt: nam hæc clades ita demum Anglicas opes afflixit, ut ubi ad uicinas ciuitates perlata eſt, e ueſtigiò legatos de deditione ad Francos miſerint, atqꝫ nõ multò pòſt ueram deditionẽ fecerint. Poſt Burdegalam receptã, Baiona ultima Aquitaniæ ciuitatũ, in Francorum poteſtatẽ uenit. Angli tantis calamitatibus deuicti, qui cædibus ſuperfuerant, ducibus Somerſetenſi & Eboracenſi, ad claſſem ſe recipiunt. Hîc nihil urgente aut impediente hoſte, qui eorum diſceſſu gaudebat, ad iter ſe parant, & poſtquã ſuos captiuos ab hoſte redemerũt, naues cõſcendunt, ſequundoqꝫ uento in Angliam redeunt. Atqꝫ ita Aquitania amiſſa eſt, poſt annos circiter CCXCIX, quàm Henricus ſecũdus, illam nomine dotis Aleonoræ uxoris, uti ſuprà lib. XII diximus, poſſidendã acceperat. qui fuit annus ſalutis MCLIII, & poſt annos CCXXII, quàm Henricus tertius eandem à Philippo Auguſto Francorũ rege, Ioãni eius patri paulò antè ademptam, receperat. Fuit is annus ſalutis humanæ quo ab Anglo in Aquitania deſitum eſt regnari, MCCCCLII. Has autem uictorias fortiter à Carolo adeptas, nõ tam Francorũ armis, quàm animis aſſignandas manifeſtò conſtat: ſanè non uſqꝫ eò Anglorũ opes id temporis diminutæ erant, quin bello gerendo ſatis eſſent, uerũ perpetuæ populorum, qui in eam gentem male animati erant, defectiones fecerunt, ut uis nulla ualuerit. Equidem cùm iam inde ab initio fuerint, qui dicerent aliam rationẽ eſſe ciuium, aliam reliquorũ, & per id affirmarent nullam externorum habendam, factum eſt, ut communis humani generis ſocietas dirempta, ac naturale quoddam odium gentibus mutuũ ſua ſponte innatũ ſit. Hoc igitur uenenum iampridem multos infecit populos, adeò ut (de alijs taceamus) fieri quodammodo nõ poſſit, ut quiſpiam in terra Gallia natus multũ diligat Anglum, uel è contrario, Anglus diligat Francũ, eo odio ex contentione potentiæ, & imperij orto, ac ut ſuprà demonſtrauimus, in multos annos, per cædes & ſtrages utrinqꝫ factas, aucto. Hæc igitur labis cauſa fuit, quæ tranſmarinis Anglorũ rebus tanta uenit. Cæterum Carolus Francorum decus & lumen ac imperator fortiſſimus, unus fuit, qui ſuis pugnando reſtituit rem, atqꝫ iure belli auxit.

Finito externo bello, diſcordia domeſtica reuiuiſcere cœpit: porrò bona pars principũ ob res male & infeliciter geſtas, fremebat, & alij in alios culpam conferebant, ac uniuerſi unũ omniũ Gulielmũ Suthfolchiæ ducem tanqꝫ peſtem & perniciem patriæ omnibus precibus deteſtabantur, quòd pecuniã publicam dilapidaſſet, quòd exercitui ſtipendiũ nõ dediſſet, quòd ſupplementũ mittendum non curaſſet, quòd aulam bonis conſiliarijs uacuam feciſſet, quò ſuo arbitratu cuncta ageret. His uocibus factũ eſt, ut multitudo concitata ducem cum eius clientibus, parricidij, peculatusqꝫ accuſarit, ac publicè ad ſupplicium petiuerit. Quo uiſo, regina metuens ſeditionis agit cum rege, ut multitudinis leniendæ cauſa, ducem in carcerẽ cõijciat: quod factũ eſt. At paucis pòſt diebus, regina rata plebẽ eiuſmodi ignominia, qua Gulielmus affectus eſſet,

ſatiatam eſſe, eum cuſtodia liberari iuſſit, ac apud regem in priſtina gratia poſuit. Ad ea multitudo magis quàm antea agitata cœpit uociferari, indignum eſſe facinus hominem tot ſcelerum maculis notatiſſimum in regia manere, ac in honore haberi. Quæ poſtquam rex audiuit, tum demū animaduertens nihil eſſe quod amplius diſſimularetur, primò clientes ducis culpæ ſocios ſupplicio affecit, dein ipſum ducē in exilium ire iuſſit, eo conſilio, ut inde ſopita multitudinis ira, ad ſe euocaret, eò quòd in reginæ oculis habitaret. Atqui homo flagitioſus ac capitalis nullis potuit ſeruari modis, qui cùm nauem cōſcendiſſet, & Galliam peteret, ſubitò ab aduerſarijs comprehenſus interficitur. Atq; ita Gulielmus à Deo, uti par eſt credere, meritas habuit pœnas, qui abſq; multis alijs facinoribus, dictus eſt necem Gloceſtrenſi eſſe machinatus, quò ſic hominis innocentis ſanguis tandem eius cæde lueretur.

Sed extincto Gulielmo Suthfolchiæ duce, frui pace per inteſtina mala nō licuit, quorū cauſa atq; initium, ut dictum eſt, ex certamine factionū eſt ortum, quæ fuerunt ſemper, eruntq; populis magis exitio, quàm bella externa, quàm fames, morbíue, quibus in primis delectabant̃ Cantiani populi tam iniuriarū intoleranter patientes, quàm nouarū rerum ſemper cupidi. Ii enim aut à Ricardo Eboracenſi duce ſolicitati, qui cupiditate regni adductus nouis rebus ſtudebat, cuius conſilium eò pertinebat, ut per diſcordiam populi ſibi autoritatē faceret, caputq; factionis eſſe inciperet, aut auidi ulciſcendi iniurias à quæſtoribus regis ſibi ſpeciatim factas, arma capiunt, Ioannem quendam cognomento Caddum ducem ſibi conſtituūt, atq; coacto agmine, Londinum contendunt, qui ubi propè acceſſerūt, in proximo colle caſtra faciunt. Hic inito maturè cōſilio, eligūt qui ſua poſtulata plena querimonijs ad regē deferant, exponantq; ſe cōmunis libertatis cauſa, arma ſumpſiſſe aduerſus nonnullos eius conſiliarios, qui per acerbiſſimas pecuniarū exactiones populum uexaſſent, atq; ſi de illis meritum ſupplicium ſumeretur, paratos eſſe arma deponere. Rex non audiendos rebellium legatos exiſtimans, ut concitato populo furoris ocyus frenos inijciat, Humfredum Staffordiū equitem cum electa militū manu, aduerſus Cantianos protinus mittit. Cantiani uenientem Humfredum armis inuadunt, primoq; congreſſu profligant, eaq; re feliciter geſta, multitudinem cùm urbanam tum agreſtem undiq; ad ſpem prædæ euocant, atq; unà urbem infeſtis armis petunt, in quam primò ſine ullo maleficio intrant, deinde uerò cupiditate adducti, quorundam ciuiū domos magis opulentas ſpoliant, & ne prædæ ſtudere dicerentur, ſe iniurias aduerſus eos ciues ulciſci prædicabant. Sed ea res ad ultimum illis damno fuit: nanque plures optimates quos is tumultus occultè delectabat, ut qui in ſpe erant alicuius Reipublicæ correctionis, ubi animaduerterunt Cantianos ad diripiendam urbem ſe conuertere, ſibi timentes non ultrà expectandum iudicarunt, quorſum ille furor euaderet. Verùm dum ita Cantiani in ciues ſæuiunt, nulli prius illis reſiſtere conant̃, quàm Ioannem Sayum principem Angliæ quæſtorem cum pleriſque de nobilitate uiris, ſecuri percuſſerint. Tunc Thomas Chaltonus urbis prætor, & uicecomites Thomas Canyngius, ac Gulielmus Hulynus tanto malo quouis modo obuiam eundum ſtatuentes, magnam militum manum properè comparant, & quia Ioannes ductor multitudinis cis Thameſim, ad ſuburbanum uicum diui Georgij ſuos continebat, eoq; in ſingulas noctes ſe recipiebat, duce Matthæo Gogtho,

Gogtho,de media nocte in rebelles impetum faciūt, pontemq; interfectis cuſtodijs,cum præſidio occupant:ſed non imparatos offenderunt Cantianos, illi enim qui ex metu,in armis quocunq; diei noctiſq; tempore erant, ubi ex clamore ſuorum cognouerunt ciues pontem tenere, extemplò in eos inſurgunt: fit prælium puncto temporis atrox. Matthæus ubi uidit cōtrà atq; ratus erat, magna ui reſiſtere Cantianos,protinus ſuos cohortatus nō ultrà procedit,ſed locum pugnæ tantiſper tenere nititur, donec illuceſcat, ut reliqui ciues ex clamore exciti certò ſciant, ubi loci ſuis laborantibus ſuccurrendum ſit. Verùm tanto impetu multitudo urgere cœpit,ut paulatim ciues pedem referre,deinde paſſim cadentes, pontem relinquere coacti ſint. At Cantiani celeriter ſubeuntes ubi pontem tenuerunt,utrinq; in domunculas quæ ſuper pontem conſtructæ erant,ignem inijciunt. Tum uerò lugubre ſpectaculum cerneres:nam alij ignem fugientes in aduerſos gladios morituri præcipitanter ruebant, alij ut matres cum liberis,in ſubiectum flumen ſe eijciebant, alij demū uociferantes ab ipſis flammis ſuffocabantur,multi præterea aduerſis uulneribus in ipſa pugna conciderūt,& in ijs Matthæus Gogthus uir ſumma uirtute, pietate in patriam,gloria militari,qui amplius annis uiginti, cum magna laude, in exercitu tranſmarino fuerat, ſed ad extremū ita uſu uenit, ut qui toties cum externo hoſte pugnarat,inuictuſq; euaſerat,à ſuis demum mortis præmio muneratus ſit. At rex ubi uidit Cantianos armis ſuperari non poſſe, eos lenitate compeſcendos putans,publico edicto omnibus qui in eo tumultu fuiſſent, impunitatem concedit, præterquam Ioanni Caddo ductori, cui id facinus ut ſceleris capiti,fraudi eſſe omni modo uoluit. Quo audito,plebs ut ſui optati compos,domum cum ciuium ſpolijs confeſtim properat, relicto ſuo duce,qui aliquanto pòſt captus,pœnas capite ſoluit.

Hoc ita ſedato Cantianorū tumultu, alter mox ualde pernicioſus derepentè ortus eſt,qui multò grauius Reipub.uires labefactauit:nam ut corpus acerbius ægrotare ſolet,ſi morbo leuatū rurſus ægrotare cœperit,ſic res ipſa publica finitis tranſmarinis bellis,& Cantiano tumultu, cùm inciderit denuò in bellum hoc ciuile,uehemētius afflictata eſt. Etenim Ricardus dux Eboracenſiū, qui eo iure quo ſuprà in uita Ricardi ſecūdi docuimus Eboracenſi familiæ regni uenire hæreditatē,fretus,regnū affectabat,ubi accepit Cātianos nihil ſuo furore profeciſſe,tum maiora auſus cœpit Eboraci nouà conſilia cōferre,cum Thoma Corteneio comite Deuoniæ,&Edouardo Brucho uiro acris ingenij, quo pacto ſine perfidiæ nota,poſſet illud obtinere:&quia ſolus id tēporis Edmundus dux Somerſeti erat,qui uigilijs,curis,periculis,quæ plurima adierat, & ſententijs officiū boni cōſiliarij faciebat,cum primiſq; regnū factionib.purgatum,regem ſaluū,res quietas uolebat,eum cōtra ſuam uoluntatē, contra conatū uenturū nō dubitās,ſibi petendū ſtatuit,quò aut extingueret,aut populi odiū,principiſq; inuidiā in eundē cōcitaret,cōmoueret: itaq; parare exercitū, allicere donis iuuenes quoſq; fortiſſimos,de ſe ingētia pollicendo,ſummo ſtudio maturat,& ut ne in regē quicq; moliri uideat, ſpecie ulciſcendi publicas iniurias,palàm magno artificio prædicat ſe armis perſecuturū malos aliquot regis cōſiliarios, qui populū Anglicū contrà q; neceſſe eſſet, ſexcentis quotidie detrimentis afficeret,regnūq; prædæ haberet,multaq; alia in uulgus iactat,ut ne ſuum conſiliū aduerſarijs diluceat. Ita pro cōmodo Reipub. ſe id bellum ſu

mere prædicando, exercitum bene magnũ in Cantianũ agrum ducere pergit, quò ubi peruenit, locum caſtris deligit, à Londino longè millia paſſuum decem, ibiq; per certos exploratores, in ſingula diei tempora, quæ apud regem agantur, cognoſcit, & ut, ſi ad manũ ueniendum ſit, ne militũ ſupplemento careat, iubet Edouardum filium comitẽ Merchiæ, uirum animi pariter atq; conſilij magni, nouas interim domi copias contrahere, ſeq; cum illis ſequi. Quæ cùm Henricus rex cognouiſſet, ſenatu aduocato, res quæ ad ſe de Eboracenſis aduentu in Cantianũ agrum eſſent delatæ, omnibus exponit, quæritq; à ſingulis quid de eo motu iudicent, quidq; remedij domeſtico tanto bello adhibendum. Viſum eſt cunctis peropportunũ eſſe, ut celeriter cum expedito exercitu, iretur obuiam Eboracenſi, poſitisq; in conſpectu caſtris, ab eo quæreretur, ecquid eſſet, quamobrem more hoſtis patriæ, arma ſumpſiſſet.

Hoc comprobato conſilio, rex penè quadrato agmine inſtructo, in conſpectum hoſtium celerius opinione eorum, exercitũ adducit, indeq; mittit legatos, qui cauſam tanti motus intelligant, agitentq; de cõcordia, ſi modò cognoſcant, iuſta ab aduerſarijs poſtulari. Ricardus dux poſtquam audiuit legatos, ſiue certaminis periculo, ſiue ſubito regis aduentu, ſiue expectatione melioris occaſionis motus, reſpondit, ſe depoſitis armis, ultrò ad regem uenturũ, ſi antea dux Somerſeti eius iuſſu, in cuſtodiam mitteretur, reſponſurus ad ea, quæ ipſe illi obijceret. Hoc accepto per legatos reſponſo, rex cùm animaduerteret, ſe non poſſe ſine pernicioſo certamine, ducem ad ſanitatem reuocare, neq; ſine tumultu, domeſticas ſeditiones ſedare, ſi armis uteretur, cauſa conciliandæ pacis, iuſſit Somerſetenſem conſultò ſe in domũ abdere. Quo facto, Eboracenſis exercitum dimittit, ac ad regem uenit, multaq; de Somerſetenſis ſuperbia & auaritia queritur, ac ſolum eum criminando ab alijs gratiam inire ſtudet. At Somerſetenſis exiſtimans tam ſuo officio cõuenire, quàm Reipublicæ cõducere eam haudquaq; indignitatem pati, non potuit ſe continere, quin in caſtra ueniret, ac coràm obiectis criminibus reſponderet, ipſumq; Eboracenſem perduellionis accuſaret, quòd conſilia de occupando regno cum ſocijs iniſſet. His uocibus factum eſt, ut rege Londinum redeunte, Eboracenſis ut captiuus ductus in urbem fuerit. Hic rex habito principum concilio, dum de cauſa cognoſcere inſtituit, duces acerbius inter ſe congrediuntur, & alter alteri crimina nefaria obiectat. Sed Somerſetenſis qui cernebat animo, quæ paulò pòſt acciderunt, maximè urget, ut Eboracenſis arripiatur, & per quæſtionem cogatur perſpicua facere ſua conſilia, atque de crimine fateri, & confeſſus de maieſtate damnetur, ut unius principis iactura, bellum inteſtinum reſtinguatur, ac filij hoſtes patriæ iudicentur, ad idq; Deum deuocat, ut ne inimicus euadat. Hoc agebat Somerſetenſis, quia pro certo habebat, Eboracenſem regnum affectare, ac ſe pariter atque Henricum regem ad necem deſtinaſſe. Sed non potuit fati neceſsitas ullis rumpi humanis conſilijs: nanque quò minus Somerſetenſis ſententia uinceret, multa obſtiterunt: primùm fiducia Eboracenſis ſine exercitu ad regem uenientis, quæ uiſa eſt multis argumentũ eſſe fraudem minimè concipientis, tametſi inſidioſa erat: deinde rumor nouus, quo ferebatur Edouardus ducis filius manu ingenti iuuentutis delectæ ſummæq; ſpei ſtipatus Londinum properare: & tertio loco, legati à Burdegalenſibus miſsi, qui ſignificabant Henrico, ciues facta coniuratione, paratos

eſſe in

eſſe in eius poteſtatem redire, ſi in Aquitaniam exercitū mitteret, & ad id inuitare occaſionem, quòd nullæ Francorū copiæ apud ſe eſſent, quæ ad prælium cōmittendum idoneæ forent, ac propterea nil debere eſſe, quod huic bello anteuerteret. His igitur de cauſis, Ricardus dux Eboracenſium permiſſu regis, domū liber diſceſſit, plenus iræ & indignationis, qui iam tum ſtatuit animo extrema etiam audenda, quò inimicorū iniurias tandem aliquando ulciſceret. At Somerſetenſis per eiuſmodi certamen, Eboracenſi duce in exiliū quodammodo acto, maiorē nactus autoritatē, unà cum Margarita regina, rerum potitur. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCLIII, & ab eo quo regnare cœpit Henricus, XXXI, cùm natus eſt Edouardus unicus ipſius Henrici ex Margarita filius, is ſtatim ab ineunte ætate, ſpem optimæ indolis præbuit, qui ſumma uirtute florere cœpit, cum primùm ſapere cœpit. Quo etiam anno Ioānes Staffordius Cantuarienſis archiepiſcopus moritur, in cuius locum ſubditur Ioannes Chempius Eboracenſis epiſcopus, ordine antiſtitum ſexageſimus ſecundus, quem Nicolaus quintus Rom. pōtifex Cardinalem fecit. Eboracenſi diœceſi præficitur Gulielmus Bothus Conuentrenſis & Lichefeldenſis epiſcopus, qui fuit ordine Eboracenſium epiſcoporū alter & quinquageſimus.

Audita Burdegalenſium legatione, placuit renouare bellum, collaudataq́ Burdegalenſium ciuium fide, rex recipit ſe Talbotum cum exercitu in Aquitaniam miſſurum, bellumq́ Franco terra mariq́ illaturum. Legati accepto ex animi ſententia reſponſo, clàm, quemadmodum uenerant, domum reuertuntur, expoſitoq́ Henrici mandato, ſuos ciues confirmant. At Talbotus ubi regi placuit copias contrahi, & cōtractas quamprimū in Aquitaniam tranſportari, tanta animi alacritate id bellum obiuit, ut nunquā aliàs rebus bellicis magis ſtuduiſſe uiſus ſit. Quid, quòd angebatur ſingularū horarū expectatione, dum exercitus fieret? Igitur milites deligit optimos quoſq́, tela, equos, & cætera inſtrumenta militiæ, item cōmeatum affatim, ac deniq́ omnia parat, quæ in bello uario & multarū rerum egente, eſſe uſui ſolent: ſic omnibus rebus ex ſententia paratis, atq́ nauibus inſtructis, in Aquitaniam proficiſcitur, qui ubi uento nō aduerſo eò peruenit, in terramq́ copias expoſuit, omnem agrum Burdegalenſibus uicinum percurrit, emittitq́ quoquouerſum cohortes aliquot, quæ latè procurrentes incolis terrorem incutiant. Burdegalenſes audito Talboti aduentu, ad eum multa de nocte, ſecretos nuntios mittūt, ut propius accedat. Interim tantus repentè terror omnes extra eos, qui coniurationis conſcij erant, intus inuaſerat, ut omnia turbata eſſent. Sed milites Franci in primis qui urbi præſidio erant, Talboto appropinquante, profugere conantes, in manus hoſtium incidunt, quos arma abijcientes Talbotus incolumes ſeruat. Recepta Burdegala, atq́ præſidijs firmata, Talbotus inde progreſſus aliquot uicina oppida cum arcibus, nullo ferè negotio recipit: cuncti enim eius regionis populi generatim libentiſſimis animis in Anglorum poteſtatem ſe permittebant, quòd à Francis ob diuturnum bellum inopia rerum omniū affectis, crebra detrimenta acciperent. Quamobrem eodem tempore ex longinquis etiam ciuitatibus, legati ad Talbotum ueniunt, & quæ imperaſſet, ſeſe cupidiſſimè facturos pollicentur. Interea Carolus qui in Turonibus erat, ubi quæ Talbotus agebat, ex crebris nuntijs accepit, & ſimul de Burdegalenſium aliorumq́ populorum defectione certior factus, magnis continuò coactis copijs

in hoſtes proficiſcitur, præmittitq; bonã exercitus partẽ in agrum Petragoricenſem, quæ Caſtillionẽ oppidum, quod Angli receperant, ac præſidio tenebant, oppugnet. Franci celeriter profecti oppidum circumſident, munitiones opportunas faciunt. Re cognita, Talbotus cum parte exercitus, magnis itineribus Caſtillionẽ petit, aliquot Francos per agrũ incautè uagantes intercipit, iuxtaq; hoſtium munitiones caſtra ponit, poſtridie inſtructa acie, hoſtem qui ſe uallo continebat, inuadit. Fit prælium atrox in eo ipſo uallo, adeoq; anceps, ut nulli diu conſtaret, utrò ſe uictoria inclinaret. Sed cùm Franci poſt paulùm ſuis integris defatigatos ſubinde iuuantibus, acrius pugnam redintegraſſent, & Talbotus ictu tormenti eodem momento percuſſus, ex equo cecidiſſet, Angli poſtremò caſu ducis territi, ſeſe in pedes dederunt: multi tamen in ueſtigio interfecti, ac pedites ipſi alij aliò dilapſi ſunt, qui præcipitante ſole, conferti ad ſuos ægrè ſe retulerunt. Mille & amplius deſiderati ſunt Angli homines, & in ijs Talbotus, ac pleriq; uiri illuſtres, qui honeſtum duxerant ordinem. Hunc exitum uitæ habuit Ioannes Talbotus comes Salopienſis, poſt quatuor & uiginti annos, quàm in Gallijs cum ſumma gloria belligerauerat, uir nempe clariſſimus, fortiſſimusq;, cuius uirtute populi Anglici nomẽ maximè Gallis formidoloſum extiterat. Equites Angli qui fugam primi fecerãt, alij ad proxima loca quæ à ſuis tenebantur, alij Burdegalam ſe receperunt. At Franci uictoria utentes, acrius ſolito Caſtillionenſes urgent, quos haud multò pòſt omnẽ ſubſidij ſpem abijcientes, deditionem facere compellunt. Caſtillione recepto, reliqua oppida paucis pòſt diebus, aut per uim, aut per deditionem de Anglo capiunt. Reſtabat Burdegala, in qua omnis uis Anglorũ erat: hanc oppugnare Carolus aggreditur, multisq; fruſtra conſumptis diebus, nihil hoſtibus nocebat, quinimò ipſe multis quotidie afficiebatur incõmodis, cùm Angli ex turribus, quas in littore fecerãt, frequenter irrumperent, & ex altera parte ciues cõiurationis ſocij, qui locum ueniæ apud Francum minimè futurũ ſuſpicabant̃, fortiter ſe defenderent. Sed ad extremũ utriq; fame penè ſuffocati, neceſſariò conditiones à Carolo ſæpius antè oblatas reddita urbe, minus repudiarunt, quæ eiuſmodi fuere, ut proditio nulli ciuium fraudi eſſet, & Anglis abire liceret, qui ita dimiſſi cum armis ac fortunis in Angliam incolumes redîere.

Hic demum finis externorũ bellorum, & idem domeſticarũ cladium renouatio fuit: nanq; ubi metus hoſtilis qui adhuc in bonis artibus regnum retinebat, mentibus principum deceſſit, ita gloriæ & dominationis certamen inter eos eſſe cœpit, ut iam tum manifeſtè in duas factiones populum perinde traxerit, atq; poſthac duo, Henricus rex qui ex Lancaſtria familia originẽ ducebat, & Ricardus dux Eboracenſis, qui genus ſuum maternum ad Leonellum Edouardi tertij filium referebat, de regno inter ſe certarint. Ex quo tantũ breui tempore iſtæ duæ factiones apud omnes pollere cœperunt, ut multos mortales perdiderint, regnumq; multum labefactauerint, dum alteri alteros uincere quouis modo, & uictos acerbius ulciſci arderent. Sed initium eiuſmodi turbandi omnia, ut ſuprà diximus, à Ricardo duce Eboracenſi ortũ eſt: hunc enim libido inuaſerat potiundi regni, nec id quibus modis ſibi pararet, deſinebat animo excogitare, cui nihil potius uiſum eſt, quàm optimatum inuidiam concitare in Somerſetenſem, cuius nutu periniquo animo ferebat regnum gubernari: itaq; ſtatum Reipublicæ paſſim apud omnes principes, multò miſerrimum

rimum

rimum eſſe prædicare, eundem deteſtari, lugere non ceſſabat, & cauſam tanti mali Somerſetenſi duntaxat adſcribebat, quem iniquum, perfidum, inſolentem, ac dirum tyrannum appellabat, cōſcindebat, uituperabat: Henrico etiam regi permulta uitio dabat, quòd uir eſſet ignauus, uecors, & omnino ad Rempublicam rectè gerendam minimè idoneus, & propterea optimatum intereſſe aiebat de remedio cogitare, uel potius excogitare. Talia querendo dux breui effecit, ut bene multi principes præſentem regni ſtatum quo utebantur, itidem minus probarent, ac ſimul mutari omnia ſtuderent, quippe quos ambitio iuxtà atq; auaritia iampridem inuaſerat, in præſentiaq; uehementer urgebat. Igitur cùm uaria ſenſim eſſe cœpiſſent partium ſtudia, Eboracenſis ſuæ factionis ſocios in primis facit duos Ricardos Neuyllos, alterum Sariſberiæ, alterum eius filium Varuici comites. Hic uxorem duxerat Annam ſororē Henrici ducis Varuici, paucis antè menſibus mortui, & nomine dotis ipſius puellæ, eum comitatum aſſecutus eſt. Is erat adoleſcens non ueris tantùm uirtutibus mirabilis, ſed etiam arte quadam ab ineunte ætate, in oſtentatione earum uirtutū compoſitus: nanq; ſumma ingenij facultate, comitateq;, in mira apud multitudinem gratia erat, ad quam ineundam ſimul eius in omnes liberalitas iuuabat, præterea animi altitudo cum paribus corporis uiribus, eandem fauoris auram augebat. Quibus rebus populus adductus perſuaſum habebat, nullam eſſe tam grandem rerū molem, quā ipſe Ricardus ferre nō poſſet: quapropter tantū breui tempore ualere cœpit, ut quò ille inclinaret, eò quoq; maioris partis populi ſtudiū ſeſe uerteret. hæc de filio. Alter Ricardus Neuyllus pater pari uirtute, ſed gratia diſpari, is in matrimonio habebat Aliciam unicā filiam Thomæ Montacuti comitis Sariſberienſis, quē ſuprà ſcripſimus in obſidione Aurelianēſi interijſſe, in eiusq; opes ſucceſſit, ac ex ipſa Alicia ſuſcepit liberos Ricardum Varuici comitem, Ioannem, & Georgiū. Ad propoſitū reuertor.

Dux Eboracenſis poſtquā duos Ricardos, patrē & filium ſecum eſſe uidit, bellum cōparat, in idq; totus & mente & animo inſiſtit, ac nō multò pòſt cum expeditis copijs Londinū uerſus iter facere incipit. Londino terrori ſummo fuit fama tanti tumultus, cùm quiſq; ſe aut in magno periculo, aut apud unū, uel alterū principem in offenſa fore proſpiceret. Rex cognito aduerſariorū aduentu, exercitum cogit, celeriterq; cōtrà proficiſcendum ſtatuit, ut uſpiam in Eboracenſi agro manus cum eis conſerat, procul à Londino, quòd eam ciuitatem ob inconſtantiā plebis nouarū rerum cupidam, ſuſpectā haberet. Cæterū non longius bidui uia aberat, cùm nunciatur Eboracenſem adeſſe, qui magnis itineribus uenerat: tum neceſſariò caſtris ad Fanū Albani poſitis, ſuos ſub armis tenet, ac interim aduerſarijs per legatos præcipit, ne cōtraueniant, néue ut patriæ hoſtes populum ſeditione uexent. Hoc dum Henricus pacis potius q̄ belli appetens agit, Ricardus Varuicenſis comes bellicū canit, primus omniū regios milites prælio laceſſit, quòd eius pars multitudine & peditatus robore præſtaret. Illi contrà nihil cunctantes in campum pariter deſcendunt. Pugnatū acerrimè utrinq; à mane diei, ad horam nonam, multa cum cæde, donec ad ultimum alijs integris ex aduerſariorū multitudine, alijs feſſis ſuccedentibus, regiæ copiæ fuſæ, fugatæq; ſunt, multis militū interfectis, cum ſuis ducibus, in quibus fuere Edmundus dux Somerſeti, Henricus ſecūdus comes Northumbriæ, Ioānes Clyffordius, ac pleriq; alij equites fortiſſimi. Sed ob Somerſeten-

ſcm ducẽ amiſſum, Henricus rex magnũ atq; incredibilẽ accepit dolorẽ, quòd in eos omnes ſpcs ſuas poſuerat, quodq; talis belli dux qui tot annos pro patria, aducrſus Francos ſtrenuè pugnaſſet, ad extremum à ſuis ciuibus occiſus eſſet, apud quos tamen nõnihil uiri uirtus ualuit, quòd eius corpus in proximum diui Albani cœnobiũ delatũ ſepeliendũ curarunt. Reliquit Edmundus tris filios, Henricũ, Edmundum, & Ioannẽ, qui Henrici regis etiam partes ſecuti ſunt. Multi præterea capti, quo in numero & Henricus ipſe. Fuit is annus ſalutis MCCCCLVI, & cùm regnare cœpit Henricus, XXXIIII, fœdatus hac domeſtica clade. Quo anno Ioãnes Chempius Cantuarienſis archiepiſcopus moritur, uix triennio eius pontificatus finito: quem ſecutus eſt Thomas Burſcherius Elyenſis epiſcopus, ordine antiſtitũ Cantuarienſium ſexageſimus tertius, qui mox Cardinalis tituli Sancti Cyriaci factus eſt. Per idem temporis Oſmundus qui olim Sarisberienſis epiſcopus fuerat, per Caliſtum Rom. pontificẽ, inter diuos refertur, quòd uir ſanctiſſimus fuiſſet: eius corpus etiã nunc Sarisberiæ in principe æde multo cum cultu aſſeruatur, quòd ibidem crebra cdantur miracula. Migrauit & è uita Carolus Francorũ rex, qui ſe per crebras calamitates in omni memoria celebrauit: non enim is iuuentutẽ ſuam in uoluptatibus, ſed in laboribus exercuit, qui ſatis habuit auitum recuperare regnũ. Hinc cognoſcere licet calamitatẽ plerunq; illuſtrem eſſe ad gloriam, contrà uoluptatem nunquam. Succeſſit patri Ludouicus undecimus.

Eboracenſis dux poſt adeptam uictoriã, reputans ſecum à principio prædicaſſe, idcirco ſe arma ſumere, ut Reſpublica ad cõmodiorem ſtatum perueniret, muniuit ſe lenitate, miſericordia & liberalitate, quando tantum abfuit, ut Henrico regi manus intentarit, ut etiam eum nõ ſecus ac belli uictorem Londinum deduxerit. Hîc habito confeſtim concilio, cum ſuis duobus Ricardis Neuyllis, & nõnullis alijs principibus, quos ad id conſilium adhibendos putauit, ſe regni protectorem, Ricardum Neuyllum patrem, magnũ Angliæ cancellariũ, & Ricardum Neuyllum filium Caleti præfectum crcandos curauit, quò pencs ſe, & Ricardum cancellariũ regimen eſſet, & alter Ricardus res bellicas curaret, atq; Henricus uerbo, non item re, rex eſſet, cui tunc parcendum ducebant, ut ne populi furorẽ in ſe concitarent, quòd propter uitæ ſanctitatẽ, ille mirificè ab eo diligeretur, coleretur, obſeruaretur. Quibus rebus ita actis, ipſi tres tam domi quàm foris ſummã imperij habent, qui ut etiã ſuo arbitratu cùm libuerit, ſine certamine, poſſint Henricũ aut regno uitáue ſpoliare, paulatim conſiliarios ueteres ſenatu excludunt, honore deijciũt, autoritate priuant, ac nouos ſuæ factionis homines in locum illorũ ſubſtituũt: idem de magiſtratibus toto regno decernũt, conſtituũt, peragunt. Atqui interea Henricus Somerſeti, qui patri Edmundo in principatũ ſucceſſerat, & Humfredus Buchyngamiæ duces, ac cõplures alij principes qui cum Henrico rege ſentiebant, ſtabant, eiusq; uicem dolebant, cùm nõ ignorarent, quorſum illa ducis Eboracenſis inſidioſa humanitas tenderet, primo quoq; tempore prouidendũ iudicãt: itaq; ſecretò ad Margaritam reginam adeunt, cum ea conſilia cõmunicant, exponuntq; Eboracenſem fraude regem petere, ut ſcilicet eum per artificia inopinantẽ facilius opprimat, & propterea uelit rebus maturè proſpicere, quod naniter faceret, ſi uirum ab inſidiatoribus ſegregaret. His monitis regina ualde permota, quæ ſibi ac uiro æquè timebat, paucis pòſt diebus nacta occaſionem

per anni tēpus hortatur uirū, ut ſpecie quærendi ſeceſſus magis ſalubris, Conuentriã ſe conſerat, ibiq; rebus ſuis prouideat. Rex igitur uidens ſe in periculo uerſari, nulla facta mora, eò concedit, actoq; ſuorū amicorū cōuentu, Ricardum Eboracenſem ducē de regni gubernatione, & Sarisberienſem comitem à magiſtratu deturbat, atq; per literas ambos ad ſe uocat. At illi ea noua iniuria offenſi, poſtq; inter ſe per aliquot dies tractarunt, quatenus & quomodo ſibi agendum foret, ad ultimū ita indignati ſine tumultu, Ricardus Eboracū, Sarisberienſis in ſuum principatū, & Varuicenſis Caletū proficiſcitur. Quid uerò inter ſe ſtatuerint, quóue conſilio abiuerint, certum non habeo quod tradam, niſi fuerit, quòd rebus ad bellum gerendum imparatiſſimi eſſent.

Recrudeſcentes ſic ſeditiones animum in primis Londinenſi plebi dederūt tumultuandi, quæ ex leui turba concitata, in externos præſertim negociatores, more ſuo, inſurrexit, multosq; illorum uulneribus affectos, prius fortunis omnibus ſpoliauit, quàm à ſenatu coërceri potuiſſet. At rumor eiuſmodi turbatarū rerū ad Francos delatus, maioris detrimenti cauſa fuit: Franci enim qui id tēporis Normaniæ littora claſſe tuebantur, audientes omnia apud Anglos ſeditionib. turbari, & ſpe prædandi adducti, cum aliquot nauibus oram Cantianã ſubitò petunt, ac de nauibus deſcendunt in terram, incēſisq; paſſim uicis, magnã prædam faciunt. Inuitauit & hæc ciuilis diſcordia Iacobū Scotię regē ad bellū aduerſus ipſos Anglos gerēdum. Is à principio inimicitias ſuſcepit cum Gulielmo Douglaſſatium comite uiro nobili, & multæ cognationis, quòd ſibi perſuaſum haberet, eum affectare regnū. Vſque eò creuit ſuſpicio, ut rex poſtremò comitē in colloquiū euocatū, & forſitan ex innocentiæ fiducia, liberè obiectis reſpondentē, in ueſtigio interficiendum curauerit. Qua iniuria Archibaldus Morauiæ comes, & Hugo comitis fratres permoti, regem armis perſequendū ſibi ſtatuūt, bellumq; ei palàm faciūt, quod diu Iacobū habuit, multisq; incōmodis affecit, ſed ad extremū ſuperatis aduerſarijs, regnū pacatum reddidit: quo facto, cùm audiret Anglos inter ſe de regno decertare, ſtatim eorum fines populatum contendit, & quia nuſquam armatorum manus ulla apparebat, Roxburgū obſidet, tormentisq; admotis, oppugnare aggreditur. dum ita in id negocij incumbit, ecce tibi, ſubitò unum ex tormentis æneis rumpitur, cuius fruſtis ille percuſſus ilicò occidit. Scoti tamen ob mortem regis, facultatem reliqui negotij gerendi haudquaquã dimittunt, ſed ualde urgentes paulò pòſt Roxburgo potiuntur. Reliquit Iacobus filios ex Maria uxore tris, Iacobum, Alexandrum Albaniæ ducem, & Ioannem. Iacobus tertius ætate puer rex creatur, cui præceptor datur Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, qui diu fuit etiam regni gubernator, quòd uir eſſet probus, atq; homo rebus omnibus longè ornatiſſimus.

Interea Henricus certior factus, ducem Eboracēſem nihil hoſtile aduerſus ſe domi moliri, Londinum reuertitur, & conuocato concilio, exponit Gallos cognoſcentes regnum ciuilibus diſcordijs fluctuare, nuper auſos fuiſſe oram Cantij uexare latrocinijs, & Scotos ex altera parte eadē re inuitatos Roxburgum cepiſſe, ac ueriſimile eſſe, neutros quieturos, niſi intelligant inter principes concordiam conueniſſe, & ut id tandem aliquãdo fiat, ſe uelle dare operã, ut Eboracenſem recōciliet, omniumq; uoluntates recuperet, quò ne libertas regni in diſcrimen per ciuilia odia adducatur. Probato ab omnibus eius con-

filio, quãprimũ uiros ætate graues ad Eboracenſem atq; alios illius factionis principes legat, qui eos ad ſe uenire iubeãt. Venit dux Eboracenſis, & Sariſberienſis comes, cum reliquis ſocijs Londinũ, magno armatorũ numero ſtipati, ne temerè in inſidias quas in primis curabant cauendas, inciderent. Varuicenſis quoq; comes Caleto profectus adfuit. Hîc poſtquam de antiquis iniurijs, multa utrinq; facta ſunt uerba, & de peccatis tam recẽtibus quàm iam ferè obliteratis, multæ ſimul querimoniæ in mediũ miſſæ, tandem metus externi belli tantũ ponderis habuit, tantũ omniũ animi à nefario bello abfuerũt, ut depoſitis priuatis odijs & offenſionibus, principes ſalutis patriæ ſtudioſi, dato à ſingulis iureiurando, in priſtinã cõcordiam reducti ſint. Quæ ſanè res tantũ omnibus lætitiæ attulit, ut paſſim principes plebeiq; inuicem ſibi cõgratulantes ſummo gaudio exultarent. Quocirca gratias Deo agendi cauſa, toto regno & in primis Londini ſupplicationes publicæ multa cũ ueneratione decretæ, quibus ipſe rex & regina cum magna nobiliũ cohorte interfuerũt. Fuit hic annus humanæ ſalutis MCCCCLVIII, & cùm regnare Henricus cœpit, XXXVI.

Sed perfidioſi ſeditioſiq; homines, concordiæ ſimiliter atq; ſacramenti memoriam facilè depoſuerunt, quod ita uſu uenit, ut ij nec priuatos focos, nec publicas leges, nec fœderis iura chara habeant, quos diſcordiæ, quos cædes ciuium, quos bellum delectat. Nõ enim multis pòſt diebus quàm ita principes cum ſuo rege in gratiam redierant, ſubita turba, caſu ne, an aſtu, non ſatis conſtat, facta eſt: ſiquidem aliquot ex regia familia uenerunt ad manus cum comite Varuicenſi, ad Vueſtmonaſteriũ, ubi poſt longam dimicationẽ, comes auxilio eorum, qui ſeſe conflictus ſedandi cauſa, pugnantibus oppoſuerant, adiutus, ægrè ſe ad flumen recepit, atque inde ſcapha uectus, ex periculo euaſit. Ad hunc motũ, tantũ repentè exarſit bellum, ut cuncti generatim mortales in diſcrimen armorũ adducti ſint. Comes poſt acceptam iniuriã, ſe Eboracũ ad ducem, ad patrem comitẽ Sariſberienſem contulit, illiſq; expoſuit, qua affectus fuiſſet contumelia à regijs ſatellitibus. Hæc cùm queſtus eſſet, ueritus ne non per abſentiã præfectura deturbaretẽ, Caletũ traiecit, ibi expectaturus diem ex die, dum de ſumma rerum dux deliberaret. Dux & comes ea offenſione accenſi, minaciter uociferabantur inter ſe, id nihil aliud eſſe, niſi fraudem, niſi fœminæ (de Margarita regina intelligebãt) rabiem, cui pro libidine omnia ſibi licere ducenti nihil prius eſſet, quàm per muliebres artes, omnem regni nobilitatem cruciare, diuexare, perdere. Sed poſtquam uerba fecerunt, ad rem ueniũt: ſtatuunt enim inter ſe, ut comes magno inſtructo exercitu, Londinum proficiſcatur, atq; cum rege de iniuria expoſtulet uiolatæ concordiæ, & ſi præſtare cognouerit, nõ omittat occaſionem ulciſcendi ſuum decus, aduerſus reginam eiuſq; conſiliarios malè Rempublicã gubernantes: atq; ita capto conſilio, Sariſberienſis iter facere incipit. Interea regina in primis quæ Somerſetenſis & Buchyngamiæ ducum conſilio fulta, ducta atq; adiuta, uirili diligentia, uigilantia, celeritate plena erat, pro certo habebat comitem Varuicenſem de induſtria proximam illam turbam cõmouiſſe, ut eam nactus occaſionem, deſtinatum facinus omnibus modis ederet, quo tandem aliquando Eboracenſis rerum potiretur. Quare nõ imprudentiſſima mulier exiſtimans nihil eſſe, quod unquam amplius cum aduerſarijs de concordia agitaretur, ubi cognouit comitem Sariſberienſem in armis eſſe, concilium conuocat, rebuſq; male ſanis reme-

remedium quærit. Plerique cenſebant expectandum comitis aduentum, quò cognoſceretur, utrum bellum uel pacem afferret. Alij argumentum ſumebant ex ſeditione nuper concitata, non poſſe rem ſine dimicatione tranſigi, & idcirco de obuiam itione, celeriter ſtatuendum. Hæc uicit ſententia, atque confeſtim Iacobus Tuchettus Audley regulus cum exercitu mittitur, qui Sariſberienſi comiti in itinere occurrat, cũ eoq; ſi ita res poſcat, manus conſerat. Iacobus magnis itineribus profectus, in Lichefeldenſem agrũ peruenit, quò iam conuenerant hoſtes, & quamproximè potuit, eorum caſtris caſtra propinqua poſuit. Poſtero die Sariſberienſis oblatam pugnandi facultatem nõ dimittit, ſed prima luce prælium incipit. Eſt acerrimè pluribus horis pugnatum, uicit ad ultimum Sariſberienſis, magna cùm hoſtium tum ſuorum facta ſtrage. In eo fuit numero Iacobus Tuchettus, ita ut præter paucos nobiles captos, omnis regius exercitus propè deletus ſit.

Poſt hoc prælium, Ricardus dux Eboracenſis animaduertens conſilia ſua iam patefacta, illuſtrata, ſatis nota eſſe facta regi & reginæ, qui omnibus locis conabantur futurũ malum procul auertere, iam tum exiſtimauit non eſſe amplius apud eos diſſimulationi locũ, ac idcirco tam regni adipiſcendi, quàm uitæ tuendæ cauſa, ſibi fortiter in id negotiũ incumbendũ ſtatuit: itaq; unà cum Ricardo Sariſberienſi omniũ conſiliorũ ac fortunæ ſocio, nouum exercitum conflat, atq; ſimul ambo breui ingenti militũ multitudine in unum contracta, in Eboracenſi agro caſtra ponũt, ibiq; uel hoſtes operiri, uel inde uenientibus obuiàm ire conſtituunt. Quæ ubi tumultu maiore etiam quàm res erat, nuntiantur Londinum, rex quamprimũ undecunq; exercitũ coëgit, magnaq; ut in rebus trepidis fit, uſus celeritate, prius in agrum Eboracenſem peruenit, caſtraq; nõ longè ab hoſtibus poſuit, quàm illi certò propè ſcirent eum eſſe uenturum. Sed bellum haud memorabile fuit: nanq; coniurati diuerſi ſubitò abierunt, cuius rei cauſam ſubijciam. Venit ex Caleto ad id bellum Ricardus comes Varuicenſis, cum magna militũ manu, ſeq; cum duce & patre coniunxit. Dux ita auctus copijs, ſtatuit poſtridie illius diei cum hoſte prælium cõmittere, ſed interim Andreas Trolopius, uir ſummæ belli ſcientiæ & fidei, qui diu ſub Henrico rege Caleti ſtipendium fecerat, ubi animaduertit cõtra ipſum regem eſſe ueniendum, cuius crediderat Varuicenſem conſeruatorem, non deſertorem fore, haud mora ulla facta, cum ſuis militibus noctu ad Henricum tranſiuit, à quo uti fidelis ueteranus belli dux perbenignè acceptus eſt. Quod ſimulatq; Eboracenſis cognouit, animi pendêre mirandum in modum cœpit, quippe cui dubitanti quid ſe facere conduceret, permagnũ pondus afferebat, quòd certò ſciret regem multitudine militũ præſtare, & doleret Andreã optimum ducem ſibi aduerſariũ factum eſſe, cuius uirtus quantum antea fiduciæ, tantum poſtea formidinis afferebat: ita cùm nullum conſilij ſui exitum reperiret, quia nihil deliberari poterat, quod nõ uideretur incurrere in aliquam difficultatẽ, demũ etſi à bello diſcedere detrimentoſum eſſe iudicabat, tamen conſtituit in præſentia, ut tempus ferebat, cedere: itaq; ipſe tranſgreſſus Oceanũ, in Hyberniam ſe compegit, omnibus ferè neceſſarijs eius conſilij expertibus: comites uerò Sariſberienſis & Varuicenſis cum Edouardo eius filio comite Merchiæ, Caletum ſe receperũt: reliquus exercitus partim captus, partim diſſipatus eſt. Rex poſt fugam hoſtium, in Vualliam magnis itineribus conten-

dit, ut ducem Eboracenſem, quem per eam regionẽ ad littus properare acceperat, in itinere comprehenderet, præmiſitq; aliquot equites, qui littus omne antecaperent. Verùm Eboracenſis magno pretio naui conducta, antea iam traiecerat, quàm equites appropinquarent. De qua re rex in itinere certior factus, ad Ludlollium conſtitit: hîc dum moratur, habito ſuorũ principum concilio, aduerſarios omnes patriæ hoſtes denuntiat, illorũ bona publicat, publicataq; tenet, ac uxores cum liberis cuſtodiri iubet, præmia bene meritis diſtribuit, rebelles captiuos aut ſupplicio afficit, uel mulctat, ſiue exilio damnat, de controuerſijs ueteribus cognoſcit, finitimos qui eum maximè ſaluũ ſe uelle oſtendebant, ac illuc cõcurrebant, in fidem recipit, optimates uiros probos ſibi amicíſſimos prouincijs Eboracenſi & Dunelmenſi tuendis, defendendisq; præficit, ac poſtremò Henricũ Somerſeti ducem Caleti præfectũ facit. Sed uerũ eſt uetus uerbũ, Vt matura ſatio ſæpe decipit, ita ſera ſemper mala eſt. In hoc nempe negotio gerendo, mora ſola nocuit regi, qui ſi à principio eum locum à manibus aduerſariorũ eripuiſſet, proculdubio nullo eos ferè negotio deleuiſſet.

His actis, rex Londinũ reuertit, magnoq; opere fretus fauore militũ, qui eius ſtipendio conducti in præſidio Caleti erãt, nulla interpoſita mora, Somerſetenſem ad ſuam præfecturã in continentẽ miſit. Dux Caletũ proficiſcit, expoſitoq; regio mandato, ſibi oppidũ tradi iubet, quod Varuici comes ſe facturũ negat, atq; clauſis portis, eum procul eijcit. Ille perterritus, quòd omne præſidiũ conſentire intellexit, Guinas quod eſt proximũ ditionis regiæ oppidũ, profectus eſt, & illud à præfecto qui dicto audiẽs fuit, recepit: tum maiori ſtudio animoq; ad ulciſcendũ iniuriã incumbẽs, cœpit quotidie tumultuoſa prælia cum comitis militib. facere. At Varuicenſis dum ſui ita leuibus dimicationibus cum Somerſetenſi tempus terunt, cõtracta magna nauiũ copia, mittit bonam armatorũ partẽ quos ſecumhabebat, in Cantiũ ad Sanduicũ portum, qui locũ ſpolient, prohibeantq; acceſſu aduerſarios. Illi ſubitò in portũ delati, naues aliquot inſtructas & ad traijciendũ paratas, quæ Somerſetenſi auxilio mittebant, de improuiſo adoriunt, ac nõ multo labore capiũt, ducuntq; cum bene magna præda Caletũ. Tum Varuicenſis uidens nullũ ab hoſtibus periculũ impendêre, in Hyberniã ad ducẽ Eboracenſem tranſuolat, ac de rebus agendis cum eo cõmunicat, agitat, deliberat: quo facto, confeſtim Caletũ reuertitur, renuntiatq; patri & Edouardo Merchiæ comiti, ducis ſententiã eſſe, ut primo quoq; tẽpore cum inſtructo exercitu in Angliã tranſeãt, nullaq; gerendæ rei facultate omiſſa, regem Henricũ armis uſq; eò diuexent, dum ipſe cum magno militũ numero ſubſidio aduenerit. Illi hoc cõprobato conſilio, in Angliã protinus delati, Londinũ proficiſcunt: nam urbs nullis firma cuſtodijs, nullis belli apparatibus locuples, uenientibus patêret, neceſſe fuit. Hîc de ſordida plebe homines & quoſcunq; ad ſe concurrẽtes armant, cæteraq; bello neceſſaria parant, atq; inde cum collectitio exercitu, Northantonũ contendunt, quò rex paulò ante uenerat. Quibus rebus cognitis, regina Somerſeti atq; Buchyngamiæ ducum opibus & conſilio adiuta, quæ his rebus magis quàm rex intenta erat, in qua una ille acquieſcebat, magno animo exercitum cogit, uocatisq; undique ad ſe principibus ſuæ factionis, qui ſinguli cum electo armatorum robore cõuenerant, breui ingentes copias conficit. Rex poſtquam ſtudio atq; opera ducum & reginæ cognouit ſe non contemnendum habere exer

citum

citum,ſtatuit cum aduerſarijs confligere,atq; extra oppidũ in proximis pratis ſecundum Nynam flumen caſtra poſuit,& ubi hoſtes adeſſe intellexit,uenientibus obuiam factus,ſignum pugnæ dedit. Non retardarunt hoſtes certamen: multo mane cœptũ eſt pugnari, & iam meridies aduentabat, cùm rex uincitur: paulò minus decem millia hominũ cecidere,& in ijs Humfredus Buchyngamiæ dux,Ioannes Talbotus comes Salopiæ iuuenis præſtantiſsimus, maiorumq; ſuorum ſimilimus,Thomas Egromondiæ regulus,compluresq; alij.Captiuorũ autem numerus multò maximus fuit, quòd equitibus bene multis placuit,dimiſsis equis,more ſuo,pedeſtrẽ facere pugnam, & ante omnes in aduerſariorũ poteſtatem Henricus rex cecidit, homo ad miſeriam humanam,calamitatem,& ærumnam natus.Reliqui principes qui tantæ ſtragi ſuperfuerunt,cum regina,& Edouardo principe, in agrum Eboracenſem, & & inde in Dunelmenſem fuga ſe contulerũt,ut eo loci aut exercitũ reficerent, aut ſi nulla in præſens ſpes renouandi belli eſſet,in Scotiam pergerent, ibi expectaturi, dum melior bene gerendæ rei facultas daretur. Victores comites Henricum captiuũ Londinũ ducunt, conuocatoq; principũ concilio, illum omni regia poteſtate deijciendũ ſummè curabãt,cùm dux Eboracenſis certior factus de adepta uictoria,ex Hybernia ſtatim adfuit,ingreſſusq; curiam,primò locũ occupauit,qui regi in ſenatu datus eſt, deinde corã omnibus ſe regẽ dixit,docens id iure ſe feciſſe. Sed ad extremũ habita eſt reuerẽtia maieſtatis: nam ſenatuſconſulto decretũ eſt,ut poſt mortẽ Henrici,hæreditas regni familiæ Eboracenſi ueniret,ac interim Ricardus dux Eboracẽſis regni rector eſſet. Sic erat placitũ Deo,uti Henricus uir ſanctus per tot calamitates,quibus continẽter afficiebatur,regno terreno priuaret,mox cœleſte habiturus: nam nõ poteſt unquã uir bonus,quãuis mille affectus ſupplicijs,nõ eſſe beatus. Cæterũ illud infortuniũ apud uulgus prodigio creditur eſſe demonſtratũ: quandoquidem ferunt,cùm ipſe Henricus paulò antè in ſenatu ornatus regio habitu conſederet,ſubitò coronã è capite in terram cecidiſſe. Fuit is annus quo hæc acta ſunt,ſalutis humanæ MCCCCLX,& cùm regnare cœpit Henricus,XXXVIII.

Sub hæc,Eboracenſis certò ſciens,reginam non contentã fore decreto concilij, in agrum Eboracenſem properè contendit, ut eam perſequatur, caſtraq; locat ad pagũ in occidentem uerſus longè ab Eboraco XV.circiter M.paſſ.ſitũ arceq; cõmunitũ,quẽ Vuakefild uocant, atq; hîc de inuadendo hoſte, cũ ſuis conſultat. Erãt qui ſentirent nõ eſſe prius confligendũ,q̃ Edouardus eius filius cum nouis copijs adeſſet.Sed dux ſua belli ſciẽtia ac militũ ſuorũ uiribus fretus acie inſtructa,cõtra hoſtes ex caſtris exijt. At regina quæ uirũ armis repetere deliberarat, & ob id iam magnũ exercitũ fecerat, ubi cognouit hoſtes appropinquare,confeſtim obuiã facta,eos prælio aggreditur. A principio miro utrinq; impetu pugnatur,donec bona parte eorũ qui præliũ inierãt, interfecta, paucitas militũ Eboracenſis à multitudine circumuenta ſit. Tum regina ſuos cohortans, momento horæ reliquos hoſtes ſuperat. Cecidit in pugna Ricardus dux Eboracenſis illius factionis caput, cum Edmundo filio comite Rotlandiæ,item Thoma Neuyllo, Dauid Hallo, Ioanne Parre, Gualtero Lymbrico, Ioanne Gedelyng,Euſtachio Vuenuorthe,Guidone Haryngtono,uiris equeſtris ordinis,ac centurionibus ſtrenuis Iacobo Fiziames, Rodulpho Haſtyngio, Ioanne Bammo, & Rolando Digby. Captus uerò inter alios eſt

Ricardus comes Sarisberienſis, alterū eius conſpirationis caput, qui aliquãto pòſt, cum nõnullis alijs, capite mulctatur, quorum capita lanceis fixa Eboracum deportata ſunt, ut ſpectaculo eſſent populo, reliquisq́ꝫ aduerſarijs terrori. Exin regina cum expedito exercitu Londinum ad liberandum uirum approperat, eratq́ꝫ ad Fanum Albani, cùm obuiam habuit comitem Varuicenſem, qui ſecum Henricum captiuum ducens, ibat ſubſidio Eboracenſi. Hîc mulier haud minore animo, quàm in agro Eboracenſi fecerat, hoſtem adorta profligauit, atq́ꝫ uirum recepit. Margarita regia coniunx multò hercle felicius ſuis, quàm mariti auſpicijs belligerabat. Varuicenſis qui unus omnium erat, in quo cuncta belli moles nitebatur, poſt acceptam ad Fanum Albani plagam, certior factus Edouardū Merchiæ comitem, poſt illud Eboracenſe prælium, quo dux eius pater interierat, in Vualliam ſe contuliſſe, ibiq́ꝫ profligato Gaſpare comite Penbruchi, qui Henrici partes ſequebatur, & ei ſe uenienti oppoſuerat, nouum parare exercitum, ad eum iter contulit, quem in itinere cum bene magna armatorum manu uenientem, ad fines agri Oxonienſis offendit. Hîc ambo de ſumma rei diſputantes ſtatuunt Londinum petendum, quod pro ſe ſtare compertum haberent. Atq́ꝫ ita capto conſilio, Edouardus à ſuis rex declaratur, abrogata omni prorſus regia poteſtate Henrico, quòd nõ ſtetiſſet pacto, neq́ꝫ paruiſſet ſenatuſconſulti decreto, perinde ille iam quaſi uiciſſet. At Henricus interea qui Londinenſes ſuſpectos habebat, ac eò neutiquam accedendum ducebat, quòd aduerſariorum reliquias ex altera parte ſupra caput eſſe proſpiceret, ex Fano Albani Eboracum pergit, atque ibi copias auget, qui iam ad finem laborum ac periculorum extinctis aduerſæ factionis capitibus, peruentū eſſe putabat, adeò ut uno deniq́ꝫ prælio, quod reliquum erat, ſe deleturum ſperaret.

Sed ſecus atq́ꝫ Henricus rebat̃, euenit, quandò pro duobus capitibus, unū longè ualentiſsimū extitit, quod deprimi nõ potuit. Erat enim Edouardus in deſiderio Londinenſium, in gratia cum plebe, in ore, in ſermone omniū, habebat cùm humilium tum ampliſsimorū hominū ſtudia, à cunctis propter liberalitatem, clementiam, integritatem, fortitudinem, generatim in cœlum laudibus ferebatur. Quapropter miro omniū ætatum & ordinum ſtudio mortalium concurſus ad eum fiebant, ut alij ſua ad bellandum nomina darent, alij ex parte ciuitatū, operam & opes pollicitarentur, ac in eius uerba iurarent. Quibus rebus Edouardus in ſpem uictoriæ adductus, quammaximas poterat copias parabat, ut cõmiſſo cum hoſtibus prælio, unus deniq́ꝫ dies omnes labores ac uictorias confirmaret: itaq́ꝫ his munitus copijs, Eboracū cõtendit, accedit propè ad millia paſſ. XI. ac ibi ad uiculū nomine Touton cõſidet. Henricus ubi cognouit hoſtes adeſſe, nõ ſtatim de caſtris exiuit, quòd dies Palmarū, quē uocãt, domino ſacer inſtaret, quo potius orandum, q́ꝫ pugnandū ſibi ſtatuerat, ut poſtridie eius diei felicius prælio ſeruiret: ſed miles more ſuo nequicquã patiēs moræ, effecit, ut eo ipſo die prima luce, poſtq́ꝫ multis uerbis hortatus eſt, ut pro ſe quiſq́ꝫ fortiter pugnaret, ſignū præliandi dederit. Aduerſarij nihilo ſecius idē fecerūt: à ſagittarijs pugna incipit̃, ſed breui conſumptis ſagittis, res cominus gerit̃ tanta cæde, ut cadauera ſola pugnãtibus impedimento eſſent. Ita amplius horas decem erat dimicatū, dubia adhuc uictoria, cùm rex Henricus uidit hoſtiū copias augeri, & ſuos paulatim pedē referre, quos rurſus

ſus

ſus hortatus cùm acrius inſtare coëgiſſet, ipſe cum paucis equitibus paulùm ex eo loco progreſſus euentum pugnæ expectabat, cùm ecce, ſubitò ſui in fugam uertuntur: quo uiſo, in pedes ſe quoque dedit. Deſiderata ſunt ex utraque parte circiter uiginti millia hominum. In ijs fuit Henricus tertius comes Northumbriæ, & Andreas Trolopius, compluresq́ alij principes. Numerus uerò captiuorum aut conuulneratorum, quorum partim curati, alij mortui ſunt, omnino fuit millia decem. Ea pugna mirabilem in modum debilitauit Reipublicæ Anglicæ uires, quandò ij qui cæſi ſunt, & numero & robore ad quæuis externa bella gerenda ſatis fuiſſent. Edouardus ut bene uictoria uteretur, poſtquam ſuos parum à tanto labore refecit, aliquot equites leuis armaturæ miſit, qui in fuga Henricum aut reginam comprehenderent. Sed illi tota ea nocte continenter ierunt, ita ut nullam partē noctis aut diei inſequentis itinere intermiſſo, in fines Scotorum die ſecundo incolumes peruenerint, qui ſtatim miſere ad Iacobum regem, ut pro ueteri neceſsitudine, regno reciperentur, atque eius opibus in tanta calamitate tegerentur. Erant in procuratione regni, propter regis ætatem, complures principes, & in primis Iacobus Chennethus diui Andreæ archiepiſcopus, uti ſuprà oſtendimus: horum conſilio monitus puer Iacobus, poſtquam audiuit, qui miſsi fuerant, tantum abfuit ut Henrici preces uel fortunam deſpexerit, ut etiam confeſtim illi obuiam factus ſit, atq; in regiam duxerit, quem poſtea plurimum conſolatus, ut parato æquoq́ animo ferret, quod proximus belli euentus tuliſſet, multò humaniſsime accepit, toto tempore, quo in Scotia fuit. Hac humanitate deuinctus Henricus, ut regem cuius auxilio in præſentia maximoperè nitebatur & confidebat, quopiam beneficio ſibi obligaret, ſiue ut aduerſariorum opes minueret, Beruicum oppidum ei tradidit, in perpetuum habendum: fama tamen tenet Henricum ea miſeria coopertum nō ſpontè id feciſſe, ſed inuitum, quò ſibi in terra Scotia eſſe tutum liceret. Verùm quoquo modo res tranſacta ſit, ſatis conſtat Iacobū recepto oppido, promiſiſſe ſe Henrico ſuum officium pro ſua parte præſtaturū, id quod haud ſegniter poſtea fecit. His actis, Margarita cum Edouardo filio in Gallias ad Rhenatum patrem Andegauenſium ducem ſe contulit, exercitum illic ope patris paratura. Henricus autem in Scotia cum aliquot principibus ſuæ factionis, qui eum ſecuti erant, morari ſtatuit, dum per amicos adiutus rurſum arma caperet, ut breui fore ſperabat, & ſibi ac rebus ſuis conſulere liceret. Hæc de Henrici ſexti regis uaria fortuna hactenus, qui regnauit annos XXXVIII. Veruntamen cùm ille poſt decimum annū, quàm pulſus fuerat, regnum denuò recuperaſſet, commodum in proximo libro reliqua de eius pariter uita atque morte perſequemur.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXIIII.

EDOVARDVS poſt Henricum profligatū, partim tanta uictoria, partim cōmuni principū populorumꝗ ad ſe defectione elatus, triumphantis imperatoris ritu Londinum reuertitur, conuocatoꝗ, more maiorū, concilio ad Vueſtmonaſterium, ad III. calend. Iulij, rex creatur, qui poſt primū Gulielmum Normanum regem, quartus Edouardus nuncupatus eſt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCLXI. Eo ipſo anno iterum Edouardus concilium habuit, in quo primùm regni ſtatus quaſi de integro collocatͣ, quod ualde fuit è Republica propter ciuile bellum diu neglecta: dein ex eius ſententia omnia, Henrico rege, conſtituta in concilijs olim habitis, reſcinduntur, antiquantur, tollunͭ: poſtremò duo eius fratres natu minores Georgius Clarentiæ, & Ricardus Glouceſtriæ duces, item Ioannes Ricardi Varuici comitis frater Montacuti marchio, & Henricus Burſcherius frater Thomæ Cantuarienſis archiepiſcopi Eſſexiæ, ac Gulielmus Facombrigius Cantij comites facti ſunt. Huic Henrico Burſcherio uiro longè nobiliſsimo, optimo, rerumꝗ geſtarum ornamentis clariſsimo, Ricardus dux Eboracenſis nuptum dederat Eliſabeth ſororem ſuam, ut eum in primis certum belli ac fortunæ ſocium omni tempore haberet. Poſthac illud idem fecit, ut Edouardus rex ipſius Ricardi filius eundem Eſſexiæ comitem crearit, quo & pater & filij iuxtà ſui adiutores eſſent. Suſceperat enim Henricus ex Eliſabeth uxore filios mares quatuor, Gulielmū, Thomam, Ioannem, & Henricū, atꝗ unicam filiolam nomine Iſabellam, quæ pauculos uixerat dies, in quibus in agendo induſtria, in negotijs labor, in periculis fortitudo, & in prouidendo ſummū fuit conſilium, ſed cum primis in Gulielmo maximo natu eiuſmodi extitere uirtutes. Is in matrimonium duxit Annam ſummo loco natam & probatiſsimā puellam, Iacobi Lucemburgenſis diui Pauli comitis filiam, ex qua creauit filios Henricum, qui nunc comes eſt Eſſexiæ, de quo libro XXVI plura dicemus, ac Ceciliam atꝗ Iſabellam: hæc ante ætatem nubilem morbo perijt, illa Gualtero Ferryſo nupta eſt. Sed ad ſuum redeat oratio exorſum.

Dum ita omnia Edouardo bellè cadebant, Henricus Somerſeti dux iam rebus Henrici regis diffidens, ad eum deficit, à quo perbenignè accipitur: ſed ducem protinus facti pœnituit: nanꝗ interea Henricus rex cōparato apud Scotos non modico exercitu, ex improuiſo in Dunelmenſem agrum aduolauit. Quo audito, Somerſetenſis clàm ad eum ſe contulit, multiꝗ regis amici eum ſunt ſecuti, ſed multò maximus hominum numerus ſpe prædæ undique celeriter conuenit, adeò ut Henricus exiſtimaretur armis non longè impar hoſti. Cuius rei famam augebat, quòd quaquauerſum ille pergebat, oppida, agros uaſtaret, incenderet, prædasꝗ ageret: peruenit ita populando ad pagū, quem Exhamū uocant, ubi loci Ioannem marchionem Montacuti obuiam factum inuaſit, cōmiſſoꝗ acri prælio, ut crebrò antè acciderat, profligatur, amiſſa maiore exercitus parte: ipſe cum paucis continuato curſu in Scotiam ſe recepit, alij aliò dilapſi ſalutem fuga quæſiuerunt. Capti ſunt Henricus dux Somerſeti, Robertus comes Hungerfordi, & Thomas Roſſus. Somerſetenſis ilicò

muta-

mutati conſilij pœnas capite luit, illi uerò Nouumcaſtrum ducti, morte quoque non multò pòſt affecti ſunt, quò alij ſperare deſinerent, cùm ſuis principibus ægrotis non amplius animas eſſe uiderent. At rex Edouardus etſi ea noua uictoria res demum ſuas ſatis confirmatas eſſe pro tempore arbitrabatur, tamen magnopere curabat, ut ne Margarita Henrici uxor ad ſolicitandos hominum animos, in Angliam rediret: quocirca toto littore præſidia diſponebat, maritimos aditus claudendi cauſa, ſcribebatq; ad ſingulos meridionalis oræ populos, ne mulierem uenientem reciperent, néue ulla re iuuarent, qui ſi recepiſſent, aut iuuiſſent, ſe eodem loco illos, quo aduerſarios habiturum: ad eam item partem quæ ad Scoticũ agrum pertinet, cuſtodias habebat, ne quiſpiam ad Henricum ex regno adiret. Sed quicquid periculi ab Henrico imminebat, ſtatim ſublatum eſt, quippe ille ſiue metu depoſito, ſiue mentis errore atq; adeò affectus haud in occulto diu fuit, qui in Angliam perſona per ueſtitum diſsimulata, redire auſus, uix pedem intulerat, cùm à locorum cuſtodijs excipitur, Londinumq; ad Edouardum ductus, in cuſtodiam traditur. Tum capto Henrico, regni ſtatus pacatior fuit, cùm homines eius factionis minus deinceps rebus nouis ſtudendum ſibi omnino iudicarent. Quare Edouardus ab hoſtili metu penè uacuus, conuocato ad Vueſtmonaſterium totius populi concilio, rebus domeſticis bellè conſtituendis totum ferè quadrienniũ proximũ liberius impertiuit, qui, ut eſt in ueteri uerbo, Laborantem agricolam oportet primũ de fructibus percipere, primũ omnium de ſententia & autoritate concilij, ſuis militibus bene meritis agros illorũ, qui Henrici partes ſequebantur, diſtribuit, dein generatim populũ ad ſui beneuolentiã omni genere liberalitatis incendit, ampliſsimaq; munera principibus ſuis largit̃, atq; ut ab uniuerſis gratiã iuxtà ineat, ſeſe cùm plebeis tum nobilibus hominibus, ultrà q̃ par eſſet, familiarem præbet, quod uitæ inſtitutũ poſtea non mutauit: item leges partim corriguntur, partim nouæ eduntur, moneta tam aurea quàm argentea quæ hodie in uſu eſt, diuiditur, quos numos aureos alios regales, alios nobiles, argenteos uerò groſſos appellant: poſtremò edicto toto regno peruulgato, omnibus aduerſarijs qui depoſitis armis, ſeſe in eius fidem permitterent, iniuria condonatur, ut qui nõ permiſiſſent, ob id illi meritò pœnas ſubirent. Hæc officia quantum in eius rem fuerint, qualíue ob ea ipſa populus erga eum animo extiterit, facilè illud planum faciebat, quòd ſolo populi fauore fultus uinci poſthac minimè poſſe uideretur.

Atqui Edouardus nõ contẽtus ſuorũ beneuolentia, nouas externorũ quoque principũ amicitias quærendas, & eas affinitate firmandas ſtatuit, ut uel illi, quando opus eſſet, ſibi auxilio forent, uel ſaltem non nocerent. Itaq; primũ Margaritam ſororem Carolo Philippi Burgundionũ ducis filio collocauit, deinde Ricardũ Varuici comitẽ in Gallias legauit, qui puellã nomine Bonã Carlottæ reginæ Franciæ ſororẽ, ac Ludouici ducis Sabaudienſiũ filiã ſibi uxorem peteret. Dum comes in Galliam profectus, cum Ludouico rege apud quẽ erat Bona puella, quæ reginæ ſorori ancillabat̃, de noua affinitate agitat, Edouardus mutato repentè conſilio, Eliſabeth Ricardi Riuerij comitis filiã, quæ olim nupta fuerat Ioanni Graio equiti, qui ex ea binos liberos Thomã & Ricardũ ſuſceperat, in matrimoniũ ducit, de eoq; matrimonio, ob mulieris humilitatẽ, nõ modò neceſſarios principes, uerumetiã Ricardũ patrem mulie

ris cælat. Qua de cauſa, ubi fama rei actæ per regnū peruaſit, cuncti protinus mortales mirari, principes uerò fremere, paſsimq́ꝫ uoces emittere, regē ex ſua dignitate non feciſſe, easq́ꝫ nuptias ei crimini dare, dedecori aſsignare, quòd cæco amore, non ratione ductus eſſet. Sed inde uel initium profectū eſt ſimultatis poſtea ortæ inter Edouardum & Varuicenſem, uel occaſio latentis odíj effundendi captata creditur: nanq́ꝫ Edouardus poſtq̃ꝫ per Varuicenſem, ut nemo homo ignorabat, regnum adeptus eſt, cœpit eius autoritatem quam ſummam fecerat, ſic ſuſpectam habere, ut eam minuendam duceret, quò pro ſuo iam iure cuncta domi ac foris ageret. Ita uſu uenit, ut amici inter ſe perrarò paria paribus reſpondeant, imò ſæpiſsimè ingentia beneficia ingenti culpa animi ingrati compenſent. Hæc Ricardum Varuicenſem nō fugiebant, qui etſi magnam ſibi gratiam relatum iri ſperabat, tamen pro tempore eatenus diſsimulandum putabat, quoad facultas daretur talis, qua per impotentiam regis liceret beneficia exprobrare. Nec abhorret à ueritate Edouardum tentaſſe, ut aiunt, neſcio quid in domo comitis, quod ab honeſtate omnino abeſſet, cùm homo eſſet, qui facilè puellis oculos adíjceret, easq́ꝫ deperiret. Cæterum quicquid fuerit, ſiue iniuria, ſiue æmulatio imperíj, quamobrem amicitia uiolata ſit, poſteaquam comes per literas amicorum cognouit ipſum regem occultè habere uxorem, & irritum infectumq́ꝫ euaſiſſe, quicquid ipſe in ea legatione de noua affinitate iungenda, apud Ludouicum regem egiſſet, tanta repentè animi indignatio eum cepit, ut iam tum ipſum Edouardum ut hominem imperio minimè dignum, omnibus modis regno pellendum iudicarit. Fama tamen etiam nunc in uulgus circunfertur, diſcordiæ cauſam extitiſſe, quòd comes dehortatus fuiſſet regem Margaritam ſororē Carolo Philippi ducis Burgundiæ filio collocare, quem ipſe peius quàm mortalem quempiam odiſſet, ac propterea quòd Edouardus noluiſſet eius audire conſilium, tantum ſimultatis inter eos ortum, perinde quaſi ea res tam parui momenti potuiſſet, aut debuiſſet comitem alienare à ſuo principe. Et hæc mera uulgi fabella. Sed ad propoſitum redeamus. Varuicenſis ita ſtomachatus, cōmotus, iratus, ut ne ſe atq́ꝫ conſilium ſuum præcipitaret, diſsimulāter tandiu tantas iniurias patiendas decreuit, quoad tempus ad perficiendum negotium idoneum adeſſet, qui cùm paulò pòſt regias literas de reditu accepiſſet, quam optimè potuit apud Ludouicum regem, excuſauit Edouardi mutationē conſilíj, illud quodammodo aſsignans amori, in quo nullus unquam ineſſet modus: atq́ꝫ ita in Angliam reuerſus, regem more ſuo adiuit, atq́ꝫ legationē ſine ullo, ut potuit, conceptæ iræ indicio renuntiauit. Exin nō interceſſerunt multi dies, cùm comes non ſine regis cōmeatu, in ſuum comitatū cùm animi tum ualetudinis cauſa, ſicut prædicabat, ſe contulit. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCLXVII, & VI, cùm regnare cœpit Edouardus. Quo etiam anno Georgius Neuyllus comitis frater, in Gulielmi archiepiſcopi Eboracenſis nuper demortui locum ſurrogatur, antiſtitum ordine quinquageſimusſecundus: & Philippus Burgundionum dux moritur, cui ſucceſſit Carolus filius, uir & animi magnitudine & belli ſcientia longè præſtantiſsimus.

Erat in ſuo comitatu Varuicenſi Ricardus, ut diximus, cùm ad ſe euocauit Georgium archiepiſcopum Eboracenſem, & Ioannem Montacuti marchionem fratres, cum íjs poſt unum atq́ꝫ alterum diem, de uaríjs rebus locutus, &

tandem

tandem querendi de rege appoſitam nactus occaſionem, ſuum conſiliū communicat, hortaturq́ʒ multis uerbis atq́ʒ rationibus, ut unà ſecum uelint Henrici regis partes ſequi, iuuareq́ʒ, quò in regnum reſtituatur, ſic aiens: Non me leuitas animi, à qua longè remotus ſum, fratres, ſed iudiciū mouet, quod tandem mihi faciam licet de Henrico rege & Edouardo: ille porrò uir eſt ſanctiſſimus, ſuorū amiciſsimus, ac beneficij memor, qui filium habet Edouardū, ad laudem, ad gratiam, ad liberalitatem natū, à quo unuſquiſq́ʒ expectare plurima poterit, qui patrem in calamitate ſubleuandum curarit: hic contrà homo cōtumelioſus, ingratus, uoluptati deditus, & iamiam omnis laboris fugiens, qui nouos homines potius quàm ueteris proſapiæ uiros in honore habendos ſtatuit, quare futurū eſt, ut aut ille nobilitatē, uel eum nobilitas breui tempore perditū eat. Sed ante omnes nobis audendum eſt, qui primi læſi ſumus. Is enim, nō ignoratis credo, poſt adeptū regnū, primò ſecretò, deinde palàm honori domus noſtræ inuidere, de eoq́ʒ quotidie aliquid detrahere cœpit, perinde quaſi ille nos eo honore, nō nos eum dignitate auxerimus, ac ob id nuper ab eo in legatione Gallica, nullo numero habiti ſumus, quò exiſtimationis fama, quam ipſi apud omnes principes regni, partim uirtute patris, partim noſtris laboribus collegimus, penitus minueret, infirmaretur, pro nihilo putaretur. Duxit his rationibus facilè in ſententiam ſuam archiepiſcopū, at marchionem nō item, quippe qui à principio moueri nō potuit, ut quicq́ʒ in Edouardum tentandum eſſe probaret, ſed ad ultimū cùm Varuicenſis multorū principū operam & opes polliceretur, tractus tandem in ſocietatem belli eſt. Poſt hæc, Varuicenſis uir ſagaciſsimi ingenij perſentiens Georgiū ducem Clarentiæ, neſcio quam ob cauſam, nō eſſe bono erga Edouardū fratrem animo, primùm apud eum, tentandi gratia, de rege paululùm conqueritur, deinde cum dux idem apud eum faceret, patefaceretq́ʒ nōnullas iniurias à fratre acceptas, tum maiora auſus, aperit conſilia ſua duci, rogatq́ʒ, ut ea ſequi uelit: ſed ne ulla leuitatis ſuſpicio oboriatur, docet quàm illa cauta, quàm expedita, quàm euigilata ſuis cogitationibus ſint, atq́ʒ hortatur, ut ipſe etiam de tanto negotio, curam & cogitationem ſuſcipiat, quò omnia prouiſa, perſpecta, certa quodammodo habeantur, cui poſt multas pollicitationes filiam quam habebat nubilem deſpondet. Dux ſuaſu, rogatuq́ʒ Varuicenſis fatigatus, ex eius uoluntate omnia ſe facturum recipit. Varuicenſis ita cum duce cōmunicato conſilio, Caletum cuius loci adhuc præfectus erat, & ibidem uxorem ac filias ſeruabat, redire ſtatuit: ſed ut initium tantæ ſeditionis, qua poſtea per plures annos Anglia agitata eſt, tandem aliquando fieret, iuſsit archiepiſcopum Eboracenſem & marchionem fratres ſtatim poſt diſceſſum ſuum, aliquem tumultum in agro Eboracenſi concitandū curare, quò ita bellum ciuile dum ipſe longè gentium abeſſet, inchoaretur. His conſtitutis rebus, probatiſq́ʒ conſilijs, cum duce Caletū proficiſcitur. Hìc poſtq́ʒ iureiurando dux promiſit fidem datam ſe perpetuò ſeruaturū, Iſabellā filiam comitis natu maiorē ſibi deſponſam in matrimoniū ducit. Quo expedito negotio, maturius ambo de bello gerendo cōſilia & rationes inter ſe conferre incipiebāt, cùm nō ſecus ac præceptū erat, ingēs factus eſt tumultus in agro Eboracēſi, cuius initiū ductū eſt ab impietate.

Erat Eboraci uetus ac opulentiſsimū xenodochiū, id eſt, domus hoſpitalis, diuo Leonardo dedicata, ubi mendici & inopes homines hoſpitio accipiebant

tur curabãturꝗ ægroti. Huic domui tam ſanctæ tota ea prouincia pietatis cauſa, numerũ quendam frumenti ut frugum omniũ primitias, qui pauperibus uſui eſſet, quotannis cõtribuebat, quem quidem frumenti numerũ agrorum cultores, perſuaſu quorundam Varuicenſis factionis principum, uelut fama erat, dare primò recuſant, argumentantes id quod dabatur, non pauperibus, ſed diuitibus loci præfectis dari: deinde procuratores hoſpitalis debitum frumentum flagitantes armis inuadunt. Ex ea re conuentus occulti, coniurationeſꝗ fiunt, ita ut intra paucos dies, ad quindecim millia hominũ in unum cõuenerint, inſtructoꝗ agmine Eboracum uerſus approperarint. Vbi fama frequens tanti motus peruenit in urbem, omnia metu repleuit, ciues animo excũbantes mutuo pauore ſuſpenſi incertiꝗ manebant, utrum obuiam furenti agreſtium turbæ irent extra muros, an intus ſe continentes eorum uiolentiam ex muris propulſarent. Sed marchio eius regionis præfectus metum cõtinuò ciuibus ademit, qui conſilium uitandi periculi peropportunũ capiens, factus eſt uenientibus obuiam ad ipſas urbis portas, ubi poſt longum certamen, Robertum Huldernum ducem cepit, atꝗ ilicò capite mulctauit, quo facto, ſuos multa iam de nocte à pugna reuocatos intra mœnia recipit. Plebs morte ducis nihil territa, ſed magis furore accenſa, Eboracum quod oppugnare non poterat ſine bellicis machinis, quas ſecum non habebat, præteriens Londinũ uerſus contendit, cupida turbandi omnia. Quòd autẽ marchio ducem plebis concitatæ à ſuis conſpirationis ſocijs ſupplicio affecit, illud idcirco feciſſe uidetur, ut uel conſilium tegeret, uel quia iam tum deſtinaſſet animo, cum Edouardo ſtare, cum quo, uti poſtea apparuit, gratiæ cõiunctionem habebat. At rex cui iam cœperant tam Varuicenſis quàm Clarentiæ ducis fratris conſilia nota fieri, id quod erat ratus, ubi crebris nuntijs ac literis, quæ ad eum uolabant, ſignificatum eſt, eam hominũ multitudinem infeſtis armis Londinum petere, continuò Gulielmum Harbertum quem biennio antè comitem Penbruchi fecerat, cum magna Vuallorum manu obuiam mittit, mandatꝗ, ut ſi uſpiam facultas detur, cum multitudine confligat. Comes celeritate uſus haud longè à Northantono, Eboracenſem plebem caſtra habere reperit, ubi & ipſe poſitis caſtris, poſtero die cum ea prælium fecit, in quo ad punctum temporis profligatur. Eboracenſes eo ſequundo prælio contenti ſubitò refrigent, qui nõ progrediuntur, ſed præda onuſti domũ repedant expectaturi, dum Varuicenſis ueniret, qui haud multò pòſt cum duce Clarentiæ genero, ad eum tumultum Caleto profectus adfuit, multitudinisꝗ ducibus collaudatis, ac omnibus militibus generatim cõgratulatus uictoriam, exercitũ maturè parare cœpit. Rex uerò nihil territus quòd comes Penbruchenſis rem à primo male geſſiſſet, eũ rurſus cum ſupplemento, quod pro rei neceſſitate paratum habebat, aduerſus hoſtes mittit, ipſe cum paucis ſubſequitur: qui ut ad omnia paratior eſſet, in itinere ſuas utcunꝗ poteſt copias ex hominibus ſuæ factionis ad ſe confluentibus auget, omnibus dictitans ſe ſtirpem ſceleratorũ hominũ perditum ire. At Varuicenſis ubi cognouit aduerſarios appropinquare, ſine mora ad Clarentiæ ducem, qui cum exercitu in propinquo erat, mittit, ut celeriter ad ſe copias adducat, ſignificans prælij faciundi tempus adeſſe. Dux accepto nuntio, confeſtim ad comitem accedit. Ita ambo exercitu coniuncto, ad pagum quem Banbericũ uocant, ubi hoſtes caſtra poſuiſſe intelligebant, pergunt, ibiꝗ com

miſſo

miſſo prælio, Penbruchenſem capiunt, cæſo aut fuſo omni eius exercitu. Inter alios, de nobilitate interfectus eſt Ricardus comes Riuerius pater Eliſabeth reginæ, ac eius filius Ioannes Vdeuilla. Rex Edouardus circiter extremū diei tempus, cum mediocribus copijs deinde aduenit, cognitaq; ſuorum ſtrage, ad quinq; paſſuum millia longè ab eo pago conſtitit. Varuicenſis cum uictore exercitu ad oppidū ſuum reuertit, ubi biduo pòſt, comes Penbruchi cum reliquis ex nobilitate in pugna captis, ſecuri percutitur. Interea agi de pacificatione cœptum eſt, propter quod frequentes ultro citroq; nuntij à rege ad comitem, & à comite ad regem cōmeabant, cùm iam rex in ſpem concordiæ adductus minus caueret, minuſq; extrinſecus timeret, perinde quaſi res omnis tranſacta eſſet. Quo per exploratores cognito, Varuicenſis cum ualida ac expedita militum manu, de nocte quam occultiſsimè poteſt, ad regia caſtra uenit, cæſiſq; militibus qui pro uallo excubabant, regem inopinantem capit, ſecumq; Varuicum ducit, & ut fallat amicos, inde eum nocturnis itineribus in agrum Eboracenſem ad arcem quam Middelamiam uocant, cuſtodiendum mittit. Sed nullus locus tam longinquus erat, quò fama capti regis non repentè peruaſerit, quæ multos mortales pauore atque trepidatione affecit. Ipſe uerò ubi in arcem coniectus eſt, cœpit ita præfectū ac cuſtodes arcis blandè appellare, rogare, atq; tanta præmiorum ſpe onerare, ut ab illis promiſſorum copia corruptis miſſus factus fuerit, tametſi rumor diſsipauit id nō inuito Varuicenſi eſſe factum, quod credibile eſſet, ſi comes poſtea ab armis diſceſsiſſet. Sed hoc fuit infelicitatis Henrici regis, quandò hinc mehercle perſpicere licet, iam tum extremū eius domus fatū ueniſſe, quod nullo potuit neq; conſilio, neq; humanis opibus auerti, ita fortaſſe Deo cordi erat: Varuicenſis enim ac eius amici unius in primis Henrici iuuandi, defendendi, conſeruandi cauſa, ſua corpora periculis opponebant, opeſq; effundebant, quòd pro certo haberent, uiuo Edouardo, neq; ſe neq; Henricum poſſe rerum potiri, & tamen illi in poteſtatem redacto ſpatium effugiendi periculi dederunt: adeò quando res noſtra ad nihilū caſura eſt, nobis omnes mentis partes nunc metus, nunc audacia, nunc amentia, nunc angor adimit. Sed domum redeamus.

Atqui Edouardus ita ab inimicorū manibus ereptus, ſe protinus Eboracū contulit, ubi à ciuibus magno gaudio acceptus, duos in urbe dies cauſa faciendæ armandæq; alicuius militū manus, moratus eſt: ſed cùm ibi exercitū conficere nō poſſet idoneū, & ſibi Londinū etiam per medios hoſtes proficiſcendū conſtitueret, inde Lancaſtrū petijt, ubi Gulielmus Haſtyngius eius cubiculi præpoſitus conſidebat. Hìc adiutus à Gulielmo copias ſuas auget, ac illis inſtructus, Londinum incolumis peruenit, qui ut cura, labore, conſilio, rebus ſuis tempore turbulento non deſit, nihil prius habet, q̄ ex principibus iam alienatis, ſibi amicos, ex ualde titubantibus, firmos reddere, & populi animū rerum nouarū motu ſuſpenſum ad priſtinum officium, ad ſui ſtudium & beneuolentiā reuocare. Cæterum Varuicenſis & dux ubi regem Edouardū per proditionē ſuorū, manus euaſiſſe ſuas, ac uno puncto temporis, omnes priores conatus male cecidiſſe cognouerunt, dolore diſrumpunt, torquentur, anguntur, & ſtatim principes amicos in unum conuocant, conſiliū rurſus cōmunicant, rationes hoſtium explorant, quò aliud initiū belli faciant, quod capto rege, iam finitū putarant. Iis principibus augebat interim animū, quòd bene

multi quibus præ diſcordia, minimè pax cordi erat, gratuitò ſe nouo bello ſeruituros pollicerentur. Studebat & rex pari atq; hoſtes diligentia rebus bellicis, ut aduerſarios per uim, aut ad ſanitatem reduceret, aut deleret, quò per eos tandem aliquando omnibus eſſe tutis liceret.

Erat per eiuſmodi principũ ſeditiones, ſtatus regni longè miſerrimus, quandò templa paſsim domusq; ſpoliabantur, cædes, incendia fiebant, armis, cadaueribus, cruore, luctu omnia complebantur, agri uaſtabantur, oppida, ciuitates fame ſuffocabantur, aliaq; mala accidebant, quæ ex ſæuitia bellorum proficiſci ſolent. Quas ob res, multos ex optimatibus caſus Reipublicæ miſerebat, qui quotidie tam apud regem, quàm apud Varuicenſem, & ducem, de reconciliatione accuratè agebant, ſuadentes eis uiciſsim, uellent plus beneficiorum gratiã apud ſeipſos, quàm iniuriæ dolorem ualere, & recordari cùm nefarium ſit non alere parentes, multò nefarius eſſe, patriam cõmunem parentem per contentionem perditum ire, quò tandem ſeditio inteſtina ac exitioſa è medio tolleretur. Flexit principum cùm autoritas tum deprecatio ita mentem regis & comitis, ut ultrò data, acceptaq; fide, comes ipſe, cum duce Clarentiæ, Londinum modica omnino pro periculi magnitudine, armatorum caterua ſtipatus uenerit, atq; ad Vueſtmonaſterium cum rege longum de compoſitione ſermonem habuerit, ubi inter irarum plenos, nulla ad ultimum de pace actio eſſe potuit. Itaq; rege diui Thomæ Cantuarienſis uoti cauſa mauſoleum uiſente, comes cùm duce, Varuicũ diſcedit, nouumq; exercitũ in Lincolniẽſi agro parat, ac illi præficit Robertũ equitem filiũ Ricardi Vuelles, uirũ bello ſtrenuũ. Hæc celeriter Londinũ perlata mouent regem uehementer, qui aduerſarios ad aliquas potius concordiæ pactiones, q̃ amplius ad arma uenturos ſperabat: ſeo quò magis præter ſpem, rumor noui belli incidit, hoc properantius exercitum conſcribit, atq; eodem tempore crebris nuntijs uocat ad ſe Ricardũ Vuelles. Ricardus ita accitus primò ualetudinem ac occupationem excuſat, deinde cùm excuſatio non admitteret, ſperans ſe factũ ſuũ facilè apud regem purgaturum, Londinum proficiſcitur, ducitq; ſecum Thomã Demoke equitem, cum quo ſoror nupta erat, qui ubi Londinum peruenit, ab amicis fit certior regem ſibi ualde ſuccenſere, ita ut timore affectus in aſylũ quod eſt ad Vueſtmonaſteriũ, raptim cum Thoma confugerit, ibi manſurus, dum ira principis deferueſceret. Edouardus uerò qui ſperabat ſine armis iſtum tumultũ ſupprimere, data fide, eos ex aſylo ad ſe uocauit. Illi fide regia freti ueniũt. Tunc rex iubet Ricardum admonere Robertũ filium, ut ab armis diſcedat, atque interim paratis copijs, in hoſtes ire pergit, ducens ſecum ipſum Ricardum, & Thomam, uixq; bidui aberat à Stanfordia oppido, ubi hoſtium caſtra erant, cùm intellexit Robertum nihil paternis literis motum in armis eſſe, qui ea re indignatus, tam Ricardo quàm Thomæ contrà ac fides data erat, peſsimo exemplo, protinus caput ceruicibus abſcindi iuſsit. Robertus uerò ubi uidit regem accedere, atq; accepit patrem cum Thoma morte eſſe affectum, ſe ad proximum uicum qui Egecot nominatur, retulit, ibiq; aliquantũ dubius ſtetit, pugnaret nec ne, quòd magni periculi res eſſet, cum tãtis copijs dimicare, ante aduentum Varuicenſis: ſed ad extremũ iuuenili audacia accenſus, inſtructa confeſtim acie in certamen deſcendit. Pugnatur per aliquot horas, magno conatu, multiſq; utrinque cadentibus, denique Robertus dum

reti-

retinere ſuos iamiam ſe fugæ dantes cupit, ab hoſtibus circumuẽtus capitur, unà cum Thoma Delalante equite, multisq́ alijs: quo ita capto, omnis exercitus depulſus diſsipatusq́ eſt. Rex uictoriæ potitus, Robertum & Thomam cum nonnullis alijs, eodem momento morte mulctauit. In hac pugna fama tenet ad decem millia hominum cæſa.

At comes Varuicenſis, qui id temporis ad oppidum ſuum erat, atque propediem ad exercitum uenturus, ubi cognouit celerius opinione ſua prælium commiſſum, ac à ſuis male pugnatum eſſe, quamuis rebus ſuis iam minus confideret, tamen neceſſariò diſsimulandum ratus, quòd in bello ſæpe uana pro ueris ualere ſoleant, ut ſocios quibus res deſperata uidebatur, iamq́ omnes in fuga erant, conſolaretur, uerbo pariter atque re, nouas cœpit parare copias, & ſimul multis promiſsis niti ad ſtudium ſui perducere Thomam Stanleium, qui eius ſororem in matrimonio habebat: quod cùm efficere non potuiſſet, negante Thoma ſe arma in Edouardum laturum, tum demum uidens nihil eſſe, quòd diutius tempus tereret, ac deſperans poſſe ſe inimicorum uiribus reſiſtere, cum duce Clarentiæ genero, Exoniam proficiſcitur, dumq́ hic pauculos dies moratur, cùm nullam haberet facultatem eorum, quæ opus forent ad bellum, deliberat Ludouicum Francorum regem, cum quo amicitiam paucis antè annis, dum apud eum legationis munus obiret, conciliarat, quamprimum adire, ſpe aut alicuius habendi auxilij, aut commouendi regis in Edouardum: & ad iter interim naues undique conducit, ac in portum quem Dermouth uocant, adducendas curat, quas non multò pòſt armis, cæteriſq́ rebus neceſſarijs inſtructas, ambo cum uxoribus, & magno ſuorum familiarium numero conſcendunt, atq́ primo uento in Normaniam nauigant: quos præfectus eius regionis liberaliter accepit, ſtatimq́ Ludouicum regem de aduentu Varuicenſis certiorem facit. Cœperat iampridem Ludouicum ex fama rerum geſtarum, admiratio Varuicenſis tanta, ut nihil ei optatius eſſet, quàm homini gratum facere: qui ubi cognouit terram Galliam attigiſſe, magno perfuſus gaudio miſit illi obuiam aliquot principes, mandauitq́, ut dicerent ſe diu optaſſe occaſionẽ, qua liceret eum iuuare, & nunc oblatam non omiſſurum, ac propterea rogarent, ut non grauaretur Ambaſiam (eſt ea regia uilla ad Ligerim poſita) ad ſe uenire, cum duce genero, quoniam futurum eſſet, ut nunquam eius laboris pœniteret. Incidit hæc Varuicenſis fuga in annum nonum, cùm Edouardus regnare cœpit, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXX. Fuga aduerſariorum curam Edouardo maximè acuit, quòd Varuicenſis abſentia in dies magis magisq́ augebat omnibus deſiderium eius uidendi, quippe qui ſolem excidiſſe ſibi è mundo putabant, adeò celebre huius hominis nomen apud populum erat, ut non aliud magis coleret, ad cœlumq́ ferret. Quid, quòd illud unum loco cantilenæ, in ore uulgi potiſsimum reſonabat, cùm publicè plauſus daret? Quo factum eſt, ut comitis factio intra paucos dies mirabilem in modum adaucta ſit. Quocirca rex duplici ſolicitudine angebatur, qui timebat hoſtem foris & domi: ſed reditũ Varuicenſis in primis ſibi cauendum exiſtimabat: itaque primo quoque tempore ad Carolum ducem Burgundiæ, quem ſuprà demonſtrauimus Margaritam eius ſororem in matrimonio habere, nuntios rogatum miſit, ut ipſe qui cum Francis in fœdere eſſet, Ludouicum regem admoneret, ne Varuicenſem

& ducem Clarentiæ hoſtes Edouardi regis ſocij ſui, ac ſibi affinitate arctiſſima coniuncti, armis aut pecunia iuuaret. Carolus non modò id impigrè fecit, ſed etiam Ludouico minatus eſt multa, ſi illis opem ferret. Ea tamen tantum abfuit, ut Franeus ponderanda duxerit, ut etiam facilè contempſerit, qui ad illa reſpōdit, ſe integro fœdere, poſſe & uelle iuuare amicos, & præſertim eos, qui ſuis haberentur factis clari, cuiuſmodi eſſet Varuicenſis comes, & id, ſi faceret, neq; ei oneri, neq; ſumptui fore. Hæc ubi in Angliam nuntiata ſunt, moleſtiā aſperſerunt, multoq; grauiorem curam Edouardo attulerunt, ut diligentius per quæſtionem captiuorum exploraret, qui eſſent aduerſariorū amici. Quare factum eſt, ut permulti ſibi metuentes partim in aſyla fugerint, partim in regis fidem uenerint. In ijs fuit Ioānes Montacuti marchio, qui rurſus ſeſe Edouardi amicitiæ dedit, deuouitq;, quem ille multa comitate blandiſq; modis accipiebat, ut ad amicitiam alios inuitaret.

Interea Varuicenſis cum duce, Ambaſiā proficiſcitur, cuius uidendi cauſa, paſſim per totum iter, populorū cōcurſus fiebant, adeò eius fama inter Gallos etiam celebris erat, ubi accipitur à Ludouico comiter prolixeq;, cui ſui aduentus cauſam longo ſermone expoſuit. Ludouicus non minus præſentia amici, quàm fama captus delectatuſq;, opes ſuas ei nō defuturas pollicet. Adfuit nō multò pòſt Margarita uxor Henrici, cum Edouardo filio principe Vualliæ, Gaſpare Penbruchi, & Ioanne Oxonij comitibus, qui paulò antè ad Margaritam traiecerāt. Hîc poſteaquam multa inter ſe cōmunicarunt, quæ ad ſalutem pertinerēt, ad formā ſanciendi fœderis uenitur, autore Ludouico rege. Primū omniū Anna Varuicenſis filia, quam ſecum adduxerat, Edouardo principi deſpondetur: deinde comes & dux iureiurando promittūt ſe nō prius arma depoſituros, quàm Henrico aut Edouardo Angliæ regnum reſtitutū foret: poſtremò regina & princeps ſe facturos comitem & ducem Reipub. gubernatores, qui eatenus id imperij obtinerent, quoad Edouardus per ſe ad tale munus obeundum idoneus eſſet, eaq; omnia ſanctiſſimè obſeruaturos recipiūt. Multæ præterea cōditiones quas tam ratio quàm negotij magnitudo poſcebat, inter eos conferuntur. Iuncto ſic fœdere, Ludouicus rex largitur Varuicenſi arma, uiros, naues, quibus inſtructus Angliā tutius adire queat. Rhenatus quoque Margaritæ pater eundem pro ſua parte iuuat. Iam exercitus nō cōtemnendus conſcriptus, & claſſis ad Sequanæ oſtium parata in anchoris ſtabat, cùm comes ab amicis ex Anglia literas accepit, quibus ſignificabant tantam eius reuerſionis hominibus paſſim toto regno expectationem fieri, dari, moueri, ut iamiam in armis ubiq; eſſent eius aduentū præſtolantes, & propterea iter maturaret, ſine ullis etiam copijs, quoniam ut primū littus attingeret, multa ſtatim armatorū millia, uti mox cōtigit, in ipſo littore præſtò adeſſent, ad omnia munia obeunda. & iſtuc plebis ſtudiū. Sed multos quoq; principes eſſe quàm paratos ſuppeditare pecuniam in bellum, dare arma, mittere cōmeatum, & manibus & opera iuuare. Acceptis literis, comes mirificè lætatus ſtatuit tantam bene gerendæ rei facultatem non omittere, & quia Margarita cum filio nondum ad iter expedita erat, ipſe & dux atq; Oxonienſis & Penbruchi comites cum parte exercitus, ac paratæ claſſis, præcedere decreuerunt, ad tentandam primam belli fortunam, ut ſi illa bene ſuccederet, tum Margarita cum principe ſubſequeretur. Rem igitur adminiſtrandam ſine ulla mora, & confeſtim gerendam

rendam Varuicenſis ratus cum duce, ac reliquis ſocijs, poſtquam quantũ potuerat, gratijs agendis, Ludouici merita in Henricum regem, in ſe extulit, ab eoq́; dimiſſus eſt, ad claſſem uenit, ſuisq́; militibus in naues impoſitis, Angliam curſu petijt. Interea Carolus dux Burgundiæ iniquo animo ferens comitem à Ludouico rege adiutum contra Edouardum exercitum ducere, claſſem multarum nauium circa Normanicum littus diſponit, ut eum uenientem intercipiat: ſed Varuicenſis nullo à Burgundionis claſſe affectus incõmodo, incolumis cum omnibus ſocijs in Dermouth portum peruenit, unde ſexto antè menſe, in Gallias traiecerat. Vbi in terram deſcenſum eſt, comes per præconem, nomine Henrici regis, edici iubet, ut omnes qui per ætatem id facere poſſint, arma capiant, aduerſus Edouardum ducem Eboracenſem, qui in præſentia contrà quàm ius fasq́; eſſet, regnum occuparet. Quo facto, dici non poteſt, quàm celeriter fama aduentus Varuicenſis per omnes regni partes peruaſerit, atque ad primum nuntium, quot unà armatorum millia ad eum conuenerint. Comes tantis copijs refertus Londinum uerſus iter facit. At Edouardus rex ubi cognouit Varuicenſem accedere, amiſſa in præſens omni ſpe ſui defendendi, ac eò in poſterum tempus, extremos conatus reſeruandos ratus, non de parando exercitu cogitat, quo aduerſarijs reſiſtat, ſed de ſua ipſius ſalu te anxius, cum Ricardo fratre duce Gloceſtriæ, Lynum maritimũ oppidum petit, ibiq́; nauem ad iter paratam nactus, in Flandriam, ad Carolum, uento admodum ſæuo, ac ob id, non ſine magno uitæ periculo, nauigauit. Eliſabeth uerò eius uxor per idem temporis grauida ad Vueſtmonaſterium confugit, ſeq́; aſylo incluſit, ubi filium peperit, quem Edouardum nominauit. Cognita fuga Edouardi, Varuicenſis magis accelerat, cunctisq́; cedentibus, Londinũ peruenit, & ciuitatem Cantianorum tumultu, qui ſub fugam Edouardi, ſuburbia ſpoliarant, turbatam, ilicò pacatam reddit, eoq́; beneficio gratius ab om nibus acceptus, inde ad turrim uenit, ac Henricum regem carcere liberat, regioq́; indutum ueſtitu ac comitatũ in primis Ricardo Lee urbis prætore, binisq́; uicecomitibus Roberto Draper, & Ricardo Gardener, cum toto ciuitatis ſenatu, ad templum diui Pauli per mediam urbem, populo dextera, ſiniſtraq́; gaudente, plaudente, gratulante, ducit, ibiq́; pro re ex animi ſententia geſta, Deo gratias agit. Fuit ille annus quo Henricus in regnũ eſt reſtitutus, humanæ ſalutis MCCCCLXXI.

Ita Henricus toties uictus regnare iterum incipit. Poſt hæc, circiter VI calen das Decembrias, cõcilium ad Vueſtmonaſteriũ habet, in quo primũ Edouardus patriæ hoſtis declaratur, quòd regnum occupaſſet, eiusq́; fortunæ omnes publicãtur, eademq́; ſententia in omnes fertur, qui illius partes ſecuti fuiſſent, atq; ſimul de omnibus captiuis eiuſdem factionis ſuppliciũ ſumendũ decerni tur. Deinde omnia decreta, cõſtituta, acta ipſius Edouardi reſcinduntur. Poſtre mò uerò Varuicẽſis comes ut de patria bene meritus ſit regni gubernator, cui Clarentiæ dux collega datur. Sic Reſpub. in nouum peruenit ſtatũ. Venit ad id conciliũ Ioannes Montacuti marchio, qui multis uerbis crimen diluens, q̃d metu ſcilicet mortis, ad Edouardũ paulò antè trãſiſſet, ueniã obtinuit, ut id in uitus faciẽs nihil dein cõmuni cõmodo inſeruiret. Porrò ſi is cum Edouardo ſtetiſſet, dubio procul minus hoſtis q̃ fucoſus amicus læſiſſet, quoniam quæ cauemus, rarò haud ue grauiter nocent. At Margarita regina per omnes dies,

ex eo die, quo Varuicenſis in Angliam profectus eſt, incerta expectatione euentus ſolicita, nõ ceſſabat orando uictoriã à Deo poſcere, quam ad ultimũ ubi ex uiri literis cognouit partam eſſe, confeſtim cum Edouardo filio nauem conſcendit, ac in Angliam redire tentat: ſed quia hyems aſpera erat, ui tempeſtatis ad terram reiecta, in aliud tempus iter ſuum differre cogitur. Per idem tempus Gaſpar comes Penbruchi reuerſus eſt in Vualliam, ad comitatũ ſuũ, ubi reperit Henricũ Edmundi comitis Richemondiæ fratris filium, uix decimum agentem annũ, ut captiuũ cuſtodiri, cæterum liberaliter educari, apud uxorẽ Gulielmi Harberti, quem ſuprà memorauimus Edouardũ feciſſe Penbruchi comitem, ac in bello captũ Varuicenſis iuſſu ſecuri percuſſum. Hunc Margarita mater filia unica Ioannis primi ducis Somerſeti, uix quatuordecim nata annos peperit, quæ deinde licet Henrico filio Humfredi ducis Buchyngamiæ, & tertio loco Thomæ comiti Derbij nupſerit, nullos tamen amplius ex ſe genuit liberos, quaſi rata ſatis ſibi fuiſſe unicũ & talem in lucem ediſſe filium. Gaſpar itaq; puerũ Henricum ab uxore reguli Harberti accepit, eumq; ſecum aliquãto pòſt Londinũ rediens, ad Henricũ regem duxit. Rex ubi puerum uidit, aliquantũ tacitus illius altam indolem cõtemplatus, principes qui aderãt, ſic affatus dicitur: Iſte nempe iſte eſt, cui nos ac noſtri aduerſarij rerum poſſeſſione cedemus. Ita uir ſanctus prædixit futurum, ut Henricus quandoque regni potiretur. Eo ipſo anno (ut ſuo memorem loco, quod ſuprà lib. 1 X. dixi me non omiſſurum) Sixtus quartus Rom. pontifex certior factus à Iacobo tertio rege Scotiæ, epiſcopos Scotos non habere primatem, quem eis liceret per ciuilia Anglorũ bella, conſulere de his, quæ ad religionem pertinerent, & rogatus, ut prouideret opportunè, creauit epiſcopum ſancti Andreæ totius Scotiæ primatem, ut propter tumultus & ciuiles & externos, qui ſæpe inter utranque nationem oriebantur, ne amplius ipſi epiſcopi ſuo capite carere dicerentur, quanquam ad id multum reclamante Georgio Neuyllo Eboracenſi archiepiſcopo, eiq; duodecim ſubiecit epiſcopos, Glaſguenſem, Roſſenſem, Brechnenſem, Doukeldenſem, Doumblacenſem, Aberdonenſem, Cathanenſem, Candidæcaſæ, Liſmorenſem, Morauenſem, Orchadenſem & Sodorenſem: huius ſedes in Mona inſula locata eſt, quæ Eboracenſis cenſet diœceſeos.

Dum hæc alibi gerebantur, Edouardus etſi extra patriam erat, non deſperabat tamen maturam recuperandi regni opportunitatem: nam partim Burgundio magnũ illi pollicebatur auxiliũ, partim quotidie à ſuæ factionis uiris per literas & nuntios ſecretos, ad reditum ſolicitabatur, ac continenter bene multi aut legum metuentes, ſiue odio rerum præſentium acti, ac ſuarum cupiditatũ licentiã obtinere auentes, ex Anglia ad eum confugiebant, qui magis atq; magis ad iter urgebãt. His promiſſis ſtimulatus Edouardus haud quicq; iam miſerius, quàm diutius uno die remanere, aut optatius, quàm euolare ratus, uix duobus armatorum millibus contractis, paratiſq; nõnullis nauibus, cùm primùm uer apparere cœpit, in Angliam traiecit, delatus ad littus Eboracenſis agri, in portum, quem dicunt Raueniſportũ. Hîc expoſitis in terram militibus, cum ſuis belli ducibus agitat, quorſum primò ſit eundum, propter enim armatorum paucitatẽ, nullum ſatis uidebatur tutum eſſe iter: poſt longam conſultationem placuit omnibus, ut aliquot leuis armaturæ equites ad propinqua loca quoquouerſum mitterentur, qui agreſtium uoluntatem explorarent, tentarentq;,

rentq;,ſi uellent pro Edouardo rege arma ſumere. Illi profecti diligẽter etiam atq; etiam officium faciunt. Simile uero uidetur eſſe, Edouardum uirum prudentem nequaquam cum tam modica militum manu, auſum fuiſſe Angliam adire, niſi certò ſciuiſſet ſe magna habiturum confeſtim auxilia: quo argumento neutiquam dubium eſt, ducem Clarentiæ cum eo iam tum ſecretò in gratiã redijſſe, & marchionem Montacuti ſimul in eius ſocietatem ueniſſe, cuius quidem rei pòſt manifeſta indicia extiterunt. Qui exploratum ierant, tentatis uicinorum populorum animis, quantum facultas dari potuit, poſtero die ad Edouardum reuertuntur, & renuntiant omnes uicinitates ſtare firmiter in fide Henrici, ac nõ eſſe, quòd amplius ſolicitentur, cùm licet hortati ſint plures, ut eius fidem ſequerentur, neminem hominem tamen uoluiſſe ob metum Varuicenſis, quicquam de ea re audire. Quibus rebus cognitis, Edouardus neceſſariò cõſilium cõmutat, ac ubi à principio ſe regnum repetere prædicarat, nunc tantummodo ſuum principatum Eboracenſem quærere diuulgat, ut ea iuſta de cauſa, apud omnes plus ſibi fauoris conciliet. Dictu incredibile eſt, quanti ea res tametſi ficta momẽti fuerit, tanta eſt apud cunctos mortales iuſtitiæ uis: ubi enim homines audiuerũt Edouardo nihil cupiditate regni remotius eſſe, nihil propius, quàm patrimoniũ repetere, miſericordia moti uel illi fauere incipiunt, uel omnino non obſiſtere, quò minus ſuum Eboracenſem principatũ recipiat. Reperto hoc modo leniendi aut ſibi reconciliandi hominũ animos, Edouardus iter Eboracum intendit, ac Beuerlacum proficiſcitur.

Comes qui per eos ipſos dies Varuici erat, ut reſciuit Edouardũ reuertiſſe in Angliam, & Eboracũ contendere, ſtatim per literas & nuntios Montacutenſem fratrem, qui cum bene magna militum manu ad Pontifractum hyemarat, monet, quanti periculi res ſit, ſi hoſtis Eboracum perueniat, atq; iubet, ut uel uenienti occurrat, cum eoq; confligat, ſiue eatenus tranſitu prohibeat, quoad ipſe cum maioribus copijs, quas impigrè cõparabat, in tempore adſit. Et quoniam certum non habebat, per quam partem hoſtes iter haberent, primùm ad ſingula oppida Eboracenſis agri, deinde Eboracum certos miſit nuntios, qui nomine regis iuberent omnes in armis eſſe, ac portas Edouardo claudere. Interea Edouardus nullis reſiſtentibus, Eboraco appropinquat. Quod ubi ciues cognouerunt, ſumptis repentè armis, ad portas tuendas concurrunt, atq; duos primarios ciuitatis obuiam mittũt, qui ſuis uerbis moneant, ne accedat, néue ſe periculo obijciat, quòd omnibus modis eum armis arcendum ſibi conſtitutũ eſſet. Edouardus auditis legatis, nõnihil animo turbatur, in magniſq; curis, hæc maximè eum ſolicitabant: nanq; ſi pedem referret, timebat, ne ſe ut fugientẽ agreſtes prædæ cupiditate inſequerentur: ſin procederet, ne ab Eboracenſibus eruptione facta, ſubitò circumueniretur: qui idcirco non armis, ſed molliſſimo modo agendum ratus, legatos ſuppliciter rogat, ut ſuo nomine ciuibus dicant, ſe non uenire repetitum regnum Angliæ, ſed principatum auitũ Eboracenſem, ac propterea uelint ſuum iuuare principem, qui ſi per eos illum reciperet, perpetuò eius beneficij memoriã retineret: ita blandè loquendo eos domum dimittit, ac ſimul expedito agmine portis appropinquat. Ciues Edouardi reſponſo aliquantulum deliniti, quòd ille uideretur nihil, ut aiebat, eſſe in regem Henricum moliturus, de muro cum eo colloquuntur, iubentq;, ut aliò abeat, quod ſi quamprimũ faceret, nullum affirmãt eum accepturum eſſe

detrimentũ,ſin minus,nõ longè abeſſe à periculo uitæ. Ille autẽ comiter ſingulos principes nominatim ac honorificè appellando,multaq́ pollicendo rogat, per eos ſibi liceat in urbe ſua ſaluo eſſe. Toto ferè die in eo colloquio conſumpto,ad extremũ ciues ſpe præmiorũ onerati ad pactionẽ uenerũt,ut ſi Edouardus iuratus promitteret ſe ciues ſuos benignè accepturum,& Henrici regis in poſterũ dicto fideliter audientẽ fore,eum reciperẽt mœnibus,opibusq́ iuuarent. His cõditionibus lætatus Edouardus,poſtero die prima luce facta per ſacerdotem ad portam,qua urbem intraturus erat,re diuina,inter ſacra utrunq́ ſe ſanctiſſimè ſeruaturũ iureiurando promittit,ac ita urbe recipitur: qui tamẽ tantũ aberat,ut alterũ ſeruare in animo haberet, ſicut ſtatim poſt perſpicuum extitit,ut etiam nihil prius ſibi curandum,quàm Henricũ perſequendum, regnoq́ ſpoliandum ſtatueret. Ita plerunq́ principes uiri ſimiliter atq́ humiles cupiditate cæci,& omnis religionis pariter ac honeſtatis obliti,ſolent per Deũ immortalem,iurando fidem dare,quam tamen fallere iam anteq́ dent, ſibi certum eſt:atqui ij exemplis nõ ignotis, uno omnino uel altero tempore meritas periurij pœnas luunt,ita ut ea labes ſæpenumero ad eorum etiam nepotes perueniat. De hac re nõ pigebit memorare in uita Ricardi tertij regis, loco perappoſito, ubi fortaſſe cognoſci licebit, Edouardi progeniem iſtius quoq́ periurij noxæ nõ expertem fuiſſe. Edouardus ſic ſedato populi tumultu, Eboracũ ingreditur,depoſitaq́ omni ſacramẽti memoria,urbem præſidio firmat, ut ne aliquid in ea innouetur,atq́ copias auget,& illis iam paratis,eò minus ſibi ceſſandũ ratus, quò audiebat aduerſarios ſegnius rem agere, Londinum uerſus proficiſcitur,qui de induſtria omiſſa recta uia,quæ Pontifractũ ducit,ubi loci diximus Montacutenſem cum exercitu eſſe,iter ad dexterã flectit, minus longè quatuor millia paſſuum ab hoſtium caſtris,quæ cùm tranſiſſet,nullo ab hoſtibus facto motu,in rectum iter parum ultra eum locũ regreſſus, Nothyngamiam petit. Cæterũ id Edouardi facinus magnũ ciuibus Eboracenſibus inuſſit dolorem,quòd puderet tam bellè deceptos eſſe,ne dicam inhoneſtè.

At ubi fama diuulgauit Edouardum ſine aliquo accepto incommodo Nothyngamiam perueniſſe,tum paſſim principes ad eum deficere incipiũt,quippe qui arbitrabantur marchionẽ aut noluiſſe aduerſarios armis aggredi,quòd cum eis ſentiret,aut non auſum exire de caſtris, quòd minimè par hoſtibus foret:igitur utrum eſſet, putabãt tutius eſſe ad Edouardum iam magno fultum exercitu ſe adiungere, quàm cum periculo pro Henrico ſtare. Ea re animo ſublatus Edouardus,motis repentè caſtris, Leceſtriam uenit,ubi cognouit comitem ad Varuicum eſſe, eoq́ Ioannem Oxonienſem comitem cum bene magna militum manu acceſſiſſe,ut ambo in ſe ducerent:qui id præuertendum ratus, eòdem cum exercitu diſcedere ſtatuit, ſpe aut dimicandi, aut coniungendi ſe cum fratre duce Clarentiæ, quem Londino cum exercitu uenientem antè uſpiam adeundum putabat, quàm ad ſocios perueniret, ueritus ne de ſententia deduceretur, quòd cognoſceret ducem non admodum conſtantem eſſe. Comes quidem Varuicenſis interea mœrebat, & angebatur,quòd cùm ipſe raptim omnibus prouidiſſet, marchio tamen nõ modò eò ubi hoſtiũ arma primùm concrepuiſſent, non iuiſſet, ſicut monitus erat, ſed etiam paſſus eſſet illos cum tam parua armatorũ manu, præter ſuos oculos, ſine certamine tranſire, qui proinde ut in tempore cum aduerſario, qui more amnis uires eundo

acquirebat,

acquirebat, acie in itinere confligat, copias undiq; cogit, ad ſeq; celeriter accerſendum curat ducem Clarentiæ, qui Londini exercitum conſcribebat, quem cùm cunctari, ac ut dubiũ belli atq; pacis omnia negligenter agere accepiſſet, iam tum ſuſpicatus eum à fratribus corruptũ, ſine mora, cum ſuis copijs, Conuentriã proficiſcitur, ut hoſti uenienti obuiam fiat. Inter hæc Edouardus peruenit Varuicum, uacuumq; præſidijs occupat, inde ad comitem contendit, iuxtaq; eum caſtra ponit, ac poſtridie quàm eò peruenerat, omnibus copijs eductis, acie inſtructa, comiti poteſtatẽ pugnandi facit, qui ſe à duce, ut diximus, in fraudem deduci ſuſpicans, mœnibus continebat, cùm interea nunciatur ei ipſum ducẽ cum ingenti exercitu appropinquare. Quod ubi Edouardus intellexit, ſublatis caſtris, illi obuiam fit, & ne cõpoſitus dolus uideatur, acie inſtructa incedit tanq; pugnam facturus: itidem & dux facit. Sed ubi in conſpectum uentũ eſt, Ricardus dux Gloceſtrenſis perinde quaſi omnis cõtrouerſiæ cõſtitutus eſſet diſceptator, cum duce primũ in ſecreto colloquio cõgreditur, deinde ad Edouardum redit, & illud idem facit: ad ultimũ nõ ad arma, ſed ad pacẽ conclamatur, tum depoſitis utrinq; armis, fratres in amplexum concurrunt.

Secũdum hæc, Edouardus eo loci per præconem edici iubet, ducem & qui eum ſecuti eſſent, ſine fraude in perpetuũ fore. Placuit & Varuicenſem ad defectionẽ tentare, ad quem dux certos principes ex amicis allegauit, qui primò ſuum factum excuſarẽt, deinde eum hortarentur, ut uellet, dum licebat, aliquã pactionem cum Edouardo facere. Audiuit comes mandata ducis, omnibusq; precibus illum deteſtatus eſt, quòd contra fidem datam, ad Edouardum tam turpem tranſitionem feciſſet: ad mandata uerò nullum aliud dedit reſponſum, niſi quòd mallet ſui, quàm perfidi ducis ſimilis eſſe, ac ideo non prius ab armis diſcederet, quàm aut uitam amitteret, aut ulciſceretur inimicos. Exin Edouardus ita firmis auctus copijs magna cum fiducia Londinũ proficiſcit̃, quò ubi fama peruenit, ducem Clarentiæ ad fratres reuertiſſe, atq; ſimul omnes aduentare, tanta ciues trepidatio inuaſit, ut neſcirent quorſum ſe uerterẽt, ſed breui timor eos in Edouardi partem flexit. Sub idem tempus uenere literæ à comite ad Henricũ regem, ad Edmundũ Somerſeti ducem, ad Eboracenſem archiepiſcopum, reliquosq; regis conſiliarios, ut intenderent ciuitatem in fide per biduum aut triduum retinere, poſt aduentũ aduerſariorũ, quoniam ipſe interim cum ingentibus copijs adeſſet. Illi officiũ impigrè fecerũt, qđ fruſtra fuit. Porrò Ioannes Stokton eques urbis prætor, & Ioan. Crosby, ac alter Ioan. Vuarde uicecomites in eo temporis articulo in ſuam curiã conuocato ciuitatis ſenatu, maturè inter ſe agitare cœperunt, utram partem ſequi præſtaret: ad ultimum cùm ſecum reputarent Henricum talem eſſe, qui per ſe non ualde multùm rebus publicis moderaretur, contrà Edouardum non ad alterius, ſed ad ſuum præſcriptum conſueſſe regnum gubernare, ac talem eſſe, qui ſe & ſuos ab iniuria defendere poſſet, omnibus placuit ad eum adhæreſcere. Quo cognito conſilio, plebs nouarum rerum cupida, ubi Edouardus acceſſit, nullo imperio coërceri potuit, quin illi alacris obuiam ierit, uenientemq; regem conſalutarit. Quo uiſo, Somerſetenſis ac reliqui pro ſe quiſque diffugiunt. At Henricus ut hoſtia immolanda in ædibus epiſcopi, quæ ad diui Pauli templum ſunt, ſolus relinquitur, ac neſcius quid conſilij caperet, ut quem moleſtiæ iam hebetiorem reddiderant, eo loci ab Edouardo capitur, rurſusq; in-

cuſtodiam traditur. Introiuit Edouardus Londinū ad III Idus Aprilis: poſt menſem autem ſextum, quàm in Flandriam traiecerat, cōcioneꝗ aduocata, ciuium fidem plurimū collaudauit, egitꝗ ſpeciatim ſenatoribus gratias, quòd populum in officio erga ſe continuiſſent: alios autem nonnullos ſiue ciues, ſiue mercatores exteros, quos ſciebat pecuniam contuliſſe Henrico, ad parandum exercitum, multis uerbis caſtigauit, & de eorum peccatis ualde conqueſtus, ad extremum ſine metu eſſe, ſeꝗ eis delictorum ueniam dare edixit, qua lenitate multitudinem ſibi ualde deuinxit.

Comes interim uidens in celeritate omne poſitū eſſe certamen, hoſtes magnis itineribus inſequiť, ut ſi qua difficultate eſſent tardati, uti ſperabat, prius cum eis manū confereret, quàm Londinū accederent, quod facere multū referre putabat, cùm eum nō fugeret eam ciuitatem omni cōmeatu uacuam, nullisꝗ munitionibus circumuallatam, nō poſſe obſidionē tolerare, ac propterea ſolere ut plurimū uictorē ſequi: Itaꝗ iam bene multū itineris confecerat, cùm audiuit Edouardum Londino potitum conieciſſe Henricum in carcerem: qui tum rem huc neceſſariò deductam animaduertēs, ut omnia uni demū prælio cōmittenda eſſent, ad Fanum diui Albani conſtitit, partim reficiendi militis, partim capiendi conſilij cauſa. Erant in exercitu principes Ioannes Exonienſis dux, alter Ioannes Oxonienſis comes, Edmundus Somerſeti dux, & tertius Ioannes Montacuti marchio frater comitis, quem ipſe comes iam perſpiciebat inuita, ut dicitur, Minerua huic bello ſeruire, & propterea neſciebat quantū illi cōfidendum eſſet, attamen fraternus amor omnem ferè tollebat ſuſpicionē: ſed quicquid de eo uel alijs ſentiret, ipſe unus intrepidus ſtatuit ſibi in hoſtes eundum, atꝗ ita à Fano Albani digreſſus, ad pagum qui in medio ſpatio eſt, inter ipſum Fanū Albani, & urbem Londinū, diſtatꝗ ab ipſa urbe millia paſſuum decem, quem Barnetū uocant, uenit. Eſt pagus iſte in colle poſitus, qui planitiē ad dimicandum aptam in ſummitate habet. Hic comes poſitis caſtris, hoſtes expectabat. Rumore interea Londinū perlato de comitis aduentu, Edouardus ad exercitū quem paulò antè ad urbem ſecum duxerat, nouū ex robore iuuentutis ſtatim conſcriptū adiungit, item noua undiꝗ quærit auxilia, arma, tela, equos, & cætera inſtrumenta militiæ deintegro parat, & deniꝗ toto animo, ac opibus in hoc bellum incumbit, quippe quod omniū laborum finem ſibi allaturū ſperabat: ita parato immenſo exercitu, it obuiam hoſtibus, ac ut, ſi uſu ueniat, paratior ſit ad dimicandum, ubicunꝗ eos offendat, quadrato incedit agmine: ducebat ſecum Henricū captiuū, eo fortaſſe conſilio, ut aduerſarij uidentes in prælio regem ſuum captum, deterrerentur, aut, ſi ei fortuna belli aduerſa foret, per eum ſeruari poſſet: peruenit poſt meridiē in collem ad Barnetum, ibiꝗ haud procul ab hoſtibus caſtra ponit, quæ ut ne ea nocte in certamen deſcendere cogatur, nouis ſubitò munitionibus ſepit, mora enim ei utilitati erat, quòd undiꝗ multi auxilio uenirent, contrà hoſtibus damno, quia illi longè à ſuis, nihil ſpei in nouis præſidijs habebant. Pernoctauit tamē uterꝗ in armis: nanꝗ ob uicinitatem caſtrorum, tantus utrinque hominum, equorumꝗ fremitus audiebatur, ut neuter exercitus quieti ſe dare auderet. Atqui ubi cœlum albeſcere cœpit, Varuicenſis ſuas ſic acies inſtruit: In ſiniſtro cornu marchionem fratrem, ac Oxonienſem comitem cum parte equitatus locat, dexterum ipſe cum Exonienſi duce tenet, in medio inter utrunque

cornu ſagittarios ponit, quibus dux Somerſeti præerat: ita inſtructos ad certamen milites multis uerbis adhortatur, uti forti atque parato animo eſſent, ac meminiſſe uellent ſe pro libertate patriæ contra tyrannum, qui regnum perperàm inuaſiſſet, pugnaturos eſſe. Edouardus idem facit, qui poſtquam omnes ſuos ordine locauit, quia ingens adhuc militum copia ſupererat, cùm continenter gratificandi gratia, ad eum principes concurrerent, eam omnem multitudinem in unum cogit, ad ſubſidium ferendum, quos ita in aciem ductos multis adhortationibus incendit, cõmemorãs ſe illos duxiſſe ad dimicandum aduerſus rebelles atque ſeditioſos homines, qui nil aliud niſi mortalium omnium diſſidium, niſi ciuium cædem, niſi patriæ exitium quærerẽt. Poſtquam illuceſcere cœpit, edito utrinque ſigno, itur in certamen: primùm ſagittis res eminus geritur, deinde gladijs cominus pugnatur. Edouardus fretus multitudine militum, qua longè præſtabat, acriter inſtat: comes priſtinæ uirtutis memor haud timidus reſiſtit. Ita maxima ui ubiq; certatur, multis paſſim cadentibus, quibus integri ſubinde ſuccedebant. Interea omnes milites intenti in pugnam euentũ expectabant, cùm poſt longam dimicationẽ, comes ſuos à multitudine premi animaduertẽs, cum expeditis equitibus in prima acie laborantibus ſuccurrit, hoſtemq; pedem parum referre coëgit. Quod ubi Edouardus uidit, alios ſubitò ſuis ſubſidio mittit, tum prælium maiore cæde, quàm hactenus geſtum ſit, redintegratur. Iam à mane propè ad meridiem, dubia uictoria pugnatum erat, cùm Edouardus quem iam tædebat longioris prælij, copias quas ad ſubſidium extra pugnam habebat, impetum facere in hoſtem iuſſit. At comes ubi uidit ſubſidiarios hoſtium milites in certamen ueniſſe, tum nõ territus, ſed in ſpem uictoriæ adductus, ſuos etſi iam feſſos maximè cohortatur, uehementer incitat, impenſe rogat, ut hunc extremũ laborem magno animo ferant, identidem inclamans finem adeſſe pugnæ: uerùm cùm illi longo labore defatigati nihil ferè eiuſmodi uocibus excitarentur, ipſe animo inuictus inter medios hoſtes uadens, dum incautus longè à ſuis cædendo hoſtem incurrit, ibi pugnans confoditur, unà cum marchione fratre, qui eum iamiam uictorem ſequebatur: poſt mortem comitis, reliqui in fugam coniecti paſſim capiuntur. Hunc exitum uitæ habuit Ricardus comes Varuici, qui ei per tot uarios caſus ob magnitudinẽ animi, longè ante decurſam ætatem obrepſit. Cæſa ſunt ex utraq; parte, decem circiter millia hominum, captiuorũ autem numerus tantus fuit, ut nullo pacto computari potuerit. Edmundus dux Somerſetenſis cum Ioanne comite Oxonienſi, curſu non intermiſſo, dum Scotiam petit, mutato conſilio, propter itineris longitudinem, in Vualliam ad comitẽ Penbruchi ſe recipit, & alij aliò pro ſe quiſq; fugit: dux uerò Exonienſis ægrè ad Vueſtmonaſteriũ confugit, ibiq; in aſylum ſe abdidit. Edouardus q̃uis nõ incruentam uictoriam adeptus, eius tamen lætitia maiorem in modum ſublatus, cum Henrico captiuo, more imperatoris triumphantis, Londinũ reuertitur. Corpora comitis & marchionis eôdem poſtea conuecta ſunt, quæ priuſquam terra humarentur, toto biduo in æde diui Pauli in feretro iacuere, ut ab omnibus exanimata cernerentur, ne populus ob aliquam ſimulationẽ nominis Varuicenſis, ad nouas deinceps ſolicitaretur ſeditiones. Cæterum fertur rex Edouardus nõ adeò gauiſus ob Varuicenſis cædem, quin ſummè doluiſſet interitum marchionis, quem, ut demonſtrauimus, pro amico habebat.

Interea Margarita regina certior facta, ob reditũ Edouardi in Angliam, omnia iterum turbata eſſe, facto ex delectibus ſtatim nõ mediocri exercitu, in inſulam cum Edouardo filio, quãcitiſſimè poteſt, redire nititur, ſed obſtante fato, tardata aduerſa maris tempeſtate, ſerius quàm res requirebat, applicuit ſe ad portum, quem Vaymuthum uocant. Hîc ubi deſcendit in terram, intelligit Edouardum rerum potitum, Henricũ uirum à ſuis deſertum, & captum, Varuicenſem interfectum cum fratre, eiusq́ copias partim deletas, partim diſſipatas, & deniq́ plagam acerbiſſimã acceptam, cùm re, tum tempore. His auditis, miſera mulier metu corruit, dolore diſrumpitur, intercludit, torquetur, tempus calamitoſum, fortunam aduerſam, ærumnam deplorat, fatum Henrici incuſat, quod iam ueniſſe pro certo habebat, & deniq́ ſe afflictat, ac præ morte uitam aſpernatur, quòd fortaſſe animo prouideret deteriora, quæ ſupra caput erant, iamq́ impendebant. Potuit tum Margaritæ in mentẽ uenire, ſe magna ex parte in iſtiuſmodi incidiſſe mala, ob indignã Humfredi Gloceſtrenſis ducis cædem, cuius conſilij quanquã fortè particeps non fuerat, peccauit tamen, quòd bonum uirum ſeruare potuerit. Sanè eo uno uiuo, ac Rempublicam regente, nunq́ Henricus tot adiuiſſet uitæ pericula. Vtinam eiuſmodi euentorum cauſas bene multi ponderarent, qui æquum & iuſtum potentia & uoluntate ſæpiſſimè metiũtur. Ad rem redeo. Margarita uidens nihil eſſe, quòd bellum compararetur, iamq́ penè ſuam & filij ſalutem iuxtà deſperans, ad proximum cœnobium ordinis Ciſtertienſis, quod eſt ad uicum, quem Bellilocũ uocant, profecta eſt, ac in aſylum quod ibi eſt, ſe recepit. Rumore interim de eius aduentu diuulgato, Edmundus dux Somerſeti, cum Ioanne ſuo fratre, Thomas Corteneius comes Deuoniæ (is ab initio alteram partem eſt ſecutus) Gaſpar comes Penbruchi, Ioannes Venlochius, & Ioãnes Longſtrotherus Rhodiorum militum præfectus, celeriter Bellilocũ conueniũt, reginamq́ adeunt. Mulier plena triſtitiæ, ubi uidit principes amicos paulùm animo exhilarata, paulumq́ reſpirans à metu, ut ne dicatur quicquam imprudenter feciſſe, multa cum eis diſſerit, & docet cauſam, quamobrẽ in tempore adeſſe nequiuerit, ac qua ratione ad id aſylum confugerit, rogatq́ ſingulos, ut uelint filij ſaluti primùm omnium fideliter conſulere, & cùm in præſens deſperaret poſſe ſe aliquid armis proficere, iterũ, ſi modò per anni tempus, per hoſtes liceret, in Galliam ſibi eundum iudicabat, illicq́ uſq́ eò manendum, donec Deus meliorem belli gerendi facultatem daret. Dux cum alijs, poſtquam reginam multis uerbis conſolatus eſt, incipit de ratione belli longo ſermone permulta conferre, primumq́ ſentit, nullas interponendas eſſe moras, ut ne per eas ipſi infirmentur, & fortior fiat Edouardus, qui exercitum paratum non haberet, cùm proximo facto prælio, omne penè iuuentutis eius factionis robur infractum foret, quiq́ nuper ſequundam belli fortunam aduerſus Varuicenſem habuerit, meritò aduerſam futuro bello ſentire poſſet, cùm rerum bellicarum non raro magna commutatio ad punctum temporis accidere ſoleret: deinde affirmat bonam principum partem pro Henrico rege ſtare, ac ſua ſponte homines militares ad opem ferendam uenturos, ſi modò ipſa uelit, uti aliàs ſæpe feciſſet, dux agminis eſſe in hoſtem, atque ad hæc ipſe magnas copias pollicetur, maioresq́ nomine utriuſque comitis promittit: & poſtremò poſtquam permultis argumentis, uictoriam in manibus eſſe demonſtrauit, omnes rogat, ut

bono animo ſint,& quia celeritate opus eſſet,non amplius de ratione belli,ſed de ipſo iam bello gerendo ſtatuant. Regina cui maximæ curæ erat, non de ſua quidem,ſed de filij ſalute,quæ ob id anxio & ſolicito animo erat, quæ nihil boni ferè opinione augurabatur, ad ea reſpondit, ſe hanc ſententiam facilè probaturam, ſi nullius charioris rei præterꝗ uitæ ſuæ iacturam fieri poſſe uideret, ſed ſuſpicari,ne dum illi uellent affectis ſuccurrere rebus,Edouardi principis, in quo omnis ſpes domus ſita eſſet,uita nõ periclitaretur, ac propterea aut bellum in aliud tempus reijciendum, aut filium in Galliam remittendum, qui in tuto,ac in arcano operiretur,dum primi belli exitus obreperet. Nimirũ mater nõ iniuria cõſulere conabatur uitæ filij,cùm ei ſecundũ uirum, quem pro perdito putabat,nihil illo eſſet amabilius,charius, iucundius. Ita regina prudentiſſima rogabat, ut principes bellicæ artis periti,ea antea ſecum bene cõſiderarent,quòd poſtea ſi bellum ſumendum iudicarent, ſe nõ negaret in eorum ſententiam uenturã. Sed longiori diſputationi locus haudquaꝗ fuit, affirmante duce,omnibus decretũ eſſe, dum uita ſuppeteret, bellũ aduerſus inimicos gerere,ac propterea quod ſummo conſilio ſtatutũ eſſet, ſummo etiã conſenſu faciendum eſſe. Ita omnibus ad unum,ad bellum incitatis,pro ſe quiſꝗ exercitũ comparat: dux per totum principatũ ſuum diligenter delectum militũ habet, idem facit comes Deuoniæ, comes etiam Penbruchi ad comitatũ ſuũ copias conſcribendi cauſa diſcedit. Regina in hanc ſpem bene gerendæ rei tandem adducta, Hoc bene ſit,inquit,ac ſtatim Bathoniam de ſententia ducis pergit,illic expectatura,dum ſocij redeãt:ſed quoquo eſſet gentiũ itura,paucis notũ erat, ut ne eius conſilium aduerſarijs prius pateſieret,quàm quò ibat,perueniret.

Rex autem Edouardus ubi cognouit Margaritã in Angliam ueniſſe, ac ducem Somerſetenſem & eius ſocios exercitũ conflare,cõfeſtim aliquot leuis armaturæ equites quoquouerſum mittit exploratũ, quantæ ſint hoſtiũ copiæ, quóue iter habeãt. Illi id quod præceptũ erat celeriter facientes, poſtquam bonam occidentalis regionis partem obierunt, quæ cognouiſſent, diligenter retulerunt. Rex cùm nihil certi de itinere hoſtium ab exploratoribus accepiſſet, ſtatuit eis uſpiam prius occurrendum,quàm Londino appropinquarent: itaque cum eo quem Londini contraxerat exercitu,in Oxonienſem agrum proficiſcitur,locumꝗ caſtris idoneum quærens ad Abyndoniam deligit, eoꝗ ad ſe copias quæ alibi cogebantur,uenire iubet. Hîc ubi omnẽ exercitũ in unum coëgit,atꝗ cognouit aduerſarios Bathoniã perueniſſe, ibiꝗ cauſa maioris colligendi militum numeri, ex illis, qui ad eos undiꝗ confluebant, moram facere,inde digreſſus, Marlebrigium, qui pagus diſtat à Bathonia circiter millia paſſuum quindecim,contendit,eoꝗ properat,ut prius cum hoſtibus facta poteſtate pugnandi, poſſit acie confligere, quàm in Vualliam eant, quò ſuſpicabatur,id ſanè quod erat, illos conceſſuros, ad coniungendum ſe cum comite Penbruchi,qui illic ingentes parabat copias. Atqui regina ubi cognouit Edouardum ante ſe eſſe, Bathonia diſcedit, Briſtolliumꝗ petit, ac inde aliquot equites præmittit exploratũ,ſi per Gloceſtrenſem agrum,tutum iter ad Vualliam pateat,quò augendi exercitus gratia,primò ſibi eundum,ac mox ſine mora, in hoſtem ubicunque ſtatiua haberet, infeſtis ſignis tendendum ſtatuerat. Equites citò reuerſi, renuntiant Gloceſtriam oppidum ſtare in fide Ricardi ducis fratris Edouardi, & licet primùm promiſsis, deinde minis oppidanos

ad defectionem tentarint, illos tamen nihil moueri. Ea re cognita, regina Briſtollio ſe mouet, ac ad uicum ad Sabrinam flumen ſitum, quem Teuchisberiã uocant, proficiſcitur, prӕteriens Glocestriam, ut in oppugnando oppido ne tempus conterat. Hic poſitis caſtris, Somerſetenſis audiens Edouardum, qui eorum ueſtigia ſequebatur, haud procul eſſe, ſuos in aciem ducit, non magno pere id conſilium probantibus cӕteris belli ducibus, qui Penbruchenſem expectandum iudicabant. Adfuit non multò pòſt Edouardus cum inſtructo exercitu, datoq; utrinq; ſigno, prӕlium cõmittitur: poſt longum atq; acre certamen, Edmundus dux ſentiens ſuorum paucitatem à multitudine hoſtium ual de premi, protinus milites ad ſigna reuocat, ut conferti facilius obſiſtant. Recreauit ea res paululùm militis animũ, qui ferocius cӕdere cœpit: ſed cùm regina non haberet milites integros, quos ſaucijs & defatigatis ſummitteret, à multitudine oppreſſa, demũ uincitur, ſuis ferè ad unum cӕſis, aut captis. Occubuere mortem in pugna ex nobilitate Thomas comes Deuoniӕ, Ioannes Venlochius, Ioannes Somerſetenſis frater, cum bene multis alijs. Capti ſunt Margarita regina, Edouardus princeps, Edmundus dux Somerſeti, Ioannes prӕfectus diui Ioannis, ac equites amplius uiginti. Ii omnes biduo pòſt, prӕter Margaritam, & filium, in eo uico capite mulctantur. Edouardus princeps adoleſcens prӕſtantiſſimus, aliquanto pòſt ductus ad colloquium cum Edouardo, interrogatur ab eo, cur eius regnũ ingreſſus, auſus eſſet id armis diuexare: cui prӕſenti animo reſpondit, ſe auitum regnum recuperatũ ueniſſe. Ad ea Edouardus nihil reſpõdens, tantum manu adoleſcentem procul ſubmouit, quem in ueſtigio qui circunſtabant, circunſtabãt autem Georgius Clarentiӕ, Ricardus Gloceſtriӕ duces, & Gulielmus Haſtyngius, crudeliter trucidarũt. eius corpus cum reliquis interfectorũ cadaueribus in proximo cœnobio monachorum ordinis diui Benedicti humatur. Margarita uerò captiua Londinum ducta, & nõ multò pòſt pretio dimittitur, quӕ in Gallias profecta, in perpetuo mœrore iacuit, nec tam id propter ſe, aut propter uirum, quorum iam ӕtas penè acta erat, quàm propter amiſſum Edouardum filium, quem ipſa, quem pater Henricus ſuperſtitem uitӕ, ac dignitatis ſuӕ relinquere ſperabat, ex quo nihil ambobus in omni uita acerbius accidere potuerat. Edouardus ob uictoriam, quӕ ciuilium bellorum finem fecit, immortaliter gauiſus, poſtquam eam omnem regni partem in qua aduerſarij in unum conuenerant, diligenter luſtrauit, Londinũ reuertit, ubi tridui ſupplicatione, gaudiũ miris hominum ſtudijs celebratũ eſt. Hӕc ſumma rerum bellicarũ Edouardi. Fuit ille annus ſalutis MCCCCLXXI, & XI, cùm ipſe Edouardus regnare cœpit.

Sub Edouardi reditum, Thomas Facombrigius filius Gulielmi Facombrigij comitis Cantij ex concubina genitus, homo ſummӕ audaciӕ & factioſus, quem ad perturbandam Rempublicam mali in primis mores ſtimulabãt, magnum fecit tumultum: is enim aliàs à Varuici comite prӕfectus maris conſtitutus, qui tranſitum qui eſt inter Caletum & Douerum tueretur, quò nulli qui Edouardi partes ſequerentur, impunè tranſirent, poſtea factus egens tam amicis quàm inimicis infeſtus, cœpit palàm latrocinari: quo factum eſt, ut breui tempore multarũ nauium claſſe munitus, omnia circùm littora latrocinijs turbaret, qui ad ultimũ in Cantium delatus, in terram deſcendit, contractaq; non parua Cantianorum manu, Londinum recto itinere petijt, ſpoliauitq;

primo acceſſu,clamante turba ſe ueniſſe liberatum Henricū regem ſuum. Sed ubi cognitum eſt Margaritam prælio uictam eſſe, tum Gulielmus Edouarde urbis prætor in eum annū creatus,& Ioannes Aleyn,ac alter Ioannes Chelley uicecomites,cum bona armatorū manu facto repētè impetu, Facombrigium præda exutū profligant,multis in fuga Cantianorū aut interfectis,aut captis. Iſte tumultus quanq̃ paruus, ſi paulò antè ortus fuiſſet, haud dubiè res Edouardi in magnū adduxiſſet diſcrimen. Fuit nempe Edouardus in iſtis poſtremis bellis longè fortunatiſſimus, quòd diuerſo tempore à ſuis aduerſarijs uexatus fuerit armis.Sanè ſi per idem temporis quo Varuicenſis Londinū cum paratiſſimis copijs properabat, Margarita regina ex altera parte terram Angliam cum exercitu attigiſſet, quod mulier ter ſummè conata eſt, & hæc à tergo,& ille antè eodem momento urgere cœpiſſet, aut ſi Edmundus Somerſeti dux ad Teuchisberiam, non prius ſuis pugnandi ſignum dediſſet, quàm Gaſpar Penbruchi comes cum auxilio adueniſſet,uel ſi Facombrigius ſimul Lōdinenſes uexaſſet, unum ſiue alterum modis omnibus futurum erat, ut Edouardus neceſſe haberet,aut fugam rurſus capere, aut turpiter manus dare. Ac tantum in omni re, ſed in bello potiſſimùm,ualet bona hominis,ut uulgò dicitur,fortuna. Quanquā fortè illud potius uenit ex infortunio familiæ Lancaſtrenſis, quod uiri ſapientes diuinæ iuſtitiæ adſcribendum iam tum exiſtimarunt: quia regnum ab Henrico quarto ſexti Henrici auo, per uim quæſitū nō potuiſſet perdiu ab ea poſſideri familia, atq; ita aui peccatū ad nepotes redundaſſe. Nunc ad rem redeo. Facombrigius celeriter ad naues ex fuga ſe recepit, ſed aliquanto pòſt ad Suthantonenſem portū,quò inconſultè acceſſit,captus, luit capite pœnas. At Gaſpar comes Penbruchi ubi intellexit reginam ad Teuchisberiam,cōmiſſo prælio uictam eſſe,& nullam amplius ſpem ſalutis ſupereſſe,de itinere cum militibus,quos ſecum ad ſocios ducebat,retrò Chepſtolliū abijt. Dum hîc moratur mœrens,quòd feſtinatio quæ improuida ſemper eſt, & cæca,omnes ad extremū Henrici opes perdidiſſet,cum ſuis, quid conſilij foret capiendum agitabat, cùm eò mittitur ab Edouardo Rogerius Vuagham, uir fortiſſimus,qui comitē per dolum caperet.Comes inſidiarū certior factus, Rogerium intra oppidum capit,atq; capite mulctat. Ita Rogerius paſſus eſt à comite mortem,quam ei per dolum intentabat.Comes inde digreſſus,ſe Penbruchum recipit,quem ſtatim Morganus Thomas ab Edouardo miſſus circumſidet, foſſa & uallo ſeptum tenet, fuga prohibet: ſed ille octauo pòſt die à Dauid fratre Morgani amico fideli obſidione liberatus, confeſtim ad oppidū maritimū, quod Tynby uocant, diſcedit, atq; inde parato actutum nauigio, in Gallias cum Henrico nepote ex fratre comitē Richemondiæ,paucisq; familiaribus nauigat,qui fortè in Britanniam delatus,Franciſcum ducem ſuppliciter adit,expoſitaq; ſui aduentus cauſa,eius ſe fidei atq; Henricū nepotem committit.Dux accipit comites hoſpitio libenter, tractat honore,humanitate,gratia,non ſecus,ac ſi ei fratres eſſent,dataq; fide,pollicetur apud ſe deinceps procul ab iniuria fore,atq; ultrò citroq; quocunq; uoluerint,tutò ituros.

Edouardus pacato per hunc modum regno, ut ne amplius noui fierent motus, totum Cantiū, quòd illinc proximus tumultus duce Facombrigio profectus eſſet,paucis diebus obiuit,ultusq; eſt acerbè rebelles. Quo cōfecto negotio,ut omnibus uidereť iam parta quies,utq; omnia ab inimicorū metu uacua

eſſent, Hēricus ſextus paulò antè regno ſpoliatus, in turri morte affectus eſt. Hunc, ut fama conſtans eſt, Ricardus Gloceſtriæ dux gladio percuſsit, quò ita Edouardus rex eius frater omni hoſtili metu liberaretur. Sed quiſquis ſan ctiſsimi uiri percuſſor fuerit, ſatis liquet tam parricidam, quàm parricidij autores dediſſe cōmiſſorum pœnas, qui cùm deinde nō habuiſſent inimicos, in quos ſæuirent, in ſeipſos, ſicut infrà perappoſitè declarabitur, crudelitatē exercuerūt, propriòque ſanguine ſuas polluêre manus. Exin Henrici corpus ex turri nullo cum honore, ad templum diui Pauli delatum, toto die ibi in capulo iacuit, ac poſtridie ad cœnobium monachorum ordinis diui Benedicti, quod eſt in uico, qui Cherteſſeius uocatur, & diſtat à Londino quindecim millia paſſuum, deportatū eſt, eoque loci ſepultum, ſed nō multò pòſt ex eo loco ad Vindeſoriū Caſtrum delatū, in æde diui Georgij nouo mauſoleo infertur. Illud autem cœnobiū ad Cherteſſeium quondam poſuit diuus Erchenualdus Londinenſis epiſcopus, circiter annum ſalutis DCLXXIX, uti ſuprà libro quarto oſtendimus. Regnauit Henricus annos XXXVIII, & poſt receptū regnū, menſes VI. Vixit annos LII. ſuſcepit ex Margarita Edouardum unicū filium principem Vualliæ. Fuit ſtatura procera, corpore gracili, cui membra per omnia reſpondebant, facie decora, in qua continuè renitebat illa bonitas animi, qua maximè præditus erat. Abhorrebat ſuapte natura tam corporis quàm animi uitia omnia, ex quo iam inde à puero honeſtus fuit, integer, mali expers, boni capax, cōtemptor rerum omniū, quæ animos mortaliū labefactare ſolent. Item iniuriarū quibus identidem affectus eſt, ſic patiens, ut nō uindictā appeteret, ſed ob illud ipſum, Deo opt. max. gratias ageret, quòd per id ſua delicta dilui putaret. Quid, quòd uir bonus, gratus, pius, modeſtus, ſapiēs, tot ſibi mala cùm ſuis tum ſuorum maiorum permultis peccatis, uitijſque ueniſſe prædicabat? Quapropter non quam dignitatem, quos honores, quem uitæ ſtatum, quem filium, quos amicos amiſiſſet, magnopere cogitabat, aut dolore torquebatur, ſed in qua apud Deum offenſa eſſet, id curabat, id lugebat, id dolebat. Hæc & eiuſmodi ueræ ſanctitatis officia fecerunt, ut eius nomine, dum uiuebat, miracula à Deo edita fuerint. Ex quo Henricus ſeptimus rex nō immeritò abhinc paucos annos eum inter diuos referendum apud Iulium pontificem Romanum curare cœpit, ſed morte pòſt ſtatim obita, id officiū præſtare nequiuit. Fuit præterea Henricus animo liberali, qui bonarū artium ſtudia mirabatur, & eos diligebat, in quibus eas eſſe uideret: quare ſuos ipſe quoque iuuit, ut doctrina erudirentur: condidit enim ſcholam magnificam ad Hetonam pagum proximum Vindeſoram, in qua collocauit collegium ſacerdotū puerorumque magno numero, qui inibi nutrirentur, docerenturque grammaticā gratuitò. Idem Cantabrigiæ autor fuit collegij regij, quod hodie ita diſciplinarū cultu floret, ut facilè omnium collegiorum ſit princeps. Ad rem redeo.

Sic rex Edouardus bona curarū ac formidinis aculeorū parte abiecta, ut ne qua factionis aduerſæ ueſtigia remanerent, inimicorū reliquias omnes ubique gentium extinguendas ſtatuit: itaque Georgiū Eboracenſem archiepiſcopum Varuici comitis fratrem uinculis maceratū Guinas mittit, ubi diu in cuſtodia fuit, ſed poſtea dimiſſus ſtatim ex angore animi occidit: cui ſucceſsit Laurentius Bothus, & Laurētio triennio pòſt mortuo, Thomas Rotheramus epiſcopus Lincolnienſis, qui fuit antiſtitum ordine quinquageſimusquartus. Rex

item

item Ioannem comitem Oxonienſem, qui non multò poſt cladem ad Barnetum pagum acceptam, in Cornubiam profectus, montem diui Michaelis occuparat, in ſuam poteſtatem redegit, miſitq́ protinus ad arcem tranſmarinam, quã uocant Hammum, ubi loci amplius deinde annos duodecim in cuſtodia fuit. Multi præterea in diuerſis locis, ob minimã etiã ſuſpitionẽ capti, aut in uincula ducti, aut grauiter mulctati ſunt. Secundum hæc, ut ne uicinitates rebelliũ receptacula forent, cum Iacobo Scotorũ rege inducias in uiginti annos fecit. Sed ne ſolicitudo uel omnis penitus metus regis menti decederet, per idem tẽpus intellexit comites Penbruchi & Richemondiæ in Britanniã delatos, à duce perliberaliter hoſpitio acceptos, id profectò quod longè moleſtiſsimè tulit, perinde quaſi mens eius aliquid præſagiret mali, quod malũ ut auerteret, confeſtim ſecretos legatos ad ducem miſit, qui magna munera illi pollicerentur, ſi utrunq́ comitẽ ſibi traderet. Audiuit dux legationẽ regis Edouardi libenter, & ubi cognouit comites tam opulentam eſſe prædam, non ſibi dimittendos, ſed apud ſe diligentius ſolito retinendos ſtatuit, qui legatis reſpondit, ſe ob datam fidem, non poſſe comites tradere regi, ſed eius cauſa, ita eos cuſtoditurũ, ut omnino nihil eſſet, quod ſuſpicaretur quicquam periculi ab eiſdem ſibi procreari. Legati poſtq́ quod petebant, impetrare non potuere, eo reſponſo contẽti ad regẽ rediere. Rex tum ad ducem reſcripſit, ut quod ſponte recepiſſet, pro ſua dignitate, gratia, & conſtantia, faceret, ac ſimul pecuniã, auxiliũ, & ingẽtia munera promiſit, deditq́ deinceps q̃ plena manu in ſingulos annos. Tum dux uidens comitũ manſionẽ in rem ſuã maximè fore, ut ne forſan aliò terrarũ ſe conferrent, eos diuiſit, remotiſq́ Anglicis miniſtris, quos ſecũ illi duxerãt, alios Britannos homines dedit, qui eis inſeruirent, cuſtodiæq́ eſſent. Interea rex ad III Idus Octobris, anno poſtq́ regnare cœperat, XII, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXIII, conuocauit concilium ad Vueſtmonaſteriũ, in quo primũ reuocant in priſtinũ uſum omnia ab eo conſtituta & leges, quæ paulò antè fuerũt ab Henrico ſexto reſciſſæ, ac de publicandis uendendiſq́ rebelliũ bonis, item de reducẽdis de exilio, qui ut patriæ hoſtes paucis antè menſibus ab aduerſarijs damnati fuiſſent, ſtatuit: ſecundo loco pecunia, cuius incredibiles erãt anguſtiæ in regio ærario, imperat: tertio tam publicæ quàm priuatæ diſcordiæ quæ inter principes, qui admodũ pauci erant, bona eorũ parte domeſticis cladibus abſumpta, ortæ erant, placant, ſedantur, tolluntur. Iuuit illud negotiũ quantum in eo fuit, ſummopere rex, qui ut ſui exemplo alij iniurias obliuiſcerentur, odiumq́ deponerent, omnibus qui eo tempore in regno eſſent, ac hactenus alterius factionis fuiſſent, pœnam criminis læſæ maieſtatis aut legum uiolatarum remiſit.

Dum ita Edouardus rebus domeſticis componendis uacat, ecce tibi, uocatur à Carolo duce Burgundiæ ad bellum externum aduerſus Ludouicum regem Gallorum ſumendũ, ne non ſemper eſſet aliquid, quamobrem quies domeſtica turbaretur. Non poterat rex in eam belli ſocietatem multis de cauſis non uenire, quarum duæ potiſsimum erant: una, quòd Ludouicus eius hoſtis eſſet, quippe qui Varuicenſem contra ipſum in Gallijs armaſſet: altera, quòd Burgũdioni extra affinitatẽ, multis in ſua fuga acceptis ab eo beneficijs obligatiſsimus foret: quapropter poſtquam de tanto bello faciundo, cum ſuis principibus cõmunicarat, Burgundioni reſpondit, ſe uenturũ in partem

belli,contra Francum. Sanè per idem tempus, ingens bellum inter Carolum & Ludouicum flagrabat,& quia Ludouicus uir durus ac aſper, & iuxtà amicis atque inimicis contumelioſus erat,multi Francorum principum eius importunitatē abhorrētes,aut palàm uel occultè cum ipſo Burgundione ſentiebant. In ijs erat Ludouicus Lucemburgenſis magiſter equitū, qui clàm conſilia afficiendi aliqua clade Ludouici,quò uel reſipiſceret, uel periclitaretur, cum Burgundione,& bene multis de nobilitate hominibus conferebat,adeò ut Gallia domeſtico pariter atq; externo premeretur bello. Burgundio conſilia omnia cum Edouardo communicauit,ut facilius ad bellum alliceret. Quæ res omnino ut incitamentū uictoriæ regem tandem ad id bellum traxit, qui primo quoq; tempore exercitū cum claſſe parare cœpit,& quia magni impendebant ſumptus in illum exercitū,& pecunia paulò antè ex tributo collata in rei domeſticæ ſumptus abiuerat,uenit in mentem rationē aliquam inire, qua poſſet amicos locupletiores artificio quodam incitare,ad erogandā pecuniā, ut qui id non feciſſent, crimen ingrati animi ſubirent: itaque ſuis quæſtoribus præcipit,ut ad ſe locupletes generatim accerſant, eisq; ſigillatim explicēt cauſam belli gerendi,& ærarij regij inopiam,ac rogent,ut pro ſua in regem fide,uoluntate,gratia,uelint aliquid ſuppeditare pecuniæ in belli ſumptus. Sed ne plura,ita ars ualuit,ut alij acceptorū beneficiorū memoria,alij pudore, alij metu permoti,cùm pro opibus quiſq; ſuum ſtudiū nauare cuperet,regē pecunia iuuerint. Rex autem ut beneficiū ſibi gratum fuiſſe oſtenderet,eiusq; memoriam perpetuaret, id tributū gratuitò collatū beneuolentiam appellauit, tametſi complures fortaſſe cum maleuolentia,eam beneuolentiā præſtiterūt. Ita Edouardus rebus bellicis paratiſsimus, & exercitu ad uiginti armatorum millia conflato,Caletū quarto Nonas Iulias traiecit,ad quem Carolus ſtatim adiuit,cōgratulatusq; ei uictoriā magnopere hortatus eſt,ut huic bello totis uiribus operā daret,per quod haud dubiè res tandē ſuas de Franco reciperet.

At Ludouicus ubi cognouit Edouardum iam in continentem cum exercitu ueniſſe,copias auget, & quò plus periculi à tot ſimul potentiſsimis hoſtibus imminere uidet, hoc celerius obuiam periculo eundum ſtatuit: qui cum ijs copijs,quas celeriter contraxerat, præmittit ad Atrebatium fines Robertum Stoteuillenſem ſummum ducem,qui primùm uenientis Angli impetum excipiat: ipſe interim Syluanecti morabatur, cogitationem habens, quonam pacto res ad pactionem deducere poſſet: nam cum à ſuis relictus eſſet, quos ipſe reliquiſſet,animo prouidebat longius fore bellum,& ſibi periculoſius,ſi ſemel ſanguis hauriri cœpiſſet, proinde nil ei potius erat, quàm concordiā amplecti. Talia Ludouicus meditabatur,cùm Edouardus ſe Caleto cōmouit,in Atrebatesq; uenit,ad quem confeſtim legatos de pace miſit. Audiuit Anglus legationē,eaq; audita,cœpit aliquantū frigere,minus à pacificatione abhorrere: nam etſi uir fortis erat,& confiſus rerū fama geſtarū, bellum quàm pacem cum Franco haud antiquo nominis Anglici amico malebat: tamen cùm ſecū recoleret,ciuilia bella ita cōſumpſiſſe opes Anglicas,ut ſi opus foret nouo militū ſupplemēto,ferè deſperaret ſe id poſſe cōmodè ex ſuis conficere, ac nō ignoraret uacuū domi eſſe ærariū,ut non poſſet diu ſtipendiū militi dare,putauit modis omnibus neceſsitati parendū,& abſtinendum bello,quod honorificis conditionibus cōponere poſſet, cùm præſertim quereret Burgundionē

ac

ac Lucemburgenſem non ſeruare, quæ à principio promiſſa feciſſent. Igitur legatis orantibus, ut uellet in colloquium cum ſuo rege uenire, reſpondit tandem id ſe facturum, ac ita tempore & loco conſtituto, eos dimiſit. Illi ubi reſponſum ex animi ſententia retulerũt, Ludouicus ſimul exercitu, ſimul auro munitus, Pinquiniacum quod eſt oppidum in Ambianorum agro, ubi loci congreſſus regum futurus erat, prior acceſsit, quò & non multò pòſt Edouardus frequenti etiam ſtipatus militum manu uenit. Hîc reges in ponte qui eſt in Somma flumine congreſsi, longum inter ſe ſermonem habent, qui ad extremum inducias in multos annos his conditionibus paciſcunt, ut Ludouicus pro impenſis in apparatum belli factis, det in præſentia Edouardo ſeptuagintaquinq; millia aureorum, ac deinde in ſingulos annos quinquagena millia.

Poſt hæc, ut noua amicitia neceſsitudine cõfirmaretur, corroboraret, ſtringeretur, Eliſabeth Edouardi filia Carolo Ludouici nato pacta eſt. Ita facta pace, ac accepta pecunia, Edouardus Caletum reuertit, & inde in Angliam. In eo bello extra Ioannem ducem Exonienſem, interijt nemo: is in aſylo, uti ſuprà oſtendi, erat, & ſecutus regẽ, poſtea contrà ac fides data fuerat, ſubitò è medio eſt ſublatus. Fuit ille annus ſalutis humanæ MCCCCLXXV. Ludouicus deinceps fideliter promiſſum uectigal Anglo pependit, uſq; ad initiũ anni, quo ille eſt mortuus, id, opinor, tum ſoluere negauit, perinde quaſi futuræ ſortis ſciens. Vnde argumentum ſumere licet, à principio non inducias, ſed fœdus conueniſſe inter reges, quod ambobus cõmodo fuit. At Burgundio, & Lucemburgenſis ubi cognouerunt Edouardũ feciſſe pacem cum Ludouico, uehementer indignati ad eum literas aculeatas, minaces, odioſasq; dederunt, quòd per eum ſtetiſſet, cur minus Ludouicũ ulti eſſent: quas tantũ abfuit, ut ille qui poſt tot bellorũ nexus, ſolùm ſeſe militaribus occupationib. tandem relaxare uel plenè exoluere cupiebat, curandas exiſtimauerit, ut ne flocci quidem fecerit. Atqui Lucemburgenſi in primis Edouardi alienatio, per quam cõiuratorũ conſilia patefacta fuerũt, malo fuit, qui paucis pòſt diebus captus, Lutetiæ ſecuri percuſſus eſt, ultimus apud Gallos Coneſtabilis, quẽ uocant.

Edouardus rex pèr hunc modum rebus tam militiæ quàm domi pacatis, quanq; tot bellorũ uictor longè beatiſsimus habebat, qui in ſumma iam quiete ætatẽ tutò degere poſſet, tamẽ cùm Henricus adoleſcens Richemondiæ comes, reliquus unus ex ſanguine Henrici ſexti ſuperſtes eſſet, multum ſibi abeſſe, ac eam ſolam rem uſq; eò ſuam felicitatem turbare iudicabat, ut in metu quaſi perpetuo eſſet: quare decreuit iterum ſolicitare Franciſcum ducem Britanniæ largitionibus, promiſsis, precibus, ad illum ſibi prodendum, quẽ ſperabat poſt extinctã propè Henrici ſexti ab ſe factionẽ, facilius eſſe ſuis ſatisfacturũ optatis: itaq; legatos grandi auri põdere onuſtos quãprimũ ad ducem mittit, & ut poſtulatio honeſtior uideat, iubet eos declarare duci, ſe ideo Henricũ petere, ut ſibi affinitate cõiungat, atq; ita funditus reliquiæ factionis aduerſæ euellant: quanquã illud nõ per affinitatẽ, etſi poſtea conſecuta eſt, ſic, ut rex diuinaſſe uiſus ſit, ſed atq; adeò per necẽ Henrici efficiendũ erat. Audiuit legatos dux humaniter, & primò negare, ac multa excuſare cœpit, quãobrẽ id facere ſibi nõ liceret: ad extremũ cùm precib. defatigatus, tum pretio uictus, Henricũ legatis tradidit, quẽ per literas magnopere Edouardo ſimul cõmendauit, nequaquã ratus ſe cõmendare ouem lupo, ſed filium patri, quippe qui

credebat Edouardum daturum omnino Eliſabeth maximã natu filiam Henrico in matrimoniũ. Legati tam deſiderata præda potiti, magno cum gaudio ad Fanum Maclouij urbem maritimã pergunt, ut inde conſcenſa naui, in Angliam nauigent. Henricus qui ſciebat ſe ad mortem trahi, ex mœrore animi, in itinere in febrem incidit. Interea Ioannes Chenlettus inter Britãnicos principes talis, cuius paucos pares ea terra tulit, & duci maximè acceptus, ruri erat, ac ubi id factum reſciuit, rei indignitate permotus, celeriter in aulam redijt, ſuoq; more, adiuit familiariter ad ducem, tacitusq; ac triſticulus ſtetit aliquandiu, ſic, ut dux miratus eum tam deiectum gerere uultum, petiuerit, ecquid ſibi uellet illa animi triſtitia, quam præ ſe ferret. Ad ea Ioannes inquit: Dux illuſtris, iſte pallor uultus nuntius mortis mihi eſt, quæ ſi ante hũc diem mihi accidiſſet, profectò minus multò nocuiſſet, quòd ad tantũ nõ fuiſſem ſeruatus dolorem, quem animo meo recens factũ tuum incredibilem inuſsit, qui haud dubiè me uitam ſiue ſtatum amittere, ſiue perpetuò deinceps longè miſerrimum uiuere coget. Tu enim dux famam uirtutis habes optimis actibus collectam, quam cuncti mortales uno ore ad cœlum ferunt: heu, hanc tamen ingentiſsimam (tua bona uenia dictum ſit) minimè omnium conſeruandam curare uideris, qui nuper immemor datæ fidei, Henricũ comitem Richemondiæ adoleſcentem innocentiſsimũ carnificibus tradidiſti laniandũ, diſcruciandũ, ac deniq; necandum. Quocirca qui te amant, inter quos, ipſe unus de multis ſum, nõ poſſunt nõ dolere, cùm uideant celeberrimũ nomen tum tantæ perfidiæ nota in perpetuum maculatum iri. Ad ea dux continuò reſpondit: Tace, quæſo, mi Ioannes, nil tale futurum eſt de Henrico, illum enim Edouardus rex ſibi generum optat. Tum Ioannes ſubdit: Mihi crede, illuſtriſsime dux, Henricus iam penè perijt, quem ſi ſemel tuis finibus pedem efferre permiſeris, nemo mortalium poſthac à nece eripere poterit. His Ioannis uocibus dux motus, qui antea uel Henricũ ab Edouardo fraude peti, haud ſuſpicatus erat, uel pecunia ab honeſtate, fide, probitate deductus, quid deceret, non conſiderauerat, ilicò Petrum Landoſum quæſtorem ſuum mittit, qui Henricũ intercipiat. Petrus celeritate uſus, ſtatim poſt Anglicos legatos ad Fanum Maclouij peruenit, ſimulatoq; negotio, dum eos longiore conſultò ſermone inſtituto detinebat, per ſuos Henricũ uix ſemiuiuũ in aſylũ quod in ea urbe eſt inuiolatiſsimũ, bono modo induxit, atq; nõ multò pòſt metu mortis liberatũ, ac ob id iam ſatis confirmatũ, ad ducem reduxit. Hinc equidem cognoſcere licet, ueriſsimã eſſe illam græcam parœmiam: Homo homini deus. Siquidem Henricus adoleſcens ſuo immerito ad mortem proditus, repentè opera Ioannis Chenletti optimi principis ſeruatus eſt. Dij faxint, ut talia exempla documento ſint illis, qui alijs præſunt, ſi qui ſint officij monitoris egentes, quò adiſcant tandem aliquando, & recipere in ſuam familiam, in ſuum conſilium, qui ſciant bene admonere, & eorum monita non aſpernari. At legatis Anglicis ſic pretio & merce ſpoliatis, ac ob id maximè querentibus, ut ne penitus uacui domũ redirent, Petrus pollicitus eſt ſe daturum operam, ut Henricus aut retineretur in aſylo, in quod per eorum incuriam aiebat eum ſe recepiſſe, aut apud ducem in carcerem rurſus conijceretur, adeò ut pertimeſcendus non eſſet. Atq; Anglus tanti de Britanno emit inimici cuſtodiam tridui.

Edouardus rex qui interea ſcire cupiebat, quid cum duce actum eſſet, & id-

circo

circo ſingularum horarum expectatione torquebatur, cùm per legatos intellexerit, nihil propius factum fuiſſe, quàm ut Henricus ad ſe captiuus duceretur, plurimū doluit negotium nō ſucceſsiſſe, ſed lenitus, quòd audiuiſſet eum cuſtodiri, rem deinceps familiarem, quæ admodum anguſta erat, reliquis curis præuertendam cenſuit: itaq; aliquantū ſuis accuratè ſeruiuit cōmodis, ſed honeſtatis memor, poſtquam ſatis ærarium numis impleuerat, ut ne in auaritiæ crimen incurreret, iam ſe per liberalitatem, bonum atq; utilem Reipublicæ principem præbebat, cùm ecce tibi, in immaniſsimum incidit facinus, Georgium enim fratrem ducem Clarentiæ comprehendi ſubitò iuſsit, atq; necari: extinctus eſt, ut aiunt, in dolio uini Cretici, peſſimo in omni memoria hominum exemplo. Cauſam autem necis licet ipſe de multis qui id temporis inter conſiliarios regis, nō mediocris autoritatis fuerant, quæſierim, nullam tamen certam habeo tradere. Fama in uulgus iam tum exijt, regem territum uaticinatione hominis fatidici, in Georgium fratrem ſæuiſſe, qui prædixiſſet ita futurum, ut poſt Edouardum, regnaret unus aliquis, cuius nominis prima litera eſſet G. Quod quia ſic ſolent dæmones ſuis præſtigijs hominum mentes implicare, qui eiuſmodi illuſionibus delectantur, dixerūt poſtea uaticinationem illam non caruiſſe ſucceſſu, cum poſt Edouardum, Gloceſtrenſis dux regnum occuparit. Alij uerò aliam ferunt necis cauſam, quæ eiuſmodi eſt: Per id enim tempus gliſcente ueteri odio inter fratres, quo nihil eſt uehementius, dux amiſſa uxore, per operam Margaritæ ſororis petebat ſibi nuptum dari Mariam unicam filiam Caroli ducis Burgundiæ. Edouardus inuidens fratris felicitati, eam affinitatem impediuit. Inde redintegrata ſimultate, quidam ducis adminiſter eodē tempore ueneficij damnatus afficitur ſupplicio. Contra id factum cùm dux non potuiſſet ſe tenere, quin uehementer reclamaret, rex ob eam querimoniam ualde cōmotus, ducem in carcerem detruſit, ac nō multò poſt iure ſiue iniuria, maieſtatis damnatum morte affecit. At mox Edouardum eiuſmodi facti pœnituiſſe certū eſt argumentū, quòd ferunt, ſi quando pro cuiuſpiam damnati uita oraretur, ſolitum eſſe inclamare, O infelicem fratrem, pro cuius ſalute nemo homo rogauit: manifeſtè innuentē illum principum inuidia interijſſe. Reliquit dux binos liberos, Margaritam, quæ poſtea nupſit Ricardo Polo, & Edouardum, quem rex Varuici comitem fecit. Hæc eo anno geſta ſunt, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCLXXX, & XIX, cùm rex Edouardus regnare cœpit. Ita depoſita bellorum & domeſticarū ſeditionum quæ accidere antea potuiſſent, omni cura, rex ſeuerius ſolito nobilitatis crimina notare, & auidius pecuniæ cōciliandæ ſtudiū habere cœpit, propter quod multi perſuaſum ſibi habebant, illum deinceps euaſurum durum principem, cùm poſt mortem fratris, ſe à cunctis timeri animaduerteret, & ipſe iam timeret neminem. Sed per breuitatem uitæ id fieri non licuit. Ac res interdum ſequundæ tam malo ſunt potientibus, quàm aduerſæ patientibus bono.

Sub idem tēpus Iacobus rex Scotiæ egit per legatos cum Edouardo, ut Ceciliam filiam collocaret Iacobo filio, quam ille iuueni libēs deſpondit. Hæc erat ætate minor Eliſabeth, quam ſuprà dixi Carolo Ludouici regis Galliæ filio iampridem deſponſam fuiſſe. Verùm nec una, nec altera conſecuta eſt affinitas, cùm bona principū pars ſoleat ſæpenumero magis id quod in rem ſuam præſentē eſſe uidet, q̄ quod honeſtum ſit, poſtremò ſequi: nam Ludouicus

rex poſtq̃ hoſtili metu liberatus eſt, non affinitatem modò cum Edouardo iam fide firmatam ſpreuit, ſed promiſſam pecuniam pendere propè palàm negare cœpit, qui ita tergiuerſando, unius iam anni uectigali Anglum omnino fraudarat, cùm eam ille iniuriam armis uindicandam ſibi conſtituit. At Scotus certus ac perpetuus Francorum ſocius, ubi audiuit Ludouicum non ſtare promiſsis, ſibi etiam licere quod libebat, arbitratus, fractis inducijs, Anglicos fines repentina incurſione uexauit. Qua re Edouardus ualde cōmotus, ſtatuit illi bellum facere: poſtea tamen cùm Iacobus illud factum non ſuo conſilio, ſed quorundam ſuorum inſolentia excuſarit, leniri facilè potuit, niſi ad ultimū à fratre ipſius Iacobi ad id bellum ſumendum ſolicitatus fuiſſet. Porrò Iacobus homo acris ingenij, ſuiipſius ultrà quàm par erat, & conſilij ſemel capti, & ſenſus minimè aſpernans, nō facilè bene admonētes audiebat, & cum nollet reprehendi, homines nouos ad conſilia capienda adhibebat, ita nobilitati infeſtus quotidie alios crimināndo, alios mulctando cogebat, aut ſua ſponte in exilium ire, aut ſimulatis negotijs, aliquò terrarum fuga petere. In ijs fuit Alexander dux Albaniæ eius frater, qui cùm in Gallias iter haberet, apud Edouardū moratus, nō ceſſabat eum ad ſuum decus maturè ulciſcendū incendere. Igitur cùm Edouardus in animo haberet, ut dictū eſt, uindicare recentē iniuriam, & incitaretur à duce arma in Iacobum mouere, & ille ſimul magna auxilia polliceretur, iſtud tandem non grauatè faciendum cenſuit, tum quòd Iacobus præter uiolatas nuper inducias, opportuna miniſtraſſet Henrico ſexto, ac eius factionis uiris auxilia, tum uerò quòd confideret ducem ſibi fore fidelem, ſi ſua opera, expulſo fratre, Scotiæ regno potiretur: itaq; Ricardum fratrem ducem Gloceſtrenſem, Henricū quartū comitem Northumbriæ, Thomam Stanleiū, & ipſum Albaniæ ducem cum ualido exercitu, aduerſus Scotos protinus mittit. Iacobus interea certior factus de Anglorum aduentu, copias quas in præſentia ſcribere potuit, ſubitò inſtruxit, ac obuiam hoſtibus factus, uſque Beruicum, ad tuendos fines acceſsit: uerùm ubi cognouit Anglos & armatorum robore & numero præſtare, militemq; ſuum non ſatis ſibi fidum eſſe perſenſit, de media nocte mouens, Edimburgum redijt, eo loci hoſtem expectaturus. Dux Gloceſtrenſis Scotiam ingreſſus, agros latè uaſtabat, urebat, ac longius procedendo, haud procul ab hoſtium caſtris erat, cùm animaduertens nullum ex nobilitate Scotica ad ipſum Albaniæ ducem confluere, non iniuria fraudem ſuſpicatus eſt, qui idcirco cum Iacobo rege inducias fecit, atq; recta uia Beruicum contendit, quod interim Thomas Stanleius non ſine ſuorum cæde expugnarat. Iacobus autem qui ſuos Scotos ſibi infeſtos habebat, eam iniuriam capti oppidi poſt factas inducias, neceſſariò deuorauit. Dux Albaniæ poſtea dolens fuiſſe ſe autorem belli, quo & patriæ & ſibi nocuerat, cùm iam apud Anglos nullo haberetur numero, in Gallias proficiſcitur, atque non multò pòſt Lutetiæ equeſtri certamine interficitur. Reliquit filium nomine Ioannem.

Hoc feliciter expedito negotio, alterum quod inſtabat bellum rex Edouardus ſibi primo quoq; tempore gerendum ſtatuens, concilium conuocat, atq; ratus præ iniuria præſenti à Francis facta, præteritas omnes pro nihilo exiſtimandas, principibus commemorat, ab illis fœdus nuper uiolatum, uectigal negatum, nuptias filiæ repudiatas, ac propterea hortatur, ut uelint patriæ de-

eus maturè defendere. Quibus rebus omnes æquè permoti, reſpondent ſeſe non ignorare optatiſsimũ eſſe, cum Francis dimicare, quos ſæpe uiciſſent, & pro dignitate patriæ nullum nõ ferendũ laborẽ, & idcirco paratos armis tantas offenſas perſequi, eiusq; dictis audientes eſſe. Cognita principũ uoluntate, ſeorſum etiam ſacerdotibus, quòd eis arma ferre per leges minimè licitũ ſit, pecunia in bellum gerendũ inſumenda imperat. Sed ecce, dum de his rebus curã & cogitationẽ ſuſcipit Edouardus, repentè incipit ex morbo omnibus medicis incognito, laborare, paucisq; pòſt diebus quinto Idus Aprilis, ad Vueſtmonaſteriũ, ubi loci cõuentus fiebat, excedit è uita, annum agens ætatis circiter quinquageſimũ, qui fuit XXIII cùm regnare cœpit, ſalutis uerò humanæ MCCCCLXXXIII. Corpus ad Vindeſoriũ Caſtrum funerali pompa deportatum, in templo diui Georgij ad ſepulturã datur. Suſcepit ex Eliſabeth uxore filios decem, reliquit ſuperſtites ſeptem, mares duos, Edouardũ principem Vualliæ, & Ricardum ducem Eboracenſem, ac tertium ex concubina, nomine Arthurum, natum ad probitatem & gratiam. fœminas quinq;, Eliſabeth, Ceciliam, Annam, Catharinam, & Brigidam, quarum aliæ alijs uiris nupſerunt, præter Brigidã, quæ monacha facta eſt. Fuit Edouardus corpore procerò, ac eminenti, quippe qui inter omnes, excelleret ſtatura, honeſta facie, lætis oculis, patenti pectore, cætera ad pedes uſq;, modulo corporis æqualia, ingenio acri, animo magno, memoria tenaciſsima eorum quæ ſemel imbibiſſet, in rebus gerendis ſolers, promptus in periculis, in hoſtes uehemens, ac horribilis, in amicos & hoſpites munificus, in bellis gerendis longè feliciſsimus, libidini indulgens, in quam ſuapte natura propenſus erat, cuius pariter rei atque humanitatis quæ plurima ei innata erat, cauſa, ſæpiſsimè inter priuatos, ultrà quàm maieſtatis honos poſceret, ſeſe familiarem præbebat, quapropter percrebuit rumor illum interiſſe ueneno. Paulò ante exitum uitæ, ſuprà diximus eum cœpiſſe ſenſim in auaritiam labi, olim ſumma in omnes ſemper liberalitate uſum. Cæterum regnum quod propter bella ciuilia populatum, ac tam uiris militaribus, quàm opibus penè exinanitũ acceperat, rebus omnibus poſt ſedatas ciuiles diſcordias, multò opulentiſsimum reliquit. Honores præſertim ſacerdotales præclariſsimis quibuſque uiris deferendos ſemper curauit, eosq; in primis ad conſilium adhibuit: reliquos uerò quos ex uulgo dilexit, opibus honeſtauit, non dignitate, id quod multi principes nulla habita honoris ratione, minimè faciunt: quibus uirtutibus ita populorum ſuorum animos ſibi deuinxerat, ut magnũ apud eos ſui deſiderium mortuus reliquerit.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXV.

RICARDVS dux Gloceſtriæ per eos illos dies, quibus rex Edouardus eius frater exceſsit è uita, in agro Eboracenſi erat, ad quem Gulielmus Haſtyngius regij cubiculi præpoſitus, certos nuntios cum literis Londino datis, celeriter mittit, qui eum de morte fratris certiorem faciant, ſuisq; uerbis ſignificent, regem morientem ei ſoli uxorem, filios, opes, & deniq; omnia cõmiſiſſe, propterea hortentur, ut quamprimũ uelit ire ad Edo

uardum principem in Vualliam,& cum eo Londinum uenire,ad rerum omnium curam ſuſcipiendam. Hæc ubi Ricardus intellexit,cœpit ſtatim incendi cupiditate regnandi:ſed quia nulla exiſtebat cauſa,quæ ſaltē ſpecie conficiendi negotij honeſta uideretur,eam in præſens cogitationē in aliud tempus reijcit,interim dat ad Eliſabeth reginam literas beneuolentiæ plenas,quibus eam multis uerbis conſolatus,maria & montes, ut dicitur, de ſe pollicetur,ac ut fidem ſtudij ſui & charitatis erga filios fratris maiorem faciat,conuocatis undique nobilibus Eboracum,ibi cunctos in uerba Edouardi principis iurare iubet,& ipſe primus omniū dat iuſiurandum,quod paulò pòſt ante alios uiolaturus erat,ita reliqui omnes conceptis uerbis iurati ſunt. His actis,ille nō mediocri collecta armatorum manu,ſuo tempore ad proficiſcendū ſe parat. Princeps uerò Edouardus id ætatis puer,cui pro ſuo iure uiuere non licebat, agebat per idem quocq; tempus in principatu ſuo ad Ludlollium, ſub tutela Antonij comitis Riuerij auunculi, Thomæ Vuagham cubiculi præpoſiti,ac Ricardi Graij equitum. Hos Eliſabeth regina, ac Thomas marchio Dorceſtriæ eius filius ex Ioāne Graio priore uiro,qui Londini erat,crebris nuntijs admonent,ut confeſtim principem Londinum deducant, quò patris funere facto, rex more maiorū creetur. Illi reginæ & marchionis imperata facientes, haud multò pòſt iter Londinū uerſus intendunt. Approperabat & Ricardus Londinum, cui ad Northantonum obuiam fuit Henricus dux Buchyngamiæ, cum quo bene longū habuit ſermonem,adeò ut ipſum iam tum ei ſuum conſilium occupandi regni aperuiſſe, apud uulgus creditum ſit, cùm præſertim dux poſtea obſecundando,ſiue metu,ſiue obſequio,cum eo ſteterit. Itaq; Ricardus ex illo, deſtinatum animo facinus ſibi artificio tentandum,ac ſi minus quàm ſperabat,cōmodè caderet,tum demum uoluntate non occulta obeundum ſtatuit,cui nempe infelici nō ueniebat in mentem,ſe peccare ſine ſummo Reipublicæ detrimento,atq; ſuæ domus interitu,nō poſſe. Sanè ſic conſceleratis hominibus accidit,ut ſua quenq; fraus,ſuum facinus,ſuū ſcelus,ſua perdita audacia, de ſanitate ac mēte deturbet. Ita capto conſilio,Ricardus ad principem conuolat,qui præcedebat cum paruo comitatu, iamq; Stonyngſtratfordiam(eſt id pagi nomen)peruenerat,cùm ille unà cum Henrico duce,militum caterua ſtipatus, eum aſſecutus in poteſtatem recepit, Antoniū uerò & Thomam Vuagham cum nonnullis alijs cōprehendit,comprehenſosq;,quia ſuis conſilijs minus aſſenſuros eſſe ſuſpicabatur,retrò ad arcem Pontifractenſem cuſtodiendos miſit.

At ubi fama tam importunæ horriferæq; rei Londinū peruenit, cùm admiratio,tum pauor omnes occupauit,ſed in primis exanimauit Eliſabeth reginam,quæ in fuga ſubitò fuit:nam iam tum nihil ſynceri eſſe rata, cum reliquis filijs,ut eos à præſenti periculo eriperet,& marchione,in aſylū ad Vueſt monaſteriū ſe abdidit. Fecerunt illud idem principes,qui cum ea ſalutis filiorum cauſa ſentiebant. Haſtyngius autem qui ſecretas gerebat inimicitias cum marchione,ac alijs,qui reginæ partium erant,& ob eam rem hortatus erat Ricardum ad ſuſcipiendā curam principis, cùm uidiſſet omnia iam ſpectare ad arma,& multò ſecus cadere ac putarat,facti ſui pœnitens,ad ædem diui Pauli amicos quibus magnæ curæ uitam, dignitatē,amplitudinē Edouardi principis eſſe ſciebat,in unum cōuocat,atq; quid agendū ſit,cum eis diſputat. Hîc

non-

nonnulli quos recens Ricardi factum maximè pupugerat, maturè Edouardũ principē quem iamiam pro oppreſſo habebant, in libertatē aſſerendũ iudicabant, quò oriens incendiũ prius reſtingueretur, q̃ latius manaret, affirmãtes nullum poſthac conſilium à periculo uacuũ fore, niſi nefarium inceptũ quod teſtificabat̃ in Ricardi animo nihil boni inſidere, ſubita ui auerteret̃. Reliqui omnes nil eſſe ſentiebant, quod armis uel ui uterentur, ut qui rem haudquaq̃ dirũ aliquem exitũ habituram ſuſpicabantur. Quamobrē placuit expectare, dum Ricardus ueniret, declararetq́;, quid eſſet, cur tutores in uincula cõieciſſet. Et hoc demum cunctis probatũ eſt conſilium, quod è Republica eſſe conſtaret, ut unuſquiſq; principum, quatenus liceret, à contentione abeſſet. Adfuerunt non multò pòſt Ricardus & Henricus duces, cum principe, diueruntq́; ad ædes epiſcopi Londinenſis, quæ ſunt iuxta templũ diui Pauli, ubi principem uſq; eò eſſe uoluerunt, dum cætera expedirentur.

Tum Ricardus rerum omniũ procurationem ſuſcepit, ſed maximo cœpit angi dolore, quòd ſine tumultu nõ liceret ſibi alterũ fratris filium Ricardum ducem Eboracenſem in ſuam tutelam recipere, quem mater in aſylo ſeruabat: nam niſi ambos fratres ſimul in ſua poteſtate haberet, omnino deſperabat ſe efficere poſſe, quod curabat: in eũ idcirco de ſinu matris eripiendũ ſpe & mẽte oculos defixit, itaq; quod per uim nõ poterat, per artes, ut ſtatuerat, perficere nititur, qui uocata ad ſe bona principũ parte, Ne uiuam, inquit, ſi nepotũ cõmodis non ſeruio, quandò eorum calamitatē cum Republica iuxtà atq; mecum coniunctam ſcio. Igitur poſtquam Edouardus frater rex noſter nuper moriēs me regni gubernatorem conſtituit, nihil mihi prius fuit, quàm ut huc uenirem, duceremq́; mecum Edouardum principem eius filium maiorem natu, ut maturè omnia de conſilij ſententia gererentur: quia mihi decretum eſt, nihil ſine ueſtra autoritate agere, quos ſocios, adiutores, participes rerũ omnium gerendarum mihi eſſe uolo, ut ueſtro teſtimonio facilè dicar, quicquid poſthac in adminiſtratione regni egero, totum illud fide optima contuliſſe ad utilitatem Reipublicæ, atq; cõmodum Edouardi principis, cuius curam atq; tutelam ea duntaxat de cauſa, patrem eius mihi credidiſſe, uobis exploratum eſſe exiſtimamus. Verùm ut ne id munus obirem, prout debebam, Antonius Riuerius nuper impedimento fuit, quem propterea coacti fuimus in uincula cum alijs conijcere, qui ſimul obſtiterunt, ut eorum exemplo alij addiſcerent noſtra mandata non habere contemptui. Sed ecquid dicemus de malo conſilio ab illis qui me ſemper peſsimè oderunt, dato Eliſabeth reginæ? quæ nulla iuſta de cauſa, tam imprudenter metũ ſimulans, auſa eſt filios regis tanquam facinoroſos, miſeros, perditos, in aſylum unicũ in terris perfugium egeſtatis, æris alieni, nequitiæ, rapere? perinde ac ſi nos iremus eos perditũ, & iam omnia ſpectarent ad uiolentiam. Quæ res tametſi nobis & regno longè maximo dedecori eſt, tamen danda eſt uenia ſexui, à quo eiuſmodi furores facilè proficiſci ſolent. Nos autem huic morbo muliebri in Rempublicam noſtram peſſimo utiq; exemplo ſæuienti, primo quoq; die mederi debemus. Quale equidem putatis futurũ ſpectaculum eius diei, quo nouus rex coronabitur, ſi dum pompa peragetur, eius mater, frater, atq; ſorores in aſylo permanſerint? Qualis populi concurſus illuc fiet, cuius autoritate rex creandus eſt? quos ille ſuo principi plauſus triſtitiæ potius quàm lætitiæ plenos dabit? Profectò nemo

eſt quiſquam unus è populo, qui non iure ſibi timere debeat, putetq́; omnem iam legũ maieſtatẽ eſſe uiolatam, ſi regina ac filij in aſylo diutius fuerint. Igitur collibeat, ut aliqui ueſtrûm ipſam reginã adeant, curentq́; eam cum filijs quãprimùm in regiam reducere, quæ ſi forte ut deprauata ab inimicis qui in me inuidiam concitare, culpam deriuare ſtudent, de ſentẽtia nulla potuerit ratione deduci, tum agant, ut ſaltem data publica fide, Ricardum alterum filium in ueſtram permittat poteſtatem, qui cum alijs principibus interſit, cùm frater rex creabitur. Iam animi mei ſententiam habetis, nunc quod ex Republica eſſe ducitis, facite, qui à me omnia præclara expectare & poteſtis & debetis. His ab eo dictis, uiſum eſt omnibus, qui nihil fraudis ſubeſſe ſuſpicabantur, tam iuſtum, quàm honeſtum, quod Ricardus ſuadebat. Itaq; placuit, ut Thomas Cantuarienſis archiepiſcopus, Henricus dux Buchyngamiæ, Ioannes Hauardus, ac plerique alij uiri graues id negotij gererent, qui ad aſylum profecti cœperunt multis cùm uerbis, tum rationibus reginã hortari, uti in regiam cum filijs rediret, cui tam priuatã quàm publicam fidem dederũt. Sed mulier quodammodo prouidens animo quod mox contigit, nullis potuit flecti rationibus, quò ſe Ricardi fidei committeret. Quod illi animaduertentes, poſtremò Ricardum eius filium tantummodo ſibi tradi petiere, quod etiam ægrè poſt multas pollicitationes obtinuerunt. Ac ita innocens puer à complexu matris diuellitur.

Ricardus per hunc modũ, id quod ei in optatis erat, propè conſecutus, nepotes ex epiſcopi ædibus, ad turrim duxit: non attulit tamen ea res ſuſpitionẽ cuipiam, quòd illinc pompa cùm rex coronandus eſt, ad Vueſtmonaſterium produci ſoleat. Quo facto, Ricardus cuius animus partim cupiditate occupãdi regni ardebat, partim tanti ſceleris edendi conſcientia torquebat̃ (conſcientia autem facit, ut pœnam ſemper ante oculos uerſari putent, qui peccarint) nihil prius poſtea habuit, quàm multitudinẽ largitionibus lenire, aduerſarios muneribus, præmijs, promiſsis deuincire, deinde in turri ubi ipſe cum nepotibus morabatur, noua quotidie de rebus quæ inſtabant agendis conſilia ſubdolè ac aſtutè cum principibus inire, cõferre, capere. Hæc erat ars, ut dum populo expectatio faciebat nouæ pompæ deſideriũ, ſenſim conſultando, exploraret principum uoluntates, ſimulans ſemper non ſe ſummam poteſtatem affectare, ſed referre omnia ad regni utilitatem: ita cõmunis utilitatis nomine, aliquot dies ſuam cupiditatem tegendo, uelandoq́;, adeò diſtraxit optimatũ animos ut illi omnes extra paucos quos iam inde ab initio, quod eſſet acturus minimè celauerat, nullo pacto perſpicerent, quare cunctaretur, quorſum'ue eius conſilia eſſent euaſura, tam multa toties proponebat, tam pauca explicabat, ut mens non conſcia recti uacillare ſolet. Sed interim animaduertit Gulielmum Haſtyngium maximè omnium inſtare, urgereq́;, ut Edouardo principi debitus tandem honor deferretur, qui unus inter omnes heroẽs, ut gratioſus & liberalis plebi multum acceptus erat, plurimumq́; apud omnium ordinum uiros, honeſtosq́; homines autoritatis habebat, ſiue eius potentiam ueritus, ſiue deſperans poſſe eum in ſententiam ſuam trahere, ſtatuit hominem prius de medio tollere, quàm reliquis quibus nondum planè confidebat, ſuũ conſilium patefieret: quare furore incredibili ardens efficiendi quod deſtinarat, inſidias eiuſmodi ei facit. In cubiculo proximo illi in quo cum principi-

bus

bus conuentum frequentem agebat,clàm nonnullos manu promptos collocat, mandatq́; eis, ut accepto ſigno, repentè prodeuntes circumueniant omnes qui ſecū conſederint,& in primis manus inijciant Gulielmo Haſtyngio, atq; ilicò obtruncent.Sic compoſito dolo,circiter pridie Idus Iunij accerſiri iubet in turrim ſpeciatim Thomam Rotheramum archiepiſcopum Eboracenſem,Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum,Henricum ducem Buchyngamiæ,Thomam Stanleium,Gulielmū Haſtyngium,Ioannem Hauardum, compluresq́; alios,quos aut metu uel beneficio ſibi fideles fore cōfidebat, reliquos uero optimates cum Ioāne Ruſſello Lincolnienſi epiſcopo Angliæ cancellario,quos nolebat in tam diro fœdoq́; intereſſe ſpectaculo, iuſsit illo ipſo die eſſe in curia ad Vueſtmonaſteriū cum magiſtratibus, ut ſimul edicerent populo diem, quo Edouardus princeps regio eſſet honeſtandus honore. At principes uocati bene mane conueniūt omnes in turrim frequentes,tanquam de toto negotio deliberaturi. Hîc clauſis foribus,ſoli quaſi teſte tantùm Deo, dum inter ſe de rebus grauioribus agere uolunt,Ricardus qui nihil niſi atrox & ſæuum cogitabat,ſic eos alloquitur: Vos huc hodierno die principes arceſſendos ea duntaxat de cauſa curaui,ut uobis oſtenderem,in quanto mortis periculo uerſer:ego enim abhinc paucos dies,neque noctu, neq; interdiu quieſcere, neque bibere,aut cibum capere queo,quare ſenſim me ſanguis, me uires, me ſpiritus deficit, ſupraq́; modum omnia iam membra, ut uidetis(brachiū enim oſtendebat) exiliora fiunt: quod utiq; malū in me proficiſcitur ab illa malefica muliere Eliſabeth regina, quæ ſuis ueneficijs me infecit, quibus læſus paulatim diſſoluor. His dictis ut parū ad rem facientibus, cùm nemo reſponſum daret, Gulielmus Haſtyngius qui Ricardū nō oderat,ac liberè omnia cum eo loqui ſolebat,reſpondit, reginam eſſe magna pariter infamiæ nota atq; pœna dignam,ſi magicis artibus uſam ei nocuiſſe conſtaret. Ad ea Ricardus ſubdit: Ego,inquam,huiuſce mulieris ueneficijs pereo. Cui Gulielmus idem quod antea reſpondit. Tum Ricardus ut ſignum daret illis inuadendi, qui in inſidijs erant,clariore uoce inquit: Quid igitur Gulielme,ſi tuis rationibus ducar ad interitum? Vix ea fatus erat,cùm illi quibus datum erat negotium prodiere, ac facto undique impetu, comprehenderunt ipſum Gulielmum,utrunq; antiſtitem,Eboracenſem & Elyenſem ac Stanleium. Iſti tres diuerſi in carcerem eo loci conijciuntur,Gulielmo uerò uix dato confitendi peccata ſpatio,caput ceruicibus abſcinditur. Ita Haſtyngius ſuo ad extremum periculo didicit,illam naturæ legem ſecundum euangelicum uerbum, Omnia quæ uultis,ut uobis faciant homines, ſic & uos facite illis, impunè uiolari nō poſſe. Is unus fuit ex percuſſoribus Edouardi principis ſexti Henrici filij,qui demum pari eſt affectus cæde. Vtinam eiuſmodi exempla eſſent tandem aliquando documento ijs,qui quod lubet,id ſibi licere putant. Nunc ad rem redeo. Quo facto,per totam turrim eſt exclamatum, Proditio, proditio. Quæ uox ubi per urbem peruaſit,ciues & uniuerſus populus pro ueris ea primò dicta accipientes, ſimul ignari quæ intus geſta eſſent,eandem uocem geminare cœperunt:poſtea uero q̃ rem,prout geſta erat,rumoribus terrificis diſsipatis intellexerunt,tum pro ſe quiſq; à domeſticis hoſtibus ſibi timere,fœdiſsimāque mortem,aut miſerabilem fugam cogitare cœpit,cuncto generatim populo gemēte, ob extinctū hominē,in quo cùm ipſe, tum optimates qui Edouar

di filios amabant, ſpes ſuas poſitas haberent. Neque illos præteribat, nemini iam Ricardū eſſe parſurum, quò ſibi regnum obtineret, regniq́; autoritatem in tyrannidem uerteret. Ricardus poſt hæc contentus cæde Gulielmi Haſtyngij, Thomam Stanleium dimiſit incolumem, ueritus ne ſi eum iniuria affeciſſet, Georgius regulus Strangius eius filius aliquem in ſe populi tumultū uſpiam non concitaret. Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum qui facilè omnes prudentia ac grauitate antecedebat, cuſtodiendū tradidit duci Buchyngamiæ, quem dux protinus miſit in Vualliam ad arcem ſuam, quæ ad Brecho notum oppidum eſt: Thomam uerò Rotheramum Eboracenſem archiepiſcopum commiſit cuſtodiæ Iacobo Terello equiti. Voluit eos antiſtites quibus haudquaquam ſua conſilia probatum iri putabat, eatenus in cuſtodia retineri, quoad rerum potitus neminem timeret.

Quibus rebus actis Ricardus iam certò ſciens nihil eſſe quod amplius diſſimularet, per literas mandat præfecto arcis Pontifractenſis, ut Antonium Riuerium, Ricardum Graium, ac Thomam Vuagham ſecuri quamprimū percutiat, id quod breui pòſt factum eſt. Interim ipſe Londini iam omnia pertimeſcens, primùm omnium ſeſe armatorum caterua ſtipat, deinde maximos quoſq́; ex nobilitate uiros largiendo atq́; pollicendo ſibi conciliandos ſumma ope curat, quorum bonam partem magis terrore quàm ſpe beneficiorum adductam, in ſuam traxit amicitiam: mox eorum potentia fultus, aliam ſibi aggrediendam uiam ſtatuit. Siquidē deſperabat poſſe ſe plebem ita muneribus uincire, ut illa æquo animo ſuum ferret imperium, quam non ignorabat libertatis tuendæ, ac conſeruandi iura regni cauſa, facilè ad arma concitari, idcirco eam timebat: cui proinde multa cogitanti res poſtremò in mentem uenit, qua ipſa plebs ſpecie quadā honeſtatis decepta minus abhorreret ea, quæ ipſe eſſet acturus. Itaq́; homo regnandi cupiditate cæcus, quem nulla iam turpitudo retardare poterat, poſtq́; ſanguini ſuæ domus minimè parcere conſtituerat, etiā honori nō parcendū ratus, rem eiuſmodi excogitat & cōminiſcit. Sermonem habet ſecretum cum Rodulpho Shao theologo id temporis magni apud populū nominis, eiq́; exponit hæreditatem paternā iure ſibi uenire, ut ætate maiori omnibus filijs, quos Ricardus pater dux Eboracenſis ex Cecilia uxore ſuſcepiſſet, cùm ſatis conſtaret Edouardum qui antè regnauerat, nothū fuiſſe, id eſt, nō ex iuſta legitimaq́; uxore natū, idq́; per argumenta nō ignota, & rogat, ut uelit de Paulino ſuggeſto, de ea re cōcionādo, populū docere, quò ille tandē aliquando ſuum uerum agnoſcat principē: ac illud ait ſe magnopere petere, quòd exiſtimet præſtare, ut potius matris poſthabeat decus ac honeſtatem, q̄ patiatur tali regum ſtirpe tam nobile regnū diutius turpificari. Rodulphus ſiue metu perculſus, ſiue amentia arreptus, recipit ſe ei morem geſturum. Atqui ubi dies adfuit, Ricardus qui nomine aliena fungendi uice, ſuas opes iam firmauerat, ſtipatus agmine armatorū, more regio, ad templū diui Pauli uenit, ibiq́; cōcioni arrectis auribus intereſt, quo audiente, Rodulphus uir doctus dedita opera, nactus occaſionē loquendi nō de re diuina, ſed de tragica, cœpit multis rationibus docere Edouardū nō fuiſſe à Ricardo Eboracenſi duce creatū, ſed ex quodā alio, qui matris notitiā furtim habuiſſet, & id certis argumentis dilucere, quòd Edouardus neq́; effigie, neque corporis forma Ricardo patri ſimilis fuiſſet, cùm ille ſtatura magnus, hic puſillus, ille facie am

pla,

pla, hic breui & compacta eſſet: ſed neminem hominem poſſe dubitare, ſi talia bene conſiderentur, quin Ricardus foret uerus ducis filius, qui iure regnũ patri debitũ poſsidere deberet, & proinde hortari principes, cùm in præſentia rege carerẽt, uellent Ricardũ ueram regiã prolem regẽ facere, repudiatis alijs, qui turpi eſſent genere orti. Hæc ubi populus audiuit, mirabilem in modum ei in uiſceribus hæſerunt, quippe qui rei indignitate permotus, omnibus precibus execratus eſt cõcionatoris pariter temeritatem, audaciam, inſulſitatem, atq; Ricardi nefariæ mentis errorem, qui nõ uideret quanta familiæ ſuæ, & totius regni eſſet turpitudo, quantum dedecus, quanta labes, damnare in publico matrem pudiciſsimam fœminam adulterij, inurere optimo fratri de ſe bene merito perpetuã infamiæ notam, infligere innocentiſsimis nepotibus probrum æternũ. Quapropter uno momento uidiſſes alios nouitate miraculoq; rei attonitos more amentium ſtare, alios flagitij atrocitate perterritos ſibi timere, quòd regiorum puerorũ amici eſſent, alios demum uicem ipſorum puerorum, de quibus iam actũ eſſe iudicabant, dolere. At fama in uulgus eſt, filios Edouardi in ea concione nothos appellatos fuiſſe, nõ Edouardum, quod omnino à ueritate uacuum eſt, quoniam Cecilia mater Edouardi, ut dictum eſt, adulterij falſo inſimulata, paſsim poſtea apud bene multos principes, quorum aliqui adhuc uiuunt, tantam iniuriam à Ricardo filio ſibi factam queſta eſt. Cæterum Ricardus ita matre ut adultera publicè uituperata, & Edouardo fratri ignominia aſperſa, non pudore, uti debuerat, ſed lætitia prolatæ in apertum rei per quam curabat ſibi regnum deberi, omnibus planũ fieri, affectus, in turrim perinde quaſi à patribus rex iam renuntiatus cum regio comitatu redijt. Verùm Rodulphum Shaum tantæ rei turpitudinis præconem, qui nõ multò pòſt ab amicis ob eius infamiam uerecundantibus grauiter caſtigatus ad ſanitatem redijt, adeò facti ſui pœnituit, ut mœrore animi breui conſumptus, meritas ſuæ leuitatis pœnas dederit.

Iam per hæc Ricardus & dominatũ conſecutus uidebat̃, & illud ubiq; q̃ꝗuis metu magis q̃ hominũ conſenſu prædicabat̃, cùm ipſe timoris cauſa periculorum undiq; impendentiũ, neceſſariò ſibi contandũ cõſtituit, tametſi amici urgebant, ut id quod latebat, erumperet, & quod reliquũ erat, maturè perficeret̃, tamen ut ne factum ſuũ facilè improbaret̃, uoluit etiam atq; etiam populũ monitum, & rem omnẽ ad iudices referri, qui eam terminarẽt: Itaq; circiter XIII calendas Iunias, iuſsit iudices ac ciuitatis magiſtratus Robertum Bylles prætorem, & Thomam Norland, ac Gulielmum Martyn uicecomites cum ſenatoribus, in curiam ipſius prætoris frequentes cõuenire, ad eosq; miſit ducem Buchyngamiæ, cum nõnullis alijs principibus, quos in conſilio habebat, ut ſuam agerẽt cauſam, ſuisq; uerbis rogarent, ut illi auditis negotij peragendi rationibus, uellent id decernere, quod ad patriæ, quod ad omniũ ſalutem pertineret. Dux in primis longa oratione mãdata Ricardi expoſuit, & ex eius parte demonſtrauit, pro cauſa aliud nihil niſi ius, niſi fidem, niſi conſtantiam, niſi honeſtatẽ, niſi æquitatẽ pugnare, cùm ille regnũ ſibi repeteret, quo antea per fratrẽ Edouardũ fraudatus fuiſſet, & propterea uellent ſua autoritate de tanto negotio agitare ac cõſtituere, quò per fauorem populi qui corũ iudicio regeretur, ei liceret regnũ ſuum tandem aliquando obtinere, quod Reipublicæ commodo foret, cùm Ricardus ea prudentia & modeſtia eſſet, ut ab eo omnia

æqua cuncti expectare poſſent. Ea fuit ducis poſtulatio, ſimulqꝫ ſententia, contra quam, quia ius inter arma ſilet, nemo ire auſus eſt. At Ricardus perinde quaſi territi iudices ſecundum eum iudicaſſent, poſtridie eius diei regali amictus ueſtitu, ac firmo armatorū præſidio conſtipatus, ex turri per mediam urbem, ad Vueſtmonaſterium progreditur, ibi in ſede regia ſedens, regem tum primū ſe gerit, alia enim decernit, de alijs acturū ſe nuntiat, magiſtratibus præcipit, ut omnia deinceps ſuo agant nomine, item diem præfinit, quo populus cum principib. adſit paratus in ipſius uerba iurare. Hæc ubi per omnes partes regni fama diuulgauit, uariè accepta ſunt: illi enim qui Edouardi ac eius Eboracenſis domus partium erant, deteſtabantur Ricardi audaciam tanquam peſtem, eam demū familiam ad internecionem conſumpturā. Contrà qui Henrici ſexti regis fidem ſecuti erant, illa omnia in rem ſuam fore iudicabāt, quòd breui tempore ita uſu ueniret, ut Ricardi regnū nemini homini tolerabile eſſet, & principes illius funditus euellendi cauſa, antequam radices altius ageret, facilè ſua officia conferrent in Henricum Richemondiæ comitem ipſius Henrici ex fratre nepotem, ad regnumqꝫ euocarent. Ricardus interim haud ſecus ac eius uiolētia poſceret, ueritus eſt, ut ne quàm multi reginæ amici eſſent, qui populum ad arma uocarent, cùm cernerent imperiū præripi Edouardo principi: igitur primo quoqꝫ tempore quinqꝫ millia armatorū ex Eboracenſi agro (fidebat illis ante alios) collecta, duce Ricardo Rateclyffo ad ſe mitti iuſſit, præcepitqꝫ nōnulla Ricardo in itinere curanda. Is ea multitudine uallatus ad Pontifractum conſtitit, ibiqꝫ iuſſit præfectum arcis ſupplicium ſumere de Antonio Riuerio, Ricardo Graio, & Thoma Vuagham, ſicut Glooceſtrenſis præceperat, quemadmodum ſuprà ſcripſi, ut ipſo præſente, tam dirum facinus ſine tumultu conficeretur: quo facto, Londinum contendit. Ricardus ea fidelium hominum caterua munitus, confidenter ad cætera exequenda aggreditur: itaque coacto principum concilio, ad Vueſtmonaſterium pridie Nonarum Iulij, rex creatùr, coronaturqꝫ, unà cum Anna uxore, populo magis ob metum non repugnante, quàm approbante, dictusqꝫ eſt Ricardus tertius. Fuit ille annus humanæ ſalutis MCCCCLXXXIII.

Ita Ricardus iniuſſu populi, per potentiam, uoluntate quorundam principum fauentium, contrà quàm ius fasqꝫ eſſet, regni potitus eſt, qui non multò pòſt rebus Londini ex ſententia conſtitutis, Eboracum iter habet, rectaqꝫ Gloceſtriam proficiſcitur. Dum hîc morabatur, ad ſingula temporis puncta ita ſcelerum conſcientia mordebatur, ut perpetuò in timore eſſet, quem ut ab ſe omni modo depelleret, nepotes ad mortem ei conſtituti ſunt, quòd illis ſaluis, ſine periculo eſſe nullo pacto liceret: quocirca per literas Roberto Brachynburio præfecto turris Londinenſis mandat, ut aliquo honeſto modo nepotes ipſos quamprimùm necandos curet, atque inde Eboracum diſcedit, libentiſsimis animis à ciuibus acceptus, qui ob eius aduentum, aliquot dies gaudium publicè celebrarunt. Sed Ricardus ut copiam ſui omnibus etiam ruri habitantibus faceret, plauſus captandi cupidus, edixit diem, quo ſupplicationē archiepiſcopus Eboracenſis eius rogatu decreuit, in cuius pompa ipſe cum regina redimitus corona incederet. Duxit ſecum Ricardus Edouardum comitem Varuici ex Georgio fratre duce Clarentiæ nepotem, per quem ut ne ſibi aliquid periculi procrearetur, miſit eum cuſtodiendum ad ar-

cem,

cem, quam uocant Schereshuton. Cæterum præfectus turris Londinenſis, ubi regis horribile mandatũ accepit, rei atrocitate attonitus, ac ueritus ſi obediret, ne ſibi aliquando fraudi foret, illud nõ continuò confecit, ſperans regem ſanguini aut ætati parſurum, uel triſte cõſilium cõmutaturum. Veruntamen tantum abfuit, ut alterum ſit conſecutũ, cùm mens immota maneret, ut Ricardus ſtatim atq; accepit præfectum differre quod præcepiſſet, alteri, id eſt, Iacobo Terello dederit negotium cædis maturandæ. Ille imperata facere compulſus dolenter Londinum proficiſcitur, ac regios pueros exemplo in omni memoria propè inaudito, necauit. Ita Edouardus princeps cum Ricardo fratre interijt: ſed quo genere mortis miſelli pueri affecti fuerint, non planè liquet. Ricardus uerò per id factum cura & metu releuatus, non diu celauit cædem, ſed paucis pòſt diebus rumorem mortis puerorũ in uulgus exire permiſit, ut, ſicuti credere par eſt, poſtquam populus cognouiſſet nullam iam ex Edouardo ſuperſtitem eſſe uirilem prolem, ipſius dominationẽ æquiore animo ferret. Verùm ubi eius inſignis facinoris fama per regnũ peruaſit, tantus generatim omnium animis inhæſit dolor, ut eo cunctũ iam metum uincente, paſſim lachrymarent, & poſt conſumptas lachrymas gemerent, uociferantes: Ecquiſquam certè omniũ eſt tam Dei, ſacrorum, religionumq;, tam hominum hoſtis, qui à tanto occiſionis ſcelere non abhorruiſſet? Sed ſpeciatim amici reginæ & puerorum inclamabant: Quid hîc faciet alijs, cùm ſuos crudeliter nullo eorum in ſe merito iugularit? pro certo habentes tyrannidem ſæuiſſimam iam inuaſiſſe Rempublicam. Sed matri puerorũ infelici quæ adhuc in aſylo erat, ille rumor inſtar mortis fuit: ut enim de nece filiorum cognouit, ad primum nuntium rei immanitate exterrita metu repentè corruit, iacuitq; exanimata aliquandiu, pòſt ad ſe reuerſa flet, ululat, implet clamoribus ædes, percutit pectus, ſcindit comam, deniq; tanto uicta dolore, mortem ſibi quoq; precatur, ſua identidem chariſſima pignora uocans, ſeq; ipſam inſaniæ condemnans, quòd alterum filium ex aſylo inſidioſis deluſa promiſſis inimico ad necem tradidiſſet, quæ ſecundum Deũ, & filios, ſe maximè omniũ uiolatam ſentiebat: ſed poſt longam lamentationem, cùm aliter ulciſci nequeat, Deum inuocat perfidiæ ultorem, quaſi certum habens eum id aliquando facturum. Quotus eſt quiſq;, qui ſi ad eiuſmodi pueros indigna morte mactatos aſpiciat, nõ terreatur, cùm tale quid ſoleat interdum propter peccata maiorũ accidere, & illorum noxa ad poſteritatem redundare? Illud fortaſſe iſtis duobus innocentibus pueris contigit, quòd Edouardus eorum pater neglectæ religionis crimen ſubijſſet, per ſanctiſſimũ iuſiurandũ, qui, ut ſuperiore libro oſtendimus, ad portas urbis Eboraci, aliud mente, aliud uerbis promiſſum fecit, ut illud ilicò diluxit, & poſtea per ducis Clarentiæ fratris necẽ, magna ſe ſuoſq; pœna apud Deũ obligaſſet.

Dum hæc alibi gerunt, iam ſupplicationũ dies uenit, quo die Eboracũ multi mortales conuenerant, ſtudio noui regis uidendi. Tum in ſupplicationibus magno apparatu à ſacerdotibus conſtitutis rex inſigni redimitus diademate interfuit, magna heroum comitante caterua. Sequebatur & regina coronam quoq; geſtans, quæ manu ducebat Edouardum filiũ etiam parua ornatũ corona, tanto ciuiũ honore, lætitia, gratulatione, ut Ricardum in cœlum plauſibus ferrent. Peracta ſupplicationũ pompa, rex haud ita multò pòſt concilium habuit, in quo poſteaquam de ſtatu illius prouinciæ maturè conſtitutũ eſt, filius

regis unicus Edouardus annos natus circiter decẽ, princeps Vualliæ, ac Ioannes Hauardus uir conſilij magni, ſcientiæ in bello, & uirtutis, dux Northfolchiæ, & eius filius Thomas florens & illuſtris adoleſcens, comes Surræ factus eſt. Item ex principum eius regionis numero, augetur regius domeſticus ſenatus, quòd Ricardus in illorum fide ſummam ſpem poneret, uti ſuprà demonſtrauimus. Poſtremò quia nihil erat mali, nihil aduerſi, quod mens regis tot delictorũ conſcia nõ metueret, placuit prouidere, ne Henricus Richemondiæ comes ab inimicis ſtudio turbandi omnia in Angliam reuocaretur. Itaq; Thomas Huttonus uir ſolers ad ducem Britanniæ legatus deſignatur, qui ſumma orationis & pecuniæ ui ageret, ut dux in perpetua ſaltem cuſtodia comitem retineret, prout rogatu Edouardi eius fratris hactenus feciſſet, qui protinus in Britanniam tranſmiſit. Quibus actis rebus, rex Londinũ reuertitur, cui tota ciuitas officij cauſa, obuiam prodijt. Ita Ricardus nouo quodam genere immanitatis in ſummã gloriã uenerat, uulgiq; admiratione beatus dicebatur, cùm aliquanto pòſt de ſuo ſtatu paulatim ſe demigrare ſenſit, nec in eo ſe ullo conſilio retinere potuit: enimuero poſt necem filiorũ Edouardi, quoties aliqua nõ bona tempeſtas in præſens tempus, aut in poſterũ impendêre apparebat, ſubitò populus ex recenti facinorum regis memoria, eam ſoli Ricardo aſſignabat, uociferans Deum expiare in miſeros Anglos ſcelera regis, quem idcirco criminabatur, deteſtabatur, ac deniq; ad ſummũ uocabat ſupplicium. Cùm ita Ricardus male ab omnibus audiret, & quamuis nõ eum fugeret, à quibus illæ uoces in primis emitterentur, nec tamen auderet manu uindicare iniuriam, ratus errantis eſſe, interdum monitorem officij nõ repudiare, incidit rurſus ex tanta felicitate, in timorem animiq; triſtitiam, & quia præterita corrigere non poterat, ſtatuit infamiæ notam nomini ſuo inuſtam omnibus officijs delendam, ac de ſe talem ſpem faciendam, ut deinceps nulla amplius calamitas ſua culpa, reipublicæ accidere crederetur: quanquam difficile eſt mutare animum, & quod moribus inſitum ſit, ſubitò euellere: itaq; ſiue ob eam cauſam, ſiue quia ut tũc uulgi opinio ferebat, malorum actuum iam pœnitebat, cœpit deinde alterius uitæ quoddam initium ordiri, nomenq; boni uiri prætendere, quò iuſtior, mitior, popularior, ac liberalior præſertim aduerſus inopes haberetur, atque ſic primùm apud Deum, ueniam cõmiſſorum mereretur, deinde apud homines inuidiam leuaret, ac ſe in gratia poneret. Inchoauit multa opera tam publica quàm priuata, quæ immatura morte præreptus non perfecit. Inſtituit Eboraci collegium centum ſacerdotũ. Item eius aures amicorũ bonis monitis iam patêre incipiebant, cùm ſtatim pòſt ſatis luculenter apparuit, timorẽ qui raro eſt diuturni magiſter officij, nõ iuſtitiam, feciſſe ad punctũ temporis Ricardum meliorem, quandoquidem hominis bonitas quæ fucoſa erat, citò refrixit. Ex quo eius cuncta conſilia ad nihilum ſubitò cadere cœperũt: nam Edouardum filium unicum primò amiſit, tertio pòſt menſe, quàm princeps Vualliæ factus fuerat, deinde autore Henrico duce Buchyngamiæ, facta eſt cõtra eum cõiuratio, quã etſi prius quàm coaleſceret, indicio detectam cõprimere conatus eſt.

Quoniã autẽ ad hunc locũ peruenimus, opus eſt altius repetere quædã perappoſitè, quibus explicare poſſimus initiũ ortæ diſcordiæ inter regẽ & ducẽ. Humfredus enim olim comes Herefordiæ, de cuius interitu ſuprà libro decimooctauo meminimus, duas ex ſe genitas reliquit filias, eaſq; fecit hæredes,

hoc

hoc eſt, Mariam, quæ nupſit Henrico comiti Derbienſi filio maiori natu Ioannis ducis Lancaſtriæ, qui poſtea adeptus regnũ quartus Henricus dictus eſt: & Aleonoram, quam in matrimoniũ duxit Thomas Vodeſtochus dux Gloceſtriæ, & comes Buchyngamiæ. Ex Thoma & Aleonora una filia nomine Anna orta ſuperſtes ſola fuit, cui publicatis bonis patris à Ricardo ſecundo rege, qui ducem morte affecit, dos Aleonoræ matris iure hæreditario uenit. Hæc primo deſponſa eſt Thomæ Staffordio, ſed illo prius ꝙ puellã deduceret, uita priuato, deinde locata fuit Edmundo ipſius Thomæ fratri comiti Staffordiæ. Is creat Humfredum ducem Buchyngamiæ, & Humfredus Henricũ. Atq; ita per Annæ & Mariæ nuptias, diuiſa eſt hæreditas comitis Herefordiæ, ac pars una familiæ Lancaſtriæ, & altera uenit genti Staffordienſi, unde duces Buchyngamiæ originem ducunt. Poſt aliquot autem annos, omne genus Henrici quarti regis defecit in Edouardo principe filio Henrici ſexti, qua extincta domo, Henricus Buchyngamiæ iure ſibi optimo putauit repetendã illam partem patrimonij comitis Herefordenſis, quæ nomine dotis Mariæ, familiæ Lancaſtriæ ueniſſet, quam tunc Ricardus rex iure regio cum reliquis gentis Lancaſtriæ bonis poſſidebat. Igitur dux paucis pòſt diebus nactus idoneam de ea re ſermonis habendi occaſionẽ, repetijt à Ricardo illam partem patrimonij Herefordenſis comitis iure hæreditario ſibi debitam. Ad ea Ricardus, qui eius rei cauſam iam mortuã putarat, protinus ira accenſus, reſpondiſſe fertur: Num Henrice dux, uis tibi id ius Henrici quarti uindicare, quo ille perperàm regnũ occuparat, atq; ita ad illud uiam patefacere? Quod Ricardi reſponſum in pectus ducis altè deſcendit, qui ex eo tempore ira & indignatione agitatus, cœpit cogitare quonam pacto hominẽ ingratũ de regno deturbaret, cuius cauſa, multa contrà ꝙ fas eſſet, perſæpe inuitus feciſſet. Dux ita animatus, haud multò pòſt Ricardum Eboracũ proficiſcentẽ uſq; Gloceſtriã comitatus eſt, & inde eo nõ negante, in Vualliam ſe contulit, ubi bonã patrimonij partẽ habebat: hìc dum moraẽ, partim recenti acceptæ iniuriæ memoria ſtimulatus, partim pœnitẽs quòd hactenus per ſe nõ modò nõ obſtitiſſet Ricardo male agenti, ſed plurimũ fauiſſet, ſtatuit ſe ab eo diſiungere, id licet ab initio factũ oportuiſſet, ac quod antea animo agitauerat, perficere: itaq; conſiliũ ſuum Ioanni epiſcopo Elyenſi, quem, ut ſuprà memoraui, captiuũ apud ſe, in Brechonotenſi arce habebat, aperire incipit. Elyenſis fraudem ſuſpicatus primũ quærit quatenus id moliatur, oratq;, ne ſibi noceat: poſtea ubi nouit iuſtum odium eius, & Ricardo diu debitũ, nõ negat de cõiuratione loqui. Tum dux omnia explicat Elyenſi, totumq; ſe patefacit, indicans excogitaſſe modũ, quo & Edouardi & Henrici ſexti genus quod ſupererat, per affinitatẽ coniunctũ in regnũ utriq; ſtirpi debitũ reſtitueret: nam Ricardum nõ fratrẽ, ſed hoſtem Edouardi appellabat. Modus iſte erat, ut Henricũ comitẽ Richemõdiæ, quem fama erat poſt cognitã mortẽ Edouardi regis, apud Franciſcũ Britannũ ducem liberatũ eſſe cuſtodia, quamprimũ arceſſendũ curarent, opibuſq; iuuarent, dummodo ille prius iureiurãdo promiſiſſet, ſe poſt adeptum regnũ, ducturũ in matrimoniũ Eliſabeth filiam Edouardi natu maiorẽ. Probauit Elyenſis epiſcopus tam cõſilium ducis, quàm modũ rei peragendæ, curauitq;, ut Reginaldus Braius miniſter Margaritæ matris Henrici, quæ nupta erat Thomæ Stanleio, uenerit ad ducem in Vualliam, atque cognita eius ſententia, ad Margaritam properè

redierit, feceritq; eam certiorẽ de omnibus, quæ inter ipſum ac ducem ad communem ſalutem agitata eſſent. Hoc nimirum fuit, quamobrem diſſenſio orta ſit inter regem & ducẽ, & coniuratio contra ipſum regem facta. Veruntamen uulgus aliter prædicabat: dicebant enim ducem à principio eo conſilio minus dehortatum fuiſſe Ricardum per tot facinora regnum occupare, ut ille deinde iuxtà Deo ac hominibus inuiſus regno pelleretur, atq; ita ipſe ad illud, ad quod modis omnibus aſpiraret, à populo uocaretur, ac propterea arma in Ricardũ ad extremum mouiſſe. Sed ad incœptum redeamus.

Iam anteq; dux iræ plenus alieno cœpiſſet in Ricardum eſſe animo, nouæ conſpirationis fundamentũ inter Eliſabeth reginã uxorem Edouardi, & Margaritam matrem Henrici, Londini iactum fuerat, ſic: Margarita inualetudinis cauſa, utebatur medico nomine Ludouico natione Vuallo, & quia uir grauis erat, ac non minimi uſus, ſæpe cum eo ſolebat liberè loqui, & familiariter ſuſpirare. Ea autem poſt cognitam cædem filiorũ Edouardi, prudens mulier cœpit bene ſperare de fortuna filij, rata id factum facilè poſſe Reipublicæ bono eſſe, ſi cõtingeret, ut Henrici ſexti & Edouardi ſanguis per affinitatem miſceretur, atq; ita duæ longè pernicioſiſſimæ factiones ſimul per unam colligationẽ utriuſq; generis tollerentur: quare ſtatim opportunitatẽ tantam nõ aſpernata, inter conferendum exponit Ludouico iam adueniſſe tempus, cùm filia Edouardi maior natu dari in matrimoniũ Henrico filio, & Ricardus rex inimicus patriæ ab omnibus habitus facilè omni honore deijci, ac regno ſpoliari poſſit, & propterea orat, ut cum regina de tali negotio ſecretò agat: nam regina eius quoq; opera utebatur, quòd eſſet medicus artis peritiſſimus. Ludouicus nihil cunctatus reginã conuenit, quæ adhuc ſe aſylo tenebat, ac rem nõ ut mandatam ſibi, ſed tanq; ab ſe excogitatam narrat. Placuit conſiliũ adeò reginæ, ut iuſſerit Ludouicũ ad Margaritam adire, quæ Londini in ædibus uiri ſui morabatur, atq; ſuis uerbis promittere, ſe daturã operam, quò omnes amici Edouardi uiri ſui, partes Henrici eius filij ſequerentur, ſi modò ille iuratus eſſet, ſe poſt adeptum regnum, ducturũ in matrimoniũ Eliſabeth filiam, aut Ceciliam ætate minorẽ, ſi illa prius moreretur, quàm ipſe potiretur regno. Ludouicus actutum officio functus inter mulieres facilè negotiũ confecit, qui ex eo quòd medicus erat, ſine ſuſpitione aliqua, internuntius ac ſocius eſt illis nouæ conſpirationis in Ricardum adiunctus. Ita Margarita in bonam ſpem adducta, conſtituit Reginaldum Braium miniſtrum ſuum hominem longè fideliſſimum coniurationis caput, eiq; præcipit, ut quamſecretiſſimè poteſt, ex nobilitate aliquos in quibus ingenium, fides, diligentia ſit, in partem ſuam trahat, qui auxilio eſſe poſſint. Reginaldus intra paucos dies, exacto antea à ſingulis ſacramento, in coniurationis ſocietatẽ conuocauit Aegidiũ Dabenеium equitem, Ricardum Gilfordiũ, Thomam Ranmeiũ, Ioannem Chenium, compluresq; alios. Regina item ſuos amicos cõſilij ac negotij maturandi participes facit. Margarita uerò interim Chriſtophorum Vrſuychum ſacerdotem probatum, ſpectatum, ac officij plenum in familiam recipit, datoq; ab eo iureiurando, conſilia omnia illi aperit, idq; tutò ſe facere confidit, quòd Chriſtophorus Henrici ſexti regis ſemper ſtudioſus, à Ludouico medico apud ipſam in gratia poſitus eſſet. Itaq; mater ſalutis ac gloriæ filij ſtudioſa, dat negotium Chriſtophoro proficiſcendi in Britanniam ad Henricum, illiq; ſignificandi omnia,

quæ

quæ cum regina acta eſſent: ſed anteq; ille iter facere inciperet, ecce, ſubitò facta eſt certior de eodem conſilio atq; ipſa ceperat, à duce Buchyngamiæ inito, quemadmodũ ſuprà cõmemorauimus: quod ubi cognouit, cõmutato conſilio, Chriſtophorũ apud ſe retinet, ac Hugonem Conueium in Britanniã mittit, cum bene magna pecuniæ ſumma, ad Henricũ filium, mandatq; ei, cuncta exponat, atq; hortetur ad reditum, & in primis admoneat, ut in Vualliam accedat, ubi loci paratũ auxilium inueniret. Mittit & poſt illum, Ricardus Gilfordius ex Cantio Thomam Ranmeium cum eiſdem mandatis. Ii celeriter eò uecti, per idem ferè tempus perueniunt ad Henricũ, quem ſuprà diximus apud ducem Britanniæ, poſt mortem Edouardi, ſui iam fuiſſe iuris. Henricus accepto nuntio, gratias Deo agit, ratus id quod tota mente poſcebat, non potuiſſe ſine nutu diuino accidere, atq; ob id mirabiliter lætatus omnia cum duce confert, indicatq; ſe in certam potiundi Angliæ regni ſpem ingreſſum, & idcirco orat, ut illud eius pariter auxilio atq; uoluntate fiat, quando cùm licuerit, parem referret gratiam. Dux etſi paulò antè à Ricardo rege per Thomam Huttonum eius oratorem, quem ſuprà dixi eò legatum fuiſſe, pecunia & precibus ſolicitatus fuerat, ut Henricum comitem in cuſtodiam denuò truderet, promiſit tamẽ auxilium, deditq; perlibenter. Tum Henricus præmiſsis in Angliam Hugone Conueio, & Thoma Ranmeio, qui eius aduentum nuntiarent, quò cætera quæ cõſilio prouideri poſſent, ab amicis cauerentur, ibi uſq; eò eſſe uoluit, dum quæ ad nauigandum opus eſſent, pararentur. Interea in Anglia principes conſpirationis multa ſimul moliebantur, alij opportuna loca armatis hominibus firmata tenebant, alij occultè ad tumultus plebem ſolicitabant, alij alibi intenti paratiq; erant, ut ſtatim cognito Henrici acceſſu, belli initium facerent, alij uerò inter quos Ioannes Mortonus Elyenſis antiſtes primus erat, per ſecretos nuntios inuitabant ad nouam coniurationem omnes, quibus certò ſciebant odium in Ricardum ſecum cõmune eſſe.

Inter hæc indicatur Ricardo de coniuratione principum, qui ancipiti malo permotus, quòd neque exercitum paratum haberet, neque ſi bellum ſubitò compararet, ſatis cõſtaret, ubi loci occurrendum, aut manendum, quóue eundum eſſet, ſtatuit aliquantum rem diſſimulare, donec exercitũ cogeret, ac ex rumoribus uulgi, exploratorumq; diligentia, omnia aduerſariorũ conſilia inueſtigata, comprehenſa, illuſtrata, patefacta eſſent, aut per artificium eiuſmodi, aliquem coniuratorum caperet, quandò nõ ſunt occultiores inſidiæ, quàm hæ, quæ latent in diſſimulatione intelligentiæ, uel in aliquo humanitatis nomine. Et quia ducem Buchyngamiæ ſciebat coniuratorũ eſſe caput, ſibi illud primùm omnium clàm aut ui amputandum iudicauit: itaq; longè humaniſſimis literis ducem ad ſe accerſit, præcipitq; nuntio, qui literas defert, ut multa ſuis uerbis promiſſa illi faciat, bonoq; modo perſuadeat redire in regiã. Dux ſtomachi ualetudinem excuſans reſpondet nuntio, ſe in præſentia nõ poſſe uenire. Ricardus excuſationem non accipit, ſed eum rurſus ad ſe minaciter euocat. Tum dux apertè negat ſe ad inimicum iturum, atque ſimul bellum parat, perſuadetq; cõſilij ſui ſocijs, primo quoq; tempore alij alibi tumultus faciant. Ita uno ferè momento ac tempore, Thomas marchio Dorceſtriæ de aſylo egreſſus, ac ab omni periculo, opera Thomæ Rouelli ſeruatus, in agro Eboracenſi, Edouardus Corteneius cum Petro fratre epiſcopo Exonienſi, in Deuo

nia, in Cantio Ricardus Gilfordius cum aliquot nobilibus, agros paſſim incolentes ad arma concitat, initiumq́ꝫ belli facit. At Ricardus interim cõtracta ingenti armatorum manu, ne uires ſuas diſſiparet, dum uellet ſingulos inſectari coniuratos, decreuit cæteris omiſſis, in caput, id eſt, in ducem arma uertere, qui Londino mouens Sariſberiam uerſus iter ingreſſus eſt, ut de uia, in ducem iret, ſi uſpiam exploratum haberet, eum ſe caſtris tenere: iamq́ꝫ uix bidui à ciuitate aberat, cùm dux magno cum militum Vuallorum robore, quos inuitos & à pugnando pro eo abhorrentes, ut homo acer magis imperio, quàm pretio armauerat, quod defectionis cauſa fuit, obuiam illi ire cõtendit, uerùm ſubitò in itinere à maiore parte ſuorum militum deſtitutus, in fugam ſe neceſſariò coniecit, qui dum fugiebat, ob ſubitam fortunæ commutationem ualde territus, & cùm non ſatis cõſtitutum haberet, quod ſibi capiendũ conſiliũ foret, abdidit ſe in domũ cuiuſdam familiaris ſui nomine Humfredi Banaſter, quem quia à puero bonum uirum habuerat, idcirco ſibi fidiſſimũ fore cõfidebat, ſeq́ꝫ eius fidei cõmiſit, apud eum uſq́ꝫ eò in occulto mãſurus, dum aut ſibi reparandum exercitũ, aut eundum in Britanniam ad Henricum comitem deliberaret. At ubi ſocij qui in bellum iam ingreſſi erant, cognouerunt ducem à ſuis deſertũ fugiſſe, & nuſquam comparere, ſubito timore perculſi, cùm pro ſe quiſq́ꝫ in pedes ſe daret, ac de ſalute deſperaret, aut aſyla aut ſolitudines petũt, fugámue per mare tentant, quorũ bona pars paucis pòſt diebus, incolumis in Britanniã peruenit. In ijs fuit Petrus Corteneius Exonienſis epiſcopus, cum Edouardo ſuo fratre comite Deuoniæ, Thomas marchio Dorceſtriæ, cum Thoma filio admodũ puero, Ioannes Burſcherius, Ioannes Vuelles, Edouardus Vdeuylla uir bello ſtrenuus frater Eliſabeth reginæ, Robertus Vuyllugby, Ægidius Dabeneius, Thomas Harundellius, Ioannes Chenius cum duobus ſuis fratribus, Gulielmus Barcheleius, Gulielmus Brandonus cum Thoma fratre, Ricardus Heggecombius: & hi ferè omnes equeſtris ordinis uiri. Item Ioannes Haluellius, Edouardus Ponyngus ſummus copiarũ dux, ac Chriſtophorus Vrſuychus, Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus per idẽ quoq́ꝫ tempus, cum pleriſq́ꝫ alijs nobilibus uiris, in Flandriam traiecit.

Atqui Ricardus horribili uigilantia ac celeritate plenus, qui iam Sariſberiam peruenerat, ubi de fuga ducis ac aliorum cõiuratorum cognouit, eos ſibi perſequendos conſtituens, primò ad omnes uicinos portus milites dimittit, qui maritimos exitus occupent, claudant, teneant, tranſituq́ꝫ prohibeant fugientes, deinde ſi quis indicaſſet de duce, decernit præmia, ſeruo libertatem, libero impunitatem, ac mille libras. Item quoniam à Thoma Huttono dudum ex Britannia reuerſo acceperat, tantũ abeſſe, ut Franciſcus dux uellet ſua cauſa tenere in cuſtodia Henricum, ut etiam eum aduerſus ſe paratus eſſet opibus enixè iuuare, pariter aliquot naues rebus omnibus inſtructas per oram maritimam, quæ ad Britanniam uergit, diſpoſuit, ut ſi Henricus fortè ueniret, aut interciperetur, aut littoribus arceretur: præterea ut mirificè ubiq́ꝫ eſſent cuſtodiæ, milites alios locis opportunis locauit, qui uias, qui calles, qui aditus omnes inſiderent, alios autem quoquouerſum miſit, qui quærerent, ſi uſpiam ducem, uel aliquem ſociorũ inuenire, & comprehendere poſſent. Iis paſſim cunctа rimãtibus Humfredus Banaſter, dubium eſt, metu an pretio ductus, Henricum ducem hoſpitem ſuum prodidit, qui eum confeſtim Sariſberiam ad Ri-

cardum

cardum duxerunt. Dux diligenter examinatur, & interrogatus quæ ſciebat, ſine quæſtione indicat, ſperans, quia ingenuè fateretur, futurum ut ſibi liceret Ricardum alloqui, quod ſummè rogabat: ſed poſtquam de crimine faſſus eſt, protinus ſecuri percutitur. Hanc mortem dux paſſus eſt à Ricardo rege, quem ultra aras, ut dicitur, iuuerat, qui cum ſocietatem periculi uerius quàm imperij, per hunc modum coiuerat. Hinc profectò animaduertamus licet, illum operam perdere, & uitā ſuam magno obligare ſcelere, qui homini improbo auxilio eſt, quandò cùm ab eo pro beneficio, ut plurimum maleficium recipit, tum à Deo meritam ad ultimum pœnam ſemper habet.

Dum hæc in Anglia fiebant, Henrico Richemondiæ comiti parato exercitu ad quinq; millia Britannorū, ac claſſe quindecim nauiū inſtructa, iam dies deceſſionis obrepſerat, qui ad ſextum Idus Octobris, anno ſalutis MCCCCLXXXIIII, & ſecundo, cùm regnare cœpit Ricardus, uento non aduerſo nauigare cœpit, ſed ſub ueſperū orta ſubitò tēpeſtate, ita afflictæ, ut naues aliæ aliò ui ſæui uenti impellente, curſum flectere compulſæ ſint, nonnullæ in Normaniam reflatu delatæ, aliæ in Britanniam. Nauis in qua Henricus erat, cum una altera naui, totam noctem iactata fluctibus, bene mane tandem deponentibus uentis, circa meridionalem inſulæ oram, contra portū, quem Polam uocant, peruenit. Hinc Henricus proſpiciens omne littus à militibus obſeſſum eſſe, quos, uti diximus, Ricardus paſſim diſpoſuerat, edicit, ne quiſquam omnium deſcendat prius in terrā, quàm reliquæ naues conueniant, quas dum expectat, unam mittit ſcapham exploratum, an amici ſint, qui eo loci præſtolentur. Tum qui miſſi ſunt, magnopere à militibus de terra rogātur, ut quamprimùm deſcendant, clamantib. ſe à duce Buchyngamiæ miſſos, ut præſtò eſſent, qui Henricum tutò ad caſtra comitarentur, quæ ipſe in proximo cum florentiſſimo exercitu haberet, quò ambo iunctis copijs, Ricardum fugientem perſequerentur. Henricus id quod erat, fraudem ſuſpicatus, poſtquam uidit nullam ſuarum nauium in cōſpectum exiſtere, ſublatis uelis, uſus ſequundo uento, in Normaniam uenit, quaſi flatu ipſo uenti eum à periculo retrudente. Hîc ad littus, ſui ac ſuorum ex labore recreandorū cauſa, triduum moratus, ſtatuit cum parte comitatus redire in Britanniā pedibus, ac interim miſit legatos petitum à Carolo octauo Francorū rege, qui Ludouico patri paulò ante mortuo ſucceſſerat, iter per Normaniam. Rex Henrici miſeratus fortunam, nō modò iter libenter, uerumetiam pecuniā in itineris ſumptus dedit. Sed ipſe regis humanitate fretus, iam antea naues domū præmiſerat, & iter facere aggreſſus, parum tamē proceſſerat, cùm legati rediere, qui eo beneficio ualde lætatus, ac bonæ ſpei plenus in Britanniam reuertit, aliud inde conſilium capiendum ratus: at ubi in Britannia fuit, ab amicis accepit, duce Buchyngamiæ in Anglia capite mulctato, marchionē Dorceſtriæ cum bene magno Anglorū principum numero, illuc paulò antè ſe quæſitū adueniſſe, atq; apud Venetos eſſe: quibus cognitis rebus, uehementer doluit primos amicorū principum conatus male cecidiſſe, attamen ex altera parte gauiſus, quòd tot egregios duces ſocios belli haberet, iam tum omnes rationes ſuas conſolidatas, ac rem ſuam ſaluam opinione propè certa concipiens, celeritate ſibi utendum iudicauit, qui in Rhedones profectus, miſit ſtatim aliquot ex ſuis, qui marchionē cum reliquis optimatibus ad ſe ducerent. Illi ubi cognouerūt Henricū poſt longam aberrationē in-

columem rediſſe in Britanniã, miro affecti gaudio (cùm enim neſcirent, ubi terrarum eſſet, timebant ne incidiſſet in manus Ricardi) ſine mora ad eum conuolarunt. Hîc multa inuicẽ congratulatione facta, poſteaq́ de rebus agendis aliquot per dies inter ſe agitarũt, iam aduenit Chriſti dies natalis, quo unà in templum cõuenientes, cætera fide ac fœdere ſanciunt, & Henricus primũ dato iureiurando, promittit ſe ſimulatq́ regno potitus fuerit, ducturũ in matrimonium Eliſabeth Edouardi regis filiam, deinde illi in Henrici perinde ac ſi iam rex creatus eſſet, uerba iurãt, pollicentes ſe prius uitam, nedum res amiſſuros, quàm Ricardũ apud ſuos regnare patiantur, ferant, ſinant. Quo facto, Henricus cõfert omnia cum Franciſco duce, etiam atq́ etiã rogat, ut ſe maioribus copijs iuuare uelit, quò protinus in patriã cupidã ſui reuerti queat, & in primis mutuã pecuniã dare, quòd quam accepiſſet ab amicis, ea iam abijſſet in ſumptus in priorẽ belli apparatũ factos, & quam daret, ſe fideliter redditurũ, eiusq́ ſingularem in ſe beneficentiã omni ſtudio, cura, opera, plena manu aliquando cõpenſaturũ recipit. Dux auxiliũ promittit, quo ille fretus, ſuſcepta rurſus naualis apparatus cura, ad nauigandũ ſe expedit, ut nihil ſit, q̊d excludatẽ tẽpore.

Interea Ricardus Londinũ reuerſus, aliquot cõiurationis participes diuerſis in locis comprehenſos, & ex ijs Georgium Brunum, Rogeriũ Clyffordiũ, Thomam Selengeriũ equites, item Thomam Ranmeium, Robertũ Clyffordium, nõnullosq́ alios etiam ex eius familia ſupplicio affici iuſſit, poſtea concilium coëgit, in quo primũ exules omnes ſenatus decreto, hoſtes patriæ iudicandos, dein illorũ bona publicanda, ac nõ contentus ea præda quamuis opulenta, poſtremò magnam pecuniæ ſummã populo imperandam curauit: nam ſui purgandi, gratiæq́ à plebe ineundæ cauſa, tantas iampridem largitiones fecerat, ut iam egêre inciperet. Sed nihil fermè propius factũ fuit, quàm ut Thomas Stanleius in numero quoq́ hoſtium haberetur, propter operationẽ Margaritæ uxoris Henrici comitis matris, quæ uulgò coniurationis caput diceretur. Verũ cùm mulieris ſtudiũ nullius eſſe momẽti iudicaretẽ, ſenatus cenſuit, ac iuſſit, ut Thomas qui in ſe nihil culpæ eſſe probauit, uxorem omnibus miniſtris nudatam ſic apud ſe cuſtodiret, ut nullum deinceps neq́ ad filium neq́ ad amicos internuntiũ mittere, nec moliri in regem quicq́ poſſet, quod & factum eſt. Item eiuſdem concilij autoritate, cum Scotis qui paulò antè circa fines excurſiones fecerant, pax confecta eſt. Quibus rebus ita actis, uidebatur omnis cõiuratio penè iam extincta, ſublato duce, ac cæteris eius ſocijs partim quoq́ morte affectis, partim longè gentiũ exulantibus, cùm adhuc Ricardũ dubitantẽ magis quàm fidentem ſuis rebus, metus ferè perpetuus reuerſionis Henrici comitis, & eius ſociorũ diuexaret, torqueret, excruciaret, quapropter uitam miſeram habebat, qui ut ne diutius in ea moleſtia eſſet, ſtatuit tandem aliquando omnẽ timoris ac tumultus materiã euellere, idq́ dolo uel ui conficere: itaq́ nihil poſt eiuſmodi captũ cõſiliũ, putauit opportunius antiquiusq́, quàm ut iterũ pecunia, precibus, præmio ſolicitaret ducem Britanniæ, quòd in eius manu eſſet, ut à periculo cuncto uacuus redderetẽ, qui idcirco cõfeſtim miſit certos nuntios ad ducem, qui ei præter ingentia munera, quæ ſecum tuliſſent, promitterent ipſum in ſingulos annos daturum omnia uectigalia prædiorum Henrici, ac reliquorũ Anglicorũ principũ, qui cum eo eſſent, ſi illos deinceps apud ſe in cuſtodia retineret. Nuntij cum iſtiuſmodi mandatis pro-

fecti

fecti,nō potuere rem cum duce agere,ex eo quòd ille ex graui diuturnoq́ȝ morbo infirmus factus,cœpiſſet mentis errore affici:quamobrem Petrus Landoſus eius quæſtor,homo cùm ſagacis ingenij,tum magnæ autoritatis,ſuo arbitratu res omnes gerebat, qui ob id Britannorū principum inuidiam grauiter in ſe concitarat.Hunc Anglicani legati conueniūt,expoſitisq́ȝ mandatis, uehementer rogant,ut ipſe cui omnia facere integrū eſſet,uelit Ricardi deſiderium diuturnū explere.Petrus qui in magna apud ſuos offenſa erat, arbitrans ſi Ricardo ſatisfaceret, ſe fore potentiorē aduerſus aduerſarios, reſpondit ſe facturum,quod Ricardus petebat,ſi modò fidem nō falleret, & id quidem domeſticarū inimicitiarū cauſa: nam Henricū nō oderat,quē,ut ſuperiore libro oſtendi,antea ad Fanum Maclouij à periculo liberarat.Sic cum cauſa ſemper peccamus. Atqui Reipublicæ Anglicæ fortuna obſtitit,quò minus funeſta pactio conficeretur: nam dum ultro citroq́ȝ negotij agendi cauſa, frequentes nuntij, crebræq́ȝ literæ inter Petrum & regem uolabant, Ioannes Elyenſis epiſcopus, qui in Flandria agebat, ex Anglia à ſuis neceſſarijs de inſidijs certior factus, per Chriſtophorū Vrſuychum,qui ad eum per eos ipſos dies ex Britannia uenerat, confeſtim Henrico de cōpoſito dolo indicauit, admonuitq́ȝ, ut quamprimū cum alijs principib.ex Britannia ad Francos ſe cōferret.Erat tunc Henricus apud Venetos, quando de fraude cognouit,qui nulla interpoſita mora, Chriſtophorū ad regem Carolum legauit rogatū, ut ſibi in Franciam tutò ire liceret.Qua re facilè impetrata,legatus celeriter redijt ad principem ſuum.

Tum comes Henricus rebus ſuis maturè prouidendum ratus, cum paucis ſuorum cōmunicat conſilium, exploratisq́ȝ itineribus, præmittit principes omnes Anglos,ſimulans ſe illos rei familiaris cauſa,allegare ad ducem,qui tunc haud procul à Gallorum finibus,animi gratia morabatur, ac ſecretò comitem Penbruchenſem legationis principem admonet,ut cùm fuerint ad cōfines Britannici agri,ſubitò uia recta omiſſa,in Franciam ſe recipiant.Illi quod præſcriptum erat facientes,nullo temporis puncto intermiſſo itinere, Andegauenſes petunt.Ipſe uerò biduo pòſt ex Venetis digrediens,ac quinq́ȝ duntaxat comitatus miniſtris,ad amicū qui in proximo uillam habebat,ſe ire ſimulat,& quia ingens Anglorū multitudo in urbe relinquebatur, eius profectio nulli ſuſpecta erat:at ubi quinq́ȝ propè milliaria progreſſus eſt,de uia recta in proximam ſyluam ſe proripit, ueſteq́ȝ ſeruili ſumpta, unum ex miniſtris itineris ducem, tanquam dominum,ut ſeruus ſequitur, qui tanta celeritate nullo tamen certo itinere profectus eſt, ut non prius uſpiam niſi equos reficiendi cauſa, moram fecerit,quàm intra Andegauenſiū fines ad ſuos ſe recepiſſet. Porrò poſt quartum diem,quàm Henricus fuga euaſerat,Petrus educturus erat copias deſcriptas,cum certis ducibus,quos ad conficiendum quod ſtatuerat,delectos habebat,ut eas traderet Henrico,perinde quaſi eum in patriam redeuntem comitaturas, ſed reuera,imprudentem ac inopinantem cum reliquis principibus Anglicis,derepentè in uincula ducturas,quò per id facinus Ricardo pro uectigali promiſſo ſatisfaceret. At Petrus quæſtor, cui non deerat aſtus, ubi accepit Henricū diſceſſiſſe, id quod erat animo cernens, ſubitò quoquouerſum equites dimiſit,qui eum ſequerentur,& ſi conſequi poſſent,cōprehenderent, comprehenſumq́ȝ ad ſe adducerēt.Equites tanta celeritate uſi ſunt,ut nihil factum fuerit propius, quàm ut eum aſſequerētur: nam uix comes ante unam horam

fines Gallicos attigerat,quàm illi eò peruenerint. Anglos uerò circiter trecentos numero, qui apud Venetos remanſerant, cognita Henrici fuga, quia eius conſilij ignari erant,tanta inuaſit trepidatio,ut iam ſalutem ſuam deſperarent. Veruntamen ſecus accidit, atq; pertimeſcendum ſibi putarant: dux enim iniquo animo ferens comitem tam inhumaniter acceptum, ut fuerit coactus ex eius fugere regno, & ob id ualde Petro iratus, cui, tametſi omnis fraudis neſciens erat, eam culpam aſſignabat, uocauit ad ſe Edouardum Ponyngum, ac alterũ Edouardum Vdeuylla,& rogata pecunia in itineris ſumptus,iuſſit ducere omnes Anglos ad comitem.Ita Henricus omni ſua cohorte accepta,mirũ in modum gauiſus eſt,qui,ut ne ingratus haberetur, remiſit nonnullos ad ducem,ut ſuis uerbis dicerent,ſe cum ſocijs, eius beneficio conſeruatũ, habere in præſens gratiam, ſed in poſterũ tempus aliquando relaturũ: ipſe uerò paucis pòſt diebus adiuit ad Carolũ regem, qui ad oppidum erat, quod ad Ligerim ſitum Angeum uocant, cui poſtquam pro beneficijs acceptis gratias egit, ſui aduentus cauſam primò expoſuit,deinde auxiliũ rogauit,quò eius immortali beneficio,ad ſuos principes tutò redire poſſet,à quibus generatim ad regnũ uocaretur,Ricardi tyrannidem abhorrentibus.Promiſit Carolus auxiliũ,iuſſitq; bono animo eſſe,quòd libenti animo, ſuam ei præſtaret beneuolentiam, qui ſtatim pòſt Montargeũ diſceſſit, duxitq; ſecum Henricũ, cum omni eius nobiliũ comitatu. Dum hîc Henricus moratur, Ioannes comes Oxonienſis, quem ſuprà ab Edouardo diximus in arce Hammo cuſtodia teneri, unà cum Iacobo Bluntio loci præfecto, & Ioanne Forteſcuto equite, qui oppidi Caleti portas cuſtodiebat,ab ipſo ſubornatis,ad illum uenit. Sed Iacobus præfectus quia in arce uxorẽ relinquebat,eam prius nouo præſidio firmauit, quàm inde abiret. Henricus uiſo comite, incredibilem cepit lætitiã, quòd homo magnæ nobilitatis,ſcientiæq; in bello,& integerrimæ fidei, ſuarũ partium ſtudioſiſſimus,tandem uinculis, Dei nutu, ſolutus, in tempore tam opportuno ſibi ueniſſet auxilio,in quo tutius,quàm in quocunq; alio ſpes ſuas ponere, atq; ipſe acquieſcere poſſet: nanq; alios qui Edouardi partiũ fuiſſent, non utiq; eum fugiebat, pro mala temporũ conditione in ſuam fidem ueniſſe, hunc autẽ qui toties pro Henrico ſexto pugnaſſet, putabat cœleſti ope ea cuſtodia liberatũ, ut haberet hominẽ ſuæ factionis, cui tutò omnia crederet, ac idcirco ob aduentũ Oxonienſis immortaliter gauiſus, cœpit de rebus ſuis melius ſperare. Non multò pòſt Carolus Lutetiã proficiſcitur, quẽ Henricus ſecutus, ibi rem ſuã peragendam curat,qui rurſus Carolum orat,ut ſe totũ tuendũ ſuſcipiat,quò ſi ipſe & ſocij ſalui eſſent, ſimiliter etiam ſalutẽ ſuam ei omnes poſſint acceptam referre.Interim illius amicitiæ & fortunæ bene multi Angli,qui uel ex Anglia continenter confluebant,uel ibidem bonas artes ſtudebant,ſeſe dabant, deuouebantq;. In ijs fuit Ricardus Fox ſacerdos uir ſummo ingenio, homoq; doctus,quem Henricus ſtatim in ſecretiorem familiaritatẽ recepit,ad ſummosq; breui tempore perduxit honores,qui nunc Vintonienſis eſt epiſcopus.

Ricardus interea certior factus, quas ſocij coniurationis in Britannia inter ſe pactiones feciſſent,& quemadmodum duce Henrico omnes in Franciam euaſiſſent,quamuis magna de ſpe deiectus,quòd dolus non proceſſiſſet,tamen alia uia occurrendum ſtatuit,ut ne Henricus per connubium Eliſabeth neptis ad regnũ aſpiraret. Et quia præ ijs quæ antea regnandi cupiditate cæcus obi-

uiſſet

uiſſet facinoribus, cætera omnia, ut monet prouerbium, Taurum tollet, qui uitulum ſuſtulerit, parui momenti ducebat, quæ deinde auderet, uenit ei in mentem res poſt hominũ memoriam tam iniquiſſima dictu, quàm factu longè teterrima: dum enim ſecum agitabat, quãta mali moles inſtans eſſet, ſi Henricus per nuptias neptis augeretur, cuius rei rumore eſſe nõnullos audiebat, qui iamiam eius rebus ſtudere uiderentur, conſtituit Eliſabeth reginam modis omnibus ſibi recõciliandam, quò illa & ſe & filias in ſuam ipſius fidem permitteret, ac eo pacto Henricus affinitate neptis fraudaretur, &, ſi aliter inſtantibus malis mederi non poſſet, & fortè uſu ueniret, ut Anna uxor è uita excederet, tum ipſe neptem in matrimoniũ potius duceret, quàm per eam affinitatẽ regnũ periclitaretur, perinde quaſi eo cadente, regni ruinam edi neceſſe eſſet: itaq; frequentes nuntios ad reginam in aſylum mittit, qui eius factum apud eam expurgent, & ei pariter atq; Thomæ marchioni eius filio omnia pollicendo, ſumma ſpe mulierem onerent. Nuntij uiri graues licet primò refricando memoriam cædis filiorum, aliquid reginæ animum uulnerarint, eiusq; dolor uix conſolabilis uideretur, tot tamen eam rationibus atq; promiſſis aggreſsi ſunt, ut paruo negotio lenire cœperint (ſic enim illius ſexus animal mutabile eſt) adeò ut mulier nõ ſurdis auribus audiret, & demũ in fidem regis ſe uenturam polliceretur, quæ haud ita multò pòſt oblita iniuriarũ, immemor datæ fidei Margaritæ Henrici matri, primò filias in Ricardi poteſtatẽ tradit, deinde ſecretis nuntijs marchionem filium qui Lutetiæ erat, admonet, ut relicto Henrico, quamprimũ in Angliam redeat, à rege ad magnos uocatus honores. Ricardus ita placata Eliſabeth regina, filias omnes fratris ex aſylo in regiam recepit. Reſtabat tantùm, ut domus nuptijs uacua fieret, quod omni modo ſibi faciendum iudicabat, ſed nõnihil ferum animũ deterrebat à tanto flagitio, quòd ſe antea, uti ſuprà memorauimus, ſimularat uirum bonum, & propterea uerebatur, ne nõ immatura uxoris morte offenderet opinionem, quam populum de ſe bonam animo imbibiſſe credebat: uicit tamen in ingenio iampridem à recto auerſo prauũ conſilium, nam primò ſe à coniugali toro abſtinere, ac ſimul cum multis optimatibus de uxoris infelicitate queri cœpit, quòd non gigneret, & id præſertim deplorauit apud Thomam Rotheramum Eboracenſem archiepiſcopum, quòd uir eſſet grauis & probus, quem paulò antè è cuſtodia dimiſerat, qui ex illo exiſtimauit futurũ, ut regina haud diu ſuperſtes foret, idq; quibuſdam amicis ſuis prædixit: deinde rumorẽ diuulgandum, autore incerto, de morte reginæ uxoris curauit, ut uel mulier ex fama rei dolore affecta, in morbum incideret, pariterq; uel periculũ faceret, ſi id poſtea accideret, an populus ſibi crimini daret. At regina ubi audiuit tam horrificum rumorem ſuæ mortis in uulgus exiſſe, de ſe actum eſſe rata, uirũ adiuit triſtis, ac multis cum lachrymis interrogauit, ecquid eſſet, quamobrem ſe interficiendam iudicaret. Ad ea rex, ut ne ferreus uideretur, ſi nullum daret uxori amoris ſignum, oſculando blandè reſpondit, conſolatusq; eam, iuſſit bonum animũ haberet. Sed regina ſiue dolore ſeu ueneno confecta, paucis pòſt diebus occidit, ſepultaq; eſt ad Vueſtmonaſterium. Hæc eſt illa Anna altera filia Ricardi comitis Varuici, quæ olim Edouardo principi Henrici ſexti filio pacta fuerat. Rex ſic coniugali uinculo ſolutus, iam adijcere oculos Eliſabeth nepti, eiusq; nuptias concupiſcere cœpit: ſed quia tantum nefas, puella reclamante, omnes abhor-

rebāt, ſtatuit nihil nō cunctanter agendū, cùm præſertim curis undiq; urgentibus premeretur, quòd quotidie nobiles alij ad Henricum tranſirent, alij ſocijs coniurationis occultè fauerēt. In ijs in primis erat Thomas Stanleius, Gulielmus eius frater, Gilbertus Talbotus, ac ſexcenti alij, quorū ſtudia tametſi Ricardus ignorabat, nemini tamen uni confidebat, & multò minus Thomæ Stanleio, quòd in matrimonio haberet Henrici matrem, prout res ipſa declarauit: nam cùm is per eos dies uellet ſe ad ſua prædia conferre, animi cauſa, ut aiebat, ſed reuera quò præſtò eſſet, ut Henricū uenientem auxilio exciperet, rex uetuit, nec prius abire permiſit, quàm reliquerit in regia Georgium Strangium regulum filium nomine obſidis.

Dum ita futuri motus tantis curis Ricardus afficitur, ecce tibi, iam illum èrupiſſe audiuit, certior factus Hammū arcem ſtare pro Henrico, Oxonienſis comitis opera, & eum cū Iacobo Bluntio loci præfecto, ad ipſum Henricū aduolaſſe: quare principio obſtandum iudicans, confeſtim bonam partem præſidij quod Caleti erat, ad recuperandam arcem miſit. Qui in arce erant, ubi uiderunt aduerſarios appropinquare, ſe celeriter ad defenſionem muniunt, ac protinus nuntios ad comitem Henricum rogatum mittunt auxilium. Henricus ſine mora, comitē Oxonienſem cum electis militibus, ſuis ſubſidio mittit: in primo acceſſu poſitis non longè ab arce caſtris, dum hoſtes intentos ex ea parte tenent, Thomas Brandonus cum triginta ualentibus uiris, per paludem quæ loco adiacet, in arcem intrat. Tum qui intus erant, accepto nouo ſubſidio, acrius ſolito ex muris hoſtem urgent, Oxonienſis etiam à tergo non minus inſtabat. Quo factum eſt, ut hoſtes ultrò fecerint incluſis poteſtatem abeundi cum fortunis. Quam conditionem Oxonïenſis, qui idcirco uenerat, ut liberaret amicos à periculo, & cum primis uxorem Iacobi præfecti, non aſpernatus, relicta arce, cum ſuis omnibus incolumis Lutetiam ad Henricum redijt. Ricardus poſt hæc ab exploratoribus intellexit Henricum apud Francos tempore excluſum defatigari, continenter de auxilio ſupplicando, ac nihil proficere, nihilq; ei procedere, ſed cuncta quæ diligentiſsimè cogitata eſſent, haud bellè cadere: quæ cum ita eſſe crederet, perinde quaſi totius belli uictor, ac omni metu liberatus nil eſſe ducēs, quod uigilaret in re tuta, reuocauit à ſtationibus ſuis naues, ac cunctos milites, quos antea diſpoſuerat, ad arcendos hoſtes: ſed ne imparatus offenderet̄, mandauit nobiles oram maritimam habitantes, & præſertim Vuallos uiciſsim more patrio, uigiliarū munus obire, ut ne aduerſarij expeditum ad littus receptum haberent, in terramq; deſcenderent. Nam belli præſertim tempore, qui Oceanum accolunt, in uicinis tumulis lucernas pilis affixas locant, ac ubi ex hoſtium aduentu, maior illuſtriorq; res accidit, ſubitò lucernas accendunt, clamoreq; per agros & regiones ſignificant: hinc alij deinceps excipiunt, proximiſq; eodem modo ſignum edunt, atque ſic celeriter ad omnes uicos & ciuitates fama perfertur, & agreſtes ciueſq; ſeſe aduerſus hoſtes armant. Ac ita Ricardus pauliſper moleſtia leuatus, ſolutiore cœpit eſſe animo, ut ne diligentia omen auerteret, quod ſupra caput erat. Ea nanque uis diuinæ iuſtitiæ eſt, ut quis minus cernat, minus prouideat, minus caueat, cùm uicinus eſt ad malorum facinorum pœnas dedendas.

Id tēporis quo Henricus comes apud Francos auxilij impetrandi cauſa mo-

rabatur,permulti principes propter Caroli regis ætatẽ, regni rectores, erant inter ſe parum conſentientes.cuius ſimultatis princeps caput erat Ludouicus Aurelianenſiũ dux,qui cùm in matrimonio haberet Ioannã Caroli ſororẽ,primas in Republica adminiſtranda partes tenere nitebatur. Quibus rebus fiebat,ut ad neminem unum imperij ſumma deferretur,& Henricus comes qui dies noctesq; nullum locum prætermittebat itineris in patriã maturandi, cogeretur ſigillatim omnes adire, rogare, obſecrare. Ita res extrahebatur, cùm Thomas Dorceſtriæ marchio,quem ſuprà diximus à matre domum uocari, partim ob id,de ſucceſſu Henrici deſperans,partim Ricardi promiſsis ſubornatus,clàm & noctu Lutetia diſceſsit,magniſq; itineribus in Flandriam contendebat.Quod ſimulatq; comes & alij Anglici principes cognouerunt, ualde cõmoti,à Carolo petiuerunt, ut per eius mandatum liceret ſibi hominem ſuorum conſiliorum conſcium ubicunq; inueniretur remorari, eaq; re facilè impetrata,quoquouerſum diſcurrere cœperunt:ſed Humfredus Chenius ueſtigia antecedentis ſagacius odorando,rectà uia ſecutus,marchionẽ ad Compendium oppidũ conſecutus eſt, atq; ita ei perſuaſit, ut aliquanto pòſt ad ſocios reuerſus ſit.Comes Henricus ea moleſtia liberatus, ut ne dubitando, & dies prolatando magnas opportunitates amitteret, néue amicorũ qui ipſum præſtolabantur,mentes amplius expectatio cruciaret,ſtatuit ſibi nõ cunctandum,ſed atq; adeò maxima utendum celeritate:itaq; impetrato à Carolo leui præſidio, ac tam ab eo quàm à priuatis amicis pecuniam mutuatus,pro qua marchionem ſponſorem,uel potius obſidem unà cum Ioanne Burſcherio reliquerat,Rothomagum proficiſcitur. Dum hìc moratur, & ad oſtium Sequanæ claſſem parat,ad eius aures rumor detulit Ricardum regem mortua uxore,ſtatuiſſe in matrimonium ducere Eliſabeth filiam Edouardi fratris, ac Ceciliam aliã ipſius Edouardi filiam nupſiſſe cuidam filio terræ,uiro minus ſe digno.Cœpit ea res haud parui omnino momẽti,quippe quæ ſpem omnẽ capti conſilij exequendi ſocijs præcidebat, Henricum grauiter mordere, quòd per id iam uideret ſibi non licere ullius Edouardi filiarũ nuptias expectare, quãobrem pertimeſcendum putabat,ne illius amici ſe deſererent.Igitur re ad paucorum conſilium delata,placuit eam profectioni anteuerti, quò tentaretur, ſi alia adiungi auxilia poſſent,atque ex uſu uiſum eſt trahere in ſocietatem belli per affinitatem Gualterum Harbertum ueteris hominem inter Vuallos potentiæ,qui ſororem nubilem domi haberet,& ad id procurandũ nuntij miſsi ad Henricum Northumbriæ comitem,qui aliam Gualteri ſororem in matrimonio habebat,ut ille id negotij gereret.Sed uiæ adeò obſeſſæ erãt, ut nullus illorum ad eum penetrare quiuerit.Atqui melior nuntius uenit à Ioãne Morgano iuriſconſulto,qui eodem tempore ſignificauit Ricardum cognomento Thomam,uirum magni uſus ac ſtrenuum,& Ioannem Sauagium rebus Henrici ſummè ſtudere,ac Reginaldum Braium non mediocrem pecuniæ ſummam in ſtipendiũ militum confeciſſe,& propterea monebat,ut primo quoq; tempore Vualliam rectà peterent.

Tum Henricus maturato opus eſſe ratus,ut amici inter ſpem metũq; haud quaquam amplius ſuſpenſi tenerentur,poſtq; Deum precatus eſt,ut felix fauſtumq; eſſet,cum duobus tantum armatorũ millibus,ac paucis nauibus,Calend. Auguſti,ex Sequanæ oſtio,ſequundo uento diſceſsit,qui ſeptimo pòſt

die, ſub ſolis occaſum, Vualliam attigit, in portum delatus, quem Mylfordiū uocant, ac confeſtim in terram egreſſus, primùm occupauit locum, cui Dalla nomen eſt, ubi aliquot aduerſariorū cohortes ſui arcendi cauſa, præterita hyeme ſtatiua habuiſſe audierat: inde prima luce mouens, Hauerfordium, quod eſt oppidum minus decem millia paſſuum procul à Dalla, profectus eſt, ſumma omnium uoluntate receptus, idq; adeò celeriter fecit, ut ſimul adeſſe, & uenire nuntiaretur. Hîc intelligit Ricardum Thomam & Ioannem Sauagium contrà atq; in Normania factus fuerat certior, ſuis & ſuorum opibus Ricardum enixè iuuare. Cæterum Penbruchenſes omniū animos perturbatos eodem tempore confirmarunt, qui per Arnoldum Bottelreium hominem fortem, petita præteritorū commiſſorū uenia, ſe ſuo Gaſpari comiti operam dare paratos eſſe ſignificarunt. Henricus aucto ſic exercitu, Hauerfordio diſcedit, ac millia paſſuum quinq; Caërdiganiam uerſus progreditur. Dum hîc milites ſe reficiunt, profertur repentè per caſtra incerto autore rumor, Gualterū Harbertum, & qui ad Charmardinū oppidum caſtra habebāt, cum ingenti armatorum manu non longè abeſſe. Ex qua re orto ſtatim tumultu, pro ſe quiſque expedire arma, atq; tela tentare, intendereq; incipiebat, ſimulq; aliquantus timor omnes occupabat, cùm equites ab Henrico exploratum præmiſſi, omnia uti erant, quieta eſſe, ac nullum uiæ incōmodum impendêre renuntiarunt. Sed longè maxima omnes lætitia affecit Grifinus uir ſumma nobilitate, qui quanq; ſe antea cum Gualtero Harberto, & Ricardo coniunxerat, tamen eodem penè tēporis puncto, ad Henricum cum ſuis etſi paucis militibus defecit. Illo ipſo quoq; die Ioannes Morganus ad ipſum Henricum uenit. Procedebat Henricus, nullo ferè loco moratus, qui, ut expeditius iter faceret, nonnulla loca aduerſariorū præſidijs munita aggreſſus, nullo ferè negotio expugnauit, & cum ſecundū hæc per ſpeculatores intellexiſſet Harbertum ac Ricardum antè in armis eſſe, ſtatuit in eos contendere, & illis aut fugatis, uel in fidem receptis, aduerſus Ricardum regem ducere. Sed ut amicos rerum omnium certiores faceret, allegauit ad Margaritam matrem, ad Stanleios, ad Talbotum, ad alios, ex ſuis fidiſsimos quoſq; cum mandatis. Erat autem hæc ſumma mandatorum, ſe amicorū fretum auxilio, decreuiſſe Sabrinam tranſire, & per agrum Salopienſem Londinum petere, propterea illos rogare, ut ſibi obuiam eſſent, cum quibus & loco, & tempore opportuno de ſuis conſilijs plura cōmunicaret. Ita cum his mandatis abeuntibus nuntijs, ipſe Salopiam ire pergit, cui in itinere fit obuiam Ricardus Thomas, cum bene magno militū numero, ſeq; accepta atq; data fide, in eius poteſtatem tradit. Biduo antè Henricus promiſerat Ricardo Thomæ præfecturam perpetuā Vualliæ, ſi in ſuam fidem ueniret, quam poſtea regni potitus, dedit liberaliter. Nuntij miſſi interea diligenter mandata executi, & pecunia quam acceperāt à ſingulis, ad quos miſſi fuerant, onuſti, rediere ad Henricum eo ipſo die, quo ille Salopiam peruenerat, ſignificaruntq; amicos paratos in tēpore ad officiū præſtandū. Hoc nuntio in bonā ſpem Henricus adductus, iter initū ire cōtendit, ac ad pagum quem incolæ Neuuportum appellant, peruenit, poſitiſq; in proximo colle caſtris, illic pernoctat. Venit ad eum ad ueſperam Gilbertus Talbotus, cum quingentis & amplius armatis: deinde Staffordiam progreditur, ad quem dum eo loci moratur, acceſsit Gulielmus Stanleius paucis comitatus, qui ha-

bito breui cum eo colloquio, ad ſuos milites, quos cogebat, reuerſus eſt. Inde digreſſus Lichefildiam petit, atq; extra mœnia eam noctē manet, poſtero die multo mane in ciuitatē introit, honorificeq; accipit. Nudiuſtertius fuerat ad eum locum Thomas Stanleius paulò minus quinq; millibus armatorū ſtipatus, qui cognito Henrici aduentu, ſine mora, ad uicum quam Aderſtonam uocant, præceſsit, illic dum Henricus accederet, expectaturus: hoc auertendæ ſuſpitionis cauſa fecit, ueritus, ſi priuſquam ad manus ueniretur, ſe cum Henrico ſtare, & ſentire palàm oſtenderet, ne Ricardus qui adhuc eius fidei nequaquam penitus diffidebat, Georgium filium morte non afficeret, quem ſuprà diximus, apud illum in cuſtodia teneri obſidis nomine.

At Ricardus interim qui per idem tēpus Nothyngamiæ erat, factus eſt certior Henricū cum cæteris exulibus, qui illum ſequebantur, in Vualliā perueniſſe, ac eius imparata & infirma omnia, contrà ſuos paratiſsimos, quos ad cuſtodiam prouinciæ diſpoſuiſſet. Is rumor ſic illius animum inflauit, ut primū id nō magnopere curandū exiſtimarit, arbitrans Henricū propter paucitatem ſuorū temerè progreſſum, turpem modis omnibus habiturū exitum, cum eò perueniſſet, ubi aut inuitus dimicare cogeretur, aut uiuus caperēt, per Gualterum Harbertū, & Ricardum Thomam, qui Vualliā pari propè imperio obtinerēt. Veruntamē poſtea ſecū reputans, rem interdū paruam in bello magnū facere motū, ac prudentiæ eſſe, nō contēnere hoſtiū uires, quamuis modicas, caſibus futuris maturè prouidendū iudicauit: itaq; Henricū Northumbriæ comitem, ac alios amicos principes, quos opibus ſuis ipſius ſalutem antepoſituros ſperabat, iuſsit habere protinus delectum militū, atq; cum inſtructis copijs, ad ſe properè uenire. Item crebris nuntijs, atq; literis præcepit Roberto Brachyngburio præfecto turris Londinenſis, ut ad ſe quamprimùm accederet, duceretq; ſecum tanq; belli ſocios Thomam Burſcheriū, Gualterū Hungerfordiū, compluresq; alios equeſtris ordinis uiros, quos ipſe ſuſpectos habebat. Inter hæc uerò auditum eſt, Henricū ſine ullo accepto incōmodo, Salopiam perueniſſe. Quo rex nuntio cōmotus, ardere dolore, ſcelusq; ſuorū qui fidem fefelliſſent, maximè clamare, ſimulq; alijs minus confidere cœpit, adeò, ut ſibi primo quoq; die occurrendum aduerſarijs ſtatuens, ſubitò præmiſerit exploratores, qui ſpecularētur, quam uiam tenerent hoſtes. Illi diligenter officio functi, nō multo pòſt reuertuntur, indicantq; Henricum ad Lichefildiam caſtra habere. Quod ubi cognouit, quia iam armatorū numerus ingens conuenerat, continuò militibus in ordines deductis, iubet acies quadrato agmine incedere, per eam uiam qua intellexerat hoſtes uenturos eſſe, cunctisq; in medium coactis impedimentis, ipſe cum ſuis ſtipatoribus ſequitur, alis utrinque diſcurrentibus equitum: ita ſeruatis ordinibus, Leceſtriam ſub ſolis occaſum peruenerunt, cùm interea Henricus Lichefildia mouens, ad proximum uicum, quem Thomuuorth dicunt, ire contendebat, cui in itinere obuij fuere Gualterus Hungerfordius, Thomas Burſcherius, ac pleriq; alij, qui ſe in eius fidem permiſerunt: ij enim animaduertentes ſe Ricardo ſuſpectos eſſe, ut ne ad inimicū inuiti ducerentur, parum ultra Stonyngſtratfordiam, Robertum Brachyngburiū ducem deſerentes, nocturnis itineribus ad Henricum tranſierunt. Confluebant paſsim & alij nobiles ad eum, qui Ricardum in dies ſingulos, peius omnibus mortalibus oderant,

Accidit in itinere caſus Henrico memorabilis: is enim licet magno eſſet animo, & eius copiæ paſſim augerentur, tamen in timore non paruo erat, quòd nihil certi uideret̃ ſibi polliceri poſſe de Thoma Stanleio, qui, uti demõſtraui, propterea quòd à Ricardo periculũ filio metuebat, neutrò adhuc inclinabat, & de Ricardi rebus longè aliter, ac amici ſignificarant, nuntiaret̃ nihil firmius eſſe, nihil paratius: quocirca cùm eis timor nõ de nihilo eſſet, ipſe uiginti tantũ comitatus armatis, ſubſtitit in itinere incertus cõſilij, ut deliberaturus, quidnã faceret: accedebat ad hoc quòd audierat Ricardum cum innumerabili exercitu appropinquare. Dum ita ſubtriſtis à longe ſequebatur, omnis exercitus Thomuuorth peruenit, & cùm interuentu noctis ipſe præcedentium ueſtigia uidere nequiret, poſtquam diu errabundus, ſuos non inueniſſet, ad quendam uiculũ à quo caſtra aberant plus tria milliaria, uenit, plenus timoris: qui ne in inſidias incideret, nihil à quoquam ſciſcitari auſus, manſit illa nocte ibidem, non magis ob præſens quàm ob futurum periculum territus, porrò uerebatur, ut id alicuius futuræ plagæ prodigium foret. Neq; minus exercitus ob ſubitam ducis abſentiam mœſtus erat, cùm Henricus poſtridie albeſcente cœlo, ad exercitũ redijt, excuſans ſe id nõ errore, ſed de induſtria feciſſe, quòd eſſet extra caſtra, gratum nuntium à quibuſdam occultis amicis accepturus: deinde Aderſtonam clàm proficiſcitur, ubi Thomas Stanleius & Gulielmus fratres ſtatiua habebant. Hîc Henricus cum Thoma & Gulielmo congreditur, iunctiſq; dexteris, ac reddita mutuò ſalute, de communi ſtatu inter ſe gratulantur, atq; omniũ animi ad lætitiam excitantur: poſt hæc conſilium faciendi prælij cum Ricardo, ſi ad manus ueniret, quem haud procul abeſſe audiebant, inter ſe conferũt. Sub ueſperum eius diei, Ioannes Sauagius, Britannus Sanfordius, Simon Dygby, compluresq; alij à Ricardo deficientes, ad Henricum cum electa armatorum manu ueniunt. Quæ res & uiribus auxit, & bona ſpe Henricum magnopere impleuit.

Interea Ricardus audiens hoſtem aduentare, prior ad locũ pugnæ parum ultra Leceſtriam, Boſuuorth (id pagi nomen eſt) accedit, ibiq; poſitis caſtris, ſuos ea nocte à laboribus recreat, hortaturq; multis uerbis ad futurũ præliũ. Fertur eadem nocte fuiſſe Ricardo terribile ſomnium: uiſus eſt enim per quietem, uidere circa ſe obuerſari imagines quaſi malorum dæmonum horrificas, & illas nõ ſinere ſe quieſcere. Quæ equidem uiſio nõ tam ſubito pauore eius pectus perculit, quàm anxijs impleuit curis: nanq; ſtatim pòſt animo æger, ex ea re grauem pugnæ futuræ euentum præſagiebat, ac non ea animi aut uultus alacritate, qua antè ad certamen accedebat, qui ut ne hoſtium metu territus, diceretur eam præ ſe ferre triſtitiam, multis mane ſomniũ ſuum recitauit. Verùm id, credo, non fuit ſomnium, ſed conſcientia ſcelerum, conſcientia, inquam, eò grauior, quò culpa maior, quæ ſi aliàs nunquã, at extremo uitæ die, ſolet nobis cõmiſſa noſtra repræſentare, ac illorũ ſimul impendentes pœnas monſtrare, ut meritò ad id temporis punctũ, male actæ uitæ pœnitentes, hinc triſtes migrare cogamur. Iam ad propoſitum redeo. Poſtero die Ricardus rebus omnibus paratiſsimus, cuncto exercitu ex caſtris educto, aciẽ dirigit mirabili longitudine productam, ac peditibus equitibusq; confertam, ut procul aſpicientibus terrorem ob multitudinem armatorum præbeat, & in fronte ſagittarios locat, inſtar munitiſsimi ualli. His ſagittarijs præficitur Ioannes dux

Northfolchiæ. Poſt eam longam aciem, ſequebatur ipſe rex cum electo militum robore. Interim Henricus à colloquio amicorũ digreſſus, animo iam erectiore eſſe incipit, qui nulla facta mora, propius hoſtes caſtra ponit, ibiq; pernoctat, bene autem mane militem ſe ad arma expedire iubet, ſimulq; mittit ad Thomam Stanleium, qui iam ut medius loco pugnæ appropinquarat, cum ſuis copijs accedat, ad milites ordinandos. Is reſpondet, ut ille ſuos in aciẽ ducat, dum ipſe inſtructo exercitu adſit. Quo reſpõſo Henricus cõtrà atq; opinabatur, temporiſq; opportunitas ac magnitudo rei poſtulabat, dato, quamuis nonnihil anxius reddatur, pendereq; animi incipiat, tamen nihil cunctatus, neceſſariò ita ſuos ordinat: aciem inſtruit ſimplicem, propter ſuorum paucitatem, ſagittarios ante aciem conſtituit, quibus præficit Ioannem comitem Oxonienſem, in dextero cornu aciei locat Gilbertum Talbotum, qui id tueatur, in ſiniſtro uerò ponit Ioannem Sauagium. Ipſe autem fretus auxilio Thomæ Stanlei, cum una equitum turma, pauciſq; peditibus ſequebatur: nam omniũ militũ eius omnino numerus uix erat quinq; millia, abſq; Stanleianis, quorũ tria circiter millia, duce Gulielmo, pugnæ interfuerunt: regiarum uerò copiarum bis alterum tantum fuit. Ita utrinq; inſtructa acie, ubi procul inter ſe milites conſpicere potuerunt, ſeſe galeis armant, atq; ad pugnã parant, expectantes arrectis auribus, inuadendi ſignum. Inter utrunq; exercitum intercedebat palus, quam Henricus de induſtria ad dexteram dimiſit, ut ſuis inſtar munitionis eſſet: ſimul etiam id faciendo, ſolem à tergo reliquit. At rex ubi uidit hoſtes præteriſſe paludem, ſuos impetum in eos facere iubet. Illi ſubitò ſublato clamore, primùm ſagittis hoſtem petunt, qui pugnam nihil retardans, ferociter & ipſe ſagittis ferire incipit, ſed ubi cominus uentum eſt, gladijs deinde res agitur. Oxonienſis comes interim ueritus ne ſui præliando à multitudine circumuenirentur, edixit per ordines, ne quis miles à ſignis plus decem pedes procederet. Quo cognito mandato, cùm ſeſe cuncti ſpiſſe coëgiſſent, & parum à certamine ceſſaſſent, aduerſarij ut territi ob eam rem aliquid fraudis ſuſpicati, ipſi quoq; parumper pugnam intermiſerunt, & id quidem multi non grauate, qui malebant regem perditum, quàm ſaluum, ac ideo minus fortiter pugnabant. Tum Oxonienſis una in parte confertis manipulis, in hoſtes impetum renouat, & alij in parte altera, facto cuneo, unà urgẽtes integrant pugnã. Dum ita inter primas acies utrinq; dimicatur, Ricardus primò à ſpeculatoribus procul Henricũ paucis ſtipatũ armatis eſſe intelligit, deinde iam propius accedentem, certius ex ſignis Henricum cognoſcit, qui tum inflammatus ira, concitat calcaribus equũ, atq; in eum ex altero latere ultra acies incurrit. Senſit contra ſe Henricus Ricardum ire, & quia omnis ſpes ſalutis in armis erat, ſe certamini auidè offert. Ricardus primo impetu aliquot interfectis, & uexillo Henrici deiecto, unà cum Gulielmo Brandono uexillario, cõgreditur cum Ioanne Chenio homine longè fortiſsimo, qui ſe uenienti obtulit, quẽ magna ui in terram trudit, uiam ſibi ferro ubique faciens. Suſtinuit tamen Henricus impetum diutius, quàm etiam eius milites putarant, qui uictoriam iam penè deſperabãt, cùm ecce tibi, Gulielmus Stanleius cum tribus armatorum millibus ſuppetias tulit. Tum uerò temporis puncto, reliquis in fugam coniectis, Ricardus inter confertiſsimos hoſtes prælians interficitur. Interea Oxonienſis poſt breue certamen cæteros etiam, qui in prima acie pugnabant, in

fugam nullo ferè negotio uertit, quorum bene magnus numerus in ipſa fuga cecidit. Sed multò plures non inuiti, qui Ricardum metu, non item uoluntate ſecuti erant, ſe prælio abſtinuerunt, atque nullo accepto detrimento, abierunt, quippe qui non ſalutem, ſed exitium principi quem oderant, expetebãt. Cæſi ſunt mille circiter homines, & in ijs ex nobilitate Ioannes dux Northfolchiæ, Gualterus Ferryſus regulus, Robertus Brachyngburius, Ricardus Rateclyffus, compluresq; alij. Biduo pòſt Leceſtriæ Gulielmus Chatysby leguleius, cum paucis ſuis ſocijs, ſupplicio afficitur. Ex illis autem, qui ſe in pedes dederant, Franciſcus Louellus regulus, Humfredus Staffordius cum Thoma fratre ac bene multis comitibus confugerũt in aſylum diui Ioannis, quod eſt ad Colceſtriam oppidum Eſſexiæ maritimum. Captiuorũ uero numerus maximus fuit, quoniam occiſo Ricardo, cuncti eueſtigiò proiectis armis, in Henrici poteſtatem ultrò ſe tradiderunt, quorum maior pars id à principio feciſſet, ſi per Ricardi exploratores ultrò citroq; uolitãtes licuiſſet. In ijs principes fuere Henricus Northumbriæ, & Thomas Surræ comites, hic in cuſtodiam traditur, ubi diu fuit, ille ut uoluntarius amicus in gratiam recipitur. Amiſit Henricus in ea pugna uix centum milites, inter quos unus princeps fuit Gulielmus Brandonus, qui Henrici militare ſignum ferebat. Pugnatum eſt ad XI calend. Septembris, anno ſalutis humanæ MCCCCLXXXVI, durauitq; dimicatio amplius duas horas.

Ricardus potuit, ut fama eſt, ſalutẽ fuga quærere: nam qui circa eum erant, ubi uiderunt militem iam inde ab initio certaminis, languidè ac ſegniter arma mouere, atq; alios clàm prælio excedere, fraudem ſuſpicati, hortati ſunt eum ad fugam, & cùm iam manifeſtè res inclinata eſſet, equum uelocem adduxerunt. Ille uerò quem nõ fugiebat, populum ſibi infeſtum eſſe, ſpe depoſita omnis poſthac futuri euentus, fertur reſpondiſſe, ſe eo die aut bellorum, aut uitæ finem facturũ, adeò magna audacia, magnaq; uis animi in eo fuit: qui propterea ſciens certò illum diem, uel regnum ſibi deinceps pacatum redditurũ, uel perpetuò ademturũ, corona regia redimitus in certamen deſcendit, quò aut initium, finémue regnandi ex illo faceret. Ita miſer ſubitò ſimilem exitum habuit, atq; ijs accidere ſolet, qui ius, qui fas, qui honeſtum pro eo habent, ac uoluntatem, impietatem, improbitatem. Sanè iſta ſunt exempla longè hominum uocibus uehementiora, ad deterrendum eos, qui nullam horam uacuam à ſcelere, crudelitate, flagitio, præterire patiuntur. Henricus adeptã ſtatim uictoriam, Deo optimo maximo multis precibus acceptam retulit, dein incredibili lætitia perfuſus, in proximũ collem ſe recepit, ubi poſtq; collaudauit milites, iuſsitq; curari uulneratos, atq; occiſos ſepeliri, immortales omnibus principibus gratias egit, pollicitus ſe memorẽ beneficiorũ fore, milite interea eum magno clamore regẽ ſalutante, plauſusq; libentiſsimo animo dante. Quo uiſo Thomas Stanleius coronã Ricardi inter ſpolia repertã capiti protinus impoſuit, perinde ac ſi iam populi iuſſu rex fuiſſet more maiorũ renũtiatus: atq; id primũ fuit felicitatis omen. Poſt hæc, Henricus collectis omnibus ſarcinis, cum uictore exercitu Leceſtriam ad ueſperam perrexit, ubi reficiendi à labore militis, itinerisq; Londinum uerſus parandi cauſa, duos moratur dies. Interim Ricardi corpus cuncto nudatum ueſtitu, ac dorſo equi impoſitũ, capite & brachijs ac cruribus utrinq; pendentibus, Leceſtriam ad cœnobium Fran

ciſcanorum deportatur, ſpectaculum mehercule miſerabile, ſed hominis uita dignum, eoq́ue loci ſine ullo funeris honore, biduo pòſt terra humatur. Regnauit annos duos & totidem menſes, plusq́ue die uno. Statura fuit puſilla, corpore deformi, altero humero eminentiore, facie breui ac truculenta, quæ olere malitiã, & dolum ac fraudem clamitare uideretur: dum in cogitatione aliqua uerſabatur, inferius labrũ aſſiduè mordebat, quaſi ita fera in eo corpuſculo natura in ſeipſam ſæuiente: ſimul pugionẽ quem ſemper geſtabat, dextera manu ex uagina dimidio tenus pariter recondendo, atq; condendo. Ingeniũ uerò habuit acutũ, ſagax, uerſutum, ad ſimulandum atq; diſsimulandum aptum: animum autem elatũ ac ferocem, qui eum etiam nõ defecit in morte, quam deſtitutus à ſuis maluit per ferrum capere, quàm per turpem fugam, incertæ ac fortaſſe pòſt paulò morbo uel ſupplicio interituræ uitæ parcere.

POLYDORI VERGILII ANGLICAE HISTORIAE LIBER XXVI.

QVAE POST mortem Edouardi geſſerit Ricardus, ac nobilium defectionem, præterea eius interitũ, ſuperiore libro explicauimus, nũc autem quæ poſtea acciderunt, commodùm exequemur. Henricus rerum potitus à primo ſibi ſeditiones extinguendas ſtatuit, qui priuſquã Leceſtria diſcederet, Robertum Vuyllugby in agrum Eboracenſem miſit, qui duceret ad ſe Edouardum comitem Varuici, Georgij ducis Clarentiæ filium, decem & quinq; annos natum, quem Ricardus in arce quam Schereshutton uocant, hactenus tenuerat. Enimuero Henricus non ſine cauſa uerebatur, ne per hunc puerum, ab hominibus audaciſsimis ſibi aliquando noceretur, qui permultis ab ineunte ætate preſſus malis, nihil potius optabat, quàm in pace eſſe. Robertus ad arcem profectus, Edouardum à præfecto ſibi traditum Londinum deduxit, ubi miſellus puer ad calamitatem natus, in cuſtodiam protinus conijcit. Erat in eadem arce Eliſabeth uirgo, Edouardi filia ætate maior, quam Ricardus ad connubium ſibi ſeruabat, quemadmodum ſuprà demonſtraui, uerùm tantum aberat, ut puella ad id conſentiret, ut etiam maximopere deteſtaretur, perhorreſceretq́ue. Quid, quòd omnis populus eam longè importuniſsimam libidinem non modò Ricardo, ſed eius domeſtico ſenatui ſummo crimini uerterat, quòd tam nefarium hominis conſilium corroboraſſet? Proinde Deus caſtam uirginis mentem iuuit, ab eoq́ue flagitio defendit, quæ paulò pòſt multis cùm uiris tum matronis comitata, Londinum ad matrem reuertit. Interea Henricus iter Londinũ uerſus facere cœpit, ingenti paſsim rura incolentiũ lætitia & congratulatione eum regem appellantium, ſed ubi appropinquauit urbi, Thomas Hylle prætor, ac Thomas Bretayn, Ricardusq́ue Cheſter uicecomites, & cũ his totus ſenatus atq; omnis ciuitas in eum ſummè officioſa obuiã effuſa eſt, nõ modò uniuerſi ſalutabãt, uerumetiã pro ſe quiſq; uictrices uenientiũ dexteras quæ tyrannũ occidiſſent, cõtingere cupiẽs alius gratulabat, alius gratias agebat, quòd eorum opera incolumis eſſet Reſpublica, ſublatis malorũ autoribus. Igitur gaudiũ generatim celebratũ, ac Deo aliquot dierũ ſupplicationibus, ad omnia diuorũ templa, paſsim honor habitus

eſt. Cæterũ amici ſpeciatim lætitia exultabant, quòd animo cernerẽt factionẽ aduerſariã exterminatũ iri. Secundũ hæc, conciliũ more maiorũ indicitur, ac dies dictus, quo Henricus Eliſabeth puellam in matrimoniũ duceret. Ea porrò res & gaudium principibus adauxit, & Henrici nomen in magna apud populum gratia poſuit, pro certo habentem, ueniſſe diem, cum factionũ fons & ſeminarium tandem aliquando exhauriretur. Poſtea coacto ad Vueſtmonaſterium concilio, pridie calend. Nouemb. Henricus principũ atqꝫ populi iuſſu, rex creatur, dictusqꝫ eſt Henricus eo nomine ſeptimus. Fuit ille annus ſalutis MCCCCLXXXVI. Henricus ſic regnum adeptus eſt, quod Dei nutu atqꝫ conſilio geſtum, & prouiſum eſſe, uiſum eſt, quandò abhinc, id eſt, ex hoc anno ſalutis 1486, annos DCCXCVII memoriæ proditum ferunt, uocem diuinitus Cadoualladro ultimo Britannorum regi, ut ſuprà memoraui, redditam, eius progeniem rurſus regnaturam. Iſtius uocis fato Henricũ ductum regnũ obtinuiſſe, opinio per animos hominum iampridem peruaſerat, quod & Henricus ſextus futurum prædixerat.

Igitur Henricus rex ritè factus, primũ omnium uetus Athenienſiũ exemplum, ut dicitur, ſibi reuocandum putat, hoc eſt, omnem actarum rerum pariter ac iniuriarum memoriam delendam. Itaqꝫ poſt fundatum in eo concilio patrum ac populi autoritate regni ſtatum, placuit publico edicto, omnibus parci, ac bona reſtitui, qui in Henrici fidem uenirent, in eiusqꝫ uerba iurarent, & qui non ueniſſent, poſt XL. dies, quàm poteſtas ueniendi facta foret, numero hoſtiũ patriæ haberi. Quo factũ eſt, ut bene multi qui ſe aſylis tenebant, ad ſanitatem redierint, ſtudiorũ diuerſarum partiũ obliti. Deinde de amicis ratio habita, & alij dignitate, alij opibus, quiſqꝫ pro meritis aucti. In ijs Gaſpar Henrici patruus dux Bedfordiæ, Thomas Stanleius comes Derbij, Aegidius Dabeneius & Robertus Vuyllugby Broke reguli creantur (regulos, ſicut alibi diximus, uulgus dominos uocat) & Edouardus filius maior natu Henrici ducis Buchyngamiæ, in ſuas reſtituitur poſſeſsiones, quas Ricardus rex publicauerat, unà cum alijs exulibus. Poſtremò in eo conuentu, quædam à Ricardo ac Londinenſibus decreta reſcinduntur, atque leges quæ id temporis è Republica eſſe uidebantur, populo dantur. Conſtitutis rebus publicis, ac dimiſſo concilio, Henricus abſentiũ etiam rationem habendam ratus, Thomã Dorceſtriæ marchionem ac Ioannem Burſcherium, quos Lutetiæ pro accepta mutua pecunia, quaſi pignori reliquerat, quamprimũ redemit, atqꝫ Ioannem Elyenſem epiſcopum ex Flandria accerſendum curauit. Item conſilium domi conſtituit, de cuius ſententia, cuncta iuſtè & rectè gubernarentur, cauſæqꝫ ad ipſum relatæ ſine litium acerbitate deciderentur: in quod quidem conſilium à principio uiros propter prudentiã ſingularem, fidem & grauitatem, claros delegit, Ioannem Oxonienſem comitẽ, Gaſparem ducem Bedfordiæ, Thomam Stanleium Derbienſem comitem, Georgiũ regulum Strangium, eius filium, & Gulielmum fratrem ſui regij cubiculi præpoſitum, Robertum Broke regulum, ſuæ domus regiæ præfectum, quem Stouardum dicunt, Reginaldum Braium, Ioannem Mortonum Elyenſem epiſcopum, Ricardum Fox, Ioannem Dynham, quem poſtea fecit Angliæ theſaurariũ, quem uocant, id eſt, quæſtorem, Aegidium Dabeneium, Ricardum Gilfordium, Ioannem Chenium, Ricardum Tonſtallum, Ricardum Eggecombium,

Tho-

Thomam Louellum,Edouardũ Ponyngum: ac alios deinde ſapientes homines ſibi conſiliarios optauit,ad conſiliaq; rerum gerendarũ continenter adhibuit,quo in numero erat Ricardus Thomas homo Vuallus,Morganus Kyduellus,Thomas Graius marchio Dorceſtriæ,homo bonus & prudens,Georgius Talbotus Salopiæ comes,uir nobilis,ſapiens,ac in omnibus uitæ partibus moderatus,Ioannes Rysleius,Thomas Ormondiæ comes,homo Hybernus,Henricus Marneius,Gulielmus Say,uir ſui equeſtris ordinis primarius, Gulielmus Ody,Gilbertus Talbotus,Gulielmus Vdallus, Thomas Troys, Ricardus Nanfantus,is aliquãdiu Caleti præfectus fuit,Robertus Poyntus, Iacobus Hubertus, Carolus Somerſetus, homo paratus, atq; nobilis, Thomas Hauardus comes Surræ,uir prudẽtia,grauitate, conſtãtia ſumma,Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes ſingulari bonitate præditus,Gulielmus Blõtus Moniorij regulus diſertus,ornatus,Ioãnes Burſcherius,Ioannes Fyneux, Petrus Eggecombius,Hugo Conueius,Thomas Terellus,Hẽricus Vuyat, Robertus Throgmartonus,Thomas Brandonus,homo fortis ac experiens, Ioannes Vuyngfildus nobilitate æquè ut uirtute præclarus,Edmũdus Dudleius,Edouardus Belknapus,Ricardus Hemſonus,ac deinceps pleriq; alij cõſilio boni. Reſtabat ad corroborandũ præſentem rerũ ſtatũ,ut Henricus Eliſabeth puellã Edouardi filiã perinde ac pollicitus erat,ſibi matrimonio iungeret,quod & fecit. Ex illo quies Anglicano populo iam parta uiſa eſt,quòd Lancaſtria & Eboracenſis,duæ præpollentes æquè opibus ut nobilitate familiæ, tandẽ aliquando in unã coiuiſſent domũ,unde certa regia proles uẽtura eſſet, quæ in poſterũ tẽpus regnũ obtineret. Quibus rebus actis, etſi omnia quieta ac tuta uidebant̃,Henricus tamen præteritis malis doctus,ſibi adhuc inimicorum inſidias pertimeſcendas ducebat, quòd mortales ab incunabulis odio factionũ imbuti,nõ facilè ſoleant uirus ex animo expuere: itaq; ~~primus omniũ Angliæ regum ſtipatores corporis habere cœpit,quod à Francis principibus~~ ſumpſiſſe ferũ. Cæterũ quia ad cauenda pericula,parum interdũ foris arma ualent,niſi ſit conſiliũ domi, idcirco ſuũ domeſticũ ſenatũ,quemadmodũ ſuprà dictũ eſt,conſtituit,in eumq; grauiſsimos quoſq; ac ſapientiſsimos uiros, & præſertim eos quos omniũ ſuorum conſiliorũ, periculorum, calamitatũ iam inde ab initio ſocios,adiutores, participes habuerat,adſciuit, utpote qui cunctas ſuas curas in Republica rectè regenda ſibi defigendas putabat, memoria tenens ſe ad imperiũ à populo Anglico eius rei cauſa eſſe uocatum,ac propterea ſua permagni intereſſe curare,quò regnum legibus,inſtitutis,moribus pariter refloreret,atq; ſpes cunctis renaſcerentur fore melius. Atq; tale gubernationis fundamentum Henricus à principio iecit.

Eodem anno nouũ morbi genus peruaſit per totum regnũ,ſub primũ Henrici in inſulam deſcenſum,dira quidem lues, & quã nulla ſit ætas antea, quod conſtet,perpeſſa: ſubitò enim ſudor mortifer corpus tentabat, ac ſimul dolor caput ſtomachumq; uehemẽti caloris ardore affectum angebat. Quo in morbo homines qui à principio erant,quia alij æſtus minus patientes,ſi in lecto erant,ſtragula dimouebant,ſi ueſtiti,ueſtes deponebãt,alij ſitientes frigidum potũ ſumebãt,alij demũ patientes caloris fœtoriſq;,nam ſudor graue olebat, additis ſtragulis,ſudorem prouocabant, æquè omnes aut ilicò,aut nõ multò pòſt q̃ ſudare cœpiſſent,moriebantur,ita,ut ex omni ægrotantium numero,

uix centeſimus quiſq; euaderet. Neq; ulla interim medicorum ars aut ſcientia quicq; opitulabat, quòd morbi nouitas omnẽ illorũ excluderet peritiã. Verũ poſt uigintiquatuor horas (tanto tẽporis ſpatio uis eius morbi ſæuiebat) abeunte ſudore, nõnulli confirmabant: nõ eò tamen ita expurgati erant, quin iterum atq; iterũ in morbum reciderent, multiq; inde perirent. Sed ea res remedium tanto malo ad ultimũ monſtrauit: nam qui ſemel primò ſudarant, cùm deinde rurſum ægrotarent, obſeruabant ea, quæ in prima curatione profuiſſent, & illis pro remedio utentes, addebant ſemper aliquid ad curationem utile. Item & illi iidem cùm iterum in idem ualetudinis genus inciderent, ex priore obſeruatione earum rerũ per quas ſe confirmaſſent, ita ſe curare didicerunt, ut uim ſudoris illius facilè tolerarent. Quibus rebus ita uſu uenit, ut poſt ingentem mortalium ſtragem, remedium unicuiq; promptiſsimum inuentum ſit, quod huiuſmodi eſt: Si quis interdiu ſudore corripiatur, cum ueſtitu protinus cubatũ eat: ſin noctu, & in lecto, tum quieſcat, nec ſe è loco moueat, uſq; ad uigintiquatuor horas exactas: interim ita ſe ſtragulis oneret, quò non prouocetur ſudor, ſed ſua ſpõte molliter ſtillet, cibi nihil capiat, ſi tandiu famem tolerare poſsit, neq; plus potionis conſuetæ ac calfactæ hauriat, quàm modicè ſatis ſit ad ſitim extinguendam: inter hanc curationem in primis caueat, ne manũ quidẽ aut pedem ſui refrigerandi recreandiq; cauſa, extra ſtragula proferat, quod facere letale eſt. Hoc remediũ eſt nouo morbo inuentũ, qui tantũ Angliam id temporis peruaſit, & poſthac ſæpe grauiter afflixit. Atque annus primus cùm regnare cœpit Henricus, tali fuit peſte inſignis, id quod iam tum in uulgus opinio tulit prodigiũ eſſe duri eiuſdem regis futuri imperij: atqui potius, ſi quid ueri uana poteſt monſtrare religio, portendit Henricũ uſq; ad extremũ uitæ ſpatiũ, nullum tranquillũ atq; otioſum ſpiritum eſſe ducturũ, quandò ab initio cœpit ſuorũ ſeditionibus uexari, adeò ut nunquã ei poſtea per illas licuerit eſſe quietum, ſecurúmue. Ad rem redeo.

Poſtq; Henricus Londini res ſuas ex ſententia conſtituerat, bonoq; loco eſſe uiderat, reliquas regni partes ſibi obeundas cenſuit, quò animos hominũ factionũ contagione cõtaminatos purgaret, & ante omnes, Eboracenſem prouinciam aduerſariarum partiũ in primis ſtudioſam in officio contineret: itaq; primo quoq; tempore Eboracum proficiſcitur, & quia paſchales feſti dies inſtabant, eius rei cauſa iter Lincolniam cõuertit, qui dum ibi commorabatur, factus eſt certior Franciſcum Louellum regulum cum Humfredo Staffordio abiiſſe ex aſylo Colceſtrenſi, ſed quò terrarum ſe contuliſſet, neminem hominem pro certo habere, qua de re id minus curandum exiſtimans, Eboracum prout conſtituerat, perrexit: quò ſimulac peruenit, rumor repentè per totam urbem diuulgauit Franciſcũ cum bene magnis copijs adeſſe, ac infeſtis armis ipſam urbem petere, & Humfredum cum Thoma fratre, in Gloceſtrenſi agro inter agreſtem multitudinem tumultum concitaſſe, atq; inter ſe partitos, qui portas urbis, qui muros, qui uias occuparent. Ad primũ nuntiũ ut incertum, rex parũ mouetur, ſed ubi cognouit ex literis ſuorum uera eſſe, quæ antè rumor attuliſſet, ingenti afficitur trepidatione, quòd non exercitũ, nõ arma quibus ſuos armet, parata habeat, non eo deniq; loci ſit, ubi militem eo temporis puncto ſcribere poſsit, in ea ciuitate ſcilicet aliàs inimica, cui Ricardi nominis memoria recens in animo hæreret: ſed quia res diligentiam requirebat, ut ne

ſpatium

ſpatium daretur aduerſarijs uires augendi, Gaſparem Bedfordiæ ducem cum tribus militum millibus leuiter armatorum, quia bona eorum pars ex corijs thoraces ſibi fecerat, properè ire obuiam hoſtibus iuſſit, & quid ſui conſilij eſſet, cõmonefecit: ipſe interim undecunq; poteſt, militem cogit. Bedfordienſis more tumultuarij exercitus raptim profectus, ubi caſtris hoſtium appropinquauit, & pauliſper cum ſuis ratiocinatus, quomodo ſine certamine, illorum conatus reprimere poſſet, confeſtim præcones edicere iuſſit omnibus impunitatem dari, qui arma depoſuiſſent. Quæ equidem res permagni fuit momenti: nanq; Franciſcus ſiue ob id minus ſuis confidens, ſiue timore perterritus, de media nocte à ſuis clàm diſceſſit. At illi cognita fuga ducis, ſine mora, cuncti ad pedes Bedfordienſi iacentes, ueniamq; precantes, in regis poteſtatem ſe tradiderunt. Sic impetus aduerſariorũ, qui in regem fiebat, ex quo cædes multorum eſſet conſecuta, Bedfordienſis opportuno conſilio repentè reſedit, atq; Franciſcus magis periculi timens, quàm gloriæ appetens, nõ tentato certamine, in comitatum Lancaſtrenſem perpetuo curſu ſe recepit, adiuitq; ad Thomam Brogtonũ equitem magna in ea regione autoritate, apud quem aliquot per menſes latuit. Humfredus etiam ex Franciſci fuga pauore affectus, diſcedit à ſuis in aſylum, quod uocant Colnamũ, abeſt ab Abyndonia circiter millia paſſuum duo, & quia id aſylum perfugio non eſt illis, qui contra regis maieſtatem commiſiſſent, Humfredus inde extractus capite mulctatur: Thomæ uerò fratri, qui unà cum eo erat, uenia datur, quòd non ſponte, ſed fratris impulſu, in id bellum ingreſſus fuiſſet. Rex ſic ſedato tumultu, qui eius animum magno timore impleuerat, & Eboracenſis prouinciæ ſtatu diligenter collocato, Londinum reuertitur, ac paucis pòſt diebus Vintoniam petit, ubi loci Eliſabeth regina eius uxor puerum peperit, quem Arthurũ appellauit, atq; Londinum aliquanto pòſt regreditur.

Interea ex parua fictaq; re, initium maioris motus ortum eſt, quod pro artificio rei, facinus audax cenſendum eſt, at pro tempore, nulla admiratione dignum, quoniam iampridem permulti homines inter ſeditiones, quas ſuperioribus libris memoraui, aut orti aut nutriti, nec in armis diu nec in otio eſſe poterant, partim domi ſedentes, ac male cogitantes, partim per licentiam bellorũ omnia prædæ eſſe cupientes, ac ad ulciſcendas partium iniurias uehementer ardentes, qui neque belli neque pacis iura ulla eſſe uolebant, ex quo ut improbi facilè aut odio emolumentóue in fraudem impellebantur, nec deerant turbarum ac ſeditionum duces autoresq;. In ijs fuit Ricardus Simondus presbyter, homo ſordido loco natus, cui fraudes & doli à primo cordi erant, cæterum non indoctus, & propterea diſcipulũ ſibi elegit Lambertũ Symenellum puerum non malo uſquequaq; ingenio, per quem fallaciam eiuſmodi confinxit. Venit perfidioſo homini æquè improbo ac facinoroſo, qui iam ab alterius factionis principibus ſubornatus fuerat, in mentem, facere ſuum Labertum regem, & ſe Anglorum antiſtitum primarium: cuius conſilio materiam dedit, quòd in uulgus fama ualeret filios Edouardi regis aliquò terrarum ſecretò migraſſe, atque ita ſuperſtites eſſe, ac Edouardum Varuici comitem ducis Clarentiæ filium uel necatum, uel breui necandum. Hi rumores quamuis uaniſſimi, ſpem fecere Ricardo Simondo, ut uenturum tempus putaret, cùm Lambertus aptè poſſet alicuius ex iſtis regijs pueris perſonam ſumere, & regnum

repetere, ut qui certũ quaſi haberet, omnino nõ defuturos, qui eum iuuarent, cùm odia ex factionibus orta ut plurimũ æterna ſint, quod ille ex ſeipſo metiebatur: ita ea ſpe ductus, ſuũ Lambertũ Oxonij ubi literas ſtudebat, regalibus moribus inſtituere, bonis erudire artibus, regiam proſapiã edocere miro ſtudio cœpit, ut cùm opus foret, uulgus pueri indolem miratus, fidẽ ſuo cõmento facilius haberet. Haud ita multò pòſt, fama paſſim diſſipauit Edouardũ comitem Varuici in carcere interijſſe. Quod ubi Simondus reſciuit, exiſtimans eſſe tempus obire deſtinatũ facinus, mutat adoleſcentulo nomẽ, uocatq; eum Edouardum, quòd illud nomen filio ducis Clarentiæ fuiſſet, qui & id ætatis puer erat, ut alter alteri annis nõ præſtaret, ac protinus cum eo in Hyberniam traijcit, ibiq; ſecretò conuenit nõnullos Hybernorũ principes, quos parum fidos eſſe Henrico ex fama cognorat, dataq; ab illis fide, narrat ſe ſeruaſſe filium ducis Clarentiæ à morte, ac duxiſſe in eam terram, quam audierat ſemper unicè amaſſe nomen & genus Edouardi regis. Res facilè ab illis credita inde alijs aperitur, ſicq; pro uera habetur ſine controuerſia, ut Thomas Gerardinus inſulæ cancellarius ſpecie ueri deceptus in primis, puerũ ut regia ſtirpe procreatum acceperit hoſpitio, ſummaq; ope iuuare cœperit: primò enim conuocatis ſuis clientibus, indicat de aduentu adoleſcentis, & quemadmodũ ei reliquo ex uirili regia prole, regnum Angliæ debeatur, & propterea eos hortatur, ut cùm ſuo tum pueri nomine, ſe ſequi uelint, atq; pro ſe quiſq; ipſum in auitũ regnũ reſtituendum curare: deinde cum reliquis principibus rem cõmunicat, qui cognito eius conſilio, in illum multò ſeſe officioſiores ſibi oſtendentes, operam ſuam pollicentur. Per hunc modum fama celeriter ad omnes Hyberniæ ciuitates perfertur, quæ confeſtim in fidem pueri ueniũt, eum regem certatim appellantes, ita ut ſecta iam præpollente effecta, principes ſtatuerint alios alibi belli ſocios adiungendos, qui continuò dimittunt certos nuntios in Angliam ad eos, quos ſciebant Ricardi regis partes ſecutos eſſe, qui orent, rogent, obteſtentur, ut in fide maneant, atq; uelint regium adoleſcentem opibus iuuare: alios itidem nuntios mittunt in Flandriam ad Margaritam ſororem Edouardi, quæ nupta fuerat cum Carolo duce Burgundiæ, rogatum etiam auxilium. Carolus enim nullis ex Margarita ſuſceptis liberis, unicam ex priore uxore reliquit filiam nomine Mariam, quam in matrimonium duxit Maximilianus Frederici Imperatoris filius, ex qua duos genuit filios, Philippum & Margaritam. Hoſce Mariæ quæ haud diu pòſt ſuperſtes fuit, & Maximiliani liberos Margarita Caroli altera uxor materno complexa amore, mira charitate nutriebat, accipiebat, fouebat, ſtudioſeq; rebus domeſticis operam tribuebat, quæ eiuſmodi officijs magnam apud Flandros ſibi autoritatem compararat. Iſta igitur Margarita etſi non ignorabat domum ſuam Eboracenſem à Ricardo fratre duntaxat funditus euerſam eſſe, tamen non ſaturata odijs, quibus omnis ferè Henrici ſexti progenies extincta eſſet, nec memor affinitatis, qua ad ultimum, uti ſuprà oſtendimus, reliquus alterius familiæ ſanguis alteri in perpetuum admiſtus foret, in Henricũ regem peſſimè animata, iraq; ſimul accenſa non ceſſabat omnia tentare, quamobrem hominem ut alterius factionis caput opprimeret, perinde quaſi eius ſanguine ſuæ domus interitum lui uellet: adeò magna uis eſt ciuilium ſimultatũ, ut interdum ſapientiſſimos quoſq; ab honeſto auertat, præcipitetq;. Igitur mulier certior facta de noua ſubitò

orta

orta in Henricũ factione, q̃uis rem, prout erat, ſimulatam nõ item parui momenti arbitraretur, non modò promiſit nuntijs ſe opem laturam, ſed operam quoq; daturam, quò maiora auxilia ipſis conſpirationis ſocijs adiungerentur.

Quibus rebus in Angliam Henrico nuntiatis, haud ſecus atq; par erat, ualde cõmotus eſt, quòd fraude unius longè ſordidiſſimi improbiſſimiq; hominis tantum in ſe bellum compararetur: uerùm ut uir ſciens, homoq; prudens iudicabat genus belli crudeliſſimi fore, ſi in campum deſcenderetur, in quo ſæpe area multorũ ſcelerum eſſe ſoleret, ac idcirco primùm omnium tentandum ſibi conſtituit, ſi ſine armis, quorum exitus ſemper incerti, poſſet ſuos ad ſanitatem antè reducere, quàm malum nondum latè diſſeminatum per terram Angliam manaret. Itaq; cõuocato principum concilio, ad Cartuſianorum cœnobium, quod parum abeſt à regia uilla, quam ipſe poſtea appellauit Richemondiam, quonam pacto mota temporis procella deuitari poſſit, diligenter conſilium exquirit. Cunctis primo conſeſſu uidetur utile factu, ut priuſquam cætera agitentur, illis omnibus uenia cõmiſſorum præteritorum proponatur, qui in officio deinceps permanſerint, ut ne ſi id differatur, interim Thomas Brogtonus eques, qui Franciſcũ Louellum apud ſe diu ſeruarat, præſensq; aderat, atq; alij eius amici tempore tam difficili ac periculoſo, deſperata uenia, palàm erumpant: nam quanquam ij eius coniurationis conſiliorum affines eſſe putabantur, quia tamen id nullo certo conſtabat indicio, non uidebatur conducere quicquam in præſentia in eos grauius cõſtituere, partim ut ne tumultus augeretur, partim uerò, ut ſi poſthac ab officio diſcederent, id eis ſuo merito fraudi foret. Quare ſtatim edicto tota Anglia diuulgato, cunctis generatim ſontibus etiam capitalium rerum condemnatis parcitur, pœnaq; remittitur. Deinde poſt longam conſultationem, quorundam mentes & ſententiæ eò inclinabant, ut in rem præſentem eſſe ducerent, filium ducis Clarentiæ populo oſtendi, quò illa opinio uana puerum eſſe in Hybernia, decederet de mentibus hominum. Sunt ſimul multa quæ ad ſtatum Reipublicæ pertinebant, decreta. Inter cætera, Eliſabeth quondam Edouardi regis uxor omnibus poſſeſſionibus mulctatur, propterea quòd ſe atque filias Ricardo regi cõmiſiſſet, contrà atq; ab initio factæ cõſpirationis in Ricardum, receperat principibus illis, qui cunctis ſuis fortunis neglectis, quas in Anglia habebant, eius potiſſimum rogatu & cauſa, ad Henricum in Britanniam tranſiſſent, ab eoq; iuſiurandum exegiſſent, quo ille obligarat ſe ad ducendam illius filiam maiorem natu in matrimonium, & id per eam non ſtetiſſet, quin irritum fuerit, ac principes Henricum ſecuti perpetuò exularint. Graue quidem certè delictũ, ſed eius exitus ex eo minus omnino legibus uiſus eſt uindicandus, quòd tantum abfuit, ut alijs uel Henrico nocuerit, ut etiam adiumento fuerit, cùm per id Ricardus rex facinus facinore cumulare auſus religionem neglexerit, neptis connubium petendo, ac ob iſtuc, Deum magis iratũ ſibi fecerit, unde eius ruina erupit. Hinc profectò cognoſcamus licet, improbos non humani iudicis conſilio trahi, ſed Dei nutu, perinde quaſi ſua ſponte ad meritũ exitium properare. Atq; ita regina ſua in ſe leuitate magnam deriuauit inuidiam, qua confecta miſeram deinceps uixit uitã. Tales res noſtræ ſunt, ſemper inconſtantes, quales ipſi ſumus. Atqui unũ Eliſabeth reginæ opus fortuna diminuere nõ potuit: illa enĩ dum Edouardus uir regnabat, Cantabrigiæ loco magnifico ſcholaſticorũ collegiũ

inſtituendū curauit, deditq; fundos, ad eorum uictum. Vocatur Reginæ collegium, eo ipſo certè dignum nomine, quod omni tempore doctiſsimis hominibus ibidem aſſiduo ſtudio eruditis affluit. Sed ad rem reuertamur.

Rex dimiſſo concilio, Londinum uenit, ac inſequenti die dominico, educi per mediam urbem, ex turri, iuſſit Edouardum filiū ducis Clarentiæ, ad templum diui Pauli. Hîc adoleſcens, ut edoctus erat, ſeſe omnibus oſtendens, interfuit in ſupplicatione, in cæteriſq; ſacris, ac ſimul collocutus eſt cum multis principibus, & præſertim cum ijs, qui coniurationis participes habebantur, quò illi facilius intelligerent Hybernos ex re uana, nouos dementer facere motus. Sed animis male ſanis nihil hæc profuit medicina: nanq; Ioannes comes Lincolnienſis, Ioannis Polæ ducis Suthfolchiæ & Eliſabeth Edouardi regis ſororis filius, hanc nouandarū rerum facultatem haudquaquam omittendam ratus, ſtatuit Hybernorum conatus, ut ne male caderent, modis omnibus corroborandos. Sanè uir ingenij acrimoniæ pleni, & conſilij non modici, ueneno ciuilium inimicitiarū iampridem infectus, non poterat in animū ſuum inducere, ut patienter uideret Henricum aduerſæ factionis hominem regnare, qui propterea inito cum Thoma Brogtono, ac pleriſq; alijs amicis conſilio, decreuit ad Margaritam materteram traijcere, & eius opibus nixus, ad nouæ ſeditionis autores adhæreſcere. Itaq; ſtatim poſt dimiſſum à rege principum conuentum, comes clàm in Flandriam ad Margaritam uenit, quò aliquot antè diebus, Franciſcus Louellus ſe receperat. Hîc pro ſuo quiſq; ſenſu ac deſiderio, in rerum gerendarū rationem locutus eſt, quarum poſt longam diſputationem, ſumma fuit, ut comes cum Franciſco properè Hyberniam peteret, Lambertū fictitium nepotem regio honore honeſtandum curaret, Hybernorum auxilia cum nouo rege, in Angliam adduceret, amicis undiq; ad arma uocatis, bellum Henrico faceret, & ſi res feliciter caderet, tum Lamberto in ordinem redacto, Edouardum comitem Varuicenſem uerum nepotem carcere primū liberaret, ac poſtea ex autoritate principum amicorum, regem conſtitueret. Rex Henricus interim, qui ſperabat ſuos principes poſt uiſum Edouardum filium ducis Clarentiæ quieturos, nec eſſe quempiam tam improbum putabat, qui de eo quicquam fingeret, nec tam furioſum, qui crederet, ſolùm ſtudebat Hybernorum temeritatē cōpeſcere, cùm repentè de fuga comitis Lincolnienſis cognouit, qui ob eam rem ualde cōmotus, inimicorū iniurias quas nullo conſilio uitare ſe poſſe animaduertebat, iam tum apertè perſequendas, uindicandaſq; armis ſtatuit: itaq; certos belli duces quoquouerſum miſſos exercitū parare, atq; in unum locū cogere iuſſit, ut omni multitudine in eam partē impreſſionē facerent, quà aduerſarios uenire conſtiterit: ipſe interim timens ne nō plures in Flandriam ad comitem transfugerent, omnē oram quæ ad orientē ſolem ſpectat, obire paſſim præſidijs, cuſtodijs, uigilijſq; munire cœpit, & iam ad cœnobium diui Edmūdi peruenerat, cùm intellexit Thomā marchionē ſui purgandi cauſa, ad ſe approperare, quem miſſo obuiam Ioanne comite Oxonienſi, de itinere in turrim Londinenſem duci iuſſit, ut ſi eſſet amicus, ſicuti reuera erat, illud tantillū indignitatis eius ſalutis cauſa ſubire, haud ægrè ferret, ſin inimicus, ne noceret: quo facto, Nordouicū petit, & ibi Chriſti die natali acto, Vualſingamiam progreditur, ingreſſuſq; diuæ uirginis templum, quod in eo pago ob ſummam miraculorū religionem, ſanctiſſimum eſt, orat, precatur, atq;

uota

uota facit, ut ope diuina, & uirginis Mariæ ductu, ſibi liceat inimicorũ inſidias cauere, & ſe & patriam ab inſtanti periculo defendere, eiuſq; uitioſas partes ſanare. Ita precatus Cantabrigiam & inde Londinum celeriter reuertitur.

Interea Ioãnes comes Lincolnienſis & Franciſcus Louellus, accepto à Margarita exercitu duorum circiter millium Germanorũ, quibus præerat Martinus Suardus homo Germanus, ſummo genere natus, ac rei bellicæ ſciẽtia præſtans, in Hyberniam traijciunt, atque Dublini Lambertum puerum perinde quaſi regia ſtirpe ortum, more maiorũ, regem creandum curant. Poſt hæc Hybernorum egentium ac ferè inermium coacta ingenti multitudine, quorum dux erat Thomas Gerardinus, cum nouo rege, in Angliam nauigant, ac dedita opera, haud à Lancaſtro procul in terram deſcendunt, freti opibus Thomæ Brogtoni, qui princeps erat coniurationis ſocius. Rex autẽ Henricus qui ſuæ cauſæ non indormiebat, quod acciderat ſuſpicatus, paulò ante aduentum hoſtium dimiſerat per oram occidentalem aliquot equitum turmas, cùm ad obſeruandum aduerſariorum acceſſum, tum ad aliquos de Hybernia profectos excipiendos, ex quibus hoſtium cõſilia cognoſceret, & ipſe copijs coactis, quibus Gaſparem Bedfordiæ ducem, & Ioannem Oxonienſem comitem præfecerat, Conuentriam petebat, quò uix peruenerat, cùm equites officio functi renuntiarũt comitem cum ſuo collectitio exercitu, ac nouo rege, in oram Lancaſtrenſem eſſe appulſum, quod ubi intellexit, de obuiam itione, cum ſuo domeſtico ſenatu agit, cùm res nõ inanis uideretur poſtulare conſiliũ pariter ac celeritatem. Cunctis una mente probatur, ut ipſe aduerſarios uenientes excipiat, quoquo gentiũ ierint, ſeq; receperint, ne illis ſpatiũ detur maioris faciendi exercitus. Ita capto conſilio, rex Nothyngamiam petit, ad proximamq; ſyluam, quæ Bonrys uocitat̃, caſtra ponit, quò non multò pòſt cum magno armatorũ numero conuenit Georgius Talbotus comes Salopienſis, Georgius regulus Strangius, ac Ioãnes Chenius, egregij belli gloria duces, cum pluribus alijs rei militaris peritiſſimis: nam Henricus ex uicinis comitatibus nobiliſſimũ & fortiſſimũ quẽq; partim ad ſe euocarat, partim iuſſerat, ut qui arma ferre poſſent, quamparatiſſimi forent, ſubſidio uenire, ſi opus eſſet. Itaq; uno propè tempore habito militũ delectu, magnæ copiæ coactæ ſunt, quarũ centuriones & duces erant, Rodulphus Longfordius, Ioannes Montigomerius, Henricus Vernonus, ex Pek, Rodulphus Shurleius, Gotthofredus Folgehan, Thomas Grysleius, Edouardus Suttonus, Humfredus Stanleius, alter Humfredus Stanleius, Gulielmus Hugtonus, Gulielmus Meryngus, Edouardus Stanopus, Geruaſius Clyſtonus, Brianus Stapultonus, Henricus Vuyllugby, Gulielmus Perpoynt, Ioannes Babyngtonus, Gulielmus Bedyllus, Robertus Brundellus, Ioannes Markham, Gulielmus Merbury, Edouardus Aborogh, Gulielmus Tyruuitus, Ioãnes Huſeius, Robertus Shefildus, Gulielmus Neuportus, Rogerius Ormeſtonus, Thomas Tempeſta, Gulielmus Knyuettus, Henricus Vuyllugby, Edouardus Haſtyngius regulus, Ioannes Dygby, Simon Dygby Haryngtonus, Ricardus Sacheuerellus, Ioannes Vyllers, Edouardus Fyldyngus, Thomas Pulteneius, Nicolaus Vaux, Thomas Grynus, Nicolaus Gryfinus, Edmũdus Lucy, Edouardus Belknapus, Robertus Throgmartonus, Georgius Graius, è Ruthyn, Guido Volſtonus, Thomas Fynderius, Dauid Philippus, Thomas Chenius, Robertus Cottonus, Ioãnes Sãcti

Ioannis, Ioannes Mordantus, Thomas Terellus, Ioannes Raynsfordius, Robertus Payntonus, Robertus Daniel, Henricus Marneius, Edmundus Armidellus. Accurrebant uſq; ab ultimis finibus ſimul alij principes uiri, & centuriones, & in his erat Georgius Oglius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Gulielmus Bulmerius, Ioannes Langfordius, Gulielmus Norres, Ioannes Neuyllus è Thortinbrigio, & Ioannes Gulielmus. Ita regi in horas ſingulas mirum in modum exercitus augebatur.

Comes Lincolnienſis interea Eboracenſem agrũ ingreſſus cum ſocijs, lentò incedebat gradu, ac ſine ullo maleficio incolarũ, quippe qui ſperabat aliquẽ populi cõcurſum ad ſe fieri, ſed ubi uidit paucos ſe ſequi, & nihil eſſe, quod de referendo pede cogitaret, cùm hoſtes in armis eſſent, ſtatuit nihilominus tentare fortunam belli, ſciens Martem eſſe cõmunem, memorq; Henricũ biennio antè, parua armatorũ manu uiciſſe Ricardum regem, qui magnas ſecũ habuerat copias: quare ſuis confiſus uiribus, ex agro Eboracenſi Neuuarcum uerſus iter facere cœpit, ut ibi auctis copijs, in regem, quem uenire obuiam, & uix bidui abeſſe intellexerat, recta uia contenderet. Cæterũ priuſquam ille eò perueniret, Henricus cui nulla hora operis comitis erat ignota, ad uesperã illius diei, qui ante prælij diem illuxerat, celerius opinione eorum obuiam uenientibus factus, Neuuarcũ acceſſit, parumq; illic moratus, tria millia paſſuum progreſſus eſt, ibiq; poſitis caſtris pernoctauit. Comes uerò cognito regis aduentu nihil territus, ire pergit, eodemq; die peruenit ad uiculum proximũ aduerſariorum caſtris, quem uocant Stoke, eoq; loci caſtra facit. Poſtero die rex ex omnibus copijs triplici inſtructa acie, Stoke proficiſcitur, ac prope caſtra comitis conſiſtit, atq; facit æquo in loco pugnandi poteſtatem. Poteſtate facta, comes copias educit, ſignoq; ſuis dato, in certamen deſcendit: pugnatur utrinq; fortiſſimè ac acerrimè, neq; Germani homines aſperi & exercitati in armis, qui in prima acie erant, Anglis in dimicando cedebant, ſicuti nec etiã Martino Suardo eorum duci animi & corporis uiribus omnino multi præſtabant. Contrà Hyberni etſi prælium magnis animis edebant, attamen cùm patrio more, nullis armis corpora tecta haberent, ante omnes paſſim cadebant, eorumq; cædes alijs multò maximè formidini erat. Dimicatum eſt plus tris horas æquo prælio, cùm ad ultimum prima regia acies longè confertiſſima firmiſſimaq;, quæ ſola pugnam iniuerat, continuabatq;, tanta ui in hoſtes impetum fecit, ut primùm alios alibi reſiſtentes aduerſariorũ duces interfecerit, deinde cæteros omnes in fugam uerterit, qui in ipſa fuga aut capti, aut cæſi ſunt. Verùm confecto prælio, tunc magis apparuit, quanta audacia fuiſſet in exercitu hoſtiũ, ſiquidem illorũ duces Ioannes comes Lincolnienſis, Franciſcus Louellus, Thomas Brogtonus, Martinus Suardus, ac Thomas Gerardinus Hybernorũ ductor, in eo ipſo loco omnes interfecti ſunt, quem uiui pugnando cepiſſent. Cæſa ad quatuor millia hominum, & in ijs duces quinq;, quos memoraui. Rex dimidio minus ex ſuis, qui primam fecere impreſsionem, amiſit. Lambertus uerò puer rex cõmentitius cum Ricardo ſuo præceptore capitur, ſed uitæ utriuſque parcitur, quòd ille innocens nihil per ætatem peccaſſet, utpote cui nihil pro ſuo iure facere licuerat, & iſte ſacerdos eſſet: qui tamen ut intelligeret lapidem ſolere ſuper eius caput cadere, qui illum in altum emiſerit, ut aiunt, æternis tenebris uinculiſq; demandatus eſt. Viuit adhuc Lambertus, ex rege, acci

pitrum

pitrum domitor factus, poſtquam aliquantiſper in coquina regia ueru uerterat, aliaq́ uiliora munera obiuerat. Atq́ ita primus Margaritæ conatus male cecidit, quæ continuò ut illud ex rumore in Flandriam perlato cognouit, cœpit miſerandum in modum afflictari, lugere, mœrere, ac iam tum excogitare ſimul, quo pacto aliud quodpiam grauius negotium Henrico regi faceſſeret, quemadmodum infrà appoſitè demonſtrabimus.

Henricus poſtquam ſic res magni momenti nō magno item motu, ſummū periculum breui tumultu, bellum inteſtinum optato euentu ſedatum eſt, duplici eodem puncto temporis liberatur metu, præſenti & futuro. Porrò cùm ille animaduertiſſet aduerſarios quibus ipſe numero armatorū ac uiribus longè præſtabat, tanta animorū conſtantia in ſe arma ferre, atq́ ad extremū haud ſegniter in certamen deſcendiſſe, ſuſpicatus eſt illos plures habere ſui conſilij ſocios, qui tempore & loco opportuno eis auxilio uenirent: quare cùm uidiſſet in prælio hoſtium aciem manifeſtè inclinatā, edixit, ne quis Ioannem Lincolnienſem comitem interficeret, ut ab eo totius cōiurationis fons aperiretur: ſed ferunt milites noluiſſe eum ſeruare, ueritos, id quod fortè fuiſſet, ne unius uita ſeruata, multorū uitas perderet. Incidit hoc domeſticū bellum in annum ſalutis humanæ MCCCCLXXXIX, & III, cùm regnare cœpit Henricus, qui etiam nobilis fuit morte Thomæ Burſcherij Cantuarienſis archiepiſcopi, uiri ſanè & doctrina & moribus clariſſimi, in cuius locum ſubſtituit Ioannes Mortonus Elyenſis epiſcopus, par nempe uirtute antiſtes, quem Alexander ſextus Romanus pontifex Cardinalem, & Henricus Angliæ cancellarium fecit, qui fuit ordine Cant. archiepiſ. LXIIII. Secundum hæc, rex occiſorum ſpolijs collectis, ac corporibus ſepulturæ datis, Lincolniam proficiſcitur, ubi dum moratur, primū Deo trium dierum ſupplicationibus, gratias agendas curat, ac ſtatim ſignum militare quo uicerat, ad Valſyngamiū templum mittit, ut ibidem uelut uictoriæ quam diuæ uirgini auxiliatrici acceptam referebat, trophæum monumentumq́ ſtatuatur, deinde de quibuſdam captiuis ſupplicium ſumit, & paucis pòſt diebus Eboracum petit, prouinciam quaquauerſum luſtrando, ubi aduerſarij exercitum in eum conflarant, quam ſeuerè purgare nititur, multis in uincula datis, ad quos aliquid criminis pertinere cōperiſſet. Hæc faciendo, Nouumcaſtrū peruenit, & iam magnam æſtatis partem in ea regione manſerat, cùm poſtremò indidem miſit in Scotiam Ricardum Fox, qui paulò antè Exonienſis epiſcopus creatus erat, & Ricardum Eggecombium equitem, legatos ad Iacobum regem. Summa legationis erat, ut fœdus induciáſue cum Scoto facerēt: magni enim æſtimabat Henricus, ſi cum finitimis regibus amicitiā ac pacem haberet, & præſertim cū Iacobo rege, quò ſuos Anglos eius rei ſcientes, & ob id ſe ad uicinitates receptū habituros deſperantes, facilius in fide contineret. Legati perbenignè accepti, auditiq́ ſunt à Iacobo rege, quippe qui eis à primo ſuum ſummū in Henricū regem ſtudium, ſummā uoluntatē, egregiā fidem, at non item ſuorū eſſe oſtendit, ingenuè faſſus ſuos Scotos natura & uoluntate diuerſos, non facilè poſſe promiſcuè cum Anglis conſentire, quare ne eorū animos offenderet, legatos rogauit, ut ſeptem annorū inducijs contenti eſſent, quibus pollicebatur ſe cum Henrico pacem continuam ſecretò habiturum, ac inducias in totidem annos ſæpe deinde renouaturū. Hoc agebat Iacobus, quòd ſciret ſuū nomen bonæ populi parti ita odio eſſe, ut ille nullū eius

factum magnopere cõprobaret. Legati perſpecta Iacobi erga Henricũ beneuolentia, inducias quas obtulit, ultrò firmarũt, domumq́ reuerſi, legationẽ regi ordine renuntiarũt, qui Scotũ in ſe optimè animatũ pro tempore, ex ſuo maximè uſu eſſe iudicans, mira affectus eſt lætitia. Sed hæc aliquãto pòſt acciderũt.

Henrico à Nouocaſtro interim Londinũ diſcedenti ad Leceſtriam, occurrunt legati à Carolo rege Francorũ miſſi, qui ſignificarent ipſum recuperaſſe nõnulla loca, quæ à Maximiliano rege prius tenerẽtur, ac bellum habere cum Franciſco Britanniæ duce, quòd ille aliquot Francos principes rebelles hoſpitio accepiſſet, eorumq́ caput eſſe Ludouicũ Aurelianenſiũ ducem, & propterea orare pro cõmuni coniunctione, & hoſpitio, ut uel iuuare uellet, uel ſe medium eſſe, nihilq́ de alterutra parte iudicare. Rex quamuis Carolum, quo paulò ante adiutore, regno potitus erat, diligeret, attamen nõ ignarus qua ratione illud bellum in Britannos ſuſcepiſſet, minimè grato animo eum nuntiũ audiuit. Siquidem Franci nullam cum duce, niſi imperij fines propagandi cauſam belli habebant, quòd ille ſenex ac lethargicus ſine liberis maribus eſſet, quamobrem in ſpem occupandæ Britanniæ facilè ueniebant, primiq́ nõ inuiti, ut ſimulabant, bellum facere incipiebant. Hoc Henricus animo cernens nequaq́ ex re ſua fore, ut Britannia amica populi Anglici, & quæ ei ſæpe uſui fuerat, à Gallo occuparetur, ſtatuit ſibi ſuccurrendum duci, ubi uideret res eius in periculo uerſari: quod etiam ut faceret, accendebat charitate illa paterna, qua eum dux iam inde ab initio, cùm in Britanniam ueniſſet, complexus ſemper fuerat. Cõtrà recens memoria accepti beneficij à Carolo faciebat, ut ingrati animi crimen horreret, ſuaderetq́, ne quid in illum tentaret, quod inhumanitatis uitio dari poſſet. Res ita per ſe difficilis erat, quia rex in capiendo conſilio, nihil prætermittebat, & tamen nõ explicabat quicq́, quod ſatis placeret. Sed poſtremò ad belli caſum rationes ſuas accõmodandas cenſuit, ut ſi uſu ueniret, quò Britannus, cuius ſumma in ipſum merita conſtarent, in periculum adduceretur, tum illi palàm opem ferret, ui & armis ab iniuria eundem defenſurus. Atqui interim ut ne alterius partis odium ſubiret, legatis reſpondit, ſe operam daturum, ut pacificatio aliqua inter regem & ducem amicos cõmunes conſequeretur: itaq́ dimiſſis à ſe Caroli legatis, confeſtim Chriſtophorũ Vrſuychum ad Carolum legat, cui dat in mandatis, ut primò congratuletur Carolo ſuis uerbis, adeptam uictoriam aduerſus Maximilianum, deinde eum certiorem faciat, de aduerſarijs ab ſe deletis, ac poſtremò offerat ipſum fore pacis conciliatorem, inter eum, & ducem, & ſi id Carolo cordi ſit, tum quamprimùm ad ducem proficiſcatur, cõcordiamq́ conglutinandam ſedulò ſuo nomine curet. At ubi Henricus Londinum uictoriam reportauit, ciues propter eam ualde læti ſunt, quòd pericula quæ antea ſuis rebus imminere ſuſpicabantur, iam deuictis quietis uiolatoribus, penitus ſublata eſſe uiderent. Ipſe quoq́ rex odij inimicorum faces paulò antè ardentes extinctas putans, non poterat non gaudere, qui idcirco multò ſe in cunctos humaniſſimũ, æquè ac in eos longè liberaliſſimum præſtabat, qui bona, qui fortunas, qui ſeipſos in cõmunionem periculorum contuliſſent, atque non multò pòſt Thomam marchionem cuſtodia liberatum, in priſtinam gratiam & familiaritatem recepit, quòd eius uirtus & fides ſatis probata foret.

Interea Chriſtophorus cum mandatis in Galliam profectus, accipitur co-

miter

miter à Carolo, cui poſteaquam mandata Henrici expoſita ſunt, placuit, ſicuti oſtendebat, ut Henricus diſceptator pacis eſſet. Quo uiſo, Chriſtophorus ſine mora, in Britanniam tranſiuit, ac pro parte regis ſui, ducem conuenit, expoſuitq; mandata diligenter. Et quia duci Franciſco ex longo morbo mens integra non erat, adhibitus eſt Ludouicus Aurelianenſis dux, qui unà cum eo & alijs eius conſiliarijs, legatum audiret. Is ubi cognouit ab Henrici legato de pace agi, quam ſibi cõmodo fore non putabat, reſpondit protinus, conuenire potius Henrico, pro ueteri hoſpitio, quod ei cum Britannis olim fuerat, auxiliũ ferre Franciſco duci neceſſario ſuo, hoſtium ferro, manu, copijs, oppugnato, quàm uanam tentare cõcordiæ compoſitionẽ: &, ſi nulla eſſet apud ipſum memoria beneficiorũ acceptorũ, debere tamen conſiderare, Britanniã eſſe inſtar munitiſſimi ualli Anglis, aduerſum Gallos, ac illud ſi à Gallis expugnaretur, hoſtes multò proxime regnũ ſuum fore. Hæc Aurelianenſis homo Francus ſuĩpſius cõmodi cauſa, quòd hoſtis patriæ eſſet, in præſentia dicere coactus eſt, qui ſciebat illud idem, atq; Henricum non fugiebat, haudquaq; in rem Anglorum eſſe, ut Britannia à Francis poſſideretur. Cæterũ Chriſtophorus accepto reſpõſo, ad Carolum primò iter flectit, ac apud eum paucos dies moratus, quæ cum Franciſco de pace egiſſet, illi renuntiat, deinde in Angliam reuertitur. Dum hæc gerebãtur, Carolus dura obſidione premebat Nanetes, & quò magis ad eam rem incumbebat, hoc ſtudioſius apud Anglum, literis, nuntijs, cohortationibus in pacis negotiũ inſiſtebat, quærendo morã ſubdolè rei conficiendæ, ſcilicet ueritus ne per eum uictoriæ penè partæ, ſibi potiri nõ liceret, quippe quẽ propédiem ſuſpicabatur Britannis ſuppetias laturum eſſe. Quocirca Bernardum Dobenenſem honeſtum equitem properè ad Henricũ miſit rogatum, ut controuerſiæ quouis modo finem faceret. Rex huiuſce etiam rei cupidus, qui malebat negotium pace quàm armis terminari, ut ne ipſe cogeretur in ſocietatem belli contra Francos uenire, libenter in iſtam pacificationem quam conſecuturam eſſe confidebat, quaſi de integro ſe interpoſuit, qui ſtatim tris deſignauit oratores, Sanctum monachũ ordinis diui Benedicti Abyndonenſis cœnobij abbatem, Ioannẽ Lilium natione Lucenſem, pontificis Romani quæſtorẽ, iuriſconſultũ, ac bonis moribus ornatũ, & Ricardũ Tonſtallum equitem, uirum ætate & prudentia grauem, qui reconciliandæ amicitiæ cauſa, primò ad Carolum, deinde ad Franciſcũ ducem irent, quibus mandata ad rem cõficiendam dedit opportuna. Sed per eos ipſos dies, Ioanne Lilio ex pedibus laborante, Chriſtophorus Vrſuychus in eius locum ſurrogatur, atq; ita oratores in Gallias proficiſcuntur, qui ubi cum Carolo de forma fœderis faciendi agitarunt, Ricardus cum Chriſtophoro ad ducem diſceſſit. Hîc de ſumma rei agitur, & id quidẽ fruſtra, quia Britannus conſtanter omnes à legatis propoſitas conditiones repudiauit, ut qui odorabatur Francum aliud moliri, atq; Anglus exiſtimabat. Quæ cùm ita eſſent, legati ſpe & actione concordiæ ſublata, omiſſa, ad Carolum redeunt, & quæ geſſiſſent, narrant, eodemq; tempore per literas Henrico cuncta ſignificant.

Inter hæc Edouardus Vdeuylla homo fortis & animoſus, de quo ſuperiore libro memini, ſiue otij fugiens, ſiue amore quem erga ducem habebat, motus, magnopere orat Henricũ regem, ut ſibi eius uoluntate liceat, cum aliqua armatorũ manu ire Britãnis amicis auxilio, & ut ne id ei à Frãco crimini uerti

Cc 2

poſſit, ait ſe clàm & ſine cõmeatu diſceſſurum, quò fugæ haudquaquam ſimulatæ fidem faciat. Rex qui ſperabat pacem ſuorũ legatorũ opera factum iri, tantum abfuit, ut Edouardi ardori indulſerit, ut etiam ſummopere prohibuerit, ne id genus ſtrategematis moliretur, ratus ſuæ dignitatis alienum eſſe offendere Carolum, cui cuperet in primis gratum facere, ob rem modici momenti, quam nihil Britanno profuturam opinaretur. At Edouardus ubi à rege quod optabat, prohibitus eſt, id ſibi pro ſuo iure, eo inſciente, faciundum ſtatuit, qui raptim & ſecretò profectus in Vectem inſulam, cuius ipſe præfectus erat, illic contracta armatorũ manu numero circiter quadringentorũ, in Britannos traiecit, ſeque cum illis aduerſus Francos coniunxit. Eius rei rumor in regiam Caroli perlatus, nõ mediocrem legatis Anglicis timorem incuſſit, quippe qui optimè gnari Francorum ingenia ad ulciſcendas iniurias, eſſe ſubita, formidabant ne ab ſe manus abſtinere non poſſent. Vicit tamen ius gentium, & ueritas ſimul eos ab iniuria defendit: dum enim legati in metu ſunt, & Franci id factum eſſe fraude ab Henrico ſuſpicantur, ecce tibi, nuntius ab ipſo Henrico qui ſe amico purgatum uolebat, uenit ad Carolum, qui de tranſitu Edouardi ad Britannos, ueriſſimo docuit argumento, quòd Vdeuylla abijſſet, cum exigua armatorũ copia, quam neque decuiſſe regem mittere, nec poſſe rem Britannicam multùm iuuare, perſpicuum eſſet. Huic nuntio tametſi Francus nõ magnam fidem habuit, tamen ira in præſens mitigata, rem bellè diſſimulauit. Legati poſt hæc renouatis in duodecim menſes cum Carolo inducijs, domũ rediere. Rex multa de rebus tranſmarinis à legatis liquidius eruditus, intellexit Francum omnia ſuo agere artificio, quòd nil ab eo remotius abeſſet pace, nil eidem pluris foret quàm bellum, & illud omnibus rebus manifeſtè anteuerteret. Quod ubi compertũ habuit, id quod principio decreuerat, maturandum ratus, confeſtim ſuorum principum conuocato concilio, de auxilio Franciſco duci ferendo deliberat, dein pecunia in futuri belli ſumptus decreta. Poſt hæc permulta ſtatuta ſunt, quæ pro tempore, ac rerum occaſione, multò Reipublicæ utiliſſima uiſa fuere. At dimiſſo concilio, rex celeriter delectum militũ haberi iubet, ſed ut ne amicitiam qua cum Carolo coniunctus erat, diſiungere uideatur, mittit continuò legatos in Franciam, qui ei exponant, ipſum nuper feciſſe ſuorum principum conuentum Reipublicæ cauſa, & in eo conuentu cunctis placuiſſe optimatibus, pro uetere hoſpitio, ac mutuis ſtudijs, maturè ſubueniri Britannis uicinis, qui aliàs diu ſub Anglico fuiſſent imperio, quique Angliam cùm externis tum domeſticis hoſtibus laborantem, ſæpe armis atque cæteris opportunis iuuiſſent auxilijs, ac idcirco ipſis principibus cùm tot cauſas in illis tuendis defendendisque haberent, uiſum eſſe nullum in amicos officium ſine maxima culpa, poſſe præterire, & propterea cõmoneſaciãt eum, aut eo bello deſiſtere, uel ſi id abnuat, æqui boniqꝫ facere, ſi oporteat ex uoluntate ſuorũ principum, Britanno ſuppetias ferre, opitulari, auxiliari: uerũtamen ut id fiat amicitia incolumi, eius uerbis polliceanť ſuũ exercitũ iturũ eſſe adiutũ Britannos, nõ perſecutũ Francos, niſi quatenus in terra Britannia morenť. Cum his mandatis legati properè in Gallias profecti, Carolo ordine omnia exponunt, qui eam rem parui omnino facere uiſus eſt, quia ſperabat illud auxiliũ ad tempus nõ adfuturũ. Dum iſta Anglus agit, à Britannis cõmiſſo prælio, ad Fanũ Albani, qui locus illorũ eſt, male pugnatur aduerſus Francos: ibi Ludouicus

dux

dux Aurelianenſiū inter alios capitur, qui poſtea in arce Biturigenſi diu fuit, & ad extremum pœnas capite ſoluiſſet, niſi fuiſſet Ioanna eius uxor, altera Caroli regis ſoror, quæ eam iniuriā uiro condonari à fratre impetrauit. Interfecti ſunt multi copiarum duces, & in ijs Edouardus Vdeuylla, ac Iacobus Galeotus homo Italus Neapoli natus, uir belli gerendi peritiſsimus. Hoc prælio in Angliam nuntiato, Henricus rex uidens maturatò opus eſſe, quamcelerrimè poteſt, Robertū Broke regulum, Ioannem Chenium, item alterum Ioannem Mildelgtonum, Rodulphum ex Heltona, Ricardum Corbettum, Thomam Leygtonum, Ricardum Laconum, & Edmundum Corneuillum, ſtrenuos duces cum octo millibus militum, quos electos paratosq; habebat, Britannis ſubſidio mittit. Ii ſequundo uento uſi, eò celeriter perueniunt, ac poſtquam ex labore ſuos recrearunt, inſtructa acie præter caſtra hoſtium conſiſtūt. Franci cognito Anglorum aduentu, quos aliàs experti ſciebant in prælio præſertim dum recentes ſunt, penè inuictos eſſe, ſeſe primò in caſtra metus cauſa peritè & callidè contrahunt, deinde equites leuis armaturæ dimittunt, qui illos defatigandi ſtudio tumultuoſam pugnam diuerſis in locis faciant. Ita aliquot per dies leuibus prælijs certatur, ſed plus detrimenti à Franco accipitur, quòd ſagittarij Anglici uehementer eos diuexabant, cùm Franciſcus dux moritur. Tum Britanni principes partim pecunia, partim factionibus ſolicitati, in diuerſa abeunt ſtudia, adeò, ut non amplius patriam tueri, ſed perditum ire uiſi ſint. Quod Angli animaduertentes, qui iam anni tempore, ineunte hyeme, excludebantur, neceſſariò poſt menſem quintum, quàm eò ierāt, domum reuerterunt. Reliquit Franciſcus moriens Annam filiam, & alterā ætate iuniorem, quæ non multò poſt eius obitum interijt.

Placuit patribus, quemadmodum ſuprà oſtendimus, ad faciēdos ſumptus in id bellum Britannicum, conferre pecuniam tributo generatim in ſingula capita impoſito, poſtea Eboracenſes pariter atq; Dunelmenſes eam ſoluere recuſarunt, ſiue magnitudine ſummæ grauati, ſiue monitu quorundam, qui nouū aliquod negotium Henrico exhibendum ſecretò curabant. Illi qui cum imperio præfecti erant ad exigendas pecunias, poſtquam nihil ſe proficere animaduerterunt, ad Henricum Northumbriæ comitem eius regionis præfectū rem deferunt, is uerò haud in re ſegnis regi per literas ſignificat populū ardentem dolore, clamare ſexcentis incōmodis ſe his paucis annis nullo ſuo delicto affectum, non poſſe neq; uelle imperatā pecuniam perſoluere. Rex mandat comiti, ut omni modo pecuniam exigat, ac recuſantes ad id faciendum compellat, quò concilij decreta à rudi plebe non reſcindantur. Populus audito regis reſponſo, in comitem tanq; eius iniuriæ caput impetum facit, atq; eum occidit. Quod admiſſum facinus maius multò ſtatim ſequit: nam cuncti deinde ſumptis raptim armis, Ioannem Egromontū equitem hominem factioſum ſibi ducem conſtituunt, ſeq; contra Henricum regem, libertatis tuendæ cauſa, ituros palàm uociferantur. Sed ubi ad diſcrimen uentum eſt, conſedit ac remiſit ſe ſubitò furor, nam alijs aliò, ſicut in re fieri ſolet, à qua conſiliū abeſt, diffugientibus, ea manus diſſoluta eſt, atq; dum pro ſe quiſq; ſuæ ſaluti conſulere laborabat, penè ſinguli pœnas dederunt. Etenim rex audito tumultu, ſtatim Eboracum ſe contulit, cuius aduentu rebelles & ſeditioſi ſubitò territi, paſsim ſe fugæ mandarunt, quos ille ad ſupplicium requiſiuit, puniuitq; captos grauiter.

Ioannes uerò Egromontus illorum ductor in Flandriam ad Margaritam confugit. Rex ex animi ſententia ſedato tumultu, reliqui tributi exigendi negotium dedit Ricardo Tonſtallo equiti ampliſſimo, ac ſtatim Londinum redijt, iam tum rectè edoctus, populum ſuum Anglicum deinceps tam non perdiſſicilimè paſſurum ſe emungi, quàm grauatiſſimè nimiū emungi. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXC, & IIII, cùm regnare cœpit Henricus.

Accepit his temporibus Scotia funeſtam plagam, illatā ex eo, quòd nomen Iacobi regis ſummo eſſet nobilitati odio: nobiles enim cùm male accepti eſſent à ſuo principe, ſicut in extremo libro uigeſimoquarto ſuprà memorauimus, poſtquam diu tolerarant id incōmodum, & ea graui patientia nihil melius agi cum rebus ſuis animaduerterant, ſe ad extremū armis in priſtinam libertatem uindicandos ſtatuerunt: itaque coniuratione facta, regi propalàm mortem intentant: ſed ne uideantur contra patriam facere, filium eius nomine Iacobum adoleſcentē ad uirtutē natum, etſi nolentem, ſibi ducem conſtituūt, uociferantes paſſim ſe malum regem, nō regnum euerſuros, afflicturos, deleturos, quò ita ab ſeſe omne perfidiæ uitium propulſent. Qua re cognita, Iacobus ſubitò ancipiti malo mordetur, torquet, angitur, quòd ſe conſerere manū cum ſuis ciuibus, quorū dux filius eſſet, quo ſecundum ſeipſum, nihil in terris charius haberet, nihil aliud eſſe cenſebat, niſi caput cum cæteris membris pugnare, non reſiſtere uerò periculoſum eſſe, quòd augeretur animus inimicis: ſed ut ad utrunq; malum tentaret remediū, primū ad cohibendum furorē concitati populi, exercitum parauit, deinde legatos ad filium atq; principes de pace miſit, item alios cum literis ad Carolum & Henricū reges rogatum, ut curare uellent delere tam nefarium bellum inter ipſum, ac eius ciues, quorundam perditiſſimorū hominū impulſu ortum: ſimul etiam ad Innocentiū Romanū pōtificem literas eodem exemplo dedit, quibus orabat, ut pro ſua fide, gratia, probitate, quamcelerrimè poſſet, legatum aliquem mitteret ad rebelles principes, qui eos ſuo nomine iuberet impia arma de manibus deponere. Infelix ſenex ſperans diem tempuſq; ſimul, & preces ac amicorum rogatus lenituros iras, ſanitatemq; animis allaturos, hæc omnia remedia adhibere tanto naſcenti morbo prius uoluit, quàm in tam fœdam dimicationē ingrederetur. Verumtamen irritatis nobilium animis, nulla ſalutaris medicina fieri potuit: primùm legatis ab eo ad principes miſſis, atrox datum eſt reſponſum, id eſt, ſi ille ſe imperio abdicaret, poſſe agi de pace: idem deinde oratores à Carolo & Henrico regibus amici uicem alienam pro ſua quaſi iniuria dolentibus, miſſi retulerūt. Legatus uerò ab Innocentio pontifice miſſus, de quo infrà plura dicemus, tardè aduenit. Vbi igitur nihil flectere potuit animos principum, ad extremum utrinq; ad arma concurritur, cōmiſſoq; prælio, poſt multam editam cædem, Iacobus rex interficitur. Tum principes Scoti ſic acceptas iniurias ulti, Iacobum eius filium huiuſce nomine quartum regem faciunt.

Legarat Innocentius Rom. pontifex Hadrianū Caſtellenſem, hominē Hetruſcum natum Corneti, quod ueteres Caſtrumnouum uocarant, qui in Scotiam proficiſceret, ad tollendas ipſius autoritate ex illorū principū animis diſcordias. Is quãuis magnis ſit itineribus profectus, tamen cùm peruenit in Angliam, cognouit ab Henrico rege, ad quem etiā à pontifice mandata habebat, ſe tardius ueniſſe, q̃ res requireret, quare eius monitu, ſibi iam pedem referen

dum

dum,ac ex Anglia non excedendum ratus,uix bidui moram fecerat,cùm nuntius cædis Iacobi regis uenit.Manſit deinde Hadrianus in Anglia aliquot mēſes,in quē à primo Ioannes Mortonus Cantuarienſis archiepiſcopus, omnia humanitatis officia conferre ſtuduit, hominis doctrina ac moribus ductus, quippe qui eum in ſumma etiam apud regem gratia poſuit. Atqui Henricus cùm hominē ſibi à Mortono cōmendatum uideret, nō minimi eſſe uſus, iam tum mirificè diligere cœpit,eiuſq; opera cùm apud Innocentiū,tum apud Alexandrū ſextum pontifices, ita deinde uſus eſt, ut primū Herefordenſem, & eo mox relicto,Bathonienſem & Vuellenſem epiſcopatū ei detulerit.Cæterū Hadrianus breui pòſt tempore Romā reuerſus,per omnes honorū gradus in collegiū Cardinaliū uenit:nam Innocentius eum primò collectorē,id eſt,quæſtorem pontificiū in Anglia, & protonotariū unum ex ſeptem creauit, poſtea Alexander pontifex eundem diu ſecretiorē familiarem habuit,Cardinalemq; fecit.Sed quotuſquiſq; eſt,qui iſta quæ ignauis iuxtà atq; ſolertibus & dari,& auferri poſſunt,miretur? Alia nempe Hadriani laus eſt, & hæc quidem æterna:erant enim in eo plurimæ literæ non uulgares,ſed reconditæ, ac ſummum bonorū uerborū delectus iudicium,qui memoria noſtra primus omniū poſt illud diſertiſsimū Ciceronis ſeculum,ſuis ſcriptis mortales excitauit,ad perfectas literas de doctiſsimorum autorū fontibus hauriendas,docuitq; modum purè,nitidè ac luculenter loquendi,ſic,ut eo doctore, in præſentia ubiq; gentium latinitas ab integro renaſcatur.Nunc redeo rurſus eòdem.

Res Britannicæ interea nondum ſedata diſcordia,rurſus omnia obturbāt: Maximilianus enim id temporis cœlebs, nuptias cum Anna Franciſci ducis filia per procuratorē facit,&ut puella quod promiſit,ſeruare religione teneat̄, nouo res modo peragitur:nocte enim inſequenti,Anna nuda torum coniugalem matronis nonnullis,ac principibus teſtibus ingreditur,&procurator mariti uice,cuius in eo negotio uicarius erat,alterū crus genu tenus, intra ſtragula inijcit, perinde quaſi ita puellæ notitia habita, matrimoniū pro conſummato habeat̄.Sed parum ualuit iſtæc religio,apud eum,qui hanc prædā alteri eripere auebat:Carolus porrò rex Annæ nuptijs inhiabat,&eas cum Maximiliano factas pro nihilo ducebat, qui propterea non ceſſabat interim Britannos bello premere, quò tandem & puella & principatu ſimul potiret̄, cui utrunq; obtinere iam certū erat:cæterū ſuo huic deſiderio ſolū putabat Henricū regē impedimēto fore,ueritus ne nō in ſe nouū mitteret exercitū, quippe qui unà cum Ferdinādo Hiſpaniæ rege,ſummè Annā,ac Britannos ſibi iuuandos ſtatuerat, ut ne inuiti cogerent̄ in Francorū poteſtatē uenire, cuius rei cauſa,ambo fœdere coniuncti erāt, ad eam iniuriā propulſandam:quare primo quoq; tēpore miſit Franciſcū Lucemburgenſem,Carolum Marignanū,ac Robertū Gaguinū miniſtrū ordinis ſanctæ trinitatis, quē uocāt,oratores ad Henricū, qui de pace agerēt.Ii in Angliā profecti,honorificè à rege accipiunt̄,qui rogati ut mandata referant, petunt, ut per eum liceat Carolo iure dominatus quod in terram Britanniam habet,de nuptijs Annæ,ſuo arbitratu decernere. Contrà Henricus illud in primis quærit, ut ne puella quæ Maximiliano iam ritè matrimonio iuncta eſſet, contrà quàm ius, faſq; ſit, cogatur quempiam alium inuita uirum habere.Ita multis diebus inaniter conſumptis,ad ultimum tamen de conditionibus fœderis actio nō inanis futura uidebatur, cùm illius

ſanciendi cauſa, cõmodiſsimũ uiſum eſt, ut Henricus legatos ad Carolum mitteret, qui eius ſimiliter nomine ac autoritate id negotij maturè conficerẽt. Itaque rex quamprimũ Frãcos oratores magnis donatos muneribus ab ſe dimittit, ſuosq́;, hoc eſt, Thomam Goldeſtonũ Cantuarienſis cœnobij præfectum, & Thomam Ormondiæ regulũ, uiros prudentes atq; integerrimos, illos ſequi iubet cum mandatis ad Franeum, quibus omnem ſui conſilij rationem rectè declarabat. Inter hæc Alexander ſextus Romanus pontifex, qui Innocentio paulò antè mortuo ſucceſſerat, ex uſu ſuo legarat ad Carolum in Franciam Leonellum epiſcopũ Concordienſem, uirum ſumma induſtria, operaq́; probata, cui inter cætera mandata, dederat etiam negotium reconciliandæ concordiæ, inter reges. Is in Galliam profectus, poſtquam mandata pontificis expoſuerat, ac ea ferè omnia quæ poſtulaſſet, à rege facilè impetrarat, aliam deinde rem quæ in motu erat, aggreſſus, Carolum principesq́; Francos eſt multis uerbis hortatus, ad pacem inter ſe & Henricum conciliandam, à qua ubi ſenſit Francorum animos non abhorrere, idem apud Anglum officium facturus in Angliã quamprimũ proficiſcit̃, cui uenienti oratores Anglici cum Francis, ad Caletũ obuiã fuere. Ibi de cõmuni negotio poſtq̃ inter ſe aliqua cõmodũ contulerũt, ille in Angliã, iſti ad Carolũ ſunt profecti. Henricus amicè accepit Leonellũ uenientẽ, audiuitq́; benignè ſe luculenta oratione ad conſeruandã retinendamq́; amicitiã Francorũ hortantem, eiq́; ſuum deſiderium planũ fecit, quod erat, ut iam in honeſto otio per iſtas exitioſas inimicitias acquieſcere ſibi liceret. Leonellus cognita regis ſentẽtia, quaſi de pace nihil eſſet, quod amplius dubitaret, properè in Gallias reuertit̃, cupidus, ut Concordienſem decebat epiſcopũ, omnibus ſuperioris tẽporis iniurijs funditus euulſis, reducendæ confirmandæq́; concordiæ. Anglici oratores interim cum Carolo cõgreſsi, de integro cum eius conſiliarijs de pacis negotio agitare cœperũt, quod utrinq; artificio ſummo gerebatur. Angli enim legati, ut pauca tandem quæ cupiebant, aſſequerentur, permulta poſtulabant, Franci autem, ut nihil in fine concederent, omnia repudiabant, ſtomachabantur, pernegabant, qui interim largitionibus confiſi, quas more patrio, in omni re peragenda, effuſe faciunt, ac præ illis, minus interdũ ſpei in armis ponunt, nõ deſiſtebant principes Britanniæ ſingulos ſolicitare, appellare, hortari, item Annam puellã uerborum omniũ illecebris irretire, quò uellẽt ſe in fidem Caroli permittere, ſed ſpeciatim puellam per illas etiam honeſtas matronas, quibus in diſciplinã tradita erat, aggrediendam curabant, ut tam ſplendidis nuptijs, non recuſaret ſe Carolo regi potentiſsimo iungi: & ne uirgo legũ pertimeſcens religionis metu cõmoueretur, ac ab auditione de ea re auerteret̃, eius auribus inſtillabant, facta cum Maximiliano ſponſalia nullius eſſe momenti, quòd iniuſſu Caroli regis, ad quẽ dominatus Britanniæ proprietas pertineret, facta forent, eſſetq́; matrimoniũ nõ conſummatũ. Hæc nimirum cauſa erat, cur nulla concordiæ actio firma eſſe poſſet. Præterea Franci quoniam Carolus iam diu apud ſe ſeruarat Margaritam filiam Maximiliani ſibi pactam, itidem affirmabant eã ſponſalia non teneri, quòd puella id ætatis eſſet, qua nondum poſſet neq; dari neque duci in matrimonium, ac ob id integrum eſſe Carolo eam repudiare: his artibus puellam neſciam mali in eam adduxere ſententiam, ut ad extremum nõnullis Britannorũ principibus, pretio deductis ab officio, adiutoribus,

bus,credens ſe iure poſſe facere,quod Franci petebant, non negauerit uenire in fidem Caroli,atq; illi nubere,ut hoc demum pacto ſe atq; patriam bello liberaret,quo duriter premebatur.Quod ſanè remediū principes illi Britanni, qui cum Franco ſentiebāt,ideo rebus quoq; publicis magis conſentaneū iudicabant,quòd iam pro certo haberent,ſe fruſtra expectare ſubſidium à Maximiliano. Tum Carolus hoc pacto negotio ex ſententia cum Anna principe clàm confecto,Anglicos oratores re infecta domum redire facilè permittit,ac quantum poteſt,nuptias maturat.

Henricus interea uſq; eò patientia uſus, dum res in quo caſu eſſet, luculentius appareret,antequam legati redirent, animaduertens Francos aſtu omnia agere,nō amplius legationibus pacificatorijs,ſed armis controuerſias omnes finiendas ſtatuit,& id quidem nō ſine moleſtia,quòd meminerat illa ſuperiora in ſe Caroli officia, quæ eius animo infixa perpetuò manſiſſent, niſi fuiſſet tam iuſta de cauſa ad bellū uocatus,ſed cùm culpa uacaret,nō dubitauit captū neceſſariò conſilium ſequi: igitur conuocato principū concilio, primū exponit cauſas belli ſumendi contra Francos, deinde eos poſcit pro bello pecuniā. Cauſas belli cuncti generatim probāt,ſuāq; operā pro ſe quiſq; offert.Rex collaudata ſuorū uirtute,ut populus tributo nō grauaretur, cui gratificandū exiſtimabat,uoluit molliter ac leniter pecuniā à locupletioribus per beneuolentiā exigere.fuit id exactionis genus ab Edouardo rege excogitatū, uti in eius uita ſcripſimus.Itaq; egit cū amicis,ut ſponte in ſumptus belli pecuniā corrogarēt,quòd ipſe ex ea re beneuolentiā ſingulorū menſurus eſſet,ut qui ſcilicet plus daret,plus diligere ſe cenſeret.Hinc uidere licet perinde in Republica ualere,quòd ſemel actum ſit ad principis utilitatē,ac in iudicijs rem ſemel conſtitutam,ad præiudiciū iudicaturis præbendū. Rex ita bene magnam pecuniæ ſummam cōmodè confecit. In eo item conuentu nonnulla decreta ſunt, quæ ad præſentem regni ſtatum maximè conducerent.

Dum hæc in Anglia fiebant, Maximilianus domabat Flandros, à quibus paucis antè diebus per tumultū captus, in cuſtodiam traditus fuerat, cui rex Henricus auxilio miſerat Aegidium Dabeneium Caleti præfectum, cum tribus armatorum millibus:ſed hæc aliquantò prius acciderant.Ad ultimum ultus Flandros Maximilianus,inCarolum ſibi manu uindicandū ſtatuit,quòd ille ad ſe Margaritam filiam repudiatam per eos ipſos dies remiſiſſet, quodq; prout ſuſpicabatur,Annam Britannorū principem præripere conaturus eſſet:ſed quia tantam belli molem per ſe diu ferre nō poterat,Henricū regem ſibi ſocium quærendū putauit: quo capto conſilio, mittit Iacobum Contibaldum uirum grauem in Angliam,qui regem ad eam ſocietatē hortetur, eiuſq; uerbis recipiat ipſum ſeruiturū bello amplius duobus annis, cum decem minimū armatorū millibus,&cùm ipſe prior paratus fuerit in bellum exire,tum admoniturū Henricum,ante ſextum menſem,quàm in hoſtem eatur. Maximilianus hoc nuntio maximè excitauit Henricum,qui decreuerat,ſicut ſuprà memorauimus,Britannis ultimo ſaltem in diſcrimine opem ferre, quod iam adueniſſe tempus ratus,ſua ſponte bellum comparabat, cùm illi grauiter diuexarentur,quò Francos libertati ipſius populi Britannici,uitæ, ſanguini imminentes cohiberet,arceret,propulſaret: uerùm ubi audiuit Maximilianum illud idem facturum,maiore animo ad id ſtudium incumbens, reſpondit Ia-

cobo ſe daturũ operã, ne offenderetur imparatus à Maximiliano belli ſocio. Atq; ita compoſitis rebus, Henricus legatũ ab ſe dimiſit. Interea Carolus Annam Britannorum principem in fidem recepit, in matrimoniumq; duxit, eius principatu dotis nomine potitus. Sic deniq; Britanni in Francorum poteſtatem uenere. Hoc ubi Maximilianus reſciuit, nimia ira percitus, quòd Francus non ſatiatus iniuria repudiatæ filiæ, etiam Annam ſibi pactam eripuiſſet, Deum tantorum facinorum ultorem deuocare, ac omnia in Carolum maledicta conferre, eidemq; iamiam ſexcẽtas mortes intentare, ſed pòſt paulùm, ut ſe collegit, ſuum decus armis ulciſcendum exiſtimans, continuò oratores ad Henricum miſit cum mandatis, ad quem & literas dedit, quibus commonefaciebat regem, ut quamprimùm exercitum pararet, ac ſe breui tempore præſtò fore, ut Franco bellum faceret.

Credit promiſsis Maximiliani Henricus, quòd non ignorabat capitale odium inter eum & Francũ exardere, & protinus delectum militum habendũ, militesq; armandos, ac claſſem inſtruendam curat, qui celeriter nuntios in omnes regni partes dimittit, uocatq; ad ſe optimos quoſq; bellipotentes. Quo audito nuntio, haud mora, ſummi medij infimiq; homines ſumptis certatim armis, conueniunt partim cupidi operam nauandi rebus ſui principis, partim conſerendi manũ cum Gallis, cum quibus Angli nõ inuiti confligere ſolent. Itaq; primo quoq; tẽpore pro ſe quiſq; cum bene magno militũ numero Londinũ approperat, & ante alios Ricardus Thomas cum ingẽti Vuallorũ manu, item Thomas Derbij, Georgius Salopiæ, Thomas Harundelli, Edmundus Suthfolchiæ, Edouardus Deuoniæ cum Gulielmo filio adoleſcẽte animi pariter atq; corporis uiribus florente, Thomas Ormondiæ, Georgius Cantij, comites, Thomas Dorceſtriæ marchio, Ioannes Chenius, Aegidius Dabneius, Ricardus Gilfordius, Ioannes Raynsforthus, Iacobus Terellus, Ioannes Sauagius, Thomas Baro ex Heltona, Gulielmus Bulmerius, Edouardus Stanleius, Gulielmus Percius, Thomas Tempeſta, Ioannes Fortiſcudus, Ioannes Vuyngfildus, Georgius Neuyllus Burgenniæ regulus, Thomas Terellus, Edouardus Ponyngus, Gulielmus Say, Robertus Vuyngfildus, Ioãnes Verneius, Ricardus Polus, Ioannes Darellus, Gulielmus Bolognus, Ioannes Donne, Ioannes Rysleius, Robertus Littonus, Georgius Verius, Gilbertus Talbotus, Edouardus Hauardus, Henricus Haydonus, Robertus Brandonus cum Thoma fratre, Gulielmus Knyuettus, Ricardus Beancampus, Ricardus Delabere, Gualterus Baskeruillus, Matthæus Brunnus, Ioannes Peche, Thomas Burſcherius, Ricardus Cornuallus, Ioannes Harundellius, Gulielmus Treuanionus, Ioannes Baſettus, Thomas Berynfildus, Ioannes Mortimerius, Thomas Vueſt regulus Delauare, Ioãnes Suche regulus, Edouardus Haſtyngius regulus, Ioannes Polus Cobani regulus, Gulielmus Sandes, Dauid Ouinus, Henricus Roſſus, Gulielmus Matreuerſus, Alexãder Baynham, Robertus Clarentius, Henricus Hogardus. Ita exercitu ualido conflato, cuius præfectus erat Gaſpar Bedfordiæ dux, & Ioannes Oxonienſis comes, rex nõ multò pòſt cæteris rebus omnibus paratiſsimus, mittit Chriſtophorum Vrſuychum, & Ioannem Ryſeleium equitem ad Maximilianum, ut nuntient ſe in armis eſſe, celeriterq; in continentem uenturũ, ſi modò intelligat eum quoque paratum eſſe. Illi in Flandriam profecti, officioq; functi, ad regem literas dede-

dederunt,quæ eum uehementer perturbarunt,curamq́ animo maiorem iniecere:equidem ſignificarunt nihil imparatius,nihil impeditius,nihil inermius Maximiliano,quòd ille totus ferè iaceret,ex numorũ caritate laborãs,adeò ut in eo nihil eſſet,nullus uſquam delectus, nullæ copiæ, nulla arma,& denique omnia deficere,præter uoluntatẽ,& propterea nil eſſe,quod eius uiribus confideret.Hæc Henrico & formidinem & mœſtitiam attulerunt;qui rectè ponderabat,ſi tantum bellum ſolus ſumeret,illud magis periculoſum ſibi futurũ: ſin uerò omitteret,omnes ſe uecordiæ accuſaturos eſſe: ſed ſuos Anglos illud neq́ boni nec æqui facturos ſuſpicabatur, qui meritò tantum belli apparatũ eodem illò pertinere arbitrari poſſent,ut per ſimulationem belli lucrum faceret,pecunia iam ſpeciatim exacta:quare ſimul multa timebat, ſimul dolebat à Maximiliano autore belli ſuſcipiendi, ita ſocietate defraudari: qui dum quid conſilij in re ancipiti caperet,aſsiduè animo excubabat, cum ſuoq́ domeſtico ſenatu agitabat,ſtatuit ad ultimũ,ſuo Marte,fortiter uiriliterq́ rem obire,nõ ignorans,militarem gloriam hoc præclariorẽ haberi, quo difficilius colligat, cùm præſertim uideret ſe nõ poſſe incolumi fama,à bello diſcedere.Edicit itaque ſuis militibus expeditionẽ in Galliam,quibus tamen nequaq́ aperit Maximilianũ ſe fefelliſſe,ut id reſcientes ne minus alacrioribus animis in id bellũ intendant,ſimulq́ omni futuro periculo prouidendi cauſa,antè copias ſicauget,quàm traijciat,ut etiam ſolus formidini hoſtibus eſſe poſsit.Igitur conflato ingenti exercitu,VIII Iduũ Septembris Caletũ petit,ibiq́ poſitis caſtris,aliquot dies ad armandũ militem cõmoratur. Quo in loco reuerſis Anglicis legatis ex Flandria,omnes tum demum cognouerunt nihil auxilij uenturũ eſſe à Maximiliano.Quæ res nõ metum Anglis ſatis ſuis uiribus confidentibus, ſed admirationẽ cunctis attulit,qui eam fabulam exaudierant,quòd Maximilianus accepta à Franco nuper tam inſigni iniuria,nõ adeſſet,nõ inſtaret, non urgeret,nõ deniq́ potius opponeret ſexcenta corpora,ſi tot haberet,q̃ deſereret Anglos in cõmunem hoſtem mouentes. Verùm Maximiliano nõ animus ulciſcendi, ſed facultas belli gerendi defecit, qui & pecunia & milite in terra Flandria parum omnino amica carebat.

Carolus uerò rex interea tametſi animo pariter atque armis paratus, uenientibus Anglis obuiam ire ſtatuerat,attamẽ præ ſe ferebat,nil malle, quàm pacem, non quin ſciret eam magno ſibi conſtituram, ſed omnes ſumptus in pacem impendendos leuiores bello ducebat, quòd Britanniæ principatum nuper adeptus timeret,ne ſe bello Anglico occupato, Britanni quorum maior pars grauatiſsimè eius imperium ferebat, ſubitò deficerent. Item iuuenis gloriæ cupidus, per ipſos illos dies inuitabatur à Ludouico Sfortia duce Mediolanenſiũ,ad bellum contra Ferdinandũ regem Neapolitanũ gerendũ, quem haudquaquam grauatè audiebat,arbitrans optatũ negotium ſibi in ſinum,Dei nutu,delatum:nam in primis cupiebat illud regnum armis recuperare,diu antè ſibi,uti aſſeueratione aſſeuerabat,debitum,ex eo,quòd Rhenatus ultimus Siciliæ rex olim ſine liberis maribus moriens,teſtamento feciſſet hæredem Ludouicum regem eius patrem, cuius etiam rei cauſa, diligentius curabat amicitiam ſibi eſſe cum uicinis regibus,ac principibus, quò domi compoſitis rebus,uacare poſſet totis uiribus Italico bello:itaq́ concordiæ cupidiſsimus,negotiũ dedit Philippo Deſquerdo uiro primario ſummo officio

ac uirtute prædito, qui Annoniæ præerat, ut nauaret operam, quò Anglum ſibi reconciliaret. Is imperata faciens, quamprimùm ad regem Henricum antequam in continentem ueniret, literas dedit, quibus ſignificabat ſe pro ſuo in utrunq; regem officio & obſeruantia, curam & cogitationem talem ſuſcepturum, ut ſperaret poſſe eum & Carolum Maximiliani nomine diſtractos, rurſus in priſtinam concordiam reducere, ſi libêret aliquos ſuorum ad fines agri Gallici mittere, qui ſecum ſermonem haberēt, quibus tales pacis conditiones offerret, ut omnino ei liceret cum honore ab armis diſcedere. Rex qui iudicabat re Britãnica iam amiſſa, quam in animo fuerat cum primis conſeruare, & Maximiliano ſuæ cauſæ non ſatis ſeruire in præſentia ualente, ex uſu quoque ſuo eſſe, negotium ſine hominum cæde conficere, quiq; Philippum bonæ fidei uirum eſſe ſciebat, præmiſit Ricardum Exonienſem epiſcopum Caletum, qui unà cum Aegidio Dabenecio de pace ageret cum Philippo. Hi ſimul congreſſi, ſine intermiſsione de fœdere faciundo uſq; eò agitarunt, dum tandem æquis conditionibus, ſicuti infrà dicetur, cōuenerit. Rex interea, ut diximus, Caletum tranſgreſſus, ubi omnia ad iter neceſſaria parauit, illinc mouens quadrato agmine, Bononiā ducit, captoq; idoneo caſtris loco, magna ui oppidū oppugnare aggreditur. Erat intus firmum præſidium, quod impigrè oppidū tuebatur, uerùm priuſquam ad durum certamen ueniretur, ecce, ſubitò fama per caſtra diuulgauit, pacem à legatis eſſe confectam. Quæ res quanto Francis gaudio, Anglis militibus tanto fuit dolori, qui parati dimicare, nullumq; pro ſua laude periculum recuſaturi fremebant, atq; uociferabant oblatam uictoriæ occaſionem per conditiones nulli neq; uix regi utiles, turpiter interpellari: ſed ordinum duces aliquot, qui ſpe gloriæ onerati, æs alienum domi fecerant, ſuis poſſeſsionibus oppigneratis, quò huic bello magis ſeruirent, in primis dolebant, atq; Henrico ſuccenſebāt, quòd perinde quaſi hoſtes metuens, intempeſtiuam pacem admiſiſſet. Ita cunctos indignantes rex edocet quanto detrimento, & quot fortium uirorum morte neceſſe eſſet expugnationem oppidi longè munitiſsimi conſtare, & ideo ſummæ ſe iniquitatis condemnari debere, niſi eorum uitam ſua ſalute chariorē habeat: ſic ſuos conſolatus exercitū Caletū reducit, quòd iam tum odorari cœperat motus impendētes, per quendam Ricardū alterum Edouardi regis filiū apud Flandros, operatione Margaritæ principis, ab inferis ad ſuperos ſubitò reuocatum. Quos quidem motus dubio procul bello quod flagrabat, ipſe Henricus implicatus, poſtea non ſine ſuo malo comprimere coactus fuiſſet, atq; tunc accipere ab hoſte, non dare conditiones pacis, niſi uoluiſſet uno momento & militiæ & domi hoſtibus laborare. Hæc animo proſpiciēs Henricus, eo conſilio rem cum Franco tranſegit, ut externo bello liberatus, expeditius domeſticis futuris turbis occurreret. Summa autem pactionis fœderis fuit, ut Carolus primùm ſolueret bene magnam pecuniæ ſummā Henrico, pro ſumptibus in id bellum factis, iuxta æſtimationem legatorum, deinde in ſingulos annos millia aureorum uicena quina penderet, per aliquot annos, pro impenſa ab ipſo Henrico facta in copias, quas Britannis auxilio miſiſſet: idem dedit & ſingulis Henrici conſiliarijs primarijs munera, conſtituitq; tam ex ſua liberalitate, quàm more maiorum, ut ex ærario ſuo quotannis eis pecunia promerēt, quò conſultando uel fauerent rebus ſuis, uel minus aduerſarentur, & id, rege Henrico non abnuente, quo-

te,quoniam humanitatis eſt à quouis amicitiæ cauſa, donũ capere. Franci reges poſtea bello Italico implicati,id annuum uectigal etiam Henrico octauo ſeptimi filio pependerunt,quò tandem debitam pecuniam perſoluerent,amicitiamq; ſeruarent. Henricus paucos dies Caleti moratus, in Angliã cum exercitu redijt. Fuit is annus ſalutis humanæ MCCCCXCIII,& cùm Henricus regnare cœpit, VII. In ea Bononienſi oppugnatione ut breui,nulla ferè cædes facta eſt:ex Anglis in primis cecidit Ioannes Sauagius uir ſtrenuus, qui cum Ioãne Ryſeleio clàm caſtris egreſſus, dum temerè oppidi muris obequitaret, à Gallis ſubitò circumuentus capitur:ſed ira accenſus, cùm etiam captus animi magnitudine reluctaretur,pugnando interficitur. Ioannes uerò Ryſeleius cõcitato equo, ad ſuos incolumis ſe recepit. Henricus ubi fuit in Anglia,nihil prius habuit,quàm Alphonſum ducem Calabriæ in collegium equitum Garterij ordinis adſciſcere, cui haud multò pòſt per Criſtophorum Vrſuychum legatum ſuum,miſit inſignem eius ordinis ueſtitum. Legatus Neapolim profectus,tradidit duci religioſum amiculum, quod ille ſumma cum reuerentia accepit,ac reuerentius induit,qui eo munitus,& per id ab Henrico amicus appellatus, aduerſus omnia inimicorum arma ſe tutum fore ſperabat: ea enim cauſa fuit, quamobrem per idem maximè tempus, in illud collegium uenire uoluerit,cùm audiret Francos in ſe bellum comparare. Atqui iampridem ea conſuetudo ferẽdi auxilij obſoleuerat,cui rei memoria noſtra teſtimonio fuerunt frequentes quorundam Italorum principum implorationes, qui patria pulſi,neq; uel à Francorum neq; à Burgundionum ſociorum equitum collegijs ſubleuati ſunt. Alphonſus paucis poſt diebus legatũ Anglicum ampliſſimis donatum muneribus domum dimiſit.

Carolus ſecundũ hæc,cum Ferdinando Hiſpaniæ rege fœdus icit, Ruſcinone oppido,quod eſt poſitum ad Pyrenæos mõtes,ei reſtituto. Item adiutoribus multorũ principũ legatis,qui regũ animos lenire conabantur, uenit & cum Maximiliano in colloquiũ,pacemq; ad tẽpus coagmẽtauit,quò ſic bello Italico quod Ferdinãdo regi,atq; adeò omnibus Italis ſibi faciendũ ſtatuerat, maioribus uiribus ac expeditius operã dare poſſet. Quibus rebus confectis, Carolus equitatu,peditatu,claſsibus,auxilijs Italorũ paratus in Italiã irrupit, nullo negotio potitus eſt regni Neapolitani, cum Venetis ſequundũ præliũ edidit,domũ uictor reuertit. Poſt eum, Ludouicus rex cùm iam uia patêret, iterum Italos inuaſit,recepitq; regnũ ipſum paulò ante amiſſum de Federico rege,ſub imperiũ ditionemq; redegit Mediolanum, ſed aliquanto pòſt uaria uſus fortuna,regnũ amiſit,cum Mediolanẽſi principatu. Atq; ita Galli tempeſtate noſtra nihilo melioribus euentis in Italia bella geſſere, quàm eorũ quondam ſuperiores feciſſe,memoriæ proditũ eſt,quippe qui quot primo acceſſu loca cladibus affecerũt,totidem poſtremò ſua cæde nobilitarũt,id quod tamẽ multos miſeros mortales omnibus antea fortunis euerſos parũ omnino ſubleuauit. Inde Hiſpani in Italiam uenerũt, qui profligatis Gallis, Neapolitano regno potiti ſunt,quod etiam nunc tenent. Germani quoq;, hoc eſt, Heluetij nouiſsimè in partem prædæ uocati,aliquot oppida ceperunt,habentq;.

Inter hos uerò poſt homines natos ualde terribiles Italiæ motus,nullus ferè populus,nulla priuata domus, nulla nobilis familia, nullus denique locus fuit,quin aceruis corporũ, ac ciuium ſanguine redundarit, cladem, iniuriam,

detrimentū, plagam acceperit, atq; modis omnibus ſufferre oportuerit, uno uel altero tempore, alia omnia mala, quæ ex inimicorum uictoria extitiſſent. Quæ equidē tanta reginæ quondam terrarū labes nō ſua ſponte facta eſt, ſed ipſi Itali ruinæ uiā fecerūt: nam ætate noſtra, ita uſu uenit, ut principes Italiæ cùm ſuas res ſub manus ſuccedere pari gaudio atq; lætitia exultarēt, & ob id, deſides domi ſedentes ac mulierū quaſi ritu, inter ſe altercātes, diſcordias cōcitarent, inimicitias & ſimultates nō cum hoſtibus, quēadmodū cōſueuerant, at ſecum exercerēt, facilè priſtinæ gloriæ immemores ſtudio ulciſcēdi iniurias, per libidinē dominandi, ſuæ Reipublicæ fundamenta euertere affectarint: & quia de domeſticis uiribus deſperabāt, protinus externos homines pecunijs, donis, pollicitationibus tentare, cōcitare, ſolicitare, hortari, ac nuntijs frequētibus accerſere placuerit. Illi autem partim præmio, partim ſpe imperij atque prædæ adducti, magno cum agmine in Italiam aduolarunt, eamq; maiore ex parte deuaſtarunt, ſpoliarunt, occuparunt. Ac ita Itali uelut furore acti, dum alij alijs nocere conati ſunt, Italiam mari atq; altis montibus naturæ beneficio undiq; ſeptam, exteris gentibus reſerarunt, ſeq; ferè omnes perditum ierunt. O progeniem æquè iniquā, ut impiam, tantí ne tibi diſcordia fuit, ut æternū patriæ malum inureres? & tandem multò miſerrimam, quòd uiſa ruina, quam edidiſti, magis te pœnituit cœpiſſe, quàm licuit deſiſtere. Sic peccati dediſti pœnas, ſimulq; cognouiſti, etſi ſerò, in ſalute tuæ reipub. tuam ſalutem fuiſſe repoſitā. Iſtius autem mali caput fuit Ludouicus Sfortia, qui id temporis res Mediolanenſium ſuo arbitratu, duce Ioanne Galeatio nepote ex fratre, gubernabat. Quamobrem reclamante Alphonſo duce Calabriæ, quòd per id, ipſe Ioannes Galeatius eius gener ſuo fraudaretur imperio, Ludouicus ſolicitauit Carolum ad bellum Neapolitanū, quo Alphonſus qui Ferdinando patri paulò antè mortuo ſucceſſerat, primùm regno, deinde uita priuatus eſt. Sed Ludouico haud diutinæ lætitiæ inimici interitus fuit: ſiquidem à Ludouico rege, qui Carolo ſucceſſerat, per Heluetios, quorum bene magnum conduxerat numerum, proditus capitur, ducituq; in Galliam, ubi miſerrimè uitam finiuit, perinde ut in euangelico uerbo eſt, Væ homini, per quem ſcandalum uenit. Cœpit hæc malorū lues in Italia id temporis ſæuire, cùm Carolus in eam terram deſcendit, duratq; etiam nunc, qui eſt annus ſalutis humanæ MDXII. Plus nimio fortè diuertimus, ſed ad filium Edouardi hominū aſtu ab orco in lucem reuocatum, iam ueniamus, qui regni quietem nonnihil obturbauit.

Margarita Burgundiæ princeps nutrita inter nobilium factiones, ut ſuprà memoraui, non poterat non peius in dies ſingulos odiſſe Henricum Angliæ regem, ex eo quòd familia longè inimiciſsima ortus eſſet, quare dies noctesq; peſtem aliquam in eum conferendā cogitabat, qua tandem aliquando homine confecto, ſanguine inimici expleret odiū ſuum, & imperiū regni ad quempiam ſuæ factionis uirum perueniret: itaq; poſteaq; uidit omnes Ioannis Lincolnienſis comitis, atq; ſuos conatus paulò antè male cecidiſſe, ad antiquiſsimum officiū reuerſa, aliam ab integro ordiri cœpit telam, quæ Henrico inextricabilis eſſet. Fortè reperit iuuenem quendam hominem Tornacenſem, forma nō ineleganti, ingenio acuto, uafroq;, cui nomen erat Petrus, cognomine Varbechus, ſed poſtea ob eius uecordiā cōtemptui ac ludibrio habitus, appellatus eſt ab Anglis Perychinus, qui Anglicā nōnullasq; alias callebat linguas,

ac à paucis cognoſcebatur, ut homo obſcuro loco natus, & qui egeſtate preſſus, iam inde uſque à pueritia, uagari per diuerſas nationes & gentes cœperat. Hunc Margarita aptum eſſe exiſtimans quem confingeret eſſe illum Edouardi regis ſui fratris filium ducem Eboracenſem, cui nomen fuit Ricardus, apud ſe aliquandiu occultè tenuit, docuitq; ita diligenter de rebus Anglicis, deq; Eboracenſis domus inſtitutis, atq; genere, ut ille poſtea omnia memoria teneret, facilè narraret, mores repræſentaret, faceretq; apud omnes fidem per ea, ſe in Eboracenſi familia procreatū: quia hoc generi hominum natura quaſi datum eſt, ut qui ſunt eius ſtirpis, cupidè ſuorum maiorum laudes conſequi nitantur. Margarita ita parato negotio, quod inimico exhibendum curabat, ubi audiuit Henricum regem aduerſus Carolum bellum cōparare, rata tempus idoneum eſſe, ad res nouas moliendas, miſit Petrum clàm in Hyberniam, ut ibi iuuenis uafer inter Syluestres homines ad nouos ſemper motus paratiſsimos, nouæ factionis ſemina iaceret. Petrus in Hyberniā delatus, breui tempore ſua aſtutia tantum gratiæ cum illis hominibus iniuit, ut bene multi principes dictis fidem habentes, eum non ſecus ac ſi re, ut uerbo prædicabatur, regis filius eſſet, honore & dignitate tractare cœperint, & ſequi, & armis iuuare, ac cætera ſuppeditare, quæ ad bellum opus forent, non negarint. Inter hæc, fama eius rei ad Gallos perlata, Carolus uocauit ad ſe Petrū, ut illum armaret in Henricum contra ſe uenientem. Cepit lætitiam Petrus ex eo nuntio, ſeq; iam in cœlo eſſe putabat, quòd inciperet in familiaritates regum intrare, ac ſtatim ad Carolum ſe contulit, à quo amanter accipitur, ornaturq; cohorte ac cæteris rebus, quæ hominem regio genere ortum decerent. Verùm haud multò pòſt facta, ut dictum eſt, cum Anglo pace, Carolus hominem ab ſe ablegauit, qui ita de tanta ſpe deiectus ad Margaritam in Flandriam rediјt. Margarita cui à principio quotidie horæ quibus expectabat certum ſcire, quomodo cum iuuene actū eſſet, longæ uidebantur, & poſtremò de eo repudiato à Franco, dolor in animo hærebat, uenientē Petrū perinde quaſi nuper natum ac abſe nunquā antea, ſicut bellè diſsimulabat, uiſum, tanto accepit gaudio, ut uix præ lætitia, compos mentis eſſe uideretur, atq; ut gaudiū ſuum apud omnes notum faceret, primùm congratulabatur palàm nepoti ſalutem, iuuabat, delectabat, iterum atq; iterū audire, quonam pacto ille à cæde ſeruatus, per alienas partes euagatus fuiſſet, poſtliminioq; rediјſſet, quò ſic cunctis fidem faceret, illum omnino eſſe Ricardum Edouardi fratris filium: poſtea adoleſcenti ſummos honores habere cœpit, quem etiam eius cauſa, Flandri principes omnibus officiјs proſequebantur: & quò cōmentum magis ſpecie ueritatis occludebatur, eò plures credebant adoleſcentem nutu Dei, ſaluū eſſe, ac ab initio, per quempiam fidelem Edouardi eius patris familiarem, aliquò terrarum longè gentium deductum, atq; ſic euaſiſſe manus Ricardi regis, qui tandem aliquando auitum regnū recuperaret. Peruaſit uno ferè momento fama nō obſcura tāti miraculi, per omnes uicinas ciuitates, ſed multò celerius per Angliā, ubi equidem operæpretium eſt non ſilere rem non modò uulgo creditam, ue rumetiam ſtatim fuiſſe uiros quoq; illuſtres, qui id pro certo habuerint. Itaq; ubi diuulgari cœpit Ricardum Edouardi regis filium uiuere, atq; apud Flandros in ſummo haberi honore, non aliter actutum germinant ſeditiones, ac ineunte uere, ſolent arbores ſe in uarios induere flores: primùm enim perdi-

tiſsimi quique homines qui ſe ob infinita edita ſcelera, aſylis continebant, aut egeſtate ac ære alieno opprimebantur,ad Petrum in Flandriam aduolant,deinde principes quamplures inter ſe coniurant,quorum alios impellebat temeritas,alios certò quodammodo ſcientes Petrum eſſe Ricardum Edouardi filium,ſtudium factionis Eboracenſis ſolicitabat,alios arbitrantes ſe male muneratos ab Henrico rege,ob operam ab ſe in eum enauatam,cùm indignatio, tum auaritia urgebat,alios demum deſiderium nouandarum rerum præcipites in eam coniurationē agebat.Ita rumor non quidem raucus renati Ricardi ducis Eboracenſis trahebat totā ferè Angliā in partes, diuexabatq; ſpes & metus animos hominum, nec erat qui de tali re nō uehementer laboraret,pro ſe quiſq; de ſuo ſenſu,& periculum & commodum metiebatur.

Rex autem ubi audiuit de hoc importuno Margaritæ commento, tam ipſe,quàm eius amici haud mediocriter mirabantur, potuiſſe cuiquam mortalium talem dari mentem, ut confidenter auderet tam pernicioſam atque non modò mirabilem,ſed omnino prodigio ſimilem excogitare fabellā,per quam manifeſta fallacia ſic faciem ueritatis præ ſe ferret,ut multi Anglorum optimatum (id etenim ille iam perſentiebat)quod malitioſe & ſtolidè ſimulabatur, pro certo haberent, ita ut iam tum animo cerneret,eam fabulam peſtilentiſsimam aliquid omnino ruinæ edituram, niſi maturè conſtaret inter omnes, fabulam,nefariamq; fraudem eſſe. Alij autem quibus bella, tumultus, ſeditiones cordi erant,nouitate hac gaudentes,nihil in re tectum aut ueteratorium, ſed quicquid fama diſsipaſſet,ſyncerum & apertum eſſe ducebant,ſibiq; illud lucro atq; honori fore ſperabant,quod in primis coniuratorum ſpem alebat. Et quoniam res magni erat momenti, ac multorum opibus iuuanda, idcirco placuit coniuratis præmittere aliquos in Flandriā ad Margaritam,qui cognoſcerent,quando Ricardo duci Eboracenſi iter in Angliam commodum eſſet, idq; ſtatim ſibi ſignificarēt,ut ipſi ſub eius aduentū,opportuna auxilia ſubminiſtrare poſſent. Itaque de communi omnium conſenſu, Robertus Clyffordius eques cum Gulielmo Barleio,in Flandriam miſſus eſt,qui omnia amicorum noui ducis conſilia Margaritæ aperuit.Margarita aduentu Roberti ualde læta,illi facilè perſuaſit omnia eſſe uera, quæ rumor de Ricardo duce diuulgaſſet:poſtea oſtendit Petrum ipſum, qui Ricardi perſonam multa arte induerat,miriſq; laudibus apud eum in cœlum tulit,quòd eſſet omnibus uirtutis bonis ornatiſsimus,ſuorumq; maiorum ſimilimus.Robertus uiſo adoleſcente, credidit protinus eum regia ſtirpe ortum, illudq; ad ſocios ſcripſit, & ut plus fidei dictis haberetur, addidit ſe de facie rectè nouiſſe hominem. Tum acceptis Roberti literis,principes noui conſilij cauſa concitandi populi ad aliquos motus faciendos,paſsim prædicant, nihil à uero eſſe uacuū, quod paulò antè de duce Eboracenſi uulgò dictū eſſet: ſed id tam ſimulatè faciunt, ut audientes neminem unum eiuſmodi rumoris certum autorem notare queant. At rex ubi animaduertit rem uanam haudquaquam apud uulgus euaneſcere, iam ſibi conſulendum, iam patriæ cum qua ſuum malum coniunctum uidebat,proſpiciendum putat, qui coniurationem aliquam iam factam ſuſpicans ex eo,quòd Robertus Clyffordius clàm diſceſsiſſet, continuò uiros aliquot equeſtris ordinis cum electiſsimis militibus, quoquouerſum ire iubet, qui omnes maritimos exitus claudant,ut ne cuipiam poteſtas ſit nauigandi,

néue

néue ullus ſine commeatu, continentem petat, aut in inſulam accedat,quin uias quoque omnes & calles, ne quis ad littora eat,uel uſpiam hominum conuentus fiant,diligentiſsimè cuſtodiri mandat. Poſt hæc, ut ne in Anglia, aut alibi homines eius rei credulitate quæ etiam in optimi cuiuſque mentem facilè irrepere poteſt, decepti uel obſtinati diutius inſaniant, exploratores ad omnes Belgicæ ciuitates mittit, qui originem Ricardi ducis promiſsis præmijs indicantibus perquirant,ſcribitq́ ad amicos, ut idem faciant.Illi in Galliam profecti, dum alij alia loca peragrant, quidam Tornacum perueniunt, ibiq́ intelligunt Ricardum humili loco natum, nomenq́ à primo habere Petrum,cognomento Varbechum, idq́ multorum teſtimonio conſtare.Ita conquiſitores regij officio functi celeriter redeũt, ac comperta demonſtrant. Sed amici quidam regis per literas, & ſecretos nuntios, multò planiora ea omnia faciunt. Igitur Henricus patefactam fraudem primo quoque tempore non modò per Angliam, uerumetiam per omnes tranſmarinas partes diuulgandam magnopere curauit, qui confeſtim legauit in Flandriam ad Philippum archiducem, eiusq́ conſiliarios, cùm ille per ætatem,nondum ad gerendas Reſpublicas idoneus eſſet, Edouardum Ponyngum equitem, ac Gulielmum Varamum iuriſconſultum, ſacerdotem ſumma modeſtia & grauitate præditum,qui palàm declararent illum adoleſcentem ſordido genere natum, falſo ſumpſiſſe perſonam & nomen Ricardi ducis Eboracenſis, qui olim unà cum Edouardo fratre, in turri Londinenſi, iuſſu Ricardi patrui necatus fuerat, ſicut nemo homo neſciebat, & ſecus credere, uel affirmare, ſummæ eſſe dementiæ, cùm ſatis etiam argumento non mediocri liqueret Ricardum regem tollendo è medio Edouardum maiorem natu Edouardi regis fratris filium, nihilo plus ſecuritatis habiturum futurum fuiſſe, ſi paſſus fuiſſet ſeruari Ricardum alterum filium, qui paterno nomine, itidem regnum Angliæ iure obtinere deberet, ac propterea rogarent Philippum,eiusq́ principes conſiliarios,ut ne uellent tam manifeſto commento ſingularis nequitiæ pleno fidem habere, néue tam fucoſæ perſonæ quæ ſuum ipſius & nomen & genus fraudulenter mentiretur, auxilium ferre, aduerſus ipſum, qui ſuperioribus annis Maximilianũ eorum principẽ bello Gallico preſſum,domeſticisq́ ſeditionibus laborantẽ iuuiſſet.Cum his mandatis legati in Flandriam profecti, humaniter à Philippo accepti ſunt,atq́ poſtea facta copia fandi, Gulielmus luculentam habuit orationẽ,qua diligenter mandata regis explicuit,in extrema ſua ipſa oratione nonnihil cauillatus in Margaritam, quòd monſtra pareret,quæ ætate iam decurſa,intra paucos annos,duos,Lambertum,cuius ſuprà mentio facta eſt,& Petrum,nõ octauo nonóue,uti fit naturaliter,ſed centeſimo octogeſimo menſe,enixa eſſet: tot enim menſes conficiunt annos circiter quindecim, quot quidem annos ambo pueri antè habuerãt, quàm illa eos quaſi è partu,in apertũ protuliſſet,& illos quidẽ nõ infantes, at id ætatis pueros, qui ſtatim nati bella regibus facerent.Cæterũ iſtuc ſcõma etſi Margaritæ magnũ inuſſit dolorẽ,maioremq́ fecit Petro,quòd fraus iam diluxiſſet,tamẽ eò magis mulier inflammata,q̃ territa,nihil reſtinxit odiũ,ſed ignem nouum ſubijcere cupiens,tum Petrũ aduerſus Henricũ ſibi armandũ ſtatuit. At Philippus & eius conſiliarij poſt longã diſceptationẽ,an Petrus foret Edouardi filius nec ne,reſponderunt oratoribus,ſe deinceps Henrico gratificandi gra-

tia, nullã Petro opem laturos, ſed ſi Margarita ferret, nõ eſſe in manu ſua, ut illam impedirent, quandoquidẽ mulier libera in ſua dotali terra omnia pro ſuo iure ageret. Hoc accepto reſponſo, legati in Angliam redeunt, actaq́ edocent.

Interea Henricus in rem ſuam uigilanter incumbens, præſtare exiſtimauit procellas quas impendêre cernebat, conſilio, nõ armis, ſi id per ſuos principes fieri liceret, auertere, optimè gnarus ſæpe ex tumultu tumultum ſolere oriri: itaq́ ſtatim miſit exploratores in Flandriam, alios quidem, qui ſimulantes ſe ad Eboracenſem ducem transfugiſſe, ſcrutarentur coniuratorũ conſilia, eorumq́ omnia: alios uerò, qui Robertum Clyffordium ac Gulielmũ Barleium promiſſa impunitate, ad reditum hortarentur. Illi utrunq́ diligenter fecerũt, & nomina quorundam conſpiratorum nouerunt, & Roberto Clyffordio ut ab incœpto in quo nihil eſſet firmitudinis, deſiſteret, perſuaſerũt. Gulielmus uerò Barleius de ſententia deduci non potuit, qui tamen non diu in ea uoluntate fuit: nam biennio pòſt, data ab Henrico uenia, ad ſanitatem reuocatus, domum ſe retulit. His actis, qui in Flandriam miſsi fuerant ad indagandas inimicorum technas, alius poſt alium à fictitio duce clàm diſcedentes, ad Henricum rediere, atq́ nomina quorundam qui in coniuratione erant, detulerunt. Nonnulli tamen illic remanſerunt, ut Robertum redeuntem comitarentur, quorum ſtatio mirabilem in modum coniuratorum ſpem infirmauit, quòd paulatim læderentur, & neminem hominem cauendum cernerent. Rex omnes coniuratos exploratorum indicijs patefactos comprehendi, atque ad ſe Londinum perduci iuſsit, quorum principes fuerunt Ioannes Rateclyffus, Simon Monfordius, Thomas Thuartus, equites, Gulielmus Dabeneius, Robertus Rateclyffus, Ricardus Leſeius, compluresq́ alij. Item ſacerdotes aliquot, Gulielmus Richefordius, & Thomas Ponys, ambo monachi Dominicani ordinis, Gulielmus Suttonus, Gulielmus Vrſeleius decanus, quem uocant, diui Pauli, & Robertus Laybornus. Reliqui uerò nouæ ſectæ ſocij, ubi audiuerunt indicatum eſſe de coniuratione, in diuerſa aſyla ſe receperunt. Illi omnes comprehenſi proditionis damnantur, ex quibus ſecuri feriuntur tres duntaxat, Simon Monfordius, Robertus Rateclyffus, & Gulielmus Dabeneius, ut capita & autores eius nefarij conſilij. Cæteris autem unà cum ſacerdotibus, ob reuerentiã ordinis, parcit. Fuit & cõceſſa uita Ioanni Rateclyffo, ſed Caletũ ductus, ibiq́ in cuſtodiam traditus, quia corruptis cuſtodibus fugere conatus eſt, mox ipſe etiam capite mulctatur. Pauci deinde interceſſere dies, cùm Robertus Clyffordius, partim Henrici promiſſis adductus, partim quia audierat pleroſq́ illuſtrata iam coniuratione, pœna affectos, ac incœpto negotio nil perditius, nil deſperatius eſſe, clàm ex Flandria diſceſsit. Rex de ea re certior antea factus, confeſtim in turrim Londinenſem ſe contulit, eò loci expectaturus, dum Robertus ueniret. Eò pertinebat illud conſilium, ut ſi Robertus principes aliquos eius coniurationis participes indicaret, ſine ſuſpitione poſſent accerſiri ad eum locum, in cuſtodiam. Ponam prius quàm cætera explicemus opinionem, quæ id temporis uehemens per animos multorum peruaſerat, de Roberti tranſitu ad Flandros. Fuere qui putarint Robertum exploratum ab Henrico miſſum fuiſſe, & ea de cauſa, facilè rediſſe cum eo in gratiam. Verùm ſecus atque creditum eſt, certo argumento fuiſſe conſtitit, quòd id conſilium & Roberto malo fuit: nam non mediocrem eius

nomini

nomini notā inuſſit, & illius amicis fraudi, quin poſthac Robertus cum Henrico rege in minore gratia multò fuit, ut qui culpa non uacarit. Igitur Robertus Eboracenſis familiæ ſtudioſiſſimus, à principio cauſa nocendi Henrico, ad Margaritam tranſiſſe uiſus eſt, ut errore ductus, qui Petrū pro Ricardo Edouardi filio habuerit. Ad rem redeo.

Robertus interea uenit, & regi ad pedes prouolutus ueniam primùm petiuit, deinde interrogatus, totius coniurationis ordinem, & quæ in Flandria gererentur, aperuit, poſtremò ſociorum nomina detulit, & in primis Gulielmi Stanlei. Ea re cognita, rex ualde perturbatur, quòd Gulielmus eius culpæ affinis eſſet, qui præpoſitus ipſius cubiculi erat, cui ſummam rerum omnium fidem habebat, cuius multa in ſe merita, ſed maximum illud beneficium numerabat, quòd eius præſertim opera, Ricardum regem uiciſſet. Quas ob res non poterat adduci, ut Roberti primùm dictis crederet, ſed ubi certæ res ueri indicij apparuerunt, deinde Gulielmum comprehendi, atq; examinari iuſſit. Ille nihil inficiatus, ſed ſi quid peccatum erat, ingenuè faſſus eſt. Peccatum eiuſmodi fuiſſe ferunt: orto enim ſermone inter Gulielmum & Robertum, de Petro, qui ſe falſo Edouardi filiū prædicabat, Gulielmus profeſſus eſt ſe nunquam arma in eum iuuenem laturum, ſi certum haberet Edouardi filium eſſe. Id arguit Gulielmū ira, ut fit, ad punctum temporis permotū, alieno ab Henrico eſſe animo, unde ſuſpitiones ortæ, ad quas poſtea acceſſere ea, quæ Robertus indicauerat. Interea rex dubius animi erat, quid de Gulielmo ſtatueret, conſiliumq; capiendum euentu ponderabat: nam timebat, ne eius ſupplicio Thomæ Stanlei fratris de ſe bene meriti animum offenderet: contrà ſi iniuriam condonaret, ne cæteri ea lenitate audaciores facti, peiora molirentur. Itaque ad extremum placuit, ut ſeueritas uinceret, ac ita Gulielmus capite damnatus morte afficitur.

Quid autem fuerit, cur ſyncera Gulielmi uoluntas erga Henricum regem, ſimiliter uerſa ſit poſtremò in maleuolentiā, atq; regis amor aduerſus Gulielmum, mutatus in odium, rationē utriuſq; rei hanc afferūt: Henricus enim, ut cætera ab initio collata mutuò inter eos officia omittamus, in illo prælio, quo deniq; Ricardū regem & uita & regno ſpoliarat, paucis ſtipatus armatis cum repentè ab ipſo Ricardo circumuentus eſſet, ita ut eius uita iamiam periclitaretur, Gulielmus miſſus cum ualida militum manu, à Thoma fratre, qui prope locum pugnæ, cum ſuis copijs conſederat, confeſtim ac peropportunè ſubſidio uenit, eumq; à cæde ſeruauit incolumem, interfecto ibi eodem momento Ricardo rege, ſicut ſuperiore libro eſt à nobis abundè explicatum. Fuit certè hoc beneficiū poſt hominū memoriam maximū, per quod Henricus à periculo mortis liberatus, conſeruatusq;, regnum ſibi quæſiuit. Contrà Henricus ſtatim ut regnū obtinuit, gratiæ nō oblitus, de qua meminerat, & prædicabat libenter, primū Thomam Stanleium fecit comitem Darbienſem, deinde Gulielmū magnis donatum muneribus cubiculo ſuo præfecit, ſummoq; in honore habuit. At Gulielmus tametſi magnū amicitiæ locum apud regem tenebat, magis tamen dati quàm accepti beneficij memor, menſuram adhuc confertam & ſuperfluentē, iuxta euangelicū uerbum, ſibi datū iri ſperabat, adeò ut minoris merita regis in ſe collata faceret: quæ cùm ei Henricus animaduerteret ſordere, cœpit ſic ſuccenſere, ut irritatis animis, uterq; ſuæ gratiæ fructum amiſe-

rit. Atque ita uſu ſæpe uenit, ut ex eiuſmodi iniqua meritorum æſtimatione habita, ſummũ beneficium, ſumma ſequatur inhumanitas. Redeo rurſus eôdem. Cæterum uidebatur tempus eius animaduerſionis quo ſeditionum uulnera retractari ſummopere incipiebãt, ſeueritatem tum maximè poſcere, cùm homines perinde quaſi ab omni metu uacui, auderẽt paſſim iactare uoces probri plenas in Henricum ueluti regem nullo iam numero habendum, qui Eboracenſis ducis in ſingulas horas aduentum præſtolabantur. Verùm cùm eiuſmodi probroſi ſermones ad illius aures perueniſſent, & aliquot meritas contumeliæ pœnas luiſſent, ac uidiſſent male cecidiſſe eorũ conatus, qui primi dementer res nouas tentaſſent, ſimulq́; omnia prouiſa, parata, conſtituta aduerſus impendentes motus, cœpere ſua ſponte quieſcere, ita, ut uiderentur uniuerſi non nolle in officio permanere. Poſt Gulielmi caſum, fit regij cubiculi præpoſitus Ægidius Dabeneius uir fideliſſimus moderatiſſimusq́;.

Solùm reſtabat, ut Hybernia purgaretur, quò ſi qua ſemina nouæ ſectæ aduerſariorum inter illos homines feros à Petro Varbecho ſuperiore anno iacta fuiſſent, maturè extirparentur: itaque Henricus primo quoq́; tempore Henricum Deneum monachum Langtonienſis cœnobij præfectum, uirum bonæ frugi ac officij plenum, quem inſulæ cancellarium deſignauerat, & Edouardum Ponyngum cum bene magno militum numero, eò miſit, qui confeſtim loca luſtrarent, in quibus Petrus moratus eſſet, & quos reperiſſent tantæ perfidiæ affines, in eos grauiter uindicarent. Illi celeriter in inſulam delati concilium nobilium regis nomine conuocant, quo coacto, Henricus cancellarius eos primùm hortatur, ut in fide maneant, deinde iubet ſumptis armis ſequi Edouardum copiarum ducem aduerſus rebelles, qui paulò antè ſiue errore ducti, ſiue libidine nocendi agitati, Petrum pecunia uel armis iuuiſſent. Promiſit pro ſua quiſque parte auxilia, ſed pauci poſtea ea ſubminiſtrarũt, ut qui Anglos plus fronte quàm mente colerent. Poſtquam nuntiatum eſt Edouardum Ponyngum ueniſſe perſecutum omnes, quos Petrus ſui ſtudioſos habuiſſet, non fuit quiſquam omnium ad quem etiam leuiter ea culpa pertineret, quin raptim in proximas ſyluas ſeſe abdiderit. Hîc ſimul more patrio conſilia inierunt, quibus in locis deberent aut Anglis inſidias tendere, aut cum illis, ſi ita neceſſitas ad periculum uocaret, manum cõſerere. In omni Hybernia duo ſunt hominum genera, quemadmodum eſt à nobis loco perappoſito, ſuprà decimotertio huius operis uolumine demonſtratum: unum mite & urbanum: ad hos ut magis tractabiles ac diuites nauigant frequenter uicinitatum continentis mercatores negotiandi cauſa, ſed Angli in primis cõmeant, quorum mores illi facilè imbibunt, linguamq́; ex aſſiduo cõmercio, maiore ex parte intelligunt, & omnes parent regi Anglo. Alterum genus ferum, incultum, ſtultum, aſperum, qui à neglectiore cultu, ruſticisq́; moribus, Sylueſtres appellantur, habentq́; quamplures regulos, qui inter ſe continenter belligerant, qua de cauſa, reliquos Hybernos ferocia præcedunt, ac nouarum rerum longè cupidiſſimi, ſecundum rapinas & latrocinia, nihil tumultibus magis amant. Ad iſtos Sylueſtres Hybernos Petrus ſe principio contulit, eiſq́; omnia facilè perſuaſit, quæ de ſe falſo prædicabat. Igitur Edouardus Ponyngus perſecuturus generatim illos, qui Petrum accepiſſent, iuuiſſentue, aduerſus Sylueſtres Hybernos arma conuertit, cùm præſertim ad eos etiam omnes alij eius culpæ

participes

participes ſe recepiſſent, ut ſimul ab iniuria ſe iunctis armis defenderent: ſed cùm nihil ſequundi accideret, quòd principes Hyberni promiſſa auxilia non miſiſſent, & Sylueſtres per ſaltus uagantes ob ſuorum militum paucitatem, nuſquam ad pugnam faciendam cogere poſſet, tum neceſſariò pedem retulit, & iracundia ac ſtomacho exardens, quia ſuſpicatus erat ea omnia dolo ac fraude Geraldi comitis Chyldariæ, qui inſulæ præfectus erat, accidiſſe, prout ab inimicis comitis ad ipſum delatum fuerat, eum de improuiſo cepit, captumq́ duxit in Angliam ad regem. Huic poſtea licet multa obiecta fuiſſent, non defuit tamen ingenium ad leuandam culpam, quam facilè in alios deriuauit, ac ita ſe purgauit, ut à rege miſſus ſtatim factus in Hyberniam redierit, præfecturamq́ rurſus obtinuerit. Multa nempe Henrico uenerunt in mentem, quamobrem minus ſeuerè, quàm aduerſarij Geraldi factum peruolebant, ea in re agendum iudicarit, primùm hominis autoritas apud ſuos Hybernos, deinde conditio temporis, quo initium fieri alicuius belli ſentiebat, & tertio loco fiducia iampridem in comite collata. Repreſſa magis quàm compreſſa ſic ſeditionum peſte, rex nihil eſſe exiſtimãs quod in præſentia de bello curaret, ad VIII calendas Iulias, animi recreandi cauſa, in Lancaſtrium comitatũ proficiſcitur, ut ibi uiſat Margaritam matrem, quæ cum uiro ſuo Thoma comite Darbienſi, in eo comitatu per illos eos dies erat.

Dum hæc in Anglia geruntur, Petrus Varbechus in Flandria quanquam ſummum accipiebat dolorem, quòd patefacta coniuratione, & ſocijs ab Henrico ſupplicio affectis, promiſſa auxilia non uiderentur uentura, oblatam tamen imperij ſpem haud negligendam ſtatuit, fretus ducibus ſuis uiris deſperatis naufragisq́, & in primis multitudine perditorum hominum undique ex uicinis populis, ac aſylis Anglicis ad ſe conuenientium, quos ſpes prædandi ab agricultura & quotidiano labore reuocarat: itaque cum ea hominum caterua impoſita in naues, quas ope amicorum parauerat, ex Flandria ſoluit, petiturus eam partem Angliæ, in quam uentus deferret: qui ubi ad oram maritimam Cantij peruenit, quia magna erat maris tranquillitas, per quam naues ſecundum littus, ſine incommodo in anchoris teneri poterant, ibi curſum ſiſtit, exponitq́ in terram aliquot ſuorum militum, ut ſignificent ſe omnibus eſſe refertum copijs, ſpemq́ uictoriæ non dubiam faciant, ac ita tentent, ſi Cantiani uelint ſecum ſtare, ac ſe ducem ſequi, qui aliàs ſua ſponte in reges facto tumultu, arma mouere non formidarint. Cantiani primùm audito ducis Ricardi Eboracenſis aduentu, quia iam fabula ſatis diuulgata erat, dubij aliquantiſper fuere, utrum illum ſumptis armis iuuare, & ſequi, an non recipere mallent: ſed ad ultimum memoria repetentes nouos ab ſe antehac factos motus ſemper ſibi malo fuiſſe, exiſtimarunt in rem ſuam minus fore, ſi ſe cum homine magis ad uaſtandam Angliam, quàm ad uincendũ parato cõiungerent, idq́ dubiũ non eſſe inter ſe diſputabant, quòd Petrus non alium ferè militem niſi externũ haberet, qui templa, qui priuata tecta, qui urbes, qui oppida, qui uicos, nõ patriã ſed prædam putaret: igitur ab illis nil eſſe, quod nõ metuerẽt, ac propterea ab officio nõ diſcedendũ iudicantes, decreuerũt in eos irrũpere, qui deſcendiſſent, poſtq́ dum ſe armarẽt, alios plures ex nauib. in terrã bonis uerbis euocaſſent: ita cõpoſito dolo, ſe ducẽ ſecuturos cõclamant. Verũ cũctatio deliberandi attulit Petro ſuſpitionẽ, utpote quẽ nõ fugiebat uulgus ſolere

non conſultò, ſed ſubitò ac temerè ſemper ad nouos ſe incitare motus, propter quod ſtatuit non prius pedem è naui egredi, quàm omnia tuta uideret: permiſit tamen aliquot plures ſuorũ in terram deſcendere, qui ubi aliquantulo longius à nauibus progreſſi ſunt, ecce tibi, ſubitò à Cantianis magno conatu contendentibus circumueniuntur, multisq; acceptis uulneribus, ad naues repelluntur. Comprehenſi ſunt in ea fuga bene multi, qui poſtea omnes ſupplicio affecti ſunt. Petrus omiſſo incœpto, in Flandriam unde uenerat, abijt, expectaturus illic, dum tractaret cum ſuis amicis, de rebus in poſterũ tempus cautius agendis. Rex uerò in itinere certior factus de hoſtiũ acceſſu, uoluit Londinum pedem protinus referre, ſed poſtridie illius diei refrigerato iam rumore, ac altero accepto nuntio, de re bene geſta, iter reliquum conficere perrexit, miſſo confeſtim Ricardo Gilfordio in Cantium, qui ipſius nomine, collaudata eius populi fide ac uirtute, gratias generatim ageret, pro officio amãter collato, polliceretur q; ipſum fore memorem, atq; ſimul excubiarum munia circa littora, more patrio, obeunda curaret.

Petrus & eius duces in Flandria omnia interim circumſpectantes conſilia, nihil reliqui habebant, præter unum tutiſſimũ, ut incœptos conatus cõtinuarent, poſtquam nõ eſſent ciues, aut populi, cum quibus furorẽ ſuum, qui nihil refrigeſcebat, conſociarent, ut ne tarditas belli gerendi, aut ſpatium daret Henrico uinciendi loca opportuna præſidijs, quòd audierint nihil eſſe, quod ille potius faceret, uel amicis quos in Anglia ſe habere confidebant, animũ adimeret: itaq; reparato confeſtim exercitu, ſtatuunt ad Hybernos primùm tranſire, & ibi auctis copijs, inde, ſi ita expediat, occidentalem Angliæ partem attingere: ſi uerò id non procedat, recto demum curſu ad Scotos ſe recipere, quòd illis haud unquã ſoleat perpetua cum Anglis intercedere amicitia. Hoc capto conſilio, Petrus idoneam proficiſcendi nactus tempeſtatem, Hyberniam petit, ubi paucos dies moratus, quòd intellexiſſet ſpem uictoriæ minimè ponendam in ſolis Hybernis, qui nullis armis tegentes bellando corpora, parum aduerſus Anglos in prælio ualerent, cùm uentus cœpit flare ſequundus, in Scotiam nauigat, regemq; Iacobum ſuppliciter adit, ſicq; alloquitur: Non arbitror, maxime rex, te fugere, quæ ſuperioribus annis labes facta ſit domus Edouardi quarti Angliæ regis, cuius, ſi neſcis, ego filius ſum ſeruatus à cæde, Dei optimi maximi nutu: Edouardus enim pater moriens conſtituit tutorem filiorum Ricardum fratrem ducem Gloceſtrenſem, quem quò maioribus affecerat beneficijs, hoc magis filios amaturum ſperauit. Sed heu me miſerum, quàm ſecus atque ille putarat, euenit? Is non tutor ſtirpis noſtræ, ſed extinctor penè fuit: ecce, ex improuiſo tyrannus regnandi cupiditate captus, Edouardum meum fratrem, meq; unà interfici iuſſit. Ille autem cui tam immane atque horrificum negotium opprimendi nos miſeros innocentes datum erat, quanto magis ſcelus abhorrebat, tanto magis non edere, ſibi timebat: itaque dubius animi, ut demum & tyranno morem gereret, & in parte culpa uacaret, fratrem necauit, me uerò conſeruauit, ac in continentem raptum qui aliò terrarum duceret, & cùm longè gentium abeſſem, ſubitò, quemadmodum fecit, deſereret, ſocium dedit. Sic Ricardus regnum tanquam ſui ſceleris prædam occupauit: ego uerò ita ſaluus, per ætatem tamen meijpſius ferè oblitus, uſq; eò per uarias gentes uagatus ſum, dum tandem aliquando qualis eſſem edoctus,

ad Mar-

ad Margaritam amitam meam, quæ olim cum Carolo duce Burgundiæ nupta fuerat, ueni, quæ me ut ab inferis ad ſuperos reuocatum ſummo cum gaudio accepit, & quoniam mulier cui nihil præter dotem, in ea terra eſt, non ita me iuuare, ſumptusq; belli neceſſarios ſuppeditare potuit, quin mihi pro recuperando regno, neceſſe eſſet alienas expectare opes, idcirco eius monitu hac modica armatorum ſtipatus manu ad te confugi, à quo fama iampridem per orbem peruaſit, nunquam quempiam per iniuriam ſuis fortunis euerſum aut finibus eiectum, perinde ut ipſe à puero fui, auxilium fruſtra petijſſe. Te ipſe igitur nunc patria domoq; exul ac rerum omnium egens per maieſtatem regni tui rogo, uel atque adeo precibus omnibus oro, & obteſtor, ut mihi ſubuenias, uel de loco ſaltem commodes, ut non ſit amplius mihi errandum: nam ſi tua opera & beneficio & gratia, mihi licuerit auitum recipere regnum, non modò me, ſed omnes reges qui ex noſtra ſtirpe orti illud poſthac obtinuerint, ita tibi obſtringes, ut illi in referenda gratia, nūquam ſibi ſatisfeciſſe putarint.

Rex ad ea reſpondit, ut bono eſſet animo, quandoquidem ita eum acciperet, ut quiſquis eſſet, nunquam pœniteret, in Scotiam perueniſſe. Poſt hæc, conuocato principum concilio, interrogauit, ecquid ſinguli ſentirent de ijs, quæ Petrus coràm dixiſſet, ecquidq; deliberandum cenſerent. Illi quibus ſanior mens erat, multis argumentis affirmabant, ea omnia perinde ac ſomnia habenda, atq; nihil eſſe, quòd longior conſultatio ſolicitos teneret. Alij uerò non parum multi hanc dari nouam belli gerendi aduerſus Anglos occaſionē, è Republica fore ducebant, quòd licet nihil euentorum exploratum eſſet, tamen uideretur bellè caſurum modis omnibus negotium, ſi Petri cauſa, qualiſcunque eſſet, maturè defendenda ſuſciperetur, quandò bello inchoato, ſi Petri res bene iret, nihil ille ſuis adiutoribus negaturus eſſet: ſin minus, Henricus nullas non pacis conditiones offerret, ut ne Iacobus rex ſuis aduerſarijs ſocius foret. Viſa eſt hæc ſententia pluribus potior, quare rex ſiue errore ductus miſericordiaq; cōmotus, ſiue ſimulans, cœpit poſtea Petrum habere in honore, eumq; iam palàm Ricardum ducem Eboracenſem appellare, & ut cunctis huiuſce rei fidem faceret, eidem Catharinam filiam Alexandri comitis Huntlei ſibi genere propinquam nuptum dedit. Illò ea affinitas pertinebat, ut rex partim leuaret inuidiam, qua breui futurum proſpiciebat, ut ex eo maximè flagraret, quòd inducias cum Anglo haberet, partim uerò, ut ne leuitatis accuſaretur, ſi poſtea conſtitiſſet Petrum alium hominem eſſe, atque ille prædicaſſet. Quibus conſtitutis rebus, dum rex bellum comparabat, Petrus lætitia exultans, quòd ex animi ſententia, Scotos in ſtudium ſui duxiſſet, ut ne ſibi deeſſet, prædicabat magna auxilia ab Anglis amicis longè ſibi obuiam uentura, cum primùm fama eſſet, ad arma uentum eſſe. Scoti etſi hiſce promiſsis exiguam habebant fidem, tamen in ſpem propè certam prædæ potius quàm pugnæ uocati, ſe celeriter armant, in finesq; Anglorum contendere incipiunt: rex uerò ut ne quid temerè fiat, ueritus ne Angli cognito Petri acceſſu in Scotiam, circa fines præſidia diſpoſuiſſent, aliquot equites præmittit, qui ſpeculentur, an agrorum coloni in armis ſint, nec ne. Equites quaquauerſum ſecundum hoſtium agros profecti, ubi omnia quieta eſſe cognouerūt, ad regem reuerſi, nuntiant tempus aggrediendi ad inuadendum aptiſſimum eſſe. Ille tum Angliam ingreſſus, primùm omnium paſſim per præcones ſignificandum cu

rabat, illis duntaxat parſum iri, qui protinus in Ricardi ducis Eboracenſis fidem ueniſſent: deinde metus inijciendi gratia, tam crudele bellum faciebat, ut non homines, quorum humanitatis eſt cæde ſatiari hominũ, & miſericordiam impartiri infirmis, ſed incendium ac calamitoſa tempeſtas per agros, per uicos, per fortunas peruadere uideretur, qui prædando longius progreſſus iam Northumbrorũ agro latè populato, ultra iturus erat, niſi uidiſſet noui ducis hominem Anglum ſtudioſum eſſe neminem, & milites præda onuſti ſe ſequi poſſe negaſſent, ac concurſus agricolarũ ſuſpitionem inſidiarum attuliſſet: ita multum prædæ ſecum trahens in Scotiam reuerſus eſt. Operæpretium eſt cognoſcere hoc loco genus quoddam ridiculæ miſericordiæ, qua Petrus permotus uiſus eſt nihil alieno cõmodo habuiſſe potius: dum enim Scoto ita ſæuiente in Anglum, nihil aliud niſi gemitus, & ploratus exaudiretur, ille ſui ſemper ſimilis, qui fraude omnia agebat, animaduertens nullos ad ſe fieri Anglorum concurſus, & ueritus ne ob id, dolus eluceret, haberetur& contemptui, ratione quadam naturali machinæ tegendæ cauſa, fertur inclamaſſe: O me ferreũ, qui meorum calamitate nõ moueor: atq; rogaſſe regem, ut ne ultra ſuam gentem affligeret, neu patriam maiore incendio deformaret, perinde quaſi patriæ amore uictus, iam miſereri cogeretur: & rex reſpondiſſe, ſibi uideri eum non ſuam, ſed alienam rem curare, qui appellaret Angliam ſuam patriam, ſuamq; gentem, ex qua tamen nemo omnium bellum eius cauſa & nomine ſumptum iuuaret, auxilioq; ueniret. Ita rex hominis infantiſſimi leuitatẽ perbellè coarguit, quẽ deinceps in dies magis neglexit, cùm eius facta cum dictis, & rerum ſucceſſus cum promiſſis minimè conſentirent.

At nobiles Angli eius regionis, ubi ex fuga clamoreq; incolentium rura, cognouerunt Scotos adeſſe, ualde conterriti, ſubitò ad loca munitiora confugiunt, ibiq; ad ſe undiq; accerſitis armatis, ad reſiſtendum ſe parant, præſidia circa uias diſponũt, alia dimittunt, quacunq; putant hoſtes tranſituros, ſimul crebris nuntijs de improuiſo Scotorum acceſſu, regem certiorem faciũt. Quibus rebus cognitis, Henricus ſubito malo perturbatur, domeſticarũ ſolicitudinum repentè aculeis punctus, quippe qui non hoſtes tantùm, uerumetiam ſuos principes pertimeſcendos putabat, ne eorum quiſpiam defectionis initium faceret, periculũq; ſibi crearet: quare ipſe quoq; accepto nuntio, rem magnam & multæ cautionis eſſe ratus, opportuna remedia impigrè parat, ad primam periculi procellam propulſandam. Verùm cita hoſtium fuga omnes Anglorũ conatus extraxit: Scoti enim facta omnis generis præda contenti, ocyus pedem retulerunt, quàm Angli ſe in unum collegiſſent. Atq; hoc Scotici belli initiũ fuit. Rex Henricus poſtquam cognouit Iacobum intra ſuos fines ſe recepiſſe, collaudata nobilium Anglorum eius regionis uirtute, qui in officio permanſiſſent, deſtitit ab incepto negotio occurrendi periculo iam præterito, ſed ne hoſtibus ex eo maleficio animus creſceret, decreuit ſibi quamprimũ armis uindicandam iniuriam: itaq; coacto principum concilio, quid cauſæ inſtet, qui ſit mentis ſuæ ſenſus, illis aperit, multiſq; rationibus docet, ex Reipublicæ uſu maximè eſſe, bellum ab hoſte inchoatum perſequi. Placuit cunctis, qui non minus quàm ille ſtomachabantur, ob tantam Scotorum audaciam, ut bellum ſumeretur, ac ad id gerendum, aliquid pecuniæ tributim penderetur, quod & factum eſt: nam poſt longam diſputationem, de concilij ſententia, tri-

butum

butum haud omnino graue in ſingulorũ hominũ capita indicitur, ſed id tamẽ generis exactionis, quod agreſtiũ turba omni tempore abhorruit, grauiterꝗ tulit. Deinde eo in conuentu, leges nõnullæ perpetuatæ, aliæ nouæ latæ ſunt, quæ ſtatui regni optimo conducerent. Ac ita rex dimiſſo concilio, bellum de integro cõparat. Scotus interea nec ſuæ cauſæ deerat, qui proſpiciens Anglos non quieturos eſſe diu, nequaquã minore ſtudio in exercitu conſcribendo hærebat, ut uel hoſtibus in ſe mouentibus obuiam iret, reſiſteretꝗ, uel rurſus fines Anglicanos ingreſſus nouas prædas ageret. Ita ambo reges rei bellicæ iuxtà ſtudebant, ſed Henricus laceſſitus iniuria, tantum animi aduerſus Scotum gerebat, ut nihil procraſtinauerit, qui longè prior ualentiſſimas copias parauit, easꝗ duce Aegidio Dabeneio ſplendidiſſimo & forti uiro, in Scoticum agrum ire iuſſit. Ille rebus omnibus paratiſſimus iam iter facere cœperat, cùm domi grauior ſeditio derepentè orta, bellum externum interpellauit.

Quæſtores interea quoquouerſum dimittunt, qui decretam ac imperatam in bellum Scoticum pecuniam colligant, quam dum alij conferũt, Cornubienſes qui minimam inſulæ partem eandemꝗ ſteriliorem incolunt, de tributo indicto recuſant, eius grauitatẽ ſe ferre nõ poſſe uociferãt, & dolore ſimiliter atꝗ iracundia ardentes, primũ parum modicè regis nomini temperant, eius conſiliariorũ crudelitatem mali cauſam eſſe fremunt, conqueruntur, lamentantur, deinde palàm furentes exitium autoribus tanti facinoris intentandum, eosꝗ modis omnibus ad ſupplicium ſibi petendos conſtituũt. Ita cõmoto populo, duo ex eo hominũ cœtu, Thomas Flammochus leguleius, & Michaël Ioſeph faber ferrarius uiri audaces ſeſe ſeditionis duces profitentur. Ii ubi uiderũt turbam ira & furore eſſe inflammatam, non ceſſabant multò acrius concitare, more amentiũ, exclamantes indignũ eſſe facinus, ut pro minimo motu à Scotis facto, & puncto temporis ſedato (putabant enim homines rerum omniũ rudes id bellum iam reſtinctũ, quod tum maximè ardere incipiebat) tanta cum acerbitate premerentur miſeri cum primis Cornubienſes tributo, qui loco minimè frugifero nati, maximè omniũ mortaliũ uictum ſibi manibus quærerent, tantum in fodiendo plumbo, dies noctesꝗ hærentes, & propterea quiduis eſſe perpeti ſatius, quàm in tanta ui, atꝗ miſeria uerſari. Sed eam culpam in primis aſſignabant Ioanni Mortono Cantuarienſi archiepiſcopo, ac Reginaldo Braio, quòd principes eſſent domeſtici regij ſenatus. Et talia præmia, ut plurimum habent illi, qui apud principem autoritate ualent, quia ſic uſu uenit, ut ſi quid recti fiat, illud principi acceptum referatur, ſi quid mali, id conſiliarijs crimini uertatur. Quod ſi bene multi ſecum uacuo animo ponderarent, haud ad illum locum multis laboribus aſpirandũ ducerent. Nunc ad rem redeo. Quocirca hortabantur, ut ſumptis quamprimùm armis, ſe ſequi non formidarent, promittentes ita futurum, ut ipſi nihil damni facerent: nec illi impunè ferrent, qui uexandi populi per exactiones, autores fuiſſent. Atqui ſi quos uidebant, uidebant autem complures, ſuum imprudens, calamitoſum, ac nefarium conſilium improbare, dicereꝗ, ſummæ dementiæ eſſe, capitis periculũ adire, pro re, quam ſuppliciter principem poſcere deberent, eos ut uecordes, ſtultos, pigros, multis uerbis male accipiebant, adeò ſe atꝗ ſuos perditum ire auebant duces longè perditiſſimi. His uocibus bona pars plebis ſtimulata, ſigna tandem conſentientis multitudinis non incerta dedit. Illi collaudata populi auda

cia,ubi ea quæ opus eſſent ad profectionem pararunt, agmen fluctuantis uulgi Vuelliā uerſus ducunt,ituri Londinū,ubi ſe regem tenere audierant.Quæ poſtquam Henrico per certos homines ab eius quæſtoribus miſſos, nuntiata ſunt,cum ualde pupugerūt, quòd uno tempore perincōmodè duplici uexaretur bello,externo,ac domeſtico,& quoniam par periculum ab utroq; imminebat, aliquantulum pependit animi utrum utri anteuerteret. Inter hæc factus eſt certior Iacobum Tuychettum regulum Audeleium cum nōnullis alijs de nobilitate,ſocietatē coiuiſſe cum Cornubienſibus,& illos citato agmine Londinum approperare:tum uidens domeſticū bellum in foribus eſſe,deliberauit omnes uires in illud conuertere,ut eo ſedato tumultu,deinde expeditius Scoticis rebus ſeruiret: itaq; Aegidium Dabeneium in Scotos proficiſcentē cum exercitu,de itinere ad ſe euocat,habitoq; nouo militum delectu,copias augendas curat. Item ut ſe bello domeſtico præoccupato, ne Scotus finitimos Anglos diuexet,obturbet,uiolet,mittit Thomā comitem Surræ principem præſtantiſſima uirtute præditum,quem bello contra Ricardum geſto,ut ſuprà dixi,captum paulò antè libertate donarat,biennioq; pòſt in locum Ioannis Dynham demortui,regni quæſtorem fecerat, in agrum Dunelmenſem,qui ibi aliquam armatorū manū colligat,atq; unà cum alijs regionis principibus,hoſtes eatenus finibus arceat,quoad Aegidium cum exercitu,poſt debilitatum ac repreſſum Cornubienſiū furorem, quod factu facilimū ducebat, illuc remittat: cùm interea audito tam terribili motu, undiq; principes uiri equitesq; multò fortiſſimi Londinū properabāt, manū aliquam armatorū factam pro ſe quiſque ducebat, quo in numero erat Henricus Eſſexiæ comes, Gulielmus regulus Moniorij,Edmundus Suthfolchiæ comes,Ricardus Thomas,Gulielmus Say,Thomas Hauardus Surræ comitis filius,adoleſcens illuſtris ac ſtrenuus, Robertus Lyttonus, Thomas Baudus, Robertus Clyffordius, Gulielmus Dauers, Georgius Verius, Thomas Terellus, Ricardus Fizleues, Ioannes Raynsforthus, Thomas Montigomerius, Ioannes Vuyngfildus, Robertus Brugthonus,Iacobus Terellus,Robertus Fenys,Gulielmus Careus, Robertus Drurus,Ioannes Andelius,Robertus Vuyngfildus, cum Ricardo fratre, Robertus Brandonus,Thomas Vueſt Delauare,Thomas Fenys Dacres,Dauid Ouinus, Henricus Roſſus, Ioannes Deneuyſſus, Henricus Selengerius, Ioannes Paulettus,Thomas Troys,Gulielmus Sandes,Edmundus Graius è Vuiltona,Ioānes Verneius,Thomas Brianus,Ricardus Polus,Thomas Harecortus,Ioannes Hampdenus,Edouardus Barkeleienſis,Gulielmus Bolongnus cum Thoma filio, Henricus Haydonus, Robertus Clarentius, Philippus Calthorpus,Robertus Louellus,Iacobus Hubertus,Ioānes Vuyndham, Ioannes Burſcherius,Thomas Vuodus,Matthæus Brunnus,Ioānes Shaius, Thomas Frouuicus, cum multis alijs inferioris ordinis uiris pugnandi peritiſſimis, ut ſimul uim aduenientiū hoſtium ab urbe & agris prohiberent. Per illos ipſos dies Carolus Francorum rex reuerſus à bello Neapolitano,legatos ad Henricum miſit,qui ei ſignificarent ea, quæ ipſe in Italia egiſſet, & mandata quæ pertinerent ad beneuolentiam conſeruandam: nam Carolo nihil antiquius erat,quàm cum Anglo amicitiam perpetuare,& id quidem, quia in uarios Italici belli laqueos ſeſe ac ſuam gentem induerat,ex quorum nullo illa ad hunc diem, qui eſt annus ſalutis M D X X I I I, ſe expedire potuit. Henricus

ubi cognouit legatos Caroli Caletū perueniſſe, miſit obuiam aliquot heroës, qui exciperent illos uenientes, ad Douerumq; de induſtria uſq; eò remorarentur, dum ſeditio ſupprimeretur, atq; curarent, ne quid de eiuſmodi rerum tumore ad legatorum aures perueniret, id quod diligenter factum eſt.

Interim Cornubienſes Vuellia, ubi loci Iacobum Audeleium ſuum principem ducem læti acceperāt, digreſſi, Sarisberiam primū accedunt, deinde Vintoniam, ac poſtremò in Cantium, ſperantes Cantianam plebem in ſocietatem belli facilè uenturam. Quæ porrò opinio eos ualde fefellit: celeriter enim ſub armis fuit Georgius Cantij comes, item alter Georgius Burgenniæ regulus, Ioānes Polus Cobani regulus, Thomas Burſcherius, Edouardus Ponyngus, Ricardus Gilfordius, Gulielmus Scottus, Iacobus Cromerius, Ioānes Peche, alter Ioannes Darellus, Henricus Vuyatus, Ricardus Haulte, & Ioannes Foggus, ac alij ad patriam ab omni maleficio iuxtà defendendam, atq; ad populū in officio cōtinendum attenti. Sed Cantiani partim memores aliàs ſibi nouos motus damno fuiſſe, partim ſuorū nobilium cuſtodijs intercluſi, tantū abſuit ut uoluerint ad agmen adhæreſcere, ut etiam eorum aditum ſermonemq; defugerint, quò ne in ſuſpitionē ullam apud regem caderent. Ea res adeò minuit animū ignauæ multitudini, ut ſtatim pòſt non exiguus illorū numerus deferbuerit, clamq; ex agmine noctu excedens domū repedauerit. Cæterum ductores agminis poſtquam uiderunt Cantianos minimè ſe mouere, tum ſuis freti uiribus, in collem proximū Londino, quem Blakhethfelde uocant, omnem multitudinē ducunt, ibiq; in planitie, quæ in uertice collis ampla eſt, poſitis caſtris, iubent ſe ad certamen inſtruere, ut cum rege manū conſerant, ſi obuius fiat, uel urbem oppugnent: nanq; arbitrabantur regem terrore affectū, hactenus nō auſum fuiſſe quicquam de obuiam itione cogitare, ac propterea maioribus animis quaſi certæ fiduciæ potiūdæ uictoriæ pleni, urbem inuadendam conſtituebant, qua rex ſe incluſiſſet. Sed Henricus ſecus atq; illi putabant, omnia agebat, qui cōſultò noluit uenienti turbæ ſe opponere, quò eam procul domo, unde nulla ſpeſſet ſubſidij, longo itinere defatigatam, ac penè remiſſo furore, ſuæ iam ipſius temeritatis pœnitentē uſpiam intercludere, armisq; ſubitò undiq; circumuenire tutius poſſet. Interim ingens in urbe trepidatio in ſingulas diei horas exiſtebat, conclamabatur uicatim ad arma, concurrebatur ad portas, item cuſtodiæ ubiq; atq; uigiliæ mirificæ erāt, ut fortè noctu ne illa hominum inops multitudo derepentè deſcenderet, ad diripiendas ciuium opes, mœniaq; intraret. Ita ciuitas iuſſu regis, & opera, cura, ſolertia Ioannis Tate prætoris, item Ioannis Shaa, ac Ricardi Haddon uicecomitū, atq; totius ſenatus, munita, armata, parataq; erat, ad defendendum ſeſe aduerſus repentinos rebelliū incurſus & impetus, cùm rex eripuit cunctis protinus timorē, qui ubi cognouit Cornubienſes in proximo colle paratos, ad multumq; diei intentos ad dimicandum eſſe, confeſtim mittit Henricū Burſcherium Eſſexiæ, Edmundum Polam Suthfolchiæ comites, ac Ricardum Thomā, duces belli excellentes, cum magno numero cùm ſagittariorū, tum equitum, qui collem dextra ſiniſtraq; circundent, ut inſeſſis omnibus uijs, ſpes omnis fugæ hoſtibus adimatur, poſtea ipſe cum inſtructo exercitu urbe egreſſus, in collem fortiſſimo præſtantiſſimoq; animo contendit, præmittitq; Aegidium Dabeneium cum militum robore. Is ubi in collem peruenit, tum comites cum Ricardo Thoma in

hoſtem impetum faciunt, primaq́ꝫ impreſſione in fugam uertũt, occiſione occidunt reſiſtentes amplius duo millia, capiunt deterritos infinitos, & in ijs ductores multitudinis, qui paulò pòſt ſupplicio afficiuntur. In Michaële Ioſeph altero ex illa fæce hominũ duce mira fuit uis animi, quem ferunt dum ad mortem traheretur, ſeipſum conſolatum, quòd ob id facinus ſperaret ſui nominis memoriam perpetuatũ iri: adeò medios ac infimos uiros perinde ut ſummos gloriæ cupiditas incendit. Rex uix trecentos ex ſuo exercitu deſiderauit, qui pro ſuo inſtituto, reliquis captiuis uitam conceſſit: at in duces non item lenis, quòd non contentus eorum ſupplicio, uoluit ut more maiorũ, corpora Thomæ Flammochi & Michaëlis Ioſeph in partes ſciſſa diuerſis in locis ſuſpenderentur circa Cornubiam, quò notior teſtatiorq́ꝫ eſſet pœna rebellium: ſed audiens cæteros qui domi erant, nihil ferè ob ſuorũ acceptam plagam fractos animo, ad res nouas adhuc moliendas non imparatiſſimos eſſe, ſi modò ſtimularentur, mutauit conſiliũ, ne maioribus curis ſe eo tempore oneraret, quo ſatis habebat ſedare domeſticas ſeditiones, ut ſic in Scoticum bellum promptius in poſterum tempus incumbere poſſet, contentus in præſens re tam bene geſta.

Dum hæc apud Anglos gerebantur, Iacobus rex Scotorum per ſpeculatores fit certior, nullum exercitum Anglicum contra ſe paratum, & regem Henricum ac nobiles aliquot cum plebe Cornubienſium, in ſeipſos uerſos ciuili diſcordia detineri, qui idcirco anticipandum bellum quod hoſtem in ſe renouaturum cum primùm per eas ſeditiones licitum foret, certò propémodum ſciebat, iudicans, raptim fines Anglicos rurſus ingreſſus, agros uaſtat, urit, à nullo loco manus abſtinet, ac dum pars ſuorum agrum Dunelmenſem latè populatur, ipſe cum altera militum parte oppugnare aggreditur arcem Noramum, ad limitem Angliæ & Scotiæ ſitam, quam Dunelmenſis epiſcopus tenebat. Hanc Ricardus Fox Dunelmenſis epiſcopus, paulò ante aduentum hoſtium firmo præſidio muniuerat, qui proſpexerat ita futurum, ut Scotus cùm intelligeret apud Henricum omnia plena eſſe diſcordiæ, primo quoque die in fines Anglicanos excurreret. Is eſt Ricardus, quem ſuprà appellauimus epiſcopum Exonienſem, qui poſtea ob eius ſingularem animi uirtutem ad epiſcopatum Bathonienſem & Vuellenſem, atque poſtremò ab illa ſede ad Dunelmenſem euocatus eſt. Hic omnia quæ acciderant, quamprimùm crebris nuntijs regi qui tunc Londini erat, ſignificat: item per alios homines certos quamcelerrimè poteſt, arceſſendum curat Thomam comitem Surræ, qui in agro Eboracenſi, iam bene magnum militum numerum contraxerat. Thomas certior factus rem nõ abeſſe à periculo, maturat iter ſuum, quem pari celeritate ſequuntur ex omni parte principes, quorum unuſquiſq́ꝫ pro opibus, quàm magnam armatorum manum fecerat, & in his uirtute bellicq́ꝫ ſcientia præſtantes reguli, Rodulphus comes Vueſthumbriæ, Thomas Dacres, Georgius Strangius, Rodulphus Neuyllus, Ricardus Latemerius, Georgius Lumleius, Ioannes Scroppus, Georgius Oglius, Thomas Baro ex Heltona, Henricus Clyffordius, Gulielmus Conyers, Thomas Darcius. Item equites tam fortiſſimi, q̃ prudentiſſimi, Gulielmus Percius, ac tres alij eodem nomine, Bulmerius, Gaſcognus, & Penyngtonus, Rodulphi tres, Bigottus, Bouys, ac Elarker, Thomas Apparus, atque duo alij Vartonus, & Stranguychus, Ioannes numero octo, Conſtabulus, Rateclyffus, Sauellus, Gouerius, Moſgrauus, Mallerius,

Aloder,& Eueryng hamus,Brianus Stapeltonus,Thomas Vorteleius,Marmaducus Conſtabulus, Chriſtophorus Pikerynus, ac alter Chriſtophorus Vuardus,Gualterus Stryklondus,Rogerius Bellinghamus,Gulielmus Heron, Rodulphus Graius, Nicolaus Ridleius, Gualterus Griffithus, Ioannes Heron,Rodulphus Feneuicus,Thomas Graius, atq; Chriſtophorus Curuynus,præterea Robertus Varcoppus,Rolandus Tempeſta,& Iacobus Metcalfus,compluresq; alij uiri tametſi inferioris ordinis, uirtute tamen haudquaq; impares. At Scoti poſtquam complures dies in oppugnatione arcis conſumpſerant, & non paruo ſuorum detrimento, nullam partem munitionum conuellere potuerant, iam ſua ſponte eam dimittendam ſtatuebant, cùm rumor attulit Thomam comitem aduenire cum exercitu,ac fermè bidui abeſſe. Tum rex uidens nihil eſſe, quod de expugnanda arce amplius in præſentia laboraret, ſublatis caſtris, hoſtiũ finibus exceſſit. Atqui Thomas cognito regis diſceſſu, magnis itineribus ſequitur, Scotiamq; ingreditur, ſpe propè certa conſequendi,alicuiúſue prælij faciendi:ſed longius abeunte rege,quàm ut conduceret ultrà pedem inferri,ac deficiẽtibus cibarijs,quæ præ feſtinatione,in paucos dies ſecum tulerat,poſtquam fines latè uaſtauit,exercitũ in Dunelmenſem agrum reduxit, ubi poſitis caſtris dum intelligeret, quid Henricus conſilij de bello cepiſſet,expectandum decreuit.

Inter hæc peruenit in Scotiam Petrus Hyalas uir ingenio ac prudentia, nõ item doctrina præditus, miſſus à Ferdinando rege Hiſpaniæ ad Iacobum regem,qui de pace concilianda inter reges ageret:Ferdinando enim ac Eliſabeth eius uxori,mulieri cui noſter Chriſtianus orbis paucas pares tulit,amicitia cũ Henrico intercedebat,nihilq; optatius erat,quàm ut locata Catharina filia Arthuro Vualliæ principi eius filio, intercederet & affinitas: item par neceſſitudo erat cum Iacobo Scotiæ rege. Igitur Ferdinardus ſe utriq; regi libentius pacis faciendæ autorem obtulit. Petrus ſtatim cœpit omni ope, atq; opera cum Iacobo agere, quibus legibus pax coagmentanda eſſet, ac cùm ſpes bona arrideret,per literas rogauit Henricum,ut aliquem ſuorum ſibi ſociaret,rei conficiendæ cauſa. Henricus qui quantũ ſine magno incõmodo licebat, pacis amator,ac,ut ita dicam,alumnus erat,uel potiſſimũ id temporis, quo ſuorum ſeditionibus uexabatur, protinus dedit negotiũ Ricardo Dunelmenſi epiſcopo, qui in propinquo erat,ut primo quoq; tempore Petrum conueniret. Ita Ricardus & Petrus ut arbiter pacis,cum legatis Scoticis congrediuntur. Hîc ſexcentæ proponuntur conditiones,ſed poſt longam diſputationem, nulla ſatis placebat,unaq; tantummodo res officiebat, quòd Henricus rex peteret ſibi tradi Petrum Varbechum,ſui regni quietis turbatorem. Contrà rex Iacobus in primis negabat ſe quicquam conceſſurum, quod ipſi deinde uitio dari poſſet, & quamuis iam tum cœpiſſet percipere fraudem,tamen quia ei cum Petro affinitas erat,longè turpiſſimũ facinus iudicabat hominẽ ad cædem prodere. Multis itaq; conſumptis diebus, ad extremum cùm in tam diuerſis mentibus pax ulla haud eſſe poſſet, induciæ quæ loco pacis haberentur, cõuenere in aliquot annos, his conditionibus factæ, ut Iacobus confeſtim tota procul Scotia, Petrum Varbechum ablegaret. Dum hæc alibi fiebant,rex Henricus multa congratulatione audiuit legatos Caroli regis,quos ſuprà memorauimus in itinere retardatos,ut ne ad eum adirent,dum Cornubienſium negotium tumebat:

pari etiam comitate accepit Philippi Flandrorũ principis legatos, qui fœdus & amicitiam petitum uenerant, quam rem opportuniſsimam domeſticis motibus gratiſſimè conceſsit: ita conciliata finitimorum principum pace, gratias poſtremò ingentes Ferdinando & Eliſabeth principibus per literas egit, quòd autores fuiſſent pacificationis, quæ nuper inter ipſum & Scotum ſecuta eſſet, Petrum uerò eorum legatum digno remunerauit præmio. Incidit hæc regum concordia in eum annum, qui fuit ſalutis humanæ MCCCCXCVIII, & cùm regnare cœpit Henricus, XII. Petrus autem Hyalas manſit apud regem Henricum, qui ſui negotij gerendi occaſionem nactus, ita cum eo egit, ut breui pòſt facta ſint ſponſalia inter Arthurum Vualliæ principem eius filium, & Catharinam Ferdinandi filiam, loco & tempore conſtituto, cùm puella ad uirum ducenda foret. Ad Scotum redeo.

Non fefellit fidem datam Iacobus rex Scotus, qui iam certò ſciens ſe fraude peti, Petrum Varbechum ad ſe uocauit, ſuaq; in eum officia collata modicè cõmemorauit, hortatusq; eſt, ut aliquò terrarũ migraret, ubi uſq; eò morari tutò poſſet, dum melior facultas ſui negotij agendi daretur, cùm ipſe neceſſariò pacem cum Anglo feciſſet, & ob id, affinitas quam cum eo haberet, ſibi tanti haud eſſe poſſet, ut deinceps liceret eius nomine, amplius arma ſumere, quod à principio libens fecerit, ſperans ab Anglis eius amicis auxilia opportuna miniſtrari: ſed cùm ea fruſtra expectata ſint, demonſtrauit per hæc, oportere non moleſtè ferre moram, quæ tandem aliquando poſſet rebus affectis adiumento eſſe. Hæc atq; alia huiuſcemodi rex dicendo, Petrum aliò ire iuſſit. Ille autem cognita regis uoluntate, uehementer ea deſtitutione perculſus eſt, iam uidens nihil ſibi apud Scotos reliqui eſſe, ſed multis acceptis beneficijs, cùm parẽ gratiam referre nequiret, ut non uideretur ingratus, æquo animo regis mandata accepit, ac paucis pòſt diebus cum uxore in Hyberniam diſceſsit, eo conſilio, ut in Flandriam ad Margaritam rediret, aut cum Cornubienſibus ſe coniungeret. Sed utcunq; ſit, dum in Hybernia moratur, dubitationéque æſtuat, per certos nuntios intelligit Cornubienſes ex recenti ſuorũ clade nihil domitos, adhuc male in Henricum animatos, paratosq; eſſe rurſus arma capere, & iniuriam ulciſci: quam ob rem putans ex uſu ſuo fore, oblatam occaſionem non dimittere, nulla facta mora, ad eos tranſuolat, ſolicitat, concitat, tantaq; pollicetur, ut dux eodem momento appellatus ſit, cunctis ſe eius dictis obedientes fore clamantibus. Petrus per hæc in bonam ſpem rurſus adductus, ſtatuit nihil temerè agendum, ſed primùm loca munita quoquouerſum pergeret, in poteſtatem redigenda, quæ ſibi præſidio eſſe poſſent, ac deinde auctis copijs, quibuſuis cõtrà tendentibus obuiam eundum. Hoc capto conſilio, Exoniam petit, atque obſidet, & quia tormentis carebat, quibus mœnia quatefaceret, portis tantùm infringendis ſtudet, quas cædere ſaxis, inſtare ferro, ligna circundare, ignem ſubijcere magna ui incipit. Ciues uidentes hinc muros ab hoſte cinctos, & illinc incendium fieri, primò pauere incipiunt, qui ſtatim de ſuo caſu per nuntios noctu funiculis ex muro demiſſos, regem certiorem faciunt, deinde magno animo ignem igne arcendum rati, ligna fractis iam portarum clauſtris, ad incendium addunt, quò flamma utrinque erumpens, ac omnem aditum occupans, perinde hoſtem ingreſſu, atque ſuos exitu prohibeat, & ipſi interim foſſas aliáſque intus pro foribus munitiones faciunt.

Ita

Ita omnis obſidentiū circa portas conatus male cecidit,& ciues flamma à flamma conſeruauit. Tum Petrus neceſſariò ad portas,certamine omiſſo,diuerſis in locis quæ debiliora uidebantur,urbem oppugnat,admotisq́ ſcalis, ſæpius cum magno ſuorum detrimento,ſumma murorū capere tentat,ſperans interim ciues aut metu,aut cōmeatus inopia uictos ad deditionem compellere.

Rex autem acceptis nuntijs, haud ſegnius quàm res requirebat,exercitum Exoniam ducit,præmiſsis bene multis leuis armaturæ equitibus, qui de eius aduentu paſsim cunctos certiores facerent:nam interea duce Edouardo Corteneio comite Deuoniæ, cum Gulielmo filio adoleſcente optimo fortiſsimo, nobiliſsimi quiq́ cum magna militum manu, Exonienſibus ſubſidio ire maturabant, & in his erat Thomas Trencherdius,Edmundus Careus,Thomas Fulfordius,Gulielmus Cortencius,Ioannes Haleuellus, Ioannes Crokerus, Gualterus Corteneius,Petrus Eggecombius,& Gulielmus Sanctimaurius. Hæc ubi ad aures Petri peruenere,relicta obſidione,Tantoniam (eſt id proximum oppidum)mouet,ibi exercitum ſuum recenſet, inſtruit ad certamen cum hoſte futurum,quanquam eo exercitu parum confiſus,uti poſtea apparuit, cuius bona pars dexteris duntaxat armatis,reliquo corpore inermis, ac pugnandi neſciens erat.Henricus cognita hoſtium diſceſsione, iter protinus Tantoniam uerſus intendit.Eò uenit Edouardus dux Buchyngamiæ adoleſcens magnitudine animi ac ingenij uirtute ſingulari præditus:poſt quem ſequebatur ex uicinis locis, multitudo nobiliſsimorum equitum cùm armis, tum cæteris ad bellum gerendum neceſſarijs rebus longè paratiſsimorū.Erat in eo numero Aegidius Briggius,Alexander Baynhā,Mauritius Barkeleienſis,Robertus Tamius,Ioannes Guiſus,Robertus Poyntus,Henricus Vernonus,Ioānes Mortimerius,Thomas Tremaylus,Edouardus Suttonus,Amiſius Paulettus,Ioānes Byknellus,Ioannes Sapcotus, Hugo Lutrellus, Ioannes Vuadham cum Nicolao filio,Ioannes Spek, Gulielmus Sanctimaurius, Ricardus Beancampus è ſancto Amando,Franciſcus Chenius,Rogerius Tokettus,Thomas Longus,Nicolaus Latemerius,Ioānes Turberuilla,Gulielmus Stortonus,Rogerius Neuburgus,Gulielmus Martinus,Thomas Lyndus,Henricus Rogerius,Gualterus Hungerfordius,Ioannes Semerius,Edouardus Darellus,Mauritius Barous,Gulielmus Norres, Ioannes Langfordius, Ricardus Corbettus, Thomas Bluntus, Ricardus Laconus, Thomas Cornuallus, ac complures alij milites egregij. At rex interea cùm appropinquaſſet, ſiue ne dimicandi moram faceret,ſiue belli fortunæ metuens,præmiſit cum militum robore,Robertum Broke regulum,Ricardum Thomam,& Aegidium Dabeneiū, qui prælium inciperent, ipſe uerò ſequebatur, ut cùm inſtare certamē uideret,aut ſuis auxilio iret,uel à tergo, eodem temporis puncto, ſe obijceret.Cæterum non fuit quòd rex eo uteretur conſilio: tantum enim abfuit,ut Petrus expectauerit certamen,ut poſtquam intellexerat hoſtes in armis eſſe,etiam clàm & noctu ſe in fugam dederit,cōtinentiq́ curſu in aſylum, quod eſt ad cœnobium Belliloci, ſeſe abdiderit. Id Petrus animi ne uecordia,qua præditus erat,an fraudem ſuſpicatus fecerit, perinde incertū eſt, ac ſatis conſtat illud bono fuiſſe regi, qui ad manus uenire non eſt coactus cum Cornubienſibus, quibus deſperatio ita uires auxerat, ut cunctis iuxtà eo prælio, aut ad unum cadere, uincereúe certum eſſet, Henricus cognita

fuga Petri, dimiſit quoquouerſum equites, qui eum ſequentes conſequi nitentur, ſed ille plurimum uiæ progreſſus, non antè eſt uiſus, quàm in aſylum ſe receperit: at non item eius duces, qui in fuga capti, ad regem ducuntur. Cætera omnis multitudo ubi neque Petrum, neque ducum ſigna conſpexit, ignara ubi nam foret, iaceret ne fraude aliqua interfectus, an fugiſſet, non ſatis certum habebat, quod ſibi conſilium capiendum, quídue agere præſtaret, ſed ad ultimum cognita eius turpiſsima fuga, cuncti actutum communi malo, communi metu, communi periculo oppreſsi, abiectis armis, manus tendere dareq́ꝫ cœperunt, quibus rex pro ſua lenitate facilè ignouit: qui inde ſine certamine uictor Exoniam profectus, collaudatis ciuibus pro officio facto, gratias egit, ibiq́ꝫ nonnullos ex Cornubienſibus recentis tumultus autores ſupplicio mactandos curauit. Equites regij interea nullis prohibentibus, uſque ad montem diui Michaëlis currendo peruenerunt, ibiq́ꝫ inuentam Catharinam Petri uxorem, ad regem captiuam duxerunt. Henricus mulieris uenuſtatem miratus, non milite prædam, ſed imperatore dignam putauit, atq́ꝫ eam cum honeſto matronarum comitatu, Londinum ad reginam ſtatim miſit, ut certam partæ uictoriæ nuntiam.

Dum autem rex Exoniæ moratur, haudquaquam ſe uiciſſe, aut materiam ſeditionum ſuſtuliſſe exiſtimans, niſi Petrum eius peſtis caput in poteſtatem redigeret, primũ duabus equitum turmis aſylum undiq́ꝫ ſepit, ne ſpes ulla fugæ Petro ſuperſit, deinde uenia omniũq́ꝫ obliuione propoſita, per fidos nuntios iuuenem tentat, ſi uelit in ſuã fidem uenire. Petrus iam ſine ſpe, ſine ſede, ſine fortunis, qui animaduertebat ſe in ſumma rerũ omniũ difficultate uerſari, quòd illo deſperatiſsimo uteretur perfugio, & omnẽ rei bene in poſterum gerendæ facultatẽ de manibus amiſſam duceret, ubi ueniam propoſitam eſſe audiuit, tum demũ publica fide fretus, ſponte de aſylo exiuit, atq́ꝫ ſeſe in Henrici poteſtatẽ permiſit. Ac ita tantus ſubitò tumultus ſedatur. Rex ſic geſto feliciter bello, animo mirabiliter lætanti, Londinũ proficiſcit̃, ad quẽ quacunq́ꝫ tranſibat, populi cõcurrebãt Petri uidendi cauſa, qui omnibus miraculo erat, quòd homo alienigena, & nulla re ipſa, quanq́ꝫ uerbo aliter canebatur, maiorũ cõmendatione fultus, auſus fuiſſet tantum regnum diuexare dolis, ac tot cùm populos tum principes non ſine multorũ ex illis pernicie, ſuis aſtutijs ad credendũ ea adduxiſſet, quæ de ſe falſo hactenus prædicarit. Henricus ubi Londinũ peruenit, Petro cuſtodes dedit, qui ab eius latere ne pedẽ quidẽ diſcederent, ut ne aufugeret, néue ad res nouas ſolicitatus, iterũ regni quietem turbaret. At rumor in Flandriam perlatus, Petrũ nihil profeciſſe, ſed in uincula datum, attulit Margaritæ principi lachrymas multas, quæ prius expectãdo nuntium rerũ geſtarũ multas habuerat noctes plenas timoris. His rebus proſperè geſtis, Henricus nõ ignarus maximã illecebrã eſſe peccãdi impunitatis ſpem, ut ſuos deinde in officio facilius cõtineret, quamprimũ quæſtionem habuit, comperitq́ꝫ tam in Deuonia, quàm in Somerſeto complures fuiſſe, qui Cornubienſes in ipſum mouentes, ac poſtea fuſos & fugatos domum redeuntes pecunia & commeatu iuuiſſent, quos omnes pro grauitate delicti, pro facultatibus mulctandos ſtatuit, illamq́ꝫ prouinciã dedit Anniſio Pauletto equiti, cui non multò pòſt Robertũ Scherburnũ diui Pauli decanum quem dicunt, collegam adiunxit, Ii à primo uelut procella per fortunas fermè omniũ utriuſq́ꝫ

comita-

comitatus habitatorũ peruadunt, quò ne quiſquam omniũ eius capitalis rei affinis ſociusq́ꝫ ex merita labatur pœna: mitius tamẽ cum bene multis actum, qui metu aut ui, non item uoluntate peccaſſent.

Eodem anno res ſubita & ab initio nullius momẽti ſic redintegrauit ſimultatem inter Henricum & Iacobum reges, ut uix manus abſtinuerint, quæ eiuſmodi fuit. Quidam iuuenes Scoti armati propter Noramum arcem acceſſerunt, taciti cq́ꝫ circumſpiciebant, quaſi uellent cognoſcere, quæ ibi fierent: ſed cùm nihil appareret hoſtile, & iam gradum referrent, qui arcis præſidio erant, non eſſe, quod ſciſcitarentur rati, non mouerunt ſe. Verùm die poſtero cùm ijdem ad locum adirent, Angli orta repentè alicuius fraudis ſuſpitione, conclamarunt, Ecquid ad ſe uenirent, an ſpeculandi cauſa? Ad ea Scoti multò ferocius reſponderunt. Quibus uocibus utrinque animis irritatis, ad arma concurritur, & poſt multa utrinque accepta uulnera, aliquot ex Scotis interficiuntur, reliquis à multitudine qua Angli præſtabant, in fugam con iectis. Hæc ubi Iacobus reſciuit, clamare cœpit nihil ſibi incertius eſſe, quàm pacem cum Anglis habere, idemq́ꝫ Henrico per literas ſignificauit, cum eoq́ꝫ de ijs rebus iracundius ac uehemẽtius expoſtulauit. Henricus qui præ quiete, & finitimorum principum amicitia, nihil magnopere curabat, ut tandem aliquando ſibi liceret in ocio honeſto poſt tot labores abuſq́ꝫ pueritia exantlatos acquieſcere, reſpondit, id non ſuo conſilio factum, ſed militum temeritate, & propterea non putaret uiolatam eſſe fidem, quandoquidem ipſe cauſam cognoſceret, & ſi culpa apud ſuos foret, pœna ab eis non abeſſet. Non potuit hoc reſponſum, etſi longè æquiſsimum, ingentem molem iræ, qua Scotus agitabatur, excutere. Quare Ricardo Dunelmenſi epiſcopo qui præter cæteros dolebat, quòd ſuorum qui arcem tenebant, cauſa, renata eſſet inter reges diſcordia, nihil potius deinde fuit, quàm Iacobum placare, ad quem crebras dabat literas, rogando, ut ſi qua offenſiuncula facta eſſet eius animi, errore ſuorum, daret ſe more ſuo, ad lenitatem, humanitatem & gratiam. Rex perſpecta Ricardi fide & grauitate, ira iam deferueſcente, reſpondit humaniter ad eius literas, & quia uenerat ei in mentem cum illo nonnulla ſua communicare conſilia, petiuit, ut ad ſe de ijs rebus, quæ nuper accidiſſent, agendi cauſa ueniret. Ricardus poſtulata Iacobi quamprimùm ad Henricum detulit, cui cauſa colloquendi adeò iuſta uiſa eſt, ut permiſerit eum ire. Accepit rex comiter Ricardum, ad cœnobiũ Melroſæ, id loci nomen eſt, ſecundum fines Scoticos, quod monachi Ciſtertienſis ordinis habent, & primũ de recenti ſuorum cæde queſtus, facilè iniuriam condonauit: deinde remotis arbitris, docuit quàm ueteres, quamq́ꝫ iuſtæ cauſæ neceſſitudinis ſibi cum Henrico intercederent, & eas maiore quodã amoris fœdere corroborari ſe ſummè appetere, quod procul dubio fieret, ſi ille uellet ſibi Margaritam filiam ætate maiorem in matrimoniũ dare, ac iampridem in animo habuiſſe, id connubiũ per legatos petere, quod maturè faceret, ſi ſuam diceret ſententiã, ne rem negãdam poſceret. Ricardus ad ea modicè reſpõdit, operamq́ꝫ ſuam pollicitus, bonam omnino oratores de cõnubio mittẽdi ſpem regi fecit, qui domũ reuerſus omnia ſuo regi, quæ cum Iacobo egiſſet, ordine retulit. Ea mirũ in modũ delectarunt Henrici animũ, cui pax maximè cordi erat, & iampridem conſtitutum, nulli cauſam dare bellorũ. Neq́ꝫ interceſſerant multi dies, cùm Iacobi legatio

adfuit, ad petendum Margaritæ filiæ regis coniugium. Henricus auditis legatis, rem ad conſilium detulit. Erant qui ſuſpicarentur poſſe aliquando fortè contingere, ut hæreditas regni Margaritæ ueniret, ac propterea eam nõ externo principi locandam iudicarent. Ad ea rex reſpondit, Quid tum? ſi enim tale quid accideret, quod Deus omen auertat, uideo futurum, ut noſtrũ regnum nihil inde damni faceret, quoniam acceſsio Angliæ non ad Scotiam, ſed ipſius Scotiæ ad Angliam fieret tanquam ad totius inſulæ caput multò nobiliſsimum, cùm ſemper quod minus eſt, ſoleat ad decus & honorem ad id adiungi, quod eſt longè maius, quemadmodum olim Normania in ditionem & poteſtatem uenit Anglorum maiorum noſtrorum. Ita laudata regis ſapientia, & cunctis una uoce rem probantibus, Margarita uirgo regi Iacobo pacta eſt.

Iam interim cœpit dies fatalis mortis Petri Varbechi, & Edouardi comitis Varuicenſis aduentare, quandò una procella ambos abſorbuit. Porrò Petrus ſiue quòd grauiter ferret ſe cuſtodiri, ſeu quòd ad res nouas ab amicis ſolicitaretur, ſeu denique quòd ſui perdendi libidine continenter ſtimularetur, fugam tentandam ſtatuit, ſperans non defuturam bene rei gerendæ occaſionem, ſi ſe ab Anglorum manibus ſemel eriperet: & quamuis non ignoraret, nihil ferè ſe agere, nihil moliri, nihil cogitare, quod Henrico latêre ualeret in tempore, ſpe tamen euadendi adductus, quæ hactenus eius miſeriam conſolata erat, uoluit potius illud audere, quàm præſentem calamitatem diutius ſufferre: itaque deceptis cuſtodibus, ſe fugæ mandat, imò ſeipſum in arctiorem cuſtodiam dat, in ſupplicium præcipitat: nam cùm ad littus properaret, & parum itineris proceſsiſſet, diuulgato rumore de eius fuga, omnes ſubitò uiæ à regijs ſatellitibus, qui eum cuſtodiebant, inſeſſæ ſunt, quorum ille inſequentium clamore tremefactus, ac animi pariter atqꝫ conſilij inops, aliò uerſum atqꝫ cœperat, iter neceſſariò intendit, peruenitqꝫ ad Bethleemenſe cœnobium monachorum Cartuſianorum, ac præfecti loci ſe fidei commiſit, ſuppliciter rogitans, ut ad regem adiret, ſibiqꝫ ab eo uitam deprecaretur. Præfectus hominis calamitatẽ miſeratus, ad regem uenit, de Petro indicat, de eius ſalute multis precibus orat, idqꝫ impetrat. Ita Petrus in aulam ad Vueſtmonaſteriũ reducitur, ignominiæ obijcitur, qui cõpedibus uinctus, in ipſius aulæ ueſtibulo integrũ diem, nullo nõ ludibrio à turba petitus explodit̃, poſtridie eius diei Londinum per omnium oculos traducit̃, aliquotqꝫ horas in foro paribus probris exponitur, ac poſtremò in turrim conijcitur. At Edouardus Varuici comes in carcere ab incunabulis extra hominũ ferarumqꝫ conſpectum nutritus, qui gallinã ab anſere nõ facilè internoſceret, cùm nullo ſuo delicto ſuppliciũ quærere poſſet, alieno ad id tractus eſt. Siquidem monachus quidam Auguſtinianus nomine Patritius, ut comiti, credo, inuidiam conflaret, diſcipulũ quem habebat (nomen, quod ſciam, non ponitur) ſubornare, eiusqꝫ auribus inſtillare cœpit, ſe illi regnum facilè paraturũ, ſi ſuum uellet ſequi conſilium. Diſcipulus non modò id ſe facturum non renuit, ſed iterum atqꝫ iterum rogauit, ut quod deſtinaſſet, maturè tentaret. Quotus enim quiſqꝫ eſt tam legum aut periculi metuens, qui nolit regnandi cauſa quiduis tentare, facere, & pati? Itaque ſubtiliter cõmunicato conſilio, confidenter etiam in Cantium aliàs ad res nouas nõ ſurdum ambo proficiſcuntur, ibi adoleſcẽs primo clàm nõnullis

indicat

indicat ſe Edouardum Varuici comitem eſſe, & nuper ope & arte Patritij ex turri Londinenſi aufugiſſe, & quia dictis habita fides, dein palàm id ipſum prædicat, cunctorumq́ auxiliũ implorat. Verùm ſeditio prius caput amiſit, quàm illud efferret, eueſtigiò præceptore cum diſcipulo in uincula rapto, & hoc necato, & illo æternis tenebris mãdato, quòd monachus eſſet: etenim tantum apud Anglos ordini tribuitur, ut ſacerdoti uel de maieſtate damnato, alijs'ue ſontibus qui reliquis initiati ſint ordinibus, uita concedatur: id quod etiã fit, quia longa iam conſuetudine epiſcopi in eiuſmodi maleficijs, cauſæ cognitionẽ nõ habent, ex quo eis minus licet tales ita damnatos deſecrare, aliter enim morte nõ ſunt afficiendi. Quid, quòd ita uſu uenit, ut qui legere ſciant, cuiuſuis rei capitalis præter maieſtatis crimen, damnati, eodem loco habeantur: quòd per id ordinis affines cenſeantᷣ, atq́ ita ſalui in cuſtodiam detrudantur. Iis ut ſi caſu euaſerint, ne ſpes ulla uitæ amplius ſit, in palma manus ſiniſtræ ſub pollice inuritur homicidis M litera, quia Anglicè murdre homicidiũ dicitur, furibus uerò T, quòd fur thefht uocatur: qui ſic ſtigmatiæ effecti, ſi in peccato rurſus inuenti fuerint, tum meritas ilicò dant pœnas. Cuius ſanẽ inſtituti autor fuit ipſe rex Henricus in concilio, quod anno regni ſecũdo habuit, illud à Gallis, opinor, mutuatus: nam apud eos eiuſmodi damnatis hominibus ſolet amputari altera auris, certa poſthac maleficij nota. Cuſtodiendi uerò onus, eius religionis cauſa, epiſcopis imponitur, mulcta illis indicta, ſi eorũ negligenti cuſtodiæ effugerint. Quod equidem inſtitutũ bellè furum ſectam nutrit, auget, armat, cùm poſtea ſexcentæ inueniantur uiæ, quibus ex carcere, uno uel altero tempore, multi illorum educantur, purgato utcunq́ furti homicidij'ue crimine, quod fit, cùm nemo homo iam reclamat: nam ſi offenſus & læſus actionem nõ proſequatur, tum reus furti iam inde ab initio liberatus diſcedit, ita iure patrio iubente. Sed ad rem. Petrus interea etiam in carcere nõ deſinit cum ſua peſte ac pernicie, cumq́ eorum exitio, qui ſe cum eo congregarant, inſidiari, quippe qui nonnullis ex cuſtodibus corruptis, fertur conſtituiſſe interfecto arcis præfecto, ſe per uim eo carcere liberare, atq́ rapere ſecum ad eandem libertatẽ Edouardum Varuici comitem, quem antea in eam ſpem impuliſſet. Sed dolus patefactus nõ proceſsit, & ille de ſpe conatuq́ depulſus, cum ſocijs ad iudicium trahitur, damnaturq́, ac paucis pòſt diebus laqueo ſuſpenditur. Hanc ſui pernicioſi cõmenti pœnam Petrus habuit, qui ut uiuendo ſuis nefarijs fraudibus permultos magnos uiros miſerè perire coëgerat, ita moriendo nonnullos ad ſupplicium ſecum rapuit. In ijs fuit Edouardus Varuicenſis comes, qui ſecuri percuſſus eſt, quòd cum Petro, uti iam tum rumor diſsipauit, conſenſiſſet, ad fugam parandam, id quod tentare cuſtodijs maximè capitale eſt. Is fuit annus ſalutis humanæ, cùm hæc acta ſunt, MCCCCXCIX, & XIII, cùm regnare cœpit Henricus.

Annus qui ſecutus eſt, inſignis fuit & peſtilẽtia, quæ cùm multos alibi mortales, tum Londini plus triginta millia abſumpſit, & memorabili incendio regiæ uillæ ad Thameſim ſitæ, quã Henricus de integro condidit, mutatoq́ nomine, Richemondiam appellauit, quòd ipſe olim eius regionis comes fuiſſet. Eius igiᷣ peſtilentiæ uitandæ cauſa, rex Caletũ traiecit, quò ſimul per otium prouideret, ut ne quid de cõſuetis uigilijs à ſuo præſidio remitteretᷣ, quæ eo loci cõtinenter aguntur, aduerſus repentinos finitimorũ incurſus. Dum Caleti

morabatur,uenit ad eum officij gratia Philippus Flandriæ princeps,quē perhumaniter accepit,qui fœdus,quod paulò antè per legatos icerant, nouis pactionibus multò firmius corroborarūt. Interea deferueſcēte peſtilentia,Henricus in Angliā redijt,quò uix peruenerat, cùm aduenit Gaſpar Pous homo Hiſpanus doctrina pariter atq; moribus clarus,miſſus ab Alexandro Romano pontifice,qui Anglis uiam patefaceret,qua cœlum ipſum adirēt:agebatur iubileus Romæ,qui annus ſalutis humanæ erat M D. & ut longinqui populi eò proficiſcendi labore leuarentur,pius pontifex quoquouerſum legatos miſit,qui eam cœleſtem gratiam impartirentur Chriſtianis,quibus per bella,per itinera, per inimicitias, minus Romam petere liceret. Veruntamen non fuit gratuita liberalitas,Alexander enim ſaluti hominum proſpiciendo, per honeſtam cauſam,ſuis quoq; commodis ſeruiendum ſtatuerat,quare pretium ſuæ gratiæ conſtituit,& ut rex id fieri non impediret, partem gratiæ offerebat, ac populus libentius iuuaret,prædicabat ſe primo quoq; tempore bellum aduerſus Turcas ſuſcepturū.Ita pecunia non mediocris confecta eſt,at bellum nondum inchoatum in Turcas,qui de nobis multa interim oppida ceperunt.ſed dij meliora.Ipſum illum annum trium antiſtitum mortes nobilitarunt,Ioannis Mortoni Cantuarienſis,Thomæ Langtoni Vintonienſis, alterius Thomæ Rotherami Eboracenſis.Huic ſucceſsit Thomas Sauagius Londinenſis epiſcopus,ordine Eboracenſiū archiepiſcoporū quintus & quinquageſimus, in cuius locum Gulielmus Varamus,de quo ſuprà meminimus,ſurrogat̃. At Cantuarienſis Henricus Deneus Sariſberienſis epiſcopus,archiepiſcoporum Cantuarienſium ordine LXV. & Vintonienſis Ricardus Fox Dunelmenſis epiſcopus,fit antiſtes.Cæterum id temporis multò inſignius fecere duo longè ſplendidiſsima connubia: Henricus enim Margaritam filiam Iacobo regi Scoto,& Ferdinandus Hiſpaniæ rex Arthuro Henrici filio Vualliæ principi Catharinam filiam locauit,& utriuſq; puellæ nuptiæ omniū generum ludis factæ.Non inuitus cum Scoto iunxit Henricus affinitatem, uti ſuprà oſtendi,cui cùm nihil antiquius eſſet,quàm tandem aliquando procul armis curriculum uitæ perficere,putauit per eam coniunctionem facere, ut nihil hoſtile amplius à Scoto in ſe tentaretur,ac nullus ſuorum deinceps receptum ad Scotos haberet.Quapropter ita inter reges conuenit,ut perinde non liceret Anglis adire Scotiam ſine ſui regis cōmendatitijs literis, ut Scotis commeare in Angliam.Atqui Arthurus qui nuptiarum cauſa Londinum uenerat,mox in Vualliam in ſuum principatū cum uxore reuertit,quò illum pater paucis antè annis miſerat,ut adoleſcens iam inciperet bene imperare,& ne erraret, eum probatiſsimorum hominum familia honeſtarat: dederat enim ei præfectum cubiculi Ricardum Polum affinem ſuum uirum optimū,ornatiſsimum, domus uerò Dauid Philippū.Fuere ſimul in conſilio equites Gulielmus Vudalus, Ricardus Crofthus, Petrus Neutonus, Henricus Varnemus, Thomas Englefildus uir probus,frugaliſsimus: item Ioannes Vualeſtonus,Henricus Marineus, & Gulielmus Smythus ſacerdos conſilij præfectus, atque Carolus Bothus iuriſconſultiſsimus;hic nunc Herefordenſis eſt epiſcopus, ille olim Lincolnienſis fuit.

Cæterum cùm uſu ita ueniat, ut ex eodem fonte, gaudium & mœror ſæpe fluat,operæpretium eſt,ut repetamus Arthuri & Catharinæ nuptias,poſtea-

quam

quam ea quæ interceſſerant, explicuerimus. Paucis enim antè menſibus Edmundus Pola Suthfolchiæ comes, filius Ioannis Suthfolchiæ ducis, ex Eliſabeth Edouardi regis ſorore genitus, homo audax, fortis, rapidusq́ in conſilijs, reus parricidij fit, quòd hominem plebeium, inter altercationem, occidiſſet, & quanquam ei rex pepercit, ille tamen iniquo animo ferens, quia ut reus ad iudicium ſubeundum uocatus fuiſſet(nam id ignominioſum eſt)paulò pòſt in Flandriam ad Margaritam materteram ſine regis cõmeatu ierat, ſed ſtatim pòſt ita ſe de facto ſuo Henrico expurgauit, ut uiſus ſit carere crimine, atq; idcirco ſine fraude redierit. Is igitur dum nuptiæ Arthuri & Catharinæ Londini fiunt, ac omnis populus ſe uoluptati dat, & in primis Henricus gaudio perfunditur, in Flandriam cum Ricardo fratre rurſus diſcedit, ſeu ære alieno preſſus, quod ingẽs ob eas nuptias fecerat, ſiue à matertera ſolicitatus, ſiue deniq; inuidia ſtimulatus, ut qui nõ poterat æquis oculis uidere Henricũ hominem aduerſariæ factionis tot iam annos regnantem. Hæc res, credo, triſtis inter lætas accidit, ut ne Henricus fortaſſe nimio gaudio repentè ſpiritum efflaret, quod aliàs contigiſſe, memoriæ proditum eſt: qui ubi de Edmundi fuga cognouit, ualde perturbatus, iam tum cœpit nouos pertimeſcere motus, & ſe magnopere condemnare inertiæ, quòd illi peperciſſet: quanq; ſatis conſtabat, eum feciſſe id conſultò, ut eatenus cum Edmũdo diſsimularet, quoad de cõiuratione aliquod indicium haberet, quam modis omnibus iam factam animo cernebat. Quocirca ſtatim ut comes è Flandria reuerſus eſt, Robertus Curſonus homo ualens & meditatus, qui per eum in equitũ ordinẽ uenerat, Hammi arcis præfectus, perinde quaſi unus aliquis ex coniuratis, in Flandriã fugit, dubio procul explorandi cauſa, quæ apud Margaritã agitarentur. Hæc opinio per animos hominũ à principio peruaſit, ac etiamnum tenet, & argumentũ ſumunt ex eo, quòd Robertus nulla priuatim affectus, quod quiſq; ſciret, iniuria, ad inimicos Henrici tranſierit, & poſt omnia illuſtrata, patefacta, oppreſſa, uindicata, in gratiam ab ipſo Henrico receptus ſit. Verùm utcunq; res acciderit, morbo animi, an artificio, poſt finitas nuptias, tanta in Henrico fuit cura, diligentia, uigilantia, ut deprehenderit eſſe, qui ei peſtem aliquã partim machinarentur, partim haud ſyncero eſſent uſquequaq; in ipſum animo, eosq; nominatim cognorit, quorum bona pars intra paucos dies comprehenſa eſt. In ijs fuit Gulielmus Corteneius Edouardi Corteneij Deuoniæ comitis filius, uir ſumma nobilitate, exiſtimatione, uirtute, qui habebat in matrimonio Catharinã Edouardi regis filiam: alter Gulielmus frater ipſius Edmundi, Iacobus Terellus, & Ioannes Vuyndham. Ambo Gulielmi ſuſpitione magis quàm peccato, ob propinquitatem coniuratorũ, in cuſtodiam traduntur, ut ibi ſi quid ſit delicti, luant. Quare Gulielmus Corteneius poſt aliquot annos ab Hẽrico octauo, qui patri Henrico in regnũ ſucceſsit, miſſus factus eſt, fuitq; apud eum in magno honore atq; gratia, ſed cùm ad ſuum militaris artis ſtudium continuò redijſſet, facilè in morbum incidit, quem pleureſim uocant, qui cùm apud Anglos rarus ſit, ac idcirco minus cognitus, medicorum incuria perijt. filiũ unicũ nomine Henricũ reliquit ſuæ uirtutis ſuperſtitem. alter Gulielmus eſt etiã faciliorem multò cuſtodiã ab eodem rege cõſecutus: Iacobus uerò & Ioannes ſupplicio mactant̃. At Edmundus ubi audiuit amicos partim morte affectos, partim æternis uinculis mandatos, ſibi timere cœ-

pit, & omni in præſentia deſperato ſucceſſu, per uarios Germaniæ, Galliæq; populos uagari, & cùm nuſquam tutam fidem inueniſſet, ad extremũ ut intelligeret grauem uitæ exitum homini debitum nulla humana ope aut opera auerti, uitaríue poſſe, ſeſe in poteſtatem Philippi Flandriæ principis permiſit. Ricardus uerò eius frater homo experiens, ita per idem pelagus hactenus eſt cautè uerſatus, ut in nullam diram inciderit tempeſtatem.

Vix Henricum regem domeſticæ ſeditionis periculo defunctũ, maior cura excepit coërcendi nonnullos, qui eius conſpirationis participes in diuerſa aſyla ſe recepiſſent, expectaturi dum melior facultas daretur: nam uenit ei in mentem, his quoque religioſis clauſtris ſeras ponere, quò ne aliqua inde mali labes fieret: qui per literas & legatos cum Alexandro Romano pontifice egit, ut ſua autoritate omnes Anglos exules religionis hoſtes decerneret, uelut populi turbatores concitatoresq; turbarum, & aſyla non amplius eis receptaculo fore, qui ex illis ſemel exiſſent: quod pontifex conceſsit, & Henrico bono fuit, quia metu eius ignominiæ, bene multi facilius ad ſanitatem redierunt, & qui in tuto erant, minus auſi ſunt ſe periculo obijcere. Ita rebus ex animi ſententia Henrici compoſitis, multiplex repentè ortus eſt luctus: Arthurus enim princeps poſt quintum menſem, quàm Catharinam in matrimonium duxerat, è uita exceſsit. Triſtem huiuſce connubij exitum fertur Catharina puella iam inde ab initio pertimuiſſe, ex eo, quòd ubi à parentum complexu diſceſſit, nauemq; conſcendit, diu fluctibus atq; huc atque illuc iactata per ſæuam tempeſtatem, ad ultimum terram Angliam attigerit. Item non multò pòſt Eliſabeth regina mulier electiſsima enixa puellam, quæ paucos uixit dies, moritur. Secutus eſt reginam in cœlum redeuntem, Reginaldus Braius uerè pater patriæ, homo ſeuerus, ac ita recti amator, ut ſi quid interdum peccatum eſſet, illud acriter in Henrico reprehenderet. Id officij uel nauiter faciebat Ioannes Mortonus, qui biennio antè, quemadmodũ ſuprà diximus, mortem obierat, ita ut ambo regiæ potentiæ moderatores iuxtà eſſent, cùm tamen uulgi opinio ferret eos regiæ indolis potius corruptores, adeò ſemper tam errat uulgus, quàm princeps: dum patitur & audit officij monitores, neutiquã errare poteſt. Moritur quoq; per ipſos illos dies Henricus Cantuarienſis archiepiſcopus, cui ſucceſsit Gulielmus Varamus Londinenſis epiſcopus, antiſtitum Cantuarienſium ordine ſextus & ſexageſimus, & Varamo in Londinenſem epiſcopatũ, Gulielmus Baronſus: Baronſo uerò poſt aliquot menſes mortuo, Ricardus Fiziames Ciceſtrenſis epiſcopus, pater ueteris proſapiæ, magnæ doctrinæ, ſummæq; bonitatis. Interea Henricus concilium habuit, in quo nonnulla è Republica conſtituta ſunt, & illud quoq;, ut fures & parricidæ conuicti, qui beneficio triũ literarũ, hoc eſt, quòd legere ſciant, ſeruantur, ſtigmatiæ fierent. de ea re paulò antè memini. Poſt hæc, pecuniæ ad reipub. uſus neceſſarios decretæ ſunt, & exulum bona proſcripta. Actus eſt & ſacerdotũ conuentus, ſicuti moris eſt, quò & illi pecunia Rempublicam iuuarent. Fuit is annus ſalutis humanæ MDII, & XVI, cùm regnare cœpit Henricus.

Hactenus aſpera bella, nefarias ſeditiones, multorũ mortes ſcripſimus, nũc rerũ familiariũ certamina, fremitus mentiũ, & uota facta perappoſitè hoc loco perſtringemus. Henricus enim rex cùm iam ſenectã agere inciperet ætatẽ, & ante id tempus, domeſticarũ ſeditionum tumultuumq; ſcrupulis ac aculeis

grauiter

grauiter punctus morte magis bellum ciuile horreret, ſtatuit ita prouidere, ut omnis talis futuri mali materia tolleretur, quod omnino facturū ſe pro certo habebat, ſi ſuos ciues, præſertim locupletiores, aliquantulum attenuaret, optimè gnarus homines ob rerū copiam, facilè inſolentiores fieri, nihilq; opibus ferè charius habere, cùm eas uel amittendi metu, uel acquirēdi ſpe adducti, plerunq; ſoleant pacē aut bellū amplecti: ſed ut ne diceretur facere iniuriā, cuius ipſe eſſet publicus uindex, cogitationem ſuſcepit, quo id modo fieri poſſet honeſto. Cui talia cogitanti uenit in mentē ſuos Anglos conſueſſe acceptas leges ſic negligere, ut ſi de ea re quæſtio haberetur, nō dubium, quin permulti cum primis magni uiri, item mercatores, artifices, aratores, pecuarij, illarū uiolatores deprehenderent̃. Hoc capto conſilio, cœpit recognoſcere leges, & qui non obſeruaſſent, leniter mulctare: deinde conſtituit duos fiſcales iudices, Ricardum Hemſonū, & Edmundum Dudleiū, iuris patrij ſui conſultos. Ii ut à principe maiorē gratiam certatim inirent, à primo caterua delatorū qui reorū nomina deferrent, armati, præ ſtudio cōciliandæ pecuniæ minus officij, periculi, humanitatis rationē habere potuerūt, tametſi à primarijs uiris ſæpenumero admoniti fuerāt, ut manus aliquando abſtinerent. Sed rex poſtq̃ maximā fecerat pecuniam, populi finem eius mali à Deo aſsiduè poſcentis miſertus, ſuæ clemētiæ, humanitatis & gratiæ ita meminit, ut ambos iudices ab ſe ablegandos, & pecuniam illis à quibus iniuſtè exacta eſſet, reſtituendam ſtatuerit.

His temporib. mortua eſt Eliſabeth regina Caſtellæ, Ferdinandi regis Aragoniæ uxor, ſine uirilis ſexus liberis, ex quo regni Caſtellæ hæreditas uenit Ioānæ eius filiæ maiori natu ex Ferdinando genitæ, quæ nupta erat cum Philippo Flandrorum principe. Is igitur dotis nomine, id regnū conſecutus, bene magna parata claſſe, circiter Idus Ianuarij, anno qui fuit ſalutis humanæ M D V, cum uxore ex Flandria ſoluit Hiſpaniam petiturus, qui uix in altum euectus erat, cùm mala ſubitò tēpeſtas uentis contra ſe flantibus, exorta eſt. Claſſis aliquandiu iactata fluctibus, ad extremum maxima ui uentorū ſuperante, diſſoluitur, ac naues aliæ aliò uerſum, circa Anglicanū littus propellunt̃. Nauis prætoria cum duabus alijs, ad occidentalem inſulæ oram delata, ſe in Vynmuthum portū recepit: tum rex qui marinorū fluctuum inſolens erat, æquè corpore atq; animo defatigatus, ſui ex languore nauſeaq; reficiendi cauſa, ſcapham conſcendit, ſeq; in terram protinus eiecit, etſi ducibus dehortantibus, quaſi animo cernētibus futurū, ut illa deſcenſio eſſet omnibus moleſtiam longioris moræ allatura. Cognito autem peregrinarū nauium appulſu, fit confeſtim accolarū, præſertim nobilium qui ſecundū eam oram habitāt, concurſus ad littus, ad arcendum hoſtem, ſi hoſtis eſſet: ſed cùm intellexerant amicū eſſe, tum Thomas Trencherdius eques dux multitudinis, ad regē adiuit, multaq; comitate rogauit, ut ad ſuum domiciliū, quod in proximo erat, uellet accedere, ac putans ſe gratū ſuo regi facturū, ſi uſq; eò illum retardaret, dum ea de re certior fieret, eodem momēto celeres nuntios ad Henricum miſit, qui omnia ſignificarent. Inter hæc longius rumore de Philippi acceſſu perlato, multitudo hominū continenter ad littus concurrebat: ante alios aduenit Ioannes Carous eques magna armatorū manu ſtipatus, is itidem cum Thoma regem rogauit, ut nollet prius abire, quàm cum Henrico ſuo amiciſsimo & affinitate coniunctiſsimo colloqueretur, cùm præſertim certum haberet, eum intra bi-

duum ad ſummum'ue triduũ uenturũ. Philippus neceſsitatẽ ſui negotij excuſans, demonſtransq́; ſe anguſtijs temporis maximè excludi, ac propterea moram ſibi damno futuram, primũ negauit expectare, dum Henricus accederet, poſtea fortaſſe ueritus ne non ſibi liceret ad naues redire ſi id tentaret, neceſſariò annuit dictis. Interea Henricus cognito Philippi acceſſu, incredibili uoluptate afficitur, tum ob uetus amoris uinculum, quo ſimul aſtricti erant, tum ob id, quod iam tum proſpiceret eius aduentũ in rem ſuam omnino fore: itaq; primũ per crebras literas & nuntios, Thomã & Ioannem equites cõmonefacit, ut bono modo regem morentur, dum ipſe ueniat, deinde heroũ cateruas obuiam mittit, qui Philippũ ad ipſum deducant. Verùm Philippus uidens iam manendũ eſſe, nõ expectauit Henricũ, ſed ad Vindeſoriũ Caſtrũ ad eum perrexit. Secuta eſt haud multò pòſt & Ioanna eius uxor. Hîc reges poſt longa & uaria colloquia inter ſe facta, cœpere de fœdere renouando agitare: Anglus Edmundũ Polam exulem in poteſtatem ſuam tradi poſcebat, id Philippus in manu ſua eſſe negauit, & quãuis duceret facinus eſſe importuniſsimũ, ſe hoſpitis ſui necandi autorẽ eſſe, ad extremũ tamen cum nullam neq; excuſationem, neq; rationẽ accipi animaduerteret ab Henrico, qui uitam Edmundo ultrò concedebat, ex eius uoluntate omnia ſe facturum promiſit, atq; confeſtim Edmundum accerſendum curauit. Secundum hæc, Henricus ut tempus extraheret, uſq; dum optata potiretur præda, Philippum duxit Londinum, ut urbem regni caput uideret, atque parum moratus eôdem pòſt eduxit. Interea Edmundus qui Philippi aduentum in Angliam ſibi fatalem iam à principio horruerat, & in externorum principum fide nihil amplius ſpei ponendum certum habebat, nõ admodum inuitus uenit, ſperans futurum, ut tandem aliquando poſt conceſſam uitam, ab Henrico libertatem quoq; conſequeretur, ſed ſi ea ſpes falleret, ſaltem in patrio ſolo moreretur, ſepeliretur q́;. Ita renouato fœdere, Philippus in Hiſpaniam proficiſcitur, ubi paucis pòſt diebus morbo affectus mortem obijt, nondum triginta natus annos. Genuit ex Ioãna filios ſex, mares duos, Carolum, & Ferdinandum: fœminas quatuor, Aleonoram, Eliſabeth, Mariam, & Catharinam. Statura fuit iuſta, facie uenuſta, corpore craſſo, ingenio bono, animo forti & liberali. Illa tempeſtas qua Philippus conflictatus eſt, loco prodigij à uulgo habita eſt, quandò uis uentorum quæ mare concitarat, ex faſtigio turris diui Pauli, Londini, aquilam æneam quæ lanceæ infixa, ut pinna uentorũ flatum facili motu indicabat, euellit, deiecitq; in terram, quæ cadendo alteram aquilam proximæ tabernæ ſignum infregit. Hinc iam tum perſuaſum eſt religioſis portentorũ obſeruatoribus, Maximilianum Imperatorem qui aquilam gerebat inſigne, facturum eſſe iacturam, qualis proculdubio fuit, amittere Philippum filium.

Henrico poſt Philippi diſceſſum, habita quæſtione, fides Georgij Neuylli Burgenniæ reguli, & Thomæ Gryni equitis in dubium uenit, quòd ſuſpicaretur eos fuiſſe à principio Edmundi conſilij participes, quare ambos in cuſtodiam dedit, ac non multò pòſt iam purgatos educi iuſsit. Sed Thomas priuſquam liberaretũ è uita migrauit. Georgius uerò princeps modeſtus atq; probus, quia ſui ſemper ſimilis ab Henrico inuentus eſt, paulò mox cum eo in gratiam multò maiorem redijt. Pax foris domíque erat in futurum triennium duratura, nullaq; amplius cauſa ſeditionum, cùm Henricus cœpit debilitate

quadam tentari, & id ei ter in ſingulos annos circiter uernum tempus accidit. Sed quia principis mala plerunque ſolent populo communia eſſe, redijt & eodem tempore ille peſtilens ſudor, de quo in principio huiuſce libri memini, qui tamen per multorum mortes inuento iam remedio, minus nocuit. Tertia peſtis repentè erupit: iudicum enim fiſcalium de quibus ſuprà memorauimus, operatione, paulatim permulti opulentiores uiri iure patriæ priuati extiterunt. Res eſt tam dictu mirabilis, quàm factu miſerabilis, & tamen ius appellatur, cùm potius ſit peruerſus iuris uſus, ut fit, per iudiciorum corruptelas introductus. Quis enim alterum interdum imprudentem, inopinantem, inſcientem apud iudices in ius uocat, ille iam reus ſtatutis diebus, nominatim in foro à nomenclatore inclamatur, qui demum ſi nō reſpondeat (quomodo reſpōdere poteſt omnis negotij ignarus, & ſæpe procul à foro amplius centum ducentis ue paſſuum millibus?) condemnatur, priuaturq; omnibus bonis, & ut patriæ hoſtis perpetuis demandatur uinculis: cæterum bona non actori, ſed principi cedunt. Qui ita condemnati ſunt, uulgò dicuntur extra legem eſſe, hoc eſt, omni iure patriæ per legē homini dato priuati. His technis bene magnus mortalium numerus circumuentus, poſtremò, ut infrà explicabitur, extrema principis gratia conſeruatur.

Interea Alexander Romanus pontifex mortuus eſt, in cuius locum ſurrogatur Franciſcus homo Senenſis Pij ſecūdi nepos, qui & ipſe Pius dictus eſt. Hunc Henricus iampridē apud pontificē ſui regni protectorē cōſtituerat, qui eius honoris acceſsione mira uoluptate affectus, confeſtim Gilbertum Talbotum equitem, Ricardū Beerrum Glaſconienſem abbatem, & Robertū Scherburnum oratores deſignauit, qui ipſius nomine pontifici gratulatū irent, atq; ut moris eſt, obediendi promiſſum facerent: ſed Pius non expectauit congratulationem, qui poſt ſextum & uigeſimū diem, quàm ſedere cœperat, è uita exceſsit. Eodem quoq; tempore mortem obijt Aegidius Dabeneius regij cubiculi præpoſitus, in cuius locum ſurrogatur Carolus Ioannis fratris Edmundi ultimi Somerſeti ducis filius nothus, uir ſpectatus, homoq; honeſtus. Item nō multò pòſt rex Henricus cooptandū curauit in collegium equitum Garterij ordinis Guidonem Vbaldum Vrbini ducem, uirum in militari arte probatum, ac latinis græciſq; literis iuxtà doctiſsimè eruditū. Petiuit id decus Guido, ut Federici patris longè poſt hominū memoriam principis clariſsimi, qui per Edouardum regem, in illum ordinem antea uenerat, honorum omnium particeps eſſet. Et quia fama diuulgarat Iulium ſecundū hominem Ligurem Pio ſucceſsiſſe, rex ſuam legationem ad eum miſit, & per illam, ueſtitum inſignem Guidoni tradendum. Guidò accepto amictu, haud multò pòſt Baldeſarem Caſtillionem Mantuanum equitem honeſtum ac nobilem legatum ad Henricum miſit, per quem, equites ei poſſeſsionem Garterij ordinis tradiderunt. Dum hæc alibi gerebantur, Ludouicus Francorū rex deſperata iam uirili prole ex ſe creanda, Claudiam filiam ætate maiorem, quam paulò antè Carolo regi Caſtellæ deſponderat, Franciſco Valeſio Delphino Engoliſmenſi duci locauit. Id factum ubi Henricus reſciuit, ſtatim duxit fore, ut ex uſu eſſet Mariæ filiæ, quam domi habebat Caroli æqualem. Itaq; miſsis ultrò citroq; legatis, negotium tandem opera Ricardi Vintonienſis epiſcopi eius legationis principis, Caleti, quò Flandrenſes oratores conuenerant, conficitur, ac ita

Maria uirgo decimum agens annum Carolo pacta eſt.

Iam inſtabat finis triẽnij de quo ſuprà memini, Henrico fatalis, quippe qui iam manifeſtè languebat, proſpiciebatq́ futurum, ut ſibi in paucos dies uita ſupereſſet: quare ſtatuit aliqua gratuita liberalitate ſui deſideriũ apud populũ relinquendũ, qui primo quoq; tempore, edicto toto regno diuulgato, omnibus pœnã remiſit, qui leges generatim uiolaſſent, in ijs tamen eſſe noluit, neque homicidas, neq; fures, quòd ea facinora non ipſum, ſed alterum læſiſſent. Propter acceptum munus, publicè ſupplicationes pro ſalute principis decretæ. Ille uerò interim morbo iam conſumptus, ad XI calendarum Maij à uita diſceſsit, in ſua Richemondia uilla, qui fuit annus ſalutis humanæ MDVIIII. Corpus funerali pompa ad Vueſtmonaſteriũ delatũ, in ſacello quod ipſe condiderat, ſepulturæ datur. Regnauit Henricus annos tris & uiginti, ampliusq́ mẽſes ſeptẽ, uixit LII. Suſcepit ex Eliſabeth uxore filios octo, mares quatuor, totidemq́ fœminas: reliquit ſuperſtites tris, Henricum principem Vualliæ, Margaritã, & Mariam. Corpore fuit gracili, ſed bene firmo ac ualido: ſtatura, quæ parum iuſtam excederet, forma eximia, uultu præſertim in ſermone hilari, oculis glaucis, dentibus raris, capillo etiam raro, ingenio magno, ſagaciq́, & à literis non alieno, animo excellenti atq; forti, in ſummis quoq; periculis, & naturæ ipſius habitu propè diuino. Res conſultò, grauiterq́ gerebat, quò ſuæ prudentiæ opinio per hominum animos facilius peruaderet: quippe non ignorabat ſuam uitam multorum oculis obſeruari, ac ob id, principem oportere tantum alijs ſapientia antecedere, quantũ potentia præſtet. Etenim quis illi quicquam tribuerit, cuius leuitatem expertus eſt? Erat præterea moderatus, honeſtus, frugi, comis, & benignus, & adeò ſuperbiæ atq; arrogantiæ abhorrens, ut in eiuſmodi uitijs notatos durus ac aſper eſſet. Nemo homo tanta apud eum autoritate fuit, ut uel poſſet, auderétue quicquã ſuo arbitratu agere. Quid, quòd ne matri quidẽ fœminæ prudentiſsimæ iſtuc poſtremò permiſſum? Et eo ſe uti inſtituto dictitabat, quò non immeritò rex diceretur, qui regere, nõ regi uellet. Iuſtitiæ ſeueriſsimus cuſtos, qua una re, plebem ſibi maximè deuinxerat, cùm illa uitam ab iniurijs potentiorũ ac perditorum hominum maleficio uacuam duceret. Atqui cum iſta ſeueritate, coniuncta exiſtebat miſericordia, quam ille læſis facilè impertiebatur: nam ciues à ſuis iudicibus diminutos ſeu exinanitos uno uel altero tempore augebat, ſubleuabatq́, quò ſic pennas eis inciſas renaſci uelle ſe teſtaretur, id quod argumentũ nõ dubiũ erat, eum, ſicut ipſe aiebat, ſtudio coërcendi ferocẽ populi inter factiones nutriti animũ, nõ item cupiditate cogendæ pecuniæ, ea cœpiſſe uti ſeueritate, quemadmodũ ſuprà demõſtrauimus, quanq; ſaucij iſta nõ tam ſeueritatis q; auaritiæ tela eſſe clamabant. Sanè modeſtus princeps nõ emungebat ſuos fortunis immodicè, qui regnũ rebus omnibus lõgè locupletiſsimũ reddidit, reliquitq́, quod planũ præter cætera fecit immanis auri pariter atq; argẽti copia, quæ in annos ſingulos, in inſulã importata eſt à mercatorib. ultrò citroq́ commeantib. quos ille ſæpenumero pecunia mutua data gratuitò iuuabat, ut mercatura ars una omniũ cunctis æquè mortalibus cùm cõmoda, tum neceſſaria, in ſuo regno copioſior eſſet. Atq; ita uiuẽdo Hẽricus rex uirtute, fortuna, gloria, rebusq́ geſtis clariſsimus extremũ edidit ſpiritũ, qui dubitari non poteſt, quin reuerſus ſit in cœlũ, ad eũ locũ, ubi æuo ſempiterno fruatur, quandoquidẽ

impi-

impiger fuit religionis iuxtà obſeruator ac cultor, libenter enim rebus diuinis operam dabat, intereratq; dum fiebant, nec ullo negotio aut tempore ab eo officio excludebatur, attentè audiebat quotidie binas ternáſue miſſas, quas uocamus, & ſæpe cõciones ſacras, aſſiduè inopibus hominibus eleemoſynam dabat, & id quidem in occulto, cùm licebat, iuxta illud Chriſti ſeruatoris præceptum, ut ne ſciret eius ſiniſtra manus, quid dextera faceret, illiusq; muneris obeundi cauſa, domi ex maiorum inſtituto, habebat miniſtrum, qui eleemoſynarius dicitur. Sacerdotio honorem habebat, illudq; piè colebat, libens iuuabat, largè augebat, qui delubrum ad Vueſtmonaſteriũ, & cœnobia tria Franciſcanorũ, quos Obſeruantes appellant, unum apud uillam ſuam Richemondiam, alterum Greneuychi, tertium Neuuarchi condidit, ac ijs aſſignauit totidem cœnobia, quæ familia altera Franciſcanorum, qui Conuentuales uulgò nuncupantur, Cantuariæ, Nouicaſtri, & Suthantoni diu habuerat. Item orabat multum, & feſtis præſertim diebus, horas recitabat canonicas. Sed nõ ſuis adeò fretus eſt precibus, quin ſacerdotes cuiuſq; ordinis ſui adiutores non expeteret: quos etenim integros atq; innocentes eſſe certò quaſi ſciret, illis ſecretò largitiones faciebat, ut pro ſe orarẽt, ac toto paſſim regno, certis in templis, iuſta quotannis ſibi poſtquam mortem obijſſet, facienda conſtituit, ad idq; ex ſuo, mercedem paratam uoluit, ut cura atq; opera in ſupplicando diligentius à rerum diuinarum adminiſtris poneretur. Hæc Chriſtiani principis uita, qui animo ex corporis cuſtodijs liberato duceret alterã eſſe uitam, & eam quidem multò meliorem, ad quam aſpiraret. Fecit teſtamentum, & primùm omnium iuſſit dari, reſtitui pecunias, ſi quæ in ærarium per fiſcales iudices, iniuſtè delatæ fuiſſent, deinde domum hoſpitalem paulò antè ab ſe eo loci, in ſuburbijs Londinenſibus, cui Sauoia nomen eſt, qui Thameſim tangit, inchoatam perfici, in eamq; inopes hoſpitio accipi. Hoc maturè factum eſt, illud uerò hominum mulctam iure uel iniuria irrogatam iuxtà repetentium importunitas, peruerſitasq; impediuit. Vnde cognoſcere licet, in eiuſmodi rebus pietatis cauſa diſtribuendis, eſſe unicuiq; non aliena, ſed ſua utendum manu.

Iiſdem temporibus perfectæ literæ ſimiliter latinæ atq; græcæ ex Italia bellis nefarijs excluſæ, exterminatæ, expulſæ, ſeſe trans alpes, per omnem Germaniam, Galliam, Angliam, Scotiamq; effuderunt. Sed Germani cum primis eas in ſuas ciuitates adſcripſerunt, quandò illi ut quondam minimè omnium literati erant, ita nunc maximè docti ſunt. Idem Gallis, Anglis, Scotis, ut de alijs ſileamus, à Deo optimo maximo munus eſt impertitum. Quippe ſolæ literæ ſunt, quæ quidem certè noſtra benefacta cum æternitate adæquẽt, noſtriq; nominis cõmemorationem ſeruent, idcirco rurſus quàm multi magni uiri, fœminæq; nobiliſſimæ ubiq; gentium cœperunt iuuare bonarum artium ac diſciplinarum ſtudia, quæ ut apud Anglos uehementius colerentur, Margarita Henrici mater mulier ſanctiſsima, hortatu Ioannis Fiſcerij Roffenſis epiſcopi, uiri ſumma doctrina, ſumma gratia, ſumma integritate, Cantabrigiæ in loco nobili ac celebri, binas extruxit magnificas ædes, in quibus duo inſtituit ſcholaſticorum collegia, & alterum Chriſto ſeruatori, alterum diuo Ioanni euangeliſtæ dedicauit, deditq; ad illorum uictum, largiter fundos. In ea etiam academia, Ioannes Alcocus Epiſcopus Elyenſis, pater ſanctimonia & uirtute clarus, paulò antè autor fuit collegij, quod IESV conſecrauit, ut eo

duce, qui ibi ad bonas colendas diſciplinas ſe darent, nō errarent, ſed ad ueram gloriæ & laudis mercedem accipiēdam, quam ille bene ſemper agentibus promiſit, recta uia contenderent. Per id quoq; tempus, Gulielmus Smyth epiſcopus Lincolnienſis Margaritæ exemplo ductus, Oxonij ſcholaſticorum collegium collocauit in aula, quam uulgò uocant Braſyn Noſe, hoc eſt, æneum naſum, quòd eo loci imago ærea facie admodum immani pro foribus extet. Item Ricardus Vintonienſis epiſcopus, tale eiuſmodi opus Oxonij effecit, appellauitq; corporis Chriſti collegium. Idem etiam uirtutis & gloriæ ſtimulus concitauit Ioannem Coletum decanum, quem dicūt, diui Pauli, ad iſtiuſmodi bonas literas propagandi ſtudium. Is partim animi atque mentis uirtute, partim uitæ ac morum integritate ornatus, apud ſuos Anglos alter penè Apoſtolus Paulus habitus eſt, quòd natura ſanctus ac religioſus, ut primū ex pueris exceſſit, atq; ab his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informatur, ſe ad diuinarum literarum ſtudium contulit, & Paulum ſibi præceptorem delegit, in eoq; cùm Oxonij & Cantabrigiæ, tum in Italia, ita exercuit, ut homo factus ad unguem, ſicut aiunt, cùm domū redijt, cœperit Londini ubi natus eſt, Paulinas legere epiſtolas, & in templis ſæpe concionari: & quoniam nō ſecus docebat, quàm uiuebat, idcirco mirū in modum mortales in eius optimis præceptis acquieſcebant: erat enim homo cōtinentiſſimus, qui ſemel in die cibum capiebat, non ſitiebat honores, non cupiebat opes, nō quærebat diuitias, quæ tamen eum fugientem ſecutæ, tandem conſecutæ ſunt. Sanè accidit, ut ex duobus & uiginti filijs, quos Henricus Coletus eius pater ciuis ſumma modeſtia & grauitate, ex Chriſtiana uxore nobili muliere ſuſceperat, ſolus ipſe ſuperſtes fuerit, eiq; paterna hæreditas uenerit. Tum Ioannes uidens plures ſuos ciues naturæ tantum habitu, euadere uiros graues & modeſtos, putauit illos ipſos multò excellentiores fore, ſi excolerentur doctrina: quapropter ſtatuit ſuis ſumptibus iuuare pubem Londinenſem, ad percipiendam, colendamq; doctrinam, qui circiter iſta tempora, poſuit in ea parte cœmiterij Paulini, quæ ad orientem ſolem ſpectat, magnificam ſcholam, deditq; præceptorem Gulielmum Lilium, & alterum qui rudiores informaret pueros, quòd in eo erat literatura, mores boni, diligentia ſumma: nam Lilius uir, quemadmodum dicit Horatius, integer uitæ ſceleriſq; purus, poſtquam in Italia aliquot per annos, perfectis literis operam dederat, domum reuerſus, Anglorum primus apud ſuos, eas docuit: antea enim Cornelius Vitellius homo Italus Corneti, quod eſt maritimum Hetruriæ oppidum, natus nobili proſapia, omnium primus Oxonij bonis literis iuuentutem erudiuit. Dein ſecutus eſt doctrinæ & morum magiſter Ioannes Ionys. Iis autem ludi literarij magiſtris, Coletus ex ſuis facultatibus, in annos ſingulos ſtipendium conſtituit, quò illi & poſthac alij omni tempore gratuitò docerēt. Ac ut Londinenſis iuuentus è Paulina ſchola multò eſt politior, ſic tota Anglia, multi ſtudijs & doctrinis dediti, perfecta literatura florent.

POLYDORI VERGILII VRBINATIS ANGLICAE HISTORIAE LIBRI VIGESIMISEXTI ET VLTIMI FINIS.

Monitum te, optime Lector, uolo, permulta uerba minus latina, longo uſu, non item ratione, iampridem in conſuetudinem quotidiani ſermonis ueniſſe, ſic, ut uelimus nolimus, ea interdum uſurpare cogamur: cuiuſmodi ſunt, dux & comes, olim officij tantùm, at ſummæ nunc dignitatis uocabula. Item comitatus, pro regione: cancellarius, pro ſcribarũ, abbas, prior, pro monachorum præfecto. Igitur iſta paucula, nam cætera facilè declinauimus, cùm legendo in ea incideris, non mihi uitio des, ſed atque adeo noſtris temporibus, quæ ita quondam barbara facta ſunt, ut nondum eiuſmodi næuis purgari ad unguem potuerint. Vale.

INDEX HIC TIBI LECTOR ANGLIAE

PRIMVM TOPOGRAPHIAM, GALLIAE DEINDE CONFINIVMQVE LOCORVM SITVS, TVM RERVM GESTARVM OMNIVM *circumſtantias, & exempla innumera quædam, communi mortalium uitæ apprimè conducibilia, uelut digito monſtrat: quare uarijs quidem ſtudiorum inſtitutis, maximè uerò publicæ adminiſtrationi utilis eſſe poterit.*

Prior quiſque numerus paginarum, poſterior uerſuum eſt.

ABBATISVILLA oppidum. 311.6
Aberdonia urbs. 6.46. ab Anglo capitur. 364.39
Aberkenuena. 326.43
Abies in Anglia nulla. 12.27
Abyndonia pagus. 101.8
Abyndonenſe cœnobium. 115.12
¶ACHSA quando floruerit. 97.22
¶ADELA Gulielmi regis filia, Stephani Bleſenſiũ comitis uxor. 162.35. & 188.45
Adela Ricardi nupta, à parente cõpreſſa. 239.23. à marito repudiatur. 242.25. & 247.3. & 251.2
Adela Ludouici regis Galliæ filia Ricardi comitis Aquitaniæ uxor. 233.1. & 236.17
Adelicia ex Lotharingiæ ducum proſapia Henrici regis uxor. (191.24
Aderſtona uicus. 561.5
Adulationi regis aures non uacare debere, pulcherrimum exemplum. 135.4
Adulphi regis Germaniæ cum Anglo fœdus. 331.44
¶AEGIDIVS Dabeneius regulus. 566.45. cubiculi præfectus. 594.12. Caleti præfectus ab Anglo auxilio mittiẽ Maximiliano 583.30. exercitus in Scotos miſſi dux. 599.11. eius obitus. 615. (27
Aemonia inſula. 6.4
Aes Britannicum Cæſaris imagine quando ſignatum. 32.45
Aetas legitima. 402.16
Aetius dux Burgundionibus bellum facit. 44.10
Aetius Britãnis auxilia mittit. 51. (23
¶AFRICVM bellum. 419.14
¶AGATHA Edouardi coniunx Edgari mater. 151.15
Agathyrſi populi. 38.6
Agnerus & Hubo fratres Dacorum duces creanẽ. 69.48. & 98.44
Agnerus Dacus orientalẽ Angliã occupat. 70.3. & ſeq. & 85.38
¶AIDANVS epiſcopus in Angliã accerſitur. 81.40. & 105.15
¶ALBAMMALLAE obſidio. 258.2. eius arx ſolo æquaẽ. Ibid. 14
Albanus martyr. 45.8. eius ſepulchrũ ac cœnobiũ. 74.33. 313.39
Albatorum conſpiratio. 405.1
Albericus diaconus. 163.23
Albericus Northumbriæ comes. (158.23
Albigẽſiũ hæreſis. 297.4.
Albigenſes à Simone Mõtifortenſi comite uicti. 304.14
Albion olim Britannia dicebatur. 16.12. & 18.20
Albinus ſeu Alchuinus eruditione nobilis. 26.37. & 106.20
Aldelmus epiſcopus. 119.39
Aldermanorũ magiſtratus apud Londinenſes. 244.7
Alectum oppidum. 6.23
Alenconium in Angli poteſtatem uenit. 452.20 (33. & 382.4
Aleonora Henrici tertij uxor. 302.
Aleonora à marito in carcerẽ conijcitur. 231.3. liberatur. 242.14. eius petulantia. 225.2. filios aduerſus maritũ inſtigat. Ibid. 20.
Aleonorã à Lud. rege (& 231.4 Francorum repudiatam Henricus ſecundus ducit. 209.15
Aleonora Caſtellæ regina, Edouardi tertij coniunx. 311.2.40
Aleonora Simonis Mõtifortenſis filia. 321.32. ab Edouardo capitur. Ibid. 35
Aleonora Ioannis filia comitiſſa Glocestriæ. 282.27. & 288.7
Alexãder dux Albaniæ. 538.16.25
Alexãder inſularũ regulus Scotis Syluestribus ſe iungit. 457.19
Alexander rex in Scotiam ex Anglia reuerſus. 291.34
Alexãder Setonus. 363.37. Scotici regni adminiſtrator. 364.5
Alfreda uirgo caſtitatem uouet. 69.21. & 75.5
Alfredæ Horgerij filiæ elegantia. 118.21. & ſeq.
Alfreda nouercali odio Edouardo priuigno necẽ ſtruit. 121.13. eius pœnitentia. 121.33
Alfredi Etheldredi filij interitus. 139.36
Alla ſiue Ella primus Northumbriæ rex Deiram occupat. 76.32
Alliæ fluuij origo. 24.4
Allienſis pugna. 24.6
Allobroges quondã Delphinatũ partes tenuerunt. 377.45 (24
Almericus Caleti præfectus. 377.
Almericus Mõtifortis comes. 192.11. Franciam abſente rege tuet.
Almericus Britannorum dux capitur. (190.40 272.6
Alneuici opp. obſidio. 229.6
Alneuichum opp. Northumbriæ Scoti depopulantur. 172.6
Aloſæ piſces. 14.31
Alphegius martyrio coronatur. 135.25
Alphonſi Caſtellæ, & Garſiæ Nauarræ regũ de finibus cõtentio. 235.46. cum Henrico III affinitas. 310.39. Ro. rex eligiẽ. 312.3.
Alphonſus octauus Caſtellæ rex. (265.8
Alphonſus Neapol. rex regno & uita priuatus. 588.25
Alphonſ. Calabriæ dux in Garterium ordinẽ cooptatus. 587.12
Alſuinus epiſcopus monaſterium condidit. 70.28
Altiſiodorenſes in Franci poteſtatem ueniunt. 473.11.28
Aluarij Perreſæi fuga. 415.30
Aluchefreda Pedæ regi chriſtianiſſimi cõditionib. locata. 73.5. &
Aluredus rex quantũ in (84.28 ſtudio literarũ præſtiterit. 105.40
Aluſtum oppidũ à Gulielmo Flandriæ comite obſidetur. 193.29
¶AMBASIA uilla. 519.38
Ambiani ab Anglis affliguntur. 490.22. & ſeq.

Ambitionis repulſæ laudabile exemplum. 168.19
Ambroſius Delorus Fani Suſannæ præfectus. 464.3. eius res geſtæ. 476.18. & 478.45. capitur. 479 19
Ambroſij Bochanigri uictoria. 394.35
Ambroſij de republica bene meriti magnificũ ſepulchrum. 58.16
Amisberia pagus. 58.21
Amisberiæ cœnobium. 121.36
Amlethus Dacorum rex Britannos ſubigit. 71.3
Amphibolus martyr D. Albani præceptor. 236.12
Amore nihil eſſe nobilius. 379.20
¶ANALAPHVS Adelſtanũ tantum nõ noctu interfecit. 113.38
Analaphus & Gotfredus Sithrici filij nouas res molientes fuga tandem elapſi ſunt. 113.16. & ſequentib.
Ancalites ſe Cæſari dedunt. 32.9. & 37.20
Andegauenſes pop. 183.24
Andegauenſes in Arthuri poteſtatem ultrò ueniunt. 262.31. recipiuntur. 264.12. in Philippi fidem ueniunt. 266.24
Andegauenſium ciuitas à Ioanne capitur, ciues plectuntur. 263.8
Andegaui mœnia à Ioãne rege ſolo æquantur. 271.46. reſtaurantur. 272.15
Andegauum inſtauratur. 280.31
Andes populi. 183.24
Andouera pagus. 129.36
D. Andreæ epiſcopus in Scona. 156.23
Andreas Pannoniæ rex in Aſiam proficiſcitur. 292.23
Andreas Morauius. 363.38. capitur. ibid.41
Andreæ Carlioleniſis comitis proditio. 353.19. proditionis pœna. 353.33
Andreæ Trolopij facinus. 507.30 interitus. 511.5
Angeum opp. 556.14
Anglus ſagittipotens. 375.45
Angliæ nomen. 34.27. & 94.14 & 108. 14. generalis deſcriptio. 33.21. & ſeq. à quatuor plagis confinia. 4.40. comitatus XXXIX. 3.14. diuiſio. 3.11. diœceſes XVIII. 4.5. urbes magnificæ. 15.14
Angliæ aura ſaluberrima. 12.22. nubilum cœlum & imbriferum habet. 12.13. fœcunditas. 12.26 nulla uina producit. 12.29. quę animantia habeat, quibusq́ careat. 13.33. quas aues habeat. 14.6. pecora quàm homines benignius alit. 5.17. quare ſit opulentiſſima. 13.25
Angli quando in Britanniam uenerint. 149.9
Angli gallico ueſtitu utũtur. 15.13
Angli hodie literis clarent. 15.11. bello præſtantiſſimi. 15.6. in morte etiam non cõcidunt animo. 496.45
Anglorum cõtra Gallos uictoria. 278.39
Anglorum pronunciatio. 9.13
Anglorum ſtudioſorum Romæ collegium. 97.3
Anglorum diadema regium Conſtantini munus. 49.18
Angliæ cõſtans tranquillitas. 140. 30. & ſeq.
Anglici regni infantia. 108.19. adoleſcentia. Ibid.21. uirilis ætas. Ibid.16
Anglici reges indigenæ quando imperare cœperint. 240.11. & 242.40
Angliæ regnum Deo curæ. 142.33
Angliæ reges regni Hieroſolymitani titulum aliquandiu uſurparunt. 250.5
Angli Britannia potiti. 8.37
Anglorum contra Scotos uictoria. 201.10. & ſeq. & 376.44.
Anglorum contra Flandros naualis uictoria. 395.44
Angliæ oligarchia ad monarchiã redacta. 62.28
Angliæ regnum in Normanorum poteſtatem uenit. 149.22. & 130.10
Anglia Dacis uectigalis facta. 122. 44. uectigal redimitur. 124.16
Anglia in Dacorum poteſtatẽ uenit. 125.18
Angliæ regnum ad Francos peruenit. 196.40
Anglorum quadraginta millia aduerſus Turcam proficiſcuntur. 298.19. & ſeq.
Angli populares ſponte in Ludouici Philippi filij poteſtatem ueniunt. 286.15
Anglici regni inueſtitura pontifici Rom. cedit. 277.8
Angliæ regnum Rom. ſedi feudatarium eſſe. 219.31
Anglia pontifici Romano uectigalis facta. 89.40. & 96.41
Angli excõmunicationis Romanæ moleſtiam excutiũt. 417.34
Angli Gulielmi tyrannide pertæſi ſolitudines perunt. 156.38
Angli ad libertatẽ ſpirant. 340.19
Anglorum maxima clades à Dacis accepta. 94.18. & 98.21. & 131.10
Anglorum in Scotia clades. 336.1. & 339.21. & 342.37. & 347. 46. & 364.23. & 413.6. fuga. 352.30. In Gallijs. 331.12. & 392.21. & 466.39. & 471. 39. & 479.17. & 486.27. In Rothomagenſi agro. 448.2. In Hiſpania. 395.1. In Aquitania. 497.3. & 501.10.
Anglorum robur cum imperio cecidit. 148.38
Anglorum dolus malus. 416.41
Anglici ſudoris origo. 567.38. eiusq́ remediũ optimũ. 568.13
Anglorum orientalium regni deſcriptio. 67.45
Angli orientales à Dacis ſuperati. 67.45. In uarias per uices ueniunt poteſtates. 69.33. Chriſtum induunt. 80.1. de Mercijs ſe ulciſcuntur. 93.25. In Edouardi poteſtatem ueniũt. 110.23
Angloſaxones quomodo in Britanniam uenerint. 55.11. & ſeq.
Angloſaxones Britannia tota potiuntur. 61.30. Vide infrà Saxones.
Angliſea inſula. 12.4. à Ruſo grauiter afflicta. 176.8
Anguſia fluuius. 6.26
Animal apud Anglos uenenoſum aut nocuum nullum. 13.35
Aniſia filia comitis Gloceſtriæ Ioannis regis uxor. 242.11
Annam Britanni ducis filiam Carolus octauus ducit uxorem. 583.6
Annę Ricardi uxoris obitus. 420. 4. & 557.42
Anna filia Roberti, Mortimerij familiæ regnum hæreditate attulit. 391.27.
Annalium autoritas. 245.20
Annandia uallis. 5.42
Annibalem quo pacto Romani à ceruicibus excuſſerint. 374.14
Annuli quotannis ab Anglicis regibus aduerſus comitialẽ morbum conſecrantur. 143.29
Anſeres iuniores in lautitijs apud Anglos habentur. 14.7
Anshelmi epiſcopi exiliũ. 177.13. & 179.4. reuocatur. 179.5
Anshelmi Cantuarienſis epiſcopi uita & monimenta. 185.35. & ſequentib.
Ansleiana contra regem conſpiratio. 407.25
Antona fluuius. 8.24. & 33.28
Antonum opp. 10.45
Antonenſis portus. 166.27
Antoninus Caracalla Dacos domuit. 93.20
Antonius Riuerius Edouardi principis tutor. 540.13. capitur. Ibid.32. & 541.31. interimitur. 544.14. & 546.22
¶APPELBIA arx capitur. 229.5
Apes etiam in Hybernia. 221.32
Apulia Normani potiunt. 174.21
Aquila oppidum. 240.16
Aquitania Galliæ pars. 209.17
Aquitaniæ ſitus. 315.5
Aquitaniæ ſeditiones per Henricum tertium ſedantur. 310.17
Aquitaniam Philippus Pulcher Anglo reſtituit. 341.13
Aquitania bello ardet. 373.33
Aquitani uectigalis onere preſſi, defectio-

defectionem faciunt. 389.21. & 392.31
Aquitani Lancaſtrij imperiom renuunt. 418.19
Aquitaniam Talbotus in Angli poteſtatem recipit. 501.39
Aquitani ab Anglo deficiunt. 493. 17. & 496.34
¶ARAGONVM regis cōtra Mauros bellum. 299.38
Aragonum cum Siculis bella. 323. 24. & ſeq.
Arcadius uita functus. 30.43
Archæ pons. 374.26
Archibaldus Douglaſſatium comes. 433.2. & 458.3
Archibaldus Stuartus ab Anglo uincitur. 363.44
Archigallus regno deijcitur. 22.9. reſtituitur. Ibid. 13
Arcium ædificandarū hodie nulla cura. 15.9
Ardearum aocupatu Angliæ nobiles delectantur. 14.12
Areflorum oppidum. 233.29
Argatelia regio Scotiæ. 6.26
Argentonio Anglus potit. 432.19
Aricuriæ principatus in comitatum redigirur. 333.10
Armachum Hultoniæ emporium 222.2
Armeniacus & Petragoricus Aquitanicæ defectioois autores. 389.23
Armoricæ Britanniæ ciuitates. 50.16
Arnoldus Flandriæ comitatū ſibi armis uendicare nititur. 193.20
Arnulphi Flandrēſis principis dolos. 112.27. & ſeq. & 116.2
Arras ciuitas eadem quæ Attebatium. 239.16
Arrio exillum indictum. 47.42
Arthuri cognomentū unde. 17.14
Arthuri regis res geſtæ, & ſepulchrum magnificum. 60.21
Arthurus filius Gaofredi. 238.22
Arthurus regni hæres à Ricardo ſcribit. 245.2. & 268.24. apud Gallorū regem educatur. 263.2. in uerba Ioannis iorat. 265.43. Andegaoēſium comes dicitur. 266.22. capitur. Ibid. 43. in Normaniam mittitur. 488.36
Arthurus Henrici ſeptimi filius naſcitur. 369.23. eius & Catharinæ Ferdinandi Hiſpaoorum regis filiæ ſponſalia facta. 604.10 nuptiæ. 610.26.34. eius familia aolica. Ibid. 37. moritur. 612.17
Arualium fratrum origo. 379.14
Arundellum caſtellom. 181.23. oppidum. 202.38
¶ARSACIDAE Saracenis ſicarij. 319.16
Aſcalon mœnib. nndatū. 248.28. & 250.23
Aſellus piſcis. 14.27
Aſſauenſis epiſcopatus. 9.8
¶ATHELNSA inſula. 105.34
Atheſis flumen. 59.46
Atholia. 6.21.26
Atrebatium ciuitas à Flandris bello petitur. 259.16
Atrebatium comitū ſeries. 365.36
Atrebates ab Edouardo quinto uicti. 383.30
¶AVARITIA ſacerdotum. 120.2
Auaritia quantum principi officiat. 97.13
Audiatur altera pars, exemplum. 284.11
Aues quas Anglia habcat. 14.6
Aues innomeræ aperto cœlo dimicantes io terrā decidūt. 194.43
Auenionem urbem Volcaſiorum oppidū quondam fuiſſe. 297.9
Auguſta ad radices alpiū ciuitas. 185.22
Auguſti temporibus pax ubique terrarum. 31.21
Auguſtinus mooachus Chriſtum in Britannia prædicat. 63.27. & 64.5. & 77.1. archiepiſcopus Cantuarienſis creatur. 64. 6. obitus. 64.44
Aula regia booorum ſtudiorum Cantabrigiæ collegium. 399.35
Aulerci Rothomagum ciuitatem tenuerunt. 202.22
Au. Plautius Cl. Cæſaris in Britannia legatus. 33.24
Aurelianum ciuitas. 468.14. olim Genebum dictum. 193.9
Aurelianenſium contra Burgundiones factio. 437.1
Aurelianum Sarisberienſis obſidet. 468.29. obſidio ſoluitur. 470.33
Aurelianenſes Philippi Burgundionis fidei ſe cōmittūt. 470.12
Aurelios Ambroſius Britannorū dux contra Saxones pognat. 56.43. & 37.37. & ſeq. eius interitus. 58.14. ſepulchrū. 58.27
Auſtria quondam Pannonia ſuperior. 253.8 (26
Auſtri prodigioſus impetus. 385.
Aui peccatum ad oepotes redundaſſe. 531.21
Auxolmea inſula. 5.14
Auxolmeæ fœconditas. 5.17

B

BACVLVS domeſticæ regię prę fecturæ inſigne. 427.4
Badudns rex Icarium uolatū oolaos interijt. 20.11
Badooicus mons. 59.44
Baiona quondam Tarbellorum ciuitas. 331.42
Baionenſe prælium. 336.15
Baiocenſium urbe Gallus potitur 496.12
Baiocenſes ijdem qoi Bellocoſſi. 452.4
Balduinus quartus Hieroſolymitanus rex elephātico morbo laborans cœlebs uiuit. 237.20
Balduinus Reduerſus io exilium miſſus. 198.30
Balduinus Flandriæ comes. 113. 32. Anglicanarū partiū caput. 264.22
Balduinus Ricardo regi ſe iongit. 258.46. & ſeq. eius cum Ioanne rege fœdus. 264.26. & 265. 23. cū Franco amicina. 265.25. Aſiatico bello ſe parat. 265.25. & 266.16. ioteritus. 289.16. 44. & 190.18
Baliſtæ qui. 375.25
Balliui, id eſt, conſules, magiſtratus Londinenſis. 243.13
Bamburgum arx. 83.28. & 173.41
Banbericus pagus. 516.46
Bangorienſis epiſcopatus. 9.7
Bangorienſes monachi. 76.44
Baptiſmi, euchariſtiæ & coniugij inſecutores hæreſeos conuicti pœnas luunt. 212.10
Barbaſani ſtrenuitas. 456.8. in carcerem mittitur. Ibid. 12
Barchyngij cœnobium. 64.43
Barkeleij arx. 358.32
Barnard9 Syloanectis comes pro Ricardo Normano principe puero Ludouico regi reſiſtit. 116.25
Barnetus pagus. 526.26
Barnetenſis pugna. 527.10 clades. 527.16
Baro, id eſt, præfectus ſtatarius. 244.10
Baronum officium. 254.32
Bartholomæus quidam Cantaber literas primus in Anglia docet. 207.28
Baſſianus Anto. Caracalla quibus rationibus Britānos in officio retinuerit. 44.16. fratrē Getam interficit. 44.18. eius interitus. 44.33
Baſilica Vueſtmonaſterij. 254.22
Baſyngſtochus pagus. 109.42
Bathoniam oppidū quis ædificarit. 20.3
Bathonia epiſcopatus. 138.18
Bathonienſis & Vuellenſis Anglię diœceſes. 4.11
Bathonia igne ferroq; uaſtata. 263.16
Bathonia thermis nobilis. 20.5
Bathonienſe cœnobium. 74.37
¶BEBBA urbs. 83.23
Bedæ elogium, & quo tempore is floruerit. 16.6. & 86.38. eius diſcipuli. 206.33. Ceoloulpho eccleſiaſticam hiſtoriam inſcripſit. 86.38. eius monumenta publicata. 86.42
Bedfordia oppidum. 299.15
Bedfordienſis Angliæ comitatus. (3.23
Bedfordia à rege cum arce capta Falcaſio donat. 283.3
Bedfordienſis arx coniuratis principibus deditur. 283.2

Bela Pannoniæ rex. 237.3
Belli incõmoda. 518.5
Bellicis rebus monarchia optima 290.8
Ad Bellum, cœnobium. 161.26
Belgæ Britanniam occuparunt. 15.45
Belliloci aſylum. 605.41
Belliloci direptio. 438.10
Belliloci uici cœnobium. 528.21
Bellinus primus regum Britãniæ crematus eſt. 25.24
Bellini regis laus ampliſſima. 25.11
Bellocaſſiorum ciuitas ab Anglis capitur. 452.4
Bellouacos Francus recipit. 475.24
Bellouacenſis pugna. 478.19
Belſia Celticæ pars. 458.12
D. Benedicti cœnobium. 134.11
Beneficẽtiæ in ingratos exemplũ. 407.13. & 551.44
Beneficiarius quis. 214.19
Benettibrigium opp. 211.13
Berchanſtedus pagus. 312.33. & 313.7
Bercheria Angliæ comitatus. 3.17
Berchyngij cœnobium. 90.12
Berengarius diaconꝰ corpus Chriſti euchariſtiæ συμβολικῶς tantũ ineſſe aſſerit. 163.19
Berengaria filia Garſiæ regis Nauarræ, ſpouſa Ricardi ducis Normaniæ. 242.27. & 247.2. 11. & 253.3
Berinus epiſcopus. 88.6
D. Bernardus claret. 210.26. & 241.28
Bernardus Baiocenſis epiſcopus. 244.41
Bernardus Nonimercatenſis. 165. 20
Berniciorum regnum. 76.21
Bernicia Northũbriæ pars. 76.32
Berthæ reginæ Cantij laus. 63,11
Bertrandi Geſquini res geſtæ. 386. 40. capitur. 388.3. & 392.19
Beuerlacus pagus. 86.24
Beuerlacum oppidum. 86.28
Beruicum oppidum. 5.40. & 233.12. & 144.19. Anglus Scoto donat. 511.25. à Scotis capitur. 37.23. & 349.20. ab Anglis capitur. 336.7. & 343.3 & 363.44. & 538.35
Berfordienſis arx ab Henrico tertio diripitur. 296.1
Bethleem Carthuſianorum cœnobium. 440.10. & 608.27
¶BIBROCI ſe Cæſari dedunt. 30. 10. & 27.20
Bithynia regio. 139.19
Bithynia à Gothis uaſtata. 95.29
Bituriges Delphini bello occupati. 458.4. & ſeq.
¶BLACHAMORA mons. 59.45
Blakethus mons. 402.42
Blackmura Scotiæ locus. 352.40
Blangium oppidum. 445.1
Blanca regina Caſtellæ Ludouici Francorum regis uxor. 265.8. & 297.15. pro puero regnum gubernat. 297.22
Blancha Lancaſtri filia Ioannis Gandauenſis coniunx. 385.13
¶BOANDVS fluuius. 212.2
Bodotria flumen. 6.18. & 39.41
Boëmi religionis tuendæ cauſa arma mouent 474.9
Bombardarũ uſus quando in Gallijs nouus. 463.41
Bononia Galliæ. 10.15
Bononienſis oppugnatio. 586.16. & 587.6
Bonrys ſylua. 573.25
Borburgũ Anglis deditur. 406.16
Boſuuorthus pagus. 562.29
Boſuuorthenſis pugna. 563.22
Boues in Anglia æquè ut capita cenſentur. 139.36
Boues candidi inſtar leonum iubati. 6.35
Boum Anglicorum natura. 13.44
¶BRACHANOTVM oppidum. 171.46
Brennus ſtipẽdia facturus in Galliam traijcit. 23.20
Brenni, ſiue ut Liuius habet, Brennonis Gallogræcorum ducis in Aſiam expeditio. 25.4
Brenno quo tempore urbem cepe rit. 21.11. & ſeq.
Brenni & Bellini de imperio contentio. 23.9
Bremmæ piſces. 14.30
Breſtum à Britanno capit. 372.10
Breſti oppidi fides. 394.24
Bria regio Campaniæ confinis. 461.31
Brigantum ſitus. 33.42
Briſoni arx ab Anglis capitur, ac diruitur. 257.41
Briſtollium ab Iſabella obſidetur. 356.23. deditur. Ibid.16
Briſtollij oppidi ſitus. 200.36
Britanniæ nomen & origo. 16.9. eius diuiſio. 3.8. forma triquetra. 10.5. uentis expoſita. 5.6. uini & olei expers. 32.41
Britanniæ religio. 15.18
Britannia ab orbe ferè cõdito habitata fuit. 18.15. qui mortales eam ab initio coluerint. 15.35
Britanniæ populi lingua & moribus differunt. 3.12
Britanniæ inſulæ. 7.20
Britanniæ urbes cur minus celebres. 5.8
Britãnicę urbes ſuo iure uſæ. 26.12
Britannię principes olim reges an tyranni fuerint incertũ. 16.25
Britannia quo anno à Cæſare deuicta. 30.40. Romanis uectigalis facta. 30.19. quando amiſſa, quandiu ſub Rom. imperio fuerit. 52.20. à Romanis recuperatur. 45.3. & 50.43
Britannia mores cultos Romanis debet. 52.15
Britannica monarchia in pentarchiam redacta. 21.5
Britanniæ Reſpub. ad monarchiã redit. 21.34
Britanniæ Reipub. forma qualis ſub regibus fuerit ante Cæſaris aduentum. 291. per totam præfationem.
Britannia tota in Anglorum Saxonum poteſtatem uenit. 61.30
Britannia qualis noſtra tempeſtate ſit. 12.12
Britannia quando nomen amiſerit. 94.14
Britannia lanitio hodie celebris. 13.4
Britannus Ambroſio duci magnificum ſepulchrum poſuit. 58.16
Britanni imbelles. 32.39
Britanni bonos mores quãdo imbiberint. 39.13
Britanni per Romanos multò cultiores effecti. 26.29
Britannos ciuilis diſcordia libertate priuauit. 59.40. & 61.10 & ſequentib.
Britanni libertatem cum imperio amittũt. 50.13. cum regno nomen amiſerunt. 8.41. ad Cæſarem de pace legatos mittunt. 28.27. & 29.3. à Claudio Cæſare ſine prælio ſuperati. 33.36. eos Rom. legati in officio retinent. 33.19. defectionem cogitant. 35.37
Britannorum triginta millia à Romanis cæſa. 36.41
Britannorum rebellio. 42.22. 38. & 45.14
Britanni græcas literas diſcebant, 27.8
Britanni Romanorum iugum excutiunt. 44.42. à Scotis Pictisq́ue affliguntur. 51.14. & 51, 38. à Romanis inuiti deficiũt. 52.13. à Saxonibus Britannia pulſi alibi ſedes quærunt. 8.19. & 55.29
Britannorum cõtra Pictos uictoria. 59.36. cõtra Scotos. 54.4
Britannorum clades. 88.34
Britannorum diuitiæ. 27.2. ædificia. 7.
Britannis uarios corporum habitus fuiſſe. 26.30
Britannicus Claudij Cæſaris filius. 33.13
Britanniam tranſmarinã Gallus inuadit. 271.14
Britannia citerior ab Anglis uexatur. 466.46
Britanniæ ſeditio. 394.4
Britanni citeriores in Franci poteſtatem ueniunt. 584.4
Britanniæ citerioris principum ſeries & hæreditas. 496.25
Britannicæ familiæ ſeries. 371.35. & ſequentib.

Britan

Britannicom bellum. 371.34
Britones Britonantes. 9.33
Brutus quidam Aſcanij nepos, ſecundũ quoſdam Britannici generis autor. 17.26
¶BVBVLAM carnẽ Angli in delicijs habent. 14.2
Bucanus capitur. 462.20. Interimitur. 465.31
Buchyngamienſis Angliæ comitatus. 3.25
Burdegalenſes de proditione cogitant. 325.12
Burdegala ad defectionem inclinans à Franco capitur. 330.26. clades. 334.10. eam Francus recipit. 497.10. ad Anglum ſe inclinat. 500.45. in eius poteſtatem uenit. 501.37. Francus recipit. 502.28
Burenſe caſtellum à Roſo capitur 172.44
Burgũdiones ijdem qui Sequani. 102.39
Burgundiones Galliam infeſtant. 51.33
Burgundionum aduerſus Aurelianos factio. 437.2
Burgum Petri, cœnobium. 128.24 ſpoliatur. 287.12
Burgthum arx capitur. 229.4
Buria pagus. 70.40
Burienſe cœnobiũ diripit. 125.27
Burtonos uicus. 351.6
Butauentum à Britannis occupatur. 264.12

C

CADOMI oppidi ſitus. 450.16. obſidio. Ibid. 18. deditio. 451.3
Cadomum ab Edouardo quinto capitur. 373.40. à Franco recipitur. 496.9
Cadomi cœnobium. 161.29
Cadoualloois defectio. 18.14. & ſeqoentib.
Cadouallonis interitus & proſopographia. 81.32
¶CAERLEONVM oppidũ. 25.13
Cæſarea mœnibus nudata. 248.28
Cæſarum declaratio non tam imperij dignitas, quàm ad imperia gradus. 46.37
Cæſar quaodo Britannis bellum fecerit. 26.4. quare. 27.18
Cæſaris in Britanoiam expeditio prima. 28.9. ſecunda. 29.10
Cæſar Britanniam poſteris nõ tradidit, ſed oſtendit. 30.27
Cæſaris dictum. 149.35
C. Voluſenus Cæſaris ad Britannos legatus. 25.26. & 28.8
Calacum oppidũ obſidetur. 2371 19. capitur. Ibid. 28
Calamitatẽ aliquoties ad laudem prodeſſe, exemplum. 22.18
Caleti ſitus. 376.24
Caletum Anglica colonia. 386.10. ab Anglo obſeſſum, 376.1. deditur. Ibid. 15. colonia Anglica eò deducta. Ibid. 27. à Burgundione obſidetur. 487.5
Calgaco uiro magni cooſilij ſumma imperij à Britannis cõmittitur. 40.33
Calgacus infeliciter contra Rom. pugnat. 40.38. & ſeq.
Calidonia. 6.34. & 345.13
Calidonia ſylua boues producit candidos, inſtar leooom iubatos. 6.35
Camber Bruti ſeu Britonis filius. 19.24
Cameraci obſidio. 368.19
Camillus ab exilio reuocat. 24.27
Camilli cõtra Gallos uictoria. 24. 39. & ſeq.
Campi cœleſtis templum miraculis claret. 82.28
Camudola hodie Colceſtria 37.13
Camulodunum colonia. 34.3.7 & 36.1
Cãcellarij munus. 154.35. & 188.31
Cancellarius magni regni. 213.11
Candaliæ ſitus. 33.43. & 229.9
Caudebecum arx. 443.12
Candidacaſa oppidum. 6.11
Cangorum ſitus. 33.38
Cangi rebelles ab Oſtorio Scapula domiti. 33.32
Cantabrigiæ origo & nomen. 107.29
Cantabrigienſis Angliæ comitatus. 3.24. & 68.2
Cautabrigienſem agrum Rogerius Monrigomericenſis iniuria afficit. 165.18
Cantabrigiæ gymnaſium. 107.15
Cantabrigia literis claret. 68.20. collegia ſcholaſtica. 320.41. & 354.9. & 532.38. collegiũ Reginæ. 572.1. binæ ſcholæ inſtitutæ. 617.41
Cantium à Ludouico Philippi filio ſubigitur. 286.2
Cantium Angliæ comitatus. 3.16
Cantianæ gallinæ maximæ. 14.7
Cantiani ſeditionibus delectant. 498.16
Cantianorum quatuor reguli infeliciter pro Britannis aduerſus Cæſarem pugnant. 30.15
Cantiani Humfredum inuadont, profligantq́. 498.30
Cantiani iniuriarũ impatientes. 498.16. Londinũ contenduot. 498.22. ciuiũ domos ſpoliant. Ibid. 34. Ioannẽ Sayum principem Angliæ quæſtorẽ cum pleriſq; nobilibus ſecuri percutiũt. Ibid. 41. domibus ſuper pontẽ conſtructis ignẽ inijciunt. 499. 11. Io. Caddus Cantianorum dux capite mulctatur. 499.22
Cantiũ in Britannia Aogloſaxonũ prima ſedes. 55.18. contra regẽ ſeditio. 402.31. & ſeq.
Cantianorum fides erga Henricõ ſeptimum, 595.42. & 601,14
Cantij regni deſcriptio. 63.1. & ſequentib. & 149.5
Caonanorũ imperiũ in Occidentaliũ poteſtatẽ uenit. 67.24.40
Cannaoos Chriſtiana fide imbuit Augoſtinus. 67.23
Cantuaria à quo condita. 19.44. à Dacis capta. 128.29
Cantuarienſis Angliæ diœceſis. 4.7.22. & 64.9
Cãtuaria archipręſulis ſedes. 64.9
Cantuarienſis archiepiſcopatus Licheſeldiam tranſlatus. 74.17
Cantuarienſis epiſcopi eſt reges inungere. 215.36
Cantuarienſes epiſcopi omnes legati pontificij. 213.6
Canutus Suenonis filius Dacorũ rex, humanitate Anglos in officio continet. 125.18
Canuti in Northũbriã expeditio. 127.44. totius Angliæ imperiũ obtinet. 126.3. & 132.32. & 133.11
Canuti aliquot cũ Anglis pugnæ 129.27. ab Anglis profligatur. 130.5 (135.4
Canoti regis admirabilis χρείας.
Canutus tertius Dacorũ rex. 135. 45. Noruegiam recuperat. 133. 43. eius obitus. 134.40
Canutus 1111 Dacorũ rex, Normaois Anglia potitus bellum facit 152.17. eius uictoria. 153.6
Capitium. 404.45
Capitolium à Gallis obſeſſum anſerũ beneficio liberatur. 24.26
Capo piſcis. 14.28
Carantus fluoius. 315.6
Carataci Ordolucarum reguli res geſtæ. 34.37. & ſeq. & 35.36
Caratacus capitur. 35.2
Carauſius Britanniam dolo occupat. 44.20.34.43
Cardiffum oppidom. 184.30
Carlioli oppidi conditor & ſitus. 19.39
Carliolenſis epiſcopalis in Anglia ſedes. 4.25. & 33.42. & 195.29
Carliolum oppidum reſtauratũ & colonia eò ducta. 170.1. à Scoto capitur. 198.4
Carlioli obſidio. 229.1. à Scotis inceuditur. 335.39
Carnutes obſeſſi à Rollone. 102. 38. à Delphino. 458.1
Carræ Meſopotamiæ urbs. 44.27
Carolos Canuti Dacorom regis filius. 190.19
Carolus Delphinos. [455.39
Carolus M. duo gymnaſia condidit. 74.28. & 106.28
Carolus 1111 Imp. pacis ioter Anglum Gallumq́; ioterpres. 401. 34. & ſeq.
Caroli Magni cum Scotis fœdus. 91.38. & 371.27
Caroli v. Imp. genus. 614.28
Carolus Simplex Gallorũ rex Eduinam uxorẽ duxit. 111.11.39.

inducias à Rollone petit. 102.
54. filiam Rolloni locat. 103.
21. per dolum capitur. 112.3.
moritur. Ibid.10.
Caroli Pulchri regis Francorum
cũ Edouardo IIII pax. 353.11
Carolus Ioãnis regis Franciæ fi-
lius primus Delphinus.377.42
Carolus Delphinus conditiones
Anglicas detrectat.383.11. ui-
ta excedit. 360.23.44
Carolus V rex Francorũ. 386.20
Carolus quintus Edouardo prin
cipi diẽ dicit.388.33. & 390.13.
Edouardo quinto patri bellum
indicit.390.15. cum Anglo in
duciæ. 398.2. morit.401.42
Carolus VI rex Franciæ. 401.43
Angliam inuadit. 409.2. cum
Ricardo II. pax.417.26. affi-
nitas.420.8. eius cum Henri-
co IIII induciæ.432.25. & ſeq.
& 434.24. res gerere neſcit.
451.31. Ricardi II mortem ul
ciſci parat.429.39 eius inſania.
Ibid.43. à rebus gerendis ab-
ſtinet.436.43. à uita excedit.
460.29
Carolus Delphinus Caroli ſexti
filius perpetuus patriæ hoſtis
iudicatur. 453.4
Caroli Delphini fuga.381.4. pa
cem petit.384.11. ſe regem di-
cit.473.7. inungitur. 473.24
Carolus ſeptimus Burgundionis
amicitiam curat. 475.28. &
ſeq. Bedfordienſi inducias in ſe
xennium ſubitò frangit. 480.
6. Normaniam recipere cona
tur.488.33. periculum ex filij
conſpiratione.489.11. cũ An-
glo induciæ. 491.5. fractæ.
494.30. Normaniã affectat.
494.34. pugnando reſtituit
rem.497.34. Talboto obuiã
it.501.45. eius obitus.504.26.
Carolus VIII rex Franciæ.553.32
Caroli octaui regis Franciæ cum
Maximiliano & Franciſco Bri
tanno bellum. 576.5. contra
Britannos uictoria. 579. 46.
Britannia potitur.584.2. An-
nam Maximiliani ſponſam in-
tercipit ducitq́.584.2. Anglis
uectigalis.586.41. cum Ferdi
nando Hiſpaniæ rege fœdus.
587.25. ad Henricum VII de
concordia legatio.600.40. &
603.44
Carolus rex Nauarræ capitur.
380.23. & 393.4
Carolus Nauarræ rex Anglo au-
xilia offert. 393.2
Carolus Andegauenſis comes Si-
ciliæ rex factus. 312.17
Carol. rex Siciliæ.319.26. & 325.
22. obitus. 326.1
Carolus Caroli regis Siciliæ filius
in prælio ab Aragone capitur.
325.44
Carolus Alenconij comes. 367.
44. eius interitus. 375.39
Carolus Aurelianus dux fucoſam
cũ Burgundione gratiã iniuit.
437.12. eorum bellum. Ibid.
Carolus Aurelianus captus in An
gliam ducitur.447.30. dimit
titur. 490.6
Carolus Burgundio patri Philip
po in regno ſuccedit. 514.42.
Edouardũ ſextum contra fra-
trem iuuat. 521.4
Caroli Burgundionis cum Fran-
co diſcordia. 533.38
Carolus Flandriæ comes per pro
ditionẽ in tẽplo occiſus. 192.23
Carolus Valeſij comes Philippi
Pulchri regis frater. 330.6
Caroli Bleſenſis comitis de Britã-
nico imperio contentio. 371.
42.&ſeq. cũ Montiſortenſi de
principatu contentio. 382.32.
cum duobus filijs capitur.377.
36.dimittitur.Ibid.19. eius in-
teritus. 386.21
Carthaginis origo. 159.46
Carthumandua regina Brigan-
tum. 35.1.27
Cathalanenſes Franco ſe dedunt.
Crolandia locus.69.26 (473.19
Casletum à Philippo Franciæ re-
ge capitur. 278.5
Caſſellum ciuitas. 222.43
Caſſi in Cæſaris fidem ueniunt.
30.10. & 37.20
Caſſinellauno Britanni totam cõ
tra Cæſarem belli fortunam cõ
mittunt. 27.43
Caſſiuellauni Britannici regis obi
tus. 30.42
Caſtellum Puellarum. 244.19
Caſtellana pugna.387.44.& ſeq.
Caſtellanorũ cum Luſitanis bel-
lum.410.32. clades.412.12
Caſtellæ regũ genealogia. 310.41
Caſtellæ regnũ dotis nomine Flã-
driæ duci cedit. 613.24
Caſtillionenſe prælium. 502.4
Caſtillio à Francis obſidet.502.3.
per deditionem capitur.502.20
Caſtitatis prodigioſum exemplũ.
85.4. & 90.6
Caſtrinoui obſidio. 402.32
Cathaneſia Scotiæ locus. 7.12
Britanniæ portiuncula.38.24
Cati Deciani fuga. 36.27
Catina Siciliæ urbs à Roberto A-
trebate occupatur. 326.10
Catharina Caroli VI filia, Henr.
V uxor, regina coronat. 456.
40. eius forma.453.39
Catharinæ Henr. VI matris obi-
tus.487.40. coniugia & libe-
ri. Ibid.42
Catharina regina Hiſpaniæ Arthu
ri principis Vualliæ uxor.610.46
¶CECILIA monacha, Gulielmi re
gis filia. 162.34
Celtæ. 102.17
Celtica pars Galliæ. 468.16
Cenimagni ſe Cæſari dedũt. 30.9.
& 37.19
Cenomani Gallo ſe dedunt. 839.
36. Sarisberiẽſi ſe dedũt. 463.
44. defectionẽ cogitãt. 467.
23. Gallos contra fidẽ in urbẽ
recipiunt. 467.27. Anglos re
cipiunt. Ibid.45
Cenoualchius occidẽtalis rex Ve
ctæ inſula mulctatus. 73.18
Cenſuræ apud Romanos origo.
Cephali piſces. 14.29 (379.26
Ceruiſia Anglis in uſu. 12.36
Ceruiſia ex hordeo cõficit. 12.37
Ceſtria oppidum. 8.27. & 25.17
Ceſtrenſis Angliæ comitatus. 4.2
Ceſtriæ diœceſis.105.7. &158.19.
& 178.42
¶CHARRIS oppidum. 221.43
Charygium oppidum. 221.43
Chelmiſſordia uilla. 421.44
Chepſtollium oppidum. 820.27
Chereburgi arcis cõſtantia. 496.
19. deditio.496.20
Chergrantium oppidum. 107.26
Cherrium oppidum. 221.45
Charteſſeius uicus. 532.10.
Charteſſcium monaſteriũ. 65.42
Cheuiora mons. 5.43
Childaria oppidum. 222.12
Childennium oppidum. 222.12
Chinon oppidum.211.44. expu
gnatur.271.27
Chipenhamus pagus. 200.34
Chriæ mixtæ elegantiſſimũ exem
plum. 235.4
Chriſtiani conditiones à Sultano
accipiunt. 294.37
Chriſtophorus Vrſuychus regius
legatus inter Francum & Bri-
tannos pacem nequicq̃ facere
conatur. 576.46. & 577.37
Chyneſuida regina Merciorũ ſe-
ptem filiorum mater. 72.43
Ciceſtrenſis Angliæ diœceſis.4.9.
& 67.42. & 158.19
Cimbrorũ quondam ſedes. 96.3
Cineardi fratris Sigiberti regis Sa
xonũ exiliũ & interitus. 90.40
Clarentia pagus. 391.36
Clarentiæ duces unde nominati.
392.29
Clarentius fluuius. 391.37
Claromontanũ concilium. 195.8
Claromons urbs. 174.34 (26
Claromontẽ Angli capiunt.476.
Claudius Cæſar qua uia in Britã-
niã traijcere cõſueuerit. 20.20
Claud. Cæſar quare Britannis bel
lum intulerit.32.27. de Britan
nis triumphat. 32.27. eius fi
liæ quibus maritis nupſerint
33.7. templũ.34.13.& 36.3. ſi
mulacrum.34.11.
Claudij Cæſaris tẽpore aurũ & ar
gentũ effigie Cæſaris cœptũ ſi-
gnari. 27.6

Claudius Ptolemæus Aegyptius taxatus. 37.14
Claudius ſecundus Gothos tantum non deleuit. 95.12
Claudia Ludouici comitis Flandriæ ſoror. 372.16
Clauo S.Crucis Cõſtantinus pro cono galeæ uſus. 47.25
Clemens monachus in Gallijs ſapientiã uenalẽ expouit. 106.31
Clœliæ uirtus. 477.11
Clomellum oppidum. 221.43
Clupeæ piſces. 14.31
Cluſæ oppidum. 369.22
Cluſini à Senonibus obſidentur. 23.27
¶COCHETA inſula. 83.39
Cœleſtinus pontifex Rom. 250.24
Cœlum ardere uiſum. 176.32. & 269.15
Colceſtria oppidum. 564.11
Coldingha cœnobium. 85.28
Coleti ſchola. 618.26
Colnamum aſylum. 569.18
D. Columbæ inſula. 6.4
Columella quo tempore floruerit 13.19
Cometes apparuit. 148.39. & 184.22. & 294.42. & 305.30. & 311.33
Commodus Imp. 42.45
Compendium oppidum à Delphino captum. 462.24. ab Anglo recuperatũ. Ibid.25. à Franco recipitur. 476.24
Conanus Britãniæ citerioris dux 214.39
Concilium Vintonienſe. 316.6
Coucordiæ domeſticæ uinculum timor externus. 340.29
Conenſiũ ſitus & obſidio. 458.26
Coniugalis amoris pulcherrimũ exemplum. 46.13
Couiugalis odij cauſa. 293.24
Cõiuratio Buchyngamiaua. 548.41. & ſeq. Eboracenſis epiſcopi aduerſus Henricum quartũ 435.16. Hybernica. 570.7. & ſeq. ſupprimitur. 574.35
Couſpiratio contra Henricũ quartum. 430.30. coutra Henricum quintum. 442.5. Ludouici in patrem Carolum VII. 489.11. Margaritana. 550.9. Scotorum in regem ſuum Iacobum quartum. 580.12. Principum Anglorum & Petri. 590.20
Couuacia Hyberniæ pars. 221.36. 40. & 222.14
Connubia ſacerdotum quãdo in Anglia abrogata. 119.27
Conuubia apud Scotos olim promiſcua. 170.29
Conradus Montiferat. à ſicarijs interfectus. 249.12.46
Conſcientiæ erectæ pulcherrimũ paradigma. 140.23
Conſcientiæ uis. 542.25. & 543.18. & 562.38
Conſilijs celeritas officit. 35.1
Conſiliariorũ principũ moleſtia. 599.33
Conſtantienſe concilium. 441.6
Conſtantia Normaniæ olim Auguſta dicta. 176.33. eiusq́; obſidio. Ibid.34. ab Andegauenſi comite capitur. 186.21. in Angli poteſtatem uenit. 452.21
Conſtantis Gallus potitur. 495.21
Conſtantia Ludouici regis Galliæ gnata, Euſtachio Stephani regis filio in matrimoniũ datur. 202.30. mortuo marito ad fratrem Ludouicũ reuertit. 208.4
Cõſtantia Gulielmi regis filia Alani Britaunorũ principis uxor. 162.34
Conſtantia Arthuri mater. 262.40. & 267.6
Conſtantini plena hiſtoria. 45.41
Conſtantinus Galliã & Occidentem tenet. 46.18. totius orbis imperiũ affectat. Ibid.20. à matre Helena religione imbutus. 47.43. baptizat. 48.19. Chriſtianam religionem maximè omnium auxit. 45.10. & 47.1. eius laus ampliſſima. 48.18. Arrianus factus. Ibid.32
Conſtantini obitus. 48.24 tres filios in imperio ſucceſſores reliquit. 49.21
Conſtantiuus Cõſtantij filius militum fauore Imp. ſalutatus. 45.39
Conſtantino filio Gallia, Hiſpania Britannia, & Orchades ſorte obueniunt. 49.22. à fratre Conſtantino interficitur. Ibid.24
Conſtantiuus Ducas Conſtantinopol. Imperator. 139.1
Conſtantiuus Londinenſis ciuis ſeditionis pœnam luit. 294.22
Conſtans ex monacho Cæſar factus. 50.37. à ſuo comite occiſus. Ibid.41
Conſtantius Claudij nepos Cæſar declaratus. 45.16. & Ibid.23
Conſtantius Imp. occidentem ſortitus. 45.16. uita functus inter diuos relatus eſt. Ibid.29. eius frugalitas. Ibid.31
Conſtantius interfecto fratre Britannia potitur. 49.25
Conſtantius Conſtantinũ tyrannum interficit. 50.36
Conſtantius Britanniam recuperat Romanis. 50.41
Cõſtantinopolis prius Byzantiũ. 48.22. Romæ æmula. Ibid.26
Conuentreuſes. 37.21
Conuentrenſis Angliæ diœceſis. 4.14
Copſius Northũbriæ comes. 159.21
Corboliũ à Fraüco capit. 478.11. & 484.2
Corcagia oppidum. 221.44
Corcella arx diruitur. 259.18
Cordillæ memorabile pietatis erga parentes exemplum. 20.30. mortem ſibi conſciuit. Ibid.39
Cor lennis Ricardi regis cognomentum. 261.46
Cornelius Fuſcus aduerſus Getas miſſus. 95.18
Cornelius Vitellius bonarum literarum profeſſor. 618.34
Cornelij Taciti locus. 26.30
Cornicum maxima apud Anglos multitudo. 14.14
Cornices auium genus maleficũ. Ibid.15. & ſeq. quare in Anglia conſeruentur. Ibid.16
Cornubiæ deſcriptio. 9.16. eius ſterilitas. Ibid.25. lingua. Ibi.32
Cornubia infœcunda. 599.15
Cornubia Angliæ comitatus. 3.18
Cornubienſes quartam Britãniæ partem incolunt. 3.11
Cornubienſiũ ob imperatam pecuniam ſeditio. 599.15. clades. 602.1. denuò arma capiunt. 604.31
Cornugallia eadẽ quæ Cornubia. 9.35
Corphis arx. 121.19.
¶CRAVANTENSIS cædes. 462.16
Creſciacum opp. 375.13.
Criſpini & Criſpiniani dies cur Anglis ſacer. 447.45
Criſpus Salluſtius excuſatus ob cõuitium in Romanos. 17.22
Crolandienſe cœnobium à Ioaune ſpoliatur. 287.23
Croteium oppidũ Delphinus capit. 462.24
Crudelitas plusq̃ crudelis. 176.8
S. Crucis inuentio. 47.17
Crux Ricardo regi cũ pẽdente hominis imagine apparuit. 244.34
Cumbria Angliæ comitatus. 4.8
Cuprum oppidum. 6.6
Cuprũ ab Anglo capitur. 364.40
Curtracenſis pugna. 365.38
Cymbelinus rex Romanis tributum pendere detrectat. 32.27
Cygnorũ in Anglia copia. 14.12
Cynthia uel Sanctia comitis Prouinciæ filia, Ricardi comitis Cornubiæ coniunx. 307.38
Cypriũ regnũ quomodo in Luſinianorũ manus uenerit. 250.7

D

DACIA Germaniæ pars. 95.42. & 96.3
Dacorum origo. 95.3. & ſeq.
Daci Britanniam occupãt. 91.17. 23. Angliam inuadunt. 122.24. & 152.32. in Anglia prædam agunt. 94.20. & 96.33. & 98.39. & 99.32. quando in Angliã uenerint. 70.6.44. & ſeq. Merciorum regnum inuadũt. 76.4.12
Dacorum cõtra Anglos uictoria. 99.16. Anglia potiunt. 125.19. fœdus uiolant. 100.16. & 104.5
Daci piratæ Angliã inuadentes fuſi fugatiq́; ſunt. 94.38. & 96.37. & 97.29.44. & 140.28

Dacorum imperiũ diminutum. 135.46. quando in Anglia regnare deſierint. 137.38
Dacia à Noruegis uaſtat. 133.36
Daci ab Occiduis conditiones accipiunt. 100.16. 101.41. à Normanis fuſi fugatiq;. 153.22
Dacorum cum Anglis tam cruentæ q̃ dubiæ pugnæ. 101.16. & 130.33. Quibus ordine cladibus afflicti. 95.16. & ſeq. Quando Chriſtianum dogma acceperint. 125.46
Dæmonum prȩſtigia fallacia eſſe, exemplum. 537.16
Dagincurtum uicus. 445.2
Dagincurtenſis nobilis pugna. 445.5. & ſeq. & 447.12
Dalla locus. 560.2
Damiata quondam Heliopolis. 292.25. à Chriſtianis obſeſſa. Ibi. capta. 293.30. reddit. 294.39
Damiata à Ludouico rege Franciæ oppugnatur. 309.17
Dammi oppidi oppugnatio. 406. (10
Damallæ obſidio. 258.2.
Dancaſtrum. 34.6. & 58.2
Danfrontẽ Philippus capit. 268.
Dani quondam, nunc Daci (13 uocantur. 95.3
Dani à Dacis quid differãt. 96.12
Dani Valachorum factio. 96.8
Darbienſis comitatus Angliæ umbilicus. 4.2
Dauid Hallus. 495.35. & 509.43
Dauid Scotiæ rex Angliam cum exercitu ingredit. 198.2. eius in Angliam expeditio. 199.22. & 200.14. Northumbriam Mathildis permiſſu poſsidet. 204.5
Dauidis Leolini filij ergà fratrem impietas. 304.5. & 305.39. eius ab Edouardo tranſitus. 323.23. ingratitudinis pœnas ſoluit. 324.30
Dauid profligatur. 305.46. & rurſum à Vuallis princeps conſtituitur. 308.15.40. In Scotiam fugit. Ibid. 45
Dauid Vuallorum princeps moritur. 313.24
Dauidis Scotorũ regis cum Anglis tumultuaria aliquot prælia. 371.10. inducias uiolat. 376.35. & ſequentib. capitur. 377.4
Dauidis filij regis Scotiæ res geſtæ & obitus. 432.46. & 436.11. & 438.40
Dauidis Gulielmi Scotorũ regis fratris genealogia. 328.32. & (ſeq.
Dauid Meneuenſis epiſcopus claret. 61.41
Dauid Cumini Atholiæ comitis interitus. 364.35
Dammus portus. 278.3.18
Danorum ſedes. 95.12
¶DEA fluuius. 5.34. & 6.46. & 25.18
Deum non auro, ſed precibus placari. 219.46
Decimæ à Romano pontifice ſacerdotibus Anglicis remiſſæ. 405.40
Decimæ Anglicæ in bellum contra Saracenos impenduntur. 297.8., & 203.10
Deidonum oppidum. 6.23
Deira Northumbriæ pars. 76.22
Deierantes uoti compotes fieri, exemplum. 141.35
Delatorum mores. 423.41
Debba urbs. 83.23
Delphici tripodes à Conſtantino euerſi. 47.45
Delphini, Gallici regni hæredes futuri uocabantur. 377.44
Delphinatũ princeps Galliæ regem hæredem ſcripſit. 377.42
Derbienſes. 37.21 (8
Dermouth portus. 519.22. & 521.
Deruallum expugnatum. 394.25
Deruenta. 145.44
Deuonia Angliæ comitatus. 3.17
¶DICTATORIA poteſtas. 24.38
Dieppam Francus capit. 483.29
Dieppenſis pugna. 490.31
Dieppæ obſidio. 490.18.31
Dies quare æſtate in Anglia longiores. 12.17
Dignitates eccleſiaſticæ regibus quo tempore uenales eſſe cœperint. 168.34. & ſeq.
Dinanũ ab Anglo capit. 372.44
Dionotus D. Vrſulæ parens Cornubiæ regulus. 50.24
Diocletianus Imperator. 44.40. Chriſtianos affligit. 45.4. & 41.32. abdicato imperio ſua ſponte priuatã agit uitã. 45.32
Diſputatio de fide. 78.40
Diuitias inteſtinæ diſcordiæ materiam eſſe, exemplũ. 613.3. & ſeq.
¶DOOLENSIS in Britãnia arx capitur. 227.17
Domitianus uirtutis minimè amicus. 41.8
D. Dominicus Albigenſium hæreſim domat. 297.3
Donaldus Marriæ com. regni Scotici adminiſtrator. 363.21. interficitur. Ibid. 27
Dona fluuius. 6.46
Dongcaſtrum oppidum. 99.8
Dorceſtria oppidum. 178.22
Dorceſtria Angliȩ comitat9. 3.17
Dorceſtriæ epiſcopatus. 88.9
Dorouernia eadem quæ Cantuaria. 19.45. & 64.8
Dotium quærendarũ ratio & origo. 187.21
Douerum à Lud. Franc. rege obſidetur. 286.33. & 288.34
Douerum diripitur. 333.14
Douerus portus. 10.13
Doufreium. 6.10
Doufermilis oppidum Scotiæ archiepiſcopatus. 6.6
Doufermilis ab Anglo capitur. 364.41
Douglaſſum. 6.9
Doumbar oppidum. 5.46
Doumbar arx ab Anglis capitur. 336.8
Doumbritonum caſtellum. 6.18
Dounkeldinum oppidum. 6.38 & 345.14 (96.8
¶DRAGVLAE Valachorũ factio.
Druda oppidum. 222.1 (996.8
Drepanam Conſtantinus Helenopolim nominauit. 48.23
Druides quas diſciplinas in Britãnia inuẽtas tradiderint. 27.11
Druſchenus Pictorũ rex à Scotis captus ſupplicio afficitur. 92.5
¶DVBLINVM Hyberniȩ ciuitas
Duncani tyrannis. 229.7 (222.18
Duncanus patruum regno pellit. 172.15. pulſus & ipſe. Ibid. 17. eius interitus. Ibid. 23
Dunelmi ſitus. 105.16.44
Dunelmenſis Angliæ comitatus. 4.4 (4.25
Dunelmenſis Angliæ diœceſis.
Dunelmenſes contra Henric. IIII coniurant. 435.7. tributa pendere detrectant. 579.27
Dunelmenſis ager à Scotis uaſtatur. 352.13
Duno fluuius. 5.11. & 58.2
Dunſtanus Abbas exulat. 117.38 reuocatur. 118.12. & 110.25
Dunuallo Molmicius quando & quomodo regnauerit. 21.9. & 22.32. & ſeq.

E

EBBA uirgo fratres in Scotiam ſecuta. 77.41
Ebba promontorium. 77.41
Eboracum urbem quis condiderit, eiusq; ſitus. 19.33
Eboracẽſis Angliȩ comitatus. 4.3
Eboracenſis Angliæ diœceſis: 4.24. & 33.42. & 80.39
Eboracenſis epiſcopus, Scotorũ, Saxonũ & Orchadum primas. 234.18. eius priuilegiũ. 156.26
Eboracum archiepiſcopalis ſedes facta. 41.28. & 80.3
Eboracenſiũ ducũ ſtirps. 412.14
Eboracenſis & Lancaſtria familia in unam coëunt. 567.20
Eboraci præſtantia. 33.45. diripitur. 99.37
Eboracenſes contra Henricũ IIII coniurant. 435.7
Eboracẽſiũ duces regni hæreditatem ſibi arrogarũt perpetuam. 412.12
Eboracenſ. ruſticorum tumultus. 515.44. uictoria. 516.32. & 517.
Eboracenſes tributũ perſol- (5 uere detrectant. 579.27
Eboracenſe prælium. 509.35. alterum. 510.5
Ebrietatem principibus peſsima quæq; conſulere, exemplum memora-

morabile. 56.10
Eburòuicum ciuitas à Gallis capitur. 256.37
¶ECCLESIAE facultates quomodo Gregorij iuſſu in Cantio diſtributæ ſint. 64.17
Eccleſiæ facultates in uſum belli conuerſæ. 257.10
¶EDENA fluuius. 229.4
Edgari regis Anglorũ flagitia. 118.19. & ſeq. uirtutes. 119.9
Edgarus cognomento Ethelyngius. 144.3
Edgarus Edouardi filius cum matre & ſororib. in Pannoniã migrat. 131.13. magnã in Anglia ſtragem facit. 132.7. Dacis aduerſus Normanos proficiſcentibus ſe iungit. 132.36. in gratiam regis uenit. 257.42
Edgina Edouardi filia, Caroli Simplicis cõiunx. 111.11.40. capto marito ad fratrem Adelſtanum confugit. 112.6
Edinburgi arx. 19.37
Edinburgum Scotiæ regia ſedes. 6.1. Anglo deditur. 336.43. ab Anglo diripitur. 410.9
Edithã Goduini filiã Edouardus ducit. 140.38. repudiat. 141.14
Editha monacha in diuûm numerum relata. 119.7
Editha abbatiſſa. 221.32
Edmundus Hardel. 274.37
Edmundus rex. 69.34. eius interitus. Ibid. 36
Edmundus rex Angliã recuperat. 229.13. aliquot cũ Canuto pugnæ. 129.34. & ſeq. cum Canuto ſingulare certamen. 132.6. moritur. 132.21
Edmundus filius à Canuto proſcriptus in exilio morit. 133.13
Edmundus Edouardi frater infeliciter cum Vuallis pugnat. 331.32. In Aquitaniã contra Francos proficiſcitur. 333.44. eius obitus. 334.30
Edmũdus Edouardi quinti filius, regis parentis iuſſu Ioannẽ Britannum iuuat. 397.30
Edmundus Henrici III filius Lancaſtri comes. 311.27
Edmundi Etheldredi regis filij uirtus bellica. 227.22
Edmundus comes Cantabrigiæ. 385.43. in Aquitaniam mittit. 392.37. eius in Hiſpania uictoria. 411.18. Eboracenſium dux creatur. 399.13. & 411.24. regnum adminiſtrat. 399.34
Edmundus primus Eboracenſiũ dux. 412.14. eius ſoboles. Ibid. prudẽtia. 425.2. obitus. 432.1. progenies. Ibid.
Edmũdus Cantij comes regis iuſſu in Aquitaniam proficiſcitur. 332.27. & 353.4
Edmũdus Cantianus comes Edouardi V tutor. 358.26. proditionis damnatur. 362.19
Edmundi comitis Cornubiæ obitus. 343.30
Edmũdus Holandius Cantianus cõtra piratas proficiſcitur. 436.23. uulnere interijt. 436.33
Edmundus Richemondiæ comes 463.11. & 488.2
Edmundus comes Rutlandiæ. (412.19
Edmundi Somerſeti ducis res geſtæ. 464.7
Edmundus Somerſeti dux Normaniæ præficitur. 457.31
Edmundus Somerſeti dux Galliæ regens. 486.18. Eboracenſis conatibus uehemẽter reſiſtit. 499.33. & ſeq. interitus. 503.45. ſoboles. 304.5. fuga. 527.34. capitur. 330.16
Edmundi Mortimerij cõtra Vuallos uictoria. 324.16
Edmundus Mortimerius comes Merchiæ. 391.26. regis hæres declaratur. 411.38. eius genus 412.2. interitus. 419.40
Edmundi Polæ audacia & parricidium. 611.1
Edmundus Pola profugus ſeditiones aduerſus maieſtatẽ molitur 611.9. & ſeq. incertis errat ſedibus. 611.43. in Philippi Flandri poteſtatẽ ſe permittit. 612.4
Edmundus Dudleius fiſcalis iudex. 613.13
Edouardus Ricardi III filius. 347.43. princeps Vualliæ factus. (548.1
Edouardi regis miſer interitus. 121.24
Edouardi regis uirtus aduerſus ſtrumas. 143.11. obitus. Ibid. 23
Edouardus Ferreum latus cognomento. 144.6
Edouardus rex Malcolmum Scotiæ regno reſtituit. 131.25
Edouardus princeps captus, Gilberti comitis Gloceſtriæ opera è uinculis euadit. 317.13. contra principes pugnans erepto patre uictor euadit. 317.27. in bellum Aſiaticum proficiſcitur. 319.7. eiusq; Ptolemaide periculum. Ibid. 11
Edouardi tertij nuptiæ. 311.40
Edouardus tertius Vualliæ, Aquitaniæ & Hyberniæ præponitur. 311.25
Edouardi primi cõtra Philippum odium. 321.19. eius cum Franco bellum. 329.32. & ſeq. in Scotiam expeditio. 333.31. contra Scotos uictoria. 336.7. & ſeq. altera in Scotiã expeditio. 341.19. Tertia. 342.17. Guidoni Flandro auxilium fert. 338.13.46. moritur. 343.33. eius poſteri. 343.41
Edouardus Edouardi tertij filius naſcitur. 324.44
Edouardus Edouardi tertij filius Vualliæ princeps. 343.25. à patre cõtra Scotos mittitur. 344.36. eius uictoria. 345.24
Edouardi quarti fuga. 332.30. capitur. 357.11. ſeſe regno abdicat. 358.11. interitus. 350.12
Edouardus Edouardi IIII filius Vualliæ & Aquitaniæ princeps creatur. 331.45. & 333.14
Edouardus Henrici tertij, creatur Vualliæ princeps, Aquitaniæq; ac Hyberniæ præfectus. 311.23
Edouardi quinti in Scotiam expeditio. 360.6. fœdus cum Scotis flectit. 363.32. Galliæ regnum hæreditatis iure affectat. 361.4. bellum Gallo parat. 366.41. & 368.12. naualis uictoria. 369.42. cõtra Carolum Bleſenſem proficiſcitur. 372.42. cum Philippo Valeſio pugna. 373.27. uictoria. 375.46. cum Gallo induciæ. 377.20. quibus conditionibus pacem cum Ioanne ſecerit. 382.29. & 384.12. ei à Carolo Franco alterum indicitur bellũ. 389.40. obitus. 398.44. ſoboles. 399.11
Edouardus quintus filius naſcit. 362.13
Edouardi quinti filius princeps Vualliæ & Cornubiæ, dux creatur. 365.24. & 373.16. à patre Edouardo quinto contra Gallos in Aquitaniã mitit. 379.45 cum Ioanne rege Francorũ prælium. 381.7. dux Aquitaniæ. 383.24. eius ſoboles. Ibid. 20. Petrum Caſtellæ regem regno reſtituere conatur. 387.22. uictoria. 388.7. dies ei dicitur. 389.33
Edouardus Ioannis Balioli filius patrium regnum recuperare conatur. 362.33
Edouardi ſexti popularitas. 513.20. coniugium. 513.43
Edouardus VI rex cum Henrico VI pugnam init. 510.43. eius uictoria. 511.9. capitur. 517.12 elabitur. Ibid. 31. patriæ hoſtis iudicatur. 521.33. eius perfidia 324.9. inſignis uictoria. 327.38. iterum ſumma rerum potitus. 530.31. Burgundionẽ contra Francũ iuuat. 533.41. & ſeq. parricidium. 337.8. & 347.38. perfidia. 547.33
Edouardus Edouardi ſexti filius naſcitur. 521.23. Vualliæ princeps. 539.13.46. à patruo cum fratre morti traditur. 546.35
Edouardus Henrici III filius naſcitur. 303.43. capitur. 315.34
Edouardus Hẽrici VI filius naſcit 301.9. & 515.6. eius nuptiæ. 520.22. capitur. 530.16. trucidatur. Ibid. 23. & 543.37

Edouardus Edmũdi filius in Pannonia exul moritur. 133.14. eius proſapia. Ibid.
Edouardus Edmundi Eboracenſium ducis filius Abermalię dux creatur. 423.14. & 425.20
Edouardus Eboracenſis dux à rege legatus in Galliã mittit. 432.7
Edouardus Edmundi filius Eboracenſiũ dux. 437.36. & 438.3
Edouardus Buchyngamius ſuis facultatibus reſtituitur. 566.27
Edouardus Merchiæ comes à ſuis rex ſalutatur. 510.17
Edouardus comes Rutlandiæ. 411.28. & 412.14
Edouardus Varuicus Georgij Clarentiæ ducis filius per Henricũ VII in cuſtodiã conijcit. 565.28 eius caſus. 608.13.35. & ſeq. interitus. 609.35
Edouardus Vdeuylla Vectis præfectus contra regis iuſſum ſe Britanno iungit. 578.6. & ſeq. interit. 579.4
Edouardus Bruſius Hyberniã uaſtat. 348.34. interit. 348.46
Edrici callida malitia. 131.26. 232. (25
Edricus Stratonius perfidus cõſultor. 127.27. ſuæ malitiæ dignas pœnas luit. 132.32
Eduardi Eboracenſis glorioſus interitus. 447.17
Eduardus Malcolmi regis Scotorũ filius cũ patre interijt. 172.9
Eduardus occidentalium Anglorum rex. 71.29
Eduinus rex difficulter, ſed feliciter ad Chriſtum ducitur. 82.21. & ſeq. baptizatur. 79.40. eius fortis interitus. 8.25 (133.30
Edulphus Northumbriæ comes.
Eduinus Merciæ comes. 143.37. & 148.35. & 130.29. & 151.14.
Eduinus rex conſanguineam ſuam ſtuprat. 117.29 (& 156.46
Educano quantũ momenti ad imperij munus afferat. 94.45. & 97.13. & 243.17
Educanonis exemplũ. 68.31
¶EGBERTVS male cum Dacis piratis pugnat. 94.24
Egeluinus Dunelmẽſis epiſcopus 136.40. & 157.13
¶ELECTRIDES inſulæ. 134.8
Elephas in Anglia uiſus. 311.29
Elfreda regina ob partus dolorem Veneri renuntiat. 207.43. moritur. 109.17. & 118.18
Elfricus Anglorũ cõtra Dacos imperator ad hoſtes deficit. 122.29 transfuga oculis mulctat. 123.2
Elgis oppidum. 7.2
Elgouia Scotiæ regio. 6.15
Eliodorus Pius à fratribus in carcerem conijcitur. 22.21. tertio ad regnum uocatur. 22.10
Eliſabeth Edouardi IIII filia Carolo Franco Ludouici nato pacta. 535.13
Eliſabeth Edouardi VI uidua dolum ſuſpicata uiolentiã in aſylo uitat. 540.38. iniuriarũ oblita, Ricardo tertio reconciliatur. 557.19. poſſeſsionibus mulctatur. 571.29
Eliſabeth Edouardi V a filia Henrici VII coniunx. 567.18
Eliſabeth reginæ Hiſpaniarũ præconiũ. 603.23. moritur. 613.22
Eliſabeth regina Hẽrici VII uxor moritur. 612.23
Eliſabeth Leonelli uxor Clarentię domina. 391.33
Elys pagus. 86.6 (& 156.41
Elys inſula. 4.20. & 86.30.45.
Elys inſula à Ioanne ſacrilego rege ſpoliatur. 285.4
Elyenſis Anglię epiſcopatus. 4.21. & 68.1. & 86.6. & 186.6
Elyenſe collegium. 73.23
¶EMMA Ricardi filia Etheldredi uxor. 117.23. & 123.10
Emma Etheldredi uidua Canuto nupſit. 133.17. à priuigno proſcripta. 236.23. reuocat. Ibi. 38. quibus nominibus Alfredo filio regi inſenſa. 140.10. Ipſæ pudicitiæ falſo accuſatur. 140.16. & 143.34
¶ENFREDVS Berniciæ rex. 81.3
Enfredus Ethelfredi filius in Scotiam fugit. 77.37
Engoliſmũ à Lancaſtrio capitur. 373.30. recipitur. Ibid. 32
¶EPISCOPVS Ceſtrienſis Dunelmenſi comitatu auctus. 205.8
Epiſcopi olim non plus opum, ſed plus doctrinę quàm uulgus habebant. 118.16
Epiſcoporũ grauitas quàm ſit etiã infeſtis uenerabilis, exemplum luculentiſſimum. 270.25
Epiſcopi domus hoſpitalis eſto. 64.17
Epiſcopo nõ licebat duas prouincias obtinere. 322.8
Epiſcopales ſedes ex pagis in ciuitates celebres translatæ. 158.15
Epiſcoporũ creandorũ ius quando penes principes eſſe cœperit
Epiſcoporũ confirmandorum facultas penes regẽ, nõ penes pontificem. 396.19 (181.26
Epiſcopi quomodo ſuos conuentus celebrent. 288.32
Epiſcoporũ inteſtina odia. 217.32.
Epiſcoporum de honoribus contentio. 288.16 (8
Equitatus arcẽdi ratio noua. 443.
Equorũ Anglicorũ greſſus. 13.42
D. Ebrulphi cœnobium. 240.15
¶ERICVS Dacus Anglos orientales tyrannide premit. 71.13
Erna fluuius. 363.24
Errare cuiuſuis hominis. 368.33
¶ESCHA fluuius. 42.35
Eſſexia Angliæ comitatus. 3.22. & 402.32
Eſſedæ uehiculi genus apud Britannos. 28.43
¶ETHANFREDA Eduini regis filia naſcitur. 78.24
Ethelbertus Cantij rex fidem accipit. 63.30
Ethelbertus nihil contra ius belli feciſſe uiſus. 36.16
Ethelberti regis pia uita. 68.37. eiusq; miſerabilis interitus. 69. (22
Ethelburga regina monacha fit. 90.10
Etheldreda duodecim annos caſta cum coniuge uixit. 85.7
Etheldredus excrementa in baptiſmatis fontem miſit. 119.3. eius tyrannis. 123.3. ad ſororiũ Ricardum ſecundũ confugit. 125.16. amiſſam Angliam recuperat. 126.15. eius obitus & ſoboles. 128.10
Ethelgera, aliàs Elgina, Aluredi regis filia. 103.27
Ethelingea inſula. 103.33
Ethelredus Merciorum regis filius. 72.44
Etheluoldus monachus claret ſanctimonia. 215.10
Etheluoldus epiſcopus. 85.42
Etheluoldi uenereum ſtrategema 118.22. eius interitus. Ibid. 36
¶EVANGELII in Britannis prima ſeminaria. 37.36
Eueshamẽſe præliũ. 317.21. 319.39
Euidẽtiæ, id eſt, ſyngrapha. 322.34
Euſtachius abbas doctiſſ. quando floruerit. 288.23
Euſtachius comes Bononienſis. 197.5. contra ius hoſpitale in Anglia acceptus. 141.1. & ſeq.
Euſtachius Stephani regis filius dux Normaniæ. 199.10. matris hortatu bellũ aduerſus Auguſtã mouet. 204.17. eius obitus. 207.46
¶EXEMPLIS quæſtuoſis facile inhæremus. 171.45
Exhamus pagus, & pugna ibidem facta. 512.41
Exilij indicendi ratio. 284.38
Exonienſium ſitus. 33.35
Exonia à Petro Varbecho obſidetur. 596.18
Exonia à Dacis per uim capitur. 200.28
Exoniæ urbis ſitus. 100.28
Exonienſis Angliæ diœceſis. 4.21. & 258.29

F

FABII ius gentiũ uiolant. 23.39
Falleſia à Gallo capitur. 268.12. & 496.12. in Angli poteſtatem uenit. 432.21
Fames graſſat. 162.44. & 310.26. & 314.24. & 325.2. & 332.40. & 348.28. & 364.46. & 377.25
Fanum Albani pagus. 37.7. & 45.9. diripitur. 290.16

Fani Albani prælium. 503.36. & 510.6. & 578.45
Fanū Amati dirutum direptumq́. 370.33. & ſeq.
Fanum Andreæ ab Anglo capitur 374.40
Fanum Brioci diripitur. 436.34
Fanum Dauid. 9.6
Fanum Dionyſij uno anno bis captū. 484.1. & 486.23. à Carolo ſeptimo per proditionē occupatur. 476.10. Angli recuperant (Ibid.21
Fanum Germani. 9.19
Fanū Iamæ oppidū reparatᷣ. 465. (37
Fanum Ioannis opp. 6.22
Fanum Ioannis ab Anglo capitur 336.45. & 363.20. & 364.18
Fanum Laudi in Angli poteſtatē uenit. 452.21
Fanum Macharij oppidum. 296. 22. diripitur. Ibid.24
Fani Michaëlis promōtoriū. 10.33
Fanum Odomari opp. ab Arnoldo capitur. 193.20. à Balduino Flādriæ comite capitur. 259.37
Fani Selerini arx ab Harundellio capitur. 482.28
Fanum Seueræ per deditionē hoſti traditur. 331.38. recipitᷣ. 332.1
Fanum Suſannæ opp. 464.2 Sarisberienſi deditur. 464.16
Fanum Valerij ubi ſitum. 481.33. capitur à Francis. Ibid. recipitᷣ 482.4. à Rufo capitur. 169.9
Farnis inſula. 82.15. & 83.34
Fauſtæ Conſtantini uxoris coniugalis fides. 46.14
¶FELIX epiſcopus magnus literarum patronus. 68.17
Ferdinandi Hiſpaniæ regis cum Franco fœdus. 587.25. Neapolitano regno potitur. Ibid.30. de Venetis uictoria. Ibid.32. ad Anglos Scotosq́ legatio. 603.20 eius cū Anglo affinitas. 610.26
Ferdinandi Aragoniæ regis cū Iacobo Siciliæ rege bellum. 326.6
Ferdinādus Flandriæ comes à Philippo Galliæ rege bello affligitᷣ. 278.2. capitur. 281.13. Ioanni regi auxilia mittit contra coniuratos. 284.26
Ferrex à fratre dominandi cupidine interfectus. 20.43
Feſti locus. 224.32
Feuerſami uici cœnobiū. 209.38
¶FIDAI defenſores pro religione pugnantes prælio occumbere, manifeſtiſſimū exemplū. 68.33. & 80.22
Fiſa regio Scotiæ. 6.5.25
Filij pietas in parentem hoſtem, exemplum memorabile. 159.5
Fiſcalium iudicum origo. 613.12. peſtis. 615.5
¶FLAMINES Britanniæ ſacerdotes. 41.25
Flandri oceani exundatione pulſi, in Angliam migrant. 185.3. defectionē à Gulielmo comite cogitant. 193.7
Flandriæ comitatu Alſaticus comes potitur. 193.36
Flandris debitū remiſſum. 370.44
Flandrorū naualis clades. 395.44
Flandrorū inteſtina ſeditio. 304. 39. & ſeq.
Flandricum bellum. 406.10
Flandri à Maximiliano domiti. (583.28
Flyntum arx. 426.24.
¶FOEMINAE Anglicæ quales. 15.13
Fons ſanguine manat. 176.30
Fontanetū opp. cōplanatū. 299.18
Fordunum oppidum. 6.45
Forneum oppidum. 222.17
Foreſta noua, ſaltus. 121.16
Forthea fluuius. 6.2. & 39.37
Fortho Dacorum rex Britannos ſubigit. 71.2
Fortuna quantum in bello ualeat. (531.7
Foſſa fluuius. 19.34
¶FRANCIO Rothomagenſis epiſcopus. 103.14.42
Franciæ regnum per legem fœmineo ſexui non deberi. 361.12
Franci ad ultionē præcipites. 578. (12
Franci prædam in Cantio faciunt. 505.15
Franci plus in largitionib. quàm in armis ponunt. 582.30
Francorum imperium propter exactiones graue. 430.19
Francorum de Anglis uictoria. (331.40
Franci inteſtinis ſeditionibus laborant. 434.44
Francis Anglia interdicitᷣ. 383.21
Franciam inferiorem Gulielmus igne ferroq́ uaſtat. 162.5
Francorū regnū cur Angli ſibi uēdicēt. 360.23. & 361.2. & 440.26
Francorū inſignis ad Vernolium clades. 462.44. ad Crauantū. 462.16
Francorū exercitus in Italia ob negotiū Papiſticū deletus. 405.33
Francorum turpis fuga ad Dagincurtū. 447.14. in Normania. 487.28.31. in Ambianis fuga, & clades. 490.25. in Anglia. 190.16. & 375.38. reliqua require infrà in Galliæ nomēclatura.
Francus Hallus. 380.3
Franciſca lana. 13.19
Franciſci primi ducis Britanniæ obitus. 496.26
Franciſcus ſecundus dux Britanniæ. 496.30
Franciſcus Britanniæ dux hoſpitij ius per imprudentiam uiolat 535.44. Richemondiū hoſpitem contra Ricardū iii iuuat. 556.4. male contra Gallos pugnat. 578.45. moritur. 579.18
Franciſci Louelli contra Henricū ſeptimum motus. 568.33. interitus. 574.37
Frāciſcani monachi duo igne cremati. 382.38
Fraternæ pietatis memorabile exemplum. 22.9. & 191.22
Fremyngamia arx. 230.41
Frideſuidæ uirginis caſtitas. 90.16
Friderici ſecundi Imp. cum Ludouico Gallorū rege amicitia. 294. 25. pontificia autoritate de imperiali faſtigio deturbatᷣ. Ibid. 27. Italiam petit. 303.18. eius contra pontificē bellū. 304.21
Frigus inſolitum. 160.25. & 388. 20. & 436.36
¶FVGATIVS & Damianus Chriſtianam Rempub. apud Britannos inſtituunt. 41.23
Fulcaſius agros uaſtat. 290.14. eiusq́ pœnitentia. Ibid.17. prædatorum dux. 291.42. nouis rebus ſtudet. 295.42. eius exiliū. 296.3
Fulcaſius Brentæus. 284.27
Fulconis Andegauiæ comitis res geſtæ. 189.3
Fulco Andegauenſis comes Conſtantiam Normaniæ capit. 186. 21. recuperatur. Ibid.23
Fulco comes pacem inter Henricū & Craſſum firmat. 190.42
Fulgeras oppidum Franciſcus Aragonenſis contra inducias capit. 494.9
Fulmina ac tonitrua Anglis prodigij loco. 12.25. & 162.44
Furcæ cruciatus genus. 354.17
Furnenſe prælium. 335.5
Furti anſa ampla & licentioſa Anglis unde. 609.20
Furum ſtigma. Ibid.15

G

GAGATAS lapis. 14.42
Galerius Maximianus Cæſar declaratus. 45.16.22
Galerius orientem ſortitus. 45.26
Galiardū caſtrum ædificatur. 267. 21. capitur. Ibid.33. & 495.23
Galuia ciuitas. 222.17
Gallia lanitio celebris. 13.12
Galli quando Romam ceperint. 21.12
Galli non in auro, ſed ditionum poſſeſſione gloriantur. 496.15
Galli primo congreſſu ferè inuicti (228.17
Gallorū perpetua cum Scotis amicitia. 371.25
Galliorum in Anglos natiuum odium. 483.5. & 497.30
Gallica bella. 23.24. & 188.40. & 189.19. & 209.15. & 265.33 & 258.32. & ſeq.
Galli ab Anglis uicti fugā faciunt. 228.21. à Siculis cæduntᷣ. 325.32
Gallorum cum Atrebate pugna. 370.11. naualis clades. 369.42. in Turonibus clades. 381.10. in Laudunēſi agro clades. 482.15
Galli Anglicū imperiū prorſus abijciūt. 486.15.43. Reliqua uide ſuprà in Frāciæ nomēclatura

Gallouidia Scotiæ regio. 6.10
Gandaui ſitus. 278.8.& ſeq.
Gandauenſium res geſtę.404.46. & 406.6
Garterius ordo inſtituit. 378.27. eius inſigne. Ibid.31. leges. Ibid.42
Garumna fluuius.102.25.& 380.8
Gaſpar Penbruchi comes. 488.3. & 522.6. & 531.13. & 566.24. & 569.1. & 384.42
Gaſpar Pous pontificius legatus. 610.4
Gathelus Scotiæ gentis autor. 52.
Gaudio nimio quoſdam ex-piraſſe. 611.16 (43
Gaufredus Andegauenſis comes in Normania omnia turbat. 198.44. profligatur. 199.7
Gaufredus Mathildis uxoris uictoria fretus, Normaniam occupat.204.2.eius obitus.207.4
Gaufredi comitis Andegauēſis ſoboles & teſtamentū. 211.40.42
Gaufredus Plantagenera Henrici ſecundi regis parens. 192.43
Gaufredus Britanniæ regis filius moritur. 238.21
Gaufredus Gaufredi filius ditione ſua ſpoliatus moritur. 212.10
Gaufredi Charni præfecti caſus. 378.4
Gaufredi Mariſcenſis interitus, 302.14
Gaufredi ſcriptoris uanitas. 17.13
Gauini Douglas Douchldenſis epiſcopi de rebus Scoticis commentariolus. 52.37
Gaza mœnibus diſcincta. 243.28
¶GENEBVM oppidū nunc Aurelianum. 195.9. & 468.14
Gennifa falſo Claudij Cæſaris filia traditur. 31.3
Genſolinum oppidum à Britānis occupatur. 264.12
D.Georgij ordo equeſtris. 378.37
Georgius Clarentiæ dux. 391.45. & 512.14
Georgij Clarentiæ malus erga fratrem regem animus.512.23. ad fratrem rurſus deficit. 525.16. 27. à fratre rege necari iuſſus. 537.9. & 547.38
Georgius Doumbar Merchiæ comes. 432.45. & 436.19
Georgius Neuyllus. 614.39
Georgij Bruni interitus. 554.18
Geraldus comes Chyldariæ capitur. 595.5
Gerberoia arx reſtauratur. 483.31
Gergeum Franci recipiūt. 472.17
Gergobia urbs. 174.35
Germanus epiſcopus Britannorū contra Pictos dux. 59.26
Germanus Altiſiodorenſis epiſcopus contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.39
Germania quondam à literis prorſus aliena, nunc literatiſſima. 617.32
Germanicus Claudij Cæſaris filuis. 33.13
Gerunda Aragoniæ ciuitas à Franco capitur. 326.4
Geſſoriacus pagus. 20.19
Gethæ populi. 95.9.14
Geta Imperator à fratre Caracalla interficitur. 44.18
¶GILBERTVS Glocestriæ comes Edouardi tertij gener. 329.30. contra principes Anglos uictoria. 317.35. moritur. 334.2. & 348.20
Gilbertus Clarentiæ dñs. 315.21
Gilbertus Mareſcallus Hērico tertio reconciliatur. 302.22
Gilberti Midletonij audacia.349. 37. capitur. Ibid.40
Gildas ſcriptor fide dignus.16.15. & 17.6
Gildas Conſtantinum regem ſummo ſtudio à uitijs dehortatur. 60.32
Gildæ teſtimonium. 27.7
Gilla Aldanus Candidæ Caſæ epiſcopus. 186.43
Gintolinus rex Britannicam rem pub. ſuo ſplēdori reſtituit. 21.34
Girardus Auxitanus archiepiſcopus. 244.40
Giſortiū oppidū & arx.189.29.46
Giſortiū Normaniæ opp. à Franco capitur. 251.9. & 495.23. à Ricardo obſidetur. 259.17
¶GLASGVENSIS ciuitas & academia. 6.42
Glaſconia cœnobium Benedictinum. 37.42. & 60.29. & 89.33
Glaſti herbæ uſus. 26.34
Gleſſariæ inſulæ. 134.8
Glocestria oppidum. 172.3
Glocestrenſis Angliæ comitatus. 4.1
Glocestriæ cœnobium monachorum. 241.38
Glocestrenſe nomen principib. ad perniciem fatale. 495.17
Glocestrenſis conuentus decreta. 324.39
Glocestria à Stephano ad Mathildem deficit. 203.4. diripitur. 315.37
Glota fluuius. 6.19.38.& 39.41
Glotæuallis, uallis. 6.41
¶GODVINVS Cantij comes. 136.39. & 139.36. & 141.16
Gordian9 Dacos cōpeſcuit.95.22
Gorgias Leōtinus legatus ob eruditionem ab Athenienſibus detentus. 106.23
Gormo Dacorum rex Chriſtianiſmo initiatur. 104.40
Gornardus piſcis. 14.28
Gorneana pugna. 478.23
Gothia inſula. 95.46
Gothi populi. 94.19. & 95.8
Gothi Aſiam inuadunt. 95.29
Gotthofredus Normanorum rex 103.33
Gotthofredus Bollonis dux contra Saracenos.174 41. rex Hieroſolymitanus creatur. 180.23
Gotthofredus Sithrici filius Dunelmum circumſedit. 113.27
¶GRAMPIVS mons. 5.27.32. & 38.26
Grapeliti promontorij arx à Gallis expugnatur. 271.32
Gratianus Imp. 49.28. eius interitus. 49.38
Grauelinga opp.230.34.& 406.9
Greneuychi Franciſcanum cœnobium. 617.11
Griffini Leolini filij captiuitas & interitus. 304.6. & 305.38. & 313.24
Groſſi Anglici. 309.28. & 513.29
¶GVALTERI Ferryſi reguli interitus. 564.6
Gualterus Tylerus ſeditionis inteſtinæ dux. 401.38
Gualterus Tyrellus miles Gulielmum Rufum inter uenandum ſagitta traijcit. 177.40
Gualterus Sebius capitur. 349.45
Gualterus Scotiæ regnum affectat (488.17
Gualterus innocens ſupplicio afficitur. 158.10
Gualteri Dunelmenſis epiſcopi interitus. 159.17
Gualterus Hungerfordius à Ricardo tertio ad Henricū tranſit. 561.41
Gualterus Stapyltonus Exonienſis epiſcopus. 354.44. & 355. 26. & 356.1. & 362.12
Guido uicecomes Toarſenſis Britanniam adipiſcitur. 267.2. & 271.34
Guidonis caſtrenſis audacia.454.
Guido Dennenſis comes capitur. 388.4 (10
Guido comes Flandriæ. 334.39. & 336.13.& ſeq. moritur. 366. 15. eius ſoboles. Ibid.
Guido Luſinianus rex Hieroſolymorū creatur.237.32. rex Cypriorū.250.7. ab Aegyptio bello premitur. 236.27
Guido Vrbini dux in Garteriū ordinem cooptatus. 615.30
Guinæ oppidum.378.9. & 508.18
Guindelona maritum regem interficit. 19.26
Guiſcardus Normanorū dux Apulia potitur. 274.21
Gulielmus Edouarde. 531.2
Gulielmus Morus. 420.39
Gulielmus Plūtonus eques.435.4
Gulielmus Rom. rex à Friſonibus interfectus. 312.1
Gulielmus rex Siciliæ. 240.29. moritur. 245.41
Gulielmus patri ſucceſſit. 139.21
Gulielmus à filio ſauciatur.159.10
Gulielmi regis tyrannis & auaritia.153.40.&159.29. progenies 162.

162.28. regis exitus. 162.40
Gulielmi cum Haraldo rege pu-
gna. 148.2. uictoria. Ibid. 27.
trucidatur. 112.30. & 115.35
Gulielmus Albanactus. 284.19.
eius obitus. 295.1
Gulielmus Aquitaniæ dux. 211.18
Gulielmus Baileius ad fictinũ re-
gem deficit. 590.29. reſipiſcit.
Gulielmi Brandonia inte- (591.13
ritus. 564.18
Gulielmus Bellicampus. 283.2
Gulielmus Bonuus Northantoni
comes. 365.26
Gulielmus Calabriæ dux patri cõ
tra Papam auxilia fert. 194.35
Gulielmus Corteneius maieſtatis
læſæ notatus. 611.33. miſſus fa-
ctus. Ibid. 38. pleureſi interijt.
611.41
Gulielmus Clyntonius Huntyn-
gronæ comes. 365.27
Gulielmus Dabeneius prodino-
nis damnatur. 592.29
Gulielmus Ferryſus capit. 315.45
Gulielmus Flandriæ comes. 192.
31. interit. 193.33
Gulielmus Fortis. 305.29
Gulielmus Harbertus. 516.27
interijt. 517.6. & 522.9
Gulielmus Haſtyngius. 543.7.
24. & 544.3
Gulielmus Helmus repetũdarum
reus abſoluitur. 413.4
Gulielmus Heluinus Normanus.
192.12
Gulielmus Longaſpatha. 278.16
in Aſiam proficiſcitur. 309.19
Gulielmus Lilius Londinenſis pæ
dodidaſcalus. 613.29
Gulielmus Marcellus capit. 205.38
Gulielmus Magniuillæ comes.
206.22
Gulielmi Mariſcenſis ſupplicium.
307.37
Guido Simonis Montifortenſis fi
lius Henricum Ricardi Cæſa-
ris filium interficit. 319.36. ex-
cõmunicatur. 321.27
Gulielmi Mãduillenſis ſecta. 480.
16. interitus. Ibid.
Gulielmus Mortonus regius can-
cellarius, 321.8. & 325.5
Gulielmus comes Moritonius in
Normanico bello capit. 184.18
Gulielmus comes Montisferrati.
237.22
Gulielmus Mareſchallus. 282.27.
& ſeq. & 289.5
Gulielmus Marchianus quæſtor
regius. 332.3
Gulielmi Marini interitus. 461.33
Gulielmus Hẽrici regis filius Nor
maniæ præficitur. 187.28
Gulielmi Henrici regis filij interi-
tus. 191.5. & 196.10
Gulielmus Henrici regia ex filia
nepos. 195.43
Gulielmus Roberti Normaniæ
ducis filius. 154.45. dux Nor-
maniæ dicitur. 189.38. Flan-
driæ comes conſtituitur. 192.31
Gulielmus Normaniæ rex. 133.17
Gulielmua Normaniæ dux naſci-
tur. 138.26
Gulielmi Normani genealogia.
144.15. regnũ affectat. Ibid. 10.
26. in Angliam expeditio. 146.
37. Angliæ regnum obtinuit.
104.2. de integro conſtituit.
150.22
Gulielmus Normanus monachua
123.29
Gulielmus Neuburgus hiſtoricua
quo tempore claruerit. 17.3
Gulielmus Stephani regis filius
Northfolchiæ comes creatur.
208.31
Gulielmus Pola læſæ maieſtatis
notatus. 611.35
Gulielmus Rollonis filius, eiuſq;
laus & res geſtæ. 111.37
Gulielmus Rufus Gulielmi Nor-
mani filius Normaniæ prin-
ceps. 159.10. & 162.30. res ge-
ſtæ. 166.31. & 168.2. & 169.7. &
171.13. & 175.6. & ſeq. eius uir
tutes. 178.10. ſtatura & cogno
men. Ibid. 17. interitus. 177.38
Gulielmus Rupeus. 264.44
Gulielmus rex Scotorum capitur.
230.12. liberatur. 233.18
Gulielmus Sariſberienſis comes à
Philippo captus. 288.36. eius
res geſtæ. 290.27. capitur. 281.
14. moritur. 292.3
Gulielmus Montacutus Sariſbe-
riæ comes. 365.26. capit. 369.
9. & 371.30
Gulielmi Scrupi obitus. 435.15
Gulielmus Senonenſis epiſcopus.
232.4
Gulielmus Stanleius regius cubi-
cularius. 593.9. capite mulctat.
593.25
Gulielmus Suthfolchius ex Mar-
chione dux factus. 494.1. &
495.11. & 497.38. Cenomanis
præficit. 464.1. reus peculatus
497.42. carcer. Ibid. 44. exi-
lium. 498.4. interitus. Ibid. 8
Gulielmus Valla Scotis defectio-
nia dux. 338.32. eius pertinacia
343.10. interitus. 345.6
Gulielmi Valuorthi Londinenſis
prætoris fortitudo. 404.4. e-
queſtri ordine donatus. Ibi. 28
Guihlaci monachi ſepulchrũ. 69.
Guthormus Dacorũ dux An- (28
glorũ oriẽtaliũ rex appellat. 71.
H (10
HADINTONA oppidum. 5.46
Hadrianus Imp. 42.28
Hadrianus Caſtellenſis põtificius
legatus. 580.41. & quæſtor in
Anglia. 581.11 modos loquẽdi
ſingulares collegit. Ibi. 17. (38
Hæreditatis ius apud Anglos. 292.
Halani populi. 49.35
Hammum arx. 533.4. & 558.12
Haraldus Dacorum rex v à filio
regno pulſus. 116.34. & 117.5
Haraldi regis cadauer exhumatur
136.32
Haraldus Noruegiæ rex. 138.11.
cum leone luctat. 138.14. To-
ſti ſuaſu Angliæ bellũ facit. 145.
20. & ſeq. à Gulielmo uictua
perit. 136.25. & 148.25
Haraldorum officium. 378.45
Harfleum oppidum. 443.7
Anglo deditur. 443.29. Fran-
ci recipere ſtatuunt. 448.20.
Francus capit. 495.44
Haſtyngus uicus. 146.42
Hauenſanctus fluuius. 323.45
Hauerfordium oppidum. 560.4
Haylenſe cœnobium. 313.21
Hayreæ fluuij pons frangit. 210.15
Hebraicæ literæ quantum iuuent
rem Chriſtianam. 327.30
Hebrides inſulæ. 7.22
¶HELENA Coylli filia Cõſtantij
Cæſaris uxor. 45.17
Helena S. Crucis repertrix. 47.12
Helenopolis prius Drepana. 48.
Heliæ Francorũ ducis igna- (23
uia. 176.43
Henricus Aluini filius. 274.43
Henricus Percius Northumbriæ
comes. 411.30
Henricus v Imp. 174.24. Henri
ci regis Angliæ filiã uxorem pe
tit. 185.15. eius in Francos ira.
190.24. Sicilia potitur. 254.
22. Ricardũ regẽ captũ grandi
pecunia mulctat. 254.40. &
255.7. & ſeq. obit. 259.43
Henricus Ricardi Cæſaris filius in
terficitur. 319.37
Henricus Francorũ rex Cõſtantiã
matrem infeſtam habet. 133.24
eius in Gulielmũ odiũ. 160.43.
à Gulielmo profligatur. 161.12.
Henricus rex eccleſiaſtica negotia
ſibi arrogat. 181.26. &c. cõtra
fratrẽ pugnans uictoria potit.
184.24. & ſeq. eiuſdẽ auaritia.
186.26. de Vuallis triumphus.
187.19. glorioſa contra Fran-
cos uictoria. 190.20. Franciã in
greditur. 190.39. repulſus inua
dit iterũ. 193.23. filijs orbatus.
191.22. eius pœnitẽtia. 194.25.
in mari periclitat. 195.21. eius
obitus. 196.4. mores. 196.16
Henrici II progenies. 211.40. eius
cum filijs inimicitiæ. 223.19.
reconciliatio. 232.39. & ſeq.
cõtra Lud. regẽ Galliæ uictoria.
228.38. inter Alphõſum & Gar
ſiam reges arbiter. 235.35. auxi
lium aduerſus Turcã detrectat.
238.4. & 241.19. moritur. 240.
5. theſauri relicti. 242.33
Henricus filius Henrici ſecũdi mo
ritur. 236.38

Henrici tertij canillum in patrem ſuperbiſſimum. 216.3. liuor cōtra parentem. 223.36

Henricus filius parenti nefaria facit bella. 225.9. & ſeq.

Henricus III in Britānos mouet. 297.35. in Gallos. 298.46. & 306.34. Hiſpanos contra Mauros iuuat. 299.36. patrias poſſeſsiones à Philippo poſſeſſas repetit. 294.8. inſidiæ fiunt à milite. 303.26. quinquēnales cum Franco induciæ. 307.17. populo promiſſa negat. 314.33. cum Frāco pacificatio. 314.42. cum fratre ac filio ab optimatibus capitur. 316.44. in pugna à ſuis ſeruatur. Ibid. 27.42. domeſticū bellū. 315.15. obitus. 320.9

Hēricus Herefordiæ dux. 423.14. 31. falſo delatus. Ibid. 41. exilium. 424.15. dux Lancaſtri appellatur. 425.40. ad regnū inuitatur. 426.41. & ſeq. Ricardū II. capit. 427.6. regnū adipiſcitur. 428.11. & ſeq. Rex creatur nomine Henricus IIII. 429.7. dicterijs publicè petitus. 432.28 uno prælio XXXVI. homines interfecit. 434.12. Burgundionem contra Aurelianum iuuat. 437.19. Aurelianū contra Burgundionē iuuat. 437.45. filij. 437.34. & 438.32. obitus. Ibi. 29. regnū ab eo quondam per uim quæſitum. 531.20. eius genus quando defecerit. 549.12

Henricus Henrici IIII filius Vualliæ princeps, Cornubię dux, Ceſtriæ comes. 429.15. & 437.35. & 438.33. Vuallos domat. 433. 44. cōtra Scotos mittit. 435.25

Henricus princeps patri in regno ſuccedit, huius nominis quintus. 439.14. &c. regnum Franciæ per legatos repetit. 440.26. Vuytcliffianos perſequit. 441. 30. in Normaniā nauigat. 443. 5. altera in Normaniam expeditio. 449.43. glorioſa in Anglia uictoria. 447.21. cum Carolo ſexto pacificatio & affinitas. 445.2. Franciæ regnū ſuſcipit. 445.11. contra Delphinū expeditio. 456.4. eius laus. 452. 7. obitus. 458.46. Henricus eius filius naſcitur. 457.40. bene educatur. 460.16

Henricus ſextus regno inauguratur. 461.6. coronatur. 469.19 in Galliā proficiſcitur. 477.31. rex Galliæ coronatur. 478.6. ingenium. 492.10. bellum Gallicum inſtaurat. 501.18. & ſeq. in aduerſariorum poteſtatē uenit. 509.9. eius prodigiū. 509. 25. liberatur. 510.7. eius fuga. 511.3. Rurſum in aduerſariorum poteſtatē uenit. 513.12. liberat rurſus. 521.27. in regnū reſtituitur. 514.28. capitur rurſus. 525.45. in carcere necatus. 532.1. inter diuos referendus. 532.30

Henrici Richemondiæ comitis ortus. 488.7. is diuinitus ad regnum uenit. 522.19. cuſtodia liberatur. 549.40. profectionē in Angliam parans, uentis prohibetur. 553.14. cum Margaritanis fœdus icit. 554.4. proditionis periculum euadit. 555.12. & ſeq. in Angliam nauigat. 559.46. & ſeq. nobili uictoria Ricardum tertiū ſuperat. 564. 34. rex creatur nomine Henrici ſeptimi. 566.7. eius conſiliarij. 566.37. & ſeq. eius cum Scoto fœdus. 575.41. & ſeq. Franciſcum Britannum cōtra Francos iuuat. 578.29. Maximilianum iuuat contra Francum. 583.41. cū Carolo octauo pacem facit. 586.37. eius conſiliarijs munera Francus conſtituit ex ærario ſuo quotannis. 586. 43. Scotorum iniuriam armis ulciſcitur. 600.13. & ſeq. Margaritam filiam Iacobo quarto Scoto locat. 608.10. cum Scoto & Hiſpano regibus affinitas 610.25.26. obitus. 616.9.44

Henrici octaui proſapia. 412.24

Henrici octaui in Oxoniū ingreſſus. 90.24

Henricus nothus Caſtellæ regnū affectat. 386.29. occupat. 387. 6. eius fuga. 388.2. Caſtellæ regno potitur denuò. Ibid. 18. Carolum quintum contra Anglum iuuat. 394.33

Hēricus Baldulphus Anglicæ claſſis dux in bello Hieroſolymitano. 244.42

Hēricus Bolyngbrochus paterna hæreditate fraudatus. 424.41

Henricus Barri dux, Edouardi III gener. 329.28. & 334.39

Henricus Bellimontenſis comes Atholiæ. 362.42

Henricus Buchyngamiæ dux falſam Ricardi Gloceſtriæ cauſam agit. 545.40. & ſeq. eius contra Ricardum tertium conſpiratio 548.41. & ſeq. eius ortus. 548. 45. eius fuga. 552.9. eius coniurati ad Henricum in Britanniam ſe conferūt. Ibid. 17. proditur ab hoſpite. 552.44. ſecuri percutitur. 553.3

Henricus Cāpaniæ comes. 250.27

Henricus Campanus rex Nauarræ. 334.32

Henricus Burſcherius Eſſexiæ comes. 512.16. eius ſoboles. Ibi. 23

Henricus Cornhyllus Balliuus. 243.14

Henrici D. Euſebij cardinalis contra Boēmos expeditio. 474.14. obitus. 493.31

Henricus Deneus monachus regius cancellarius. 594.16

Henricus comes Herefordiæ moritur. 393.37

Henricus Huntyngtonius hiſtoricus. 18.7

Henricus Lancaſtrius comes Edouardum quartum perſequitur. 356.40. & 357.7. capit. 357.18 Edouardi quinti tutor. 358.25. Aquitaniæ pręfectus fit. 365.31. in Aquitania regio iuſſu bellum mouet. 373.14.27. ex comite dux factus. 378.24. regius ad pontificē legatus. 379.34. eius ædes hoſpitale Ioan. Baptiſtæ. 382.1. regio iuſſu Montifortenſem comitem contra Bleſenſem iuuat. 382.31. peſte abſumitur. 383.11

Henricus Lancaſtrij filius, Derbij comes. 365.25

Henrici Lincolnienſis comitis fuga. 336.20

Henricus comes Niuernēſ. 292.23

Henricus Percius Northumbriæ comes. 412.6. & 425.21. infeliciter contra Scotos pugnat. 418.7. & ſeq. capitur. 418.18. eius in Galliam legatio. 432.8. poſſeſsionibus priuatur. 433.6. eius in Scotia uictoria. Ibid. 10. ad Georgium Merchiæ comitē confugit. 434.7. ultionem hoſtium parat. 436.5. capitur. Ibid. 19

Henricus Pichardus. 381.39

Henrici tertij Northumbriæ comitis interitus. 511.4

Henricus Northumbriæ comes capitur. 564.15. per ſeditionē interficitur. 579.36

Henricus D. Pauli comes aduerſus Saracenos proficiſcit. 266.16

Henricus Somerſetēſis Caleti præfectus. 508.12. prouincia prohibetur. 508.18. ab Henrico ad Edouardum deficit. 512.33. deficit rurſus ad Edouardū. Ibid. 37. capitur. Ibi. 45. plectitur. Ibid. 46.

Henricus Somerſeti dux patri in principatu ſuccedit. 504.37

Henricus Dauidis Scotorum regis filius. 209.30. & 211.28

Henricus ex Stantonia rarus literarum patronus. 354.6

Henricus Staffordiæ comes ſecuri percutitur. 434.6

Henricus Scruppus coniurat contra Henricum quintum. 442.7. interit. Ibid. 22

Hengiſtus Angloſaxonū dux. 55. 16.32. & 56.3. eius interitus. 58.3. Cantiū tenuit, ſeq; regem dixit. 63.4

Heppia

Heppia inſula. 63.38
Hepta fluuius. 189.30. & 236.46
Herefordenſis Angliæ comitatus. 4.1.13
Herefordenſis cathedralis in Anglia ſedes. 4.1.13. & 9.3
Hereuardi audacia. 156.40
Heſtrirha regis Angliæ ſoror, Ricardi Normani uxor. 133.21. & 137.9. à Ricardo repudiata. 234.32
Hetonæ pagi ſchola. 532.35
¶DE HIDA collegium. 119.37
Hieronymus Pragenſis. 441.19
Hieroſolyma quando à Saladino capta. 238.23. à Saracenis premitur. 174.29. à Chriſtianis recuperata, 180.12
Hilmimolinus Saracenorũ in Hiſpania dux. 275.2
Hipponenſis epiſcopatus uaſtatur 325.31
Hircius Dacus Northumbriæ comes. 133.23. & 135.30
Hiſpania à Saracenis affligitur. 275.1
Hiſpani Neapolitano regno potiuntur. 587.41
Hiſtoria quid. 17.25. & 113.9
Hiſtorię nulla lex impoſita. 138.28
Hiſtoriæ leges. 56.24
Hiſtorici non eſt de re quam ſcribit iudicium facere. 213.13
¶HOMINES brutorũ inſtar caudati, ubi naſcantur. 218.18
Hominũ formæ uariæ in cœlo uiſæ. 302.39
Homicidarum apud Anglos ſtigmata. 609.13
Homicidio aperta feneſtra apud Anglos unde. 609.21. & ſeq.
Honorius Imp. 51.1
Honorij pontificis ad Eduinũ literæ. 78.42
Horgerius Cornubiæ dux. 118.20
Hornecaſtellum arx ſolo æquatur 166.20
Horſo Angloſaxonum dux. 55.6. & 56.3. interitus. 57.42
¶HVBERTI Cãtuarienſis epiſcocio. 263.16
Hubertus Sarisberienſis epiſcopus. 255.43
Hubertus Burgẽſis Cantij comes factus. 298.6. eiusq́ gloria & ignominia. in ſeq.
Huberti Cantij comitis cum epiſcopo Cantuarienſi diſcordia. 299.41. repetundarum acriter mulctatur. 300.42. regi conciliatur. 302.23
Hubertus comes Moritonij. 224.4
Huberti comitis Burgenſis cum Scotiæ rege affinitas. 294.18
Huberti Douerenſis naualis contra Gallos uictoria. 291.23
Hubo Angeri frater prælio perit. 101.2
Hugo Dunelmẽſis epiſcopus, Northumbriæ comes fit, 243.7. & 411.32
Hugo Magnus Pariſiorũ comes, Ricardum puerum Ludouico regi armata manu eripit. 116.17. dux aduerſus Saracenos. 274.43
Hugo Andlaius Gloceſtrię comes 365.27
Hugo Bigotus. 241.42
Hugonis Bigoti res geſtæ. 225.42. & 228.1. & 230.18.42
Hugo Carthuſianus quãdo floruerit. 237.4. & 270.10
Hugo Chreſyngamius Scotiæ oligarcha. 337.14. eius interitus. 339.33
Hugo Campaniæ comes Aquitaniam Gallico nomine tuetur. 296.26.
Hugo Caſtilionenſis capit. 390.37
Hugonis Cartoni contra regem conſpiratio. 407.28. eius interitus. Ibid.43
Hugo comes Ceſtrenſis. 225.15. & 227.15. & 233.9. eius crudelitas. 176.8
Hugo epiſc. Ceſtrenſis. 247.24
Hugo Guarnaius. 267.27
Hugo Marchio Henricum tertiũ priuignũ ſuum contra Ludouicum Galliæ regẽ iuuat. 297.27
Hugo Marchianus rebus nouis ſtudet. 298.27. cum Ludouico redit in gratiam. 299.30. eius turpis deditio. 306.42
Hugo Marchianus comes, eiusq́ progenies. 313.45
Hugo epiſcopus Podiẽſis. 174.46
Hugo Quieretus. 369.20
Hugonis Salopiæ comitis crudelitas & interitus. 176.8.16.181.22
Hugo Verius Oxonij comes contra Gallos mittitur. 332.2
Hugones Spenſerij ſceleſtiſſimi homines in aulã Edouardi quarti cooptantur. 347.23. & 350.42
Hugonũ exilium. 350.22. exitus. 357.17. & 431.28. & 493.19
Hugo pater capitur. 356.28. crudeliter necatur. Ibid.29
Hullum oppidum. 5.15
Hultonia Hyberniæ pars. 221.35
Humanitatis officium quod Anglis ſit. 15.2. & 39.23
Humbrus fluuius. 4.46. eius ortus. 5.9. quare non imbribus augeatur. 22.40
Humfredus Banaſter hoſpitale ius uiolat. 552.45
Humfredus Gloceſtriæ dux. 437.25. & 438.34. regni Gallici præfectus. 456.26. teſtamento regni adminiſtrator eſſe iubetur. 459.21. & 460.20. illicitũ cõiugium. 461.42. & 464.33. uxoris dotem bello affectat. Ibi.40 ob ſeueritatem in inuidiam uocatur. 492.27. interitus. 493.8. indigna cædes. 528.14
Humfredus Herefordenſis comes regis iuſſum detrectat. 338.10. populi ad libertatẽ ſpirãtis dux 340.24. res geſtæ. 350.31. eius nuptiæ. 345.46. in redemptione pro Iſabella Roberti Bruſij cõmutatur. 348.24. eius interitus. 351.14
Humfred. magiſter equitũ. 241.44
Humfredi Staffordij ſeditio. 568.39. decollatio. 369.19
Humfredus Staffordiæ, Buchyngamiæ dux. 491.25. Cantianæ ſeditioni reſiſtit. 498.29. profligatur. Ibid.30
Hunni Gothos uincunt. 95.36
Huntyngtona Angliæ comitatus. 3.25
Huntyngtona comitatus Scotiæ regis filio donat. 198.18. & 199.16. Scoto aufertur. 335.28. redditur. 312.44
¶HYBERNIA. 6.30
Hyberniæ ſitus & mores. 221.6. nomen. Ibid.12
Hybernorũ duo hominũ genera. 594.32
Hyberni Sylueſtres latrocinantur 425.14
Hyberni iaculis plurimũ ualent. 419.39. nullis armis corpora contegunt. 574.29. & 596.28
Hybernia Henrico II ſine ſanguine deditur. 220.16.20. & ſeq.
Hyberniam Scoti à ſe Scotiam dixerunt. 221.19.24
Hybernos defectionẽ cogitantes Ioannes bello terret. 274.22
Hybernorũ in Vuallia prædatio. 302.21
Hyberniam Scoti uaſtant. 348.31. imperiũ in parte Inſulæ cõtinent. Ibi.40. & ſeq.
Hyberni Anglis bellum faciunt. 419.25. Ricardi regis fidei ſe committunt. Ibid.43
Hybernorum motus contra Henricum ſeptimum. 570.23. ſupprimitur. 574.31
Hybernia factioſa pacat. 594.21
Hybernicus Oceanus margaritas habet. 221.33
Hyda menſuræ genus. 259.40
Hyems apud Anglos minimè ſæua. 14.10
Hyems præter naturam frigida. 153.10. & 266.8
Hyermuthus pagus. 11.4. 134.27
Hypras Philippus capit. 278.5
Hyueram arcem Bedfordienſis capit. 462.35

I

IACOBVS Arteuilla nouus homo à Britannis dux conſtituitur. 366.22. interficitur. 373.20
Iacobus Borbonienſis comes regio iuſſu exercitum cum Vuallis contra Anglum iungit. 434.23. accepta clade in Britanniã redit. Ibid.33
Iacobus Chennethus D. Andreæ

archiepiſcopus, Iacobi iii Scotorum regis præceptor. 505.36. & 511.16
Iacobi Douglaſſatiũ comitis interitus. 418.11
Iacobus Galeotus bello Britannico occiſus. 579.4
Iacobus Steuartus filius regis Scotiæ capitur. 438.39
Iacobus Scotus miſſus factus. 456.46. bonarum artium patronus. Ibid.9
Iacobus Scotorum rex contra fœdus Gallum iuuat. 464.27
Iacobus Scotorũ rex fœdifragus. 488.13. interitus. Ibid.16
Iacobus Scotus rex Petrum fictitium regem fouet. 597.15
Iacobus tertius Scotorũ rex à ſuis interficitur. 580.38
Iacobi quarti Scotorum regis ad Henricum ſeptimũ legatio ad Margaritæ connubium petendum. 607.46. cum Anglo affinitas. 610.25
Iacobi Siculi regis cum Aragone bellum. 326.6
Iacobi Terelli ſanguinolentia. 547.6
Iacobus Terellus perduellionis reus. 611.36. ſupplicio mactatur 611.45
Iacobi Tuychetti ad Cornubienſes defectio. 600.6
Iacobi Tuchetti Audleij reguli interitus. 507.12
Iacobina illegitimo matrimonio Gloceſtrenſi ſe copulat. 461.42. Brabantino redditur. 465.4
¶IBARVS fluuius. 221.14
Iberos Angliam occupaſſe. 16.5
¶ICANORVM ſitus. 33.25
Iceni populi ijdẽ qui Igeni. 36.45
Iceni populi ab Oſtorio Scapula uicti. 33.24
Icius portus. 10.17
¶IGNIS per terræ rimas ſpirat. (195.36
¶ILA inſula. 7.33
¶IMANVENTIVS à Caſſiuellauno interfectus. 30.4
Imperij Rom. inclinatio quando cœperit. 50.46
Impijs nec uitam tranquillam, nec mortem felicem eſſe poſſe, exemplum. 281.32. & ſeq.
¶INDOCILES à literarũ ſtudijs alienandi. 107.14
Indulgentiæ pro ſtipendio erogatæ. 405.40
Infelices miſericordia, potẽtes inuidia ſequitur. 358.39
Ingratitudinis appoſitum paradigma. 322.21. & 514.6
Inſignia regum Angliæ. 162.16
Inſularum regnum. 457.20
Inſulæ opp. obſidio. 369.1
Inundationes fluminum inſolitæ. 266.10
Inundatio Oceani magna. 185.2
Inundatio tam maris quàm fluminum. 172.28. & 311.33
Inteſtinæ apud Anglos ſeditiones 281.41. & 402.21. & 497.36. & 498.14. & 502.32. & 515.45 apud Flandros. 404.40. apud Francos. 405.10. & 436.39
Inuidia potentum ferè ſemper comes. 170.10
¶IOACHIMVS abbas ſanctitatis fama præclarus. 251.37
Ioannes Ionys uir doctus. 618.37
Ioannes Optatus Orcadũ epiſcopus. 202.21
Ioannis regis uxores. 242.11
Ioannes Ricardi fratris regnum inuadit. 254.5. & ſeq.
Ioannes à fratre Ricardo honoribus priuatus, patriæ hoſtis iudicatus eſt. 255.42. & ſeq.
Ioannes fratri Ricardo ſupplicat 258.13
Ioannes Normaniæ principatum occupat. 262.30
Ioannes rex parricidij accuſatur. 267.7
Ioannis aduerſus Philippum expeditio. 271.38
Ioannes rex excõmunicat. 273.18 regia adminiſtratione pontificali autoritate abdicatur. 275.32. pontificio legato pœnitentiæ ſponſionem facit. 277.6. excõmunicatione liberatur. 279.44. cum pœnitentiæ pœnitet. 280.10. eius immanis crudelitas. 286.46. luit pœnas. 287.30. obitus. 287.37
Ioannis nomen regibus infelix. 419.11
Ioannis regis Franciæ cum Edouardo induciæ in biennium. 378.20
Ioannes Francorum rex cum Philippo filio capitur. 381.10. conditiones ab Anglo accipit. 383.11. & 384.27. dimiſſus. 385.1. obitus. 386.17
Ioannes Francorum rex inauſpicato cum Anglis conflixit. 419.12
Ioannis primi regis Caſtellæ & Legionis cum Ioanne Luſitaniæ rege bellum. 410.32
Ioannes Scotiæ rex ab Anglo uictus, ſeſe illi tradit. 337.10
Ioannes Scotorum regi uiolati iuriſiurandi dies dicitur. 335.12
Ioannis Annonis cum Anglo affinitas. 360.15
Ioannes Armeniacus cum Franco in gratiam redit. 447.41
Ioannes Aquitaniæ præfectus. 321.15. captus. 460.43. Normaniam recuperatum mittitur 488.36. contra Carolũ regem coniurat. 489.13
Ioannis Alenconij ducis facta. 462.43. capitur. 463.27
Ioannes Albamarlenſis comes in Syriam militatum proficiſcitur 305.28
Ioannes Albaniæ dux. 538.41
Ioannes Boëmiæ rex. 367.41 interitus. 375.39
Ioannes Bolyngbrochus comes Derbij. 411.27
Ioannes Bedfordiæ dux. 437.35 & 438.34. & 457.34
Ioannes Bedfordienſis dux à fratre rege contra Arminiacũ mittitur. 448.38. eius naualis uictoria. 449.2
Ioannes Bedfordienſis dux regni adminiſtrator. 449.41. Franciæ gubernator. 459.23. & 460.25. eius connubium & nuptiæ. 462.4. in Normanos expeditio. 462.31. inſigne cõtra Alenconium prælium. 463.18. uictoria. Ibi.32. moritur. 486.10
Ioannes Bernyngamius Hybernorum contra Scotos dux. 348.38
Ioannes Biturigum dux pro patre rege obſes. 384.36
Ioannes Biturigum dux capitur. 395.4
Ioannes Brabantiæ dux Edonardi tertij gener. 329.29
Ioannes Brenno Hieroſolymitanus rex. 292.25
Ioannes Britannus contra Francos dux. 331.4. uictoria male utitur. Ibid.10
Ioannes Britãnus dux. 367.41
Ioannes Britanniæ dux in Angli fidem uenit. 453.21. cum Anglo affinitas. 371.37. in uerba Galli iurat. 416.30. eius obitus. 431.43. progenies. Ibid.
Ioannis Britanniæ ducis ad Carolum Delphinũ defectio. 465.26
Ioannes Borgth. 391.40
Ioannes Philippo patri in ducatu Burgundiæ ſuccedit. 436.38
Ioannes Burgundiæ dux Carolo ſexto reconciliatur. 447.38 pacem inter Henricum ſextum & Carolum ſextum facere ſtudet. 447.41
Ioannes Burſchetius. 372.32
Ioannes Candius. 380.2
Ioannes Candius Pictonum præfectus. 388.28. interitus. 393.20
Ioannes Cardinalis diſſidium inter regẽ Angliæ & Franciæ cõponit. 238.39. in bello Aegyptiaco conſilium malum dat. 294.33
Ioannis Chenletti pia commiſeratio. 536.7
Ioannis Coleti laus ampliſſima. 618.9
Ioannes Coplandus Anglorum contra Scotos dux. 377.1
Ioannes Cornubiæ comes moritur. 365.28
Ioannes Dandellus. 380.3

Ioan-

Ioannes Dynham theſaurarius Henrici ſeptimi. 566.44
Ioan. Huntyngtonæ comes Exonienſis dux factus. 491.30
Ioan. Hunyades Matthiæ regis Pannoniorum pater Danos à Turcis eripit. 96.10
Ioan. Holandij equitis duo filij duces facti. 385.23
Ioannes Holandius iunior, comes Huntyngtonæ creat. 411. 28. ab Henrico quarto in gratiam recipitur. 429.34. eidem inſidiatur. 430.30. interficit. 431.22
Ioan. Hieroſolymitanus rex in Angliam uenit. 295.4
Ioannes Henrici ſecũdi filius Hyberniæ regulus. 236.2
Ioaooes Helthamius Edouardi quinti frater Coroubiæ comes fit. 362.1
Ioan. Hauardus dux Northſolchiæ factus. 548.2
Ioanoes Gandauenſis Edouardi quinti filius naſcit. 370.3. nuptiæ. 385.23. Caſtellæ regnum ſibi uendicat. 394.1
Ioannis Faſtoli facta. 469.12
Ioan. Egromonti turba. 579.39. & 580.2
Ioan. Columuenſis Card. pontificis in Aſia legatus. 292.20
Ioan. Lincolniẽſis nouos motus concitat. 572.10. occiditur. 574.37
Ioan. Lilius pontificis Ro. in Anglia quæſtor. 577.30
Ioannes Leo Flandrorũ ſeditionis inteſtinæ dux. 404.44
Ioan. dux Lancaſtrius Aquitaniç principatu donatus. 418.26. cũ Loſitano fœdus facit. 415. 14. cum Ioanne Caſtellæ pax & affinitas. 416.2. regem Loſitanum iuuat. 410.44. in Hiſpaniam Caſtellæ regnum recuperatũ proficiſcitur. 415.11. Carolo quinto obuiam mittitur. 390.28. & 392.37. obitus. 424.33
Ioaones Stokton eques. 523.34
Ioannes Vuyndham perduellionis reus. 612.36. ſupplicio mactatur. 611.45
Ioannes Montacuti marchio ab Henrico ſexto prælio ſuperat. 512.42. in Edouardi regis fidem uenit. 520.11.
Ioannis comitis Montiforteñ. de Britannia contentio. 371.42. eius cum Bleſenſi de principatu contentio. 382.31
Ioan. Monumetenſis rem infeliciter cõtra Vuallos gerit. 301.31
Ioannes Morganus iureconſultus. 559.37
Ioãnes Normaniæ dux patri Philippo ſuppetias fert. 376.6. in regno ſuccedit. 377.40. ſuis ſuppetias fert. 373.31. in Britanniam ad Carolum auxilio uenit. 372.21
Ioannes Orneby Scotiæ oligarcha. 337.14
Ioan. Oxonienſis comitis fuga. 527.35. captiuitas. 533.4. uinculis liberatus Henrico VII auxilio uenit. 556.20. & 563.11. 25.31.45
Ioãnes Palæologus græcus Imp. 325.23
Ioan. Parochita Siculus magnam ſtragem in Gallos facit. 325.28
Ioannes Penbruchius redimitur. 398.30
Ioan. Philippotus eques. 404.29
Ioannes Rateclyffus proditionis reus in perpetuam cuſtodiam conijcitur. 592.32. capite mulctatur. 592.34
Ioan. Rufi filius dux Britanniæ. 371.35
Ioannis Sauagij interitus. 587.7
Ioannes Scotus in Anglia doctrina claret. 106.37
Ioannis Segraoenſis imprudentia. 342.17
Ioan. Strauus ſeditionis inteſtinæ dux. 402.38. & 404.14
Ioannes Stuartus Burchaniæ comes. 458.3
Io. Stuarti Scoti interitus. 463.25
Ioãnes comes Somerſeti marchio Dorceſtriæ. 465.13
Ioãnis Talboti res geſtæ. 466.21. & 467.37. & ſeq.
Ioannes Talbotus Salopiç comes factus. 491.31. capit. 472.41. in Gallias exercitũ ducit. 482. 20. eius in Aquitaniam expeditio. 501.22. interitus. 509.6
Ioannes Varanius Scotiæ oligarcha. 337.14. & 338.28. obitus. 343.29
Ioannes Varuici comes, Montacuti marchio. 512.15
Ioan. Venlochij interitus. 530.14
Ioan. Viennenſis in Scotiam nauigatio. 409.21. Northumbris bellum facit. Ibid. 32. à Scoto ſpoliatus, domũ redit. 410.24
Ioannes Hus cõbuſtus. 441.19
Ioannes Vuythcliffus quando floruerit. 399.44. & ſeq.
Ioan. Vuythclyffi dogmata damnantur. 441.18.
Ioan. Oldecaſtellius Vuythcliffianus captus elabitur. 441.34
Ioanna Apuliæ regina. 405.32
Ioanna Edmundi Cantij comitis filia Edouardi principis uxor. 384.15
Ioannæ Claudæ de Britãnia contentio. 371.42
Ioaona filia Henrici Nauarræ regis Philippi Pulchri coniunx. 334.33
Ioanna Henrici II filia regina Siciliæ. 235.1. & 246.30
Ioanna regis Siciliæ uidua Toloſatium comiti nubit. 259.9
Ioaona Edouardi quinti ſoror, Dauidis Scotorũ regis cõiunx. 361.33
Ioanna Ioanois filia regina Scotorum. 294.18
Ioannæ Scotiæ reginæ obitus. 303.20
Ioanna puella fatidica. 470.38
Iocos non ſemper bene cadere, exemplum. 141.28
Iocus Flandrorũ in Valeſiũ. 361. 26.24. Gulielmi Varami. 591. 33. Eboracenſis antiſtitis. 216. 1. Ricardi regis. 243.6.
Iona fluuius. 454.5
Iona inſula monumentis Scotiæ regum clara. 7.23
Ioppe Chriſtianorum colonia. 248.29
Ioſcellinus Bathonienſis epiſcopus. 289.12
Ioſeph de Arimathæa Euangelium in Britannia prædicauit. 37.33. & 41.29. & 89.36
Iſabella Friderici II Imp. uxor. 302.31. moritur. 306.2
Iſabella Philippi Pulchri filia, inter maritum & fratrem negotium componit. 353.7. à marito hoſtis patriæ cum filio iudicata. 354.33. Hugonem ulciſcitur. Ibid. 38
Iſabellæ Edouardi quinti matris obitus. 382.40
Iſabella Ioannis regis coniunx. 265.45. & 266.20
Iſabella Ioannis uidua Hugoni comiti Marchiæ nupſit. 292.10
Iſabella Ricardi ſecundi uxor Caroli ſexti filia. 420.27
Iſabella Philippi Pulchri filia, Edouardi quarti uxor. 346.28
Iſabella Roberti Bruſij capta. 345.30
Islandia. 7.34
Iſſodunum oppidum. 257.37
Italia quondam ſibijpſi ruinç cauſa fuit. 588.3
Italiæ calamitas martia. 587.44. & ſeq.
Iuarus Dacorũ rex Angliam bello uexat. 98.2. prælio cecidit, 28.40
Iubileus annus. 610.6
Iubilei celebrandi ratio. 385.29
Iudæa oicus. 392.13
Iudæi cœmeteria cadaueribus in Anglia ubiuis locorum impetrant. 236.9
Iudæi grani pecunia cenſent. 310.34
Iudæorũ in Anglia afflictio. 248. 2. & 274.16
Iudçi captũ Chriſtianũ puerũ cruci affigere uolẽtes, plectuntur. 302.26
Iudçi ex Anglia pellunt. 327.25

Iudicandi Normanos modus apud Anglos qui ſit. 155.7
Iudices ſine prouocatione conſtituuntur. 154.19
Iuditha Balduini comitis Flādriǫ filia. 141.17
Iugerum acre. 159.41
Iulianus Cæſarinus cardinalis cō tra Boëmos profectus. 475.22
Iulij Agricolæ in Britannia res geſtæ. 39.1. & ſeq.
Iulij Cæſaris locus. 26.46. & 27.16. & 224.31
Iulius Agricola qui ſub Domitiano Britanniam obtinuit. 16.2. legatus Monā inſulā domuit. 11.25. ex Britannis reuocatur. 41.9
Ius non niſi imperij gratia uiolandum. 149.36
Iuris fundamentum, dilectio proximi. 142.8
Iuris dicēdi forma apud Anglos. 154.21. & ſeq.
Iuriſiurandi negligentia Romani pont. permiſſu concedit. 212.7
Iuſtiniani Cæſaris locus. 243.37
Iuſtitiarij pacis magiſtratus. 154.26. & 155.25. & 295.44. & 323.2
Iuſtitiarij maiores. 155.27

K

KENDALA oppidum. 229.9
Keneluorthis arx. 317.16. à rege oppugnatur. 318.29
Kyngeſtonum oppidum. 5.14. & 112.42

L

LAGINIA Hyberniæ pars. 221.36.39
Lambertus quidam regnū per ſimulationem inuadit. 573.8. capitur. 574.41
Lamehithus uicus. 137.4
Lanam mollem læta pabula non ferunt. 13.3
Lancaſtri ſitus. 33.43 (4.3
Lancaſtrenſis Angliæ comitatus.
Lancaſtrenſis familiæ infortuniū. 331.18
Landauenſis epiſcopatus. 9.7
Lanfranci Cantuarienſis epiſcopi libellus de erroribus Berengarij. 163.26. & 167.19
Langleium cœnobium. 431.38
Lanitio quæ regiones nobiles. 13.4. & ſeq. (7.40
Lapides nigri ignis fomentum.
Larcitæ opp. ſitus. 452.30. Anglo deditur. 452.43
Larcha per proditionem à Gallo capta. 494.29
Lateranenſis ædes à Conſtantino conſtructa. 47.6
Lanuiaci ſitus. 476.18.22. Carolo ſeptimo traditur. Ibid. 42
Lauallum per Talbotum capitur. 472.22 (5.44
Laudonia quondam Pictlandia.
Laudunenſem agrum Angli recipiunt. 462.21
D. Laurentij templum. 47.31
LEA fluuius. 148.46
Leceſtrenſes. 37.21 (3.27
Leceſtrenſis Angliæ comitatus.
Leceſtriæ oppidi origo. 20.16
Leceſtriæ oppugnatio. 227.24
Leceſtria capitur. 315.43
Leges iniquas reſcindere nephas non eſt. 154.39
Leges Angliæ nō ſine iniquitate Normanicé ſcriptæ. 154.42
Leges correctæ ab Edouardo ſecundo. 321.14
Leges populares populo datǫ per Edouardum regem. 327.19
LEGES ANGLICAE.
Aluredi. 155.24. Agraria. 154.5. Aurum in continentem nō effertor. 365.17. Communes. 142.15. Exdij indicendi. 184.38. Frumenti pretium certum in populi gratiā conſtitutum. 491.17. Fures literati ſtigmate notātor. 609.15. & 612.37. Gulielmi. 154.5. & ſeq. Iudicia Anglica non peregrina lingua celebrantor. 360.45. Magnæ chartæ. 319.5. & 327.37. & 343.22. & 385.46. Manus mortua. 327.41. & 332.24. & 346.10. Martianǫ leges. 21.43. Merces in regnum importatæ alienis non uenduntor. 488.29. Monachis nullum prædium dato. 327.39. Molmicinæ leges. 22.37. Parricidæ literati ſtigmate notantor. 609.14. & 602.37. De prǫmoneri, uel de præmuniri. 392.11. Prouiſionis. 392.11. pecuniā aliò terrarū ne exportato. 13.26. Pudicitia nuptǫ auro redimator, lex Scotica, 170.36. Regno ne exeas. 171.44. Rex citra conſilij conſenſum tributum nō iniūgito. 340.35. Sacerdos furti reus epiſcopo repræſentator. 323.18. Sacerdos poſſeſsiones nō emito. 327.39. Sacerdos Gallicus ſacerdotium in Anglia non occupato. 440.44. Sacerdotij uiolator anathemaniſator. 206.14
Legionum oppidum. 25.15
Legionū urbis archiepiſcopatus. 41.27
Lemouicum diruitur. 392.40
Leo rex Armeniæ bello Turcico preſſus auxilia petit. 408.27. & ſequentib. (52.31
Leo rubeus Britannorū inſigne.
Leones tres iuban regum Angliæ inſigne. 162.17
Leolinus Griffini filius à Vuallia dux cōſtituit. 313.24. princeps nouas ſeditiones in Anglia facit. 321.29. & c. Anglis bellum facit. 323.25. in Anglia ſæuit. 293.42. eius ſcelera punita. 298.42. Angliam uaſtat. 300.12. à rege domat. 300.22. eius obitus. 304.3. dux pugna cecidit. 314.13
Leonellus Edouardi quinti filius naſcitur. 367.34. nuptiæ. 391.21. obitus. 391.24. dux Clarentiæ factus. 385.43. & 391.22.43. & 411.44
Leonellus Concordienſis epiſcopus Pontificius legatus. 582.9
Leopoldus dux Auſtriæ Ricardū regem Angliæ capit. 253.27. & ſeq. peſte interijt. 258.22
Letha oppidum. 5.46
Lethardus Cantij apoſtolus. 63.22
Leudunum oppidum. 211.44
Leuinus fluuius. 6.16
Leuiſum oppidum. 316.17
Lexouiorum oppidum ab Anglis capitur. 452.5
Lexouium ab Anglo deficit. 494.38. recipitur. Ibid.
Leyrus à generis regno exutus, à Cordilla filia dignitati priſtinǫ reſtituitur. 20.30
LIBERTATIS pretium. 39.13
Libræ Anglicæ ǫſtimatio. 171.30
Licinius Illyricum tenet. 46.20. Cæſar appellatus. 46.17. Conſtātini iuſſu interfectus. 44.30
Lichefeldenſis pugna. 507.9
Ligeris fluuius. 102.25
Ligures ſagittarij ſtipendium in Normania faciunt. 374.11. & 375.27
Limiricum ciuitas Hyberniǫ. 221.4. & 222.8
Lincolnienſis epiſcopatus. 4.18. & 78.42. & 88.8. & 158.18. & 171.13. & 178.23. & 215.3 & 235.17
Lincolnienſis arx à Frāco obſeſſa. 290.29. & ſeq.
Lincolnia diripitur. 291.6
Lincolnia à Stephano rege obſidetur. 203.28
Lincolniæ urbis ſitus. 126.29
Lindiſarnis inſulæ topographia 82.13. & 83.29
Lindiſarnis inſulæ nomēclatura. 83.35
Lindiſarnis diœceſis Dunelmum transfertur. 129.12. Ceſtriam. 101.3
Lincolnienſis Angliæ comitatus. 3.28
Lindiſarnis inſula à barbaris. uaſtata. 105.12
Lindus amnis. 83.36
Literæ quantum momenti rebus mortalium afferant. 320.38. & 325.5. & 617.35
Literæ bonæ quando ſe in Germaniam, Angliā, Galliamq́ per ſuderint. 617.30
LOCHIAS Angli capiūt. 256.40
Lochiarum urbs à Gallo capitur.
Logfoylus lacus. 222,6 (271.16

Logus fluuius. 8.22
Lomundus lacus. 5.35. & 6.16
Lōdini ſitus. 4.31. & 12.20. & 37.1
Londinenſis ciuitatis forma. 243.11. & 274.34. mutatio, & eius cauſa. 274.35
Londinum olim minus celebre. 25.34. hodie Britanniæ regia ſedes. 25.39
Londinenſis Angliæ diœceſis. 4.8. & 41.27. & 71.15
Londinum urbiū in Anglia pontificalium princeps. 4.29. Regni Saxonū orientaliū caput. 71.23. trans Thameſim pons mirabilis. 4.38. & 25.41. pontis ędificia igne abſumpta. 276.11. à Ludouico rege inſtauratū. 24.29. in eo ſchola à Ioanne Colero inſtituta. 618.28
Londinenſium magiſtratus & comitia. 243.11
Londinū à Dacis obſidet. 122.37. & 123.43. & ſeq. 130.13
Londinēſes ſeſe Gulielmo dedūt. 150.32. deditionem coniuratis cōtra Ioannē offerunt. 283.3
Londinenſes contra regis mandatum principibus portas aperiunt. 422.27
Londinū Cantiana ſeditione obſeſſum. 498.17. inteſtina ſeditione uaſtatur. 403.32
Londinenſiū conſtantia & fides. 129.31. eorundem inconſtantia. 503.33
Lotharius Gallorum rex. 103.33. pro patre Lud. obſes. 116.46. contra Ricard. Normanū inimicitię. 117.13
Lotharius Germanorū rex Innocētio Papę auxilio uenit. 195.18
Lothebrici Daci nobilis aucupis hiſtoria. 69.37. & ſeq.
Lothus Pictorū rex ab Ida Hombrorum rege uictus. 76.36
Loueriū Burgundiæ oppidū captum ab Anglia. 482.45
¶LVCERNA claſſici ſignū oceanum accolentibus. 558.36
Lucius piſcis. 14.32
Lucius rex. 37.43. & 76.45
Lud porta. 25.34
Ludorum apud Anglos magnificentia. 213.18
Ludlolli principis Vualliæ oppidi expognatio. 201.39
Ludouallus Vuallorum regulus. 118.3
Ludouicus Bauarus Imperator. 367.30
Ludouicus Caroli Simplicis filius rex Francię. 111.41. rex ſalutatur. 112.11. eiuſdem cum Rolloue fœdus. 111.42. Normanię principatū affectat. 115.24. à Normanis capitur. 116.46
Ludouicus Craſſus patrem Philippum in regno ſequit. 185.10. contra Henricum ſecundum bellū facit. 188.41. infeliciter contra Anglū pugnat. 190.10. & ſeq. eius in Carnutes impetus. Ibid.23. Germanico bello implicatur. 190.38. Flandrom cōtra Alſatię com. iuuat. 193.20
Ludouici VII cum Stephano Anglo ſocietas & affinitas. 199.9. 202.29. Henrico ſecundo bellum facit. 209.20. & ſeq. moritur. 236.34
Ludouicus Philippi ſeptimi filius rex Franciæ. 281.4. Pictones in poteſtatem redigit. Ibid.7. à coniuratis contra Ioannem regem principibus rex Angliæ optatur. 285.16. auxiliat. Ibid. 37. rex declaratur. 286.3. amicitiam cum Federico ſecundo facit. 294.25. moritur. 297.13
Ludouicus Ludouico patri in regno ſuccedit. 297.14. contra Henricum tertiū uictoria. 299.22. Hiſpanos contra Mauros iuuat. Ibid.41. Damiatam oppugnat. 309.15. conditiones à barbaro accipit. Ibid.31. in Africa interijt. 319.20
Ludouicus Hutinus Gallię & Nauarræ rex. 347.43
Ludouici Caroli ſeptimi filij ingenium immane. 489.12. & 534.2. aduerſus patrem conſpiratio. 489.12. eius cum Anglis pugna. 490.36. patri in regno ſuccedit. 504.10. Varoicenſem contra Edouardum regem iuuat. 520.30. Anglo uectigal pendit. 535.8. negat. 537.46
Ludouicus Caroli octaui filius Italos bello inuadit. 587.33. Mediolanenſem principatum amittit. Ibid.35
Ludouicus Andegauenſium dux pro patre rege obſes. 384.36. obſidis transfugium. 388.29. & 390.10
Ludouici Aurelianenſis ducis uitia. 436.44. interficit. 437.7
Lod. Aurelianenſium dux caput belli inter Francum & Britannum. 576.9. capitur. 378.46
Ludouicus Borboniēſis dux pro Delphino obſes. 384.37. eius fuga. 469.15
Lud. Borboniēſis captiuus in Angliam ducitur. 447.30
Ludouicus Flādriæ comes duos parietes ex eadem fidelia dealbat. 388.13. filiam Edmundo Cātabrigiæ comiti locat. Ibid. 27. & 390.8. locatam alij tradit. Ibid. populum tributo iniquo aggrauat. 404.40. ad Philippum Valeſium confugit. 366.21. Flandriæ reſtituitur. 371.1. interitus. 375.40. & 383.26
Ludouicus comes Flandriæ ad Francum confugit. 406.19. eius obitus. Ibid.33.
Ludouici ducis Lotharingiæ interitus. 375.40
Lud. Lucemburgenſis captus plectitur. 533.27
Lud. Nauarræ rex. 367.41
Ludouicus Sabaudiæ comes aduerſus Saracenos proficiſcit. 266.16
Ludouici Sforticæ ducis Mediolani cum Ferdinando Neapolitano diſcordia. 385.37. belli Italici cauſa. 588.21. proditione captus, in Gallia uitam miſerè finiuit. 588.27
Lud. Vuallo medicus. 550.12
Logdunenſe concilium. 337.34
Lumbricis quare Anglia abundet. 14.16
Lundoniæ turres. 23.33
Lunæ templum. 44.27
Lunæ duæ uiſæ. 184.23
Lunæ quinq; ſimul uiſæ. 266.3
Lupara Lutetiæ arx. 372.14
Lupus Tracaſenus epiſcop9 contra Pelagianos in Britanniam miſſus. 58.40
Lupis Anglia referta. 118.7
Lupos tricenos Vualli Anglorum regi quotānis uectigalia nomine pendunt. 118.7
Luſitania nūc Portogallia 143.30
Luſinianorū familia Cypriorum regnum adepta. 230.7
Lutetia regni Francorum caput. 401.20
Luterianæ academiæ origo. 91.43. & 106.16
Lutetia oppugnatur ab Edouardo quinto. 383.37. quandiu in Anglorum poteſtate fuerit. 486.43
¶LYNVS portus. 157.7
Lynum oppidum. Ibid.9

M

MACABAEVS Scotiæ tyrannus imperio & uita priuatus. 115.7. & 151.24
Macharelli piſces. 14.30
Magnanimitatis inſigne exemplum. 170.20
Maieſtatis læſę crimen publicè omnibus ab Henrico ſeptimo condonatur. 616.6
Maiorū peccata in poſteritatem redundare. 547.32
Malcolmus fœdus uiolat. 139.12
Malcolmi regis Scotiæ magnanimum facinus. 170.20. coniugij abuſus ſuſtulit. 170.33
Mali autor malo ſæpe peior. 263. (45
Malus nemo omnib. horis. 168.21.
Malmiſburia pagus. 207.18
Mandubratios Britānus Cæſaris fidem ſequitur. 30.8

Malcolmi Scotici regis interitus. 172.7
Manlius à fratre Memprício imperij contentione occiditur. 19.30
Manlij Valentis legio in Britannia profligata. 35.26
Mantenſium ab Anglo defectio. 494.40
M. Antoninus Imp. 42.43
Marchum uicum Valeranus diripit. 434.40
Mare Scoticum. 6.3
D. Marcelli obſidio. 384.7
Marchæ Anglicæ æſtimatio. 166.38
Marci Tullij Cic. locus. 493.14
Margaritę in Anglia reperiuntur. 14.42
Margaritę in Hyberuico oceano. 221.33
Margarita Henrici tertij uxor. 236.5
Margarita Hẽrici uidua Belæ Pannoniorum regi nubit. 237.2
Margarita Lud. regis filia, Henrico Henrici ſecundi filio nuptui datur. 212.45
Margarita Henrici tertij filia Alexãdri tertij Scotorũ regis uxor. 310.1
Margarita regina Siciliæ Henrici ſexti coniunx. 491.6. & 492.17. & 403.17
Margarita Edgari ſoror Malcolmi regis Scotorum coniunx. 133.16. & 151.16
Margarita Henrici octaui mater literata, binas ſcholas inſtituit. 617.39
Margarita Maximiliani filia. 570.33
Margaritæ Edouardi ſororis res geſtæ. 586.32. & 588.33
Margaritæ Hẽrici ſexti uxoris res fortiter geſtæ. 504.45. & 506.44. & 509.40. & 510.6. & ſeq.
Margaritę matris Henrici ſeptimi res geſtæ. 550.14. & 534.26
Maria Edouardi quinti filia, Ioã. Britannię ducis uxor. 372.29
Maria Caroli Burgundionis filia, Maximiliani Imperatoris uxor 570.32
Marlebrigius pagus. 207.17. & 319.3. & 329.36
Mars belli omnis cõmunis Deus. 306.31
Martinus Suardus Germanus Hybernicum motum iuuat. 373.5. occiditur. 574.38
Martinus Turonenſis epiſcopus. 50.9 (14
Maſſilia Narbonẽſis ciuitas. 245.
Matthæus Gogthus Cantianis reſiſtit. 498.46. & 499.5. eius interitus. Ibid. 16
Mathildis Edgari regis Scotorũ ſoror Henrici regis Anglię coniunx prolem diris execratur. 180.5. & 191.17
Mathildis Henrici regis Angliæ filia Henrici quinti Imp. nupta. 185.16. & 187.21. & 190.34. & 191.20. & 192.18
Mathildis Auguſta dicta. 192.20. Gaufredo Plãtagenetę poſt Hẽricum Imp. nupſit. 192.22.45. repudiatur. 194.26. à patre rege hæres ſcribitur. 192.37. regnum ſibi teſtamento decretũ aufertur. 197.10. regnum repetitũ Angliam ingreditur. 202.37. eiuſdem ſtrategema. 205.31. eam ex Stephano enixam eſſe opinio. 208.35. eius contra Stephanũ regem uictoria. 203.44. moritur. 209.31
Matrimonia ante pubertatẽ quando inoleuerint. 293.9
Matrimonialis odij cauſa. 293.24
Matrona fluuius. 461.32
Mauri Hiſpanos uexant. 299.38
Mauritius Barcleienſis ob regis cædem ſupplicio afficit. 362.28
Maxentius Auguſtus ſalutatus. 45.40. Italiam, Africam, & Aegyptum tenet. 46.18. in Tyberim præcipitatur. 46.25
Maximianus Herculeus Diocletiani in imperio cõſors. 45.45. priuatã colit uitam. 45.45. imperium rurſus affectat. Ibidẽ. eius interitus. Ibid. 14
Maximianus iunior à Galerio Cęſar creatus Orientem tenet. 46.19. obit. 46.30
Maximilianus Imp. in Flandria captus. 583.28. ulciſcitur. Ibid. 31. eius cũ Carolo octauo inimicitia. 583.32. numorum caritate preſſus Gallicam iniuriã negligit. 583.2. proles. 570.33
Maximus Imper. militari fauore creatus. 49.29
Maximi interitus. 50.3
¶MEDEGVARA fluuius. 130.19
Meduceia fluuius. 130.19. & 218.14
Meldem per deditionem Anglus capit. 456.14
Meledunum Henrico quinto deditur. 456.8. à Franco recipitur. 478.11
Melroſæ cœnobium. 607.34
Meltoniæ cœnobium. 114.18
Mempricij regis miſerabilis interitus. 19.31
Mena arce Sariſberienſis potitur. 464.18
Mendepius mons. 89.30
Menenenſis Vualliæ epiſcopatus. 9.5
Mercatura quantũ cõmoditatum rebus mortaliũ afferat. 616.42
Merchia regio. 5.37
Merciorum regnum deſcribit. 72.4. & ſeq.
Mercij Chriſtũ amplectunt. 73.8. & 884.24. à Dacis uincunt. 123.43
Merciorum regnum Papæ tributarium factum. 74.38. eorum clades. 88.34. eorum regnum in Occiduorum poteſtatem uenit. 94.5. & 105.1
Mercios ac Mediterraneos cis Trentam & ad occaſum, unam fuiſſe gentem. 72.22
Mercia omnis in Edouardi poteſtatem uenit. 110.27
Mercij ab Oſuuio deficiunt. 84.32
Merlini diuinationes uanæ. 17.16
Mernia regio Scotiæ. 6.43
Mertonus pagus Surræ. 302.43
Merualdus Pendæ regis filius. 72.44
Meſſana Siciliç ciuitas. 245.37. Ricardus rex Angliç potit. 246.20
Meſſanenſium contra Anglos tumultus. 246.6
Metalla quæ in Anglia reperiantur. 14.40
Meuaniæ inſulæ. 7.21. & 77.45
Meulanum oppidum Delphinus capit. 461.20. recuperatur. Ibid. 27. Francus iterum in poteſtatem redigit. 484.2
¶MICHAEL Glaſguenſis epiſcopus Scotiæ. 156.20
Michaël Ioſeph Cornubienſis ſeditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.3
Michaël Pola com. Suthfolchiæ. 411.29. Angliæ cancellarius. Ibi. 34. in exilio interijt. 414.6
Michilnerj cœnobium. 114.19
Midelſexia Angliç comitatus. 3.23
Middelamia arx. 517.15
Midia urbs. 222.1.12
Milburga uirgo ſancta. 72.41
Mildreda. 72.45
Miletus Aſiæ ciuitas. 12.37
Mileſia lanitio apud ſcriptores celebris. 13.9
Miletus monachus Chriſtum in Britannia prædicat. 63.27. epiſcopus Londinẽſis factus. 64.20. & 71.30. à Siberto rege pulſus. 71.36. & 75.25.
Millionem oppidum Angli complanant. 258.8
Miluida uirgo ſancta. 72.45
Minimi quiq; aliquando iniurias potentum ulciſcuntur, exemplum. 303.39
Mirabellum oppidũ. 211.44. ab Arthuro capitur. 266.26. recipitur. Ibid. 41. moritur. Ibid. 46. & ſeq.
Miracula ab Edouardo rege ædita. 142.22
¶D. MODSVENA quando floruerit. 97.21
Molmiciuæ leges. 22.38. & ſeq.
Molonis interitus. 67.5. & 88.41
Momonia Hyberniæ pars. 221.35.39

Mona,

Mona, aliàs Mana, inſula celeberrima. 11.20

Mona inſula à Romanis domita. 11.25. & 35.35

Mona quæ defecerat, recipit. 37.3

Monachirupis arx, eiusq́ obſidio 280.46

Monachorum eum Nordouicenſibus diſcordia. 320.3

Monachi Cantuarienſes in exiliū acti. 272.32. poſtliminio redeunt. 280.2

Monachorum ambitio. 168.22

Monachi deſerta ſolitudine celebritatem colere & auaritiæ ſtudere quādo incœperint. 119.40 & ſeq.

Monachi ſeculares presbyteros ſuis ſedibus pellunt. 159.24

Monachi octo læſæ maieſtatis rei plectuntur. 432.31

Monarchia eum politia epidictica cōparanone confert. 344.11

Monarchia miliꝭ optima. 290.8

Monera Anglica. 309.38

Monferandum oppidum dolo ab Anglis capit, diripiturq́. 417.5. & ſeq.

Μονοπώλιον. 243.35

Monſteriolum oppidum. 454 2

Monſteriolum ab Henrico quinto capitur. 456.7

Montargeum Angli obſident. 466.31

Montē Annoniæ opp. Gloceſtrenſis dotis uomine capit. 464 34

Montigomerienſe caſtrum Vualli demoliuntur. 173.28

Morganus Vuallorum dux capitur. 332.29

Morcatus Merciꝭ comes. 145.37. & 148.35. & 150.27. & 151. 15 & 157.11

Morcatus Northumbriæ comes. 144.2

Moretum ab Henrico quinto capitur. 456.7

Morini legatos ad Cæſarem mittunt. 27.37

Morinum oppidum. 390.31

Moronia Scotiæ regio. 7.1

Mortimeriorū familia regnum hꝭreditate aſſequitur. 390.27

Moruidius rex temeritatis pœnā luit. 21.46

¶MVGILES apud Anglos. 14.29

Muletti piſces. 14.29

Mulierū diuerſa ingenia difficulter coniungi poſſunt. 262.4

Municipale ius apud Anglos quibus cerimonijs conſtet. 188.37

Mylfordius portus. 560.1

N

NADDERVS fluuius. 120.33

Nanetum urbs. 299.33

Nanetes Ioan. Britannus capit. 372.9. recipitur. Ibid. 13. Carolus octauus obſidet. 577.19

Naſamonum moriendi ratio. 143.45

Natalem iubileum Anglici reges celebrant. 386.1

Naufragium miſerabile. 191.5

¶NEAPOLITANO regno Carol. octauus potitur. 587.30. Hiſpani potiuntur. Ibid. 43

Neglectæ religionis inſigne exemplum. 547.34

Neolus Athenienſium rex. 52.43

Neoti monachi eruditio & probitas. 106.12

Neſſa fluuius. 7.1

Neuuarchi Franciſcanorum cœnobium. 617.11

Neuſtria Celticæ pars. 103.21

Neuſtria nūc Normania. 189.26. à Francis recepta. 269.9

Neuuarci oppidi arx. 202.7

Neuuportus pagus. 560.43

¶NICASIANVM oppidū à Craſſo capitur. 190. 7. recipitur. Ibid. 17

Nicol. Brembrꝭus eques. 404.30 profugus uita mulctat. 414 21

Nicolaus Bochettus. 369.20

Nicolaus Borthius Britannos bello uexat. 466.46

Nicolaus S. Crucis Card. pontificius legatus. 479.41. & 484.35

Nicolaus Tuſculanus epiſc. pontificius legatus. 280.14

Nicolaus Tuuiffordius eques. 404.30

Nidiſdalia regio Scotiæ. 6.8

Nili inundatio. 294.35

D. Ninrani templum. 6.11

Niortū à Sauaro capitur. 296.16

¶NOACH tempora. 248.31

Nobilitas unde hodie æſtimetur. 18.37

Nobilitas nō ex ſanguine, ſed uirtute æſtimanda eſt. 149.41

Nomina patrum filijs maioribus indere Anglis ſolenne. 362.26

Noramia arx à Scoto obſidetur. 602.23

Nordouicum urbs. 178.32. eius epiſcopalis ſedes. Ibid. & 68.1: ſitus. 134.24

Nordouicum diruitur. 230.20

Nordouicenſis arx à Ludouico Franco in poteſtatē redigitur. 286.26

Normani Cornubiam in comitatibus eſſe uoluere. 10.2

Normani regnum de integro conſtituerunt. 10.2

Normanorum origo. 101.36. & 104.1. & 146.37. & 150.20. noui motus. 192.7

Normania quondam Neuſtria. 189.16

Normanorū ducum ſeries. 115.23

Normania abſente principe àd defectionem aſpirat. 157.36. à Philippo premitur. 255.35

Normanis proprium præuaricari, & malis artibus agere quꝭq́. 155.4

Normanicæ nobilitatis cōtra Gulielmum coniuratio. 161.1. & ſeq.

Normanorum nomen apud Italos celebre. 174.21

Normanicū nomen obliteratum. 150.16

Normania ab Henrico rege uexatur. 183.7. Angliꝭ regno adiuncta. 185.2

Normaniæ ducatus filijs regum natu maioribus conferebatur. 187.29

Normania regi Franciæ tributaria. 189.27

Normani quandiu in Anglia regnarint. 196.38. & 240.9. & & 496.23. periurijs fœdati. 198.28. Edouardi quinti armis uexantur. 373.34. ſeſe dedunt. 374.1

Normania à Gaufredo occupat. 204 2. à Franco uaſtatur. 251.6. in Francorū poteſtatē reuertitur. 269.8. iniuſtè ab Henrico tertio bonis ſpoliatur. 308.12. quomodo olim in poteſtatem Anglorum uenerit. 608.9

Normanorum aduerſus Anglos ingratitudo. 483.6

Normaniæ ad Gallum defectio. 495.20. & 496.17

Normanorū magna clades. 153.5

Norhamum arx à Scotis capitur. 352.32

North, idem quod ſeptentrio. 76.30. & 103.25

Northantonum ciuitas. 37.16. & 230.21. & 315.42

Northantonenſis Angliæ comitatus. 3.27

Northantonū à coniuratis principibus obſidetur. 282.44

Northantonenſe prꝭlium. 516.29

Northberuicum oppidum. 5.46

Northfolchia Angliæ comitatus. 3.23. & 68.2

Northumbria unde dicta. 5.38. & 36.46. & 76.28

Northumbria Angliꝭ comitatus. 4.4. Scotis erepta uacat. 243.8. & 411.31

Northumbrorū regnum. 76.22 & ſeq.

Northumbrici regni finis. 86.46

Northumbrorum regnum diuiditur. 81.2. & 83.40

Northumbrorum de fide diſputatio. 78.38

Northumbrorū regnū pietate & pace floret. 80.10

Northumbrorum ditio occiduo regno iungitur. 87.16. & 93.42. & 113.15

Northumbri apud Eboracum uicti. 70.44. à Dacis uicti. 99.36

Northumbriam Henricus ſecundus recuperat. 211.21

Northumbri ſe Dacis dedunt. 123.41
Northumbriam in poteſtatem redigere Scotus fruſtra nitiť. 226.17. ea à Scotis uaſtatur. 340.4
Northumbri cum Eboracenſibus contra Henricum quartũ conſpirant. 435.10
Noruegiæ deſcriptio. 134.4
Noruegienſes Dacorum iugum excutiunt. 126.44. eorum in Daciam impetus. 133.29
Noruegia à Canuto recuperatur. 133.46. & ſeq.
Noruegienſium defectio & rebellio. 135.44
Noruegia in Dacorum ditionem cecidit. 146.20
Nothyngamienſis Angliæ comitatus. 3.28
Nothyngamiæ ſitus & obſidio. 207.29
Nothyngamia capitur & incenditur. 230.27
Noti prodigioſus impet9. 385.26
Nouacortis oppidi obſidio. 257.42. deditio. Ibid.46
Nouaforeſta ſaltus. 160.21. & 177.39
Nouimercati oppidi obſidio. 209.22
Nouumcaſtrum oppidũ. 145.24. & 159.17
Nouumcaſtrum à Scotis incenditur. 340.9
Nouicaſtri prælium. 418.9
Noui homines ſæpe uirtute conſpicuos ſuperant. 149.43
Nouum monaſterium. 105.25
¶NVMMI aurei regales & nobiles. 513.28
¶NYNA fluuius. 37.18. & 287.23

O

OBRVNCARVM oppidi ſitus. 488.38. obſidio. Ibid.
¶OCCIDENTALIVM regnũ quādo cœperit. 149.8. incrementum. 93.22. & ſeq.
Oceanus Anglicus quanto ſpatio æſtu concitetur. 184.34
Oceani magna inundatio. 127. & 235.10
Oceani inuſitatum decremẽtum. 187.32
Oceanus cruento aſpectu fluit. 36.7
¶ODIHAM uicus. 383.3
Odomarus Valentianus Scotiæ præfectus. 343.13. & 344.31
Odo Burgũdię dux. 360.42. eius in Hieroſolymitano bello res geſtæ. 249.4. & 250.9. 15.27
Odo Baiocenſis epiſcopus. 151.1. & 159.17. & 164.31
Odonis epiſcopi coniuratio contra Rufum ex fratre nepotem. 164.34. deditionem facit. 166.45. Normaniæ adminiſtratio ei traditur. 167.2
Odo in Normaniam ablegať. 159. (27
¶OFFA in Scotiā fugit. 77.37
Offę Merciorum regis nefandum facinus. 69.12
Offredus Eduini filius fortiter occubuit. 80.27
¶OLAVVS Noruegiẽſiũ rex creatur. 126.45. Daciā uaſtat. 133.30. alienas res turbat, ſuarum iacturam facit. 134.2
Olaui & Vluonis contra Canutũ coniuratio. 134.10
Oluea Sabrinæ inſula. 132.2
¶OPPIDVM Britānis ſylua. 30.13
Oppius Sabinus aduerſus Gethas miſſus. 93.17
¶OMEN Gulielmi Normani. 146.43. Henrici ſeptimi. 522.18. & 566.13
¶ORACVLVM monaſtica impoſtura confictum. 221.2
Oraculum Eduini regis. 79.17
Orchades inſulæ XXX. 7.26. à Claud. Cæſare domitæ. 33.10
Ordolucarum oppidum. 5.41
Ordouicum rebellio ſedata. 39.7
Ordouicum & Nordouicum eadem ciuitas. 37.22
Oruellum uicus. 353.18
¶OSBVRGA Ethelulphi Anglorum regis uxor. 93.2. & 97.11
Oſca & Otha Saxonum duces interfecti. 60.10
S. Oſitha quãdo floruerit. 97.22
Oſmũdus Ricardi Normani pueri præceptor. 116.13
Oſricus in Scotiam fugit. 77.37
Oſtrea in Anglia delicatiſsima. 14.39
Oſtorius Scapula in Britannia legatus. 33.24. eiusq́ res geſtæ, in ſequentibus. eius contra Caratacum uictoria. 34.46
Oſricus Deiræ rex. 81.3
Oſualdi Northumbrorum regis cõtra Britannos uictoria. 61.3
Oſualdus & Oſuuius extincto patre in Scotiam fugiunt. 77.37
Oſualdus rex Aidani epiſcopi in re euangelica pro concione interpretem agit. 82.18
Oſuuius Merciorum ſceptra armis adipiſcitur. 73.3
Oſuuq uxor Enfreda. 84.43
Oſuinus Oſrici filius Deiræ rex. 83.41. eius interitus. 84.3
¶OTHO Saxonię dux Imp. eligiť. 260.20. eius rem Flandricā iuuantis fuga. 281.10. cum rege Ioanne de bello aduerſus Philippum conſultat. 272.18
Othonis Germanię regis cũ Lud. rege Franciæ amicitia. 112.14
Otho Cardinalis Diui Nicolai in Carcere Tulliano pontificius in Anglia legatus. 303.3.23. & 304.23. & 305.30
Othobonus pontificius in Anglia legatus. 318.9.23.40
¶OVES Anglicę nõ portādę. 13.14
Ouinus ſeditioſus. 434.19
Ouinus Tyderius Vuallo. 487.44 eius interitus. 488.6. progenies. Ibid.
Oxouiẽſis Anglię comitatus. 3.26
Oxouium cur formidarint reges ingredi. 90.22. à Gulielmo rege deficit. 151.40. eius deditio. 151.45. à Stephano obſidetur. 205.20. deditur. Ibidem 34
Oxonienſe concilium. 314.10
Oxonij gymnaſium inſtituitur. 106.13.38
Oxonienſis gymnaſij collegia: Baliolenſe. 329.20. D. Bernardi. 492.3. Braſyn Noſe. 618.5. Ceruina aula. 362.18. Corporis Chriſti. 618.8. Exonienſe. 362.17. Mariæ Magdalenæ. 493.42. Martonum. 325.9. Mariæ, ſiue nouum collegium. 389.3. Omnium animarum. 482.2. Orial. 359.29. Reginæ. 391.13. & ſeq.

P

PACEM multotiens utrinq; petitam inuenire nõ potuiſſe, exemplum. 418.46
Pacem uel iniquiſsimam in Republica iuſtiſsimo etiam bello pręferendam eſſe. 318.14
Paganellorum Fulconis & Gulielmi fratrum geſta. 299.8
Pagri ſeu phagri piſces. 14.18
D. Palladius Scotorũ apoſtolus. 6.44. & 59.3
Palliũ archipræſulis inſigne. 80.3
Palorũ ſepta equitatus imperũ arcent, iuuentum nouum. 445.8
Pamonia Orchadum caput. 7.28
Pandulphus & Durantus pontificis ad Ioan. regem legati. 275.5.6. & 276.14. & 277.9. & 292.5
Pannoniam ſuperiorẽ hodie Auſtriam uocant. 853.9
Papæ poteſtatis ſcilicet eſſe iuriſiurandi uiolationem æquitati donare. 212.6
Papiæ gymnaſium. 106.28
Paracolum oppidum ab Anglis capitur. 367.46
Parci, id eſt, uiuaria. 196.32
Paremptitij qui. 243.40
Parentum indulgentia pueri corrumpuntur. 243.17
Parricidij immaniſsimũ exemplũ. 547.7
Pariſianæ academiæ origo. 91.45 & 106.26
Pariſiorum fides erga Anglum. 461.33
Pariſiorum contra Anglũ factiones. 462.7
Pariſij per rebellionẽ Anglorum iugum excutiunt. 486.27
Parliamẽti Anglici inſtitutio. 188.19. &

19.& ſeq.
Paruis ex rebus ſæpe magna incrementa uenerunt. 379.10
Parua ſunt arma foris, ubi nou eſt ſapientia domi. 567.28
Paſcendi ratio apud Anglos. 13.22
Patritius Northumbriæ comes. 159.22
S. Pauli oppidi ſitus. 398.32
Paulinus Eboracenſiū epiſcopus. 66.14. & 78.7
Paulinus fit Roceſtrenſis epiſcopus. 80.34
Paulinus Suetonius legatus Monam inſulam domuit. 11.26
Paulinum collegiū ſacerdotū quæ priuilegia ab Henrico tertio acceperit. 310.14
Pataienſe prælium. 472.35
Paternæ clementiæ exemplum ferè per totum XIII. librum.
Patritij Auguſtiniani monachi cōmentum & caſus. 608.38
Patritius Doumbar Scotici regni adminiſtrator. 363.21
¶PECVARIA res in Anglia frequens. 5.17
Pecunias ex Anglia aliò terrarū referri lege uetitum. 13.26
Pecuniæ ſacræ in uſum pub. conuertuntur. 332.8. & ſeq.
Pelagiana hæreſis Britanniā peruaſit. 58.29
Pelagius homo Britānus. Ibid.32
Penda Merciorum tyraunus feliciter contra Chriſtianos pugnat. 68.28.34
Penynſei caſtelli obſidio. 166.21
Perfidiæ ſingulare exemplum. 69.44. & 518.39
Perona oppidum. 368.26
Perticæ menſura. 159.42
Pertinax Imperator creat⁹. 42.46
Perthum oppidum. 6.21
Perthum, id eſt, Fanum Ioannis. 336.45
Perychinus rex fictitius. 588.46
Peſtis graſſatur. 61.14. & 162.44. & 258.23. & 301.28. & 348.29. & 377.26. & 385.9. & 398.28. & 482.9. & 609.40
Peti Cerealis exercitus à Britannis fuſus. 36.26
Petrus Ambianenſis eremita. 174.30.46
Petrus Aragouiæ rex, Siciliæ rex conſlutatur. 325.36. eius contra Siculos uictoria. 325.43. cum Ioanne Palæologo fœdus icit, Siciliæq́ regnum repetit. 325.24. interitus. 326.3
Petri regis Caſtellæ tyrannis. 386.31. fuga. 387.4. ſoboles. 387.9
Petrus regno reſtituitur. 388.7. & 389.17. à fratre rurſus uictus occiditur. 388.16
Petri Caſtellæ regis progenies. 393.40. & ſeq.
Petrus Capuanus pontificius ad reges Galliæ & Angliæ legatus. 260.4
Petri Druidū comitis filij res geſtæ. 280.40
Petrus Duke primus Londini uicecomes. 274.43
Petrus Eremita uaticinio ualet. (279.8
Petrus Ganeſto Edouardo quarto prauitatis incentor. 346.37. eius exilium. 347.6. obtruncatur. Ibid.19
Petrus Hyalas Ferdiuādi Hiſpaniæ regis in Angliā legatus. 603.20
Petrus Landoſus Richemōdianū precio prodere fruſtra tentat. 555.12
Petrus Lucembergenſis bello uictus, contra fidem facere cogitur. 490.46
Petrus Malolacenſis pro Repub. Chriſtiana in Syria militat. 305.(29
Petrus Sabaudienſis princeps. 305.34. & 382.3. & ſeq.
Petri Rupiſortenſis factū. 483.28
Petrus Varbechus Perychinus Tornacenſis rex fictitius. 588.44. eius iu Cantio clades. 596.3. ad Scotū oratio. Ibid.30. Angliam cum Scotis crudeliter ingreditur. 597.38. Cornubienſibus ſe iūgit. 604.39. fuga. 605.39. eius uxor capit. 606.13. in regis poteſtatē ſe permittit. 606.26. elabitur. 608.22. ſuſpenditur. 609.32
Petrus Alencouienſis dux pro Delphino obſes. 384.37
¶PHARAONIS aduerſus Aethiopes bellum. 52.44
Philippa Edouardi V uxor. 360.16
Philippa regina moritur. 391.9
Philippus primus Rom. Imperatorum Chriſtiauus. 95.42
Philippus Henrici quinti Imp. frater, de imperio cum Othone Saxoue contendit. 260.28
Philippus Maximiliani filius. 570.(33
Philippus rex Franciæ Guilielmi uictorias infirmare conatur. 158.42. eius in Gulielmum regem Angliæ ſcomma. 168.1. perfidiæ. 173.15. morit. 185.10
Philippi regis & Henrici II odiū. 236.43. & 238.31. Hērico ſecundo arma infert. 238.34. iuſtum contra Henricū gerit bellū. 239.30. eius cum Ricardo fœdus. 242.23. cōtra Saracenos expeditio. 245.15. cum Ricardo Anglo in Sicilia diſcordia. 246.35. quantū ea mali rebus Chriſtianis attulerit. 248.32. & 249.40. & 251.14. ſimulato morbo abitum ex Aſiatico bello parat. 249.2. Normaniā hoſtiliter ingreditur. 251.17. & 255.36. cum Ricardo pax. 258.10. induciæ in quinquenniū. 260.14. cū Ioanne rege fœdus & affinitas. 265.8 & 266.12. in Normaniam alia expeditio. 264.8. & 267.10. inducias uiolat. 264.14. nouas cum Ioanne paugit. Ibid.21. & 272.10. & 281.38. quibus artibus Arthuri ditiones ſibi uendicauerit. 266.22. pontificis hortatu coutra Ioannem Angliæ regem excōmunicatum mouet. 276.14. & 277.27. ſingularis contra Flandros uictoria. 281.9. moritur. 294.24
Philippus Ludouici regis Galliæ filius. 236.36. comes Bonoriæ 299.26. interijt. 326.2
Philippi Ludouici filij ex Africa reditus. 319.26
Philippus Pulcher rex Frāciæ creatur. 326.26. eius contra Anglos & bellū & iuris contentio. 330.14. in Angliam claſſe proficiſcitur. 333.8. cū Scotis ſocietas & affinitas. 334.3. & 335.7. in bienniū cum Anglo induciæ. Ibid.10. renouatæ. 336.24. contra Flandros uictoria. 336.13. moritur. 347.42. progenies. 360.30
Philippus Longus rex Franciæ. 360.41. moritur. Ibid.43
Philippus Valeſius rex Franciæ. 334.10. & 361.15. & 366.2. cū Scoto affinitas & fœdus. 377.16. Carolum Bleſenſem iuuat. 372.11. obitus. 377.39
Philippus Albanactus Anglorum dux aduerſus Saracenos. 298.23
Philippus comes Flandriæ. 231.7. & 235.44. & 259.1
Philippus Burgundiæ dux Flandriam adipiſcit. 406.34. Gandauenſes domat. Ibid.35
Philippi Burgundiæ ducis obitus 436.38
Philippus Burgundio pacem inter Francum & Anglum componit. 454.34. regni Gallici adminiſtrator. 459.24. cum Anglo affinitas 462.4. quibus rationibus ab Anglis ſit abalienatus. 470.31. & 481.7. cum Lucemburgenſi familia affinitas. 481.10. impia ipſius pietas. 484.22. & 485.33. cum Franco reconciliatur. 485.6. Anglū perſequitur. 487.5. uxores & liberi. 485.32. moritur. 514.42
Philippus archidux Flandriæ. 591.15. pacem fœdusq́ per legatos ab Henrico ſeptimo petit. 604.1. fœdus confirmat. 610.1. princeps Caſtellæ regnum dotis nomine aſſequitur. 613.22. obitus. 614.26. eius proles. Ibid.28
¶PICTAVIA Galliæ pars. 209.17
Pictlandia. 5.44
Picti populi eorumq́ mores. 37.24. & 43.37

Picti deleti. 5.18. quando in Albionem uenerint. 51.13. in Hybernia nouas ſedes quærunt. 38.9. ſedes in Britannia firmant. 38.29. eorum cum Britannis bellum. 38.1. unde dicti. Ibid.3
Picti reges ex fœminei ſexus proſapia creantur. 38.38. narijs cladibus affecti. 48.20.25.38.& 51.25. fœdus cũ Angloſaxonibus contra Britannos renouant. 59.3. à Britannis ſine ſanguine uicti. 59.36. cum Scotis contra Britannos fœdus. 52.11. eorum genus ferè à Scotis deletum. 92.6. funditus ſublatum. 92.17
Pictones Ricardus mulctare parat. 261.6. ad Anglorum regem deficiunt. 280.32. à Ludouico rege Francorum ad Henricum tertium deficiunt. 296.5.& ſeq. crebræ proditiones. 306.19. in Aoglia inſolentia. 313.41. expelluntur. 324.12. & ſeq. in Henrici Lancaſtrij poteſtatem ueniunt. 376.7. ab Anglo deficiunt. 394.22. eos Lancaſtrius populatur. 395.36
Pietas non uerborũ ſed rerum põdere æſtimanda. 290.20
Pike piſcis. 14.32
Piliolus mons. 474.43
Pioquiniacum oppidum. 535.5
Piſciũ copia & nomina apud Anglos. 14.27
Piſcium in ſicco noctu congreſſus bellicus. 240.21
Pius Antoninus Imperator. 42.39
¶PLACENTIAE conciliũ. 174.15
Pleureſis morbus in Anglia rarus. 611.42
Plimuthius portus. 382.31
Plinij locus. 10.10. & 26.38. & 248.30
Plumbi copia in Cornubia. 9.26
¶POLA portus. 553.18
Pola à Piſanis capitur. 250.33. à Venetis diripitur. Ibid.36
Polychronicon de rebus Anglicis hiſtoria. 18.8
Polydorus Romani pontificis in Anglia quæſtor. 90.3. Vuellenſis arcbidiaconus. 89.14
Polydori Vergilij de rerum inuentoribus locus explicatus. 64.45. & 463.42. eiuſdem Adagiorum liber. 378.29
Polygamia apud Scotos. 170.29
Pondera & menſuræ in Anglia reſtituuntur. 298.6
Ponteſerj expugnatio. 331.24
Pons D.Clodoaldi. 417.23
Pons D.Dionyſij. Ibid.7
Pons Thameſis deſcriptio. 4.38. & 25.40
Pontis Londinenſis ædificia incendio abſumpta. 276.21
Pontifex Rom. omne ius in Anglia amittit. 396.17
Pontifracti ſitus. 34.7
Ponniacum cœnobium. 214.17. & 305.21
Pontiſaræ oppugnatio. 489.36
Pontinum regio. 311.6
Pontiuenſium defectio. 390.43
Populationis nouum genus excogitatum à Ioanne rege. 274.1
Populum quando reges conſultare cœperint. 188.10
Porphyria muris nudata. 248.27
Porca puerum enixa. 186.19
Porrex rex à matre interfectus. 20.45
Porſenæ Hetruſci humanitas. 477.9
Portmuthus portus. 181.5
Portugallia unde dicta. 53.2
Portugallia olim Luſitania 245.30
Poſſeſſiones ſyngrapha carentes rex ſibi uendicat non ſine publico fremitu. 322.33
¶PRAEFECTI ſtatarij in Anglia officium. 244.10
Præiudicioſũ uſus in publicis quoque adminiſtrationibus utilis. 583.23
Præſentes rerum ſtatus uulgo tædioſos eſſe, luculentiſſimum exemplum. 426.39
Prætor maior. 274.44
Prætoriæ apud Lõdinenſes dignitatis officiũ. 244.9. ius. 404.2
Praſutagus Igenorũ ex Neronem Cæſarẽ hæredẽ ſcribit. 35.42
Presbyteri ſeculares monachorũ fraude loco moti. 119.30. & 159.24. de repetũdis cõtra monachos nequicquam agũt. 121.4. Vide Sacerdotũ uocabulũ.
Principis Chriſtiani exemplum. 79.1.& ſeq.
Principibus nuſquam gentium tutus à periculo locus. 493.14
Principes quibus uelamẽtis fidem fallere ſoleant. 486.35
Princeps ſeſe non omnibus Reipublicæ periculis obijcere debet. 448.35
Princeps cæteros tam ſapiẽtia præſtare debet, quàm præcellit poteſtate. 616.21
Principis boni officium. 37.16
Principes declarandorum epiſcoporum ius ſibi uendicãt. 181.28
Principum Anglorũ contra Ioannem regem coniuratio. 282.11. & ſeq.
Prodigia quædam planè prodigioſa. 36.4. & 127.1. & 186.15
Proditionem diu deliteſcere non poſſe, exemplum. 353.29
Prolocutoris officium populi cauſas in Parliamento agere. 188.27

PROVERBIA.

Ab impio egreſſa eſt impietas. 44.45
Ab ouo. 365.35
Adulterinæ plantæ nõ dabunt radices altas. 196.38
Aethiopem prius colorem mutare, &c̃. 483.5
A laſſo rixam quæris. 384.10
Altera manu panẽ, altera lapidem oſtentat. 227.33
Alius ſeminat, alius metet. 186.12
Anguis latet in herba. 203.13
Aperto pectore. 238.9
Arare boue & aſino. 492.35
Argentũ in ſcoriam uerſum. 61.27
Aſinus ad lyram. 107.14
Aureo hamo piſcare. 234.1
Britanni non ſunt in bello fortes, nec in pace fideles. 32.39
Canis caninam non eſt. 289.39
Cæcus parietem palpat. 347.32
Cogitationes poſteriores ſapientiores. 232.28
Contra ſtimulum calcitrare. 157. uerſ.24
Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 136.22
Currentem incitare. 216.45
Duos parietes ex eadẽ fidelia dealbare. 388.24
Duobus dominis ſeruire nemo poteſt. 335.15
Enſis uagina uacuus. 32.43
Equus Seianus. 87.11. & 483.23
Ex equo troiano. 389.7
Factum infectum fieri non poteſt 216.10
Feſtucam in alterius oculis uidere. 194.1
Filius non plectetur propter iniquitatem patris. 289.20
Fœnum habet in cornu. 206.41
Fortem fortuna iuuat. 35.15
Fundum alienum arare. 336.13
Gloceſtrenſes calamitoſi. 483.22
Homo bulla. 193.32
Homo homini deus. 536.35
Honores mutant mores. 439.16
Ideo nihil ſequundi Ioanni ſuccedit, quia neq; deo neq; hominibus reconciliatus. 251.21
Initium ſapientiæ timor domini. 281.26
In qua mẽſura metimini, in eadem &c̃. 204.39
Intus & in cute. 263.43
Laborantẽ agricolam oportet primũ de fructu percipere. 513.20
Leonina pellis quô nõ pertingat, uulpina aſſuenda eſt. 99.2
Lupo ouem cõmittere. 194.18. & 535.46
Lupum auribus tenere. 125.2
Malum malo aptiſsimum eſſe. 380.22
Mendacem memorem eſſe oportet. 180.10
Multum intereſt inter os & offam 376.43
Nihil opertum, quod non reuelabitur. 75.21
Nodum in ſcirpo quæris. 330.20

Non

Non omnibus tuta inter Cyaneas petras cõtingit nauigatio. 409. uerſ. 18
Omne regnum aduerſum ſe diuiſum, &c̃. 485.20
Paxillus infractus. 357.22
Pares cum paribus facil mẽ cõgregantur. 275.23
Propheta nemo in patria acceptus 272.45
Suo gladio iugulare. 425.9
Quomodo cantabimus canticum in terra aliena. 382.18
Quomodo ceſſauit exactor, quieuit tributum. 179.38
Rete fruſtra iecit &c̃. 310.31
Sacerdos mũdi ſpectaculũ. 106.7
Sanctum dare canibus. 77.3
Sardonius riſus. 267.36
Si aſcendero in cœlum, &c̃. 353.43
Si iuxta claudum habitaueris, &c̃. 359.27
Taurum tollet qui uitulum ſuſtulerit. 557.1
Terræ filius. 247.20
Thracium cõmentum. 378.19
Væ homini per quem ſcandalum uenit. 588.30
Væ terrę cuius rex puer eſt. 407.20
Veſper Siculus. 325.34
Vrſa pariens. 53.15
Vltra aras. 553.5
Vt matura ſatio ſæpe decipit, ſic ſera ſemp. &c̃. 508.13
Ptolemæi locus. 37.11
Ptolemais quæ & Acconis. 247.6. & 248.13. eius oppugnatio. Ibid.
Ptolemais capitur. 248.13
Puella fatidica. 470.40. capitur. 476.39. ueneficij accuſatur. Ibid. 44. crematur. 477.5
Puellarum caſtellum. 6.1. & 19.37. & 233.12
¶PYRENAEVS mons. 315.6

Q

QVAESTORVM perfidiæ exemplum. 398.42
Quæſtores repetundarum rei uariè mulctantur. 412.45
Quarterius mẽſurę genus. 491.17
Quendredæ reginæ pluſquam nephandum cõmentum. 69.13

R

RADEPONTEM oppidum Philippus Galliæ rex capit. 267.18
Raimundus Fani Aegydij comes 212.22. & ſeq. in Henrici ſecundi fidem uenit. 224.2
Raimũdus comes Prouincię Henrici tertij ſocer. 302.33
Raimundus Toloſatiũ comes dux aduerſus Saracenos. 174.43. eius cum Ricardo affinitas. 259.4. & ſeq.
Raimundus Tripolitanus comes. 237.29
Rainaldus comes Cornubiæ. 227,22
Ramiſiæ cœnobium. 129.9
Ranulphus comes Ceſtrenſis. 225. 41. Stephanũ prælio ſuperior capit. 204.44. poſt multas pugnas cum rege in gratiam redit. 206.37. perfidia capitur. Ibid.
Ranulphus Fulgerius Anglicæ claſsis in bello Hieroſolymitano dux. 244.41. & 262.16
Ranulphus Hẽrici III in Aſia legatus. 292.30. reuertitur. 293.30
Raueniſportus. 522.42
Redones Britannus capit. 372.9
Redones Lancaſtrio ſe dedunt. 382.34
Redyngienſe cœnobium. 196.30
Reginaldus Braius Margaritanæ coniurationis caput. 549.44. & 550.34. pater patriæ moritur. 612.24
Reginaldus Caſtrimartini comes 259.3
Reginaldus comes Bononiæ. 299.26. propter ſacrilegia impius iudicatur. 275.20. capitur. 281.13
Reginaldus Britannorum comes 123.30
Reginaldus Bathonienſis epiſcopus. 256.5
Reginaldus monachus de pontificatu Cantuarienſi contendit. 269.40. & 272.22
Regia urbs. 83.8.23
Regiæ uillæ incendium. 609.41
Regyd maris ſinus. 328.2
Regem non ſine decore Euangelij interpretem pro cõcione agere, exemplum notabile. 82.17
Regem quibus dotibus prçditum eſſe oporteat. 94.15
Regis officium magnum momentum ad regni ſtatũ affert. 294.15
Regni ſocietas conſortis impatiẽs 46.22
Reges negotia ad populum referre uſusquãdo inoleuerit. 188.10
Regum Angliæ hçreditaria uirtus aduerſus ſtrumas. 143.15
Regulorum dignitas. 566.26
Rex armorum, id eſt, Haraldus ſiue caducearor. 378.45
Rex unus, ſummus nempe monar (cha. 135.15
Repillus fluui9. 4.16.
Reũ eſſe, ignominioſum eſt. 611.6
¶RHEMOS Delphinus recipit. 473.20
Rhenat9 dux Barri capit. 478.40
Rhenati Siciliæ regis obitus & teſtamentum. 585.41
Rheſus Ameredu c9 à Vuallis princeps conſtituit. 326.29. ab Anglis capitur. 327.13. ſecuri percutitur. Ibid. 15
Rhombus piſcis. 14.29
Roſſia regia. 7.4
Ricardus Cæſar capitur. 316.45. eripitur. 317.43
Ricardus fictitius. 431.8
Ricardus Lee. 521.28
Ricardus rex apud Lud. regem Franc. pupillus duriter educatur. 116.7. Ludouico eripitur. 116.17. Pictones in ſuam poteſtatem redigit. 232.13. bellum contra patrem gerit. Ibid. & ſequentib. patri reconciliatur. Ibid. 30. à patre Henrico nuptam repetit. 239.21. dux Normaniæ cõſalutatur. 242.3. ad Hieroſolymitanum bellum ſe parat. 242.43. & ſeq. ut regnum inſtituerit. 244.14. contra Saracenos expeditio. 245.9. & ſeq. priuatæ rei cauſa publicam deſerit. 251.15. & 255.18. in Auſtria capit. 253.28. eius fœdiſſ. cum Saladino pax. 251.28. grandi mulcta redimitur. 255.6 dolet ob amiſſum triumphum Hieroſolymitanum. 260.35. obitus. 261.37. Cor Leonis appellatus. 261.46
Ricardus ſecundus naſcitur. 385. 21. nuptiæ. 407.6. Scotiam hoſtiliter ingreſſus. 410.9. cum Carolo ſexto affinitas & pax. 420.11. capitur. 427.6. regno ſe abdicat. 428.7. moritur. Ibid. 20
Ricardus Scruppus Eboracenſis archiepiſcopus. 435.16
Ricardus tertius Glóceſtrius ad regnum aſpirat. 540.2. regnũ ſibi uendicat. 546.2. rex creatur. Ibi. 27. nepotibus exitium parat. 246.35. Edouardum comitem Varuici ſuum nepotem cuſtodiendum mittit. 546.44. eius interitus. 563.44. & 564.30
Ricardus & Ganfredus fratres Henricum fratrem contra patrem ſequuntur. 225.20
Ricardus ab Henrico fratre in Aquitaniam miſſus. 296.19. cum fratre Henrico tertio diſſidium. 297.42. rem Chriſtianam in Syria iuuat. 305.27. Romanorum Imperator eligitur. 312.4.22. & 314.18
Ricardus Edouardi ſexti filius, à patruo neci traditur. 546.37. & ſeq.
Ricardus Gulielmi filius. 162.30
Ricardus abbas Elyenſem epiſcopatum inſtituit. 186.2
Ricardus Burgundionũ dux Rollonem perſequitur. 102.39
Ricardus Cantabrigiæ comes. 412.9. contra Henricum quintum conſpiratio. 442.6. interitus. Ibid. 22
Ricardus Clarentiæ dominus. 391.35. eiusq́ ſoboles. Ibid. 38
Ricardus Henricũ comitem Derbienſem contra Afros mittit. 419.15

Ricardus Eboracenſiũ dux, & poſtea Ricardus quoq; eius filius regnum hæreditario iure affectat. 443.1. & 498.17. & 502. 37. & 507.14. Galliæ regens. 486.19. nouarũ rerum ſtudioſus. 498.18. & ſeq. regi reconciliatur. 406.5. hoſtis patriç declaratur. 508.5. ſe regem dicit. 509.19. interijt. 509.41
Ricardus dux Eboracenſis Edouardi ſexti filius. 539.14
Ricardi Graij interitus. 544.15. & 546.23
Ricardus Hardel. 311.22
Ricardi Harundellij Interitus. 423.9
Ricardus Hemſonus fiſcalis iudex. 613.12
Ricardus Laſcius. 227.23. eius res geſtæ. 228.4. & 241.43
Ricardi Mareſcalli cõtra Henricũ III cõiurano. 300.46. & 301.8
Ricardus Gulielmi Normanorũ principis filius. 112.37. & 115. 23. & ſeq.
Ricardus tertius Normanorum princeps. 113.32. & 138.20
Ricardi Neuylli Varuici comitis pater & filius. 503.11
Ricardus Nortfolchius populi ad libertatẽ aſpirantis dux. 340.14
Ricardus Fitzriuerius balliuus. 243.14
Ricardus Foxus Exonienſis, Bathonienſis, Vuellenſis, & Dunelmenſis epiſcopus. 602.29
Ricardi Rateclyffi interit9. 364.6
Ricardus Riuerius comes, Edouardi ſexti ſocer. 513.43. eius interitus. 517.2
Ricardus Sarisberienſis iniuriam ulciſci parat. 506.33. pugna ſuperior. 507.10. capitur. 309.46
Ricardi Simondi presbyteri ſeditio. 570.7. euentus. 574.42
Ricardus Suardus regi conciliaſ. 302.23
Ricardus Plantageneta. 412.16
Ricardus Talborus. 362.43. capitur. 364.25
Ricardus Thomas in Henrici ſeptimi poteſtatem uenit. 560.35. Vualliæ præfectus fit. Ibid.36
Ricardus Tonſtallus eques regius legatus. 577.31
Ricardi Varuicenſis exilium. 423. 9. Normaniæ præſes. 456.28. cum Francis cougreditur. 478. 23. eius obitus. 488.9
Ricardi Varuicenſis periculũ. 506. 22. regem Henricum ſextũ prælio ſuperat. 509.4. à regina fugatur. 510.7. ſimultas cũ Edouardo ſexto. 514.4. ipſum capit. 517.13. eius celebritas. 519. 26. regni gubernator cõſtituitur. 511.40. interitus. 527.26
Ricardus Vuelles contra fidem à rege necatur. 518.39
Ricardus Vuittyngtonus. 422.25
Richemondia uilla. 440.7. & 571.12. & 609.43
Richemondiæ comitatus populatio. 349.42
Rionenſis pugna. 331.21
Rionis expugnatio. 331.29
Ripouis pagi collegium. 80.46
¶ROBERTVS Bylles. 543.34
Robertus rex Francorũ Ricardi ope inſidias declinat. 123.21
Robertus Serle. 294.22
Robertus Albaniæ dux Scotici rẽgni adminiſtrator. 439.2. & 457.5
Robertus Aquitaniæ dux deletus 111.45
Robertus Atrebas Burdegalenſes contra Anglos iuuat. 334.36. eius ad Anglum tranſitus. 365. 34. eius genealogia. Ibid.36. eiuſdem cum Gallis pugna. 370. 15. fugæ dux. Ibid.19. contra Bleſenſem in Britanniam mittitur. 371.21.29. eius interitus. Ibid.39
Robertus Belyngton. 311.21
Roberti Brachyngburij interitus 564.6
Robertus Bruſius. 335.21. Anglicum regnum affectat. 338. 40. ad Scoticũ regnum aſpirat. 343. 34. eius cum Anglis pugna. 345.18. fuga. Ibid.13
Robertus Canolus. 380.3. Britanniam uaſtat. 416.33
Roberti Canoli res geſtæ. 392.6. obitus. 415.43
Robertus Clyffordius ad fictitiũ regem deficit. 590.28. & 392.9. reſipiſcit. Ibid.11
Robertus Demochius capiſ. 518. 46. morte mulctaſ. Ibid.3
Roberti Ferryſi res feliciter geſtæ. 230.23.27. & 241.43. & 315.22
Robertus Gaytonus eques. 404. (30
Robertus comes Glouceſtriæ. 196.13. ſororis nomine exercitũ parat. 202.40. eius cum Stephano pugna. 204.30. & ſeq. capitur. Ibid.37
Roberti Hulderni interitus. 516. (17
Roberti Hungerfordij comitis interitus. 513.2
Robertus comes Leceſtriæ Aquitaniæ præfectus. 241.40. & 244.17. & 262.25. bellum gerit. 227.21. & 228.9. capitur. 228.30.43. liberatur. 233.8. comitatui reſtituitur. 236.2
Robertus Landreus eques. 404.31
Roberti Melani comitis in Normania motus. 192.7. capitur. 192.14
Robertus Mulberienſis. 159.23. à Ruſo rege bello uictus. 243.7
Robertus Normanorũ princeps 123.28.34. & 138.20. Hieroſolymam proficiſcitur. 138.36. eius res geſtæ. Ibid. obitus. 139.21
Robertus Gulielmo parenti Normaniæ imperiũ extorquere conatur. 158.39. patri Gulielmo in Normaniæ ducatu ſuccedit. 164.18. deliberat ſecum fratri Rufo bellum inferre. 164.20. cum Rufo fratre fœdus icit. 169.10. Rufum fratrem periurij inſimulat. 172.31. à fratre bello fatigatus, pacem petit. 173.17. dux contra Saracenos deſignatur. 174.44. & 179.11. & ſeq. Hieroſolymitanum regnũ repudiauit. 180.17. aduerſus fratrem Henricũ regem proficiſcitur. 180.43. & ſeq. pacem cum eo facit. 181.12. à fratre rege capitur. 184.17. in carcere moritur. Ibid.31
Roberti Northumbrorum comitis contra Rufum regem coniuratio. 173.34. & ſeq. capitur. Ibid. 174.2
Robertus Offordius Suthfolchiæ comes. 365.28
Robertus Patillocus à Scoto Delphino auxilio miſſus. 464.27
Robertus Rateclyffus proditionis damnatur. 592.30
Robertus Sabeollus Anglorũ in bello Hieroſolymitano dux. 244.41
Roberti Salopiæ comitis exilium. 181.21
Roberti Scoti annorum XIII. induciæ. 353.45
Robertus Seneſcallus Scotici regni adminiſtrator bellum cum Anglo redintegrat. 377.5
Roberti Tiptofti nauale prælium 329.36. & 330.43
Robertus Tryuilianus repetundarum conuictus gratia elabitur. 413.8. à principibus popularibus captus trucidatur. 413.39
Robertus Torbiſcus Vualliæ præfectus. 324.37
Robertus Verius Marchio Dublinenſis. 411.25. eius res geſtæ. 413.32. in exilio moriſ. 414.5
Roberti Viromanduorum comitis dolus. 112.1
Roberti Vuyllugby facta. 478.42 uictoria. 490.29. regulus. 566. 26. regiæ domus præfectus. Ibid.41
Roceſtrenſis diœceſis. 80.39
Roceſtrenſis arx capitur. 284.27
Rodoricus Cõnaciæ regulus Henrico ſecundo reſiſtit. 220.22
Rodoricus Pictorum dux. 38.9 pacis oratores ad Henricum ſecundum mittit. 233.44
Rodulphus Aſcheuuye. 311.23
Rodulphus Ricardi Burgundiæ ducis filius rex Franciæ dicitur 112.8

Rodulphus Fulgerius. 227.25. & 241.44
Rodulphus Habſpurgēſis comes Ro. Imp. creatur. 312.6
Rodulphus Lotharingiæ dux. 367.42
Rodulphus Mortimerius. 165.21
Rodulphus Shao corruptus pro concione non theologum, ſed tragicum agit. 544.41. pœnitudine cōſumptus pœnas luit. 545.24
Rodulphus Staffordię comes dux factus. 378.26
Roffenſis diœceſis. 63.10
Rogerius Alanus. 283.43
Rogerius & Boémundus fratres de Apulia contendentes totam Italiam diuexant. 174.22
Rogerius Houedemus annalium ſcriptor. 19.42
Rogerio Siciliæ comiti papa bellum facit. 194.29
Rogerius Siciliæ rex creat. 195.7
Rogerius Actonus Vuytlicliffianus ſupplicio afficitur. 441.35
Rogerius abbas Beccenſis epiſcopatū Cantuar. recuſat. 223.45
Rogerius Claryngtonus læſæ maieſtatis reos plectitur. 432.30
Rogerij Clyffordij interitus. 554.18
Rogerij Herefordēſis comitis cōtra Gulielmum regem coniuratio. 157.44. & ſeq.
Rogerius Laſcius. 271.18.29
Rogerius comes Merchię. 429.20
Rogerij Mombraij res geſtæ. 225.42. & 228.42. & 230.46. & 241.44
Rogerius Moutigomericenſis epiſcopus. 165.18
Rogerius Mortimerius Vuallorum præfectus. 313.38. & 315.54. exul. 355.8. Edouardi quinti tutor. 358.27. Vualliæ comes fit. 362.2. proditionis damnat. Ibid. 29
Rogerius comes Salopiæ. 165.22
Rogerius Vuagham inſidias dum facit, inſidijs perit. 531.31
Rogerius Vuyncheſtyr. 274.36
Rolandus Caroli Magni nepos. 60.18
Rollo dux Normaniæ. 189.25. & 269.10. & 315.2
Rollonis Daci hominis in Angliā aduentus. 101.37. Rothomagū ciuitatē capit. 102.19. Galliam uaſtat. 102.25. circa matrimonium eius autorū diuerſitas. 103.31. baptizatus, Roberti nomē accepit. 103.40. Normanis ducibus originem præbuit. 103.46. cum Ludouico rege fœdus. 111.42
Roma ex Troianis reliquijs. 62.19
Romani originem ſuam ad deos referunt. 17.45
Roma à Gallis capta. 21.9. & ſeq. & 24.23
Romani imperij inclinatio quando cœperit. 50.44
Romani in agro Pariſiorū ab Arthuro Britānię rege deleti. 60.20
Romani in Britannia omnia immutarunt, melioraq́ fecerunt. 26.28
Romanorum militū in Britannia tyrannis intolerabilis. 35.42
Romulus Arualiū autor. 379.14
Roſa rubra albaq́, duę regię Anglici ſanguinis familiæ. 320.19
Roſimunda Henrici II ſcortum 241.5. eius epitaphiū. Ibid. 13
Roſsium oppidum. 222.10 (27
Rotelandia Angliæ comitatus. 3.
Rothomagenſis antiſtes. 255.8
Rothomagum Normanię caput. 374.23
Rothomagū ciuitas Galliæ à Rollone Daco capta. 103.19. eius ciuitatis erga Ricardū fides. 117.10. & 231.25. & 261.37. obſidio. 231.5. & ſeq.
Rothomagenſes deditionem Philippo regi faciunt. 269.2
Rothomagum Henr. V obſidet. 453.3. in eius poteſtatem uenit. Ibid. 16. eo Gallus potitur. 495.26
Roxburgum caſtellum. 233.12. & 244.19. ab Anglo capitur. 336.8. Scoti eo potiunt. 505.32
Roxburgenſe prælium. 563.41
¶RVELLI arx ab Anglis obſidet. 257.39. diruitur. Ibid. 44
Rupellæ obſidio. 394.28. & 395.38. à Sauaro capitur. 296.15

S

SABRINA fluuius. 8.17. & 33.28. & 172.3. & 530.2
Sabrinenſis pugna. 131.23
Sacerdos quidam execta lingua loquebatur. 176.15
Sacerdotes in exercitū ſcribūtur. 376.46
Sacerdotū auaritia quantū pietatis nomini officiat. 120.2
Sacerdotū bona publicata. 337.43
Sacerdotū connubia quando in Anglia abrogata. 119.27
Sacerdotum immunitas. 206.14. & 337.30
Sacerdotibus mos uiuendi præſcribitur. 158.36
Sacerdotib. quis honos publicē apud Anglos habeatur. 609.5
Sacerdotibus uenationibus interdicitur. 234.8
Sacerdotalis redditus annuus cenſitus eſt. 396.28
Sacerdotalis ambitionis exemplū. 243.4
Sacerdotalis raſura. 379.12
Sacerdotium. 257.22
Sacerdotia. 257.24
Sacrilegia temporis uſu honeſtatis faciē induerūt. 168.36. & ſeq.
Sagittarū apud maiores uſus. 375.44
Saladinus Aegypti rex Hieroſolymitanū regē bello infeſtat. 236.28. Chriſtianos in Syria affligit. 237.18. Ricardo prælio inferior. 250.11. eius interitus & funebris pompa. 255.28
Salopia oppidum. 8.28. & 33.35. eius ſitus. 191.41.
Salopienſis Angliæ comitatus. 4.1
Salutis portus. 7.7
Sanctus monachus regius legatus. 577.29
Sanduicus portus. 10.15. & 140.28
Sanguinem pluit. 236.3. & 321.27
Sanguine fons triduo manauit. 176.30
Sātones Angli infeſtāt. 367.46. in Lācaſtri poteſtatē ueniūt. 376.7
Saraceni Hieroſolymā premunt. 174.29. & ſeq.
Saracenorum clades. 248.21
Sarisberiæ ſitus. 53.35. & 120.32
Satisberienſis Angliæ diœceſis. 4.10. & 88.29. & 158.19. 163.4
Satisberiæ regio in ferarum luſtra redacta. 160.16 (272.6
Sauarus Britannorum dux capit.
Sauari Malleonēſis res geſtæ. 284.31. & 290.45. & 295.29. & ſeq. & 296.13 (25
Sauoia xenodochiū. 382.3. & 617.
Saxonum cum Pictis fœdus. 56.32. & 57.18
Saxones ab Ambroſio uicti. 57.41. & 58.12. à Britannis magna cæde uicti. 60.8
Saxonū Auſtralium regni deſcriptio. 67.34. in nomen ditionemq́ Occiduorum ueniunt. 67.38. & 89.12. Ro. pont. tributum pendunt. 89.39
Saxonū Orientalium regni deſcriptio. 71.21. & ſeq.
Saxones Orientales in Occiduorum poteſtatem ueniunt. 94.3
Saxonum Occiduorum regni deſcriptio. 87.24. & ſeq.
Saxonum Occidentaliū regni incrementum. 92.33. & ſeq.
Saxones Angli in Britanniam acceerſiti. 55.10.18. Vide Anglo-ſaxones.
¶SCHACARIVM. 403.40
Schaddæ piſces. 14.31
Schereshutton arx. 565.24
Schirburni arx conditur. 202.6
Sclaui Dacis rebellantes à Canuto rege domantur. 126.39
Scribarum collegium. 154.34
Scrophæ ſtruma ferē laborāt. 143. uerſ. 13
Scrophula morbus. 143.12
Scombri piſces. 14.30
Scotus quando primū Cumbriā & Huntyngtonā comitatus ſibi acquiſiuerit. 198.19

Scotorum origo. 38.10. & 35.1
Scotiæ generalis deſcriptio. 5.26. & 7.14. & 51.11. & ſeq.
Scotia Britāniç para. 19.36. & 39.31
Scotia olim Britannia. 3.2
Scoti Britanniæ partem occupāt. 3.7. & 52.26
Scoti epiſcopi duodecim ſanctiAndreæ primati ſubiecti. 522.28
Scoti Hyberniam aliquandiu tenuerunt. 221.19
Scotiæ regum ſtemma deficit. 328.2
Scotiæ oppida oullis cincta muris 8.7. portus tuti. 7.14
Scotia meridionalis culta & humana. 7.39
Scotia ſeptentrionalis montoſa & aſpera. 7.41
Scoti rei pecuariæ dediti. 7.46. quando lanitio ſtudere cœperint. 13.21. natura ab Anglis diuerſi. 575.41. ingenio ualent. 8.9. ab Anglia legibus differūt 8.1. eorum natura & mores. 7.45. & ſeq.
Scotorum pueri ad unum omnes exercitationi cuipiā addicunt. 457.16
Scotia fidem Chriſtianam amplectitur. 58.45
Scotorum religioſa pietas. 8.13
Scoti Eboracenſem epiſcopum detrectant. 234.17. & ſeq. ijs ſacris interdicitur. 349.14
Scoticum regnum in Rom. pontificis poteſtatē permiſſum. 342.8. monarchia in oligarchiam transmutatur. 337.12
Scotiā haud facilè debellari poteſt 7.17. cū inſulis in Arthuri poteſtatem uenit. 60.20
Scoticum bellum. 109.12
Scoticæ iuuentutis in regem cōiuratio. 170.11
Scotorum perpetua cum Gallis amicitia. 371.17. & 415.21. eorundem cum Pictis contra Britannos fœdus. 51.11. & 53.46. cum Carolo Magno fœdus. 91.36. cum Gallis. 334.11. & 335.7
Scoticum regnum Occiduo parēre cogitur. 113.8
Scotiam Gulielmus bello uexat. 157.16. & ſeq.
Scoti Anglicū iugum excutere conantur. 338.30. & ſeq. cū Edouardo tertio induciæ. 342.15. rebellio. Ibid. 23. Edouardus tertius ea denuò potitur. 343.7
Scotorum aliquot contra Anglos uictoriæ. 418.16. & c. cōtra iuſ gentium agros Anglicos prædantur. 417.42. contra Henricum quartum cum Eboracenſibus conſpirant. 435.10. Angliā populantur. 598.2. & 602.20. eorum cum Anglis tumultus. 607.12
Scotorum fuga. 201.9. & 335.43
Scotorum aliquot clades. 52.25. & 336.3.38. & 343.3. & 377.3. & 580.7. & ſeq.
Scotorū Syluestriū rebellio. 457.17
¶SEDANAS oppidi expugnatio. 461.30
Sedere, pro præeſſe, intereſſeq; rebus ſacris, & adminiſtrare eccleſiam uet. 64.45
Segontiaci ſe Cæſari dedunt. 30.9. & 37.20
Senonū Gallorū in Italiam tranſitus. 23.24
Senonum urbe Henricus V potitur. 456.5
Septoniæ oppidi conditor quis, eiusq; ſitus. 19.46
Sequana fluuius. 102.19.25. & 461.32
Sequanæ oſtium. 233.28
Sequani ijdem qui Burgundiones 102.39
Seruanus Orchadum apoſtolus. 58.46
S. Seruatoris cœnobium. 161.29
Seueritatem ex repub. eſſe. 492.45
Seuerus Imp. 43.5.11. eius in Britanniā profectio. 43.22. filios diſcordes in concordiam difficulter redigit. 43.37. eius obitus. Ibid. 29. & 44.14
Sexburgæ reginæ præconiū. 88.33
Sexus apud Britannos in imperijs nihil diſcernebatur. 36.22
¶SHAFTESBVRIA pagus. 105.26
Shaftesburim opp. olim Septoniam uocitabant. 20.1
Shyreburnienſe collegium. 119.37
Sion cœnobium. 440.14
Sibertus Orientalium Saxonū rex eccleſiam inſectatur. 65.26
Sibylla Hieroſolymitani regia ſoror Gulielmo Montisferrari comiti nupſit. 237.22
Sibyllæ reginç Siciliç obitus. 250.1
Sicambrorum excidium. 35.20
Siccitas prodigioſa. 324.46
Sicilia Henricus Imperator potitus. 254.23
Siculorum cum Aragonibus bella 325.36. & ſeq. à Carolo rege defectio. Ibid. 27
Sigiſmundus Rom. Imp. 448.8.34. eius cum Henrico quinto fœdus. 449.22
Sillum oppidum per Harundelliū expugnatum. 482.41
Silurum gens. 6.30.32. & 33.46. eorū habitus. 16.4. eorundem rebellio contra Rom. 35.18
Silurus piſcis. 14.32
Simon Beuerleius repetundarum reus. 413.4.7
Simon Thuruaius magnus eruditionis iactator ſcientia priuat. 288.14
Simon Monfordius proditionis damnatus. 592.30
Simonis Montisferrati comitis cū Henrico tertio affinitas. 303.11. eius ſanctitas. 304.12. eiuſdem de Albigēſibus uictoria. Ibi. 14. multitudinis contra Henricum III dux. 315.23. eius ad regem de pace epiſtola. 316.20. interitus. 317.30. filiorum poſt uictoriam arrogantia. 317.5
Simon Simonis filius regi reconciliatur. 318.23. eius ad Francos tranſitus & honor. Ibid. 36
Simonis Redyngij obitus. 357.18
Sinneus flu. 221.40. & 222.6.15
Sithricus Northumbrorum princeps. 110.36. & 111.12. morit. 113.14
Sixtus IIII Rom. pontifex. 522.21
¶SLAFORDIA arx. 287.35
Slygarium oppidum. 222.16
¶SMYTFILDVM forum equinū Londini. 404.11
¶SOLES duo uiſi. 213.21
Solis & lunæ eclipſis inuſitata. 195.35. & 306.3
Solidus Anglicus quantū ualeat. 159.37
Solueus amnis. 5.43
Somerſetus Angliæ comitatus. 5.17
Somma fluuius. 311.7.
Somnium Brithouoldi monachi. 136.2. Edginæ. 110.45. Emmæ. 140.23. Gulielmi regis. 148.28. Henrici regis. 194.19. monachi cuiuſdam. 177.34. Aluredi. 104.20. Roberti ducis concubinæ. 138.33. Rollonis. 102.2. Ricardi tertij. 562.38
¶SNOVNDANVS mons. 323.37
¶SPEA fluuius. 7.1
Spina lacus. 7.3
Spinarum inſula. 41.45
¶STAFFORDIENSIS Angliæ comitatus. 4.1
Statarium locus fiſci. 154.32
Stella inuſitatæ magnitudinis apparet. 303.45
Stephanus rex contra Scotos bellum gerit. 199.14. contra ius faſq; regnū adeptus. Ibid. 31. in ſuos ſæuities. 202.8. capit. 204.44. liberatur. 205.8. eius cum Mathilde fœdus, fœderisq; conditiones. 208.16. fuga. 205.15. turpis triumphus. 206.42. obitus. 209.33
Stephani Andegauenſium præfecti captiuitas. 242.6
Stephanus Bauſanus à Vuallis circumuentus interficitur. 313.28
Stephanus Bleſenſium comes rex Franciæ poſt Henricum. 162.36
Stephanus comes Bononienſis. 192.41
Stephani Hyri uictoria. 466.39
Sterling denarij Anglici. 309.36
Sterlingum caſtellum. 233.13. & 244.19
Sterlyngius ager. 6.33

Ster-

Sterlyngenſis pons pręlio inſignis 539.16
Steuartorũ familia Scotorum regnum aſſequuta. 388.36
Stoke uiculus. 574.21
Stonyngſtratfordia pagus. 540.30
Stranfordia oppidum. 212.2
Strategema Ludouici regis Gallię. 226.41. Sultani. 294.33
Strodus uicus. 218.14
Struma morbus qualis. 143.22
Sturio piſcis. 24.32
Sturnus auis inſigne Anglicum. 509.40
¶SVARDI Northumbri uirilis interitus. 143.42. & ſeq.
Succeſſoris declarandi origo. 411.40
Sudoris Anglici origo. 567.38. remedium optimum. 568.13
Suellis fluuius. 350.8
Sueno Daciæ rex. 138.10
Suenonis Dacorum regis contra Anglos expeditio. 123.12.35. & 124.24. Angliæ imperiũ adipiſcitur. 125.18
Sueno Chriſtianus factus. 125.40
Suetia. 234.6
Suetonij Paulini cõtra Britannos uictoria. 36.30. & 37.3.9
Suetonij Tranquilli locus. 20.20
Suineshedum cœnobium. 287.43
Suirus fluuius. 221.39
Sultanus Aegypti rex quib. de cauſis in Chriſtianos mouerit. 294.29.
Superbiam pacis turbatricem eſſe, exemplũ appoſitiſſimũ. 403.40
Superbiæ iuuenilis mirificũ exemplum. 216.3. & ſeq.
Surra Angliæ comitatus. 3.13
Suth. 10.32
Suthantonẽſis Angliæ comitatus. 23.13
Suthantonus portus. 20.32
Suthantonum à Francis diripitur 368.5
Suthfolchia comitatus. 3.23. & 68.2. eius ſitus. 555.15
Suthſexia Angliæ comitatus. 3.16
Suthſexia arx ab Anglo capitur. 352.10
¶SYLVANECTVM Franci recipiunt. 475.24
Syluestres Connaciæ populi. 222.22. & ſeq.
Syluestres Hyberni, Petri factioni adhærent. 594.43
Syluestres, Scotiæ ſeptentrionalis populi. 7.42
Simeon Hieroſolymitanus epiſcopus. 274.33
Synodorum Anglicarum habendi ratio. 188.10
Synodi Anglicæ. Cantuarienſis. 66.38. & 323.21. Caſtellitana. 221.2. Londinenſes. 158.15. & 182.30. & 193.41. & 303.5. & 318.42. & 352,2, & 362,9. Northantoni. 235.23. & 234.4. & 318.41. Othonis Cardinalis. 296.45. Vintonienſis. 255.43

T

TALIONIS memorandum exemplum. 431.16
Tanetos Cantij inſula. 63.34
Tancredus pacem à Ricardo emit 146.28. & ſeq.
Tancredus rex Siciliæ. 245.43. & 254.24
Tantonia opp. 105.35. & 605.14
Tanus fluuius. 105.36
Tarbellorum ciuitas. 331.43
Trenta fluuius. 153.14
Taus fluuius & lacus. 6.20
¶TEGVLARIA arx. 160.44 diruta. 161.3
Templa à Conſtantino conſtructa 47.29. & ſeq.
Tenentes qui ſint. 154.15
Terrauana oppidum. 390.31
Terræ caput promontorium. 6.29
Terræmotus in Anglia ferè nulli. 12.25. & 309.3. & 404.34
Terræmotus horribilis. 160.23. & 295.34. & 309.2. & 321.26. & 404.35
Teuchisberia uicus. 530.2
Teuchisberienſis pugna. 530.7
¶THAMESIS fluuius. 4.32
Thameſis non facilè imbribus creſcit. 22.40
Thameſis fluuij pons mirabilis. 4.58. & 25.41
Theobaldus Bleſenſis comes. 216.24.42. & 232.4
Theobaldus põtificius in Syria legatus. 319.23
Theobaldus Carnutum comes Lothario aduerſus Ricardum inimicitiarum incentor. 117.13
Theobaldus Campanorũ comes belli Gallici origo. 188.42. & 297.22. & 298.22
Theodoricus Alſatię comes Flandriæ comitatum à Gulielmo armis repetit. 193.14. potitur. Ibid. 36
Theodoſius quãdo Imperator fuerit. 44.8. & 49.41
Theodoſius filius Orientis Imperator. 49.42
Theodoſius à Gratiano Imperij conſors factus. 49.42
Thomas Barcleienſis ob regiã cædem ſupplicio afficitur. 362.27
Thomæ Belfordij præconiũ. 435.46
Thomas Bochyngamiæ comes Gloceſtriæ dux. 599.14. & 411.24
Thomas Brogtonus coniuratiomis Hybernicę princeps ſocius. 573.11. occiditur. 574.37
Thomas Burgenſis capit. 286.29
Thomas Burſcherius. 561.41
Thomæ Cãtuarienſis epiſcopi exilium. 213.37. & 215.38. martyrium, 218,23, & ſeq. translatio, 289.23
Thomæ Cantij comitis cõtra Henricum IIII conſpiratio. 430.32. eius interitus. 431.28
Thomas Clarentiæ dux Henrici quarti regis filius. 391.44. eius res geſtæ. 434.38. & 438.9. & ſeq. & 452.3. & 456.27. interitus. 457.28
Thomę Curſoni ſtrennitas. 495.38
Thomas Demochius cõtra fidem à rege necatur. 518.39
Thomæ Deuoniæ comitis interitus. 530.14
Thomę Dorceſtriæ comitis in Rothomagum agrum excurſiones 447.46. marchio factus. 491.28. metu tyrannidis ſe in aſylũ abdit. 540.39. rurſum egreditur. 551.44. ad Ricardum tertium deficit. 559.8. reuertitur. Ibid. 14. priſtino loco reſtituitur. 576.43
Thomæ Egromondiæ reguli interitus. 509.7
Thomæ Englefildi integritas. 610.40
Thomæ Facombrigij tumultus. 530.37. latrocinia. Ibi. 40 luit pœnas. 531.22
Thomas Flãmochus Cornubienſis ſeditionis dux. 599.22. ſupplicio afficitur. 602.3
Thomas comes Flandriæ. 204.9
Thomæ Turbiuillæ fides. 332.43. & ſeq. proditionis pœnas ſoluit. 333.36
Thomas Edonardi V filius Galliã uaſtat. 401.9
Thomas Gerardinus Hybernorũ dux contra Henricũ VII. 573.8. occiditur. 574.38
Thomæ Gloceſtrij popularitas. 412.31. & ſeq. in Gallos odiũ. 420.30. inſidijs circumuentus 421.44. ſtrangulatus. 422.12. cædes ulta. 429.27.
Thomas Graius. 442.9
Thomas Grynus. 614.40
Thomæ Harũdellij res geſtæ. 478.13. interitus. 483.42
Thomas Hauardus comes Surræ factus. 548.3
Thomas Holandius eques dux factus. 385.23. captus. 436.24
Thomæ Lancaſtrij comitis res geſtæ. 350.31. capitur. 351.17
Thomæ Mombraij nefandum facinus. 422.9. dux fit Northfolchiæ. 423.15. eius exilium. 424.16. obitus. Ibid. 18
Thomas monachus in Douerenſi direptione interfectus. 333.27
Thomæ Montacuil præconiũ & res geſtæ. 461.23. & 462.16. & 463.36. & 464.4. interitus. 469.25. & 503.24
Thomas Neuyllus. 509.43
Thomas Percius Pictonũ præfectus. 393.24. Vigorniæ comes

ſit.412.30. eius factum. 427.1. ab Henrico quarto in Aquitaniam miſſus.430.24. cõtra regem tumultus.432.32. eius interitus. 434.1
Thomę Ranmeij interitus. 554.19
Thomæ Roſſi interitus. 513.1
Thomas Stanleius comes Derbij creatur. 566.25. & 593.40
Thomas Surræ in Henrici Richemondiæ uictoris poteſtatẽ uenit.364.13. captus,libertate donatus,quęſtor regius factus,cõtra Scotos mittitur. 600.13. & 602.34
Thomæ Terelli ſtrenuitas.476.25. facta. 496.1. caſus. Ibid.7
Thomæ Triuetti interitus. 413.4
Thomas Vuagham cubicularius Edouardi quarti.340.14. capitur. Ibid.33. interitus.544.15. & 546.23.
Thomæ Vodeſtoci Gloceſtrij interitus. 493.19
Thule inſula. 7.33
Thrugillus Dacus Orientaliũ Anglorum comes.133.24.&135.32
¶TICINIANAE Academiæ origo. 91.46. & 106.28
Tina fluuius. 34.17. & 42.34
Tituli principatuum ſine poſſeſſionibus dantur. 391.46
¶TOLOSATII agri prędatio.380.
Thomuuorthus uicus.562.10 (4
Tonitrua in Anglia rara. 294.44
Tornaci obſidio. 370.26
Toſtonum oppidum. 222.12
Toſto comes. 144.2
Toſto Goduini filius. 141.17
Toſto proſcribitur. 146.6
Tothadus D.Andreæ epiſcopus, 156.22
Touton uiculus. 510.37
¶TRAIANVS Getas Rom. finibus pellit. 93.19
Tranton oppidum. 37.17
Tranſtuedana regio.42.32. ab Agricola domita. 34.31
Trecæ urbs Campaniæ. 454.37. &473.17. deditione facta,Delphino ceſsit. Ibid.18
Trenta fluuius. 3.20.& 3.11. per integrũ diem non fluxit.186.16
Tributum ex decimaquinta parte populo imponitur. 343.23
Tributum ætati legitimæ imperatum. 402.16
Tributum bellorum cauſa populo imponendi mos quando inoleuerit. 189.6
Tributum regi populo imponere niſi principum conſenſu nõ licet. 340.35.40
Trinobantum ſedes. 37.5.12. defectio. 36.23
¶TVCHA arx. 450.10. capitur. Ibid.11
Tueda fluuius. 4.43. & 5.29
Tumbrigij arx capitur. 366.18
Turbottus piſcis. 14.29
Turcæ Danos penè deleuere. 96.9
Turones à Franco in poteſtatẽ rediguntur. 239.38
Turris carceris nomen. 22.21
Tutberia pagus. 351.7
¶TYNNA flu. 145.24. & 159.15
Tynby oppidum. 531.35
Tyrannidem ſibi exitium parare, nobile exemplum. 131.32
Tyrannum nunquam non in periculo cõſtitutum eſſe,exemplum luculentiſſimum.283.36.& ſeq.

V

VALENS Imperator. 95.36
Valentinianus Imp. 49.28. metu profugus.49.40. Cæſar & Auguſtus appellatus.31.3. Britannos per Gallionem Rauennatẽ in fide continet. 31.39
Vallinfordienſis arcis ſitus & obſidio. 203.20
Valliregale cœnobium. 346.12
Vallo pontificius ad Philippum legatus. 285.26. & 292.5
Varanij comitis Surræ popularitas. 322.45
Vuarinus Salopiæ comes, & eius facinora. 191.36
Varuicum oppidum. 317.43
Varuicẽſis Angliæ comitatus.3.28
Vaſconum clades. 331.37
Vaymuthus portus. 528.5
Veius fluuius. 8.21. & 33.36
Vectis inſulæ forma ouo ſimilis. 11.13
Vectem inſulam Veſpaſianus in ditionem Romanam redegit. 11.19. & 33.14. propémodum ab Occiduis Saxonibus deleta.88.42. à Toſto capit.145.8. à Stephano rege capitur. 198.46
Vectigalis nouũ in Anglia genus excogitatum. 292.37
Vuelliæ ſitus. 89.29
Vellera Anglica multò tenuiſſima. 12.44
Vellocaſſinũ Giſortiani agri pars. 236.45
Veneti Galliæ populi. 27.35
Venetorum Britanniæ obſidio. 372.46
Vuenelochi cœnobium. 191.39
Venti inuſitata tempeſtas. 170.40
Verefredus Vigornienſis epiſcopus. 105.44
Veruecea Angli in delitijs habent. 13.46
Vernolij ſitus & oppugnatio.226.23. à Gallis obſidetur. 256.33. per Alenconium capit.462.44. recipitur. 463.34
Vernolienſe prælium. 463.8
Vernonis obſidio. 258.33. & 494.41
Verulamium municipium. 45.6
Veſpaſianus Claud.Cæſaris in Britanniã legatus. 33.14. quibuſdam pro ſpõgijs utebat. 300.35
Veterani Rom. in Britannia ad unum omnes cæſi. 26.24
¶VICECOMITES magiſtratus. 154.26
Vicecomitatus origo. 244.4
Vicennas Francus capit. 484.2
Victona oppidum. 6.12
Victonæ lacus. Ibid.6.13
Victoria ignauos quoque gloriabundos habet. 465.46
Victoriã ſemper ad æquitatis partem inclinare. 440.38
Victoriæ ſimulacrũ.34.10.& 36.5
Victor Maximi filius interficitur. 30.11
Viẽna Delphinatiũ caput.377.46
Vienna Auſtriæ princeps ciuitas, 253.13
Vigornienſis Angliæ epiſcopatus. 4.12. ſitus. 4.1
Vigornia obſidetur.165.25. obſidione liberata. 166.9. ferè incendio abſumpta. 186.46
Vigorniæ ſitus. 166.9
Villafranca à Lancaſtrio capitur. 373.30. recipitur. Ibid.33
Villarium oppidum. 299.18
Villænouæ ſitus. 458.14. ab Anglo capitur. Ibid.15
Vincelſeium oppidum à Normanis diripitur. 384.19.&c.
Vincentianum nemus. 437.36
Vinceslaus Rom.Imp. 407.6
Vinchelcumbæ cœnobium. 75.13
Vinchelcombia uicus. 4.33
Vindeſorium caſtrum, 254.11. & 286.21
Vindeſora pagus. 29.39
Vintoniæ urbis ſitus. 20.1
Vintonienſe cœnobium. 105.25. & 119.34
Vintoniẽſis Angliæ diœceſis. 4.9. & 67.41. & 88.28
Viſis uici arx. 202.6
Vitæ Germaniæ populi in Britanniam tranſmigrant. 35.43
Vuitby pagi cœnobium. 84.33
¶VOADICIA regina queſtas à Romanis iniurias paſſa ſit. 35.45. & 36.20. ueneno ſibi mortem conſciſcit. 36.41
Volciorum oppidum. 297.10
Vota principum ex alienis facultatibus. 235.23
D.Vrſulæ hiſtoria. 50.24
¶VSCA fluuius. 19.34
Vſipij à Romanis deficiunt.40.33
¶VTREDVS interficitur. 128.6
¶VVAKEFILD pagi ſitus.509.33
Vuallia quatuor diœceſes habet. 4.22. & 9.3
Vuallia ſterilis. 8.46
Vualliam filijs regum natu maioribus cedere. 311.28
Vualliæ & Vuallorũ nomen unde 8.39.40. & 61.36.37. & 96.7 eius deſcriptio. 3.10. & 8.15
Vualliæ uates. 324.8
Vuallorum principem potiturum

regno Anglico à uatis prædi-
ctum. 324.10
Vualli Occiduorum Saxonum regno iuncti. 92.40
Vualli quietis impatientes. 306.1. nouarũ rerum ſtudioſi. 432.39
Vualli domiti. 171.45. & 211.33. & 306.1. & 321.38. & 434.18.
Vuallorum defectiones & rebelliones. 173.10. & 187.2. & 191.26. & 214.12. & 308.15.40. & 315.23. & 326.27. & 330.36. & 332.28. & 432.39
Vuallorum ſtrages. 308.44. & 324.15. & 327.12
Vualthami uici collegium. 235.26
Vualthamus pagus. 148.42
Vueda Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuellẽſis epiſcopalis ſedes. 178.41
Vuenſdon fluuius. 134.26
Vuerke arx. 335.22
Vuermiſtrum pagus. 120.35
Vuerus fluuius. 105.17
Vueſthumbria Angliæ comitatus 4.25
Vueſtmonaſteriũ. 41.38. inteſtina ſeditione diripitur. 403.39
Vuheruuellum cœnobium. 121.37
Vuileeria Angliæ comitatus. 3.17
Vuilferus Pendæ Merciorum regis filius. 72.44
Vuilfreda monacha Edgari regis ſcortum. 119.5
Vuilroniæ cœnobium. 120.28
Vuirha fluuius. 126.32
Vulgus omnia utilitate probat. (224.2
Vulgi proprium, nihil ſapere. 188.16
Vulgo placere difficile. 224.1
Vulſtani ſingularis ſãctitas. 158.33
Vuythcliffus quãdo floruerit. 399.44. idem apud Boemos in honore habitus. 400.17
Vuythcliffiani dogma ſuũ armis defendere infeliciter conantur. 441.20. &c.
Vuythyll mons. 107.27
Vuytyngus piſcis. 14.29
¶ VXORES à maritis hæredes ſcribi ex Repub. non eſſe. 243.25

X

XENODOCHIVM Eboracenſe. 509.12

QVO TIBI LECTOR QVAERENDI TAEDIVM *leuaremus, totam Angliæ Scotiæq; regum, tum Cantuarienſis, item & Eboracenſis archipræſulum, quorum perpetuam ſeriem autor obſeruauit, tum etiã cæterorũ Anglici regni antiſtitum anthropologiam, ſuis quanq; catalogis ſeorſum complexi ſumus.*

BRVTVS Aſcanij nepos primus Britannorum rex. 17.26. & 19.21. & 21.16. & 26.3
Locrinus. 19.24. Camber, Ibid.
Albanactus. Ibid.
Madan. 19.28. Mempricius. Ibi.
Ebrancus. 19.33
Leylus. 19.39. Rudubras. 19.43
Brito cognomento Viride ſcutũ. (19.38
Badudus Magus. 20.3
Cordilla. 20.22
Morganus primus. 20.32
Conedagius. 20.52.41
Riuallo. 20.42
Gurguſtius, aliàs Gorguntius. Ibi.
Silius. 20.42. Iagus. Ibid.
Chinemarcus. 20.42
Gorbodio. 20.45 Ferrex. Ibid.
Porrex primus. Ibid.
Dunuallo Molmicius. 21.9.15.22
Pentarchia interceſſit. 21.8
Gintolinua. 21.2
Martia defuncto Gintelino marito regnum adminiſtrat. 21.42
Sicilius. 21.42
Chimariua. 21.46 Danius. Ibid.
Moruidius. 21.46. Conianus. 22.4
Archigallo. 22.6
Eliodorus Pius. 22.10
Reginus. 22.30
Morganus ſecundus. Ibid.
Ennanus. 22.30
Iduuallo. 22.31 Rynio. 22.31
Geruntius primus. 22.31
Catellus. 22.31 Coyllus. Ibid.
Porrex ſecundus. 22.51
Cherinus. 21.31
Fulgentius. 22.32 Eldalus. Ibid.
Androgeus. 22.32
Vrianus. 22.32 Eliud. Ibid.
Bellinus. 21.9. & ſeq. & 23.9. & 107.28
Brennus. 21.9. & 23.9
Gurguntius II. 25.24. & 107.27
Merianus. 25.25. Bladanus. Ibid.
Capenus. 25.25 Ouinus. Ibid.
Silius. 25.25
Bledgabredus. 25.25
Archemalus. 25.26
Eldolus. Ibid.
Rodianus. 25.26 Redargius. Ibi.
Samulius. 25.26. Peniſellus. Ibid.
Pyrrhus. 15.26. Caporus. 25.27
Dinellus. 25.27
Helius. 25.27 Lud. 25.27
Caſsiuellaunus. 25.44
Theomantius. 25.46. & 29.8
Guinderius. 32.22
Arutragus. 33.1. & 57.27
Cogidunus rex. 35.29
Marius. 37.46. & 41.13
Coyllus. 41.13. & ſeq.
Lucius primus Chriſtianorũ rex. 41.17

Britannia in Romanorum ditionem redacta.

Seuerus Imp. 43.14. & ſeq.
Carauſius tyrannus. 44.19
Alectus tyrannus. 44.44
Diocletianus Imp. 45.4
Conſtantius Claudij nepos Cæſar. 45.14
Conſtantinus. Ibid. 41
Conſtantinus filius. 49.22
Conſtantius Conſtantini filius. 49.24
Maximus. 49.29
Conanus natione Britãnus à Maximo ſubſtitutus. 50.14
Gratianus. 50.25
Cõſtantinus homo nouus. 50.26
Honorius Imp. 50.41. & 51.1

Romanorum Imperatorũ in Britannia proconſules, ſiue legati.

Aulus Plautius. 33.28
Oſtorius Scapula. Ibid.
Aulus Didius. 35.25
Auitus. Ibid. 32
Verannius. 35.33
Suetonius Paulinus. 35.34
Petronius Turpilianus. 36.42
Trebellius Max. 36.45. & 38.43
Vectius Volanus. 38.44
Perilius Cerealis. 38.45
Iulius Frontinus. 38.46
Iulius Agricola. 39.1
Cn. Trebellius. 41.10. & 41.20
Lollius Vrbicus. 42.39
Calphurnius Agricola legatus. 42.42
Pertinax legatus. 41.45
Clodius Albinus. 43.1
Heraclius. 43.9
Iunius Seuerus. 43.3
Maximus à Conſtantino in Britannia relictus. 49.5

Qui deſperato Romanorũ auxilio dominati ſunt.

Vortigerius. 54.45
Vortimerius. 57.17
Vtherius Pendraco. 58.21
Arthurus. 60.15. & ſeq.
Conſtantinus. 60.32
Aurelius Conanus. 60.42
Vortiporius. 60.43
Maglocunus. Ibid.
Carẽtius. 60.43. Caduanus. Ibid.
Cadouallo. 60.43. & 66.45. & 81.6. & ſeq.
Cadoualladrus. 61.4.18. & 81.55. & 566.12

Britanniæ regno in Heptarchiam redacto, requirit ordo claſſes ſingulares. Primum igitur locũ ſortiuntur CANTIANI *reges, quorũ tempore adoleſcentiæ uigorem nactum eſt regnum Britannicum.*

Hengiſtus. 63.3. & 108.20. & 149.4
Oſca. 63.11. Otha. Ibid.
Himericus. 63.11
Ethelbertus. 63.11. & ſeq. & 85.32
Edbaldus. 65.15.44. & 78.7. & 80.29
Ercombertus. 66.4
Egbertus. 66.29

Lotharius.66.34 Edricus.66.42
Vitlиredus.67.9 Edbertus.67.20
Ethelbertus. 67.20. & 76.41
Alricus. 67.20
Edbertus, aliàs Edelbertus.67.24.
Cuthredus. 67.28 (76.8
Baldredus. 67.28
Etheluolphus. 67.28. & 93.12

Saxonum auſtralium reges

Ella. 67.35. Siſca. 67.43
Ethelualchius. Ibid.
Berutius. 67.43
Aldinius. 67.43. & 89.10

Orientalium Anglorum reges.

Vffa. 68.3 Titullus. 68.4
Redoualdus. 68.4. & 77.24
Carpualdus. 68.11. & 80.1
Sigibertus literarũ patronus. 68.23. & 72.38. & 106.16
Egricus. 68.27. & 72.38
Annas. 68.34. & 72.38. & 88.20
Ethelherius. 68.35
Ethelualdus. 68.33
Aldulphus. Ibid. Eluoldus. Ibid.
Beornas.68.36 Ethelredus. Ibi.
Ethelbertus. 68.36. & 74.13
Edmundus.68.34. & ſeq. & 99.38
Guthormus Dacus.71.9. & 99.39
Ericus Dacus. 71.12. & 99.40. & 104.43. & 110.14

Orientalium Saxonum regum catalogus.

Erchenuinus. 71.22
Sladda. 71.30
Sibertus. 65.26. & 71.30
Serredius. 71.33. & 72.1
Sigibertus paruus. 72.2
Suthelinus. 72.5. Sigerius. Ibid.
Sigehardus. 72.5
Offa. 72.7. & 73.36
Colredus. 72.9
Sutthredus. 72.10. & 94.4

Merciorum regum ſeries.

Crida Saxo. 72.14.24
Vibbas. 72.26. Cearlus.72.28
Penda. 72.28. & 80.13. & 83.14. & 84.7. & 85.36. & 88.18
Peda. 72.44. & 73.3
Vuilferus.72.44. Ethelredus. Ibi.
Chenredus. 72.44
Celredus. 72.39
Ethelbaldus. 72.40
Beruredus. 72.44
Offa. 69.3. & ſeq. & 74.1. & 89.42. & 90.38. & 97.3
Egfridus. 75.1
Cenulphus. 74.20. & 75.7
Chenelmus. 75.15
Ceuolphus. 73.35
Bernolphus. 75.35. & 93.30
Ludicenus. 75.36. & 93.32
Vthlacus. 75.36. & 93.33
Bertulphus.75.39. & 93.1. & 99.33
Burtbredus. 76.3. & 99.34
Ceuolphus ſeruus. 76.12. & 99.35. & 105.2

Northumbriæ reges.

Idas. 76.23. & ſeq. Alla. 76.32
Addas. 76.39. Clappas. Ibid.
Theodulphus. 76.39
Freodulphus. 76.40
Theodoricus. 76.40
Ethelricus. 76.40
Ethelfredus. 76.41. & 81.9
Eduious. 77.12. & 78.33. & ſeq. & 84.8. & 88.3
Oſualdus. 72.37. & 77.37. & 79.43. & 81.30. & 82.31. & 83.19
Oſuuius. 72.41. & 73.3. & 77.37. & 83.40. & 84.3.6.15.19.32
Egfredus. 84.45. & 85.7
Alfredus.86.15 Oſredus. Ibi.37
Chenredus. 86.37
Oſrichus. Ibid.
Ceoloulphus. 86.38
Egbertus. 86.43
Oſoulphus. 87.1
Altredus. 87.2
Ethelbertus. 87.3
Aſualdus. 87.4. Oſredus. 87.5
Ethelbertus, aliàs Adelredus.87.7

Occidentalium Saxonum reges.

Cerdicius. 87.25. & 149.11.20
Cenricus. 87.39
Ceaulinus.87.40. Celricus. Ibid.
Ceoloulphus, aliàs Quichelmus. 78.16. & 87.41
Cynigillus. 88.5
Cenoualchius. 73.17. & 88.18
Elcuinus.88.33 Centuinus. Ibid.
Cedoualla, qui & Petrus. 66.45. & 88.37
Inas. 67.15. & 89.6. & 96.43
Ethelardus. 90.7
Cuthredus. 90.13
Sigibertus. 90.29
Cineuolphus. 90.36
Britrichus. 91.8

Anglici regni uirilis ætas.

Egbertus. 91.10.27. & 92.36. & ſeq. & 108.27
Etheluolphus. 94.42. & 97.8
Ethelbaldus. 97.11.24
Ethelbertus. 97.12.26
Ethelredus. 97.11.34.
Aluredus. 87.20. & 98.7. & 99.28. & ſeq.
Edouardus primus. 71.18. & 92.22. & 104.44. & 107.40. & 108.1.36. & 110.10.27. & ſeq.
Adelſtanus. 87.23. & 110.44. & 112.46. & 114.16. & 149.11
Edmundus. 111.13. & 114.26
Eldredus. 114.40
Eduinus. 114.39. & 117.38
Edouardus. 108.28. & 118.18. & 120.37. & 121.9

Ingraueſcens ætas.

Etheldredus. 117.24. & 119.2. & 121.15. & 122.9. & 137.41
Edmundus.127.14. & ſeq. & 129.15. & 132.21. & 137.42
Canutus Dacus. 133.9
Haraldus primus Canuti filius. 129.11. & 133.33. & 135.42. & 136.21. & 137.8
Canutus.135.23. & 136.28. & ſeq. & 137.22
Edouardus ſecundus. 125.11. & 137.14. & 140.5. & ſeq. & 143.3. & 147.40
Haraldus ſecundus. 244.16. & 148.40. & 149.1.22. & 235.34

Normani.

Gulielmus Normanus.149.22. & 150.25. & ſeq. & 151.31. & ſeq. uſq; ad decimũ lib. & 240.10. & 242.39. & 322.23
Gulielmus Rufus.159.10. & 163.1. & 131.31. & 164.5. & ſeq. & 304.44
Henricus primus. 179.12.24
Stephanus.196.39. & 197.3. & 211.25
Henricus ſecundus. 189.42. & 193.2. & 197.28. & 207.22. & 208.22. & 210.37

Reges Angliæ indigenæ.

Ricardus primus.219.27. & 242.23. & 391.35. & 407.31. & 415.10
Ioannes.241.34. & 249.29. & 263.14. per totũ lib. 264.2
Henricus III. 273.7. & 288.3. & 289.6.14. & 382.4. & 497.18
Edouardus III.303.43. & 320.14. & 321.3. ad finem lib. XVII. & 344.36. & 391.39
Verùm aduerte nos in Edouardĩ nomẽclatura nõ autorẽ ſequutos eſſe: is enim hũc primũ ponit in ordine, quem nos tertiũ ab Edouardo primo poſuimus.
Edouardus IIII. ſecundũ autorẽ ſecũdus.345.42. & 346.22. & per totũ lib. et 359.34. et 439.45
Edouardus V. 355.21. & 357.40. & 358.7. & 359.19.36. per totum. & 398.43. & 440.26
Ricardus II. 385.21. & 399.15. & 400.27. ad calcẽ lib. XX. et 426.19. & 427.2. & 428.17. & 439.41. & 440.46. & 549.5
Henricus IIII.426.21.36. & 427.6.15. & 428.6. per totũ lib.438.22. & 532.20. & 549.13.21
Henricus quintus.439.7. per totũ librum. & 496.24
Henricus ſextus. 397.21. & 460.40. ad finem libri. 469.19. & 526.5. & 532.1.7.15
Edouardus VI.412.17. & 491.21. & 510.17. & 511.20. ad finẽ lib. 517.3. & 526.1. ad finem libri XXIIII. & 596.31
Ricardus III.493.21. & per totũ librum XXV. 571.38. & 593.33

Hen-

Henricus VII. 488.8. & 504.6.37. & 522.7.15.19. & 532.30. & 535.30. & 536.18. & 549.39. & 563.2.7.20. & ſeq. & 564.13.34
Hēricus octauus. 412.24. & 587.2. & 611.39. & 616.14

Scotiæ reges.

Gathelus. 52.43
Simon Brechus. 53.4
Rcuda. 52.30
Ferguſius primus. 52.31
Reutherea. 52.34
Eugenius primus. 53.40
Ferguſius ſecundus. Ibid.
Eugenius ſecundus. 53.46
Dongardus. 54.2.26
Conſtantinus. 54.27
Congallus. 61.45
Conranus. 61.46. & 76.36
Eugenius tertius. Ibid.
Cōuallus. 61.46 Anitillus. Ibid.
Aidanus. 61.46
Chennethus. 62.1
Eugenius quartus. 62.1. & 77.38
Ferquartus. 62.1
Donualdus. Ibid.
Malduinus. 62.1
Eugenius quintus. 62.1. & 86.10
Eugenius ſextus. Ibid.
Ambercletus. 62.2. & 91.30
Eugenius ſeptimus. 91.31
Mordacus. 91.32 Etfinus, Ibid.
Eugenius octauus. 91.33
Ferguſius tertius. 91.34
Soluatius. 91.35
Achaius. 91.35. & 371.26
Conuallus ſecundus. 91.46
Dungallus. 92.1 Alpinus. Ibid.
Chennethus ſecundus. 92.4
Donaldus primus. 92.24
Conſtantinus ſecundus. 92.18
Ethus. 92.19 Gregorius. Ibid.
Donaldus ſecundus. 92.21
Cōſtantinus tertius. 92.22, & 109.13. & 113.1.5. & 115.1
Malcolmus. 115.2
Indulphus. Ibid.
Duffus. 115.2 Culenus, Ibid.
Chennethus tertius. 115.3
Grimus. 115.5
Malcolmus ſecundus. 115.6
Ducanus. 115.7. & 172.15
Edgarus. 150.31. et 172.25. et 185.7
Alexander. 151.19. & 172.25. & 185.9. & 192.40
Dauid. 151.20. & 172.26. & 192.39 & 197.41. & 198.2. & 199.22. & 204.4. & 203.34. & 209.29. & 211.23
Malcolmus tertius. 151.18. & 156.24. & 157.23. & 159.12. & 167.1. & 170.9
Dunaldus III. 172.14. & ſeq.
Duncanus. 172.15
Malcolmus quartus. 209.30. & 211.25. & 215.32
Gulielmus, 214.34. & 215.15. & 225.40. & 228.46, & ſeq. & 244.16. & 265.46
Alexander ſecundus. 273.31. & 286.18. & 290.26. & 294.18. & 308.24. & 309.45
Alexander III. 311.43. & 320.24. & 322.14. & 327.46. & 328.4.
Ioannes Baliolus. 328.25.37. & 329.13. & 334.5. & 330.2. & 335.13. & 341.35. & 361.31.39. &
Robertus. 343.34. & 344. (362.33 26.31.46. & 345.8.18.24.31. & 347.46. & 360.7. & 361.29
Dauid II. 359.21. & 361.29. & 363.3.22.45. & 364.7.12. & 365.7. & 371.11.17.33. & 377.4
Robertus Steuartus. 388.35. & 409.32. & 415.45. & 432.46 & ſeq. & 436.10. & 438.40
Iacobus primus. 438.39. & 456.46. & 464.26. & 488.11
Iacobus II. 488.22. & 505.19.34
Iacobus III. 505.35. & 511.28. & 533.7. & 537.41. & 538.4. & 575.2.37. & 580.7. & 581.2
Iacobus IIII. 580.39. & 596.30. & 597.15. & 598.11.37. & 602.17. & 607.15. & ſeq.

CANTVARIENSIVM *archiepiſcoporum ſeries.*

Auguſtinus monachus. 63.27. & 64.5. & 77.1
Laurentius. 64.40
Miletus. 65.25.32
Iuſtus. 65.38. & 78.9
Honorius. 66.19. & 80.35
Theodatus. 65.24
Theodorus. Ibid.
Brithoualdus. 67.13. & 108.39
Taduinus. 108.42
Notelinus. 108.43
Cuthebertus. Ibid.
Brethuinus. 108.44
Lambertus. Ibid.
Adelardus. 108.45
Vuilfredus. Ibid. (108.46
Theologildus, ſiue Pleogildus.
Celnotus, ſeu Chelutus. 109.1
Athelredus. Ibid.
Pleimundus. 111.28
Athelmus. 112.44. & 114.12
Vuilſemus. 114.13
Odo. 114.14.41. & 117.40, et 120.
Dunſtanus. 120.21. et 122. (19 7. et 128.32
Elphegius. 128.28.44. & 135.25
Ethelgarus. 128.42 Siricius. Ib. 43
Aluricius uel Aluredus. 128.43. &
Liuingus. 135.27 (133.10
Achelnotus. 235.28. & 136.26
Edſinus. 136.27. & 143.32
Robertus. 143.33. & 156.3
Stigandus. 143.38. & 150.39. &
Lanfrācus. 156.12. & (156.2.10 158.15. & 163.34. & 164.2.6.11.36. & 166.11. & 167.16.34. & ſeq. & 168.2. & 171.32
Anshelmus. 171.8.31. & 177.5.10. & 179.2.27. & 181.31. & 182.13. & 185.21. & 196.43
Rodulphus. 186.36. & 192.8. & 196.44 (202.12
Gulielmus. 192.2. & 197.23. &
Theobaldus. 202.14. & 210.45. & 213.3. & 241.31
Thomas Bekettus. 213.9.14.13. & 215.38. & 216.39. & 217.4.7. & 220.6. & 241.16 (237.12
Ricardus. 224.44. & 235.14. &
Balduinus. 237.13. & 242.37. & 256.2. & 262.10
Hubertus. 256.3. et 260.39. et 262.11.35. et 263.17. et 269.19
Stephanus Card. D. Chryſogoni. 272.26.28. & 273.34. & 274.9. & 275.38. & 279.27.32. & 282.26.37. & 284.39. & 295.22
Ricardus Magnus. 298.26. & 299.43. & 300.6
Edmundus. 300.9. & 302.21. & 303.14. & 304.30. & 305.1
Bonifacius. 305.24. & 319.46. &
Robertus. 320.2. & 322.5 (382.4
Ioannes. 322.6. & 323.30. & 329.25
Robertus Vyncelſeius. 329.27. & 337.46. & 338.19. & 340.27. & 347.25.36
Gualterus. 347.40. & 352.2. & 358.24. & 361.41
Ioannes Stretfordius. 361.42. & 362.9. & 366.32. & 377.27
Ioannes Offordius. 377.28
Thomas. 377.31
Simon Isleppus. 377.32. & 381.23. & 388.37
Simon Elyenſis epiſcopus. 388.41
Gulielmus Vigornienſis. 388.44. & 396.35
Simon Lōdinenſis epiſcopus. 396.36. & 403.7. & 405.19
Gulielmus Corteneius. 405.20
Thomas Harundellius. 405.21. & 412.38. & 414.26.34. & 423.10 & 425.46. & 419.9. & 441.44
Henricus Chicheleius Meneuēſis epiſcopus. 441.46. & 456.34. & 491.41
Ioan. Staffordius. 492.5. & 501.12
Ioan. Chempius. 501.14. & 504.9
Thomas Burſcherius. 504.10. & 512.16. & 542.11. & 575.19
Ioan. Mortonus. 575.20. & 581.5. & 599.32. & 610.17. & 612.16
Hēricus Deneus. 610.22. & 612.31
Gulielmus Varamus. 612.32

EBORACENSES.

Paulinus. 78.7. & 79.24.43. & 80.34
Lindifarnēſes epiſcopi tyrānidis tēpore adminiſtrāt. 80.39
Cedda. 80.41
Vuilfredus. 80.42. & 85.29
Boſas. 81.1. Ioannes. Ibid.
Vuilfredus ſecundus. 86.29
Egbertus. 86.30 Albertus. 86.32
Embaldus primus. Ibid.
Embaldus ſecundus. 86.32
Vuilſius. Ibid. Vimundus. 866.33
Vuilferus, Ibid.

Adelbaldus. 86.34
Lodeuardus. 86.35
Vulſtanus.86.35. & 114.8. &
Oſcitellus. 115.16 (115.14
Adelualdus. 115.16
Oſualdus.115.16.& 116.22.& 120.
22. & 129.5
Adulphus.129.10.Vulſtanus.129.
Alfredus. 129.10 (10
Chinſius. 129.10
Aldredus. 129.10. & 141.24. &
144.19. & 152.38
Thomas. 156.15.& 181.36
Gerardus. 181.37. & 182.13. &
185.43
Thomas ſecundus. 185.44
Thruſtinus. 186.38.43. & 187.
44. & 191.46. & 196.44. &
200.6. & ſeq.& 202.15.& 210.3
Henricus Murdacus. 202.16. &
210.9
Gulielmus. 202.19. & 210.8
Rogerius. 210.25. & 215.15. &
217.37. & 234.18. & 237.14.
Gaufredus.242.41.& 244.17.&
247.29. & 249. 21. & 265.31.
& 276.3. & 280.26. & 288.14
Gualterus Graius.280.26. & 306.
38. & 311.34
Seuallus. 311.36. & 314.21
Gotthofredus. 314.22
Gualterus. 314.23.& 323.9
Gulielmus Vickeuauus. 323.10.
& 325.3
Ioannes Roman. 325.4.& 334.1
Henricus. 334.2.& 342.3
Thomas Corbrigius. 342.3. &
343.28
Gulielmus Grinfildius.343.29.&
347.41
Gulielmus Meltouus.347.41. &
371.9
Gulielmus Zonchis.371.9.377.34
Ioannes Toresbius. 377.34. &
397.24
Alexander Neuyllus. 397.25
Thomas Harundellius. 397.26.
& 405.21
Robertus Valdby. 405.23
Ricardus Scruppus. 405.23. &
435.16. & ſeq. & 436.1
Henricus Bouettus. 436.2.
& 484.37. & 487.39
Ioannes Chemptius. 487.40. &
501.14
Gulielmus Bothus. 501.16. &
514.40
Georgius Neuyllus. 514.39.45.
& 515.36. & 532.42
Laurentius Bothus. 531.44
Thomas Rotheramus. 532.45. &
543.5. & 544.9. & 557.31.
610.18
Thomas Sauagius. 610.19
Edouardus Leeus. 234.32

LONDINENSES
epiſcopi.

Miletus, 65,32, Ceddas, 65.39
Vuinas.65.39. Erckenualdus.65.
40.& 532.13
Dunſtanus. 128.32
Robertus. 143.33
Mauritius. 179.22
Gulielmus. 273.11.& 279.27
Simon. 396.36
Thomas Sauagius. 610.19
Guliel. Varamus. 610.21. 612.32.
Gulielmus Baronſus. 612.34
Ricardus Fiziames. 612.35

ELYENSES.

Henricus. 186.10
Gaufredus. 241.36
Gulielmus Longeshãpe. 244.25
Gulielmus.243.25.& ſeq. 249.17.
19.22. & 251.13. & 252,10.19.
& 260.41.& 262.13
Euſtachius. 273.12. & 279.27
Hugo Balſamus. 320.37
Ioannes Borthonus. 358.6
Simon. 388.41
Thomas Harundellius. 397.26
Ioannes Mortonus. 543.6.32. &
549.31. & 551.25. & 552.29. &
555.14.& 566.34.43. & 375.20
Ioannes Alcocus. 617.45

VINTONIENSES.

Firtheſtanus. 114.6
Birſtanus. 114.7
Etheluoldus. 119.20.& 128.21
Elphegius. 128.28
Brithouoldus. 136.3
Aduinus. 140.17
Stigandus. 156.10
Gulielmus Gyffardius. 179.29
181.42.& 182.14
Henricus comes Bleſeñ. 192.3.
& 197. 8.18. & 204.9.25. &
210.5
Ricardus. 241.35
Petrus.284.26. & 289.11. & 292.
9. & 300.30.37. & 301.2. &
305.21
Odomarus. 314.5
Gulielmus Vuykham. 388.46
Henricus Cardinalis. 466.25.&
474.14.& 493.31.
Gulielmus Vuanſletus. 493.36
Ricardus Foxus.556.39. & 610.
23.& 615.43.& 618.7
Thomas Langtonus. 610.18

VIGORNIENSES.

Oſualdus. 119.22
Dunſtanus. 118.13.44. & 119.
24.& 128.32
Vulſtanus. 143.39. & 158.21. &
163.3. & 165.21. & 166.3. &
167.2.35. & 179.43
Balduinus. 237.17
Aldredus. 241.37
Mangerius. 273.12 (30
Gualterus Graius. 280.26. & 283.
Gulielmus. 388.44

LINCOLNIENSES.

Remigius. 171,13, & 178.22
Robertus. 171.26
Alexander, 202,4
Gaufredus Henrici ſecundi filius
nothus. 235.18
Hugo Carthuſianus. 237.4. &
240.4. & 241.32.& 262.11. &
270.10. & ſeq.
Hugo.274.7.& ſeq.& 288.16. &
293.36
Thomas Rotheramus. 532.45
Ioannes Ruſellus. 543.9
Gulielmus Smythus.610.42. &
618.3

DVNELMENSES.

Gualterus. 159.18
Gulielmus.159.24. & 165.19. &
167.4
Ranulphus. 179.31.& 180.35.
Rodulphus. 200.32
Hugo. 243.2.& 244.22
Lud.Bellimontenſis. 349.38
Ricardus Fox.366.32.& 602.26.
& 603.32. & 607.24. & ſeq.

NORDOVICENSES.

Henricus. 178.23
Herbertus. 182.12
Ioannes.270.4.& 272,23.& 274.
25. & 283.30
Pandulphus. 297.4
Henricus Spenſerius. 405.45

ROTHOMAGENSES.

Maugerius. 161.34
Gualterus Couſtantius. 217.3.&
223.18.& 237.9

EXONIENSES.

Gaufredus. 165.16
Petrus Corteneius. 552.22
Ricardus Foxus.575.33. & 586.
12. & 602.29

SARISBERIENSES.

Hermannus. 163.4
Oſmundus. 163.6. & 504.13
Rogerius. 202.3
Ricardus. 163.15
Ioſcelinus. 215.40. & 217.34
Henricus Deneus. 610.22

VVELLENSES.

Vuilſemus, alias Vuilſelmus. 114.
Ioannes. 178.38 (7.8
Ioſcelinus. 289.13

BATHONIENSES.

Robertus. 241.36
Hadrianus. 581.2.9
Ricardus. 602.29

HEREFORDENSES.

Thomas.322.15. Adam.356.12
Hadrianus. 581.2.8
Carolus Bothus. 610.42

CARLIOLENSES.

Arnulphus. 195.30
Nigellus. 202.8

ROFFENSES.

Martouus. 325.10
Ioannes Fiſcerius. 617.40

LINDIFARNENSES.

Aidanus. 81.40
Cuthebertus. 85.1.& 86.13

INDICIS FINIS.

PALMA ISING.

19. E. 8.